

Nordiska rådet

39:e sessionen
1991

SUPPLEMENT

innehållande remissuttalanden

Medlemsförslag

- A 902/t Förbättrade kommunikationsmöjligheter för hörselskadade
- A 903/e Upprätthållande av de nordiska skogarnas nationalekonomiska värde
- A 907/t Nordiska järnvägssystemet
- A 909/k Nordplans verksamhet
- A 910/e Miljövärdinsatser i Baltikum och Polen
- A 911/t Skärpta regler beträffande vägtrafikens miljöeffekter
- A 912/s Samnordiska insatser för personer med epilepsi
- A 913/e Gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare el-användning i hushållen
- A 915/e Ökat nordiskt ekonomiskt och kulturellt samarbete med länderna kring Östersjön
- A 916/j Anvendelse af genetiske test ved ansættelser
- A 917/k Placering av östeuropeiska studerande i nordiska folkhögskolor
- A 918/e Gemensamt nordiskt el-högsäpänningsnät tillgängligt för alla
- A 919/e Inriktning för en gemensam nordisk energipolitik
- A 920/k Åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd
- A 921/j Samarbete mellan de nordiska länderna och Östeuropa angående frågor som gäller parlamentarism och demokrati
- A 922/j Lagstiftning angående ackordförfarande
- A 923/j Lagstiftning angående grupptalan
- A 927/k Kultursamarbejde mellem Norden og de østeuropæiske lande og Sovjetunionen
- A 929/s Uddybet samarbejde mellem Norden og de østeuropæiske lande og Sovjet om miljø
- A 930/k Den nordiske model som fremtidsudfordring
- A 932/s Grønt BNP og uddybet nordisk samarbejde omkring miljøstatistik
- A 933/t Samordnad nordisk transportpolitik
- A 934/t Samordning av forskningsresurserna på transportområdet
- A 936/s Nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räknenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna
- A 937/s Internationell samverkan på handikappområdet
- A 939/j Skapandet av en nordisk bio- och genteknikkonvention
- A 940/t Kvalitetssikring og legalitetskontroll i forbindelse med datamaskinbaserte systemer i offentlig forvaltning
- A 941/e Förenklade tullprocedurer för sportflyget inom Norden
- A 942/t Samordning af transportpolitik og erhvervsudvikling i Skagerrakområdet
- A 943/s Samnordiska brandskyddsbestämmelser
- A 944/e Effektivisering av jordbrukssamarbetet mellan Norden och Baltikum
- A 945/j Det nordiske samarbeidets former og organisasjon m.m.
- A 946/j Rätt för nordiska medborgare att delta i val till parlamentet/riksdagen i det land där de är bosatta
- A 949/e Koncernfacklig samverkan i Norden
- A 952/s Etablering af et forpligtende miljøsamarbejde omkring Østersøen
- A 953/t Transportsamarbejde med Baltikum
- A 954/k Parlamentariskt praktikant- och utbytesprogram mellan Norden och de baltiska länderna

Ministerrådsförslag

- B 119/k Nordiskt miljöforskningsprogram

Medlemsförslag

om förbättrade kommunikationsmöjligheter för hörselskadade

(Väckt av Lena Öhrsvik samt Lilli Gyldenkilde, Sakari Knuutila, Grethe Lundblad och Arne Melchior)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska rådets kulturutskott:

Kulturutskottet tackar för möjligheten att få tillfälle att avge ett yttrande till kommunikationsutskottet över medlemsförslaget om förbättrade kommunikationsmöjligheter för hörselskadade, A 902/t.

Utskottet är av den uppfattningen att alla åtgärder företagna för att förbättra människors tillgång till kulturutbud och media är positiva och i samsvar med allmänna regler om mänskliga rättigheter.

Kulturpolitiken i Norden har som ett grundläggande element ömsesidig respekt för alla de nordiska folkens språk, kultur, historia och traditioner. Hörselskadade utgör en grupp i varje land med speciella behov och krav när det gäller att ta del av kulturutbud och mediainformation inom Norden, men som självklart omfattas av den nordiska kulturpolitikens modell.

Utskottet är enigt med förslagsställarna om att Nordiska organisationer och nationella myndigheter måste gå före när det gäller att säkra hörselskadades tillgång till kultur och media. Medlemsförslaget tar inte upp vilka åtgärder man bör vidta för att de nationella myndigheterna skall förverkliga förslagets intentioner. Utskottet pekar på möjligheten av speciella avtal när det gäller gemensamma nordiska åtgärder och nationell lagstiftning vid nationella behov.

Utskottet vill fästa uppmärksamhet vid att teckenspråket är ett fullt utvecklat naturligt språk och för döva har teckenspråket modersmålets ställning. Landets talspråk har ett främmande språks status och döva kan lära sig det med hjälp av teckenspråket. Teckenspråket varierar även något i de olika länderna, vilket innebär att det inte enbart finns ett teckenspråk utan flera med var sin nationella prägel.

Utskottet anser dessutom att Nordiska ministerrådet bör utveckla tolkningen av teckenspråk, förbättra den teckenspråkliga informationen och

utveckla undervisningen av teckenspråk samt ge detta område större ekonomiskt stöd samtidigt med att man strävar till att förbättra de tekniska kommunikationsmöjligheterna för döva.

Utskottet pekar även på möjligheten att använda texttelefoner. I t. ex. Danmark kan alla döva få en skriv-computer till telefonen. Samtliga abonnenter i Danmark betalar solidariskt extrakostnaderna så att texttelefonerna endast betingar ett normalt abonnemangspris.

Eftersom hörselskadorna under senare år har ökat betydligt, särskilt bland yngre människor, anser utskottet att det är viktigt att det satsas på förebyggande åtgärder för att minska dessa skador. Bland annat bör ungdomar informeras om de skador som den höga ljudnivån på bl. a. diskotek och bruket av s. k. free-styles kan förorsaka.

Med hänvisning till dessa synpunkter rekommenderar utskottet en positiv behandling av medlemsförslaget.

Stockholm den 16 mars 1990

För Nordiska rådets kulturutskott

J.K. Hansen

Förman

Nordisk Ministerråd, Styringsgruppen for kultur- og massmediesamarbejde meddelar i anledning av medlemsförslaget i skrivelse av den 8 februari 1990 att man inte anser sig kunna bidra med synpunkter som ytterligere belyser forslaget.

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens Forbund gir sin tilslutning til medlemsforslagets intensjoner om en forbedring av hørselskadedes muligheter til deltagelse i kultur og samfunnsliv på en fullverdig måte. Særlig viktig mener en det er at offentlige samlingslokaler har tilstrekkelig hørselteknisk utrustning som letter kommunikasjonsmulighetene og gjør kulturformidlingen tilgjengelig for hørselskadede.

FNF gir også sin tilslutning til forslaget om at nordisk produserte TV-program bør tekstes.

Imidlertid vil en under henvisning til arbeidet med nordiske språkforståelse be nordiske TV-myndigheter vurdere om slik teksting kan foretas på originalspråket.

En förbättring av hörselskadades tillgänglighet till nordiska T.V.-program kan derved också bli et generelt språkpolitisk tiltak som kan styrke den nordiske språkforståelse.

Oslo, 6. februar 1990

Dorte Bennedsen

Lars S. Hauge

Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH):

Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH) ansluter sig till vad som sägs i medlemsförslaget om hörselteknisk utrustning i offentliga samlingslokaler samt om hörselskadades rätt till tolk och textade TV-program.

Medlemsförslaget handlar ytterst om alla människors lika rätt att delta i samhällslivet. Det borde därför vara självklart att fungerande hörselslingor finns i alla offentliga samlingslokaler. Medlemsförslaget tar också upp rätten till tolk. Denna rätt bör självfallet gälla för både barndomsdöva, vuxendöva, hörselskadade och dövblinda. Kravet på textade TV-program ställs av hörselskadade och vuxendöva, men det behövs också teckenspråk för barndomsdöva. I detta sammanhang bör ytterligare ett viktigt behov framhållas, nämligen behovet av bildtelefon för barndomsdöva. Det rör sig sammanfattningsvis om viktiga nordiska frågor som med fördel kan angripas gemensamt.

I detta sammanhang kan nämnas att NNH med en skrivelse den 15 november 1989 rekommenderade de nordiska länderna att genom nationellt ansvariga organ sprida kännedom om, och rekommendera för användning, metoder för leveranskontroll av slingor och slingförstärkare (kvalitets- och funktionskontroll), som utarbetats av en till NNH knuten nordisk arbetsgrupp. — — —

Vällingby den 14 februari 1990

Nordiska nämnden för handikappfrågor

Finn Petré

Kanslichef

Nordens Hus i Reykjavík:

Vårt yttrande är kort och gott: Vi har beställt en anläggning till en kostnad av cirka 80 000 isländska kronor.

Reykjavik den 15 februari 1990

Lars- Engblom

Nordens Hus på Färöarna:

Her på Nordens Hus på Færøyane har vi eit induksjonsanlegg, altså eit trådløst anlegg i største møtesalen vår. Dette anlegget kan avlyttast av alle nyare typer høyreapparat, same kor folk sit i salen.

Også i den mellomste salen (amfisalen) vår kan ein bruke anlegget, om det blir kopla på anlegget i den største salen. Vi forsøker så langt vi kan å legge møte med eldre folk og elles der vi veit det er tunghørde tilstades til den store salen.

Når det gjeld døvetolk har vi ikkje hatt spørsmål etter det i den korte tida eg har vore her, men eg har skaffe meg kontakt med folk i miljøet som kan skaffe tolk når behovet kjem.

Eg håpar dette kan vere svar på forslaget, som vi fullt ut støtter både i teori og praksis i Nordens Hus på Færøyane.

Torshavn, den 22. januar 1990

Jan Kløvstad

Direktør

Danmark**Socialministeriet:**

Socialministeriet har hørt Socialstyrelsen om forslaget, og kan herefter udtale følgende:

Af forslaget fremgår, at de nordiske høreskadeorganisationer i 1989 har afholdt et møde i Reykjavik over temaet, hvordan man gør kulturudbud tilgængelige for personer med hørehandicap.

Konferencen resulterede i, at man fra organisationernes side fremkom med krav om

- 1) at der forefindes høretekniske hjælpemidler i alle offentlige mødelokaler
- 2) at svært tunghøre og døve også i forbindelse med kulturarrangementer har ret til offentligt finansieret tolkebistand, og

3) at nordisk producerede TV-programmer tekstes.

ad 1) Af en af Socialstyrelsen i 1989 foranlediget undersøgelse fremgik, at der for Danmarks vedkommende ikke forefindes nogen registrering af, i hvilket omfang, der i offentlige bygninger er etableret teleslynge, men en rundspørge hos teleslyngeinstallatørfirmaer synes at vise, at høretekniske hjælpemidler er ved at vinde indpas ikke blot i private virksomheder, men også i offentligt benyttede lokaler, som f.eks. i kirker, teatre, biblioteker m. v. Således har eksempelvis Kirkeministeriet i cirkulære af 21. marts 1986 om trådløse høreanlæg i kirker udtalt, at der af hensyn til hørehæmmede kirkegængere i fornødent omfang skal være tidssvarende høreanlæg i kirken.

På dag- og døgninstitutioner, der drives i henhold til bistandslovens Kap. 16 og 17, forudsættes der at være sådanne hjælpemidler til rådighed, der sædvanligvis anvendes på institutioner af den pågældende type. På de almindelige plejehjem påregner man at 1/3 er forsynet med teleslynge og på plejehjem for ældre henvend halvdelen.

Det er regeringens mål på handicapområdet, at problemerne løses inden for den sektor, hvor de opstår, således at det er de forskellige sektorer, der tager initiativ på de forskellige områder. Løsningen på de konkrete problemer forudsættes således iværksat og gennemført lokalt gennem henvendelse til de ansvarlige myndigheder. Det Centrale Handicapråd har erklæret sig enig i denne opfattelse, og har tidligere i forbindelse med en forespørgsel til socialministeren om, hvorvidt man ville stille krav om, at alle offentlige lokaler skulle være forsynet med teleslynge, udtalt, at når der lokalt er konstateret et behov, skal man henstille til de lokale myndigheder, at imødekomme dette behov i så vid udstrækning som overhovedet muligt.

ad 2) Siden særforborgens udlægning i 1980 er behovet for tolkebistand for døve steget fra ca. 23.000 timer til ca. 63.000 timer i 1984, hvorefter det igen faldt til ca. 51.000 timer i 1986. For de tunghøres vedkommende har der været tale om en tilsvarende udvikling fra 140 timer i 1980 til 4.690 timer i 1987. Samtidig med denne stigning i behovet for tolkning er der også sket en geografisk forskydning, således at 65% af tolketimerne ligger i provinsen.

Hovedparten – ca. 90% – af tolketimerne anvendes i forbindelse med længerevarende uddannelser, og de resterende tolketimer bruges i forbindelse med sygehus- og lægebesøg, møder med offentlige myndigheder, herunder domstolene, arbejdspladser og mere generelle mødeaktiviteter.

Tolkning i forbindelse med kulturelle aktiviteter har hidtil udgjort en beskeden del af det samlede forbrug af tolketimer, og Socialministeriet finder, at det fremsatte forslag til udvidelse af tolkebistanden til også at omfatte kulturelle arrangementer ikke er urimeligt, men at en yderligere udvidelse på baggrund af den stedfundne eksplosive vækst i forbruget af tolketimer må ske gradvis under hensyntagen til de dermed forbundne merudgifter, tolkenes antal og klienternes store geografiske spredning.

ad 3) Socialministeriet er ikke alene bekendt med det i forslaget fremsatte krav om, at nordisk producerede TV-programmer tekstes, men gennem dagspressen er man også bekendt med, at fremmedsprogede naturfilm altid udsendes med dansk tale. Tekstede film vil være til fordel dels for de mange, der foretrækker at høre den oprindelige tale og dels af stor betydning for den hørehæmmede seer.

Socialministeriet kan for sit vedkommende anbefale at dette sker, men problemet må løses af Danmarks Radio og TV 2, der ligeledes af Nordisk Råd er bedt om en udtalelse i sagen.

København, den 23. januar 1990

Poul Vorre

Danmarks Radio:

 Indledningsvis bemærkes, at Danmarks Radio ikke tidligere har modtaget høringsen i anledning af forslaget.

Vedrørende dette kan følgende oplyses:

Danmarks Radios tv-ledelse har gennem mange år været opmærksom på de særlige hensyn, som må tages, for at hørehandicappede medborgere (døve såvel som hørehæmmede) kan have udbytte af tv's programvirksomhed. Danmarks Radio bliver til stadighed orienteret om de hørehandicappedes ønsker til tv gennem løbende kontakt mellem Danmarks Radio og hørehandicaporganisationerne: Danske Døves Landsforbund og Landsforeningen for Bedre Hørelse. Bl. a. med baggrund i disse henvendelser har DR/TV til stadighed søgt – indenfor de til rådighed værende ressource-mæssige rammer – at forbedre tv's service for hørehandicappede. Det er bl.a. sket gennem øget udbygning af tilbudene via Tekst-TV-systemet, gennem hørehandicaptekstning af et stadig stigende antal dansk-producerede tv-programmer og ved gennemførelsen af en daglig hørehandicaptekstet nyhedsudsendelse fra TV-Aktualitetsafdelingen.

Med hensyn til omfanget af tekstninger kan det nævnes, at i 1989 var 740 udsendelser med en samlet varighed på ca. 300 timer tekstet for hørehandicappede via konventionel tekstning (den såkaldte TH-tekstning), mens 159 programmer med en samlet varighed på 104 timer var hørehandicap-tekstet via Tekst-TV-systemet. Derudover var godt 900 timers programstof gennemtekstet – heraf var godt 700 timer udenlandsk programstof. DR/TV's samlede sendetid var i 1989 3.070 timer, og i alt ca. 1.300 timers programstof – eller godt 40% af tv's sendeflade – var umiddelbart tilgængelig for de hørehandicappede.

Udover ovennævnte foranstaltninger har DR/TV i mere beskedent omfang nogle særlige foranstaltninger for døve seere. Det gælder et særligt døvemagasin, som bringes seks gange om året, og en række specialproducerede udsendelser for døve børn.

København, den 14. marts 1990

Lene Thylstrup
Kontorchef

Landsforeningen for Bedre Hørelse:

Vi skal hermed takke Nordisk Råds danske delegation for henvendelsen og i det følgende give supplerende oplysninger til det forslag om forbedrede vilkår for hørehæmmede og døvblevne, som er rejst af Lena Öhrsvik og Grethe Lundblad. Som det fremgår af forslaget, er det fremkommet under indtryk af den konference om hørehæmmedes adgang til kulturudbudet, som Nordiske Høreskadedes Samarbejdskomité afholdt i Reykjavík 5. – 11. juli 1989. Landsforeningen for Bedre Hørelse, som er den organisation der varetager hørehæmmedes interesser i Danmark, er det danske medlem af den nordiske organisation.

1. Høreteknisk udstyr i alle offentlige samlingslokaler

Der findes skønsmæssigt mere end én million hørehæmmede i Norden. Næst efter høreapparatet er *teleslyngen* det hjælpemiddel, de har størst gavn af. Teleslyngen bruges både i private hjem og i større samlingslokaler: biografer, teatre, kirker, forsamlingshuse m. v. Teleslyngen omsætter den akustiske lyd til et magnetfelt, som høreapparatet kan indstilles til at opfange. Teleslyngen tillader dermed den hørehæmmede at opfatte "det rene lydssignal", altså uforstyrret af den baggrundsstøj, som ellers umuliggør aflytning i forsamlinger med mange mennesker.

Den 21. marts 1986 udsendte kirkeministeriet et cirkulære med oplysning og krav til stiftsøvrighederne om, hvorledes teleslynger skal opsættes og fungere i kirker og menighedssale. Siden 1986 er der sket store fremskridt på dette enkelte område, og hovedparten af Danmarks kirker har i dag tidssvarende høreteknisk udrustning. Når udviklingen på dette område er gået ret stærkt, skyldes det, at teleslynger kan etableres forholdsvis billigt og uden store bygningsmæssige indgreb.

Men på alle øvrige områder mangler de love eller cirkulærer, der kunne yde hørehæmmede en tilnærmelsesvis ligestilling med normalthørende. Debatten i byrådssalen, den politiske vælgermøde, generalforsamlingen i lejerforeningen m. v. vil være forbeholdt normalthørende, medmindre teleslynge eller andet tilsvarende udstyr er installeret i lokalet. Det er et led i

dansk kultur – i dette ords bredeste betydning – at udlændinge i danske retssale hjælpes med en tolk. En hørehæmmet i et dansk retslokale hjælpes ikke med teleslynge, men er henvist til at klare sig med mangelfuld kommunikation og gætterier.

2. Retten til tolk

Svært hørehæmmede og døvblevne kan ikke klare sig med høreapparat og andre tekniske hjælpemidler. Deres hjælpemiddel vil i en lang række tilfælde være en tolk.

Alle tekniske hjælpemidler udleveres gratis til handicappede: høreapparater, kørestole m. v. Den svært hørehæmmede og døvblevne må imidlertid i de fleste tilfælde selv betale for tolkning. Det bevirker, at de ikke har ligestilling med dem, der kan hjælpes ad teknisk vej.

I socialministeriets bekendtgørelse nr. 555 af 20. november 1981 hedder det om tolkning i forbindelse med lægebesøg, at tolk kan rekvireres, når lægen skønner det nødvendigt. Vi ønsker, at også *brugeren* skal kunne skønne, om der er tolkebehov. Dette er et eksempel på et begrænset problem, som det ville være helt ukompliceret at afhjælpe.

Når det gælder tolkning i forbindelse med kulturelle aktiviteter, stiller sagen sig anderledes. Når hørehæmmede forældre deltager i konsultationer på deres barns skole, når der er guldbryllup i familien osv., er der kun den hørehandicappede selv til at registrere, at her er kommunikation uladssigelig. I et antal danske kommuner har man derfor etableret en ordning, hvorved man tilbyder hørehandicappede offentligt betalt tolkning efter et "taxameter"-system. Kommunen stiller altså x antal gratis tolketimer til rådighed pr. år. Det er Landsforeningen for Bedre Hørelse's håb, at en sådan ordning kan gøres generel. Den er nem og billig at administrere, og den sikrer brugeren en valgfrihed i forhold til interesser og behov. Svært hørehæmmede og døvblevne er – eller ønsker at være – aktive deltagere i samfundslivet som alle andre. De nordiske politikere kan være med til at lægge de retningslinjer, der skaber denne mulighed.

NB. Døvblevne er mennesker, som i modsætning til døve har erhvervet deres handicap, efter at en normal sproglig udvikling har fundet sted. De benytter derfor ikke tegnsprogstolk, men *Mund-Håndsystem-tolk* eller *skrivetolk*.

3. Tekstede TV-programmer

I slutningen af januar 1990 sendte Danmarks TV 2 filmen "Midt om natten". Prisen for at udsende denne film var ca. 1.800.000 kr. Havde man valgt at sende den tekstet, var udgiften blevet ca. 10.000 kr. højere. Vi vil naturligvis ikke påstå, at dette talforhold gælder generelt, men det fortæller i hvert fald, at økonomien ikke er en afgørende faktor for, om TV sender deres programmer tekstet eller utekstet.

TV er i dag det vigtigste informationsskabende og kulturformidlende medie. Der ligger en skævhed i, at fremmedsprogede programmer i kraft af oversættelsestekstningen når ud til alle, mens dansksprogede programmer af mangel på tekst kun henvender sig til normalthørende. Ud over en kvart million egentligt hørehæmmede vil mindst lige så mange med mindre høretab have gavn af tekstning. Hertil kommer andre grupper, indvandrede m. fl.

Landsforeningen for Bedre Hørelse har igennem mange år opbygget et godt samarbejde med Danmarks Radio, som har betydet øget tekstning, øgede tilbud via Tekst-TV osv. Det største ønske nu er tekstning af nyhedsudsendelserne.

Vi er vidende om, at politikerne ikke direkte har indflydelse på de danske TV-selskabers tilbud og tekst-politik. Vi så imidlertid gerne fra politisk side en tilkendegivelse af, at man støtter vores ønsker på dette punkt. Det ville give os en inspiration og et rygstød. Og det ville bringe os endnu et skridt nærmere ligestilling også på dette punkt.

Frederiksberg, den 12. februar 1990

Landsforeningen for Bedre Hørelse

Nete Rasmussen

Hovedbestyrelsesmedlem

Jørgen Carl

Redaktør

Finland

Social- och hälsovårdsministeriet:¹

I Finland installeras allt flera teleslingor för hörselskadade i offentliga lokaler. I bestämmelserna om byggandet av offentliga lokaler finns en rekommendation om installering av teleslingor. Ifrågavarande bestämmelser reformeras som bäst, och syftet är att rekommendationen om teleslingor skall kunna ändras till en bindande bestämmelse.

Finlands rundradio utsänder nu för tiden förutom textade telegramnyheter och TV-nyheter i huvudsändningar också finskspråkiga textade program 4,5 timmar i veckan och svenskspråkiga textade program 2,5 timmar i månaden. I TV-programmet för barn ingår i veckan en sagoberättelse på teckenspråk. TV-programmet "Viikkokatsaus" (Veckoöversikt) som redigeras för hörselskadade åhörare i synnerhet har både textats och försetts

¹ Yttrandet översatt från finska.

med teckenspråk. Förutom ovannämnda för hörselskadade avsedda textade program står även text-TV:s övriga utbud med nyhetssidorna o. dyl. till förfogande för de hörselskadade.

Gravt hörselskadade och hörsel- och synskadade får sedan 1979 tolkservice på samhällets kostnad. Kommunerna förpliktades genom lag år 1987 att ordna tolkservice (L380/87). Enligt detta förpliktigande skall kommunerna fram till 1.1.1994 ordna tolkservice för sina hörselskadade och talskadade kommuninvånare minst 120 tolkningstimmar om året och för hörsel- och synskadade minst 240 tolkningstimmar om året. En arbetsgrupp som social- och hälsovårdsministeriet har tillsatt för att utveckla tolkservicen kommer att under de närmaste dagarna framlägga sina förslag om organisering av tolkservice i synnerhet.

Utöver detta föreslår social- och hälsovårdsministeriet att Finlands delegation i Nordiska rådet inbegär av trafikministeriet ett yttrande om en ökning i antalet textade TV-program och av miljöministeriet ett yttrande beträffande en reform av bestämmelserna om offentliga möteslokaler (installering av teleslingor).

Helsingfors den 9 februari 1990

Mauri Miittinen

Social- och hälsovårdsminister

Nina Rekola

Vik. överinspektör

Oy Yleisradio Ab:

Oy Yleisradio Ab önskar avge följande utlåtande med anledning av det till Nordiska rådet inlämnade medlemsförslaget om förbättrande av de hörselskadades kommunikationsmöjligheter:

Allmänt

Oy Yleisradio Ab har under de senaste åren aktivt strävat till att förbättra de hörselskadades möjligheter att på samma villkor som den övriga befolkningen följa med nyheter och övriga TV-program.

Inledandet av Text-TV-verksamheten på hösten 1981 innebar en förändring av fundamental betydelse för de hörselskadade. Lika snabbt som radion förmedlar information, får de hörselskadade via Text-TV:n nyheter i realtid, värderapporter, information om TV-program, de hörselskadades föreningsmeddelanden, samt övrig aktuell information.

Finsk- och svenskspråkiga program har textats i Text-TV sedan början av 1983 och nyheter på finska sedan hösten 1986. En viktig förbättring

skedde i december 1989 när Text-TV började texta huvudnyhetssändningen kl 20.30 i TV 1 till finska.

Det nordiska programutbudet har av tradition så gott som alltid översatts och textats till finska för de vanliga sändningarna.

Redan under flera år har TV 1 sänt veckoöversikter på teckenspråk.

Text-TV

I januari 1983 inleddes textningen av inhemska finsk- och svenskspråkiga program i text-TV. I dagens läge textas fyra timmar i veckan av de finskspråkiga program som Yleisradio producerar och två och en halv timme i månaden av de svensk-språkiga. Program på andra språk textas eller speakas av tradition för de normala sändningarna.

För Text-TV textas inhemska filmer, TV-teaterns premiärer och i så vid omfattning som möjligt också andra program. t. ex. dokumentärer.

När textningen av huvudnyhetssändningen inleddes, ökade Text-TV:s textningar med nästan tre timmar i veckan. Man har för avsikt att utvidga textningen av programmen i någon mån varje år.

Telegramnyhetssändningen (5') i TV-1 textades första gången i direkt-sändning den 1.9.1986, och har sedan dess textats varje dag. Textningen av huvudnyhetssändningen kl 20.30 (30') i TV 1 inleddes 18.12.1989 med anslag som beviljats för en prövotid. Denna textning kommer att fortsätta regelbundet även från början av följande budgetperiod 1.6.1990.

De hörselskadade har således så gott som lika omfattande möjligheter som de hörande finländarna att följa med både inhemska och utländska nyhetshändelser i Yleisradios program.

Text-TV har nu dagligen över 600 rutor, dvs. sidor med nyheter och aktuell information, allt från tidtabellsinformation från Helsingfors-Vanda flygfält till matrecept.

Yleisradio har således aktivt förbättrat servicen för de hörselskadade, och strävar även i fortsättningen till att vidareutveckla den.

Helsingfors i februari 1990

Oy Yleisradio Ab

Ålands landskapsstyrelse:

Ålands landskapsstyrelse konstaterar att hörselskadade i princip har samma rätt att få ta del av det kulturella utbudet som ickehandikappade personer har.

I fråga om de i medlemsförslaget nämnda åtgärdsområdena kan man konstatera, att textning av TV-program och installering av hörselteknisk

utrustning i samlingslokaler redan nu blir allt allmännare, men att utvecklingen kunde stödas t.ex. genom att byggnormerna för vissa offentliga lokaler, här inbegripet också skolor, kunde kompletteras med bestämmelser om installering av hörselteknisk utrustning. Likaså kunde samhället med lämpliga medel befrämja också en ytterligare utvidgad textning av TV-program.

Beträffande tolkservice kan framhållas, att en generell rätt till sådan antagligen skulle medföra stora ekonomiska och organisatoriska problem, som man inte kan ta ställning till utan en vidare utredning. Landskapsstyrelsen förhåller sig principiellt positiv till en förbättrad service, men förbehåller sig rätten att ta slutlig ställning, när de ekonomiska och organisatoriska problemen bättre kan överblickas.

Mariehamn den 25 januari 1990

May Flodin

Vicelanträd

Sten-Erik Abrahamsson

Utbildningschef

Förbundet för hörselvård rf:¹

Förbundet för hörselvård rf, som är av intresse och serviceorganisation för ca 300 000 döva och andra hörselskadade framför som sitt yttrande följande:

Förbundet för hörselvård rf, som tillhör Nordiska hörselskadades samarbetskommitté (NHS) som medlemsorganisation, deltog på Island under sommaren 1989 i en av NHS tillsatt arbetsgrupp, som uppgjorde en kommuniké som nu är ute på remiss.

Förbundet betraktar förslagen i denna kommuniké som mycket viktiga med tanke på hörselskadades deltagande. Förbundet önskar dessutom framhäva följande frågor:

Hörselteknisk utrustning i alla offentliga lokaler

Induktivt system för lyssnande är viktigt för personer som använder hörapparat med tanke på deras samhälleliga och sociala deltagande samt tillgänglighet till information, eftersom de personer som med hjälp av induktiv förstärkning använder hörapparat (i Finland ca. 100 000) kan höra tal som hålles i t.o.m. stora offentliga lokaler och på möten utan

¹ Yttrandet översatt från finska.

störande ljud från omgivningen. Utan induktionssystem skulle det vara nästan omöjligt för dem att höra tal och musik, eftersom hörapparat förstärker alla ljud.

Förbundet betonar att redan i byggnadsskedet borde ifrågavarande apparat kunna installeras i alla offentliga lokaler. Installeringen medför inte stora kostnader. Även i byggnadslagen borde nödvändiga ändringar göras. Ytterligare borde teleslingor installeras i de nuvarande offentliga lokalerna.

Rätten till tolk

Tolkservice behövs av dem som blivit tidigt döva – ca 5 000 som använder teckenspråk – samt av ca 11 000 lomhörda eller döva, eftersom deras tillgång på information inte kan tryggas med tekniska hjälpmedel.

Teckenspråket är tidigt dövas språk medan språket för dem som blivit döva senare i livet är finska språket med hjälp av antingen det finska teckenspråket, tolkning till skrift eller bruket av MHS-metoden. Enligt denna metod visas konsonanterna med handrörelser som stöd till talet. Förbundet för hörselvård, Dövas förbund och Finlands dövblinda har tillsammans med skolstyrelsen och socialstyrelsen utarbetat ett treårigt tolkutbildningsprogram för gravt hörselskadade. Genomförandet av detta program har påbörjats.

Enligt lagen om service för handikappade är kommunerna förpliktade att fram till 1994 ordna tolkservice för gravt hörselskadade. Som intresseorganisation för döva och hörselskadade förutsätter förbundet för hörselvård att kommunerna skall inrätta så många tolktjänster att tillräcklig tolkservice kan garanteras även för dessa grupper.

Textade TV-program

Förbundet förutsätter att antalet textade TV-program skall ökas. Det är också av vikt att från talprogram eliminera bakgrundsmusik och -bullerljud, som stör dem som använder hörapparat.

Helsingfors den 31 januari 1990

Förbundet för hörselvård rf.

Seppo Matinvesi
Verksamhetsledare

Marja-Liisa Rontu
Organisationsledare

Dövas förbund rf:

Dövas förbund tackar för begäran om utlåtande. Vi instämmer till fullo med kraven framförda av Nordiska hörselskadades kommitté gällande hörselskadade. För dem är t.ex. teleslingorna i offentliga byggnader av verkligt stor betydelse. Situationen är dock en annan för döva med teckenspråk som sitt första språk. Den ifrågavarande tekniken ger inte döva möjlighet att ta del av kulturutbudet. Vi vill framföra några ytterligare synpunkter på förbättrandet av kommunikationsmöjligheterna för personer med hörselskada.

Utgångspunkten är, att varje människa bör ha rätt att delta och få samhällsservice på sitt eget språk. Döva bör kunna agera, få information och ta del av kulturutbudet på teckenspråk.

Dövas egna kultur bör stödas. Å andra sidan bör dövas kultur genom teckenspråkstolkar även göras tillgänglig för hörande, samt det allmänna kulturutbudet för döva.

- För döva är den egna teckenspråkiga kulturen speciellt viktig. Dövas förbund har ett eget kulturcentrum, som producerar teaterföreställningar på teckenspråk. En förbättring av kulturcentrets verksamhetsförutsättningar förbättrar på ett synbart sätt dövas tillgång till kultur. Målet är att även översätta nordisk litteratur till teckenspråk: prosa, drama och lyrik. Denna art av översättning har tills vidare inte understötts på något sätt. Videoinspelningar av litteratur på teckenspråk är på grund av kostnaderna nästan obefintliga.
- För att döva skall kunna vara jämlika med den övriga befolkningen för kulturutbudets del, behövs både teckenspråkigt kulturutbud såväl som översättningar från talspråk. Detta förutsätter en ökning av tolkutbildningen samt en förbättring av fortbildningsmöjligheterna för bl. a. specialtolkar. Utbildningen skulle kunna understödjas med samnordiska medel. En förmedling av den teckenspråkiga minoritetens kultur med hjälp av tolkar även till hörande anhöriga, studerande inom detta område, myndigheter och till personer som ägnar sig åt kultur är mycket viktigt, till och med nödvändigt.
- De olika mediernas programutbud och betydelse ökar ständigt. Döva blir åtminstone helt utanför utbudet av radioprogram. Därför är utbudet av TV-program av större betydelse än normalt för dem. Antalet textade program har under den senaste tiden ökat på ett glädjande sätt, även om detta inte är tillräckligt. De textade programmens relativa andel har i stället minskat. Televisionen är tills vidare det enda mediet, där teckenspråkig informationsförmedling är möjlig, och som kan betjäna den döva kultur- och språkliga minoriteten. Därför anser vi det som ytterst viktigt, att utbudet av TV-program på teckenspråk ökas.

Dövas förbund önskar, att Nordiska rådet i sin rekommendation beaktar ovannämnda punkter och behovet av teckenspråkigt kulturutbud för den döva befolkningen.

Helsingfors den 6 februari 1990

Dövas förbund r.f.

Runo Savisaari

Ordförande

Pirkko Rytönen

Stf. verksamhetsledare

Förbundet Finland svenska hörselskadade r.f.:

Nordiska hörselskadades samarbetskommitté ordnade senaste sommar temadagar på Island angående kulturutbudets tillgänglighet för hörselskadade. En hörselskadad har många gånger svårt att tillgodogöra sig det utbud som ges i radio och TV. I allmänna samlingslokaler är det likaså svårt att höra vad som sägs om inte teleslinga finns installerad.

De diskussioner som fördes på Island sammanfattades i följande resolution:

1. Såväl Nordiska rådet som de nationella myndigheterna måste gå före när det gäller att installera teleslingor eller annan motsvarande hörsel teknisk utrustning i alla samlingslokaler. Detta är en viktig förutsättning för att hörselskadade skall kunna ta del av aktuellt kulturutbud på samma jämlika villkor som normalhörande.
2. Alla gravt hörselskadade och döva har rätt till samhällsfinansierad tolk för att kunna delta i samhällets olika kulturaktiviteter.
3. TV är det informations- och kulturförmedlande medium som kan gå ut till hela befolkningen. Därför kräver vi att de TV-program som produceras i de nordiska länderna skall textas. Särskilt anser vi det angeläget att nyhetsprogrammen förses med text.

Förbundet Finlands svenska hörselskadade r.f. omfattar Lena Öhrsviks, Sakari Knuutilas och Grethe Lundblads medlemsförslag och anser att Nordiska rådet skall sträva till att medlemsländerna antar en konvention om att utbudet av textade TV-program skall ökas, tolkservicen för hörsel-

skadade och döva tryggas, samt att man genom lagstiftning gör det obligatoriskt att i nya allmänna samlingslokaler installera teleslinga för hörselskadade.

Förbundet Finlands svenska hörselskadade r.f.

Tryggve Eklund
Förbundsordförande

Martin Nygård
Verksamhetsledare

Ålands handikappförbund r.f.:

Det är angeläget att utrusta offentliga lokaler med teleslingor eller annan motsvarande teknisk utrustning. På Åland är få offentliga lokaler utrustade med teleslingor. Enligt § 8, Lag om service och stöd på grund av handikapp, stadgas rätten till tolk för gravt handikappad som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom behöver sådan service för att klara en normal livsföring.

Detta moment i § 8 träder i kraft 1 januari 1994.

I dag kan gravt handikappad person hänvisa till § 8 moment 1 för att få tolkservice.

Angående textade TV-program hänvisas till § 1 Lag om service och stöd på grund av handikapp som stadgar att man skall förebygga och undanröja olägenheter och hinder som handikappet medför.

Hänvisade till ovanstående ställer sig Ålands handikappförbund positivt till förslaget om förbättrade kommunikationsmöjligheter för hörselskadade.

Mariehamn den 26 januari 1990

Göran Hansen
Ordförande

Per Lycke
Sekreterare

Ålands hörselskadade r.f.:

 Styrelsen beslöt enhälligt stöda förslaget i samtliga tre nämnda punkter:

- att hörselteknisk utrustning installeras i alla offentliga samlingslokaler,
- att gravt hörselskadade och döva vid behov får rätt till samhällsfinansierad tolk,
- att TV-program förses med text.

Mariehamn den 16 januari 1990

Ålands hörselskadade r.f.

Cordi-Maj Öhman

Sekreterare

Hörselskadade barns föräldraförbund rf:

Hörselskadade barns föräldraförbund instämmer i medlemsförslaget om förbättrade kommunikationsmöjligheter för döva och hörselskadade men vill påpeka att textade TV-program inte helt ersätter tecknade sådana, med tanke på t. ex. icke läskunniga barn.

Helsingfors den 15 februari 1990

Hilkka Laurila

Verksamhetsledare

Island

Riksringkastingen — Fjernsynet:¹

Riksringkastingen har som retningslinje at flest mulig skal kunne følge uhindret med i Fjernsynets program. Dette har foreløpig begrensninger hva hørselsskade angår. Her bør fremfor alt nevnes direkte sendinger og nyheter, som stort sett blir hurtig fremstilt i siste øyeblikk.

I de andre nordiske land har man gått den vei å tekste utvalgte programposter i repriser, særlig teaterstoff, men på grunn av ugunstige avtaler med scenekunstnere er repriser uhyre sjeldne her på grunn av kostnaden. Det

¹ Yttrandet översatt från isländska.

pågår nå forhandlinger om nye avtaler som gjør det lettere å få i stand repriser. Det ville da godt komme i betraktning å tekste islandske skuespill i repriser.

Man har ofte diskutert fordelene og ulempene ved å tekste innenlandsk programstoff. Det viktigste argument imot teksting av innenlandsk stoff er at en tekst på samme språk som tales, er betydelig forstyrrende for alle andre seere enn de hørselshemmede.

Utenlandsk stoff er enten forsynt med islandsk tale eller tekst. Man søker å utstyre med islandsk tale alt stoff for yngre barn som ikke er blitt leseferdige, men for øvrig er det en vurderingssak i hvert enkelt tilfelle hvilken fremgangsmåte blir valgt, teksting eller islandsk tale.

Den tekniske utvikling gir gode løfter hva angår løsning på tekstspørsmålene for de hørselssvekkede. Ved tekst-tvs fremkomst blir det mulig å sende tekst med fjernsynssending. Seerne kan da selv velge hvorvidt tekst kommer frem på skjermen eller ikke. Det arbeides nå med å planlegge tekstfjernsyn på Island, men det er ennå ikke bestemt når det begynner. Ventelig blir det ikke lenge å vente på det.

Reykjavík, den 12. februar 1990

Runar Gunnarsson
Ass. adm. direktør

Den Islandske Døveforening:¹

Her i landet er det stor mangel på muligheter for døve/hørselshemmede hva disse spørsmål angår.

Slik situasjonen er i dag, er fjernsynet det viktigste etermedium for døve/hørselssvekkede da det er visuelt og tekstet stoff som appellerer mest til døve/hørselshemmede. Islandsk tale blir ikke tekstet, slik at de døve/hørselshemmede går glipp av det som skjer i deres samfunn nå til dags.

Det er meget maktpåliggende at alt islandsk stoff blir tekstet. Vi legger også særlig vekt på at nyhetstilknyttet stoff blir tekstet, og at det blir opprettet et teletekstsistem.

Vi støtter fullt ut dette forslag.

Reykjavík, den 13. februar 1990

S. Margrét Sigurðardóttir
Sosiálsjef

¹ *Yttrandet översatt från isländska.*

Hørehæmmedes forældre- og støtteforening (Foreldra- og styrktarfélag heyrnardaufra):¹

Vi glædes over, at dette forslag skulle være fremkommet og pointerer, at der også her i landet er ringe vilkår på dette område.

Det er magtpåliggende at forbedre døves manglende kommunikations-evne med tekstede fjernsynsudsendelser, teletekstsystém og vi lægger særlig vægt på, at alt nyhedsstof bliver tekstet.

Vi går helhjertet ind for dette medlemsforslag.

Reykjavík, den 23. januar 1990

Bestyrelsen for hørehæmmedes
forældre- og støtteforening

Jóhann Ólafsson

Norge

Sosialdepartementet:

Sosialdepartementet har forelagt medlemsforslaget for Samferdselsdepartementet, Kirke- og Kulturdepartementet og Undervisnings- og forskningsdepartementet.

Samferdselsdepartementet, Undervisnings- og forskningsdepartementet og Sosialdepartementet har ingen merknader.

Kirke- og kulturdepartementet anfører at man i princippet stiller sig positive til ovennævnte medlemsforslag, og oplyser at i Norge blir som hovedregel alle større offentlige bygninger utstyrt med relevant hørseltek-nisk anlegg. Fjernsynsprogram tekstes i atskillig utstrekning, og Norsk rikskringkasting arbeider aktivt for å komme frem til teknikker som gjør det mulig med teksting av direktesendte fjernsynsprogram. Også døvetolk-ning vil i større utstrekning bli benyttet ved sending av viktige fjernsyns-program.

Sosialdepartementet er for sin del enig i at forholdene bør legges til rette for de hørselsskadede gjennom bruk av teknisk utstyr og på annen måte. Nordisk ministerråd kan imidlertid neppe vedta tiltak av den karakter som medlemsforslaget skisserer. Det må være nasjonale og lokale myndig-heter og andre berørte instanser i de enkelte land som sørger for tilretteleg-ingen på sine respektive ansvarsområder så langt økonomiske ressurser

¹ Yttrandet översatt från isländska.

og teknikk m. v. tillater. I nordiske organer vil det først og fremst være av interesse å ta saken opp med sikte på utveksling av erfaringer og eventuelt utforming av forsøksprosjekter m. v.

Oslo, 20. februar 1990

E.f.

Thomas Mauritzen

Reidunn Faksvåg Selmer

Norges døveforbund:

Vi slutter oss til kravene om hørselstekniske utstyr i alle offentlige samlingslokaler, rett til tolk og tekstede TV-programmer.

Vi ber om at medlemsforslaget tas til følge.

Oslo, 29. januar 1990

Bjørn Stensvoll
Forbundskonsulent

Norsk forbund for hørselshemmede (NFH):

Norsk forbund for hørselshemmede (NFH) var representert ved forbundets administrative og politiske ledelse under konferensen på Island som det er referert til i forslaget.

Hørselshemmede er trolig landets største gruppe av funksjonshemmede og stadig større og yngre grupper får hørselsproblemer. Et eksempel på dette er at av 18 års gutter som var til sesjon i 1982 var det ca. 15 % som var hørselsskadd, mens det i 1987 var hele 36 % som hadde hørselsproblemer. Prosentandelen er trolig ikke mindre hos jenter. Dette betyr at det er flere hundre tusen nordmenn som har hørselsproblemer og at antallet høreapparat-brukere vil stige raskt.

Et alvorlig kommunikasjonsproblem som hørselstap fører til sosial isolasjon om ikke forholdene legges til rette for den som er hørselshemmet. Vi slutter derfor fullt opp om medlemsforslaget til Nordisk Råd.

Oslo, 22. januar 1990

Norsk forbund for hørselshemmede

Knut Magne Ellingsen
Generalsekretær

Sverige

Statens handikappråd:

Statens handikappråd stödjer förslaget.

Döva och hörselskadade har samma rätt som andra att ta del av verksamhet, men kan i regel inte använda denna rätt. Samlingslokaler är inte anpassade till deras behov, tolkhjälp går inte att få, och TV-program görs ej begripliga för dem. Det är angeläget med insatser så att hindren försvinner. En rekommendation från Nordiska rådet härom liksom en lag om funktionshinderades rättigheter är betydelsefulla åtgärder. Finland har redan en rättighetslag som inbegriper rätten till tolk för döva. I Sverige har kravet på en rättighetslag för funktionshinderade drivits i flera år av handikapprörelsen. Frågan behandlas av handikapputredningen.

Rätten till tolk bör gälla alla situationer, när tolk behövs. För samtal med dövblinda behövs tolkar som behärskar deras kommunikationssätt, och för kommunikation med vuxendöva behövs skrivtolk.

Ambitionen måste vara att alla offentliga lokaler har hörselteknisk utrustning. Eftersom fungerande hörslingor och annan utrustning saknas på de flesta håll krävs omfattande installationer. Vid planeringen av lokaler måste hänsyn tas till att hörselskadade och döva skall kunna använda dem. Hörslinga bör byggas in i standarden från början. Det måste också utvecklas en kunskap om vilken teknik som är bäst. För att installationen skall få en bra funktion måste ansvariga få en teknisk utbildning. Alltför ofta fungerar hörslingan ej när den ska tas i bruk.

Det är viktigt att TV-programmen är tillgängliga för döva och hörselskadade. Textade TV-program är bra för dem som förstår skriven svenska. Men programmen måste också vara teckentolkade.

Forskningens landvinningar inom elektronik och teleteknik öppnar nya möjligheter för döva och hörselskadade. Fjärrkommunikation för döva på det egna språket – teckenspråket – är snart verklighet. Bildtelefon på arbetsplatser, i hemmen och i andra miljöer förbättrar dövas kommunikationsmöjligheter. Det är viktigt att ny teknik kommer till snabb användning.

Handikaporganisationernas kunskaper och erfarenheter bör anlitas i allt förnyelsearbete som behövs inom angivna områden. Statens handikappråd anser det angeläget att det allmänna ger organisationerna erforderligt finansiellt stöd härför.

Som medlemsförslaget framhåller intar de nordiska länderna en framskjuten ställning i fråga om insatser för funktionshinderade. Inom Europa har de ett gemensamt ansvar att verka för att funktionshinderade får

samma möjligheter som andra att delta i samhällets olika verksamheter – också över gränserna.

Stockholm den 15 februari 1990

Statens handikappråd

Anne Bohman

Gerd Ekholm

Handikappinstitutet:

Handikappinstitutet ansluter sig helt till medlemsförslaget om hörsel- teknisk utrustning i offentliga samlingslokaler samt om hörselskadades rätt till tolk och textade TV-program. I anslutning härtill vill vi lämna följande kommentarer.

Handikappinstitutet har i samarbete med Svensk byggtjänst nyligen publicerat handboken "Bygg ikapp Handikapp". Handboken ger konkreta råd om hur gångvägar, parkeringsplatser, lekmiljöer och uteplatser skall se ut. Här får man veta hur stor en toalett skall vara för att passa för en rullstol, var hörselslingor skall placeras, vilka material som inte stör allergiker, vilka ljusinsläpp som fungerar utan att blända m. m. Den är avsedd att användas som uppslagsbok vid planering och projektering. Boken redovisar bl. a. krav från olika grupper av funktionshindrade och vissa installationsanvisningar.

Vi bifogar utdrag ur handboken som rör hörselskadade¹. Hörselfrämjan- dets riksförbund (numera Hörselskadades Riksförbund, HRF) har vidare under 1988 i samarbete med Svensk byggtjänst gett ut handboken "Bygg hörselvänligt" som också ger värdefull information om behov och installa- tioner av tekniska hjälpmedel för hörselskadade. I detta sammanhang får också nämnas att Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH) under 1989 har rekommenderat metoder för leveranskontroll av teleslingor och slingförstärkare för användning i de nordiska länderna.

Hur bra hörselteknisk utrustning som än finns i samlingslokaler eller motsvarande fungerar det dock ej tillfredsställande om den som talar ej gör det i mikrofon. Det är därför av största vikt att tillskapa dels ett bra system för mikrofoner och dels söka uppnå en fungerande mikrofonskultur.

¹ Här är ej tryckt.

Överenskommelsen mellan socialdepartementet och landstingsförbundet (prop 1980/81:187) om vissa ersättningar från sjukvårdshuvudmännen under åren 1982–83 förutsatte att sjukvårdshuvudmännen successivt byggde upp en samordnad tolktjänst för döva och dövblinda m. fl. och svarade för kostnaderna därför.

Med denna överenskommelse som grund utfärdade Handikappinstitutet 1981-12-16 en rekommendation till sjukvårdshuvudmännen om samordnad tolktjänst för döva, dövblinda m. fl. Genom den samordnade tolktjänsten är döva m. fl. i princip tillgodosedda med samhällsfinansierad tolktjänst i Sverige i många situationer – dock i regel ej för deltagande i samhällets olika kulturaktiviteter.

I samband med institutets rekommendation om samordnad tolktjänst klargjordes ej betalningsansvaret. Sjukvårdshuvudmännen fortsatte i huvudsak med att svara för kostnaderna i mera vardagliga situationer. Statliga myndigheter har svarat för kostnaderna under utbildning, i arbetslivet, i samband med polisärenden och vid rättegångar. I den utsträckning tolkning sker vid kulturaktiviteter har i huvudsak sjukvårdshuvudmännen svarat för kostnaderna. Brist på medel och tolkar samt oklart betalningsansvar medför dock svårigheter att erhålla tolk vid många kulturaktiviteter.

En begränsning i sjukvårdshuvudmännens tolkverksamhet är att denna enbart svarar för tolkkostnader inom Sverige. Inom den s. k. rikstolktjänsten, som med statliga medel finansierar viss tolkning för döv- och hörselorganisationer, finns möjlighet att betala tolkkostnader som uppkommer i de nordiska länderna. Behovet av rikstolktjänst har emellertid ökat i en sådan accelererande takt att medlen ej täcker organisationernas tolkbehov för sin normala verksamhet inom landet.

Inom socialstyrelsen pågår för närvarande en översyn av tolkverksamheten. I denna översyn kommer sannolikt även betalningsansvaret att utredas.

Beträffande textade TV-program används numera det system som bl. a. institutet tog fram för skrivtolkning för vuxendöva – Velotype – vid direkttextning av Rapport.

Vällingby den 15 februari 1990

Eva Jacobsson

De handikappades riksförbund (DHR):

De handikappades riksförbund – DHR – har beretts tillfälle att yttra sig över rubricerade förslag.

Hörselskada är en funktionsnedsättning som leder till svårigheter att

kommunicera med omgivningen. Kommunikation är en förutsättning för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Mot bakgrund av detta ser DHR det som positivt att Nordiska rådet uppmärksammar de hörselskadades situation. Många av våra medlemmar har olika funktionsnedsättningar, ofta rörelsehinder kombinerat med olika former av hörselnedsättningar. Det är därför angeläget att offentliga och andra lokaler även görs tillgängliga för dessa grupper. I dag är alltför få lokaler handikappanpassade, hissar och annan nödvändig teknisk utrustning saknas vilket bland annat medför svårigheter för rullstolsburna.

DHR ser det som mycket angeläget att större satsningar görs för människor med funktionsnedsättningar. Ökade resurser måste tillföras så att samhällets utbud blir tillgängligt för dessa grupper.

Sammanfattningsvis tillstyrker DHR medlemsförslaget.

Stockholm den 13 februari 1990

De handikappades riksförbund

Kerstin Denkert

Förbundsordförande

Ingvar Edin

Förbundssekreterare

Sveriges dövas riksförbund:

Medlemsförslaget har väckts utifrån ett krav ställt i ett uttalande av Nordiska hörselskadades kommitté. Det kan därför vara förstående att barndomsdövas behov ej beaktats så att döva även omfattas av den föreslagna rekommendationen.

Det är viktigt att döva och hörselskadade skall ha likvärdiga rättigheter när det gäller samhällets utbud som andra har, att de brister som finns när det gäller tillgängligheten till det kulturella utbudet åtgärdas. Därför är förslaget om hörselteknisk utrustning i alla offentliga lokaler mycket bra när det gäller hörselskadade.

Döva och hörselskadade som är beroende av tolk är dock ej hjälpta av hörselteknisk utrustning. Därför är rätten till tolk oerhört viktig, dock ej endast för att kunna delta i samhällets olika kulturaktiviteter utan än mer för att kunna delta överhuvudtaget i de situationer där både döva och hörande finns med, dvs. i alla situationer måste rätten till samhällsfinansierad tolk garanteras.

När det gäller textade TV-program ställer vi oss självklart bakom förslaget men måste tillägga att vi saknar en diskussion kring program och nyheter på teckenspråk.

SDR har upprepade gånger krävt att svensk TV skall sända dagliga nyheter på teckenspråk. Idag finns en sammanfattning av veckans händelser 20 minuter i veckan på teckenspråk.

Teckenspråket är barndomsdövas första språk, alltså dövas modersmål. Teckenspråket bygger på synen, det är visuellt.

Det media som passar bäst för döva är TV. Det är idag i stort sett stängt för döva. Endast ett fåtal program är tillgängliga, däribland ovan nämnda nyhetssammandrag på teckenspråk.

Eftersom utbildningen för döva i Sverige fram till 1980-talet ej skedde på dövas eget språk — teckenspråket — utan via den s.k. talmetoden (undervisning på talat språk och munavläsning), är det idag många vuxna döva som har stora kunskapsbrister, framför allt när det gäller att läsa och skriva svenska. Mycket av tiden i skolan användes till talträning och läppavläsning, mindre till kunskapsinhämtande. Därför är textade nyhetsprogram ej tillgängliga för en stor grupp barndomsdöva. Språket är för svårt, man hinner ofta ej läsa och förstå betydelsen av det lästa, eftersom det sker på ett språk som för en stor grupp måste betraktas som ett främmande språk.

Döva med teckenspråk som första språk är en språklig och kulturell minoritetsgrupp, som har behov av och rätt till bl. a. dagliga nyheter och program på sitt eget språk.

För döva medborgare liksom för hörande medborgare, är det viktigt att kunna delta i samhällsdebatten. Döva måste få samma möjlighet som andra att själva kunna bilda sig en uppfattning för att kunna delta i det demokratiska samhället.

SDR anser därför att rekommendationen även bör omfatta dagliga nyhetssändningar i de nordiska länderna på teckenspråk, samt att dövas behov av andra program på teckenspråk (både direktproducerade för döva och program med teckenspråkstolk) tillgodoses.

Sammanfattningsvis vill Sveriges dövas riksförbund föreslå att den föreslagna lydelsen av Nordiska rådets rekommendation till Nordiska ministerrådet kompletteras i enlighet med vad ovan framförts, dvs. rätt till tolk i alla situationer, textade TV-program, dagliga nyheter på teckenspråk samt program på teckenspråk.

Leksand den 1 mars 1990

Enligt uppdrag

Gunnel Sträng

Intressepolitisk sekreterare

Medlemsförslag

om upprätthållande av de nordiska skogarnas nationalekonomiska värde

(Väckt av Marjatta Väänänen samt Hugo Bergdahl, Gunnar Björk, Gustav Björkstrand, Karl-Gunnar Fagerholm, Knud Glønborg, Helga Haugen, Olof Jansson, Olof Johansson, Mirja Ryyänen, Eino Siuruainen, Otto Steenholdt och Karin Söder)

BILAGA I

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska rådets social- och miljöutskott:

Till social- och miljöutskottet har överlämnats ett medlemsförslag angående upprätthållande av de nordiska skogarnas nationalekonomiska värde. Medlemsförslaget syftar till en rekommendation om ett effektivt samnordiskt forsknings- och åtgärdsprogram i syfte att motverka skador i skogsmiljön i Norden så att skogarnas nationalekonomiska värde säkras. I förslaget framhålls att skogsskadorna medför allvarliga konsekvenser för skogsbruket. Skogarnas långsammare växt och trädens sämre kvalitet inskränker produktionen och marknaden. Även jakt och fiske som sammanhänger med skogarna äventyras. Det är allmänt känt att luftföroreningarna är en huvudorsak till skogsskadorna, men man bör få en heltäckande bild av skogarnas tillstånd i Norden och de följer utsläppen av luftföroreningar har på skogens kvalitet och därmed för skogsindustrin.

Utskottet instämmer i förslagsställarnas yrkande men vill framhålla att åtgärder i enlighet med förslaget ej bör inriktas enbart på den direkta ekonomiska lönsamheten utan även ta hänsyn till skogarnas värde ur miljö- och rekreationssynpunkt. Utskottet finner det ej uteslutet att en sådan något ändrad betoning kan få konsekvenser för uppläggningsprogram.

Vid Nordiska rådets internationella luftföroreningskonferens i september 1986 ägnades avsevärd uppmärksamhet åt luftföroreningarnas effekter hos skogar och vegetation. Det konstaterades därvid att luftföroreningarna hade allvarliga effekter på skogarna, särskilt kombinationseffekterna mellan svaveldioxid och kväveoxid. I Västeuropa räknade man med att volymen av skadade träd motsvarade mellan 5 och 6 årsavverkningar. Luftföroreningarna medförde minskad tillväxt i skogen, och det virke man fick ut

var ofta av sämre kvalitet. Dessa frågor studeras inom ramen för ECE's Timber Committee, som utfört undersökningar av kvaliteten hos skadade träd, utvecklingstrenderna m. m. Utskottet anser därför att ett nordiskt forskningsprogram i enlighet med medlemsförslaget lämpligen kunde koordineras med arbetet inom ECE. Detta gäller i synnerhet som de nordiska länderna aktivt arbetar inom ECE's konvention om gränsöverskridande luftföroreningar och aktivt medverkat i att åstadkomma tilläggsprotokollen om minskning av utsläppen av svaveldioxid och kvävedioxid.

Nordiska rådets luftföreningsskonferens uppmanade de deltagande länderna att ratificera svavelprotokollet och arbeta för ett kväveprotokoll samt dessutom att öka det internationella forskningssamarbetet för att klarlägga orsaksförhållandena mellan luftföroreningar och miljöskador. Utskottet noterar att medlemsförslaget innehåller flera detaljerade uppgifter om olika miljöskador och antaganden om dessas samband med olika luftföroreningar. Utskottet anser därför att förslaget bör ingå i planeringen av ett nordiskt forsknings- och åtgärdsprogram för att motverka skador i skogsmiljön och att detta program, i den utsträckning så är lämpligt, bör samordnas med pågående arbete inom ECE.

Stockholm den 30 januari 1990

För social- och miljöutskottet

Marjatta Väänänen

Ordförande

Nordisk Skovunion:

Forslag A 903/e, om "opprätthållende av de Nordiska skogarnas nationalekonomiske värde", har udgangspunkt i luftforureningens indvirkning på skovene. Skovenes eksistens trues, hvis belastningen fra luftforureningen fortsætter på samme niveau som nu eller stiger. For at undgå en yderligere svækkelse af skovene er det nødvendigt at arbejde for at reducere den nuværende luftforurening.

Nordisk Skovunion er meget enig i de ovennævnte betragtninger. Det er væsentligt, at vi hele tiden holder os skovenes sundhedstilstand for øje.

I EF- og ECE-regi er der imidlertid iværksat forskellige programmer og projekter, netop med det formål at undersøge, overvåge og forbedre skovenes sundhedstilstand. Flere af disse tiltag er allerede meget langt fremme.

Nordisk Skovunion vil gerne tilslutte sig, at skovenes sundhedstilstand overvåges og eventuelt forbedres. Dette bør dog ske under skyldig hensyntagen til allerede igangværende projekter, således at dyr og unødvendig dobbeltregistrering undgås. Vi mener således, at det foreliggende medlemsforslag i sin nuværende form er for løst og generelt til, at det er muligt

tillväxten vid alternativa belastningsscenarier. Detta arbete innefattar användning av modeller och bör inriktas på en fördjupning av de europeiska studier som gjorts.

- *Skogsvitalisering.* För att säkra den långsiktiga produktionsförmågan kommer det att bli nödvändigt att tillföra näringsämnen till vissa skogsmarker. Ett omfattande FoU-arbete har inletts i Sverige (ledning: Naturvårdsverket) för att skapa underlag för sådana åtgärder. Det skulle sannolikt vara motiverat med ett ökat nordiskt samarbete på detta område.
- *Klimat effekter.* Dessa frågor behandlas inte direkt i medlemsförslaget. Det finns starka skäl för en ökad insats från Nordiska ministerrådets sida med syfte att samordna de nationella aktiviteter som nu drar i gång.

Det är lämpligt att ökade insatser enligt ovan knyts till ämbetsmannakommittén för miljöfrågor för att kunskapsuppbyggnaden skall kunna styras upp mot så snabba åtgärder som möjligt. Arbetet som bedrivits hittills har också varit mycket framgångsrikt och resultaten har fått omedelbart genomslag både nationellt och internationellt.

Solna den 20 april 1990

Valfrid Paulsson

Jan Nilsson

Skogsägarnas riksförbund:

De luftburna föroreningarnas påverkan av skog och skogsmark i Norden är alarmerande. Rapporterna visar på en snabb försurning av skogsmarken med långtgående förändringar av markens växtnärsstatus som följd. I sydvästra Sverige beräknas över 1/2 milj. hektar skogsmark redan ligga inom ett kritiskt pH-intervall. Med nuvarande trend kommer betydligt större arealer att närma sig detta kritiska stadium inom några decennier. Även om Europas stater alltmer vaknar upp inför detta allvarliga hot mot vår gemensamma framtid vet vi att utsläppsminskningar kommer att ta tid att få genomförda. Åtgärder för att skydda skogsmarken, som kalkning och vitaliseringsgödsling, ger också eftersträvad effekt först på sikt. Det är enligt riksförbundets uppfattning nödvändigt att de nordiska länderna agerar gemensamt både genom att kraftfullt verka för internationella överenskommelser om utsläppsbegränsningar och genom att via FoU-insatser skapa verkningsfulla medel för att bromsa försurningseffekterna.

Vi vill särskilt understryka behovet av att göra samhällsekonomiska utvärderingar av de skador som luftföroreningarna förorsakar de nordiska

ländernas ekonomi. Sådana ekonomiska scenarier kan också påvisa vilka ekonomiska resurser som måste ställas till förfogande.

Med hänsyn till vad som anförts tillstyrker riksförbundet de rekommenderade åtgärderna.

Stockholm den 23 april 1990

Skogsägarnas riksförbund

Erik Lundh

BILAGA 2

I efterhand inkommet yttrande

Danmark

De Danske Skovdyrkerforeninger meddelar i skrivelse av den 22 juni 1990 att man inte har några synpunkter i anledning av medlemsförslaget.

Medlemsförslag om det nordiska järnvägssystemet

(Väckt av Margrete Auken samt Lilli Gyldenkilde)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS)

NFS har nyligen behandlat de nordiska transportererna i rapporten "Utveckla de nordiska transportererna!". Rapporten, som tidigare har översänts till presidiesekretariatet, bifogas.

NFS' syn på transportfrågorna och järnvägarnas utveckling samstämmer i stort med vad som ges uttryck i medlemsförslaget.

Vi anser bl. a. att ett övergripande nordiskt investeringsprogram för transportsektorn skall utarbetas. Strategin måste vara sammantagen för samtliga transportgrenar och ha ett nordiskt perspektiv där Norden ses i ett större sammanhang. Utgångspunkterna för NFS' uppfattning och förslag är (1) att vårt geografiska läge i Europas utkant inte får bli en konkurrensnackdel och (2) att det är centralt för vår konkurrenskraft att vi kan tillvarata miljökravens incitament till förnyelse och utveckling av transportsektorn.

Enligt vår uppfattning är järnvägarna det för närvarande mest miljövänliga alternativet och de bör därför få en ökad roll i transportarbetet. Detta gäller framför allt vid långa transporter med stor utnyttjandegrad.

Vi menar att samarbetet mellan de nordiska järnvägsbolagen måste utökas. Det befintliga samarbetet under beteckningen NERU (Northern European Rail Unit) syftande till att effektivisera kombitransporter till Europa är värdefullt och bör kunna utvecklas ytterligare, exempelvis genom gemensamma nordiska bolag på vissa marknadsområden.

Ett nära samarbete mellan de nordiska järnvägsbolagen är angeläget i en tid när kontakterna med och transportererna till EG kommer att öka. Samarbetet skulle underlätta ett samordnat nordiskt investeringsprogram och införandet av snabbtåg.

Ett utökat samarbete skulle också kunna leda till att kostnadsbesparing-

ar kan oppnås via gemensam nordisk opphandling og genom ett system för gemensamt utnyttjande av fordon och material.

Möjligheterna att gemensamt utnyttja de nordiska järnvägsnäten tillvaratas inte i någon større omfattning. Dette beror till stor del på att investeringsplanerna i första hand är nasjonella. I gränsområdena skulle ett utvekkelt samarbeite betyde mycket for den gränsregionala utvekklingen.

Avslutningsvis vill NFS dock kraftigt markere en annan oppfattning än forslagsstallarnas. Det galler hur det nordiska transportnetet skall knytas till det europeiske.

NFS anser att en sammantagen bedömning av transportbehov, miljøhensyn og finansieringsmøjligheter gør att en kombinert bro og tunnel for både bil- og jernvegstrafik skall byggas. En sådan forbindelse over Öresund måste finnes på plats fore sekelskiftet.

Styrelsen for NFS har derfor oppmanat Nordiske ministerradet, og då i första hand ministrarna från Danmark og Sverige, att ta opp konkrete diskussioner med berörda intressenter for att under 1990 klarlägga de återstående frågetecknen rörande en bro over Öresund. Dessa overläggninger får inte fortsätta i all oändlighet, utan regeringarna måste snabbt komme till beslut. Den ovisshet som nu råder skapar en osakerhet hos næringslivet når det galler lokaliseringsbeslut og exportsatsninger.

Enligt vår oppfattning är det angeläget att även Nordiske ministerradet aktivt verkar for ett beslut om en bro over Öresund.

Stockholm den 19 april 1990

Nordens Facklige Samorganisation

Sune Ahlen

Christer Jansson

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens presidium gir sin tilslutning til medlemsforlaget intensjon om at nordiske og nasjonale myndigheter må se nærmere på hvilke tiltak som må iverksettes for at det nordiske jernbanenett skal få en større andel av den nordiske gods og persontrafikken. En utvikling av det nordiske jernbanesystemet slik at en får en mer effektiv tilknytning til det europeiske jernbanesystemet vil være en nyttig investering. F.N.F. vil særlig understreke den miljømessige betydning av en satsning på jernbanetransport i forhold til veitransport særlig når det gjelder godstransporten.

Imidlertid vil det også være godt i samsvar med Nordens pådriverrolle i miljøpolitikken å stimulere til økt persontrafikk på jernbane. F.N.F. vil

derfor også i denne sammenheng minne om behovet for attraktive nordiske rabattordninger særlig for ungdom.

F.N.F. tar ikke stilling til detaljene i medlemsforslaget men peker på behovet for en samlet nordisk vurdering og planlegging av den framtidige jernbanetransport i Norden som viktig element i den europeiske integrasjonsprosess.

Oslo i mars 1990

(Ej sign.)

Nordiska transportarbetarefederationen hänvisar i skrivelse av den 24 januari 1990 till yttrande av Norsk jernbaneforbund (se nedan).

Stiftelsen for industriutvikling i Norden:

Stiftelsen for industriutvikling i Norden er bedt om å gi en vurdering av medlemsforslaget om det nordiske jernbanesystemet. Etter å ha konferert med Stiftelsens medlemsbedrifter vil styret uttale følgende:

1. Næringslivet vil kunne støtte ethvert initiativ som kan forbedre infrastrukturen i Norden og mellom Norden og det øvrige Europa, og som kan gi et samordnet jernbanetransportsystem. For næringslivet er det også viktig at det finnes valgmuligheter mellom alternative transportformer, høy transportsikkerhet og fleksibilitet og god transportøkonomi.

2. Det foreliggende medlemsforslag utgår fra at trafikken utgjør et stort og stigende miljøproblem og argumentet fanger ikke opp de miljøforbedringer som kan oppnås ved energibesparende framdriftsmotorer med redusert utslippsnivå, og ved bedre organisering av transporttilbudene. Et viktig argument for en større satsing på jernbanetrafikk ligger i de trengselsproblemer som er voksende i Europa, både når det gjelder vegtransportene og flytrafikken. Dessuten innebærer den manglende koordineringen og samordningen av ulike transportformer (veg-, sjø- og lufttransport) at den tradisjonelt mest fleksible transportformen, vegtransporten, overbelastes.

En større satsing på jernbane-transporten må derfor også ha som formål å inngå i et integrert og sammenhengende transportmønster basert på anvendelse av veg-, sjø- og luft-transport.

3. Det bør ikke være noe formål å legge restriksjoner på visse former for transport, slik det nevnes i premissene for medlemsforslaget. En langt bedre løsning vil være å redusere risikofaktorer, ved bedre transportteknologi, forbedret kapasitet og bedre organisering av transportsystemet.

4. I forslaget omtales også angivelig monopol-innflytelse som container-

selskapene skal ha på combi- og containertransporten. Det siktes trolig her til de avtaler som eksisterer mellom combiselskapene og jernbaneselskapene. Internasjonale avtaler i regi av GATT og blant annet Romatraktaten setter forbud mot monopoler. Det vil derfor være viktig å fastholde de regler som allerede finnes på dette området, og det kan ikke være noe formål ut over dette å begrense mulighetene for å skape effektive og sterke operatør- og spedisjonsselskaper.

5. Stiftelsen for industriutvikling i Norden er enig i at miljøaspektet i større utstrekning bør vurderes ved investering på transportsektoren og ved organiseringen av transporttilbudene. Imidlertid er ikke jernbaneutbyggingen lett å håndtere fra miljøsynspunkt dels fordi den krever store arealer særlig i befolkningsrike områder og dels fordi den medfører en rekke ulemper i form av støy, sikkerhetsproblem osv. F. eks. kan miljøhensyn komme til å tvinge en betydelig del av det framtidige TGV-systemet i Vest-Tyskland under jorden, noe som kommer til å forhøye investeringskostnadene.

En fornyelse av jernbanetrafikken må i første rekke baseres på dens samfunnsøkonomiske konkurransekraft. Her kunne imidlertid myndighetene ved de bebudede miljøavgiftene gi disse en form som klarere avspeiler transportmidlenes miljøbelastninger og dermed gi viktige signaler for investeringsbeslutningene. Et moment som også må være med i vurderingen er at utvikling av et høyhastighetstog (TGV) i Norden vil kreve investeringer som nok ikke kan forrentes med det trafikkunderlaget Norden representerer, bortsett fra på et meget begrenset antall trafikkstrekninger.

6. Stiftelsen for industriutvikling i Norden vil sterkt understreke behovet for et nært samarbeid mellom myndighetene og næringslivets representanter i det fortsatte arbeidet med å utvikle jernbanesystemet i Norden. Vi forutsetter derfor at representanter for transportbrukerne vil bli trukket med i oppfølgingen av en eventuell rekommendasjon til Nordisk Ministerråd.

Vi forutsetter dessuten at den redegjørelsen medlemsforslaget ber om, også skal omfatte status for det europeiske utviklingsarbeidet. Medlemsforslaget legger opp til at ministerrådet skal utarbeide en plan for investeringer og foreslå investeringer som kan knytte det nordiske jernbanenettet til det europeiske. I den forbindelse vil Stiftelsen henvise til det utredningsarbeidet og de forslag som næringslivet har fremmet gjennom Scandinavian Link.

7. Stiftelsen vil sterkt understreke at det vil være av betydning for hele det nordiske transportsystemet at planene om faste forbindelser ved Øresund nå realiseres. En fast forbindelse er riktig nok en klarere konkurransefaktor for jernbanetrafikken enn for biltrafikken men av hensyn til finansieringen av prosjektet vil det likevel være nødvendig å bygge en kombinert veg- og jernbaneforbindelse.

8. På denne baggrund vil Stiftelsen for industriutvikling støtte en oppfordring til Nordisk Ministerråd slik medlemsforslaget legger opp til.

Oslo, 24. mars 1990

Stiftelsen for industriutvikling i Norden

Ulf Sundqvist

Styrets formann

Danmark

Trafikministeriet:

— — — skal vi efter brevveksling med Generaldirektoratet for Danske Statsbaner (DSB) udtale følgende:

Udgangspunktet for forslagstillerne, Margrete Auken (SF) og Lilli Gyl-denkilde (SF), er, at der til trods for et stort og stigende miljøproblem fra trafikken ikke foreligger tiltag. "som fortjener at blive nævnt, problemets omfang taget i betragtning".

DSB har i den forbindelse påpeget, at der for så vidt angår forslagsstiller-nes tre opfordringer til Nordisk Ministerråd allerede er foretaget en række initiativer. Disse initiativer blev til dels omtalt ved besvarelsen af spørgs-mål E 35 fra Margrete Auken til Nordisk Ministerråd ved Nordisk Råds 37. session om et effektivt og miljøvenligt jernbanetransportsystem i Nor-den, samt i rapporten Kombineret Transport, september 1989. Der er siden da foretaget en række yderligere skridt, som er belyst i det følgende.

For Danmarks vedkommende er fordelene og mulighederne for at satse på jernbane ved godstransport fra Norden og til Kontinentet belyst i bl. a. DSB's Plan 2000.

Den netop indgåede rammeaftale for DSB 1990–93 mellem regeringen, Socialdemokratiet, Kristeligt Folkeparti og Centrum-Demokraterne knyt-ter an til den dagsorden, som aftaleparterne tilsluttede sig i forbindelse med Folketingets debat den 30. marts 1989 om DSB's Plan 2000.

I henhold til rammeaftalen er aftaleparterne "opmærksomme på den udbygning af jernbaneservice og -infrastruktur, som sker i en række euro-pæiske lande i erkendelse af stigende miljø- og kapacitetsproblemer for vej- og flytrafikken. Rammeaftalen lægger endvidere vægt på, at den danske jernbaneudvikling sker i tråd med udviklingen i det øvrige Europa".

Hvad angår udarbejdelsen af en plan for nødvendige investeringer i et fælles nordisk jernbanenet skal det bemærkes, at det for Danmarks ved-kommende i DSB's Plan 2000 foreligger belyst, hvad der i forhold til transittrafikkens krav og behov skal foretages af investeringer.

Med finansloven for 1990 er det vedtaget at gennemføre elektrificering- en i Danmark fra Helsingør til Odense i 1993 samtidig med åbningen af Storebæltsforbindelsen.

På tysk side når elektrificeringen i dag kun til Hamburg.

I rammeaftalen for DSB 1990–93 indgår, at der skal søges opstillet en fælles dansk–tysk udviklingsplan for jernbaneforbindelsen mellem Tyskland og det sydlige Danmark (Syd- og Sønderjylland). Dansk erhvervsliv øst og vest for Storebælt kan hægte sig på denne transportvej gennem Danmark, som vil kunne betjene hurtige gods- og persontog.

Når enighed opnås med de vesttyske myndigheder er parterne indstillet på at videreføre den danske elektrificering fra Odense til Padborg.

Med hensyn til Øresund kan det oplyses, at der i den seneste udvalgsrapport fra februar 1989 er redegjort for de trafikale, økonomiske og miljømæssige konsekvenser af to typer af faste forbindelser:

1. En kombineret forbindelse for vej og bane, som anlægges som sænketunnel mellem Amager og Saltholm, som lavbro i en afstand på 700 m syd om Saltholms sydspids og som højbro mellem Saltholm og Sverige.
2. En ren jernbaneforbindelse udført som boret tunnel på hele strækningen mellem de to kyster.

Der er ikke peget på det ene af alternativerne frem for det andet, men der er fremhævet de økonomiske fordele ved en kombineret forbindelse (1) og de miljømæssige fordele ved en ren jernbaneforbindelse (2). Begge forbindelser er dog økonomisk og miljømæssigt mere fordelagtige end fortsat færgedrift.

I forbindelse med Folketingets forespørgselsdebat den 11. januar 1990 vedrørende fast Øresundsforbindelse blev der tilkendegivet bred politisk tilslutning til at trafikministeren indleder forhandlinger med den svenske regering om etablering af en fast forbindelse.

Det er den danske regerings holdning, at der sammen med den svenske regering findes en løsning, hvis rentabilitet – både samlet og på dansk side – er i orden, hvis miljømæssige påvirkninger er acceptable, og som trafikkalt indebærer væsentlige forbedringer både for de lokale samfund og for den mere overordnede trafik.

Der er, som det fremgår, ikke taget stilling til, hvilket af de nævnte alternativer, som bør realiseres, og dette er et spørgsmål, der skal diskuteres mellem den danske og den svenske regering. Det findes derfor ikke hensigtsmæssigt at Nordisk Ministerråd udtrykker støtte for ét af de nævnte forbindelsesalternativer frem for det andet.

København, den 30. januar 1990

Erling Christensen

Greenpeace:

Greenpeace ser positivt på alle tiltag, hvor sigtet er en omlægning af det nuværende transportsystem mod et transportsystem med mindre energiforbrug og forurening. Greenpeace håber at de fremsendte kommentarer til medlemsforslaget vil indgå i de kommende overvejelser.

Det samlede energiforbrug og forureningen fra *hele* transportsektoren udgør et stort og stigende miljøproblem. Greenpeace må i lighed med forslagsstillerne med stor beklagelse konstatere, at Nordisk Råds planer, rekommandationer og udtalelser på det trafikale område langt fra er fulgt op af konkrete tiltag.

Greenpeace støtter det fremlagte medlemsforslag, men finder at det ikke er tilstrækkeligt kun at "vurdere" begrænsninger der bør indføres på gods-trafikken på vej. Forslaget vil resultere i det første skridt henimod en ny infrastruktur for transportsektoren, men skridtet kan blive større, hvis Nordisk Ministerråd opfordres til at fremlægge konkrete forslag til hvordan godstransport overflyttes fra vej til jernbane og persontransport fra bil til kollektive transportsystemer.

I dag er jernbanene den mest energi- og miljøvenlige transportform, men den hidtil førte trafikpolitik har ikke bevirket at jernbanen har fået den position i samfundet, som den burde have. Udviklingen har istedet ført til mere af den energiforslugende og forurenende vejtransport.

Årtiers fejlslagen trafikpolitik har bragt samfundet i en situation, hvor det ikke er muligt fra den ene dag til den anden, at ændre transportstrukturen. Men der kommer ændringer og jo tidligere de første tiltag tages, jo hurtigere og lettere vil en omlægning ske.

Den voksende bekymring for klimaændringer – drivhuseffekten – og dens følger, har ført til initiativer for at få en international aftale om beskyttelse af klimaet (IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change). I dag tales der om nødvendigheden af 60–80 procent reduktioner af kuldioxidmængderne på globalt plan. I dag forurener transportsektoren i Danmark med cirka 9 millioner tons kuldioxid, cirka 15 procent af det samlede danske udslip.

Greenpeace opfordrer Nordisk Råd til foruden de nævnte opfordringer, at bede Ministerrådet om at fremlægge konkrete tiltag, som sigter på en markant overflytning af godstrafik fra vej til jernbane og persontrafik fra vej til kollektive systemer.

København, den 14. maj 1990

Jean Rasmussen

Dansk Speditørforening:

Det er foreningens opfattelse, at det nordiske jernbanesystem bedst fremmes ved øjeblikkelig igangsættelse af etablering af faste forbindelser over Øresund og Femernsund med både spor for banetrafik og vejbaner for biltrafik.

Det er endvidere foreningens opfattelse, at der bør ske en øjeblikkelig privatisering af de nordiske jernbaner, i hvert fald af banernes godsdivisioner, som påfører statskassen betydelige underskud, og som bringer arbejdspladser på det private arbejdsmarked i transportsektoren i fare, fordi banerne kan konkurrere uden at tage hensyn til økonomiske realiteter.

København, den 6. marts 1990

Per Ekelund

Industrirådet:

Industrirådet ser gerne udviklet et europæisk jernbanesystem, som uden konkurrenceforvridning og på kommercielt grundlag kan være med til at sikre en hurtig og effektiv transport af de voksende godsmængder i og mellem Europas lande.

Denne målsætning forekommer dårlig foreneligt med forslagsstillernes opfordring, som IR derfor ikke kan støtte.

København, den 4. maj 1990

Jean Hennild

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd er enig i, at en række forhold – herunder miljøhensyn, energihensyn, hensyn til svage trafikanter m. v. – tilsiger, at jernbanens stilling i det samlede trafikbillede styrkes mest muligt, jvf. iøvrigt Erhvervsrådets tidligere udtalelser til Nordisk Råd vedr. jernbanespørgsmål.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har bl. a. i vedlagte pjece fra maj 1989 "Forbindelsescenter Danmark"¹ fremhævet betydningen af en fast øresundsforbindelse og af, at Danmark – og dermed Norden – knyttes til et kommende europæisk højhastighedstognet.

¹ *Här ej tryckt.*

I den sammenhæng må en elektrificering af de danske hovedjernbanestrækninger tillægges stor betydning.

Vedr. øresundsforbindelsen skal det præciseres, at det er Erhvervsrådets opfattelse, at en fast øresundsforbindelse – både udført som en ren jernbaneforbindelse eller som en kombineret vej- og baneforbindelse – vil indebære fordele for jernbanerne sammenholdt med fortsat færgefart. Et synspunkt, som bl. a. også fremlægges af DSB i "Plan 2000 – moderne transport på skinner" fra juni 1988, hvori det om en fast øresundsforbindelse siges, at "Målt i tid og penge er færgefarten dyr for banerne, som her vil opnå en konkurrencefordel fremfor lastbiltrafikken, også hvis der samtidig bygges en vejforbindelse. Med muligheden for at køre på en ubrudt skinnestregning uden afbrydelser undervejs vil ruten gennem Danmark komme til at stå meget stærkt i forhold til direkte færgeruter mellem Sverige og Tyskland."

København, den 30. marts 1990

Frithiof Hagen

Landbrugsraadet:

Landbrugsraadet ser positivt på en udvikling af det europæiske jernbanesystem med henblik på en effektivisering af transporten af de voksende godsmængder.

København, den 16. maj 1990

Landbrugsraadet

Ib Hundahl

Dansk Jernbaneforbund:

Dansk Jernbaneforbund er i sagens natur stærkt optaget af, at jernbanerne skal udføre så meget transport som vel muligt. Forbundet har da også principgodkendt DSBs Plan 2000, som belyser mulighederne for at satse på jernbanen ved specielt godstransport fra Norden til Kontinentet via Danmark.

Rammeaftalen for DSB for 1990–93 burde have fulgt op på Folketingets godkendelse af DSBs Plan 2000, men desværre er planen for vagt formuleret, således at DSB står mindre stærkt end nødvendigt er.

Med baggrund i den voksende debat om faste forbindelser mellem Norden og Kontinentet og Danmark som forbindelsesled har Dansk Jern-

baneforbund etableret et tæt samarbejde med de faglige jernbaneorganisationer i Danmark, Sverige og Vesttyskland. Det er konkret aftalt, at en arbejdsgruppe i løbet af et par måneder skal fremkomme med de tre landes holdning til faste forbindelser, trafikken fra Norden til Kontinentet etc. Fra vor side er der peget på det nødvendige i, at den fremtidige trafikpolitik skal tage hensyn til miljøet, og at det er nødvendigt at udbygge jernbanetrafikken kraftigt.

Der er som grundlag for arbejdet enighed om,

- at Danmark er forbindelsen mellem Norden og Kontinentet
- at Øresundsforbindelsen mellem København og Malmø bygges som en ren jernbaneforbindelse
- at Rødby – Puttgarden udbygges således, at overfarten kan tage en øget trafikmængde. Der må i den forbindelse arbejdes på at udbygge strækningen mellem Fehmarn og Hamburg.

Øvrige transporter ledes via Padborg, hvilket aktualiserer behovet for at fortsætte elektrificeringen udover Odense samt udbygge strækningen i Syd- og Sønderjylland og mellem Pinneberg og Elmshorn.

Det er vor hensigt at udarbejde et nyt færgekoncept for Rødby – Puttgarden-overfarten, således at denne overfart kan leve op til de krav og forventninger, der stilles i forbindelse med, at den er en del af forbindelsen mellem Norden og Kontinentet. Det er forbundets opfattelse, at det er afgørende nødvendigt for udviklingen af jernbanetrafikken i ikke alene Danmark men også i Sverige og Norge, at Danmark kobles til det europæiske højhastighedsnet.

Vi er naturligvis enige i, at de nordiske jernbanesystemer må samordnes og styrkes, men de virkelige muligheder for at skabe fremgang for jernbanerne ligger i, at Danmark hægtes fast til Europa ved effektive forbindelser til Vesttyskland.

Hele spørgsmålet bør iøvrigt ses i sammenhæng med det oplæg, der ligger om Fællesskabets fremtidige politik på jernbanetransportområdet.

København, den 20. marts 1990

Erik Nygaard Jespersen

Johnny Bidstrup

Danmarks Naturfredningsforening:

Indledningsvis vil foreningen udtrykke sin tilslutning til medlemsforslaget. Foreningen kan desuden fuldt tilslutte sig de begrundelser, der fremføres for forslaget. Foreningen vil, som det også gøres i forslaget, understrege, at miljøhensynene og miljøargumenterne er særlig vigtige for de nordiske lande. Miljøhensynene må inddrages nu, så der kan tages højde for dem

i planlægningen af de kommende års transport- og trafikudvikling og -struktur. Dette gælder både indenfor de nordiske lande og inden for det øvrige Europa og mere globalt. Andre hensyn, som foreningen finder er af stor vigtighed at få inddraget i overvejelserne om fremtidens transportstruktur, er energi- og ressourcenhensynene.

Af den danske regerings handlingsplan for miljø og udvikling fra december 1988 fremgår det, at situationen i dag er den, at den eksisterende regulering af transportsektoren ikke kan sikre opfyldelsen af målene for en bæredygtig udvikling, som de er opstillet af FN's verdenskommission for miljø og udvikling. Ifølge den danske regerings handlingsplan må det forventes, at et mål om fastholdelse af transportsektorens nuværende energiforbrug i sig selv kan kræve en ændring af den eksisterende politik i videste forstand og bl. a. medføre indgreb i valget af transportmiddel.

Overføres målet fra verdenskommissionens rapport (Brundtlandrapporten) om en 50% reduktion af industrilandenenes energiforbrug over de næste 50 år til transportsektoren, betyder det ydermere, at der fremover må ske en aktiv og målrettet omstilling til transportformer med lavt energiforbrug. Det er åbenlyst, at der må ske en styrkelse af jernbanetransporten på bekostning af de energitunge transportformer herunder specielt personbil- og lastbiltransporten. Energiforbruget ved jernbanetransport er omkring en sjettedel af energiforbruget ved vejtransport pr. transporteret enhed gods og ca. to tredjedele pr. transporteret person.

Den nødvendige omstilling kan ikke gennemføres overalt. Men det er vigtigt, at den gennemføres, hvor det er muligt, d. v. s. i forbindelse med hovedtrafiklinierne, både de eksisterende og planlagte eller påtænkte.

Luftforureningen er et af vores største miljøproblemer, med skadevirkninger ikke bare på særlig sårbare naturtyper og skove, men tillige på menneskers helbred, bygninger m. v. I Danmark tegner trafikken sig for 20% af energiforbruget og for 35% af kvælstofilteforureningen.

En betydelig reduktion af energiforbruget er nødvendig for at få reduceret luftforureningen.

Skal vi ned på et niveau, som ikke skader miljøet, må der ske en 75% reduktion af kvælstofilteudslippet. For svovloxid er reduktionsmålet tilsvarende 90%. Kuldioxidudslippet skal mere end halveres, hvis vi skal undgå de dramatiske klimaændringer, som en forøgelse af drivhuseffekten kan føre med sig. Foreningen har nærmere redegjort for disse forhold i de to temahæfter "Miljøets Energi" og "Luftmiljøet" udgivet i 1989.

En vis reduktion af luftforureningen kan ske ved rensning af udstødningsgasserne fra bilerne. For benzindrevne bilers vedkommende vil dette delvis opnås, efterhånden som bilparken udskiftes til nye biler med 3-vejskatalysator, hvilket i Danmark er et lovkrav fra oktober 1990. Der vil imidlertid gå en længere årrække, inden udskiftningen til katalysatorbiler er fuldstændig. Hvad angår dieselbilernes udslip er man i stigende grad opmærksom på indholdet af kræftfremkaldende stoffer, de såkaldte

PAH'er. Men for de dieseldrevne bilers vedkommende ligger indførelsen af en forureningsbegrænsende teknologi noget længere ude i fremtiden.

Rensningsteknologi kan bidrage til reduktion af luftforureningen fra bilerne. Men slet ikke nok til at nå ned på den nødvendige 75 % reduktion i udslippet af kvælstofilterne. I år 2000 vil vi være i en situation, hvor kvælstofilteudslippet fra bilerne trods reduktionen stadig er mere end 2 gange over det nødvendige miljømæssige reduktionsmål. Med andre ord skal der, ud over indførelse af rensningsteknologi, ske mere end en halvering af biltrafikken for at vi kan nå målet. Fra år 2000 forværres situationen igen på grund af trafikstigningen. Disse forhold gælder for Danmark og er illustreret i den vedlagte figur (*se Bihang*).

Modsat bilerne kan jernbanetrafikken allerede nu drives med elektricitet. Dette indebærer – udover energibesparelsen – langt større tekniske muligheder for at nedbringe luftforureningen, både ved overgang til ikke fossile brændstoffer og ved rensningsteknologi.

Afgørende beslutninger med vidtrækkende indflydelse på transport- og trafikudviklingen må træffes, så de er miljø- og energimæssigt forsvarlige og bæredygtige for fremtiden. En målrettet styrkelse af jernbanetransporten og dens muligheder, som der er lagt op til med medlemsforslag A 907/t, mener Danmarks Naturfredningsforening er absolut nødvendig for at opnå den nødvendige reduktion i energiforbruget, den nødvendige reduktion af luftforureningen og den nødvendige omstilling af transportsektoren.

Af samme grunde kan Danmarks Naturfredningsforening også støtte medlemsforslaget, hvad angår en fast forbindelse over Øresund. Det eneste forsvarlige er en jernbaneforbindelse i en boret tunnel under Øresund.

København, den 29. marts 1990

P. f. v.

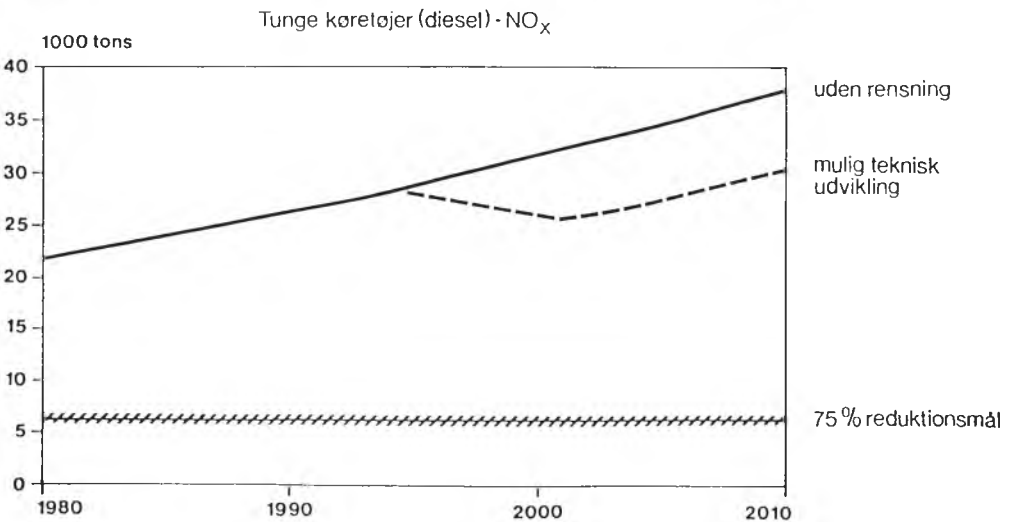
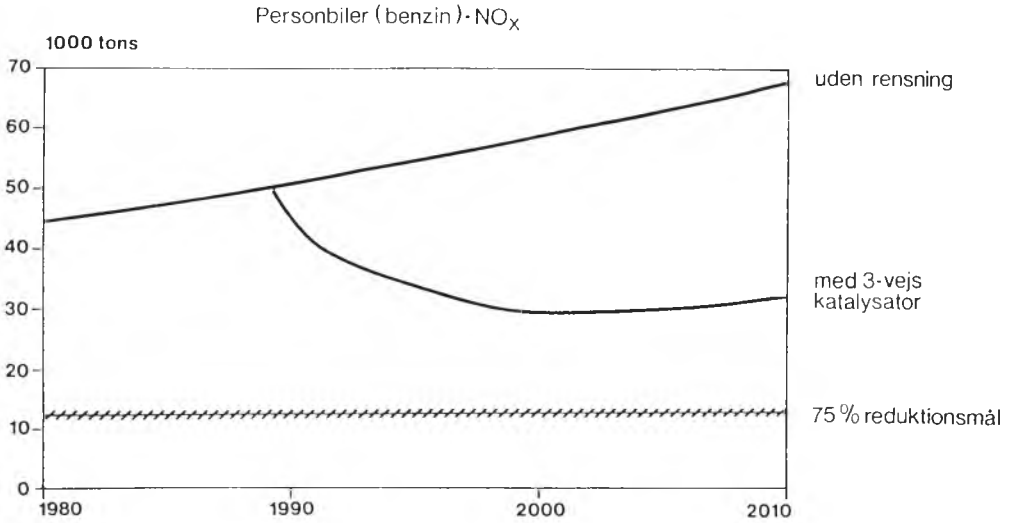
Allan Andersen

BIHANG

Luftforurening fra biler i Danmark

NO_x-emission fra benzindrevne personbiler (øverst) og tunge dieseldrevne køretøjer (nederst) i perioden 1980–2010. Basisår 1986. Trafikudvikling 1,4% pr. år for personbiler og 1,8% pr. år for tunge køretøjer.

(Fra "Orientering fra Miljøstyrelsen" nr. 3, 1989, indsat det miljømæssigt betingede reduktionsmål for NO_x).

Finland

Trafikministeriet:¹

I anledning av Nordiska rådets ovannämnda medlemsförslag konstaterar trafikministeriet att järnvägarna också ur finsk synpunkt har blivit ett i allt större grad intressant och beaktansvärt alternativ både i inrikes och internationell trafik. Till detta har bidragit framför allt kapacitets-, säkerhets- och miljöproblemen i vägtrafiken samt eventuellt införande av territorialbeskattning i den internationella vägtrafiken.

De finska järnvägarna arbetar fr. o. m. början av detta år som ett affärsverk. På detta sätt har förutsättningar skapats för en effektiv utveckling av den nationella järnvägstrafiken. Då motsvarande reformer har genomförts också i de övriga nordiska länderna har förutsättningarna för det nordiska järnvägssamarbetet på ett avgörande sätt förbättrats. Också inom EG övervägs reformer som syftar till att skapa ett särskilt järnvägsmarknadsområde i Europa. Trafikministeriet anser att det är angeläget att de nordiska länderna följer denna utveckling och vidtar åtgärder för att säkerställa sitt tillträde till denna marknad också i framtiden.

För finskt vidkommande beror möjligheterna att öka den internationella järnvägstrafiken västerut närmast på hur tågfarjetrafiken utvecklas och de tekniska förutsättningarna för den direkta järnvägsförbindelsen i norra Finland förbättras. Förra året inleddes trafiken med två nya tågfarjor mellan Finland och Sverige.

Trafikministeriet anser att ett utökat och mera effektivt samarbete behövs mellan både statsmakterna och järnvägsföretagen för att utveckla strategiska verksamhetsplaner och konkreta samarbetsformer. Detta är särskilt angeläget med tanke på de krav som ställs på transportsystem av integrationsutvecklingen i Europa. Särskilt med tanke på Finlands geografiska förhållanden är det av största betydelse att utveckla kombinerade transporter, d. v. s. åstadkomma enhetliga och konkurrenskraftiga transportkedjor i samarbete mellan de olika trafikformerna.

Helsingfors den 5 januari 1990

Juhani Korpela

Markku Lehtinen

Miljöministeriet:

Planläggnings- och bygnadsavdelningen anser att förslaget till nordiskt samarbete för att utveckla järnvägstrafiken är av betydelse både ur miljö- och säkerhetssynvinkel.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Den i förslaget efterlysta redogörelsen torde för Finlands del sammanställas av den parlamentariska trafikkommittén, som förbereder sitt Trafik 2000-betänkande, som skall vara färdigt den 31 mars 1990. Betänkandet avser att definiera de trafikpolitiska allmänna målsättningarna, samt ge förslag till principiella ställningstaganden i fråga om skötseln av trafikpolitiken.

Den centralaste frågan när det gäller utvecklandet av det internationella järnvägsnätet har för Finlands del att göra med förbättrade förutsättningar inom järnvägstrafiken mellan Finland och Sverige, samt, med beaktande av de aktuella internationella förändringarna, koppling av det nordiska järnvägsnätet till Central- och Sydeuropa, via Sovjetunionen och Östeuropa.

Utöver detta borde planering och förverkligande av internationella trafikbeslut beakta följande synpunkter:

- fjärrtrafikens transporter borde överföras på ett enhetligt järnvägstransportsystem, genom vilket dubbla väginvesteringar undviks
- transporten av speciellt skadliga ämnen borde koncentreras till järnvägarna och på landsvägarna borde tillåtas enbart distributionstransport längs med speciella rutter, i enheter som från miljö- och säkerhetsynvinkel är tillräckligt små
- möjligheten att behandla skadliga ämnen borde tas till ett av kriterierna för att utveckla järnvägsnätet, samt
- ökningen av lastbilstrafikens axelvikter och storleksklasser borde hejdas, speciellt med tanke på underhållet av det finska vägnätet och på grund av trafiksäkerhetsrisker.

Helsingfors i mars 1990

Mikko Mansikka
 Biträdande avdelningschef
 Byggnadsrådet

Paavo Mikkonen
 Överinspektör

Finska statsjärnvägarna:

I Nordiska rådet har man väckt ett medlemsförslag om det nordiska järnvägssystemet. Finska statsjärnvägarna (VR) framlägger följande synpunkter rörande medlemsförslaget.

I Nordiska rådet har även tidigare väckts liknande medlemsförslag, som VR har gett utlåtande om. VR anser att Nordiska rådet är det riktiga forumet för utarbetandet av en nordisk transportpolitik (dvs. ur nordiska

samhällspolitiska målsättningar härledda transportpolitiska mål samt åtgärder för att uppnå målen). Det föreligger inga uppgifter om resultaten av de tidigare medlemsförslagen.

Förslagsställarna har rätt då de pekar på utvecklingen i fråga om miljö och trafiktäthet (med trafiksäkerhetsproblem i landsvägstrafiken) och järnvägstransporternas fördelar i jämförelse med landsvägstransporter. I sina egna (nationella) målsättningar strävar VR att ta den naturliga och den byggda miljön i beaktande.

Om konkreta åtgärder inte vidtas och inga resultat presteras på nordisk nivå, kan man söka orsaken i två omständigheter:

- det existerar ingen gemensam nordisk transportpolitik eller
- man har inte reserverat tillräckliga resurser för att uppnå målen.

Två tågfärjeförbindelser mellan Finland och Sverige har grundats. Motiveringen till dem torde närmast vara företagsekonomisk.

Järnvägen är ett trafikpolitiskt medel och inte ett mål i sig. Medlets värde bestäms av målen. Om de trafikpolitiska målsättningarna inte är klara eller om man inte är ense om dem, är det omöjligt att bli ense om de trafikpolitiska medlen (t. ex. infrastrukturinvesteringar) och prioriteringen av dem. Det verkar som om de nordiska transportpolitiska målsättningarna inte vore tillräckligt klara och som om man inte tillräckligt engagerat sig i målen genom diskussion på nordisk nivå.

För att få en bättre bas för utvecklandet av det nordiska transportsystemet borde Nordiska rådet:

- utgående från nordisk region-, handels-, industri-, social-, kultur- samt (inte minst) miljö- och energipolitik ställa upp mål för det nordiska transportsystemet
- arrangera tillfällen för beslutsfattarna att genom diskussion bli engagerade i den nordiska transportpolitiken
- åtminstone grovt inventera och uppskatta de nordiska gods- och personströmmarna i dag och i framtiden
- utarbeta en samnordisk åtgärdsplan med resursreserveringar för uppnåendet av målen.

En gemensam nordisk transportpolitik är en förutsättning för att man skall kunna motivera gemensamma nordiska järnvägsinvesteringar och utarbeta planer för investeringar i det samnordiska järnvägsnätet.

Den viktigaste åtgärden är inte teknisk, t. ex. utvidgning av järnvägsnätet, utan organisatorisk dvs. utvecklande av företag för marknadsföringen av järnvägstransporter. Härvid bör man bli fri från det transportslagsvisa tänkandet. Man bör sträva till att åstadkomma konkurrens mellan företag som marknadsför transporter och inte mellan transportslagen.

Detta förutsätter avtal mellan företag med olika know-how (och som representerar flera transportslag). På basen av dylika avtal bildas organisationer som marknadsför och styr produktionen av total transportservice även internationellt. Endast så kan man tillräckligt effektivt befrämja

kombinerade transporter. En förutsättning är att statsmakten ger sitt järnvägsföretag frihet att verka som ett affärsdrivande verk.

Helsingfors den 5 februari 1990

Panu Haapala
Vice generaldirektör

Ålands landskapsstyrelse meddelar i skrivelse av den 5 april 1990 att man beslutat att inte yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Industrins centralförbund:¹

Finlands delegation i Nordiska rådet har skickat medlemsförslaget om det nordiska järnvägssystemet till Industrins centralförbund på remiss. Förbundet hänvisar till sina yttranden² i samma fråga den 15 juni 1988 och den 24 januari 1989. Redan i dessa yttranden tog förbundet en positiv inställning till utvecklandet av det nordiska järnvägssamarbetet.

Järnvägstransporterna har fått ökad betydelse som transportform i utrikestrafiken, vilket visar sig bl.a. i form av ökad färjetrafik. Nordiskt samarbete inom järnvägssektorn är sålunda mest önskvärt.

Däremot är förslagen till en begränsning av landsvägstransporterna inte begrundade. Genom internationella överenskommelser försöker man hela tiden reducera landsvägstransporternas miljöpåverkningar, och positiv utveckling kan förväntas inom denna sektor relativt snart. Åtgärder som inskränker ett fritt val mellan transporter höjer transportkostnaderna och innebär att det går långsammare att organisera transporterna på en nivå som stöder industrins konkurrenskraft.

Järnvägstrafiken borde utvecklas i trafiken inom Norden samt i riktning mot Mellaneuropa. I detta sammanhang borde man på järnvägssidan förbättra även privata transportföretags verksamhetsbetingelser såväl i kombinerade transporter som i tågfärjetrafiken.

Helsingfors den 23 mars 1990

Industrins centralförbund

Esa Tommila

¹ Yttrandet översatt från finska.

² Se A 827/t och A 858/t, Supplement, Nordiska rådets 37:e session 1989.

Suomen kuorma-autoliitto r. y. — Finlands lastbilsförbund:

Vi har studerat medlemsförslaget om det nordiska järnvägssystemet och ser inte något principiellt hinder för en utveckling av järnvägssamarbetet mellan Finland, Norge och Sverige i den omfattning och i den form som järnvägsföretagen anser det ändamålsenligt och sinsemellan kommit överens om.

Utvecklingen av det nordiska järnvägssystemet bör dock inte ske på vägtrafikens bekostnad eller genom att med tvångsåtgärder och skatte- eller trafikpolitiska medel styra godstransporter från landsvägen till järnvägen, såsom anförs i medlemsförslaget. Transportkunderna bör fortsättningsvis ha möjlighet att välja den transportform som bäst lämpar sig för ändamålet.

Målsättningen i medlemsförslaget är att genom tvångsåtgärder överflytta godstransporter från landsvägen till järnvägen. Motiveringarna till förslaget är delvis felaktiga, motstridiga och baserar sig i högre grad på fantasier än på fakta. I förslaget beaktas inte heller de särdrag och krav som Finlands geografiska läge medför.

Den främsta utgångspunkten i förslaget, dvs. att järnvägstrafiken inte förorenar eller orsakar miljöproblem men vägtrafikens miljöbelastning samtidigt ökar, är felaktig. De miljöproblem som uppstår då energi produceras för järnvägstrafiken, likaså tågbuller och den inverkan järnvägen har ur landskapssynpunkt, bör beaktas då miljösynpunkter granskas.

De senaste åren har mycket arbete utförts för att minska vägtrafikens miljöbelastning, tvärtom vad man låter förstå i medlemsförslaget. I de nordiska länderna har bilfabriker, myndigheter och bilägare samt bränsleproducenter tvärtom oförtrutet arbetat för att minska miljöproblemen.

För avgasutsläpp gäller i Finland låga gränser som de närmaste åren kommer att skärpas avsevärt. Man har börjat använda blyfri bensen, personbilsparken förnyas i rask takt med katalysatorbilar och dieseltekniken har minskat utsläppen från den tunga trafiken. Till exempel har utsläppen av kväveoxid från godstrafikens lastbilar minskat med 27 % från år 1980 till 1987 och när det gäller paketbilarna med 35 %. Lastbilarnas andel av partikelutsläpp i trafiken är för närvarande 50 % men utvecklingen av motortekniken speciellt inom dieselsektorn kommer de närmaste åren att avsevärt minska partikelutsläppen. Avgasutsläppen från dieselmotorn i dagens personbilar är till och med mindre än från en bensindriven bil med katalysator.

Den internationella vägtransportorganisationen IRU har senast fäst uppmärksamheten vid en minskning av den miljöbelastning som den tunga trafiken förorsakar. IRU har grundat en speciell arbetsgrupp som skall koncentrera sig på miljöskydd. Arbetsgruppen har bland annat till uppgift att styra den tunga trafiken att på frivillig väg minska onödig tomgång av bilmotorerna och bidra till en ökning av kombinerade landsvägs- och järnvägstransporter.

Dessutom strävar arbetsgruppen till ett världsomfattande samarbete med fordonstillverkare, däckindustrin, bränsleproducenter och vägbyggare. Målsättningen är att avsevärt minska utsläpp och buller som försorskas av trafiken.

Även i de nordiska länderna har lastbilsorganisationerna fäst uppmärksamhet vid denna fråga. Nordisk lastbilsunion NLU har i en resolution konstaterat att de nordiska trafikföretagen vill verka för en bättre och renare miljö och har föreslagit många åtgärder i syfte att minska föroreningarna. Också de nationella lastbilsorganisationerna har i respektive land fört kampanjer i miljöfrågor.

I medlemsförslaget låter man förstå att miljöproblem uppstår enbart genom vägtrafiken. Största delen av föroreningarna i luften speciellt i Finland kommer med luftströmmarna och vindarna från andra länder. Också industrins andel i luftföroreningarna är betydande.

Vägtrafikens andel av svaveldioxidutsläppen i Finland är endast 2 % och av partikelutsläppen 14 %. Av de totala utsläppen av kolväte är trafikens andel 36 % och av kväveoxid 44 %. Kolmonoxid är det enda faktiskt betydande utsläppet i vägtrafiken och av de totala utsläppen av kolmonoxid är vägtrafikens andel 90 %.

Utvecklingen av fordonstekniken, strängare bestämmelser om utsläpp och de skattelättnader statsmakten beviljar för bilar som inte förorenar miljön kan ytterligare bidra till att minska utsläppen. Även genom planeringen av trafikmiljön, så att trafiken blir smidigare, bör man i högre grad minska vägtrafikens miljöbelastning.

Trafikförhållandena i Mellaneuropa avviker i väsentliga delar från förhållandena i Norden. Trafiktätheten i de mellaneuropeiska länderna är av en helt annan klass. Till exempel har Förbundsrepubliken Tyskland 1,3 miljoner lastbilar och Finland 52000. Per kvadratkilometer är antalet lastbilar i Förbundsrepubliken 5,2 medan motsvarande antal i Finland är 0,17.

Ett problem för länderna i Mellaneuropa är transittrafiken. då fordonen belastar vägnät och miljö. I de nordiska länderna är en transittrafik av denna typ ringa. För att minska olägenheterna och även av rent fiskala skäl har de mellaneuropeiska länderna avsevärt skärpt beskattningen av den utländska tunga trafiken. Detta har speciellt i Mellaneuropa ökat de såsom transittrafik utförda kombinerade transporterna.

I de relativt gles bebyggda nordiska länderna och speciellt i Finland är det enligt utredningarna inte lätt att öka de kombinerade transporterna och inte heller viktigt ur miljöskyddssynpunkt. De begränsade järnvägsförbindelserna förutsätter nästan alltid en lokal lastbilstrafik. Dessutom sker detta i allmänhet från godsterminalerna i tätorterna, som redan nu har en mycket belastad trafikmiljö.

I stället för att öka begränsningarna för och beskattningen av den tunga trafiken borde staten och även kommunerna förbättra trafikmiljön. Ge-

nom effektivare trafikplanering och utbyggnad av vägnätet blir trafiken smidigare och trafikflödet utjämnas. Genom tätorternas omfartsvägar minskas effektivt antalet inbromsningar, starter och accelerationer. Även avgasutsläppen minskar då i väsentlig grad.

Åtgärderna kunde vidtagas utan skattehöjningar genom att en större del av skatteintäkterna från trafiken används till att utveckla trafikmiljön. Till exempel används inte de skatteintäkter som i Finland från början av året uppbärs av vägtrafiken och som går under namnet "miljöskatt" till att minska de miljöproblem som trafiken förorsakar.

I och med att statsjärnvägarna i början av år 1990 omvandlades till affärsföretag kommer detta alldeles uppenbart att öka det nordiska och det internationella järnvägssamarbetet. Vi tar inte ställning till hur järnvägsföretagens samarbete vid utbyggandet av järnvägsnätet och utvecklingen av organisationen borde genomföras men vill framhålla att kostnaderna för underhåll av bannätet i första hand bör betalas av dem som använder bannätet.

Vi vill dock framhålla att Finlands läge även i framtiden förutsätter flera alternativa förbindelser till kontinenten. Frågan om hur förmånliga förbindelserna är bör granskas också ur finländsk synpunkt. Vårt land ligger ju i varje fall ett halvt till ett transportdygn längre bort från kontinenten än de övriga nordiska länderna.

Vi understöder valfrihet inom godstransporten och anser det strida mot dagens anda att införa förbud för en viss transportform. Enligt vår uppfattning är den i medlemsförslaget anförda motiveringen, att de nordiska länderna är tvungna att använda miljöargument om en alternativ utveckling av transportsystemet skall komma i gång tids nog, helt främmande för ett modernt och i medlemsförslaget i övrigt omfattat öppet tänkesätt, och vi kan inte godkänna detta.

Helsingfors den 27 mars 1990

Suomen kuorma-autoliitto ry – Finlands lastbilsförbund

Seppo Sainio

VD

Juha Norppa-Rahkola

Informationschef

Norge

Miljøverndepartementet:

Miljøverndepartementet har vurdert forslaget ut fra miljøpolitiske hensyn.

Transportsektoren er en vesentlig bidragsyter til forurensende utslipp til luft. I Norge bidrar sektoren med ca. 45 % av CO₂-utslippene og ca. 85 % av NO_x-utslippene.

Ett av flere aktuelle tiltak for å redusere forurensningene fra transportsektoren er å overføre en større andel av transportarbeidet til transportformer som forurenser mindre. Fordelingen mellom transportformene må også gjenspeile de miljøkostnadene hver enkelt transportform påfører samfunnet.

Det er for innenriks samferdsel i Norge dokumentert at jernbanen er den miljømessige mest gunstige transportformen, målt både i utslipp pr. tonn-kilometer og pr. passasjerkilometer. Dette gjelder spesielt for elektrisk drevet jernbane, men også for dieseldrift.

Ved behandlingen av St. meld. nr. 46 (1988–89) Miljø og utvikling og St. meld. nr. 54 (1988–89) Norsk Jernbaneplan 1990–94 har Stortinget sluttet seg til følgende mål:

- jernbanens rolle i persontrafikken i og omkring de store byområdene styrkes
- jernbanens andel av godstransporten over lengre avstander økes

For å nå disse målene er det nødvendig å gi både jernbanen og de andre transportformene økonomiske rammebetingelser som gjør at miljøkostnader og -fortrinn gjenspeiles i de relative transportprisene. Videre er det viktig at infrastrukturen er tilstrekkelig utbygd i områder og på strekninger der trafikkgrunnlaget ligger til rette for økt jernbanetransport. Ved slike vurderinger er det helt avgjørende at det samarbeides internasjonalt, både i Norden og med resten av Europa for å sikre en best mulig tilknytning til det jernbanenettet som nå bygges ut i EF-landene. Internasjonalt samarbeid er også nødvendig for å endre eventuelle institusjonelle forhold som i dag er til hinder for effektive jernbanetransporter på tvers av landegrensene. For Norges vedkommende er det spesielt viktig å videreutvikle bruken av kombinerte transport, for fullt ut å kunne nytte de mulighetene jernbanen gir.

På denne bakgrunn vil Miljøverndepartementet støtte intensjonene i forslaget. Vi har heller ingen merknader til de arbeidsoppgavene det foreslås at Nordisk Ministerråd skal utføre.

Vi vil likevel understreke at vi med dette ikke tar stilling til hvilke forbindelser mellom Skandinavia og resten av Europa som bør prioriteres.

Oslo, 28. mars 1990

Trygve Hallingstad

E. f.

Eli Marie Åsen

Samferdselsdepartementet:

— — — ble følgende instanser bedt om å avgi uttalelse i saken:

Norges Statsbaner

Norsk Jernbaneforbund

Transportbrukernes Fellesorgan

Norges Speditørforbund

Norges Lastebileier-Forbund

Innen fristen utløy er mottatt uttalelser fra alle unntatt Norsk Jernbaneforbund. Kopi av uttalelsene vedlegges (*se nedan*).

NSB peker i sin uttalelse på at etableringen av det indre marked i EF vil føre til økning i godsstrømmene innenfor og til/fra området. Kravene til frekvens og kvalitet vil også stige. For å møte denne utfordringen har de nordiske jernbaneforvaltninger startet et nært samarbeid bl. a med sikte på å få samordnet de nordiske godstransportene til og fra de store europeiske markedene, i heltog og i kombinerte transporter bil/bane. Dette arbeidet har på det organisatoriske plan ført til opprettelsen av NERU (Nordic European Rail Unit), et nordisk jernbaneeid markedsføringssselskap. Det arbeides nå med etablering av nasjonale selskaper etter mønster av det danske Kombi-Dan som vil inngå som et viktig ledd i satsingen på kombinerte transporter. I NSB's uttalelse omtales videre det norsk-svenske utredningsarbeidet om forbedring av kommunikasjonene mellom Oslo og Gøteborg, bl. a med en dobbeltsporet jernbane.

Norges Lastebileier-Forbund mener at utgangspunktet for en utredning ikke må være å finne ut hvordan jernbanen kan styrkes, men hvordan man totalt sett kan få gjennomført samfunnets behov for godstransport på en minst mulig ressurskrevende måte, og dermed med minst mulig belastning på miljøet. Det er galt å framstille jernbane og lastebil som konkurrerende transportmidler. De er først og fremst transportmidler som supplerer hverandre. Det offentlige vegnett i Norge utgjør 85 000 km. I tillegg kommer de private veger. Jernbanens strekninger utgjør litt over 4 200 km. Hovedtyngden av vegtransportene er utpreget lokale hvor jernbanen har få eller ingen muligheter for å utnytte sine konkurransemessige fortrinn. Disse fortrinn utnyttes i dag på noen hovedstrekninger hvor jernbanen også er dominerende.

Norges Speditørforbund hevder at det overordnede mål i valg av fremføringsmåte av gods må være hensynet til norsk næringslivs krav til effektive transporter og markedets krav til høy leveringsservice. Forbundet er klar over at det i stigende grad må tas hensyn til miljøet ved organisasjon og gjennomføring av godstransport. I likhet med Lastebileierforbundet peker Speditørforbundet på at jernbanetransport bare i svært begrenset omfang er et reelt alternativ til vegtransport. Veg- og sjøtransport utgjør ca. 92% av godstransportarbeidet i Norge. Forbindelsen mellom Norge og det kontinentale jernbanenett blir stadig forbedret gjennom etablering til tyske

jernbanenett. Transporttid og regularitet er like god som direkte togforbindelse fra vedkommende steder i Norge. Ved konsentrasjon av store enhetslaster på moderne skip i kombinasjon med jernbane oppnås store miljømessige forbedringer.

Transportbrukernes Fellesorgan kan i det alt vesentlige slutte seg til det fremsatte medlemsforslag. Institusjonen ser det som viktig at de internasjonale containerselskaperens monopolaktige innflytelse kan brytes så jernbanene blir stilt fritt i markedsføringen. Videre hevder T.F. at en samordning av transportoppleggene på nordisk plan ikke vil få full effekt med mindre man samtidig med Øresunds-forbindelsen bedrer forbindelsen gjennom Damark og Nord-Tyskland.

Samferdselsdepartementet viser til de faktiske opplysninger som er gitt i disse uttalelser om strukturen i norsk godstransport som for en stor del er bestemt av landets beliggenhet, topografi og bosetting. Det arbeides med å få tilført jernbanen større mengder av godstransportene både på innland og utland av miljømessige grunner, men en er klar over at de forhold som er beskrevet setter grenser for hvor mye en kan oppnå i retning av en omlegging, spesielt over kortere strekninger hvor den alt overveiende del av transportene foregår.

Når det gjelder godstransporter over lengre strekninger derimot, gis arbeidet med å få tilført jernbanen større andeler gjennom utvikling av kombinerte transporter meget høy prioritet.

Regjeringen har satt som mål at godstrafikken skal dekke sine særkostnader innen 1992. Dette mål bygger bl. a. på den forutsetning at den avgift som godstransporten skal betale for bruk av kjørevegen, blir korrigert ut fra jernbanens miljøfortrinn i forhold til vegtransport. I en stortingsmelding om saken fremlagt i mai 1989, "Norsk jernbaneplan 1990–93", heter det følgende:

"I tråd med den store vekt som departementet legger på miljøpolitikken blir det i denne melding også lagt stor vekt på jernbanens miljømessige fordeler. Jernbanetransport med elektrisk drift skaper ingen luftforurensninger, den er en trafikk sikker transportform, og har stor transportkapasitet i forhold til arealforbruket. Disse fordelene er det viktig å dra nytte av der miljøproblemene fra vegtrafikken er størst, og der det er trafikkgrunnlag for å utnytte jernbanens kapasitet. På dette grunnlag foreslår departementet utvidet satsing på nærtrafikk og intercity-trafikk i det sentrale Østlandsområdet."

Medlemsforslag A 907/t er datert 11. des. 1989, og således utarbeidet før EF-kommisjonens jernbanemelding, som ble offentliggjort i slutten av november, og før denne hadde fått særlig utbredelse. EF hadde imidlertid lenge arbeidet med å fremme bruk av kombinerte transport bil/bane; de første regler om støttetiltak for formålet ble gitt for 15 år siden. I de senere år har arbeidet på dette område blitt ytterligere intensivert, både av hensyn til miljøet og fremkommeligheten på land og i lufta. Dette vil fremgå av Kommisjonens melding.

Med vår store handel med EF-land, legger den norske regjering vekt på å få utviklet effektive transportertil og fra disse markeder. Det er her vel så mye spørsmål om bedre organisering av transportene som investeringer i infrastruktur og utstyr. Av miljømessige grunner søkes utviklet former for "kollektiv varetransport", hvilket i praksis vil si kombinerte transportertil med jernbane og med skip. Hele 3/4 av vareeksporten til Fellesmarkedet går på kjøll (regnet i volum), og mulighetene for skipninger med store enhetslastertil ut over dagens nivå er store. På dette område skjer det allerede forbedringer i transportoppleggene.

Samferdselsdepartementet slutter seg til uttalelsen fra Transportbrukernes Fellesorgan om betydningen av en fast veg- og jernbaneforbindelse over Øresund og bedre forbindelser gjennom Danmark og Nord-Tyskland. Minst like viktig er det å få gjennomført forbedringer på det organisatoriske plan.

Det første konkrete resultat av arbeidet med å få organisert kombinerte transportertil bil/bane til kontinentet gjennom en *felles nordisk innsats*, kom med den såkalte NERU – Nordic European Rail Unit. På senvinteren 1989 undertegnet generaldirektørene for de fire nordiske jernbaneforvaltninger en samarbeidsavtale for å fremme bruken av kombinerte transportertil bil/bane. Avtalen tar sikte på å få opprettet direkte express godsrutert mellom de nordiske land og Ruhr-området, Nord-Italia, Frankrike og Be–Ne–Lux.

For at kombinerte transportertil skal ha håp om å kunne drives på lønnsom basis, kreves meget store godsmengder. Disse kan skaffes ved å få samlet gods fra de nordiske land, f. eks. fra Helsingborg, i hele tog (blokk-tog) som ikke rangeres underveis, og som ikke får unødige opphold ved grensepasseringene. Finske lastertil som i hovedsak føres over på jernbanenettet i Nord-Tyskland kan samles opp der. De første togene vil gå til Ruhr-området, hvor terminalen er Bochum. Transporttiden fra Oslo er 30 timer.

Jernbaneforvaltningene er sterkt innstilt på å følge opp utviklingen på kontinentet, og målet er å få bygget opp et nordisk tilbud til 1992 som motsvarer EF's. Jernbaneforvaltningene driver ikke markedsføring m. v. gjennom NERU. De er kommet til at det mest praktiske vil være å overlate dette til nasjonale selskaper bl. a. etter mønster av det danske Kombi-Nor. Det nye nasjonale selskapet vil bli tilsluttet det europeiske selskapet UIRR (International Road–Rail Union). Dette vil lette adgangen til markedet. UIRR har sammen med Intercontainer en form for monopol på grenseoverskridende kombitrafikk i Europa. Man er på nordisk side klar over at det kan bli reist spørsmål om denne virksomhet kan aksepteres som grunnlag for det videre samarbeid innen EF. Under omstendighetene kan det være grunn til å se på de to institusjonene som en basis i oppbyggingsfasen for kombinerte transportertil i Europa.

Samferdselsdepartementets arbeid med disse spørsmål samsvarer godt med intensjonene i medlemsforslaget. De konkrete oppgaver som er skissert i de 3 avsluttende punkter er for en stor del tatt opp og i arbeid.

Oslo, 30. mars 1990

Karin M. Bruzelius

Erik Ribu

Norges statsbaner (NSB):

I den omfattende internasjonaliseringsprosessen som nå foregår i Europa, settes søkelyset i økende grad på godstransportenes betydning for miljø, forurensning og trafiksikkerhet. Vegene på kontinentet tåler ikke en ytterligere trafikkøkning, det samme gjelder luftkorridorene. Det er allerede registrert store forurensningsskader langs de store motorvegene. Disse forhold har fått en sentral plass i den harmoniseringsprosess som nå foregår på kontinentet.

Det indre marked – Europa 92

Et bærende element i det indre marked er fri flyt av varer, tjenester, kapital og personer. Det tas sikte på å fjerne alle avgifts- og skattebeskränkninger som i dag finnes i området. Dette forventes å gi økonomisk vekst og styrket konkurrencesedyktighet. Industrien vil oppleve en omstrukturering. For å utnytte stordriftsfordelene, antas fabrikkene å bli færre, større og mer spesialiserte. Konsekvensene vil bli at godsstrømmene innenfor og til/fra området vil øke. Kravene til frekvens og kvalitet vil også stige.

For de store transittstatene og tunge industri- og befolkningsområdene synes det klart at denne økingen i godsstrømmene ikke kan fanges opp av vegsystemene. Eksempler på dette er *Østerrike*, som stiller som betingelse for et medlemskap i EF, betydelige investeringer for å bygge opp *kombiner-te transport*er for jernbane og *Sveits* som gjennom sitt omfattende program "Bahn 2000" vil investere inntil 25 – 30 mrd. kroner i banesystemer fram til år 2000.

EF-Kommisjonen har på sin side utarbeidet en foreløpig jernbanemelding, hvor man etterlyser en opp-prioritering av internasjonal jernbanetra-fikk og antyder behov for et overnasjonalt styringssystem å oppnå de ønskede resultater.

Nordisk samarbeid

De nordiske jernbaneforvaltningene har startet et nært samarbeid for å kunne møte denne utfordringen.

Et sentralt ønske er å samordne de nordiske godsstrømmene og utvikle felles styringssystemer for å sikre høy kvalitet til/fra de store europeiske

markedene. Sammen er de nordiske banene store nok til å kjøre direkte heltog for kombinerte transporter til/fra store deler av kontinentet.

Scan-Link – Per Gyllenhammars visjoner om et landfast Skandinavia – danner en felles plattform for banenes engasjement. Det er etablert et nært samarbeid mellom Scan-Links styre og banene.

Men økonomisk støtte fra EF-kommisjonene har Scan-Link og de fire nordiske jernbaneforvaltningene engasjert det danske konsulentfirmaet COWI-Consult, som har foretatt en analyse av godsstrømmene mellom Norden og kontinentet og samtidig vurdert jernbanenes varierende konkurransevne mellom de ulike markedsområdene. Analysen konkluderer med at hele 27 mill. tonn (4 mill. tonn fra Norge alene) egner seg for kombinerte transporter, over strekninger hvor jernbanene er konkurranse-dyktig. På dette grunnlag foreslår konsulentfirmaet at det etableres en nordisk enhet for å organisere, markedsføre og produsere kombinerte transporter mellom hovedstedene i Norden og de tunge markedsområdene på kontinentet. Banene vil i løpet av sommeren foreta en nærmere vurdering av analysematerialet og vil i løpet av høsten fremme forslag til konkrete tiltak.

Siktemålet er at banene innen 1992 skal ha bygd opp en felles plattform for et transportsystem som er tilpasset en ny situasjon på kontinentet. Det må forventes at en slik nordisk løsning vil styrke nordisk industris konkurransevne og bidra til en bedring av miljøsituasjonen.

Som en første fase i denne satsingen ble det høsten 1989 dannet et nordisk jernbaneeid markedsføringsselskap – NERU (Nordic European Rail Unit) – for markedsføring av kombinerte transporter mellom Oslo/Stockholm og Ruhr-området. Tilbudet utvides i 1990 til Nord-Italia og Frankrike. Det arbeides også med en tilsvarende løsning (heltog) til/fra Fjerne Østen over Finland. Forhandlinger er også startet med de Øst-Europeiske jernbanene for å styrke forbindelsene til disse områdene.

Norske kombiselskap

Dannelsen av et norsk kombiselskap – Kombi-Nor – med Norges Lastebileierforbund, Norges Speditørforbund og Norges Statsbaner som eiere, inngår som et viktig ledd i den samme satsing.

Selskapet vil være operativt i løpet av sommeren i år.

Dermed er det etablert Kombiselskaper både i Danmark (Kombi Dan), i Sverige (Swe Combi) og i Norge.

Norsk-svensk samarbeid

Parallelt med disse aktiviteter, pågår en norsk/svensk utredning om forbedring av kommunikasjonene mellom Oslo og Gøteborg. Denne utredning tar for seg både veg og jernbane; sammenhengende motorveg og en dobbeltsporet jernbane.

SJ, Banverket og NSB har engasjert konsulentfirmaet VBB i Gøteborg for bl. a. å vurdere alternative traséer for en moderne jernbaneløsning.

Fylker og kommuner både på norsk og svensk side av grensen er sterkt engasjert i saken. Sluttrapport fra VBB vil foreligge primo mai i år.

Foreløpige grove kostnadsoverslag viser at en dobbeltsporet jernbane fra Moss til Gøteborg, enten over Kornsjø eller i ny trasé over Svinesund vil ha en investeringsramme på 2–3 mdr kr på norsk side og 6–9 mrd kr på svensk side.

Vi viser forøvrig til Kontaktutvalgets behandling av disse spørsmål og de opplysninger og orienteringsmateriale som tilflyter dette organ.

Oslo, 26. mars 1990

Rolf Gillebo

Norges lastebileier-forbund:

Gal problemstilling

Utgangspunktet for medlemsforslaget er etter vårt syn galt.

Målsettingen med et utredningsarbeid må *ikke* være å finne ut hvordan man skal styrke jernbanen, men å finne ut hvordan man *totalt sett* kan få gjennomført samfunnets behov for godstransport på en minst mulig ressurskrevende måte, og dermed også med minst mulig belastning på miljøet.

Når lastebil og jernbane stadig fremstilles som to konkurrerende transportmidler, så er dette i grunnen galt. Ikke minst her i Norge må vi slå fast at vegtransport og jernbanetransport først og fremst er transportformer som supplerer hverandre. Konkurransesfalten er i realiteten langt mindre enn folk flest tror. På de strekningene der det er reell konkurranse viser imidlertid tallene at jernbanen allerede har en betydelig andel av det samlede transportvolum.

Båt og bil gjør hovedtyngden av jobben

Godstransporten i Norge bygger i realiteten på to hovedfundamenter.

Det ene hovedfundamentet er båttransporten langs vår langstrakte kyst, der masse gods og mye annet blir ført frem på fartøyer i rutefart og i løsfart. Her utføres 57% av godstransportarbeidet i Norge.

Det andre hovedfundamentet er vegtransporten som baserer seg på et offentlig vegnett på 85 000 km og i tillegg en mengde private veier. Dette betyr at det fører veg frem til nesten hver eneste bosetning og industri over hele landet. På dette vegnettet utfører lastebilene 35% av godstransportarbeidet i Norge. I tillegg til disse to hovedtransportformene har vi jernbanen på noen relativt få, men viktige strekninger, i alt litt over 4 200 km.

Med bakgrunn i den topografi og det bosetningsmønster vi har her i Norge, er det idag ikke mulig å se at det kan bli noen radikale endringer i dette bildet. Sjø og veg vil fortsatt være hovedfundamentene i norsk godstransport.

Vegtransporten domineres av lokaltransport

Hovedtyngden av vegtransporten er lokaltransport. Den siste landsomfattende tellingen vi har fått resultatene fra viser at 88% av det godset som legges på en lastebil ikke krysser noen fylkesgrense. I tillegg er mye av de resterende 12% også lokaltransport, f. eks. over fylkesgrensen mellom Oslo og Akershus. Det er således bare 3% av godset på lastebiler som fraktes lengre enn 200 km.

Erfaringene fra Norge – og fra andre land – viser at man minst må opp i en strekning på 4 – 500 km før jernbanen er reelt konkurransedyktig på normale transportoppdrag. (På spesielle typer regelmessig transport av store masser kan selvsagt jernbanen være konkurransedyktig på kortere distanser.)

Lite eller ingenting å spare ved overføring fra bil til bane

Hvor små sparemulighetene er ser vi klart i en utredning som TØI fremla i juni 1979 på oppdrag fra Samferdselsdepartementet. TØI skulle se på virkningene av en maksimal overføring av gods fra veg til bane. De konkluderte med at det foreligger:

”... et maksimalt sparepotensial på 19 mill. liter eller 0,6% av samlet energiforbruk i transport. De reelle sparemuligheter er vesentlig mindre fordi, for det første, endel av disse 1 135 mill. tonnkm. vanskelig lar seg overføre til bane, og fordi mye av de transporter som kan overføres vil kreve til- og fratransporter med mindre biler og omlastinger. I noen tilfeller kan også samlet transportavstand bli lenger. Begge deler reduserer den ovannevnte energivinst.”

Mye å oppnå ved bedre veger og mer effektiv vegtransport

Det er fristende å stille dette opp mot hva som kan oppnås ved en bedre utnyttelse av vegene og vegtransportmateriellet. Vi har i Norge et omfattende vegnett med 8 tonn maksimalt tillatt aksellast. På en del av dette vegnettet er tillatt totalvekt begrenset til 39 tonn, mens det på en del av vegnettet er tillatt 50 tonns totalvekt. Ved en slik økning av totalvekten får vi 58% økning av nyttelasten på et vogntog. Dette legger grunnlaget for å redusere drivstoff-forbruket med ca. 20% i forhold til utført transportarbeid.

I Norge har vi også den nesten utrolige situasjonen at vår nord/sørgående hovedåre – E6, i teleløsningsperioden nedsettes til 6 tonns aksellast på en del strekninger i Nordland. Dette betyr at drivstoff-forbruket for å få gjennomført en bestemt godstransport fordobles, med en tilsvarende for-

dobling av forurensningen. Tilsvarende situasjon har vi også for en lang rekke andre riksveger og fylkesveger.

NSB dominerer på en del lange transportstrekninger

Vi har foran nevnt at jernbanen i Norge har en betydelig andel av godstransporten på en del av de lange strekningene. Dette kan belyses med noen tall fra en utredning som TØI la frem i 1988. Hvis man f. eks. ser på den landverts godstransporten mellom Hordaland og fylkene Østfold/Akershus/Oslo så fordeler denne seg med 68 % på jernbanen og 32 % på vegtransport.

Mellom Sør-Trøndelag og de samme østlandsfylkene tar jernbanen 56 % av transporten og vegene tar 44 %.

Mellom Nordland fylke og de samme østlandsfylkene foregår 78 % av transporten med jernbane og 22 % på veg.

Disse tallene viser at markedet allerede idag har funnet frem til noe vi tror er en optimal deling mellom veg- og banetransport på noen av de viktige hovedstrekningene i Norge.

Galt å regulere vegtransporten ut fra forholdet til jernbanen

Ut fra de oversikter vi har, vil det derfor være galt å regulere vegtrafikken ut fra en beskjedne konkurranseflate mellom bil og bane. Dette vil i realiteten bare bety at vi legger problemer og økede kostnader på de 95 % av vegtransportene som i realiteten ikke har noe alternativ. Dersom man virkelig skal gjøre noe som monner for miljøet, må dette være å legge forholdene best mulig til rette for at vegtransporten kan foregå så rasjonelt som mulig, med tilsvarende minst mulig forbruk av energi.

Jernbanen må utvikles i takt med markedets behov

Vi mener allikevel at det er riktig at NSB og de øvrige nordiske jernbaner får anledning til å utvikle seg videre i takt med markedets behov. Vi vil i denne forbindelse nevne at vi har innledet et samarbeid med NSB og Norges Speditørforbund for å opprette et kombitransportselskap i Norge. Dette er primært med sikte på et samarbeid med det internasjonale kombitransportselskapet UIRR. Det vil imidlertid også kunne bli interessant for en del av de lengste transportstrekningene i Norge og Norden.

Øresundsforbindelsen må ha både veg og bane

Det må være en klar forutsetning at en fast forbindelse over Øresund bygges for både veg og bane. Vi vil i denne forbindelse minne om at utredninger har vist at den nye Storebelt-broen vil føre til redusert luftforurensning. Dette skyldes at fergene alt i alt forurenser mer enn det trafikken med bil og bane over den nye broen vil gjøre. Med den raske utvikling vi har sett av motorene for både personbiler og lastebiler de siste

årene, regner vi med at dette regnestykket vil bli enda mer i favør av en fast forbindelse for både veg og bane i fremtiden.

Kapasitetsproblemer på jernbanenettet i EF

Når man skal vurdere en videre utbygging av jernbanenettet i Norden, er det også viktig at man ser på videreføring sørover. Det er idag periodevis store kapasitetsproblemer på jernbanenettet i de nordlige delene av EF-området. Det må derfor klarlegges hvilke muligheter som foreligger for å få fremført en eventuell øket godstransport med jernbane til og fra Norden i konkurranse med EFs interne transporter.

Jernbanen bruker lite vannkraft

Når vi i Norden snakker om jernbane og energiforbruk, har vi lett for bare å tenke på elektrifisert jernbanedrift. Men selv i Norge har vi fortsatt lange strekninger som ikke er elektrifisert. Innenfor EF er hydroelektriske jernbaner en sjeldenhet. Jernbanens energiforbruk er her fordelt slik:

Konvensjonelt brensel: 57,2 %

Atomkraft: 38,0 %

Hydro-Geo-Termisk: 4,8 %

(Kilde: EF-kommisjonens jernbanemelding av 23. november 1989).

Oslo, 12. februar 1990

Norges lastebilcier-forbund

Gunnar Eigeland

Adm. direktør

Norges speditørforbund:

Norges speditørforbunds syn er at det overordnede mål i valg av fremfø-ringsmåte av gods må være hensynet til norsk næringslivs krav til effektive transporter og markedets krav til høy leveringsservice. Forbundet er dessu-ten oppmerksom på at det i stigende grad må tas miljømessige hensyn ved organisasjon og gjennomføring av godstransport.

Selv om jernbanetransport i seg selv er mer miljøvennlig enn enkelte andre transportformer, er det viktig å ha klart for seg at jernbanetransport bare i svært begrenset omfang er et reelt alternativ til veitransport. Hoved-tyngden av veitransporten i Norden og Norge er lokal- og nærtransport på strekninger under 200 km, der jernbane av tekniske/økonomiske grunner ikke er noe alternativ.

Vei- og sjøtransport utgjør ca. 92 % av godstransportarbeidet i Norge. Dette forhold er bestemt av norsk topografi og bosetningsmønster. Jern- banen har også en svært begrenset markedsandel når det gjelder transport- arbeid mellom Norge og Kontinentet.

Norges speditørforbund er av den oppfatning at det er begrensede muligheter for en dramatisk økning av jernbanens andel av godstransportarbeidet mellom Norden og Kontinentet gjennom et nordisk samarbeid. Dette har sammenheng med at de optimale transportløsninger fra de ulike nordiske land er forskjellige ut fra geografi og næringsstruktur.

Dessuten er alle de nordiske land avhengig av hvilke løsninger Tyskland ønsker å prioritere. Det er her tilstrekkelig å vise til de ulike synspunkter som de nordiske jernbaneforvaltninger gjennom de siste par år har gitt uttrykk for når det gjelder muligheter for valg av felles nordiske jernbanetransportveier til Kontinentet.

Ut fra sin geografi og sin tradisjonelle lokalisering av den tunge eksportindustri, har sjøtransport gjennom alle år spilt en vesentlig rolle for norsk godstransport – også til og fra Kontinentet. Gjennom etablering av stadig mer frekvente og regulære fergeruter er forbindelsen mellom Norge og de kontinentale jernbanenett stadig forbedret. En tilknytning til det vesttyske kombitransportselskapet, Kombi-Verkehr i Nord-Tyskland, gir daglige forbindelser til mellom 30 og 40 destinasjoner i ulike land på Kontinentet.

Transporttid og regularitet er like god som direkte togforbindelser fra vedkommende steder i Norge. Kostnadmessig er denne løsningen gunstigere. De miljømessige effekter ved konsentrasjon av store enhetslaster på moderne skip i kombinasjon med jernbane, er like gunstige som utelukkende bruk av jernbane.

Norges speditørforbund mener på denne bakgrunn at det fra norsk side vil være mer å oppnå med hensyn til å skape mer miljøvennlige transporter mellom Norge og Kontinentet, ved satsing på videre utbygging av fergeforbindelser enn å forsøke å etablere direkte togforbindelser gjennom Sverige og/eller Danmark.

Oslo, 23. mars 1990

Norges speditørforbund

Trond Engstrøm

Direktør

Transportbrukernes fellesorgan:

Transportbrukernes fellesorgan (TF) kan i det alt vesentlige slutte seg til det fremsatte medlemsforslag.

Vi mener jernbanen har et betydelig potensiale i internasjonal godstrafikk, men som ikke er utnyttet, som det heter, ”I mangel på internasjonal tenkning og fleksible systemer. Jernbanenes organisasjonsformer er utilstrekkelig og strengt bundet av nasjonale formål og prioriteringer”.

Vi ser det likeledes som viktig at containerselskapenes monopolaktige innflytelse på kombitrafikken blir brutt og at jernbaneforvaltningene blir

stillet fritt i markedsføringen av sine produkter. Dette er spørsmål som ikke alene henger på de nordiske jernbaner, men som må løses på europeisk basis.

Vi ser store fordeler i at jernbanesystemene samordnes, ikke bare på nordisk nivå, men enn mer på europeisk nivå, fordi styrking av kapasiteten i de nordiske land ikke vil få full effekt med mindre man samtidig med Öresundsforbindelsen og utbedring av andre nordiske flaskehalsar, bedrer forbindelsen gjennom Danmark og Nord-Tyskland.

TF støtter forslaget om at det fremlegges en redegjørelse for det nasjonale utviklingsarbeidet i de nordiske land innenfor jernbanetransport og at det utarbeides en plan for de nødvendige investeringer.

Også sett fra norsk side er det viktig at det etableres fast forbindelse over Öresund og som bør være en kombinert løsning for bil- og banetraffikk.

Oslo, 27. mars 1990

Transportbrukernes fellesorgan

Egil Killi
Adm. direktør

Norsk jernbaneforbund:

Medlemsforslag A 907/t om det nordiske jernbanesystemet er drøftet i Jernbaneforbundets ledelse, og vi gir forslaget vår fulle tilslutning.

Jernbaneforbundet vil ikke unnlate å bemerke at vi stadig og i stigende utstrekning føler at Norge er mindre opptatt av miljøproblemenes langs våre veier enn Europa for øvrig.

Den gamle gode målsettingen fra Stortingets side om å føre tungtrafikken fra veien til jernbane, blir dessverre mer og mer talemåter og lite realiteter. Ikke minst derfor gir vi ovennevnte forslag vår tilslutning.

Oslo, 27. mars 1990

Norsk jernbaneforbund

(Ej sign.)

Sverige

Statens järnvägar (SJ):

SJ vill därvid påpeka att de fyra nordiska järnvägsföretagen redan startat ett samarbete för att utvidga och förbättra transporterna mellan Norden och kontinenten. Det är det gemensamma företaget Nordic European

Rail Unit (NERU) som satsar på direktgående heltåg för kombinerad trafik mellan Norden och kontinenten. Till en början går tågen till och från Ruhr-området men skall utvidgas till att omfatta direktgående heltåg till Norditalien, Frankrike, Spanien och BeNeLux.

I övrigt hoppas SJ att Norden skall få bättre förbindelser med kontinenten, vilket är nödvändigt om vårt näringsliv skall kunna konkurrera effektivt på de europeiska marknaderna.

Det kan ske antingen genom utbyggd färjetrafik som går direkt mellan Skåne och Nordtyskland, eller en fast förbindelse över Fehmern Bält och Öresund. En fast förbindelse över Öresund löser inte våra transportproblem, utan lika viktig är en fast förbindelse över Fehmern Bält. Därför bör samtidigt beslut fattas om båda projekten, om syftet är att förbättra förbindelserna mellan Norden och kontinenten. I annat fall är färjeförbindelserna mellan Skåne och Nordtyskland att föredra för merparten av järnvägstransporterna.

Stockholm den 5 februari 1990

Stig Larsson

Banverket:

Förslaget syftar till att låta utreda och satsa på ett nordiskt järnvägsnät, primärt för godstrafiken, som skulle öka järnvägens konkurrenskraft gentemot vägtrafiken. Ett väsentligt inslag är därvid att förbinda det nordiska järnvägsnätet direkt med kontinenten genom en fast förbindelse över Öresund.

Enligt banverkets mening synes Sverige ha kommit längst i genomförandet av goda administrativa och ekonomiska förutsättningar för att öka järnvägstrafikens konkurrenskraft bl. a. genom uppdelningen av gamla SJ i en statlig infrastrukturhållare (Banverket) och olika trafikutövare (SJ + länens trafikhuvudmän) som betalar banavgifter för att utnyttja banorna. Detta synes ligga i linje med förslagsställarnas intentioner att ha ett ökat statligt engagemang i infrastrukturen utan att interferera i tågdriften.

Det svenska systemet möjliggör att fler trafikutövare skulle kunna trafikera spåren varigenom ökad konkurrens skulle kunna främja utveckling av bättre kvalitet, lägre priser och nya transportformer även på järnvägssidan. De nationella järnvägsnäten skulle kunna upplåtas för såväl de övriga ländernas järnvägsbolag som för seriösa privata trafikutövare. Efter regeringens prövning av parallell trafikeringsrätt skulle exempelvis NSB och DSB i konkurrens med SJ kunna trafikera linjen Köpenhamn–Göteborg–Oslo.

Beträffande de framförda konkreta förslagen önskar verket anför följande.

1. Det har tidigare redovisats resultat av nordiskt samarbete beträffande såväl samtrafikering som utbyggnadsbehov för de nordiska järnvägarna. Sålunda är etablerandet av förbindelsen DanLink (Helsingborg – Köpenhamn) resultatet av ett sådant samarbete. År 1988 publicerades rapporten "Vägen till Kontinenten" med redovisning bl. a. av de nordiska järnvägarnas utbyggnadsmöjligheter. Vidare har utvecklats det nordiska samarbetet NERU (Nordic European Rail Unit) med säte i Helsingborg för kombitrafiken till och från kontinenten. Enligt uppgift pågår diskussioner inom de nordiska järnvägsförvaltningarnas godssidor om ytterligare samarbete och gemensamt agerande visavi de kontinentala bolagen.

2. På bansidan står sedan länge klart att inom Sverige så är det förbättringar och dubbelspår på Väst kustbanan mellan Göteborg och Helsingborg/Malmö som är det mest angelägna investeringsbehovet. Här utgör bevisligen den enkelspåriga banan och de branta lutningarna vid Hallandsåsen en reell kapacitetsbegränsning för utökad gods- och persontrafik. Även om medel har anslagits i särskild ordning för viss vidare dubbelspårsutbyggnad (Åbro – Kungsbacka), så krävs ytterligare väsentliga förbättringar. Sådana är väl utredda och förberedda genom banverket. Fortsatta insatser av minst storleksordningen 2 miljarder SEK under 90-talet behövs för att avhjälpa de akuta problemen och därigenom främja såväl Norges som Göteborgsområdets järnvägsförbindelser med kontinenten.

För närvarande pågår dessutom i samverkan mellan Banverket, NSB och SJ utredningar om förbindelsen Göteborg – Oslo i syfte att klarlägga en utbyggnadsstrategi för denna viktiga nordiska banlänk. De berörda avser att återkomma med konkreta förslag om denna upprustning och dess finansiering när utredningsresultaten föreligger under våren 1990.

Vidare bör järnvägsfärjeförbindelserna mellan Sverige och Finland/Baltikum studeras med bl. a. den utgångspunkten att finna ett färjeläge på svensk sida *söder om* Stockholm för att minska på det tryck som godstrafiken i dag orsakar på det kapacitetssvaga avsnittet från Stockholm Central till Älvsjö. Oxelösund kan här vara ett intressant alternativ när malmtrafiken nu upphör. Banverket är berett medverka i sådana studier.

3. En fast Öresundsförbindelse med direkt fortsättning till Kontinenten via Fehmarn är enligt Banverkets mening det mest angelägna nordiska projektet för att främja kontinenttrafikens utveckling. Som framgår av Banverkets yttrande över Öresundsutredningen förordas därvid en kombinerad förbindelse väg/järnväg som synes vara det enda realistiska från finansieringssynpunkt. En sådan förbindelse skulle stärka järnvägens konkurrenskraft gentemot vägen då dagens färjehantering är ett större problem för järnvägstrafiken än vad det är för vägtrafiken.

4. Det är viktigt att skapa bättre förutsättningar för att stärka järnvägstrafikens konkurrenskraft. Ett medel är som nämnts ovan att staten tar över ansvaret för infrastrukturen så som skett i Sverige. I detta sammanhang bör också klarläggas om i synnerhet den tunga vägtrafiken betalar

sina samhällsekonomiska marginalkostnader vad gäller miljö, olyckor och vägslitage.

Borlänge den 2 februari 1990

Jan Brandborn

Transportrådet:

Transportrådet (TPR) har anmodats yttra sig över ovanstående medlemsförslag.

1. Det nationella utvecklingsläget avseende järnvägstransporterna i Danmark, Sverige, Norge och Finland

1988 års svenska trafikpolitiska beslut innebär att planeringen av investeringar i och underhåll av järnvägens infrastruktur skall ske på samhällsekonomiska grunder. Vidare bör en satsning göras på att bygga upp ett "tungtrafiknät" för snabbtåg, kombitåg och godsexpresser.

I den samordnade investeringsplanering som nu bedrivs görs avvägningar både mellan trafikgrenarna samt mellan transportsektorn och andra samhällssektorer. Härigenom kan man sträva mot en utformning av infrastrukturen som medverkar till en utveckling av samhället i enlighet med övergripande samhällsmål.

2. Utarbeta en plan för nödvändiga investeringar i ett gemensamt nordiskt järnvägsnät

Den framtida transportinfrastrukturen i Norden är i första hand beroende av näringslivets efterfrågan på transporttjänster. Näringslivets snabba tekniska och ekonomiska omstrukturering och en ökande internationalisering kan här orsaka stora och snabba efterfrågeförändringar.

För närvarande arbetar både SJ och banverket med hur 2000-talets järnvägsnät bör utformas. Enligt TPRs mening får investeringarna inte ses i ett isolerat svenskt perspektiv utan måste knytas till de övriga nordiska länderna. Ett exempel på detta är utformningen av en förbättrad järnväg Göteborg—Oslo. Här utreder SJ, banverket och NSB f. n. olika alternativ, antingen en upprustning av den befintliga banan över Kornsjö eller en i praktiken ny bana genom Bohuslän.

Västkostbanan Göteborg—Helsingborg/Malmö är den södra fortsättningen av den ovan nämnda banan. En utbyggnad till dubbelspår är nödvändig av flera skäl och är också högt prioriterad av banverket. Utformningen av den södra delen blir beroende av placeringen av en eventuell fast Öresundsförbindelse och/eller färjeförbindelserna till kontinenten. (Se vidare punkt 3).

Sveriges järnvägsnät är rent fysiskt integrerat endast med det norska. Trots skilda spårvidder finns emellertid en godstrafik på järnväg mellan Finland och Sverige omfattande c:a 400 000 ton/år dels via Haparanda och dels via de nyöppnade färjelederna Hargshamn – Nystad och Stockholm – Åbo. Investeringar i färjor och därtill hörande anläggningar ligger något vid sidan av investeringar i järnvägens infrastruktur, däremot har järnvägsutbyggnad till Kapellskär för en ytterligare tåg färjeled nyligen aktualiserats.

Mot bakgrund av ovanstående förordar TPR ett ökat samarbete om vissa konkreta åtgärder eller projekt särskilt vad gäller infrastrukturinvesteringar. Ett utvidgat samarbete rörande vissa konkreta projekt liknande förbindelsen Göteborg – Oslo kan då vara en lämplig början.

3. Föreslå nödvändiga investeringar för att knyta det nordiska järnvägsnätet till det europeiska

Inledningsvis vill TPR framhålla att knytningen av det nordiska järnvägsnätet till det europeiska inte nödvändigtvis måste ses i form av en fast bro- eller tunnelförbindelse. Utvecklingen av nya tåg färjeförbindelser med allt större färjor går snabbt och man skall här även observera tåg färjelederna Norge – Danmark och Finland – Västtyskland (BRD).

En fast Öresundsförbindelse har senast aktualiserats under 1989. Debatten kring en fast förbindelse har mycket kretsat kring de regionala effekterna i "Örestad" något som ligger vid sidan av frågan om knytningen Norden – Europa. TPR vill här framhålla att en fullödig förbindelse måste inkludera en bro över Fehmarn Bält. Utan en sådan kommer järnvägstrafiken att besvärås av antingen en omväg över (den delvis enkelspåriga) banan över Jylland eller fortsatt färjetrafik Rödby – Puttgarden.

TPR har i en tidigare prognos konstaterat att det finns en stor potentiell marknad för ökade godstransporter på järnväg mellan Norden och kontinenten. För att potentialerna skall kunna utnyttjas krävs emellertid bättre förbindelser i form av högre kapacitet och högre kvalitet i olika avseenden.

I avvaktan på ett aviserat beslut om fasta Öresundsförbindelser under våren 1990 utreder SJ i samarbete med TPR olika färjeförbindelser Sverige – Kontinenten. Det bör i sammanhanget uppmärksammas att behovet av infrastrukturinvesteringar är stort även i BRD och DDR. Järnvägarna till Sassnitz, Puttgarden och Flensburg är delvis enkelspåriga och icke elektrifierade.

4. I övrigt medverka till att de nordiska järnvägsbolagen kan utveckla ett konkurrenskraftigt alternativ för godstrafiken i Norden och mellan Norden och det övriga Europa. Överväga vilka begränsningar ur säkerhets- eller miljöaspekter som bör införas på godstrafiken på väg

Utvecklingen av billiga, snabba och tillförlitliga transporttjänster krävs för att järnvägen skall kunna utgöra ett attraktivt alternativ till främst

vägtransporter. En förutsättning är dock att infrastrukturen har sådana kvantitativa och kvalitativa egenskaper att järnvägsföretag med flera kan ta fram transportprodukten.

Vad gäller miljöeffekterna bör observeras att, som nämnts ovan, de aktuella järnvägarna i BRD, DDR och Danmark endast delvis är elektrifierade. Vidare har utsläppen av främst kväveoxider och svaveldioxider från färjorna i Öresund och mellan Norden och BRD/DDR uppmärksamats i samband med Öresundsförbindelserna.

Sammanfattningsvis anser TPR att de redan pågående samverkansprojekten mellan SJ och banverket och järnvägsföretagen i de övriga nordiska länderna bör kunna utvidgas och fördjupas. Utvecklingen av metodik för investeringsplanering, prognoser och konsekvensbeskrivningar kan därvid bidra till att skapa utgångspunkter för ett samnordiskt agerande.

Solna den 15 februari 1990

Claes-Eric Norrbom

Industriförbundet:

Allmänt

Som vi har framhållit tidigare i yttrande över likartade medlemsförslag (jämför t. ex. vårt yttrande över *A 827/t*, 1988-06-15)¹ är det självfallet angeläget för industrin att järnvägen kan erbjuda ett konkurrenskraftigt alternativ till sjö- och vägtransporter både inom Norden och mellan Norden och kontinenten. Från Industriförbundets sida har också lagts ned ett betydande arbete – bl. a. inom ramen för Svenska privatvagnföreningen och i samarbete med SJs godsdivision och med våra systerorganisationer i de övriga nordiska länderna – på att få till stånd ett effektivt järnvägs-transportsystem.

Vi anser emellertid att varje transportmedel bör få utvecklas efter sina egna förutsättningar, dvs. utan stöd av subventioner eller extra pålagor och reglerande ingrepp mot konkurrerande transportmedel. Enligt vår uppfattning främjas således effektiviteten inom transportnäringen bäst av ett fritt val av transportmedel för transportköparna och en fri konkurrens på så långt möjligt lika villkor mellan transportmedlen. Vi delar således förslagsställarnas uppfattning att den rådande monopoliseringen inom kombitrafiken i Europa är olycklig och måste brytas. Vi tror också att EG-kommissionens förslag och intentioner på järnvägsområdet medför fördelar även för transportköparna i Norden, om de genomförs.

Vi tar däremot bestämt avstånd från förslagsställarnas krav på förbud i vissa fall mot transport av gods på väg. Skadliga emissioner från trafiken

¹ Se supplementet, *Nordiska rådets 37:e session 1989*.

till lands, till sjöss och i luften bör enligt vår uppfattning i första hand angripas vid källan, dvs. genom åtgärder som stimulerar till utveckling och användning av mer miljövänliga bränslen, motorer och fordon. Försök till tvångsmässig överflyttning av gods mellan transportmedel med hjälp av administrativa regleringar är som regel både kostsamt och ineffektivt, särskilt som endast en mycket begränsad del av vägtransporterna kan ersättas av andra transporter.

Av det som hittills framkommit i miljöarbetet på trafikområdet tyder också allt på att det på sikt bör vara tekniskt och ekonomiskt möjligt att eliminera i stort sett alla skadliga utsläpp från vägtrafiken. Undantaget är koldioxidutsläppen (som i sig inte är skadliga för vare sig människor eller växtlighet). Bidraget till koldioxidutsläppen och därmed till den s. k. växthuseffekten från den del av lastbilstrafiken inom Norden och mellan Norden och kontinenten som konkurrerar med järnvägstransporterna är dock i sig helt betydelselöst och kan därför inte rimligen motivera några särskilda åtgärder.

Samordnad nordisk investeringsplan för bannäten

Industriförbundet har inget att invända mot förslaget om en samordnad nordisk investeringsplan för järnvägsutbyggnaderna. Vi förutsätter att i den nu pågående s. k. samordnade investeringsplaneringen i Sverige för vägar, järnvägar, flygplatser och sjötrafikleder m. m. hänsyn tas till behovet av samordning med grannländerna. Men vi ser gärna att ökad vikt läggs vid en sådan samordning. I en sådan samordnad plan bör enligt vår uppfattning ingå en fast väg- och järnvägsförbindelse både över Öresund och Fehmarn Bält. Därutöver är det även angeläget att bl. a. sådana åtgärder vidtas på bannätet som gör det möjligt att utveckla järnvägsfärjeförbindelserna mellan Skåne och kontinenten och mellan Göteborg och Fredrikshamn.

Organisatoriska förändringar

När det gäller frågan om organisatoriska förändringar vill vi hänvisa till vad som sagts i det föregående beträffande kombitrafiken och till vårt tidigare åberopade yttrande. På förekommen anledning vill vi också understryka vikten av att privatägda och statsägda järnvägsfärjeförbindelser behandlas lika av järnvägsförvaltningarna så att transportköparna fritt kan välja transportvägar baserat på faktiska kostnader, transporttid och -kvalitet.

Stockholm den 8 februari 1990

Sveriges industriförbund

Lars Kritz

Bo Carlsund

Svenska åkeriförbundet:

Medlemsförslaget utmynnar i fyra punkter, om vilka SÅ anser följande:

Punkt 1 Inga särskilda synpunkter.

Punkt 2 Inga särskilda synpunkter.

Punkt 3 Ingen erinran i vad avser förslag till nödvändiga investeringar. Emellertid avstyrks förslag att igångsätta byggande av en Öresundstunnel för järnväg. I utredningen Fasta Öresundsförbindelser (SOU 1987: 41) förordades inte en sådan förbindelse.

I SÅ yttrande häröver, som bilägges, och som avser en kombinerad väg–järnvägsförbindelse framhålls att förbundet inte motarbetar men heller inte verkar för tillkomst av en fast förbindelse över Öresund. (*Se Bihang.*)

Punkt 4 SÅ har intet att erinra mot att järnvägarna utvecklar effektiva alternativ för godstrafiken på sunda ekonomiska betingelser. Men särskilda begränsningar av godstrafiken på väg av miljö- eller säkerhetsskäl får inte komma i fråga i annan form än konkurrensneutralt europeiskt samarbete på EG-nivå. Konstlade åtgärder till förmån för visst trafikmedel skall således avvisas. Trafikmedlen skall kunna ombesörja godstrafiken utifrån respektives särskilda förutsättningar.

Danderyd den 5 februari 1990

Svenska åkeriförbundet

Bertil Wendler

BIHANG

PM till kommunikationsdepartementet ang. fasta Öresundsförbindelser (SOU 1987: 41) och miljökonsekvenser av desamma (SOU 1987: 42)

Svenska åkeriförbundet redovisar följande synpunkter:

Delegationerna anser sig ha funnit, att fasta förbindelser över Öresund skulle medföra stora trafikala och ekonomiska fördelar jämfört med fortsatt färjedrift. Det är därvid att märka, huru som argumentationen för en broförbindelse under senare år svängt från att understryka biltrafikens behov till att framhålla bronns nytta för järnvägen. En röd tråd är den markerade ambitionen att ernå en större marknadsandel för järnvägen ifråga om såväl person- som godstransporter.

Den dominerande delen av persontrafiken över Öresund, med eller utan fasta förbindelser, är av regional karaktär. Delegationen redovisar önskemål om en mer sammanhållen region kring Öresund med en gemensam dansk–svensk arbets- och bostadsmarknad och med ökat kulturutbyte. Goda trafikförbindelser till och från Kastrups flygplats framhålls som

särskilt viktiga och behövliga. Det kortväga kollektiva resandet med tåg anges vara av alldeles speciellt intresse.

Vad gäller förutsättningarna för järnvägens internationella trafik uppges en fast förbindelse ge stora kvalitetsfördelar och dito tidsbesparingar. Tidsvinsten för godstrafik med järnväg Stockholm – Paris kalkyleras dock till blygsamma 4 timmar och förutsätter ändå, att fast förbindelse tillskapas över såväl Stora Bält som Öresund.

I dag ligger tyngdpunkten för trafiken över Öresund i HH-leden. 1986 skedde 80% av personresandet den vägen, som också användes av 80% av personbilarna samt 67% av lastbilarna och bussarna. Om en fast förbindelse inte kommer till stånd, förväntas om 25 år fortfarande 73% av personresandet, 78% av personbilarna samt 83% av lastbilarna och bussarna ta samma väg. Trafikanterna ser uppenbarligen fördelar i denna förbindelse och i trafiksystemet till och från Helsingborg jämfört med t. ex. Malmö.

I Helsingborg och Köpenhamn har mycket stora investeringar nyligen gjorts för inrättandet av Dan Link, som är en ny färjeled för heltåg med stor kapacitet. Med Dan Link och andra genomförda eller planerade investeringar i andra järnvägsfärjor och hamnar synes det framöver bli mer än väl försörjt med tåg färjor från Sverige till Danmark, Västtyskland, Östtyskland och Polen.

Genom Danmark får järnvägen vidare bättre förutsättningar, när förbindelsen över Stora Bält kommit till stånd. För den internationella person- och godstrafiken med järnväg behövs därför knappast nya stora investeringar i en fast K – M förbindelse.

För godstrafiken med lastbil till och från Danmark finns ett betydande antal färjeförbindelser med god service utefter den svenska väst- och sydkusten. För merparten av lastbilstrafiken till och från andra länder i Europa är transitering av Danmark dock inget attraktivt alternativ, om inte först en fast förbindelse över Fehmarn Bält kommer till stånd. Tidsvinsten kan röra sig om minuter jämfört med direktfärja till Västtyskland. Även med K – M bro återstår nämligen en färja Danmark – Tyskland eller 15 mils tidsödande omväg över Stora Bält, om en vägförbindelse skulle komma till stånd där.

För godstransporter från och till Skandinavien görs stora satsningar på kombitrafik, som minskar direktgående lastbilstrafik. För kvarvarande lastbilstrafik finns som sagt flera goda färjeförbindelser. Transporter kontinenten – Norge och vice versa går för övrigt i stor utsträckning Danmark – Göteborg. Antalet finska lastbilar i transit Sverige kommer att minska genom beslutad upplåtelse av transitväg genom Sovjetunionen till centrala Europa.

Ekonomi för en fast förbindelse K – M för bil – järnväg blir uppenbarligen helt beroende av att en omfattande biltrafik kommer till stånd. Vi anser det tveksamt, om prognoserna för biltrafiken infrias. I varje fall lastbilstrafiken torde inte komma att få beräknad omfattning vad gäller K – M läget. Järnvägen torde då inte med tyngdpunkt i sin främst kortväga, regionala trafik, förmå att finansiera en K – M bro, än mindre en ännu dyrare K – M tunnel.

Åkeriförbundet arbetar inte för men motarbetar inte heller tillkomsten av fasta förbindelser över Öresund. Sett ur den yrkesmässiga lastbilstrafikens synvinkel är behovet inte särskilt stort, innan brofrågan över Fehmarn har lösts. Miljöproblem i anslutning till dagens och morgondagens transporter, som diskuteras ingående, torde få sin lösning oberoende av fasta förbindelser eller fortsatt färjedrift.

Utredningen har alltså inte övertygat oss om ekonomin i projektet. Den viktiga kontakten med inte minst EG-marknaden kan enligt vår uppfattning transportmässigt upprätthållas med dagens teknik, som vad gäller fordon, färjor och godshantering dessutom säkerligen utvecklas och förbättras. Viktigast, enligt vår mening, är att i första hand försöka rikta den politiska uppmärksamheten på de omfattande behoven att förbättra infrastrukturen för transporterna inom Sverige. Mycket stora åtgärder behöver vidtas inte minst på vårt vägnät, som nu och i framtiden har att klara den dominerande delen av person- och godstransportarbetet inom vårt land.

Danderyd den 17 november 1989

Svenska åkeriförbundet

Ivan Sjunnebo

Medlemsförslag om NORDPLANs verksamhet

(Väckt av Hans Gustafsson och Per Olof Håkansson)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska institutet för samhällsplanering (NORDPLAN):

1. Bakgrunn

NORDPLAN er blitt bedt om å uttale seg om medlemsforslaget A 909/k til Nordisk Råd om "utvikling og forsterking av NORDPLAN". I denne planen konsentrerer vi oss derfor om motivene for å forsterke høyere utdanning og forskning innenfor samfunnsplanlegging på nordisk basis og skisserer en ønskelig utvikling av NORDPLAN på bakgrunn av samfunnsplanleggingens problemer og utfordringer i de kommende tiårene. Spørsmålene om organisatoriske detaljer og finansiering tas ikke opp her. Vi mener at det på nåværende tidspunkt er riktig å ta stilling til det prinsipielle spørsmålet om videreutvikling og forsterking av NORDPLAN, og at formene og finansieringen må drøftes grundig senere.

NORDPLAN i dag

NORDPLAN har 17 ansatte hvorav 3 professorer, 1 adjungert professor, 3 lektorer, 2 doktorander samt forskere på eksterne bevilgninger.

Det faste undervisningstilbudet ved NORDPLAN omfatter først og fremst et videreutdanningskurs for yrkesaktive samfunnsplanleggere fra hele Norden. Hittil har over 1 000 personer med bred bakgrunn fra planleggingsorganer på kommunalt, regionalt og sentralt nivå, sektormyndigheter osv gjennomgått den 3 måneder lange utdanningen. Videreutdanningskurset kjennetegnes av nær kopling mellom teori og praksis og en utpreget tverrvitenskapelig og tverrsektoriell tenkning.

NORDPLAN driver egen forskerutdanning og har doktoreksamensrett. Hittil har 10 doktorander avlagt sin doktorgrad, hvilket må anses som en høy produktivitet for et så lite institutt.

NORDPLAN har gjennom årene gjennomført kurser og konferenser for planleggere, politikere og forskere. NORDPLAN fungerer som sentrum og knutepunkt for mange nordiske nettverk mellom planleggere og forskere.

Forskningen ved NORDPLAN omfatter følgende tema: Urbane studier/byutvikling; kommunikasjoner og næringsliv, kollektivtransporter;

hverdagsliv også i kjønnsperspektiv; planleggingsfilosofi og etikk. **NORDPLAN** har nylig opprettet en gruppe for naturressurser og miljø.

Begrepet samfunnsplanlegging har en vid betydning og **NORDPLAN** har en viktig funksjon for å formidle en planleggingskritisk diskusjon og fornyelse til planleggere i praksis.

2. Sammendrag

En visjon for utviklingen av **NORDPLAN** på lang sikt, er et Nordisk Akademi for avanserte studier, "advanced studies" innen samfunnsplanlegging. Akademiet tilbyr akademisk meriterende, tverrfaglig videreutdanning for nordiske planleggere, tverrdisiplinær forskerutdanning med doktoreksamen, og driver forskning i samarbeid med ledende internasjonale forskere.

Akademiet skiller seg fra universitet og høyskoler ved at undervisning og forskning forankres i planleggingens praksis, og det skiller seg fra nasjonale kurstilbud ved et læringsmiljø som er tilknyttet forskning og har en permanent lærerstab.

Gjennom en nordisk videreutdanning for samfunnsplanleggere, kan sammenliknende studier og internasjonalt samarbeid erfares i praksis. Utsveksling av nasjonale ulikheter og likheter i planleggingens organisering og løsninger gir grobunn for kreativitet og nytenkning.

Gjennom et tverrfaglig perspektiv kan problemene – bl. a. miljøproblemer – ses i sammenheng og på tvers av sektorer og faggrenser. Planleggingsproblemer som er felles for de ulike fagdisipliner kan studeres i en konkret, nordisk hverdag.

En forsterkning av **NORDPLAN** i de nærmeste årene kan være det første skritt til å realisere et slikt akademi og bør ha denne visjonen for øyet. De kortsiktige strategier for forsterkning omfatter:

- Forsterke temaområdene for forskning og undervisning, ved nye forskningsprogram på: Miljøplanlegging i tverrfaglig perspektiv, Internasjonalisering og regional utvikling, Kulturelle endringsprosesser og kulturell identitet, Urbane studier – byutviklingsprosesser.
- Forsterke vekselvirkningen mellom teori og praksis, bl. a. ved å legge mer vekt på metodekritikk og metodeutvikling.
- Forsterke nettverk og samarbeid med forskningsmiljøer i Norden og Europa, og med de nasjonale institusjoner som driver med etterutdanning av planleggere.

NORDPLANs virksomhet bør ses som et kompletterende tilbud til nasjonale utdanninger og vurderes på bakgrunn av samfunnsutviklingen, som internasjonalt og nasjonalt har endret samfunnsplanleggingens grunnlag. Samfunnsutviklingen viser mer enn noen gang behovet for en politisk forankret offentlig planlegging, om enn i endret form. Særlig de voksende miljøproblemer, politiske og økonomiske internasjonaliseringsprosesser, store private investeringer i bygd miljø, forhandlingsplanlegging, vedlike-

hold og utbygging av infrastruktur og kommunikasjoner krever helhetlige løsninger på tvers av sektorer og nivåer, og med forankring i folks hverdagsliv.

Tradisjonell planlegging og etablerte metoder strekker ikke til for å løse problemene. Det trengs ny kunnskap for å forstå de nye sammenhenger, og for å fornye samfunnsplanleggingens metoder og samarbeidsformer. Det trengs kvalifisert videreutdanning for praktikere, som sørger for en dynamisk vekselvirkning mellom teori og praksis.

3. Fremtidsvisjon: "Nordisk akademi for samfunnsplanlegging"

Et nordisk akademi for "advanced studies" innen samfunnsplanleggingens område har som målsetting å drive kunnskapsutvikling for forståelse og fornyelse av samfunnsplanleggingen. Akademiet driver forskning og utdanning slik at teori og praksis møtes på fruktbare måter. Det har en tverrfaglig og tverrvitenskapelig profil. Akademiet tilbyr akademisk meriterende videreutdanning, tverrdisiplinær forskerutdanning med doktoreksamen og driver forskning i samarbeid med ledende internasjonale forskere.

Akademiet skiller seg fra universitet og høyskoler ved at undervisning og forskning forankres i planleggingens praksis – planlegging forstått i vid mening. Det skiller seg fra nasjonale kurstilbud ved et lærermiljø tilknyttet forskning og en egen permanent lærerstab.

Akademiet er kompetansesenter og knutepunkt for forskning og videreutdanning i planlegging i Norden. De nasjonale videreutdanninger forutsetter at NORDPLAN finnes. Gjennom akademiets utdanninger, seminar og samarbeid med nasjonale og internasjonale universitets- og forskningsmiljøer i og utenfor Norden, skjer utveksling av. Akademiet er et nordisk brohode til europeiske og internasjonale forskningsmiljøer på samfunnsplanleggingens område.

Akademiet er en ressurs i det nordiske kultursamarbeide og organiserer konferanser om aktuelle samfunnsutviklingsproblemer – også internasjonalt – for nordiske politikere og tjenestemenn på høyt nivå.

Akademiets undervisning og forskning er organisert omkring en kjerne av grunnforskningskarakter og et praksisorientert kunnskapsfelt av temaområder. Temaområdene og deres sammensetning vil endres over tid, etter hva som er mest aktuelt innenfor planleggingens praksis – f.eks. kommunikasjoner og næringsliv, regionalpolitikk, hverdagsliv og sosialpolitikk, miljøplanlegging og kulturlandskap, urbane studier – ekspløateringsprosesser og kulturelle endringsprosesser.

4. Forsterkning for å realisere visjonen ved et nordisk akademi

NORDPLAN er idag ett godt utgangspunkt for et Nordisk Akademi. En forsterkning av NORDPLAN i de nærmeste årene kan være det første skritt til å realisere et slikt akademi og bør ha denne visjonen for øyet. De

kortsiktige strategier for forsterkning omfatter vitenskapelig utvikling og struktur for virksomheten.

4.1 Vitenskapelig utvikling

Satsing på nye temaområder og punktvis forsterkning av de eksisterende, forsterkning av vekselvirkningen mellom forskning og utdanning på den ene siden og planleggingens praksis på den andre og økt samarbeid med andre institusjoner innenfor undervisning og forskning.

Forsterkning av temaområder

Temaområder forsterkes både ved bruk av adjungerte professorstillinger og utbygging med forskere ansatt på programbevilgninger, foruten ved nyansettelse av fast personale, og uavlønnede dosenter.

Følgende temaområder bør prioriteres i perioden:

- *Miljøplanlegging* er allerede prioritert i perioden og to lektorstillinger er tilsatt innen dette område.
- *Regional utvikling*. Forskning og utdanning om regional utvikling bør forsterkes i lys av de internasjonaliseringsprosesser som nå er igang. Miljøaspektet på regional utvikling blir stadig mer vesentlig, særlig i de marginale områdene i Norden. Temaområdet vil bli tilknyttet et eget forskningsprogram med ansatte forskere og en adjungert professor med kompetanse innen samfunnsøkonomi. Et tettere samarbeid – i første omgang ved en samlokalisering – med NordREFO vil være et naturlig ledd i en forsterkning av området.
- *Kulturelle endringsprosesser*. Et vesentlig aspekt ved internasjonalisering av samfunn og næringsliv, økt innvandring og økt mobilitet av arbeidskraft er aksellererte kulturelle endringsprosesser. Behovet for å fastholde og utvikle en regional identitet vil påkrevne kunnskap om kulturlandskapets endring. Den omstilling som en bærekraftig utvikling krever, innebærer kulturelle omstillingsprosesser i folks hverdagsliv. Til dette forsterkningsprogram trengs kompetanse innen kultursosiologi/antropologi.
- *Urbane studier – byutviklingsprosesser*. Internasjonale økonomiske prosesser gjør byutvikling til en strategi for å tiltrekke seg private investeringer. Bylandskapet og de store punktvis satsninger av finanskapital i pressområder stiller det offentlige overfor store muligheter, og behov for nye samarbeidspartner.

Vekselvirkning mellom praksis og teori; behovet for metodekritisk forskning

En forsterkning av forskningen og en intergrasjon mellom temaområdene ved NORDPLAN bør blant annet gi seg uttrykk i en økt oppmerksomhet på metodeutvikling og metodkritisk forskning. "Forhandlingsplanlegging, utviklingen av miljøkonsekvensanalyse og miljøplanlegging, planlegging for "bærekraftig utvikling" er eksempler på trender i samfunnsplan-

leggingen hvor behovet for metodeutvikling og metodekritikk er meget store. Eksisterende institutter for planlegging i Norden mangler i stor grad den tverrfaglige basis som er nødvendig for et slikt arbeid.

Økt samarbeid med andre institusjoner

NORDPLAN bør knyttes sterkere til eksisterende forskningsmiljøer i Norden. Et system av adjungerte professorer vil være et viktig element i oppbyggingen av et akademi. Den kontakt som etableres ved bruk av adjungerte professorer/professor II-stillinger er en form for mer forpliktende samarbeid, som gir fasthet og kontinuitet i kontakt med andre institusjoner.

Akademiets forskningsformidlende rolle: "think tank"

Planleggingsmyndighetene i de nordiske land har stort behov for forskningskontakt. NORDPLAN fyller allerede den rollen overfor mange myndigheter som sender deltagere til videreutdanningskurset og i noen grad til forskerutdanningen.

Ved å utvikle NORDPLANs kurser og seminar for politikere og høyere tjenestemenn bør denne rolle forsterkes. Det kan nevnes at NORDPLAN allerede er blitt kontaktet for å fylle en slik funksjon av enkelte sentrale planmyndigheter.

Akademiet bør også være et organ for kontakt til internasjonale forskningsmiljøer. NORDPLANs forskerutdanning har jevnlig lagt en del av sine seminar til kjente lærersteder i Europa og Amerika. NORDPLAN er sammen med KTH, vert for neste konferanse til den europeiske sammenlutning av planleggingskoler, AESOP, i 1992.

4.2 Virksomhetsstruktur

Et program for forsterkning innebærer profilering og synliggjøring, fornyelse av kurstilbud, personellmessig og økonomisk forsterkning og nye finansieringsformer i tillegg til fast grunnfinansiering.

Profilering betyr rendyrking og utbygging av den nordiske og tverrfaglige arbeidsmåte, og av faglig og pedagogisk profil. Det må skje en faglig profilering innad, hvor de prioriterte temaområdene innarbeides i studieplaner og kursplaner på en systematisk måte. NORDPLANs profil må tydeliggjøres og synliggjøres bedre i forhold til nasjonale tilbud, i den grad slike eksisterer.

Fornyelse av videreutdanningen. Ny studieplan er under utarbeiding, og legges fram for kollegium og styre høsten 1990, og vil gradvis bli gjennomført fra kursåret 1991. Studieplanen tar også sikte på en fornyelse av det pedagogiske opplegget.

Fornyelse av forskerutdanningen. Ny studieplan for forskerutdanningen er vedtatt av kollegium og styre våren 1990. Undervisningen legges opp som felles undervisningsperiode første år, parallelle fordypningslinjer an-

net år, foruten forberedelse for avhandlingsarbeidet. Selve avhandlingsarbeidet utføres vanligvis i hjemlandet, men *NORDPLAN* arbeider for å få nasjonale doktorandstipend, som også kan dekke opphold ved *NORDPLAN*. Læreresurser og veiledningskapasitet forutsettes styrket ved etablering av 4 adjungerte professorsstillinger i perioden. Disse skall primært knyttes til de praksisorienterte temaområdene. For disse stillingene søkes nasjonal finansiering. Nye tidsbegrensede forskerstillinger innrettes til forskningsprogrammene innen temaområder og finansieres via midler fra nordiske eller nasjonale kilder. – Forskerutdannelsen tar opp neste kull høsten 1991. Ny kursplan utarbeides 1990–91 med opplegg for fordypningslinjene.

Vår konklusjon er at det på kort sikt vil være helt nødvendig å sikre *NORDPLAN*s budsjett og rimelig stabile arbeidsforhold ved instituttet for at den utvikling som vi ser som ønskelig og nødvendig skal kunne skje. Grunnfinansiering for løpende drift av ordinær virksomhet må derfor sikres. For å beholde den universitetskarakter som *NORDPLAN* har, er det ønskelig med finansiering over Nordisk Ministerråds kulturbudsjett. De planlagte forsterkningene kan dels gjennomføres innen eksisterende rammer dels krever de også økte ressurser.

5. *Begrunnelse for NORDPLAN*

5.1 *Videreutdanningen i det nordiske systemet for planleggerutdanning*

*NORDPLAN*s virksomhet bør ses i sammenheng med nasjonale utdanninger. I Finland og Norge finnes videreutdanning for planleggere, der *NORDPLAN* går inn som et kompletterende tilbud. Formalisert kontakt finnes allerede med den finske videreutdanningen. Det er ønskelig at samarbeid opprettes med de andre utdanningsinstitusjonene i Norden, slik at *NORDPLAN*s kompletterende rolle klarlegges.

5.2 *Nye behov for samfunnsplanlegging*

Flere trekk ved samfunnsutviklingen internasjonalt og nasjonalt stiller samfunnsplanleggingen i de nordiske land i en annerledes situasjon sammenliknet med den perioden da planleggingsinstitusjonene ble bygget opp på 60- og 70-tallet. De voksende miljøproblemer, politiske og økonomiske internasjonaliseringsprosesser, store private investeringer i bygd miljø, forhandlingsplanlegging, vedlikehold og utbygging av infrastruktur og kommunikasjoner, innebærer store utfordringer på nasjonalt, og særlig kommunalt nivå.

Miljøproblemene på lokalt, regionalt og globalt nivå stiller store utfordringer til samfunnsplanleggingen. I de nordiske landene er miljøvernets tekniske oppryddingsfase langt på vei overstått. Punktutslipp og eldre industri som har dominert arbeidet, utgjør ikke lenger de mest utfordrende oppgavene. Diffuse og komplekse forurensningsproblem – utslipp fra biltrafikk, landbruk, hushold etc. – kan ikke løses som tekniske proble-

mer. Vi trenger en samfunnsplanlegging som gir helhetlige løsninger på trafikk, miljø, urban og regional fornyelse og som har forankring i folks hverdagsliv. Satsing av privat finanskapital på områder som hittil vært det offentliges ansvar – trafikksystemer, eldreomsorg, kultur etc. – forsterker behovet for en politisk forankret offentlig planleggingsvirksomhet.

“Planleggingens krise” er ikke en krise for samfunnsplanlegging som sådan, men en krise for bestemte former for planlegging. De nye utfordringer og endrete betingelser for planleggingen viser seg blant annet som manglende funksjonsdyktighet i planleggingsorganene. Planleggingens organisering er ikke tilpasset de problem som må løses. Nye former for planlegging som vokser frem reiser nye problemer.

Kunnskapsbehovet øker og forsterker behovet for videreutdanning av planleggere i praksis. Vekselvirkningen mellom forskning og planleggingens praksis er her av helt sentral betydning. Utvikling av nye metoder for miljøkonsekvensanalyse, for planlegging på tvers av fag- og sektorgrenser forutsetter både praktiske eksperimenter og utvikling basert på forskning.

Når det tradisjonelle grunnlag for planlegging er under omstilling og omprøving trengs også en reorientering av de grunnleggende forestillinger om offentlig styring. De etiske og filosofiske problemene som knytter seg til samfunnets forandring og forandringen av planleggingens praksis er derfor etterspurt av praktisk virksomme planleggere.

NORDPLAN har årelang erfaring fra undervisning og forskning hvor nettopp de problemer som er felles for planlegging innefor de ulike sektorer tas opp. Det sektorovergrepene, det tverrfaglige og det nordiske kjenneetegner NORDPLANs faglige og pedagogiske profil.

5.3 Behov for en nordisk utdanning

Internasjonal kontakt er av stor betydning både for intern fornyelse og for den tilpassing til en økt internasjonalisering av samfunnet som vi kan se foran oss.

Praktikere innenfor planleggingens ulike sektorer har erfaringsmessig stor nytte av en nordisk utdanning hvor sammenliknende studier og internordisk samarbeid kan erfares i praksis. Utveksling av nasjonale likheter og ulikheter i planleggingens organisasjon og løsninger gir grobunn for kreativitet og nytenking.

Internasjonal komparativ forskning har i Norden unike muligheter fordi det er mulig å arbeide med administrasjonens og planleggingsinstitusjonenes primærmateriale, såvel som med besøk og intervjuer. Gjennom årene har NORDPLAN bygget opp en kompetanse som gir den nødvendige dybde til bruk av komparative studier i undervisningen. De nordiske regionalpolitiske ministrene – NERP – har i Forslag til nordisk samarbeidsprogram for regionalpolitikk 1990–94 pekt på en lang rekke problem innen samfunnsplanleggingen som krever nordisk samarbeid: miljøproble-

mer i storbyregionene, sikring av økologisk og økonomisk optimal naturressursutnytting i de svakest utbygde regioner. Ministrene påpeker behovet av forskning innenfor tre områder: desentralisering – samordning – styring av offentlig virksomhet, miljøproblem, og hvordan de nordiske land berøres av integrasjonsprosessene i Europa.

På samtlige av disse områdene driver *NORDPLAN*, eller har planer om å drive forskning. Behovet for videreutdanning vies ikke oppmerksomhet i samme grad av ministrene. *NORDPLAN* ivaretar allerede idag dette behov.

5.4 Behov for tverrfaglig utdanning

I den nye komplekse planleggingsvirksomheten trengs ny kunnskap for å forstå det offentliges nye rolle og muligheter for styring. Problemene er for komplekse til at løsninger finnes innenfor de enkelte fagdisipliner og sektorer.

Forskning og utdanning for samfunnsplanlegging står ikke særlig sterkt i de nordiske land. Grunnleggende utdanning skjer ved forskjellige institutter ved universiteter og høyskoler og er vanligvis disiplinorientert. Koblingen til forskning, som idag står helt sentralt i universitetspolitikken, er ikke sterk.

Tanken om et tverrfaglig, nordisk institutt for samfunnsplanlegging hvor utdanning, praksis og forskning vekselvirker, er idag enda mer aktuell enn da *NORDPLAN* ble opprettet. En utvikling mot et "institute for advanced studies" som vi skisserer som vår visjon for *NORDPLAN*, er i forkant av en generell utviklingstendens for høyere utdanning og forskning som vi ser internasjonalt, og som f.eks. den forskningspolitiske proposisjonen 1990 i Sverige og Hernesutvalgets instilling i Norge gir uttrykk for.

En evaluering av *NORDPLAN*s forskerutdanning har pekt på *NORDPLAN*s tilbud som en fruktbar modell for konkret nordisk tverrvitenskapelig utdannings- og forskerutbytte. *NORDPLAN* tilbyr muligheter til utveksling og forskerutdanning innen et område som ikke dekkes av de institusjoner som inngår i Nordplus-samarbeidet. *NORDPLAN* burde også kunne inngå som samarbeidspartner for universitetsinstitusjoner innen Nordplus.

Stockholm den 23 maj 1990

Sigrun Kaul

Föreståndare för *NORDPLAN*

Anja Porseby

Avdelningsdirektör

Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning (NOS-S):

Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning (NOS-S), som är ett samarbetsorgan för de fem nordiska samhällsvetenskapliga forskningsråden, har tagit del av den rapport om institutioner och samarbetsorgan på kulturbudgeten som utarbetats av den nordiska ämbetsmannakommitténs programgrupp. Med anledning av de i rapporten framförda förslagen till nedläggning av ett antal samhällsvetenskapliga institutioner vill NOS-S framföra följande.

1. NOS-S vill först framhålla som sin allmänna inställning att nordiskt forskningssamarbete är värdefullt och att det på många områden har visat sig vara mycket fruktbart. Någon allmän nedskärning av resurserna till sådant samarbete vore därför i allra högsta grad beklagligt, snarare borde man eftersträva att öka resurserna till sådant samarbete inte bara via Nordiska ministerrådet utan också via de olika NOS-organen.

2. Efter att ha deklarerat detta vill NOS-S också framhålla att man mycket väl kan behöva vidta omorganisationer och omstruktureringar av pågående verksamheter och kanske också i vissa fall vidta nedläggningar, när dessa är väl motiverade. NOS-S ställer sig således inte i alla lägen negativt till förslag om nedläggning av viss verksamhet. Det är emellertid NOS-S uppfattning att sådana förslag bör vara väldokumenterade och grundade på saklig bedömning av den verksamhet som skall läggas ner.

3. NOS-S finner att den nu föreliggande rapporten inte ger ett tillräckligt sakligt och väldokumenterat underlag för att man skall kunna fatta beslut om att lägga ner de institutioner som pekas ut i rapporten. Programgruppen konstaterar att förslaget till nedläggning inte innebär att institutionernas uppgifter har nedprioriterats eller att kvaliteten i deras verksamhet skulle ha ifrågasatts. Den fråga som då inställer sig är varför just dessa institutioner skall läggas ned. Anser programgruppen att den verksamhet institutionerna står för inte längre behövs? Om så inte är fallet, hur tänker man sig då att den skall kunna fortsätta?

4. NOS-S anser att innan principbeslut om nedläggningar fattas borde det undersökas huruvida berörda nationella förvaltningsmyndigheter är beredda att överta det ekonomiska ansvaret för verksamheten. Vidare borde man utreda konsekvenserna för personalen av en nedläggning innan beslut om en sådan träffas.

5. NOS-S finner det också märkligt att programgruppen till nedläggning väljer ut institutioner som nyligen blivit föremål för en omfattande extern evaluering och på grundval av denna genomgått eller genomgår betydande omstruktureringar. Det förefaller vara befogat att institutionerna ges tillfälle att fungera under en rimligt lång tid efter omstruktureringen innan man på nytt tar ställning till verksamheten.

6. En generell utgångspunkt för programgruppens arbete har varit en önskan att innanför kulturbudgetens ram få tillgång till en större andel flexibla medel, bl. a. till stöd för olika projekt.

NOS-S håller med om behovet av ökade projektmedel, men saknar en precisering av ändamålen och ställer sig tveksam till tanken att sådana projektmedel bäst kanaliseras via Nordiska ministerrådet. NOS-S anser att de olika NOS-organen är bättre lämpade för bedömning av enskilda forskningsprojekt. NOS-organen har emellertid inga som helst resurser för att stödja permanenta gemensamma nordiska forskningsinstitutioner. Som bas för forskningsverksamhet krävs emellertid fungerande och goda forskningsmiljöer med viss ämnesmässig bredd. På vissa områden kan det vara svårt och oekonomiskt att bygga upp nationella institutioner. I sådana sammanhang har det visat sig rationellt med ett nordiskt samarbete.

7. Sammanfattningsvis anser NOS-S, att avsaknaden av planer för hur de möjligen frigjorda medlen skall användas gör det svårt att ta ställning till det framlagda förslaget i dess nuvarande form.

Som ett bidrag till ärendets vidare beredning vid Nordiska ministerrådet kunde NOS-S

- uppställa kriterier för val av den verksamhet, som genom t.ex. en omstrukturering kunde bidra till att frigöra medel till annan forskning inom samhällsvetenskaperna,
- undersöka alternativa finansieringsmöjligheter för de i rapporten utpekade forskningsinstitutionerna,
- uppgöra en prioriteringslista för nuvarande och nya stödformer med beaktande av kommande ändringar av ministerrådets budget.

Helsingfors den 10 april 1990

För Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning

Bengt-Erik Andersson

Ordförande

Eili Ervelä-Myreen

Sekreterare

Danmark

Undervisnings- og Forskningsministeriet:

– – – skal foreløbig oplyses, at den svenske Undervisningsminister under Rådssessionen i Reykjavik på spørgsmål E 28 svarede, at der for nærværende ikke var taget stilling til nedlæggelse af nordiske institutioner, herunder NORDPLAN. Spørgsmålet om en eventuel styrkelse af NORDPLAN er derfor ikke modent til besvarelse.

Den 9. maj skal der afholdes samråd mellem Undervisnings- og Kulturministrene og Kulturudvalget. Herunder vil spørgsmålet om nedlæggelse af nordiske institutioner blive drøftet

Man vil efter denne dato vende tilbage til sagen.

København, den 26. marts 1990

P.m.v.

Ida M. Boisen

Fuldmægtig

Danske Arkitekters Landsforbund:

Ved presseinformation af 17. november 1989 fra Nordisk Ministerråd fremgår det, at den nordiske embedsmandskomite for kulturelt samarbejde har nedsat en arbejdsgruppe, som har foreslået nedlæggelse af bl.a. Nordplan.

Forslaget er fremsat for at skabe større fleksibilitet i den nordiske kulturbudgettering.

Forslaget om nedlæggelse er, som der står i presseinformationen, baseret på en vurdering af Nordplans relevans som nordisk samarbejdsorgan i relation til betydningen, da institutionen oprettedes.

For Danske Arkitekters Landsforbund er den nordiske kulturembetsmandskomités støtte til arbejdsgruppens forslag om nedlæggelse af Nordplan uforståelig, såfremt man reelt ønsker et kulturelt samarbejde til gavn for de nordiske samfund inden for planlægningsområdet.

Nordplan har gennem en årrække virket velfungerende som et center for videreuddannelse, forskning og erfaringsudveksling inden for samfundsplanlægning i Norden. Ikke blot som et kreativt mødested for udveksling og udvikling af ideer mellem de nordiske landes fagfolk, men gennem sit tværfaglige virke har Nordplan været til uvurderlig gavn med hensyn til dannelsen af et nødvendigt helhedssyn på planlægningen.

Det stærke faglige miljø på Nordplan med længerevarende kompetencegivende indhold har stor betydning såvel for den enkelte som for kvalitetsniveauet i planlægningen, og den fælles nordiske kontakt vedligeholdes ved at der hvert år afholdes faglige møder for de enkelte årgange.

Planlægningsuddannelsen på de nordiske landes arkitektskoler er netop i disse år inde i en krise, idet søgningen til studierne i grunduddannelsen er svigtende. På denne baggrund er det vigtigere end nogen sinde ikke at nedlægge en institution, som kan være med til at vedligeholde og udbygge arkitektstandens høje kvalitetsniveau.

DAL må kraftigt anbefale, at ønsket om fleksibilitet i budgetlægningen

ikke fører til nedlæggelse af en velfungerende nordisk kulturinstitution som Nordplan.

København, den 24. november 1989

Jens Rosenkjær
Formand

Jorgen Pers
Direktør

Finland

Undervisningsministeriet hänvisar i skrivelse av den 11 juni 1990 till yttrande av den 5 juni 1990 från ministeriets högskole- och vetenskapsavdelning (se nedan) och meddelar samtidigt att slutlig ställning till medlemsförslaget tas i samband med behandlingen i det nordiska kultursamarbetets organ.

Undervisningsministeriet, högskole- och vetenskapsavdelningen:

Enligt högskole- och vetenskapsavdelningens uppfattning har NORDPLAN fortfarande en betydelsefull uppgift som nordisk samhällsplanerande forsknings- och utbildningsinstitution. Finländska planerare och forskare har aktivt deltagit i NORDPLANs verksamhet och speciellt under de senaste åren har det funnits talrika finländska sökande till NORDPLANs utbildningsaktiviteter.

Högskole- och vetenskapsavdelningen tillstyrker varmt de åtgärder som syftar till att stärka och utveckla NORDPLANs ställning.

Helsingfors den 5 juni 1990

Markku Linna
Överdirektör

Heidi Kuusi
Överinspektör

Miljöministeriet:

NORDPLAN är en samnordisk forsknings- och utbildningsinrättning som inledde sin verksamhet år 1968 och som speciellt har koncentrerat sig på frågor i samband med planering av markanvändning och den byggda

miljön. Enligt miljöministeriets uppfattning har NORDPLAN haft en viktig position som innovator och föregångare inom sitt område. Under de senaste åren har verksamheten inom NORDPLAN dock varit i behov av förnyelse, och därför har det till och med varit fråga om att lägga ned inrättningen.

Enligt de uppgifter som miljöministeriet har fått finns det dock beslut på att NORDPLAN skall utvecklas vidare, eventuellt i samråd med högskolorna i Stockholmstrakten. Miljöministeriet anser en sådan lösning tillfredsställande och ser fram emot att NORDPLAN kan åta sig nya uppgifter också i samband med miljöskydd och miljöekonomi.

Helsingfors den 16 maj 1990

Olli Ojala
Överdirektör

Peter von Boguslawsky
Byrachef

Helsingfors universitet, institutionen för planeringsgeografi:¹

På institutionen för geografi vid Helsingfors universitet känner man väl till NORDPLAN och man har haft olika kontakter med institutet: besök, forskningssamarbete och fortbildning. Jag stöder det i Nordiska rådet väckta medlemsförslaget som syftar till att stärka och utveckla NORDPLANs verksamhet.

Helsingfors den 18 maj 1990

På vägnar av lärostolen i planeringsgeografi

Mauno Kosonen
Vik. professor i planeringsgeografi

Helsingfors universitet, socialpolitiska institutionen:

Socialpolitiska institutionen vid Helsingfors universitet har länge haft samarbete med Nordplan i olika former. Våra studeranden och forskare har studerat vid Nordplan, denna vår kommer en av dem att disputerat i Helsingfors. Institutionens professorer har varit med om att handleda och granska avhandlingar som utkommit via Nordplan och vi har kunnat försäkra oss om att deras vetenskapliga nivå varit hög. Våra lärare och forskare har fortlöpande föreläst vid Nordplans olika kurser och samarbe-

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

tet skall fortsätta. Vi följer med intresse det arbete som görs på Nordplan och vår uppfattning är att det är fråga om en institution som fungerar mycket väl och vars inflytande sträcker sig mycket vidare än vad som kan mätas i direkt aktivitet och publikationer etc., vilka även är imponerande. Vi anser också att Nordplans nuvarande ledare, professor Gunnar Olsson, är en utomordentligt inspirerande och skapande person, vars personliga betydelse och auktoritet har varit mycket viktig för institutionen som helhet.

I ljuset av detta finner vi det obegripligt att en nedläggning av institutionen föreslås och anser att medlemsförslaget om stärkande av Nordplans ställning är utomordentligt och värd allt möjligt stöd.

Helsingfors i april 1990

Olavi Riihinen

Professor, institutionens föreståndare

Tekniska högskolan, fortbildningscentralen för samhällsplanering:¹

Nordplan och fortbildningscentralen för samhällsplanering har en gemensam bakgrund och ett nära samarbete fortgår. Utbyte av information om forskning och undervisning samt samarbetet beträffande planering och idégivning har varit fruktbringande för båda parterna. Fortbildningscentralen och Nordplan arrangerar utbildning av samma typ men många kursdeltagare har genomgått bådas kurser.

Fortbildningscentralen omfattar initiativtagarnas ståndpunkt att Nordplan är en viktig och uppskattad samnordisk forsknings- och utbildningsinstitution för samhällsplanering och att dess ställning borde stärkas och utvecklas. Finländarnas erfarenheter av Nordplan har också varit positiva. Ur fortbildningscentralens synvinkel är det likaså positivt att Nordplans verksamhet fortgår.

Helsingfors den 19 april 1990

Pekka J. Virtanen

Professor i samhällsplanering

Tekniska högskolan, arkitektavdelningen:

NORDPLAN har under sina tjugotvå verksamhetsår utvecklats till en ytterst betydelsefull institution för forskning och utbildning. NORDPLAN

¹ Yttrandet översatt från finska.

är den enda nordiska institution som ger utbildning över yrkesgränserna åt samhällsplanerare och -forskare. Nivån på avlagda examina och på undervisningen har varit hög. NORDPLAN har haft en betydelsefull uppgift att öka och sprida kunskap inom området och har befrämjat förståelsen mellan personer med olika grundutbildning. Genom sin verksamhet har den också bidragit till att skapa och upprätthålla ett fungerande kontaktnät mellan sakkunniga både på professionell och på social nivå vilket är förutsättningen för ett framgångsrikt samarbete. Det är NORDPLANs förtjänst att verksamheten kunnat ske på samnordisk nivå.

Arkitektavdelningen är förvånad över de förslag som syftat till att eventuellt försämra NORDPLANs verksamhetsbetingelser eller att nedlägga verksamheten. Arkitektavdelningen stöder alla de förslag och åtgärder, som stärker NORDPLANs ställning och utvecklar den som en samnordisk forsknings- och utbildningsinstitution.

Otaniemi den 23 april 1990

Jouko Mähönen

Professor i samhällsplanering
Arkitektavdelningens viceföreståndare

Tekniska högskolan, avdelningen för byggnadsteknik och lantmäteriteknik:¹

Enligt vad vi fått veta har finländare fått positiva erfarenheter av Nordplan. Också ur vår avdelnings synvinkel är det positivt att inom ramen för en samnordisk arbetsfördelning styrka dess ställning och allsidigt utveckla dess verksamhet.

Helsingfors den 29 maj 1990

Tekniska högskolan

Aulis Tenkanen

Professor

Uleåborgs universitet, arkitekturavdelningen:

Behovet av multivetenskaplig utbildning och forskning gällande arkitektur och samhällsplanering samt dithörande informationsförmedling har ökat kraftigt. Det har ändå inte varit möjligt att öka de till buds stående resurserna så att de motsvarar behovet. Det är därför ändamålsenligt att

¹ Yttrandet översatt från finska.

utveckla och förstärka de redan befintliga och i saken insatta institutionernas, såsom NORDPLANs, verksamhet.

Arkitekturavdelningen vid Uleåborgs universitet är den nordligaste arkitektskolan i världen. Detta accentuerar sålunda arkitektskolans betydelse vid forskning gällande lokala särdrag som är intimt förknippade med det nordliga klimatet, samt vid utvecklingen av tyngdpunktsområden inom utbildningen i förhållande till den allmäneuropeiska synvinkeln. Även i detta sammanhang bör den centralisering av resurserna, som sker inom ramen för NORDPLAN, ses som en stor tillgång och en möjlighet för utvecklingen av innehållet i arkitektur och samhällsplanering.

Arkitekturavdelningen vid Uleåborgs universitet anser det därför motiverat att ena sig om Hans Gustafssons och Per Olof Håkansson's medlemsförslag, enligt vilket Nordiska ministerrådet borde se utvecklingen och förstärkningen av NORDPLAN som en viktig uppgift och vidare borde börja väcka medlemsförslag i frågan.

Uleåborg den 10 april 1990

Aarne Tarumaa
Sektionschef

Tammerfors universitet meddelar i skrivelse av den 17 maj 1990 att man inte har något att anföra med anledning av medlemsförslaget.

Bostadsstyrelsen:¹

Samhällsplanering innebär samarbete mellan olika områden och yrkeskårer. Fort- och forskarutbildning i samband med den är inte förenlig med traditionella akademiska indelningar. Nordplan har genom sin verksamhet mångsidigt kompletterat brister i det existerande utbildningssystemet och tillgodosett sektorns behov. Institutionen har arrangerat såväl fortbildningskurser för dem som sysslar med samhällsplanering i praktiken som egentlig forskarutbildning. Fortbildningskurserna har varit Nordplans mest omfattande verksamhetsform. Mera än tio finländare har varje år deltagit i Nordplans kurser. Denna utbildning har mycket sannolikt givit dem nya synvinklar och lösningsmodeller för planeringsarbetet i praktiken.

Som en ny verksamhetsform och som bevis på institutionens förmåga att förnya sig kan nämnas en filosofikurs avsedd för planerare. Den var mycket populär under våren 1990. Speciellt från Finland har synnerligen

¹ Yttrandet översatt från finska.

många som sysslar med samhällsplanering sökt sig till Nordplans utbildning. Detta område befinner sig ju på många sätt i en kris och söker nya perspektiv.

Nordplans forskarutbildning har visat sig vara viktig för bostadsstyrelsens egen verksamhetsbild och forskning i bostadsfrågor. Under innevarande år har denna forskarutbildning lett till fyra doktorsavhandlingar om boende och bostadspolitik: nämligen Kaj Nymans, Matti Nivas, Hilka Summas och Anneli Juntos avhandlingar. I Finland har bostadsforskningens tradition varit svag, och Nordplans utbildning har fyllt ett uppenbart tomrum, vilket de inhemska högskolornas utbildningssystem inte kunnat göra.

Nordiska planerings- och förvaltningssystem är i sina huvuddrag likadana, men delvis olika i sina detaljer. Nordplans tvärvetenskapliga och tvärfackliga samarbete fungerar som ett effektivt forum för utbyte av erfarenheter. Samtidigt är det för finländska planerare ett första steg mot Europa och internationella idéer. Bostadsstyrelsen anser att Nordplans verksamhet är mycket betydande ur Finlands synvinkel och understöder förslag till förbättrade verksamhetsbetingelser för institutionen.

Helsingfors den 28 maj 1990

Olavi Syrjänen
Generaldirektör

Ulla Saarenheimo
Direktör

Samfundet för samhällsplanering rf:¹

Som representanter för Samfundet för samhällsplanering, som består av nästan 600 medlemmar, tillstyrker vi medlemsförslaget om Nordplans verksamhet. Nordplan bör stärkas och utvecklas som samnordiskt forsknings- och utbildningsinstitut.

Nordplan spelar en viktig roll som samnordiskt forsknings- och utbildningsinstitut i synnerhet för finnar när det gäller att övervinna språk- och kontaktsvårigheter och skapa nordiska kontakter. Inom Nordplan mötes forskare och planerare som företräder olika sektorer och utbyter åsikter. Inom Nordplan sker forskning och undervisning i fruktbar växelverkan. I synnerhet för finländare skulle det vara en stor förlust om Nordplan nedlägger sin verksamhet.

Vad beträffar andra motiveringar hänvisar vi till bifogad kommuniké som Samfundet för samhällsplanering utarbetade i november 1989 (se

¹ Yttrandet översatt från finska.

Bihang). I denna kommuniké gav samfundet sitt stöd at Nordplans fortsatta verksamhet.

Helsingfors den 25 maj 1990

Samfundet för samhällsplanering r.f.

Fimo Vuolanto

Ordförande

Marjatta Kaurala

Sekreterare

BILANG

Kommuniké om Nordplans fortsatta verksamhet, Samfundets för samhällsplanering r.f. ordinarie höstmöte den 23 november 1989¹

Med oro har vi kunnat läsa i media om en hemlig tjänstemannarapport där det föreslås att Nordiska ministerrådet skall nedlägga Nordplan (Nordiska institutet för samhällsplanering), en central utbildningsenhet på vårt område.

Vi, som representerar Samfundet för samhällsplanering i Finland – en facklig-vetenskaplig organisation med 600 medlemmar – anser att de framförda allmänna sparförpliktelserna för nordiskt samarbete inte kan anses som befogade motiveringar för nedläggning av det på vårt område viktigaste nordiska samarbetsorganet.

Under sin 20-åriga existens har Nordplan fungerat inte enbart som multivetenskaplig utbildningsenhet för olika yrkesgrupper inom samhällsplanering utan även varit en stödpunkt för ett flertal nordiska forskningsprojekt samt arrangerat tvärvetenskaplig samnordisk forskarutbildning.

De första finländarna har redan disputerat för doktorsgraden vid detta nordiska "miniatyruniversitet". Mer än tio finländska "doktorander" arbetar med sina doktorsavhandlingar. Varje år deltar tiotals finländska professionella samhällsplanerare i Nordplans fortbildningskurser i samhällsplanering och i övrig utbildning vid institutet.

Det är nödvändigt att denna viktiga verksamhet kan fortgå. Utbildning vid Nordplan har givit impulser, förbättrat och utvidgat yrkeskompetensen hos hundratals finländska planerare. Nordplans verksamhet har obestriddligt återspeglats i att den fackligt-vetenskapliga diskussionen vitaliserats i Finland.

Nordplan utgör för vår yrkeskår en nödvändig bro till omvärlden. I tillägg till undervisning och utbyte av erfarenheter i Norden har Nordplan under hela 1980-talet aktivt verkat för ökade kontakter från vårt område till det övriga Europa. En ökning av direkta landvisa eurokontakter tjänar inte som någon motivering för nedläggning av ett sådant samnordiskt institut som Nordplan!

Även framdeles skall ministerrådet ur sina budgetmedel trygga finansieringen av Nordplans verksamhet på minst den nuvarande nivån. I framtiden

¹ Kommunikén översatt från finska.

dens integrerande Europa behöver yrkesgrupperna inom samhällsplaneringen en egen multivetenskaplig nordisk utbildnings- och forskningsenhet som överskrider förvaltningsområdenas och yrkeskårernas gränser!

Samfundet för samhällsplanering r.f.

Timo Vuolanto

Ordförande

Lantmätariingenjörernas förbund:

Lantmätariingenjörernas förbund instämmer i de synpunkter som i medlemsförslaget anförts om NORDPLANs verksamhet och understöder förslaget att stärka dess ställning och utveckla det till en samnordisk forsknings- och utbildningsanstalt. I Finland verkar en stor del av diplomingenjörerna med lantmätariutbildning inom samhällsplaneringen såväl inom stats- och kommunförvaltningen som den privata sektorn. Under det gångna decenniet har speciellt den kommunala sektorn expanderat.

De enda fortbildningsanstalterna i branschen är Fortbildningscentralen för samhällsplanering i Otnäs samt NORDPLAN. Med tanke på utvecklandet av samhällsplaneringen och speciellt vad gäller strävandena att garantera miljökvaliteten erbjuder anstalterna en enastående grund, vars tvärvetenskapliga utgångsläge ger en absolut nödvändig växelverkan mellan fackfolket med olika utbildning verksamma inom området. NORDPLAN är viktigt särskilt för Finland, eftersom utvecklingen inom samhällsplaneringen i de övriga nordiska länderna i många avseenden ligger framom den i Finland. NORDPLANs finansiering har dryftats. Ett alternativt sätt att sköta finansieringen av verksamheten på kunde vara att låta beställare stå för projektfinansiering.

I framtiden blir man inom samhällsplaneringen allt mera tvungen att koncentrera sig på miljöskyddet, av vilket skyddet av Östersjön och de internationella miljöfrågorna kommer i förgrunden. En försämring av NORDPLANs verksamhetsförutsättningar vore ett svårt bakslag för denna utveckling.

Helsingfors den 8 maj 1990

Lantmätariingenjörernas förbund r.f.

Jürgen Grönfors

Ordförande

Sten Öhman

Verksamhetsledare

Finlands arkitektförbund:

Med hänvisning till tidigare uttalanden (*se Bihang*) framhåller Finlands arkitektförbund, att medlemsförslaget stöder sådana synpunkter, som tidigare understrukits, och delar förslagsställarnas uppfattning gällande behovet av att stärka och utveckla Nordplans ställning, som en samnordisk forskar- och utbildningsinstitution.

Finlands arkitektförbund understryker särskilt den betydelse för de finska deltagarna som Nordplans fortbildningskurs har och är för egen del beredd att medverka till att Finlands finansieringsandel ökas, om Nordplans utveckling så kräver.

Helsingfors den 15 juni 1990

Esko Kahri
Ordförande

Matti Vaito
Generalsekreterare

*BIHANG***Skrivelse till utbildningsministrarna i de nordiska länderna, samlade vid Nordiska rådets session i Reykjavik 1990***Nordiska institutet för samhällsplanering behövs!*

De nordiska arkitektförbundens representanter var nyligen samlade till möte i Köpenhamn och konstaterade då att frågan om Nordplans fortsatta existens snart kommer upp vid Nordiska rådets session. Förbunden har var för sig tidigare reagerat i respektive land mot tanken på nedläggning. Vi vill nu gemensamt upprepa våra krav att Nordplan får leva kvar och utvecklas.

Nordiska institutet för samhällsplanering är en av de viktigaste gemensamma nordiska satsningarna. Här utbildas årligen nordiska samhällsplanerare som i sin yrkesgärning tillgodogör sig metoder, kunskaper och samhällserfarenheter från hela Norden. Det är dessutom den enda efterutbildningen av detta slag i våra länder. De som utbildats där utgör en viktig resurs i sina respektive länder.

I perspektivet det "nya" Europa har de nordiska länderna en intressant position vad gäller samhällsplanering. Nordplans internordiska och tvärfackliga efterutbildning är i detta sken en viktig kompetensmöjlighet för samhällsplanerare från de nordiska länderna. Nordplans ambition och insatser för att få in en bred ekologisk kompetens hos samhällsplanerarna är speciellt intressant i detta sammanhang och av stor betydelse inför framtiden.

Vi vill på detta sätt och med hänvisning till våra tidigare kontakter med

och skrivelser till de nordiska utbildningsministrarna än en gång framföra våra förhoppningar att Nordplan får leva kvar och utvecklas!

Stockholm den 25 februari 1990

Arkitektafélag Íslands, AÍ	Danske arkitekters landsforbund, DAL
Finlands arkitektförbund/Suomen arkkitehtiliitto, SAFA	Norske arkitekters landsforbund, NAL
Svenska arkitekters riksförbund, SAR	

E.u.

Mats Beckman
Generalsekreterare SAR

Helsingfors stadsstyrelse:¹

Stadsstyrelsen konstaterar efter att ha blivit anmodad att avge utlåtande om det ovan nämnda förslaget att Nordplan är en bekant institution för många planerare och forskare i Helsingfors. De har där kunnat vidga sina vyer inom kommunforskningen och -planeringen, dessa tenderar ju ofta att bli snäva i det dagliga arbetet. Staden har stått för sina anställdas deltagarkostnader men inte varit med om att finansiera verksamheten vid Nordplan. Denna praxis är ändamålsenlig och följs därför också i fortsättningen. Den av Nordplan arrangerade yrkesinriktade vidareutbildningen har inspirerat många deltagare att fortsätta också sina vetenskapliga studier tills de kunnat framlägga sin doktorsavhandling. Nordplan har långa traditioner inom det tvärvetenskapliga och samnordiska arbetet och kan inte ersättas av andra läroanstalter.

Organisationen Nordplan har för de finländska samhällsplanerarna haft stor betydelse för att den vidgat deras vyer men framför allt för att den har skapat ett nät av yrkeskontakter som täcker hela Norden. De finländska planerarnas intresse för Nordplan har av dessa orsaker hela tiden ökat.

Stadsstyrelsen anser med tanke på framtiden att det är viktigt att förstärka sådana institutioner som kan fungera som arenor för finländarnas internationella kontakter. De nordiska kontakterna är härvid de mest naturliga. Ett samarbetsnät av det slag som Nordplan kan erbjuda behövs för att kunskapens betydelse inom planeringen skall förstärkas, för att

¹ Yttrandet översatt från finska.

forskningsarbetet skall bli mångsidigare och överhuvudtaget för att behovet att snabbt få kännedom om nya forskningsrön och planeringsströmningar skall bli tillgodosett.

Stadsstyrelsen understöder medlemsförslaget. Vi är också bäst rustade för ett integrerat Europa om vi har starka egna och nordiska institutioner.

Helsingfors den 13 juni 1990

Raimo Ilaskivi
Stadsdirektör

Erkki Kokkonen
Finansdirektör

Ålands landskapsstyrelse:

Nordplan som samnordisk forskar- och utbildningsinstitution har stor positiv betydelse såväl för samhällsplaneringen generellt i Norden, som särskilt för samhällsplaneringen på Åland. Vid Nordplan sammanförs planerarefarenheter från olika håll i Norden på ett kvalitativt nytt plan.

Inom smala områden, vilket samhällsplanering onckligen är, blir samnordiska institutioner särskilt viktiga för de självstyrda områdena. För Åland innebär Nordplan tillgång till en kvalitativt högstående vidareutbildning och ett flertal samhällsplanerare från Åland har också vidareutbildat sig vid institutionen.

Nordiskheten är en förutsättning för det som gör Nordplan unikt, nämligen att praktiskt verksam planerare kritiskt granskar, analyserar och omprövar sin egen verksamhet. I traditionell universitets- och högskoleutbildning är yrkespraxis och kritisk teori mestadels åtskilda.

Att låta Nordplan ombildas till en svensk institution vore ett steg bakåt, eftersom detta kunde innebära att utbildningen i framtiden domineras av svenskt planeringstänkande. Planeringstraditionen är mycket olika i de nordiska länderna, vilket idag berikar Nordplanmiljön.

Om den nuvarande samnordiska finansieringen av Nordplan av någon anledning måste ändras till finansiering över nationell budget, bör man dock säkra det samnordiska innehållet i ledning, undervisning och forskning. Man frågar sig dock om inte bättre resultat i så fall nås genom större nationella insatser inom den nordiska budgeten.

Sammanfattningsvis vill landskapsstyrelsen instämma i medlemsförslaget omdömen om Nordplan, och i att Nordplan bör stärkas och utvecklas. Den nyligen inledda satsningen på ekologisk kunskap i planeringen, med

två lektorat i ämnet, ser landskapsstyrelsen som något kvalitativt nytt, väl anpassat till tidens krav, och synnerligen praktiskt nyttigt även för Åland.

Mariehamn den 27 april 1990

May Flodin
Vicelektor

Sten-Erik Abrahamsson
Utbildningschef

Island

Statens plankontor (Skipulag ríkisins):¹

Siden NORDPLAN-institutet blev oprettet i Stockholm for 20 år siden er 8 funktionærer fra Statens plankontor blevet videreuddannede dér indenfor regionalplanlægning. Denne videreuddannelse eller efteruddannelse, som det er rigtigere at kalde den, har været til stor gavn, idet der ikke tilbydes noget tilsvarende andre steder i Norden.

De, som arbejder med planlægnings spørgsmål for de statslige institutioner, kommuner eller private virksomheder, har i langt de fleste tilfælde en meget forskellig baggrund og grunduddannelse. NORDPLAN har været det helt rigtige forum for disse mennesker for at mødes i et uddannelsesmiljø, udveksle erfaringer og lære af de erfaringer, andre har gjort, som til daglig arbejder med lignende opgaver. Denne meningsudveksling har udvidet folks horisont og har gjort alt samråd og samarbejde, som er nødvendigt i planlægningsarbejdet, meget lettere.

I Island findes der som bekendt ingen arkitektskole, og det er meget begrænset, hvad Islands Universitet kan tilbyde af undervisning indenfor regionalplanlægning. Foruden ansatte ved Statens plankontor har ansatte fra bl. a. Byplanlægningsdirektoratet (Borgarskipulag) og Det regionalpolitiske Institut (Byggðastofnun) deltaget i efteruddannelseskurser i NORDPLANs regi. I 1990 vil direktøren for Østlandets plankontor (Skipulagsstofa Austurlands) i Egilsstaðir således besøge NORDPLAN.

Islændinge har hentet og vil forhåbentlig komme til at hente megen viden og erfaring fra NORDPLAN.

Der udtrykkes derfor oprigtig støtte til idéerne om styrkelse af NORDPLANs position som fællesnordisk forsknings- og uddannelsesinstitution.

Reykjavik, den 21. maj 1990

Stefán Thors

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Norge

Utdannings- og forskningsdepartementet:

Ovenfornevnte medlemsforslag tar til orde for en styrking og videre utvikling av **NORDPLAN**'s stilling som samnordisk forsknings- og utdanningsinstitusjon.

Forslaget er fremmet parallelt med at Nordisk Ministerråd arbeider med en reorganisering av delar av det nordiske forskningssamarbeidet.

Rapporten fra **EK-Kulturs** programgruppe: Institusjoner og samarbeidsorganer på kulturbudsjettet, berører bl. a. **NORDPLAN**'s framtidige stilling. Kultur- og undervisningsministrene drøftet denne rapporten på sitt siste møte, 8. – 9. mai 1990, i lys av budsjettprognosene for kultursamarbeidet i årene framover. Man drøftet i den forbindelse bl. a. muligheten for alternativ finansiering av faste institusjoner på kulturbudsjettet. I tilslutning til dette bag ministerrådet embetsmannskomiteen i oppdrag å arbeide videre med spørsmålet om alternativ finansiering og organisatoriske reformer av de enkelte organer/institusjoner på kultursektoren.

Ministerrådet vedtok videre på møtet 8. – 9. mai 1990 å bygge ut det nordiske forskerutdanningsamarbeidet. Også i denne sammenheng blir **NORDPLAN**'s framtidige oppgaver vurdert.

Departementet finner det derfor hensiktsmessig at det nå foretas en samlet vurdering av de nordiske samarbeidsinstitusjonene innen forskning og høgre utdanning med sikte på å komme fram til nye og mer fleksible strukturer. I denne sammenheng mener vi det er uheldig å ta fram en bestemt institusjon og gi denne en særbehandling i forhold til den prosess som pågår. En vurdering av **NORDPLAN**'s framtidige stilling bør finne sted i lys av en samlet gjennomgang av de nordiske og nasjonale institusjonene og samarbeidsorganene på feltet.

På denne bakgrunn kan departementet ikke støtte medlemsforslaget.

Oslo, 6. juni 1990

Stig Klingstedt
Ekspedisjonssjef

Tomas Øvergaard

Norges Almenvitenskapelige forskningsråd:

På bakgrunn av den betydning virksomheten ved **NORDPLAN** har, henstilles det i det omtalte forslaget til Nordisk Ministerråd om å fremme tiltak med sikte på å styrke og utvikle **NORDPLAN**'s stilling som samnordisk forsknings- og utdanningsinstitusjon.

Forslaget står i kontrast til de forslag som reises i en rapport utarbeidet

av en programgruppe nedsatt av Embetsmannkomiteen for nordisk kulturelt samarbeid, der det foreslås å nedlegge et antall fellesnordiske institusjoner, deriblant NORDPLAN.

Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning (NOS-S), som NAVF V/ Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) er medlem i, har gitt en uttalelse om programgruppens forslag om nedleggelse av disse institusjonene. Denne uttalelsen støttes av NAVF/RSF.

Det er en viktig og prioritert oppgave for NAVF å støtte internasjonalt forskningssamarbeid. Det internordiske samarbeidet står her sentralt.

Det er imidlertid av avgjørende betydning at de midlene som går til disse formålene benyttes på en effektiv måte. En omfattende endring av NORDPLAN's omfang, finansiering og virkemåte ville eventuelt måtte forutsette en nærmere utredning.

På denne bakgrunn er Norges Almenvitenskapelige forskningsråd av den oppfatning at NORDPLAN inntil videre bør opprettholdes på om lag samme aktivitetsnivå som nå.

Oslo, 11. mai 1990

Norges Almenvitenskapelige forskningsråd

Jostein Mykletun
Avdelingsdirektør

Terje Emblem
Avdelingsleder

Sverige

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ):

UHÄ har remitterat förslaget till universiteten. Inkomna yttrandena översänds härmed (*se nedan*).

För egen del vill UHÄ anföra följande. Nordplan utgör med sin tvärfackliga och tvärvetenskapliga ansats och sitt nordiska perspektiv ett komplement till universitetens institutioner inom samhällsplaneringsområdet. Som universitetet i Umeå påpekar är emellertid det remitterade förslaget inte tillräckligt utförligt för att kunna ligga till grund för någon mera konkret bedömning av verksamheten vid Nordplan och för ställningstagande till dess framtida utveckling.

Stockholm den 21 maj 1990

Gunnar Brodin

Lars Möller

Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan:

Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan vill med detta remissyttrande stödja förslaget om en vidareutveckling av Nordplans verksamhet.

Historiskt har Nordplan haft stor betydelse för kunskapsuppbyggnaden när det gäller sociala aspekter på samhällsplanering. Det har givit stöd och inspiration i utvecklingen av den undervisning om strukturella insatser inom socialtjänsten som t. ex. socialtjänstlagen förutsätter. Bl. a. har ett samarbete kommit till stånd mellan Nordplan och Socialhögskolan i Stockholm om en av inriktningarna på den nya påbyggnadsutbildningen i socialt arbete (den strukturinriktade).

Nordplan har med sin tvärfackliga och tvärvetenskapliga ansats och sitt nordiska perspektiv mycket att ge i framtiden när det gäller samhällsplanering. En vidareutveckling förordas starkt.

Stockholm den 2 maj 1990

För institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan

Thomas Lindstein

Prefekt

Uppsala universitet:

Efter hörande av *kulturgeografiska institutionen* vill rektorsämbetet framhålla att NORDPLAN främst stärker det nordiska samarbetet för samhällsplanerare och därvid utgör ett komplement till universitetens forskningsinstitutioner på detta område.

Uppsala den 15 maj 1990

På rektorsämbetets vägnar

Roland Edwardsson

Hans Modig

Lunds universitet meddelar i skrivelse av den 11 maj 1990 att man avstår från att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Universitetet i Umeå, samhällsvetenskapliga fakulteten:

Vi har hört *geografiska institutionens* mening avseende ett förslag om Nordplans verksamhet från medlemmar av Nordiska rådet. Institutionens synpunkter bifogas (*se nedan*).

För egen del vill fakultetsnämnden anföra. I remissen saknas helt beskrivningar av Nordplans verksamhet, t. ex. uppgifter om verksamhetens inriktning och omfattning, analyser och utvärderingar av uppnådda resultat inom verksamheten. Det sistnämnda materialet är inte minst nödvändigt att ha, om man vill göra en allsidig och seriös bedömning av verksamheten. I avsaknad av detta viktiga bedömningsunderlag, som vi av tidsskäl inte själva har hunnit att ta in, avstår vi från att yttra oss i ärendet.

 Umeå den 14 maj 1990

För fakultetsnämnden

Ingemar Wedman   Rune Åberg

Roland Lundgren

Universitetet i Umeå, utbildningsbyrån, förklarar i skrivelse av den 15 maj 1990 att man instämmer i yttrande av samhällsvetenskapliga fakulteten (se ovan).

Universitetet i Umeå, geografiska institutionen:

Vi anser liksom de medlemmar vilka väckt förslag om stärkande och utveckling av NORDPLANs ställning som en samnordisk forskar- och utbildningsinstitution

- att NORDPLAN har ett mycket stort värde för den allmänna kunskaps-
höjningen inom planeraryrkena i Norden,
- att NORDPLAN har stor betydelse för den sektorsövergripande förstå-
elsen inom samhällsplaneringen och ger stort bidrag till den internatio-
nella förståelsen i skilda samhällsfrågor.

NORDPLAN är en bra utbildare av utbildade planerare.

Vårt förslag är att förslaget tillstyrkes med stort gillande.

Umeå den 3 maj 1990

För geografiska institutionen

Bertil Hammarberg

Boverket:

 NORDPLAN bildades 1968. Institutet tillkom mot bakgrund av dåti-
dens stora planläggningsinsatser i de olika nordiska länderna. Det fanns ett
stort behov av en kvalificerad och specialiserad vidareutbildning av sam-

hällsplanerare. Utbildningsmålet var att förse planerarna med teoretiska och praktiska verktyg för planerarprofessionen. Genom att göra en gemensam satsning från fyra länder skulle man få större resurser och en effektivare resursanvändning. Institutet skulle också föra samman företrädare för olika fack på samhällsplaneringens fält och ge dem en möjlighet att träna ömsesidig förståelse.

Verket delar den bedömning av Nordplans betydelse som görs i medlemsförslaget.

I brev till Nordiska ministerrådet (Dnr 459–342/90) har Boverket uppmärksammat Nordplans betydelse för främst vidareutbildning av nordiska samhällsplanerare. Verket anförde där bl. a. följande:

”Boverket vill hävda behovet av ett samnordiskt institut för forskarutbildning och vidareutbildning från följande utgångspunkter.

- samhällsplaneringen är ett komplext arbetsfält. Det finns ett särskilt stort behov av prövande analyser om dess förutsättningar, möjligheter och begränsningar att medverka till att skapa goda betingelser för samhällsutvecklingen. Ett nordiskt institut erbjuder unika möjligheter till detta eftersom likheten i de nordiska ländernas samhällsskick gör olikheter i planeringsresultat särskilt intressanta för sådana analyser.
- samhällsplaneringen står vidare inför helt nya utmaningar. Miljöproblemen har i dag antagit nationella och globala dimensioner. Det räcker inte längre med att i efterhand söka begränsa skadeverkningar på naturen. De måste förebyggas genom framåtblickande samhällsplanering. Att utveckla ett långsiktigt bärkraftigt samhällsbyggande är en uppgift där samnordisk utbildning kan åstadkomma betydande resultat. Samtliga nordiska länder utvecklar nu parallellt på myndighetsnivå t. ex. former för miljökonsekvensbeskrivningar som stöd för planering och beslutsfattande. Här finns givna möjligheter till erfarenhetsutbyte.
- planlagstiftningen i Norden har liksom samhällsskicket betydande likheter. Inom loppet av mindre än ett decennium har lagstiftningen genomgått mycket stora förändringar i samtliga nordiska länder utom Island. Planeringens legala förutsättningar är naturligtvis av största betydelse för dess möjligheter att medverka till en god bebyggelseutveckling och för hushållning med mark och vatten. Också av detta skäl är en samnordisk utbildningsverksamhet särskilt befogad.”

Förslagsställarna hemställer att förslag läggs som syftar till att stärka och utveckla Nordplans ställning som en samnordisk forskar- och utbildningsinstitution.

Boverket har tillsammans med Kommunförbundet under våren genomfört överläggningar med samtliga utbildningsinstitutioner som utbildar samhällsplanerare på högskolenivå. Den bild som därvid framträder är djupt oroande för samhällsplaneringens möjligheter att i framtiden förse med tekniskt inriktade planerare med tillräcklig grundkompetens och i tillräcklig omfattning.

För närvarande lämnar endast ett drygt tiotal färdigutbildade samhällsplanerare de tekniska högskolorna varje år. Samhällsplanerare med

samhällsvetenskaplig bakgrund produceras i tillräcklig omfattning, deras kompetens är emellertid främst ägnad för analys och utredningsarbete och inte helt lämpad för det delvis tekniska, alltid kreativa och gestaltande syntesarbete som leder fram till planprodukter av skilda slag.

Samhällsplanerare med ekologisk/naturvetenskaplig kompetens börjar utbildas i Sverige men utbildningen är idag främst inriktad mot miljöskyddsverksamhet och i mindre utsträckning förebyggande samhällsplanering.

Med ovan skisserade situation som bakgrund är verkets slutsats bl. a. att det under 1990-talet kan förväntas uppstå en betydande brist på samhällsplanerare, som med erforderlig kompetens kan ta sig an de allt mer komplexa planeringsuppgifter som vi står inför. Även om grundutbildningen med olika förbättringsinsatser kan dra till sig ökat intresse är risken överhängande att det uppstår ett "glapp" mellan den generation samhällsplanerare som utexaminerades under 1970-talet och den nya generationen som tidigast kan finnas ute på arbetsmarknaden mot slutet av innevarande decennium.

Den möjlighet som återstår för att mildra verkningarna av glappet är att satsa på vidareutbildning. En del av detta behov bör kunna fyllas genom en förstärkning av Nordplan. Det gäller enligt verkets bedömning särskilt den miljöinriktade samhällsplanering som börjar växa fram parallellt i samtliga nordiska länder bl. a. som en följd av att kraven på miljökonsekvensbeskrivningar skrivs in i plan- och miljölagstiftningen i respektive land.

Den likartade utvecklingen, som delvis är en följd av EG-direktiven och som även påverkar de icke EG-an slutna nordiska länderna, kan i ett förstärkt Nordplan få ett lämpligt forsknings- och utbildningsstöd.

Boverket föreslår med anledning av det ovan sagda att Nordiska ministerrådet utreder förutsättningarna att förstärka Nordplans vidareutbildningsresurser med en professur i ekologiskt inriktad samhällsplanering samt att bredda vidareutbildningsutbudet till fler kursformer än den nuvarande tremånadersutbildningen.

Karlskrona den 5 juni 1990

Gösta Blücher

Carl-Johan Engström

Byggeforskningsrådet:

Rådet delar förslagsställarnas uppfattning att Nordplan är en unik nordisk institution som har stor betydelse för att höja den allmänna kunskaps-

nivån inom planeraryrkena i Norden. Nordplan har också genom sitt sätt att arbeta med både forskarutbildning och vidareutbildning skapat ett nordiskt nätverk av samhällsplanerare, där forskare och praktiker kan byta erfarenheter och utveckla synpunkter och ståndpunkter.

Rådet ser mycket positivt på förslag som syftar till att stärka och utveckla Nordplans ställning som en samnordisk forskar- och utbildningsinstitution.

Stockholm den 8 juni 1990

För Statens råd för byggnadsforskning

Rune Olsson

Föreståndare

Britt Olofsdotter

Enhetschef

Statens institut för byggnadsforskning:

Nordplan har byggts upp under en tjugoårsperiod. Kurser och seminarier där har varit av stort värde för SIBs forskare på samhällsplaneringsområdet, liksom många av de forskningsprojekt som bedrivits i anslutning till institutionen. Verksamheten har goda förutsättningar att utvecklas ytterligare, bland annat genom den kompetensutvidgning som nyligen skett inom områdena ekologi och miljö.

Samhällsplanering är ett område som rymmer många vetenskapliga discipliner. En institution som Nordplan där olika forskningsperspektiv kan brytas mot varandra i ett tvärvetenskapligt samarbete är därför viktig.

Enligt SIBs mening utgör Nordplan genom sin nordiska status en unik plattform för nordiska, men också för andra internationella, kontakter på samhällsplaneringsområdet. Särskilt vill SIB understryka de möjligheter till ett jämförande perspektiv på den nationella utvecklingen som sådana kontakter kan ge.

SIB instämmer i förslagsställarnas bedömningar och tillstyrker att Nordiska rådet hos Nordiska ministerrådet begär förslag som syftar till att stärka och utveckla Nordplans ställning som samnordisk utbildnings- och forskningsinstitution.

Gävle den 21 maj 1990

Statens institut för byggnadsforskning

Göte Svenson

Nils Antoni

Svenska kommunförbundet:

Decentraliseringen av ansvar och uppgifter från staten till kommunerna i förening med en ökad självstyrelse har fått stora konsekvenser för det kommunala arbetet. Kommunerna har på det hela taget fått mer att göra och de har nu ett samlat ansvar för såväl den fysiska som den sociala miljön.

Den nya situationen innebär att kommunerna i besluts- och planeringsprocessen mer än tidigare måste inrikta sig på att klargöra hur olika funktioner, verksamheter och miljöer beror av varandra och samspelar. En bristande samordning mellan exempelvis bebyggelse, tekniska och andra infrastrukturella försörjningssystem leder till dålig resurshushållning, miljöproblem och välfärdsförluster.

Det är uppenbart att det nuvarande arbetssättet i kommunerna måste utvecklas för att bättre svara upp mot behovet att formulera nya strategier för den kommunala utvecklingen, hålla en överblick över de strukturella förändringarna och samordna olika insatser.

Hanteringen av alltmer komplicerade problem och samband i den kommunala verksamheten fordrar kompetens att bl. a. hantera och utveckla analysmetoder med ett systemanalytiskt angreppssätt. Det krävs också kompetens att hantera stora dataflöden och informationssystem eftersom informationsmängden i kommunerna växer explosionsartat. Planering i 1990-talets informations- och kunskapsamhälle är en kreativ kunskapsprocess där olika typer av lokala förutsättningar formuleras, handlingsalternativ analyseras och konsekvenser värderas i dialog med olika aktörer. Hädanefter gäller det således att inte optimera varje åtgärd för sig.

Vem eller vilka besitter kunskaper för att arbeta på ett sådant sätt som ovan beskrivits? Har det stora flertalet kommuner den kompetens för planering som efterfrågas?

Svaren på dessa båda frågor är med få undantag troligen nej. Behov av utbildning förefaller uppenbart.

NORDPLAN är ett institut under Nordiska ministerrådet med målsättningen att "utveckla samhällsplaneringen som kunskapsområde genom studier av planering i olika former och med stöd av olika vetenskapliga synsätt, särskilt genom jämförelse mellan de olika nordiska länderna".

Verksamheten bedrivs i form av en ettårig vidareutbildning och en treårig forskarutbildning.

Vidareutbildningen som pågått sedan 1968 och som årligen lockat fem till sju svenska kommunala planerare utgår från

- ett helhetsperspektiv på miljö- och samhällsutveckling
- tvärsektoriell planering som arbetsredskap
- behovet av att förena teori och praktik
- övertygelsen om att de samlade erfarenheterna inom Norden är en god grund för jämförelse- och förståelse, samt

– deltagarnas egen bakgrund och erfarenhet som resurs i utbildningen.

Vidare ger utbildningen möjligheter till en koppling till planerarutbildning i andra länder, bl. a. inom EG. I utbildningsprogrammet för år 1991 har europeiseringsprocessen angetts som en av 1990-talets utmaningar.

NORDPLANs verksamhet ligger således väl i linje med vad som ovan anförts angående behovet av kompetens och kompetensutveckling hos kommunala samhällsplanerare under 1990-talet. Det nordiska perspektivet liksom utblickarna mot utvecklingen i Europa förtjänar att särskilt framhållas.

Kommunförbundet tillstyrker därför medlemsförslaget om NORDPLANs verksamhet.

Stockholm den 31 maj 1990

Svenska kommunförbundet

Lars Eric Ericsson

Svenska arkitekters riksförbund (SAR):

Medlemsförslaget, som innebär att Nordplan skall förstärkas och utvecklas, ligger helt i linje med av SAR tidigare framförda synpunkter. Så har SAR genom sin ordförande Kerstin Westerlund gjort ett uttalande till nordiska ministrarna inför dess möte i Köpenhamn den 27 november 1989 med innehållet att Nordplan bör bevaras (*se Bihang*) och tillsammans med övriga nordiska arkitektorganisationer tillskrivit ministerrådet i samma ärende (*se Bihang till Finlands arkitektförbund ovan*).

SAR önskar således än en gång framföra att Nordplan är en viktig institution för kompetensutvecklingen för nordiska arkitekter och samhällsplanerare. SAR deltar gärna i det fortsatta arbetet med att lägga förslag till hur Nordplan skall förstärkas och utvecklas vidare.

Stockholm den 22 maj 1990

Svenska arkitekters riksförbund

Mats Beckman

Generalsekreterare

Öppet brev till ministrarna ansvariga för utbildning och samhällsplanering

SARs styrelse och fullmäktige har med oro tagit del av signaler som kommit om en nedläggning av Nordplan. Vi anser att Nordplan är en viktig utbildningsinstitution som bör stödjas och utvecklas. Det finns inte många institutioner som bedriver efterutbildning för samhällsplanerare. Vi ser det som särskilt intressant att Nordplan arbetar på nordisk bas och anser att Nordplans arbetssätt, med deltagare från olika nordiska länder och med fältperioder förlagda till olika delar av Norden, ger en ökad förståelse och insikt och en möjlighet att få ett perspektiv på förhållanden i det egna landet. Nordplan har också fungerat som en länk för vidare europeiska och internationella kontakter.

Att Nordplan sammanför samhällsplanerare med olika yrkeserfarenhet och utbildning och därigenom förbättrar förutsättningarna för samverkan mellan företrädare för olika samhällssektorer ser vi som ytterst värdefullt. Bristande förståelse och samarbete mellan olika förvaltningar och organ är ett stort problem i dagens samhälle, bland annat inom den offentliga sektorn.

Nordplan har byggts upp under en följd av år, lokalfrågan har nu lösts på ett tillfredsställande sätt och verksamheten har i huvudsak funnit lämpliga former. Det vore resursslöseri och förstöring av ett kunskapskapital att lägga ned denna uppskattade institution. Temporära satsningar på olika samhällsplanerings- eller vidareutbildningsprojekt kan aldrig ersätta en institution, som på ett helt annat sätt kan verka kontinuerligt för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsåterföring.

Även sett ur ett mer renodlat svenskt perspektiv, med utgångspunkt från svensk lagstiftning och svenska förhållanden, är Nordplans fortsatta existens viktig. Många kommuner och länsstyrelser har idag svårt att få kompetenta planerare och möjligheterna skulle försämrats i synnerhet på längre sikt om Nordplan lades ner. I bl. a. den nya plan- och bygglagen, socialtjänstlagen, lagen om hushållning med naturresurser m. m. finns tankegångar om samverkan; t. ex. talas i socialtjänstlagen om socialtjänstens deltagande i samhällsplaneringen. Institutioner som Nordplan som kan hjälpa till att överbrygga klyftor som finns mellan skilda professionella grupper med olika utbildning och synsätt blir i detta perspektiv allt väsentligare. Vi uppfattar också den satsning som Nordplan gjort på senare tid, i form av ökad ekologisk kompetens, som ett värdefullt tillskott till övrig kompetens inom bl. a. sociologi och fysisk planering.

För att uppnå god ekologisk balans och finna lämpliga kommunikations- och andra infrastrukturer krävs såväl en aktiv översiktlig planering som utvecklande av former för medverkan och inflytande från olika befolkningsgrupper och organisationer. Nordplan har genom sin inriktning och kompetens goda förutsättningar att arbeta inom hela detta fält.

Det är mot bakgrund av Nordplans tvärfackliga betydelse och samhällsplaneringens breda inverkan som SAR med detta brev vänder sig till ansvariga fackministrar och inte enbart till utbildningsministern och bostadsministern.

SAR är en ideell yrkesorganisation som arbetar för människors rätt till en god miljö. Ansvaret för brukaren är en viktig del av arkitekternas yrkesambitioner och en samverkan med andra yrkesgrupper är nödvändig

för ett gott resultat. Nordplan har genom sin verksamhet förbättrat möjligheterna för en sådan samverkan och vi ser det som mycket angeläget, att både vidareutbildning och doktorandutbildning kan fortsätta att bedrivas vid Nordplan.

Vi vill med detta brev vädja till samtliga berörda ministrar att inom Nordiska ministerrådets ram verka för en satsning på Nordplans fortbestånd och utveckling i stället för på dess avveckling.

Stockholm den 11 januari 1990

Svenska arkitekters riksförbund

Kerstin Westerlund

Ordförande

Medlemsförslag om miljövårdsinsatser i Baltikum och Polen

(Väckt av Sten Svensson samt Elsi Hetemäki-Olander, Tore A. Liltved, Anna-Kaarina Louvo, Ólafur G. Einarsson och Kimmo Sasi)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska investeringsbanken (NIB)¹:

Föreliggande samnordiska finansieringsmöjligheter

Under det senaste året har ministerrådet beslutat om vissa samnordiska ekonomiska satsningar som delvis är inriktade på de problemområden som omtalas i medlemsförslagen. Följande konkreta åtgärder som berör NIBs verksamhet kan framhåvas:

(i) Förhöjning av beloppsramen för projektinvesteringslån (PIL)

Ministerrådet beslöt i mars 1990 att höja beloppsramen för PIL från 700 till 1 000 milj. SDR. PIL-lånen baseras på 90 % kreditriskgarantier från de nordiska länderna. Lånen är avsedda som stöd för nordisk projektexport till kreditvärdiga utvecklingsländer samt länder i Öst- och Centraleuropa. I ministerrådets ekonomiska handlingsplan 1990–92 beslöts att PIL kan lämnas för miljöprojekt av nordiskt intresse i Nordens närområden, även om ett leveransintresse föreligger från endast ett nordiskt land. Detta innebär en utvidgning av NIBs verksamhetsmöjligheter inom detta speciella område. Dylika miljölån kan lämnas med en återbetalningstid på upp till 20 år med en marknadsmässig ränta. NIB har i samarbete med de nordiska exportkredit- och garantiinstituten erbjudit en ramkredit för miljöinvesteringar till Sovjetunionen. Motsvarande förslag avses bli presenterat för Tjeckoslovakien. Därtill kommer kreditofferter till enskilda projekt även i Ungern och DDR. Tills vidare har NIBs miljökrediter utnyttjats i liten utsträckning, främst beroende på att de berörda länderna inte synes ha importerat miljöutrustning från Norden med en lånefinansiering på marknadsmässiga räntevillkor. Därtill är det i dagens läge inte

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 915/e om ökat nordiskt ekonomiskt och kulturellt samarbete med länderna kring Östersjön.

möjligt att erbjuda PIL till Polen och i praktiken inte heller till Baltikum på grund av att de inte uppfyller det grundläggande kravet på kreditvärdighet.

(ii) Nordiska miljöfinansieringsbolaget NEFCO

I mars 1990 beslöt ministerrådet att bilda ett särskilt miljöfinansieringsbolag NEFCO. NEFCOs syfte är att med riskkapital stöda samföretag med nordiska företag som etableras i Östeuropa, vilka tillverkar insatsvaror som behövs för miljöförbättrande investeringar i Östeuropa. NEFCOs grundkapital blir 36 milj. SDR med inbetalningar över sex år. Bolaget förväntas inleda sin verksamhet under 1990. NIB skall administrera NEFCO. För närvarande har NEFCO erhållit ett tjugotal ansökningar om investeringsstöd, varav omkring hälften avser planerade samföretag i Polen och Baltikum. I och med att NEFCO i huvudsak avses lämna riskkapital till samföretag, utgör inte ländernas egen kreditvärdighet ett avgörande hinder för NEFCOs insatser.

(iii) Nordiska projektexportfondens (NoPEF) miljöstöd

I ministerrådets handlingsplan 1990–92 fick NoPEF ca 3 milj. SDR som särskilda anslag för att stöda miljöprojekt av nordiskt intresse. Ett prioriterat område är härvid Östeuropa. I huvudsak lämnas stödet till nordiska exportföretag som utför förstudier av konkreta projektförslag.

Sammanfattningsvis föreligger således etablerade samnordiska finansieringsmöjligheter på i huvudsak kommersiella villkor som är tillgängliga för projekt av nordiskt intresse – i synnerhet inom miljösektorn – i Östersjöområdet. För Polens och Baltikums vidkommande föreligger emellertid i praktiken endast finansieringsmöjligheter för etablering av samföretag för lokalproduktion av insatsvaror för miljösektorn. Detta innebär att NIB (eller NEFCO) varken kan finansiera nordisk export till Polen och Baltikum av kapitalvaror inom miljösektorn eller generellt.

Nationella och multilaterala finansieringsordningar

Under senaste tid har ett antal nya finansieringsmöjligheter tillkommit bl. a. för Östersjöländerna i Östeuropa.

Världsbanksgruppen (IBRD och IFC) och Europeiska Investeringsbanken (EIB) har påbörjat en utlåning till Polen. Den nybildade Europeiska Utvecklingsbanken (EBRD) kommer snart att kunna lämna till beloppet betydande lån till främst Polen bland Östersjöländerna. De nordiska länderna har delvis med biståndsmedel gått in för bilateral finansiering till Polen. Som exempel kan nämnas Sveriges bistånd till Polen på 300 milj. SEK för miljösektorn och utbildning. Västtyskland, EIB och EG har betydande finansieringsresurser tillgängliga för DDR.

För Sovjetunionens del är situationen mera oklar. Sovjetunionens kreditvärdighet på de internationella kapitalmarknaderna har under senaste

tid försvagats med dyrare och mer begränsad tillgång på upplåning som följd. Sovjetunionen har dock fortfarande tillgång till exportkrediter. Detta gäller också NIBs projektinvesteringsslån. EBRD kommer i begränsad utsträckning att kunna låna till Sovjetunionen. I dagens läge kan Sovjetunionen knappast från något håll erhålla s.k. mjuka krediter för t.ex. miljöinvesteringar. Vissa planer på bilateralt stöd från Norden lär dock föreligga.

Baltikums särproblem

Såsom ovan nämnts är Polen respektive Baltikum i mycket olika situationer vad avser tillgång till valutafinansiering, trots avsaknad av kreditvärdighet för kommersiell upplåning. Polens största behov inom t.ex. miljösektorn kan delvis täckas genom det stöd som på senaste tid och i ökad utsträckning blivit tillgängligt från olika bilaterala och multilaterala källor. För Baltikums del är valutafinansierings- och därmed importmöjligheterna emellertid nästan obefintliga i dagens situation. I och med att bestämmelserna om en utvidgad ekonomisk självbestämmande för bl. a. Baltikum infördes från början av 1990, har de tidigare valutaupplåningsmöjligheterna för projekt i Baltikum via den sovjetiska utrikeshandelsbanken (som är den enda betydande valutaupplåningskanalen för Sovjetunionen) i praktiken försvunnit. En särskild allokering av EBRDs framtida lån för Sovjetunionen till Baltikum synes föga sannolikt. Bilateralt har Danmark genom IFU och Sverige genom BITS skapat vissa, om också begränsade finansieringsmöjligheter av samföretag resp. utbildningssamarbete. Därtill föreligger privata initiativ, oftast dock med mycket begränsade ekonomiska resurser.

Man kan inte heller räkna med att Baltikum eller där verksamma finansieringsinstitut inom överskådlig framtid skulle kunna uppnå en tillräcklig kreditvärdighet för kommersiell upplåning på kapitalmarknaderna. En kreditvärdighet är resultatet av en långvarig process, som för Baltikums del dessutom på grund av den rådande politiska och ekonomiska osäkerheten är svår att igångsättas, i synnerhet då länderna saknar importmöjligheter för t.ex. exportinriktade industriinvesteringar.

Oberoende av den politiska utvecklingen är det svårt att se realistiska möjligheter för att Baltikum under de närmaste åren utan stöd från Sovjetunionen och/eller industrilåner kan erhålla valutalån för import som skulle behövas för infrastruktur-, industri- och miljöinvesteringar. En modernisering och uppbyggnad av regionens infrastruktur och industri är en nödvändig förutsättning för att Baltikum skulle få igång en marknadsanpassad ekonomisk utveckling, en utrikeshandel inom bl. a. Östersjöområdet samt en förbättrad miljösituation.

Som ett led i diskussionen om möjligheterna för samnordiska konkreta insatser för investerings- och miljövärdstöd i Östeuropa kunde en särskild utredning tillsättas med uppdrag att kartlägga möjligheterna för nordiskt

finansieringsstöd för infrastrukturinvesteringar, utvecklandet av en marknadsanpassad företagsverksamhet och utrikeshandel samt miljövård primärt i Baltikum.

Behovet av en dylik utredning motiveras av att:

(i) Baltikums möjligheter att erhålla valutafinansiering för behövlig import för investeringar och företagsverksamhet för en uppbyggnadsfas är ytterst begränsade och alternativa källor vederligen inte föreligger;

(ii) Baltikums behov torde vara av en sådan storleksordning att en samlad nordisk resursbas kan vara av stor betydelse för Baltikums ekonomiska utveckling;

(iii) en samordnad regional, multilateral insats kan antas ge bättre resultat både för Norden och Baltikum än spridda enstaka åtgärder; och

(iv) Norden har ett egenintresse i en ekonomisk utveckling och miljö-
vårdsinvesteringar i Baltikum.

En utredning enligt ovan borde även omfatta en kartläggning av Baltikums investeringsplaner och -behov; en uppskattning av finansieringsbehov, i synnerhet vad avser valutafinansiering; samt en kartläggning av samarbetsmöjligheter med Norden. Av stor vikt är att skapa väl fungerande finansieringsmekanismer i syfte att de tillgängliga begränsade finansieringsresurserna kommer till en ekonomiskt försvarlig användning.

En dylik utredning kunde ske i nära samarbete mellan berörda myndigheter och näringslivet i Norden och Baltikum.

Det kan eventuellt hävdas att den nuvarande politiska utvecklingen skapar en sådan osäkerhet avseende Baltikums framtida ekonomiska utvecklingsmöjligheter att en utredning därför inte vore motiverad. Å andra sidan kan det i så fall även vara befogat att nu genomföra utredningen således att konkreta handlingsplaner föreligger i beredskap för eventuella senare politiska beslut att skapa valutafinansieringsmöjligheter för Baltikum.

Helsingfors den 14 maj 1990

Nordiska investeringsbanken

Jannik Lindbaek

Verkställande direktör

Harro Pitkänen

Biträdande direktör

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens Forbund (FNF) ser meget positivt på nordiske myndigheters interesse for og vilje til medvirkning når det gjelder miljøvernproblemerne i Øst-Europa.

De finansieringstiltak som er foreslått iverksatt bl. a. i regi av Nordisk Investeringsbank og opprettelsen av et eget miljøfinansieringsselskap er verdifulle konkrete tiltak som forslagsstillerne mener bør suppleres med former for direkte investeringstøtte eller såkalte mjuke kreditter. FNF er enig med forslagsstillerne i at det nå er viktig å se alle mulige tiltak og initiativ i sammenheng, i tråd med uttalelsen fra den internasjonale havforurensningskonferansen som oppfordret til samarbeid mellom næringsliv, regjeringer og andre myndigheter for å løse forurensningsproblemerne i Øst-Europa.

Forslagsstillerne konsentrerer oppmerksomheten om Baltikum og Polen når de foreslår et investeringsstøtte og miljøvernprogram med sikte på lån og bidrag til miljøinvesteringer.

FNF gir sin tilslutning til et slikt forslag men vil samtidig påpeke at et slikt program gradvis bør utvikles til å gjelde hele Øst-Europa.

København, 30. april 1990

Dorte Bennedsen

Lars S. Hauge

Danmark

Miljøministeriet:

Som det bemærkes af forslagsstillerne, har de nordiske miljøministre fremlagt Ministerrådsforslag om en miljøfinansieringsordning for Øst-Europa. Forslaget blev positivt modtaget af Nordisk Råd på sessionen i Reykjavik i februar-marts 1990, og overenskomsten om denne ordning blev underskrevet af ministrene i forbindelse med det efterfølgende ministermøde den 2. marts. Miljøfinansieringsordningen vil træde i kraft, når alle lande har meddelt endelig godkendelse af overenskomsten.

I forbindelse med udarbejdelse af Ministerrådsforslaget har Nordisk Investeringsbank udarbejdet tillægsudredninger – dels om nordiske firmaers interesse i investeringer i Østeuropa og dels om eksempler på investeringsprojekter. Det vil være naturligt, at der i forbindelse med godkendelse af projekter under miljøfinansieringsordningen foretages grundige

vurderinger af, hvordan investeringerne bedst kommer miljøet og dermed den østeuropæiske befolkning til gode. Der er nedsat en foreløbig bestyrelse for miljøfinansieringsordningen bestående af repræsentanter med stor indsigt i miljøforhold. Det er endvidere hensigten i forbindelse med vurdering af projekter at inddrage den ekspertise, som i dag findes i nordiske arbejdsgrupper, herunder affaldsgruppen, luftgruppen og vandgruppen.

Hvad angår spørgsmålet om udvælgelse af lande – sigter miljøfinansieringsordningen klart på de østeuropæiske lande i bred forstand. Dog er et væsentligt kriterium som bekendt, at investeringer støttet af denne ordning skal være til gavn for miljøet i Norden. Dette kan betyde, at specielt de nærmeste lande vil komme på tale. Dog må det erkendes, at når der er tale om luftforurening – særligt SO-2 – er områder som DDR og Tjekslovakiet meget belastede.

Med hensyn til forslaget om at etablere et investeringsstøtte- og miljøbeskyttelsesprogram er det Miljøministeriets opfattelse, at en intensiveret formidling af miljøviden fra de nordiske lande til Østeuropa er ønskelig og nødvendig i en eller anden form. Nordisk Råds havmiljøkonference var et konkret initiativ i den sammenhæng. Der må arbejdes for, at det nordiske arbejde på miljøområdet i langt højere grad formidles til områder uden for Norden. På den baggrund forekommer der snarere at være behov for et nordisk program for, hvordan miljøviden formidles til de østeuropæiske lande.

Forslagsstillerne argumenterer endelig for, at der er behov for yderligere finansiel investeringsstøtte. I den sammenhæng må det erindres, at de nordiske lande hver for sig har etableret omfattende støtteordninger for udvalgte østeuropæiske lande eller for Østeuropa som helhed. Det danske Folketing har således besluttet at etablere en miljøstøtteordning for Østeuropa på op til 500 mio. DDK over 5 år.

Sammenfattende er det Miljøministeriets opfattelse, at der ikke på nuværende tidspunkt er behov for endnu et støtteprogram til miljøinvesteringer. Det er derimod af stor betydning at udnytte nordisk miljøekspertise i realiseringen af den nordiske miljøfinansieringsordning samt generelt at styrke formidlingen af nordisk miljøviden til Østeuropa.

København, den 27. april 1990

John Bæk Sørensen

Dansk-Polsk Grønne Kors Hjælp:

”Dansk-Polsk Grønne Kors Hjælp” er en idealistisk organisation, der med officiel polsk tilslutning arbejder på et konkret projekt med oprettelse af hjælpestationer for landbefolkningen inden for nærmere bestemte lokaliteter i Polen. Formålet er at yde en form for ”hjælp til selvhjælp” ved at

medvirke til en større animalsk produktion og hermed forøge fødevarerproduktionen, til en bedre forsyning med landbrugsmaskiner og til forbedringer af sundhedstilstanden hos mennesker og dyr, herunder også forbedringer af miljøsituationen på længere sigt. Vi vil endvidere arbejde for, at nordiske landbrug og deres serviceorganer kan modtage udvalgte unge polske borgere i praktikophold. Samtidig er det vores ønske på længere sigt, at tilbyde yngre såvel som ældre landmænd fra Norden, at komme til Polen i kortere eller længere perioder, for derved at få en større forståelse for Polen, og kunne modtage betaling for undervisning i markdrift og normaldrift – dette vil vi gerne tilbyde, når vi længere hen i projektopbygningen får overdraget et statsbrug. Som en anerkendelse af vor virksomhed har vi netop fra Østpuljen, via landbrugs- og udenrigsministeriet modtaget tilsagn om en bevilling på 1,2 mill. kr.

Vi har siden 1985 arbejdet i Polen og har gennem vort arbejde med bistand til polske landbrugsvirksomheder fået et tydeligt indtryk af miljøforholdene i og omkring de polske landbrug. De er i uhyggelig grad præget af manglende forståelse for miljøet og dets betydning, forureningstoppen vil kunne afhjælpes med en effektiv og pædagogisk indsats her og nu. Forurening og manglende hygiejne er i stort omfang baggrunden for mange af de vanskeligheder, som landbrugsvirksomhederne må kæmpe med. Som eksempel kan nævnes, at forureningen af vandløbene ofte i Polen er årsag til forgiftningstilfælde hos husdyrene, der i sommertiden drikker af vandløbene, – også menneskene i landsbyerne forgiftes af dårligt vand. Dette skyldes bl. a., at man ikke på landbrugene har ajlebeholdere, men at "husdyrgødningen" siver ned til grundvandet.

"Station Grønne Kors Hjælp"'s veterinærafdeling har kompetence til at lukke en virksomhed ved obligatoriske offentlige kontrolbesøg, især ved manglende hygiejne og forurening af vandløb, – en svær beslutning, hvis man ikke kan tilbyde løsningsforslag.

Landbrugsafdelingen vil lære de polske landmænd at bruge mindst skadelige kemikalier, kun de i Norden godkendte.

"Station Grønne Kors Hjælp" vil under sit arbejde virke som en demonstrationsmodel for landbruget i Polen.

Forureningen præger i høj grad floder og vandløb. Det er vor opfattelse, at der er et stort behov for investeringsstøtte – og miljøbeskyttelsesprogram i Polen ikke mindst i landbrugsområderne, og at det vil være i de nordiske landes interesse at udvikle miljøindsatser for derigennem at medvirke til den tekniske bistand, uddannelsesvirksomhed m.v., og de holdningsændringer, der skal til for at reducere den forurening, som i sidste instans vil have sit udløb i Østersøen.

Vejle, den 8 maj 1990

Grønne Kors-komiteen

Marianne Haugstrup

Præsident

Finland

Miljöministeriet:

Ett synnerligen hektiskt nationellt och internationellt utrednings- och beredningsarbete pågår för närvarande i syfte att förbättra miljön och förstärka miljövärderna i Östeuropa och östra Centraleuropa. Detta arbete omfattar även Östersjön, i synnerhet dess sydkust. Arbetsfördelningen mellan olika äldre och nyttillkomna internationella organisationer är långt ifrån klar. Samma gäller förhållandet mellan multilateralt och bilateralt samarbete med de berörda länderna för att hjälpa dem i återuppbyggnaden av ekonomin och i miljövärderna. Det är således knappast rationellt att i detta skede sätta i gång ett programarbete i nordisk regi av föreslagen omfattning. Däremot är det viktigt att i alla sammanhang betona vikten av miljökonsekvensanalyser av investeringar, av forskning, miljömonitoring och -uppföljning och av åtgärder för att förstärka miljöförvaltningen, -lagstiftningen, -undervisningen och -informationen i dessa länder.

Det i förslaget avsedda programmet kan övervägas så fort läget klarnat. Under det närmaste året kommer miljömyndigheterna i de berörda länderna att på hög nivå ha möjlighet att diskutera formerna och målen för miljöarbetet. I detta sammanhang vill miljöministeriet speciellt peka på det ministermöte om miljöinvesteringar och -finansiering i Öst- och Centraleuropa som miljöminister Kaj Bärlund sammankallat till i Helsingfors den 29 – 30 oktober 1990. På mötet kommer miljöministrarna från de nordiska länderna samt Polen, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Tyska Demokratiska Republiken och Ungern att diskutera både det Nordiska miljöinvesteringsbolagets (Nefco) roll och andra möjligheter till miljöarbete och -investeringar.

Helsingfors den 27 juli 1990

Lauri Tarasti
Kanslichef

Peter von Boguslawsky
Byråchef

Industrins centralförbund:¹ ²

När det gäller att stöda de ekonomiska reformerna i Östeuropa spelar miljösamarbetet en synnerligen central roll. Miljövärden är en sektor, på vilken samarbetet med östeuropeiska länder förutsätter stödåtgärder och samverkan både från Finland och de övriga nordiska länderna. Detta är nödvändigt uttryckligen därför att miljövärden i östeuropeiska länder inte ges tillräckligt med resurser, utan huvuddelen av resurserna inriktas på sådana investeringar som tjänar den ekonomiska tillväxten.

De berörda länderna har sällan tillgång till tillräckligt effektiv och modern teknologi för att kunna lösa sina miljöproblem. Genom nordiskt miljösamarbete kan man också medverka till att det nordiska kunnandet och teknologin bekantgörs i dessa länder, något som på lång sikt kan vara till större nytta för produktionslivet och utrikeshandeln i Norden.

De för Finland viktigaste frågorna sammanhänger med en minskning av de utsläpp som kommer till Finland från området bakom Finlands östra gräns och från Östersjöområdet. Ur Finlands synvinkel är Polen, Karelen, Leningradsområdet och Baltikum bland de viktigaste miljövärdsområdena. Alla dessa områden ingår också i medlemsförslagen.

Genomförandet av miljöinvesteringarna förutsätter även förmånliga finansieringsarrangemang som föreslaget i medlemsförslagen. Statsmaktens medverkan i varje nordiskt land spelar en central roll för att sådana skall kunna åstadkommas.

Verksamhetsformer som är möjliga ur miljösamarbetets synpunkt är bl. a. att användningssyftena med olika slags räntestödslån utvidgas och verksamhetsformerna i samband med dem utvecklas och att särskilda anslag reserveras för ändamålet. Centrala stödformer innefattar även bistånd för att forsknings- och utbildningsverksamhet skall kunna arrangeras för att miljöförvaltning, miljönormer samt bedömning av miljötillståndet i biståndsländerna skall kunna utvecklas.

Industrins centralförbund tillstyrker därför att åtgärderna i Nordiska rådets medlemsförslag utvecklas av Nordiska ministerrådet. Samtidigt börde man dock koordinera planeringen av åtgärder och projekt på en bredare bas. I synnerhet borde projekten anknytas till de åtgärder som överenskommits vid ett möte med statsministrarna i Östersjöländerna. Centralförbundet anser att Helsingforskommissionen och dess sekretariat

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

² *Yttrandet avser även medlemsförslag A 929/s om fördjupat samarbete mellan Norden och de östeuropeiska länderna samt Sovjet om miljö.*

som genomför Östersjökonventionen är ett lämpligt forum för koordinering och vidareföring av projekten.

Helsingfors den 24 september 1990

Industrins centralförbund

Esa Tommila

Direktör

Ålands landskapsstyrelse:

Enligt landskapsstyrelsens åsikt är samtliga åtgärder som vidtas för att nedbringa vatten- och luftföroreningarna i Östersjön viktiga. Landskapsstyrelsen omfattar de i medlemsförslaget framförda motiveringarna att uppgöra en lista över angelägna projekt som skulle stödjas genom miljöinvesteringar i Baltikum och Polen.

Landskapsstyrelsen stöder därför medlemsförslaget att i nära samarbete med näringsliv och myndigheter utforma ett investeringsstöds- och miljövärdprogram som skulle initiera investeringar i Baltikum och Polen för att nedbringa vatten- och luftföroreningarna i Östersjön.

Mariehamn den 10 maj 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Carl Storå

Byråchef

Norge

Utenriksdepartementet:

Utenriksdepartementet ser positivt på forslaget om et miljøfinansieringsselskap.

Et program for investeringsstøtte og miljøvern som skal bidra til investeringer i Baltikum og Polen for å redusere vann- og luftforurensningene i Østersjøen imøteses med velvilje, og antas å kunne lede til ytterligere konkrete miljøvern prosjekter.

Utenriksdepartementet har ikke vurdert programmets økonomiske implikasjoner.

Oslo, 15. juni 1990

Odd Fosseldbråten

Underdirektør

Inger Lavik Opdahl

Fung. byråsjef

Sverige

Kommerskollegium:¹

Inom ramen for kollegiets oppgifter på områdena handelspolitikk, utrikkeshandel og øvrigt internasjonelt og økonomisk samarbeid følger kollegiet noga utvekklingen i Sovjetunionen og øvriga Øst- og Centraleuropa. Tradisjonelt har kollegiets arbeidsoppgifter varit att administrera utrikkeshandelsregleringar – importregleringar – mot Øst og i nära samverkan med næringslivet förbereda bilaterala möten med den aktuella länderkretsen. I sistnämnda sammanhang rapporterar kollegiet till utrikesdepartementets handelsavdelning respektive industridepartementet som leder ifrågavarande handelskonsultationer og s. k. blandkommissionsmöten som kollegiet också deltar i.

Kollegiet har i nuläget regeringens oppdrag ”att från sedvanliga handels- og næringspolitiska utgångspunkter, utföra sammanställningar og utredningar samt inkomma med förslag, som kan föränledas av den nya ekonomiska politiken i Östeuropa og som ligger inom kollegiets ansvarsområde”. Regeringen har gett kollegiet ett liknande övergripande remissoppdrag vad gäller Sverige og den västeuropeiska integrationen. Dessa oppdrag har kompletterats med mer specialinriktade oppdrag från UD:s handelsavdelning t. ex. vad avser EFTA-ländernas relationer till de øst- og centraleuropeiska länderna. Dessa utredningar görs efter hörande av næringslivet og andra svenska intressenter.

Vad gäller samarbeid på det kulturella og miljövårdsområdet avstår kollegiet från att lämna synpunkter på de förslag som i detta sammanhang framförts till Nordiska rådet. Kollegiet vill dock allmänt framhålla att kulturområdet tillhör de områden där samarbeid mellan de nordiska länderna og de åsyftade østersjöländerna inte kommer i konflikt med andra

¹ *Yttrandet avser delvis även medlemsförslag A 915/e om økat nordiskt økonomisk og kulturellt samarbeid med länderna kring Östersjön.*

nordiska strävanden. Sak samma gäller miljöområdet, där länderna kring Östersjön har gemensamma intressen inte minst beträffande den marina miljön.

Kollegiet föreslår att Nordiska rådet överväger att inbjuda företrädare för länder och regioner kring Östersjön till ett seminarium, vars teman skulle vara kultur, miljö och handel. Platsen kunde vara Visby.

Stockholm den 2 maj 1990

Enligt kommerskollegiets beslut

Bengt Agild

EKN – Exportkreditnämnden:¹

Frågan om särskilda miljögarantier har nyligen prövats av den svenska riksdagen dels i december 1989 med anledning av tre motioner (1989/90:UU7 s. 14f) och dels i mars 1990 med anledning av regeringens proposition 1989/90: 44 (1989/90:NU 19 s. 11 – 12). Riksdagen har därvid beslutat att särskilda miljögarantier inte skall införas.

Huvudmotivet till att särskilda miljögarantier avvisats är att garanti inte kan ges när det rör sig om export till länder som inte är kreditvärdiga. Skulle garanti beviljas till premie som inte bedöms motsvara risken, skjuter man den subvention som ligger i garantigivningen på framtiden och bryter dessutom mot gällande GATT-regler.

EKN vill emellertid framhålla att garantier kan lämnas inom gällande system både för export, inkl. export av miljöteknik, och investeringar i de ifrågasvarande länderna efter sedvanlig riskprövning. Då det gäller investeringar kan endast s. k. politiska risker täckas. EKN har emellertid fått i uppdrag av regeringen att utreda huruvida också vissa kommersiella risker bör täckas i samband med investeringar.

Allmänt sett anser EKN det väsentligt att mottagarländer med knappa valutasurser noga prioriterar insatser som finansieras med krediter eller investeringar från utlandet och bevakar att balans uppnås, bl. a. mellan insatser som är valutafrämjande eller -besparande och sådana som kan tära på framtida valutatillgångar.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 915/e om ökat nordiskt ekonomiskt och kulturellt samarbete med länderna kring Östersjön.

Former finns redan utvecklade för att de nordiska exportkreditinstituten, garantiinstituten och Nordiska investeringsbanken i samarbete skall kunna lämna nordiska låneramar till kreditvärdiga mottagare. Diskussioner förs om en möjlig sådan låneram öronmärkt för miljöteknik.

Vad avser utvecklandet av det ekonomiska samarbetet mellan de nordiska länderna och regionerna kring Östersjön med sikte på att skapa ett samarbetsområde kring Östersjön torde garantiinstituten kunna medverka inom gällande system med garantigivning efter prövning fall för fall. Om särskilda program utvecklas, som lämpligen finansieras med krediter, kan sådana eventuellt främjas genom att gemensamma nordiska låneramar utarbetas.

Av de övriga insatser som görs från svensk sida med anknytning till frågorna i medlemsförslagen vill EKN särskilt erinra om att Beredningen för Internationellt Tekniskt-ekonomiskt Samarbete (BITS) fått i uppdrag att bereda gåvoinsatser för miljö-, utbildnings- och kultursamarbete med Östeuropeiska länder med koncentration på Östersjöområdet. För Polen finns en av regeringen särskilt beslutad beloppsram.

Stockholm den 2 maj 1990

EKN-Exportkreditnämnden

Ragnar Sohlman

Jörgen Hallsenius

Statens naturvårdsverk:

Inledningsvis kan nämnas att naturvårdsverket sedan 1971 har ett miljövårdsavtal med motsvarande myndighet i Sovjetunionen innefattande bl. a. forskarutbyte och kunskapsöverföring. I april 1989 övergick detta avtal i ett regeringsavtal för en intensifiering av miljösamarbetet. Vid det första mötet i november 1989 med den miljökommitté, som upprättats under regeringsavtalet, fastställdes ett omfattande samarbetsprogram. Mötet beslöt även att förhandlingar om ett mer åtgärdsinriktat program skulle äga rum i Stockholm under våren 1990. Så planeras även att ske sista veckan i juni 1990.

Även med Polen har naturvårdsverket ingått miljövårdsavtal med det polska miljöministeriet avseende forskar- och informationsutbyte.

Naturvårdsverket delar förslagsställarnas uppfattning om katastrofsituationen på miljöområdet i Östeuropa och att miljöinsatser där också får positiva effekter i Norden. Som ett led i arbetet att förbättra miljösituationen i Östeuropa har naturvårdsverket fått regeringens uppdrag att utarbeta ett förslag till program för ett intensifierat miljösamarbete med Öst-

europa. Ett sådant förslag, som slutar på ca 79 milj. SEK har nyligen färdigställts och verket avvaktar f. n. regeringens reaktion på detta.

Vad gäller direkta miljöinvesteringar för att nedbringa vatten- och luftföroreningar krävs miljardbelopp. Naturvårdsverket stöder tanken på förbättrade finansieringsmöjligheter för miljöinvesteringar i Östeuropa samt att ett samlat nordiskt miljöförhållningsprogram utarbetas.

Samtidigt vill naturvårdsverket hänvisa till verkets ovannämnda programförslag, avsnitt 1.3¹. Där framhålls bl. a. att kunskaperna om orsakerna till problemen är ofullständiga och effekternas omfattning dåligt kartlagda. Även om de berörda länderna av förståeliga skäl helst såge att Sverige bidrar till de troligen massiva investeringar, som måste genomföras för att minska belastningen på miljön och minska slöseriet med naturresurser, är i nuvarande kunskapsläge riskerna betydande för icke kostnadseffektiva investeringar.

Solna den 21 maj 1990

Valfrid Paulsson

Lars Björkbom

Industriförbundet:

Genom sammanställning och överblick över föroreningssituationen i norra Europa framgår klart den allt minskande delen föroreningsbidrag som kommer från svenska källor. Våra egna bidrag till den samlade föroreningsbelastningen på Sverige är idag mycket blygsamma. Detta är huvudsakligen en följd av de kraftigt minskande utsläppen från s. k. punktkällor. Industrin är den samhällssektor som i många avseenden kan uppvisa de största utsläppsminskningarna.

I detta läge är det viktigt att fortsätta insatser på miljöområdet avvägs mot den samhällsekonomiska nyttan. De medel som kan avsättas till miljöskyddsarbete måste satsas där de är mest kostnads- och miljöeffektiva. Man kan exempelvis fråga sig om de åtgärder som föreslås i den svenska aktionsplanen LUFT 90, nämligen att minska den svenska industrins del av nedfallet av kväveoxider från 4 promille till ca 2,5 promille till en kostnad av 1,5 miljarder kr., är samhällsekonomiskt försvarbart. En sådan åtgärd, som inte medför några påvisbara miljöförbättringar, får endast en negativ effekt på produktpriser och svensk industris konkurrens-

¹ Här ej tryckt.

förmåga. Industriförbundet ser positivt på Nordiska rådets förslag till miljövårdsinsatser i Baltikum och Polen, men för att bli trovärdigt krävs en ny syn på kostnads- och miljöeffektivitet från svenska myndigheter.

Svensk industri ser flera fördelar med att medverka i joint-venture-företag samt bidra med kunskaper och erfarenheter om förebyggande och förbättrande miljöåtgärder. Den måste dock bygga på en allmän attitydförändring till stöd för Nordiska rådets syn att det kan vara mer effektivt att stödja miljöskyddsinsatser i Östeuropa än att genomföra ytterligare åtgärder i Norden. Man måste då släppa på ambitionen att kräva ytterligare utsläpps begränsningar av de redan små punktutsläppen från svensk industri. En sådan ansats skulle sannolikt stimulera svensk industri i viljan att på flera sätt aktivt bidra till miljöskyddsarbete i Östeuropa. Om inte så sker begränsas kraftigt de finansiella möjligheter svensk industri har att medverka i ett Östeuropasamarbete.

Avslutningsvis bör omnämnas vikten av att svensk industri medverkar i utarbetandet av den lista på projekt inom miljöområdet i Östeuropa som anges i medlemsförslaget.

Stockholm den 7 maj 1990

Sveriges industriförbund

Lars G. Larsson

Sven-Olof Ryding

Medlemsförslag

om skärpta regler beträffande vägtrafikens miljöeffekter

(Väckt av Olle Östrand samt Lahja Exner, Anita Johansson, Ulla Johansson, Mats Nyby, Berit Oscarsson och Kaj Poulsen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska rådets social- och miljöutskott:

Till social- och miljöutskottet har för uttalande överlämnats medlemsförslag A 911/t om skärpta regler beträffande vägtrafikens miljöeffekter.

Social- och miljöutskottet som behandlat frågor om trafikens miljöeffekter i samband med olika ministerrådsförslag, dels B 85/s om nordiskt miljöprogram, dels B 106/s om handlingsplan mot luftföroreningar och delvis också B 104/s om handlingsplan mot havsförorening, vill i princip ansluta sig till förslagsställarnas bedömning. I sitt betänkande över ministerrådsförslag B 85/s om nordiskt miljöprogram noterade utskottet med tillfredsställelse att ministerrådet kommit fram till en tidsgräns för införandet av USA-krav för avgaser för alla typer av nya fordon även om tidsgränsen är satt så sent som 1995.

Utskottet såg gärna att man genom olika stimulanser förmådde fordonsägare att frivilligt övergå till avgasrening tidigare. Stockholmskonferensen om luftföroreningar 1986 tog upp frågan om grundläggande förändringar i trafikpolitiken och ministerrådets uttalanden gick i denna riktning, även om de var mycket allmänt hållna. Utskottet framhöll dock att även om avgasrening skulle genomföras, skulle den ökade trafikmängden fram till år 2000 och framöver leda till ökade kväveutsläpp. Ökningen av koldioxiden begränsades inte av avgasrening. Detta medförde att trafikstrukturen måste förändras.

Utskottet efterlyste därför en beskrivning av ekonomiska styrmedel, investeringar m. m. för att påverka den relativa lönsamheten hos olika trafikslag. Miljön borde ges en starkare ställning vid beslut angående landsvägstransporterna. I sitt betänkande om förslaget till handlingsplan

mot luftförorening, B 106/s, underströk utskottet vad gällde lokala luftföroreningar särskilt vikten av att stoppa utsläppen av kväveoxid från tunga fordon i tätorter snarast möjligt. Avsnittet om lokala luftföroreningar borde också kompletteras t. ex. med utgångspunkt i resultaten av den av WHO arrangerade ministerkonferensen (europeiska hälsovårds- och miljöministrar) i Frankfurt 7–8 december 1989.

Utskottet ansåg också att luftföroreningsplanen sannolikt skulle vinna på att utvidgas med en vidare analys av erforderliga samhällsekonomiska förändringar för att de omtalade stora strukturändringarna särskilt inom transport- och energisektorerna skulle uppnås. Hittills har ministerrådet inte visat hur långt man är villig att följa upp utskottets synpunkter men i det presenterade konsoliderade programmet "*Norden i Europa 1989–1992*" tar ministerrådet upp frågorna om miljövänliga fordon i tätorter samt åtgärder för att minska koldioxidutsläppen. Vad gäller fordon i tätorter avser ministerrådet att låta undersöka vilka tekniska lösningar som kan vara lämpliga och utarbeta nordiska definitioner och kriterier för att kunna påverka framtida europeiska bestämmelser, däribland inom EG.

Även om det sålunda varit utskottets huvudsynpunkt i anslutning till frågan om förhållandet mellan trafik och miljö att de väsentliga miljöeffekterna uppnås genom begränsning av den totala volymen av den trafik som drivs med fossila bränslen, finner utskottet varje åtgärd för att begränsa fordonsutsläppen väsentlig. Särskilt gäller detta situationen i tätorterna. Utskottet vill därför varmt tillstyrka medlemsförslaget, både vad gäller tidigast möjliga införande av skärpta bestämmelser och samordnad forskning och utveckling.

Stockholm den 5 juni 1990

För social- och miljöutskottet

Marjatta Väänänen

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS):

NFS har nyligen behandlat transportfrågorna i rapporten "Utveckla de nordiska transportererna!". Rapporten, som tidigare översänts till presidie-sekretariatet, bifogas¹. En av utgångspunkterna för NFS' syn på transportfrågorna är miljökravens ökade betydelse.

Vi menar att det är centralt för de nordiska ländernas konkurrenskraft att vi kan tillvarata miljökravens incitament till förnyelse och utveckling av transportsektorn. Det gäller dels att utnyttja de befintliga transportererna på ett mer energi- och miljöoptimalt sätt och dels att genom hårda

¹ Här ej tryckt.

gränsvärden stimulera fram ny teknik. Den internationella konkurrensen gör emellertid att det måste vara balans mellan vad som är teoretiskt möjligt och vad som är realistiskt att uppnå med rimliga anpassningstider för att utveckla ny teknik.

Med den senare utgångspunkten är vi tveksamma till medlemsförslagets första att-sats, dvs. en tidigareläggning av införandet av skärpta bestämmelser beträffande fordons och då speciellt dieselfordons miljöeffekter. Vi kan för närvarande inte se att något tekniskt/industriellt genombrott skett som innebär att avgaskraven skulle kunna uppnås tidigare än vad de nordiska länderna gemensamt fastställt i miljöprogrammet från 1989. NFS anser därför att någon ny grund för ett reviderat ställningstagande ej föreligger. Om däremot ett sådant genombrott kommer att äga rum före 1995 bör en snabb anpassning av tidpunkten för avgaskraven ske.

NFS tillstyrker medlemsförslagets andra att-sats om en samordning av FoU-verksamheten som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet. Det ligger helt i linje med vårt förslag om att ett nordiskt transportforskningscenter skall inrättas.

Stockholm den 31 maj 1990

Nordens Fackliga Samorganisation

Sune Ahlén

Danmark

Miljøministeriet:

1. Generelle bemærkninger

Den danske politik vedrørende indsatsen for at mindske støj- og luftforureningen fra motorkøretøjer fremgår af Regeringens transporthandlingsplan for miljø og udvikling, som netop er offentliggjort.

Ifølge planen er der store muligheder for at forbedre transportmidlernes miljøpåvirkning ad teknisk vej. Det er nødvendigt, at myndighederne presser på denne udvikling, men hvis det skal have en afgørende virkning må det især ske på internationalt plan, blandt andet i EF.

For så vidt angår luftforurening fra køretøjer har Danmark vedtaget at indføre skærpede krav til nye personbiler og små varebiler pr. 1. oktober 1990, svarende til de krav som er indført i bl. a. USA og Sverige.

Regeringen vil derudover i EF arbejde for indførelse af yderligere skærpede emissionsnormer medio 90'erne (Califonien-krav for personbiler og mindre varebiler og US-94-krav for større varebiler og lastbiler), særligt med henblik på at nedbringe forureningen med NO_x, HC og partikler. Desuden vil regeringen i EF arbejde for, at det bliver muligt gennem

økonomiske virkemidler og andre former for favorisering at fremme udviklingen og markedsføringen af de køretøjer, der opfylder de skrappeste emissionsnormer.

Med hensyn til støj vil Regeringen arbejde for fortsat skærpelse af de støjemissionsgrænser, som fastlægges i EF, blandt andet gennem samarbejde med de mest "progressive" medlemslande og landegrupper. Der vil fortsat blive arbejdet for, at de nordiske landes såkaldte 80 dB mål realiseres i EF omkring 1995. De teknologiske muligheder for at reducere støjen yderligere, blandt andet gennem indførelse af støjsvage dæk og vejbelægninger, vil blive undersøgt.

2. Vedrørende fremskyndet indførelse af skærpede krav

For så vidt angår fremskyndet indførelse af skærpede krav i den nationale lovgivning vil Danmark følge de krav, der fastsættes af EF, medmindre EF-normerne udfra en miljømæssig betragtning ikke er tilstrækkelige. De danske regler, det er vedtaget at indføre den 1. oktober 1990, er vedtaget ud fra sidstnævnte betragtning.

Det skal bemærkes, at EF-institutionernes holdning til spørgsmålet for tiden er inde i en hastig udvikling. Der er derfor ikke foretaget en nærmere vurdering af de danske muligheder for nationalt at indføre skærpede krav til tunge køretøjs støj- og luftemission i en hurtigere takt end det hidtil har været drøftet.

4. Vedrørende samordning af FOU-aktivitet

For så vidt angår samordning af FOU-virksomhed i de nordiske lande på køretøjs- og brændstofområdet med henblik på at fremme miljømæssige hensyn, må en sådan bestræbelse anbefales.

Der foregår allerede i dag et udstrakt samarbejde mellem forskellige institutioner og virksomheder på området, hvor der blandt andet kan henvises til det igangværende fællesnordiske projekt om udvikling og afprøvning af naturgasdrevne busser. Der kan også henvises til det nordiske samarbejde om det såkaldte LETT-projekt, som sigter mod udvikling af et marked for lavemitterende, tunge bykøretøjer.

København, den 17. juli 1990

(Ej sign.)

Forenede Danske Motorejere:

Problemet med vejtrafikkens luftforurening kan der med en del forsigtighed siges, at selvom vognparken i de nordiske lande er stigende, er det primært de ældre biler, der hæfter for den største forurening, og med en

tommelfingerregel siges der, at en udskiftning af den gamle vognpark, vil have en varighed på ca. 15 år.

Årsagen til mindre forurening med nye biler er naturligvis den stigende anvendelse af reguleret 3-vejskatalysatorer med lambdasonde, det er jo iøvrigt vedtaget ved lov, at alle biler fra 1. oktober 1990 skal være monteret med katalysator.

Problemet med de ældre biler er nok vanskeligere at løse da muligheden for begrænsning af emissionsforureningen i stort omfang vil give anledning til politisk debat.

Evt. løsningsforslag:

- 1) Nedsætte afgiften på automobiler så der fås en hurtigere udskiftning af vognparken.
- 2) Ombygge ældre biler til at køre med katalysator.
- 3) Foretage en periodisk kontrol af CO % og tændingstidspunkt.

Den tunge lastbiltrafik er også en af de store forurenere, og det vil da være en ide også at gribe ind her.

Motorfirmaer har i laboratoriemiljø foretaget prøvekørsler med motorer monteret med katalysator. Disse reducerer partikeludslippet og mængden af uforbrændt hydrokarboner, og dermed forsvinder også diesellugten.

På en anden prøve var motorerne monteret med et metallisk filter monteret i udstødningssystemet. Denne prøve viste en renlighed, der var 60 % bedre end en motor uden efterbehandlingsudstyr.

Dette betyder, at der også forskes omkring forurening indenfor større og tungere trafik, og at der ved en mindre investering kan gøres ret store miljømæssige fremskridt.

Også indenfor støjproblemet tilbyder en større forhandler nu lastbiler med en lyddæmpet 9-liters motor, der er certificeret til et støjtal på 80 dBA, altså under de kommende myndighedskrav på 84 dBA.

Til slut vil jeg nævne, at katalysatorløsningen er en nødforanstaltning, der kan reducere udledningen af kulilte, kvælstof og kulbrinte.

Kuldioxiden er ikke giftig, men er stærkt medvirkende til at øge den uønskede opvarmning af jordkloden – ”drivhuseffekten”. Af den grund forskes der stadig på højtryk i bilindustrien for at udvikle motorer, der indeholder mindre kuldioxid. Samtidig skal det nævnes, at dieselmotorer ikke udleder så meget kuldioxid som benzinbiler.

En forbedring af miljøet vil således i nogen grad være mulig indenfor en periode, der er kortere end til 1995.

Evt. samarbejde med de andre nordiske lande i en FoU-virksomhed vil være en positiv og gavnlig ide.

Lyngby, den 15. august 1990

Allan Kronborg

Dansk Arbejdsgiverforening:

I den anledning skal vi bemærke, at der efter DA's opfattelse bør gives berørte virksomheder en rimelig frist til opfyldelse af nye skærpede krav. Vi kan derfor ikke støtte det Socialdemokratiske forslag, men finder den af de nordiske miljøministre angivne frist for opfyldelse af de amerikanske krav til køretøjer nemlig 1995 for rimelig.

Herudover ønsker DA ikke at fremkomme med bemærkninger.

København, den 11. juli 1990

Dansk Arbejdsgiverforening

Torben A. Sørensen

WWF Verdensnaturfonden meddelar i skrivelse av den 14 mars 1990 att man inte avser att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Finland

Trafikministeriet:

Trafikministeriet har studerat Nordiska rådets medlemsförslag och konstaterar följande i sitt utlåtande:

Olle Östrands medlemsförslag om skärpta regler beträffande vägtrafikens miljöeffekter kan betraktas som logiskt och angeläget. Den tunga trafiken orsakar idag stora miljöproblem och dess relativa andel som orsakare av dessa problem kommer sannolikt att öka i framtiden när bl. a. personbilstrafikens utsläpp kan begränsas med hjälp av ny teknik. Sett ur denna synvinkel borde de tunga dieselfordonens avgaskrav naturligtvis så snabbt som möjligt skärpas.

När vi emellertid vet att de avgaskrav som träder i kraft i USA år 1991 för stadsbussar och år 1994 för den övriga tunga trafiken är så stränga att man inte med dagens teknik klarar av att uppnå dem, kan vi inte i Norden, som ändå är ett relativt litet marknadsområde, tillämpa dessa krav innan de är i kraft i USA. Vår åsikt är att år 1995 i detta avseende är en lämplig tidpunkt för att ta i bruk avgaskrav på s. k. US'94-nivå.

Att koordinera det nordiska forsknings- och utvecklingsarbetet inom fordons- och bränsleområdet är en naturlig tanke och kunde vara speciellt

nyttigt till exempel då man undersöker hur nya emissionstekniska lösningar fungerar i Nordens klimat.

Helsingfors den 8 maj 1990

Juhani Korpela
Kanslichef

Markku Lehtinen
Konsultativ tjänsteman

Miljöministeriet¹:

Nordiska rådet antog vid sin 38:e session en handlingsplan mot luftföroreningar. Enligt denna skall de nordiska länderna så snart som möjligt och före 1995 införa avgasbestämmelser motsvarande USA-normerna för alla nya dieselfordon. I Förenta Staterna kommer dessa normer att träda i kraft under åren 1991 – 1994. I planen föreslås ytterligare att man borde utreda bl. a. införandet av ännu strängare normer i Norden före år 2000 samt bedöma införandet av alternativa bränslen i bussar och lastbilar.

Trafik- och miljöforskning har effektiviserats och den behandlas av Nordiska ämbetsmannakommitténs för transportfrågor miljögrupp samt Nordiska ämbetsmannakommitténs för miljövårdsfrågor trafikgrupp. Dessa bedriver ett nära samarbete och försöker främja miljövården i trafiken även i det övriga Europa.

På basen av det ovan anförda anser miljöministeriet att medlemsförslaget inte ger anledning till särskilda åtgärder.

Helsingfors den 28 maj 1990

Olli Ojala
Avdelningschef,
överdirektör

Seppo Sarkkinen
Överinspektör

Arbetsgivarnas i Finland centralförbund; Industrins centralförbund¹:

Från och med mitten av 1980-talet har man i Finland gjort kraftiga satsningar för att minska avgasutsläppen från vägtrafiken. Inom oljeraffineringen har man gjort betydande investeringar för att öka produktionskapaciteten av blyfri bensin och distributionsaffärerna har gjort nödvändiga ändringar i transportmaterielen och servicestationernas anläggningar. För

¹ Yttrandet översatt från finska.

närvarande utgör den blyfria bensinen över 50 % av totalförsäljningen av bensin och dessa andel ökar fortfarande. Antalet personbilar försedda med katalysatorer har samtidigt ökat kraftigt.

Förutsättningar för rening av bilarnas avgaser

Det har blivit möjligt att rena bensindrivna personbilars avgaser i och med att en lämplig teknologi har utvecklats. Vad beträffar tunga fordon har utvecklingen dock inte kommit lika långt. På försöksstadiet finns dock olika slags avgasfiltrar som en del producenter har utvecklat. Dessa är närmast avsedda för nya bilar. Förutsatt att dessa experiment lyckas kan nya filtrar förväntas på reservdelsmarknaden för bilar.

Planering av luftvårdspolitiken

Huvudmålsättningar för luftvärden i Finland har uppsatts av två betydande kommissioner, som tillsatts av miljöministeriet. Den ena kommissionen utarbetade i mitten av 1980-talet riktlinjer för begränsning av svavelutsläpp och den andra offentliggjorde i början av maj månad i år sitt förslag för begränsning av utsläppen av kväveoxider. Kommissionernas tvärfackliga sammansättning och höga nivå ger förslagen en mycket stor vikt. Svavelutsläppen har också halverats från 1980 års nivå under mindre än 10 år. Detta har skett i samarbete mellan myndigheter, industri- och energibolag.

Eftersom svavelpolitiken i Finland, som bygger på frivillighet och en naturlig förnyelse av produktionsmedlen, har lett till utmärkta resultat, är det viktigt, även vad kväveoxiderna beträffar, att följa motsvarande praxis.

Om bestämmelserna om dieselfordons avgaser och deras inverknings.

Kväveoxidkommissionen föreslog en skärpning av bestämmelserna om tunga dieselfordon när tekniska möjligheter det tillåter och senast 1995. Kommissionen begrundade sina förslag med följande argument:

Lastbilarnas andel av vägtrafikens kväveoxidutsläpp år 1988 var omkring 50000 ton (NO₂) dvs. omkring 37 %. På motsvarande sätt var lastbilarnas andel av totalutsläppen av kväveoxider i Finland omkring 18 % 1988.

Kväveoxidkommissionen bedömde att en rening av tunga dieselmotors avgaser i enlighet med den i Europa i allmänhet antagna linjen leder till kostnader av 8–10000 mk per varje kväveoxidton som elimineras. I Finland skulle detta innebära en minskning av kväveoxidutsläppen med ca 10000 ton.

De gränsvärden som kommer att träda i kraft i Förenta Staterna 1994 är omkring 50 % strängare än de i Europa i allmänhet antagna gränsvärdena (ECE R-49/01 -normen). Begränsningarna motsvarande utsläpps begränsningarna i Förenta Staterna skulle enligt kväveoxidkommissionen

kosta 24–27 000 mark per varje kväveoxidton som elimineras. I enlighet med detta skulle kostanderna med begränsningar motsvarande normerna i Förenta Staterna vara i Finland omkring 2,5 gånger större i jämförelse med de i Europa i allmänhet antagna begränsningarna. I praktiken innebär detta att investeringskostnader, om ca 2 900 miljoner mark. Största delen av kostnaderna skulle uppstå i och med att bilparken skulle tas ur bruk i forcerad takt. En vinning av detta skulle vara att ca 30 000 ton NO₂ skulle minskas fram till år 2000.

- När saken granskas från en helhetssynpunkt kan följande slutsatser dras:
- införandet i Finland av Förenta Staternas normer skulle leda till att minskningen av NO₂ skulle vara 20 000 ton mindre per år i jämförelse med de i Europa i allmänhet antagna normerna. Detta skulle vara ca 7 % av totalutsläppen i Finland.
  - den nuvarande lastbilsparken ger inte så många förutsättningar för uppnående av stränga avgasbestämmelser.
  - en forcerad förnyelse av fordonen skulle innebära en extra kostnad om flera miljarder mark för nationalekonomin
  - eftersom omkring 16–20 % av nedfallet av nitratkväve på Finlands jordmån är kommer från inhemska källor, skulle de positiva inverkningarna på nitratkvävenedfallet i Finland vara endast 1–2 % enligt de strängare bestämmelserna om tunga dieselfordon.

Grunder för den av Finland valda linjen för begränsning av avgaser

Kväveoxidkommissionens förslag till strängare bestämmelser om tunga dieselfordons avgaser inom de gränser som tekniska möjligheter tillåter från och med 1995 så att bestämmelserna motsvarar de bestämmelser som träder i kraft för lastbilsmoeller från och med 1994 i Förenta Staterna är noga övervägt. Under fem år kommer dieselfordon i Finland att förnyas effektivt redan genom naturlig minskning. Kommissionens enhällighet i denna fråga ger också ett slags garanti för att de olika hållen förbinder sig till bestämmelserna enligt kommissionens förslag.

Centralförbunden anser att Finland i sina begränsningar med direkt inverkan på transportkostnaderna inte bör avvika från de viktigaste europeiska industriländernas motsvarande bestämmelser. Å andra sidan bör beaktas att de nordiska ländernas åsikter kan avvika från varandra på grund av skillnaderna i dieselfordons tillverkningskapasitet.

Om bestämmelserna i Finland är strängare än i de andra länderna skulle detta vara en extra kostnadsfaktor som skulle inverka på den finländska produktionens konkurrenskraft och accelerera vår inflationsutveckling, som redan nu är högre än i flera av våra konkurrentländer.

En betydande tillverkning av dieselfordon förekommer i Sverige. Såväl i Finland som i de övriga nordiska länderna förekommer en mycket mindre produktion. Den viktigaste konkurrenten är Tyska Förbundsrepubliken.

De nordiska länderna idkar redan nu en mycket nära samarbete men en

ännu större koordinering av resurserna skulle tämligen säkert förstärka de nordiska fordonstillverkarnas position. Centralförbunden anser att detta skulle vara fördelaktigt även för Finlands bilindustri.

Sammandrag

Industrins Centralförbund och Arbetsgivarnas i Finland Centralförbund anser att förslaget av kväveoxidkommissionen, som nyligen slutförde sitt arbete beträffande bestämmelserna om en begränsning av kväveoxider från tunga dieselfordon från och med 1995, är vettigt och genomförbart. Samma tidtabell föreslogs även av nordiska miljöministrarna i fjol. Eftersom motsvarande tidtabell har i allmänhet antagits även annanstans i Europa, ligger besluten i linje med integrationsutvecklingen.

Kostnaderna i begränsningsprogrammet om fordons avgasutsläpp är mycket stora med hänsyn till den nytta som därigenom uppnås. Tilläggs-kostnaderna som ett forcerat program innebär skulle vara betydligt större delvis på grund av den outvecklade teknologin. Därför borde Finland prioritera sina begränsade resurser för sådana ändamål där input/output - relationen är mycket större än enligt de åtgärder som föreslogs i medlemsförslaget. Av denna anledning tillstyrker Centralförbunden inte förslaget om skärpta regler beträffande vägrafikens miljöeffekter.

Centralförbunden tillstyrker initiativet om en förbättring när det gäller att samordna den FOU-verksamhet som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet. Ett resultatrikt samarbete skulle leda till ännu miljövänligare lösningar och samtidigt förstärka den nordiska fordonsindustrins konkurrensposition.

Helsingfors den 21 juni 1990

Industrins centralförbund

Seppo Riski

Arbetsgivarnas i Finland
centralförbund

Tarmo Korpela

Suomen kuorma-autoliitto r y (Finlands lastbilsförbund)¹:

Man borde eftersträva en minimering av miljöskador som olika föroreningskällor förorsakar. De mest betydande utsläppen från tunga fordon i vägtrafiken är kväveoxider och olika partiklar. Enligt miljöministeriets beräkningar var utsläppen av kväveoxider i Finland år 1980 ca 50 400 ton och år 1987 ca 37 000 ton. Minskningen i kväveoxidsmängden beror huvudsakligen på en teknisk utveckling i tunga fordons motorer.

¹ Yttrandet översatt från finska.

En av miljöministeriet 10.1.1989 tillsatt arbetsgrupp för trafikens kväveoxider föreslog i sitt betänkande att USA-normerna för tunga fordons utsläpp skall införas senast 1995. I detta sammanhang önskar vi betona att Finland är helt avhängigt av den internationella utvecklingen av tunga fordonsmotorer, eftersom motorer till tunga lastbilar inte tillverkas i Finland.

Vi anser att de mest ändamålsenliga medlen för en minskning av miljöskadorna är olika tekniska bestämmelser, som borde fastställas på realistiska nivåer, samt tidtabeller för deras ikraftträdande. Vi anser att kravnivåerna kan också vara målinriktade i viss mån, i vilket fall det går betydligt snabbare att finna olika tekniska lösningar.

När åtgärder vidtas för att minska utsläppsnivån borde uppmärksamhet fästas även vid bränslenas kvalitetskrav. Vi tillstyrker Nordiska rådets förslag att de nordiska länderna skall samordna den FoU-verksamhet som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet.

Helsingfors den 6 juni 1990

Suomen kuorma-autoliitto ry (Finlands lastbilsförbund rf)

Seppo Sainio

Verkställande direktör

Markku Maukonen

Avdelningschef

Island

Miljöministeriet (Umhverfisráðuneytið) meddelar i skrivelse den 31 juli 1990 att man instämmer i de synpunkter som framförs i Statens Direktorat for levnedsmiddelkontrol og miljøvern yttrande den 23 juli 1990 (se nedan).

Statens Direktorat for levnedsmiddelkontrol og miljøvern (Hollustuvernd ríkisins):¹

Man udbeder sig udtalelse om forslag, som drejer sig om at skærpe reglerne om miljøvern i forbindelse med køretøjer. Der foreslås, at Nordisk Råd rekommanderer Nordisk Ministerråd, at

- krav om skærpede regler om køretøjers, især dieselskøretøjers, miljøeffekter træder i kraft før end tidligere vedtaget
- koordinere den videnskabelige og udviklingsmæssige virksomhed, som finder sted i forbindelse med køretøjer og brændstof i Norden.

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Ifølge den nordiske miljøhandlingsplan er det planen, at de amerikanske normer træder i kraft senest 1995 for alle nye biltyper. I det islandske regulativ om miljøbekæmpelse kræves, at alle biltyper fra og med årgang 1992 skal opfylde disse krav. I betragtning af, at erfaringer af disse regler ikke kommer til foreligge før 1991, er det ikke realistisk at regne med kortere tid end til 1995 til at indføre reglementer om relevant rensedstyr og kontrolsystem gældende alle biltyper. Det er derfor vor vurdering, at man ikke bør fremskynde tidsrammerne i den nordiske miljøhandlingsplans bestemmelser. Handlingsplanen indebærer da også, at de nordiske landes regler for udstødning skærpes så hurtigt som muligt og senest 1995.

Derimod er det meget vigtigt, at koordinere den videnskabelige og udviklingsmæssige virksomhed i Norden indenfor området køretøjer og brændstof, med det mål at øge en sådan virksomheds effektivitet. Det er desuden vigtigt at øge den gensidige informationsvirksomhed på dette område.

Reykjavík, den 23. juli 1990

Sigurbjörg Gísladóttir

Afdelingskemiker

Ólafur Pétursson

Leder

Islands Bilbrancheforbund (Bílgreinasambandið)¹:

Islands Bilbrancheforbund har ikke haft mulighed for at sætte sig ind i de nøjagtige tidssætninger og talværdier i de andre nordiske landes miljøregulativer, og hvordan de stemmer overens med ministerrådets vedtagelser.

For Islands vedkommende står det klart, at ifølge tilføjelse 6 i sundheds- og forsikringsministeriets miljøregulativ er talværdien for tilladt forurening fra de personbilers udstødning, som importeres fra og med 1. januar 1992, i overensstemmelse med amerikansk standard, dvs. standard US-87.

Den islandske målsætning synes at være indenfor de grænser, der stilles mod. Det kan også påpeges, at det har været foreslået, at man fremskynder denne udvikling ved straks at importere biler, som opfylder disse krav, og at der ydes en særlig rabat på importafgiften på disse biler, så de ikke bliver dyrere end andre biler.

¹ *Yttrandet översatt från isländska.*

Vedrørende FoU's virksomhet kender vi ikke nok til denne virksomhet til at se os i stand til at udtale os herom.

Reykjavík, den 8. juni 1990

Islands Bilbrancheforbund

Jónas Þór Steinarsson

Norge

Samferdselsdepartementet:

Samferdselsdepartementet stiller seg positiv til forslaget om å framskyn- de innføringen av strengere krav til kjøretøyenes miljøegenskaper. Departementet kan i denne forbindelse forøvrig opplyse:

Norske myndigheter har allerede gitt sin tilslutning til fremskynding av tidspunktet for innføring av skjerpede avgasskrav til tunge dieseldrevne kjøretøy før 1995. I henhold til St. meld. 32, NVVP 1990–93 skal USHDV 1991-krav innføres innen utgangen av 1993. Gjennom behandlingen av St. meld. 46 "Miljø og utvikling" har Stortinget sluttet seg til at strengere avgasskrav skal innføres for hele kjøretøyparken i Norge i løpet av 1993.

Forutsetningen for en skjerping av støykravene til tunge kjøretøy må være at den er teknologisk oppnåelig og økonomisk akseptabel på det tidspunkt de nye krav trer i kraft. Om et fastsatt ikrafttredelsestidspunkt viser seg å bryte denne forutsetning, vil myndighetene kunne utsette ikrafttredelsen.

Det er vedtatt at norske støyforskrifter for kjøretøyer vil bli brakt opp på EF-nivå fra 1. oktober d.å. Dessuten har Stortinget gitt sin tilslutning til målet 80 dBA for de tyngste bilene senest fra 1995.

Samferdselsdepartementet støtter også initiativet for å bedre koordineringen av FoU-virksomheten.

Oslo, 29. mai 1990

Olav Prestmo

Ola Omenås

Motorførernes avholdsforbund:

Motorførernes avholdsforbund (MA) har i stadig sterkere grad engasjert seg i debatten om miljø og samferdsel, og har blant annet utarbeidet et eget miljøpolitisk program.

Gjennom dette engasjement har vi, i likhet med forslagsstillerne, funnet grunnlag for å hevde at den filosofi som råder i enkelte stater i USA, der transportsektoren stilles overfor til dels meget strenge krav for å redusere forurensning, før vissheten om at tilgjengelig teknologi er til stede, har vist seg å være mer effektiv enn den europeiske modellen der kravene stilles først etter at man med sikkerhet vet at kravene kan oppfylles.

Generelt sett mener vi derfor at de nordiske myndighetene i større utstrekning bør anvende noe av den samme praksis som enkelte stater i USA kan vise til. Dermed kan vår søken etter større politisk handlekraft, utover evnen til å innføre nye avgifter, i større grad bli tilfredsstillt.

Når det gjelder det konkrete forslaget om å innføre de nye støy- og avgasskravene for tyngre kjøretøy på et tidligere tidspunkt enn 1995, forstår vi det slik at Norge ønsker å innføre disse kravene i 1991 for lette varebiler, kombinertbiler og dieseldrevne personbiler, og i 1993 for tyngre kjøretøy.

Det er derfor naturlig at medlemsforslaget om at de skjerpede bestemmelsene blir innført på et tidligere tidspunkt, får vår tilslutning.

Forslaget om å samordne FoU-virksomheten innen Norden gir vi også vår tilslutning til. Den skisserte framdriftsplanen for å få dette realisert virker også riktig. I tillegg bør man drøfte mulighetene for en samordning med land også utenfor Norden.

Oslo, 5. mai 1990

Motorførernes avholdsforbund

Alf-Cato Gaaserud

Direktør

Johan Tore Solberg

Servicesjef

Norges automobil-forbund:

Norges automobil-forbund gir Rådets medlemforslag sin fulle tilslutning i intensjonen om å forsere ikrafttredelse av skjerpede bestemmelser om avgassutslipp på kjøretøy. Det er også gledelig at det søkes å samordne den forskning og utvikling som skjer i de nordiske land.

Vi takker for at vi er gitt anledning til å uttale oss.

Oslo, 14. mai 1990

Norges automobil-forbund

Aksel Bruun

Adm. direktør

Kongelig norsk automobilklub (KNA):

— — — og kan opplyse at KNA ikke har invendinger mot at man foretar en samordning av det arbeid som utføres i de nordiske land med tanke på å redusere veitrafikkens skadelige effekter på miljøet. Felles nordiske krav, eller tilnærmet felles krav på dette området vil kunne ha større gjennomslagskraft overfor bilprodusenter og drivstoffprodusenter, og kan derfor føre til at arbeidet med å redusere de skadelige effekter på miljøet, går raskere.

KNA vil samtidig forbeholde seg rett till å vurdere, på fritt grunnlag, de eventuelle konkrete forslag som måtte legges frem på felles nordisk grunnlag. Vi vil også påpeke at bil- og drivstoffpriser i de nordiske land allerede er så høye at man må vise stor måteholdenhet når det gjelder eventuell innføring av nye avgifter, eller andre direkte omkostninger for bilistene.

Som en ansvarlig organisasjon er KNA selvfølgelig opptatt av miljøet, og man er innstilt på å samarbeide for å få til en reduksjon av de miljømessige negative effekter fra veitrafikken.

Oslo, 10. mai 1990

Kongelig norsk automobilklub

Henning Strøm

Advokat

Sverige

Statens naturvårdsverk:

I förslaget framförs att man önskar att Nordiska rådet skall rekommendera Nordiska ministerrådet att

- tidigarelägga införandet av skärpta bestämmelser beträffande fordons och då speciellt dieselfordons miljöeffekter,
- samordna den FoU-verksamhet som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet.

Tidigarelagda krav

Medlemsförslaget motiveras med att de flesta amerikanska kraven på tunga fordons avgaser skall gälla från 1991 och att det därför torde vara tekniskt möjligt att i Norden införa dessa regler tidigare än 1995. Ministerrådet har i januari 1989 lagt fast ett samarbetsprogram inom miljövärd-området där det bland annat sägs att avgaskrav motsvarande de amerikanska skall vara fullt genomförda för alla typer av fordon senast 1995.

När det gäller införande av avgaskrav "motsvarande de amerikanska" på tunga fordon före 1995 (egentligen på dieselmotorer till tunga vägfordon) så måste man ha klart för sig

- Vilka amerikanska krav man syftar på samt
- Hur situationen ser ut i Europa i allmänhet och i Norden i synnerhet vad gäller införande av avgaskrav på tunga fordon.

I USA skall kraven skärpas under 90-talets första hälft i tre steg, 1990, 1991 och 1994. De två första stegen har främst effekt på utsläppen av kväveoxider medan det tredje steget även reducerar partikelnivån i så hög grad att efterbehandling av avgaserna måste användas (partikelfilter eller oxiderande katalysator).

De nordiska länderna utom Island är medlemmar i den s.k. Stockholmsgruppen (Efta-länderna utom Island, Danmark, Kanada och USA är medlemmar, Västtyskland och Nederländerna deltar som observatörer). Gruppen har för de tunga fordonen hittills utarbetat ett gemensamt ramverk för hur avgasregler skall utformas nationellt. Man har också påbörjat ett arbete för att formulera gemensamma gränsvärden för avgasregler som kan införas i medlemsländerna från 90-talets mitt och framåt. Utgångspunkt för detta arbete är att kravnivån skall motsvara bästa tillgängliga teknik. Gruppen har hittills funnit att den kravnivå som skall införas i USA 1994 bäst representerar dagens kännedom om bästa tillgängliga teknik.

Flera av länderna i gruppen har redan innan arbetet med ett gemensamt ramverk startade bundit sig med politiska beslut vid några olika avgaskravnivåer för införande under 90-talets första hälft, vilket omöjliggjorde en tidigare total samordning runt ett gemensamt regelverk än den som nu är aktuell. Flera nordiska länder hör till den grupp som redan fattat beslut av detta slag.

Norge skall från -94 införa krav som kan anses motsvara USA 91-kravnivån.

Sverige skall från -92 (frivilligt) och -93 obligatoriskt införa krav som kan anses motsvara USA 90-nivån i stort. Partikelkravet är dock något strängare. Naturvårdsverket har under våren -90 föreslagit att detta krav bör följas av ett nytt steg som införs obligatoriskt från -96. Detta steg bör överensstämma med det gemensamma kravsteg som Stockholmsgruppen siktar mot, dvs åtminstone vara jämförbart med USA 94-nivån.

Finland har infört nuvarande EG-kravnivå och reglemente.

Under våren har även EG-kommissionen lagt fram förslag till ett nytt kravsteg som skall införas för samtliga dieselmotorer till tunga fordon från -93. Kravnivån på nya motorer motsvarar i stort USA -90 nivå. Hållbarhetskrav saknas dock. Hur Danmark kan komma att agera i detta sammanhang är osäkert.

Det är viktigt att poängtera att de regler som nu successivt införs på basis av Stockholmsgruppens arbete inte direkt kan jämföras med de regler

som beslutats i USA. Skälet härtill är främst att man i Europa använder sig av en annorlunda mätmetod vilket omöjliggör direkta översättningar. Istället har man lagt vikt vid att ta tillvara den tekniska utveckling som krävs för att möta USA-kraven och försökt översätta vad detta motsvarar mätt enligt den europeiska mätmetoden.

Stockholmsgruppens verksamhet inom området tunga vägfordon är inte enbart inriktad mot att formulera gemensamma obligatoriska avgasregler. Under 1989 har även startat ett arbete som syftar till att ta fram en gemensam definition av ett så kallat LågEmitterande Tungt Tåtortsfordon. Den definition skall innehålla emissionsnivåer både för buller och avgaser och den skall kunna utgöra underlag för inköpare och grund för olika former av styrmedel som t. ex. särskilda områdesbestämmelser och ekonomiska bidrag. Den här formen av styrning mot/uppmuntran av fordon med bättre miljöegenskaper har börjat tillämpas i Västtyskland och Österrike. I Sverige har naturvårdsverket utformat en s. k. LETT-definition som utgår från Stockholmsgruppens arbete, Miljöavgiftsutredningen och Storstadstrafikkommittén har lagt förslag som om de genomförs kan stimulera introduktionen av LETT-fordon – fordon som har bättre miljöegenskaper än vad kommande beslutade obligatoriska avgas- och bullerkrav ger. Dessa fordon är främst tänkta att användas i tätortsmiljön.

Till sommaren antas Stockholmsgruppen enas om en gemensam definition av detta slag för en mycket snar användning i gruppens samtliga medlemsländer.

Att för svenskt vidkommande tillstyrka att avgaskrav för tunga fordon införs tidigare än 1995 medför inga svårigheter eftersom detta redan beslutats. Däremot är det olämpligt att direkt anknäta till amerikanska krav med de översättningssvårigheter detta medför. Det vore i stället lämpligare att inrikta ett nordiskt agerande mot Stockholmsgruppens kommande beslut dvs. införande av avgaskrav motsvarande bästa tillgängliga teknik samt förtida stimulans med olika styrmedel av fordon med lägre emissioner än vad de obligatoriska avgas- och bullerkraven ger ("LETT-fordon").

Samordnad FoU-verksamhet

När det gäller den andra att-satsen i medlemsförslaget, dvs. den som handlar om nordisk FoU-verksamhet inom fordons- och bränsleområdet, så kan man konstatera att det arbete som nu pågår under ÄK-miljö och NÄT i stort har den inriktning som anges i medlemsförslaget. Som exempel bifogas det program¹ som ÄK-miljö's trafikgrupp för närvarande arbetar efter.

Även samordningsfrågorna är beaktade genom en särskild "samord-

¹ Här ej tryckt.

ningsgrupp” under NÄT. I denna grupp finns företrädare för bl. a. NÄT, ÄK-miljö och ÄK-energi.

Vi vill dock påpeka risken med att driva samordningen för långt. Det finns ett behov av att belysa vissa frågeställningar utifrån flera aspekter och en alltför långt driven samordning kan försämra dessa möjligheter. Vi anser därför att dagens situation med en särskild grupp med representanter för olika intresseområden – som känner ett ansvar att övergripande följa vad som pågår nordiskt – i kombination med särskilda arbetsgrupper under respektive ämbetsmannakommittéer ger en god möjlighet att åstadkomma det som avses i medlemsförslaget. Även denna fråga är belyst i bifogade rapport.¹

Solna den 5 juni 1990

Valfrid Paulsson

Jan Karlsson

Statens väg- och trafikinstitut (VTI):

VTI har av kommunikationsdepartementet anmodats att avge ett yttrande över ett medlemsförslag till Nordiska rådet från Olle Östrand m. fl. om skärpta krav på avgasemissionerna från tunga fordon. Motionärerna föreslår att skärpta samnordiska miljökrav på tyngre dieselfordon skall börja tillämpas tidigare än 1995.

I Sverige skall skärpta krav tillämpas från 1994 års modeller. Naturvårdsverket har i det nya aktionsprogrammet mot luftföroreningar och förurning föreslagit en tidigareläggning av kravskärpningen till 1993. I förslagen ingår även krav på sänkta partikel- och svavelemissioner från dieselfordonen. Den senare effekten åstadkommes via en sänkning av svavelhalten i bränslet.

Under det senaste året har VTI deltagit i ett av TFB samordnat projekt, ”Ett miljöanpassat transportsystem”. Inom ramen för projektet har olika åtgärders effekt på avgasutsläppen från vägtrafiken studerats (VTI Meddelande 618). Störst effekt på avgasutsläppen har fordonstekniska åtgärder. Tyngdpunkten i problematiken med vägtrafikens utsläpp av kväveoxider, kolväten och kolmonoxid kommer att successivt förskjutas under 1990-talet, från bensinbilar till tunga dieselfordon. Den stora potentialen för ytterligare sänkningar av utsläppen av dessa ämnen från vägtrafiken kommer därför att finnas hos de tyngre fordonen. En annan viktig slutsats, för svensk del, är att det finns goda möjligheter för vägtrafiken att uppnå de

¹ Här ej tryckt.

miljömål som uppsatts av riksdagen, men att ytterligare åtgärder troligen krävs. Motionärerna har därför tagit upp en väsentlig frågeställning.

En viktig fråga är om en tidigareläggning av införandet av skärpta krav på tyngre fordon har notabla positiva miljöeffekter. Introduktionen av fordon med renare förbränningsteknik är en process som har full effekt först på lång sikt, eftersom det tar lång tid att byta ut vagnparken. I praktiken utförs transportarbetet med tunga fordon ute på de svenska vägarna av tolv till tretton fordonsårgångar. Om introduktionen av skärpta krav på nordisk basis i enlighet med motionärernas förslag tidigareläggs med fyra år till 1991, kommer andelen av 1995 års svenska trafikarbete med dieselfordon som utförts med fordon med bättre avgasrening att öka från 20 till 23 procent till mellan 47 till 57 procent, beroende på vilken klass av fordon det gäller. År 2000 kommer andelen att ändras från mellan 62 till 67 procent till mellan 80 till 92 procent. Beräkningen är gjord med VTIs schablon för trafikarbetets fördelning mellan dieselfordon av olika åldersklasser (VTI Notat T 74).

Om åtgärden tekniskt och ekonomiskt är möjlig förbättras utsikterna att inom transportsektorn uppnå kväveoxidmålet om trettio procents reduktion av utsläppen mellan 1980 och 1995. Störst effekt torde en tidigareläggning av skärpningen av emissionskraven få på utsläppen av avgaspartiklar från vägtrafiken, eftersom dieselfordonen är den dominerande källan. I tätorter kan förslaget leda till att mängden cancerframkallande ämnen i omgivningsluften minskar tidigare än vad som annars vore fallet.

VTI ställer sig därför positivt till förslaget om det är tekniskt och ekonomiskt möjligt att genomföra. Av tidsskäl torde det inte gå att genomföra för 1991 års modeller utan först från och med 1992 års modeller.

Linköping den 18 maj 1990

Kåre Rumar

Tjf. generaldirektör

Harald Perby

Forskningsledare

Vägverket:

Vägverket ställer sig positivt till syftet med de två att-satserna som presenteras i medlemsförslaget. Nordiskt samarbete är värdefullt bl. a. genom att ekonomiska resurser för FoU kan samordnas. De nordiska länderna blir tillsammans dessutom starkare som påtryckare och utgör en tyngre marknad än varje land för sig.

Angående första att-satsen så driver regeringen frågan om avgaskrav och fordonsutveckling i Sverige. Förmodligen är det inte realistiskt att ställa

högre krav i dag än de som SNV föreslår i LUFT 90. Det är angeläget att de nordiska länderna ansluter sig till samma kravnivå. Detta kan underlättas genom en gemensam utveckling.

Ett lämpligt objekt för nordisk forskning och utveckling på fordons- och bränsleområdet är att för vägtrafik och arbetsfordon utforma en gemensam nordisk modell för beräkning av emissioner och spridning av avgaser.

Det är viktigt att skärpning av miljökrav och FoU-verksamhet sker inom hela transportsektorn, även inom t. ex. luft- och sjöfart. Mer forskning och utveckling krävs också för att vidareutveckla hela transportsystemet i miljövänlig riktning för att undvika suboptimeringar.

Borlänge den 18 maj 1990

Per Anders Örtendahl

Svenska åkeriförbundet:

De frågor som behandlas i förslaget ingår i statens naturvårdsverks utredning "Luft -90" som utsänts på remiss för yttrande senast 1 juli 1990. SÅs yttrande föreligger ännu inte i slutligt skick. Därför föreslås att Nordiska rådets presidium avvaktar utfallet av remissen.

Danderyd den 30 maj 1990

Svenska åkeriförbundet

Bertil Wendler

Biltrafikens arbetsgivareförbund:

Med anledning av att vi beretts tillfälle att yttra oss över rubr. förslag får vi härmed anföra följande.

Rekommendationen om FoU

Motiven för att "samordna den FoU-verksamhet som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet" anser vi vara meningsfulla och vi ställer oss positiva till en rekommendation till Nordiska ministerrådet i denna del.

Rekommendationen om dieselfordons miljöeffekter

Vi konstaterar att de nordiska miljöministrarna i januari 1989 fastställde ett samarbetsprogram inom miljövårdsområdet, som bl. a. innebar avgaskrav som skall vara genomförda senast 1995. Vi noterar att det

föreliggande förslaget är obestämt vad gäller innehållet av förändringar i de tidigare beslutade reglerna och ej heller anger någon tidpunkt för tidigareläggandet. Vidare innebär förslaget att man skulle angripa ett visst miljöproblem utan att ha en bild av dess effekter. Vi hänvisar till vad förslaget anför beträffande skälen för FoU-verksamheten "att man hittills angripit endast ett miljöproblem åt gången" och svårigheten "att få en bild av de olika lösningarnas totala miljöpotential".

Det har kommit till vår kännedom att de frågor som behandlas i förslaget ingår i Statens naturvårdsverks utredning "Luft 90", som f.n. är föremål för remissbehandling. Vi anser att resultatet av denna utredning bör avvaktas.

Sammanfattningsvis anser vi att förslaget "att tidigarelägga införandet av skärpta bestämmelser beträffande fordons och då speciellt dieselfordons miljöeffekter" bör avvisas.

Stockholm den 29 maj 1990

Biltrafikens arbetsgivareförbund

Rolf Greger Höglund

Motormännens riksförbund – M:

Under juni månad 1987 uppvaktade Motormännens riksförbund miljö- och energidepartementet och överlämnade en skrivelse med förslag om åtgärder för att påskynda en utveckling mot miljövänliga och energisnåla fordon. Då vårt förslag till vissa delar överensstämmer med synpunkterna i remissen, bifogar vi skrivelsen i kopia (*se Bihang*).

Den i remissen framförda åsikten att de största miljöproblemen från vägtrafiken, både vad det gäller buller och avgaser, torde härröra från tunga dieseldrivna fordon, delar vi helt. När nu mer än 30 procent av personbilarnas trafikarbete i Sverige sker med katalysatorrenade fordon, har utsläppen av avgasföreningar från den totala personbilsparken minskat med mer än 20 procent och andelen katalysatorrenade bilar ökar månad för månad, vilket ger en fortlöpande reduktion av avgasföreningar från personbilarna. Redan om cirka två år sker hälften av personbilarnas transportarbete med katalysatorrenade bilar och då först blir de skärpta avgaskraven obligatoriska för de lätta lastbilarna.

Den teknik, som nu är tillgänglig, medger dessutom inte samma effektiva avgasrening för dieselmotorer som katalysatorn möjliggjorde för personbilar med bensinmotor.

Vad det avser förslagen är Förbundet i princip positivt till att tidigarelägga införandet av skärpta bestämmelser beträffande fordons och då

speciellt dieselfordonens miljöeffekter. En förutsättning är dock att det samtidigt sker en europeisk harmonisering av de nya bestämmelserna så att dessa inte resulterar i handelshinder eller andra icke önskade effekter.

Förbundet ställer sig också klart positivt till det andra förslaget att samordna den FoU-verksamhet som bedrivs i de nordiska länderna på fordons- och bränsleområdet. Ett resultat av en sådan samordning skulle kunna ge enighet inom Norden och därmed större möjlighet att påverka övriga länder i Europa än om varje nordiskt land arbetade självständigt med att få gehör för synpunkter och krav.

Stockholm den 7 maj 1990

Motormännens riksförbund

Bo Lundgren

Börje Henningsson

BIHANG

Skrivelse till miljö- och energidepartementet ang. åtgärder för att påskynda en utveckling mot miljövänliga och energisnåla fordon, som även kan köras på inhemskt producerat bränsle

Motormännens riksförbund anmodar regeringen att vidta åtgärder för att påskynda utveckling, tillverkning och försäljning av bränslesnåla och miljövänliga bilar. Förutom på dagens bränslen skall dessa bilar även kunna drivas med inhemskt bränsle, framställt av vegetabiliska oljor eller någon annan form av förnybar energi.

Statsmakterna i olika länder, bland dem Sverige, har genom att upprätta lagkrav på maximalt utsläpp av avgasföreningar och riktlinjer för en högsta energiförbrukning, i viss mån drivit utvecklingen så att vi har fått alltmer miljövänliga och energisnåla bilar. Ett lovvärt arbete som för svenskt vidkommande bl. a. innebär att nya personbilar fr. o. m. 1989 års modell skall vara försedda med utrustning för katalytisk rening. Katalysatorn innebär att man uppnår en näst intill fullständig rening av avgaserna när det gäller koloxid, kolväten och kväveoxider.

Att med lagkrav styra utvecklingen har dock vissa begränsningar, framför allt beroende på att sådana åtgärder inte stimulerar marknadskrafterna att utveckla nya system.

På energisidan har under det senaste årtiondet gjorts en mängd utredningar, speciellt beträffande alternativa bränslen. Alla dessa har resulterat i bedömningen att det för fordonsdrift för närvarande inte finns något bränsle som är konkurrenskraftigt gentemot de petroleumbaserade, dvs. bensin och diesel. Slutsatserna har grundat sig på den teknik som finns i de motorer som produceras i dag.

Inom bilindustrin världen över har det samtidigt satsats stora pengar, internationellt sett miljarder, varje år i forsknings- och utvecklingsarbete

inom områden som miljöförbättring, energiförbrukning och möjligheterna att köra på alternativa bränslen. Detta för att säkerställa den framförhållning som krävs för att möta eventuella nya skärpta lagkrav och eventuella energikriser som kan påverka försörjningen av ett visst bränsle.

Resultaten som nås i detta utvecklingsarbete hålls mycket hemliga. De kommer ytterst sällan utanför en mycket begränsad krets inom bilfabriker- nas utvecklingsavdelningar. Marknadsmässigt saknas förutsättningar att lansera de nya motortyperna så länge marknaden inte ställer krav, eller det vidtas ekonomiskt stimulerande åtgärder som kompenserar bilfabrikanterna för ökade konstruktions- och produktionskostnader.

De ökade produktionskostnaderna beräknas visserligen bli återbetalade genom lägre driftskostnader. Det betyder att konsumentens totalkostnad, sett under bilens hela livslängd, inte ökar. Vid konsumenternas beslut av bilval är det dock bilens nypris som är avgörande och liten hänsyn tas till totalekonomin under bilens hela livslängd.

Enligt vad Motormännens riksförbund har erfarit från bl. a. Volvos tidigare utvecklingschef Rolf Melde i samband med förbundets kongress i år i Halmstad, finns det redan i dag teknik som, om den fick möjlighet att ytterligare utvecklas, kunde ge klara fördelar från såväl miljö- som energisynpunkt. — — —

En förutsättning för den fortsatta utvecklingen är dock att statsmakterna kombinerar viljeinriktningen mot en förbättrad miljö och bättre energihushållning med klara ekonomiska styrmedel.

Med hänvisning till ovanstående, föreslår Motormännens riksförbund att regeringen skapar incitament för utveckling av energieffektivare och miljövänligare bilar som, förutom att de kan köras på dagens bränslen, också kan drivas med inhemskt producerad förnybar energi.

Detta kan åstadkommas genom att de bilar som uppfyller följande krav, får en skattesubvention i storleksordningen 10 procent av bilens nypris. Detta kan exempelvis ske genom accisbefrielse eller lägre moms.

Krav:

1. Bränsleförbrukningen får för en medelstor personbil uppgå till högst 0,6 l/mil vid blandad körning och för en liten personbil till högst 0,5 l/mil. Vid alternativa bränslen måste förbrukningen omräknas med hänsyn till bränslets energiinnehåll.
2. För minst ett alternativt bränsle framställt från en förnybar primärenergikälla skall kunna uppvisas *minskade* utsläpp av kväveoxider med 30 procent och partiklar med 50 procent i förhållande till gällande lagkrav (övriga lagkrav skall givetvis uppfyllas).
3. Utan någon ombyggnad skall såväl dagens bränslen (bensin alt. diesel) som bränslen framställda av förnybar primärenergi (av såväl alkohol- som oljetyp) kunna användas som drivmedel. Möjligen kan det bli nödvändigt att ställa om reglage på instrumentbrädan, för att på detta sätt få största möjliga flexibilitet vid framtida val av alternativa bränslen.

För att stimulera bilfabrikanterna att börja tillverka energisnålare och mer miljövänliga bilar krävs, som tidigare nämnts, att incitament skapas som påskyndar en sådan utveckling. Sådana åtgärder kan vara av olika slag.

Incitament:

1. Bränslen som framställs av förnybar primärenergi befrias under ett introduktionsskede på t. ex. 5 år från hela drivmedelsskatten. Efter den inledande perioden läggs en halverad drivmedelsskatt på bränslet.
2. Beslut om hur det statliga inkomstbortfallet skall kompenseras bör fattas först när denna nya typ av fordon finns ute på marknaden i mer omfattande utsträckning. För närvarande kan detta inkomstbortfall täckas genom att medel tas från det överskatteuttag, f. n. 9 miljarder kronor, som årligen drabbar bilismen.
3. De föreslagna skattelindringarna föreslås för en period av 10 år för att motivera industrin att göra de investeringar som är nödvändiga för den föreslagna utvecklingen. Senast 3 år innan 10-årsperioden utlöper skall beslut fattas om skattebestämmelser för nästkommande 10 år.

Det är nödvändigt att garanti lämnas efter första 10-årsperioden beträffande högsta skattesats, både när det gäller denna typ av fordon samt bränslen som inte produceras av fossil primärenergi.

Stockholm den 30 juni 1987

Bo Lundgren
Verkst. direktör

Börje Henningsson
Teknisk chef

Medlemsförslag

om samnordiska insatser för personer med epilepsi

(Väckt av Lena Öhrsvik samt Lilli Gyldenkilde, Ulla Johansson, Grethe Lundblad och Mats Nyby)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH):

NNH delar uppfattningen att stora mänskliga värden står att vinna genom en förbättrad epilepsivård. Detta gäller också många andra grupper medicinskt eller på annat sätt handikappade.

NNH förordar att den föreslagna utredningen om epilepsivården kommer till stånd. NNH anser därvid att frågan om ökade resurser för forskning etc. bör ingå i utredningsuppdraget.

NNH anser vidare att de nordiska länderna, också inom det här aktuella området, har mycket att lära av varandra, och förutsätter därför att det samarbete i form av kunskaps- och erfarenhetsutbyte som redan har etablerats över gränserna vidareutvecklas och fördjupas.

Vällingby den 15 juni 1990

Nordiska nämnden för handikappfrågor

Finn Petrén
Kanslichef

Nordiska samarbetsnämnden för medicinsk forskning (NOS-M):

Medlemsförslagets syfte är att utreda förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram, samt att anslå erforderliga resurser för ökad forskning och informationsutbyte och upplysning till allmänheten.

NOS-M finner initiativet lovvært og støder forslaget om en samordning av den nordiska forskningen på området. En analys av den forskning som gjorts i Norden förordas.

Förslaget om en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram kräver ett stort förarbete för att det skall kunna genomföras. Detta arbete måste göras grundligt och kunde utföras i form av ett projekt. NOS-M vill påpeka att den av NOS-M tillsatta planeringsgruppen för hälso- och sjukvårdsforskning, vars ordförande är professor Björn Smedby, Uppsala universitet, vore lämpad för ett dylikt uppdrag.

Helsingfors den 23 april 1990

För nordiska samarbetsnämnden för medicinsk forskning

Pirjo Helena Mäkelä

Ordförande

Eili Ervelä-Myreen

Sekreterare

Danmark

Socialministeriet hänvisar i skrivelse av den 9 maj 1990 till Socialstyrelsens yttrande i saken den 3 april 1990 (se nedan).

Socialstyrelsen:

Socialstyrelsen har mærket sig, at baggrunden for forslaget væsentligst bygger på ønsket om at udveksle erfaringer om og at samordne og udbygge den kirurgiske og medicinske behandling og forskning, og at Udenrigsministeriet har sendt en tilsvarende høring til Sundhedsministeriet, Dansk Epilepsiforening m. fl.

Der peges i forslaget også på de psykologisk-sociale aspekter for denne patientgruppe, hvor sygdommen kan indvirke på livskvaliteten alt efter sygdommens sværhedsgrad og behandlingens effekt og bivirkninger. Forslaget nævner som eksempler, at der kan opstå behov for befordring i individuelle transportmidler og behov for tekniske hjælpemidler, f. eks. tryghedsalarmer.

Socialstyrelsen mener, at således som det sociale system vedrørende hjælp til enkeltpersoner i Danmark er bygget op, hvor behovet for hjælp vurderes ud fra den enkelte persons situation med hensyn til bolig, hjemmehjælp, hjælpemidler, befordring, førtidspension m. m., vil der også være taget højde for de særlige behov, som måtte opstå ved specielle lidelser, herunder også epilepsi. Socialstyrelsen skønner, at der ikke er behov for særlige tiltag inden for det sociale område.

For så vidt angår forslaget opfordring til at øge befolkningens kendskab til sygdommen gennem oplysning og information mener Socialstyrelsen, at et større kendskab til sygdommen og den måde, sygdommen kan give sig udslag på, kan øge forståelsen for denne persongruppes særlige vanskeligheder og medvirke til normalisering af den daglige tilværelse.

København, den 3. april 1990

Margit Jespersen

Birgitte Schlegel

Eksp.sekr

Sundhedsministeriet:

Sundhedsministeriet har hørt *Sundhedsstyrelsen* i sagen, som udtaler følgende:

"I Danmark findes 60 000 – 65 000 personer, som har eller på et eller andet tidspunkt i deres liv har haft epilepsi. Da mange patienter imidlertid bliver anfaldsfrie og dermed raske, er antallet af personer med behandlingskrævende epilepsi væsentligt mindre, formentlig ca. 30 000.

Ved særforborgens udlægning fandt man det væsentligt at decentralisere epilepsibehandlingen, bl. a. for at lette samarbejdet med de sociale forvaltninger på primærkommunalt plan. De fleste epilepsipatienter kan således behandles på de amtskommunale neuromedicinske og pædiatriske afdelinger. Patienter med svær epilepsi visiteres til neurologiske afdelinger med landsdelsfunktioner 4 steder i landet. Herudover findes et epilepsihospital, Kolonien Filadelfia, som modtager patienter fra hele landet, hvor der er behov for at lægge særlig vægt på behandlingens sociale og pædagogiske indhold. Hospitalet har i foråret 1988 etableret et egentligt epilepsicenter.

Behandlingsmulighederne for epilepsi er i stadig udvikling. Mulighederne for f. eks. operativ behandling af epilepsi er således blevet større gennem de senere år. Sundhedsstyrelsen har derfor nedsat en ekspertgruppe, som skal vurdere den fremtidige organisation af operativ behandling af patienter med epilepsi. Ekspertgruppen forventes at afgive redegørelse i efteråret 1990.

Sundhedsstyrelsen har endvidere i foråret 1990 etableret en koordinationsgruppe for referenceprogrammer. Koordinationsgruppen skal bl. a. formidle metoder for udarbejdelse af referenceprogrammer og igangsætte og rådgive om arbejdet vedrørende referenceprogrammer. Sundhedsstyrelsen vil anmode koordinationsgruppen om at overveje, om epilepsi er et muligt emne for et referenceprogram.

Det er Sundhedsstyrelsens vurdering, at det ikke for øjeblikket er hensigtsmæssigt at søge at etablere et fælles-nordisk referenceprogram for epilepsibehandlingen. Der er således store forskelle i opbygningen af sundhedsvæsenet i de nordiske lande, og indsatsen for at nå til en fælles opfattelse vil formentlig være væsentlig større end udbyttet. Udarbejdelse af fællesnordiske referenceprogrammer må i hvert fald baseres på nationale programmer og erfaring med udvikling af sådanne programmer. Sundhedsstyrelsen vil imidlertid orientere koordinationsgruppen om forslaget fra Nordisk Råd, således at koordinationsgruppen får lejlighed til at udtale sig om mulighederne for fælles-nordiske referenceprogrammer.

Sundhedsstyrelsen kan ikke ud fra foreliggende viden pege på specialiserede behandlingsmetoder for epilepsi, som egner sig for en fælles nordisk behandlingsindsats, men dette spørgsmål vil naturligt blive overvejet i ekspertgruppen om epilepsikirurgi. Et evt. fælles nordisk behov bør således først beskrives på nationalt plan.

Sammenfattende kan Sundhedsstyrelsen ikke på nuværende tidspunkt støtte medlem-forslaget i Nordisk Råd om et egentligt fælles vårdprogram/referenceprogram. Imidlertid er et fælles nordisk samarbejde naturligvis vigtigt, og det er derfor væsentligt at stimulere den igangværende faglige kontakt og forskningssamarbejdet i Norden med henblik på udnyttelse af både faglige og økonomiske ressourcer. Sundhedsstyrelsen kan således støtte punkt 2 i medlemsforslaget.”

Sundhedsministeriet kan henholde sig til Sundhedsstyrelsens udtalelse.

Sundhedsministeriet kan yderligere oplyse, at man ikke har modtaget bemærkninger vedrørende medlemsforslaget fra Socialministeriet og Forskningsdirektoratet.

København, den 30. maj 1990

Ester Larsen

Dorthe Lysegård

Københavns Magistrats 2 afdeling:

— — — Endvidere er Magistraten anmodet om eventuelt at stille supplerende oplysninger til rådighed, således at sagen kan belyses bedst muligt for rådet.

I denne anledning fremsendes en fra Hvidovre Hospitals neuromedicinske afdeling modtagen redegørelse af 23. juli 1990 vedrørende kirurgisk behandling af epilepsi, hvortil man skal henvide (se Dansk Epilepsi Selskab, *Bihang*).

Magistraten kan iøvrigt tilslutte sig Amdsrådsforeningens udtalelse i

sagen af 22. juni 1990 (se nedan) hvoraf fremgår, at det er vigtigt, at der sker en faglig og forskningsmæssig udveksling af oplysninger mellem de nordiske lande, men at det må anses for tvivlsomt, om det er realistisk at søge tilvejebragt en fællesnordisk epilepsibehandling samt udarbejde et samlet behandlingsprogram, hvorfor Sundhedsstyrelsen bør anmodes om en vurdering heraf, inden der tages stilling.

København, den 9. august 1990

Jørgen Frederiksen

A. Johannsen

Dansk Epilepsi Selskab:

Selskabets bestyrelse har drøftet det fremsendte forslag til fællesnordisk samarbejde om epilepsibehandling.

Dansk Epilepsi Selskab ser meget positivt på et politisk initiativ til fællesnordisk samarbejde til gavn for et bedre behandlingstilbud for personer med epilepsi i de nordiske lande

Til orientering om danske forhold vedlægges Dansk Epilepsi Selskabs betænkning fra 1986¹. I den mellemliggende tid har forholdene for den kirurgiske behandling af epilepsi ændret sig, og der vedlægges derfor et supplerende notat herom (*se Bihang*).

Aalborg, den 6. juni 1990

Birthe Pedersen

BIHANG

Samnordisk indsats for epilepsi-patienter

Historisk udvikling

Kirurgisk behandling af epilepsi har været anvendt i mange år i Danmark. Overlæge K. Værnet, Rigshospitalet, indførte i sin tid en ny operation, der bestod i fjernelse af spidsen af tindingelappen hos patienter, der led af epilepsi med komplekse partielle anfald (psykomotorisk epilepsi).

Med udviklingen af mange nye medikamenter mod epilepsi har denne behandling, der tidligere stort set kun har været udført på Rigshospitalet, i de senere år kun været brugt i begrænset omfang. Den nye teknologiske udvikling med indførelsen af en række nye undersøgelsesmetoder (EEG med zygomaticus-afledning, EEG med sphenoidal-afledning, Video-tele-

¹ Hæret tryckt.

metrisk EEG, SPECT-scanning, CT-scanning, MR-scanning, Wada-test, se nedenfor), der meget præcist kan kortlægge lokaliseringen af årsager til epilepsi, har bevirket at den operative behandling er genoptaget i større omfang med en mere forfinet operativ teknik.

1. Kirurgisk behandling af tindingelaps-epilepsi

Hvem skal opereres?

Kriterierne for operationen er en medicinsk ikke-kontrolleret epilepsi, – hvilket vil sige at patienten har mere end 2 anfald af kompleks partiel type om måneden med eller uden krampeanfald, – eller svær medicinpåvirkning betinget af et energisk forsøg på at kontrollere anfaldene. En svær medicinpåvirkning vil sløve hjernens funktion og derved invalidere patienten. Det nytter ikke at behandle patienten så intensivt med anti-epileptisk medicin, at anfaldene nok svinder, men at patienten er ude af stand til at fungere.

Jo yngre patienterne er, desto bedre bliver de efter operationen. Det hænger sammen med, at deres hjerner ikke har nået at blive beskadiget af mange anfald gennem mange år. Man bør derfor stille efter at operere patienterne to år efter epilepsiens start, – og helst mellem 10 og 20 års alderen.

Hvilke undersøgelser skal man gennemgå før operation?

Den primære undersøgelse ved epilepsi er EEG (elektroencefalografi), hvor man afleder de elektriske svingninger, enhver hjerne afgiver. Ved epilepsi vil man her ofte kunne bestemme lokaliseringen af fokus ved at placere en række elektroder spredt på hovedet efter et bestemt system. Hvis ikke et almindeligt EEG kan afsløre stedet, hvor epilepsien udgår fra, kan man optage EEG under anfald, eventuelt suppleret med video-optagelse, hvorved man kan sammenholde EEG-forandringerne med det, man ser på video-optagelsen, og derved finde ud af, om de optagede anfald er dem, patienten normalt lider af.

I visse tilfælde kan man med fordel optage EEG over 24 timer, hvilket kan foregå ambulant, da man kan give et lille EEG-apparat med hjem, efter at have sat elektroder på hovedet for 24 timers konstant optagelse.

Dernæst foretager man altid en CT-scanning, hvor man med en computerstyret røntgenundersøgelse kan undersøge hjernen minutiøst og påvise misdannelser, arvæv eller svulster, der kan være årsag til epilepsi.

En anden ny undersøgelsesmetode er MR-scanningen, der på samme måde detaljeret kan kortlægge hjernen for strukturelle forandringer, men uden brug af røntgenstråler, da undersøgelsen bygger på et stærkt magnetfelt og radiobølger. Denne metode, der er langt bedre end CT-scanning til udredning af epilepsi-patienter, har kunnet afsløre forandringer, som det førhen har været umuligt at se.

En mere dynamisk undersøgelse er SPECT-scanning (= Single-Photon-Emissions-Computerassisteret-Tomografi), hvor man indsprøjter et radioaktivt kontraststof i en blodåre og derefter følger stoffet i hjernen. Ved epilepsi vil man mellem anfald finde nedsat aktivitet i det område (fokus), hvor de epileptiske anfald starter, men man under anfald ser en øget aktivitet.

Man udfører også en psykiatrisk undersøgelse for at sikre sig, at patienten kan tåle operationen.

I en udredning af patienter til eventuel operation hører udover de nævnte undersøgelser desuden en bestemmelse af talecentrets beliggenhed (Wada-test), hvilket gøres med indsprøjtning af et afslappende stof (en barbitursyre) i en halspulsåre og vurdering af virkningen på talen, forskellige psykologiske funktioner og bevægelsen af en arm. De fleste mennesker har talecentret i venstre hjernehalvdel. Sprøjter man det let bedøvende stof ind i venstre halspulsåre, vil patienten forbigående ikke kunne tale og ikke kunne bevæge sin højre arm, da banerne fra venstre hjernehalvdel krydser over til højre arm og ben.

Endelig undersøges patienterne med psykologiske undersøgelser, da man altid kun kan operere på een tindingelap, og kun hvis den modsidige er rask. Hvis begge er syge vil en operation resultere i, at man mister hukommelsen.

Hvor mange bliver raske?

P. g. a. denne teknologiske udvikling har man taget den operative behandling op igen med et forbløffende godt resultat. I udlandet har man helbredelsesprocenter på helt op til 70–90%.

Hvornår skal man operere?

Da de epileptiske anfald (partielle anfald og krampeanfald, men næppe absencer) i sig selv skader hjernen med tilgrundegåen af nerveceller, er det vigtigt, at man ikke venter for længe med at tage stilling til, om en operation kunne komme på tale. I dag anbefaler man, at man kun behandler medicinsk i 1–2 år før man tager stilling til eventuel kirurgisk behandling. I dette tidsrum skal man stille en præcis diagnose af anfald og forløbsform og derefter behandle med de relevante medikamenter. Bliver patienten ikke anfaldsfri eller kommer ned på under 2 komplekse partielle anfald om måneden med eller uden krampeanfald, må man gå videre med udredning med henblik på operation.

Hvor mange har behov for operation?

Der er ca. 40000 patienter med aktiv epilepsi i Danmark. Man skønner at 20–30% af dem har epilepsi, der ikke kan kontrolleres med medicin. Ikke alle med epilepsi, der ikke lader sig kontrollere med medicin, kan opereres. Visse forudsætninger skal være opfyldt. Det er bl. a. det, man undersøger i de mange undersøgelser, der går forud for en eventuel operation. Behovet for operation på tindingelappen skønnes at være ca. 4000 patienter, med ca. 60–70 nye kandidater om året i Danmark.

Idag foretages der ca. een tindingelaps-operation og een callosotomi om måneden på neurokirurgisk afdeling, Hvidovre Hospital. Kapaciteten til udredning og behandling af flere patienter er på nuværende tidspunkt ikke til stede. Tværtimod er de deltagende afdelinger for tiden inde i en fase, hvor "personaleforbruget justeres til de aktuelle budgetter", resulterende i en yderligere nedsat kapacitet.

Hvor foregår undersøgelserne henne?

I dag koordineres disse undersøgelser kun på Epilepsihospitalet i Dianalund og på neuromedicinsk afdeling, Hvidovre Hospital i et samarbejde med fysiologisk/nuklear-medicinsk afdeling, Bispebjerg Hospital og neuro-medicinsk afdeling, Rigshospitalet. Operationerne udføres på neurokirur-

gisk afdeling, Hvidovre Hospital, hvor man indtil nu har opereret ca. 30 patienter. Ca. 65% er helt anfaldsfrie. — men observationstiden er endnu kun ca. 1 år.

Hvad er risikoen?

Den operative teknik er blevet mere forfined. Man fjerner således nu kun sjældent hele spidsen af tindingelappen, men i stedet kun en mindre del på indersiden af tindingelappen, mens man lader hjernebarken urørt. Dette har medvirket til, at der ikke findes større udfald eller neurologiske symptomer efter denne operation. Man kan se bortfald af lugtesansen på den ene side, derimod er det sjældent at man, som ved de gamle operationer, får bortfald af noget af synsfeltet.

Risikoen er derfor ikke større end ved en operation for en blindtarm.

2. Kirurgisk behandling af meget svær epilepsi med gennemskæring af hjernebjælken (Callosotomi)

Hvem har glæde af denne operation?

På Hvidovre Hospital har man som det første sted i Skandinavien indført en anden kirurgisk behandling af meget svær epilepsi. Det drejer sig dels om patienter med psykisk retardering, der lider af en bestemt epilepsi-type, hvor de pludseligt falder og slår sig med hyppige traumer til følge (Myoklon-astatisk-epilepsi), dels om andre meget svære epilepsityper med generaliserede anfald (krampeanfald).

Hvad består operationen i?

Operationen består i en gennemskæring af de forreste 2/3 af hjernebjælken, der forbinder de 2 hjernehalvdele. Det man ønsker at opnå, er at ændre de generaliserede anfald til små partielle anfald, hvor patienten bevarer bevidstheden. Når man delvis har gennemskåret hjernebjælken, kan de elektriske impulser ikke sprede sig til hele hjernen.

Hvordan er resultaterne?

Resultaterne er ligesom i udlandet meget lovende, idet de generaliserede anfald ikke blot er ændret til små partielle anfald uden bevidsthedstab eller generaliserede kramper, men de er også gået meget ned i hyppighed. Konsekvensen er en betydeligt behageligere tilværelse for patienten, der nu kan gå frit omkring i stedet for konstant at være under opsigt eller nærmest konstant at være holdt i hånden af forældre eller plejepersonale.

De nævnte operationstyper har betydet et stort fremskridt for mange patienter med svær epilepsi. De praktiserende læger, patienterne og deres pårørende bør være opmærksomme på denne behandlingsmulighed.

Ønsker for fremtiden

Med hensyn til operativ fjernelse af det epileptiske fokus kan man desværre kun operere på ar i tindingelappen i dag. På nuværende tidspunkt har vi hverken ekspertise eller apparatur til at finde de epileptiske forandringer i andre dele af hjernen og derefter behandle dem.

Vi håber i løbet af nogle år at være i stand til at foretage operationer på pandelappen og andre områder af hjernen, således at man kan spare landet

for de store udgifter, der er forbundet med at sende disse patienter til udlandet (ca. 700 000 kr. per patient).

En indførelse af disse muligheder vil dog kræve anskaffelse af nyt apparatur og mere ekspertise, hvad det offentlige med de aktuelle bevillinger ikke er indstillet på at ofre.

Der vil imidlertid være store besparelser at opnå ved disse operative behandlinger. Hvis man kan undgå at en patient bliver så invalideret af sin epilepsi, at han skal have førtidspension, sparer man mange penge, ofte mere end 1 million kroner per patient, da 75 % af alle epilepsier starter i barnealderen. Dernæst sparer man udgifter til medicin, da patienter, opereret for tindingelapsepilepsi i almindelighed kan tages helt ud af den medicinske behandling ca. 1 1/2 år efter operationen.

Patienter, der har fået foretaget callosotomi, kan ofte klare sig med betydeligt mindre doser end før operationen.

Man må derfor håbe, at vore politikere vil leve op til deres ansvar og være med til at give patienterne lignende behandlingsmuligheder i Danmark, som man har i andre lande, vi normalt ønsker at sammenligne os med!

Fælles nordisk initiativ

Til operation af epilepsi-patienter med focus uden for tindingelappen, hvor der kræves ekspertise og dyrt apparatur kunne man godt forestille sig et fælles nordisk samarbejde, idet denne gruppe patienter er relativt meget mindre end patienter med focus i tindingelappen. Et fælles nordisk center ville kunne gøre indsatsen billigere for de enkelte lande, samtidig med at man ved at samle disse patienter i eet center kunne oparbejde en betydelig viden og ekspertise med muligheder for videre forskningsmæssig udvikling af de anvendte metoder.

Imidlertid er jeg bekendt med, at Det Svenske Epilepsiselskab går ind for en decentraliseret kirurgisk behandling med centre lokaliseret til alle universitetshospitalerne (4–5). Dette vil muligvis være hensigtsmæssigt med henblik på behandling af de mange patienter med tindingelapsepilepsi, men næppe for de få med focus uden for tindingelappen.

Baggrundsmateriale

1. Mogens Dam & Lennart Gram: Epilepsi – fordomme og facts. Munksgaard 1984.
2. Mogens Dam, Lennart Gram & Mogens Lund: Epileptologi. Munksgaard 1986.
3. Mogens Dam, Svein I. Johannessen, Bengt Nilsson & Matti Sillanpää: Epilepsy: Progress in Treatment. John Wiley & Sons 1987.
4. Mogens Dam, Lennart Gram & Kaare Schmidt: Surgical Treatment of Epilepsy. Acta Neurol. Scand., suppl., 117, vol. 78, 1988.

Amtsrådsforeningen:

Amtsrådsforeningen skal i den forbindelse meddele, at man finder det vigtigt, at der sker en faglig og forskningsmæssig udveksling af oplysninger mellem de nordiske lande på det sundhedsmæssige område, herunder også

for så vidt angår epilepsibehandling. Imidlertid anser Amtsrådsforeningen det for tvivlsomt, om det er realistisk at søge tilvejebragt en fællesnordisk epilepsibehandling samt udarbejde et samlet behandlingsprogram, hvorfor man skal foreslå, at Sundhedsstyrelsen anmodes om en vurdering heraf, inden der tages stilling.

København, den 22. juni 1990

Per Kaalund

Torben Stentoft

Kommunernes Landsforening:

I forbindelse med gennemførelse af sygehusreformen i 1970'erne blev diagnostisering og behandling af personer med epilepsi henlagt til amtskommunernes sygehusvæsen – neuromedicinske/neurologiske afdelinger.

Den sociale behandling og rådgivning blev i forbindelse med den almindelige decentralisering af hidtidige statsopgaver henlagt til kommunerne/social- og sundhedsforvaltningerne.

Diagnose stilles ved hjælp af et apparatur, elektroencefalograf, der i 1960'erne blev udviklet af Rigshospitalet i samarbejde med teknikere.

Man er dog tilbageholdende med at stille diagnosen epilepsi, for så vidt angår små børn, idet også det kliniske sygdomsbillede kan forveksles med sædvanlige børnekrampe.

Ved gennemførelse af decentraliseringen til amter og kommuner opnåede man, at undersøgelse, behandling og eventuelle sociale støtteforanstaltninger tilvejebringes nær borgeren. Herved undgås endvidere, at personer med epilepsi klassificeres som en særlig patientgruppe.

Den medicinske målforskning sker således overvejende i sygehusvæsenets specialafdelinger, hvorved målforskningen også får et klinisk islæt.

For så vidt angår de i medlemsforslaget nævnte kirurgiske indgreb, foretages sådanne her i landet kun i beskedent omfang, idet den antiepileptiske medicin efterhånden er blevet så effektiv, at de allerfleste personer med epilepsi kan holdes helt eller delvis fri for anfald.

Kommunernes skolelægeordninger er meget opmærksomme på problemerne.

Skolelægen orienterer skolerne/lærerstaben. Ved forekomst af Petit mal (børneabcenser) vejledes lærerstaben i konkrete tilfælde, således at man ikke forveksler kortvarige abcenser med uopmærksomhed, og ved forekomst af Grand mal, m/u aura, vejleder skolelægen lærerne om, hvad et anfald indebærer, og hvorledes man skal forholde sig.

Endelig skal landsforeningen oplyse, at der i Danmark findes en estimate-

ret patientforening, Dansk Epilepsiforening, Korsgade 16, 2200 København N, der har nedsat et lægeråd, der er tiltradt af en række fremtrædende neuromedicinere/neurologer, og som udgiver et tidsskrift Frem i lyset.

Der er dermed flere målgrupper, der må tages i betragtning ved en ønsket, forstærket indsats over for personer med epilepsi.

København, den 18. april 1990

Eske Groes

Kaj Holst

Finland

Social- och hälsovårdsministeriet

Vården av personer med epilepsi har i Finland förverkligats som en del av ett regionalt vårdssystem och är relativt väl täckande. Det existerar en arbetsfördelning mellan de olika vårdenheterna.

Ansvar för diagnosticeringen, vården och rehabiliteringen av epileptiska barn innehas i Finland av läkare som specialiserat sig på barnneurologi. Nätet av dylika barnneurologiska arbetsgrupper inom sjukvårdsdistrikten och centralsjukhusen är dock inte ännu fullt täckande.

Då det gäller vuxna epileptiker är vårdssystemet både täckande och väl fungerande. Hälsovårdscentralerna utgör en del av vårdssystemet och svarar tillsammans med centralsjukhusen för vården.

Universitetscentralsjukhusen tar hand om epileptiker med behov av högspecialicerad vård. Behandlingen av epileptiker som behöver kontinuerlig institutionsvård har i Finland koncentrerats till Vaajasalo sjukhus i Kuopio, där även diagnosticeringsberedskapen är på en mycket hög nivå. Kirurgisk behandling ges systematiskt vid Kuopio och Uleåborg universitetscentralsjukhus. Enskilda kirurgiska ingrepp mot epilepsi utförs vid Tammerfors universitetscentralsjukhus.

Urvalet av epileptiker till kirurgisk vård och därmed förknippad specialundersökning kan skötas inom alla universitetssjukhus.

Ministeriet konstaterar att det i Finland är ändamålsenligt att koncentrera den epilepsikirurgiska verksamheten till två eller tre centran. Eftersom epilepsikirurgin är en vidtagande behandlingsform är antalet patienter i behov av operation idag stort. Men när detta behov tillgodosätts kan behandlingen av nya fall ske vid två enheter – eller kanske vid en enda enhet. Vid sidan av kirurgin har också läkemedelsbehandlingen utvecklats vilket lett till att antalet platser för kroniker inom den slutna vården radikalt kunnat skäras ned.

Social- och hälsovårdsministeriet anser att det kunde vara motiverat att tillsätta en samnordisk arbetsgrupp med uppgift att utreda såväl nuläget av

vården av epilepsi i de nordiska länderna som ländernas särskilda behov. Arbetsgruppen kunde också höra utländska sakkunniga.

Helsingfors den 6 juni 1990

Mauri Miettinen

Social- och hälsovårdsminister

Ralf Ekebon

T.f. överinspektör

Ålands landskapsstyrelse:

Epilepsi är en gemensam benämning på ett flertal olika typer av återkommande utbrott av störningar i hjärnans funktion, som karakteriseras av plötsliga attacker av förändringar i medvetande, motorisk aktivitet, sensoriska fenomen eller oändamålsenligt beteende. Orsakerna till dessa anfall är mångskiftande.

Som av medlemsförslaget framgår kan epilepsi, oavsett vilken orsak som ligger i bakgrunden, skapa en mängd socialmedicinskt betingade problem för de personer, som drabbas av dessa symptom. Ålands landskapsstyrelse finner det ändamålsenligt att förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett eventuellt samlat vårdprogram utreds men att ställning till anslående av resurser för forskning och informationsutbyte tas först då en sådan utredning föreligger.

Mariehamn den 7 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Birger Ch. Sandell

Landskapsläkare

Epilepsialiitto r. y. (Epilepsiförbundet)¹:

Epilepsi: insjuknande och prevalens

I Finland finns rätt färska epidemiologiska undersökningar om epilepsisfrekvens bland barn och vuxna. Enligt undersökningarna är förekomsten av epilepsi i barneår 0,8% och i vuxen ålder 0,7–0,8%. Dessa prevalens-

¹ Yttrandet översatt från finska.

siffror stämmer väl överens med uppgifterna från folkpensionsanstaltens register över specialersättningsberättigade läkemedel för epilepsi som omfattar nyregistrerade fall och tidigare beviljade rättigheter.

Antalet personer berättigade till specialersättning för läkemedel för epilepsi var i Finland 1.1.1990 respektive 1989 enligt följande:

Alla på grund av epilepsi till specialersättning berättigade

1.1.1990	0–15 år	16–64 år	65 år	Totalt
	4 691	27 174	5 475	37 345

På grund av epilepsi år 1989 beviljade rättigheter

0–15 år	16–64 år	65 år	Totalt
853	2 582	378	3 057

Således fanns i Finland 1.1.1990 totalt ungefär 37 000 personer med konstaterad epilepsi som hade ansökt om, och fått beviljad, rätt till specialersättning för läkemedel. Nya epilepsifall som anslöts till detta ersättningsystem uppgick till 3 000, varav 850 personer under 16 år. Å andra sidan upphörde rätten till specialersättning på grund av avslutad medicineri i 2 000 fall.

Den i medlemsförslaget nämnda epilepsiprevalensen i Sverige, ungefär 100 000 personer, framhålls ofta i dessa sammanhang. Det förefaller dock vara en ovanligt hög prevalens och kan endast förklaras av att alla, även sådana som drabbats av epilepsianfall enbart en gång, är inräknade i summan.

Vårdorganisation

Vård av vuxna epileptiker och barn med epilepsi är integrerad i den allmänna hälsovårdsorganisationen och är därmed landsomfattande.

Sjukhusvård för vuxna patienter är organiserad i fem universitetssjukhus och femton centrallasarett. Vid alla centrallasarett bortsett från Ålands finns en neurologisk enhet. En neurologisk enhet finns även i ungefär en tredjedel av regionsjukhusen, dvs. i minst fem regionsjukhus, inom centrallasarettens upptagningsområden på de största och folkrikaste orterna. Vid de flesta av de regionsjukhus som inte har en neurologisk enhet finns vuxenneurologisk konsultation. Varje centrallasarett ansvarar inom sitt område för vård och rehabilitering av epileptiker och andra neurologiska patienter. Därför finns vid varje centrallasarett en rehabiliteringsgrupp med representanter för olika fackområden.

Diagnostik, vård och rehabilitering på sjukhusnivå av barn med epilepsi sker på barnavdelningar vid landets alla centrallasarett och regionsjukhus. Vid nästan alla centrallasarett finns en specialist i barnneurologi som ansvarar för vården. Vid avsaknad av sådan tjänst ordnas vård inom ramen för konsultationsverksamhet.

Av *specialsjukhusen* är bara ett avsett för epileptikerhabilitering, nämligen Vaajasalo sjukhus för epilepsi och rehabilitering i närheten av Kuopio, som tar emot både vuxna och barn för diagnostiska undersökningar och rehabilitering. Lastenlinna (Barnborgs sjukhus) i Helsingfors erbjuder diagnostiska undersökningar och rehabilitering för barn med epilepsi.

Öppenvård

Vid alla centrallasarett finns både för vuxna och separat för barn en poliklinisk mottagning. Speciellt bör i detta sammanhang beaktas att i Finland finns en välfungerande privat sektor. Det finns neurologiska privatmottagningar speciellt på södra Finlands folkrika orter och i universitetsstäder. Inom öppenvård utgör besöken på de privata mottagningarna ca 25%. Siffran torde inte vara avvikande vad gäller epilepsi.

Akademisk neurologi

I Finland finns fem medicinska fakulteter och universitetskliniker. Vid alla dessa finns en professur i vuxenneurologi. Vid Helsingfors universitet finns en barnneurologisk klinik och professur i barnneurologi, vid Åbo universitet en professur i barnneurologi och en barnneurologisk öppenvårdsenhet. För tillfället täcks utbildningsplatsbehovet i både vuxen- och barnneurologi.

Antalet neurologer

I Finland finns för närvarande ungefär 140 specialister i vuxenneurologi och 45 i barnneurologi.

Frivilligorganisationernas verksamhet

Den första epilepsiföreningen i Finland grundades år 1899. Därefter startades några föreningar i södra Finland. I nuvarande form bedrivs epilepsiföreningarnas verksamhet sedan 20 år. Då grundades Epilepsialiitto r. y. (Epilepsiförbundet), som nu har totalt 30 lokala medlemsföreningar eller -klubbar. Den viktigaste verksamhetsformen för förbundets medlemsföreningar är social rehabilitering inom primärhälsovården, i synnerhet handledning i anpassningsträning och rehabilitering. Epilepsiförbundet har för närvarande fem distriktsekreterartjänster i olika delar av landet. Epilepsiförbundet anordnar årligen tiotals kurser för ca 400 epileptiker och deras anhöriga, och för 80–90 personer vid Vaajasalo sjukhus' Roinila kurscentrum. Därutöver anordnar centrallasaretten årligen flera kortkurser av typ introduktionskurser. Kurserna finansieras med medel kanaliserade via Penningautomatföreningen, folkpensionsanstalten och tjänster köpta enligt VALTAVA-lagen.

Förbundets medlemsantal växer årligen med 10% och uppgår nu till 5 500. Kontakter med medlemmarna upprätthålls och information gentemot samhället sker via tidningen Epilepsialehti (Epilepsitidningen) som

utkommer sex gånger per år, men också otaliga tryckta guider, informationsblad, tidningsartiklar, firandet sedan 13 år av s. k. epilepsivecka med olika teman samt offentliga uppträdanden i massmedier är ägnade att ge en bild av epilepsioorganisationernas verksamhet. Förbundet har åtagit sig att ordna utbildning för neurologisk vårdpersonal.

På uppdrag av förbundet pågår sedan över 10 år vetenskaplig forskning, som speciellt har handlat om den stora allmänhetens kunskaper om epilepsi och attityder. Forskning pågår också om epilepsi ur individuell aspekt, om effekten av anpassningskurserna m. m.

Epilepsiförbundets centralkansli ligger i Helsingfors. Där arbetar åtta heltidsanställda tjänstemän. Därutöver verkar under förbundet ovan nämnda fem distriktsekreterare och habiliteringshandledare i olika delar av landet.

Diagnostik och vård av nyligen insjuknad epilepsipatient

Varje centrallasarett ansvarar för diagnostik, vård och habilitering av befolkningen inom sitt upptagningsområde. Fem universitetssjukhus, som förutom sitt eget upptagningsområde ansvarar för större områden och därigenom för vård av hela befolkningen, har anskaffat eller håller på att anskaffa apparatur för epilepsidiagnostik, som kvalitetsmässigt är modern men som kvantitativt fortfarande är otillräcklig. Möjligheterna för en ny patient att erhålla all erforderlig medicinsk och social vård samt habilitering kan anses kvalitativt tillräckliga men kvantitativt bristfälliga.

Behoven. Fördelningen av vårdansvaret enligt den nya lagen om specialsjukvård som träder i kraft i början av 1991 kommer att vålla problem geografiskt på det individuella planet. I synnerhet patienter med svår epilepsi från små kommuner kan bli utan erforderlig vård. Detta beror på att samhällets resurser till kommuner för hälso- och sjukvård liksom socialvård fördelas efter befolkningsmängd. Därmed kan det bli nödvändigt att göra avkall på relativt resurskrävande vård av en patient. Särskilt sådana patienter borde garanteras samma vård som patienter från större och rikare kommuner.

Epilepsikirurgi är till stora delar oorganiserad. Diagnostisk beredskap för att upptäcka epilepsikirurgiska fall kommer inom de närmaste två tre åren att vara kvalitativt tillfredsställande, men det kan ifrågasättas om den kvantitativt är tillräcklig. Om själva kirurgin finns erfarenheter vid Uleåborg, Kuopio, Tammerfors och Helsingfors universitetssjukhus, delvis även vid Åbo universitetssjukhus. Ännu så länge är det olöst vid hur många universitet och med vilken kapacitet operationer kommer att kunna utföras.

Det finns inte tillräckligt många tjänster i neurologi och barnneurologi i landet. Utbildningen speciellt i epilepsifrågor är fortfarande bristfällig. Särskilt bör påpekas att utbildning i epilepsi av övrig vårdpersonal är otillräcklig.

I lagstiftningen finns fortfarande luckor. En epileptikers olycksfalls- och livförsäkringsskydd är bristfälligt. Samhällets engagemang för att lösa detta problem borde övervägas.

Vetenskaplig forskning om epilepsi har fortfarande stora ekonomiska problem. Enkannerligen rekrytering av assistenter slukar forskarens resurser. Individuella stipendier har det varit nästan omöjligt att få. Att kunna koncentrera sig några månader på forskning skulle ändå gagna flera syften.

Nordiskt samarbete

Nordiskt samarbete har utövats i form av epilepsikongresser och -konferenser, ungdomsläger och besök.

Varje nordiskt land har sina egna starka områden inom epilepsiforskning och -vård. Detta borde tillvaratas. Mycket betydelsefullt skulle vara stöd från Nordiska rådet för att öka möjligheterna till nationell finansiering och resursanskaffning inom epilepsi. För att garantera kontinuerligt informationsutbyte borde ett uppföljningssystem skapas, så att alla nordiska länder kunde ta del av och dra nytta av varandras kunskaper och erfarenheter. I det avseendet skulle det vara befogat att ge en rekommendation om ett gemensamt vårdprogram och dess kontinuerliga uppdatering. Konferens- och kongressverksamhet tilldelas mycket knappa resurser. Utan ekonomisk hjälp från läkemedelsföretag skulle deltagande i kongresser avsevärt minska på grund av höga deltagaravgifter och andra kostnader och skulle i vissa fall kunna upphöra helt. Språkproblem borde uppmärksammas. Med tanke på att det i Sverige finns ungefär 400 000 personer med finska som modersmål, av vilka de flesta inte klarar sig på svenska, kan alltså beräknas att det i Sverige finns ungefär 3 000 finsktalande epileptiker. Att ordna tolkhjälp vid sidan av förkovran av språkkunskaperna är nödvändigt. Förutom för kontakter som direkt har med vården att göra behöver de aktiva föreningarna ekonomisk hjälp för sina möten. Det vore befogat att börja harmonisering av lagstiftningen med att kodifiera nuvarande lagstiftning i alla nordiska länder, därefter kunde regelverken harmonieras.

Slutord

Det är helt på sin plats och tacknämligt att svenska riksdagsledamöter har tagit upp epilepsifrågan på detta tydliga sätt. Tonen i deras medlemsförslag lär dock vara litet för pessimistisk. Alla nordiska länder har internationellt sett en förhållandevis hög nivå på diagnostik och vård av flertalet personer med epilepsi. Detta undanröjer naturligtvis inte behovet att göra den ännu bättre. Vidare måste konstateras att en del av befolkningen i varje land befinner sig i en svår situation tex på grund av stora avstånd.

Det finns all anledning att hoppas att medlemsförslaget leder till positiva resultat inom flera av epilepsins delområden.

Helsingfors i maj 1990

Epilepsiförbundet r. f.

Matti Sillanpää

Ordförande

Leena Hyvärinen

Verksamhetsansvarig

Finlands stadsförbund¹:

Ökat nordiskt samarbete inom hälsovårdsområdet är nödvändigt i synnerhet i fråga om små sjukdomsgrupper och/eller då man behöver särskilt kunnande eller undersökning, som lönar sig att koncentrera t. ex. på en plats. Det är också möjligt att avtala om samnordisk arbetsfördelning i vården av sådana sjukdomar.

Finlands stadsförbund tillstyrker medlemsförslaget, där ministerrådet rekommenderas att utreda förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram samt att anslå erforderliga resurser för ökad forskning och informationsutbyte rörande läkemedel och behandlingsmetoder samt för information och upplysning till allmänheten.

Helsingfors den 29 maj 1990

Finlands stadsförbund

Jyrki Kivistö

Avdelningschef

Matti Laiho

Chef för hälsovården

Suomen kunnallisliitto (Finska kommunförbundet):

I alla de nordiska länderna pågår aktiviteter för att förbättra epilepsivården. Modern diagnostik och behandling av patienter med epilepsi krävar avancerad utrustning, vilket i sin tur förutsätter en koncentration av resurserna. Ett samlat vårdprogram samt ett utökat forsknings- och informationsutbyte skulle ge stora mänskliga och samhällsekonomiska vinster.

¹ Yttrandet översatt från finska.

I det medlemsförslag som avses i rubriken föreslås, att förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram utreds och att erforderliga resurser anslås för ökad forskning och informationsutbyte rörande läkemedel och behandlingsmetoder samt för information och upplysning till allmänheten.

Suomen kunnallisliitto rekommenderar, att medlemsförslaget godkänns.

Helsingfors den 14 maj 1990

Suomen kunnallisliitto

Olli Kerola
Avdelningschef

Raoul Sundqvist
Ekonomiplanerare

Finlands svenska kommunförbund:

— — — Med anledning härav får förbundets byrå meddela att vi stöder förslagsdelen 2. angående resurser för ökad forskning och informationsutbyte samt ökad upplysning till allmänheten. Däremot kan förslaget 1. om gemensam samnordisk epilepsivård enligt vår uppfattning vara svårare att genomföra.

Helsingfors den 18 juni 1990

Finlands svenska kommunförbund

K. J. Brunström

Erik Nylund

Finlands läkarförbund:

Karakteristiskt för vårdprogram för olika sjukdomar är enligt Finlands läkarförbunds uppfattning, att de skall göras upp på nationell grund. I detta avseende avviker epilepsin inte från många andra sjukdomsgrupper. Då det är fråga om krävande specialbehandling kan det i vissa fall vara motiverat att koncentrera verksamheten samnordiskt till en plats. Nuvarande nordiska förbindelser har redan gjort sådan verksamhet möjlig. Då det gäller epilepsi kan epilepsikirurgin nämnas som exempel på en sådan

verksamhetsform. På grund av ovannämnda omständigheter anser Finlands läkarförbund, att de föreslagna åtgärderna i medlemsförslaget inte som sådana är behövliga.

Finlands läkarförbund

Klas Winell

Vice ordförande

Santera Kujala

Bitr. verksamhetsledare

Epilepsiföreningen på Åland:

Den på Åland nybildade epilepsiföreningen har vid styrelsemöte den 17 april beslutat om följande yttrande:

Föreningen omfattar innehållet och klämmarna i förslaget, som vi anser synnerligen viktiga. Vi vill i synnerhet framhålla behovet av att vården garanteras på vårdtagarens eget språk, för Ålands del på svenska.

Föreningen anser också att möjlighet till vård i annat nordiskt land bör undersökas.

Mariehamn den 11 juni 1990

Enligt uppdrag

Lars Rögård

Ordförande

Island

Sundheds- og forsikringsministeriet (Heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytið):¹

I forslaget henstilles på den ene side til, at det undersøges, om det er realistisk at få samnordiske regler om behandling af epilepsi-patienter, herunder særlig behandlingsprogrammer, og på den anden side, om det er muligt at få bevillinger til at forøge forskning og information omkring medicin og anden lægebehandling i forbindelse med denne sygdom.

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Ministeriet anser alltid nordiske analyser og samarbejde på særområder som dette for at kunne komme Island til gode.

Reykjavik, den 16. maj 1990

Guðmundur Bjarnason

Páll Sigurðsson

Norge

Sosialdepartementet hänvisar i skrivelse den 9 juli 1990 till yttrande av Statens senter for epilepsi av den 26 juni 1990 (se nedan).

Statens senter for epilepsi:

Jeg har med interesse lest Lena Öhrsviks og Grethe Lundblads forslag om en samordning av ressursene for å bedre livskvaliteten for mennesker med epilepsi i de nordiske land. Jeg har også gitt en kopi av forslaget til overlege Yngve Løyning, som tidligere har engasjert seg i spørsmål om internordisk epilepsisamarbeid. — — —

Min umiddelbare reaksjon på forslaget er at vi naturligvis bør samarbeide over landegrensene. Pr. idag er det vel allerede et visst samarbeid, riktignok uformelt, mellom de ulike lands epilepsiforbund, og det er også et visst samkvem mellom fagfolk som arbeider innenfor epileptologi, kfr. de nordiske epilepsikonferansene. I Öhrsviks og Lundblads forslag savner jeg noe mer konkret som går på samarbeidets form og innhold. Det forekommer meg å være mange felt innenfor epileptologien hvor man kunne ha nytte av å samarbeide, jeg tenker f. eks. på informasjonsbrosjyrer, videofilmer, medikamentutprøvinger, epilepsi-kirurgi, førerkortforskrifter m. m.

Kort sagt er det mange uløste oppgaver som sannsynligvis (?) lettere vil finne sin løsning når vi er flere.

Sandvika, 2. mai 1990

Statens senter for epilepsi

Karl O. Nakken

Overlege

Vi har den 5. ds. mottatt Deres oversendelse av ovennevnte forslag med anmodning om merknader så snart som mulig. Anmodningen kommer på

et ubeleilig tidspunkt, da vi er nedlesset av presserende oppgaver med allerede oversittede frister. Imidlertid vil vi gjerne avgi en kortfattet kommentar til forslaget og kommer gjerne tilbake med et mer utfyllende svar senere om det er ønskelig. Vi har følgende bemerkninger.

Epilepsiservicen i de nordiske land

Det er riktig som fremstilt i det svenske forslaget at epilepsiservicen er forskjellig utformet i de nordiske land. Den forskjelligartede utvikling av denne service har vært styrt av mange krefter.

I Norge fikk vi en heldig utvikling. Det pleiehjem med 64 plasser som Det Norske Diakonforbund opprettet på gården Solberg i Sandvika i 1910 etter mønster av lignende institusjoner i Danmark, Sverige og Tyskland, hadde kort avstand til de kommende to regionsykehus, Rikshospitalet og Ullevål. Utviklingen av institusjonen fra 1954 av til et moderne epilepsisenter for "comprehensive" service (integrert, tverrfaglig, heldekkende service for somatiske, psykososiale, og habiliteringsmessige problemer) kunne derfor skje med løpende samarbeid med disse regionsykehus for supplerende utredninger og behandlinger. Spesielt viktig kom dette til å bli for den delen av epilepsiservicen som kirurgisk behandling utgjør og som ivaretas av et tverrfaglig team fra de tre institusjonene. Vårt epilepsisenter har derved kunnet utvikle seg etter forutsetningene til et senter på høyeste spesialiseringsnivå, og blitt en modell som har tiltrukket seg betydelig interesse internasjonalt med mange besøk fra land med lignende struktur for helseservice. Vi mottar også en del pasienter fra de andre nordiske land hvor kjerner til lignende sentra har blitt nedlagt eller ikke utviklet, og hvor epilepsiservicen på høyeste spesialiseringsnivå er ivaretatt av pædiatriske og neurologiske regionsykehusavdelinger. Disse har vanskeligere for å gi en comprehensive service enn det et eget epilepsisentrum har.

Som nevnt i det svenske forslaget, er det sterke krefter i Sverige for å opprette epilepsisentra for comprehensive service og for epilepsikirurgi. I Danmark er den tidligere kolonien Filadelfia under utbygging til et slikt senter, og i Finland har de etablert et slikt senter.

Forslaget om en samnordisk innsats for bedre epilepsiservice

Vi mener at den modell vi har utviklet i Norge, er særlig godt egnet for service til den aktuelle pasient-gruppe. Forøvrig anbefaler de store internasjonale epilepsiorganisasjoner en slik modell. De nordiske land har allerede et godt samarbeid med utveksling av informasjon på nordiske epilepsimøter, men dette kan og bør utvikles og utvides. Videre har det allerede vært praktisert internordisk samarbeid om utprøving av medikamenter, men dette kan også utvides. Dessuten er det som nevnt i forslaget en del diagnostiske utredninger som krever meget kostbart utstyr (f.eks. PET SCAN), og som derfor etter vårt skjønn bør sentraliseres i et lite område som Skandinavia. Samarbeid om metodeutvikling og forskning er klart

ønskelig og mulig i større utstrekning enn det til nu har vært praktisert.

På denne bakgrunn anbefaler vi det aktuelle forslag til Nordisk råd. Forutsetningen er at en iverksettelse av eventuelle forslag ikke medfører noen innskrenkninger i den virksomhet vårt senter møysommelig har bygget opp og fått sanksjon for i Den nasjonale helseplan frem mot år 2000.

Sandvika, 26. juni 1990

Yngve Løyning/ Ph/D.,

Direktør/överlege

Norsk epilepsiforbund hänvisar i skrivelse den 15 maj 1990 till yttrande avgivet av Statens senter för epilepsi (se ovan).

Den norske lægeforening:

Den norske lægeforening stiller seg positiv til alle tiltak som kan bedre situasjonen for kronisk syke, herunder økt forskning, informasjon og bedre behandling og omsorg. Lægeforeningen er klar over at det foreligger en rekke udekkede behov på dette området.

I forslaget fra den svenske delegasjonen til Nordisk Råd er spesielt behovet hos pasienter med epilepsi tatt vare på. Lægeforeningen har ikke noe grunnlag for å vurdere dette opp mot andre behov, men ser ikke bort fra at andre grupper av kronisk syke kan ha like store udekkede behov. Hvis Nordisk Råd ønsker å styrke omsorgen for pasienter med kronisk sykdom, ville det derfor etter Lægeforeningens mening være riktig å se på hele problemkomplekset og deretter eventuelt forsøke å foreta en prioritering mellom de mest påtrengende behov.

Lysaker, 14. mai 1990

Bengt-Lasse Lund

Generalsekretær

Hans Asbjørn Holm

Avdelingsleder, dr. med.

Sverige

Socialstyrelsen:

Förslaget tar upp behovet att utreda förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram samt föreslår att

erforderliga resurser anslås för forskning och att ett internordiskt forskningssamarbete etableras.

Som förslagsställarna framhåller är epilepsivård, särskilt i dess specialiserade form, ett lagarbete där olika yrkeskategorier och specialister bidrar med sin särskilda kompetens. Tillgången på specialister är mycket varierande i de nordiska länderna. Som exempel kan nämnas stora skillnader i utbyggnaden av neurologin, barnneurologin och tillgången på kliniska neurofysiologer, tre nyckelfunktioner inom epilepsivården.

Socialstyrelsen har tillsatt en expertutredning av epilepsivården i Sverige. Utredningen arbetar för närvarande med att få fram svenska epidemiologiska grunddata. Parallellt genomförs en inventering av vårdresurser och epilepsiforskning i landet. Utredningen startade för ett år sedan och beräknas slutföra sitt uppdrag hösten 1991.

Därutöver har Medicinska forskningsrådets initiativgrupp för medicinsk teknologi beslutat att redan hösten 1990 sammanställa en rapport beträffande den internationella kunskapsfronten och göra en bedömning av epilepsikirurgins nuvarande status.

I avvaktan på pågående utredningars slutförande finns det för svenskt vidkommande inget underlag för ett samnordiskt initiativ. Enligt socialstyrelsens uppfattning saknas för närvarande förutsättningar för ett gemensamt nordiskt vårdprogram. En välfungerande epilepsivård måste planeras utifrån de faktiska förutsättningar som råder i respektive land. Socialstyrelsen anser därför att det för närvarande inte är motiverat med en epilepsiutredning utöver de nu pågående.

Det finns dock ett starkt intresse för nordiskt samarbete kring samhällsviktiga frågor. Det naturliga forumet för vetenskapligt utbyte är respektive lands sammanslutningar med primärt syfte att främja forskning inom epileptologin. De olika ländernas epilepsisällskap samarbetar i International League Against Epilepsy. Utöver detta har de nordiska epilepsisällskapen sinsemellan ett mycket nära samarbete för vetenskapligt utbyte.

Ett viktigt forum för internordiskt vetenskapligt utbyte är de regelbundet återkommande skandinaviska epilepsikongresserna. Dessa kongresser har dessutom den unika utformningen att vara samarrangerade av de vetenskapliga epilepsisällskapen och patientförbunden. Den 7:e och senaste Skandinaviska Epilepsikongressen avhölls i Tylösand 1989 och samlade cirka 500 deltagare. Socialstyrelsen deltog som delfinansiär. Det finns sålunda redan idag ett omfattande och nära nordiskt samarbete kring epilepsiforskning.

Socialstyrelsen anser sammanfattningsvis att ett gemensamt nordiskt vårdprogram för epilepsi för närvarande inte är aktuellt och att det, mot bakgrund av att en svensk epilepsiutredning pågår, inte är motiverat att

särskilt utreda förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård.

Stockholm den 8 maj 1990

Lennart Rinder

Direktör

Marianne Rambro

Avdelningsdirektör

Landstingsförbundet:

Som nämns i förslaget pågår utredningar om epilepsivården i landet. Vad gäller kirurgisk behandling av epilepsi har Statens Beredning för utvärdering av Medicinsk Metodik (SBU) av socialstyrelsen och Landstingsförbundet fått i uppdrag att utvärdera denna behandlingsform.

Inom socialstyrelsen pågår en utredning av epilepsivården i ett vidare perspektiv. Ett omfattande medicinskt underlag kommer att tas fram och med detta som utgångspunkt kommer omfattningen av erforderliga medicinska åtgärder att anges. Först nästa år beräknas detta vara färdigställt. När förteckning R till riksavtalet för hälso- och sjukvård för år 1990 behandlades av förbundsstyrelsen i december 1989 beslöts att avvakta med ställningstaganden till dess erforderligt medicinskt underlag finns att tillgå. Förteckning R, som omprövas varje år, omfattar högspecialiserad vård där hela landet är upptagningsområde.

Rent principiellt ser förbundsstyrelsen positivt på samarbete över gränserna. Nu pågående utredningar om epilepsivård får utvisa om viss del av vården är av så högspecialiserad karaktär att det egna landet är för litet som upptagningsområde eller om det av andra skäl finns anledning överväga ett nordiskt samarbete.

Stockholm den 17 maj 1990

Landstingsförbundet

Gunnar Hofring

Walter Slunge

Svenska läkaresällskapet:

— — — vill efter hörande av sina sektioner för klinisk neurofysiologi, neurokirurgi, neurologi samt pediatrik och skolhygien anföra följande.

Svenska läkaresällskapet vill inledningsvis understryka att gruppen epi-

leptiker är stor. I de skandinaviska länderna torde det sammanlagt finnas 200 000 – 300 000 epilepsisjuka med starkt varierande svårighetsgrad och därmed mycket varierande behov av medicinskt och socialt stöd. Läkarsällskapet vill lämna följande kommentarer till de enskilda medlemsförslagen.

1. Gemensam epilepsivård och samlat vårdprogram

Epilepsivården i Sverige befinner sig sedan cirka 5 år i snabb utveckling både när det gäller sjukhusvård och övrigt omhändertagande av patienter och anhöriga. Hittills har framstegen framförallt gällt utveckling av diagnostik och kirurgisk terapi, där i vissa avseenden Sverige f. n. torde ha ett visst försteg framför övriga nordiska länder. Däremot finns i Sverige fortfarande brister när det gäller det sociala omhändertagandet (arbetsvård, habilitering, rehabilitering, familjestöd m. m.), i synnerhet för de vuxna, medan situationen för epilepsisjuka barn och deras familjer är bättre. Regionala olikheter vad gäller basala resurser föreligger bl. a. beträffande vissa nyckelkategorier inom läkarkåren.

Den svenska epilepsivården är för närvarande föremål för en av socialstyrelsen tillsatt bred utredning med uppgift att avge yttrande under 1991, förhoppningsvis med förslag om åtgärder för att bredda och förstärka epilepsivårdens nationella bas. Det vore enligt Svenska läkaresällskapet olyckligt att föregripa resultatet av detta arbete genom att gå in i en ny utredning om förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram. Om det är ett nordiskt centrum för avancerad epilepsivård som föresvävar förslagsställarna kan ett sådant leda till uttunning av de nationella resurserna i en situation då basen och inte toppen behöver förstärkas. Redan nu finns möjligheter att skicka patienter mellan de nordiska länderna då olika typer av specialåtgärder är medicinskt indicerade.

2. Forskningsamarbete och informationsutbyte

Forskningssamarbete har sedan många år förekommit mellan olika forskningsinstitutioner i de nordiska länderna. Detta har bl. a. manifesterat sig i skandinaviska epilepsikongresser, senast i Tylösand 1989. Samarbetet har fr. o. m. 1990 utvidgats till att omfatta också Storbritannien och Holland. Därutöver finns ett stort antal europeiska och andra internationella kongresser, där forskningsrön presenteras och kontakter knyts. Samarbetet behöver emellertid intensifieras och tillföras resurser.

Ett initiativ från Nordiska rådet att bereda yngre forskare möjlighet att vistas vid utländska universitet där högklassig epilepsiforskning bedrivs skulle var värdefullt. I förslaget tangeras problemet att det tyvärr trots alla ansträngningar sannolikt kommer att kvarstå en grupp barn som inte kan hjälpas till anfallsfrihet vare sig med medicinering eller kirurgiska ingrepp. Dessa barn är ofta flerhandikappade med såväl förståndshandikapp som

rörelsehinder. Habilitering av dessa barn liksom rehabilitering av opererade patienter måste prioriteras i ett kommande utvecklingsarbete. Även här kan den svenska utredningen bidra med synpunkter på behov och inriktning.

Läkarsällskapet vill därför föreslå att även frågan om gemensamma nordiska forskningsresurser upptas i ett senare skede för närmare bearbetning av konkreta förslag.

Sammanfattningsvis finner Svenska läkarsällskapet att man bör avvaktas med de föreslagna samnordiska insatserna rörande epilepsi tills resultatet av den pågående svenska utredningen om epilepsivård föreligger.

Stockholm den 12 juni 1990

För Svenska läkarsällskapet

Sven Dahlgren

Ordförande

Hans Hallander

Sekreterare

Regionsjukhuset i Umeå, neurokirurgiska kliniken:

Vi välkomnar förslagen

"1. att utreda förutsättningarna för en gemensam samnordisk epilepsivård och ett samlat vårdprogram

2. att anslå erforderliga resurser för ökad forskning och informationsutbyte rörande läkemedel och behandlingsmetoder samt för information och upplysning till allmänheten."

och framhåller följande:

I. Utgående från internationella och nordiska data har ca 100 000 individer i Sverige epilepsi, 10% av dessa är barn ≤ 17 år. Årligen insjuknar ca 4 000 personer, de svårbehandlade utgör ca 50%. Ca 26 000 patienter ≤ 60 år behöver utredas inför eventuell kirurgisk behandling, 4 500 av dessa är barn. Årligen tillkommer 1 500 nya sådana fall.

II. 1 500–5 200 personer ≤ 60 år med partiell epilepsi bör opereras, 550–1 200 är barn. Ca 150 barn med epilepsi har CP-skada, merparten av dessa borde opereras. Årligen tillkommer 150–350 nya epilepsifall.

Farmakoresistent partiell epilepsi bör efter adekvat antiepileptisk behandling icke få fortgå längre än 1–5 år utan att epilepsikirurgisk vård övervägs.

III. Den preoperativa utredningen är tids- och resurskrävande och omfattar anfallsanalys, neuroradiologi, ofta invasiv neurofysiologi med registrering från kroniska EEG elektroder direkt från hjärnan, speciell neuropsykologi, neuropsykiatri och psykosocial bedömning. Utredningen kräver avancerad apparatur och teknisk expertis.

IV. Den första enkla epilepsikirurgiska operationen i Sverige gjordes 1901. Mellan 1925–1979 utfördes ca 690 operationer, dvs. 11/år, 149 gjordes på barn, 3/år. Under 1980-talet har modern epilepsikirurgi utförts på ca 250 patienter, 25/år, huvudsakligen på fyra av landets sex neurokirurgiska kliniker. Umeå, i samarbete med Göteborg, har haft högsta produktion. Ca 70 barn har opererats, 7/år. Nuvarande årliga operationskapacitet är < 50 fall.

V. Internationella och svenska resultat visar att ca 60% blir helt anfallsfria, ytterligare 25–30% avsevärt förbättrade. Utöver resektiv kirurgi mot partiell epilepsi, kan patienter med diffus epileptisk hjärnskada hjälpas med lindrande ingrepp, avskärning av nervbanor, ca 70% förbättras därav delvis. Vinsten av ett sådant ingrepp kan vara minskad vårdtyngd och frigjorda vårdresurser.

Livskvaliteten förbättras av operation genom förbättring av intelligens, minne, språkförmåga, beteende, självförtroende, fysisk aktivitet och socialt engagemang. Övergående sociala problem kan förekomma efter operation. Ofta är dessa relaterade till en alltför utdragen preoperativ sjukdomstid. Hjälp med kurator och yrkesvägledare kan postoperativt bli nödvändigt.

Komplikationer i samband med epilepsikirurgi uppträder i 5–17%. Dödligheten är 0–4%. Dödligheten på sikt är dock högre hos dem som inte opereras.

VI. Högkvalitativ, produktiv epilepsikirurgi kan enligt mångårig internationell erfarenhet bedrivas bäst vid *Epilepsicentra* där utvecklingen drives framåt i intimt samarbete med grundforskningen. Det mest kända och ledande Epilepsicentret finns i Montreal, Kanada. Typiskt för ett högproduktivt Epilepsicenter är dess multidisciplinära expertorganisation. Det finns även andra kända Centra med mångårig erfarenhet, dock med lägre produktion. Helt nyligen har i USA ett stort antal "centra" tillkommit vilket lett till organisatoriska mått och steg för att värna om verksamhetens kompetens.

VII. Ett Epilepsicenter skall emellertid inte enbart behandla kirurgiska patienter utan även komplexa icke-kirurgiska fall med penetrerande analys, behandling och psykosocial hjälp. Centrets verksamhet skall vara allomfattande, av typen *comprehensive epilepsy care*.

VIII. Ekonomiska överslagsberäkningar har visat att etablerings- och driftkostnaderna för högkvalitativ epilepsivård utgör blott en del av de tunga kostnader (produktionsbortfall) som kvarstår åtminstone oförminskade om ingen satsning göres på förbättrad epilepsivård.

IX. Skapandet av ett Epilepsicenter gemensamt för de nordiska länderna för utredning, intensiv medicinsk och högkvalitativ kirurgisk terapi och rehabilitering av patienter med epilepsi, skulle driva utvecklingen framåt. Epilepsicentret skulle även ha de bästa förutsättningarna att upplysa allmänheten och bryta den negativa bild man fortfarande har om epilepsi-

sjukdomarna. Tillräckliga resurser skulle ställas till förfogande, så att ett fullständigt epileptologiskt team med nödvändiga resurser kunde skapas.

Jag hänvisar till rapporten "Epilepsikirurgi av Idag" som jag utarbetat för Statens Beredning för Utvärdering av Medicinsk Teknologi, SBU. Den ger en detaljerad analys av epilepsikirurgins möjligheter till behovsrelaterad, högkvalitativ epilepsivård.

Neurologiska kliniken, Regionsjukhuset i Umeå den 6 maj 1990

Dessa synpunkter har kliniken i Umeå med några avvikelser i detalj inlämnat till Svensk neurokirurgisk förening. Enligt uppgifter har förslaget ej beaktats. Ett annat för oss okänt yttrande har avfattats och insänts.

Jag ber därför att få inlämna förslaget 1990.05.06 till Nordiska rådets svenska delegation.

Umeå den 31 maj 1990

Herbert Silfvenius

Docent, överläkare

Ordf., Commission on Neurosurgery of Epilepsy,
International League Against Epilepsy

Svenska epilepsiförbundet:

Förbundet finner förslaget intressant och värt att stödja.

Svenska epilepsiförbundet har i olika sammanhang framhållit att epilepsisjukvårdens resurser är otillräckliga. Detta har bl. a. utförligt framförts i förbundets tidning Svenska Epilepsia nr 2–3 1989, där även patientkrav på förstärkningar formulerats.

Svenska epilepsiförbundet verkar för förbättrad epilepsivård lokalt och regionalt. Samtidigt anser förbundet att det är synnerligen angeläget, att en kraftsamling av sjukvårdsresurser kommer till stånd för utredning, medicinsk och kirurgisk behandling samt rehabilitering av personer med svårbehandlad epilepsi. Detta gäller framför allt barn men även vuxna med epilepsi, eftersom stora vinster i form av förbättrad livskvalitet för den sjuke och besparingar för samhället står att vinna vid en intensiv behandling av sjukdomen i ett tidigt skede. Vi har därför värdjat till såväl socialstyrelsen som socialdepartementet om resurser utöver dem som en enskild sjukvårdsregion kan ställa till förfogande. Vi har föreslagit inrättandet av ett Epilepsicentrum i första hand vid ett av våra regionsjukhus. I enlighet med utländska förebilder skulle ett lag av specialister på epidemisjukdomarna knytas till detta centrum. Arbetet med epilepsi skulle vara deras huvuduppgift, och de skulle ha behövlig om än dyrbar utrustning och teknisk assistans till sitt förfogande. Utformningen av ett sådant centrum, liksom skälen för att inrätta detsamma, har närmare utvecklats av docent Herbert Silfvenius i en utredning med titeln Epilepsikirurgi av i dag.

vilken inlämnats till Statens Beredning för Utvärdering av Medicinsk Metodik. Eftersom dagens kunskaper om epilepsisjukdomarna är otillräckliga för en framgångsrik behandling av sjukdomarnas svårare former är det angeläget att forskningsresurser får såväl kliniska som experimentella studier knys till ett blivande Epilepsicentrum.

Svenska epilepsiförbundet vill i första hand verka för tillkomsten av ett Epilepsicentrum vid något av våra svenska regionsjukhus. Vi är emellertid medvetna om de betydande kostnader, som är förbundna med ett sådant projekt, och vårt arbete för ett svenskt Epilepsicentrum får därför ses på längre sikt.

Svenska epilepsiförbundet finner liksom förslagsställarna att intresset för epilepsi och de problem som epilepsin medför för den enskilde och samhället har ökat påtagligt under senare tid. Framsteg har nåtts när det gäller behandlingsmetoder, och aktiviteter pågår för att söka förbättra epilepsivården. Men den svenska epilepsisjukvården är splittrad. Detta gäller helt naturligt i ännu högre grad om man ser frågan i ett nordiskt perspektiv. De befintliga vårdresurserna är ojämnt fördelade mellan länderna. Forsknings- och erfarenhetsutbyte sker sporadiskt. Vi anser liksom förslagsställarna att en gemensam kraftsamling av resurserna, ett samlat vårdprogram samt ett utökat forsknings- och informationsutbyte skulle ge stora mänskliga och samhällsekonomiska vinster. Ökade möjligheter för enskilda att utnyttja vårdresurser över gränserna skulle också vara av värde.

Svenska epileptikerförbundet tillstyrker de förslag som framförs i medlemsförslaget och dess två att-satser. Förbundet anser att ett genomförande med all sannolikhet kommer att öka såväl kompetens som kapacitet inom epilepsivården.

Stockholm i maj 1990

För Svenska epilepsiförbundet

Ake Fors

Förbundsordförande

Svensk kuratorsförening:

Sedan våren 1988 finns 1.0 kuratorstjänst på neurologiska kliniken i Umeå avsatt för patienter med epilepsisjukdom. Målsättningen är att undertecknad skall arbeta både med patienter som är aktuella för epilepsikirurgi (post- och preoperativt) samt övriga patienter med epilepsi.

Undertecknad som innehar tjänsten har varit verksam som kurator på neurologiska kliniken sedan 1979 och har i och med detta haft möjlighet att få en uppfattning om den psykosociala problematik, som finns hos patienter med både epilepsi och övriga neurologiska sjukdomar.

Vid genomläsning av medlemsförslaget om samnordiska insatser för personer med epilepsi kan jag bara ytterligare understryka denna patientgrupps utsatta situation, som har både hög dödlighet och lägre medellivslängd jämfört med övrig befolkning.

Jag arbetar huvudsakligen med en grupp av patienter, som har svårt att få anfallsfrihet med mediciner och som i och för sig är bara en del av hela patientgruppen.

Mina erfarenheter är att dessa patienter och även anhöriga i många fall är en mycket tyst grupp och där man som kurator själv får vara aktiv/engagerad. Denna patientgrupps patientförening har kanske inte heller tidigare lyckats göra sig tillräckligt synlig och hörsam, jämfört med andra patientföreningar. Förhoppningsvis håller det på att ske en positiv förändring i detta avseende.

Patienter som jag möter beskriver ofta bl. a. mobbing både i skolan och på arbetsplatsen, dåligt självförtroende, försämrat minne, trötthet, depression, nedstämdhet, ensamhetskänsla, nedsatt koncentrationsförmåga, dålig skolunderbyggnad och svårigheter på arbetsmarknaden. Med dessa erfarenheter och upplevelser får man som kurator ofta ägna lång tid för att bara göra en bedömning av patientens psykosociala situation för att senare kunna gå vidare med åtgärder i form av exempelvis olika former av samtal och rehabiliteringsåtgärder. I detta arbete är kontakten med närmast anhöriga ofta av stor vikt.

För patienter som är aktuella för epilepsikirurgi är det synnerligen viktigt med fullständig psykosocial utredning, eftersom de medicinska utredningarna ofta sträcker sig över lång tid och det är även viktigt att eventuella rehabiliteringsåtgärder blir aktualiserade innan operationen genomförs.

Ett axplock av mina erfarenheter är att många av dessa patienter är en ekonomiskt svag grupp, ofta beroende på att deras löner är förhållandevis låga på grund av avsaknad av utbildning. Vidare är sjukbidraget/förtidspensionen förhållandevis låg, eftersom ATP saknas i många fall. Även arbetsmarknadsförsäkringar saknas hos en del av patienterna.

Handikappersättning är ytterligare ett område, som jag anser viktigt att fler och fler av patienterna får prövat, eftersom det i regel finns ett hjälpbehov (tillsynsbehov) och merkostnader, men dessa är i lite andra former än hos andra handikappade personer.

På grund av att innehav av körkort ofta ej är möjligt medför det många gånger oanade svårigheter att förflytta sig både till och från arbetsplatsen och även på fritiden. Färdtjänst är ingalunda en självklarhet för dessa patienter. Denna patientgrupp har ofta begränsade möjligheter på arbetsmarknaden och till min förvåning har jag träffat patienter, som uppburit ersättning från arbetslöshetskassa, där sjukskrivning med föreskrift om arbetsvårdande åtgärder är ett bättre alternativ, vilket också åtgärdats från neurologiska kliniken.

Mina erfarenheter/reflektioner är förmodligen endast en bråkdel av de psykosociala konsekvenserna som epilepsisjukdom kan ha för patienter. Min förhoppning är att denna patientgrupp äntligen uppmärksammas ordentligt i framtiden vad beträffar resurser på olika plan.

Umeå den 27 maj 1990

För Svensk kuratorsförening

Anita Erkki

Kurator vid neurologiska kliniken.
Umeå regionsjukhus

Medlemsförslag

om gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare el-användning i hushållen

(Väckt av Marianne Samuelsson och Krister Skånberg samt Anneli Jäätteenmäki)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordel:

Medlemsförslaget tar opp flere forslag til tiltak for a oppnå en effektivere elbruk i husholdninger.

Det vesentlige er å oppnå en effektiv energibruk, at det velges løsninger for energiforsyningen som totalt sett er energieffektive og miljømessig attraktive. Nordel advarer mot en ensidig fokusering på elbruken. Øket elbruk fører i mange tilfelle til reduksjon av den totale energibruk. Det må legges opp til et totalsyn på energiforsyningen.

Nordel er enig i at det kreves samarbeide innen energiområdet for å gjennomføre tiltak for å oppnå effektiv bruk av el og annen energi. Slikt samarbeide pågår også på mange plan og mellom flere organisasjoner, både nasjonalt og internasjonalt.

Nordel mener at tiltak innen elhusholdnings-sektoren, både på konsument- og produksjonssiden, må baseres på frivillighet, og styres av markedskrefter basert på sunne økonomiske prinsipper.

De tiltak som er foreslått i medlemsförslaget er i stor utstrekning i samsvar med tiltak de enkelte land i Norden har innført eller planlegger innført i sine handlingsplaner. Vi er kjent med at de nordiske energiministrene har besluttet et forsterket samarbeide på energiområdet der flere av de foreslåtte tiltak inngår.

Kraftselskapene arbeider med studier av energibruk bl.a. i husholdningene for å få et realistisk grunnlag for hvilke tiltak som er økonomisk hensiktsmessige. Det er et utstrakt samarbeide innen bransjen, både direkte mellom kraftselskaper og i bransjeorganisjonene. Kraftselskapenes innsats koordineres også gjennom Nordel-samarbeidet. De nordiske energiforvaltningsinstitusjonene har videre tatt initiativ til et samarbeide som vil kunne omfatte tiltak innen dette området.

Det er således god grunn til å forvente at den allerede igangsatte aktivitet i bestående organer og i bransjen vedrørende effektiv energibruk i husholdningssektoren vil bli forsterket i tiden fremover. Noen spesiell samordning av virksomheten utover det som allerede er, anser Nordel derfor ikke nødvendig.

Når det gjelder flere av de tiltak som er nevnt, bl.a. arbeide med eltariffsystemer og elregninger, mener Nordel at dette er oppgaver som i første rekke kraftselskapene selv og deres bransjeorganisasjoner må være ansvarlige for i samspill med kundene.

Oslo, 29. august 1990

Rolf Wiedswang

Oddmund Larsen

Danmark

Energiministeriet:¹

De foreslåede rekommandationer til Nordisk Ministerråd er allerede omfattet af den danske regerings energihandlingsplan, "Energi 2000" af april 1990. På side 95 i energihandlingsplanen fremgår det, at den danske regering stort set støtter de samme tiltag, som er foreslået af Nordisk Råd.

Regeringen anfører bl.a., at "energimærkningsordninger for elforbrugende apparater sikrer forbrugeren relevante og sammenlignelige oplysninger om apparaternes elforbrug. De letter derved forbrugeren mulighed for at vælge apparater med et lavt energiforbrug, og er derfor et vigtigt led i en fastholdelse og en udbygning af energibevidst adfærd. Der findes i dag kun regler om energimærkning af elbageovne.

Fastlæggelsen af normer for energlanlæg og for energiforbrugende apparater kan effektivt begrænse energiforbruget for nyt udstyr. Samtidig giver normer mulighed for at besparelserne kan slå igennem i forbrugerleddet inden for en kortere årrække, i takt med udskiftning af den eksisterende apparatbestand.

Regeringen vil:

- Gennemføre en energimærkningsordning for en række af de vigtigste elektriske husholdningsapparater. Det drejer sig i første omgang om varmluftsbageovne, køleskabe, fryserne, vaskemaskiner og opvaskemaskiner. Ordningen indføres i 1990.

¹ Gemensamt yttrande för A 913/e samt A 918/3 om gemensamt nordiskt el-högspänningsnät tillgängligt för alla och A 919/e om inriktning för en gemensam nordisk energipolitik.

- Indføre normer for det maksimale elforbrug i elektriske husholdningsapparater og andet eludstyr. Normerne vil blive udformet således, at grænserne trinvis strammes i takt med den tekniske udvikling, og dermed ansporer til yderligere produktudvikling.
- Fremskynde den igangværende udvikling af mere informative energiregninger.
- Arbejde for indførelse af afregning af el og varme efter individuelt målt forbrug.
- Skabe grundlag for, at der i annoncer for energiforbrugende apparater og udstyr oplyses om apparaternes energiforbrug og energieffektivitet.

Den danske indsats for at indføre normer for energiudstyr skal ses i sammenhæng med EF-Kommissionens initiativer vedrørende effektivitetsnormer for energiudstyr. Regeringen vil medvirke til at fremme kommissionens initiativer mest muligt for at opnå en effektivisering af apparatbestanden i EF, for på denne måde at opnå et væsentligt bidrag til at opfylde de globale miljømålsætninger.

Vedrørende det 6. led i rekkommendationen, nemlig "at give konsumenterne rabatter på de mest energieffektive apparater", skal Energiministeriet anføre, at flere danske elselskaber forsøgsvis gratis har udleveret lavenergipærer til forbrugerne eller via favorable indkøbsordninger har været i stand til at tilbyde konsumenterne disse lavenergipærer til en favorabel pris. Energiministeriet vil desuden pege på, at man ud fra en samlet miljømæssig vurdering bør undersøge mulighederne for at indføre "panteordninger" for visse energiforbrugende apparater med henblik på hurtigere udskiftning af ældre, ineffektive apparater.

København, den 10. maj 1990

P.m.v.

E.b.

Kjeld Moltke-Leth

Finland

Handels- och industriministeriet:

I medlemsförslaget föreslås åtgärder främst för att minska hushållsmaskinernas energikonsumtion och för att sporra konsumenterna att skaffa sig sådana apparater som med tanke på energikonsumtionen är effektiva och att spara el samt för att få igång ett gemensamt nordiskt koordineringsprojekt.

Handels- och industriministeriet framför högaktningsfullt som sitt utlåtande över de sju punkterna i medlemsförslaget punkt för punkt följande:

1. Numera strävar man efter att göra standarderna internationellt sett tillräckligt täckande för att man skall kunna ha största möjliga nytta av dem i handeln mellan länderna. Den europeiska integrationsutvecklingen är också i ett sådant skede att det vore bäst att försöka komma överens om standarderna internationellt sett minst på europeisk nivå. Behovet av och möjligheterna att förenhetliga de nordiska standarderna kan vid behov utredas preliminärt på åtgärd av Nordiska ministerrådet.
2. Uppgifter om elapparaters energikonsumtion kan delges köparna genom att apparaterna förses med en energideklaration (labelling). Utarbetandet av deklARATIONERNA kan ske på frivillig basis på åtgärd av tillverkarna, varvid det främst används som en marknadsföringsmetod, eller också kan det göras obligatoriskt genom att man lagstiftar om det. På frivillig verksamhet baserar sig bl. a. det avtal om förenhetligande av presentationssättet för tekniska data som de europeiska elmateriel-tillverkarnas kommitté (The European Committee of Manufacturerers of Domestic Electrical Equipment) har ingått. Detta avtal gäller presentationen av uppgifter om kylskåps, frysboxars, tvättmaskiners, -torkapparaters, diskmaskiners och elspisars energiförbrukning.

Om man gjort energideklarationen obligatorisk genom att lagstifta om den skulle detta garantera att tillverkarna använde den på sina produkter. Samtidigt kunde man stadga om hur mycket och vilka slag av uppgifter som skulle antecknas i deklARATIONEN. För att kunna garantera enhetliga och tillförlitliga energideklARATIONER vore man tvungen att skapa en standardiserad testningsmetod och ett tillräckligt omfattande, opartiskt övervakningsorgan om man inte kunde lita på de uppgifter tillverkarna meddelade.

Handels- och industriministeriet anser det viktigt att konsumenterna, då de fattar beslut om köp av apparater, till sitt förfogande har sådana uppgifter om dessa som gör det möjligt att jämföra dem sinsemellan också i fråga om energiförbrukningen. Med beaktande av integrationsutvecklingen inom den internationella handeln och den ökande informationen som baserar sig på frivillighet anser ministeriet att det inte är aktuellt att göra energideklARATIONEN för elapparater obligatorisk genom att lagstadga om den på nordisk nivå.

3. Gemensamma nordiska eller nationella normer för högsta tillåtna elförbrukning för de vanligaste typerna av hushållsapparater och försäljningsförbud för apparater med alltför låg effektivitet skulle troligen få oönskade bieffekter, eftersom den nordiska marknaden internationellt sett är relativt liten. Å andra sidan måste man, då man jämför olika produkter med tanke på deras totalförbrukning av energi, beakta produktens hela livslängd inklusive tillverkningen och urbruktagningen av

den. Först då kan man bedöma den energiförbrukning och inverkan på miljön produkten i sin helhet förorsakar.

Den energiekonomiska utvecklingen för de nyare hushållsmaskinerna verkar synnerligen lovande och det är troligt att nya innovationer fortsättningsvis kommer ut på marknaden. I jämförelse med de kostnader som utarbetandet och övervakningen av nordiska normer medför samt de eventuella negativa bieffekterna verkar nyttan av dem inte bli så stor att det åtminstone tills vidare skulle finnas skäl att börja bereda ett ibruktagande av sådana.

4. I Finland levereras el till hushållen av lokala elverk och främst då sådana som ägs av kommunerna eller är kommunala. Elpriserna regleras inte, utan elverken får själva fastställa priset på den el de säljer. I Finland verkar mer än 140 distributionselverk, vilkas distributionsområden avsevärt avviker från varandra. För att ett enhetligt tariffsystem skulle kunna skapas skulle det förutsätta någon form av reglering och detta vore i praktiken mycket arbetsdrygt.

Hushållens vanor då det gäller elkonsumtion och eltariffernas inverkan på dessa har undersökts och undersöks som bäst. Elsparandet och en effektivisering av elförbrukningen har de bästa möjligheterna att lyckas då både konsumenten och elverket drar nytta av dem. Handels- och industriministeriet anser att det i Finland tills vidare inte finns möjligheter att ta i bruk enhetliga eltariffer. Ministeriet följer med hur försäljningstariffernas struktur utvecklar sig och försöker påverka att konsumenten också ekonomiskt kan dra nytta av sparandet.

5. Som bäst pågår i Helsingfors och Oslo en undersökning om inverkan av information och feedback på hushållens elkonsumtion. I denna undersökning utreds också sambandet mellan den information som ingår i elräkningen och energisparandet. Det finska handels- och industriministeriet samt den energispargrupp som är underställd Nordiska ministerrådet finansierar och följer hur undersökningen framskrider och strävar efter att utnyttja de resultat man kommer att få av denna under åren 1990 och 1991. I Finland håller man dessutom på att starta en litteraturundersökning som finansieras av handels- och industriministeriet och där sambandet mellan den feedback och information man får från energikonsumtionen och energiförbrukningen utreds.

Handels- och industriministeriet anser det viktigt att också den som säljer energi, såsom det lokala elverket, ger konsumenten sådan information och feedback att denne enkelt kan bedöma sin energiförbrukning och de ändringar som skett i den samt undvika onödig användning av energi. På nordisk nivå kan undersökningar som gjorts i de olika länderna och de erfarenheter som erhållits genom olika faktureringsätt utnyttjas. Det torde emellertid inte finnas något skäl att ta i bruk en enhetlig faktureringspraxis och -information, utan det mer detaljerade utvecklingsarbetet är det bäst att göra på nationell nivå.

6. I medlemsförslaget föreslås att konsumenterna skulle beviljas rabatt om de skaffar sig sådana hushållsmaskiner som använder minst energi. I Finland har staten stött och stöder fortsättningsvis olika nationalekonomiskt lönsamma energisparinvesteringar, som troligtvis inte skulle genomföras om de inte fick stöd. Hushållsmaskinerna ingår inte i detta stödsystem. Inte heller elverken har intresse av att stöda anskaffningen av hushållsmaskiner som förbrukar lite energi, i motsats till vad som tycks vara fallet i USA. Handels- och industriministeriet anser att det viktigaste är att öka konsumentupplysningen och informationen och att det i detta skede inte är nödvändigt att utvidga den föreslagna rabattpraxisen till att gälla Finland.

Energisparande och i anslutning till detta också elsparande behandlas vid olika nordiska fora, såsom arbetsgrupper och projekt som verkar i samband med Nordiska ministerrådet. Å andra sidan anser handels- och industriministeriet, av de skäl som ovan har motiverats punkt för punkt, att de praktiska åtgärderna i det medlemsförslag som väckts i Nordiska rådet om gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare elanvändning i hushållen inte i detta skede är nödvändiga på nordisk nivå. Detta gör att inte heller projektet för koordinering av nordiska åtgärder behövs. Informationsutbytet och koordineringen av utredningsarbetet inom Norden i anslutning till energianvändningen och -sparandet inom hushållssektorn kan ombesörjas inom ramen för de arbetsgrupper som redan nu verkar i samband med Nordiska ministerrådet.

Helsingfors den 27 april 1990

Taisto Turunen
 Avdelningschef,
 Överdirektör

Pentti Puhakka
 Specialforskare

Miljöministeriet:

De förslag som omfattas av medlemsförslaget är delvis enkelspåriga, delvis för detaljerade för att kunna utvärderas utan tilläggsutredningar vad deras ändamålsenlighet beträffar. Förslagen är även behäftade med motstridigheter. Bland annat är produktmärkningar nuförtiden obligatoriska i alla elapparater. Visserligen framgår inte alla i medlemsförslaget avsedda uppgifterna av dem. Att definiera en hushållsmaskins energieffektivitet är betydligt svårare än att bestämma den till exempel genom mätning. Att förnya tariffsystemet är ett synnerligen mångfasetterat problem. I stället för att ge konsumenterna rabatter på de energinålaste hushållsmaskinerna

kunde det snarare komma i fråga att de mest energiförbrukande hushållsmaskinerna beläggs med produktavgifter.

Problemet torde ej heller vara till exempel den enskilda disk- eller tvättmaskinens specifika elförbrukning om dessa inte används mer eller mindre samtidigt och därtill samtidigt som service- och hushållssektorn även i övrigt förbrukar mycket energi. Reglerings- eller besparingsbehovet ligger alltså på annat håll än vad som åtminstone delvis tycks vara utgångspunkten för medlemsförslaget.

Trots anmärkningarna ovan anser miljöministeriet att medlemsförslaget kan stödas till den del som det går ut på att föreslå en utredning som skulle företas i samarbete för att undersöka möjligheterna till en förbättring av effektiviteten av energiproduktionen och förbrukningen samt till att uppmuntra hushållen att spara energi.

Att stävja ökningen av energiförbrukningen i hushållen är miljöpolitiskt viktigt bland annat med anledning av att de för miljövärden positiva attityderna som framgår av opinionsmätningarna fortfarande står i klar konflikt med konsumtionsbeteendet. Om industrin vet man å andra sidan att effektiviteten av den finländska industrins energiförbrukning är i nästan alla branscher klart bättre än till exempel den svenska industrin. Bland annat dylika omständigheter gör en utredning av frågan påkallad.

Enligt miljöministeriets uppfattning bör det inte tillsättas ett särskilt organ för utredningen. En lednings- eller motsvarande grupp behövs naturligtvis men den bör sortera under ett redan existerande organ av Nordiska ministerrådet.

I den finska översättningen finns enligt vår uppfattning inexakta tolkningar även om också den ursprungliga svenska texten torde på sina ställen vara mångtydig.

Helsingfors den 8 maj 1990

Olli Ojala
 Avdelningschef,
 Överdirektör

Peter von Boguslawsky
 Byråchef

Ålands landskapsstyrelse:

Förslaget tar sikte på att genom information, reglering och prissättning uppnå en effektivare energihushållning i de nordiska länderna.

Landskapsstyrelsen konstaterar att en gemensam insats för att öka medvetenheten om energihushållning kan vara motiverad. Samtidigt bedömer landskapsstyrelsen förslaget att inom Norden utfärda gemensamma normer samt gemensamma grunder för prissättning av elenergi och elprodukter som realistisk. Att utarbeta och upprätthålla gemensamma normer och prissättningsgrunder torde bli både byråkratiskt och oflexibelt.

Vidare torde en anpassning till EG försvåra införandet av särskilda nordiska regler i detta sammanhang.

Med anledning av ovensagda stöder landskapsstyrelsen förslaget att inom Norden gemensamt utarbeta information om effektiv elenergi-användning. Däremot stöder landskapsstyrelsen inte förslaget till den del det avser införande av gemensamma normer för elanvändning och elprodukter, samt gemensamma grunder för prissättning.

Mariehamn den 3 maj 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Göran Frantzén

Överinspektör

Elförsörjningsdelegationen på Åland:

Modell till de föreslagna åtgärderna har lånats från USA där man i vissa delstater redan kommit långt med dylika åtgärder. Ett ökat medvetande om hur elenergi används rationellt och effektivt bör eftersträvas även i Norden och de föreslagna åtgärderna kommer, om de genomförs, att få en sådan effekt. Vissa av åtgärdsförslagen innebär dock obligatoriska krav och maximalt tillåtna gränsvärden för t.ex. apparatens elförbrukning, vilket ej är vare sig önskvärt eller nödvändigt eftersom det endast är med frivilliga åtgärder, som individen vidtar i eget intresse, som man kan få långsiktiga effekter. Ett samnordiskt projekt i dessa angelägenheter bör endast samordna och pådriva utvecklingen i respektive medlemsland medan ett införande av ett gemensamt nordiskt regelsystem endast kommer att innebära byråkrati och kompromisslösningar som inte är optimala för de olika medlemsländernas skilda förutsättningar och utgångspunkter på energiområdet. Den förestående integrationen med EG och anpassning till

regelsystem som där tillämpas, gör att ett särskilt nordiskt gemensamt regelsystem ter sig mycket komplicerat.

Mariehamn den 19 april 1990

Henning Lindström

Elförsörjningsdelegationens sekreterare

Island

Statens energistyrelse:

Forslaget er opdelt i 7 punkter. Hvert punkt for sig kommenteres.

Punkt 1: Indfør fælles nordiske målemetoder for husholdningsapparaters eleffektivitet og tag dem i brug.

Til dette punkt kan vi fuldt ud tilslutte os.

Punkt 2: Indfør obligatorisk forbrugerinformation på alle elapparater.

Også på dette punkt er vi fuldt ud enige med forslagsstillerne.

Punkt 3: Indfør fælles nordiske normer for maks. tilladeligt elforbrug hos de gængse typer husholdningsapparater og et salgsforbud for apparater med en alt for lav el-effektivitet.

Det fremgår ikke af forslagets ordlyd om man med "apparater med en alt for lav el-effektivitet" mener apparater hvis elforbrug ligger over det maksimalt, tilladelige eller om man tænker på en anden forbrugsreference.

Vi har en større tillid til elprisen som værn mod ueffektive elapparater end regulativer. Vil man virkelig opnå elbesparelser for at modvirke de miljøeffekter som elproduktionen leder til så bør man efter vor opfattelse i størst muligt omfang forsøge at "internalisere" de miljøomkostninger som der er tale om således at elprisen virkelig genspejler de *totale* omkostninger ved produktion, overføring og distribution af el. Vi mener derfor at dette punkt enten bør styges helt eller omskrives til et forslag for en fællesnordisk indsats for at kunderne snarest mulig stilles overfor en "total-kostnadsrigtig" elpris.

Ved vurdering af miljøomkostningerne ved elproduktion må der tages hensyn til dels at *elanvendelse* ikke medfører miljøproblemer – i modsætning til anvendelse af mange andre energislag – og dels at højere elpriser har en negativ effekt på økonomien og at en svag økonomi generelt svækker bestræbelser til miljøforbedrende aktiviteter. Der er altså tale om feedbackeffekter som man ikke kan se bort fra. Det som efterstræbes er jo maksimal indsats for miljøet *fra samfundet som helhed*, ikke fra hver sektor for sig. Negative feedbackeffekter som svækker denne indsats må tages med ved vurderingen af miljøomkostningerne.

Punkt 4: Indfør eltariffer som belønner elbesparelser.

Her henviser vi til det ovenfor omtalte om "lokalkostnadsrigtige" elpriser. Sådanne elpriser vil jo af sig selv lede til sådanne elbesparelser som er optimale set fra samfundets side. Om man derfor omskriver punkt 3 som foreslået ovenfor kan dette punkt stryges.

Punkt 5: Indfør elregninger med letlæst information om elforbrug og sparemuligheder.

Vi er helt enige med forslagsstillerne på dette punkt.

Punkt 6: Giv forbrugere rabatter på de husholdningsapparater som bruger mindst energi.

Det fremgår ikke af forslaget hvordan disse rabatter skal finanseres. Vi nærer en vis tvivl om en sådan rabatordning, bl. a. fordi at den kan lede til en hel del bureaukrati som der jo findes nok af i forvejen. Hvis man indfører en totalnadsrigtig pris behøves der heller ingen sådan ordning fordi kunden da i egen interesse vil vælge de apparater som giver det for ham privatøkonomisk bedste resultat, som da også er det fra samfundets side bedste resultat. Dette punkt kunne indordnes under det omskrivne punkt 3 som ovenfor er omtalt.

Punkt 7: Igangsæt et fællesnordisk projekt for at koordinere nordiske foranstaltninger for at opnå effektivere elanvendelse indenfor forskellige sektorer med begyndelse i husholdningssektoren.

Her minder vi om at der allerede foregår et omfangsrigt nordisk samarbejde på energiområdet, bl. a. i Nordisk Ministerråds regi. En af de grupper som er nedsat indenfor rammerne af dette samarbejde arbejder netop med energibesparelser. Vi kender ikke til detaljerne i denne gruppes program så vi ved ikke om den allerede har særlig besparelser i husholdningssektoren på sit program. Men vi foreslår at dette punkt henvises til denne gruppe hvis forslaget i sin helhed bliver vedtaget.

Til slut vil vi igen betone at vi anser elprisen for at være det allervigtigste element til at styre elforbruget. Vil man lægge større vægt på miljøet i denne styring end man gør i dag må man se til at miljøaspekterne genspejles i elprisen på en samfundsmæssigt rigtig måde. Vi er klar over at dette er ikke nogen simpel opgave, men samtidig er vi overbevist om at det ville være dumt at sætte markedskræfterne ud af spil i denne sammenhæng; de kræfter som jo styrer brugen af andre varer og tjenester. At gøre brug af markedskræfterne er imidlertid ikke ensbetydende med at tro blindt på dem. Myndighederne vil fremdeles have en stor opgave. Den består i tilrettelæggelse, tilsyn og overordnet kontrol snarere end i daglig styring. Der er millioner af beslutningstagere på elforbrugsområdet. Det er simpelthen for tungt at skulle styre dem alle centralt!

Reykjavik, den 16. maj 1990

For Statens energistyrelse

Jakob Björnsson
Generaldirektør

Norge

Olje- og energidepartementet:

Departementet vil innledningsvis vise til at Regjeringen har i flere meldinger som i St. meld. nr. 46 (1988–89) om miljø og utvikling, understreket behovet for en mer effektiv utnyttelse av energiressursene. Regjeringen har i denne forbindelse påpekt betydningen av å utvikle et mer effektivt kraftmarked. Regjeringen regner med at et kraftmarked vil føre til en større satsning på energiøkonomisering og investering i mer energieffektiv energi-teknologi. Et effektivt kraftmarked vil føre til at energiøkonomisering både på tilgangssiden og hos abonnentene i langt større grad bli vurdert på linje med kostnadene for nyutbygging. Regjeringen har i forslaget til ny energilov (Ot. prp. nr. 43 (1989–90)) trukket opp retningslinjene for et mer effektivt kraftmarked.

Departementet vil videre vise til at flere av punktene i medlemsforslaget er allerede utredet eller er under utredning i Nordisk Ministerråds Enøk-gruppe. Dette gjelder *tiltak nr. 1* om målemetoder for eleffektivitet i husholdningsapparater, *tiltak nr. 2* om obligatorisk konsumentinformasjon og *tiltak nr. 5*, elregninger med lettlest informasjon om elforbruk og sparemuligheter.

Når det gjelder *tiltak nr. 3* om å innføre normer for husholdningsapparaters elforbruk, er det flere forhold som bør kartlegges. Det er blant annet mye som taler for at økonomiske virkemidler som f.eks. avgifter er mer kostnadseffektive enn administrative virkemidler som normer, standarder etc. Den norske regjeringen har nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe som blant annet har til mandat å finne fram til kostnadseffektive tiltak for å begrense utslippet av klimagasser. Departementet ønsker ikke å kommentere dette forslaget ytterligere før gruppens arbeid er avsluttet.

Når det gjelder *tiltak nr. 4*, innføring av eltariffer som stimulerer sparing så vil Departementet vise til Regjeringens arbeid med å skape et mer effektivt kraftmarked. I et mer effektivt kraftmarked vil forbrukere møte de reelle kostnadene forbundet med produksjon og overføring av kraft, og forbrukere vil få de riktige incitamenter til å foreta enøkinvesteringer.

Medlemsforslaget tar også opp spørsmålet om å gi konsumentene rabatter på de mest energieffektive apparatene, *tiltak nr. 6*. For Norges vedkommende er det ikke aktuelt å gå inn på en ordning som vil kreve statlig medvirkning. Rabatter er erfaringsmessig ikke avgjørende for å få konsumentene til å velge de mest energieffektive produktene.

Tiltak nr. 7 i medlemsforslaget går ut på å starte et nordisk prosjekt for å samordne nordiske tiltak for å oppnå mer effektiv elbruk i husholdningssektoren. En rekke av de foregående punktene omfattes av dette. Vi stiller oss positive til forslaget som bør gjøres om til et program og utvides til også

å omfatte oppvarmingsiden. Programmet bør styres av Nordisk Ministerråds Enøkgruppe som, som det fremgår, allerede arbeider med problemstillinger som naturlig faller inn under et slikt program. Programmet bør koordineres med embetsmannskomiteen for Byggsektoren.

Oslo, 14. mai 1990

E.f.

Sigurd Tveitereid

Tore Gjerlow

Sverige

Konsumentverket:

Konsumentverket instämmer i att det är viktigt att energin används så effektivt som möjligt i hushållen. Ungefär 10% av elkraften i Sverige nyttiggörs för drift av elektriska apparater och belysning medan 20% åtgår för uppvärmning av bostäder.

Konsumentverket har under de senaste 15 åren engagerat sig för att påverka produkternas utformning och informera konsumenterna om energibesparande användning. Detta arbete har bidragit till det faktum att förbrukningen i hushållen minskat medan den ökat på andra områden såsom fastighetsel och annan gemensam konsumtion. Genom Konsumentverkets provningar har låg energiförbrukning blivit ett frekvent använt försäljningsargument, vilket ytterligare förstärkt budskapet till allmänheten om att hushållning med energi är nödvändigt i vardagslivet. En faktor som motverkat besparingarna är att hushållen blir allt mindre och därmed fler.

Ytterligare besparingar i storleksordningen 10% går att åstadkomma genom att allt fler av de gamla, mer energikrävande apparaterna byts ut mot nya. Det är dock inte hushållsekonomiskt lönsamt att skrota apparater i förtid för att installera de nya även om dessa förbrukar mindre. Ett förtida utbyte är inte heller försvarbart ur ett samlat miljöperspektiv. Inom en 10-årsperiod kan man ändå räkna med att huvuddelen av det befintliga beståndet i hushållen ligger på en genomsnittligt låg förbrukningsnivå.

Konsumentverket har sedan 1 1/2 år ansvaret för ett 5-årigt projekt för att få fram reproducerbara provningsmetoder för de mest energikrävande hushållsapparaterna. Syftet med detta är att tillverkarna skall kunna prova sina produkter på ett enhetligt sätt och deklarerat både energiförbrukning och vissa andra prestanda. Ett obligatoriskt system kan i dagens läge inte införas ensidigt i ett land, knappt heller nordiskt, utan måste utformas i samarbete med andra länder i Europa för att inte resa handelshinder. Man

måste således enas om provningsmetoder på ett internationellt plan, vilket är ett tidsödande arbete. Målsättningen är dock klar och i de internationella kommittéerna räknar Sverige med stöd av de övriga nordiska länderna.

I avvaktan på arbetet med den internationella samordningen kan man i Norden införa en frivillig positiv miljömärkning på hushållsapparater, som tar hänsyn till energiförbrukningen. Frågan har aktualiserats inom den svenska miljömärkningsstyrelsen.

För att öka konsumenternas medvetande om att de själva har stort inflytande på förbrukningen har Konsumentverket lämnat information regelbundet i samband med redovisning av provningsresultatet i tidskriften Råd & Rön och handböckerna. Speciella insatser har gjorts såsom exempelvis Råd & Rönbilagan "Bli El-vis" tryckt i 300000 ex. Konsumentverket har bidragit med kunskaper i samband med andra publikationer och utställningar. För närvarande satsar eldistributörerna på att tillhandahålla ökad information till sina kunder och de planerar att framställa ett slags energibarometer, där det snabbt går att avläsa vilken produkt som förbrukar minst energi.

Det förtjänar att påpekas att det inte alltid är den mest energisnåla produkten, som är den bästa för konsumenten. Låg energiförbrukning kan ibland innebära ökad miljöbelastning, t. ex. när det gäller kylskåp. God isolering förutsätter än så länge högt freoninnehåll. Man får heller inte köpa för stor tvättmaskin därför att den har lägst förbrukning eftersom åtgången i praktiken då blir större än med en mindre maskin.

När det gäller information på elräkningarna har diskussioner förts mellan Konsumentverket och Svenska elverksföreningen, som bedriver ett arbete på detta område. Möjligheterna att subventionera energisnåla apparater har också övervägts och försök pågår avseende upphandling för flerbostadshus.

Sammanfattningsvis har en stor del av den möjliga elbesparingsvinsten när det gäller energiförbrukning i hushållen redan gjorts. Det är inte relevant att hänvisa till USA, där apparaterna förbrukar avsevärt mer än i Europa. Enligt verkets uppfattning ligger de nordiska länderna betydligt före USA såväl när det gäller funktion, hanterlighet, buller eller energiförbrukning. Frågorna behandlas av konsumentorganen i Norden inom NÄK-utskottet Varor och tjänster under Nordiska ministerrådet för konsumentfrågor. Den ytterligare besparing som går att göra kommer att påskyndas med de arbeten som är på gång och det finns ringa utsikter att nå längre med ett särskilt nordiskt projekt för hushållens elanvändning.

Stockholm den 16 maj 1990

Axel Edling

Inger Norstedt

Statens energiverk:

Allmänt

Välfungerande marknader är enligt statens energiverks uppfattning en grundläggande förutsättning för effektivt nyttjande och god resursanvändning. Ett nödvändigt dock ej tillräckligt villkor för en välfungerande elmarknad bedöms vara prisbildning där såväl producenter som användare av el får riktiga signaler om elproduktionskostnader. När marknaden av olika skäl visar trögheter eller inte fungerar, fordras ytterligare insatser. Gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare elanvändning i hushållen bedöms härvidlag utgöra en samhällsekonomiskt sund satsning. Ett gemensamt agerande bör leda till såväl ett ökat flöde av viktig information som en förbättring av handelsrelationerna mellan de nordiska länderna.

Statens energiverk vill understryka nyttan av ett nära nordiskt samarbete vad gäller utbytet av erfarenheter och information. Detta bör vara verksamhetens viktigaste uppgift i början och utgör grunden till allt fortsatt arbete. Samarbetet med bl. a. databasen NEI bör därför utvidgas och dess innehåll bör göras mer lättillgänglig.

Den föreslagna verksamheten bör drivas informellt i form av ett projekt med en projektledare från respektive land och berörd myndighet. En arbetsgrupp kan bestå av representanter från medlemsländerna. Ett mer formellt organ bör eventuellt prövas sedan, i samråd med företrädare för aktörerna på de olika medlemsländernas elmarknader. I detta avseende anses det vara viktigt att ett eventuellt nordiskt "elanvändningsråd" har bred förankring i de olika elmarknaderna.

Förslagets olika informationsinsatser anses således vara rimliga mål som borde kunna accepteras av de olika aktörerna på elmarknaden.

Specifika åtgärder

Gemensamma mätmetoder för hushållsapparaters elleffektivitet (pkt 1) bör tas fram och tillämpas enligt förslaget. EGs mätmetoder bör beaktas, men om dessa saknas borde gemensamt nordiskt agerande vara av värde i sig.

Obligatorisk konsumentinformation på alla elapparater kan införas (pkt 2), men ett program av frivillig information bör övervägas i början som en första etapp.

Gemensamma normer (pkt 3) bör eftersträvas. Även försäljningsförbud för apparater med alltför låg elleffektivitet kan införas. Det bör poängteras i detta sammanhang att en överenskommelse om gemensamma mätmetoder för de olika elapparaternas prestanda kan ställa stora krav på samarbetet.

När det gäller eltariffsystem som belönar sparande (pkt 4), informativa elräkningar (pkt 5) samt rabatter på energisnåla hushållsapparater (pkt 6),

bör dessa åtgärder införas, dock endast efter omfattande överläggningar mellan elproducenter, eldistributörer och konsumentorganisationer från medlemsländerna. Ministerrådets "elansvåringsråd" bör ta initiativ till dessa överläggningar.

Pågående aktiviteter i Sverige

Det pågår ett omfattande arbete med elhushållning i Sverige. Nedan följer en sammanställning av några projekt inom vitvaruområdet:

Vattenfall planerar tillsammans med flera andra en ambitiös uppföljning av hushållselanvändningen i 100 småhus. I övrigt avkastar Uppdrag 2000 mycket användbart material.

Bygghörsningsrådet (BFR) har ett forsknings- och experimentbyggnadsprogram för elanvändning i bebyggelsen. Inom ramen för detta har bland annat en internationell studie över vitvaror och elanvändning gjorts.

Svensk Energi Utveckling (SEU) finansierar ett projekt inom området.

Stockholm Energi har genomfört några projekt med inriktning mot vitvarornas elanvändning i flerbostadshus.

Malmö Energi genomför ett projekt med syfte att få elabbonenterna att köpa de elsnålaste vitvarorna.

Elverksföreningen upprättar en databas för vitvaror.

Konsumentverket utvecklar provningsmetoder inom ramen för det statliga elhushållningsprogrammet.

Kansliet för effektivare energianvändning vid Statens energiverk har sedan sin start arbetat med att påverka eleffektivisering i t. ex. hushållsapparater. Kansliet svarar bl. a. för ett program med inriktning mot teknikupphandling. Bland flera projekt här kan nämnas en teknikupphandling av ett elsnålt kyl- och frysskåp. Tillverkarna ombeds leverera ett skåp som har avsevärt lägre elförbrukning än det normala på marknaden men också lägre än det bästa på marknaden.

Kansliet upprättar också för närvarande en databas med samtliga svenska elhushållningsprojekt. Därvid har också förts diskussioner om en utvidgning till Norden.

Samarbete mellan de nordiska energimyndigheterna

I februari 1990 träffades representanter för de nordiska energimyndigheterna för att dels informera varandra om pågående verksamhet i respektive land dels för att pröva möjligheten av djupare samarbete.

Till mötet i februari 1991, vilket äger rum i Stockholm, kommer en nordisk rapport om effektivare energianvändning att tas fram. Statens energiverk deltar i detta arbete och har därmed redan startat upp ett praktiskt nordiskt samarbete.

Nordiska rådets Energiekonomiseringsgruppens översikt

Statens energiverk har även tagit del av översikten utförd på uppdrag av Energiekonomiseringsgruppen inom Nordiska rådet i februari 1990. Översikten gällde nordiska metoder för mätning av vissa hushållsapparaters energiförbrukning, möjligheter till enhetlig nordisk mätning av hushållsapparater samt sambandet mellan energimärkning och miljömärkning av apparater.

Statens energiverk finner rapporten intressant, dock i behov av komplettering.

Avslutande synpunkter

Statens energiverk ställer sig positiv till samarbetsförslaget NORDEFF och till medverkan i ett projekt av den föreslagna typen.

Stockholm den 27 april 1990

Hans Nilsson
Kanslichef

Randall Bowie

Energiforskningsnämnden meddelar i skrivelse av den 19 juni 1990 att man avstår från att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Vattenfall:

Generellt vill Vattenfall påpeka att den remisstid som har ställts till förfogande har varit alltför kort för en mer inträngande behandling.

I medlemsförslaget ges ett antal förslag till åtgärder för att uppnå effektivare elanvändning i hushållen.

Vi instämmer i förslagsställarnas uppfattning att det krävs samarbete inom energiområdet för att genomföra alla goda idéer om elhushållning. Ett sådant samarbete pågår också på många plan och mellan flera organisationer. Detta gäller både nationellt och internationellt.

De åtgärder som nämns i förslaget (utom punkt 3) är för närvarande under bearbetning dels inom Sverige men även inom branschorganisationer i Europa (EG-anpassning) och med USA och Kanada. Någon speciell samordning av verksamheten inom Norden anser vi därför inte är nödvändig.

Vi vill också betona att elhushållningsåtgärderna såväl på konsument- som tillverkarsidan måste stå på frivillighetens grund, styrda av marknadskrafter som baseras på sunda ekonomiska principer.

Vår uppfattning grundas på följande fakta och pågående aktiviteter:

Elförbrukningen inom den s. k. vitvarusektorn uppskattades i Sverige år 1989 till 8,8 TWh inklusive belysning. Elbesparingspotentialen i denna sektor beror på användarvanor, information till hushållen, tillgång på energieffektiva apparater, vem som upphandlar apparater, priser osv.

Apparat- och utrustningsmarknaden inom elområdet kan påverkas genom kundernas beteende. De konsumenter som i realiteten kan bestämma vilken typ av apparater som de skall använda är de som bor i småhus och lägenheter som de äger själva. I övriga fall sker vanligen upphandling genom byggherrens eller byggtreprenörens försorg. I Sverige är endast 20% av vitvarumarknaden småkunder. Omsättningen inom apparatbeståndet är dock tämligen långsam.

Vattenfall genomför flera studier av elförbrukningen i olika typer av fastigheter. Detta för att få en uppfattning om hushållssektorns elanvändning och för att få ett realistiskt underlag för information om vilka ekonomiskt gångbara åtgärder som kan vidtagas för att sänka elförbrukningen. Bland studierna kan nämnas en som skall kartlägga elförbrukningen för de mest energikrävande apparaterna som kyl och frys, tvätt och torkning, matlagning och disk samt belysning.

En arbetsgrupp sammansatt av representanter från Vattenfall, Konsumentverket, Svenska Elverksföreningen, Stockholms Energi bearbetar frågor som

- förbättrad elstatistik
- energideklaration för elapparater
- information till hushållen
- mätmetoder för hushållsapparaters elförbrukning och effektivitet
- samråd med tillverkare.

Gruppen utgår från erfarenheter som vunnits i de övriga nordiska länderna, USA, Västtyskland, Holland m. fl.

Stockholm den 26 april 1990

C-E Nyquist

Statens naturvårdsverk:

Förslagsställarna föreslår Nordiska ministerrådet att en rad åtgärder genomförs i syfte att effektivisera hushållens elförbrukning. Förslaget omfattar gemensamma mätmetoder, obligatorisk konsumentinformation, normer för högsta elförbrukning, eltariffsystem som belönar energisparande, elräkningar med lättläst information, rabatter på energisnåla apparater samt ett samnordiskt projekt för effektivare elanvändning inom olika sektorer med början i hushållssektorn.

Olika studier har visat att det finns en betydande teknisk potential till sänkt elförbrukning, inte minst inom hushållssektorn. Det är dock i många fall svårt för hushållen att väga in elbesparingar vid inköpsbeslut. Ekonomiska överväganden kan också medföra att låg inköpskostnad värderas högre än god driftekonomi. Det krävs därför ytterligare styrmedel om potentialen till sänkt elförbrukning skall tillvaratas, och då kan de föreslagna åtgärderna ge ett viktigt bidrag. Det är dock viktigt att utformningen av konsumentinformation och normer görs så att även övriga miljöfrågor beaktas (t. ex. CFC-innehåll, tungmetaller, lösningsmedel). Naturvårdsverket tillstyrker huvudtankarna i förslaget med den reservationen att konsumentinformation och normer även bör ta hänsyn till övriga tänkbara miljöproblem.

Solna den 5 juni 1990

Valfrid Paulsson

Leif Bernergård

Svenska kraftverksföreningen:

Föreningen vill erinra om att det sedan 1963 finns ett väl fungerande nordiskt elkraftsamarbete inom ramen för Nordel. Inom Nordel samlas och utbytes erfarenheter om bl. a. elkraftproduktion, eldistribution och elförbrukning. En stor del av Nordels verksamhet bedrivs i olika utskott. Permanenta utskott är drift-, planerings- samt miljö- och produktionsutskottet. Dessutom finns inom Nordel kommittéer för information, bränslefrågor och kraftförsörjningsstatistik.

När det gäller förslaget *A 913/e* om gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare elanvändning i hushållen anför Kraftverksföreningen de synpunkter som framgår av bifogade PM (*se Bihang*).

Stockholm den 31 maj 1990

Göran Ahlström

Nils Andersson

PM ang. gemensamma nordiska åtgärder för att uppnå effektivare elanvändning i hushållen

Kraftverksföreningen instämmer i förslagställarnas påstående att det finns ett behov av effektivare energianvändning. Detta får dock ej leda till en ensidig effektivisering av elanvändningen. I många energieffektiviseringsprojekt kan mycket väl elanvändningen öka.

Samordning av nordiska projekt för effektivare elanvändning

Kraftverksföreningen anser att det är mycket betydelsefullt att projekt för effektivare elanvändning samordnas. Ett rationellt utbyte av erfarenheter inom och mellan de nordiska länderna och med omvärlden är önskvärt för att befintlig kunskap skall kunna tillvaratas och vidareutvecklas. En databas som är öppen för myndigheter, energiföretag och forskare inom energiområdet kan vara ett kraftfullt verktyg för ett sådant erfarenhetsutbyte och som Kraftverksföreningen gärna ser komma till stånd snarast möjligt.

Samordningen och databasen bör dock redan från början inriktas på att omfatta inte bara hushållssektorn, utan även industri- och servicesektorerna. Två befintliga projektdatabaser kan fungera som utgångspunkter för en gemensam databas: NEI vid Studsviksbiblioteket och CADDETs Register. Statens energiverk har redan utfört en del arbete på det här området och vi föreslår att Statens energiverk får ansvara för den svenska insatsen.

Gemensamma nordiska mätmetoder

Kraftverksföreningen anser att det är positivt om gemensamma nordiska mätmetoder för hushållsapparaters eleffektivitet utarbetas. I det arbetet bör erfarenheter och metoder från övriga Europa och USA tas till vara genom att man väljer någon av de metoder som redan används. Vid valet av metod är det viktigt att beakta att man får ett smidigt system, utan för mycket byråkrati. Vi föreslår att Konsumentverket får ansvara för den svenska insatsen.

Obligatorisk konsumentinformation

Kraftverksföreningen stöder förslaget att leverantörer av större hushållsapparater bör åläggas att el-deklarera sina varor. Även här finns erfarenheter utomlands att ta till vara på och i Sverige har Konsumentverket och Svenska elverksföreningen arbetat med frågan. Vi föreslår att Konsumentverket får ansvara för den svenska insatsen.

Gemensamma normer för högsta tillåtna elförbrukning

Kraftverksföreningen anser inte att gemensamma normer för elförbrukning och förbud för försäljning av produkter med låg eleffektivitet är önskvärda. Med en lämplig utformning av el-deklarationer ger konkurrensen tillräcklig effekt och förbud blir onödiga. Varor med hög elförbrukning kan ha någon annan relativ fördel, och att enbart inrikta sig på eleffektiviteten leder då till en suboptimering.

Eltariffsystem som belönar sparande

Kraftverksföreningen anser inte att eltariffernas utformning är en fråga för Nordiska rådet. Elsystemet har stora fasta kostnader och små rörliga

kostnader. Eltarifferna belönar redan nu sparande genom att de rörliga avgifterna är högre än de rörliga kostnaderna. Att driva detta längre skulle leda till slöseri med resurser. Tvåprissystem för el har ingående analyserats av såväl vetenskapsmän som branschfolk och avfärdats som orättvist och krångligt. Ett omfattande nordiskt samarbete finns redan mellan elleverantörerna på området eltariffer.

Elräkningar med lättläst information

Kraftverksföreningen delar uppfattningen att elräkningarna bör bli mer informativa men anser inte att utvecklingsarbetet skall centreras till Nordiska rådet. Försök pågår också hos flera av föreningens medlemsföretag och på andra håll med att ge både hushålls- och industrikunder bättre information om sin elförbrukning och om möjligheter att påverka denna. Ett nordiskt samarbete finns redan och vi anser att utvecklingen också fortsättningsvis bör ske inom befintliga branschföreningar och hos lokala leverantörer i samspel med kunderna.

Svenska elverksföreningen:

Elverksföreningen ställer sig bakom förslaget att starta ett gemensamt nordiskt projekt med uppläggning enligt punkterna a-c. Vi vill dock förordda att samarbetet utvidgas till att omfatta hushållens energianvändning i allmänhet. Det finns enligt vår mening en betydande hushållningspotential för uppvärmning av bostäder med åtföljande minskad miljöbelastning och god ekonomi för användarna.

De övriga sex åtgärder som specificeras kommenteras i det följande:

Punkt 1 och 2

Vi vill inledningsvis upplysa om att det finns internationella normer för provning av energiprestanda för kylar, frysar och ugnar.

Elverksföreningen stöder förslagen om gemensamma nordiska mätmetoder och obligatorisk konsumentinformation, åtminstone för övriga elapparater som svarar för en betydande del av hushållens elanvändning. Vi anser dock att alla elapparater inte skall inkluderas mot bakgrund av att insatsen för sådana mätningar och för information i många fall är mycket större än den hushållning som kan åstadkommas. Begreppet "alla elapparater" måste enligt vår mening nyanseras och preciseras.

I detta sammanhang vill vi informera om att vi har långtgående erfarenheter om olika elapparaters elanvändning. Vi kan om så önskas medverka vid urval av de viktigaste apparaterna inom det föreslagna projektet.

Vi vill också nämna att vi inom kort i samarbete med konsumentverket kommer att presentera en sammanställning över alla på svenska marknaden förekommande kylar och frysar med en mycket snabbtolkad redovisning av den individuella energiförbrukningen för respektive apparat.

Vi vill även informera om att vi för närvarande driver ett projekt med

en analys av energiförbrukningen för de mest försålda kyl- och frysskåpen på den svenska marknaden. Projektet drivs i samråd med konsumentverket och energiverket medan mätningarna utförs av SEMKO.

Punkt 3

Vi är tveksamma till förslaget att införa normer för högsta tillåtna elförbrukning och försäljningsförbud för apparater med alltför låg effektivitet. För det första strider förslaget mot den uppfattning Ni själva framför under rubriken "Effektivare energianvändning lönar sig..." där Ni framhåller att "Investeringar i ökad effektivitet kommer mycket ofta att löna sig bäst om det råder fri och hederlig konkurrens på lika villkor på marknaden".

För det andra refereras till erfarenheter från USA. Enligt vår mening har normerna i USA medverkat till att mycket dåliga apparater slagits ut, vilket givetvis är positivt. Startförutsättningarna i USA var dock att det fanns ett mycket stort utbud av direkt dåliga apparater. Vår erfarenhet är att hela sortimentet som erbjuds i Sverige mycket lätt skulle klara de normer som gäller i USA.

Enligt vår mening bör frågan om eventuella normer och förbud tas upp först sedan verkningarna av förslagen enligt punkt 1 och 2 utvärderats.

Punkt 4

Elverksföreningen anser inte att prissättningen av el är en fråga för Nordiska rådet. Vi tar helt avstånd från de "life line"-tariffer som tillämpas på vissa håll i USA. Vi vill erinra om att ett av skälen för dessa tariffer har en stark social koppling. I Norden finns andra sociala "skyddsnät" varför någon grundandel el till lågt pris inte är motiverad. I Norden gäller dessutom att el omfattas av mervärdeskattesystemen varför konsumenterna redan nu betalar ett pris som är högre än kostnaden för tillkommande produktionsresurser.

I sammanhanget vill vi dessutom erinra om att hyresgäster i flerbostadshus inte själva beslutar om investeringar för t. ex. kyl och/eller frys. Det är således inte den som betalar elräkningen som gör investeringen.

Punkt 5

Elverksföreningen anser inte att frågan om eventuella rabatter eller belöningar till dem som väljer en energisnålare apparat är en fråga för Nordiska rådet.

Vi anser att frågan är av nationell karaktär och att den är en marknadsfråga som bör överlämnas till marknadsaktörer.

Punkt 6

Vi delar uppfattningen att det behövs aktuell och pedagogisk information, särskilt riktad mot konsumenterna. Vårt intryck är dock att alla

aktörer var och en på sitt håll arbetar frenetiskt just inom detta problemområde där vi för vår del vill kanalisera informationsflödet till lokal nivå hos respektive elleverantör riktat mot dennes kunder. När det gäller information på eller tillsammans med elräkningar pågår flera försöksverksamheter. Vi tror att dessa innovationer leder till mycket goda resultat, alla vill ju vara bättre än sin granne, tävlingsmomentet är stimulerande och torde leda till mycket goda resultat.

I dessa delar sker kontinuerligt erfarenhetsutbyte mellan de nordiska länderna, bl. a. genom oss och våra nordiska systerföreningar. Mot denna bakgrund anser vi att eventuellt erfarenhetsutbyte inom ramen för Nordiska rådet inte behöver prioriteras.

Stockholm den 7 maj 1990

Svenska elverksföreningen

Kaj Lindholm

Per Cleverdal

Medlemsförslag

om ökat nordiskt ekonomiskt och kulturellt samarbete med länderna kring Östersjön

(Väckt av Antero Kekkonen samt Dorte Bennedsen, Kjell Borgen, Anneli Jäätteenmäki, Anker Jørgensen, Sakari Knuuttila, Lauri Metsämäki, Mats Nyby, Marit Rotnes och Jouko Skinnari)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska rådets kulturutskott:

Utskottet har medlemsförslag A 927/k om kultursamarbete mellan Norden och de östeuropeiska länderna och Sovjetunionen under behandling. Utskottet har i betänkandet över detta förslag framhållit att den nordiska kulturmodellen är unik och väl ägnad till att snabbt bygga upp gräsrots- och nätverkssamarbete. Utskottet betonar emellertid vikten av att utbytet inom kulturområdet med Baltikum/Östeuropa borde vara riktat åt båda hållen så att Norden inte enbart tillför andra länder någonting utan också tar emot nya intryck och impulser på området.

Utskottet framhåller att ovan framförda synpunkter också gäller delvis i förhållande till medlemsförslag A 915/e om ökat nordiskt ekonomiskt och kulturellt samarbete med länderna kring Östersjön.

Utskottet hänvisar till det redan upprättade arbetsprogrammet för Baltikum/Östeuropa när det gäller utväxlingsprogram och stipendieordningar på utbildningssidan.

Beträffande samarbete på det allmänskulturella området med länderna kring Östersjön vill utskottet framföra följande.

Det kulturella samarbetet inom Östersjöområdet har anor redan från 1200-talet och hade sin höjdpunkt på 1300-talet i och med existensen av Hansaförbundet. Östersjöområdet har varit rätt homogent i sitt kulturarv genom tiderna även om varje land har sin särprägel.

Utskottet är av den uppfattningen att den delvis gemensamma historien och ländernas närhet utgör en stabil grund för ett kulturellt samarbete kring Östersjön. Utskottet är samtidigt väl medvetet om de olika förutsättningarna för Östersjöländerna att kunna sätta igång och utveckla ett samarbete på området. De nordiska länderna med sitt redan välfungerande

samarbete på kulturområdet är väl ägnade som initiativtagare till ett kulturellt samarbete.

Även Europarådet bedriver ett aktivt samarbete på kulturområdet. Inom Europarådet äger nu vissa förändringar rum i och med att de öst-europeiska länderna blir fullvärdiga medlemmar i rådet under den närmaste tiden. Utskottet framhåller att samarbete mellan de nordiska organen och Europarådet är ett lämpligt forum när det gäller Östersjösamarbetet.

Från Europarådets parlamentariska kulturkommitté har Nordiska rådet inbjudits att samarbeta rörande ett omfattande kulturprojekt kring temat "The Hanseatic Fourteenth Century Route", en kulturrutt i det gamla Hansaområdet som det såg ut på 1300-talet. Projektet som är ett av Europarådets många kulturruttsprojekt, har till syfte att stärka den europeiska identiteten hos Europas invånare inom den berörda regionen. Att göra kulturarvet synligt och att stimulera kulturturismen är drivkraften bakom projektet. Utskottet anser projektet synnerligen aktuellt och av stort intresse för de nordiska länderna. Projektet anknyts även till ländernas turism och utgör därför ett kulturturistiskt projekt. Således kopplas det vidare till ländernas ekonomiska samarbete.

Medlemsförslaget förordar att Nordiska ministerrådet i skyndsam ordning utarbetar en konkret handlingsplan för utvecklandet av det ekonomiska och kulturella samarbetet mellan de nordiska länderna och de övriga länderna och regionerna kring Östersjön med sikte på att skapa ett samarbetsområde kring Östersjön.

Utskottet uttalar sitt kraftfulla stöd för medlemsförslagets syfte och anser det kulturella samarbetet på området vara av vikt med hänvisning till det ovan nämnda om de nordiska ländernas initiativtagande. Utskottet hemställer särskilt att Nordiska rådet även i rekommendationen föreslår att Nordiska ministerrådet i samarbete med Nordiska rådet och Europarådet igångsätter och driver ett projekt kring temat kulturrutt i det gamla Hansaområdet.

Stockholm den 29 januari 1991

För Nordiska rådets kulturutskott

J. K. Hansen

Förman

Nordiska investeringsbanken (NIB)¹:

Föreliggande samnordiska finansieringsmöjligheter

Under det ekonomiska året har ministerrådet beslutat om vissa samnordiska ekonomiska satsningar som delvis är inriktade på de problemområden som omtalas i medlemsförslagen. Följande konkreta åtgärder som berör NIBs verksamhet kan framhåvas:

(i) Förhöjningen av beloppsramen för projektinvesteringsslån (PIL)

Ministerrådet beslöt i mars 1990 att höja beloppsramen för PIL från 700 till 1 000 milj. SDR. PIL-lånen baseras på 90 % kreditriskgarantier från de nordiska länderna. Lånen är avsedda som stöd för nordisk projektexport till kreditvärdiga utvecklingsländer samt länder i Öst- och Centraleuropa. I ministerrådets ekonomiska handlingsplan 1990–92 beslöts att PIL kan lämnas för miljöprojekt av nordiskt intresse i Nordens närområden, även om ett leveransintresse föreligger från endast ett nordiskt land. Detta innebär en utvidgning av NIBs verksamhetsmöjligheter inom detta speciella område. Dylåna miljölånen kan lämnas med en återbetalningstid på upp till 20 år med en marknadsmässig ränta. NIB har i samarbete med de nordiska exportkredit- och garantiinstituterna erbjudit en ramkredit för miljöinvesteringar till Sovjetunionen. Motsvarande förslag avses bli presenterat för Tjeckoslovakien. Därtill kommer kreditofferter till enskilda projekt även i Ungern och DDR. Tills vidare har NIBs miljökrediter utnyttjats i liten utsträckning, främst beroende på att de berörda länderna inte synes ha importerat miljöutrustning från Norden med en lånefinansiering på marknadsmässiga räntevillkor. Därtill är det i dagens läge inte möjligt att erbjuda PIL till Polen och i praktiken inte heller till Baltikum på grund av att de inte uppfyller det grundläggande kravet på kreditvärdighet.

(ii) Nordiska miljöfinansieringsbolaget NEFCO

I mars 1990 beslöt ministerrådet att bilda ett särskilt miljöfinansieringsbolag NEFCO. NEFCOs syfte är att med riskkapital stöda samföretag med nordiska företag som etableras i Östeuropa, vilka tillverkar insatsvaror som behövs för miljöförbättrande investeringar i Östeuropa. NEFCOs grundkapital blir 36 milj. SDR med inbetalningar över sex år. Bolaget förväntas inleda sin verksamhet under 1990. NIB skall administrera NEFCO. För närvarande har NEFCO erhållit ett tjugotal ansökningar om investeringsstöd, varav omkring hälften avser planerade samföretag i Polen och Baltikum. I och med att NEFCO i huvudsak avses lämna riskkapi-

¹ Yttrandet avser även A 910/e om miljövärdinsatser i Baltikum och Polen.

tal till samföretag, utgör inte ländernas egen kreditvärdighet ett avgörande hinder för NEFCOs insatser.

(iii) Nordiska projektexportfondens (NoPEF) miljöstöd

I ministerrådets handlingsplan 1990–92 fick NoPEF ca 3 milj. SDR som särskilda anslag för att stöda miljöprojekt av nordiskt intresse. Ett prioriterat område är härvid Östeuropa. I huvudsak lämnas stödet till nordiska exportföretag som utför förstudier av konkreta projektförslag.

Sammanfattningsvis föreligger således etablerade sammordiska finansieringsmöjligheter på i huvudsak kommersiella villkor som är tillgängliga för projekt av nordiskt intresse – i synnerhet inom miljösektorn – i Östersjöområdet. För Polens och Baltikums vidkommande föreligger emellertid i praktiken endast finansieringsmöjligheter för etablering av samföretag för lokalproduktion av insatsvaror för miljösektorn. Detta innebär att NIB (eller NEFCO) varken kan finansiera nordisk export till Polen och Baltikum av kapitalvaror inom miljösektorn eller generellt.

Nationella och multilaterala finansieringsordningar

Under senaste tid har ett antal nya finansieringsmöjligheter tillkommit bl. a. för Östersjöländerna i Östeuropa.

Världsbanksgruppen (IBRD och IFC) och Europeiska Investeringsbanken (EIB) har påbörjat en utlåning till Polen. Den nybildade Europeiska Utvecklingsbanken (EBRD) kommer snart att kunna lämna till beloppet betydande lån till främst Polen bland Östersjöländerna. De nordiska länderna har delvis med biståndsmedel gått in för bilateral finansiering till Polen. Som exempel kan nämnas Sveriges bistånd till Polen på 300 milj. SEK för miljösektorn och utbildning. Västtyskland, EIB och EG har betydande finansieringsresurser tillgängliga för DDR.

För Sovjetunionens del är situationen mera oklar. Sovjetunionens kreditvärdighet på de internationella kapitalmarknaderna har under senaste tid försvagats med dyrare och mer begränsad tillgång på upplåning som följd. Sovjetunionen har dock fortfarande tillgång till exportkrediter. Detta gäller också NIBs projektinvesteringsslån. EBRD kommer i begränsad utsträckning att kunna låna till Sovjetunionen. I dagens läge kan Sovjetunionen knappast från något håll erhålla s. k. mjuka krediter för t. ex. miljöinvesteringar. Vissa planer på bilateralt stöd från Norden lär dock föreligga.

Baltikums särproblem

Såsom ovan nämnts är Polen respektive Baltikum i mycket olika situationer vad avser tillgång till valutafinansiering, trots avsaknad av kreditvärdighet för kommersiell upplåning. Polens största behov inom t. ex. miljösektorn kan delvis täckas genom det stöd som på senaste tid och i ökad utsträckning blivit tillgängligt för olika bilaterala och multilaterala

källor. För Baltikums del är valutafinansierings- och därmed importmöjligheterna emellertid nästan obefintliga i dagens situation. I och med att bestämmelserna om ett utvidgat ekonomiskt självbestämmande för bl. a. Baltikum infördes från början av 1990, har de tidigare valutaupplåningsmöjligheterna för projekt i Baltikum via den sovjetiska utrikeshandelsbanken (som är den enda betydande valutaupplåningskanalen för Sovjetunionen) i praktiken försvunnit. En särskild allokering av EBRDs framtida lån för Sovjetunionen till Baltikum synes föga sannolik. Bilateralt har Danmark genom IFU och Sverige genom BITS skapat vissa, om också begränsade finansieringsmöjligheter av samföretag resp. utbildningssamarbete. Därtill föreligger privata initiativ, oftast dock med mycket begränsade ekonomiska resurser.

Man kan inte heller räkna med att Baltikum eller där verksamma finansieringsinstitut inom överskådlig framtid skulle kunna uppnå en tillräcklig kreditvärdighet för kommersiell upplåning på kapitalmarknaderna. En kreditvärdighet är resultatet av en långvarig process, som för Baltikums del dessutom på grund av den rådande politiska och ekonomiska osäkerheten är svår att ingångsätta, i synnerhet då länderna saknar importmöjligheter för t. ex. exportinriktade industriinvesteringar.

Oberoende av den politiska utvecklingen är det svårt att se realistiska möjligheter för att Baltikum under de närmaste åren utan stöd från Sovjetunionen och/eller industriländer kan erhålla valutalån för import som skulle behövas för infrastruktur-, industri- och miljöinvesteringar. En modernisering och uppbyggnad av regionens infrastruktur och industri är en nödvändig förutsättning för att Baltikum skall få igång en marknadsanpassad ekonomisk utveckling, en utrikeshandel inom bl. a. Östersjöområdet samt en förbättrad miljösituation.

Som ett led i diskussionen om möjligheterna för samnordiska konkreta insatser för investerings- och miljövärdstöd i Östeuropa kunde en särskild utredning tillsättas med uppdrag att kartlägga möjligheterna för nordiskt finansieringsstöd för infrastrukturinvesteringar, utvecklandet av en marknadsanpassad företagsverksamhet och utrikeshandel samt miljövärd primärt i Baltikum.

Behovet av en dylik utredning motiveras av att

- (i) Baltikums möjligheter att erhålla valutafinansiering för behövlig import för investeringar och företagsverksamhet för en uppbyggnadsfas är ytterst begränsade och alternativa källor veterligen inte föreligger;
- (ii) Baltikums behov torde vara av en sådan storleksordning att en samlad nordisk resursbas kan vara av stor betydelse för Baltikums ekonomiska utveckling;
- (iii) En samordnad regional, multilateral insats kan antas ge bättre resultat både för Norden och Baltikum än spridda enstaka åtgärder; och

(iv) Norden har ett egeninteresse i en økonomisk utvekkling og miljøvårdsinvesteringar i Baltikum.

En utredning enligt ovan borde även omfatta en kartläggning av Baltikums investeringsplaner og -behov; en uppskattning av finansieringsbehov, i synnerhet vad avser valutafinansiering samt en kartläggning av samarbeidsmuligheter med Norden. Av stor vikt är att skapa väl fungerande finansieringsmekanismer i syfte att de tillgängliga begränsade finansieringsresurserna kommer till en økonomiskt försvarlig användning.

En dylik utredning kunde ske i nära samarbeide mellan berörda myndigheter og næringslivet i Norden og Baltikum.

Det kan eventuellt hävdas att den nuvarande politiska utvekklingen skapar en sådan osäkerhet avseende Baltikums framtida økonomiska utvekklingsmuligheter att en utredning därför inte är motiverad. Å andra sidan kan det i så fall även vara befogat att nu genomföra utredningen således att konkreta handlingsplaner föreligger i beredskap för eventuella senare politiska beslut att skapa valutafinansieringsmuligheter för Baltikum.

Helsingfors den 14 maj 1990

Nordiska investeringsbanken

Jannik Lindbaek

Verkställande direktör

Harro Pitkänen

Biträdande direktör

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens Forbund (FNF) ser meget positivt på forslaget om at nordiske myndigheter skal utarbeide en konkret handlingsplan for utvikling av det økonomiske og kulturelle samarbeid mellom de nordiske land og de øvrige land og regioner rundt Østersjøen.

Som folkelig nordisk organisasjon vil FNF særlig betone behovet for utvekklingsordninger mellom organisasjoner, kulturgrupper og enkeltpersoner i Norden og Baltikum, utvekklingsordninger, som vil være til gagn for det folkelige og kulturelle liv i begge områder.

I denne sammenheng vil FNF også peke på vennskapskommunesystemet og mulighetene for regionalpolitiske samarbeidstiltak med sikte på erfarings- og kunnskapsoverføring av kommunalforvaltningskarakter. Særlig viktig vil det være å etablere eller videreutvikle ungdomsutvekklingsprogram av Nordjobb, Nordplus og Nordpraktik karakter.

FNF imøteser en snarlig igangsetting av arbeidet med en slik handlingsplan og deltar gjerne i det nødvendige koordinering- og kontaktarbeid til det nordiske organisasjons- og kulturliv.

Oslo, 30. april 1990

Lars S. Hauge

Nordens institut på Åland:

Nordens institut på Åland stiller sig meget positivt til ovennævnte medlemsforslag. Vi vil i denne sammenheng nævne, at vi allerede har engageret os sterkt i Østersø-samarbejde, nærmere bestemt ø-samarbejde mellem de 6 store øer i Østersøen: Bornholm, Dagö, Gotland, Öland, Ösel og Åland. Ø-samarbejdet, som blev formaliseret ved en konference i Visby 27. – 29. september 1989, omfatter ifølge slutdokumentet fra konferencen ”aktuelle frågor av gemensamt intresse inom kultur, näringsliv, ekonomi och miljö, samt andra för öarna gemensamma verksamhetsområden.”

Nordens institut planlægger en række arrangementer inden for denne ramme. I løbet af ugen 16. – 22. juni 1991 vil der blive arrangeret en miljø- og kulturkonference, et folkedansstævne og flere udstillinger med deltagere fra de 6 øer. Der vil også blive venskabsudveksling (sandsynligvis mellem Åland og Ösel) og instituttet har også taget initiativ til en bog om Østersøens historie med særlig vægt på folkeliv og historisk udvikling på de 6 øer.

Instituttet mener, at det er vigtigt, at de gamle forbindelser mellem lande og regioner ved Østersøen bliver genoplivet, således at man atter kan få et frugtbart handelsmæssigt og kulturelt samarbejde i området. De store miljøproblemer i Østersøen vil også lettere kunne løses ved et sådant samarbejde. Den foreslåede konkrete handlingsplan er uden tvivl et udmærket udgangspunkt for dette samarbejde. Forslaget om udarbejdelse af en handlingsplan har instituttets fulde støtte.

Mariehamn, den 11. maj 1990

Søren Hvenekilde
Institutchef

Danmark

Udenrigsministeriet, Sekretariatet for ministeren for nordisk samarbejde:

– – – følger nedenfor en redegørelse for den danske holdning til medlemsforslaget:

Medlemsforslag (A 915/e) om øget økonomisk og kulturelt samarbejde mellem landene omkring Østersøen indeholder betragtninger, som man fra dansk side i vidt omfang kan støtte, idet dog bemærkes, at forslaget i høj grad trænger til en præcisering.

Udenrigsministeren har ved flere lejligheder gennem det sidste halve års tid peget på de perspektiver for et frugtbart samarbejde i Østersøregionen, som er åbnet med den politiske udvikling i Øst- og Centraleuropa.

Udenrigsministeren har således påpeget behovet for en styrkelse af den trafikale infrastruktur mellem Norden og kontinentet. Den danske Baltikum-politik sigter i høj grad netop på at styrke det kulturelle og økonomiske samarbejde i regionen.

Foruden en række danske initiativer, som nærmere omtales i vedlagte bilag (*se Bihang*), kan nævnes, at der er taget flere initiativer, som sigter på at styrke det multilaterale samarbejde mellem landene omkring Østersøen. Eksempler: Afholdelse af en Østersøkonference i september i år og Slesvig-Holstens forslag om en række kulturelle aktiviteter under fællesbetegnelsen "Ars Baltica". Hertil kan tilføjes, at Nordisk Ministerråd har iværksat et pilotprojekt med henblik på at undersøge forudsætningerne for at oprette nordiske kultur- og informationscentre i Baltikum.

Den handlingsplan, som omtales i medlemsforslaget, må formentlig i høj grad komme til at bestå af en samordning af disse og mange andre private og statslige initiativer.

Det vil være naturligt – bl. a. under hensyn til Østersølandekredsens geografiske sammensætning – at EF medvirker ved gennemførelsen af en eventuel nordisk handlingsplan for Østersøområdet.

Fra dansk side vil man støtte bestræbelser på at samordne disse initiativer, ligesom man kan støtte, at der skabes størst mulig opmærksomhed omkring de nye muligheder, som er åbnet for et øget samarbejde i Østersøregionen.

København, den 14. maj 1990

Anita Hugau

BIHANG

Danske initiativer

Regeringens Østeuropa-handlingsplan af 22. september 1989 med en indikativ ramme på 300 mio. kr. over 3 år har ført til vedtagelse af følgende initiativer:

- oprettelse af en fond, *IØ-fonden*, for investeringer i østlandene;
- en *investeringsgarantiordning* dækkende østlandene, tilsvarende ordningen oprettet om Lov om Internationalt Udviklingssamarbejde fra 1971;

– en *Østlandepulje* med midler til projekter inden for bl.a. landbrug, miljø, arbejdsmiljø, energi og uddannelse.

De danske initiativer har i første række taget sigte på Polen og Ungarn. I februar 1990 er kredsen udvidet til også at omfatte Tjekkoslaviet og de baltiske republikker.

Udenrigsministeren udnævnte i januar 1990 medlemmerne af *IØ-fondens* bestyrelse samt fondens direktør. IØ-fonden har påbegyndt sit arbejde i januar 1990.

Østlandepuljen, som administreres af Det Interministerielle Østlandevalg (IMØ), har ligeledes påbegyndt sin virksomhed i januar 1990.

Efter en forespørgselsdebat om Danmarks østpolitik vedtog Folketinget den 26. oktober 1989 en *motiveret dagsorden*, hvorefter regeringen fortsat skal føre en aktiv og konstruktiv østpolitik.

Folketinget traf den 8. februar 1990 principbeslutning om en *miljøstøtteordning* omfattende en støtte på 500 mio. kr. over 5 år fra 1. januar 1991. Endelig afgørelse om, hvorledes ordningen skal finansieres og administreres, er endnu ikke truffet.

Som supplement til den omtalte investeringsgarantiordning, der er en forsikringsordning mellem den danske stat og danske virksomheder, indgår Danmark også med andre lande bilaterale *investeringsbeskyttelsesaftaler*, som går ud på at fremme investeringer mellem de to lande samt at sikre investeret kapital og beskytte retten til at hjemtage kapital og overskud. Der er indgået aftaler med Ungarn og Polen, og forhandlinger er i gang med Bulgarien, Sovjetunionen og Tjekkoslaviet.

Endelig har Danmark taget initiativ til seminarer og praktikantophold for østeuropæiske eksperter, mellemledere og teknikere.

Dagbladet Politiken:

Politiken er selvfølgelig principielt sympatisk indstillet over for forslaget om øget samarbejde mellem Østersø-landene.

Ud over dette standpunkt har vi ingen kommentarer til forslaget. Hvis der – hen ad vejen – skulle opstå situationer, der kræver en kommentar, vil vi befordre den i avisens spalter.

København, den 7. maj 1990

Herbert Pundik

Det Danske Kulturinstitut¹:

De indledende, meget generelle bemærkninger kan vi følge, – men kunne ønske, at begrundelserne for et styrket økonomisk og kulturelt samarbejde uddybes væsentligt.

Det Danske Kulturinstitut har for længst helt konkret mærket ønskerne

¹ For et år siden ændrede Det danske Selskab sit navn til Det Danske Kulturinstitut.

om og de konkrete muligheder for øget og styrket økonomisk og kulturelt samarbejde omkring Østersøen.

Fra 1. juni begynder vi således det daglige arbejde i en ny afdeling, et dansk kulturinstitut i Baltikum. Det placeres i Riga, Letland, men skal betjene alle tre baltiske republikker. Vi har en lang række ønsker, både af økonomisk, erhvervsmæssig og kulturel karakter.

Både Sverige og Finland er også aktive i det baltiske område – især i Estland. Men både Rusland (Leningrad) og Polen og DDR har ønsket en livligere menneskelig, kulturel og økonomisk forbindelse.

Der er ingen tvivl om, at Østersøregionen er et potentielt kraftcenter.

I Slesvig-Holsten er man, som formentlig bekendt, langt fremme med en kulturel handlingsplan "Mare Baltica", der bygger på de gamle hanseatiske relationer og sigter på at skabe et dynamisk samarbejdsområde omkring Østersøen.

Det ville være velkomment, hvis medlemsforslag A 915/e hurtigt kan føre til en konkret nordisk handlingsplan.

Det Danske Kulturinstitut medvirker gerne til udformningen af en sådan handlingsplan, ligesom vi altid er til rådighed med yderligere oplysninger og forslag; vi deler gerne vore praktiske erfaringer.

København, den 30. April 1990

Per Himmelstrup
Generalsekretær

Industrirådet:

Dansk industri og de øvrige nordiske landes erhvervsliv er allerede særdeles aktivt engageret i den økonomiske udvikling i østersøområdet.

Fra de danske myndigheder og fra EF udfoldes der desuden et betydeligt og værdifuldt arbejde i denne sammenhæng.

På denne baggrund føler Industrirådet intet behov for det skitserede nordiske initiativ på det økonomiske område. Industrirådet kan således ikke støtte forslaget.

København, den 9. april 1990

Søren Krohn

Det Danske Handelskammer:

Indledningsvis skal bemærkes, at vi føler det betydningsfuldt, at der indledes intensiverede kontakter med landene omkring Østersøen og i særlig grad med de tre baltiske lande. I erhvervsmæssig sammenhæng skønner vi sidstnævnte særdeles relevante som direkte samhandels- og

samarbejdspartnere. Dette ikke mindst på baggrund af de allerede vedtagne økonomiske selvbestemmelseslove, der bl. a. omfatter et stærkt incitament til øget samhandel med de nordiske lande, jfr. de særlige "Border Trade" regler.

Vi skal dernæst i skematisk form nedenstående skitsere vore erhvervsaktiviteter i landene omkring Østersøen. Disse er baseret på følgende hovedelementer:

1. Uddannelse af erhvervsledere fra Baltikum i international handel
2. Øget direkte samhandel
3. Muligheder for samarbejde i form af joint ventures og licensproduktions-samarbejde.

Baltikum

Konkret er der tilrettelagt følgende aktiviteter med Estland, Letland og Litauen:

1. Kortlægning af de erhvervmæssige muligheder ved udsendt dansk ekspertgruppe fra 22. til 27. april 1990.
2. Træningsseminar for 30 baltiske virksomhedsledere (10 fra hver republik) i international handel fra 24. – 29. juni 1990 i København.
3. Gennemførelse af et større dansk handels- og kulturfremstød i de tre baltiske lande i samarbejde med Det Danske Kulturinstitut fra 20. august 1990.
4. Etablering af handels- og samarbejdsaftaler med vore søsterorganisationer.

Polen

Vi har planlagt direkte erhvervsfremstød (import/eksport) i de polske Østersøbyer Stettin, Kozalin og Gdansk, hvor førstnævnte allerede er gennemført.

DDR

Vi planlægger erhvervsfremstød med vor søsterorganisation i Rostock.

Som en slags generel manifestation har vi planer om i samarbejde med andre, herunder vore svenske kolleger, at gennemføre en Baltic Conference i juni 1991, hvis formål er at fokusere på de gensidige erhvervmæssige muligheder i området, herunder samarbejde i tredjelande. Konferencen skal finde sted i København, idet vi til den tid forudser konkrete politiske beslutninger om en kommende Øresundsforbindelse samt en erhvervsfremmende dansk skatterreform. (Den svenske reform forudses snarligt iværksat.) Disse to elementer og andre føler vi er afgørende for vore muligheder for her i landet at kunne fungere som drejeskive i en kommende udvidet Østersøhandel og dermed muligheder for at kunne betragte Norden som et samlet nordisk kraftcenter med ca. 30 mill. indbyggere på lige fod med andre kommende regioner i Europa.

Det er en betydelig opgave, som ingen kan løfte alene. Den kræver forståelse og samarbejde de nordiske lande imellem. Den kræver politisk forståelse og handling, ellers bliver Norden "underleverandørnationer" til Hamburg og Berlin.

Vi er gerne til rådighed for evt. yderligere diskussioner.

København, den 26. april 1990

Det Danske Handelskammer

Vagn Jensen

Vicedirektør

Finland

Utrikesministeriets handelspolitiska avdelning:¹

I Europa pågår en omfattande förändringsprocess. Å ena sidan intensifieras det ekonomiska, sociala och politiska samarbetet inom Europeiska Gemenskapen. EG:s inre marknad kommer att realiseras åtminstone i huvudsak enligt tidtabellen, alltså i början av 1993. Å andra sidan pågår en kraftfull ekonomisk och politisk reformutveckling i de östeuropeiska länderna.

Motsatsförhållandet mellan Öst och Väst i Europa har minskat och förutsättningar för samarbetet ökat. Detta gäller lika väl det ekonomiska som annat samarbete.

Samtidigt som Finland deltar tillsammans med de andra Efta-länderna i att skapa Europeisk Ekonomisk Sfär (EES), är det viktigt att öka ansträngningarna för att stärka det ekonomiska samarbetet och minska skillnaderna i den ekonomiska utvecklingen i Europa som helhet. Principerna i ESK utgör en bra utgångspunkt för detta.

Samtidigt som EES-avtalet skulle bilda nya ramar för samarbetet mellan Efta-länderna och EG, skulle det kunna tillämpas även på förbindelser mellan Efta-länderna, med andra ord även de nordiska länderna. EES-avtalet lägger inga hinder för vidareutveckling av det nordiska samarbetet till exempel inom det ekonomiska och handelspolitiska området. Även inom EG finns det ju exempel på regionalt samarbete bl. a. mellan Beneluxländerna.

EES-avtalet lägger inte heller hinder för Finland eller de andra nordiska länderna att utvidga det ekonomiska eller annat samarbete till att omfatta andra länder kring Östersjön. Av dessa omfattar EES utöver Finland, Norge och Sverige EG-länderna Danmark och det förenade Tyskland.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Det finländska näringslivets intressen riktar sig mycket till länder med marknadsekonomi, även om vår handel med Sovjet är av synnerligen omfattande storlek och klart större än i de andra nordiska länderna. Annars är den regionala fördelningen av Finlands, Norges, Sveriges och Danmarks handel tämligen enhetlig. Internordisk handel utgör ca en femtedel och handeln med EG ca hälften av den totala exporten av varje nordiskt land.

Östersjöområdet skall inte ses som ett alternativ till EES. Det utgör ett betydelsefullt potentiellt marknadsområde, vilket man känner ökat intresse för även i de andra västliga industriländerna. Därför borde man utreda möjligheterna till ökat ekonomiskt samarbete med länderna kring Östersjön. Utgångspunkten borde vara ett praktiskt betonat sätt att angripa frågan. Separata, avtalsbundna handelspolitiska lösningar för Östersjöområdet vore inte ändamålsenliga.

Med tanke på det nordiska samarbetet verkar speciellt miljöprojekt och utveckling av trafikförbindelserna att träda i förgrunden, åtminstone i inledningsstadiet. Inom dessa områden har de nordiska länderna ett tydligt gemensamt intresse.

Helsingfors den 4 maj 1990

Antti Satuli
Avdelningschef

BIHANG

Samarbetet med Sovjetunionen

Kreditgivning

I september 1988 vidtogs i betalningssystemet mellan Finland och Sovjet ändringar, som möjliggör kreditgivning i bilateralt clearing-handel. För tillfället är exportkreditstocken ca 2,7 mrd mark. I januari 1987 överfördes av Finlands clearing-fordringar 285 milj rubel till specialkontofordringar i Finlands Bank. Av dessa fordringar finns för tillfället 110 milj. rubel kvar.

Samföretag

Om finländsk-sovjetiska samföretag har ingåtts 190 avtal. Av dessa kommer 75 att etableras i Estland och 31 i Leningradregionen.

Pågående projekt

Utöver projekt som baserar sig på handelsavtal har förhandlingar inletts mellan Finland och Sovjet om gemensamma projekt inom miljövard. Till dessa kommer förmodligen att anvisas även budgetmedel från Finland. Dessutom skall möjligheterna till samnordisk finansiering av miljöprojekt utredas.

Förhandlingarna har kommit längst angående rekonstruering av nickel-smältverken i Kolahalvön.

Miljöprojekten i Kolahalvön, Leningradregionen, de baltiska republikerna och i Karelen kommer sannolikt att bilda ett jättelikt föremål för samarbete, för vilket man borde söka även samnordiska finansieringslösningar utöver de nationella.

För närvarande förs förhandlingar om managementutbildning för sovjetisk företagsfolk (400 personer/år). Man är beredd att åtminstone i början anvisa budgetmedel för detta.

Dessutom har man förhandlat om utbildnings-, konsult- och mönstergårdssamarbete inom jordbruk med hjälp av finskt statsbidrag.

Finlands bistånd till länderna i Öst- och Mellaneuropa

Finlands deltagande i G-24

Finland har deltagit i samarbetet för koordinering av bistånd till Polen och Ungern som sker i ledning av EG-kommissionen. Första ministermöte för denna s.k. G-24-grupp var 13.12.1989. G-24-gruppens verksamhet betraktas värdefull för bidragstagande länderna, och Finlands deltagande nödvändigt för Finlands bild utåt. Finlands verksamhet har grundat sig på Polens och Ungerns egna förslag. På G-24-ministermötet i juni kommer att beslutas om att utvidga verksamhet även till Tjeckoslovakien, Jugoslavien, Bulgarien, Östtyskland och Rumänien.

A. Bilateralt bistånd

Polen

Leveranser av livsmedel

Finland levererar livsmedel till Polen under sommaren för 33 milj. mark. Livsmedel omfattar vete, modersmjölksersättning, barnmat och korv. För försäljningsinkomsterna av dessa livsmedel kommer att grundas en fond för finansiering av lokala utgifter för energibesparings- och miljöprojekt mellan Finland och Polen. Till Polen har levererats eller lovats att leverera från G-24-länderna livsmedelshjälp för 350 milj. ECU. De största leverantörerna är EG, USA och Italien.

Energibesparing och miljösamarbete

I miljöministeriets budget finns 90 milj. mark för energibesparings- och miljöprojekt i Polen 1990–1992. I denna ordning ingår att Finland efterskänker Polens skuld till Finland med ovannämnda summa. Minskningen av skulden överförs till zlotybaserad fond för finansiering av gemensamt överenskomna lokala kostnader. Den egentliga exportleveransen finansieras på företagsekonomiska villkor. Som garanti för exportleveransen finns ett kolgarantisystem. För att utveckla förfaringssätt och koordinera projekten har en bilateral arbetsgrupp tillsatts. Systemet inleds sommaren 1990, när riksdagen antagit lagen om detta.

Utbildningssamarbete

I juni startas i Finland utbildningsprogram inom jord- och skogsbruk med Polen. Det finns också planer på miljösamarbete.

Ungern

Strukturanpassningskredit

Finlands Exportkredit och ungerska banker undertecknade 19.1.1990 en strukturanpassningskredit på 100 milj. US \$. Den finska staten har gått i borgen för krediten, som har gjorts så förmånlig som möjligt för mottagarlandet på den kommersiella räntenivån. Länderna skriver under avtalet under våren.

Utbildningssamarbete

I början av året har med Ungern startats sex utbildnings- och företagsprojekt. Dessa gäller utbildning av företagsledning inom telekommunikation, energi- och livsmedelsindustri. Projekten samordnas av handels- och industriministeriet.

Rumänien

Finland har under året gett bistånd via Röda korsets internationella kommitté till offer för Rumäniens nödsituation med 6 milj. mark.

B. Multilateralt bistånd

Europas ombyggnads- och utvecklingsbank

I EG:s toppmöte beslutades 9.12.1989 om att grunda en europeisk ombyggnads- och utvecklingsbank. Dess syfte är att efter konsultation av IMF och Världsbanken främja lönande investeringar i mellan- och öst-europeiska länder. I detta skede finns med 42 länder, med andra ord ESK-länderna och Japan, Sydkorea, Israel, Egypten, Marocko, Mexico, Australien och Nya Zeeland. Dokumentet om banken underskrivs i Paris i slutet av maj. Verksamheten startas när 2/3 av ländernas parlament godkännt dokumentet. Bankens kapital är 10 mrd. ECU eller nästan 50 mrd. mark. Andelen som skall betalas nu i inledningsskedet är ca 20% eller 2 mrd. ECU. Finlands andel av den nya bankens kapital är 1,25% eller ca 185 milj. mark. Den kommer att betalas under fem år med ca 37 milj. mark årligen. I bankens 23-mannadirektion delar Finland plats med Norge.

Polens stabiliseringsfond

Stabiliseringsfonden ingår i Polens nya ekonomiska program, som syftar till i första hand att sätta stopp för inflationen, stabilisera landets valuta zloty och dra ned budgetunderskottet som ett led i ändring av landets ekonomiska system. Fonden är knuten till avtalet om stabiliseringsprogrammet och därtill knutna kreditgivningen, som Polen och Internationella Valutafonden kommit överens om. Det strukturella anpassningsprogrammet underskrevs mellan Polen och IMF i början av februari. Det uppsatta målet med 1 mrd. dollar har redan uppnåtts. Finlands andel är 20 milj. mark.

Efta-fond i Jugoslavien

På Eftas ministermöte i december 1989 beslutades om att grunda en Jugoslavienfond med kapital på 100 milj. US\$. Finlands andel av fonden, vars syfte är att stödja den ekonomiska och industriella strukturomvandlingen i Jugoslavien, är ca 55 milj. mark, som räknas som utvecklingsbi-

stånd. Fondens verksamhet startar i början av 1991. – I Jugoslavien administreras fonden av Jugobanka D.D.

Helsingfors den 14 maj 1990

Utrikesministeriet
Handelspolitiska avdelningen

Utrikesministeriets press- och kulturavdelning:

Medlemsförslaget 915/e förutsätter att Nordiska ministerrådet utarbetar en handlingsplan för ekonomiskt och kulturellt samarbete mellan de nordiska länderna och de övriga länderna kring Östersjön.

Nordiska ministerrådets sekretariat har hittills koordinerat de nordiska ländernas kulturella samarbete och utbyte med utomnordiska områden genom den samnordiska ledningsgruppen för kulturellt samarbete med utlandet. Gruppen har till sitt förfogande en konsulent.

Av denna anledning kan ministerrådet självt kartlägga de projekt och planer, vilka för tillfället är aktuella inom ramen för detta samarbete.

I ett fortsatt beredningsarbete borde ministerrådets sekretariat utgå från ett kartläggande av vad som konstituerar särskilda nationella intressen och vad som erbjuder möjligheter till nordisk samverkan, gällande både länder och ämnesområden.

Det är till exempel uppenbart att Finland, som upprätthåller nära och permanenta förbindelser med Estland har ett intresse att på språk- och kulturgemenskapens grund bygga ut ett nationellt baserat samarbete.

Däremot torde Finland vara berett att i Lettland och Litauen ingå som part i ett nordiskt kulturellt utbyte. När det gäller Östersjöområdet i sin helhet har Finland etablerade och välfungerande kontakter med de nordiska grannländerna och Förbundsrepubliken Tyskland samt avtalsreglerat utbyte med DDR. I fortsättningen torde det finnas skäl att betrakta kulturutbytet inom det Östersjötyiska utrymmet som en helhet.

Ett steg för att skapa fungerande kulturkontakter inom hela Östersjöområdet representerar delstaten Schleswig-Holsteins inbjudan till en rådpläging kring projektet *Ars Baltica* i Kiel den 24–26.4.1990. Det kan bedömas som sannolikt att *Ars Baltica* kommer att förverkligas i någon form.

I den konkreta diskussionen återstår då frågan om huruvida Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet borde medverka till skapandet av permanenta kultur- och informationscentra, närmast i de baltiska republikerna. Också denna fråga har aktualiserats. Trots att Finland inrättar ett slags kulturcentra i blygsamt format i anknytning till sina utlandslektorers verksamhet i Estland, torde inga hinder föreligga för att Finland i ett nordiskt sammanhang också medverkar till ett slags Nordens Hus i Baltikum om dylika bedöms vara realiserbara med hänsyn till de nordiska samarbetsbudgeterna och behoven i övrigt.

Det bör understrykas, att fråga om ett kulturutbyte inom Östersjöområdet inte enbart gäller nordisk verksamhet och närvaro t. ex. i de baltiska staterna. I hög grad gäller spørgsmålet också hur vissa Östersjöregioners kulturella manifestationer skall kunna äga rum t. ex. i de nordiska länderna. Därför vore det önskvärt att kunna öronmärka nordiska samarbetsmedel för att finansiera kulturexport från t. ex. Polen och Baltikum till Norden, inklusive Norge, Island och Grönland.

Ett sätt att föra frågan vidare vore därför, förutom ovan nämnda åtgärder, att avsätta en konsulenttjänst för det kulturella Östersjöarbetet i alla dess aspekter.

Att det i området finns ett nyvaknat, men livligt intresse samt länge eftersatta behov för ett nytt slag av kulturellt samarbete kring Östersjön, förefaller vara utom allt tvivel.

Helsingfors den 20 april 1990

Ralf Friberg
Avdelningschef

Finansministeriet:

Finansministeriet yttrar om rubrikens medlemsförslag följande.

Det väckta medlemsförslaget åsyftar att i skyndsam ordning utarbeta en konkret handlingsplan för utvecklandet av det ekonomiska och kulturella samarbetet mellan de nordiska länderna och de övriga länderna och regionerna kring Östersjön med sikte på att skapa ett samarbetsområde kring Östersjön.

Den politiska och ekonomiska situationen för länderna kring Östersjön har mycket snabbt förändrats. Detta har erbjudit ökade möjligheter till att utvidga samarbetet mellan länderna kring Östersjön och Norden. Förutsättningar för ett effektivare samarbete har redan skapats genom att upprätta nya verktyg för en ökad växelverkan mellan Östersjöländerna och Norden. I europeiska dimensionen sker utvecklingen fort och resurser som har planerats för att ge utvecklingsimpulser till Östeuropa är markanta. Här kan t. ex. nämnas planerandet av grundandet av en europeisk återuppbyggnads- och utvecklingsbank vars syfte är att stöda de östeuropeiska ländernas ekonomiska reformer och utveckling i riktning mot ett marknadshushållningssystem och i vars finansiering de nordiska länderna kommer att ta del i.

En ren nordisk ordning för östeuropeiska stöd är grundandet av ett nordiskt miljöfinansieringsbolag för att främja sådana miljöinvesteringar i Östeuropa som är betydelsefulla ur de nordiska ländernas synvinkel samt att finansiera samarbetsbolag i dessa länder.

På kulturområdet har ministerrådet startat utredningsarbetet beträffan-

de ökade kulturförbindelser mellan Norden och Baltikumregionen. Utredningen kan leda till fasta samarbetsformer i kultursamarbete mellan ifrågasvarande områden.

I medlemsförslaget har föreslagits om ett skyndsamt utarbetande av en konkret handlingsplan. Nordiskt samarbete har på sistone baserat sig på av ministerrådet fastställda handlingsplaner. Utgångspunkten har sedan varit att en handlingsplan omfattar en sektor. Även tvärsektoriella handlingsplaner har administrativt eller i budgetbeslut presenterats som sektorvisa program t. ex. den nya ekonomiska handlingsplanen, samarbetsprogram för bioteknologi och nordiska miljöprogram. Finansieringen av olika handlingsplaner har visat sig vara problematisk; medel har inte räckt till alla handlingsplaner enligt deras ursprungliga finansieringsplaner.

Alternativt kan övervägas om det t. ex. utan en högtidlig proklamation av en ny tvärsektoriell handlingsplan för samarbete med länderna och regionerna kring Östersjön kunde öppnas möjligheter för dessa länder och regioner att ta del i de nuvarande eller kommande sektorvisa samarbetsprogrammen. I och för sig skulle det vara en fortsättning av den linje som redan har startats med miljö- och kultursamarbetet. Möjligheter kunde öppnas särskilt inom kulturavtalets område med pågående eller startande elev- och studerandeutbyte, högskolesamarbete och forskningsprogram. Miljösamarbete är i många avseenden övernationellt i den meningen att gemensamma åtgärder behövs över gränserna. I samnordiskt miljösamarbete kunde det vara möjligt att starta samarbetsprojekt med länderna utanför Norden eller låta länderna eller regionerna utanför komma in i vissa samnordiska projekt.

Det ovan sagda gäller förmodligen också andra sektorer i Nordiska ministerrådets regi. Ministerrådet har uppmanat sina ämbetsmannakommittéer att komma med förslag på samnordisk bas för att inleda samarbete med Östeuropa. Finansministeriet anser att även dessa sektorer erbjuder möjligheter att åstadkomma sådana samarbetsprojekt med länderna kring Östersjön som har ekonomisk betydelse och således främjar den målsättning som ställts i det nämnda medlemsförslaget.

Helsingfors den 2 maj 1990

Matti Louekoski
Finansminister

Eino Keinänen
Statssekreterare

Undervisningsministeriet¹:

Ett samarbete mellan Norden och länderna kring Östersjön är av stor betydelse i det integrerade Europa. Den politiska utvecklingen mellan Östeuropa och Baltikum skapar förutsättningar för att på nytt revitalisera det ekonomiska och kulturella samarbetet.

Nordiska ministerrådet (undervisnings- och kulturministrarna) samt ämbetsmannakommittén för nordiskt kulturellt samarbete och ledningsgruppen för kulturinformation utanför Norden har erfarenheter av konkreta kultursamarbetsprojekt med Norden och de övriga Östersjöländerna.

Med hänvisning till det ovan anförda tillstyrker undervisningsministeriet initiativet till utarbetande av en handlingsplan för utvecklandet av det ekonomiska och kulturella samarbetet och föreslår att vad kulturrelationerna beträffar borde samarbetsområdet kring Östersjön anförtros åt de ovan nämnda organen.

Helsingfors den 7 juni 1990

Undervisningsministeriet

Jaakko Numminen

Kanslichef

Fredrik Forsberg

Äldre regeringssekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

Åland har traditionellt haft ett livligt samröre med olika områden kring Östersjön. Detta gäller också de baltiska områdena. Reval (nuvarande Tallinn) var ett viktigt handelscentrum speciellt för den öståländska skärgården.

Ekonomi

Det åländska näringslivet är starkt beroende av omgivande regioner och det ligger i åländskt intresse att utveckla det ekonomiska utbytet och samarbetet med nya regioner, vilket den pågående utvecklingen i Baltikum tycks kunna ge möjligheter till.

Utöver rent kommersiella förbindelser med länderna kring Östersjön bör i det konkreta samarbetet betonas samarbete kring teknologi, utbildning och forskning.

Redan idag finns ett samarbete mellan Östersjöns öar och mellan de traditionella Hansa-länderna, främst i form av seminarier med inriktning på informationsutbyte.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Kultur

Redan före den nu aktuella utvecklingen i Baltikum hade Åland vissa officiella kulturella kontakter med de baltiska områdena. Detta samarbete har främst skett inom museiverksamheten samt sjöfartsutbildningen.

Under våren 1990 – efter besök av officiella representanter för Ösel – ställde landskapsmyndigheterna i utsikt två elevplatser vid Ålands lantmannaskola för elever från Ösel. Landskapsstyrelsen avser ge ett utökat studiestöd för dessa elever i enlighet med de specialbestämmelser som gäller i Finland i motsvarande fall.

Under försommaren 1990 kommer en grupp åländska lärare och elever samt två utbildningsadministratörer att delta i det planerade ölägret (Baltic Sea Camp) på Gotland. Syftet med lägret är att öka kännedomen om östersjöområdet och freds- och miljöfrågor står på programmet.

Sammanfattningsvis ser landskapsstyrelsen positivt på att det nordiska samarbetet utvidgas i fråga om ekonomiskt och kulturellt samarbete med övriga regioner kring Östersjön och stöder förslaget att utarbete konkreta handlingsplaner för samarbetet.

Mariehamn den 27 april 1990

May Flodin
Vicekantråd

Sten-Erik Abrahamsson
Utbildningschef

Island**Udenrigsministeriet¹**

— — — nævnte forslag er i fuld overensstemmelse med deklARATIONEN fra de nordiske udenrigsministres møde i Turku 6.—7. marts i år, se vedlagte fotokopi. Dette ministeriums holdning til de punkter, som fremkommer i forslaget, er principielt positiv, skønt der tages forbehold med hensyn til udgifter i denne forbindelse. Man skal dog gøre opmærksom på, at det omtalte samarbejde i forslaget kun synes at omfatte samarbejde mellem landene omkring Østersøen, og det står derfor ikke klart, hvilken rolle Island kunne komme til at spille i nævnte samarbejde.

Reykjavik, den 18. april 1990

P. m. v.

Sveinn Björnsson

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Norge

Utenriksdepartementet:

Dagens økonomiske samarbeidsramme, i forhold til landene rundt Østersjøen omfatter allerede flere bi- og multilaterale tiltak.

Multilateralt forhandler man nå om etablering av en *Europeisk Bank for Gjenoppbygging og Utvikling*. Alle nordiske land deltar i forhandlingene som nå går inn i sin slutfase. Målsettingen er at banken skal være operativ fra årsskiftet 90 – 91. Banken vil muliggjøre prosjektfinansiering og lån for bl. a. landene rundt Østersjøen.

På nordisk plan yter *Nordisk Investeringsbank* (NIB) lån på bankmessige betingelser til investeringsprosjekter med nordisk interesse. Gjennom prosjektinvesteringslåneordningen kan banken finansiere prosjekter med nordisk interesse i kredittverdige utviklingsland og *øst-europeiske land*. Til Øst-Europa kan banken også yte miljølån på særlige betingelser.

Nordisk Prosjekteksportfond (NOPEF) yter støtte til prosjekter av nordisk interesse med tanke på å styrke nordiske foretaks internasjonale konkurransevne. Innen rammen av den vedtatte handlingsplan for 1990 – 1992 har Prosjekteksportfondet fått tildelt øremerkede midler for miljøstudier. En vesentlig del av disse midlene vil bli kanalisert mot prosjektaktiviteter i Øst-Europa, inklusive de baltiske stater.

Nordisk Miljøfinansieringsselskap – Nordic Environment Finance Co-operation (NEFCO) er et selskap som er under etablering og som administrativt vil knyttes til NIB. Formålet med selskapet er å fremme investeringer av nordisk miljøinteresse i Øst-Europa, inklusive de baltiske stater.

Bilateralt, er Norge iferd med å inngå *avtaler om gjensidig fremme og beskyttelse av investeringer* med de fleste øst-europeiske land. Norge har også *tekniske, økonomiske og industrielle samarbeidsavtaler* med alle landene i Øst-Europa. I tillegg arbeider *Norges Eksportråd* målrettet mot Øst-Europa og Baltikum gjennom hovedkontoret i Oslo og sine utekontorer. Norges Eksportråd arrangerer nå også delegasjonsturer til de baltiske stater i tillegg til tradisjonelle aktiviteter rundt østersjøområdet.

Garanti-Instituttet for Eksportkreditt (GIEK) kan i prinsippet yte eksportkredittgarantier til alle land rundt Østersjøen. For Polen er det vedtatt en særlig statlig garantiordning på NOK 150 millioner.

På bakgrunn av nevnte eksisterende samarbeidsformer mener Utenriksdepartementet at det for tiden ikke er grunnlag for en egen økonomisk handlingsplan for landene rundt Østersjøen. Man bør først søke å utnytte eksisterende rammeverk og de virkemidler man har til rådighet før man utarbeider et eventuelt nytt rammeverk og en egen handlingsplan for denne regionen.

Når det gjelder de baltiske stater er det vanskelig, innenfor det vanlige

bilaterale samarbeidet med Sovjetunionen, å formalisere et slikt regionalt samarbeid.

Oslo, 2. mai 1990

Harald Tørum
Byråsjef

John Petter Opdahl
Konsulent

Utenriksdepartementet, presse- og kulturavdelingen:

Utenriksdepartementet anser et økt kulturelt samarbeid med landene rundt Østersjøen for å være positivt element i arbeidet med å etablere en bred kontaktflate med disse landene. Denne positive holdning reflekteres i den norske respons til de initiativ som allerede er igangsatt i nordisk regi. Det kan her nevnes at Nordisk Ministerråds styringsgruppe for kulturinformasjon i utlandet har planlagt en studiereise til de baltiske republikker for å kartlegge muligheter for nærmere samarbeid på kultursiden. Likeledes har den tyske delstaten Schleswig-Holstein tatt et initiativ til et kultursamarbeid under tittelen "Ars Baltica" mellom landene som grenser til Østersjøen.

Utenriksdepartementet anser nevnte nordiske utspill og initiativ for å være av passende omfang i dagens situasjon og vil tilrå at man fra norsk side følger utviklingen her før den nordiske kulturelle aktivitet trappes ytterligere opp.

Oslo, 10. april 1990

Liv Mørch Finborud
Underdirektør

Tore Tanum
Byråsjef

Sverige

Kommerskollegium¹:

Inom ramen för kollegiets uppgifter på områdena handelspolitik, utri-
keshandel och övrigt internationellt och ekonomiskt samarbete följer kol-

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 910/e om miljövårdsinsatser i Baltikum och Polen.

legiet noga utvecklingen i Sovjetunionen och övriga Öst- och Centraleuropa. Traditionellt har kollegiets arbetsuppgifter varit att administrera utrikeshandelsregleringar – importregleringar – mot Öst och i nära samverkan med näringslivet förbereda bilaterala möten med den aktuella länderkretsen. I sistnämnda sammanhang rapporterar kollegiet till utrikesdepartementets handelsavdelning respektive industridepartementet som leder ifrågakarande handelskonsultationer och s. k. blandkommissionsmöten som kollegiet också deltar i.

Kollegiet har i nuläget regeringens uppdrag ”att från sedvanliga handels- och näringspolitiska utgångspunkter, utföra sammanställningar och utredningar samt inkomma med förslag, som kan föranledas av den nya ekonomiska politiken i Östeuropa och som ligger inom kollegiets ansvarsområde”. Regeringen har gett kollegiet ett liknande övergripande remissuppdrag vad gäller Sverige och den västeuropeiska integrationen. Dessa uppdrag har kompletterats med mer specialinriktade uppdrag från UD:s handelsavdelning, t. ex. vad avser EFTA-ländernas relationer till de öst- och centraleuropeiska länderna. Dessa utredningar görs efter hörande av näringslivet och andra svenska intressenter.

Vad gäller samarbete på det kulturella och miljövårdsområdet avstår kollegiet från att lämna synpunkter på de förslag som i detta sammanhang framförts till Nordiska rådet. Kollegiet vill dock allmänt framhålla att kulturområdet tillhör de områden där samarbete mellan de nordiska länderna och de åsyftade Östersjöländerna inte kommer i konflikt med andra nordiska strävanden. Sak samma gäller miljöområdet, där länderna kring Östersjön har gemensamma intressen inte minst beträffande den marina miljön.

Vad gäller förslaget om ett ekonomiskt samarbete mellan de nordiska länderna och övriga länder kring Östersjön med sikte att skapa ett samsamarbetsområde kring Östersjön kan följande anföras.

Ett ökat ekonomiskt samarbete mellan grannländerna kring Östersjön bör givetvis främjas. Ett sådant samarbete måste ses som en del av det fördjupade ekonomiska samarbete som pågår i hela Europa.

Det är emellertid inte möjligt att nu utpeka den rätta lösningen på samarbetet mellan länderna kring Östersjön. Detta beror på att utvecklingen inom Östeuropa ännu inte stabiliserats. Därtill kommer osäkerheten om hur det ekonomiska samarbetet både i Öst och Väst skall finna sina nya mönster.

Vissa insatser och nya samsamarbetsinstrument lämpar sig bäst för breda internationella satsningar, t. ex. genom OECD eller det av EG administrerade s. k. G 24-initiativet. Annat samarbete, t. ex. framtida frihandelsarrangemang, kanske bäst lämpar sig för åtgärder gemensamt från EFTA-ländernas sida eventuellt parallellt eller med koppling till motsvarande arrangemang från EG:s sida, dvs. genom ett framtida EES-arrangemang. Viss typ av ekonomiskt samarbete sker mest ändamålsenligt i samverkan

inom den nordiska kretsen medan andra insatser även fortsättningsvis bör ske inom bilaterala ramar. Det bör dock framhållas att det inte är realistiskt inom överskådlig tid med en vidgning till berörda länder av kärnområden i det nordiska samarbetet såsom den gemensamma arbetsmarknaden och de ömsesidiga åtagandena ifråga om den sociala tryggheten.

Enligt kollegiet är det mot ovanstående bakgrund i nuläget inte möjligt att avgöra hur ett ekonomiskt samarbete mellan de nordiska och övriga länder kring Östersjön skall inpassas i pågående strävanden mot ett ökat samarbete mellan Väst- och Östeuropa. Arbetet på svensk och nordisk sida får under den närmaste tiden bl. a. inriktas på kunskapsuppbyggnad och etablerande av en så bred kontaktyta som möjligt mellan de berörda länderna i dessa frågor.

Kollegiet föreslår att Nordiska rådet överväger att inbjuda företrädare för länder och regioner kring Östersjön till ett seminarium, vars teman skulle vara kultur, miljö och handel. Platsen kunde vara Visby.

Stockholm den 2 maj 1990

Enligt kommerskollegiets beslut

Bengt Agild

Exportkreditnämnden:¹

Frågan om särskilda miljögarantier har nyligen prövats av den svenska riksdagen dels i december 1989 med anledning av tre motioner (1989/90:UU7 s. 14f) och dels i mars 1990 med anledning av regeringens proposition 1989/90:44 (1989/90:NU 19 s. 11 – 12). Riksdagen har därvid beslutat att särskilda miljögarantier inte skall införas.

Huvudmotivet till att särskilda miljögarantier avvisats är att garanti inte kan ges när det rör sig om export till länder som inte är kreditvärdiga. Skulle garanti beviljas till premie som inte bedöms motsvara risken, skju- ter man den subvention som ligger i garantigivningen på framtiden och bryter dessutom mot gällande GATT-regler.

EKN vill emellertid framhålla att garantier kan lämnas inom gällande system både för export, inkl. export av miljöteknik, och investeringar i de ifrågavarande länderna efter sedvanlig riskprövning. Då det gäller investeringar kan endast s. k. politiska risker täckas. EKN har emellertid fått i uppdrag av regeringen att utreda huruvida också vissa kommersiella risker bör täckas i samband med investeringar.

Allmänt sett anser EKN det väsentligt att mottagarländer med knappa

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 910/e om miljövärdinsatser i Baltikum och Polen.

valutaresurser noga prioriterar insatser som finansieras med krediter eller investeringar från utlandet och bevakar att balans uppnås, bl. a. mellan insatser som är valutafrämjande eller -besparande och sådana som kan tära på framtida valutatillgångar.

Former finns redan utvecklade för att de nordiska exportkreditinstituten, garantiinstituten och Nordiska investeringsbanken i samarbete skall kunna lämna nordiska låneramar till kreditvärdiga mottagare. Diskussioner förs om en möjlig sådan låneram öronmärkt för miljöteknik.

Vad avser utvecklandet av det ekonomiska samarbetet mellan de nordiska länderna och regionerna kring Östersjön med sikte på att skapa ett samarbetsområde kring Östersjön torde garantiinstituten kunna medverka inom gällande system med garantigivning efter prövning fall för fall. Om särskilda program utvecklas, som lämpligen finansieras med krediter, kan sådana eventuellt främjas genom att gemensamma nordiska låneramar utarbetas.

Av de övriga insatser som görs från svensk sida med anknytning till frågorna i medlemsförslagen vill EKN särskilt erinra om att Beredningen för Internationellt Tekniskt-ekonomiskt Samarbete (BITS) fått i uppdrag att bereda gåvoinsatser för miljö-, utbildnings- och kultursamarbete med östeuropeiska länder med koncentration på Östersjöområdet. För Polen finns en av regeringen särskilt beslutad beloppsram.

Stockholm den 2 maj 1990

EKN-Exportkreditnämnden

Ragnar Sohlman

Jörgen Hallsénus

Statens kulturråd:

Kulturrådet har i dag yttrat sig över ett medlemsförslag om "Kultursamarbete mellem Norden østeuropeiske lande og Sovjetunionen" (A 927/k). Rådet vill hänvisa till det yttrandet, eftersom det ur ett bredare perspektiv tar upp frågor som behandlas i medlemsförslaget om ökat Östersjösamarbete (se *Nordiska rådet, supplement A 927/k*).

Förslaget om att Nordiska ministerrådet skulle utarbeta en "konkret handlingsplan för utvecklandet av det ekonomiska och kulturella samarbetet mellan de nordiska och de övriga länderna och regionerna kring Östersjön" är rådet tveksamt till, eftersom det saknas förutsättningar för att göra en övergripande planering av ett samarbete som bedrivs av en rad självständiga institutioner och organisationer i de berörda länderna. Ministerrådet bör däremot, som sägs i yttrandet över medlemsförslag A 927/k,

förutsättningslöst pröva med vilka medel det samnordiska samarbetet med Östeuropa kan främjas.

Stockholm den 24 september 1990

Göran Löfdahl

Carl-Johan Kleberg

Sveriges allmänna exportförening:

— — — Exportföreningen delar förslagsställarens uppfattning att sådant samarbete är av värde och bör stimuleras på lämpligt sätt.

Ur industrins synpunkt är främst de ekonomiska kontakterna av intresse. Vi anser att man bör ställa medel från bl. a. Nordiska investeringsbanken till förfogande för återuppbyggnadsarbetet i särskilt Baltikum samt beroende på omfattningen av tillgängliga medel i viss mån även Polen. Anledningen till att vi förordar en koncentration på Baltikum är att det förefaller dröja innan EG och den nya Europeiska banken för återuppbyggnad och utveckling kan engagera sig i projekt i dessa republiker, samtidigt som nordiska insatser av geografiska och politiska skäl har goda förutsättningar att bli framgångsrika. Framför allt bör de nordiska insatserna stödja de baltiska republikernas strävan mot ökade ekonomiska kontakter med omvärlden, ökat inslag av marknadsekonomi och överföring av teknik, dock ej nödvändigtvis av högteknologi. Projekt för förbättrad infrastruktur, förbättrade fysiska och telekommunikationer med de nordiska länderna samt marknadsinriktad företagsekonomisk utbildning bör prioriteras. Nordiska investeringsbanken bör också kunna gå in som partner i nordisk-baltiska samföretag på marknadsekonomiska villkor. Med hänsyn till den snabba utvecklingen i Baltikum bör förutsättningar för insatser av denna typ föreligga innevarande eller nästa år. Eftersom det ur utvecklingssynpunkt är angeläget att dessa projekt kommer igång så snart som möjligt förordar vi ett skyndsamt nordiskt initiativ på detta område.

Beträffande de båda snart enade tyska staterna samt den ryska rådsrepubliken bör samarbetet främst inriktas på kulturella och politiska kontakter så länge de ekonomiska anslagen till samarbetet förblir begränsade, men även insatser gentemot Polen bör göras.

Stockholm den 28 mars 1990

Sveriges allmänna exportförening

Magnus Lemmel

Hans Ekdahl

Medlemsförslag

om anvendelse af genetiske test ved ansættelser

(Stillet af Margrete Auken og Lilli Gyldenkilde samt Claes Andersson, Dorte Bennedsen, Knud Glønborg, Inger Harms, Tori Aasland Houg, Birgitte Husmark og Sakari Knuutila)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska rådets social- och miljöutskott:

Social- och miljöutskottet har för uttalande erhållit medlemsförslag A 916/j om användning av genetiska test vid anställning. Förslaget utmynnar i en rekommendation att Nordiska ministerrådet arbetar för förbud mot genetiska test i samband med anställning och avtal om pension och försäkring.

Förslagsställarna erinrar om de projekt som pågår i USA, Europa och Japan för att kartlägga människans arvs massa och de etiska problem dessa nya kunskaper ställer mänskligheten inför. Medlemsförslaget berör ej de problem som berör fosterdiagnostik m. m. utan koncentrerar sig på två områden där förslagsställarna anser, att genetiska test inom en snar framtid kan tänkas ge avgörande information, nämligen vid anställning och i samband med avtal om pension, livförsäkring etc. Bakgrunden är att – även om de relevanta generna ännu ej är upptäckta – vissa sjukdomar som gör en individ mindre anpassbar till vissa arbetsmiljöer samt att livslängd och allmänt hälsotillstånd anses genetiskt betingade och att motsvarande gener är möjliga att upptäcka innan deras effekter manifesteras. Som ett färskt exempel kan nämnas att man enligt uppgifter i pressen anser sig ha upptäckt en gen för alkoholism. Test för denna gen torde bli förödande för många människors utsikter på arbetsmarknaden.

Utskottet anser ej att hinder bör läggas för den fria forskningen men att tillämpningen av genetiska test på människor måste omgärdas med strikta regler och endast företas på medicinska indikationer. Den inbyggda osäkerheten i sambandet mellan vissa gener och sammansatta egenskaper som känslighet för vissa miljöer och livslängd gör det rimligt att tester för de syften som medlemsförslaget tar upp helt förbjuds. Det måste enligt ut-

skottets uppfattning fastställas en legitim gräns för genteknikens användning.

Utskottet vill således tillstyrka medlemsförslaget och finner det väsentligt att de etiska och legala frågorna i samband med genetiska undersökningar av människor tas upp på nordiskt plan i god tid för att undvika att rättssystemet överrumplas av den vetenskapliga utvecklingen. Utskottet noterar, att ministerrådet tillsatt ett utskott för etik inom bioteknologin mot bakgrund av *rekommendation nr 24/1987* ang. samarbete kring genteknologi. Utskottet anser dock att det föreliggande medlemsförslaget berör grundläggande frågor om etik och mänskliga rättigheter som bör tas upp i bred diskussion på nordiskt plan.

Visby den 29 juni 1990

För social- och miljöutskottet

Marjatta Väänänen

Ordförande

Danmark

Justitsministeriet:

Det er Justitsministeriets opfattelse, at oplysninger om de menneskelige gener er af en sådan privat karakter, at de ikke bør kunne kræves af en arbejdsgiver eller et forsikringsselskab i forbindelse med ansættelse eller tegning af forsikring og pension.

Justitsministeriet finder dog ikke, at der på nuværende tidspunkt er behov for i lovgivningen at forbyde genetiske test i forbindelse med ansættelse og tegning af forsikring og pension.

Baggrunden herfor er, at der ifølge oplysninger fra Arbejdsministeriet og Industriministeriet ikke i Danmark foreligger tilfælde, hvor der har været stillet krav om foretagelse af genetisk test i forbindelse med ansættelse eller tegning af forsikring og pension. Hertil kommer, at den nuværende udvikling inden for genteknologien endnu ikke er så langt fremskreden, at anvendelse af gentest i de nævnte situationer er aktuel.

Spørgsmålet om anvendelse af genetisk test, herunder i forbindelse med ansættelse og tegning af forsikring og pension, vil i øvrigt blive overvejet af Det Ethiske Råd, som forventer at afgive en rapport herom i efteråret 1990, og skal endvidere overvejes i en arbejdsgruppe under Europarådet.

Justitsministeriet er på denne baggrund indstillet på at følge udviklingen på området nøje.

I øvrigt kan det oplyses, at spørgsmålet om anvendelse af genetisk test, herunder i forbindelse med ansættelse og tegning af pension og forsikring, i 1989/90 har været behandlet i Folketinget, idet det i et privat forslag til folketingsbeslutning blev foreslået, at forbyde anvendelse af genetisk test i de nævnte tilfælde.

Under Folketingets behandling af forslaget var der bred enighed om, at det ville være betænkeligt, hvis genetiske test blev anvendt i forbindelse med ansættelse og forsikrings- og pensionstegning. Det var imidlertid flertallets opfattelse, at lovgivning, som forbyder anvendelse af gentest på dette område, ikke er aktuel på nuværende tidspunkt.

Beslutningsforslaget blev efter behandlingen i Folketinget henvist til tingets Retsudvalg, men er ikke færdigbehandlet og bortfalder herefter ved udløbet af folketingsåret.

København, den 17. juli 1990

P.m.v.

E.b.

Hanne Schmidt

Dansk Arbejdsgiverforening:

Dansk Arbejdsgiverforening kan ikke tilslutte sig ovennævnte medlemsforslag om forbud mod genetisk screening.

DNA-undersøgelser har i dag ingen større praktisk betydning på grund af deres ringe evne til at forudsige helbredsrisici ved specielle ekspositioner. Øges deres predictive værdi imidlertid, vil disse test kunne anvendes til rådgivning af ansatte og arbejdssøgende.

Man vil formodentlig også i mange tilfælde herved kunne undgå at udsætte arbejdstagere for lave ekspositioner, der truer netop denne arbejdstagers helbred, men som alle "normale" vil være upåvirkede af, jf. f. eks. mangel på enzymet antitrypsin inhibitor.

København, den 8. maj 1990

Dansk Arbejdsgiverforening

Kai Grunnet

Foreningen af Gensidige Forsikringsselskaber *hänvisar i skrivelse den 1 maj 1990 till Assurandør-Societetets yttrande av den 23 april 1990 (se nedan).*

Assurandør-Societetet:

Assurandør-Societetet er af den opfattelse, at der ikke på nuværende tidspunkt er behov for en lovgivning, som den forslagsstillende ønsker gældende for livs- og pensionsforsikringsområdet.

De danske forsikringsselskaber kan i den forbindelse oplyse, at man ikke har aktuelle planer om at anvende genetiske test ved tegning af forsikringer, og det er efter Assurandør-Societetets opfattelse heller ikke sandsynligt, at der på denne side af år 2000 vil være udviklet metoder og opsamlet tilstrækkelig viden, der gør det muligt at anvende genetiske test ved tegning af livs- og pensionsforsikringer.

Selv om en gennemførelse af et forbud som det ønskede således ikke vil få umiddelbare konsekvenser, må Assurandør-Societetet stærkt fraråde en vedtagelse. Såfremt genetiske test bliver udbredte, vil en lovgivning som den ønskede have til følge, at forsikringsselskaber m. fl. ikke — som for alle andre helbredsundersøgelers vedkommende — vil kunne få oplysninger om resultatet af gennemførte genetiske test. En forsikringssøgende vil således kunne misbruge at være den eneste, der har kendskab til testens resultat. Endvidere kan man, hvis genetiske test bliver almindelige, risikere, at personer fra lande, hvor genetiske test anvendes i forbindelse med forsikringstegningen, i stedet tegner forsikringer i lande, hvor sådanne test ikke må anvendes, hvis den pågældende har mistanke om eller dokumentation for arvelige defekter.

Sammenfattende må de danske forsikringsselskaber på denne baggrund klart advare mod, at der på dette felt gennemføres en lovgivning, som i bedste fald er klart overflødig og i værste fald lægger op til misbrug og spekulation over for forsikringstagere og forsikringsselskaber.

Assurandør-Societetet har gjort det danske folketing, der behandler et forslag identisk med det foreliggende, opmærksom på tilsvarende synspunkter, ligesom man tidligere har brevvekslet med Det Ethiske Råd i Danmark om sagen.

København, den 23. april 1990

Claus Tønnesen

Finland

Justitieministeriet:

Allmänt

Enligt medlemsförslaget har företag i vissa länder börjat kräva att arbetssökande underkastas DNA-analyser, för att kunna utesluta sådana

arbetssökande som på grund av sina arvsanlag kommer att ha svårigheter att trivas i företagets arbetsmiljö. Detta är enligt förslaget ett långt steg mot att man i stället för att förbättra arbetsmiljön börjar sovra människor. Medlemsförslaget innefattar ett initiativ enligt vilket Nordiska rådet borde rekommendera Nordiska ministerrådet att verka för åstadkommande av förbud mot gentest i samband med anställning samt då pensioner och försäkringar beviljas.

Justitieministeriet konstaterar att ifrågavarande sak endast delvis hör till ministeriets verksamhetsområde. Frågan hör också till social- och hälsovårdsministeriets, arbetsministeriets samt handels- och industriministeriets verksamhetsområden.

Justitieministeriet begränsar sig i sitt utlåtande främst till en rättslig bedömning av förslaget. Ministeriet vill dock göra en anmärkning vad gäller sakens medicinska sida. Uttrycket "trivas i arbetsmiljön" som används i medlemsförslaget är knappast ändamålsenligt. På den nuvarande kunskapsnivån är det inte ens inom synhåll att människans karaktärsdrag kunde "diagnostiseras" med hjälp av DNA-analys. Däremot är det redan med nuvarande medicinska resultat åtminstone principiellt möjligt att genom gentest utreda vissa sjukdomar (t.ex. hjärt- och kärlsjukdomar, cancer, Huntingtons korea, sickle-cell-anemi) eller vissa med sjukdomar jämförbara anlag (alkoholism, schizofrenisyndrom samt möjligtvis depression).

Justitieministeriet ställer som utgångspunkt för sitt utlåtande att omnämmandet i förslaget om trivsel på arbetsplats skall uppfattas som en hänvisning till en på DNA-analys baserad diagnostisering av sjukdomar eller anlag av det slag som nämns ovan.

Gällande lagstiftning

I Finlands lagstiftning finns inga uttryckliga stadganden om användande av gentest. Utförande av gentest är i princip tillåtet. Vår lagstiftning möjliggör dock ett ingripande i saken om ifrågavarande tests resultat används i diskriminerande syfte.

I vår regeringsforms 5 § finns ett diskrimineringsförbud på grundlagsnivå, enligt vilken finska medborgare är likställda inför lagen.

I 13 kap. 6 § strafflagen finns en straffbestämmelse som berör diskriminering. I denna bestämmelse är ett sådant förfarande belagt med straffhot att en näringsidkare eller en tjänsteman inte betjänar en kund på allmänt gällande villkor på grund av dennes ras, nationella eller etniska ursprung eller religion. Eftersom hälsotillstånd inte nämnts i bestämmelsens rekvisit, och eftersom rekvisitet är uttömmande, skall bestämmelsen tolkas så att den inte kan tillämpas på användning av gentest t. ex. vid försäkringsverksamhet.

Däremot finns det i arbets- och tjänstemannalagstiftningen vissa stadganden, genom vilka diskriminering på grund av resultat av ett gentest kan

förhindras. Finland har ratificerat (förordning 831/80) ILO:s konvention angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning (FördrS 63/70). På grund av konventionen har i 17 § lagen om arbetsavtal intagits ett stadgande enligt vilket en person vid anställning i arbete inte utan fog får ges en annan ställning än andra på grund av börd, religion, ålder, politisk verksamhet eller fackföreningsverksamhet eller annan därmed jämförlig omständighet. I 54 § lagen om arbetsavtal finns en straffbestämelse angående denna sak. I sjömanslagen finns motsvarande stadganden. Det är möjligt att det i lagtillämpningen anses att arbetsdiskrimineringens rekvisit på grund av dess öppenhet även täcker användning av gentest.

Enligt artikel 25 i den internationella konventionen om medborgerska och politiska rättigheter (FörfS 30.1.1976/108, FördrS 8) skall varje medborgare äga rätt och möjlighet att utan någon av de åtskillnader som angetts i artikel 2 och utan oskäliga inskränkningar få tillträde, på grundval av principieffektiv likställdhet, till offentlig tjänst i sitt land. I konventionens 2 artikel nämns som förbjudna diskrimineringsgrunder ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

I 13 § statstjänstemannalagen finns ett stadgande som uttryckligen förbjuder diskriminering. Med stöd av detta stadgande får sökande av tjänst inte utan fog ges en annan ställning än medsökandena på grund av börd, religion, kön, ålder, politisk verksamhet eller fackföreningsverksamhet eller av någon annan därmed jämförlig orsak.

Enligt 75 § kommunallagen utfärdas bestämmelser angående villkoren för tjänsteinnehavarnas anställningsförhållande även i tjänstestadga. I den s. k. modelltjänstestadgan ingår omnämmanden om läkarintyg och hälsokontroller som krävs för tjänsten. Enligt erhållen utredning beaktas vid bedömning av arbetstagares hälsotillstånd endast sjukdomar som redan kan konstateras, och även för deras del räknar man med risken för sjukledighet endast för två år framåt.

I 2 § lagen om företagshälsovård samt i 25 § statstjänstemannalagen stadgas om skyldighet att underkasta sig hälsoundersökningar. Nämnda lagrum gäller dock personer som redan befinner sig i arbets- eller tjänsteförhållande.

I försäkringsverksamhet, som gäller privat, frivillig försäkring gäller principieffektiv avtalsfrihet mellan försäkringsgivare och försäkringstagare. Social- och hälsovårdsministeriet kan dock ingripa i av försäkringsgivaren uppställda oändamålsenliga betalningsgrunder.

Aktuella revideringsplaner

Den projektorganisation som bereder en totalrevision av strafflagen, det s. k. strafflagsprojektets ledningsgrupp har 24.5.1989 till justitieministeriet avgett ett förslag "Rikoslain kokonaisuu distus II. Rikoslakiprojektin ehdotus" (Totalrevideringen av strafflagen II. Strafflagsprojektets förslag) (justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 1/1989).

I ifrågavarande förslag finns två straffbestämmelser, som möjligtvis även kan tillämpas på diskriminering som grundar sig på användning av gentest.

Det allmänna diskrimineringsstadgandet i förslagets 11 kap. 9 § gäller bl. a. näringsverksamhet, yrkesutövning, kundbetjäning och tjänsteverksamhet. Enligt stadgandet bestraffas bl. a. den som underlåter att betjäna någon person på gängse villkor eller försätter någon i en uppenbart ojämlig eller väsentligt sämre ställning än andra på grund av de särskilt nämnda diskrimineringsgrunderna. I rekvisiten är även hälsotillstånd uttryckligen nämnt. Enligt förslagets motivering anses bl. a. vägran att uppta som sin kund eller att kräva ofördelaktigare villkor än av andra som diskriminering.

Som i förslaget avsett godtagbart skäl att förvägra någon liv- eller sjukförsäkring kan åtminstone knappast anses ett sådant resultat av en genetisk diagnos, enligt vilket en person någon gång i framtiden med större sannolikhet än andra kanske insjuknar i en viss sjukdom. Möjligtvis skulle sådana gentest vara i en särställning mot bakgrunden av det föreslagna lagrummet genom vilka redan existerande sjukdomar kunde fastställas – försäkringstagarens hälsotillstånd utreds ju redan nu på olika sätt.

I det ifrågavarande förslaget finns även ett särskilt stadgande angående diskriminering i arbetslivet (47 kap. 4 §). I förslaget till stadgande stadgas det straff bl. a. för arbetsgivare som vid valet av arbetstagare utan vägande och godtagbara skäl som har samband med arbetet försätter arbetssökandena i inbördes ojämlig ställning. Som diskrimineringsgrund nämns uttryckligen även hälsotillstånd. Enligt motiveringen kan ett vägande och godtagbart skäl som har samband med arbetet anknyta till arbetsuppgifternas beskaffenhet.

Det föreslagna stadgandet om diskriminering i arbetslivet kriminaliserar uppenbarligen även sådan diskriminering som grundar sig på genanalys. Åtminstone användningen av sådana allmänna test med vilka en persons hela genbild undersöks och på grund av vilken så uthålliga individer som möjligt väljs till arbetstagare bör uppfattas som en sådan diskriminering i arbetslivet som avses i det föreslagna stadgandet. Det kan dock tänkas att användning av resultat av genetisk diagnostik som ett urvalskriterium i vissa undantagsfall inte är diskriminering. Frågan kulminerar i frågan om en sjukdom eller ett anlag för sjukdom, som utvisas av ett gentest, kunde anses som ett sådant vägande och godtagbart skäl att försätta ifrågavarande arbetssökande i en sämre ställning som har samband med arbetet.

Behovet av lagstiftning om gentest

Enligt 43 § lagen om arbetsavtal kan arbetsgivaren häva arbetsavtal då arbetstagaren av fortgående orsak är arbetsoförmögen. Enligt 46 § tjänstemannalagen får myndighet säga upp en tjänsteman om sjukdom förorsakat en väsentlig och varaktig nedgång i tjänstemannens arbetsförmåga och tjänstemannen på grund härav har rätt till invalidpension.

Eftersom arbetsgivaren då ovan nämnda förutsättningar uppfylls inte är skyldig att hålla en insjuknad arbetstagare i sin tjänst och eftersom det finns många svåra etiska problem i anknytning till gentesterna förhåller sig justitieministeriet i princip negativt till användning av genteknik vid anställning. DNA-analys borde dock inte helt förbjudas ens vid anställning, eftersom det i vissa undantagsfall kan vara relevant att testa en arbetssökande med DNA-analys. Utförande av gentest borde dock bli beroende av tillstånd.

I Sverige föreslog Gen-etikkommittén i sitt betänkande (SOU 1984: 88) en lag om användning av genteknik på människa. I betänkandet föreslås att genteknik inte får användas för diagnostiska ändamål utan socialstyrelsens tillstånd. För utförande av test krävs vederbörandes skriftliga samtycke. Ett tillstånd får begränsas på det sätt som med hänsyn till omständigheterna är lämpligt och det får också förenas med villkor.

Den genetiska diagnostikens rättsliga och etiska användningsvillkor bildar ett mångfacetterat problem. I detta sammanhang är det inte möjligt att i detalj utreda vilka förutsättningar som skall uppställas för användningen av DNA-analys. Vissa principiella linjedragningar kan dock göras.

Tillstånd att utföra gentest vid anställning borde medges endast i undantagsfall och under särskilda förutsättningar. Huvudregeln borde vara att förutsättningen för beviljande av tillstånd är att man genom DNA-analys endast får söka efter en enskild egenskap och inte utreda arbetssökandens hela genbild. Den egenskap som söks borde möjligtvis begränsas till säkra eller mycket sannolika anlag att få ett plötsligt eller på annat sätt oberäkneligt sjukdomsanfall som i ifrågavarande uppgift kan äventyra arbetstagarens egen eller andras säkerhet.

Det borde också förutsättas att den betungande omständighet i arbetet för vilken testet görs inte avskaffas genom en skäligen förbättring av arbetsförhållandena. Dessutom och delvis i anknytning till de två ovan nämnda synpunkterna borde tillstånd inte beviljas om det finns fara för att testresultaten används i diskriminerande syfte. Den arbetssökande som undersöks borde även samtycka till gentestet.

På motsvarande sätt borde även möjligheten att använda gentest i försäkringsverksamhet förutsätta tillstånd. I försäkringsverksamhet är det alltid fråga om risker. Det vore mot försäkringsverksamhetens grundidé om försäkringstagarna grundligt testades med DNA-analys. Trots den principiella avtalsfriheten kan det inte anses vara godtagbart att med hjälp av DNA-analys framtagna osäkra och möjligtvis först långt i framtiden utbrytande sjukdomar inverkar på beviljande av försäkring och på försäkringspremien.

Justitieministeriet anser dock att det inte finns skäl att särskilt för sig reglera två olika delfrågor angående den genetiska diagnostiken, dvs. användningen av gentest vid anställning och i försäkringsverksamhet. Förutom diskrimineringsproblemet anknyter även andra synpunkter till den

genetiska diagnostiken, t. ex. olika frågor om datasekretess. Det finns också anknytningspunkter mellan gentest och det skydd för personlig integritet som grundar sig på 6 § regeringsformen samt det skydd av intimiteten som grundar sig på internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna.

Frågan om en lagstiftning angående genetisk diagnostik borde, möjligen på samnordisk nivå, utredas även mera allmänt, t. ex. inom ramen för ett lagprojekt som berör gentest. En annan möjlighet vore att sammankoppla den rättsliga regleringen av den genetiska diagnostiken med en särskild "genlag", vari även stadganden om genteknologi och genterapi skulle samlas. Av de nämnda delområdena har regleringen av genteknologin kommit längst i de nordiska länderna (i Danmark finns sedan 1986 en lag om miljö och genteknologi samt sedan 1987 en lag som reglerar biomedicinska försök; i Sverige fungerar den 1989 grundade Delegationen för hybrid-DNA-frågor). Den genetiska diagnostikens snabba utveckling och det faktum att testen blivit billigare ger orsak att även normativt fastställa användningsförutsättningarna för gentest.

Helsingfors den 7 juni 1990

Jan Törnqvist

Biträdande avdelningschef,
lagstiftningsdirektör

Tuula Linna

Lagstiftningsråd

Social- och hälsovårdsministeriet:

De frågor som tas upp i medlemsförslaget har också tangerats av Europarådets kommitté för bioetik (CAHBI) i utkastet till rekommendation beträffande "Prenatal Genetic Screening, Prenatal Genetic Diagnosis and Associated Genetic Counselling". Rekommendationens princip nr 9 lyder som följer:

För att man skall kunna trygga kvinnans fria val skall hon inte av nationell legislatur eller förvaltningspraxis tvingas att samtycka eller vägra sitt samtycke till screening eller diagnos. Rätt till medicinsk försäkring eller socialbidrag får inte vara beroende av att man genomgått dessa tester.

Nämnda utkast till rekommendation har varit under behandling vid Europarådets ministerkommitté.

Följande tema på CAHBI:s agenda är beredningen av en rekommendation om genetisk screening av barn och vuxna. Troligen kommer motsva-

rande synsätt att bli registrerade i detta sammanhang. Det är klart att man inte i samband med prenatalscreeningar tagit ställning till tester vid anställning, men en ståndpunkt som på ett liknande sätt understryker individens självbestämmanderätt och hälsa är att förvänta. Frågan är fortfarande under beredning vid Europarådet.

Till hälsovårdsmyndigheternas kännedom har inte kommit att det tills vidare skulle ha förekommit särskilda problem inom området i Finland.

Ministeriet anser att behandlingen av medlemsförslaget i Nordiska rådet borde ske med beaktande av Europarådets rekommendationer och de nordiska ländernas förhållande till dessa.

Helsingfors den 31 maj 1990

Mauri Miettinen

Social- och hälsovårdsminister

Ralf Ekeboom

T. f. överinspektör

Arbetsministeriet:¹

Det konstateras i medlemsförslaget att företag i många länder har börjat kräva att arbetstagare skall underkastas DNA-analyser för att kunna utsluta dem som på genetiska grunder kommer att ha svårt att trivas i företagets arbetsmiljö. I förslaget hänvisas ytterligare till risken att man börjar utvälja människor som kan överleva i en dålig arbetsmiljö i stället för att förbättra arbetsmiljön. Vidare hänvisas till missförhållanden som kan uppstå ifall gentester används som villkor för beviljandet av livförsäkringar, pensioner osv. Med dessa motiveringar föreslås att Nordiska rådet skulle rekommendera Nordiska ministerrådet att arbeta för förbud mot genetiska tester i förbindelse med rekrytering och när pensioner och försäkringar beviljas.

Arbetsministeriet konstaterar med anledning av förslaget att man sedan länge använt olika slags anlags-, personlighets- och psykomotoriska tester för yrken och olika arbetsområden, ifall vissa egenskaper såsom god iakttagelseförmåga eller exakt behärskning av rörelser krävs för att klara sig i yrket eller arbetsuppgiften i fråga. Av tradition används sådana tester vid val av yrkesgrupper vilkas arbetsuppgifter och eventuella fel är förbundna med betydande ekonomiska eller andra risker. Resultatet av även dessa redan etablerade urvalsmetoder är beroende av arvsfaktorer. När fördelar och nackdelar i bruket av tester bedöms bör samtidigt deras användnings syfte beaktas, m. a. o. huruvida urvalsmetoden i fråga förbättrar allmänhe-

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

tens eller individens säkerhet och dessutom vems intresse eller riskbeträskning som främjas genom testen i fråga.

Ytterligare är det skäl att konstatera att det i samband med urvalsmetoder är ytterst svårt att skilja mellan deras positiva och negativa följder. Alla tester är diskriminerande men det anses att man genom dem kan uppnå fördelar som ligger i såväl arbetsgivarens som arbetstagarens intresse. Därigenom är det mycket svårt att allmänt taget ta ställning till huruvida urvalsmetoderna är acceptabla eller borde förbjudas.

Ifall bedömningen avgränsas enbart till rekryteringsmetoderna, är det svårt att se någon principiell skillnad mellan gentester och andra urvalsmetoder. En betydande del av människans beteendemönster är åtminstone delvis genetiskt betingad och därigenom är det svårt att i praktiken åtskilja deras inverkningar från t. ex. inlärt beteende. När det gäller försäkringar och pensioner är frågan av annan typ och gäller en kollektiv fördelning av ekonomiska fördelar och ansvar.

Det är sannolikt att när genforskning och dess tillämpningar framskrider uppstår nya frågeställningar. Vi anser att det i detta skede är för tidigt att i allmänhet ta ställning mot bruket av gentester eftersom man uppenbarligen genom att använda dem kan uppnå t. ex. konsekvenser som ökar allmänhetens och individens säkerhet. Betydande missförhållanden kommer sannolikt till offentligheten och detta inverkar på antalet sökande till ifrågavarande uppgifter. Det är inte möjligt att ställa så höga krav att lämpliga sökande knappast står till förfogande.

Helsingfors den 28 maj 1990

Arbetsministeriet

Kimmo Nissilä

Avdelningschef

Antti Tapaninen

Överinspektör

Ålands landskapsstyrelse:

Genteknologins snabba utveckling ställer nu och i framtiden mänskligheten och våra samhällen inför hittills okända etiska problemställningar. Ålands landskapsstyrelse framhåller vikten av att man initierar en samnordisk etisk debatt och eventuellt ett utarbetande av samnordiska etiska regler rörande forskning och tillämpning av forskningsresultat inom detta område. Däremot finner landskapsstyrelsen det inte ändamålsenligt att

man lösryckt ur större sammanhang går in för punktinsatser såsom man föreslår i rubricerade medlemsförslag.

Mariehamn den 7 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Birger Ch. Sandell

Landskapsläkare

Finska försäkringsbolagens centralförbund:

– – – I sitt utlåtande har Centralförbundet särskilt inriktat sig på frågan angående utnyttjandet av genundersökningar vid prognoser om sannolikheten för försäkringsfall.

En princip inom den frivilliga personförsäkringen är, att sannolikheten för försäkringsfall uppskattas individuellt utgående ifrån den försäkrings sökandes ålder, kön och vissa mått som avspeglar sökandens hälsa. Som mått på hälsa kan man använda sökandens egen hälsoutredning och resultaten av läkarundersökningar, laboratorieprov och röntgenundersökningar samt uppgifter om sökandens tidigare sjukdomar. Premierna baserar sig på sannolikheten för försäkringsfall.

Den försäkringssökandes ärftliga sjukdomsanlag har inte alls uppskattats och har inte beaktats när försäkringsavtal ingås. Hittills skulle de för övrigt ha kunnat uppskattas bara ungefärligt genom förfrågningar om släktingars sjukdomar. Allteftersom gentekniken utvecklas kan den genetiska benägenheten för en rad sjukdomar sannolikt påvisas med hjälp av DNA-analyser. I en del av fallen medför en konstaterad avvikelse endast en ökad benägenhet att insjukna i den sjukdom som avvikelsen indikerar, i andra fall leder avvikelsen oundvikligen till att sjukdomen bryter ut med stigande ålder. Att kräva genundersökningar för värdering av risker vid ansökan om försäkring är inte etiskt godtagbart, eftersom sådana undersökningar kan avslöja latent egenskaper hos sökanden som det skadar honom att känna till. Även om lagstiftning som gäller skydd av arvsanlag tills vidare saknas i Finland, har det ansetts att människan har rätt att vara ovetande om sina egna ärftliga (goda eller dåliga) egenskaper.

Försäkringsbolagen i Finland kräver alltså inte, vare sig nu eller i framtiden, att genundersökning skall utföras i samband med försäkringsansökan.

Vid riskurval gäller som allmän princip i fråga om alla mått på hälsa att försäkringsanstalten har rätt att få samma information om försäkringssökandens hälsa som han själv besitter. Syftet med principen är att förhindra s. k. antiselektion, varmed avses aktivt kringgående av det riskurval som försäkringsanstalten tillämpar. Försäkringsanstalten har sålunda rätt att få

veta resultatet av en genundersökning, ifall den sökande själv har kännedom om det.

Helsingfors den 31 maj 1990

Finska försäkringsbolagens centralförbund

Matti L. Aho

Island

Sundheds- og forsikringsministeriet (Heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytið):¹

I forslaget tales om de nye muligheder genetikken åbner med analyser af tænkelige arveegenskaber ved stillingsansættelser, og hvad det ville føre til, hvis DNA-analyser tages i brug som analyser ved stillingsansøgninger, ved ansøgning om livsforsikring og andet lignende.

Ministeriet er enig med forslagsstillerne i, at det på dette stadium er naturligt at forbyde, at sådanne analyser stilles som betingelse ved stillingsansøgning og ved tegning af livsforsikring.

Ministeriet anser altid nordiske analyser og samarbejde på særømråder som dette for at kunne komme Island til gode.

Reykjavik, den 16. maj 1990

Guðmundur Bjarnason

Páll Sigurðsson

Islands arbetsgivarförening meddelar i skrivelse av den 4 april 1990 att man inte har några synpunkter i anledning av medlemsförslaget, då frågeställningen för föreningens del ej är aktuell.

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Islandske Forsikringselskabers Forbund (Samband islenskra Tryggingafélaga):¹

— — — Samtidig med at Forsikringselskabernes Forbund takker for at få lejlighed til at udtale sig om denne sag, skal man fremhæve følgende:

- 1) Almindeligvis må lovgiveren udføre sit arbejde således, at næringslivet i vedkommende land kan tilpasse sig nye arbejdsmetoder, som bygger på større kendskab og forbedret teknik, og som yderligere kan styrke driften. Som regel må lovgiveren gå meget forsigtigt til værks, hvis han med lov vil begrænse virksomheders muligheder i denne henseende. En sådan indgriben vil bl. a. kunne medføre, at konkurrenceevnen i forholdet til udenlandske konkurrenter forrykkes. Dette bør man tænke på i dag, hvor al samhandel lande imellem forøges med raske skridt, og den internationale konkurrence bliver hårdere.
- 2) I det forslag, som her behandles, ser det ud til, at forslagsstillerne med lovgivning har i sinde ubetinget at forbyde forsikringselskaberne at benytte sig af genetiske analyser af forsikringstagerere. Et så uforbeholdent forbud må der være meget delte meninger om. *Der må f. eks. skelnes mellem om forsikringselskaberne på den ene side stiller krav om, at forsikringstageren undergår genetisk analyse inden forsikringen godkendes, og på den anden side, om forsikringselskabet i sin vurdering benytter sig af resultatet af sådanne analyser, som kunne være foretaget i anden anledning uden tilknytning til en tænkelig forsikringstegnelse.* Der er naturligvis en meget stor forskel på disse 2 ting. Der er grund til at fremhæve, at blandt medlemmerne i Forsikringselskabernes Forbund er der i øjeblikket ingen planer fremme om at kræve genetiske analyser af folk i forbindelse med tegning af livsforsikring eller anden personforsikring. Der synes heller ikke alment at være planer om at stille krav om noget sådant i de andre nordiske lande.

På den anden side skal det nævnes, at i forsikringsansøgninger (eller i lægeerklæringer), specielt til livsforsikringer, stilles mange forskellige spørgsmål om vedkommende ansøgers helbredstilstand, og der tages sigte på, at forsikringselskabet sidder inde med oplysninger, som må anses for at være naturlige og rimelige set i forhold til den risiko, som selskabet tager over for forsikringstageren. Forsikringsvirksomhed bygger for en stor dels vedkommende på gensidig tillid mellem den forsikrende, forsikringstageren og den forsikrede. I forbindelse med personforsikring kan siges, at der gælder den uskrevne regel, at forsikringselskabet har ret til at få de helbredsmæssige oplysninger, som vedkommende forsikringsansøger selv måtte være i besiddelse af. Hvis ansøgeren derfor har undergået genetiske analyser, har han pligt til at oplyse forsikringselskabet herom, og ligeledes har han pligt til at opgive resul-

¹ Yttrandet översatt från isländska.

tatet af disse analyser, hvis han har kendskab til dem. I denne forbindelse skal det understreges, at det er en fast forankret og international tradition ved tegning af livsforsikring, at der fra forsikringselskabets side indhentes oplysninger om ansøgerens nærmeste pårørendes helbredstilstand, for det meste forældres og søskendes, samtidig med, at der indhentes oplysninger om ansøgeren selv. Erhvervelse af sådanne oplysninger blandt slægtninge, som faktisk *ikke* har været anset for upassende, er nært beslægtet med målsætningen om at benytte genetiske analyser ved tegning af forsikring.

Forsikringselskabernes Forbunds bestyrelse anser Nordisk Råds medlemsforslag om forbud mod benyttelse af genetiske analyser for at være uaktuelt og dårligt begrundet hvad angår forsikringer. Under henvisning til ovenstående sætter Forsikringselskabernes Forbund sig imod en yderligere gennemførelse af forslaget.

Reykjavik, den 13. juni 1990

Islandske Forsikringselskabers Forbund

Sigmar Ármannsson

Norge

Justis- og politidepartementet:

— — — Justisdepartementet er anmodet om å foreta nødvendig koordinering av departementenes uttalelser.

Sosialdepartementet har nedsatt et utvalg for utredning av etiske retningslinjer for bio- og genteknologisk forskning og utvikling i tilknytning til mennesker ("Etikkutvalget"). Utvalget skal etter sitt mandat bl. a. utrede om det fra personvernshensyn er særskilt behov for å lovregulere bruken av de opplysninger som det vil være mulig å skaffe til veie om enkeltmennesker på grunn av utviklingen innen bioteknologien og genteknologien. Utvalget ble nedsatt 8 april 1988, og det er ventet at utredningen vil bli avgitt høsten 1990. Når utredningen foreligger, vil det bli tatt stilling til eventuelle lovforbud mot bestemte former for anvendelse av genetiske tester, herunder også anvendelse ved tilsetninger og ved tegning av forsikring.

Spørsmålet om anvendelse av genetiske tester i forbindelse med tegning av livsforsikring var berørt i forbindelse med vedtagelsen av den nye forsikringsavtaleloven (lov 16. juni 1989 nr 69). Justisdepartementet uttalte i Ot prp nr 49 (1988 – 89) følgende (s. 119):

”Etter det departementet kjenner til er det ikke noe norsk forsikrings-selskap som spør eller har planer om å begynne å spørre om genetiske undersøkelser i forbindelse med inngåelse av livsforsikringsavtaler. Særlig på bakgrunn av livsforsikringens sosiale karakter, tar for øvrig departementet det som en selvfølge at seriøse forsikrings-selskaper ikke vil stille spørsmål av denne karakter til sine kunder, eller stille krav om genetisk undersøkelse som vilkår for å få forsikring. Det kan imidlertid ikke utelukkes at mindre seriøse selskaper vil trekke inn slike forhold i risikovurderingen i forsøk på å selekttere de ”gode” risiki.

En slik fremgangsmåte vil etter departementets oppfatning være i strid med forsikringens grunnleggende ide og sosiale oppgave. Et lovforbud mot å trekke inn genetiske undersøkelser i risikovurderingen, reiser spørsmål som imidlertid ikke er nærmere utredet. Spørsmålet har som nevnt ikke vært tatt opp av forsikringsavtalelovutvalget, og er heller ikke berørt under den ordinære høringen. Departementet har derfor ikke foreslått regler om spørsmålet i den proposisjonen som legges fram her. Departementet vil imidlertid følge utviklingen nøye, og komme tilbake til spørsmålet om lovregulering dersom det skulle vise seg å bli et praktisk problem.”

Vi vedlegger uttalelser fra Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet (*se nedan*).

Oslo, 15. juni 1990

Eirik Akerlie

Lovrådgiver

Espen Bergh

Førstekonsulent

Kommunaldepartementet:

Arbeidsmiljøloven inneholder ingen bestemmelser vedr bruk av genetiske tester ved ansettelser. I utgangspunktet står arbeidsgiver fritt til å kreve opplysninger, tester o.l. av arbeidstaker før ansettelse, så lenge dette ikke er uttrykkelig forbudt.

Kommunaldepartementet ser det som betenkelig at gentesting skal kunne være en del av ansettelsesprosedyren.

På den annen side er Kommunaldepartementet skeptisk til å ta et forbud om akkurat denne type ansettelsesvilkår inn i arbeidsmiljøloven når det sikkert finnes mange andre vilkår som kan være like betenkelige.

Begrensningen i adgangen til gentesting burde kanskje heller foretas mer generelt og ut fra medisinsk/etiske retningslinjer. Arbeidstakere ville da indirekte kunne bli beskyttet mot slike krav fra arbeidsgivers side.

Oslo 25. mai 1990

Sissel Markhus

Underdirektør

Gundla Kvam

Sosialdepartementet:

Sosialdepartementet anser det ikke som ønskelig å avgi noen uttalelse om dette medlemsforslaget nå.

Som kjent er det ventet at utvalget for utredning av etiske retningslinjer for bio- og genteknologisk forskning og utvikling i tilknytning til mennesker vil avgi sin utredning høsten 1990. Etter vår oppfatning vil det være riktigst å vente med en uttalelse om dette medlemsforslaget til utredningens forslag foreligger.

Oslo, 29. mai 1990

Øysten Opdahl

Hanne Nymoen

Administrasjonsdepartementet:

Departementet støtter medlemsforslag A 916/j om forbud mot bruk av genetiske tester ved tilsetninger. Et eventuelt forbud må tilpasses regelverket. Aktuelle lover her er f. eks. arbeidsmiljøloven og personregisterlov. I arbeidet med en eventuell endring av regelverket bør ansvarlige instanser som f. eks. Datatilsynet trekkes inn.

Oslo, 28. mai 1990

E.f.
Jørn Skille

Gunvor K. Kopperud

Sverige**Socialstyrelsen:**

Socialstyrelsen har anmodats att yttra sig över ett medlemsförslag från Nordiska rådet till Nordiska ministerrådet med begäran att detta skall verka för att användning av genetiska test vid anställning och i samband med tecknande av olika försäkringar förbjuds.

Gen-etikommittén har i sitt betänkande Genetisk integritet, SOU 1984: 88, diskuterat användning av genetiska test vid anställning. Diskussioner pågår alltjämt om denna fråga.

Socialstyrelsen anser, att genetiska test vid anställning m. m. är en fråga som måste diskuteras i ett större sammanhang. Socialstyrelsens rådgivan-

de nämnd för etiska frågor planerar därför att vid senare tillfälle, troligen hösten 1990, ta upp frågan till diskussion.

På grund av den korta remisstiden samt med hänvisning till vad som ovan sagts har socialstyrelsen för närvarande ingen möjlighet att ta ställning i frågan.

Stockholm den 28 maj 1990

Olof Edhag

Birgitta Björck

Statens medicinsk-etiska råd:

Statens medicinsk-etiska råd finner att det väckta förslaget tar upp en viktig aspekt av samhällets framtida förhållningssätt gentemot den prediktiva (förutsägbara) medicinens roll i framtiden.

I samtliga nordiska länder pågår för närvarande en diskussion om gränserna för utnyttjande av genteknik på människa.

De resta frågeställningarna är en del i detta problemkomplex som inte minst från etiska utgångspunkter borde belysas i ett sammanhang.

Statens medicinsk-etiska råd har för sin del inte genomfört någon systematisk analys av den prediktiva medicinens etiska aspekter och kan med hänsyn till den korta remisstiden inte ge den allsidiga belysning som frågan förtjänar.

Statens medicinsk-etiska råd avstår därför från att ytterligare kommentera förslaget.

Stockholm den 10 maj 1990

Statens medicinsk-etiska råd

Lilly Hansson

Ordförande

Wanja Gavelin

Arbetsmarknadsstyrelsen:

Till Nordiska rådet har framställts förslag att verka för förbud mot DNA-analyser i samband med anställning. Förslagsställarna vill varken att arbetsgivare skall ha rätt att kräva DNA-analyser eller erbjuda sådana analyser till arbetssökande. Förslagsställarna ser detta som ett stort steg i riktning mot att välja ut människor som klarar en dålig arbetsmiljö, i stället för att förbättra arbetsmiljön.

Utan att ha medicinsk sakkunskap eller att fördjupa oss i etiska överväganden vill arbetsmarknadsstyrelsen ändå fästa uppmärksamheten på ett par saker.

Om många företag använder gentest för att utesluta arbetssökande med icke önskvärda anlag, så kommer dessa personer att anställas av företag som inte använder sig av gentester och även belasta samhällsbudgeten genom ökade arbetslöshetstider. Företagens kostnader ökar i form av längre tider för att tillsätta lediga platser. Om testningar blir vanligt förekommande får vi därför räkna med ökad arbetsbelastning på arbetsförmedlingarna och också ökade kostnader för arbetslöshetsersättningar.

Å andra sidan måste vi också fråga oss om gentest kan ses ur positiv synvinkel. Alltså om det finns speciella riskfaktorer som kan orsaka sjukdom och man kan utesluta från anställning de individer som riskerar att drabbas av sjukdomen i fråga genom en DNA-analys, så kan ju detta i sig vara något gott.

Benägenheten hos företagen att förbättra arbetsmiljön tror vi kommer att fortsätta. Vid högkonjunktur kan en bra arbetsmiljö vara avgörande för att kunna rekrytera arbetskraft. Vid lågkonjunktur kan en bra arbetsmiljö vara viktig för att dra den bästa arbetskraften till företaget.

Att i nuläget införa ett generellt förbud mot DNA-analyser i samband med anställning, ställer vi oss därför tveksamma till. Däremot kan det vara av vikt att berörda parter och myndigheter redan nu följer utvecklingen inom området och hur det kommer att påverka arbetslivet.

Solna den 31 augusti 1990

Göte Bernhardsson

Margareta Malmberg

Arbetskyddsstyrelsen:

Enligt arbetsmiljölagen 3 kap. 15 § kan föreskrift meddelas om förbud att till arbete anlita den som vid läkarundersökning har företett sjuklighet eller svaghet som gör honom särskilt mottaglig för risk för ohälsa eller olycksfall vid visst slag av arbete. Arbetsgivare har med hänsyn till bestämmelsen i 3 kap. 2 § ett allmänt ansvar att se till att hälsoövervakning och medicinska kontroller kommer till stånd i behövlig omfattning. Arbetskyddsstyrelsen har meddelat föreskrifter om förbud att sysselsätta den som vid läkarundersökning visat sig vara olämplig för arbetet ifråga med bl. a. rökdykning (AFS 1986: 6) och isocyanatarbete (AFS 1980: 10).

Från etisk synpunkt är skillnaden mellan en vanlig hälsoundersökning och genetisk diagnostik att hälsoundersökningen ger information om personens hälsostatus vid undersökningstillfället medan en genetisk diagnos

ger upplysning om personens ärvda anlag beträffande bland annat sjukdomsbenägenhet. En praktisk skillnad kan dessutom vara att genetisk screening förmodligen, rent tekniskt, kommer att kunna utföras i stor omfattning och till låg kostnad. Styrelsen ser en risk i att genetisk screening, genom att den är billig och enkel att använda, används för att insamla allmänna uppgifter om personers sjukdomsbenägenhet utan att dessa har någon koppling till krav som är specifika för ett speciellt arbete eller arbetsmoment.

Att sysselsätta en person med arbete som medför mycket stora påfrestningar och som medför en påtaglig risk för den som inte är lämpad för arbetet eller omgivningen är oansvarigt om inte personens förutsättningar att klara arbetet undersökts. Omfattande medicinska undersökningar, inklusive adekvat genetisk testning när sådan finns att tillgå, bör genomföras i sådana fall. Generell genetisk screening för att kunna bedöma personers allmänna sjuklighet, t. ex. benägenhet att ådra sig infektionssjukdomar, med hänsyn till bl. a. risk för hög sjukfrånvaro, kan däremot inte accepteras.

Inte heller kan genetisk testning accepteras för att sortera fram särskilt "resistenta" personer för att utföra farliga arbeten istället för att göra dem mindre farliga genom olika typer av förebyggande åtgärder.

Sammanfattningsvis konstaterar arbetarskyddsstyrelsen att genetisk testning kan vara en värdefull del i en läkarundersökning som behövs för att förebygga att en person sysselsätts med arbete som genom hans sjuklighet eller svaghet gör honom särskilt mottaglig för risk för ohälsa eller olycksfall. Detta förutsätter att den genetiska testningen kan göras specifik för de egenskaper/svagheter som är vitala för det aktuella arbetet. Genetisk testning för generell kartläggning av en persons sjukdomsbenägenhet kan däremot inte accepteras. Genetisk testning utan koppling till ett visst arbete som medför särskilda risker kan inte heller accepteras.

En reglering av området bör innebära att arbetarskyddsstyrelsen får möjlighet att genom föreskrifter ange när genetisk testning skulle kunna komma ifråga.

Solna den 27 augusti 1990

Lennart W. Holm

Magnus Blomqvist

Medicinska forskningsrådet (MFR):

Medlemsförslaget innebär att Nordiska rådet bör rekommendera Nordiska ministerrådet att arbeta för ett förbud mot genetiska test i samband med anställning och i samband med att man tecknar pensionsförsäkringar, livförsäkringar etc.

Den nya DNA-teknologin ger möjlighet till att upptäcka anlag för flera genetiska sjukdomar. Man kan förvänta sig att denna utveckling av möjligheter till diagnostik av anlag kommer att gå mycket snabbt. Det är troligt att man i framtiden kommer att kunna diagnostisera ett mycket stort antal anlagsbärare till sjukdomar. Det kommer att råda stor osäkerhet om vad det innebär att vara anlagsbärare. Vissa individer kanske längre fram i livet kommer att utveckla sjukdom medan andra aldrig har något besvär av att vara anlagsbärare.

Kännedom om att man är anlagsbärare kan ha positiva och negativa konsekvenser och det är särskilt viktigt att vara medveten om just risken för de negativa effekterna. Sådana effekter kan, som framhålles i motionen, vara att DNA-analyser utnyttjas av arbetsgivare eller försäkringsbolag för att selektera bort högriskpersoner vilket skulle medverka till en ökad segregation och ojämlikhet i samhället. Motionärerna förbiser samtidigt att DNA-analyser också kan ligga i arbetstagarens intresse – om genspecifika skadliga miljöfaktorer inte kan undvikas på grund av brist på alternativ teknologi i arbeten med synnerlig samhällsnytta eller om teknologiska förändringar motverkas av ett mäktigt statligt eller kommersiellt system.

MFR anser emellertid i likhet med motionärerna att åtgärder behövs för att motverka tänkbara sociala risker med genetiska test. Mest ändamålsenligt torde härvid – enligt erfarenhet från andra liknande problemområden – vara att etablera etiska riktlinjer genom överenskommelser mellan berörda aktörer samt genom en övervakning och uppföljning av att dessa regler följs.

I jämförelse med ett sådant system erbjuder en lagstiftning ett alltför stelt och betydligt sämre alternativ. Direkt olyckligt vore också att ingripa med förbud i början av en utveckling där man ännu inte kan överblicka avvägningen mellan positiva möjligheter och risker.

Sammanfattningsvis vill MFR instämma i behovet av åtgärder för att öka medvetenheten och beredskapen inför de etiska konflikter som kan uppstå genom utvecklingen av molekylärgenetisk kunskap och teknologi. Rådet avstyrker dock bestämt förslaget att arbeta för ett lagfäst förbud mot genetiska test i sammanhang med anställning eller tecknande av pension eller försäkring.

Stockholm den 1 juni 1990

Ivar Vallin
Kanslichef

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) meddelar i skrivelse av den 27 mars 1990 att man inte har några synpunkter i anledning av medlemsförslaget.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

Svenska försäkringsbolags riksförbund har beretts tillfälle framföra synpunkter på ovannämnda medlemsförslag som även innefattar förslag att förbjuda användning av genetisk test vid tecknande av försäkring.

Riksförbundet får meddela att sådan test inte förekommer vid tecknande av försäkring hos svenska livförsäkringsbolag och att frågan härom över huvud taget inte diskuterats.

Stockholm den 25 april 1990

Svenska försäkringsbolags riksförbund

Richard Schönmeyr

Linnéa Perttu

Medlemsförslag

om placering av östeuropeiska studerande i nordiska folkhögskolor

(Väckt av Heikki Riihijärvi samt Arne Melchior)

BILAGA 1

Yttranden över medlemsförslaget

Nordens folkliga akademi:

Nordens folkliga akademi lägger stor vikt på en noggrann uppföljning av demokratiseringsprocessen i Östeuropa och dess återverkningar på hela Europas samhälls- och kulturliv. Det är även nödvändigt för de nordiska länderna att medverka i Östeuropas återuppbyggnad vars mål är ett demokratiskt samhälle och att aktivt delta i kultur- och utbildningssamarbetet.

Akademien anser dock att undertonen i medlemsförslaget är tvivelaktigt: utgångspunkten för fruktbart samarbete kan aldrig vara ett utnyttjande av östeuropeiska studerande i syfte att fylla finska eller andra nordiska folkhögskolor som har svårt att värva ett tillräckligt elevunderlag. Även i folkhögskolesamarbetet måste utgångspunkten vara en öppnare planering som tar hänsyn till båda parter behov. Akademien vill understryka att de nordiska länderna har mycket att lära av de östeuropeiska ländernas rika kulturarv.

Nordens folkliga akademi deltar gärna i utvecklandet av vuxenutbildningssamarbetet mellan Östeuropas länder och Norden och är beredd att medverka i samarbetets konkretisering.

Kungälv i maj 1990

(Ej sign.)

Nordiska kommittén för öststatsforskning:

Från Nordiska kommitténs för öststatsforskning sida finner vi det dubbla motiv för den motiverade verksamheten, dvs. utbildningsstödet till Östeuropa och stödet till Nordisk folkhögskoleverksamhet, vara aspekter som var för sig motiverar en Nordisk insats.

Vi vill poängtera att för att en sådan här insats skall få avsedd effekt måste förarbetet ges resursmässig prioritet och vi menar också att planeringen bör igångsättas omgående.

Uppsala den 24 april 1990

Peter de Souza
Sekreterare

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens Forbund (F.N.F.) er positivt innstilt til konkrete forslag som kan skaffe ungdom fra Østeuropa en eller annen form for opplærings- eller erfaringsutveksling i Norden. Forslagsstillerne peker på mulighetene for å lokalisere spesielt tilrettelagte studier for østeuropeere til folkehøgskoler i Norden.

Det vises til at endel folkehøgskoler særlig i Finland har vanskeligheter med å skaffe tilstrekkelig elevgrunnlag. Slike skoler skulle etter forslagsstillerens oppfatning kunne gjøres om til skoler for studerende fra Østeuropa.

F.N.F. er positiv til at studerende fra Østeuropa får plass i nordiske folkehøgskoler – noe flere av foreningene har medvirket aktivt til.

Særlig har en i den seinere tid formidlet studieplasser for elever fra Baltikum. F.N.F. vil imidlertid advare mot forslaget om å gjøre om ledig folkehøgskolekapasitet til skoler for studerende fra Østeuropa der elevgrunnlaget skal være 100% østeuropeisk.

Derimot kan nettopp folkehøgskolen som skoleslag med sine frie studieplaner og sine rike muligheter for aktiv deltaking i folkelige kulturaktiviteter, egne seg svært godt for tilrette lagte studier på folkehøgskolens egne premisser som retter seg mot studerende både fra Østeuropa og Norden.

Et slikt tilbud ville kunne egne seg særlig godt for ungdom fra Baltikum og øvrige Østeuropa som vil tilegne seg – studere et nordisk språk.

Behovet for slike tilbud kom bl. a. klart fram under det kurs i nordisk språk og litteratur som ble arrangert i Leningrad 5. – 8. april av Nordisk Ministerråd og Nordisk Språksekretariat.

København, den 22. mai 1990

Dorte Bennedsen

Lars S. Hauge

Danmark

Foreningen for Folkehøjskoler:

Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark takker for den udviste interesse blandt rådsmedlemmerne for at øge de nordiske folkehøjskolars indsats over for centraleuropæiske lande.

Baggrund

I Danmark har der gennem årene været mange kontakter med specielt polske og ungarske folkeoplysningsorganisationer. Foreningen for Folkehøjskoler har i foråret 1990 haft gæster fra USSR, Polen og Ungarn, og i foreningens regi har der været afholdt et velbesøgt 1-dags møde, hvor temaet har været folkehøjskolernes initiativer over for de nye demokratier i Centraleuropa.

Det danske Kulturministerium har i maj 1990 bevilget 2 polske og 2 ungarske folkeoplysere delvis ophold i 4 måneder på danske folkehøjskoler. Danske folkehøjskoler finansierer resten af deres ophold. De 4 folkeoplysere vil påbegynde opholdet september 1990.

Overvejelser om fremtiden

Primo juni 1990 har den danske udenrigsminister ansøgt Folketingets finansudvalg om 60 mio. Dkr. til en mellemfolkelig fond, hvis formål er at uddybe ikke-kommercielle kontakter mellem Danmark og den øvrige verden. Det er Foreningen for Folkehøjskolars håb, at fonden – der støttes af et bredt flertal i Folketinget – vil finansiere en del af folkehøjskolernes påtænkte aktiviteter.

Principielle bemærkninger

Foreningen for Folkehøjskoler anser ikke nordiske højskolars eventuelle ledige kapacitet som et argument for en indsats over for de centraleuropæiske lande.

Det er vores opfattelse, at der er behov for to typer aktiviteter. Den ene type aktivitet er beskrevet i medlemsforslaget A 917, som vi kan tilslutte os, jf. dog bemærkningerne ovenfor.

Den anden type aktivitet retter sig den modsatte vej: at nordiske folkehøjskolefolk får lejlighed til som rådgivere at bistå projekter i de centraleuropæiske lande. Vi anser det for særdeles vigtigt at støtte de initiativer, som vi ugentligt i de sidste måneder skriftligt har modtaget i Foreningen for Folkehøjskoler, og som anmoder om vejledning til oprettelse af folkehøjskoler eller folkehøjskolelignende institutioner i Polen, Ungarn og Østtyskland. Vi opfatter det som den bedste hjælp til selvhjælp vi fra nordisk side kan give, idet denne metode også respekterer de enkelte landes og regioners forudsætninger og mål for fremtiden.

Med ønsket om at kombinere disse to typer af hjælp til de nye demokratier i Centraleuropa anbefaler vi hermed medlemsforslaget i Nordisk Råd.

København, den 6. juni 1990

Ole Borgå
Konsulent

Dansk Folkeoplysnings Samråd hänvisar i skrivelse den 17 juni 1990 till yttrande som avgivits av Foreningen for Folkehøjskoler den 6 juni 1990 (se ovan).

Danske Studerendes Fællesråd:

Ideen om at hente østeuropæiske studerende op til nordiske folkehøjskoler er god. DSF vil gerne støtte dette tiltag fra Nordisk Råds side. DSF betragter tiltaget som et første skridt mod et egentligt udvekslingsprogram. Dette ikke kun på det skitserede folkehøjskole plan, men også på et videregående uddannelsesniveau.

DSF mener dog, at det er for snævert kun at tilbyde studiemuligheder inden for lærer-, sundheds-, økonomisk- og landbrugsvidenskabelige emner. Der bør etableres en ordning der vil give østeuropæiske studerende mulighed for at kunne studere på alle nordiske højskoler og universiteter. Dette begrundet i, at et fremtidigt samarbejde med Østeuropa på uddannelsesområdet vil kunne fremme forståelsen for forskellene i de enkelte samfundsmønstre og kulturer.

DFS vil derfor opfordre Nordisk Råd til enten at danne en parallel til det europæiske TEMPUS-program under Nordplus eller på anden måde sikre en kontakt på universitetsplan mellem Østeuropa og Norden.

Forslaget "om placering av østeuropeiska studerande i nordiska folkhögskolor" lægger op til studieophold af et halvt til et helt års længde. DSF opfatter disse kurser som et supplement til og en del af studier der læses i Østeuropa, baseret på de forudsætninger de enkelte studerende har erhvervet i hjemlandet. Kurser der er opbygget efter nordisk model kræver forkundskaber erhvervet i Norden og ikke Østeuropa, hvilket der bør tages hensyn til i tilrettelæggelserne af kurserne.

Der vil formodentlig opstå en del sprogproblemer, hvilket der skal tages hensyn til i udarbejdelsen af de enkelte kurser og deres indhold. Hvor store de sproglige problemer vil blive, finder vi det svært at udtale os om, men de vil sandsynligvis være betragtelige. En mulig løsning kunne være at

anvende engelsk som arbejdssprog, men det er vist evident, at engelskundskaberne i de østeuropæiske lande lader en del tilbage at ønske.

Der vil være forskellige problemer af social karakter. Bl. a. finder DFS det uheldigt at samle de østeuropæiske studerende på få skoler, idet dette kunne skabe ghetto'er og isolere de østeuropæiske studerende fra de nordiske. DSF vil derfor opfordre til at kurserne spredes vidt ud på forskellige skoler, dog under skyldig hensyntagen til en fornuftig ressourceudnyttelse. Der bør dog iagttages opmærksomhed om ikke at skabe ensomhedsproblemer ved at placere de østeuropæiske studerende for individuelt. På den anden side bør man nok – for at mindske en evt. isolation af de østeuropæiske studerende – gennemføre kurserne på skoler med andre nordiske studerende.

Et andet problem er niveauet af leveomkostningerne i de nordiske lande. Det vil være nødvendigt at skabe stipendier af en størrelse, der kan dække de østeuropæiske studerendes leveomkostninger og rejser i forbindelse med et nordisk studieophold.

DSF vil gerne sluttelig opfordre til at man ikke kun henter østeuropæiske studerende til Norden, men også hjælper nordiske studerende til Østeuropa. En sådan indsats vil gensidig fremme forståelsen af de kulturelle, sociale og politiske forskelle og ad den vej mindske isolationen af de østeuropæiske lande.

København, den 31. maj 1990

På vegne af DSF

Erik Dath Harbo

Dansk Magisterforening:

Som helhed finder vi forslaget godt og i tråd med de kontakter, mange danske folkehøjskoler allerede har etableret til personer og institutioner i lande i Mellem- og Østeuropa. Helt naturligt vil de nordiske landes erfaringer med folkeoplysning og folkeligt styrede bevægelser være af interesse for lande, der i årtier har været forhindrede i naturlig demokratisk udvikling. Vi har den opfattelse, at danske folkehøjskoler kan bidrage gennem såvel kortere som længere kurser, der knytter den almene folkeoplysning sammen med temaer som miljø og menneskerettigheder, og således at der kunne opstå en integration af udenlandske elever og danske.

I denne forbindelse vil vi gerne pege på, at det vil blive nødvendigt med en smidiggørelse af reglerne for udenlandsk deltagelse og statsstøttemuligheder, hvis et øget antal af udenlandske elever skal indgå i normale højskoleophold under den nuværende højskolelov.

Vi er også af den opfattelse, at en hurtig realisering af forslaget må medføre ekstra bevillinger til videreuddannelse af lærere.

Endelig er vi betænkelige over, at forslaget så udpræget skal lanceres med hjælp til svagt kørende nordiske folkehøjskoler. Det er vigtigt, at en bevilling først og fremmest kommer styrkelsen af folkeligheden i modtagerlandene til gode.

København, den 22. maj 1990

T. Lorichs Hansen

Finland

AKAVA (Finlands akademikers centralorganisation):¹

I medlemsförslaget hemställs att Nordiska rådet skall rekommendera Nordiska ministerrådet att skyndsamt bereda ett förslag till startande av ett samnordiskt projekt i syfte att ge östeuropeiska studerande utbildning vid nordiska folkhögskolor. I motiveringen hänvisas till den politiska och ekonomiska omvälvningen i Östeuropa, ett genombrott som även omfattar kultur och utbildning. Enligt medlemsförslaget har speciellt folkhögskolorna i Finland stora problem med att få tillräckligt elevunderlag för att kunna garantera en fullödlig verksamhet. Många folkhögskolor hotas därför av nedläggning inom en nära framtid på grund av elevbrist.

Som utbildning föreslås ett halvt års eller ett års kurser i ämnen med anknytning till hälsovård, huslig ekonomi, undervisning, lantbruk samt företagsverksamhet. Utbildningen föreslås finansieras genom normala biståndsmedel eller via specialbistånd.

AKAVA anser det viktigt att utveckla utbildningssamarbete med andra länder. Det centrala för närvarande är att i synnerhet utveckla det nordiska utbildningssamarbetet samt utbildningssamarbete med EFTA- och EUG-länderna.

Som den centrala motiveringen för utbildningssamarbete kan enligt AKAVA inte anföras det som föreslås i medlemsförslaget, nämligen att utbildningssamarbete skulle startas för att garantera läroanstaltens fortsatta verksamhet. AKAVA anser det inte riktigt att utbildningssamarbete med östeuropeiska länder förverkligas med hjälp av biståndsmedel.

AKAVA anser det inte nödvändigt att Nordiska ministerrådet skyndsamt bereder ett förslag till ett samnordiskt projekt i den aktuella frågan. Utbildningssamarbete mellan Östeuropa och Finland kan enligt AKAVA,

¹ Yttrandet översatt från finska.

även vad gäller de områden som åsyftas i medlemsförslaget, utvecklas och förverkligas på sedvanligt sätt vid sidan av annat utbildningssamarbete.

Helsingfors den 30 maj 1990

AKAVA r. f.

Reimo Lehtinen

Ordförande

Olli Saariaho

Planeringschef

Lärarnas fackorganisation LFO (Opettajien ammattijärjestö OAJ):¹

Utbildning av studeranden från Östeuropa inom nordiska folkhögskolor och folkakademier är enligt OAJ:s åsikt i princip värt att stöda och kunde i ifrågavarande länder bidra till att hjälpa den pågående samhällsutvecklingen till ett gott slutresultat.

Om man försöker bedöma de finländska folkhögskolornas lämplighet som i förslaget avsedda skolor kan OAJ konstatera att de från tidigare redan har erfarenhet av denna typ av verksamhet närmast i form av bilaterala internationella utbytesprogram för studeranden. Som internatskolor skulle folkhögskolorna utan tvivel vara lämpade som arbetsenheter där man kan stifta bekantskap med nordisk demokratisk praxis. Däremot lyckas den i förslaget nämnda yrkesutbildningen bäst i yrkesläroanstalterna. Också av detta har vi redan praktiska erfarenheter. Om folkhögskolorna skulle utnyttjas som sådana skolor som avses i medlemsförslaget så bör verksamheten enligt OAJ grundas på det egna kunnandet och den egna sakkunskapen, vilket i allmänhet skulle betyda allmänbildande utbildning.

I förslaget anser man, att finansieringen av skolningen skulle kunna ske mest ändamålsenligt via utvecklingshjälp eller genom speciell utvecklingshjälp. Enligt OAJ:s åsikt kan inte denna verksamhet anses höra till utvecklingsarbetets område. Viktigt är emellertid att resurserna till alla delar är tillräckliga. Såvida lärarna behöver tilläggskompetens i t. ex. främmande språk, bör denna ges i form av personalutbildning på arbetsgivarens bekostnad.

OAJ anser inte den i förslaget framförda uppfattningen att många folkhögskolors verksamhet hotas av indragning på grund av elevbrist som riktig. När vuxenutbildningen nu kraftigt utvidgas kommer folkhögskolorna enligt OAJ:s uppfattning att ha fullt tillräckligt med uppgifter inom sina nationella ramar. En omfattande utbildning av utlänningar kan därför inte

¹ Yttrandet översatt från finska.

utgöra någon central utbildningsuppgift för folkhögskolorna som skulle rättfärdiga deras existens.

Helsingfors i maj 1990

Opettajien ammattijärjestö OAJ

Voitto Ranne

Ordförande

Aslak Lindström

Avdelningschef

Finlands folkhögskolförening r.y.:

Allmänt

Finlands folkhögskolförening anser den i hela Europa pågående politiska och ekonomiska utvecklingen betydelsefull och understöder ett utökande av dialogen och samarbetet mellan de olika ideologierna och staterna och deras medborgare. De nästan 400 folkhögskolorna i de nordiska länderna bildar ett täckande nätverk, som redan nu i praktiken fungerar som en befordrare av den inbördes gemenskapen mellan medborgarna i Europa och de andra världsdelen, och bidrar till att avlägsna fördomarna. Under en tid av genomgripande politiska, andliga och ekonomiska omvandlingar behövs åtgärder som stöder kulturutbytet, också på det nordiska planet.

Östeuropa och vuxenutbildningen

Den samhälleliga utveckling som begynte i slutet av åttiotalet har visat att de östeuropeiska staterna har stora politiska och ekonomiska problem liksom miljöproblem; för att lösa dessa behövs hjälp av staterna i Europa, också de nordiska. Behovet av samarbete är synnerligen stort, när det gäller utbildning. De nuvarande vuxenutbildningssystemen i Östeuropa kan inte svara på de aktuella utmaningarna, och de flesta östeuropeiska staterna har inte de ekonomiska och övriga resurser, som behövs för en nyorganisation av vuxenutbildningen. Det är också sannolikt att man i utbildningen under de kommande åren av ekonomiska skäl blir tvungen att lägga tyngdpunkten på produktionen. Samtidigt existerar i dessa länder ett behov av utbildning både när det gäller allmänbildning, livsåskådningsfrågor och andliga värden, detta som en följd av händelserna i den nyare historien och av den pågående omvandlingen.

Folkhögskolornas möjligheter

Folkhögskolorna, som i relation till statsmakten bygger på principen om ideologisk och pedagogisk frihet och alltså innehar en autonom ställning, kan utmärkt väl svara på behovet av allmänbildande utbildning och samti-

digt förmedla demokratiska funktionsmodeller. Vid sidan av den utbildning som ger orientering för yrkesinstitut och universitet kan också en facklig utbildning komma i fråga på de områden där folkhögskolorna ger facklig och yrkesbildande utbildning. Övrig yrkesmässig utbildning ombesörjes naturligt av de läroinrättningar, som specialiserat sig på sådan utbildning.

Utgångspunkten vid utbildningen av studerande från Östeuropa bör i varje händelse vara studerandens behov – inte den nytta det medför att de bidrar till att fylla platserna i fackliga eller allämnbildande skolor i Finland eller de övriga nordiska länderna.

Studerande från Östeuropa kan i utbildningen utgöra också en givande part: folken i Östeuropas stater har mycket långa kulturtraditioner och kontakt med dessa kan andligen berika de nordiska länderna. Att koncentrera all verksamhet i en eller flera folkhögskolor till att utbilda medborgare från Östeuropa skulle hindra sådant kulturinflytande. Samtidigt kunde det leda till en inskränkning av de lärdomserfarenheter vilka internat-skolan, i sin likhet med ett öppet miniatyrsamhälle, kan erbjuda människor med olika bakgrund och världsåskådning.

Den nuvarande situationen och problemen

Enligt föreliggande uppgifter har folkhögskolorna i alla nordiska länder redan nu bilateralt utbyte av såväl lärare som elever med staterna i Östeuropa, och detta utbyte är stort i ökning, när fria studier blir möjliga i Östeuropa. Särskilt i Baltikum har intresset för de 93 folkhögskolorna i Finland oavbrutet tilltagit, och förbindelser uppstår hela tiden, då språkgemenskapen underlättar kommunikationen.

I de andra nordiska länderna är projekt aktuella vilka syftar till att grunda en folkhögskola på östeuropeiskt område.

Den främsta svårigheten vid utbytet är avsaknaden av ett ekonomiskt stödssystem. Medborgare i de östeuropeiska länderna har inga ekonomiska möjligheter att klara av studieavgiften. Oberoende härav studerade under arbetsperioden 1989/90 i de finländska folkhögskolorna elever från Östeuropa, åtminstone från Estland, Polen och Ungern, medan folkhögskolornas bakgrundssamfund eller stödorganisationer ombesörjde finansieringen. Också när det gäller språket och möjligheten att komma in i landet har det uppstått problem.

Inställningen till medlemsförslaget

Folkhögskolföreningen understöder ett utvidgande av möjligheterna för medborgare i öststaterna att få utbildning i folkhögskolorna, både genom kontakt mellan två länder och genom samnordiska åtgärder. Föreningen ger i princip delegaterna Riihijärvis och Melchiors förslag till beredande av ett samnordiskt projekt sitt stöd, men anser att förslaget behöver preciseras. Med hänvisning till förslagens motiveringar framhåller för-

eningen, att utbildningen alltid bör utgå från studerandenas behov och på deras egna villkor. För närvarande föreligger ingen klar bild av utbildningsbehovet eller av studerandenas motiv.

Med hänsyn till utbildningens effektivitet vore det motiverat att koncentrera erbjudandet om utbildning till sådana studerande som planerar att efter studierna återvända till hemlandet. Å andra sidan är det i praktiken svårt att klargöra utbildningsmotiven. Ytterligare kan flyttningen till Väst åtminstone för en del av de östeuropeiska studerandena vara den enda möjligheten till en tryggad framtid, och folkhögskolorna erbjuder inflyttarna en möjlighet till en mjukare placering i samhället.

Det mest konkreta sättet på vilket Nordiska rådet kan befordra östeuropeiska medborgares studier i nordiska folkhögskolor, är att sträva till att anslå medel för att stödja dessa studerandes långvarigare eller kortvarigare studier. Av geografiska skäl framträder de östeuropeiska ländernas problem mer accentuerat än utvecklingsländernas. De normala stödanslagen för utvecklingssamarbetet bör oberoende av detta också i fortsättningen utanordnas till hjälp för utvecklingsländerna, medan frågan om Östeuropa utgör en helhet för sig.

Helsingfors den 28 maj 1990

Tapani Kuronen

Ordförande

Heikki Sederlöf

Generalsekreterare

Samverkande bildningsorganisationerna ry:

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö – Samverkande bildningsorganisationerna ställer sig tvekan till den punkt i ifrågavarande förslag, enligt vilken eventuella östeuropeiska studerande kunde väsentligen lindra problemen för de finska folkhögskolor som kämpar med tillfälliga rekryteringssvårigheter. Ävenså finner VSY-SBO det i någon mån överdrivet, att *flera* folkhögskolor skulle hotas av *nedläggning*.

Det är därför mera ändamålsenligt att granska medlemsförslaget ur en annan synvinkel, nämligen den, huruvida de nordiska folkhögskolorna kan stöjda utbildnings- och bildningssträvanden i de östeuropeiska länderna.

1. Alla nordiska folkhögskolor är privaträttsliga samfund, som fritt får besluta om sin verksamhet och sin elevintagning. Sålunda bör varje skola i sista hand själv avgöra, om den vill vara med i den här avsedda elevutbytesverksamheten. VSY-SBO anser det mycket möjligt, att det finns intresse för saken, men förutsätter dock, att i det följande behandlade problemfrågor kan lösas.

2. I medlemsförslaget föreslås utbildningssamarbete på följande områden: hälsovård av olika slag, huslig ekonomi, undervisning och lantbruk samt företagarkerksamhet. En del av dessa områden hör uppenbart i Finland till yrkesutbildningsanstaltens revir, och finska lantbruksskolor har redan anordnat kurser för finskkunniga sovjetiska elever. Folkhögskolorna har inte behövliga undervisningsredskap och andra förutsättningar för att svara för alla i medlemsförslaget nämnda kurser. Sålunda måste folkhögskolorna — om de i övrigt är hugade för samarbete — begränsa sina kurser till sina egna kompetensområden.

3. I medlemsförslaget utgår man från, att ett sådant arrangemang kunde skötas relativt ekonomiskt via det normala biståndet eller, alternativt, via specialbistånd. Det kan inte anses ändamålsenligt, att det normala utvecklingsbiståndet används i detta syfte, utan det är skäl att ordna finansieringen antingen med hjälp av specialbistånd eller på annat sätt. Väsentligt från de medverkande folkhögskolornas synpunkt är, att de får ersättning för varje elevs uppehälle och andra nödvändiga kostnader.

4. Intagning av östeuropeiska studerande vid de nordiska folkhögskolorna förutsätter oundgängligen, att vederbörande har nödiga språkkunskaper. Sådana torde det dock finnas tillräckligt av. Utom dem som kan finska bör beaktas från Estland kommande eventuella svenskspråkiga studerande.

Helsingfors den 31 maj 1990

Vapaan sivistystön yhteisjärjestö
Samverkande bildningsorganisationerna r. y.
Christoffer Grönholm
Styrelseordförande

Timo Toiviainen
Generalsekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

Inom Ålands folkhögskola har man sedan länge insett värdet av att skapa en internationell miljö under skolans vinterkurs. Enligt erfarenhet blir behållningen för de utländska eleverna störst, om de får möta den lokala kulturen och det lokala samhället på dess egna villkor. Eleverna får uppleva och leva med. Härmed sammanhänger också — liksom naturligtvis att ”gästeleverna” varit relativt sett få — att också elever med svaga kunskaper i svenska snabbt lärt sig språket.

Det aktuella medlemsförslaget har tydligen något andra utgångspunkter: Hela skolor skulle inrättas för utbildning av östeuropeiska studerande i praktiska ämnen såsom hälsovård, huslig ekonomi, lantbruk m. m.

De akuta utbildningsbehov som förslaget talar om finns säkert, men landskapsstyrelsen tror att de nordiska folkhögskolornas möjligheter att bidra till utvecklingen i Östeuropa mera ligger i att erbjuda det kulturmöte som konkretiserades i det åländska exemplet ovan.

Enligt landskapsstyrelsens mening kunde alltså relativt sett små grupper östeuropeiska studerande inlemmas i den ordinarie undervisningen i de nordiska folkhögskolorna, som ju erbjuder en omväxlande flora av studiemöjligheter, bl. a. också inom de områden som nämns i förslaget. Dessutom kan folkhögskolestudier också för "gäststuderande" leda vidare till mera yrkesinriktade studier.

Med sin frihet och flexibilitet kan folkhögskolorna säkerligen anpassa sig till ett växande antal östeuropeiska studerande. Det blir ett viktigt informationsbehov att finna de skolor som motsvarar de studerandes intressen och behov. Ett annat problem gäller de studerandes ekonomi; ett system av friplatser och stipendier borde antagligen skapas.

Ålands landskapsstyrelse anser att de nordiska länderna genom statliga och samnordiska medel bör befrämja möjligheten för östeuropeiska elever att gå folkhögskolekurser i Norden. Administrationen av medel och studievistelse bör handhas av Nordiska folkhögskolerådet och de nationella folkhögskoleorganisationerna.

Mariehamn den 14 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Sten-Erik Abrahamsson

Utbildningschef

Medborgarinstitutet:

Eftersom medborgarinstitutet och folkhögskolan är helt olika institutioner ligger det formellt utanför medborgarinstitutets behörighet att konkret ta ställning till medlemsförslagets kläm. Helt allmänt anser direktionen likväl, att ett samarbete mellan Norden och övriga Östersjöländer inom det fria bildningsarbetet för vuxna är en viktig del av den positiva utvecklingen i Europa.

Mariehamn den 29 maj 1990

I tjänsten för direktionen

Leena Raitanen

Rektor

Ålands folkhögskola:

Ålands folkhögskola ser, sedan länge, ett värde i att skapa en internationell miljö under skolans vinterkurs. Enligt vår mening blir behållningen för de utländska eleverna störst när de får möta det åländska samhället och den åländska kulturen på dess egna villkor. De får uppleva och leva med. Härmed sammanhänger också att även elever som inte har några kunskaper i svenska snabbt lär sig språket.

Ålands folkhögskola planerar nu att försöka rekrytera elever från minoritetsområden i Europa med tanke på det särskilda intresse landskapet Åland har genom sin status som självstyrt område och småskaligt samhälle. Detta bör också vara av intresse för östeuropeiska studerande.

Det aktuella medlemsförslaget har andra utgångspunkter: Hela skolor skulle inrättas för utbildning av östeuropeiska studerande i praktiska ämnen såsom hälsovård, huslig ekonomi, lantbruk m. m.

De akuta utbildningsbehov som förslaget talar om finns säkert men vi tror att de nordiska folkhögskolornas möjligheter att bidra till utvecklingen i Östeuropa mera ligger i att erbjuda det kulturmöte och den inspiration som vi försökt konkretisera med det åländska exemplet ovan. Ett kulturmöte och en inspiration som kanske leder till fortsatta studier vid någon yrkesskola – jordbruksskolor och hälsovårdsskolor har f. ö. idag också överkapacitet.

De nordiska folkhögskolorna erbjuder en mycket rik och omväxlande flora av studiemöjligheter, bl. a. också inom en del av de områden som nämns i förslaget. Med sin frihet och flexibilitet kan skolorna också anpassa sig till ett växande antal östeuropiska studerande. Det blir ett mycket viktigt informationsproblem att finna de skolor som bäst motsvarar de östeuropeiska studerandenas intressen och behov. Ett annat problem gäller de studerandes ekonomi, och här finns knappast andra möjligheter än ett system av friplatser och stipendier.

Direktionen för Ålands folkhögskola anser att de nordiska länderna genom statliga eller samnordiska medel bör främja möjligheten för östeuropeiska elever att gå folkhögskolekurser i Norden. Administrationen av medel och studievistelse bör handhas av Nordiska folkhögskolerådet och de nationella folkhögskoleorganisationerna.

Mariehamn den 31 maj 1990

Erik Sundberg
Direktionsordförande

Sten-Erik Fagerlund
Rektor, sekr.

Ålands bildningsförbund meddelar i skrivelse av den 4 april 1990 att man stöder medlemsförslaget.

Arbetarnas bildningsförbund på Åland:

Arbetarnas bildningsförbunds på Åland direktion anser att förslaget att placera östeuropeiska studerande i de nordiska folkhögskolorna är en ypperlig idé för att utveckla kontakterna mellan oss i Norden och Östeuropa både inom bildning och kultur.

De fria bildningsorganisationerna vilka ABF representerar har ingen beslutanderätt i dessa frågor. Vi är en helt olik organisationsform än folkhögskoleväsendet och kan bara vara en rådgivande instans.

Innan studieplatserna kan beredas för de östeuropeer som är intresserade att komma och studera vid våra folkhögskolor, bör möjligheten till specialtillstånd utredas, det är i första hand statsmakten som kan ta ställning till frågan.

Mariehamn den 28 maj 1990

På Arbetarnas bildningsförbunds vägnar

Inga-Britt Wirta

Studiesekreterare

Ålands lärarförening r. f.:

Frågan verkar väckt för att säkerställa de finska folkhögskolornas framtid. Rent allmänt har styrelsen svårt att föreställa sig hur det föreslagna kursutbudet skulle leda till en snabbt utökad baskunskap på de ämnesområden där behovet är stort, men som de östeuropeiska länderna inte själva förmår klara av.

Vår åsikt är att språkproblemen och den snabba utvecklingen i Östeuropa ökar risken för att det planerade kursutbudet i eventuella nordiska folkhögskolor blir ett föråldrat material innan det hinner prövas.

För vår del har vi ingenting att invända ifall NR vill satsa på en hjälp till östlänarna. Risken för att dylikt arrangemang inte får den snabba effekt man önskar kan inte bortses från, då det är fråga om ett internnordiskt projekt.

Mariehamn den 2 maj 1990

Kurt Lindh

Ordförande

Ingalill Karanko

Sekreterare

Island

Undervisnings- og kulturministeriet (Menntamálaráðuneytið):¹

Under henvisning til den udvikling, som nu har fundet sted i demokratisk retning i de østeuropæiske lande, anser ministeriet det for ønskværdigt, at folk fra disse lande får mulighed for at studere ved nordiske folkehøjskoler. Ved at åbne for tilgang til disse skoler gives disse mennesker mulighed for at gøre sig bekendt med nordisk kultur og nordisk demokrati. Det kunne endog muligvis lette driften af visse skoler, som har været i vanskeligheder pga. for lille elevgrundlag.

Reykjavik, den 17. maj 1990

P.m.v.

Stefán Ól. Jónsson

Norge

Samnemnda for studiearbeid:

Samnemnda for studiearbeid støtter intensjonen i forslaget, og vil understreke betydningen av å utvikle et bredt folkelig og kulturelt samarbeid mellom mennesker i Øst-Europeiske land og Norden.

Et nærmere samarbeid innen utdanningsektoren vil avgjort kunne være et viktig bidrag for å understøtte en positiv økonomisk og samfunnsmessig utvikling i disse landene.

Med sine solide pedagogiske og miljømessige tradisjoner har folkehøgskolene vist at de makter å bringe mennesker fra ulike kulturer sammen i et utviklende fellesskap. Slike muligheter burde også kunne tilrettelegges for studenter fra land i Øst-Europa.

Vi vil imidlertid reservere oss mot den sammenhengen forslaget reises. Ledig kapasitet ved folkehøgskolene kan ikke være en begrunnelse for å tilrettelegge slike tilbud. Vi vil også advare mot å legge til rette for å opprette egne klasser for disse studentene. Skal tilbudet gi et ønsket utbytte og folkehøgskolene utnytte sine fortrinn, må undervisningen legges til rette slik at studentene kan integreres i den ordinære opplæringen. I denne sammenhengen må studenter fra Øst-Europa vurderes på samme måte som andre utenlandske studenter.

Samnemnda for studiearbeid vil støtte forslag om et utvidet samarbeid mellom Øst-Europa og Norden i utdanningssektoren. Vi vil imidlertid

¹ Yttrandet översatt från isländska.

understreke at et slikt samarbeid bør planlegges over et bredt spekter av utdanningsområder og nivåer.

Oslo, 26. april 1990

Ole Ormseth
Generalsekretær

Sverige

Skolöverstyrelsen (SÖ):

Rådet framhåller att flera östeuropeiska länder har behov av utbildningsinsatser, för att samhällena skall bli funktionsdugliga efter den senaste tidens omvälvningar. I regel saknas emellertid ekonomiska förutsättningar därtill.

Förslagsställarna har därvid haft de nordiska folkhögskolorna i åtanke. Dessa har möjlighet att erbjuda kurser av varierande längd och studieplaner, som kan "skraddarsys" efter aktuella behov. Ämnen som nämns är hälsovård, huslig ekonomi, lantbruk, företagsekonomi osv. Östeuropeiska studerande skulle genom studier vid skolorna snabbt kunna inhämta nödvändiga baskunskaper och samtidigt skulle problem med sviktande elevunderlag vid folkhögskolor kunna elimineras.

SÖ har inget att erinra mot att studerande från öststater får möjlighet att studera vid svenska folkhögskolor. Redan nu är intresset för kontakter med öststaterna stort. Flera skolor tar emot frielever, dvs. studerande med gratis kost och logi, och studieresor och elevutbyte förekommer mellan folkhögskolor i Sverige och liknande skolformer i Polen, Sovjet, baltiska stater osv. Det föreslagna projektet skulle kunna leda till ökad ömsesidig information mellan länderna och ett större engagemang för internationella frågor på skolorna.

De ämnen som angetts för studierna är emellertid endast i undantagsfall aktuella för Sveriges folkhögskolor. SÖ anser att studier i samhällsfrågor, speciellt de som rör demokrati, ekonomi, miljö m. m. också är efterfrågade i öststaterna och med fördel kunde förläggas till Sverige.

Frågan om på vilket språk undervisningen skall ges kan i vissa fall komma att utgöra problem. Flera utlandsstuderande har troligen förberett sig för studier i Skandinavien, så att respektive lands språk kan användas. I andra fall måste engelska eller eventuellt tyska eller ryska användas. Redan nu förbereder folkhögskolor, som börjat arbeta för en nära kontakt med öststater, läraryrkesresurser i ryska.

Vad som hittills orsakat problem för utländska studerande i Sverige är de studiesociala villkoren. Det är oftast omöjligt för dem att finansiera studierna, även om kostnaderna för kost och logi vid svenska folkhögsko-

lor är relativt blygsamma. För att kunna rekrytera deltagare från öststaterna till folkhögskolekurser måste således i första hand en lösning av dessa problem komma till stånd.

SÖ finner frågan om hur projektet skall finansieras grundläggande. Om undervisningen skall organiseras i större skala, bör den enligt SÖ:s bedömning få formen av uppdragsutbildning, och läggas på folkhögskolor, som har en lämplig och efterfrågad ämnesinriktning. Något förslag till finansiering föreligger dock inte.

Stockholm den 29 maj 1990

Anders Franzén

Gunhild Hellström

Svenska folkhögskolans lärarförbund:

Vi är mycket positiva till samarbete med Östeuropa och känner till en lång rad svenska och nordiska folkhögskolor som redan etablerat olika former av samarbete med främst de baltiska staterna, Polen, Ungern och Rumänien.

Det är viktigt att framhålla att folkhögskoleidén förutsätter oberoende från myndighetsstyrning och läroplanstänkande. Därför avvisar vi tanken på att genom centrala beslut förelägga folkhögskolorna i Norden en så stor verksamhetsförändring som det här skulle bli tal om, ifall projektet verkligen skulle fylla de behov som säkerligen finns. Dessutom är det av språkliga skäl svårt att genomföra.

Det samarbete som redan är i gång genom regionala och lokala initiativ bör stödjas. Det gäller studerande- och lärarutbyte, kurser, studiebesök. På planeringsstadiet finns också startandet av folkhögskolor i bl. a. Vitryssland, Estland och Rumänien. Det bästa sättet att stödja Östeuropas stora behov av utbildning och kontakter är kanske att stödja sådana projekt. Dessutom finns t. ex. i Polen befintliga folkhögskolor som kämpar med stora ekonomiska svårigheter och som behöver del av kulturstöd till Östeuropa.

SFHL förordar därför varmt att samarbete med Östeuropa utvecklas och stödjes av biståndsmedel, men avvisar det framlagda medlemsförslaget.

Sundbyberg den 31 maj 1990

Kerstin Mustel

Förbundsordförande i SFHL

Förbundet Sverige-Sovjetunionen:

I yttrandet kommer Förbundet av naturliga skäl att begränsa sig till att diskutera förutsättningarna för att realisera i förslaget framförda tankegångar inom svensk folkhögskola.

Den förordning som fastställer villkoren för den svenska folkhögskolan innebär inga hinder för att icke-svenska elever antas och utgör underlag för statsbidrag. Beslut härom fattas av den enskilda skolan. Den möjligheten har setts som ett led i en strävan mot ökad internationell medvetenhet. I de fall då någon skola önskat genomföra längre kurser för en grupp elever från annat land har dock i allmänhet krävts att motsvarande antal studerande bereds möjlighet till kostnadsfri undervisning i det andra landet. Den principen är dock inte förordningsbunden och i en situation där landet på andra sätt är berett stödja den aktuella utvecklingen torde den inte utgöra något hinder.

Svensk folkhögskola har erfarenhet av i viss mening jämförbara situationer. Efter andra världskriget utbildades några tiotal tyskar kring frågor om svensk demokrati och svensk folkutbildning. Dessa personer förutsattes komma att få visst inflytande i det tyska återuppbyggnadsarbetet. Den utbildningsuppgiften ansågs folkhögskolorna ha särskilda förutsättningar att lösa.

Under 1980-talet har några av flyktingarna från Latinamerika med hjälp av folkhögskolekurser förberett sina elever för att kunna organisera folkbildningsverksamhet, då det blivit möjligt att återvända. Situationen i hemländerna har nu ändrats så att denna verksamhet har kunnat komma i gång på plats.

De anförda exemplen antyder också att ämnesinriktningen för en eventuell framtida kursverksamhet för studerande från Östeuropa inte behöver ligga inom de områden som tas upp som exempel i förslaget. Det är tvärtom så att graden av yrkesutbildning är begränsad inom den svenska folkhögskolan. Det är angeläget att varje nordiskt lands folkhögskoleprägel tas till vara om förslagsställarnas intentioner realiseras.

Beslut om vilka kurser en skola skall genomföra fattas vid varje enskild skola, som har att bedöma om planerad verksamhet överensstämmer med den inriktning folkhögskolekurser skall ha enligt folkhögskoleförordningen. Varje folkhögskola har ett statsbidragstak för sin verksamhet. Eftersom efterfrågan på folkhögskoleplatser är stor i Sverige, tvingas en skola ofta besluta om vilka kurser som skall tas bort ur utbudet i en situation där nya kurser skall införas. Kurser med rekrytering från öststater förutsätter alltså ett påtagligt intresse hos styrelser och lärare. Ett sådant intresse är redan dokumenterat på flera sätt. Ett par skolor har redan organiserat särskilda linjer för studier av östeuropaproblem. Ett par seminarier har ordnats av och för folkhögskollärare som behöver fördjupa sina kunskaper om vad som händer i Östeuropa. Många skolor har en eller två friplatser för elever

från andra länder. Dessa har i år huvuddelen av fallen erbjudits till elever från östeuropiska länder.

Vari ligger svårigheterna? Det avgörande hindret för att omgående genomföra föreslagna kurser är av studiesocialt slag. Enligt vår mening är förutsättningen för att föreslagen utbildning skall organiseras att sådana studiestödsformer skapas att studerande från Östeuropa kan delta i kurserna.

Då den frågan är löst krävs vissa förarbeten: hur skall rekryteringen genomföras? Vilka grupper bör utbildningen rikta sig till? Hur informerar man? Hur klaras språkfrågorna?

Förbundet Sverige-Sovjetunionen har en inte obetydlig erfarenhet som kontaktskapare mellan sovjetiska utbildningsverksamheter — skolor, administratörer, lärare etc. Den verksamheten förutsätts öka under kommande tvåårsperiod enligt ett i början av april tecknat avtal. Om här behandlat förslag innebär behov av kompletterande utredning bidrar Förbundet gärna.

De synpunkter Förbundet Sverige-Sovjetunionen har på rubricerat ärende kan sammanfattas på följande vis:

Förbundet anser att behovet av stöd till olika utbildningsinsatser i det nya Östeuropa vara stort. Den nordiska folkhögskolan lämpar sig väl för vissa av dessa uppgifter.

att inriktningen av verksamheten bör präglas av respektive lands folkhögskolas särdrag.

att verksamheten för svensk del inte förutsätter ändrad lagstiftning,

att betydande intresse finns för ökad kontakt med Östeuropa hos styrelser och lärare inom folkhögskolan.

att Nordiska rådet måste finna lösning på de studiesociala frågorna,

att Förbundet Sverige-Sovjetunionen gärna biträder i eventuellt fortsatt konkretiseringsarbete: målgrupper, kurstyper, information och språkfrågor.

Stockholm den 21 maj 1990

För Förbundet Sverige-Sovjetunionen

Bo Göthberg

Ordförande

Lennart Prottas

Förbundssekreterare

*BILAGA 2***I efterhand inkomna yttranden****Danmark****Kulturministeriet:**

Direktoratet finder, at der med den politiske udvikling i Centraleuropa er behov for, at unge fra dette område i højere grad kan deltage på højskolekurser i de nordiske lande.

De danske folkehøjskoler har langvarig tradition for kontakter til især Polen og Ungarn. Og mange unge fra disse lande har deltaget på højskolekurser i Danmark.

Der er brug for, at disse kontakter udbygges ved, at der bl. a. stilles øgede midler til rådighed fra det offentlige. De danske folkehøjskoler er private og selvejende institutioner, der vanskeligt magter at tilbyde ophold til reduceret betaling. Uden økonomisk hjælp er unge fra Centraleuropa ikke i stand til at komme på nordiske højskoler.

Medlemsforslaget er værd at støtte under den klare forudsætning, at der stilles økonomiske midler til rådighed for såvel kursusbetaling som til øvrige udgifter som ophold og rejse.

København, den 21. juni 1990

P. d. v.

Kjeld Krarup

Finland**Undervisningsministeriet¹:**

Undervisningsministeriet har gjort en preliminär utredning i frågan. På basen av denna utredning konstaterar ministeriet följande:

Utgångspunkten är snabb placering. Endast de nuvarande resurserna och deras flexibla användning kommer i fråga.

Studerande bör erbjudas undervisning, studiesociala förmåner (kost, logi och resor) och eventuellt tolkning.

Inkvarteringen är den mest problematiska frågan. I alla andra avseenden är utbildningssystemet flexibelt. Närmast sådana utbildningsorganisationer som även kan erbjuda inkvartering för studerande kommer i fråga.

¹ Yttrandet översatt från finska.

På vuxenutbildningsområdet finns det två sådana organisationer, nämligen folkhögskolor och även yrkeskurscentraler. Båda kan erbjuda kost och logi.

Folkhögskolorna ger närmast allmänbildande utbildning, men enligt undervisningsministeriets direktiv kan de förutom utbildning även ge yrkesutbildning, inklusive officiell yrkesmässig grundutbildning.

Yrkeskurscentralerna kan anordna mycket flexibel yrkesutbildning, som varierar enligt behov. Problemet är att sådan utbildning inte leder till officiella intyg som skolsystemet känner till.

Inom utbildningen kunde man också använda undervisningsanstalternas samverkan så att studerande skulle inkvarteras på en anstalt men få undervisning — eller en del därav — på en annan.

Följande beskrivning av resurserna utgår ifrån att undervisningsanstalterna skulle ge ungefär sådan sedvanlig undervisning som för närvarande riktas till finländarna. Beskrivningen gäller således den fria kapaciteten och dess eventuella variation vid olika tidpunkter.

Beskrivningen innefattar undervisningsanstalterna i östra Finland, som i detta sammanhang avser de anstalter som ligger ungefär öster om linjen Pääjärne-Helsingfors. Vid behov kunde man få extra kapacitet genom att man från dessa överflyttar normal undervisning till anstalterna väster om linjen eller genom att ifrågakvarande undervisning placeras även på anstalterna väster om linjen. Undervisning kan överflyttas relativt lätt, men jordbruksundervisning, som speciellt torde komma i fråga här, kräver naturligtvis lämpliga utrymmen, redskap och maskiner. Däremot riktas den utbildning som folkhögskolorna utbjuder i princip till hela landet och de studerande kommer ofta från olika håll i landet. Dessutom är deras utbildning till en stor del klassundervisning, som kan lätt överflyttas till andra anstalter.

Bifogad statistik¹ visar undervisningsanstalternas (och filialens) lokaliseringssort, kapacitet och användningsgrad. Därav kan man dra slutsatsen att det finns möjligheter att på dem placera flera tusen studerande. Under sommartiden mångdubblas placeringsmöjligheterna.

(Ej dat.)

Undervisningsministeriet

Ole Norrback

Undervisningsminister

Rimo Luoma-Aho

Överinspektör

¹ Här ej tryckt.

Norge

Utdannings- og forskningsdepartementet:

Ovenfor nevnte sak er ved en inkurie ikke besvart tidligere. Vi skal likevel få gi noen forsinkede kommentarer til medlemsforslaget.

En undersøkelse som det norske Folkehøgskoleråd nylig har gjennomført, viser at det allerede i dag er et ikke ubetydelig innslag av elever fra Øst-Europa i norske folkehøgskoler. For skoleåret 1990/91 er det således hittil tatt opp i alt elever ved 17 forskjellige skoler, kf. vedlagte statistikk.¹ Innslaget av østeuropeiske elever ved norske folkehøgskoler vil trolig bare øke i årene framover. Medlemsforslag A 917/k er derfor helt i tråd med interesser og utvikling i norsk folkehøgskole i dag.

Et interessant trekk i dette bildet er at det ikke bare er tale om enveis-kontakt. Agder folkehøgskoler har f. eks. etablert et nært samarbeid med Hviterussland for å bistå ved oppstartingen av en folkehøgskole der. Folkehøgskolen skal åpnes 1. oktober 1990.

Departementet hilser for sin del denne utvikling velkommen, og gir gjerne sin tilslutning til det foreliggende medlemsforslag. Vi understreker imidlertid at folkehøgskolen er et frittstående skoleslag som selv står for opplegg og inntak. Et eventuelt utvidet samarbeid østover vil derfor i første rekke måtte tilrettelegges av folkehøgskolens egne organer, f. eks. Folkehøgskolerådet og Internasjonalt utvalg. Departementet bistår for sin del også gjerne i det videre arbeid dersom forslaget blir tiltrådt.

Oslo, 18. juli 1990

Tomas Overgaard

Brynhild Sirevåg

F. konsulent

Sverige

Folkbildningsförbundet:

Folkhögskolor kan utgöra en lämplig studiemiljö för östeuropeiska studerande. Folkbildningsarbetet har betytt mycket vid utformningen av den nordiska demokratin, och genom folkhögskolemiljön kan en del av denna tradition också komma deltagare från Östeuropa tillgodo. Ett sådant arrangemang synes värdefullt i sig och behöver inte — som i medlemsförslaget — motiveras med rekryteringssvårigheter vid skolorna.

Verksamheten skulle kunna organiseras på olika sätt. En förutsättning är att myndigheterna löser de studiesociala problemen m. m.

¹ Här ej tryckt.

Med hänsyn till folkhögskolornas fria ställning bör de inte åläggas att medverka, utan erbjudas att delta i verksamheten.

Stockholm den 29 juni 1990

Folkbildningsförbundet

Peter Engberg

Alexandra Benndorf

Medlemsförslag

om gemensamt nordiskt el-högspänningsnät tillgängligt för alla

(Väckt av Marianne Samuelsson och Krister Skånberg samt Anneli Jäätteenmäki)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordel:

Förslaget innebär att det iverksettes en undersøkelse av muligheter for å innføre "common carrier" i det nordiske høyspenningsnettet. Det anbefales i forslaget at høyspenningsnettet overføres til et eget nettselskap i hvert land.

De nordiske land har sammenlignet med det øvrige Europa nådd langt i spørsmål om felles utnyttelse av elnettet og optimal utnyttelse av kraftproduksjonskapasiteten. Utveksling av el på kort sikt skjer løpende innen de enkelte land og mellom naboland. Tilfeldig kraftomsetning innen de enkelte land foregår innen rammene for de nasjonale samkjøringssystemer. Mellom de nordiske land skjer den tilfeldige omsetningen i henhold til rekommendasjoner utarbeidet innen Nordel. Tidligere undersøkelser indikerer at det nordiske kraftsystemet utnyttes meget nært optimalt.

Utvekslingen av el på lengre sikt, s. k. kontraktsbasert overføring, skjer i stor utstrekning innenfor de nasjonale samkjøringssystemer. Fast kraftomsetning mellom nabolandene forekommer, men ikke i samme store omfang som for tilfeldig kraft. Vilåårene for faste kraftleveranser avtales mellom de berørte parter.

Spørsmålet om "common carrier" på el- og naturgassområdet har vært behandlet inngående i EF, og EF's Ministerråd kom i mai 1990 frem til et direktiv-forslag om transitt av el. Forslaget fastsetter adgang til transitt på det overordnede nett, og betingelser for slike overføringer skal forhandles om og fastsettes ved avtale mellom de elforsyningsenheter som er ansvarlig for det aktuelle nett. Kraftselskapene har etablert et eget samarbeidsorgan, EURELECTRIC, for å ta seg av forhandlingene med EF-Kommisjonen i

sentrale energispørsmål. Nordel er representert i EURELECTRIC (i tillegg til dansk representasjon) og følger således utviklingen innen EF meget nøye.

Nordel undersøker til stadighet mulighetene for å videreutvikle det nordiske elsamarbeid. Utviklingen innen EF samt de mer vidtgående spørsmål som forslaget har reist, inngår naturlig i overveielsene. Spesielt vurderer Nordel for tiden spørsmål knyttet til fremtidig markedsutvikling og transitt over de nordiske nettsystemer.

Oslo, 29. august 1990

Rolf Wiedswang

Oddmund Larsen

Danmark

Energiministeriet:

Spørsmålet om "common carrier" behandles bl. a. i EF-ministerrådet i Bruxelles. De nordiske energiministre planlegger at undersøge mulighetene for at udnytte erfaringerne omkring dette EF-arbejde med henblik på et mere effektivt nordisk samarbejde på elområdet. Det er hensigten, at det pågående projekt skal indgå i rækken af EF relaterede energiprojekter i lys af det nordiske samarbejde, Norden i Europa.

Energiministeriet gør opmærksom på, at energimarkedsgruppen, der er en arbejdsgruppe under Nordisk Ministerråd, planlegger et seminar i august 1990 om effektivisering af kraftmarkedet til afholdelse i Norge. Bl. a. skal seminaret belyse det centrale spørgsmål, hvilken virkning EF's indre marked kan få for kraftomsætningen i Norden.

København, den 10. maj 1990

P. m. v.

E.b.

Kjeld Moltke-Leth

Finland

Handels- och industriministeriet:

I Finland hör så gott som alla kraftvärmeverk med en effekt på mer än 1 MW till systemet med gemensamt bruk. I enlighet med principerna för

systemet kan den som äger ett kraftverk efter att ha uppfyllt vissa kriterier fritt bedriva tillfällig handel och inom ramen för denna sälja sin överskottsenergi åt andra utan särskild ersättning till den som äger nätet. Den tillfälliga handeln är frivillig och nyttan av den fördelas mellan köparen och säljaren. Stadgandena för systemet med gemensamt bruk har man kommit överens om inom Elproducenternas samarbetsdelegation.

Vid försäljningen av överskottsenergin från kraftverk med en effekt under 1 MW är det fråga om så små energimängder att det i allmänhet inte lönar sig att föra den längre än inom distributionsnätet.

Det statsägda kraftbolaget Imatran Voima Oy äger huvuddelen av det finska stamnätet. Vissa av de kraftbolag som ägs av industrin grundade år 1988 ett gemensamt nätbolag Teollisuuden Voimansiirto Oy. Huvuddelen av delägarbolagens kraftöverföringsledningar har övergått i det nya bolagets besittning. Teollisuuden Voimansiirto Oy bygger som bäst en egen ledning på 400 kV från den finska västkusten via huvudstadsregionen till östgränsen. Grundandet av det nya bolaget stärker industrins konkurrenskraft vid produktionen och överföringen av el.

Elproducenternas samarbetsdelegation offentliggjorde i början av år 1989 en rekommendation om principerna för elöverföringen. Rekommendationen gäller rättigheterna att överföra el och principerna för uträkningen av överföringskostnaderna. Enligt rekommendationen får egen eller motsvarande el transporteras i ett överföringsnät som ägs av någon annan i enlighet med principerna i rekommendationen.

I Finland strävar man efter att öka effektiviteten inom elproduktionen och -överföringen genom att göra konkurrensen mellan elproducenterna och nätbolagen effektivare. Den föreslagna överföringen av ägandet av nätet till ett nätbolag skulle betyda monopolställning och därmed en utveckling i motsatt riktning.

Mellan länderna i Norden bedrivs tillfällig handel med överskottsel inom ramen för Nordel-samarbetet. De nordiska kraftbolagen har också ingått avtal på längre tid om import och export.

Inom ramen för Nordel-organisationen följer man med och utvecklar fortsättningsvis den nordiska elmarknadens funktionsduglighet.

På basis av ovanstående anser handels- och industriministeriet att det inte är nödvändigt att vidta åtgärderna i medlemsförslaget.

Helsingfors den 27 april 1990

Taisto Turunen
 Avdelningschef,
 Överdirektör

Markku Kuusio
 Överinspektör

Miljöministeriet:

Medlemsförslaget är till sin karaktär huvudsakligen energipolitiskt. Från miljövärdens synpunkt finns det ingenting att anmärka mot förslaget som eventuellt kunde genomföras t. ex. genom att utvidga Nordels verksamhet.

Helsingfors den 12 juni 1990

Olli Ojala
 Avdelningschef,
 Överdirektör

Peter von Boguslawsky
 Byråchef

Ålands landskapsstyrelse:

På anhållan lämnar landskapsstyrelsen följande yttrande gällande inom Nordiska rådet väckta medlemsförslag angående energianvändning.

Då ett gemensamt elförsörjningsnät inom Norden även för Åland kunde innebära nya möjligheter till elanskaffning stöder landskapsstyrelsen förslaget.

Landskapsstyrelsen föreslår att de ekonomiska och praktiska förutsättningarna utreds.

Mariehamn den 3 maj 1990

Sune Eriksson
 Lantråd

Göran Frantzén
 Överinspektör

Elförsörjningsdelegationen på Åland:

Förslaget innebär att överföring av el mellan länderna skulle möjliggöras, vilket skulle vara en utomordentligt intressant möjlighet för Åland. Detta skulle innebära t. ex att Åland kunde importera elkraft från Norge via det svenska högspänningsnätet.

En utredning om huruvida detta gemensamma nordiska högspänningsnät kan förverkligas, understödes.

Mariehamn den 19 april 1990

Henning Lindström
Elförsörjningsdelegationens sekreterare

Norge

Olje- og energidepartementet:

— — — hvor det foreslås at Nordisk Ministerråd skal utrede mulighetene for å forvandle det nordiske høyspenningsnett til et "common carrier"-system for elektrisitet.

Embetsmannkomiteen under de nordiske energiministre har satt igang et arbeide for å konkretisere den nordiske energisamarbeidsplanen og vil i denne forbindelse utarbeide et felles nordisk svar på medlemsforslaget. Departementet finner det ikke naturlig å kommentere forslaget før dette arbeidet er avsluttet.

Departementet vil likevel peke på at tanken om et "common carrier"-system er sentral for utviklingen av et mer effektivt kraftmarked. Regjeringen har nylig lagt fram et forslag om en mer markedsbasert kraftomsetning i Norge. Organiseringen av sentralnettet i Norge og adgangen til dette er sentrale elementer i dette forslaget.

Oslo, 4. mai 1990

Etter fullmakt

Sigurd Tveitereid

Jon D. Engebretsen

Sverige

Statens energiverk:

Verket anser att det är angeläget att studera en omvandling av det nordiska högspänningsnätet till en "common carrier". Vi skall själva inom statens energiverk studera närliggande elmarknadsfrågor under de närmaste åren, men då med tonvikt på det svenska systemet.

Om den föreslagna utredningen genomförs är det viktigt att den görs förutsättningslöst. De tankegångar som förslagsställarna väcker kan visa

sig fruktbara, men kan också visa sig leda till olika typer av negativa effekter. Därför bör även administrationskostnader beaktas liksom kostnader för mätning, kontroll etc. En viktig fråga är givetvis hur ett fall med många transitörer skulle se ut jämfört med dagens situation. Det kan innebära såväl för- som nackdelar. Kopplingen till samkörningen är också viktig i en studie om förhållandena på högspänningsnätet.

Valet av prissättningsprincip för transitering har en grundläggande betydelse för studien. Olika principer kan ge helt olika resultat. Denna fråga bör därför studeras förutsättningslöst. Vi anser att ett minimikrav är att såväl kort- som långsiktig marginalkostnadsprissättning samt självkostnadsprissättning studeras.

Vidare bör förändringar i handeln med elkraft, vilka kan förväntas inom EG, beaktas i studien. En friare handel i Europa kan förväntas få effekter även på den nordiska elmarknaden.

Avslutningsvis anser verket att det nu är rätt tidpunkt att studera en friare transitering. Detta kan vara speciellt intressant i ett nordiskt perspektiv eftersom de nordiska länderna har helt olika förutsättningar när det gäller såväl elproduktion, överföring som elanvändning. Därigenom kan det finnas stora samordningsfördelar, även om man via NORDEL-samarbetet redan har utnyttjat en stor del av dessa fördelar.

Stockholm den 1 juni 1990

Tord Eng

Becky Petsala

Energiforskningsnämnden hänvisar i skrivelse av den 21 maj 1990 till yttranden den 23 april 1990 av Jane Summerton, Linköpings universitet resp. Försvarets forskningsanstalt (FOA) den 25 april 1990 (se nedan).

Universitetet i Linköping:

Följande är en kort överblick (med några läshänvisningar) över den allmänna problematiken kring "vidgad eltransiteringsrätt".

Frågan om att göra elnätet tillgängligt för alla på rimliga villkor har blivit en uppmärksam policyfråga i en rad västländer under 1980-talet. I USA kallas överföring av elkraft över nät som ägs av någon annan för "wheeling". Flera delstater (Texas, Florida, Wisconsin m. fl.) har genom lagstiftning säkerställt eller vidgat tillgång till elnätet för tredje part, som i USA främst utgörs av (förutom kraftbolag) kraftvärmeproducenter,

lokala/kommunala elverk, samt entreprenörer med småskalig elproduktion. Inom EG utreds för närvarande, med Frankrike och Storbritannien i spetsen, frågan om friare transitering av såväl el som gas över nationella gränser genom "Common Carriage Principle" (CCP).¹ Bland europeiska länder har bl. a. Storbritannien och Nederländerna separerat (eller håller på att separera) elgenerering från eltransmission. Nya Zeeland har också nyligen utrett möjligheterna att omstrukturera sitt distributionsnät inom elsektorn.²

"Transiteringsdebatten" är därför en del av den internationella diskussionen om omstrukturering av elsektorn mot ökad konkurrens och ökad organisatorisk-teknisk mångfald. Motiv för att göra elnätet tillgängligt för flera parter på rimliga villkor är bl. a.:

- att främja mångfald av produktionskällor på elområdet genom att underlätta för nya elproducenter att nå marknader,
- att underlätta möjligheterna till regional utjämning av olikheter i tillgång till – och ibland pris – på elkraft (och därmed bidra till ett effektivt utnyttjande av överkapacitet inom vissa områden),
- att öka konkurrens genom att öppna möjligheter för eldistributörer, industrier och andra intressenter att köpa och överföra el från andra leverantörer än sitt "lokala" råkraftleverantör/kraftbolag,
- att möjliggöra för aktörer med egen elproduktion (kraftvärme, spillvärme) att överföra sin el till sina egna byggnader som ligger på andra platser.

I USA förekommer en kategorisering av "eltransitering" i fyra typer av kraftöverföringar som illustrerar olika typer av transaktioner (se bifogad artikel av Summerton och Bradshaw, "Toward a Dispersed Electrical System: Challenges to the Grid", bil 2¹).

För att kunna utforma och genomföra en policy om vidgad eller "öppen" transiteringsrätt fordras att en rad komplexa frågor klarläggs vad gäller organisation, pris, finansiering, leveranssäkerhet, nätkapacitet, skyldighet att leverera back-up power och en mängd andra villkor. För en diskussion av några av dessa frågor, se bifogade rapport från U.S. Congressional Research Service, "Wheeling in the Electric Utility Industry" (bil 1¹).

I Norden är tänkbara avnämare till friare transiteringsrätter bl. a. kommunala energiverk, nya elproducenter av t. ex. vindkraft eller kraftvärme, industrier och andra stora elkunder med intresse av att upphandla el från nya leverantörer i konkurrens med kraftbolag.

Motsättningar och konflikter uppstår ofta mellan olika berörda intres-

¹ Se Arne Mogren, "EG och energi", Vattenfall, oktober 1989, s. 23–25.

² Se Lennart Hjalmarsson och Sven Lalander, "Nya Zeelands elförsörjning: privatägda elverk för högre effektivitet", *Elektricitetens Rationella Användning*, nr 3, 1990, p. 58–63.

¹ Här ej tryckt.

senter i denna känsliga fråga. De som redan kontrollerar eller har tillgång till elnätet försvarar dess funktionssätt, medan de som är utanför denna möjlighet (eller som av kanske skilda skäl vill öka konkurrens inom elsektor) förespråkar en förändring. Detta enkla faktum bör självfallet beaktas vid eventuell tillsättning av en utredningskommitté. Att åstadkomma villkor och lösningar som är acceptabla för alla innebär en process som kräver tid, även om den kan underlättas om en stark, engagerad myndighet kan fungera som medlande part.

Linköping den 23 april 1990

Jane Summerton

Försvarets forskningsanstalt (FOA):

”Common carrier” är en intressant idé, eftersom den öppnar möjligheter för nya aktörer inom kraftproduktionen. Nordiska rådet kan vara ett bra forum för en utredning om ”common carrier”, eftersom det i de nordiska länderna finns skilda idéer och inställningar till användandet av elnätet.

Stockholm den 25 april 1990

E. u.

Maria Rosengren

Vattenfall:

Förslaget innebär att möjligheterna att förvandla det nordiska högspänningsnätet till en ”common carrier” för elström bör utredas. Man har även i bakgrundstexten gjort vissa tolkningar av common-carrier-principen. Bl. a. påstås att ett villkor är att högspänningsnätet i varje land överförs till ett icke vinstdrivande driftbolag. Vidare påstås att Nordelsamarbetet idag inte ger tillräckliga möjligheter för små producenter att överföra el på nätet.

Vattenfall håller med om att frågan bör studeras. I själva verket bidrar vi redan mycket aktivt till en studie i Nordels regi i just denna fråga. Utredningen kommer att vara klar och presenteras vid Nordels årsmöte den 24 augusti i år.

Vattenfall anser inte att det är självklart vilken organisationsform som storkraftnätet skall ha i framtiden. Idag drivs det svenska storkraftnätet i

Vattenfalls regi. Frågan om den framtida organisationsformen för storkraftnätet har studerats under de senaste åren bl. a. av Statens energiverk. Då har framkommit olika tänkbara lösningar. Något beslut har dock ännu inte fattats om den framtida inriktningen. Frågan är således under beredning. Rådet bör avvakta det utredningsarbete som pågår både på nationellt och nordiskt plan innan beslut fattas i frågan. Dessutom bör man beakta vad som händer inom EG på detta område och anpassa eventuella krav på åtgärder i Sverige och Norden till det regelverk som där kommer att finnas.

Stockholm den 26 april 1990

C-E Nyquist

Statens naturvårdsverk:

Förslagsställarna föreslår Nordiska ministerrådet att utreda möjligheterna till att högspänningsnätet i Norden görs tillgängligt för alla som vill överföra el. Naturvårdsverket har inte möjlighet att överblicka samtliga konsekvenser av ett sådant system. Verket har dock den bedömningen att om detta genomförs bör även hänsyn tas till miljökraven i de olika länderna, så att det inte medför en ökad drift av anläggningar med höga utsläpp och låga kostnader för rening.

Solna den 5 juni 1990

Valfrid Paulsson

Leif Bernergård

Svenska kraftverksföreningen ansluter sig i skrivelse den 31 maj 1990 till de synpunkter som framförs i Vattenfalls yttrande av den 26 april 1990 (se ovan).

Medlemsförslag

om inriktning för en gemensam nordisk energipolitik

(Väckt av Marianne Samuelsson och Krister Skånberg samt Anneli Jäätteenmäki)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordel:

Forslaget innebär at Nordisk Ministerråd skal utrede mulighetene for å pålegge kraftselskapene i Norden i hvert enkelt tilfelle å velge den fremgangsmåte som gir laveste omkostninger for å oppfylle sine leveringsforpliktelser. Det hevdes at en effektivere energibruk er viktig og i visse tilfelle mer lønnsomt enn investeringer i ny produksjonskapasitet.

Nordel slutter seg til grunntanken i forslaget om en effektivere bruk av energi. Kraftselskapene har de senere år satset store beløp på utredninger og undersøkelser samt planer for energihusholdning. Det pågår et kontinuerlig arbeide på dette området. Kraftselskapene har i stigende grad engasjert seg i informasjon, undervisning og rådgivning om energiøkonomisering. Målgruppene er både private husholdninger og offentlig privat næringsvirksomhet.

Med stigende elpriser blir det stadig mer interessant å investere i effektivere elbruk. Dette tjener kraftselskapenes kunder på, dels gjennom at derers elbruk reduseres, og dels gjennom at kraftselskapene unngår/kan utsette å bygge ut ny kostbar produksjonskapasitet. Kraftselskapene tar i sine planer for fremtidig kapasitet hensyn til disse forhold.

Nordel mener at kraftselskapene i Norden i stor grad lever opp til intensjonene i det foreliggende medlemsförslag. Utvikling av prissettings-system og planlegging av kraftsystem samt elbruk, gjøres ut fra den målsetting at alle forpliktelser skal oppfylles til så lave totale kostnader som mulig. Tiltak for utvikling av et mer effektivt internasjonalt kraftmarked

vil kunne effektivisere energiforsyningen ytterligere, og dermed gi grunnlag for lavere kraftpriser.

Oslo, 29. august 1990

Rolf Wiedswang

Oddmund Larsen

Danmark

Energiministeriet:

Den danske regering kan prinsipielt acceptere ideen bag medlemsforslaget, idet den danske el-udbygning bør baseres på "least cost planning". Erfaringsmæssigt er det imidlertid svært nøjagtigt at præcisere, hvordan princippet vil influere på den fremtidige el-udbygning. Hvis formuleringen "lægste totala kostnad" tages i vid betydning, og derfor også omfatter miljøreparationssskader, vil Danmark imidlertid kunne støtte rekommandationer.

København, den 18. maj 1990

P.m.v.

E.b.

Kjeld Moltke-Leth

Finland

Handels- och industriministeriet:

Energisparandet kommer framför allt av miljöskäl att vara en av nyckelfaktorerna då utstakningen av den kommande finska energipolitiken och energihushållningen och utbudet av metoder planeras. Med tanke på energisparandet är det en väsentlig faktor att kunna dämpa tillväxten inom elförbrukningen. Å andra sidan måste man komma ihåg att genom att öka elanvändningen i vissa tillämpningar är det möjligt att minska den totala energikonsumtionen.

I dagens infrastruktur är el ofta en livsviktig förnödenhet och därför finns det inga motiv till att avstå från kraftbolagens leveransskyldigheter. Med hjälp av elförsäljningstarifferna kan man försöka styra konsumtionen till en annan tidpunkt än under toppbelastningarna.

Såsom det också konstateras i motiveringarna till förslaget har det i

flertalet av delstaterna i USA tagits i bruk en s. k. least cost-planering och genom denna försöker man dämpa tillväxten i elkonsumtionen och minska behovet av nya kraftverk. En dylik optimering av kostnaderna för elförsörjningen lämpar sig i synnerhet för sådana förhållanden där

- eldistributionsverket självt svarar för produktionen av den el det distribuerar,
- industrin inte har egen elproduktion.
- myndigheterna fastställer elförsäljningstarifferna.
- det är svårt att bygga nya kraftverk och
- det behövs tillstånd för att man skall få bygga nya kraftverk.

De finska förhållandena motsvarar endast i ett fåtal fall de ovan beskrivna. Här finns stora kraftbolag som säljer el både åt storabonnenter och distributionsverk. En del av distributionsverken har antingen inte alls eller bara i liten grad egen elproduktion. Dessutom har industrin rikligt med egen produktion. En dylik heterogenitet i fråga om elproduktions- och -distributionsorganisationerna gör sitt till för att försvåra det allmänna genomförandet av en least cost-planering.

I Finland fastställer myndigheterna inte försäljningstarifferna för el. Problem i sig utgör också möjligheterna att i tarifferna beakta finansieringen av investeringar i sparandet. I synnerhet som man i fråga om tarifferna hittills i allmänhet har strävat efter kostnadsmotsvarighet.

I Finland behövs tillstånd av myndigheterna för att bygga kraftverk endast för sådana som till sin eleffekt överstiger 250 MW. I fråga om mindre kraftverk baserar sig myndigheternas övervakning på ett förfarande med anmälningar. I fråga om kärn- och vattenkraftverk krävs dock tillstånd oberoende av kraftverkets storlek.

Ibruktandet i Finland av ett sådant arrangemang som det som framförs i medlemsförslaget och som skulle vara obligatoriskt är inte lätt och utgående från den nuvarande lagstiftningen är det inte ens möjligt. Om man gjorde arrangemanget obligatoriskt skulle det uppenbarligen kräva en ganska stor ändring i den nuvarande inställningen till kraftproduktionen som näring och kostnadsinbesparingar torde inte kunna användas som motiveringar till detta.

Miljöskälen kan dock tala för ibruktandet av en dylik metod för att dämpa tillväxten i energikonsumtionen. Troligtvis skulle den vara lämpligast om den genomfördes på frivillig basis i den verksamhet som städernas kommunala energiverk bedriver, eftersom de ofta har svårigheter med förläggandet av nya kraftverk.

Om man tog i bruk arrangemanget som obligatoriskt skulle det uppenbarligen leda till en hel del byråkrati, eftersom antalet distributionsverk i Finland är stort. Arrangemanget skulle inte heller få genomföras i en sådan form att det försvårar möjligheterna att förnya kraftverken, eftersom detta kunde få oönskade följder med tanke på miljön.

I arbetsgrupper som är underställda den nordiska energipolitiska tjäns-

temannakommittén har man under de senaste åren i någon mån utrett grunderna för en least cost-planering. Handels- och industriministeriet ser inga hinder för att ett dylikt utredningsarbete skulle kunna fortgå i dessa arbetsgrupper. De andra åtgärderna anser ministeriet inte vara nödvändiga.

Helsingfors den 27 april 1990

Taisto Turunen

Avdelningschef,
Överdirektör

Jussi Manninen

Vik. byråchef

Miljöministeriet:

Miljöministeriet stöder förslaget, i synnerhet vad beträffar huvudmål-sättningen, dvs. en möjligast effektiv energiförsörjning. Ministeriet påpekar dock, att alla miljövårdskostnader uttryckligen bör beaktas som en integrerad del av den "totala kostnaden" för alla former av elproduktion och -förbrukning.

Helsingfors den 12 juni 1990

Olli Ojala

Avdelningsdirektör,
Överdirektör

Peter von Boguslawsky

Byråchef

Ålands landskapsstyrelse:

På anhållan lämnar landskapsstyrelsen följande yttrande gällande inom Nordiska rådet väckta medlemsförslag angående energianvändning.

Förslaget tar sikte på att de nordiska länderna skulle utarbeta en gemensam energipolitik.

Landskapsstyrelsen uppfattar att de nordiska länderna har relativt varierande förutsättningar för sin energiförsörjning. Dessutom varierar förutsättningarna med hänsyn till näringslivet och miljöfaktorer.

Man kan vidare konstatera att länderna även inom egna gränser har svårigheter att utarbeta en långsiktig energipolitik.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till att energifrågorna intimt sammanhör med bl. a. ländernas ekonomiska politik bedömer landskaps-

styrelsen att det f. n. inte är möjligt att utarbete en gemensam energipolitik inom de nordiska länderna.

Mariehamn den 3 maj 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Göran Frantzén

Överinspektör

Elförsörjningsdelegationen på Åland:

Förslagsställarna vill ålägga kraftbolagen i Norden skyldigheter att agera enligt vissa riktlinjer som skall minimera den totala kostnaden för elleveransen till kunderna. För åländskt vidkommande framstår förslag av denna art som onödiga, emedan vi alltid strävat till att minimera kostnaden för elleveranserna, och kommer även framdeles att ha den grundinställningen.

Mariehamn den 19 april 1990

Henning Lindström

Elförsörjningsdelegationens sekreterare

Island

Statens Energistyrelse:

Forslaget lyder som følger:

Nordisk Råd rekommanderer Nordisk Ministerråd at udrede mulighederne til at pålægge kraftselskaberne i Norden at vælge i hvert tilfælde den metode til at opfylde sine pligter om elleverancer til sine kunder som giver de laveste totalomkostninger sådan som beskrevet i forslaget.

Forslagets beskrivelse af totalomkostninger går ud på at kundens omkostninger ved slutanvendelsen af energien skal medregnes i tillæg til kraftselskabets omkostninger og summen skal minimeres.

Hertil er der for det første det at sige at kraftselskaberne i Norden har en lang tradition for at minimere *sine* omkostninger før de får deres tariffer godkendt af de behørig myndigheder. Det er der ikke noget som kan klages over. Det gøres heller ikke i forslaget. Pointen i dette er netop at *omfanget* af de omkostninger som skal tælles med ikke er tilstrækkeligt.

For det andet må det påpeges at i markedsøkonomier som de nordiske er det kunden som bestemmer hvad han vil have: naturligvis efter at have

gjort sig bekendt med prisen. I fri konkurrence forsøger leverandøren i egen interesse at minimere prisen; i en monopolsituation som når det gælder elselskaberne er det myndighederne (monopoltilsyn o. lign.) som ser til at priserne er så lave som muligt. Det er kunderne og ikke elselskaberne som bestemmer efterspørgslen efter el. Elselskabernes pligt er så at leverere den efterspurgte el til en lavest mulig pris under hensyntagen til de af myndighederne fastsatte love og regler og til en forsvarlig forsyningsikkerhed. Denne pligt bør ikke fratages dem.

Det ville ikke være i overensstemmelse med samfundsstrukturen i de nordiske lande hvis myndighederne fratog kunden denne autonomi; denne ret til selv at bestemme sin efterspørgsel. Og på grund af kraftselskabernes monopolistiske stilling kan man heller ikke fratage dem leveringspligten. Kunden har jo ikke andre muligheder til at få hvad han forlanger.

Problemet ved forslaget idé om at kraftselskaberne skal minimere summen af deres og kundens omkostninger ved at skaffe de eltjenester som han ønsker er dels at selskaberne ikke har nogen formel adgang til oplysninger om disse og dels at de endnu mindre har nogen magt til at påvirke dem. Begge parter må således være medvirkende i det som efter forslaget skal være alene selskabernes opgave.

Imidlertid er det ikke sikkert at kunden altid vælger sin efterspørgsel på basis af minimering af *sine* omkostninger. Dels kan det være at hans mål er noget andet end lavest mulige omkostninger; dels – og det er det vanligste – har han måske ingen eller kun mangelfulde oplysninger til at minimere sine omkostninger skønt han gerne vil. På dette punkt kunne og burde myndighederne i de nordiske lande gøre en større indsats end de gør. De kunne initiere en stærkt forbedret oplysningstjeneste for forbrugere af el og anden energi således at de kunder hvis primære mål er lavest mulige udgifter til energi får de dertil nødvendige oplysninger, enten gratis eller til en forholdsvis lav pris. Nogle af disse oplysninger kunne sikkert komme fra kraftselskaberne, men største delen dog formodentlig fra andre såsom leverandører af apparater og udstyr til forbruget, rådgivere og andre. Det er nemlig ingenlunde givet at kraftselskaberne, som sidder inde med den største ekspertise i produktion, overføring og distribution af el også sidder inde med den største ekspertise når det gælder omvandling af el'en til nyttiggjort energi som varme, lys og mekanisk energi, dvs. på forbrugsområdet.

En anden ting er at kraftselskaberne selvfølgelig kan skaffe sig viden på forbrugsområdet, og det vil de sikkert også gøre hvis de finder at der er en efterspørgsel blandt kunderne efter en sådan viden. Derfor kunne – og burde – myndighederne give kraftselskaberne mandat til at sælge ikke bare el til sine kunder, men også *eltjenester*, dvs. sælge nyttiggjort energi *til de kunder som måtte ønske det*. Kunden bør derimod ikke tvinges til at købe sådanne tjenester. Kundens autonomi til at vælge bør være det ledende princip. Men han skal gives adgang til tilstrækkelige oplysninger.

Det som en oplyst kunde vælger — eller rettere — samlingen af samfundets oplyste kunder, vil per definition være det samfundsmæssigt ”rigtige”; langt rigtigere end hvad en nokså velmenende myndighed vælger hen over hovedet på dem.

Under hensyn til ovenstående kunde det tilrådes at man omskrev forslaget noget således at det fik omtrent følgende ordlyd:

Nordisk Råd rekommanderer Nordisk Ministerråd at man initierer en stærkt forbedret kundeservice på elforbrugsområdet — og når det gælder forbrug af andre energiformer også — således at kunderne får let adgang til de oplysninger som behøves for at kunne indrette sit el- og energiforbrug iøvrigt — på den måde at man opnår så stor en effektivitet i slutforbruget som muligt og kunden ønsker at opnå. Samtidig burde kraftselskaberne gives mandat til at sælge ikke bare el, men også eltjenester til de kunder som ønsker at købe sådanne tjenester.

Reykjavík, den 15. maj 1990

For Statens Energistyrelse

Jakob Björnsson

Generaldirektør

Norge

Olje- og energidepartementet:

Den norske regjeringen har i flere meldinger understreket betydningen av å utvikle et effektivt nasjonalt kraftmarked. Regjeringen har påpekt behovet for et mer rasjonelt kraftmarked for å oppnå en kostnadseffektiv produksjon av energi og en bedre samfunnsøkonomisk tilpasning mellom tilbud og etterspørsel.

I forslaget til ny energilov (Ot.prp. nr. 43 (1989-90)) legger Regjeringen opp til en mer markedsbasert omsetning av kraft. Regjeringen går inn for at det skapes et klart skille mellom de aktiviteter som ligger til rette for konkurranse og de aktiviteter som vil være naturlige monopoler. Regjeringen går inn for å utvikle effektive markeder i de ledd hvor dette er hensiktsmessig. I grove trekk utføres det to viktige funksjoner i kraftmarkedet. Det ene er transporttjenester og det andre er kjøp og salg av kraft. Overfor naturlige monopoler vil det være myndighetens oppgave, for eksempel gjennom en konsesjonsordning, å sikre at oppgavene løses på en kostnadseffektiv måte.

Departementet deler forslagstillernes oppfatning om at satsning på energioptimeringstiltak både på tilgangssiden og hos forbrukerne bør vur-

deres på linje med investeringer i nyutbygginger. Utvikling av et effektivt marked vil medvirke til at everkene foretar en økonomisk avveining mellom investering i ny produksjonskapasitet og satsning på enøk på tilgangssiden. Primært bør imidlertid planlegging og iverksettelse av konkrete tiltak hos abonnentene være abonnentenes eget ansvar, men rådgivning bør stå sentralt i everkenes virksomhet. Everkenes mulighet til å engasjere seg i energiøkonomiseringstiltak vil imidlertid avhenge av verkenes størrelse og administrativ kapasitet. I forslaget til ny energilov blir det stilt minstekrav til rådgivning til forbrukere om kartlegging av energiøkonomiseringstiltak og valg av tariffier.

Fra norsk side legger man også vekt på å gjøre "least cost utility planning"-metoden mer kjent og forstått innen energiforsyningen. Det burde kunne utformes et nordisk opplegg med sikte på å spre kunnskapen om prinsippet. Dette bør vurderes av Nordisk Ministerråds Enøk-gruppe.

Det er av stor betydning at en oppnår en kostnadseffektiv produksjon av energi og at satsning på enøk på tilgangssiden og hos abonnentene vurderes på lik linje med investering i ny kapasitet. Departementet mener derfor at det vil være riktig å regulere virksomheten i distribusjonsverk p.g.a. monopolsituasjonen, men er videre av den oppfatning at utviklingen av et effektivt marked er et bedre virkemiddel enn et generelt påbud til everkene om å levere kraft til laveste kostnad. Myndighetenes bruk av virkemidler vil derfor avhenge av hvorvidt en står overfor produksjonsverk, engrosverk eller et distribusjonsverk.

På denne bakgrunn finner Departementet det ikke riktig å gi sin tilslutning til forslaget i den form det nå har selv om en er enig i intensjonen i forslaget om at enøk skal vurderes på lik linje med nyutbygging.

Oslo, 9. mai 1990

Etter fullmakt

Sigurd Tveitereid

Jon D. Engebretsen

Sverige

Statens energiverk:

Enligt förslaget skall alla kraftföretag i Norden åläggas att, genom att ställa motsvarande krav som gäller koncession, välja det investeringsalternativ som ger lägsta totala kostnad.

Statens energiverk vill anföra följande:

När Elanvändningsdelegationen tillsattes 1987, med syfte att undersöka

olika möjligheter att främja en effektiv elanvändning, behandlades också frågan om hur man kunde skapa förutsättningar för marknadsorienterade aktörer. Enligt utredningen hade aktörerna på elmarknaden hittills varit inriktade på att tillgodose en växande efterfrågan genom en ständig utbyggnad av elnätet, men framtiden skulle komma att ställa andra krav på aktörerna. En förskjutning från tillförsel till hushållning var nödvändig för att klara omställningen av energisystemet, ansåg elanvändningsdelegationen.

Nuvarande lagstiftning, som bygger på områdeskoncession för distribution av el, ger aktörerna på elområdet en monopolliknande ställning på marknaden. Det fanns på grund därav skäl att ställa krav på aktörerna att agera efter marknadens och abonnenternas intresse. Eldistributörerna borde åläggas att verka för energieffektiviseringsåtgärder hos kunderna. Men för att nå detta måste först eldistributörerna ges möjlighet att agera på ett affärsmässigt sätt. Kommunallagens principer om likställighet och självkostnad kunde härvid vara ett hinder för ett sådant agerande.

Elanvändningsdelegationen föreslog därför att man, antingen genom kompletteringar i ellagen eller lagen om kommunal energiplanering, skulle undersöka möjligheterna att upphäva dessa principer, såvitt gällde energidistributionen i kommunerna. Vidare ansåg delegationen att man borde pröva att utvidga områdeskoncessionskraven till att även omfatta förutsättningar att främja en effektivare energianvändning och elhushållning.

Regeringen ställde sig positiv till eldistributörernas utveckling mot energitjänstföretag, men ansåg att det *inte* fanns något behov av lagändringar. Regeringen såg heller inga hinder för eldistributörer att, inom ramen för nuvarande lagstiftning, erbjuda olika typer av tjänster. Vidare fanns det skäl för eldistributörer och elproducenter att intensifiera arbetet med effektiviseringsfrågor. "Genom ett sådant engagemang tillförs resurser som kan skapa förutsättningar för att samhällsekonomiskt motiverade effektiviseringsåtgärder kan realiseras", ansåg regeringen.

Vad man sammanfattningsvis därför kan säga, med hänvisning till hur frågan hanterats i Sverige, är att vi har valt den "frivilliga vägen" för att åstadkomma en effektivare elanvändning.

Statens energiverk ser ingen anledning att göra någon annan bedömning än den som regeringen gjorde då. I den strategi som regeringen valt har dessutom igångsättandet av ett elhushållningsprogram 1988 en stor betydelse.

Statens energiverk har en central och samordnande roll när det gäller implementeringen av elhushållningsprogrammet. Ett speciellt kansli. Kansliet för effektivare elanvändning, ansvarar för det sedan den 1 juli 1988 inrättade teknikupphandlingsstödet, vilket skall främja anpassning, spridning och utnyttjande av elersättande och elbesparande produkter, processer och system. Kansliet sprider erfarenheter och utvecklar metoder för en effektivare elanvändning inom sektorerna bostäder, industri och lokaler.

Det faller också inom ramen för statens energiverks ansvarsområde att rapportera och följa upp elhushållningsprogrammet, att ta initiativ till överläggningar mellan statliga myndigheter och andra stora lokalförvaltare om förutsättningarna för att åstadkomma en effektivare elanvändning, samt samordna dels arbetet i Elanvändningsrådet, dels informationsspridningen inom statliga myndigheter.

Att lagstifta en skyldighet för kraftbolag att välja den metod som ger lägsta totala kostnad verkar mot bakgrund av den utveckling som sker idag, och som kännetecknas av ett ökat intresse från elföretagens sida att övergå till energitjänstföretag, vara alltför skarpt.

Mycket tyder på att marknads aktörer engagerat sig aktivt i elhushållnings- och effektiviseringsfrågorna. Inte minst syns detta genom de många projekt som startats på senare tid, vilket också framgår av statens energiverks sammanställning av pågående aktiviteter på området (se "Pågående aktiviteter för effektivare elanvändning", statens energiverk).

Stockholm den 26 april 1990

Juan Garay

Energiforskningsnämnden hänvisar i skrivelse den 21 maj 1990 till yttranden den 13 april 1990 från Lunds universitet, Thomas B. Johansson resp. yttrande den 25 april 1990 från Försvarets forskningsanstalt (FOA) se nedan.

Lunds universitet, institutionen för miljö- och energisystem:

Några tankar med anledning av det här aktuella förslaget:

Det handlar, som jag ser det, inte om att "SPARA" utan om att med bättre teknik erhålla samma nytta med utnyttjande av ett mindre antal kilowattimmar, dvs. effektivisering eller hushållning.

De allmänna utgångspunkterna i förslaget har närmare analyserats och belysts i "Att välja väg – tekniska alternativ för den svenska elsektorn", som gjorts i samarbete mellan institutionen för miljö- och energisystem och Vattenfall. Av denna studie och Electricity-boken i övrigt framgår att det finns många kostnadseffektiva sätt att minska elåtgången.

Förslagsställarnas tanke om lägsta totala kostnad är naturligtvis riktig men bör inte gälla för leveranser av el utan för produktion av eltjänster. Leveranser av el sker redan till lägsta kostnad men detta beaktar inte möjligheterna på användarsidan, och det är väl det som är syftet med förslaget.

För utformningen av en marknad för eleffektivitet och de frågor som då aktualiseras hänvisas till kapitlet "Innovative Approaches to Marketing Electric Efficiency" av Robert Williams i Electricity-boken.

Lund den 13 april 1990

Thomas B. Johansson

Försvarets forskningsanstalt (FOA):

Förslaget är i föreliggande form mycket oklart. Problemområdet är dock viktigt och lämpar sig väl för nordiskt samarbete. Det vore lämpligt att i Nordiska rådets regi tillsätta en utredning om hur man kan främja effektivisering. Det finns all anledning att öka informationsutbytet och finna samarbetsformer mellan de nordiska länderna kring detta problem.

Förslaget att använda koncession som styrinstrument är emellertid ogenomtänkt. Koncession är ett trubbigt instrument, eftersom en indragen koncession innebär att abonnenten inte får någon el. Det är alltså abonnenten och inte distributören som drabbas hårdast.

Vad som är "lägsta totala kostnad" är inte självklart. Det är ett mångtydigt begrepp där till exempel olika åtgärders livslängd måste beaktas. Inte heller begreppet "effektiv energianvändning" är entydigt.

Om man vill ålägga kraftbolagen "att välja den metod som ger lägsta kostnad ...", bör man också kunna kontrollera och eventuellt bestraffa överträdelser. Detta torde vara mycket svårt i praktiken.

Trots vår kritik i sak anser vi att förslagets andemening går att utveckla.

Stockholm den 25 april 1990

E.u.

Maria Rosengren

Vattenfall:

Förslaget innebär att möjligheterna skall utredas för att ålägga kraftbolagen i Norden att vid varje tillfälle välja den metod att uppfylla sina skyldigheter att leverera el som ger den lägsta kostnaden. Det konstateras i bakgrundstexten att en effektivare energianvändning är viktig och i vissa fall lönar sig bättre än investeringar i ny produktionskapacitet.

Vattenfall delar grundtankarna. Vi har under de senaste åren satsat stora

belopp i utredningar och undersökningar om samt planer på hushållning. Det pågår med andra ord redan ett kontinuerligt arbete i frågan.

Vår åsikt är att både det svenska och det nordiska systemet idag fungerar mycket bra. Med andra ord leder den lösning där varje land och varje kraftföretag gör sina egna optimeringar efter minsta kostnads-principen till ett totalt sett optimalt system.

För svensk del styrs vår verksamhet av "Ellagen". Lagen är från början av 1900-talet och det har länge föreslagits att den skall moderniseras. Vi anser därför att det är viktigt att avvakta den utredning om ellagens framtida utformning som planeras innan definitiv ställning tas till frågan.

Vattenfall liksom andra energiföretag utvecklas alltmer mot marknadsorienterade energitjänstföretag där både hushållning och förnyelsebara energikällor är viktiga beståndsdelar inför 2000-talet.

Med stigande elpriser blir det allt intressantare att investera i effektivare elanvändning. Detta tjänar våra kunder på dels genom att de får ned förbrukningen och dels genom att vi då kan undvika att bygga ut ny dyr produktionskapacitet. I Vattenfalls prognoser över elanvändningen i framtiden räknar vi därför med både hushållning och effektivisering.

I det här sammanhanget vill vi dock varna för ensidiga *elhushållningsåtgärder*. Det väsentliga är att vi väljer lösningar för energiförsörjningen som totalt sett är energisnåla och miljömässigt attraktiva. En *ökad elanvändning* kan betyda en totalt sett *bättre energihushållning*. Exempelvis kan el användas för värmepumpar och inom transportsektorn. Det gäller att här ha en totalsyn på energiförsörjningen.

Inom kraftindustrin arbetar vi redan med s. k. "Demand Side Management" vilket innebär strategisk elhushållning och effektstyrning. En samhällelig reglering i den riktning som förslaget innebär riskerar att minska effektiviteten genom att den motverkar sitt eget syfte.

Stockholm den 26 april 1990

C-E Nyquist

Statens naturvårdsverk:

Förslagsställarna föreslår Nordiska ministerrådet att utreda möjligheterna att ålägga kraftbolagen i Norden att vid varje tillfälle välja den metod att uppfylla sina skyldigheter att leverera el som ger lägsta totala kostnad. Enligt förslaget skall tillstånd till kapacitetsutbyggnad endast ges om detta ger lägre kostnader än energieffektivisering.

Naturvårdsverket anser det angeläget att största möjliga energieffektivisering kommer till stånd. Olika studier har visat att det finns en betydande

teknisk potential till sänkt elförbrukning. Verket har utifrån tillgängligt material svårt att bedöma om åtgärder i enlighet med förslaget är en effektiv väg mot en sänkt elförbrukning och kan därför inte i detalj ta ställning till medlemsförslaget.

Solna den 5 juni 1990

Valfrid Paulsson

Leif Bernergård

Svenska kraftverksföreningen ansluter sig i skrivelse den 31 maj 1990 till de synpunkter som framförs i Vattenfalls yttrande av den 26 april 1990 (se ovan).

Medlemsförslag

om åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd

(Väckt av Karin Söder samt Svein Alsaker, Gunilla André, Ylva Annerstedt, Gunnar Björk, Gustav Björkstrand och Marjatta Väänänen)

BILAGA 1

Yttranden över medlemsförslaget

Foreningene Nordens Forbund:

Foreningene Nordens Forbund (F.N.F.) gir sin tilslutning til intensjonene i medlemsforslaget uten å gå konkret inn på detaljene i forslaget. F.N.F. legger særlig vekt på forslagens formulering om behovet for å ta vare på det nordiske særpreg i et internasjonalt perspektiv og vil understreke forslagens formulering om dette der det heter:

”I ett vidare internationellt sammanhang är det viktigt att Norden profilerar sig som den kulturella enhet man av hävd varit och vill förbli. Det är inte minst inför utvecklingen inom EG ytterst viktigt att bevara vår kulturella särart även i fråga om nordiska hemslöjds- och hantverksformer, så mycket mera som de pågående marknadsdiskussionerna bland annat rör olika näringsgrenars framtida utveckling. Vi måste här slå vakt om det gemensamma hantverksarvet för att kunna lämna ett kraftfullt bidrag även på detta område”.

F.N.F. viser til det arbeid Foreningene Norden har utført og de konkrete tiltak som har vært iverksatt for å styrke den nordiske kulturidentitet på en rekke områder. En viser også til det forberedende arbeid som pågår angående neste Nordiske Treff i Norrköping 1991 – med Nordisk Kulturidentitet i et forandret Europa som tema.

F.N.F. ser derfor dette medlemsforslaget som et viktig element i det totale nordiske opinionsarbeid som må til for å styrke den nordiske kulturelle identitet i et europeisk og internasjonalt perspektiv.

København, 22. mai 1990

Dorte Bennedsen

Lars S. Hauge

Danmark

Foreningen for Folkehøjskoler:

Jeg skal på Foreningen for Folkehøjskoler vegne oplyse, at vi særdeles varmt kan anbefale medlemsforslaget til vedtagelse, idet et sådant arbejde også vurderes at have betydning for folkehøjskolernes arbejde i Norden i almindelighed.

Vi står gerne til rådighed med yderligere oplysninger, hvis det findes nødvendigt under sagsforberedelsen.

København, den 22. maj 1990

Ebbe Lundgaard

Håndværksrådet meddelar i skrivelse den 30 maj 1990 att man instämmer i yttrande av Raadvad, Nordisk Center i Bevarelse af Håndværk (se nedan).

Raadvad, Nordisk Center til bevarelse af Håndværk:

Raadvad-Centeret i Danmark

Raadvad, Nordisk Center til bevarelse af Håndværk blev etableret i 1987 i Danmark, med det formål at arbejde for:

- at der findes en viden om traditionelle bygningshåndværk i Danmark.
- at der findes kompetente udøvere af traditionelle bygningshåndværk i Danmark.
- at der foretages en systematisk dokumentation af håndværksmetoderne samt
- at der etableres en oversigt over de relevante udøvere.

Da een af inspirationskilderne til Centerets formålsbeskrivelse var konferencen i Nääs i Sverige i 1986 om bevarelsen af håndværk, har man fra dansk side også gerne villet lægge et nordisk indhold i Raadvad-Centeret, bl. a. via høj prioritet af nordiske faglige kontakter.

Foruden kontakter og samarbejde med håndværks-institutioner og -arbejdsgrupper i Norge og Sverige, har Centeret en tæt kontakt til bygningsbevaringsmyndighederne i Færøerne og Grønland og delvist også i Island.

De organisationer, der står bag oprettelsen af Raadvad-Centeret er:

- Miljøministeriets *Planstyrelse*, der administrerer bygningsfredningsloven i Danmark,
- *Håndværksrådet*, der er en paraplyorganisation for de mindre håndværksvirksomheder samt
- *Københavns Tekniske Skole*, der er landets førende grunduddannelsesskole for håndværkere.

Som det vil fremgå, koncentrerer Raadvad-Centeret sig først og fremmest om bygningshåndværks-fagene, fordi Danmark med over 10.000 bygninger, som man ønsker at bevare bedst muligt, har et reelt behov for, at de færdigheder, der skal til for at opretholde og istandsætte husene, stadig har udøvere her i landet.

Hvis man vil bevare et håndværk er det først og fremmest nødvendigt at bevare den levende tradition. Mange håndværksteknikker er nemlig så specielle eller vanskelige, at de kun kan overleveres fra håndværker til håndværker gennem mange års arbejden med faget. Ingen nok så detaljerede film, beskrivelser eller teoretiske studier kan fremstille alle håndværkets mange vigtige finesser, så andre kan udføre dem direkte.

Det er Raadvad-Centerets grund-idé, at intet håndværk kan bevares kunstigt, hvis det ikke har tilstrækkeligt at lave, idet håndværkerne hurtigt kommer til at mangle den nødvendige træning. Det har derfor altafgørende betydning, at de traditionelle håndværksfærdigheder bliver brugt professionelt.

Dette forsøger Centeret at gøre noget ved,

- ved at stimulere interessen for at istandsætte ældre bygninger korrekt, dvs. med brug af traditionelle håndværksmetoder,
- ved at stimulere anvendelsen af traditionelle håndværksmetoder også i nybyggeriet,
- ved at huse enkelte håndværksfag med meget få udøvere på særlige vilkår i Raadvad, mod at optage lærlinge, samt
- ved at arrangere efteruddannelses-kurser for håndværkere, arkitekter o. a. især i traditionelle håndværks-metoder og – færdigheder.

De initiativer Raadvad-Centeret har taget i den periode, det har eksisteret, er bl. a.:

- Gennemførelsen af en række efteruddannelseskurser for håndværkere i traditionelle håndværksmetoder og restaureringsmetoder – særligt indenfor de "store" bygningshåndværks-fag.
- Gennemførelsen af en række efteruddannelseskurser for teknikere (arkitekter, kulturhistorikere o. a.) i traditionelle håndværksmetoder og restaureringsmetoder.
- Gennemførelsen af seminarer om de mindre fags situation, metoder etc., f.eks. stenhuggerfaget, stukkatørfaget m. fl.
- Medvirken til udarbejdelsen af Planstyrelsens "Informationsblade om bygningsbevaring", bl. a. gennem supplerende rådgivning.
- Etablering af kontakter og samarbejde til andre institutioner i Danmark og Norden (samt Europa), der arbejder med bevarelse af håndværk, først og fremmest museer.
- Begyndende etablering af en EDB-baseret oversigt over virksomme udøvere af traditionelle håndværksmetoder i Danmark.
- Begyndende etablering af en oversigt over producenter og leverandører af materialer til traditionelle håndværksmetoder.
- Centeret har endvidere medvirket til eller stået for en række konkrete restaureringsopgaver på bygninger.

Det skal pointeres, at Raadvad-Centeret ikke er et museum med publikums-adgang; men derimod et "Viden-Center" for alle mennesker, private eller offentlige, der står med et konkret håndværksmæssigt eller restaureringsmæssigt problem. De værksteder, der befinder sig i Raadvad, arbejder ligeledes med konkrete og praktiske restaureringsopgaver, hvorfor de ikke er indrettet til besøgende.

Synspunkter i forbindelse med forslaget til Nordisk Råd

Raadvad-Centeret kan fuldstændig tilslutte sig de forslag og de argumenter der fremføres i forslag A 920/k til Nordisk Råd. Gennemførelsen af de fem forslag vil give det allerede spirende nordiske samarbejde indenfor dette område en velfortjent saltvandsindsprøjtning.

Mange af de foreslåede ting er allerede så småt i gang, f. eks. håndværker-oversigten, der er under etablering i Norge, Sverige og Danmark, men det vil være en meget stor styrke for de allerede arbejdende institutioner i Lillehammer, Nääs, Landskrona, Århus og Raadvad — plus mange andre med beslægtede formål, at få etableret et helt fast samarbejde i.

Visse fag har så få udøvere idag, at der kun er een eller to personer i hele Norden tilbage. Både for at styrke disses erhvervsmuligheder; men også for at få udbredt deres kunnen, er det afgørende, at de kendes og benyttes i hele Norden. Det sker eksempelvis med Fur Rebslåeri i Danmark, der er eet af de få værksteder, der stadig kan fremstille håndslået reb af naturmaterialer, f. eks. hamp, hør, lindebast, hestehår m. m. hvilket bl. a. foretrakkes på mange originalt-riggede ældre sejlskibe.

Indenfor urmagerfaget findes der allerede et nordisk samarbejde, der bl. a. formidler opgaver til de få endnu eksisterende "eksperter".

Det foreslåede fælles nordiske uddannelses-katalog vil være en meget stor hjælp til at få overblik, få kontakter og få videreført mange vigtige færdigheder.

Et andet vigtigt aspekt, som ikke nævnes i forslaget til Nordisk Råd, men som det bør suppleres med, er at koordinere fastholdelsen eller nyetableringen af en produktion af de materialer, der indgår i de traditionelle håndværksmetoder, f. eks. noget så elementært som lim efter gamle opskrifter eller milebrændt tjære. Det er virkelig en oplagt nordisk opgave.

Herunder kunne det også være relevant med et nordisk forum for genbrug af værktøj, materialer eller reservedele til håndværksprodukter, nok næppe tunge materialer som tegl eller tømmer; men f. eks. ur-dele, vinduesbeslag etc.

Selvom der allerede samarbejdes i et vist omfang mellem de nordiske lande indenfor de områder, der nævnes i forslaget, sker der ingen koordinering, bl. a. fordi der ikke er etableret et fælles forum, til at diskutere tingene i.

Supplerende oplysninger

Hvad angår det europæiske samarbejde, som nævnes kort i forslaget til Nordisk Råd, har både Raadvad-Centeret og Planstyrelsen i Danmark gennem flere år deltaget i en såkaldt "Group of Specialists" i Europarådets regie, sammen med andre europæiske Håndværks-Centre, bl. a. i Tyskland, Østrig, Italien, Portugal, England og Frankrig. Disse kontakter har været overordentlig nyttige.

Det skal også nævnes, at Restaurerings-Centeret i Venezia er etableret og drevet af Europarådet, hvilket kunne studeres som en slags model for et "Nordisk Håndværksinstitut" som foreslået. Centeret i Venezia tager sig først og fremmest af uddannelse af restaureringshåndværkere, ikke af de samordnende ideer om f. eks. et centralt opslagsværk, et centralt undervisningskatalog, et centralt håndværker-register m. m. som forslaget til Nordisk Råd indeholder. Disse emner drøftes derimod i "The group of Specialists", som mødes ca. 2 gange om året forskellige steder, med økonomisk støtte fra Europarådet.

Raadvad-Centeret er også bekendt med at EEC (Fællesmarkedet) er i gang med nogle initiativer på dette område, bl. a. en stor konference i Avignon i Frankrig til efteråret om håndværksuddannelse og restaurering.

Konklusion

Raadvad-Centeret vil meget stærkt anbefale, at de nævnte forslag til en koordinerende indsats for håndværks-bevarelsen i Norden gennemføres. Som nævnt vil Centeret mene, at en indsats for at fastholde produktionen af traditionelle materialer, eventuelt også organisering af genbrug af materialer og reservedele, bør tages med i forslaget.

Samtlige forslag vedrører emner, som Raadvad-Centeret og flere af de andre tilsvarende institutioner i Norden på een eller anden måde er i gang med at få op at stå. Et initiativ fra Nordisk Råds eller Nordisk Ministerråds side vil i den forbindelse være meget relevant og velkomment.

Raadvad-Centeret stiller sig naturligvis til fuldstændig disposition, såfremt man ønsker, at nogle af forslagene skal drøftes yderligere, viderebehandles eller udbygges. Og Centeret er ligeledes meget interesseret i at medvirke, hvis forslagene skal føres ud i livet.

Erfaringerne fra Centerets deltagelse i Europarådets arbejde viser, at f. eks. økonomisk støtte til fælles møder eller seminarer er en stor hjælp til at få samarbejdet og kontakterne udbygget.

Skulle Raadvad-Centeret derfor pege på noget, der både ville fremme forslagernes gennemførelse og sagen som helhed, var det nedsættelsen af en arbejdsgruppe eller etableringen af et slags forum med samtlige disse emner på dagordenen.

Raadvad, Nordisk Center til bevarelse af Håndværk, deltager som nævnt meget gerne selv i en sådan arbejdsgruppe.

Raadvad, den 28. maj 1990

På Raadvad-Centerets vegne

Søren Vadstrup
Centerleder

Dansk Husflidsselskab:

Dansk Husflidsselskab er landsorganisation for husfliden i Danmark og dermed en af de seks medlemsorganisationer i Nordens Husflidsforbund. Dansk Husflidsselskab har tilknyttet 130 lokale husflidsforeninger, 18 amtsforeninger med tilsammen ca. 10000 medlemmer. Selskabet har sekretariat og kontor for landskonsulenten i Kerteminde. Selskabet oprettede i 1952 den selvejende institution Den danske Husflidshøjskole i Kerteminde, som tilbyder højskolekurser og en seminarieuddannelse som håndarbejds lærer. I sommermånederne arrangerer Dansk Husflidsselskab lærer kurser i husflidsfag. I august 1990 starter Dansk Husflidsselskab en ny selvejende institution under navnet: Den danske Husflidsefterskole i Skjern, som skal drive skolevirksomhed for 14 – 18 årige, hvor husflidsfag vil indgå i undervisningen som ligeværdige fag med den boglige undervisning.

Dansk Husflidsselskab ser meget positivt på det medlemsforslag, som her er lagt frem for Nordisk Råd. Forslaget rummer store muligheder for at fremme udviklingen af husfliden i Norden.

Nordens Husflidsforbund er et forum for erfaringsudveksling med bl. a. nordiske ting hvert 3. år og en årlig husflidslejr for hele familien. Det nordiske husflidssamarbejde er meget værdifuldt, men mangler i høj grad økonomisk støtte til en videreudvikling. Der mangler bl. a. økonomisk mulighed for at oprette et fællesnordisk husflidssekretariat til at koordinere arbejdet.

Dansk Husflidsselskab er enig med forslagstillerne til medlemsforslaget i deres generelle bemærkninger og konkrete forslag omkring:

1. Nordisk dokumentation for husflid og håndværk med bibliotek og database.
2. Kortlægning af nordiske uddannelsesmuligheder med forslag til fælles nordisk kursus- og uddannelse i husflids- og håndværksteknikker.
3. Støtte til et fælles nordisk husflidssekretariat for Nordens Husflidsforbund og til fællesnordiske kurser i specielle emner eller af videregående art.

Kerteminde, den 31. maj 1990

På Dansk Husflidsselskabs vegne

Flemming Kristensen

Landsformand

Ib Solvang

Konsulent

Den danske Husflidshøjskole:

Den danske Husflidshøjskole bestyres af den danske husflidsbevægelse. Skolen består af en folkehøjskole med ca. 100 elever, et håndarbejdsseminarium med ligeledes ca. 100 elever. I sommerperioden organiseres lærerkurser af én og to ugers varighed og med deltagelse af 4–500 håndarbejds-lærere. Skolerne tilbyder undervisning i alle tekstile fag samt i keramik, glas, træ, metal og billedarbejde. Undervisning foregår i alle niveauer fra begynderstadiet til specialistvirksomhed. Der er plads til ca. 100 i skolens internat, og der er gode og rummelige værksteder til alle aktiviteter.

Da det er skolens målsætning at bevare og udvikle husflid og håndarbejde som vigtige muligheder i menneskers sociale og folkelige tilværelse, skal vi hermed udtrykke vores anerkendelse af medlemsforslaget.

Vi mener, at det nordiske samarbejde, som allerede eksisterer på husflidsområdet, er meget værdifuldt, og vi vil med glæde se på en styrkelse af dette arbejde. I den anledning vil Den danske Husflidshøjskole naturligvis gerne give rum til eventuelle tiltag fra Nordisk Råd.

Vi ønsker at understrege vigtigheden af, at nordiske husflidsfolk får mulighed for at mødes, udveksle erfaringer og give inspiration.

Nordens Husflidsforbund er en vigtig organisation i dette arbejde, men det er åbenbart, at forbundet savner et fælles sekretariat. Et sådant samlende organ ville kun give det nordiske samarbejde mere kontinuitet og styrke.

I øvrigt tilslutter vi os de rekommendationer, som medlemmerne foreslår Nordisk Råd at stille til Ministerrådet.

Kerteminde, den 29. maj 1990

Den danske Husflidshøjskole

Flemming Kristensen

Formand

Frederik Christensen

Forstander

Finland

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen anser de i förslaget kläm rekommenderade åtgärderna välgrundande och värda understöd, inte minst frågan om samnordiska utbildningsvägar inom hantverk och hemslöjd.

Landskapsstyrelsen ställer sig emellertid i detta skede tveksam till förslaget att upprätta ett nordiskt hantverksinstitut. Uppgiften att bevara och utveckla nordiskt hantverk och nordisk hemslöjd kunde enligt landskaps-

styrelsens uppfattning ges åt redan befintliga institutioner på området. I stället borde större uppmärksamhet fästas vid organiserandet av lärar- och elevutbyte på nordisk bas.

Mariehamn den 7 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Jan-Erik Åkerfelt

Skolinspektör

Kotiteollissuuden keskusliitto (Centralförbundet för hemslöjd):¹

Medlemsförslaget om åtgärder för att bevara och utveckla hantverk och hemslöjd i Norden är mycket viktigt och aktuellt. Hantverk har betydelse för människor i många avseenden. Att tillverka ett föremål från början till slut stärker insikten om helheten hos saker och företeelser. Hantverk har haft och har fortfarande en central plats inom både kultur- och näringsliv i alla nordiska länder. EG erbjuder en utmaning att bevara den nordiska kulturens särart och befrämja know-how rörande branschen.

I Finland finns en så gott som heltäckande utbildnings- och upplysningsorganisation. Utbildning ges i hantverk och konsthantverk (45 läroanstalter) vad gäller både mjuka och hårda material, t. ex. det i medlemsförslaget nämnda instrumentbyggandet är ett utbildningsområde. Hemslöjdsupplysningsorganisationens verksamhetsidé är att upprätthålla och utveckla kunskaper om och kunnande i finskt hantverk. Organisationen består av 22 hemslöjdsföreningar och deras över 200 lokala upplysningskontor. De viktigaste verksamhetsformerna är utbildning, upplysning, information och befrämjande av marknadsföring. Verksamheten riktar sig till den stora allmänheten, amatörer, hantverkare samt andra som får inkomster i branschen.

Att bevara en hantverkstradition innebär framför allt att hålla hantverket levande och utvecklingskraftigt. Tillverkning av traditionella föremål och inventering av traditioner är bara en del av detta arbete. Gamla goda arbetssätt och material kan användas till nya föremål och ändamål. Traditionen kan utgöra en källa till nya uppfinningar och idéer om helt nya produkter. I dag producerar vid morgondagens tradition, varor och tjänster som är typiska för vår tid.

Den internationella verksamheten är av stor och växande betydelse när det gäller att förmedla idéer och kunskaper och på så vis öka kunnandet och förmågan att lära av varandra.

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

Mot bakgrund av vad som hemställs i medlemsförslaget intar vi följande ståndpunkt:

1) Inventering och koordinering

Vi anser det vara av vikt att inventera och samordna dokumentation av hantverksmaterial. En särskilt viktig form av samarbete är att öka tillgängligheten till befintliga kunskapsbanker. Kunskapsbankerna skulle vi inte vilja begränsa till att enbart gälla traditionellt hantverk och kunskaper i detsamma, utan väsentligt är också att dokumentera dagens know-how. Hela tiden är det bra att komma ihåg att förmedling av kunskaper och kunnande från en människa till en annan alltid är det bästa sättet att vidarebefordra och dokumentera hantverkskunnande. I Finland utförs detta arbete av Suomen kotiteollisuusmuseo (Finlands hemslöjdmuseum) i Jyväskylä. Frågan har behandlats i ett delprojekt, "Nordisk kunskapsbank för hantverk", som ingår i Nordiska rådets NIVU-projekt.

2) Utarbetande av uppslagsverk och undervisningsmaterial

Liksom på föregående punkt anser vi det viktigt att samla material och öka tillgängligheten till det. Kunskapsbanken kommer att växa ständigt, och den borde utformas så att den lätt kan kompletteras. Att utarbeta och framställa undervisningsmaterial är enligt vår mening utomordentligt viktigt. För närvarande råder stor brist på undervisningsmaterial. Ett nordiskt samarbetsprojekt skulle kunna startas för utarbetande av undervisningsmaterial.

3) Kartläggning av utbildningsmöjligheterna och utvecklande av samarbete

Utbildningsmöjligheterna inom hantverksområdet i de olika nordiska länderna och problem förknippade med ansökningsförfarandet borde skyndsamt kartläggas. Bara att få fram information om utbildning och kvalifikationskraven är mycket besvärligt för närvarande. Dels borde förutsättningarna för nordiskt samarbete inom ramen för normal undervisning kartläggas, dels borde särskild samordnad utbildning förbättras, utbildningsprogram utarbetas samt möjligheterna till praktik ökas. Inom hantverk är det viktigt att inse att fördjupade studier i något delområde kan bedrivas utomlands. Kanaler för detta bör byggas upp, och utländsk utbildning borde accepteras som en del i den inhemska examen.

4) Hantverksinstitut

Viktigare än ett hantverksinstitut anser vi det vara att införa nordiskt perspektiv i nuvarande läroverk och olika organisationer, att få till stånd ett fungerande samarbete och att jämställa de olika ländernas examina. För individuella studier i Norden borde ett stipendiesystem skapas. Även möjligheterna att förena hantverksstudier med språkstudier borde utredas.

5) *Pohjolan kotiteollisuusliitto (Nordiska hemslöjdsförbundet)* skulle kunna koordinera och utveckla ovan nämnda samarbetsprojekt. Utvecklandet av samarbete borde få fastare former än för närvarande, och Nordiska hemslöjdsförbundet vore den lämpliga organisationen för denna uppgift, eftersom den redan har organisationserfarenhet och utbyggda kanaler. Organisationen borde garanteras ekonomiska möjligheter för upprättande av eget sekretariat samt erforderliga resurser.

Helsingfors i maj 1990

Centralförbundet för hemslöjd

Kalle J. Korhonen

Ordförande

Marketta Luutonen

Verksamhetsansvarig

Kirsti Kesälä-Lundahl

Utbildningschef

Finlands folkhögskoleförening r.f.:¹

Folkhögskoleföreningen anser att medlemsförslaget har sakliga motive-
ringar och stöder i princip bibehållandet och utvecklandet av hantverks-
och hemslöjdstraditionen.

I sitt yttrande tar föreningen dock ställning endast till sådana förslag till
praktiska åtgärder som tangerar vuxenutbildning och hobbyinriktade stu-
dier.

Förslag till åtgärder för utarbetande av undervisningsmaterial

Trots att hemslöjden har minskat och traditionella hantverksyrken för-
svinner visar många av den vuxna befolkningen intresse för hobbyinrika-
de studier i hantverk. Föreläsningar och kurser med anknytning till ämnet
arrangeras i Finland mestadels på medborgar- och arbetarinstitut, men
också på folkhögskolor och i studiecirklar.

Tillgång till dokumenterat kunskapsstoff skulle främja undervisnings-
verksamheten på området, som nu försvåras av att antalet personer som
behärskar traditionella yrkeskunskaper håller på att minska. Vid sidan av
dokumenterat kunskapsstoff skulle tillgången på lättfattligt undervisnings-
material underlätta undervisningsarbetet. Material som utarbetas borde
emellertid stå till förfogande även på finska, så att det kan nå vidare
kretsar av vuxna som är intresserade av hantverk och hemslöjd.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Förslag till åtgärder för kartläggning av utbildningsmöjligheter

Folkhögskoleföreningen anser att förslaget till en kartläggning av utbildningsmöjligheterna inom hantverk och hemslöjd är en ändamålsenlig åtgärd och föreslår att nätverket av de inemot 400 folkhögskolorna i Norden beaktas i kartläggningen som en möjlighet utöver de övriga verksamhetsformerna inom det fria kulturarbetet. Folkhögskolorna har erfarenheter av utbildningen inom hantverk samt av det nordiska studentutbytet på andra studieområden. Dessa erfarenheter kan utnyttjas såvitt en samnordisk utbildning anses motiverad.

Avslutningsvis konstaterar folkhögskoleföreningen att befrämjandet av hantverksyrkena och hemslöjden ur vuxenutbildningens synvinkel inte kan betraktas som det mest centrala området i nordiskt samarbete. Föreningen föreslår därför att huvudvikten i utbildningen läggs på en förnyelse av det traditionella hantverket och på nya hantverksyrken och såvitt möjligt med beaktande av regionalpolitiska synpunkter.

Helsingfors den 11 juni 1990

Finlands folkhögskoleförening rf

Tapani Kuronen

Ordförande

Heikki Sederlöf

Generalsekreterare

Ålands husmodersskola, direktionen:

Direktionen stöder Nordiska rådets rekommendationer till ministerrådet för bevarandet av traditionellt hantverk och traditionell hemslöjd.

Inventering och dokumentation av traditionellt hantverk och hemslöjd bör göras så fort som möjligt och på gräsrotsnivå medan det finns verkligt kunnande kvar att tillgå. Det är inte enbart de eventuellt verksamma yrkesutövarna som besitter viktig kunskap. Kommunernas kulturnämnder kunde engageras för att ta till vara och bevara kunnandet i bygden.

Ett centralt nordiskt uppslagsverk om hantverk och hemslöjd blir en fantastisk slutprodukt och kan fungera som morot för varje nordiskt land då det gäller att dokumentera sitt eget folks hantverkskunnande.

Traditionellt hantverk innefattar också överlevnadskonst och bör absolut läras ut t. ex. via lantbruksskolor, husmodersskolor och folkhögskolor. Varje skola kan ha sin egen inriktning följande i första hand sin egen bygds traditioner.

Ett nordiskt hantverksinstitut kunde säkert bli både pådrivande och samordnande för hantverkskunnandet i Norden.

Saltvik den 11 juni 1990

Sigbritt Fagerström
Föreståndare

Ålands fackskollärare r. f.:

Ålands fackskollärare stöder de strävanden som medlemsförslaget om åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd ger uttryck för. Det är ett område som särskilt väl lämpar sig för samarbete och gemensamma insatser i hela Norden. Särskilt intressant är möjligheten att dagens hantverk och näringsliv kan ges miljövänligare alternativ vad gäller processer och råmaterial genom studium av dåtida teknik.

Vi återkommer gärna med ytterligare yttranden då Nordiska rådets rekommendationer till ministerrådet genomförts.

Mariehamn den 10 juni 1990

Ålands fackskollärare r. f.

Tommy Uhlin
Ordförande

Ålands hemslöjdsförening r. f.:

Ålands hemslöjdsförening r. f. omfattar förslaget till åtgärder för bevarandet av nordiskt hantverk, men vi föreslår att man först utreder förutsättningarna för att inrätta ett hantverksinstitut. Institutets uppgifter skall vara:

- att inventera och samordna den nordiska dokumentationen beträffande traditionellt hantverk och traditionell hemslöjd samt upprätta förteckningar över verksamma yrkesutövare på dessa områden.
- att låta utarbeta ett centralt nordiskt uppslagsverk om hantverk och hemslöjd med traditionell inriktning i de nordiska länderna samt utforma lättillgängligt upplysningsmaterial på området.
- att kartlägga nuvarande utbildningsmöjligheter i de nordiska länderna, utreda förutsättningarna för samnordiska utbildningsmöjligheter och komma med förslag på vilket sätt utbildningen inom nordiskt hantverk och hemslöjd kan genomföras.
- att utreda och lägga fram förslag om hur organisationer inom hantverksrörelsen kan medverka i seminarier och kurser och utbildning

samt samordna dessa för t. ex. barn, unga samt bland dem som på sin fritid ägnar sig åt hantverk och hemslöjd.

Sund den 29 maj 1990

Ålands hemslöjdsförening r. f.

Runa-Lisa Jansson

Ordförande

Island

Undervisnings- og kulturministeriet (Menntamálaráðuneytið):¹

Ministeriet mener, at man her har berørt et bemærkelsesværdigt område, idet man ved, at mange fag, som falder indenfor dette område, er i vanskeligheder, og at der er fare for, at de – og dermed en del af de nordiske landes håndværkskultur – vil uddø.

Hvert land for sig er tit ikke i stand til at yde disse fag den støtte, som er både vigtig og nødvendig, men ved en fælles indsats fra alle nordiske lande kunne der være en mulighed for, at det lykkedes.

Undervisnings- og kulturministeriet anser derfor de medlemsforslag, som fremlagdes på Nordisk Råds session, for både positive og interessante.

Ministeriet har på den anden side ikke vurderet de enkelte faktoreres værdi ud fra islandske forhold, men anser dem for, hvis de gennemføres, uden tvivl at have betydning for Island.

Reykjavík, den 25. maj 1990

P. m. v.

Stefán Ól. Jónsson

Islands Husflidsselskab (Heimilisiðnaðarfélag Íslands):¹

Islands Husflidsselskab blev grundlagt 1913 og er en amatørforening med 720 medlemmer. Foreningen er landsdækkende, men med hovedsæde i Reykjavík. Foreningens formål er ifølge vedtægterne i par. 2:

”Foreningen arbejder for at bevare, forøge og styrke national islandsk husflid, virke for at den udføres med omhu og skønhed og vække befolkningens interesse for at fremstille kønne og nyttige ting, som imødekommer tidens krav, men har deres rødder i den gamle nationale kulturarv”.

¹ Yttrandet översatt från isländska.

For at oppfylde disse bestemmelser driver foreningen husflidsskolen, hvor der bl.a. undervises i islandske arbeidsmetoder, som ikke kendes andre steder. Desuden driver foreningen forretningen Islandsk Husflid (Íslenskur heimilisiðnaður) og udgiver årsskriftet "Hu og hånd" (Hugur og hönd).

Vi anser de sidste 3 paragraffer for de vigtigste og mener, at man bør lægge megen vægt på at nå ud til de unge.

Husflidsskolen har velkvalificerede lærere, som f. eks. ville være i stand til at formidle deres særlige islandske kundskaber på f. eks. nordiske kurser.

Vi udtrykker vor glæde over dette medlemsforslag og vil være villige til at yde en indsats, hvis dette forslag gennemføres.

Reykjavík, den 16. juni 1989

Hildur Sigurðardóttir

Formand

Kolbrún Finnsdóttir

Næstformand

Norge

Kirke- og kulturdepartementet:

Departementet stiller seg positiv til intensjonene i medlemsforslaget. Bevaring og utvikling av gamle håndverk gjelder små yrkesområder, hvor kontakt og samarbeid mellom de nordiske land vil være naturlig og ha stor betydning.

I Norge er man opptatt av å bevare og videreutvikle gamle håndverkstradisjoner, og mange av de problemstillinger medlemsforslaget peker på er utførlig behandlet i NOU 1986: 15 "Dokumentasjon, vern, videreføring og atterreiseing av gamle handverk". Som et resultat av denne utredning ble det i 1987 ved De Sandvigske Samlinger på Lillehammer opprettet et landsomfattende håndverksregister. Registrets oppgaver til nå har hovedsaklig vært å foreta registreringer av håndverksutøvere og håndverksdokumentasjon og dessuten gjennomføre opplæringstiltak og forskjellige dokumentasjonsprosjekter. Det planlegges et register over utdanningsmuligheter og en database med kulturhistoriske opplysninger om det enkelte fagområdet.

Et nordisk samarbeid på dette området bør i første rekke ta sikte på å legge til rette for en samordning av landenes tiltak og initiativer når det gjelder registrering av forskjellige dokumentasjon, utdanningsmuligheter etc. En viktig oppgave i den forbindelse vil være å utarbeide oversikter over samordnede fagbetegnelser og klassifikasjonssystemer.

Det bør legges opp til mest mulig fleksible samarbeidsformer. Det synes ikke å være behov for en institusjonalisering av samarbeidet på nåværende tidspunkt.

Oslo, 11. juni 1990

Harald Synnes
Statssekretær

Hans Berg
Første konsulent

Norges husflidslag:

Norges husflidslag slutter seg fullt til de tiltak som er nevnt under medlemsforslag A 920/k.

Vi vil gjerne understreke at den utvikling vi ser mot EF og den liberalisering vi ser i Øst, vil gjøre det enda viktigere at Norden opptrer samlet for å kunne bevare sin kulturelle identitet.

For å kunne ta vare på forslagene nevnt fra en til fem, mener vi det bør opprettes et nordisk sekretariat i tilknytning til Nordisk Råd.

Sekretariatet må også kunne være sekretariat for den Nordiske Hemslydorganisasjonen for å bringe det nordiske arbeidet på dette området videre. Vi gjør oppmerksom på at Norges husflidslag også har utsalg og profesjonelle håndverkere tilknyttet sin organisasjon. Alle punktene under en til fem berører således vår organisasjon.

Vi ser frem til en videre behandling av forslaget!

Oslo, 14. mai 1990

For Norges husflidslag

Morten Berner
Generalsekretær

Næringslivets Hovedorganisasjon:

Næringslivets Hovedorganisasjon er i utgangspunktet positive til at det på nordisk plan etableres og videreføres opplæringstilbud på fagområder hvor det i de enkelte nordiske land ikke er godt nok marked for nasjonale tiltak. Den videre behandling av dette forslaget vil derfor bygge på en klarere presisering av hvilke håndverksfag og hvilke ferdigheter som skal ivaretas på nordisk plan, samt en bedre samlet dokumentasjon av hvilke av de igangsatte kurs og andre undervisningstiltak som idag har deltagelse fra andre nordiske land.

Når dette er klarere, tror vi at argumentasjonen for et eget nordisk håndverksinstitutt står svakere. Etter vårt syn kan Nordisk Råd uten særlige utredninger kunne konkludere at ett av de best utviklede håndverksutdanningsentre i Norden kan få tillagt oppgaver om bevaring og utvikling av nordisk håndverk. På den måten kan forslaget hovedmålsettinger raskere nås.

Oslo, 21. mai 1990

Næringslivets Hovedorganisasjon

Harry Bjerkgeng

Sverige

Statens kulturråd:

Kulturrådet velkommer forslaget om å ta opp hantverks- og sløjdfrågora till översyn med tanke på såväl traditionsbevarande insatser som på samordningsbehov i de nordiska länderna.

Förslaget beskriver området i breda och övergripande termer som inte alltid tar hänsyn till de skilda förutsättningar som råder och de speciella gränsdragningsproblem som finns mellan hantverk, hemslöjd, slöjd och manuellt yrkeskunnande överlag.

Medlemsförslaget utgår från att nordiskt hantverk och hemslöjd är något på förhand definierat och inte ett resultat av olika influenser. Invandrade hantverkarens arbete har stor betydelse liksom det internationella utbytet på hantverksområdet som ständigt fortgår och som bearbetat inlemmas i ett inhemskt kulturarv som möjligen kan kallas nordisk särart.

Kulturrådets utgångspunkter

Kulturrådet svarar indirekt för kulturpolitiska insatser på berörda områden dels genom bidrag till landets läns museer med omfattande dokumentation och även levandegörande av hantverk, dels genom bidrag till föreningen Svensk Form till Handarbetets Vänner och till konsthantverkskooperativ. Dessa organisationer vetter i sin verksamhet mer mot industriell design och konstnärligt yrkesarbete, men i historiskt och folkbildande perspektiv också mot hantverks- och hemslöjdsområdet. Detta kunde inte minst avläsas i den omfattande manifestationen Nord Form som arrangerades av Föreningen Svensk Form och Malmö stad sommaren 1990. Här kunde det nordiska perspektivet studeras i all sin rikedom.

Kulturrådet stöder vidare genom det generella tidskriftsstödet publikationer som från olika utgångspunkter informerar om och debatterar hantverk och hemslöjd. Här kan nämnas Hemslöjden, Form, Bebyggelsean-

tikvarisk tidskrift, Träbiten och Forntida teknik. Rådet har även under en period genom produktionsstöd till museernas dokumentärfilmer kunnat följa resultatet av att hantverksyrken och metoder dokumenteras och även får en renässans, som t. ex. i arbetslivsmuseer. En utökning av museernas föremålsvård och konservering har också inneburit bättre möjligheter för specifikt hantverkskunnande. Motsvarande utveckling och återhämtning har ägt rum inom den antikvariskt miljövärdande sektorn.

Vid kulturinstitutionerna ges därutöver möjlighet att utöva olika hantverksyrken, som t. ex. i dräktateljéer, scenografiverkstäder och utställningsproduktioner.

Under 1980-talet har centra utvecklats för såväl utbildning som för utövande av hantverk. Tre exempel kan nämnas på sådana levande centra som därtill mycket medvetet arbetar med nordiska kontakter: Stiftelsen Skånehantverk i Landskrona, Stiftelsen August Abrahamsson i Nääs och Hantverkets folkhögskola i Leksand. Vid de två senaste har även dokumentation kring olika aspekter av nordiskt hantverkskunnande påbörjats. Vid Skånehantverk förbereds ett forsknings- och utvecklingsarbete i nordiskt sammanhang.

Kulturrådets synpunkter på de sammanfattande förslagen

1. Kulturrådet stöder tanken på en förbättrad inventering och samordning av dokumentationen beträffande traditionella hantverk. Rådet anser att detta helst bör ske genom stöd till och i samarbete med de institutioner som redan påbörja arbetet. Museerna har här en viktig roll vid såväl dokumentation som levandegörande. Ett särskilt ansvar och intresse ligger här för svenskt vidkommande på Nordiska museet, Skansen och Arbetets museum. För den samiska dokumentationen och samordningen av den svarar främst Ájtte museum, Jokkmokk. (Medlemsförslaget berör ej alls samiskt hantverk).

Vad gäller behovet av en gemensam förteckning över verksamma yrkesutövare ställer sig rådet tveksamt. Insatserna för inventering och uppföljning av aktuella data skulle troligen ställa sig alltför kostsamma i relation till användningen. Tillräcklig områdesorientering finns redan hos de samlande organen och inom respektive fackliga organisationer.

2. Informationsinsatser kring hantverk och hemslöjd är angelägna. Kulturrådet kan inte med nuvarande underlag i medlemsförslaget bedöma om ett nordiskt uppslagsverk om hantverk och hemslöjd med traditionell inriktning skulle vara den viktigaste satsningen härvidlag. Andra vägar via medier, databanker och läromedel av olika slag bör också övervägas.
3. Kulturrådet ser utvecklingsinsatser som mest närliggande och viktigt att satsa på i nuvarande läge, inte minst för att nå en uppväxande generation. På detta område är en kartläggning och samordning för bättre kunskap och resursanvändning angelägen. Detsamma gäller be-

hovet av en översikt vad gäller studiebidrag och stipendier i de olika nordiska länderna. Här behövs också samråd för nya och kompletterande utbildningsvägar.

4. Kulturrådet anser att initiativ och uppdrag under punkterna 1–3 bör genomföras av redan befintliga organ med god orientering inom hantverks- och slöjdområdet. Detta bör ske genom samråds- eller samarbetsförfaranden eller genom uppdrag där utredningar och liknande krävs. Denna form av nordiskt samarbete har förordats i Nordiska ministerrådets utredning om kulturellt samarbete i Norden. Kulturrådet som i tidigare yttranden stött sådana arbetsformer anser att förutsättningarna för ett särskilt nordiskt hantverksinstitut inte behöver utredas. I stället bör samarbetet mellan redan verkande organ underlättas.
5. Kulturrådet ställer sig bakom förslaget om en utökad versamhet på nordiskt plan vad gäller olika hantverks- och hemslöjdsorganisationers medverkan i kurser och utbildning bland barn, unga och "bland dem som på sin fritid ägnar sig åt hantverk och hemslöjd". I vad mån detta behöver utredas är oklart. Det verkar mer angeläget att stödja genomförandet av olika initiativ som tas på området.

Stockholm den 25 september 1990

Lars Engquist

Gudrun Vahlquist

Hantverkets folkhögskola:

Hantverkets folkhögskola i Leksand har anmodats att yttra sig över rubricerade medlemsförslag. Hantverkets folkhögskola har med stort intresse tagit del av förslaget och får med anledning härav anföra följande:

Inledning

Initiativ som medverkar till att frågor som berör hantverkets utveckling lyfts fram är positiva. Ett flertal rapporter, utredningar och projekt under 70- och 80-talet har i en del fall bidragit till att stärka hantverkets positioner. Satsningar inom utbildningar av olika slag har också bidragit till att hantverkssektorn säkrat kontinuiteten inom flera yrken. Noterbart är också att några helt "nya" yrken har kommit fram under de senaste åren.

I konkurrens med ny teknik och en snabb samhällsförändring, socialt och ekonomiskt, är det av största vikt att de yrken bereds plats, som har att göra med tankens och handens skapande.

Hantverkaren är ofta ensamföretagare och har därför en särställning

gentemot de medel- och stora företagen. Lagar och förordningar är sällan anpassade till det lilla fåmansföretaget (vissa förändringar är att vänta i Sverige i och med den nya skattereform som träder i kraft under 1991) som därför kämpar en ojämn kamp mot olika regelverk. Detta till trots har de traditionella hantverksyrkena överlevt flera århundraden i svenskt näringsliv.

Det föreliggande medlemsförslaget är ytterligare ett sätt att påpeka nödvändigheten av hantverkets roll och betydelse i dagens högteknologiska samhälles utbud av varor och tjänster. Förslaget är ett av många liknande som förts fram från olika organisationer, riksdagsmän/kvinnor eller andra från de olika nordiska ländernas riksdagar eller samarbetsorgan.

Förslaget innehåller flera intressanta frågeställningar som bör kommenteras ingående och vi hoppas att följande kan bidra till att påverka denna fråga i positiv riktning.

Hantverk – konsthantverk – hemslöjd – (bild)konst – förgivning/design

Medlemsförslagets rubrik är: ... ”om åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd”.

Här finns två begrepp som ofta används för att beskriva ett komplext och svårdefinierat område. Det är viktigt att klargöra *vilken* yrkesgrupp man riktar sig till och *vilka* utgångskriterier som diskussionen tar fasta på.

Å ena sidan kan man använda följande förutsättning: Hantverksyrken där yrket har en ekonomisk bärighet, dvs. hantverksyrken vilka den enskilde kan bygga en egen verksamhet på.

Å andra sidan kan man utgå ifrån följande: Kunskap – Kvalitet – Konkurrens – Kultur. Kunskap, att yrket har eller kräver en gedigen utbildning; att de produkter eller service som hantverkaren erbjuder skall hålla högsta kvalitet; att kvalitén håller en så hög standard att det blir ett verkningsfullt konkurrensmedel mot annan oseriös produktion samt att erfarenhet och vedertagen yrkeskunskap, ofta med mångårig bakgrund, överförs till yngre generationer och på så sätt bidrar till att bevara det hantverkskulturella arvet.

Det kan inledningsvis också vara av intresse att stanna inför begreppet *nordiskt hantverk och hemslöjd*.

Vad är nordiskt i detta sammanhang? Kulturspridning har genom årtusenden skett genom utbyte mellan folk och kulturer. Mellan olika kontinenter och genom direkta kontakter människor emellan. Detta har skett under de stora klassiska historiska perioderna liksom det skedde under den period i den nordiska historien då skandinaverna seglade i öst- och västerled samt ända bort till Konstantinopel! Detta kulturutbyte sker fortfarande och kanske ännu mer påtagligt i dag genom de moderna kommunikationerna. Det som är ”typiskt nordiskt” kan för andra männi-

skor i andra delar av världen innebära lika typiskt inhemskt, t. ex. när det gäller tekniska lösningar eller mönster och ornamentering.

Att det nordiska hantverket och/eller hemslöjden skulle inta en unik position gentemot andra länder i dessa sammanhang är svårt att påvisa.

Att det finns lokala mönstertraditioner eller sätt att använda material eller tekniker är självklart. Detta visar att utvecklingen går framåt – eller att människor är kreativa i sin utövning – och att företeelsen hantverk/hemslöjd inte är statisk.

I medlemsförslagets fortsatta diskussion används begreppen *hantverk* och *hemslöjd* för att beskriva en företeelse som har varit föremål för olika försök till definition.

Bl. a. kan följande rapporter och litteratur nämnas där man diskuterat denna fråga:

Nylén Anna-Maja, *Hemslöjd*, Stockholm, 1969. *Hemslöjd – kulturarbete, produktion, sysselsättning*. Betänkande av 1977 års hemslöjdsutredning. Stockholm 1979. (SOU 1979:77), *Hantverk – produktion med tradition*. Statens Industriverk. Stockholm 1981. (SIND 1981:2), *Konsthantverk och konsthantverkare*. Statens kulturråd. Stockholm 1983. (Rapport från Statens kulturråd 1983:4), *Rapport om Byggningshåndverkere og bygningsrestaurering*. Fredningsstyrelsen. Köpenhamn 1979. *Dokumentasjon, vern, videreføring og atterreisning av gamle håndverk*. Kirke- og undervisningsdepartementet. Oslo 1986. (NOU 1986:15). *Nordisk sammarbejde om de små yrkesfag*. Nordiska ministerrådet. 1987. (Stencilerad rapport). *Nordisk kunskapsbank för hantverk – ett nätverk mellan hantverkscentra*. Nordiska ministerrådet NIVU-projektet. Leksand 1988. (Rapport utarbetad av G. Ternhag, Dalarnas forskningsråd för Centrala Hantverksrådet, Leksand).

Ingen av dessa referenser har kunnat ge en hållbar och enkel definition av vad som är hantverk – konsthantverk – hemslöjd – (bild)konst – formgivning/design. Samtliga definitioner är gränsöverskridande och begreppsförvirringen är ibland total. Detta gör att diskussionen ofta får karaktären av personligt tyckande. Smaken blir avgörande.

Det finns också andra orsaker som kan ha bidragit till begreppsförvirringen. Avsaknaden av klart definierade avgränsningar mellan respektive begrepp, hierarkier och amatörismen. Vidare kan oseriösa företag i sin marknadsföring använda de olika begreppen för att ge produkter av dålig kvalitet en förhöjd status.

Håller yrkeskunnandet på att försvinna?

Det sägs i medlemsförslaget att det traditionella yrkeskunnandet är på god väg att försvinna. Detta är ett påstående som finns med i t. ex. flera utredningar och också i boken *Hantverk i Sverige* (LTs förlag i samarbete med Nordiska museet) som utkom 1989. Att: ... ”yrkeskunnandet numera överlever huvudsakligen som reparationshantverk” ... är ett påstående som inte har någon förankring i verkligheten.

Det finns inga belägg för att så är fallet. Varken branscherna inom olika hantverksyrken, Småföretagens Riksorganisation i Sverige (där de flesta hantverksföreningar i Sverige är anslutna) eller någon annan organisation eller myndighet har en sådan statistik tillgänglig.

Att många äldre hantverkare har lämnat sina hantverk och kunskaperna ej överförts till en ny generation är sant i flera fall. Varför ett långt yrkesliv inom ett traditionellt hantverk slutar så är det svårt att ge något svar på.

Det kan ha att göra med ett personligt ställningstagande eller att yrket som sådant har inneburit ett hårt och slitsamt liv som hantverkaren inte vill att den yngre generationen skall få uppleva. En annan orsak kan vara att vi, som utifrån betraktar dessa "utdöende" hantverk, har en glorifierad föreställning om hantverksyrket och en önskan om en fortsättning som ej är realistisk i dagens samhälle. Ytterligare en aspekt som ofta glöms bort är de svårigheter egenföretagande innebär. Alltför sällan diskuteras de företagsekonomiska frågorna. Kostnader och löner är de facto på en väsentligt högre nivå än bara för 20–30 år sedan.

På utbildningssidan finns det många belägg för att hantverksyrkena lever kvar och får det nödvändiga tillskott på yrkeskunniga hantverkare som behövs. I Sverige t. ex. har gymnasieskolan sedan mitten av 70-talet anordnat en tvåårig gymnasial utbildning kallad Kurs i Hantverksteknik. Dessutom finns det specialsolor som Guldsmedsskolan, Optiker- och urmakarskolan, Gjuteriskolan (där utbildningsplatser också är reserverade för de övriga nordiska länderna) samt ett flertal andra utbildningsanordnare. Situationen för de övriga nordiska länderna är ungefär liknande. (Se vidare under rubriken Centrala Hantverksrådet).

Vem representerar vem?

Det är viktigt att komma ihåg att det sedan flera år tillbaka finns organisationer och myndigheter som ansvarat för dessa frågor och aktivt verkar för "sitt område" och dess utveckling:

Hantverks/Småföretagarorganisationerna i de olika nordiska länderna:

Håndværksrådet, Danmark

Centralförbundet för Hantverk och Småindustri (Pienteollisuuden Keskusliitto), Finland

Landssamband Iðnaðarmanna, Island

Næringslivets Hovedorganisasjon, Norge

(tid. Norges Håndverkerforbund)

Småföretagens Riksorganisation, Sverige

(tid. Sveriges Hantverks- och Industriorganisation) med bl. a. Hantverkets folkhögskola och Centrala hantverksrådet.

Hemslöjdsrörelsen har liknande organisationer:

Centralförbundet för Hemslöjd, Finland

Dansk Husflid
 Føroyskt Heimavirki
 Heimilisiðnaðarfélag Íslands. Island
 Norges Husflidslag
 Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund

I en del av de nordiska länderna finns också sedan många år en konsulentverksamhet som arbetar på lokalplanet med utbildning, information och inventeringar m. m.

Inom *konsthandverkssektorn* finns motsvarande organisationer t. ex. i Sverige: KIF, Design Center (Stockholm, Malmö), Föreningen Svensk Form.

I Danmark: Dansk Design Center, i Norge Landsforbundet Norsk form, Form Island samt Konstflitföreningen i Finland samt dessutom andra intresse- eller fackorganisationer (dessa är anslutna till Scandinavian Design Council). Liknande organisationer finns för (*bild*)konst både på riks- och lokalplanet.

Kulturpolitik eller näringspolitik?

Det anförs i medlemsförslaget att frågan är kulturpolitiskt viktig. Detta är sant. Det finns därutöver en viktig aspekt som inte diskuteras och det är den *näringspolitiska* frågan. Hur överlever hantverksföretagen (enmansföretagen) och hur ser framtiden ut? Finns det utrymme i det högteknologiska samhället för murare, plåtslagare, dekopörer, vävare, krukmakare, stukatörer m fl.?

Denna fråga är central med hänvisning till vad som tidigare påpekats om egenföretagens situation.

Inom hemslöjdsområdet är det i verkligheten så att det inte går att överleva som slöjdare. Den produktionsvolym som en heltidsslöjdande person kommer upp till ger inte den omsättning som behövs för att klara en normalfamilj och normalstandard.

Ett europeiskt perspektiv

Inom ramen för det europeiska samarbetet pågår det flera diskussioner om gemensamma utbildningsstrategier för framtiden. Detta gäller medlemmarna i Europarådet och framförallt de tolv EG-medlemsländerna. På en konferens i mars 1990 i München diskuterades bl. a. dessa frågor. Inom EG finns det bl. a. ett organ: CEDEFOP (europeiskt center för utveckling av yrkesutbildning) som framförallt arbetar med jämförbarhetsfrågor på yrkesutbildningsområdet. Andra förslag är t. ex. att utarbeta en form av gemensamt EG-yrkesbevis som skall vara gångbart inom den inre marknaden.

Vidare finns det olika institutioner som specialiserat sig på bl. a. bygghantverk och restaureringsfrågor (t. ex. Fulda i Västtyskland och Venedig i Italien). Flera av dessa satsningar har sitt ursprung i konferenser som hölls

i mitten av 70-talet bl. a. i samband med det europeiska byggnadsvårdsåret.

Tyvärr saknades det ett fungerande nätverk mellan de olika länderna för att få ut aktuell och nödvändig information. Länder som inte är med i EG har ännu svårare att hålla sig informerade om dessa frågor.

Internationellt

Det är viktigt att ha internationella utblickar och vara lyhörd för andra länders kultur, traditioner och speciella särarter.

Det är ännu viktigare att vi först på hemmaplan kommer fram med konkreta och genomförbara förslag inom detta område.

Den oro som förs fram i medlemsförslaget, att den kulturella särarten kan komma att påverkas, är överdriven. Med kunniga människor som har förmågan att utveckla sig och skaffa sig kunskap kan man se framåt med tillförsikt.

Nordiskt samarbete

Det har, som det anförs i medlemsförslaget, gjorts satsningar inom detta område bl. a. genom Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. Vissa av dessa satsningar har riktat sig till utbildningsarrangörer, lärare m. fl. Det räcker dock inte att sporadiskt anordna seminarier och konferenser och enstaka projekt. Här skulle en mer långsiktig satsning göras.

Inom de nämnda organisationerna finns det en mångfald av möjligheter för den som vill förkovra sig i ett yrke eller någon speciell teknik. Det finns också information tillgänglig. Bra exempel på denna information är den finländska hemslöjdsorganisationens kursprogram för 1990.

Tyvärr är det så att information om aktuella utbildningar, kurser m. m. har svårt att nå ut. Här finns det möjligheter att konkret genomföra ett projekt som syftar till att skapa ett nordiskt informationsforum där dessa frågor presenteras för specialintresserade och för en bredare publik.

Dokumentation

Förslagsställarna anser att en väsentlig uppgift för Nordiska rådet är att ta initiativ till dokumentation inom området hantverk och hemslöjd.

När det gäller dokumentationsfrågor, så finns det redan flera rapporter och pågående projekt eller etablerade register inom hantverks- och hemslöjdsområdet.

På bl. a. följande platser finns redan organiserad dokumentation:

Hemslöjdsmuséet i Jyväskylä, Finland

Aarhus tekniske skole, Danmark

De Sandvigske samlinger, Maihaugen, Lillehammer, Norge

Centrala Hantverksrådet, Leksand, Sverige

SIFUs Hantverksbibliotek/Nord. muséet, Stockholm, Sverige

Näas Hantverkscentrum — Kunskapsbanken för byggnadsvård, Näas slott, Floda, Sverige

Flertalet av de större museerna i Norden m. fl.

I detta sammanhang bör noteras att det redan 1985 diskuterades ett: *Nordisk kurs- og kultursenter på Dalåsen i Fjaler i Vest-Noreg 1985* inom den nordiska hemslöjdsrörelsen. Där står bl. a. ... ”eit nordisk senter for husflid” och som arbetsuppgifter föreslogs ... ”et nordisk dokumentasjons-senter og forsknings-senter”. Detta projekt har ej genomförts.

1988 presenterades en rapport inom ramen för Nordiska ministerrådets NIVU-projekt. *Nordisk kunskapsbank för hantverk* — ett nätverk mellan hantverkscentra, Ternhag G. Centrala Hantverksrådet, Leksand 1988. Rapporten är ett försök till utvecklingsarbete inom hantverkssektorn. Några dokumentationsprojekt utifrån vad som anförs i rapporten har ej genomförts. I materialet finns det flera uppslag till konkreta åtgärder.

Vid De Sandvigske samlinger Maihaugen, Lillehammer, Norge pågår ett rikstäckande projekt. Ett hantverksregister är under uppbyggnad och har som mål att bl. a. samla in uppgifter om traditionella hantverkskunskaper, dokumentation, utbildningsutbud inom hantverk och hemslöjd samt visa på var redan befintlig dokumentation finns i Norge.

Vid Aarhus tekniske skole och Raadvad-center, Lyngby finns dokumentation inom hantverksområdet. Aarhus tekniske skole har dessutom tagit fram ett antal videofilmer om hantverk.

Det finns som synes sedan en tid etablerad dokumentation i de olika nordiska länderna. Svårigheterna (om de finns) är att få till stånd ett informationssamarbete och framförallt ett utbyte av information (se rapporten om Nordisk kunskapsbank för hantverk).

I medlemsförslaget hänvisas bl. a. till boken *Hantverk i Sverige* som ett viktigt dokument. Boken är en bra genomgång av de traditionella hantverkens historia och framväxt. Det som saknas är hantverkets roll i dag och en beskrivning av hantverksföretaget i det högteknologiskt-postmoderna samhället. Vem beskriver hantverket utifrån denna aspekt?

Hantverk/hemslöjd och miljön

Det är knappast någon skrift eller större konferens som inte har med en punkt som handlar om miljöfrågor. Det är viktigt och nödvändigt.

När det gäller hantverks- och hemslöjdssektorn så kan miljöfrågan vara viktig både när det gäller den småskaliga tillverkningen och marknadsföringen. Här har t. ex. den unga generationen en viktig funktion att fylla, dels som miljömedvetna konsumenter och dels som kunniga yrkesutövare med krav på en god arbetsmiljö.

Därmed inte sagt att vi skall återgå till gammaldags föråldrad teknik som gör produkter och service dyr och svåråtkomlig. Den moderna tekniken får inte förringas till förmån för nostalgisk hantverksromantik. Skall vi ha handhyvlat virke till möbelindustrin och bannlysa maskinvävt tyg?

Hur många hantverkare finns det?

Påståendet i medlemsförslaget att de traditionella hantverksyrkena ... ”sysselsätter få personer och utövas i regel på amatörbasis” ... (sid. 2), är mycket anmärkningsvärt. Var finns belägg för ett sådant påstående? Vilken statistik kan bevisa att så är fallet?

Inom vissa hemslöjdstekniker, ja, kanske ... Generellt går det dock inte att föra fram ett sådant argument.

Här visar det sig att diskussionen om hantverk och hemslöjd inte så lätt fallas in i samma grupp. Det uppstår genast tvetydigheter om *vad* man egentligen åsyftar.

Utbildning och kunskapsnivå

I medlemsförslaget hänvisas till exemplet Hantverkets folkhögskola i Leksand. Sedan ett antal år bedrivs där undervisning i olika hantverksyrken (se nedan). Det finns förmodligen flera utbildningsanordnare i Norden som bedriver hantverksutbildning liknande denna (se informations- och faktabännen Hantverksutbildningar).

Genomgående för dessa utbildningar är att utbildningsnivån ligger på ett mycket högt plan. I de flesta fall är dessa utbildningar öppna för studerande från hela Norden. Hantverksutbildningar måste hållas på en hög nivå för att bli trovärdiga. Därför är det viktigt att göra åtskillnad på den typ av kursverksamhet som i första hand vänder sig till icke yrkesinriktade grupper och de som valt att satsa på en gedigen hantverksutbildning.

Samtliga nordiska länder har någon form av kompetensbevis inom de flesta hantverksyrken. I bl. a. Danmark, Norge och Sverige finns gesäll- och mästarbrevsbehörigheten kvar.

I Finland har man tagit bort dessa begrepp och kallar motsvarigheten för yrkesexamen och högre yrkesexamen (utbildningskraven är på samma höga nivå som tidigare).

I detta sammanhang är det viktigt att komma ihåg att vissa yrken i dagens samhälle inte kräver så många yrkesutövare. Kommunikationer och annan teknik har gjort att det idag är lättare både för kunden och hantverkaren att nå varandra trots avstånden. Det måste också finnas ett reellt behov inom branschen så att det inte blir en överetablering bland hantverkarna och som leder till minskad lönsamhet och att det blir svårare att överleva på sitt yrke. Denna balansgång mellan utbud och efterfrågan inom de olika hantverksyrkena är svår. Det finns ingen enkel lösning på hur denna information inom respektive yrkeskår kan hållas aktuell.

När det gäller hemslöjd är dessa farhågor obefogade då de flesta hemslöjdskurser i första hand inte leder till ett yrkesutövande.

Hemslöjdsorganisationerna i de nordiska länderna har funnits i många år. På senare år har tillströmningen till kurser och andra aktiviteter förmodligen ökat totalt sett. Kursverksamheten inom hemslöjdsrörelsen i de

olika länderna är välutvecklad och det tillkommer nya kurser varje år. Dessutom finns det på många håll i Norden hemslöjdskonsulenter som gör stora insatser på lokalplanet.

Förslagsställarna föreslår t. ex. att nordiska hemslöjdsläger skall anordnas för att främja gemenskapen och utbytet mellan unga och äldre. Det bör påpekas att 1989 hölls *det sjätte nordiska hemslöjdsläget*.

Vidare hölls i juli 1989 det 20:e nordiska hemslöjdstinget i Sunne/ Värmland, Sverige. I samband med detta ting avgjordes också en nordisk hemslöjdstävling.

Det finns sedan många år etablerade organisationer, myndigheter, föreningar etc. i de nordiska länderna som har fungerande organisation och verksamhet. De arbetar intensivt för att stärka hantverks- och hemslöjdsområdet. Vi tror inte att "genom att gå samman om resurserna kan länderna uppnå mer än vad som är möjligt vart för sig" (sid. 3).

Det är viktigt att det finns fungerande nordiska samarbetsorgan med en långsiktig målsättning. Det är också mycket viktigt att varje land satsar sina resurser på att arbeta med dessa frågor och, via lämpliga gemensamma nordiska projekt etc., utbyter idéer och erfarenheter kring viktiga frågor.

En presentation av Hantverkets folkhögskola och dess samarbetspartner Centrala Hantverksrådet.

Hantverkets folkhögskola

Hantverkets folkhögskola är en relativt ung folkhögskola som startades 1953.

Ända från början har skolans huvudinriktning varit hantverk och företagsekonomi, med inriktning på *små* företag. Inom konsthantverksområdet bedrivs undervisning i keramik, smide (silver) och textil. Utbildningen är två-årig.

Då hantverksutredningen kom 1981, där man bl. a. diskuterade de udda och små hantverkens ställning och möjlighet till överlevnad, tog skolan sitt ansvar och påbörjade utbildningar inom en del olika hotade hantverk.

På skolan finns idag en kurs på tre terminer i traditionellt *bokbinderi*. Utbildningen genomförs i samarbete med Svenska bokbinderiföreningen och har pågått sedan 1980. Ett flertal studerande som genomgått utbildningen har erbjudits arbete inom bokbinderibranschen eller startat egna företag. Dessutom genomförs ett antal fördjupningskurser i t. ex. förgyllning, marmorering av papper, för aktiva bokbindare som önskar vidare- och fortbildning.

1982 startade en fyraårig kurs: *Att bygga och reparera violiner*. Den första gruppen elever avlade sina gesällprov 1986 och då rekryterades en ny grupp med nordisk sammansättning: fem från Norge, en från Finland och fem från Sverige. Dessa har våren 1990 avlagt sina gesällprov.

Denna utbildning kommer nu att tillfälligtvis vara vilande.

Mellan 1985–1988 genomfördes en tre-årig sadelmakarutbildning på skolan. Nio studerande avlade sina gesällprov våren 1988. Fr. o. m. hösten 1990 kommer en ny tre-årig utbildning i *sadelmakeri och läder-/skinnarbete* att arrangeras. Denna utbildning röner stort intresse och över 30 personer har ansökt om utbildningsplatser.

Fr. o. m. januari 1991 kommer skolan att starta en utbildning för *pianotekniker* (reparation/renovering och stämning av piano- och klaverinstrument). Målsättningen är att skapa ett centrum för utbildning av musikinstrumenthantverkare i Leksand och detta är Hantverkets folkhögskola nu på god väg att göra. Denna utbildning blir en naturlig efterföljare till violinbyggerutbildningen.

Det räcker dock inte enbart med att vara en duktig hantverkare. Hantverkaren måste dessutom kunna en del företagsekonomi. Därför har skolan en två-årig kurs i *företagsekonomi*. Tillsammans med Småföretagens Riksorganisation har skolan också utvecklat det s. k. Företagardiplotet. Detta företagardiplom består av fyra delkurser om totalt 120 timmar. Kurserna genomförs över hela landet. De elever som genomgår en hantverksutbildning på Hantverkets folkhögskola får också möjlighet till en ekonomisk grundutbildning, för att underlätta en framtida etablering som hantverkare och småföretagare.

Skolan har också en medialinje med inriktning på radio- och videoproduktion.

Meningen är att denna linje kan vara ett komplement till hantverkskurserna genom att bl. a. dokumentera olika typer av hantverk och sprida information om dessa för en vidare krets.

Skolan har skapat en totalpedagogik där bl. a. branschundersökningar och en nära kontakt med yrkesverksamma hantverkare (genom bl. a. Centrala Hantverksrådet) underlättar möjligheterna att i ett senare skede starta utbildningar inom små och udda hantverk.

I takt med att behoven fylls med yrkeskunniga hantverkare, avvaktar man med vidare utbildningar tills dess man ser att de flesta kan etablera sig och försörja sig inom yrket. Förutom de ovan beskrivna långa hantverkskurserna har skolan en vitt förgrenad *kortkursverksamhet* inom skilda hantverksyrken. Nämnas kan t. ex. specialkurser för privatbokbindare, murning av kakelugnar, gamla måleritekniker (marmorering, ådring m. m.).

Centrala Hantverksrådet

Centrala Hantverksrådet bildades 1983 på initiativ från Småföretagens Riksorganisation (tidigare Sveriges Hantverks- och Industriorganisation – Familjeförtetagen/SHIO-F). I Hantverksrådet finns ytterligare några tunga organisationer och myndigheter representerade: Statens Industriverk SIND (står huvudsakligen för Hantverksrådets medel), Stiftelsen Institutet för Företagsutveckling SIFU och Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund SHR. Samarbete sker också med en referensgrupp bestående av flera andra organisationer och myndigheter.

Huvudman för Centrala Hantverksrådet och Hantverkets folkhögskola är Småföretagens Riksorganisation via stiftelsen Hantverksfrämjandet. Hantverksrådet arbetar i nära samverkan med Hantverkets folkhögskola.

Hantverksrådets uppgift är bl. a. att arbeta för att flytta fram hantverkets positioner i Sverige. Arbetet bedrivs bl. a. genom informations- och marknadsföringsinsatser för att främja hantverk och hantverksutbildningar.

Hantverksrådet genomför också branschenkäter och undersökningar som i sin förlängning kan leda till att utbildningar kan genomföras t. ex. på Hantverkets folkhögskola.

Centrala Hantverksrådet har genomfört en totalinventering av hantverksutbildningar i Sverige. Detta material har sammanställts i informations- och faktapärmen *Hantverksutbildningar (1989)*. Pärmen har distri-

buerats till ca 1 500 SYO-konsulenter, yrkes- och arbetsvägledare, lärare samt andra institutioner runt om i Sverige.

Pärmen har också överlämnats till olika nordiska organisationer och intressenter samt till Nordiska ministerrådet i Köpenhamn. Pärmen håller nu på att kompletteras med information om hantverksutbildningar i Norden samt en mindre del om övriga Europa och ett internationellt perspektiv.

Hantverksrådet har som tidigare nämnts, med medel från Nordiska ministerrådet, tagit fram en rapport om en nordisk kunskapsbank inom hantverksområdet.

Genom att ha kontakt med de olika hantverksorganisationerna försöker rådet hålla information om hantverk och utbildning aktuell.

Centrala Hantverksrådet har, genom att samla information och kunskap inom hantverkssektorn, målsättningen att få en rikstäckande funktion med syfte att sprida kunskap och aktuell information till bl. a. privatpersoner, organisationer och myndigheter i landet. Centrala Hantverksrådet har tillsammans med Hantverkets folkhögskola bl. a. arrangerat konferenser och seminarier om hantverk och hantverksutbildningar.

Avslutning

Medlemsförslaget avslutas med ett antal att-satser där Nordiska rådet rekommenderar ministerrådet att vidta olika åtgärder inom hantverks- och hemslöjdsområdet.

Vi vill avslutningsvis lämna några kommentarer till dessa.

1. ... "inventering av traditionellt hantverk och hemslöjd samt upprätta förteckningar över verksamma yrkesutövare" ...

Som framgår av vårt svar finns det redan idag en rad institutioner som på olika sätt och med olika inriktning arbetar med dokumentation inom detta området. Det framstår som ett gigantiskt arbete att på nordisk basis genomföra en sådan dokumentation. Det måste också finnas en målsättning och ett användarintresse för en sådan satsning.

Att genomföra förteckningar över verksamma yrkesutövare är orealistiskt. Här finns t.ex. mycket viktiga principiella frågor som är mycket svårlösta:

Vem skall ha rätt till att medverka i förteckningen? Vem skall bedöma kraven för att få medverka? *Vill* alla dessa "yrkesutövare" delta i en sådan registrering? Vem skall använda detta register?

Vem skall ha ansvar för att denna förteckning uppdateras regelbundet och hålls aktuell (går det)? Till vilken nytta är kunskapen om att det finns en smyckeslöjdare i Ystad och en träsnidare i Västfjord – egentligen?

Som information kan nämnas följande:

Sedan Centrala Hantverksrådet bildades har diskussioner förts huruvida ett register skall inrättas över "alla" verksamma hantverkare i Sverige. Crafts Council i England har bl. a. varit förebild för detta resonemang. Med hänvisning till bl. a. de principiella frågor som också berörs under

punkt 1 (ovan) i detta yttrande, har Hantverksrådet konstaterat att denna uppgift är ogenomförbar. Den viktigaste orsaken till ställningstagandet är: möjligheterna att hålla ett tilltänkt register aktuellt och uppdaterat samt hur informationen skulle kunna distribueras till presumtiva användare.

Hantverksrådet har därför kommit fram till en annan lösning. Ett projekt har startats där målsättningen är att rådet skall samla in alla tillgängliga officiella register över hantverksorganisationer, branschförbund, hantverks- och konsthantverkskooperativ, hemslöjdsorganisationer (föreningar, konsulenter, kursgårdar m. m.), intresseföreningar m. fl.

Denna förteckning över redan befintliga register skall sammanställas i en informationskatalog med arbetsnamnet: *Var finner jag en hantverkare*. Här skall den enskilde konsumenten – kunden, organisationen, skolan, arkitekten, föreningen, museet, myndigheten etc. kunna söka sig fram till en lämplig kontakt för att så småningom hitta den enskilde hantverkaren som kan bidra med sin speciella yrkeskunskap.

Centrala Hantverksrådet har ambitionen att skaffa sig denna överblick och är övertygat om att det är lättare att ha en bred kunskap om dessa kända etablerade register än över enskilda hantverkare. Hantverksrådet hoppas att före årets slut kunna publicera den insamlade informationen.

2. ... ”ett centralt nordiskt uppslagsverk samt upplysningsmaterial” ...

Dokumentation är nödvändig och fyller sin funktion i många sammanhang. Att utarbeta ett centralt nordiskt uppslagsverk inom detta område måste förutsätta att det finns en stor målgrupp och användningsområde. Vilken denna målgrupp är och i vilket sammanhang det primärt skall användas framgår ej av motionstexten.

Vi hänvisar till befintlig dokumentation och efterlyser istället kanaler som gör det möjligt att på lämpligt sätt använda redan insamlat och dokumenterat material. Lättillgänglig information som omfattar hela Norden bör gå att få fram med utgångspunkt från befintliga publikationer, broschyrer, utbildningskataloger och annat informationsmaterial.

3. ... ”kartlägga och beskriva utbildningsmöjligheter samt förutsättningar för samnordiska utbildningar” ...

Vi hänvisar bl. a. till den dokumentation som Centrala Hantverksrådet gjort på detta område. Det finns redan flera informativa och återkommande utbildningskataloger som är lättillgängliga. I vissa fall krävs endast insatser för översättningsarbete.

Åtgärder på detta område skulle omfatta en systematisk insamling och sammanställning av aktuellt material, samt regelbunden distribution till samtliga nordiska länder. Samnordiska utbildningar behöver inte skapas – de finns där redan. Det gäller snarare att göra dem kända för konsumenten.

4. ... "upprätta ett nordiskt hantverksinstitut" ...

Inom de olika nordiska länderna finns det ett flertal mycket väl etablerade och lämpliga institutioner, skolor och kursgårdar för detta ändamål. Att utöver dessa etablera en ny – nordisk hantverksinstitution – vore att slösa en ansevärd resurs som på ett bättre sätt kan användas till att stärka och vidareutveckla redan befintliga kunskapscentra. Även här skulle resurser kunna användas till att ta fram nya utbildningar, kurser m. m. tillgängliga för både den yrkesinriktade och den amatörinriktade publiken.

5. ... "kurser bland barn och unga samt bland dem som på sin fritid ägnar sig åt hantverk och hemslöjd" ...

Det är viktigt att vi förvaltar vårt kulturarv väl och överför kunskaper och erfarenheter till den kommande generationen. Den sista och avslutande punkten tar upp denna aspekt.

Vi är tveksamma till förslaget som framförs i den sista att-satsen i medlemsförslaget. Här hänvisas till barn och unga samt till dem som på sin *fritid* ägnar sig åt hantverk och hemslöjd.

Vi hänvisar till det som tidigare framförts i detta yttrande, särskilt de frågor som har att göra med småföretagande, och grundförutsättningarna för att ett levande hantverk skall kunna överleva.

I stället för att inom ramen för det nordiska samarbetet satsa resurser på verksamheter som redan finns etablerade i respektive land, och förespråka uppbyggandet av tunga institutioner för att bevara och vidareutveckla ett nordiskt kulturellt hantverks- och hemslöjdsarv, föreslår vi följande:

- att initiativ tas till en genomlysning av nuvarande befintliga resurser inom hantverks- och hemslöjdsområdet i Danmark, Finland (Åland), Färöarna, Island, Norge och Sverige samt hur de kan utnyttjas i ett nordiskt sammanhang,
- att redan etablerade organisationer och andra institutioner undersöker förutsättningarna för ett nordiskt symposium där dessa frågor diskuteras, särskilt med tanke på de diskussioner som nu förs inom EG på utbildningssidan,
- att på nordisk basis verka för möjligheterna till ett större studerande- och kulturutbyte mellan de nordiska länderna när det gäller hantverk och hemslöjd genom att avsätta medel till stipendier m. m. (vid sidan av Nordplus),
- att på nordisk basis göra det möjligt för redan etablerade organisationer och andra företrädare för hantverk och slöjd, att erhålla medel för satsningar inom vissa specialområden (t. ex. Maihaugen för utvecklandet av hantverksregistret, Centrala Hantverksrådet för genomförandet av en inventering av hantverksutbildningar i Norden, Hemslöjds museet, Jyväskylä för att genomföra projekt till gagn för nordisk dokumentation inom hemslöjdens område, Tekniske skolen Aarhus för att kunna sprida information och distribuera olika produktioner av videofilmer),

- att det med hjälp av nordiska medel utarbetas en nordisk informationskrift/nyhetsblad om hantverk och hemslöjd att utkomma med fyra nummer/år. Ansvaret kan lämpligen göras rullande mellan de olika länderna och redaktionsansvaret skötas av en redaktionskommitté med de olika länderna representerade.
- att medel anvisas till ett nyinrättat nordiskt hantverksstipendium samt ett liknande stipendium för hemslöjd.

Dessa är några konkreta och praktiskt genomförbara förslag som Hantverkets folkhögskola vill föreslå med anledning av vårt yttrande.

De frågor som tas upp i medlemsförslaget har i flera fall att göra med information. Denna fråga är mycket konkret och intressant att diskutera. I dagens informationssamhälle är det inte *bristen* på information som är problemet, utan *hur* befintlig information skall nå ut till den intresserade kursdeltagaren, den studerande eller konsumenten.

Här finns stora möjligheter att få till stånd ett fruktbart nordiskt samarbete. Avslutningsvis vill vi också framföra att vi är beredda att medverka i kommande diskussioner i dessa och andra frågor.

Leksand den 25 maj 1950

Jörgen Nilsson

Rektor, Hantverkets folkhögskola

Börje Hagman

Konsulent, Centrala Hantverksrådet

Sätergläntan – Hemslöjdens gård:

Sätergläntan, Hemslöjdens gård är hemslöjdsrörelsens skola och bedriver undervisning i olika hemslöjds – slöjdämnen. Terminskurser i vävning och sömnad samt från och med höstterminen 1990 även i träslöjd är huvudkurser. Därutöver anordnas kortare kurser i en mängd olika slöjdtekniker. 1989 anordnades 94 kurser med 1025 elever. Skolan är en internatskola belägen i Dalarna i Leksands kommun. Sätergläntan är en fristående skola och har statsbidrag till undervisningen. Från Sätergläntan ser vi mycket positivt på det medlemsförslag som är lagt fram i Nordiska rådet. Förslaget kan få stor betydelse för hemslöjden i Norden, för slöjdens utveckling, för att bevara och fördjupa kunskapen om slöjdtekniker samt för hemslöjdens förutsättningar i framtiden.

Sätergläntan har möjlighet och kapacitet att arrangera nordiska kurser i olika slöjdtekniker. I skolans ordinarie verksamhet finns redan nu ett stort antal varierande kurser i slöjdtekniker och för dessa engageras lärare med

speciell kompetens. Sätergläntan har därför erfarenhet av att anordna kurser efter önskemål. För dessa kan lärare från hela Norden engageras. På så sätt kan kunskaper och erfarenheter tas tillvara och förmedlas.

En nordisk dokumentation över den traditionella hemslöjden skulle vara ett värdefullt instrument i arbetet med att bevara och utveckla hemslöjden i Norden. Det är dock viktigt att det utöver slöjden och de olika slöjdteknikerna också finns uppgifter om litteratur, filmer, bilder och råvarutillgång så att dokumentationen blir så fullödlig som möjligt.

Inom utbildningen finns det stora möjligheter att skapa gemensamma utbildningar speciellt inom "smala" områden där varje enskilt land ej har möjlighet att anordna en kvalificerad utbildning. Som exempel kan nämnas en vävutbildning på hög nivå, som kan ge näring åt experimentell vävning, forskning och utveckling inom vävområdet.

Nordens Husflidsförbund har sedan 1920-talet utgjort en samlande organisation för hemslöjdsrörelserna i Norden. Medlemmar är de nordiska ländernas centrala hemslöjdsorganisationer.

Under senare år har Nordens Husflidsförbund sökt bredda och intensifiera sin verksamhet bl. a. genom utbyte av erfarenheter och genom att varje år sedan 1984 anordna ett nordiskt hemslöjdsläger. Hemslöjdslägret är öppet för alla inom Norden. Under den vecka som lägret pågår slöjdar man tillsammans, får inblick i värdlandets slöjdtradition och lever tillsammans under enkla former. Trots att det arrangerande landet försöker att hålla nere kostnaderna blir det ändå relativt dyrbart för t. ex. familjer med barn, på grund av att bl. a. resorna kostar mycket. Ändå deltar många familjer och åldersfördelningen spänner mellan 4 – 80 år.

Nordens Husflidsförbund har en mycket enkel organisation där varje land svarar för det organisatoriska under 3 år. Nackdelen med detta förfarande är att det är svårt att uppehålla en kontinuitet i arbetet. Det väljs nya ledamöter i presidiet och det blir mer och mer angeläget att få en fastare organisation för Nordens Husflidsförbund.

Eftersom hemslöjdsrörelserna i Norden arbetar med mycket små ekonomiska medel, men med många idéer och ett stort engagemang, skulle ett ökat samarbete med Nordiska rådet betyda mycket för hemslöjdens utveckling.

Nordens Husflidsförbund är berett att ta på sig ett ökat ansvar för ungdomsverksamhet, utbildning, utställningar och samnordiska hemslöjdsarrangemang.

Sätergläntan, Hemslöjdens gård ser med stort intresse fram emot de förslag som den föreslagna utredningen kommer fram till. Sätergläntan är berett att medverka i ett mer intensivt utbyte och utveckling av undervisningen inom hemslöjdens område. Detta gäller säkert även andra skolor i Norden där respektive hemslöjdsorganisation är huvudman.

Det måste vara en viktig uppgift för Nordiska rådet att på olika sätt

stödja ideella nordiska organisationer som är beredda att ta på sig ett ökat ansvar.

Insjön den 25 maj 1990

För Sätergläntan, Hemslöjdens gård

Ingegärd Oskarsson

Ordförande

Greta Johansson
Rektor

Småföretagens riksorganisation:

Sammanfattningsvis anser Småföretagens riksorganisation det positivt med ett nordiskt samarbete i hantverksfrågor. Förutsättningarna för ett nordiskt hantverksinstitut bör kunna prövas. Vi ställer oss däremot tveksamma till inrättandet av stora gemensamma register över verksamma yrkesutövare.

Småföretagens riksorganisation anser det angeläget att de traditionella hantverksyrkena ges möjlighet att överleva och utvecklas i samhället jämtes med industri med modern teknik. Hantverkets betydelse som kulturbevarare skall inte underskattas men dess möjlighet att skapa arbetstillfällen t. ex. i glesbygd och att bidra med energisnål och miljövänlig produktion är också viktiga argument i den fortsatta marknadsföringen av hantverket.

Glädjande nog tycks hantverkets törnrosasömn vara över. Allt fler, såväl privatpersoner som organisationer och myndigheter, intresserar sig idag för hantverkets framtid. Ett vidgat nordiskt samarbete i hantverksfrågor har därför stor betydelse för att det nyvaknade intresset för hantverk skall kunna hållas vid liv.

I förslaget sägs att de nordiska ländernas samlade resurser kan bidra till att bevara det hantverksmässiga kunnandet. Man föreslår bl. a. nordisk dokumentation av hantverk, en förteckning över verksamma yrkesutövare, och en kartläggning av utbildningsmöjligheter. Man föreslår även att förutsättningarna för ett nordiskt hantverksinstitut skall prövas.

Samtliga listade åtgärder är viktiga var och en för sig men en del är redan gjort åtminstone för svensk räkning. Boken Hantverk i Sverige är ett sådant exempel. Likaså har Centrala Hantverksrådet kartlagt utbildningsmöjligheter i Sverige. Kartläggningen skall följas upp kontinuerligt och uppdateras. En dylik kartläggning genomförd av samtliga de nordiska länderna skulle självklart vara av stort värde. Vi hyser emellertid viss tveksamhet till förslaget att endast ha stora samordnade register i Norden.

Hur stora är möjligheterna att dessa hålls åjour, hur skall de användas och för vem görs de?

De konkreta problem, som Småföretagens riksorganisation nästan dagligen kommer i kontakt med när det gäller i hantverksfrågor, är i stället bristen på information om olika hantverksyrken, ekonomiska möjligheter för intresserade ungdomar att ägna sig åt hantverksstudier på heltid samt brist på läromedel.

Det saknas också uppgifter över vilka läromedel som de nordiska länderna har inom hantverksyrken. Det skulle därför var mycket värdefullt om Nordiska rådet bidrog till att en dylik genomgång och förteckning kom till stånd. I Sverige har någon enstaka bransch eller gammal yrkesman dokumenterat ett specifikt yrkesområde i instruktivt upplagda och delvis självinstruerande läromedel. Denna dokumentation och beskrivning av arbetsmetoder kan inom vissa områden brådska eftersom det finns få utövare och inga efterföljare.

Ett samnordiskt projekt för produktion av läromedel, t. ex. med hjälp av videoteknik skulle kunna fylla både ett dokumentations- och läromedelsbehov. Den moderna kommunikationstekniken i form av TV, video och data har överhuvudtaget utnyttjats för litet i samband med informationen om och undervisningen i hantverk.

Det borde också finnas större ekonomiska möjligheter för hantverksutövare, lärare och utbildningsmyndigheter att regelbundet träffas över gränserna för att stämma av respektive lands verksamhet. Samordning av fortbildning pågår redan men utbildningsutbudet baseras i högre grad på myndigheternas förslag än på utövarnas behov.

Slutligen vill vi påpeka att hantverket kräver lång inlärning och får inte betraktas som en amatörsyssla som skall bedrivas på fritid vilket antyds i medlemsförslaget. Hantverk som binäring är däremot ett viktigt inslag i samhällsekonomin. I alla sammanhang skall emellertid konsumenten kunna garanteras att arbetet utförs yrkesmässigt. Vi vill i detta sammanhang uppmärksamma vår kampanj för att anlita Mästare.

Stockholm den 14 maj 1990

Småföretagens riksorganisation

Anders Åberg

Christina Lundh

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund:

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund (SHR) har med stort intresse tagit del av medlemsförslaget, som tar upp flera frågor av centralt intresse för SHR.

Sätergläntan, Hemslöjdens gård, som är hemslöjdsrörelsens skola, har liksom SHR beretts tillfälle att avge yttrande över förslaget (*se ovan*). Sätergläntan har i första hand tagit upp de olika utbildningsfrågor som aktualiserats. SHR delar Sätergläntans synpunkter.

SHR instämmer i motionärernas bedömning att hantverket och hemslöjden är hotade verksamheter i hela Norden. Det bör dock noteras att det samtidigt finns ett både brett och djupt intresse för området: att söka sina rötter, att känna sambanden med traditionen är något många känner starkt behov av. Hantverks- och slöjdtraditionen är också en grund för skapande verksamhet och konstnärlig förnyelse. SHR vill betona denna senare aspekt, som kommit något i bakgrunden i motionärernas överväganden. Slöjd är tradition *och* förnyelse: det är just kombinationen som är livskraften. Det är inte enbart fråga om ett musealt bevarande utan om en handens och ögats kunskap i levande sammanhang.

Medlemsförslaget utmynnar i fem konkreta förslag.

1. Dokumentation

SHR vill varmt tillstyrka att medel satsas på att stödja de olika dokumentationsprojekt över slöjd, hantverk, tekniker, yrkesutövare, material, produkter etc. som är under arbete i de nordiska länderna, inspirera till utbyte mellan projekten och på olika sätt fylla luckorna mellan dem. Självklart bör datateknik utnyttjas för registrering av dokumentationen och lika självklart bör alla typer av medier (video, stillbilder, film, tryckt material, datorbaserade register m. m.) användas och registreras.

För att nå så goda effekter som möjligt bör också medel satsas på att dokumentationen görs tillgänglig och marknadsförs. De nordiska ländernas hemslöjdsförbund och lokala föreningar är en naturlig kanal. De nordiska länderna har också en unik tillgång i sina väl utbyggda folkbiblioteksnet, vilka med fördel kan aktiveras i sammanhanget.

2. Nordiskt uppslagsverk

Detta förslag har nära samband med dokumentationsarbetet. SHR finner för sin del att det vore naturligt att prioritera gemensam produktion av lättillgängligt upplysningsmaterial och först i ett senare skede, då dokumentationsarbetet nått längre, överväga utgivning och presentationsform för ett uppslagsverk.

3. Utbildning

SHR hänvisar här till Sätergläntans synpunkter (*se ovan*).

4. Hantverksinstitut

SHR finner det angeläget att direktiven till en utredning med den inriktning som här föreslås ger vida ramar och betonar vikten av att bygga på redan uppbyggda strukturer. Inte minst på ett område som lever under

visst hot är det absolut nödvändigt att allt positivt arbete som utförs uppmuntras och stöds och att alla åtgärder som vidtas främjar samverkan och motverkar splittring av resurser.

5. Utbildning bland barn, unga och amatörer

SHR har i sin verksamhetsplan prioriterat arbete bland barn och unga. 1992 vill förbundet, i samband med sitt 80-årsjubileum, göra till ett temaår, "Barnens hemslöjdsår", fyllt med hemslöjdsaktiviteter för barn och inte minst för ungdomar. Hemslöjden är också en naturlig utgångspunkt för generationsövergripande verksamhet. Ett temaår är ett projekt med syftet att testa idéer och metoder, ge erfarenheter som sedan används i den ordinarie verksamheten. SHR skulle se det som en stor tillgång att i förberedelse och genomförande kunna samarbeta och få stöd på nordiskt plan. Om en möjlighet öppnas för stöd till försöksprojekt är det SHR:s övertygelse att goda förslag från nordisk hemslöjd redan ligger på lager på många håll.

6. Övriga synpunkter

Ett stöd från Nordiska rådet till hemslöjden skulle kunna betyda mycket för den framtida utvecklingen. Slöjden är, som förslagsställarna mycket riktigt påpekar, i behov av såväl aktivering som stadigvarande medelstillskott. SHR vill framföra två förslag utöver dem som medlemsförslaget tar upp.

SHR har redan berört utveckling och konstnärlig förnyelse inom slöjden. Ett direkt stöd till goda yrkesutövare är verkligen av behov påkallat. Många slöjdare av hög klass hämmas av rena ekonomiska bekymmer. Ett stipendium avsett för slöjdare på hög konstnärlig nivå, av sådan storlek att det ger möjlighet att under sex månader, kanske ett år, få ägna sig helt och hållet åt egen utveckling, skulle kunna vara just en sådan stimulans som krävs.

Ett fast stöd från Nordiska rådet till Nordens Husflidsförbund skulle också innebära en styrka för de nationella hemslöjdsförbunden.

Stockholm den 29 maj 1990

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund

Eivy Olsson

Ordförande

Exempel på ärende där Nordiska rådet bör verka för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd

I sommar anordnas en stor utställning i Malmö, Nord Form 90, där flera av Nordens hemslöjdsföreningar deltar.

Ansvar för hemslöjdens del i utställningen, även det ekonomiska, ligger på Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, SHR.

Vi hade förväntat oss att Nordisk kulturfond skulle finna det angeläget att stödja vårt deltagande i denna utställning, som i omfattning motsvarar Stockholmsutställningen 1930 och Helsingborgsutställningen 1955.

Nord Form 90 är ett enastående tillfälle att presentera och marknadsföra hemslöjd, slöjd och slöjdtraditioner från hela Norden till en stor publik.

På grund av uteblivet stöd från Nordisk kulturfond är nu den ekonomiska situationen för SHR prekär.

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund

Elvy Olsson

Ordförande

August Abrahamsons stiftelse, Nääs:

August Abrahamsons stiftelse på Nääs har fått kännedom om rubricerade förslag till Nordiska rådet och finner med anledning av förslaget det angeläget att redovisa sina erfarenheter från området.

Bakgrund

August Abrahamsons stiftelse donerades till svenska staten av sin stiftare och lyder sedan 1901 under nuvarande utbildningsdepartementet som fortfarande utser stiftelsens styrelse. Slöjdläroreseminariet på Nääs blomstrade under perioden 1874–1961 som ett utbildningscentrum för slöjd och hantverk inte bara i Sverige, utan även internationellt och under Rurik Holms tid (1912–1943) särskilt med anknytning till Norden.

1961 förlades slöjdläroret utbildningen i Sverige till Linköping och Nääs har sedan dess inte haft reguljär verksamhet.

På grundval av en utredning "Nääs – tradition med framtid" (Ds U 1984: 14) genomförd av undertecknad på uppdrag av regeringen i Sverige, bedrivs sedan 1985 ett utvecklingsarbete på Nääs i syfte att utveckla Nääs till ett resurscentrum för hantverk.

Nääs historia och traditioner beskrivs i bifogade särtryck ur rapporten "Videnscentre vedrørende gamle håndværksfag" (Nääs 1986), sid. 128–132¹.

Nääs som resurscentrum för hantverk

Utvecklingen på Nääs sedan 1985 syftar till att göra Nääs till ett hantverkscentrum med hantverk som samlande begrepp inom områdena utbildning, produktion samt forskning och utveckling.

¹ Här ej tryckt.

Redan nu finns en treårig hantverkslinje (enl. ÖGY) på egendomen samt sommarkurser i olika hantverkstekniker. Hantverkare har goda möjligheter att saluföra sina produkter i egendomens gamla byggnader genom att Nääs är ett attraktivt turistmål. Den riksomfattande utställningen "Svensk slöjd på Nääs" pågår varje år i maj–juni. På utvecklingsidan har Nääs följande koncept: "utan att nödvändigtvis *ha* all kunskap om hantverk själv, med hjälp av bl. a. modern datateknologi veta *var* kunskap om hantverk finns".

Nääs hantverkscentrum – kunskapsbanken

Idén till en hantverkets kunskapsbank har sitt ursprung i dels Nääs-utredningens förslag om Nääs som informations- och utvecklingscentrum, dels i slutsatserna från den nordiska konferensen på Nääs 1986.

På Nääs finns sedan 1986 en särskild FoU-grupp med intressenter från universitet/högskolor i västra Sverige, landstingen i Västergötland (kultur-nämnd/länsmuseum) och hantverksföreträdare. Denna grupp inledde 1988 ett försöksprojekt i syfte att upprätta ett datoriserat hantverkarregister, register över hantverkstekniker dokumenterade på video/film och en litteraturdatabas.

Sedan maj 1990 har projektet övergått till "BYGGNADSVÅRD 90", en kunskapsbank med *både* utställning *och* hantverksbibliotek. Utställningen ger konkreta exempel genom föremål och modeller och denna kunskap dokumenteras genom skriftliga material om produkter, metoder och yrkeskunniga hantverkare. Genom modern datateknik kan informationen anpassas individuellt efter frågeställarens krav.

Älvsborgs länsmuseum står för själva utställningen och "kunskapsbanken" har organisatoriskt inordnats i länsbiblioteket med folkbiblioteket i Lerum som lokal värd för Nääs som ett specialbibliotek i länet. Med detta uppnår man att kunskapen kan förmedlas genom alla Sveriges folkbibliotek som ju bildar ett systematiskt nätverk – också utsträckt till de nordiska länderna.

Några synpunkter

Slöjd och hantverk kommer sannolikt aldrig att kunna bli annat än ganska små sektorer i det moderna samhället. Det är då särskilt viktigt att resurserna hålls samman och att insatserna (t. ex. i dokumentation) sker i samarbete, så att dubbelarbete undviks. Nääs dokumentationsprojekt är innehållsmässigt än så länge mycket litet. Bristen på samarbete utanför den närmaste regionen hänger samman med för små resurser.

Tyvärr kom inte konferensen på Nääs 1986 (inom ramen för Nordiska ministerrådets NIVU-projekt) att leda till den skisserade utvecklingen med fortsatt nordiskt samarbete. August Abrahamsons stiftelse på Nääs

skulle emellertid gärna se att tankarna på nordiskt samarbete på slöjd- och hantverksområdet återupplivades och ledde till konkreta resultat.

Näas den 1 juni 1990

August Abrahamsons stiftelse
Enligt uppdrag
Beate-Charlotte Hammar
Projektledare

BILAGA 2

I efterhand inkomna yttranden

Danmark

Undervisningsministeriet, Erhvervsskoleafdelingen:

Der henvises til den nordiske tradition for samarbejde inden for det traditionelle håndværk og en stærk folkelig interesse i Norden for at bevare de gamle håndværkstraditioner.

Erhvervsskoleafdelingen skal bemærke, at det i forslaget nævnte eksisterende nordiske samarbejde, vedrørende "de små yrkesfag" skal evalueres i oktober 1990. Herefter skal der tages stilling til en eventuel videreførelse af dette samarbejde samt under hvilken form dette i givet fald skal foregå.

Samarbejdet om "de små yrkesfag" er et eksempel på et velfungerende nordisk samarbejde f. s. v. angår læreruddannelsen inden for dette område. I 1989 deltog 13 lærere fra Danmark i fælles nordiske kurser, inden for næsten lige så mange fagområder.

Erhvervsskoleafdelingen kan tilslutte sig at der kan være et behov for en udredning og kortlægning af de "truede" håndværksfag på nordisk plan. Afdelingen er af den opfattelse at der i de enkelte nordiske lande allerede findes oplysninger herom. I Danmark findes der forskellige registreringer bl.a. en "Håndværkets Vidensbank" samt Raadvad Håndværkscenter. Her kan der indhentes oplysninger om en række truede håndværksfag.

I Danmark er det traditionelt arbejdsmarkedets parter der er med til at sikre de håndværksmæssige kvalifikationer inden for "de små håndværk", blandt andet gennem efteruddannelse af håndværkere fra beslægtede fag. I enkelte tilfælde sker dette gennem nordiske samarbejdsaftaler, her kan nævnes formeruddannelsen som foregår i Jönköping i Sverige.

Det er erhvervsskoleafdelingens opfattelse, at den i forslaget nævnte samordning i meget stor udstrækning vil kunne ske ved at skabe kontakt mellem de institutioner/centre der arbejder med traditionelle håndværk og

som findes forskellige steder i de nordiske lande. Om der er et behov for udarbejdelse af et centralt nordisk opslagsværk og kortlægning af uddannelsesmulighederne kan afdelingen ikke tage stilling til men det skal bemærkes, at gennemførelsen af sådanne aktiviteter kræver nødvendige bevillinger.

Erhvervsskoleafdelingen finder ikke at behovet for et eventuelt nordisk håndværksinstitut er tilstrækkeligt belyst. Det er vores umiddelbare opfattelse, at de institutioner/centre der findes i de enkelte nordiske lande tilsammen og i indbyrdes samarbejde må kunne opfylde behovet for uddannelse i de truede håndværksfag.

København, den 28. september 1990

Erik Aggergaard

Viceinspektør

Finland

Undervisningsministeriet hänvisar i skrivelse den 28 september 1990 till **Yrkesutbildningsstyrelsens** yttrande av de 1 juni 1990 (se nedan). Ministeriet meddelar samtidigt att slutlig ståndpunkt till medlemsförslaget tas när saken behandlas i nordiska kultursamarbetets organ.

Yrkesutbildningsstyrelsen:

Utbildningen inom området för hemslöjd och konstindustri utgör en helhet bestående av en mängd olika yrken där avsikten är att utveckla en mångsidig tillverknings-, planerings- och reparationsverksamhet. Genom kulturkännedom, iakttagelseförmåga, kreativitet och gediget hantverkskunnande upprätthålls och utvecklas den finländska sak- och miljökulturen med hjälp av produktionen och faktorer i anslutning till den. Hemindustrin och hemslöjden bildar en del av denna verksamhet.

Läroanstalterna för hemslöjd och konstindustri är 45 till antalet. Vid dem studerar årligen omkring 5 600 ungdomar. På skolnivå utbildas artesaner, på institutnivå artenomer och inom lärarutbildningen hemslöjds-lärare. Förutom den omfattande yrkesutbildningen anordnas vid läroanstalterna också utbildning för specialbranscher samt kursverksamhet. Utbildning ges t.ex. för målare, snickare, stenhuggare, krukmakare, vävare, instrumentmakare och sameslöjdare.

Vid sidan av läroanstalterna för hemslöjd och konstindustri arbetar också Centralförbundet för hemslöjd och 22 hemslöjdsföreningar för ett bevarande av hemindustri och hantverkskunnandet. Jämfört med de

övriga nordiska länderna har Finland således ett enastående täckande nät av läroanstalter för hemslöjd och konstindustri och rådgivningsorganisationer för hemslöjd.

Yrkesutbildningsstyrelsen finner det angeläget att det nordiska samarbetet utvecklas och att det fortgår utgående från den grund ministerrådets samarbetsprojekt om små yrkesfack redan skapat. I projektet deltar en företrädare för yrkesutbildningsstyrelsen som närmast planerar kurser avsedda för lärare. Centrala ämnesområden för kurserna har varit yrkesområdena för hemslöjd och hemindustri. Med i samarbetet kunde i första hand vara de svenskspråkiga läroanstalterna och hemslöjdsföreningarna i vårt land. Med detta som utgångspunkt vore det möjligt att utveckla verksamheten till att omfatta internationell verksamhet utanför de nordiska länderna.

Den dokumentation av hantverksyrkena som föreslagits av den finländska delegationen utgör en viktig del då det gäller bevarandet av traditioner. I detta arbete kunde Finlands hemslöjdmuseum fungera som samlingspunkt. I museets uppgifter ingår arkiverings-, forsknings-, undervisnings- och publikationsverksamhet samt internationell verksamhet inom branschen.

Yrkesutbildningsstyrelsen omfattar Nordiska rådets rekommendationer angående åtgärder för att bevara och utveckla hemslöjden och hemindustrin i de nordiska länderna. Det är viktigt att hemslöjden och hemindustrin ses som en del av konstindustrin, varvid traditionellt kunnande förenas med gedigen planering och produktion med utnyttjande av den moderna teknikens metoder.

Helsingfors den 1 juni 1990

Jorma Pöyhönen
Generaldirektör

Heikki Jarva
Byråchef

Sverige

Skolöverstyrelsen (SÖ):

Skolöverstyrelsen har i sitt förslag till ny struktur för gymnasieskolan som lämnades till regeringen 1989-03-01 föreslagit utbildningsvägar som leder till yrkesverksamhet inom hantverksyrken.

Förslaget innebär att det i den framtida gymnasieskolan skall finnas en treårig hantverksteknisk linje som kan väljas efter avslutad grundskola.

Linjen ger möjlighet att bedriva undervisningen i sammanhållen klass för flera hantverksyrken. Detta innebär att eleverna i första årskursen läser

allmänna ämnen och övriga gemensamma avsnitt tillsammans. Specifika val mot ett hantverksyrke som exempelvis korgmakare gör eleven efter årskurs 1. Denna utbildning sker sedan antingen i lärlingsform (med skolan som huvudman) för lågfrekventa yrken eller i sammanhållen klass.

Utbildningen ger också möjlighet till en helt individuell uppläggning på orter där en hel klass inte kan organiseras. I dessa fall läser eleven de allmänna ämnena tillsammans med någon annan utbildningslinje i gymnasieskolan.

För hantverksyrkena som har många utövare utspridda över landet, innebär SÖ:s förslag att möjligheten för "riksskolor" skall finnas. Exempel på detta är guldsmeder i Mjölby, glasblåsare i Orrefors.

Genom denna flexibla modell anser skolöverstyrelsen att gymnasieskolan i framtiden ger möjlighet för ett bevarande av en god hantverkstradition.

Stockholm den 12 september 1990

På Skolöverstyrelsens vägnar

Jan Thulin

Erik Røjestål

Nämnden för hemslöjdsfrågor:

Nämnden för hemslöjdsfrågor har under hand informerats om ovan rubricerade medlemsförslag och ber att få lämna

- dels en *aktuell information* om den svenska hemslöjdsverksamheten
- dels *synpunkter på de i medlemsförslaget lagda förslagen* till åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser det positivt och värdefullt att åtgärder för att bevara och utveckla hantverk och hemslöjd diskuteras i Nordiska rådet och hoppas på realistiska insatser som kan bli av betydelse för hantverkets och hemslöjdens utveckling.

Aktuell information om hemslöjdsverksamheten i Sverige

Nämnden för hemslöjdsfrågor inrättades år 1981 enligt förslag i Betänkandet 1977 års hemslöjdsutredning HEMSLÖJD – kulturarbete, produktion, sysselsättning, SOU 1979:77. Nämndens uppgift är att ta initiativ, samordna och göra insatser för att främja hemslöjden. I sin verksamhet skall nämnden bl. a. ta sig an de "Vissa särskilda frågor" som angivits i hemslöjdsutredningen. Dessa rör bl. a. dokumentation av gammal slöjd, bevarande av slöjdtekniker som riskerar att försvinna, åtgärdande av råvarusituationen inom slöjdområdet med särskilt beaktande av sameslöjdens situation.

Nämnden står som samordnare av den länshemslöjds-, sameslöjds- och spetskonsulentverksamhet som finns i landet. Dessa konsulenter fungerar som nämndens "förlängda arm" ute i länen och följer regionalt situationen inom slöjdområdet. De inventerar och dokumenterar slöjdare och gammal slöjd. De larmar när någon slöjdteknik riskerar att försvinna och nya slöjdare behöver läras upp för att föra värdefull slöjdtradition vidare. De äldre hantverksskickliga utövarna fungerar då som lärare vid dessa specialutbildningar. Ur det anslag som nämnden har för Övrig verksamhet beviljas medel för dessa akuta insatser.

Vad beträffar råvarorna till slöjden har nämnden tillsatt särskilda arbetsgrupper som bearbetar problemen inom de olika områdena. Nämnden har en grupp med experter för linfrågor och en grupp för ullfrågorna. De framsteg som görs inom dessa områden sker med medel ur nämndens anslag och en stor ideell arbetsinsats av ledamöterna i arbetsgrupperna.

Vidare har nämnden satsat medel i ett stort pilotprojekt som rör hårdslöjdsområdet där skogsvårdsskolor, skogs- och markägare i ett län informerats om vilka material som slöjdarna har behov av och hur detta samlas in. Materialet, som av skogs- och markägare tidigare har betraktats som skräp, tas nu tillvara och saluförs av hushållningssällskapet och ger skogs- och markägarna ett värdefullt ekonomiskt tillskott i naturvården.

Vidare har nämnden givit bidrag till ett stort antal produktutvecklingsprojekt inom hård och mjuk slöjd.

Nämnden har även satsat medel i en stor utredning som rör sameslöjdens utveckling där man särskilt har beaktat de kvinnliga sameslöjdarnas arbetssituation, men medel till att genomföra det föreslagna handlingsprogrammet saknas.

Nämnden har dessutom ekonomiskt bidragit till medverkan i framtagning av en samnordisk specialutbildning för samiska konsulenter, lärare och kursledare i sameslöjd.

Nämnden stöder således nordiskt samarbete.

I höstas hölls en linkonferens i Gålsjö bruk, Västernorrland, benämnd "Lin över gränser" där linexperter från de nordiska länderna deltog och informerade varandra om vad som sker inom linområdet i de olika länderna. Nämnden bidrog med medel till denna konferens.

Vidare har nämnden beviljat Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, SHR, medel för att stå som samordnare och utformare av hemslöjdsdelen i den nordiska utställningen Nord Form -90 i Malmö.

I övrigt stöder nämnden SHR och ger bidrag till olika projekt som bedöms angelägna för slöjdens utveckling och har även givit bidrag till de barn – hemslöjdsaktiviteter som bedrivs på Sätergläntan – Hemslöjdens gård.

Barn – hemslöjdsverksamhet är nämnden synnerligen angelägen om att stödja.

En arbetsgrupp inom konsulentkåren har med medel från nämnden

utformat handböcker och sammanställt materiallådor som handlar om lin, ull och björk. Utbildningar hålls för personal inom förskole- och fritidsverksamheterna om hur barn skall kunna inspireras till att leka och skapa med naturmaterial och använda enkla redskap och verktyg.

Vid det 20:e nordiska hemslöjdstinget 1989 i Sunne, Sverige, presenterade arbetsgruppen sitt arbete för deltagarna från de nordiska länderna.

Detta är en kortfattad information om de insatser som nämnden gör för att främja hemslöjden. Mycket mer återstår att göra men de begränsade ekonomiska resurserna lägger hinder i vägen. Så är säkerligen fallet i de flesta verksamheter.

Synpunkter på de i motionen lagda förslagen till åtgärder för att bevara och utveckla nordiskt hantverk och hemslöjd

1) Dokumentationen av hantverk och traditionell hemslöjd sker till viss del redan nu distriktsvis i vårt land.

De begränsade resurserna hindrar dock en dokumentation i önskvärd omfattning. Det är därför angeläget att de myndigheter/organisationer som arbetar med dokumentationen ges ökade resurser till denna verksamhet i stället för att medel skall satsas på en ny organisation. En diskussion bör föras mellan de verksamma myndigheterna/organisationerna hur en samling av en eventuell informationsinhämtning från varje land skall kunna ske.

Förteckning över verksamma yrkesutövare upprättas redan nu regionalt i Sverige för att konsulenterna skall kunna nå slöjdarna med aktuell information om seminarier, kurser, utställningar, mässor, slöjdarträffar m. m. Där är förteckningarna meningsfulla och vardagsnära och är möjliga att uppdatera kontinuerligt. En eventuell efterlysning av en utövare i en udda slöjdteknik är enkel att göra genom det kontaktnät som finns här i Sverige.

2) Utarbetandet av ett nordiskt uppslagsverk om hantverk och hemslöjd synes vara ett gigantiskt arbete och blir mycket kostsamt. Nämnden tyder förslaget som en ren dokumentation av hantverk och hemslöjd och vilka är i så fall intressenterna? Ett kunnande går aldrig att förmedla via ett uppslagsverk, det måste förmedlas av en mästare till lärling eftersom det gäller händernas arbete.

En summarisk sammanställning av yrken och olika tekniker inom hantverk och hemslöjd kunde bli en inspirerande idébank för ungdomar som står i en valsituation för sin verksamhetsinriktning.

Idébanken kunde kompletteras med lättillgängligt upplysningsmaterial som kunde ges en stor spridning. Marknadsföringen är en mycket eftersatt del inom det här området.

3) En kartläggning av nuvarande utbildningsmöjligheter i de nordiska länderna vore värdefull men är vanskelig att genomföra p. g. a. de snabba förändringarna som sker inom utbildningsområdet, t. ex. här i Sveri-

ge med det oroande snabbt minskade antalet vävutbildningar. En kontinuerlig uppdatering är således nödvändig.

Samnordiska utställningsvägar är en god lösning för "smala" hantverksyrken där teknikmetoderna är likartade i de nordiska länderna. Genom ovanstående kartläggning kan befintliga utbildningsplatser utnyttjas av hela Norden oavsett i vilket land de ligger. Detta förutsätter att utbildningsbidrag och stipendier ges till elever utanför det land som driver utbildningen.

Vad beträffar hemslöjdsteknikerna så är många av dem regionalt särpräglade. Därför bör den grundläggande kunskapen inhämtas i hemlandet. Som vidareutbildning är det värdefullt att få tillfälle att studera regionala särarter i de nordiska länderna. Här bör det ges ökade möjligheter till utbildningsbidrag och stipendier. En vaksamhet bör finnas så att inte slöjden blir likartad i de nordiska länderna; då förlorar vi det särpräglade som är kännetecknande för varje enskilt land.

- 4) Upprättande av ett nordiskt hantverksinstitut bedömer nämnden inte vara ekonomiskt försvarbart eller det mest angelägna. För att bevara och utveckla hantverk och hemslöjd bör mera konkreta stödinsatser ges till exempelvis de hantverkare och slöjdare som arbetar inom udda och arbetsintensiva tekniker där bevarandet av teknikkunskaper är av kulturpolitiskt värde för framtiden men där verksamheten är svår att lösa.

Nämnden föreslår även att de myndigheter/organisationer som redan är verksamma med att bevara och utveckla hantverk och slöjd i respektive land ges ökade resurser för att intensifiera denna verksamhet.

- 5) Det Nordiska hemslöjdsförbundet och andra liknande organisationer som har till sin uppgift att stärka och utveckla det nordiska samarbetet bör kunna få en mer markerad ställning med ett klarare handlingsprogram och med ett kontinuerligt stöd av Nordiska rådet. Alla inom Norden gemensamma aktiviteter som rör hantverk och hemslöjd, det kan gälla kurser, Workshops, aktivitetsveckor o. d., och som bedrivs med ansvar och kontinuitet ger en god grund för bevarandet och utvecklandet av hantverkskunnandet. Detta är en stor och viktig uppgift för Nordiska rådet att stödja.

För att organisatoriskt kunna lösa samordningen av de ovan skisserade förslagen, de verksamma organisationerna/myndigheterna och för att kunna skapa en viktig resurs till Nordiska hemslöjdsförbundet skulle hantverket och slöjden kunna inkluderas under Nordiskt kontaktcenter som arbetar i anslutning till Nordiska ministerrådets regionala organisation.

Att arbeta för att finna och utnyttja redan befintlig information hos verksamma organisationer/myndigheter skulle ytterligare stärka det kontaktnät som är av stor vikt vid informationssökning och informations-spridning.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser med stort intresse fram emot de beslut som kommer att tas av Nordiska rådet i dessa viktiga frågor som rör bl. a. nämndens verksamhets- och ansvarsområde.

Stockholm i juli 1990

Ulf Svensson
Ordförande

Laila Lundell
Kanslichef

Medlemsförslag

om samarbete mellan de nordiska länderna och Östeuropa angående frågor som gäller parlamentarism och demokrati

(Väckt av Anneli Jäätteenmäki samt Claes Andersson, Gunilla André, Ylva Annerstedt, Gunnar Björk, Gustav Björkstrand, Sinikka Hurskainen, Elver Jonsson, Anne Enger Lahnstein, Anna-Kaarina Louvo, Sauli Niinistö, Hans Nyhage, Mirja Ryynänen, Kimmo Sasi, Eino Siuruainen och Marjatta Väinänen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Socialdemokratiska gruppen i Nordiska rådet:

Den socialdemokratiska gruppen vill i anslutning till rubricerade avge följande yttrande:

I ett medlemsförslag, A 921/j, föreslås att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att inleda samarbete med de östeuropeiska länderna i frågor som hänger samman med parlamentarism och demokrati.

För den socialdemokratiska gruppen framstår det som ytterst angeläget med intensifierade kontakter mellan parlament/parlamentariker i de nordiska länderna och i de östeuropeiska.

Av största vikt är också att partier och folkrörelser mobiliseras för ökat utbyte och samarbete med framväxande motsvarande rörelser i Östeuropa. I detta sammanhang kan, som vi uppfattar det, respektive lands parlament och regeringar göra betydande insatser, bl. a. genom att ekonomiskt och på annat sätt stödja detta utbyte.

I de nordiska länderna har redan åtskilliga initiativ tagits för att utveckla samarbetet i det syfte som medlemsförslaget har. Nordiska rådet och ministerrådet bör utan svårigheter kunna medverka till och komplettera dessa initiativ, framför allt genom att presentera hur mellanstatligt samarbete kan utvecklas.

Vi ser också förslaget om att upprätta kultur- och informationscenter i

de baltiska republikerna som led i att intensifiera kontakterna mellan Norden och Östeuropa.

Stockholm den 6 juni 1990

Jerry Svensson
Gruppsekreterare

Den Venstresocialistiske Gruppe i Rådet:

Den Venstresocialistiske Gruppe i Rådet erklærer sig enig i medlemsforslagets hovedsynspunkter.

Det er gruppens holdning, at der er såvel et behov for, som en nordisk egeninteresse i, støtte til opbygningen af demokratiet i de østeuropæiske lande, såvel som i de Baltiske og i Sovjetunionen.

Gruppen finder det vigtigt, at et sådant samarbejde ikke blot bliver et nordisk forsøg på at eksportere den nordiske demokratiske model. Som påpeget i medlemsforslaget, er den nordiske model ikke fejlfri – hvilket blandt andet kan ses af det voksende modsætningsforhold mellem politikere og befolkningerne i de nordiske lande.

Den Venstresocialistiske Gruppe er samtidig af den grundholdning, at demokratiet i Østeuropa og Sovjet skal bæres af et bredt netværk af organisationer, folkelige bevægelser såvel som af formelle strukturer. Her vil det være i Nordens interesse bredt at støtte disse organisationer og folkelige bevægelser, eksempelvis til deres kontakt med tilsvarende grupper i Norden.

Desuden mener gruppen, at indholdet af samarbejde med Østeuropa skal være mere end opbygningen af demokratiet – nemlig et konkret samarbejde om miljø, kultur, handel, udviklingen af sociale sikrings-systemer og så videre.

Iøvrigt henviser gruppen til sine forslag om samarbejde med Østeuropa og Sovjet om demokrati, kultur, miljø, om problemerne med den nordiske velfærdstat og forslaget om et Østersøscenarie (A 927/k til A 930/k), som nærmere uddyber og konkretiserer gruppens holdning til samarbejdet med Østeuropa om såvel demokrati som miljø og kultur.

København, den 1 juni 1990

Anders Andersen
Gruppeseekretær

Medlemsförslag

om lagstiftning angående ackordförfarande

(Väckt av Anneli Jäätteenmäki samt Claes Andersson, Gunilla André, Gustav Björkstrand, Sinikka Hurskainen, Riitta Järvisalo, Sauli Niinistö, Mirja Ryyänen, Marianne Samuelsson, Eino Siuruainen och Marjatta Väänänen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

D a n m a r k

Justitsministeriet:

I den anledning skal Justitsministeriet oplyse, at den danske konkurslov i afsnit IV (kapitlerne 25—29) indeholder regler om gældssanering for skyldnere i og uden for konkurs. Reglerne om gældssanering, der er udarbejdet på baggrund af betænkning 957/1982 om gældssanering, er indført ved lov nr. 187 af 9. maj 1984 om ændring af konkursloven, gældsbrevsloven og lov om retsafgifter. Ved lov nr. 387 af 10. juni 1987 er reglerne om betingelserne for gældssanering ændret, således at der i flere tilfælde end efter tidligere praksis kan afsiges kendelse om gældssanering for personer med studiegæld.

Efter reglerne i konkurslovens kapitel 25 afsiges kendelse om gældssanering for en skyldner uden for konkurs af skifteretten. Det er en betingelse for gældssanering, at skyldneren godtgør, at han ikke er i stand til og inden for de nærmeste år ingen udsigt har til at kunne opfylde sine gældsforpligtelser. Endvidere skal skyldnerens forhold og omstændighederne i øvrigt tale for en gældssanering.

En kendelse om gældssanering kan ifølge konkurslovens kapitel 25 gå ud på bortfald eller nedsættelse af skyldnerens gæld. Kendelsen omfatter fordringer, der er stiftet inden gældssaneringsagens indledning. De nævnte ændringslove vedlægges sammen med kopi af de gældende bestemmelser i konkurslovens afsnit IV.

Konkurslovens regler om gældssanering for personer, der ikke er under

konkurs, har efter det oplyste ikke givet anledning til problemer i domstolens praksis.

Justitsministeriet er i øvrigt bekendt med, at det i Sverige for tiden overvejes at gennemføre en lovgivning om gældssanering, og at der er et udvalgsarbejde i gang om spørgsmålet i Departementens Utredningsafdeling.

Justitsministeriet deltager gerne i en udveksling mellem de nordiske lande af erfaringer om gældssanering.

København, den 8. juni 1990

Hans Engell

Elmer

Forbrugerrådet:

Forbrugerrådet støtter forslaget. I Danmark findes allerede en gældssaneringsordning. Forbrugerrådets bemærkninger til denne lov medsendes (*se Bihang*).

København, den 31. maj 1990

Inger Frydendahl

cand. polit.

BIHANG

Forbrugerrådets bemærkninger vedrørende lovforslag nr. L 197 om gældssanering

Justitsministerens forslag afviger markant fra betækningsudkastet ved at begrænse reglernes anvendelsesområde til konkurstillfælde og tilmed kun sådanne, hvor konkursen slutes ved udlodning, jfr. konkurslovens § 151. Efter forslaget skal reglerne ikke kunne anvendes, hvis konkursen slutes, fordi boets midler ikke rækker ud over, hvad der medgår til dækning af omkostningerne ved konkursbehandlingen, jfr. konkurslovens § 143.

Forslaget indebærer for det første, at skyldneren tvinges til at gennemgå en konkurs og den dermed forbundne ubehagelige stempling samt realisation af aktiver *uden* sikkerhed for, at konkursen fører til gældssanering, jfr. betænkningen s. 95 samt Forbrugerrådets vedlagte høringssvar over betænkningen.¹

¹ *Här ej tryckt.*

For det andet indebærer forslaget, at skyldnere, som ikke ejer aktiver af betydning, afskæres fra at opnå gældssanering, selv om de trods det nævnte måtte vove sig ind i en konkurs.

Ved justitsministerens forslag, der i bemærkningerne angives at bygge på de samme overvejende sociale hensyn som betænkningssudkastet, er der således sket en fuldstændig deformation af gældssaneringstanken, således som denne er udtrykt ikke alene i gældssaneringsrapporten og betænkningen, men også i den daværende justitsministers bemærkninger i forslaget til konkursloven af 1977 (citeret i betænkningen, s. 24).

Det foreliggende forslag, der som nævnt angives at udmønte samme overvejende sociale skyldnerhensyn, fører til den uholdbare og klart uantagelige, nærmest groteske retstilstand, at en skyldner for at opnå gældssanering på den ene side skal være håbløst forgældet og på den anden side skal eje tilstrækkeligt med aktiver til at kunne "finansiere" konkursbehandlingen.

Det må betegnes som mere end tvivlsomt, om man på grundlag af erfaringerne med så snævert afgrænsede regler om gældssanering til fordel for "traditionelle" konkursskyldnere, dvs. navnlig mindre erhvervsdrivende, hvis virksomhed er under afvikling, skulle kunne tilvejebringe et erfaringsmateriale, som i noget nævneværdigt omfang kunne indgå i en fremtidig vurdering af mulighederne for at gennemføre mere bredt virkende regler, som i lighed med betænkningssudkastets skulle stå til rådighed for *alle* kategorier af skyldnere. Se herved de almindelige bemærkninger til forslaget pkt. 2 in fine.

København, den 26. maj 1990

Benedicte Federspiel

Sekretariatschef

Finland

Justitieministeriet:

1. Skuldsättning och betalningsstörningar

Hemhushållens skuldsättning har enligt utredningar ökat under 1980-talet. Orsaken till detta är speciellt den kraftiga ökningen av konsumentkrediter. Problemen med betalningsstörningar för fysiska personer har blivit allt allvarligare och antalet överskuldsatta personer har ökat. Såsom det konstateras i förslaget förorsakas betalningsstörningar och överskuldsättning ofta av sådana förändringar i gäldenärens ekonomiska situation som man inte har kunnat förutse. Arbete, sjukdom, högre boendekostnader och familjeförhållanden är bland de viktigaste av dessa orsaker.

2. Verkställighet enligt gällande lagstiftning

Utsökning är den form av verkställighet som används i första hand när det gäller enskilda personer. Fysiska personer försätts sällan i konkurs.

I verkställighet som riktar sig gentemot fysiska personer kommer borgenären med hjälp av utsökning i allmänhet till ett bättre resultat beträffande indrivningen än i konkurs. Konkursen är ett långsamt förfarande. Kostnaderna för utsökning är betydligt mindre än för konkurs. Även ett utmätningförsök som inte leder till resultat avbryter preskriptionen av skulden.

De följder konkursen har på gäldenären beror i viss mån på om gäldenären är en fysisk person eller en juridisk person. För den senare innebär konkursen i allmänhet en gång för alla ett slut på verksamheten. Verkningarna av konkursen för en fysisk person kan ibland vara oskäligt tunga. Ett obegränsat personligt ansvar för skulderna efter konkursen leder till att det blir svårt att utöva förvärvsverksamhet och skaffa egendom samt till att personen förlorar motivationen att arbeta och bedriva företagsamhet. Det kan också leda till olika förtäckta arrangemang, som inte är önskvärda ur samhällets synvinkel.

Ackordförfarandet förutsätter för att kunna användas att de flesta av borgenärerna är eniga. Delvis på grund av denna orsak har antalet ackord förblivit rätt litet och beträffande fysiska personer kommer det i allmänhet inte i fråga i praktiken. En fysisk person har just ingen möjlighet att få till stånd ett avtal med sina borgenärer, genom vilket borgenärerna skulle avstå från en del av sina fordringar för att garantera att resten av skulden blir betald.

3. Sociala betalningshinder i gällande lagstiftning

I den lagstiftning som gäller fysiska personers gäldsförhållanden har man i viss mån beaktat sådana s. k. sociala betalningshinder såsom arbetslöshet och sjukdom. T. ex. enligt räntelagen (633/82) kan dröjsmålsränta jämkas, om gäldenären bör anses ha haft grundad anledning att vägra betalning av sin gäld eller om dröjsmålet med betalningen berott på att gäldenären till följd av sjukdom eller arbetslöshet eller av annan särskild orsak huvudsakligen utan egen skuld råkat i betalningssvårigheter. På liknande grunder kan följderna av dröjsmål med betalningen lindras med stöd av lagen om avbetalningsköp (91/66) och konsumentskyddslagen (38/78, 385/86). Enligt beskattningsslagen (608/82) kan befrielse från statsskatt eller kommunalskatt beviljas helt eller delvis bl. a. om skattskyldig fysisk persons skattebetalningsförmåga med beaktande av den inkomst och den förmögenhet som står till hans och hans familjs förfogande av särskilda skäl, såsom försörjningsplikt, arbetslöshet eller sjukdom, väsentligen nedgått. Motsvarande stadganden finns även annorstädes i skattelagstiftningen.

4. Behovet av en ändring i lagstiftningen och reformplanen

Verkställigheten (utsökning, konkurs) i sin nuvarande form skyddar borge-

närernas rätt till betalning av den betalningsoförmögne gäldenären oberoende av vad gäldenärens betalningsförmåga beror på. Konkurs är i allmänhet inte ett ändamålsenligt förfarande för att lösa en fysisk persons betalningsförmåga. En betydande del av konkursboets förmögenhet kan gå åt till betalning av kostnaderna för förfarandet och den övriga egendomen räcker ofta inte till betalning av borgenärernas fordringar. Det problem som uppstått på grund av betalningsförmågan löses inte med hjälp av konkurs varken för borgenärernas eller gäldenärens del.

Den ökade överskuldssättningen bland enskilda medborgare och det ökade antalet situationer av betalningsförmåga har lett till ett behov att utreda om det är motiverat att beakta s. k. sociala betalningshinder även inom den allmänna verkställigheten. Enligt detta skall lagstiftningen utvecklas i den riktningen att svårt skuldsatta fysiska personers situationer av betalningsförmåga i speciella situationer skulle kunna lösas på en gång genom ett förfarande som till en del motsvarar ackord. Gäldenären skulle alltså efter att ha betalat en bestämd del av sina skulder befrias från resten. Förfarandet innebär att risken för betalningsstörningar överförs på kreditinrättningar och övriga borgenärer. Då man överväger en lagstiftning liksom den beskrivna borde man samtidigt utreda hur den kan tänkas påverka kreditgivningen i allmänhet och om den är en riktig och tillräcklig åtgärd för att förhindra en osund kreditgivning.

Den arbetsgrupp som tillsatts den 11.1.1990 för beredning av en totalreform av konkurslagstiftningen har till uppgift att före den 31.8.1990 uppgöra en arbetsplan för totalreformen. Enligt uppdraget skall man i arbetsplan speciellt utreda behovet av förfaranden som ersätter konkurs. Efter att planen blivit färdig kommer justitieministeriet att precisera arbetsgruppens uppdrag. Då kommer man att fatta ett beslut om huruvida man kommer att förverkliga ett s. k. förfarande för utredning av skulder för fysiska personer och inom vilken tidtabell.

5. Samnordisk beredning

Den lagstiftning som gäller för förfarande för utredning av skulder hör till konkursrätten, inom vilken det förekommit mycket nordiskt samarbete. Kommittéer i Norge, Danmark, Sverige och Finland förberedde en ny konkurslagstiftning på 1950- och 60-talet. Samarbetet begränsade sig närmast till den materiella rätten, inom vilken avsikten var att få stadgandena i de olika nordiska länderna så lika innehållsmässigt som möjligt. Det ansågs däremot inte att det fanns skäl att förenhetliga stadgandena om konkursförfarandet, eftersom förfarandet sen förut varit mycket olika i de olika länderna och det i allmänhet fanns stora skillnader i stadgandena som gäller rättegångsförfarandet.

Beredningen av en samnordisk konkurslagstiftning upphörde vid övergången från 1960- till 70-talet, då förslagen till en reform av konkurslagstiftningen blev färdiga i Norge, Danmark och Sverige som sedan ledde till

en ny lagstiftning. Regeringens proposition med förslag till lagstiftning om återvinning till konkursbo som avläts inom kort grundar sig på samnordisk beredning och är till väsentliga delar överensstämmande med gällande stadganden i Norge, Sverige och Danmark.

Stadganden om ett förfarande för utredning av skulder har i Danmark varit i kraft från år 1984. Med stöd av stadgandena kan en person som inte har möjligheter att betala sina skulder genom ett domstolsbeslut få sitt skuldbelopp nedsatt så att han har möjlighet att betala dem inom en viss bestämd tid. I Sverige har man kommit långt med beredningen av en lag om ett förfarande för utredning av skulder. I Finland beslutar man inom en nära framtid om att påbörja beredningen.

Inom den lagstiftning som gäller ett förfarande för utredning av skulder skall man enligt justitieministeriet liksom inom den övriga konkursrätten sträva till att få till stånd så enhetliga lösningar som möjligt i de materiella frågorna i de olika nordiska länderna. Eftersom lagberedningen inom detta område, såsom ovan konstaterats, befinner sig i olika skeden i de olika länderna, är det inte förnuftigt att tillsätta ett samnordiskt beredningsorgan. Däremot kunde det vara nyttigt, om beredningsorganen i de olika länderna och de olika ländernas ministrar håller kontakt med varandra under beredningens gång.

Helsingfors den 1 juni 1990

Leif Sevón
Överdirektör

Liisa Lehtimäki
Lagstiftningsråd

Handels- och industriministeriet:

Enligt de utredningar som gjorts har privatpersonernas problem med betalningsstörningar under de senaste åren ökat och blivit allvarigare. Det har konstaterats att betalningsstörningarna och överskuldssättningen ofta beror på sådana ändringar i gäldenärens ekonomiska situation som denne inte har kunnat förutse. I medlemsförslaget nämns som sådana skäl skilsmässa, arbetslöshet, sjukdom och makes bortgång.

Enligt medlemsförslaget borde konsumenten i en dylik situation ges möjlighet till ett nytt arrangemang beträffande sina skulder, dvs en skuld-sanering. Med ackordförfarande kunde domstol fastställa den skuldsumma som återstår att betala samt tidtabellen för återbetalningen. Förutsatt att konsumenten efterlever tidtabellen kommer han att befrias från den övriga delen av sina skulder.

Den främsta formen av verkställighet i fråga om enskilda personer i

dagens läge är utsökning. Enskilda personer försätts i praktiken sällan i konkurs, och detta kan inte heller anses vara ett ändamålsenligt förfarande för att åstadkomma en lösning på fysiska personers betalningsoförmåga. På grund av detta kan det anses motiverat att i detta sammanhang utreda andra förfaringsätt.

Den lagstiftning angående ackordförfarande som avses i medlemsförslaget hör till konkursrätten. Konkursrätten för sin del hör till justitieministeriets förvaltningsområde. En av justitieministeriet i januari 1990 tillsatt arbetsgrupp kommer fram till 1990.08.31 att göra upp en arbetsplan för en totalreform av konkurslagstiftningen. Enligt uppgifter från justitieministeriet kommer man sedan arbetsplanen blivit klar att precisera arbetsgruppens uppdrag och fatta ett beslut bla om huruvida man kommer att förverkliga ett sk förfarande för utredning av skulder för fysiska personer och inom vilken tidtabell.

Handels- och industriministeriet instämmer i åsikten att de s. k. sociala betalningshindren på ett tillräckligt och förnuftigt sätt bör uppmärksammas då problemen med fysiska personers betalningsstörningar och överkuldsättning löses. Ministeriet anser det önskvärt att justitieministeriet håller kontakt med beredningsorganen i olika länder då det fortsatta arbetet på ifrågavarande lagstiftning planeras och bereds. I Danmark trädde de stadganden som gäller ett förfarande för utredning av skulder i kraft år 1984 och i Sverige bereder man som bäst en dylik lagstiftning. Målet bör vara att man åtminstone på nordisk nivå kommer till så enhetliga lösningar som möjligt i fråga om den lagstiftning som gäller förfarandet för utredning av skulder.

Helsingfors den 6 juni 1990

Pertti Salolainen

Minister

Kristian Tammivuori

Byråchef

Social- och hälsovårdsministeriet:

Social- och hälsovårdsministeriet konstaterar att förslagsställarna tagit upp en angelägen fråga. Ministeriet vill dock framhålla betydelsen av att lagstiftningsberedningen i första hand inriktas på bostadslånen där de största svårigheterna – åtminstone i Finland – torde föreligga.

Det kunde vara nyttigt att i samband med beredning utreda i vilken mån de nordiska ländernas lagstiftning innehåller stadganden som beaktar behovet av skälighetsprövning i t ex de fall av sociala betalningshinder som

nämns i medlemsförslaget. Likaså kunde det vara skäl att utreda möjligheterna att förebygga problemen med hjälp av rådgivning.

Helsingfors den 29 juni 1990

Tuulikki Hämäläinen

Minister

Ralf Ekebon

Tf. överinspektör

Näringsstyrelsen:

Näringsstyrelsen har i sin verksamhet till den del den ansluter sig till konsumentupplysningen och konsumentrådgivningen samt när ämbetsverket har deltagit i nordiskt samarbete konstaterat, att de nu föreliggande problemen rörande konsumentens skuldsättning är kända i alla nordiska länder. Finland är dock, i motsats till exempelvis Danmark och England, ingen lagstiftning angående omreglering av skulder.

Näringsstyrelsen anser, att beredningen av den lagstiftning som avses i medlemsförslaget är behövlig.

Helsingfors den 25 maj 1990

Pirkko Varpasuo

Ställföreträdare för
generaldirektören,
avdelningschef

Johan Sipinen

Byråchef

Konsumentombudsmannen:¹

Största delen av konsumenternas svårigheter att klara av sina skulder beror på ändringar i de yttre förhållandena, såsom det konstateras i medlemsförslaget A 922/j. Rättspolitiska forskningsinstitutet har gjort en undersökning, som visar att sådana ändringar i de yttre förhållandena kan vara exempelvis arbetslöshet, skilsmässa och insjuknande. I tillägg till dessa finns det i Finland även särskilda förhållanden som det är skäl att fundera på när skuldsaneringsåtgärder planeras.

Enligt kapitel 7 i konsumentskyddslagen kan statsrådet, ifall detta är nödvändigt för att förhindra att konsumenterna i alltför hög grad skuldsät-

¹ Yttrandet översatt från finska.

ter sig, införa begränsningar i fråga om konsumentkrediter. Däremot finns det i lagstiftningen inte egentliga medel för underlättande av svårt skuldsatta konsumenters ställning. Enligt konkurslagstiftningen underlättas enskilda medborgares ställning inte genom konkursförfarande.

Bostadsförhållandena i Finland, där största delen av befolkningen bor i sk ägarbostäder, kräver speciell uppmärksamhet. Största delen eller ca 70 % av hushållens skuldbörda består av bostadslån. Detta ställer egna särskilda krav på utvecklandet av ackordförfarandet för Finlands del. Åtgärderna borde inte leda till att en familj som lever i sin ägarbostad skulle vara tvungen att avstå från sin bostad, inte heller till att det skulle bli ännu svårare att få en bostadskredit.

Jag anser att ifrågavarande medlemsförslag är mycket väl motiverat och att Finlands delegation borde tillstyrka det. Det vore skäl att i det fortsatta arbetet beakta de erfarenheter som man fått av Danmarks och Islands motsvarande lagstiftning.

Helsingfors den 15 maj 1990

Gerhard af Schultén
Konsumentombudsman

Erik Mickwitz
Byråchef

Konsumentklagonämnden:

Konsumentklagonämnden har till uppgift att avge rekommendationer för avgörande av klagomål, som konsumenter anför i enskilda ärenden angående kvaliteten hos konsumtionsnyttigheter som de anskaffat och som avses i konsumentskyddslagen eller angående näringsidkares prestationer. Kredithandelns ökade omfattning har kunnat observeras också i de ärenden som kommer till konsumentklagonämnden. Klagomålen beträffande konsumentkreditavtal har gällt närmast antingen betalningsredovisningar i samband med förtida betalning av krediten eller hävning av köpet, men också kreditkostnadernas storlek, indrivningsbyråernas fakturor och påföljderna av att kreditkort har försvunnit. Frågorna rörande indrivningsförfarandet hör inte till nämndens behörighet, liksom inte heller bostadsköp.

Eftersom de klagomål som behandlas i nämnden gäller enskilda fall, har hos nämnden inte uppkommit någon särskild sakkunskap om överskuld-sättningsproblemet. Såsom i medlemsmotionen konstateras, kan man dock av utredningar om överskuldssättning och betalningsstörningar lägga märke till, att svårigheterna att klara av skulder oftast beror på förändringar i de yttre förhållanden såsom arbetslöshet, äktenskapsskillnad eller

sjukdom. I lagstiftningen om enskilda personers gäldsförhållanden har man i någon mån beaktat sådana här s. k. sociala prestationshinder. Påföljderna av dröjsmål med betalningen kan lindras med stöd av bl. a. lagen om avbetalningsköp och konsumentskyddslagen, om betalningsdröjsmålet beror på sjukdom eller arbetslöshet eller annan därmed jämförbar omständighet.

Några sådana medel, varmed man på ett betydande sätt skulle kunna underlätta de konsumenters ställning, som råkat i övermäktiga svårigheter med sina skulder, existerar dock inte i finsk lagstiftning. Stadgandena om frivilligt ackordförfarande har inte tillämpats i praktiken, om gäldenären har varit en konsument. Då man överväger att utveckla ackordförfarandet borde man utreda, om bostaden i detta sammanhang borde skyddas kraftigare än konsumentens övriga egendom.

På grundval av utredningarna om överskuldssättning kan man dra den slutsatsen att antalet betalningsstörningar inte nämnvärt har ökat, men att problemen för dem som råkat ut för betalningsstörningar har tillspetsats. Av denna orsak behövs nya bedömningsgrunder och medel för att lösa problemen i samband med överskuldssättning och, om möjligt, för att förebygga problemen.

Konsumentklagonämnden anser det vara motiverat att utreda, med vilka slags lagstiftningsåtgärder man kan underlätta situationen för sådana konsumenter som hamnat i en skuldspiral. I utredningsarbetet är det viktigt att beakta de erfarenheter, som tillkommit i Danmark av det så kallade skuldregleringsförfarandet som gäller fysiska personer och som redan länge varit i kraft där.

Helsingfors den 15 juni 1990

Riitta Nordberg

Vicordförande

Leena Tulkki

Tf. sekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen konstaterar inledningsvis att fråga om ett rättsområde inom vilket landskapet Åland saknar rätt att lagstifta. Eventuell finsk lagstiftning inom området blir följaktligen tillämplig även på Åland.

På Åland, liksom på många andra ställen, finansierar hushållen en betydande del av sin konsumtion med krediter av olika slag. Under 1980-talet synes den kreditbaserade konsumtionen ha ökat, vilket inte kan anses helt positivt sett ur samhällsekonomisk synvinkel. Det är därför tveksamt om lagstiftningen bör användas som ett medel för att främja kreditbaserad konsumtion.

I medlemsförslaget avsedd skuldsättning utan eftertanke förekommer även på Åland, vilket bl. a. kan bero på hur dessa krediter marknadsförs. Problemet med att enskilda hushåll skuldsätter sig i alltför hög utsträckning bör lösas genom att större krav ställs på marknadsföringen av krediterna och genom att de kreditbeviljande företagen själva ställer större krav på säkerhet och undersöker vederbörandes betalningsförmåga innan krediterna beviljas. Om marknadskrafterna tillåts arbeta fritt, dock enligt fastställda regler för marknadsföringen, bör sålunda det pris som gäldenärerna betalar för sina krediter bestämmas utgående bl. a. från den risk som borgenären tar. Denna risk är inte lika stor i varje enskilt fall, vilket följaktligen också bör avspeglats i priset. Det slag av åtgärder som efterlyses i medlemsförslaget torde emellertid verka i motsatt riktning, dels eftersom kostnaderna redan på förhand övervältras på konsumenterna som kollektiv och dels eftersom förslaget visar att samhället godtar ett system där gäldenärerna skuldsätter sig i en sådan omfattning att skulderna inte kan avkortas annat än med hjälp av en kraftig inflation.

När en gäldenärs betalningsförmåga försämras väsentligt av sociala skäl bör det i allmänhet ligga i borgenärens intresse att medverka till ändringar i avtalsvillkoren, t. ex. genom att medge anstånd och förlänga återbetalningstiden. Om i ett sådant fall parterna inte kan enas om ändringar i villkoren, bör även jämkning kunna komma i fråga i enlighet med de i avtalsrätten ingående allmänna jämningsreglerna. Landskapsstyrelsen bedömer att rättegångar om avtalsjämkning p. g. a. försämrade betalningsförmåga är ovanligt förekommande i huvudsak beroende på att sådana frågor löses i samförstånd mellan parterna.

Hänvisande till det ovan anförda kan landskapsstyrelsen inte förorda medlemsförslaget om åtgärder för beredning av lagstiftning angående ackordförfarande för privatpersoner.

Mariehamn den 1 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Lars Karlsson

Tf. lagberedningschef

Kuluttajat — Konsumenterna ry:

Redan då vår förening 1986 ordnade en diskussion kallad "Suoja vinylivelkaa vastaan" kunde man tydligt iaktta den utveckling som sedan bara accentuerades. Kreditmarknadens frigivande och våra höga räntor ledde till ett livligt utbudande av kredit till konsumenterna. Konsumentmyndigheterna hade samma möjligheter som vi — om inte bättre — att följa med vad kreditkortsystemet hade lett till i andra länder. Trots det

gjorde de inga som helst synliga försök att hindra den utveckling man visste var att vänta. Detta kan även ha berott på den uppdelning på olika administrativa enheter som är ett handikapp i statsförvaltningen och ett hinder för en konsekvent konsumentpolitik så länge regeringen inte har ett övergripande konsumentpolitiskt mål.

Då vi nu befinner oss i den situation som med myndigheternas tysta bifall fått uppstå, så är det inte mer än rätt att samhället kommer till deras tjänst som råkat i svårigheter. Detta borde även ske i skyndsam ordning.

Finlands Nordiska rådsdelegations medlemsförslag är utmärkt både till sina motiveringar och sin slutsats och Kuluttajat-Konsumenterna ry stöder det.

Vissa reservationer har vi dock beträffande den svenska texten.

I fjärde stycket på första sidan talas om frestelsen att *ty sig till* socialhjälp. Sammanhanget och det finska "jättäytyä" visar att förslagsställarna avsett en situation där vederbörande inte längre själv orkar göra något för sin ekonomi. Naturligtvis skall socialvårdens tjänster tas i anspråk i en krissituation! "Kestämätön" är *ohållbar* och *kredittagare* vore bättre än "den skuldsatta" (st. 2.) eftersom konsumenten vid beviljandet av krediten inte nödvändigtvis ännu är skuldsatt. Den valda ordformen syftar dessutom på en kvinna medan kredittagaren är könsneutralt. Man hoppas även att inte "beskaffenheten av betalningshindret" är något som hindrar förslaget framgång!

Professor Thomas Wilhelmsson vid Helsingfors universitet är väl insatt i problematiken ifråga. Som vi i vår tidskrift berättade 1988 (Kuluttajapuntari-K-vågen 4/88), så har man i Holland planerat ett ackordsystem. I Bremen utgavs 1986 Günter Hörmanns bok: "Verbrauchercredit und Verbraucherinsolvenz" (Journal of Consumer Policy 2/88 s. 251.).

Helsingfors den 17 maj 1990

Kuluttajat

Maija Mustonen

Konsumenterna ry

Gun Väyrynen

Bankföreningen i Finland:

I Nordiska rådets medlemsförslag föreslås att man tar i bruk ett nytt arrangemang som ger konsumenten en möjlighet att sanera sina skulder. Med ackordförfarande kunde domstol fastställa den skuldsumma som återstår att betala samt tidtabellen för återbetalningen. Förutsatt att konsumenten efterlever domstolens beslut, skulle han befrias från den övriga delen av sina skulder. Bland annat kreditföretagets verksamhet skulle inverka på det skuldbelopp som skall betalas.

Bankföreningen i Finland ser inte något behov av ett dylikt förslag om

en allmän lagstiftning angående ackordförfarande. I Finland har konsumenternas överskudsättning inte förorsakat så omfattande problem att speciallagstiftning skulle behövas för att lösa dem. Bankerna i Finland har förhållit sig smidigt – utan någon tvingande lagstiftning – till sådana gäldenärer, som har ett s. k. socialt betalningshinder.

Det föreslagna förfarandet kunde komma att skymma vikten av att skulden återbetalas och sålunda försvaga kreditsystemets hela funktion. Även när det gäller rättsskyddet för de låntagare, som ordentligt betalar sina skulder, är det synnerligen viktigt, att inte grunderna för kreditsystemet utan skäl försvagas. De kostnader, som förorsakas av de skuldsattas vårdslösa handlande, överförs dock i sista hand på övriga kredittagare. För att hindra konsumenternas överskudsättning skulle man nå de bästa resultaten genom att öka informationen om kredittagningen samt genom samarbete mellan myndigheterna och finansierarna.

Ifall ett dylikt föreslaget ackordförfarande trots ovan sagda dock kommer att tas i bruk, så bör de tillfällen, där ackordförfarandet kan tillämpas, omnämnas så entydligt som möjligt i lagen. Ackordförfarandet får inte bli ett allmänt sätt att bli av med sina skulder. Som förutsättning för ett ackordförfarande bör uppställas åtminstone följande:

1. Den skuldsattas betalningshinder har varit oförutsett. Om den skuldsatta har tagit upp lån över sin betalningsförmåga sålunda, att han vetat om sin betalningshinder, så bör inte ackordförfarandet komma till användning.

2. Den skuldsattas betalningshinder bör ha orsakssamband med överskudsättningen. Ackordförfarandet borde användas enbart ifall betalningshindret är enda orsak till, att den skuldsatta inte kunnat betala sina skulder.

3. Betalningshindret har drabbat den skuldsatta utan eget förvållande. Ifall den skuldsatta till exempel sagt upp sig från sitt arbete utan i arbetsavtalslagen avsedd anledning eller med avsikt förorsakat sig själv sjukdom, så bör inte ackordförfarandet tillämpas.

I förslaget konstateras, att bland annat kreditföretagets verksamhet skulle i ackordförfarandet påverka det skuldbeopp den skuldsatta skall betala. Principen är i och för sig förståelig. Dess tillämpning torde dock i praktiken kunna förorsaka problem.

Helsingfors den 4 juni 1990

Bankföreningen i Finland

Matti Sipilä

Verkställande direktör

Erkki Kontkanen

Avdelningschef

Finlands konsumentförbund r. f.:¹

Finlands konsumentförbund har under dryga två års tid givit överskuld-satta konsumenter rådgivning i hushållning. Erfarenheterna av denna verksamhet visar att skuldsättningsproblemet är svårt och har förvärrats avsevärt under de senaste två åren. Erfarenheten har även visat att de mätare av överskuldssättning som hittills använts inte berättar om proble-mets allvar och omfång. Lån som en konsument tagit kan t. o. m. uppgå till flera hundratusen mark och de månatliga ränte-, amorterings- o. d. kostna-der överstiga den inkomst som står till förfogande. Trots detta har de i något register inte en enda registrerad betalningsstörning eller annan an-teckning som skulle vittna om ekonomiska problem. Problemet har inte aktualiserats eftersom de tagit nya lån för de gamla lånen och för nödvän-diga saker.

Finlands konsumentförbund har framlagt ett förslag till justitieministe-riet om beredning av lagstiftning som skulle möjliggöra ackordförfarande enligt medlemsförslaget. Enligt ett svar som förbundet fått kommer man inte att i skyndsam ordning bereda sådan lagstiftning.

Finlands konsumentförbund anser att medlemsförslaget är väl motive-rat och tillstyrker det.

Helsingfors den 30 maj 1990

Finlands konsumentförbund r. f.

Leena Simonen

Verksamhetsledare

Eero Ollikainen

Konsumentpolitisk sekreterare

Island**Forbrugerorganisationen (Neytendasamtökin):²**

Bestyrelsen mener, at der er et stort behov for disse, idet de vil forbedre de nordiske forbrugeres stilling væsentligt, ikke mindst de islandske for-brugeres.

¹ Yttrandet översatt från finska.

² Yttrandet översatt från isländska.

Forbrugerorganisationen opfordrer derfor på det kraftigste til, at disse medlemsforslag vedtages.

Reykjavik, den 5. juni 1990

På Forbrugerorganisationens vegne

Jóhannes Gunnarsson

Formand

Norge

Justis- og politidepartementet:

 Vår uttalelse er samordnet med *Familie- og forbrukerdepartementet* og avgis på vegne av begge departementer.

Både Familie- og forbrukerdepartementet og Justisdepartementet er opptatt av de problemstillinger som skisseres i medlemsforslaget fra Nordisk Råd.

Som følge av dette vil Familie- og forbrukerdepartementet i samråd med Justisdepartementet nedsette en arbeidsgruppe som skal vurdere mulige tiltak til hjelp for enkeltpersoner og familier med betalingsvansker. Etter forslaget til mandat for arbeidsgruppen er en akkordordning ett av flere mulige tiltak som vil bli vurdert. Arbeidsgruppen vil bli bedt om å avgi sin innstilling innen utgangen av april 1991.

I medlemsforslaget fra Nordisk Råd fokuseres det også på problemet med uansvarlig og aggressiv markedsføring av kreditt. Her kan det nevnes at det nylig er nedsatt et utvalg (Banklovkommisjonen) som bl. a. skal gjennomgå den norske kredittlovgivningen. Kommisjonen skal ifølge mandatet bl. a. "... fremlegge et utkast til generell lovgivning om bankavtaler slik at pålegget om rimelige kontraktsvilkår i avtaleloven blir fastlagt mer presist for de forskjellige banktjenester". Ut fra dette vil det være naturlig at Banklovkommisjonen også vurderer hvilke konsekvenser en uansvarlig og aggressiv markedsføring skal få for kontraktsforholdet mellom kredittyter og låntaker.

Oslo, 2. august 1990

Kirsti Coward

Ekspedisjonssjef

Bernt Nyhagen

Lovrådgiver

Den Norske Advokatforening:

Saken har vært forelagt Advokatforeningens permanente lovutvalg for konkurs, akkord og panterett med Knut Ro, formann, Einar Granli, Per Jan Selmer og Trine Buttingsrud Mathiesen.

Vi tillater oss vedlagt å oversende lovutvalgets uttalelse, gitt ved brev av 25. mai 1990 fra Knut Ro, samt brev av 30. mai 1990 fra Einar Granli som dissenterer på ett av punktene (*se Bihang*).

Tiden tillater ikke ytterligere foreningsmessig behandling av saken.

Oslo, 14. juni 1990

Pål W. Lorentzen

Formann

Harald Halvorsen

*BIHANG***Lovutvalget for konkurs og akkord m. v. — Nordisk Råd — akkordordning for privatpersoner**

Jeg viser til brev fra Nordisk Råd angående forslag til gjeldsordning for forbrukere.

Lovutvalget har sett nærmere på forslaget og vil komme med følgende bemerkninger:

1. Etter gjeldende konkurs- og akkordlov er en reduksjon av gjelden gjennom en gjeldsordning, avhengig av tilslutning fra kreditorene.
Det er ingen mulighet til å få redusert gjelden ned til et beløp som en privatperson har mulighet til å betjene. Svært ofte ser man også at banker og finansinstitusjoner prinsipielt sett *ikke* ettergir gjeld overfor privatpersoner. Man ønsker heller "å sitte på gjerdet" for å se om vedkommende senere kan bli søkegod.
2. Omkostningene ved å gjennomføre en gjeldsforhandling etter konkurslovens system er også relativt store. Dette er omkostninger som skyldneren må dekke.
3. Lovutvalget er derfor av den oppfatning at man bør se positivt på å utrede spørsmålet om privatpersoner kan få gjennomført en gjeldsreduksjon — ned til et beløp som det er mulig å betjene — ved en beslutning fra retten. Skal forslaget ha noen hensikt må det være retten som suverent bestemmer beløpets størrelse. Lovutvalget synes det er vanskelig på kort varsel å komme med mer konkrete forslag, men at dette eventuelt bør utredes nærmere.
4. Lovutvalget finner grunn til å påpeke at man i flere vestlige land har tilsvarende ordninger. Både i Danmark og USA finnes det systemer, hvoretter domstolen kan nedsette personlige skyldners gjeld til et beløp de klarer å betjene i løpet av en 3–5 års periode.
5. Lovutvalget ønsker også å påpeke at det kan være behov for å se nærmere på reglene for fritt rettsråd i forbindelse med privatpersoners

forhandlinger med sine kreditorer. I dag er vel situasjonen stort sett den at det i de fleste fylker *ikke* gis fritt rettsråd til å gjennomføre gjeldsforhandlinger med kreditorerne. Det er også fast praksis at det ikke gis fritt rettsråd når betalingsvanskelighetene skyldes næringsvirksomhet som privatpersonen har drevet.

Dette gjør at personer som har pådratt seg stor personlig gjeld, også i stor utstrekning ikke har råd til advokatbistand.

På ovennevnte bakgrunn støtter lovutvalget forslaget om at det bør utredes nærmere å innføre slike regler som foreslått i Nordisk Råd.

Oslo, 25 mai 1990

Knut Ro

Jeg viser til mottatt utkast til brev til Advokatforeningen i anledning ovennevnte spørsmål.

I utkastet gis det i pkt. 3 uttrykk for at lovutvalget stiller seg positivt til at retten på skjønsmessig basis skal kunne nedsette størrelsen på en persons gjeld slik at kreditorerne bare delvis får dekning.

Jeg finner ikke å kunne gi min tilslutning til de synspunkter som er kommet til uttrykk i utkastet for såvidt gjelder ovennevnte.

Et regelsett hvor retten gis fri adgang til etter skjønn å nedsette en skyldners forpliktelser overfor kreditorerne vil etter min oppfatning svekke rettssikkerheten i urimelig grad.

For såvidt gjelder konkurs gir konkursloven i visse tilfelle adgang til såkalt forenklet bobehandling. Det er et spørsmål om man ikke burde vurdere å utbygge lovens regler om gjeldsforhandling slik at det i særlige tilfelle – som ved konkurs – ble adgang til gjeldsforhandlinger etter enklere regler enn de nå gjeldende.

Da jeg forstår at det haster med å avgi uttalelse, finner jeg ikke å kunne gå ytterligere i detalj.

Gjenpart av dette brev er sendt Advokatforeningen og lovutvalgets øvrige medlemmer.

Oslo, 30. mai 1990

Einar Granli

Sverige

Svea hovrätt:

Hovrätten tillstyrker att den i Nordiska rådet aktualiserade lagstiftningsfrågan utreds.

Medlemsförslaget synes innebära att ackordsförfarandet skall äga rum vid domstolarna. Detta är enligt hovrättens mening inte en lämplig lösning. En domstol förefaller vara mindre väl avpassad för att syssla med det

slags utredningsarbete som det här kan bli fråga om. Förslaget går också emot de strävanden som i vårt land finns hos statsmakterna att renodla domaruppgifterna. Hovrätten föreslår därför att någon annan myndighet, t. ex. kronofogdemyndigheterna, anförtros uppgiften.

Sammanfattningsvis anser hovrätten sålunda att medlemsförslaget, som i sig är lovvärt, bör utredas ytterligare innan slutlig ställning tas till huruvida, och i så fall på vad sätt, förslaget skall genomföras.

Stockholm den 28 maj 1990

På hovrättens vägnar

Birgitta Blom

Jan Vilgeus

Konsumentverket:

Konsumentverket stöder medlemsförslaget.

Verket instämmer i beskrivningen av de ökande betalningsproblemen i samhället. I Sverige har dessa bl. a. resulterat i en kraftig ökning av hushåll med mycket svåra betalningsproblem som vänder sig till kommunens konsumentvägledare och till socialkontoren för ekonomisk rådgivning och kreditsanering. Konsumentverkets erfarenhet är att dessa hushåll ofta är i stort behov av en kreditsanering som kräver ett ackordsförfarande (dvs. nedskrivning av hela eller del av återstående skuld) för att problemen överhuvudtaget ska kunna lösas. Därutöver behövs dock i så gott som samtliga fall en relativt omfattande budgetrådgivning. Den ger hushållen de kunskaper och det stöd som behövs för att minska risken för ekonomiska problem i framtiden och för att klara den svåra situationen det innebär att under en längre period leva på en låg ekonomisk standard.

Enligt Konsumentverkets mening bör därför, i samband med att personligt ackord införs, säkerställs att hushåll med mycket svåra betalningsproblem får möjlighet till ekonomisk rådgivning på sin hemort.

För kännedom kan nämnas att frågan om ett institut för skuldsanering, som gör det möjligt för fysiska personer att bli av med sin skulder eller del av dem, för närvarande utreds i Sverige av Insolvensutredningen.

Stockholm den 21 maj 1990

Axel Edling

Birgitta Fredander

Konsumentvägledarnas förening:

Det problem som framföres i rubr. remiss, är av synnerligen akut karaktär. Hos de kommunala konsumentvägledarna i Sverige är detta problem det största och svåraste att handlägga i dag. Tyvärr pekar utvecklingen på att problemen snarare förvärras än förenklas framöver.

Det finns således stor anledning att sätta in åtgärder på olika plan i syfte att förhindra att familjerna slås ut ekonomiskt.

Dessa åtgärder kan göras på olika plan.

Dels kan man försvåra för konsumenterna att förvärva varor på kredit, genom t. ex. en hårdare kreditprövning. Dels kan man kräva en mer omfattande upplysning av säljaren i samband med köpet om kreditens verkliga kostnad. I det fall det kan konstateras att säljaren inte följt gängse regler, kan man neka honom rättigheter att i efterhand kräva en konsument som råkat i betalningssvårigheter. Ett sådant förslag har framlagts i Sverige redan.

Likaså bör det finnas möjlighet att undersöka konsumenternas samlade ekonomiska åtaganden, vilket hittills vara omöjligt i Sverige. Tillkomsten av ett engagemangsregister innebär att säljaren får en uppfattning om konsumentens ekonomiska status. Ett sådant register är under införande i Sverige.

Ett annat område som kräver snabba insatser är för att hjälpa dem som redan har fastnat i "skuldfällan". Härvid har man i Sverige englat på det danska systemet med "gäldsanering", och det förväntas att den pågående Insolvensutredningen kommer att framlägga förslag i riktning mot inrättande av ett skuldsaneringsinstitut, där drabbade konsumenter kan få hjälp.

Även om normerna för säkerheter för krediter kan variera mellan de olika nordiska länderna, skulle det vara till stor fördel om ett gemensamt nordiskt förslag kunde väckas i denna viktiga fråga. Framför allt är det viktigt att erfarenhetsutbyte kan ske i stor utsträckning.

Konsumentvägledarnas förening vill därför med stor kraft tillstyrka alla initiativ som kan leda till en förbättring för konsumenterna i deras problem med att få information om krediternas kostnader, och hur man skall kunna komma ur den s. k. skuldfällan.

Vi vill därför tillstyrka rubr. förslag.

Malmö den 30 maj 1990

Konsumentvägledarnas förening
Styrelsen

Sven-Ake Hansson
Ordförande

Medlemsförslag om lagstiftning angående grupptalan

(Väckt av Anneli Jäätteenmäki samt Claes Andersson, Gunilla André, Ylva Annerstedt, Gustav Björkstrand, Sinikka Hurskainen, Riitta Järvisalo, Anna-Kaarina Louvo, Sauli Niinistö, Mats Nyby, Sirpa Pietikäinen, Mirja Ryyänänen, Marianne Samuelsson, Kimmo Sasi, Eino Siuruainen, Anders Talleraas och Marjatta Väänänen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Danmark

Justitsministeriet:

I den anledning skal man meddele, at Justitsministeriet er indstillet på at deltage i et udredningsarbejde, der kan belyse de mange og komplicerede spørgsmål af navnlig procesretlig karakter, der vil være forbundet med en eventuel indførelse af en adgang i lovgivningen til gruppesøgsmål.

Det kan i den forbindelse i øvrigt oplyses, at den nordiske embedsmandskomite for lovgivningsspørgsmål på sit møde i maj 1990 besluttede, at det svenske Justitsministerium skulle indbyde til sådanne drøftelser, der er berammet til at finde sted i november 1990.

København, den 25. juni 1990

P. m. v.

E. b.

Torsten Hesselbjerg

Forbrugerrådet:

Forbrugerrådet skal indledningsvis henlede opmærksomheden på, at spørgsmålet om ”grupptalan i konsumentmål” har været genstand for udførlig udredning og diskussion inden for rammerne af et fællesnordisk projekt initieret af Embedsmandskomiteen for Konsumentspørgsmål (NEK) under Nordisk Ministerråd. Som led i projektet afholdt NEK den 22. – 24. maj 1989 et seminar om emnet med deltagelse af ca. 30 nordiske jurister (fra bl. a. retssektoeren, forbrugermyndigheder, erhvervslivet og universiteter).

Som oplæg til seminaret tjente tre udførlige delrapporter, hvoraf den ene beskriver hovedtræk ved det særlige anglo-amerikanske retsinstitut, ”class actions”, og i øvrigt præsenterer forskellige former for kollektive søgsmål (grupptalan). Den anden giver en oversigt over og eksempler fra (navnlig dansk praksis) på retshåndhævelsesproblemer, som kunne afbødes ved en udbygning af den nordiske model for forbrugerbeskyttelse med kollektive procesformer (grupptalan). Den tredje delrapport diskuterer de forskellige problemer, der vil være forbundet med indførelse af regler om grupptalan i nordisk ret, og indeholder en skitse til lovregler herom.

Diskussionerne på seminaret efterlod det indtryk, at der var almindelig enighed om, at den eksisterende nordiske lovgivning er utilstrækkelig til løsning af de forbrugerproblemer, som er på tale i grupptalan-sammenhæng, og at det blandt de forskellige løsningsmuligheder i særlig grad er regler om grupptalan, som påkalder sig retspolitisk interesse.

De nævnte delrapporter og diskussionsindlæg m. v. er gengivet i en seminarrapport, som forventes offentliggjort i den nærmeste fremtid.

Idet vi i øvrigt henviser til det udførlige materiale, der findes i den nævnte, snarligt offentliggjorte seminarrapport, skal Forbrugerrådet i det følgende kort sammenfatte sine synspunkter på det foreliggende forslag.

I takt med den stigende koncentration og standardisering inden for alle led af erhvervslivet har det vist sig, at tilsidesættelser af den forbrugerbeskyttende lovgivning i stigende grad rammer et stort antal forbrugere på stort set samme måde. Som eksempler herpå kan nævnes

- tilfælde, hvor samtlige eksemplarer af et massefremstillet produkt lider af samme konstruktionsfejl, som gør det farligt eller mangelfuldt i øvrigt,
- tilfælde, hvor erhvervsdrivende, f. eks. et pengeinstitut, beregner sig højere priser eller gebyrer, end der er belæg for i aftale eller lovgivningen,
- tilfælde, hvor et stort antal forbrugere forledes til at indgå aftale med en virksomhed, der i sin markedsføring anvender vildledende metoder eller manipulerende salgsformer efter et bestemt, almindeligt fulgt mønster, samt

– tilfælde, hvor en virksomhed anvender en standardkontrakt med urimelige vilkår.

I langt de fleste af disse tilfælde vil samtlige berørte forbrugere på papiret have krav på tilbagebetaling og/eller erstatning. Under den gældende retstilstand må hver enkelt forbruger om fornødent gå til domstolene eller klage til Forbrugerklagenævnet/et godkendt privat klagenævn for at få sin ret. Alle praktiske erfaringer viser imidlertid, at det i realiteten kun er en meget beskedent del af de berørte forbrugere, der i tilfælde af den beskrevne art nyder godt af den retsstilling, de har på papiret. Dette skyldes navnlig den enkelte forbrugers ukendskab til lovgivningen samt psykologiske og økonomiske faktorer, herunder at det for den enkelte forbruger hyppigt drejer sig om beløb, der står i et misforhold til omkostningerne og besværet ved at gå til domstolene eller til et klagenævn.

De nævnte faktorer, der kan afskære den enkelte forbruger fra at nyde godt af sin ret, gør sig i særlig grad gældende for socialt vanskeligt stillede forbrugere, for hvem de økonomiske tab ved "massekrænkelser" af den beskrevne art er mest følelige. Hertil kommer, at de ofte relativt overskuelige tab, der forvoldes den enkelte forbruger ved "massekrænkelser", sammenlagt kan udgøre betydelige beløb, som set fra den pågældende virksomheds synsvinkel ofte er ensbetydende med tilsvarende økonomiske fordele. Udsigten hertil kan i særlig grad friste mindre nøjeregnende erhvervsdrivende til spekulation i svaghederne ved retshævelsen og til ligegyldighed med hensyn til overholdelsen af den forbrugerbeskyttende lovgivning.

Sager af den beskrevne art viser efter Forbrugerrådets opfattelse med al ønskelig tydelighed, at tiden er løbet fra et processystem, som udelukkende er indrettet på at påkende sager mellem enkeltindivider. Efter Forbrugerrådets opfattelse viser de endvidere, at den eneste effektive (og mest hensigtsmæssige) retlige reaktion på retskrænkelser forårsaget ved masseproduktion og massekontrahering er kollektiv retshåndhævelse, som gør det muligt at få påkendt og gennemført samtlige berørte forbrugeres krav under én sag.

Behovet herfor er ikke mindst mærkbart i en tid præget af offentlige besparelser, som i Danmark bl. a. har givet sig udslag i drastiske forringelser af det offentliges indsats på forbrugerbeskyttelsesområdet. I de senere år er der således f. eks. indført en minimumgrænse på 500 kr. for indbringelse af sager for Forbrugerklagenævnet samt en markant begrænsning af den forvaltningens kontrol med bl. a. prismærkningslovens og markedsføringslovens overholdelse.

Mod det foreliggende forslag kunne tænkes rejst den indvending, at det lægger op til en transplantering af anglo-amerikanske regler, som vil kunne give anledning til misbrug og vanskelig proces tekniske problemer, og at det i det hele taget er fremmed for nordisk retstradition og mentalitet.

Også Forbrugerrådet er af den opfattelse, at der med hensyn til retshånd-

hævelses- og konfliktløsningsmetoder er væsentlige forskelle på anglo-amerikansk og nordisk proceslovgivning, retstradition og mentalitet. Bl. a. af den grund finder Forbrugerrådet det så meget mere vigtigt at understrege, at spørgsmålet om indførelse af nordiske regler om grupptalan ikke bør angribes, langt mindre affærdiges, som om det "blot" gik ud på ukritisk overtagelse af anglo-amerikanske regler.

Spørgsmålet bør efter Forbrugerrådets opfattelse i stedet behandles ud fra erkendelsen af, at den bestående og i store træk identiske lovgivning om forbrugerskyttelse i de nordiske lande, på retshåndhævelsessiden lider af forskellige svagheder, og at nogle af disse vil kunne afhjælpes ved etablering af kollektive procesformer. Regler herom bør selvsagt udformes således, at de er nøje afstemt med forholdene i de nordiske lande, herunder den bestående forbrugerbeskyttende lovgivning.

Netop fordi den forbrugerbeskyttende lovgivning i de nordiske lande, bl. a. som en følge af det nordiske samarbejde, i store træk er skåret over samme læst, er det en oplagt opgave for det nordiske lovsamarbejde at videreføre og nyttiggøre det fællesnordiske arbejde, der allerede er udført som led i NEK-projektet om grupptalan.

Forbrugerrådet er således varm tilhænger af forslaget om, at der søges gennemført fællesnordiske lovgivning om kollektive procesformer ("grupptalan").

København, den 31. maj 1990

Benedicte Federspiel

Sekretariatschef

Finland

Justitieministeriet:

Nordiska ministerrådet har anordnat ett nordiskt seminarium om grupptalan i konsumentärenden den 22–24 maj 1989. En rapport om de diskussioner som förts vid seminariet blir färdig före sommaren detta år enligt de uppgifter ministeriet fått.

Om grupptalan tas i bruk, borde man utreda bl. a. följande frågor:

- hur skall handläggningen av ärenden som gäller grupptalan anordnas vid domstol
- hur skall den grupp av konsumenter definieras som ärendet gäller
- hur skall deras deltagande vid rättegången ordnas
- hurdan verkan har en given dom i ärendet ur den enskilda konsumentens synvinkel då en näringsidkare har konstaterats ersättningskyldig och i det fall då det ansetts att det inte föreligger ersättningskyldighet

- hurdan verkan har en dom som ges till följd av grupptalan på en sådan konsument, som inte kan anses vara part i den rättegång som gäller grupptalan
- hur skall frågan om rättegångskostnaderna lösas i ärenden som gäller grupptalan
- vilken är konsumentombudsmannens roll i en rättegång som gäller grupptalan.

Justitieministeriet förhåller sig principiellt positivt till att man börjar utreda om det är möjligt att få till stånd en samnordisk lagstiftning om grupptalan i konsumentskyddsärenden.

Helsingfors den 22 maj 1990

Leif Sevón
Överdirektör

Juhani Hirvonen
Lagstiftningsråd

Handels- och industriministeriet:

Med grupptalan avses sådan talan som käranden själv för vid domstol för en närmare definierad grupp utan uttryckligt mandat. I konsumentärenden kan samma tvistemål, t. ex. ett fel i en vara eller en tjänst eller ett orimligt avtalsvillkor, ofta samtidigt gälla flera konsumenter. För närvarande måste varje konsument särskilt för egen del föra ärendet till en allmän domstol eller till konsumentklagonämnden. I medlemsförslaget föreslås det följaktligen att, för att konsumenternas ställning skall kunna förbättras, det kollektiva konsumentskyddet borde ökas genom att man inför ett förfarande med grupptalan. I medlemsförslaget anses det också att rätten att föra grupptalan väl skulle lämpa sig för konsumentombudsmannen.

I vissa länder har man erfarenheter av förfarandet med grupptalan. Också i Norden har frågan varit föremål för diskussion. Nordiska ministerrådet arrangerade våren 1989 ett seminarium i ämnet.

Med införandet av förfarandet med grupptalan sammanhänger många processuella problem, som borde avgöras innan man övergår till systemet. Till förfarandet med grupptalan som sådant ansluter sig många faktorer som enligt ministeriets åsikt är positiva ur konsumenternas synvinkel. Sådana är t. ex. processekonomiska faktorer, möjligheterna att förbättra de s. k. svaga konsumenternas ställning i konfliktsituationer och det att konsumenternas rättsskydd troligtvis skulle bli bättre också i sådana tvistefrågor där det ekonomiska intresset är ringa.

På basis av ovanstående förhåller sig handels- och industriministeriet i princip positivt till att man börjar utreda om det är möjligt att åstadkomma en samnordisk lagstiftning om grupptalan i konsumentskyddsärenden.

Helsingfors den 6 juni 1990

Pertti Salolainen

Minister

Kristian Tammivuori

Byråchef

Konsumentombudsmannen:

I konsumentärenden berör samma omtvistade omständighet ofta flera konsumenter. Det kan bero på fel i vara eller på ett oskäligt avtalsvillkor. I dagens läge ankommer det dock på envar konsument att för egen del föra ärendet antingen till konsumentklagonämndens eller till domstols prövning. Sålunda kan likadana ärenden behandlas skilt för sig, vilket leder till ökade kostnader för såväl parterna som samhället. Å andra sidan bringar enbart en del av de konsumenter, som drabbats av t. ex. ett fel i vara, sin sak inför konsumentklagonämnden eller domstol. Detta torde delvis bero på att konsumenterna inte känner till alla de möjligheter som står till deras förfogande. Det ringa ekonomiska intresset i tvisten kan också bidra till att konsumenten antingen inte vill eller inte orkar driva ärendet. Även de höga kostnaderna i en domstolsprocess medverkar till en ovilja att domstolsvägen utreda ärendet. Slutresultatet blir att en stor del av de till ersättning berättigade underlåter att driva sitt ärende. I dylika situationer skulle konsumenternas ställning förbättras liksom även kostnaderna skulle minska om likadana ärenden kunde behandlas genom grupptalan.

Grupptalan i allmän domstol

Avsikten med konsumentskyddslagstiftningen har varit att för konsumenten skapa en möjlighet att på ett så enkelt och förmånligt sätt som möjligt få en tvist mellan honom och en näringsidkare avgjord. F. n. kan en dylik tvist föras till konsumentklagonämnden som avger sin rekommendation i ärendet. Enligt gällande lagstiftning är det också möjligt för konsumentombudsmannen att på konsumentens begäran biträda denne i en rättegång.

Konsumentombudsmannen har en mycket vid inblick i konsumentfrågor och erfarenhet i att föra konsumenttvister vid domstol. Sålunda vore det ändamålsenligast att konsumentombudsmannen hade behörighet att representera konsumenterna i grupptalan som berör konsumenttvister. Av de olika formerna för grupptalan förefaller en offentlig grupptalan förd av

myndighet även i övrigt lämpligast i konsumenttvister. Då konsumenten kan vända sig till en myndighet skulle förfarandet inte åsamka honom oskäliga kostnader och han skulle behändigt kunna föra ärendet till domstols prövning.

Grupptalan i marknadsdomstolen

Marknadsdomstolen är en specialdomstol som bl.a. handlägger marknadsförings- och avtalsvillkorsärenden med stöd av konsumentskyddslagen. Marknadsdomstolen kan förbjuda en näringsidkare att marknadsföra på ett visst sätt. Likaså kan marknadsdomstolen förbjuda en näringsidkare att använda ett för konsumenterna oskäligt avtalsvillkor men avgörandet har ingen direkt inverkan på redan slutna avtal liksom inte heller på andra näringsidkares avtalsvillkor. För varje enskild näringsidkare bör skäligheten i ett avtalsvillkor skilt för sig underkastas marknadsdomstolens prövning.

Då man överväger en lagstiftning om grupptalan är det också skäl att dryfta möjligheterna med grupptalan i marknadsdomstolen. För avtalsvillkorens del kunde marknadsdomstolens utslag utsträckas att omfatta alla näringsidkare i samma bransch. Dessa skulle då inte längre kunna använda sig av ett avtalsvillkor som av domstolen befunnits oskäligt. Ändamålsenligast vore att konsumentombudsmannen, som redan nu kan hänskjuta ärenden som berör marknadsföring och avtalsvillkor till marknadsdomstolen, i dylika ärenden vore behörig att företräda konsumenterna.

Sammandrag

På basen av ovanstående finner jag det synnerligen önskvärt att man börjar undersöka och förbereda en lagstiftning om grupptalan tillämplig i konsumenttvister. Särskilt viktig finner jag en undersökning och beredning av lagstiftning om offentlig grupptalan.

Helsingfors den 21 maj 1990

Gerhard af Schultén
Konsumentombudsmannen

Kirsi Hannula
Tf. överinspektör

Industrins centralförbund, Handels centralutskott, Centralhandelskammaren, Småindustrins centralförbund, Företagarnas centralförbund, Parti-handels centralförbund och Minuthandels centralförbund:¹

De undertecknade organisationerna konstaterar att det är fråga om beredning av sådan lagstiftning som mycket centralt angår näringsverksamheten. Därför förvånar de sig över förfarandet att inte be näringslivets organisationer yttra sig om ärendet samtidigt som begäran om yttrande har givits förutom till justitieministeriet och handels- och industriministeriet ensidigt till konsumentmyndigheter och Finlands konsumentförbund.

För närvarande försöker man utveckla konsumentskyddet på många olika sätt. Bland dessa kan nämnas följande: stiftandet av lagstiftning angående produktansvar, ökat konsumentskydd vid bostadsköp, ändringar i konsumentskyddslagstiftningen bl. a. angående konsumenttjänster och vissa planer för ökad produktsäkerhet. Konsumentförvaltningens reform trädde i kraft 1.6.1990. Inom konsumentskyddet pågår således en mycket livlig reformaktivitet. De undertecknade organisationerna utgår ifrån att de aktuella projekten i nödvändiga delar slutförs och först därefter kan nya alternativ för utvecklandet av lagstiftningen tas fram.

Nordiska rådet har hänvisat till en undersökning som gjorts i Finland. Enligt denna används konsumentmyndigheternas tjänster proportionellt sett mest av s. k. starka konsumenter. Vilken undersökning som avses framgår inte av delegationens förslag. Inte heller har undersökningen fogats till begäran om yttrande.

Finlands delegation i Nordiska rådet har motiverat införandet av grupp-talan bl. a. genom att sådant förfarande är i bruk i USA, Australien och Kanada. De undertecknade organisationerna konstaterar att lagstiftningen och rättssystemen i dessa länder väsentligt avviker från de principer som följs hos oss och i övriga Norden. Organisationerna anser att nämnda länder på grund av de olika rättssystemen som sådana inte kan tas som exempel när det nordiska konsumentskyddet utvecklas.

I Finland kan konsumentombudsmannen, i avvikelse från de övriga nordiska länderna, dra enskilda konsumenttvister under domstols prövning. Konsumentombudsmannen kan enligt sin prövning driva enskilda mål ifall det t. ex. i ärendet finns ett behov för ett prejudikat eller om sådant särskilt drag sammanhänger med ärendet sålunda, att det anses vara nödvändigt att konsumentombudsmannen för talan inför rätta. Sålunda är konsumentombudsmannens verksamhetsmöjligheter som konsumenternas representant mycket omfattande speciellt i Finland. Detta naturligtvis minskar behovet att hos oss införa ett förfarande med grupp-talan.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Införandet av grupptalan har motiverats med behov av prejudikat. I Finland finns inte behov att på denna grund skapa särskilda normer, eftersom det är möjligt att med de nuvarande stadgandena få fram tillräckligt många prejudikat.

En princip i processrätten är även att rättsskydd ges endast till den som anhåller om det. Förfarandet med grupptalan skulle åsidosätta denna princip, och därvid skulle rättsskydd ges till sådant håll som inte krävt det. Detta svarar inte mot principerna i processrätten.

Det bör även erinras att också i Finland kan ett stort antal konsumenter föra en sak till domstolsprövning. Då kan en av dem vara ett befullmäktigat ombud som skaffar fullmakter av dem som inleder rättegång. Detta förfarande förekommer faktiskt ofta i praktiken, t. ex. i konsumentklagokenämnden speciellt i samband med gruppresor.

Delegationens exempel på att förfarandet med grupptalan skulle ha varit på sin plats i ett beslut om researrangör utgör inte en solid grund för förslaget. I teorin är det förstas möjligt att förfarandet med grupptalan skulle förbättra konsumenternas rättsskydd, eftersom mindre rättskränkningar skulle föras till domstolsprövning. En annan fråga är huruvida detta är klokt och värt att stödas ur processekonomisk synvinkel.

I bakgrunden till konsumentskyddslagstiftningen finns principen att man genom stadganden försöker ge konsumenterna en ställning som är likvärdig med näringsidkarnas. Förfarandet med grupptalan stöder inte nödvändigtvis denna princip till alla delar. Ur näringsidkarnas och konsumenternas synvinkel är det fråga om ett avtal mellan två parter, som innehåller många individuella drag i varje enskilt fall.

Stadgandena om konsumentskydd som är i kraft eller under beredning betonar näringsidkarnas meddelandeplikt bl. a. i marknadsföringskedet. I försäljningssituationen har olika konsumenter kunnat ges varierande information om produktens egenskaper, varvid också ansvaret för fel kan variera. På motsvarande sätt kan en rättelse av felaktig information nå konsumenterna på olika sätt och orsaka olika ersättningskrav, så att det inte är vettigt att använda standardbeslut för att avgöra enskilda tvister. I dessa fall kan det ifrågasättas huruvida näringsidkarens rättsskydd förverkligas.

Införandet av grupptalan skulle förutsätta en utredning av många mycket besvärliga frågor. Sådana är exempelvis omfånget av utslag på basen av grupptalan, definiering av en konsumentgrupp, utslagets inverkan på konsumenter som inte kräver ersättning och som inte är parter i rättegång, rättegångskostnader och deras fördelning.

I EG-området försöker man harmonisera konsumentskyddet. Något förfarande med grupptalan används dock varken i EG- eller Efta-området för närvarande. Inte heller finns där något gemensamt arrangemang aktuellt för införande av grupptalan. Då EG-integrationen i detta skede inte förutsätter att ett utredningsarbete skall påbörjas, borde man akta sig för

att skapa ett förfarande som avviker från den allmänna integrationsutvecklingen.

På ovannämnda grunder anser de undertecknade organisationerna att det i detta skede inte finns ett behov för att få till stånd gruppptalan. Ifall ärendet blir aktuellt inom ramen för EG-integrationen, är det naturligt att denna utveckling följs såväl i Finland som i de övriga nordiska länderna.

Helsingfors den 14 augusti 1990

Industrins centralförbund

Tarmo Korpela

Småindustrins centralförbund

Tuomo Vasa

Handelns centralutskott

Pentti Kivinen

Företagarnas centralförbund

Kari Heikilä

Centralhandelskammaren

Matti Aura

Partihandelns centralförbund

Guy Wires

Minuthandelns centralförbund

Veli Saarenheimo

Konsumentklagonämnden:

För konsumenttvister är det karakteristiskt, att samma problem kan beröra ett stort antal konsumenter. Man kan således ibland bli tvungen att behandla likadana ärenden flera gånger som separata fall.

Även om samma fel i en vara eller en tjänst berör flera konsumenter, förs ärendet till domstol eller till konsumentklagonämnden i allmänhet av endast en liten del av dem som drabbats av felet. Detta kan bero på att konsumenterna antingen inte kan eller orkar driva sin sak. Också de höga rättegångskostnaderna och det ringa ekonomiska intresset i fråga om tvisteföremålet kan leda till att ärendet inte förs vidare.

Med gruppptalan skulle man uppnå kostnads- och resursbesparing, eftersom flera mål skulle kunna behandlas samtidigt. Förfarandet skulle förbättra konsumenternas rättsskydd, eftersom också små rättskränkningar som berör flera konsumenter skulle fås behandlade av domstol. Å andra sidan förutsätter införandet av gruppptalan att ett flertal också synnerligen komplicerade faktorer utreds. Av det här slaget är till exempel räckvidden av de domar som tillkommit på grundval av gruppptalan (bland annat definierandet av konsumentgruppen, domens verkan i fråga om en konsument som inte anses vara part i rättegången) och rättegångskostnaderna (fördelningen och uppbärandet av dem).

Vid förande av enskild eller organisationsgrupptalan kommer kostnaderna för de för sakens utredande nödvändiga undersökningarna åtminstone i första hand att bäras av parterna. Av de olika formerna för grupp-talan kan offentlig grupptalan förd av en myndighet mycket väl lämpa sig för konsumentärenden. Av en myndighet kan man vänta sig sådan aktivitet och initiativkraft, att behandlingen av ärendet förblir okomplicerad för konsumenten. Härvid skulle också ett av de mål förverkligas, som man eftersträvar med konsumentskyddslagen, dvs. att behandlingen av ärenden skall vara billig för konsumenten.

Konsumentombudsmannen kan i Finland på en konsuments begäran föra enskilda konsumenttvister till domstol. Av denna orsak borde särskilt utredas möjligheten att ge konsumentombudsmannen rätt att föra grupptalan både i allmän domstol och i marknadsdomstolen.

Konsumentklagonämndens verksamhet kan jämföras med en domstols verksamhet, även om dess beslut också är enbart rekommendationer. Av denna orsak skulle det vara motiverat att utreda möjligheten att utsträcka förfarandet med grupptalan att gälla också behandlingen i nämnden.

På grundval av det ovan anförda anser konsumentklagonämnden det vara motiverat, att man på nordisk nivå utreder möjligheterna att skapa ett för konsumenttvister lämpat förfarande för grupptalan.

Helsingfors den 15 juni 1990

Riitta Nordberg
Viceordförande

Leena Tulkki
Tf. sekreterare

Avvikande åsikt

Till utlåtandet av majoriteten av konsumentklagonämnden till Nordiska rådet över medlemsförslaget om grupptalan vill jag framföra följande:

Konsumentskyddslagens krav har internaliserats väl inom minuthandeln. Trots det relativt stora antalet fall av fel blir man glädjande sällan tvungen att tillgripa hjälp från myndigheter i förhållandena mellan konsumenterna och handeln. Lösningar på konflikterna finner man relativt lätt i förhandlingar sinsemellan.

Vidare kan konsumentombudsmannen i Finland till skillnad från övriga nordiska länder föra enskilda konsumenttvister till domstol. Konsumentombudsmannen kan åta sig att föra enskilda ärenden enligt egen prövning, om det till ärendet anknyter sig till exempel ett behov av ett prejudikat eller om därtill anknyter sig något annat särdrag, på grund av vilket det

anses vara nödvändigt att konsumentombudsmannen för behandlingen av ärendet till domstol.

Det må ytterligare påpekas, att processer med ett stort antal käranden vid behov är möjliga med hjälp av fullmaktsförfarandet.

På ovan anförda grunder anser jag att det praktiska behovet samt den eventuella nyttan i förhållande till de problem som grupptalan medför är synnerligen ringa. Om man dock börjar utreda saken, borde man vid beredningen fästa uppmärksamhet vid utvecklingen inom EG också på detta område samt sträva till så enhetliga stadganden som möjligt i hela regleringen av konsumenthandeln.

Helsingfors den 15 juni 1990

Kaukeva – Handels centralutskott

Arto Kettunen

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen konstaterar inledningsvis att fråga är om en processrättslig reglering, där landskapet Åland saknar rätt att lagstifta. Eventuell finsk lagstiftning rörande grupptalan skall följaktligen tillämpas även på Åland.

Enligt landskapsstyrelsens uppfattning är lagstiftning av det slag som avses i medlemsförslaget välmotiverad, varför det förordas.

Mariehamn den 1 juni 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Lars Karlsson

Tf. lagberedningschef

Finlands konsumentförbund r. f.:¹

Finlands konsumentförbund r. f. har under de senaste åren föreslagit att förutsättningarna för en lagstiftning som möjliggör grupptalan i Finland skall utredas. Tills vidare har dessa förslag inte lett till åtgärder. Sakkunniga i konsumenträtt i såväl Finland som andra länder har i allmänhet understött rätten till grupptalan.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Eftersom ett system för grupptalan saknas måste varje konsument genom särskild rättegång kräva sin rätt ifall näringsidkare inte på annat sätt erkänner konsumentens rätt. I många fall är detta en orimlig tröskel för att rätten skall kunna förverkligas. Bedrägliga näringsidkare använder sig hänsynslöst av situationen. När en förlust är obetydlig för den enskilde konsumenten vidtar han i allmänhet inga åtgärder om t. ex. försäljaren inte ersätter en felaktig vara. Detta ger oanade möjligheter för bedrägliga näringsidkare.

Om ett system motsvarande grupptalan tillämpades även för konsumentklagonämndens rekommendationer till lösningar skulle detta minska anhopningen av ärenden och förkorta behandlingstiderna i klagonämnden.

Finlands konsumentförbund r. f. tillstyrker medlemsförslaget om lagstiftning angående grupptalan.

Helsingfors den 30 maj 1990

Finlands konsumentförbund r. f.

Leena Simonen

Verksamhetsledare

Eero Ollikainen

Konsumentpolitisk sekreterare

Island

Forbrugerorganisationen (Neytendasamtökin):¹

Bestyrelsen mener, at der er et stort behov for disse, idet de vil forbedre de nordiske forbrugeres stilling væsentligt, ikke mindst de islandske forbrugeres.

Forbrugerorganisationen opfordrer derfor på det kraftigste til, at disse medlemsforslag vedtages.

Reykjavík, den 5. juni 1990

på Forbrugerorganisationens vegne

Jóhannes Gunnarsson

Formand

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Norge

Justis- og politidepartementet:

Vi stiller oss positivt til tanken om å innføre gruppesøksmål i nordisk prosesslovgivning. Vi kjenner fra tidligere til at Familie- og forbrukerdepartementet, Forbrukerrådet og Forbrukerombudet er tilhengere av at det åpnes for gruppesøksmål i forbrukersaker, og har derfor ikke funnet det nødvendig nå å koordinere svaret nærmere med de instanser som er nevnt i brevet fra Nordisk Råd – Den norske delegasjon til Utenriksdepartementet 31 mars 1990.

Nordisk Ministerråd arrangerte 22–24 mai 1989 i Lejondal ved Stockholm et nordisk seminar om gruppesøksmål i forbrukersaker. Blant annet på denne bakgrunn vil det være naturlig om den videre oppfølging også skjer i nordisk samarbeid. (Rapporten fra seminaret, som fortsatt skal være under utarbeiding, vil være et nyttig grunnlagsmateriale i det videre arbeid.)

Selv om gruppesøksmål eventuelt vil utgjøre en nyskaping i norsk sivilprosess, kan en slik ordning lett innpasses i nåværende lovgivning. Innføring av gruppesøksmål reiser imidlertid enkelte spørsmål som må besvares. Vi nevner:

- Bør adgangen til å anlegge gruppesøksmål være begrenset til forbrukersaker, eller bør adgangen være videre, anten ved oppregning av aktuelle områder eller en generell adgang?
- Hvem bør kunne anlegge gruppesøksmål? Medlemmer av gruppen bør kunne gjøre det. Trengs det særregler om representative organisasjoners adgang til å anlegge gruppesøksmål? Bør offentlige organer kunne anlegge gruppesøksmål på vegne av private grupper?
- Trengs det egne regler om domstolens veiledningsplikt m. m.?
- Trengs det særlige saksomkostningsregler?
- En dom avsagt i et gruppesøksmål må ha rettskraft for alle medlemmer av gruppen mot saksøkte. Men bør en dom i saksøktes favør ha rettskraft mot medlemmer av gruppen som ikke har deltatt i saken?

Oslo, 21. mai 1990

Knut Helge Reinskou

Lovrådgiver

Ingeborg Alsgård

Kontorfullmektig

Familie- og forbrukerdepartementet:

Det har fra forbrukerhold lenge vært et ønske om å innføre gruppesøksmål i norsk rett. Forbrukerrådet gikk inn for dette i et Rådsvedtak i 1989. Kopi av rådsvedtaket følger vedlagt (*se Bihang 1*). Familie- og forbrukerdepartementet har tatt dette opp flere ganger, sist i mars i år i et brev fra Familie- og forbrukerministeren til Justisministeren. Kopi av brev følger vedlagt (*se Bihang 2*). Vi kan derfor fullt ut støtte den finske delegasjons initiativ i denne saken.

Vi ser positivt på at det videre arbeid skjer i nordisk regi. Det vil fremme det nordiske samarbeid og gi de nordiske land ensartet lovgivning.

Oslo 30. mai 1990

Gerd Sætness
Ekspedisjonssjef

Bjørn Erik Thon
Konsulent

BIHANG 1

Innføring av gruppesøksmål i norsk prosesslovgivning

Det har fra forbrukerhold lenge vært et ønske om å innføre gruppesøksmål i norsk prosesslovgivning. Forbrukerrådet ba i en resolusjon fra landsmøtet i august 1990 om at Justisdepartementet skulle ta et initiativ i saken. Våren 1989 ble det holdt en konferanse i Nordisk Embetsmannskomite for forbrukerspørsmål hvor emnet var gruppesøksmål. Også i Familie- og forbrukerdepartementet har det vært arbeidet med spørsmålet, og vi mener tiden nå er inne til å ta et initiativ i saken.

Det er flere grunner til dette.

Det er *prosessøkonomisk heldig*. Det vil virke avlastende for domstolene å behandle en sak på vegne av mange enn å behandle f. eks. 20 indentske saker.

Det er en viktig målsetting i forbrukerpolitikken at den skal ha en *oppdragende funksjon* og skape *bevisste forbrukere*. Innføring av gruppesøksmål vil ha en slik effekt. Forbrukerne vil utvikle en "sammen er vi sterke" holdning. De vil også se at det nytter å nå fram med sine problemer.

Det vil ha en *preventiv effekt* på selgersiden. En mer bevisst og prosesssterk kjøperside vil skape en mer forsiktig og kvalitetsbevisst selgerside.

Det vil skape mer *balanse* i prosessen. I dag er ofte den sterke part selgeren og den svake part kjøperen. Dersom det var adgang til gruppesøksmål ville kjøperne få en sterkere posisjon, noe som vil gjøre det lettere å nå fram med sine krav.

Det vil føre til at ressursvake kjøpere trekkes med i prosessen. I dag er det trolig slik at det er de ressurssterke som går til sak og får sin rett.

Grupesøksmålsadgang vil derfor være mer *rettferdig*, slik at flere ikke bare *har* rett, men også *far* rett.

I saker der tvistesummen er liten kan ofte saksomkostningene overstige det en eventuelt kan oppnå dersom man får medhold. Dette bevirker trolig at mange ikke går til sak om småbeløp. Dette er beklagelig fordi tvistesummene for samtlige forbrukere likevel kan komme opp i betydelige beløp. Det samme problem kan oppstå fordi saken er for liten til i det hele tatt å slippe til i retten. Saken kan også stoppes etter en instans behandling fordi kravene til ankesum ikke er oppfylt. Som eks. kan nevnes en sak fra Danmark. Her ble ca 40 000 forbrukere som hadde kjøpt bøker på postordre avkrevd et større beløp enn avtalt. For den enkelte dreide det seg om et par titalls kroner, men tilsammen kom det opp i flere millioner kroner.

Etter det vi erfarer er hovdlinjene for et gruppesøksmålsinstitutt relativt klare. Det som gjenstår er et initiativ i saken. Vi ber Justisdepartementet vurdere om et slikt initiativ skal tas.

Vi deltar gjerne i et samarbeid om denne saken og håper å bli holdt orientert om utviklingen.

Oslo, 29. mars 1990

Solveig Sollie

BIHANG 2

Resolusjon om "gruppesøksmål" fra Forbrukerrådets landsmøte (brev fra Familie- og forbrukerministeren til Justisministeren)

Hovedregelen i gjeldende sivilprosess er at en dom bare er bindende for den som har vært part i saken, og bare for den tvisten domstolen har avgjort.

Med jevne mellomrom har Forbrukerrådet saker hvor flere forbrukere klager på samme produkt og firma. I slike tilfelle ville det vært en fordel om man kunne gått til felles søksmål: gruppesøksmål.

Grupesøksmål innebærer at en enkeltperson, en organisasjon eller et offentlig organ går til søksmål på vegne av fler som er i samme situasjon. Hovedformålet er at avgjørelsen i saken da blir rettslig bindende for hele gruppen.

Søksmålsformen er kjent blant annet fra England og USA, og spørsmålet er under utredning også i nordisk regi. Den nordiske embetsmannskomiteen for forbrukerspørsmål (NEK).

I den anledning er det avholdt et nordisk seminar om emnet.

Grupesøksmål vil være *prosessøkonomisk*: det er mer rasjonelt og økonomisk å reise ett gruppesøksmål og få saken avgjort én gang for alle, enn å måtte anlegge f. eks. 500 saker om samme spørsmål.

I en del saker er tvistebeløpet for lite til at den enkelte forbruker ønsker å gå til sak, men samlet er det tale om store beløp. Det finnes flere eksempler på at næringsdrivende nærmest spekulerer i dette. Det er derfor ikke bare det *reparative* moment som er viktig ved gruppesøksmål, men i like stor grad den *preventive* effekten.

Pilotmål kan gjøre nytten i en del saker, men man er då avhengig av frivillighet på saksøktensiden. Dessuten foreligger den mulighet at saken kun blir behandlet i én instans, fordi ankesummen er for liten.

Det at bare de som klager får sin rett er dessuten et *urettferdig* system, utgangspunktet er at likt skal behandles likt.

Dette er spesielt viktig fordi undersøkelser viser at det er de ressurssterke som har overskudd til å forfølge en klage. De fleste gjør *noe* når de er misfornøyde med den vare/tjeneste de har kjøpt (f. eks. prøver å reparere selv, får hjelp av naboen e. l.), men det er bare en liten gruppe som går hele veien frem – og det er *ikke* de svakeste forbrukerne. Ved å utbygge gruppesøksmålsinstituttet vil altså de *svake forbrukerne* kunne "være med på lasset" uten å måtte yte for mye selv.

På bakgrunn av ovennevnte forhold har forbrukerrådets landsmøte vedtatt følgende vedtak:

"Erfaringer fra Forbrukerrådet viser at det er mange store klagesaker som kun gjelder ett firma, en organisasjon eller ett offentlig organ, men hvor den økonomiske verdien pr. sak er så liten i forhold til kostnadene ved en rettssak at det hindrer forbrukerne å drive gjennom sitt krav for domstolene eller den enkelte kvier seg av andre grunner. Til tross for at alle sakene i fellesskap representerer et stort forbrukerproblem, er det i dag vanskelig å løse det for norske domstoler. Som kjent er det i dag bare den som fremmer enkeltsaken for domstolene som blir tilkjent rettigheter og plikter.

Landsmøtet ber Justisdepartementet sette i gang arbeid med å gjøre det mulig for organisasjoner og enkeltindivider å anlegge gruppesøksmål ved domstolene."

Oslo, 22. august 1989

for Forbrukerrådet

Solveig Brorson Olsen

Anne Elind

BIHANG 3

Brev fra Forbrukerombudet til Familie- og forbrukerdepartementet:

Som kjent har forbrukerinstitutionene i Norge i lengre tid ansett behov for lovgivning som åpner for gruppesøksmål i domstolene. Det må derfor hilses med glede at den finske delegasjon i Nordisk Råd nå tar initiativ til en anbefaling til Nordisk Ministerråd om forberedelse til slik lovgivning i de nordiske land.

Temaet synes å ligge vel til rette for et felles nordisk lovarbeid. Det dreier seg om kollektive søksmålsinteresser som i stor grad er felles. Forbrukerinteresser og miljøverninteresser er to aktuelle områder, der det dreier seg om interesser som ofte er særpreget av at den reelle tvisteverdier i realiteten dreier seg om summeringseffekten av et stort antall mindre tap, eller om saker som mer gjelder å få handlingsendring fra næringsdrivende enn kompensasjon til individer eller et fellesskap individer.

På forbrukerområdet utgjør videre både institusjonsoppbygging og eksisterende lovgivning et godt grunnlag for felles arbeid om gruppesøksmål, med de store likhetstrekk som eksisterer landene imellom. Alle land utenom Island har en Forbrukerombudsinstitution som skal arbeide for ivare-

tagelsen av kollektive forbrukerinteresser, med sikte på å forebygge mot urimelige markedsføringstiltak fra næringsdrivende. Forbrukere som har blitt ført bak lyset er henvist til individuell forfølgning av sine krav. Vi ser tendenser til at useriøse næringsdrivende spekulerer i at kun et fåtall forbrukere går videre med slike tap. Det er videre endel rettsspørsmål som oppstår hvor det for å få klarlagt forbrukernes rettigheter er behov for å få frem prejudikater.

Jeg vil således understreke at såvel reparasjon til tapslidende forbrukere som preventive effekter bør inngå som hensyn som bør tilgodoses gjennom et gruppesøkmålsinstitutt. Den videre oppbygging vil kreve en rekke vurderinger av prosessuell art, sammenhengen med det øvrige sivilrettslige og offentligrettslige system på forbrukerområdet, m. v. Finansieringsformer bør vurderes særskilt, hvor en egen fondsoppbygging gjennom saker som vinnes og hvor det ikke er aktuelt med individuell kompensasjon er en mulig konstruksjon. Et nordisk seminar under NEK om Grupptalan i Konsumentmål ble avholdt i mai 1989. Rapporten som snart foreligger fra dette seminaret vil kunne gi et godt grunnlag for videre nordiske overveielser.

Det kan også vises til at det i forbrukermiljøet innen EF er vist interesse for kollektive søksmålsordninger. Således skal det i oktober i år holdes et seminar i Belgia om gruppesøksmål, finansiert av EF, der både den svenske Konsumentombudsmann og jeg er bedt bidra.

Oslo, 28. mai 1990

Kjersti Graver
Forbrukerombud

Den Norske Advokatforening hänvisar i skrivelse den 16 maj 1990 till yttrande av advokat Kjetil Krokeide av den 8 maj 1990 (se nedan).

Adv. Kjetil Krokeide:

Etter at denne saken har vært løselig vurdert i Foreningens faste utvalg for sivilprosess, finner utvalget å kunne gi prinsipiell tilslutning til tanken om å åpne adgang til kollektiv saksøking.

Det svenske forslaget gjelder typisk tvister i forbruksforhold. Åpner man imidlertid for et prinsipp om kollektiv saksøking, kan det tenkes at denne fremgangsmåten vil kunne fremstå som aktuell også i andre rettsforhold, f.eks. ved visse typer av erstatningskrav, det være seg i eller utenfor kontraktsforhold, hvor spørsmålet om det foreligger ansvarsgrunnlag kan ha betydning for et større antall personer. Miljøskader kan være et eksempel. Det kan derfor være noe snevert å avgrense denne ordningen til bare å gjelde forbruksforhold.

Hva angår de nærmere enkeltheter, formodes det å være for tidlig å gi svar på dette nå. Et slikt lovforslag må nødvendigvis forberedes i departementet på vanlig måte, og deretter sendes ut til høring.

Utvalget vil likevel tillate seg å påpeke at det bør være et viktig punkt om adgangen til å anlegge et slikt gruppesøksmål – med den konsekvens at avgjørelsen i saken får rettskraftsvirkning også der rettssubjektet ikke selv har deltatt og derved heller ikke har fått anledning til å påvirke utfallet – bør være avhengig av rettens samtykke. Likeledes om det bør være en forutsetning at det er en offentlig instans som saksøker – dette for å sikre at saksøker har de nødvendige ressurser for å føre saken på en fullt ut forsvarlig måte. Om gruppesøksmålets spesielle rettskraftsvirkning kan være en fordel for de interesserte grupper om søksmålet fører fram, kan det på den annen side fort vise seg å bli til stor ulempe dersom søksmålet ikke fører fram.

I stedet for å lovfeste en direkte rettskraftsvirkning, kunne man kanskje tenke seg en ordning med "pilotsøksmål" hvor utfallet av pilotsøksmålet ble tillagt en legal præsumpsjon ved senere tvister om det samme faktiske rettsforholdet mellom andre parter. Videre supplert med en adgang for saksøkte til å beskytte seg mot senere søksmål fra andre ved å avgi et formuesbeløp – fastsatt av retten til saksøkeren i pilotsøksmålet til fordeling blant samtlige skadelidte som melder seg etter offentlig kunngjøring innen en fastsatt frist. Det store spørsmålet måtte da selvsagt bli hvem som skulle få anledning til å anlegge et slikt "pilotsøksmål", og under hvilke forutsetninger retten skulle gi tillatelse til at et anlagt søksmål skulle betraktes som et "pilotsøksmål".

Problemstillingen er vanskelig, for rent faktisk fungerer det allerede idag slik at utfallet av en tvist om et prinsipielt spørsmål normalt vil bli tillagt vekt av andre domstoler, selv uten spesielle lovregler om rettskraftsvirkning.

Med disse bemerkninger vil utvalget gi prinsipiell tilslutning til tanken om kollektiv saksøking. Det er likevel behov for grundig utredning før det kan tas stilling til nærmere detaljer. På nåværende stadium er det heller ikke mulig å ha noen klar forestilling om hvilken reell betydning en slik ordning kan tenkes å få i praksis.

Oslo, 8. mai 1990

Kjetil Krokeide
Advokat

Sverige

Svea hovrätt:

1. Sammanfattning

Hovrätten saknar möjlighet att bedöma det sakliga behovet av grupptalan i Sverige eller i de övriga nordiska länderna. Generellt kan endast sägas *dels* att det kan antas att det – särskilt inom miljörättens, konsumenträttens och produktansvarets områden – finns anspråk som inte utan svårigheter kan göras gällande inom ramen för den traditionella tvåpartsprocessen, *dels* att införandet av grupptalan skulle stärka de enskilda medborgarnas möjlighet att genom talan vid allmän domstol tillvarata sin rätt.

Hovrätten redovisar några av de problem som skulle föreligga ur rätts-systematisk synpunkt om grupptalan införlivades med den svenska rättegångsordningen. Införande av grupptalan innebär bl. a. ett brott mot den hittillsvarande grundsatsen att domstols dom endast binder parterna i målet. – Slutligen pekar hovrätten på att talan för gruppers räkning *kan* föras även med utnyttjande av nu gällande processrättsliga regler samt att alternativ till grupptalan redan finns och används – främst i form av s. k. pilotmål.

2. Vad är grupptalan?

Med grupptalan avser hovrätten i det följande att en kärke utan uppdrag för talan till förmån för en i processen angiven grupp, vars medlemmar träffas av domens rättskraft trots att de inte är parter i målet. Denna bestämning ansluter till en definition som har getts av professor Per Henrik Lindblom i hans arbete *Grupptalan*. Det anglo-amerikanska class actioninstitutet ur svenskt perspektiv, 1989 (s. 19).

3. Behovet av grupptalan

Hovrätten har inte möjlighet att överblicka och bedöma det sakliga behovet av grupptalan i de nordiska länderna och inskränker sig därför till att framföra några allmänna synpunkter i frågan.

Produktionens masskaraktär i det moderna samhället – både då det gäller spridningen av produkter och i fråga om produktionens skadeeffekter – talar för att det kan finnas ett ökande behov av grupptalan i vissa fall. Det kan tänkas uppkomma situationer där varje individuellt anspråk som kan resas i sådana frågor är av begränsad omfattning medan den sammanlagda effekten för ett kollektiv av medborgare likväl är så stor att en domstolsprövning från allmän synpunkt ter sig påkallad.

Det kan nämnas att för svenskt vidkommande konsumentverket/KO senast i en skrivelse till regeringen den 6 mars i år har anfört att ett behov av grupptalan föreligger inom konsumenträttens område.

Särskilt när det gäller miljöskador kan det också tänkas fall då det överhuvudtaget inte ter sig möjligt att varje drabbad medborgare skulle föra en skadeståndstalan. Ett exempel på en sådan situation är att de boende i ett visst område på grund av miljöförstöring går miste om möjligheten att använda en badplats. Det framstår i ett sådant fall som mera realistiskt att tänka sig en grupptalan, där de drabbade medborgarna väcker talan om skadestånd grundad på kostnaden för att återställa stranden i badbart skick eller, i den mån detta inte är möjligt, på kostnaden för att ersätta den förlorade badplatsen med en jämförbar nyttighet, t. ex. ett bassängbad.

Lagstiftning om produktansvar övervägs nu; även på detta område kan grupptalan vara ett lämpligt sätt att tillvarata de skadelidandes rätt.

Hittills har man i de nordiska länderna inriktat sig på lösningar som innebär att det allmänna i sådana fall skall tillvarata medborgarnas intressen. Denna tendens avspeglas på konsumenträttens område i t. ex. möjligheten för konsumentombudsmannen att föra talan om förbud och förelägganden enligt 2–4 §§ marknadsföringslagen vid marknadsdomstolen, med en subsidiär talerätt för organisationer (10 § samma lag). För enskilda har i stället öppnats möjligheter till utomprocessuella förfaranden, t. ex. att göra gällande sitt anspråk hos allmänna reklamationsnämnden. Inom miljörättens område gör sig delvis samma tendens gällande genom att naturvårdsverket tillagts talerätt hos koncessionsnämnden för miljöskydd (bl. a. 25 och 41 §§ miljöskyddslagen).

Det finns enligt hovrättens mening ett behov av att stärka de enskilda medborgarnas möjlighet att genom talan vid allmän domstol ta till vara sin rätt i nu berörda frågor. Grupptalan kan vara *ett* sätt att öka medborgarnas möjligheter härvidlag och att därigenom också stärka de allmänna domstolarnas ställning inom de angivna rättsområdena.

4. Rättssystematiska problem vid grupptalan

En möjlighet till grupptalan förutsätter, som angetts i definitionen ovan, att talan förs utan att uppdrag lämnats av samtliga berörda i gruppen och att gruppens medlemmar blir bundna av domens rättskraft trots att de inte är parter i rättegången. Detta skulle innebära ett brott mot hittills tillämpade grundsatser såsom att domstols dom endast binder parterna i målet och att ingen må dömas ohörd. Det kan härutöver anmärkas att svensk rätt som huvudprincip inte erkänner s. k. tredjemansavtal, dvs. avtalet binder endast avtalsparterna.

I amerikansk rätt (se närmare härom Lindblom i anført arbete, s. 210 ff) har nu antydda problem lösts genom *att* det krävs att gruppmedlemmarna underrättas om processen ("notice") antingen individuellt i skadeståndsmål eller genom mera allmänt riktad information vid förbudstalan, *att* domstolen har att bedöma om talan är tillräckligt representativ ("ade-

quacy of representation”) *samt att* möjlighet ges för den enskilde att vid skadeståndstalan förklara sig inte ingå i gruppen (”opt-out”).

Om grupp-talan skulle införas i Sverige torde något liknande förfarande behöva övervägas. Den reflexionen kan då göras att det inte synes föreligga någon mera betydelsefull skillnad mellan, å ena sidan, kravet på individuell underrättelse med möjlighet att förklara sig inte önska ingå i gruppen och, å den andra, möjligheten enligt gällande ordning att begära fullmakt från berörda potentiella käredepart.

Vad gäller rättegångskostnaderna är ju huvudprincipen i svensk rätt – till skillnad från vad som gäller i USA – att den tappande skall ersätta motpartens rättegångskostnader. Vid grupp-talan kan rättegångskostnaderna – med hänsyn till de mera omfattande intressen som så att säga ligger i bakgrunden – på båda sidor bli mycket stora. Risken för den formella käredeparten att behöva ersätta motpartens rättegångskostnad måste rimligen komma att utgöra en starkt återhållande faktor om grupp-talan skulle införas i Sverige. Det torde därför fordras särskilda regler om rättegångskostnadsansvaret i sådana mål.

Slutligen kan det, som professor Lindblom påpekat, erinras om att det enligt gällande svensk rätt finns förfaranden som påminner om grupp-talan. Det gäller t.ex. process rörande tvistig fordran i konkurs varvid talan kan föras av enskild borgenär. Övriga borgenärer underrättas men intar inte partsställning och domen gäller mot hela borgenärskollektivet i fråga om deras rätt till utdelning i konkursen. Kungörelseförfarandet i vatten-, expropriations- och fastighetsbildningsmål är också ett likartat förfarande (Lindblom, a. a. s. 672 f).

5. *Alternativ till grupp-talan*

De främsta alternativen till grupp-talan – som är möjliga redan enligt gällande rätt – är följande.

A. Ett större antal käredepart väcker med användande av ett gemensamt ombud talan mot en svarandepart. – Detta har förekommit i t.ex. läkemedelsmål. Ett stort antal personer som ansett sig ha skadats av ett läkemedel har gett en eller flera advokater uppdrag att föra talan mot läkemedelsföretaget. En erfarenhet av sådana processer är att de visat sig svåradministrerade ur käredepartens synpunkt. En del av käredeparterna har upplevt att de behandlats som ett kollektiv och icke som individuella parter i rättegången – förhållandena har således i realiteten varit snarlika dem som råder vid grupp-talan. I de fall där det i sådana mål träffats förlikning, eller en *ex gratia*ersättning erhållits, har ibland också uppstått oenighet om ersättningens fördelning bland medparterna på käredepartensida.

B. Pilotmål, dvs. en process där en av flera i och för sig möjliga käredepart ensam väcker talan. ”Pilotens” medintressenter blir således inte parter i rättegången och därmed inte heller bundna av domens rättskraft. De får i stället förlita sig på en frivillig uppgörelse när domstolen avgjort

pilotmålet eller, om en uppgörelse inte är möjlig, utnyttja domens bevisverkan i en efterföljande rättegång.

Pilotmål har betydande processekonomiska fördelar. En möjlighet kunde vara att öka processformens användbarhet och attraktionskraft, t. ex. vad gäller rättegångskostnaderna. I fråga om kärandens kostnader finns i Sverige ett stadgande i rättshjälpslagen som utesluter andra rättssökande med likartade anspråk från möjligheten till rättshjälp så länge ett pilotmål pågår (8 § 8 p. rättshjälpslagen). Det kunde övervägas om inte det förhållandet att det är fråga om ett pilotmål samtidigt bör vara ett särskilt skäl för att bevilja rättshjälp för käranden i detta mål även om sådan av andra skäl annars inte skulle komma i fråga.

Slutligen kan, för konsumentmålen del, tilläggas att det inte finns några hinder för konsumentombudsmannen att på flera enskilda konsumenters uppdrag väcka talan enligt den under A ovan beskrivna metoden. Denna möjlighet skulle kunna kompletteras med att konsumentombudsmannen tillförs särskilda medel ur vilka ersättning för svarandens rättegångskostnader kunde ges när konsumentombudsmannen förlorar ett mål.

Stockholm den 29 maj 1990

På hovrättens vägnar

Birgitta Blom

Mats Melin

Marknadsdomstolen:

Med hänsyn till att marknadsdomstolen erhållit knappt en veckas tid för att avge detta yttrande är följande synpunkter på en eventuell lagstiftning angående grupp-talan av preliminär och översiktlig karaktär.

Vissa typer av "grupp-talan" finns redan nu i svensk rätt. Bland annat kan konsumentombudsmannen (KO) i viss mening anses föra grupp-talan när han framställer yrkande i marknadsdomstolen enligt lagen (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden eller marknadsföringslagen (1975:1418). Vidare finns det även möjlighet för sammanslutning av konsumenter, löntagare eller näringsidkare att väcka talan i marknadsdomstolen. Beträffande den praktiska tillämpningen av de här angivna formerna av "grupp-talan" kan påpekas att, medan KOs rätt att föra talan ofta utnyttjas, det endast är i några enstaka fall som sammanslutningar av konsumenter och löntagare begagnat sin möjlighet härtill.

Den typ av grupp-talan som medlemsförslaget synes avse skiljer sig betydligt från de nuvarande formerna av "grupp-talan" i svensk rätt. På grund av de fördelar som kan vara förknippade med att införa utökade

möjligheter till grupptalan finns goda skäl att närmare undersöka förutsättningarna härför. Med hänsyn till att det är fråga om ett i stort sett nytt institut i svensk rätt torde frågan rymma många och komplicerade problem.

Sålunda måste bl. a. utredas den föreslagna grupptalans "plats i systemet", med andra ord hur denna skall komplettera resp. kompletteras av andra rättsliga och övriga funktioner i vårt samhälle. Vidare bör även övervägas huruvida ett eventuellt institut för grupptalan på konsumenträttsens område bör samordnas med ett motsvarande institut på exempelvis miljörättsområdet.

Stockholm den 18 maj 1990

Lars Jonson

Eva Karlsson

Konsumentverket (KO):

Sammanfattning

Frågan om KO:s medverkan i tvistemål har varit aktuell sedan 1970-talet. Något initiativ av lagstiftaren för att åstadkomma en sådan medverkan har dock inte tagits. I denna skrivelse aktualiseras åter frågan om talerätt för KO och om vidgad möjlighet till grupptalan på konsumentområdet.

Bakgrund

Reklamationsutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1978: 40) Tvistlösning på konsumentområdet att KO skulle få rätt att medverka i tvistemål som ombud för en konsument. Syftet med förslaget var främst att få fram prejudikat på konsumenträttsens område, något som ansågs i hög grad önskvärt. Enligt utredningen kunde det emellertid ibland även av andra skäl vara av särskild betydelse från konsumentsynpunkt att ett allmänt organ förde talan i fall då exempelvis tvisten rörde en stor grupp konsumenter. Som exempel på situationer då en sådan talerätt i vid mening kunde vara aktuell angavs situationen då flera anmälningar av samma slag hade riktats mot en viss näringsidkare och denne konsekvent underlåtit att ge konsumenterna den rättelse som Allmänna reklamationsnämnden (ARN) rekommenderat. Vidare pekades på vissa fall av produktskada som skulle kunna motivera denna talerätt. En situation där ett allmänt organ borde kunna föra talan vid allmän domstol ansågs ytterligare vara när Marknadsdomstolen funnit ett standardvillkor oskäligt men näringsidkaren vägrat att lägga den näringsrättsliga bedömningen till grund för uppgörelser med de konsumenter som "drabbats" av villkoret.

Många remissinstanser ansåg att det fanns ett behov av en reform, särskilt med hänsyn till bristen på prejudikat, och de var också positiva till utredningsförslaget. Det fanns också kritiska röster (se SOU 1986: 1 s. 207 ff).

I skrivelser den 25 juni 1981 till Justitiedepartementet och dåvarande Handelsdepartementet aktualiserade KO åter frågan om en talerätt för KO. Värdet från konsumentens synpunkt av en sådan talerätt belystes med exempel från byggentreprenadsområdet där konsumenten är beställare.

Regeringen beslöt i september 1981 att Reklamationsutredningens betänkande, remissyttrandena över detta samt KO:s skrivelser skulle överlämnas till Rättegångsutredningen för att beaktas under dess arbete.

I sitt yttrande över Rättegångsutredningens delbetänkande (SOU 1982: 25–26) Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt konstaterade Konsumentverket att betänkandet inte behandlade frågan om KO:s talerätt. Verket betonade åter vikten av att KO får möjlighet att föra talan inför allmän domstol i tvister mellan konsument och näringsidkare om utgången av tvisten är av särskild betydelse från konsumentens synpunkt.

I Rättegångsutredningens delbetänkande (SOU 1986: 1) Högsta domstolen och rättsbildningen lämnades vissa förslag i syfte att förbättra prejudikatbildningen. Bl. a. föreslogs att Högsta domstolen skulle kunna begränsa sin prövning till de egentliga prejudikatfrågorna. Dessutom föreslogs att HD, efter framställning av bl. a. KO, skulle ges möjlighet att meddela s. k. rättsförklaringar fristående från rättskipning eller tvistlösning i det enskilda fallet. Vidare föreslogs att en tingsrätt efter parternas samtycke skulle kunna få hänskjuta en prejudikatfråga till HD för prövning redan under handläggningen av ett tvistemål vid underrätten.

I sitt remissyttrande över Rättegångsutredningens förslag återkom Konsumentverket till frågan om möjlighet för KO att också i andra fall än prejudikatfallen söka stärka konsumenternas position genom att medverka på konsumentens sida i tvistemål. Som exempel på fall där en sådan medverkan ibland är befogad angavs situationen när ett stort antal konsumenter lider ekonomisk förlust till följd av att ett företags annonskampanj varit vilseledande eller att företaget på något annat sätt uppträtt illojalt mot konsumenterna. Konsumentverket ansåg att frågan om förstärkt skydd för konsumenterna i processuellt hänseende borde övervägas ytterligare. En möjlighet som därvid förtjänade att uppmärksammas var vidgade möjligheter för konsumenter att uppträda kollektivt i process.

På grundval av Rättegångsutredningens förslag har ändringar i rättegångsbalken genomförts. De innebär bl. a. att HD skall kunna begränsa sin prövning till en prejudikatfråga i målet och att tingsrätten under pågående rättegång skall kunna hänskjuta en prejudikatfråga till HD om parterna har träffat avtal om att tingsrättens dom inte skall överklagas.

Läget nu

KOs medverkan i tvistemål med kollektivt intresse har främst diskuterats mot bakgrund av intresset av en förbättrad prejudikatbildning på konsumenträttens område och intresset av att driva fram rättelse när en större grupp konsumenter lider skada genom näringsidkares uppträdande på marknaden. Ibland sammanfaller dessa intressen.

Lagstiftaren har genom de senaste ändringarna i rättegångsbalken velat förbättra HDs möjligheter till prejudikatbildning. Det gäller prejudikat i tvistemål i allmänhet och inte speciellt på konsumentområdet.

Vad gäller konsumenttvister innebär nuvarande regler i rättegångsbalken att det krävs tillstånd för att få ett mål om mindre värden prövat av hovrätt. Dispensprövningen i hovrätterna innefattar bl. a. en prövning av om den överklagade domen bör granskas av prejudikatskäl. Målen om mindre värden stannar i allmänhet i tingsrätten. Under en pågående rättegång vid tingsrätten kan en prejudikatfråga av domstolen föras till HD, om parterna avtalat om fullföljdsförbud.

För att en prejudikatfråga i en konsumenttvist skall komma till HD krävs sålunda antingen att hovrätten gett ändrings- eller prejudikatdispens och HD gett prejudikatdispens för fullföljd på ordinär väg eller att tingsrätten hänskjutit frågan till HD och HD gett prejudikatdispens. I det sistnämnda fallet förutsätts att konsumenten går med på att inte överklaga tingsrättens dom och att rätten är uppmärksam på att målet rör en prejudikatfråga.

Mot bakgrund av det anförda kan konstateras att inge särskilda lagstiftningsåtgärder vidtagits för att få fram vägledande domstolsavgöranden på konsumentområdet. Ej heller har några initiativ tagits när det gäller möjligheterna att till domstol föra mål där flera konsumenter lider skada genom ett företags uppträdande.

Frågan hur man kan underlätta tvistemålsprocesser med kollektivt intresse har behandlats av professor P H Lindblom i boken "Grupptalan. Det anglo-amerikanska class actioninstitutet ur svenskt perspektiv", 1989. Ämnet "grupptalan" stod också på dagordningen för en konferens anordnad av Nordiska Ämbetsmannakommittén för Konsumentfrågor i maj 1989. En rapport från seminariet väntas bli publicerad inom kort.

Frågor om "access to justice" och kollektiv domstolstalan ingår i EGs konsumentpolitiska program.

I det följande diskuteras situationer där det kan finnas starka motiv för att någon företräder flera konsumenter inför domstolen i civilrättsliga tvister. Det fortsatta resonemanget utgår från att det är KO som utövar talerätten. Skälen för detta är att KO redan nu företräder konsumentkollektivet enligt bl. a. marknadsföringslagen, lagen om avtalsvillkor i konsumentförhållanden och produktsäkerhetslagen. I sistnämnda lag (8 §) öppnas möjlighet för KO att i Marknadsdomstolen utverka ersättning till konsumenter.

Att få fram prejudikat

Det är nödvändigt att de civilrättsliga reglerna på konsumentområdet inte stannar på papperet utan verkligen tillämpas. Särskilt viktigt är att frågor av principiell betydelse förs fram till avgöranden med tyngd. Om lagstiftningen inte fortlöpande belyses genom rättspraxis, riskerar den att mista den effekt som är ärsyftad.

Om de civilrättsliga konsumentskyddsreglerna inte får genomslagskraft går det i första hand ut över konsumenterna. Även företagen torde emellertid ha intresse av att få fram auktoritativa avgöranden i principiella frågor.

I KOs skrivelser 1981 belystes värdet från konsument synpunkt av en KO-talerätt med exempel från byggtreprenadsområdet, där konsumenten är beställare. Dessa exempel har lika stor aktualitet nu som då.

För närvarande förebreds lagstiftning beträffande småhusentreprenader med konsumenter som beställare. Av propositionen (prop 1989/90: 77) framgår att sådana entreprenader visserligen skall omfattas av konsumenttjänstlagen. Men när det gäller entreprenader där konsumenten tillförsäkrats sådant garanti-, försäkrings- och avtalsskydd som ställts som villkor för statlig bostadsfinansiering föreslås lagens regler inte bli tvingande utan dispositiva. I detta läge kommer det att behövas vägledande domstolsavgöranden på området för småhusentreprenader. Prejudikatbildningen kan väsentligt underlättas, om KO får spela en aktivare roll.

I en annan samtidig proposition föreslår Regeringen en ny konsumentköplag (prop. 1989/90: 89) med många nyheter i förhållande till gällande rätt. Det är ofrånkomligt att åtskilliga frågor i en sådan lag måste lämnas över till rättspraxis. Här kan en medverkan från KO bidra till att vägledande domstolsavgöranden kommer till stånd.

Det finns också viktiga konsumentområden som inte alls reglerats i lag. t. ex. ansvarsfördelning och andra frågor i samband med elektronisk betalningsförmedling. Det finns vidare områden där det trots viss lagreglering är osäkert vad som gäller, t. ex. när det råder arbetskonflikt och bankerna är stängda. Den nyligen avslutade bankkonflikten har visat att rättsläget i många fall är osäkert vad gäller tredje mans skydd mot ekonomiska förluster vid arbetskonflikter. Också där kan det behövas en "draghjälp" åt konsumenterna.

Behovet av en talerätt för KO med hänsyn till prejudikatintresset i vissa konsumentmål ter sig minst lika stort nu som tidigare. Nuvarande möjligheter att få fram vägledande domstolsavgöranden på konsumentområdet kan inte anses tillräckliga. Det förutsätts ett betydande mått av vaksamhet, initiativ och uthållighet från konsumenten själv för att ett principiellt intressant mål skall komma under högre rätts prövning. De nya reglerna i rättegångsbalken om möjlighet för tingsrätten att under pågående rättegång hänskjuta en prejudikatfråga till HD torde knappast få någon inverkan på antalet prejudikatmål med konsumentanknytning. En förutsättning för hänskjutande är ju att parterna avtalat om att inte överklaga tingsrät-

tens dom. Det får antas att konsumenten i allmänhet har lika lite intresse av att – för att få fram ett prejudikat – avtala bort överklagandemöjligheten som att av samma skäl vilja överklaga tingsrättens dom.

Rättelse åt konsumenterna

Det är också angeläget att KO ges möjlighet att företräda konsumenter som lidit förluster genom att näringsidkare struntar i att ge rättelse åt konsumenter, trots att de är skyldiga att göra det. Starka skäl talar för att hjälpa enskilda konsumenter eller grupper av konsumenter att hävda sin rätt, eftersom de ofta inte är benägna att själva gå till domstol med sina krav.

Ett exempel på fall där en medverkan från KO på konsumentens sida ibland är befogad är när ett företag vägrar att följa ARNs beslut. En sådan medverkan skulle vara ägnad att stärka ARN som tvistlösare.

Det är inte ovanligt att konsumenter lider ekonomisk förlust till följd av att ett företags annonskampanj varit vilseledande. Konsumenten drar sig emellertid för att föra en process. Här skulle en talerätt för KO fylla en viktig funktion inte minst för att åstadkomma regelefterlevnad och sundare förhållanden på marknaden, som ett komplement till marknadsrätten.

KO har i sin verksamhet stött på fall där en marknadsföringsåtgärd eller ett avtalsvillkor stämplat som stridande mot marknadsrättslig lagstiftning men där det trots detta inte skett någon rättelse till de konsumenter som drabbats. Följande exempel kan nämnas.

I ett ärende som gällde marknadsföring och avtalsvillkor avseende modellförmedling anförde Marknadsdomstolen i sitt beslut (1988:25) bl. a. följande:

Som KO anført skapar den påtalade annonsen intrycket att Allroundmodellen erbjuder arbetstillfällen för modeller. — — — De som svarar på annonsen får dock i verkligheten endast tillfälle att beställa vissa förmedlingstjänster mot betalning. De lockas alltså på ett vilseledande sätt att ta kontakt med bolaget. Det får antas att annonsen i första hand läses av ungdomar. Med hänsyn till att bolaget utnyttjar dessas bristande erfarenhet måste vilseledandet anses allvarligt. Marknadsdomstolen finner således att bolagets annonsering är otillbörlig såsom KO påstått. — — — Den påtalade marknadsföringen ger på det sätt KO anført intryck av att den som kontaktar Allroundmodellen kommer att få modelluppdrag i betydande omfattning genom bolaget. Utredningen i ärendet tyder emellertid på att bolaget inte förmedlat några sådana uppdrag. I varje fall har inte bolaget visat att så skett. Marknadsföringen måste därför anses vilseledande och, med hänsyn till att den utnyttjar ungdomars bristande erfarenhet, grovt otillbörlig. — — —. Yrkande 2 a avser det villkor som innebär att invändningar mot Allroundmodellens betalningsanspråk skall ske skriftligen genom rekommenderat brev för att vara giltiga. Som KO anført har Marknadsdomstolen i vissa tidigare ärenden funnit att villkor som föreskriver skriftlig form för reklamation är oskäligen. Det nu aktuella villkoret måste bedömas på samma sätt.

Företaget vägrade trots utgången i Marknadsdomstolen att ge rättelse åt dem som genom marknadsföringen lockats att betala pengar till bolaget.

Ett annat exempel gäller villkor om förskottsbetalning som av Marknadsdomstolen i några fall (se beslut 1985: 19 och 1986: 14) stämplats som oskäligt. Sannolikt uppmärksammar inte många konsumenter att de efter beslut av detta slag kan kräva återbetalning eller också avstår de från att begära rättelse med hänsyn till besvär och liknande.

Grupper av konsumenter

Även i andra sammanhang kan det finnas anledning för KO att ingripa, t. ex. när tvisten berör en stor grupp konsumenter. Det kan gälla tvister om skadestånd, t. ex. vissa fall av produktskada, tvister med kreditinstitut eller postorderföretag eller tvister som rör rättsförhållandet mellan konsumenter och allmänna inrättningar och liknande (exempelvis tele-, el- eller vattenabonnemang, transportvillkor).

Det kan visserligen invändas att många tvister av detta slag gäller endast obetydliga ersättningar åt varje konsument. Det är dock viktigt av främst preventiva skäl att respekten för regelsystemet upprätthålls och att konsumenterna skall kunna förlita sig på att företagen fullföljer sina skyldigheter i framtiden. Det kan främjas genom en aktiv grupptalan förd av KO.

Det bör övervägas möjligheten att låta en domstolsdom få rättslig verkan utöver det enskilda fallet. Andra konsumenter i liknande fall bör sålunda kunna direkt få åberopa sig på "pilotavgörandet" och inte själva behöva stämma näringsidkaren.

Bygga vidare på befintliga alternativ

I sin bok "Grupptalan" redovisar P H Lindblom vissa företeelser som kan betraktas som alternativ till det "class action"-institut som beskrivs i boken. Alternativen utgörs bl. a. av statlig grupptalan, organisationstalan och pilotmål. Som exempel anges förhållandena vid Marknadsdomstolen, där man finner dels statlig grupptalan i form av KOs verksamhet, dels organisationstalan (sammanslutning av konsumenter, löntagare eller näringsidkare) i fall då KO beslutat att inte väcka talan (se 10 § marknadsföringslagen, 3 § avtalsvillkorlagen och 17 § produktsäkerhetslagen). Lindblom framhåller att de olika formerna för att uppnå bättre genomslag för den materiella lagstiftningen inte behöver vara konkurrerande utan kan komplettera varandra. Vi instämmer i denna uppfattning.

Förslag

Konsumentverket/KO anser sammanfattningsvis att tiden nu är mogen att tillerkänna KO talerätt i tvistemål som har intresse från konsumentskyddssynpunkt. En sådan talan bör kunna gälla enskilda anspråk men också kollektiva intressen enligt vad som här sagts. Möjligheten att ge

domar rättskraft utöver det enskilda fallet bör också undersökas enligt vår mening.

Stockholm den 3 juni 1990

Axel Edling

Per Eklund

Konsumentvägledarnas förening:

Önskemål om att låta konsumentombudsmannen föra grupptalan har vid flertalet tillfällen framförts i vårt land, och är ständigt aktuellt. Tyvärr går utvecklingen i Sverige en annan väg, om man jämför med införande och höjning av värdegränser vid Allmänna reklamationsnämnden. Detta innebär ju i princip att de centrala myndigheterna fransäger sig ansvaret att behandla reklamationsärenden understigande ett visst belopp.

Vi anser det vara värdefullt att konsumenter skall kunna få rättelse om en felaktighet har konstaterats, även om man inte enskilt gör en anmälan till Allmänna reklamationsnämnden. Ett utslag från ARN utgör en bra grund för en grupptalan, men då bör hinder som värdegränser elimineras.

Sett ur ett nordiskt perspektiv, skulle en grupptalan kunna göras även inom andra nordiska länder. När det t. ex. gäller sällskapsresor, är ju förutsättningarna ganska så lika, vare sig man bor i Sverige, Norge, Danmark, Island eller Finland.

Vi är övertygade om att ett införande av en gemensam nordisk grupptalan skulle höja kraven på seriositet hos många säljare.

Vi vill därför tillstyrka rubr. förslag.

Malmö den 30 maj 1990

Konsumentvägledarnas förening

Sven-Åke Hansson

Ordförande

Medlemsforslag

om kultursamarbejde mellem Norden og de øst-europæiske lande og Sovjetunionen

(Stillet af Claes Andersson, Margrete Auken, Lilli Gyldenkilde, Hjörleifur Guttormsson, Tora Aasland Houg, Kjellbjørg Lunde og Lars Werner)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk Råd, Juridisk utvalg:

Utvalget har fått anledning til å uttale seg om ovennevnte medlemsforslag.

Utvalget har behandlet det på sine møter den 26. september 1990 i Oslo og den 12. november 1990 i Snekkersten.

Medlemsforslaget inneholder i hovedsak forslag om kulturpolitisk samarbeid. Juridisk utvalg har begrenset seg til å avgi uttalelse om den delen av medlemsforslaget som gjelder avvikling av visumtvangen.

I medlemsforslaget foreslås det

- at Nordisk Råd rekommanderer de nordiske regjeringer å stille forslag om avvikling av visumtvangen mellom de nordiske og øst-europeiske land.

Utvalget vil innledningsvis bemerke at en kjenner stor sympati for å oppnå gode relasjoner til befolkningen i de øst-europeiske landene. Utvalget mener således at tankegangen om opphevelse av visumtvangen er riktig, med sikte på å fremme samkvemmet mellom befolkningene i øst og vest.

Utvalget har også bemerket seg at Ungdommens Nordiske Råd i sitt sluttdokument fra Reykjavík i mars 1990 bl.a. krever at de nordiske regjeringer avskaffer visumtvang for alle europeiske land og Sovjetunionen.

Utvalget vil imidlertid peke på at de store forandringer som har skjedd både i Sovjetunionen og i Øst-Europa gjør det naturlig at de nordiske land kan få en viss bekymring for at innvandringen til Norden vil komme til å øke uforholdsmessig sterkt.

Etter utvalgets mening kreves det således nøye overveielser før myndighetene beslutter å oppheve visumtvangen. Utvalget vil dessuten peke på at en i dette spørsmålet ikke kan behandle alle de aktuelle landene samlet. Hvert enkelt land bør vurderes for seg. Utvalget stiller seg således tvilende til om man i dag bør foreslå en generell oppheving av visumtvangen mellom de nordiske og øst-europeiske land, slik som medlemsforslaget gir anvisning på.

Juridisk utvalg vil i stedet foreslå følgende:

at Nordisk Råd rekommanderer de nordiske regjeringer å arbeide for at visumtvangen mellom de nordiske land og de øst-europeiske land kan avskaffes, eventuelt i flere etapper.

Stockholm, den 17. desember 1990

Sighvatur Björgvinsson

Formann i Juridisk utvalg

Ledningsgruppen for samnordisk kulturinformasjon i utlandet:

— — — — —
 — — — Jag vill emellertid kort redogöra för de aktiviteter som ledningsgruppen bedriver eller planerar i Sovjetunionen. För närvarande föreligger inga planer på kulturprogram i övriga östeuropeiska länder.

Under sommaren har den stora utställningen "Modernismens genombrott — nordiskt måleri 1910—1920" visats i museer i Leningrad och Moskva. En svarsutställning med ryskt/sovjetiskt måleri från motsvarande period diskuteras med det sovjetiska kulturministeriet samt direkt med de aktuella museerna. Förhandlingar pågår också om en utställning med nutida nordisk landskapskonst som skall visas på flera platser i Sovjet — sannolikt även i de baltiska republikerna. Eventuellt kommer den att följas av en motsvarande utställning i Norden.

Ledningsgruppen gav den 8 november 1989 mandat åt en delegation som skall avlägga studiebesök i Baltikum med sikte på att "undersöka intresset för att utveckla ett kultursamarbete med de nordiska länderna samt inventera tänkbara områden som på kort respektive lång sikt är mest ändamålsenliga för ett sådant samarbete". Resan skulle ägt rum i maj månad innevarande år. På grund av den politiska utvecklingen i Litauen måste den uppskjutas men kommer med största sannolikhet att genomföras inom den närmaste tiden.

Köpenhamn den 17 september 1990

Björn Fredlund

Konsulent

Nordisk språksekretariat:

Større rørslefridom

Nemnda ser positivt på tiltak som kan gjera det lettare for studentar og lærarar frå Aust-Europa å reise til Norden. Korleis manglande kontakt med Norden kan verka inn på både undervisninga og forskinga i nordiske fag, har komme klart fram på dei konferansane som nemnda har arrangert for lærarar og utanlandslektorar i det aktuelle området (70 lærarar frå Sovjetunionen i Leningrad 5. – 8.4.90 og 62 lærarar frå Aust-Europa elles i Poznan 6. – 10.4.87). På desse konferansane, som var dei første i sitt slag i Sovjetunionen og Aust-Europa, kom det tydeleg fram kor vanskeleg det er å undervise i språk som lærarar og studentar så sjeldan får møte i kontakt med levande menneske. Det trengst studiereiser og utvekslingar både av lærarar og studentar for å få kontakt med det levande språket og for å få brote den isolasjonen som er til slik mein for både undervisninga og forskinga i Aust-Europa i dag.

Utvekslingsordningar

Nemnda ser det ikkje som si oppgåve å ta stilling til framlegget om utviding av aktuelle utvekslingsordningar. Med tanke på den interessa som desse ordningane sikkert vil møte om ei utviding kjem i stand, er det etter det nemnda meiner, viktig å klargjera kva for ungdommar og studentar ein eventuelt vil rette seg til. For at utvekslingane skal tene sitt formål på ein effektiv måte, vil det etter nemnda sitt syn vera naturleg å stille krav om kunnskap i eitt av språka i Norden for å kunna få vera med i ordninga. Språkkunnskapar er ein viktig føresetnad for at ein skal ha fullt utbytte av eit opphald i Norden. Studentar og lærarar i nordiske språk burde ha ei eiga kvote, som sikrar at dei blir godt representerte i eventuelle utvekslingsordningar.

Informasjon om det nordiske utvekslingstilbodet kan gjerne gå gjennom det kontaktnettet som lektorsamarbeidet har etablert. Da Foreningen Norden arrangerte nordisk miljøfestival på Hellerudsletta ved Oslo 28.6 – 1.7.90, gjorde ein nettopp nytte av dette nettet for å få representasjon av ungdom frå Baltikum på arrangementet. Resultatet vart at det kom til å delta ei gruppe på 50 ungdommar som ikkje berre var interesserte i miljø, men som hadde språkkunnskapar som gjorde dei i stand til å gjera seg nytte av informasjonen dei fekk, og som gjorde det lettare for dei å få kontakt med annan ungdom på festivalen.

Styrking av språka

Det er gledeleg at medlemsframlegget legg vekt på å styrkje undervisninga og studia i Nordens språk som eit ledd i aktiv nordisk kulturpolitikk i

forhold til Aust-Europa. Til det trengst det nye stillingar, fleire og betre læremiddel og ein meir utbygd kontakt med faglege og pedagogiske miljø i dei nordiske landa.

Reiselektorar

Oppretting av lektorat er ei sak mellom vertslandet og den nasjonale lektoradministrasjonen i utsendingslandet. Dersom ein vil gjera ein nordisk innsats på dette området, kunne ein tenkje seg at ein ved behov kunne sende ut reiselektorar med oppgåve å førelese om viktige nordiske emne.

Læremiddel

Det er stor mangel på læremiddel og undervisningsstoff i dei nordiske faga i Aust-Europa. Fag- og skjønnlitteratur som må kjøpast i utlandet, er så dyr at det ofte er uråd å nytte den i undervisninga. Samtidig finst det ikkje utstyr som gjer det mogleg å kopiere aktuelt stoff. Nemnda for nordisk lektorsamarbeid ber om at ein vurderer ei tilskottsordning som gjer det mogleg å skaffe fram rimeleg litteratur i klassesett til universitetsinstitutta, først og fremst nordiske antologiar, og som også gjer det mogleg å hjelpe institutt under oppbygging med nødvendig faglitteratur. Her kan det nemnast at Nordisk språksekretariat er i ferd med å arbeide ut eit skrift på engelsk om språk og samfunnsforhold i Norden. Dette skriftet rettar seg til ikkje-nordiske lesarar og vil passe godt for språkstudentar på grunn- og mellomnivå. Det trengst tilsvarende materiale på andre ikkje-nordiske språk.

Ordbøker

For alt samarbeid med Aust-Europa er det viktig at ein får gode leksikalske hjelpemiddel. Som grunnlag for det vidare arbeidet med dette bør det gjennomførast ei kartlegging av dei faktiske behova når det gjeld ordbøker til og frå språka i Norden slik at ein kan få sett opp ei liste over prioriterte ordbokstiltak.

Støtte til samarbeid mellom lektorane

Nemnda for nordisk lektorsamarbeid gjev økonomisk støtte til samnordiske tiltak som lærarar i Nordens språk og litteratur ved utanlandske universitet tek initiativ til. Formålet med støtta er å styrkje dei nordiske faga og auke interessa for Norden ved universiteta i utlandet. Gjennom løyvingar over disposisjonsmidlane til Nordisk ministerråd har nemnda dei siste åra fått ein viss sum til dette formålet. I 1990 var det 100 000 dkr. Ein effektiv måte å leggje forholda betre til rette for dei nordiske faga i Aust-Europa, er å auke støtta til lektorinitiativ. Nemnda gjev normalt ikkje pengar til utvikling av læremiddel, men ein kunne tenkje seg at det vart sett av ekstra midlar til dette formålet når det gjeld for eksempel Baltikum. Føresetnaden for at dette skal kunna skje, er at det nordiske lektorsamarbeidet blir

styrkt gjennom auka løyvingar, og at løyvingane får ein fastare karakter enn no.

Kontaktskapande tiltak

Når det gjeld utbygging av kontakten med det faglege og pedagogiske miljøet i dei nordiske landa, er det viktig at ein får oppretta gode utvekslings- og stipendordningar, og at det blir halde konferansar og andre arrangement med fagleg og kontaktskapande karakter. Dei konferansane nemnda har arrangert i Poznan og Leningrad, er eit viktig steg i denne samanhengen. Dei store endringane i Baltikum når det gjeld Nordeninteresse, gjer det aktuelt å følgje opp konferansen i Leningrad med eit særleg arrangement for lærarar i Baltikum. Nemnda for nordisk lektorsamarbeid tek sikte på å gjennomføre dette i 1991.

Nordisk kulturkonferanse

Dersom det blir vedteke å halde ein nordisk kulturkonferanse i Aust-Europa, er det viktig å kople inn dei nordiske sendelektorane og dei ansvarlege organa for undervisning i dei nordiske landas språk og kultur i Aust-Europa (universitetsinstitutta, dei nordiske lektoradministrasjonane, Nemnda for nordisk lektorsamarbeid).

Oslo, 29. september 1990

Nemnda for nordisk lektorsamarbeid

Ida M. Boisen

Formann

Ståle Løland

Sekretariatssjef

Foreningene Nordens Forbund:

På grunn av den raske utviklingen i Europa er det viktig å fokusere interessen på hele Europa og ikke bare på EF-landa i Vest-Europa.

Kulturutvekslingen i Norden har lange tradisjoner og idag føles det riktig og naturlig å utvide dette samarbeidet og invitere representanter fra Øst-Europa og spesielt de baltiske land til å delta i de nordiske utvekslingsprogrammene.

Foreningene Nordens Forbund anbefaler derfor at man gjør de nødvendige tiltak for at de nordiske utvekslingsordningene Nordjobb og Nordplus snarest åpnes for ungdom fra Øst-Europa.

For å styrke interessen for de nordiske språk i Øst-Europa bør de nordiske utvekslingsprogrammene i særlig grad vende seg til ungdom som studerer, eller har kjennskap til skandinaviske språk. Språkforståelsen

styrker båndene og øker kontaktmuligheten mellom Norden og land i Øst-Europa.

Foreningen Nordens Forbund vil dessuten peke på at det nordiske vennskapskommunesamarbeidet bør være et viktig ledd i den mellomfolkelige og kulturelle utveksling og kontakt. Det kan allerede konstateres at det på dette felt er en utvikling i gang med oppretting av vennskapskommunekjeder mellom Norden og Øst-Europa. Videre bør ungdom fra Øst-Europa med kjennskap til et skandinavisk språk, gis flere muligheter til å studere ved folkehøgskoler i Norden.

I påvente av endrede regler og tilrettelegging av forutsetninger for at de nordiske utvekslingsprogrammene skal åpnes for deltakere fra Øst-Europa, anbefaler Foreningene Nordens Forbund at man snarest skaper tradisjon for at representanter fra Øst-Europa og i særlig grad Baltikum, inviteres til å delta i lempelige nordiske seminar og møter.

Nordisk Språksekretariat arrangerte april 1990 i Leningrad, en konferanse for sovjetiske lærere om underviser i nordiske språk. Konferansen samlet ca. 70 deltakere. Et emne på konferansen var det folkelige samarbeidet i Norden ved innledning fra Foreningene Nordens Forbund. Det nylig opprettede Danske Kulturinstitutt i Riga og eventuelle nordiske kulturhus i de baltiske land vil være viktige institusjoner i dette arbeidet.

Da Foreningen Norden, Norge inviterte baltisk ungdom til Nordisk Miljøfestival på Hellerudsletta ble kontaktene fra konferansen i Leningrad benyttet. Invitasjonene ble sendt til lærere i Baltikum som underviser i nordiske språk. Dette lettet arbeidet og gjorde det på kort tid mulig å få totalt 51 ungdommer fra Estland og Litauen til Miljøfestivalen. De fleste studerte nordiske språk. Deres besøk i Norge gav unike muligheter til å opprette kontakt med ungdom i Norden og det ble opptakten til økte kontakter mellom Foreningen Norden, Norge og Baltikum. Ungdommenes besøk i Oslo ble en viktig spore og inspirasjon til videre studier i Nordens språk og kultur.

Besøket førte også til at det ble inngått avtale om gjensbesøk i Estland våren 1991 for å trekke opp retningslinjer for det fremtidige samarbeidet. Dette er et eksempel på en vellykket utveksling der språk og kultur settes i sentrum.

Oppbyggingen av folkelige organisasjoner er avgjørende for en demokratisk utvikling i Øst-Europa og en forutsetning for en utvidet kulturkontakt med Norden. Foreningene Nordens Forbund anbefaler derfor at folkelige organisasjoner i Norden gis en spesiell tyngde på en kulturkonferanse med formål å opprette kontakt landene imellom.

Som hovedorganisasjon for det frivillige nordiske samarbeidet bør Foreningene Nordens Forbund, etter vår mening, spille en framtrødende rolle på en slik konferanse. Her kan også nevnes at det for tiden arbeides med å

oprette og udvikle Nordenforeninger i Baltikum og at det er allerede blitt etableret en Norden-forening i Estland.

Oslo, september 1990

Foreningene Nordens Forbund

Dorte Bennedsen

Ordfører

Danmark

Amtsrådsforeningen i Danmark:

På baggrund af det sidste års udvikling i retning af demokratiske styreform i Østeuropa foreslås en række initiativer fra Nordisk Råd, herunder anbefaling til Nordisk Ministerråd om en udvidelse af de nordiske udvekslingsordninger for studerende, lærere m. v., koordinering af den vesteuropæiske indsats på nogle kulturområder og fremsættelse af forslag overfor samtlige europæiske lande til, hvordan det internationale kultursamarbejde på længere sigt udbygges i en europæisk ramme.

På den baggrund skal Amtsrådsforeningen oplyse, at der i flere amter allerede er taget kontakter til østeuropæiske regioner, også på undervisnings- og kulturområdet. De kommunale organisationer i Norden har drøftet de fremtidige kommunale aktiviteter i Østeuropa, og Amtsrådsforeningen har derefter anmodet amtsrådene om løbende at modtage oplysninger om planlagte østeuropæiske aktiviteter. Det er Amtsrådsforeningens hensigt, at søge at koordinere disse amtslige aktiviteter overfor Østeuropa.

København, den 31. august 1990

Per Kaalund

Lone Christiansen

Danmarks Turistråd:

Turisme er kultureksport – og i den danske turistbranche er der store forventninger til de kommende års ”kulturturisme”. Fremtidens turister efterspørger individuelle kvalitetsferier, hvis indhold afspejler turistens personlige interesser og livsstil – og her er det kulturelle aspekt væsentligt. Danmarks Turistråd ser det derfor som en positiv udvikling, at Nordisk Råd vil følge de nye politiske realiteter i Europa op med tiltag, der kan fremme samkvemmet og den kulturelle udveksling mellem befolkningerne i Norden og de østeuropæiske lande.

Vores udgangspunkt er naturligvis Danmarks Turistråds formål – ”at fremme turismen indenfor og til det danske rige” – hvorfor det ligger udenfor rådets kompetenceområde at kommentere alle sider af det fremsendte medlemsforslag om kultursamarbejde.

Afvikling af *visumtvangen* vil være af stor værdi for den kulturelle udveksling, turismen i sig selv rummer. Det danske turisterhverv – dvs. transport, indkvartering, seværdigheder og attraktioner m. v. – står naturligvis parat, hvis borgerne i de østeuropæiske lande øger deres rejseaktivitet, men vi forventer ikke, at turisterhvervet vil deltage i noget der ligner en subsidiering af kulturudvekslingsrejser.

Endelig skal vi gøre opmærksom på, at der som led i Det Europæiske Turistår er gennemført en del pan-europæiske projekter i 1990, netop med de østeuropæiske lande som målgruppe og samarbejdspartnere – bl. a. har Århus Turistforening gjort erfaringer med bolig-bytte-ferier Danmark-Østeuropa. Hvis Nordisk Råd har særlig interesse deri, vil vi overveje, hvorledes disse projekter bedst kan rapporteres til rådet.

København, den 28. september 1990

Niels-Henrik Larsen

Dansk Folkeoplysnings Samråd:

Samrådet finder det vigtigt, at der etableres et stærkere samarbejde mellem Norden og de østeuropæiske lande samt Sovjetunionen med hvem vi allerede har et formaliseret samarbejde, idet der er indgået en aftale mellem Znanie og Dansk Folkeoplysnings Samråd (se vedlagte bilag).¹

Der har i de senere år været etableret en del kontakter mellem folkeoplysningen i Danmark og de nævnte lande, angiveligt fordi flere af dem har intentioner om at skabe en demokratiopbygning efter en tilrettet nordisk model.

Der har været stigende interesse især fra de baltiske lande for det danske folkeoplysningsbegreb, som et folkeligt fundament at bygge et demokrati på. Dette har bl. a. resulteret i, at Dansk Folkeoplysnings Samråd sammen med Det Danske Kulturinstitut har udarbejdet en plancheudstilling med tilhørende teksthæfte, der netop nu turnerer i Letland. Vi forventer at få midler til, at teksthæftet kan oversættes til engelsk. Såvel udstillingen som teksthæftet dækker ”frivillig folkeoplysning og voksenundervisning i Danmark”.

Vi finder det derfor vigtigt, at man i det videre arbejde med forslag A 927/k medinddrager folkeoplysningsbegrebet i samarbejdet.

¹ *Här ej tryckt.*

Vi indgår gerne i et samarbejde herom, når det mere konkret skal føres ud i livet.

København, den 4. oktober 1990

Flemming Palle Hansen

Formand for Samrådets internationale udvalg

Dansk Forfatterforening:

Meningerne var lidt delte omkring forslaget. Nogle mente, det var forældet at blive ved med at fastholde opdelingen Øst-Vesteuropa, når man så, hvor hurtigt udviklingen går, andre – og heri er jeg selv enig – at de økonomiske ændringer, der er under udvikling i det tidligere Østeuropa, gør, at netop kulturlivet i disse lande givetvis vil opleve nogle barske ændringer, hvor et øst-vest samarbejde kunne være nyttigt.

I den forbindelse vil jeg især nævne punkt 6. i forslaget. Vi har i vores internationale udvalg haft diskussion om et lignende forslag (der dog gik mere bredt på en konference med deltagelse af deltagere fra hele Vest- og Østeuropa), hvor man bl.a. ville fokusere på de ændrede økonomiske forhold for kulturlivet i Østeuropa med overgangen til markedsøkonomi. Ideerne er endnu meget foreløbige, og skulle den konference, der omtales i det tilsendte forslag, på et eller andet tidspunkt blive virkeliggjort, må I meget gerne kontakte os.

København, den 11. september 1990

Toni Liversage

Formand for det Internationale Udvalg

Dansk Musik Informations Center (MIC):

Som led i den internationale sammenslutning af musikinformationscentre, IAMIC, har vi haft lejlighed til at diskutere netop dette forhold. Der er indenfor IAMIC's auspici en særdeles positiv holdning til mulighederne for samarbejde med de nævnte lande.

Denne holdning gælder naturligvis også på det specifikt nordiske felt, og vi bakker derfor med stor glæde op bag alle initiativer, som kunne føre til øget kontakt. Vi ser de i Rådets medlemsforslag opregnede muligheder som en række muligheder, der afgjort bør analyseres nærmere med henblik på iværksættelse for i hvert fald en dels vedkommende.

København, den 31. oktober 1990

Knud Ketting

Dansk Skuespillerforbund:

Vore kolleger i de lande, vi hidtil har kaldt Østlandene, eller den socialistiske blok, lægger megen vægt på at få "navneforandring". De har selv foreslået, at vi benævnte dem Central-Europa eller Mellem-Europa. Det kan forekomme lidt kunstigt at skulle imødekomme dette ønske, men vor erfaring er, at det er vigtigt for dem.

I det væsentlige finder vi forslaget både vigtigt og godt. Vores kendskab til projekterne Nordjob og Nordplus er begrænset. I princippet bifalder vi, at østeuropæerne (mellem-europæerne og Sovjetunionen) omfattes af ordningen. Men vi finder det overordentlig væsentligt, at de mellem-folkelige relationer kommer i fokus.

Vi anbefaler, at der udarbejdes nye kulturaftaler, som hviler på udveksling som hoveddelen, og delegationsbesøg som noget sekundært.

I de seneste årtier har kulturaftalerne haft en betydelig svaghed, blandt kulturarbejderne i Danmark kaldet "delegationstyranniet". Vi har derfor måttet opfinde alle hånde krumspring for at få og opretholde reelle mellemfolkelige relationer.

Dette har hidtil begrænset sig selv, ved at vi kunne tage til "Østeuropa og Sovjet", men de kunne ikke komme hos os.

Vi anbefaler således, at der via kulturaftalerne eller på anden måde stilles midler til rådighed, således at vi kan besøge hinanden, på studieophold, af kortere eller længere varighed.

Dansk Skuespillerforbund har i alle årene siden 1948 gennem den internationale skuespillerorganisation FIA (Federation International des Acteurs) haft gode relationer til vore kolleger i udlandet, og alle de socialistiske lande i Europa har deltaget inkl. Sovjetunionen, og det er vort absolutte indtryk, at de er yderst interesserede i og har hårdt brug for en udvidelse af samarbejdet.

Sprogproblemerne er en alvorlig hæmsko for kommunikationen som vist alle erkender. Der kan derfor ikke lægges vægt nok på, at udbygge denne del af kultursamarbejdet.

Som eksempel kan nævnes, at dansk litteratur har sin største udbredelse i Tjekkoslaviet (i den del af verden) som et resultat af stort set en enkelt danskkyndig litterat i Prag. Men også denne form for kulturudveksling skal naturligvis være gensidig.

På teaterområdet er det i Danmark Tjekkoslaviet, der er mest kendt for sin dramatik. Det kan principielt skyldes, at det er den bedste, men det er vort indtryk, at ungarsk teater f. x. har været i en rivende udvikling de senere år, men vi kender ikke dramatikken, fordi den ikke er oversat.

København, den 9. juli 1990

Litten Hansen
Formand

Det Danske Filminstitut:

Filminstituttet har siden midten af 70'erne været ansvarlig for den praktiske udførelse af de *bilaterale filmuger*, som er indeholdt i Danmarks kultursamarbejdsaftaler med udlandet. Dette har resulteret i, at der hvert år har været afholdt 2–3 danske filmuger i udlandet og et tilsvarende antal udenlandske filmuger i Danmark.

Hovedparten af filmugeudvekslingerne er foregået med østeuropæiske lande (og USSR).

Så længe film fra disse lande ikke er en fast bestanddel af biografrepertoiret, må filmuger anses for at være nødvendige arrangementer, hvis et minimum af kendskab til de nationale filmproduktioner skal opretholdes landene imellem.

I de seneste år er antallet af kontakter med henblik på et udvidet kulturelt samarbejde med de baltiske lande øget markant.

På filmområdet kan der informeres om, at der i oktober 1989 afholdtes en *dansk filmuge i Letland og Estland* (uden om de kulturelle samarbejdsaftaler), og at det forventes, at en række baltiske film præsenteres i et filmugearrangement i Danmark i slutningen af 1990.

De nordiske filminstitutter (eller tilsvarende) samarbejder på mange områder både inden for Norden og i arbejdet udadtil i organisationen "Scandinavian Films". For nylig har organisationen fået henvendelse fra filmorganisationer i de baltiske lande med anmodning om en nærmere tilknytning til Scandinavian Films.

Scandinavian Films har nedsat en arbejdsgruppe, som med udgangspunkt i en positiv holdning vil indlede en dialog med de baltiske lande om formen for et samarbejde.

De nordiske filminstitutter har desuden ved de 2 seneste Moskva-festivaler haft en fælles stand.

Afslutningsvis skal det meddeles, at Det Danske Filminstitut er positivt indstillet overfor et fortsat kulturelt samarbejde mellem Norden og de østeuropæiske lande og Sovjetunionen og ser frem til yderligere information om Nordisk Råds forhandlinger herom.

København, den 28. august 1990

Det Danske Filminstitut

Helge Strunk

Filmfaglig konsulent

Det Danske Kulturinstitut:

Det Danske Kulturinstitut har gennem flere år fulgt udviklingen i Østeuropa nøje — og har efter bedste evne forsøgt at reagere på den.

For et år siden flyttede vi således vores østrigsk-bayerske afdeling fra Salzburg til Wien for at kunne imødekomme interesserne i Ungarn.

Det Danske Kulturinstitut flyttede ind i generalkonsulatets lokaler i den centrale del af Wien. Vi har i de sidste par år haft mange kontakter og arrangementer i Ungarn. Seminarer, foredrag, udstillinger m. v. Siden det tidlige forår 1990 har vi også fået etableret forskellige samarbejdsrelationer i Tjekkioslovakiet og har planlagt aktiviteter også dér — i samarbejde med lokale institutioner og myndigheder.

I sommer åbnede vi en ny afdeling i Baltikum. Initiativet kom fra Letland, og Det Danske Kulturinstitut er derfor placeret i Riga. Men det skal også betjene Estland og Litauen. Da sprogene er helt forskellige i de tre lande, og de ikke har nogen tradition for at samarbejde, opretter vi i løbet af efteråret filialkontorer i Tallin og Vilnius — med lokale sekretærer.

Det Danske Kulturinstitut har således nogle erfaringer, som vi meget gerne stiller til rådighed for Nordisk Råd. Vore kontakter — også i andre lande end de nævnte — kan måske også være til nytte for Nordisk Råds fortsatte bestræbelser på at udvikle kultursamarbejdet mellem Norden og de øst- og centraleuropæiske lande.

Selv om vi måske har været først til at reagere og dermed til at tage fat på det praktiske arbejde, har vi ingen ønsker om at "køre vort eget løb". Vi går meget gerne i samarbejde med de andre nordiske lande, når det måtte passe dem — og når det kan fremme samkvemmet mellem befolkningerne.

Vi lægger stor vægt på den mellemfølelige dimension i kulturformidlingen.

Vi kan naturligvis helt støtte forslaget om afvikling af visumtvang.

Det er vores erfaring, at der er et meget stort behov for udvekslinger af enhver art. Ikke bare lærere, studerende og unge i almindelighed (Nordplus og Nordjob), men også journalister, embedsmænd, politikere, folk fra alle dele af erhvervslivet osv. osv. Det er ikke gjort med, at vi rejser over og fortæller om, hvordan vi har det og gør det. Der er behov for selv at opleve vores måde at gøre tingene på og omgås på.

Men de har ingen penge, der kan bruges. Det må være hovedproblemet for Nordisk Råd m. fl. at skaffe penge, så så mange som muligt kan komme på besøg i de nordiske lande og med egne sanser opleve en anden form for tilværelse.

Man vil formentlig med fordel kunne udnytte nogle folkehøjskoler i de forskellige nordiske lande. Udover at opleve folkehøjskolen ville det være muligt at tilrettelægge relevante kurser og besøgsprogrammer, og det ville blive lettere at klare de store sprogproblemer, der gør udvekslinger og studiebesøg vanskelige.

Det kan naturligvis anbefales at styrke de nordiske sprog i Øst- og Centraleuropa. Der bør udsendes flere nordiske lektorer til universiteter og læreanstalter på hele strækningen fra Leningrad til Sofia. Og der bør tilbydes sprogkurser i de nordiske lande.

I stedet for en stor bred kulturkonference, som foreslået i medlemsforslaget, vil det nok være mere hensigtsmæssigt at lave flere mindre konferencer med de nordiske lande på den ene side og forskellige grupperinger på den anden. F. eks. de baltiske lande; Rusland; Polen og Tjekkosllovakiet; Ungarn. — Sådanne konferencer, der tager hensyn til forskellighederne og de særlige problemer, vil bedre kunne nå konkrete resultater, der kan være til nytte for fremtidige handlingsplaner og aktivitetsprogrammer.

Som nævnt er Det Danske Kulturinstitut til rådighed, hvis det måtte ønskes.

København, den 24. september 1990

Per Himmelstrup
Generalsekretær

EES, Erhvervenes Eksportfremme:

Som en praktisk arbejdende projektorganisation, der arbejder med eksportfremmende foranstaltninger, udstillinger, seminarer m. v., som pålægges os af det offentlige og erhvervslivets organisationer, ligger det udenfor EES' område selv at kommentere kulturelle foranstaltninger af den art, som er skitseret i det medsendte medlemsforslag.

I sit praktiske arbejde er EES helt opmærksom på de muligheder, som de af EES projektstyrede arrangementer har med hensyn til at nå et bredt klientel i de berørte lande og dermed også at bidrage til at udfylde sådanne kulturelle tomrum, som er skabt gennem to generationers adskillelse. I sin bog "Hansen og Ivanov — Afspænding mellem Øst og Vest" 1985 har østlandseksporten Mary Dau netop peget på EES' aktiviteter som led i det mere generelt afspændende og kulturformidlende arbejde (siderne 273 ff.).

EES' aktiviteter planlægges og styres ud fra kommercielle behov og betales af erhvervslivet. Statslige bevillinger til mere oplysende virksomhed i form af generelle informationskontorer o. lign. i Østeuropa og Sovjetunionen, hvor kulturaspektet udmærket kunne indgå, mangler stort set. EES har siden sin oprettelse i 1975 stået for projektstyringen af ca. 1 500 udlandsaktiviteter, stort set alle af kommerciel karakter. Som middel til at fremme samkvemmet mellem befolkningerne i de europæiske statshandelslande og Danmark har disse arrangementer haft lignende karakter som altid har kendetegnet handel over grænserne, nemlig at de bidrager til at overvinde nationale, politiske og kulturelle barrierer og skaber menneske-

lige kontakter. Dette er sket uden at der på nogen måde er sat fokus på aktiviteter, der på det kulturelle område kunne bidrage til at udvikle det mere folkelige samarbejde, selvom mulighederne, hvis de nødvendige bevillinger havde været tilstede, faktisk forelå/foreligger.

Som projektstyringsorgan er EES ikke fremmed for at påtage sig arrangementer, hvor kulturelle indslag indgår, jfr. f. eks. den for tiden løbende "Denmark in Britain"-kampagne, som administreres af EES, og hvis kommercielle elementer finansieres af Eksportfremmerådet. EES er ligeledes fortrolig med nordiske samarbejdsprojekter og vedlægger eksempelvis sin programside til det nordiske miljø- og teknologiseminar i Kina i oktober 1988¹ og henviser til sit arbejde med det store skandinaviske fællescenter på Telecom 91 i Schweiz, som i lighed med 1987 koordineres af EES for de nordiske telekommunikationsstyrelser.

Skulle Rådets overvejelser om udbygget samarbejde med de østeuropæiske lande føre til aktiviteter, hvor EES' særlige know-how og forbindelser i Østeuropa kunne være af interesse, er EES gerne til tjeneste, ligesom EES gerne med de nordiske eksportfremmeorganisationer, som EES i forvejen arbejder sammen med, er parat til at drøfte konkrete rådsforslag, som kan supplere de projekter, som allerede finder sted på nordisk basis.

København, den 11. juli 1990

Nils Teisen

Foreningen for Folkehøjskoler:

En åbning af kultursamarbejdet mellem de nordiske lande og de central-europæiske lande og Sovjetunionen hilses velkommen. Både når det drejer sig om folkeoplysning i almindelighed og folkehøjskoleformen i særdeleshed.

Folkehøjskoleformen har ganske lange traditioner i lande som Polen, Ungarn og Østtyskland, og i disse lande er der nye initiativer i gang med henblik på at etablere folkehøjskoler.

Der er ikke mindst i den senere tid livlig forbindelse mellem nordiske folkehøjskoler og disse organisationer på den ene side og tilsvarende organisationer, skoler, initiativgrupper og enkeltpersoner på den anden side. Dette er således kommet til udtryk på Brandbjerg-konferencen i juni om "Folkehøjskolernes rolle i den europæiske udvikling i 1990'erne", hvor der deltog i 50 europæiske folkeoplysere og højskolefolk, samt på konferencen "The Folk High School in a pluralistic World" i august på Nordens

¹ *Här ej tryckt.*

Folkelige Akademi i Kungälv, som havde omkring 100 deltagere fra hele verden.

I Danmark koncentrerer indsatsen bl. a. om en samlet ansøgning til den nyetablerede Demokratifond, hvis sekretariat ligger i det danske Udenrigsministerium. Demokratifonden sigter ikke mindst mod at give centraleuropæere og sovjetborgere, som er interesserede i at styrke den demokratiske udvikling og menneskerettighederne i deres hjemlande, mulighed for at følge undervisning i Danmark samt stifte bekendtskab med danske politiske, kulturelle og sociale forhold. Fondens budget er på 60 mio. kr.

Foreningen for Folkehøjskoler har i brev fra den danske udenrigsminister fået en klar tilkendegivelse af, at udenrigsministeren anser folkehøjskolerne som havende en væsentlig rolle at spille i forbindelse med indsatsen over for Centraleuropa. Foreningens ansøgning forventes behandlet af Demokratifonden i oktober 1990.

Det kan tilføjes, at det danske Kulturministerium allerede i sommeren 1990 ydede en særlig bevilling til ophold for 2 ungarske og 2 polske deltageres ophold på danske folkehøjskoler. I slutningen af august 1990 deltager den danske folkehøjskole med 12 deltagere i en konference i Ungarn om folkelig identitet.

Der er således overordentlig megen aktivitet med henblik på et væsentlig større samkvem med de nævnte lande.

Men hensyn til rekommandationerne skal Foreningen knytte kommentarer til enkelte af dem.

Men hensyn til punkterne 3 og 7, hvori foreslås fælles nordisk operativt samarbejde vedr. kulturaftaler, kulturhandlingsplanen og generel koordinering af indsatsen, mener vi, at en vurdering af den hidtidige effektivitet af det bilaterale samarbejde i forhold til et nordisk, multilateralt samarbejde vil være ønskelig, førend man lægger sig fast på en model. Det er Foreningens opfattelse, at fleksible, enkelte og billige modeller må foretrækkes uanset i hvilket regi ordningerne skal gennemføres.

Mht. punkt 4, hvori foreslås en centraleuropæisk kvote vedr. Nordjob og Nordplus kan Foreningen anbefale en sådan ordning gennemført som en særlig foranstaltning, der ikke berører de hidtil gældende ordninger for nordiske statsborgere. Det er Foreningens opfattelse, at man i Danmark i Demokratifonden har et redskab til realisering af disse tanker.

Mht. punkt 6, hvori foreslås afholdt en bred kulturkonference "Østersøen rundt" i bred betydning, skal Foreningen udtrykke sin helhjertede støtte til dette forslag, idet det er vor opfattelse, at mellem menneskelige kontakter for øjeblikket er af afgørende betydning og vil kunne danne basis for en mere systematisk indsats i fremtiden.

København, den 17. september 1990

Ole Borgå

ICU, Informationscenter for studie- og udvekslingsrejser:

ICU finder forslaget af stor betydning for mulighederne for en samlet nordisk indsats i forhold til udviklingen i Østeuropa og Sovjetunionen.

Et af de grundlæggende problemer i forbindelse med kulturelle og mellemfolkelige kontakter mellem Østeuropa, Sovjetunionen og Vesteuropa er de manglende økonomiske muligheder, de østeuropæiske partnere har for at få vestlig valuta. Det vil derfor være vigtigt, at kunne yde økonomisk støtte til østeuropæisk og sovjetisk deltagelse i aktiviteter, der finder sted i et vesteuropæisk land. Der bør derfor afsættes midler til at yde økonomiske støtte til kultursamarbejde og mellemfolkelige kontakter gennem oprettelse af en fond.

Ud over ordningen vedr. Nordplus og Nordjob bør der åbnes op for østeuropæisk og sovjetisk deltagelse i aktiviteter støttet af Nordisk Ungdomskomiteé.

Vi håber, at disse få bemærkninger kan give anledning til overvejelser i forbindelse med den videre behandling af forslaget.

København, den 11. juli 1990

Finn Guldbæk
Centerleder

Kommunernes Landsforening har i skrivelse af den 17 juli 1990 forklarat sig ikke ha något att anföra i anledning av medlemsförslaget.

Det kongelige Bibliotek:

Det kongelige Bibliotek ser positivt på forslaget om nærmere kulturelt samarbejde med de østeuropæiske lande og Sovjetunionen og har da også allerede taget initiativ til at indlede et særligt kultur- og bibliotekssamarbejde med de baltiske landes nationalbiblioteker, jvf. vedlagte skrivelse af 29. august 1990 til Kulturministeriets 6. kontor.¹

Samtidig kan henvises til Det første sovjetisk-danske Seminar om Biblioteksforhold. Bilag vedlagt.¹

København, den 17. september 1990

Erland Kolding Nielsen

¹ Här ej tryckt.

Mellemfolkeligt Samvirke:

MS støtter forslaget kraftigt. Dets intentioner ligger helt på linie med det mellemfolkelige arbejde, som er kernen i MS' målsætning. Behovet for en intensivering af kontakten mellem netop Norden og Østlandene er meget stort. Det ved vi fra vores mangeårige, folkeligt baserede, konkrete udvekslingsamarbejde.

Desuden ønsker MS at pege på en hidtil upåagtet mulighed for kulturelt samarbejde mellem regionerne:

Grønland, hvor MS gennem mange år har arrangeret internationale arbejdslejre, danner et naturligt og enestående bindeled mellem Norden og Inuit i den nordøstlige del af Sovjetunionen.

Man kan forestille sig en særdeles interessant kulturkontakt etableret gennem nordiske/sovjetiske(Inuit) arbejdslejr- og udvekslingsprojekter i Grønland.

Mellemfolkeligt Samvirke vil også gerne stille sine erfaringer og organisation til rådighed, hvis det bliver muligt at fremme denne type kultur møder.

København, den 1. oktober 1990

Mellemfolkeligt Samvirke

Peter Sigsgaard

Statens Filmcentral:

— — — vi finder et sådant samarbejde meget vigtigt på filmområdet, da netop udveksling og forevisning af levende billeder kan medvirke til et gensidigt kendskab til kultur, historie og samfundsforhold, som det før omvæltningerne i øst ofte var svært at etablere.

Netop derfor arrangerede Statens Filmcentral i samarbejde med TV2-Bornholm i maj 1990 i Gudhjem på Bornholm den første film- og TV-festival for de baltiske lande, hvor 80 produktioner blev vist, og hvor 80–100 gæster var til stede.

Festivalen var en succes, bl. a. fordi det for mange filmfolks vedkommende var første gang, de fik deres værker vist uden for deres eget land.

For SFC's vedkommende har vi en del østeuropæiske kontakter, som vi gerne vil udbygge ved at kunne få muligheder for at etablere rejser med

danske kortfilm og deres ophavsfolk, og vice versa m.h.t. østeuropæiske film og filmfolks besøg i Danmark.

København, den 9. augusti 1990

Statens Filmcentral

Tue Steen Müller

Informationschef

Rytmask Musikkonservatorium:

Rytmask Musikkonservatorium har i mere end et år haft regelmæssig udveksling af orkestre (og dermed studerende) fra København og Moskva. Det musikalske såvel som det kulturelle og sociale udbytte er meget højt.

Vi har endvidere i kulturministerielt og Musikrådsregi planlagt afholdelse af et rytmask "stævne" på en dansk højskole i sommeren 1991 med deltagelse af 70 rytmaskiske musikstuderende fra østlandene og 70 fra Danmark.

Vores erfaringer med Nordplusadministrationens arbejde er meget dårlige og vi må fraråde at Nordplus involveres i et kommende Øst-Nordisk udvekslingsarbejde.

København, den 2. oktober 1990

Olav Harsløv

Rektor

Finland

Utrikesministeriet, press- och kulturavdelningen:¹

Ett förslag som de nordiska ländernas regeringar eventuellt ger för att avskaffa visumtvånget mellan de nordiska länderna och länderna i Östeuropa gäller en fråga, där den finska regeringen förbehåller sig full prövningsrätt och kompetens. Ifrågavarande medlemsförslag innehåller inte sådana synpunkter som kunde leda till en omprövning av detta ställningstagande.

Finland har varit föregångare när det gäller att ingå och upprätthålla avtal om visumfrihet med østeuropeiska länder i det europeiska samar-

¹ Yttrandet översatt från finska.

tets anda. För närvarande har Finland gällande avtal om visumfrihet med Bulgarien, Jugoslavien, Tyska demokratiska republiken, Tjeckoslovakien och Ungern. Polen suspenderade i december 1981 tillämpandet av visumfrihetsavtalet med Finland. Finland å sin sida suspenderade visumfrihetsavtalet med Rumänien i maj 1990, tillsammans med de övriga nordiska länderna.

Nordiska ministerrådets sekretariat arbetar redan nu för ett samnordiskt kulturutbyte. Verksamheten styrs av en särskild ledningsgrupp i ministerrådets regi. Verksamheten begränsas genom en svår finansieringssituation i ministerrådet. Därför kan förslaget till öppnandet av kultursamarbetet mellan de nordiska länderna och Östeuropa samt Sovjetunionen inte betraktas som en principiellt ny öppning. En del projekt, bl. a. en samnordisk konstutställning Modernismens genombrott pågår, och dessa innebär en verksamhet av det slag som föreslagits. Verksamheten kan utvidgas enbart genom att budgetunderlaget i ministerrådet förstärks.

I initiativet föreslås även samnordiska kulturavtal med östeuropeiska länder och Sovjetunionen. Tack vare sin verksamhet har Finland i många med kulturavtalet förknippade frågor fått utmärkta utgångspunkter för kultursamarbetet. Här kan nämnas exempelvis det i början av 1960-talet ingångna avtalet mellan Finland och Sovjetunionen. Med samnordiska avtal kunde Finlands insats inte på något sätt förstärkas. Dessutom visar utvecklingen speciellt i östeuropeiska länder att i samhällets brytningskede håller kulturavtalen på att förlora en stor del av sin funktionsduglighet i och med att utbytet överförs direkt till de enskilda aktörerna och parterna inom kulturlivet. Ytterligare har genomförandet av de existerande kulturavtalen mött svårigheter eftersom den ena parten har saknat och fortfarande saknar finansiering.

Utrikesministeriet har ingenting att anmärka emot skulle Nordiska rådet arrangera en omfattande kulturkonferens. Ministeriet är vid behov berett att bistå Finlands delegation om denna i detta sammanhang åläggs ansvar för arrangemang eller förberedelser.

Utrikesministeriet anser det inte möjligt att genomföra den föreslagna koordineringen av kultursamarbetet i Västeuropa, eftersom ministerrådet knappast har förutsättningar för att fungera på en sektor där de existerande internationella organisationerna redan fullödigt arbetar.

Vad beträffar punkt 8 i medlemsförslaget fäster utrikesministeriet uppmärksamhet på den verksamhet som redan sker inom ramen för ESSK-processen.

Helsingfors den 20 augusti 1990

Utrikesministeriet

Ralf Friberg
Avdelningschef

Undervisningsministeriet:¹

Kultursamarbetet har en central ställning när man utvecklar kontakterna mellan de nordiska länderna och Östeuropa. De enskilda nordiska länderna har sedan gammalt goda bilaterala relationer till nästan alla av dessa länder. När man överväger att utvidga den samnordiska kulturpolitiken till Östeuropa bör man speciellt betona dess kompletterande betydelse. Det finns rikligt med uppgifter såväl för det samnordiska som bilaterala kultursamarbetet under de närmaste åren.

På historiska, geografiska och ekonomiska grunder borde man åtminstone i första skedet koncentrera sig på de baltiska länderna. I ett senare skede erbjuder andra närområden i Sovjetunionen flera möjligheter för utvecklandet av kultursamarbetet.

Nordiska ministerrådet har berett ett särskilt arbetsprogram för Baltikum och Östeuropa. Centrala utvecklingsprojekt är en stipendieordning, samnordiska kultur- och informationskontor samt bidrag till nordiska institutioner projektvis. Ledningsgruppen för nordisk kulturinformation planerar för närvarande ett orienteringsbesök till Baltikum.

I samband med ovannämnda projekt borde man speciellt framhäva en effektivisering av undervisningen i nordiska språk och kulturer såväl i de enskilda nordiska länderna som i Baltikum.

De i förslaget angivna gemensamma kulturavtalen kunde däremot knappast främja kultursamarbetet i avsevärd grad. De nordiska länderna har inte heller annars deltagit i olika europeiska utvecklingsprojekt med gemensamma avtal. Däremot ger den nordiska kulturöversenskommelsen fortsättningsvis ramar för ett gemensamt agerande både i och utanför Norden.

Sammankallandet av en omfattande kulturkonferens kan anses som en idé värd att stödas. Man borde dock beakta att man redan nu håller på att arrangera flera vetenskapliga symposium samt kulturseminarier, till vilka östeuropeiska länder och i synnerhet representanter för Baltikum regelbundet inkallas.

Ministeriet kommer att ta ställning till medlemsförslaget slutgiltigt när ärendet behandlas av organ för nordiskt kultursamarbete.

Helsingfors den 28 september 1990

Undervisningsministeriet

Jaakko Numminen

Kanslichef

Fredrik Forsberg

Äldre regeringssekreterare

¹ Yttrandet översatt från finska.

Centralkommissionen för konst¹:

I utbytesprogrammen för lärare och studeranden samt unga arbetstagare borde ingå även en kvot för lärare och studeranden inom olika konstnärliga grenar. Likaså borde speciell uppmärksamhet riktas mot att stödja unga konstnärer som del av kultursamarbetet länderna emellan.

I medlemsförslaget finns rekommendation om att stärka de nordiska språken genom att undervisningen av nordiska språk skulle ges stöd i universitet i Östeuropa. Som ett mycket viktigt instrument för förmedling av den språkliga kulturen är enligt Centralkommissionen för konst att effektivt främja översättnings- och publikationsmöjligheterna av litteratur. Att öka kännedomen speciellt om modern litteratur både vidgar och fördjupar växelverkan av kulturen i det planerade samarbetet.

Enligt Centralkommissionen för konst utgör medlemsförslaget en positiv utvidgning av det internationella samarbetet, som i nordisk praxis traditionellt övas. Centralkommissionen för konst önskar att Nordiska rådet ser till att tillräckliga ekonomiska resurser beviljas för att verkställa projektet.

Helsingfors i augusti 1990

Irmeli Niemi

Ordförande

Seijaliisa Wikström

Vik. generalsekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen vill i sammanhanget framhålla betydelsen av att Norden – i olika former av samarbete mellan Norden och de östeuropeiska länderna – för fram de nordiska självstyrande områdena, däribland Åland, som med sin självstyrelse och sin demilitariserade status visat sig vara en god modell för att lösa minoritetsfrågor på ett fredligt sätt.

Då flertalet östeuropeiska länder kämpar med svåra etniska konflikter med allvarliga kulturella och språkliga konsekvenser är det ytterst viktigt att Norden visar medkänsla och förståelse för dessa problem.

Landskapsstyrelsen föreslår vidare, att ett huvudtema vid den föreslagna kulturkonferensen med deltagare från samtliga nordiska och östeuro-

¹ Yttrandet översatt från finska.

peiska länder borde vara minoritetsfrågor ur kulturell och språklig synvinkel.

Mariehamn den 4 september 1990

Sune Eriksson
Lantråd

Sten-Erik Abrahamsson
Utbildningschef

Norge

Utenriksdepartementet:

Det offentlige kulturelle samarbeidet mellom Norge og de Østeuropeiske land (inkl. Sovjetunionen) har i etterkrigstiden vært regulert av bilaterale avtaler, iverksatt ved programmer som har vært reforhandlet hvert tredje eller fjerde år. En slik regulering gjennom myndighetsavtaler har vært nødvendig p. g. a. den sentraliserte organisering av kulturlivet i de nevnte land.

Avdelingen deler fullt ut forslagsstillernes syn på nødvendigheten av å nytte de muligheter for økt kulturelt samkvem med de østeuropeiske land og Sovjetunionen i forbindelse med den politiske og økonomiske endring som har skjedd og fortsatt skjer i dette området. Imidlertid tyder den strøm av henvendelser fra disse land på heller et ønske om mer direkte samarbeid mellom kulturinstitusjoner i Norge og de respektive land enn om ønske om økt myndighets engasjement på det kulturelle området. Da et slikt direkte samarbeid i stor grad vil måtte bety økt økonomisk belastning for den enkelte kulturinstitusjon i de østeuropeiske landene og dermed i en økonomisk vanskelig periode kan bety et lavere aktivitetsnivå er avdelingen innstilt på å gå inn i prosjekter som er ensidig finansiert fra norsk side i større grad enn tidligere, alternativt, der det er naturlig, å utvide prosjektet til et nordisk fellesarrangement.

Oslo, 27. juli 1990

UD, Kulturkontoret

Tore Tanum

Utenriksdepartementet har i en skrivelse den 14 september 1990 bitt att få tillägga följande uttalande till svar av den 27 juli 1990 (se ovan):

Ad pkt. 1, s. 3 (visumtvang):

Avvikling av visumtvang er det definerte mål for Norge, som i løpet av våren opphevet visumtvangen overfor DDR, Ungarn og Tsjekkoslovakia.

Ad pkt. 2, s. 3:

Som det vil fremgå av Presse- og kulturavdelingens ovennevnte notat, anser en det som nødvendig å utnytte de muligheter for økt kultursamarbeid som utviklingen i Sovjetunionen og det øvrige Øst-Europa muliggjør. Som et godt eksempel kan nevnes den nordiske modernisme-utstillingen, som nylig ble vist i Leningrad og Moskva. Særlig i forbindelse med åpningen av utstillingen i Moskva, ble det knyttet kontakter og utvekslet forslag til oppfølging. Som det vil vites, har også Nordisk Ministerråd latt utføre en forstudie vedrørende kulturelt samarbeid mellom Norden og Baltikum. Rapporten skal studeres av en intern ad hoc-gruppe, nedsatt på Samarbeidsministrenes anmodning. Gruppen skal komme med forslag til et foreløpig, konkret samarbeidsprogram innen 1. oktober d.å.

Ad pkt. 3, s. 3:

Det er ikke aktuell *norsk* politikk å inngå nye *bilaterale* avtaler om kulturelt samarbeid. Isteden har man de senere år foretrukket å satse på ad hoc samarbeidsprosjekter. På samma grunnlag anser Utenriksdepartementet det ikke som formålstjenlig å inngå en formalisert "biregional" nordisk/øst-europeisk kulturavtale. Likesom i bilateral sammenheng tør det være vel så utbytterikt å bygge ut kultursamarbeidet i praksis på ad hoc-basis.

Ad pkt. 5, s. 3 (styrking av de nordiske språks stilling i Øst-Europa):

Det vises her til ovennevnte ad hoc-gruppe innen Ministerrådet. Forøvrig arbeider såvidt vites Nordisk Lektoratnevnd med denne saken, som også skal behandles på nevndens neste møte (ultimo september).

Ad pkt. 7, s. 3 (koordinering av vest-europeisk innsats):

Det vises til kommentarer ad pkt. 3, s. 3. På samme måte anser UD det heller ikke som ønskelig at det tas skritt til en slik koordinering. Etter norsk syn ville dette byråkratisere kultursamarbeidet med Øst-Europa i unødvendig grad.

Generelt vil Utenriksdepartementet påpeke at det er stort behov for praktiske, konkrete utvekslings- og andre tiltak, og at byråkratiske og administrative overbygninger bør unngås i størst mulig grad – især i en tid

da Øst-Europa forsøker å avbyråkratisere sitt kultursamarbeid med utenverdenen.

Oslo, 14. september 1990

Utenriksdepartementet
Nordisk Sekretariat

Kjellaug Myhre
Førstekonsulent

Justis- og politidepartementet:

I likhet med forslagsstillerne finner norske myndigheter at det siste års politiske utvikling i Øst-Europa har foranlediget en gjennomgang av regelverket for innreisekontroll av borgere fra dette området. En embetsmannsgruppe sammensatt av representanter for Utenriksdepartementet, Justisdepartementet, Forsvarsdepartementet, Utlendingsdirektoratet, Politiets Overvåkingstjeneste og Forsvarets Overkommando er blitt nedsatt for dette formål. Gruppen konkluderte med at det var grunn til å revidere instruksene som gjelder norske utenriksstasjoners behandling av visumsøknader fra østeuropeiske borgere. Instruksene er nå endret i samsvar med dette, noe som innebærer en forenklet og raskere behandling av visumsøknader fra østeuropeere som vil reise inn i Norge.

Visumkravene overfor østeuropeiske borgere blir fortløpende vurdert. Norge har i 1990 inngått visumfrihetsavtaler med DDR, Tsjekkoslovakia og Ungarn. Visumfrihetsavtalen med Bulgaria ble opphevet av Norge i august 1989, og visumfrihetsavtalen med Romania ble suspendert i juni 1990.

Jugoslaviske borgere er visumfrie med hensyn til innreise til Norge i henhold til visumfrihetsavtale inngått mellom Jugoslavia og Norge den 6. mai 1964. Albanske, polske og sovjetiske borgere må ha visum for innreise til Norge.

At behovet for visumplikt for borgere av øst-europeiske land som skal innreise til Norge vurderes ulikt for de ulike østeuropeiske landene, skyldes bl. a. at det er lagt vekt på innvandringspolitiske hensyn. Det vises i denne forbindelse til at Stortinget i forbindelse med sin behandling av Odelstingsproposisjon nr 46 for 1986–87 om utlendingsloven ga sin tilslutning til prinsippet om at visuminstituttet kan og bør brukes som et ledd i innvandringskontroll og -regulering.

Justisdepartementet vil til slutt framholde at dagens regelverk og praksis hva gjelder østeuropeeres innreise til Norge anses å være i samsvar med

såvel sluttakten fra Konferansen om Sikkerhet og Samarbeid i Europa som med sluttdokumentene fra dens ulike oppfølgingsmøter.

Oslo, 24. august 1990

Liv Hella Matre

Fung. byråsjef

Magne Holter

Førstekonsulent
saksbehandler

Kirke- og kulturdepartementet:

Departementet er enig i at den endrede politiske situasjon bør utnyttes til å bygge ut kulturforbindelsene og intensivere kultursamarbeidet med Øst-Europa. Eksempelvis kan nasjonale bestemmelser om utvidet visumfrihet eller forenkling av prosedyrene ved visumbehandling være et verdifullt bidrag til å lette personutveksling, spesielt innenfor ungdomsarbeidet og idretten.

Ministerrådet bør kontinuerlig vurdere mulighetene for utvidet samarbeid med Øst-Europa, også på kulturområdet. Det er allerede tatt en rekke initiativer i den forbindelse. Departementet er likevel i tvil om en fast kulturavtale mellom Norden og øst-europeiske land vil være et egnet virkemiddel. Man bør unngå tungroddede og ressurskrevende organisatoriske strukturer.

Forslaget om en bred kulturkonferanse med deltagelse av de nordiske og øst-europeiske land bør vurderes nærmere i organene under den nordiske kulturavtalen. En slik konferanse måtte i tilfelle forberedes grundig med sikte på å gi konkrete resultater.

Når det gjelder forslagene om et nordisk initiativ for å koordinere de vest-europeiske lands innsats for utvidet kultursamarbeid med Øst-Europa og utbygging av kultursamarbeidet innenfor en all-europeisk ramme, viser vi til at den nordiske kulturavtalen forutsetter nordisk fellesopptreden i internasjonal sammenheng.

Dette er problemer som vi mener må løses innenfor rammen av eksisterende organer eller samarbeidsstrukturer for europeisk samarbeid (Europarådet, KESSE-prosessen, OECD, EFTA o. a.).

Oslo, 11. september 1990

Olav Nyhamar e. f.

Byråsjef

Hans Berg

Førstekonsulent

Sverige

Svenska institutet:

SI delar uppfattningen att kultursamarbetet mellande de nordiska länderna och de östeuropeiska länderna och Sovjetunionen bör utökas. SI har sålunda till den svenska regeringen uttryckt starka önskemål om en långsiktig uppbyggnad av Sveriges utbyte med dessa länder på de områden som SI företräder, såväl informations- och erfarenhetsutbytet på samhällsområdet som kulturutbytet och det akademiska utbytet.

SI ansluter sig till några av medlemsförslagets punkter:

- Rekommendationen till Nordiska ministerrådet att utarbeta ett förslag om att inleda gemensamt nordiskt kultursamarbete på de områden där det är möjligt (punkt 2).
- Rekommendationen till Nordiska ministerrådet att utvidga utbytesprogrammet Nordplus med en mindre kvot för östeuropéer (punkt 4).
- Rekommendationen till Nordiska ministerrådet att utarbeta ett förslag till att stärka de nordiska språkens ställning i Östeuropa (punkt 5).

Däremot avvisar SI tanken på att ett gemensamt nordisk-östeuropeiskt kulturavtal på regeringsnivå (punkt 3). Sverige tecknar inte i dag – med hänvisning till kulturlivets frihet och egna prioriteringar – några kulturavtal. Det finns enligt SI ingen anledning till att ompröva detta ställningstagande.

När det gäller frågan om en brett upplagd kulturkonferens med deltagare från alla nordiska och östeuropeiska länder (punkt 6) anser SI att denna f. n. har en lägre prioritet. Ett förhållandevis omfattande delegations- och besöksutbyte med flera av dessa länder har redan inletts från bl. a. svensk sida. Det är därför mer angeläget att få till stånd ett direkt kulturutbyte och -samarbete i konkreta projekt inom olika områden.

Stockholm den 3 september 1990

Anders Clason

Statens kulturråd:

Kulturrådet kan ansluta sig till synsättet i medlemsförslaget om vikten av ett utbyggt kultursamarbete mellan Norden och de östeuropeiska länderna. En rad samarbetsinitiativ har redan tagits och olika strukturer för ett utbyggt samarbete diskuteras. Det finns anledning att skapa överblick över alla dessa initiativ så att insatserna från olika samhällsorgan sätts in där de bäst behövs. Kulturrådet finner att en bred kulturkonferens skulle kunna bidra till en sådan prioritering, under förutsättning att den är välplanerad.

På miljöområdet har nyligen ordnats en konferens på hög politisk nivå, som uppenbarligen gett en god bas för ett utvecklat samarbete på det området.

Kulturrådet vill peka på det initiativ som tagits av den svenska samordningskommittén för FNs kulturårtionde. Som framgår av den redogörelse som kommittén 1990-08-31 gett in till utbildningsdepartementet (bifogas)¹ har kommittén som ett högprioriterat samarbetsprojekt valt ett, benämnt "Östersjön som länk mellan länder och kulturer". Årtiondekommittén har inom ramen för det projektet tagit ett initiativ till att genomföra ett seminarium om svensk kulturpolitik för sovjetiska kulturadministratörer i månads-skiftet september/oktober. Kommittén kommer att under hösten arbeta fram ett program för Östersjöprojektet, varvid det gäller att på ett lämpligt sätt välja ut projektidéer bland den mängd samarbetsprojekt som pågår eller förbereds.

Kulturrådet finner det naturligt att samordningskommittén genom sin representation av olika statliga myndigheter kan spela en roll i det utvidgade samarbete som förordas i medlemsförslaget.

I medlemsförslaget föreslås att Nordiska ministerrådet skall utarbeta förslag om att öppna det nordiska kultursamarbetet för ett deltagande från östeuropeiska länder och Sovjet. Det går inte att bedöma en sådan tanke generellt. Kultursamarbetet har många olika former. Ofta bygger det på att vi kan använda våra nordiska språk. Det kan dock enligt kulturrådet finnas anledning att ministerrådet går igenom vilka nordiska organ, där det är möjligt att innefatta ett samarbete med Östeuropa. Det är inte säkert att den bästa vägen är att enligt förslaget utarbeta ett nordisk-östeuropeiskt kulturavtal. Ministerrådet bör förutsättningslöst pröva med vilka medel det samnordiska samarbetet med Östeuropa bör främjas. Hela tiden bör grundförutsättningen vara att de viktigaste formerna för kultursamarbete sker enligt avtal som träffas direkt mellan kulturinstitutioner, organisationer och administrativa organ i de olika länderna.

Kulturrådet är positivt till metoder, som styrker de nordiska språkens ställning i de östeuropeiska länderna.

Stockholm den 24 september 1990

Göran Löfdahl

Carl-Johan Kleberg

¹ Här ej tryckt.

Medlemsforslag

om uddybet samarbejde mellem Norden og de østeuropæiske lande og Sovjet om miljø

(Stillet af Claes Andersson, Margrete Auken, Lilli Gyldenkilde, Hjörleifur Guttormsson, Tora Aasland Houg, Kjellbjørg Lunde og Lars Werner)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Danmark

Miljøministeriet:

Ad 1.

Miljøministeriet er ikke bekendt med, at "Debts for Nature Swaps" tidligere er blevet anvendt som et redskab til dansk forfølgelse af miljømål.

Man kan dog pege på, at gældssanering kunne tænkes iværksat i forbindelse med egenindsats i østlandene, eksempelvis røgrensning på kraftværker, spildevandsrensning etc. Man burde i så fald nærmere definere miljøprojekterne og fastsætte værdier af egenindsatsen for eventuel modregning.

En anden mulighed ville være etablering af energiprojekter, der skulle indgå i en overordnet energiplanlægning i udvalgte Østersøområder. Sådanne energiprojekter skulle specifikt sigte mod en nedsættelse af den miljøbelastning, der er knyttet til energiproduktion og energiforbrug. Finansiering heraf må etableres via nordiske fondsmidler, idet overførsel af energiteknologi er et prioriteret område inden for Nordisk Ministerråds arbejdsområde. Eksempelvis kan peges på det nyoprettede Nordiske Miljøfinansieringsselskab med en grundkapital på 342 mio. kr. Midler fra dette selskab skal anvendes til finansiering af initiativer i Østeuropa, som kan forbedre miljøet i Norden.

Ad 2.

De nordiske lande deltager alle på nationalt, nordisk og internationalt plan i en lang række støtteordninger, der i større eller mindre udstrækning indebærer overførelse af miljøteknologi fra de vestlige lande til de østlige lande.

Det er Miljøministeriets forventning, at de vestlige landes multimilliardstøtte til østlandene vil resultere i en væsentlig teknologioverførsel via undervisning, demonstrationsanlæg samt fuldskalaanlæg.

Ad 3.

Forslaget begrundes blandt andet med behovet for, at der i de østeuropæiske lande findes, eller skabes en forståelse for en viden om og en holdning til de lokale, regionale og globale miljøhensyn.

Det er Miljøministeriets opfattelse, at østlandenes teoretiske viden i forskerkredse om miljøproblemer generelt er udmærket, og at miljødebatten i de østeuropæiske lande i dag har meget bedre vilkår og generelt er højt prioriteret af alle parter.

Inden for Helsingforskonventionen vedr. beskyttelse af Østersøens miljø imod forurening foregår der et ganske vidtgående samarbejde mellem de østeuropæiske og nordiske forskere.

Ad 4.

For Danmarks vedkommende har Folketinget vedtaget en beslutning om en miljøstøtteordning for østlandene. Ordningens anvendelsesområde falder inden for forslagens rammer. På lignende vis indebærer Østlandepuljen og IØ-fonden samt Nordisk Miljøfinansieringsselskab (NEFCO), at der stilles ekspertise til rådighed for østlandene.

Ad 5.

Danmark har bilateralt indgået informationsaftaler med samtlige Østersølande af den i forslaget omtalte art. På IAEA's (Det internationale Atom Energi Agentur) generalkonference i Wien i september 1990 agter Danmark at rejse spørgsmålet om etablering af en mere generel informationspligt for de europæiske nabolande.

Ad 6.

Der foregår for tiden inden for Helsingforskommissionen et revisionsarbejde af Helsingforskonventionen, hvor man bl. a. skal vurdere mere retlig bindende regler for kontrol med landbaseret forurening og en mulig optagelse af vedtagne og kommende rekommandationer som annexer.

Danmark deltager aktivt i en række arrangementer omkring energi/miljø samarbejde med landene i Østersøregionen. Eksempelvis kan nævnes et baltisk-nordisk samarbejde på energi- og miljøområdet, der er igangsat med kortlægning af energi- og miljøsituationen i Estland, Letland og Lithauen, afdækning af samarbejds muligheder på planlægningsområdet og det teknologiske område, i opbygning af kontaktnet samt opstart af konkrete samarbejdsprojekter. Projektet støttes via Nordisk Ministerråds budget. Fra dansk side deltager Forsøgscenter Risø.

Et andet planlagt initiativ er afholdelse af en konference i 1991 med

hovedformål at belyse luftforureningen i Østersøregionen fra energiproduktion og energiforbrug.

Et tredje område er et allerede igangsat energisamarbejde mellem Danmark og Polen, hvor et af aftalens udgangspunkter er etablering af miljømæssig acceptabel energianvendelse i Polen. Endvidere er der indgået et miljø-samarbejde mellem Polen og Danmark.

Et fjerde område er Energiministeriets samarbejde med delstaten Slesvig-Holsten på energi- og miljøområdet.

Til sidst skal man bemærke, at Nordisk Näringspolitisk Forum 1990 skal behandle miljøindustrielt samarbejde i Norden med henblik på at styrke miljøindustriens konkurrenceevne. Blandt de projekter, der skal drøftes, er projekt "Ren Østersø", som i et vist omfang også vil kunne fremme nogle af de problemstillinger, som er nævnt i medlemsforslaget.

København, den 12. september 1990

Charlotte Brøndum

Undervisnings- og Forskningsministeriet:

Undervisningsministeriet kan oplyse, at Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd for øjeblikket sammen med de øvrige nordiske samfundsvidenskabelige forskningsråd planlægger et fælles initiativ til etablering af et forskningssamarbejde mellem samfundsvidenskabelige forskere i de nordiske lande og baltiske republikker.

De samfundsvidenskabelige aspekter af miljøforureningen er et af de på forhånd prioriterede områder i dette samarbejde. Initiativet vil omfatte bl. a. forskeruddannelse, herunder specielt uddannelse af østeuropæiske forskere på post-graduate niveau, informationsudveksling, gæsteforskerordninger via Det Nordiske Forskeruddannelsesakademi, støtte til nordiske komparative projekter med baltiske forskere som samarbejdspartnere og rejsestøtteordninger for baltiske forskere. Samarbejdet forventes igangsat omkring årsskiftet 90/91.

Vedr. delforslag nr. 2-4

Det er synspunktet, at overførsel af forskningsmæssig og teknologisk viden til østlandene er vigtig og må prioriteres meget højt med henblik på, at landene selv bliver i stand til at vurdere behovene for miljøforbedringer og tilrettelægge og gennemføre disse. I denne sammenhæng er uddannelse det afgørende element.

Det betyder, at der bør ydes støtte til studieophold i de nordiske lande for østeuropæiske post-graduate niveau og for udveksling af universitets- og andre forskere. Hvis der yderligere måtte være mulighed for at støtte

opbygningen af den østeuropæiske miljøforskning, anses det for vigtigt, at dette ikke sker isoleret fra de delområder og lande, hvor der også satses på uddannelsen.

Med andre ord skal der ske en integration af de forskellige virkemidler og en koncentration om udvalgte områder, idet en fragmentarisk indsats formentlig vil være relativt virkningsløs.

Undervisningsministeriet kan tilslutte sig intentionerne i forslaget, men skal dog opfordre til, at initiativet ses i sammenhæng med allerede planlagte og igangværende initiativer, herunder også det planlagte miljøforskningsprogram i nordisk regi.

København, den 1. november 1990

Ida M. Boisen

Fuldmægtig

Udenrigsministeriets handelsafdeling, H. II:

H. II kan — qua kontorets løbende kontakter til de central- og østeuropæiske lande og Sovjetunionen — bekræfte, at de eksisterende miljøproblemer åbent erkendes af de stedlige myndigheder og er genstand for megen debat. Bevarelse af miljøet og indførelse af miljøbeskyttende foranstaltninger har nu høj prioritet i udviklingsprogrammerne. Også selv om sådanne tiltag i flere tilfælde måtte ske på bekostning af produktiviteten. Dette er en klar holdningsændring i forhold til tidligere tiders absolutte prioritering af opfyldelse af planmål — for enhver pris.

For så vidt angår de stillede forslag skal H. II bemærke følgende:

ad 1, 2, 3)

Selv om opmærksomheden og interessen for de økologiske aspekter er stor i Central- og Østeuropa og USSR, sætter landenes aktuelle økonomiske situation generelt snævre grænser for miljøinvesteringer i det omfang, der er behov for.

Det synes helt klart, at løsningen af disse landes miljøproblemer kun er mulig i et nært samarbejde med omverdenen, i første række de vestlige lande. Der er derfor hårdt brug for den teknisk-videnskabelige bistand og de finansielle ordninger af forskellig art, som overvejes i de nordiske lande over for Østeuropa.

For at implementeringen af især de foreslåede finansielle ordninger skal give det ønskede resultat, er det imidlertid af afgørende betydning, at de nordiske lande giver opdyrkelsen af et erhvervsmæssigt "miljøklima" i de enkelte østlande stor opmærksomhed. Det er vigtigt, at miljøsidens som en helt naturlig faktor løbende inddrages i alle aspekter af den økonomiske reformproces. Eksempelvis burde det for østlandenes opnåelse af finansiell

støtte fra udlandet generelt gøres til et betingelse, at miljøbeskyttende egenskaber tillægges en afgørende betydning ved valget af maskiner, udstyr og teknologi i forbindelse med nyinvesteringer i erhvervslivet.

Det synes i det hele taget rimeligt at overveje, om man generelt fra nordisk side skal arbejde for (tage initiativ til), om der i internationale finansieringsordninger, som stilles til rådighed for Østeuropa og USSR, skal indbygges mekanismer, som tilbyder særligt favorable vilkår til investeringer i produktionsudstyr, som indeholder dokumenterede "miljøvenlige" egenskaber. På denne måde vil begge parter i en kontraktforhandling have incitament til at tage miljøhensyn i forretningen: køberen fordi han kan få produktionsudstyret på gunstigere vilkår, hvis det har særligt indbyggede miljøbeskyttende egenskaber, og sælgeren fordi han i sin produktionsplanlægning vil være tilskyndet til at inddrage miljøhensyn som en vigtig parameter i markedsføringen, hvilket vil kunne være en fordel over for konkurrenterne.

Dette punkt vil også virke forstærkende på produktudviklingen i erhvervslivet – både i de nordiske lande og i de østeuropæiske lande – og følgelig skabe et godt grundlag for miljøforskning og for den gensidige udveksling mellem forskere og erhvervsfolk, som er forudsætningen for praktisk anvendelige resultater.

ad 6)

Det synes naturligt at betragte dette forslag i en sammenhæng, der går ud over "struktur for et forpligtende miljø samarbejde i Østersøregionen". Østersøregionen synes i lyset af den udvikling, som er i gang i Central- og Østeuropa og i Sovjetunionen, at kunne blive et af vækstområderne i verdensøkonomien i løbet af de kommende år. Landene omkring Østersøen vil i en sådan udvikling få en mulighed for at genindtage tidligere tiders position som handelsknudepunkt og være katalysator for kulturelle og mellemfolkelige forbindelser, samtidig med at området kan tjene som eksempel på samarbejde om økologiske spørgsmål af fælles interesse.

København, den 7. august 1990

(Ej sign.)

Industrirådet:

-----

1. Vi sympatiserer med hovedformålet om at styrke miljø samarbejdet med de østeuropæiske lande. Det kan gavne både vort eget miljø og leveringer af know-how og udstyr herfra.

2. Sympatien svækkes imidlertid af forslagsstillernes erklærede ønske

om at nedlægge atomkraftværker. Der bør sættes ind mod de vitterlige risici ved atomkraftværker, ikke mod atomkraft som sådan. Den vil ikke kunne undværes i en global "bæredygtig udvikling", bl. a. fordi den frembringer energi uden at producere drivhusgasser.

3. Vi ser kravet om *informationspligt* (forslag 5) mellem de europæiske lande i forbindelse med etablering af atomkraftværker og udbygning af allerede eksisterende anlæg som yderst rimeligt.

4. Blandt de øvrige forslag er vi skeptiske over for nr. 1, 3 og 6.

"Debts for Nature Swaps" (1) kan måske være hensigtsmæssige i enkelte, konkrete situationer, men næppe som en generel ordning.

Støtte for miljøforskning (3) vil kræve voldsomme midler, hvis det skal forslå noget i de østeuropæiske lande. I den forbindelse var det måske værd at overveje støtte til forskerkontakt i form af udvekslingsbesøg.

Et forpligtende miljøsamarbejde i Østersøregionen (6) bør efter vores opfattelse ikke alene omfatte de lande, der er nævnt i forslaget. Vi finder, at der allerede er for mange forskellige konventioner og aftaler, der griber ind over hinanden.

Skulle disse kommentarer til forslaget give anledning til spørgsmål, er I naturligvis velkommen til at kontakte os.

København, den 27. august 1990

Lotte Ustrup

Finland

Miljöministeriet:

-----

1. Ministeriet understöder medlemsförslaget i fråga om att de nordiska länderna skall underlåta att driva in de lån som beviljats östeuropeiska länder genom att koppla lånearrangemangen till ifrågavarande länders egna nya miljöinvesteringar. Finland har med Polen kommit överens om ett likartat förfarande, och redan i statsbudgeten för år 1990 finns ett anslag om 30 miljoner mark för ändamålet. Ministeriet anser dock att det är sakligast att varje nordiskt land för sig kommer överens om bilaterala arrangemang med respektive östeuropeiska land.

2. Ministeriet hänvisar i fråga om detta förslag till det beslut som Nordiska ministerrådet fattade 2.3.1990 i Reykjavik om inrättande av ett nordiskt miljöfinansieringsbolag (NEFCO). NEFCO är uttryckligen avsett att främja sådana projekt som medlemsförslaget avser. Vid det av minister Kaj Bärlund sammankallade mötet mellan de nordiska och östeuropeiska ländernas miljöministrar i Helsingfors 29–30.10.1990 kommer frågor i

anslutning till överföring av teknologi samt NEFCO att behandlas närmare.

Finlands regering torde dessutom föreslå att anslag för främjande av bilateralt teknologisamarbete förs in i statsbudgeten för år 1991.

3–4. Finlands regering torde även föreslå anslag för att stödja och främja miljöforskningsarbetet med de östeuropeiska länderna i statsbudgeten för år 1991. Dessutom bedriver Nordiska ministerrådets ämbetsmannakommitté för miljöfrågor sådant samarbete i många arbetsgrupper och projektgrupper samt inom andra internationella samarbetsorganisationer såsom FN:s ekonomiska kommission för Europa (ECE), där de nordiska länderna aktivt har arbetat för detta samarbete.

5. Inom ECE bereds som bäst en konvention om bedömning av miljökonsekvenser, som torde komma att undertecknas vid ett ministermöte i Helsingfors år 1991. Konventionen innehåller bestämmelser om bedömningen av gränsöverskridande miljökonsekvenser och meddelande om sådana till vederbörande länder. Ministeriet anser att konventionen lämpar sig väl för klarläggande av de fall som avses i medlemsförslaget och anser att den skapar tillräckliga kommunikationskanaler mellan länderna.

6. Miljövårdssamarbetet mellan Östersjöländerna sker speciellt inom ramen för Östersjökommissionen och dess arbetsgrupper. Vid premiärministermötet för länderna inom Östersjöområdet i Ronneby i Sverige 2–3.9.1990 torde en utveckling av detta samarbete bli föremål för diskussion. Vid det miljöministermöte i Helsingfors 29–30.10.1990 som nämns under punkt 2 kommer också en resolution om utvidgning av samarbetet att diskuteras.

Helsingfors den 28 augusti 1990

Olli Ojala
Överdirektör

Peter von Boguslawsky
Byråchef

Industrins centralförbund:^{1 2}

När det gäller att stödja de ekonomiska reformerna i Östeuropa spelar miljöarbetet en synnerligen central roll. Miljövården är en sektor, på vilken samarbetet med östeuropeiska länder förutsätter stödåtgärder och samverkan både från Finland och de övriga nordiska länderna. Detta är

¹ Yttrandet översatt från finska.

² Yttrandet avser även medlemsförslag A 910/e om miljövärdssatsningar i Baltikum och Polen.

nödvändigt uttryckligen därför att miljövärden i östeuropeiska länder inte ges tillräckligt med resurser, utan huvuddelen av resurserna inriktas på sådana investeringar som tjänar till den ekonomiska tillväxten.

De berörda länderna har sällan tillgång till tillräckligt effektiv och modern teknologi för att kunna lösa sina miljöproblem. Genom nordiskt miljösamarbete kan man också medverka till att det nordiska kunnandet och teknologin bekantgörs i dessa länder, något som på lång sikt kan vara till större nytta för produktionslivet och utrikeshandeln i Norden.

De för Finland viktigaste frågorna sammanhänger med en minskning av de utsläpp som kommer till Finland från området bakom Finlands östra gräns och från Östersjöområdet. Ur Finlands synvinkel är Polen, Karelen, Leningradsområdet och Baltikum bland de viktigaste miljövärdsområdena. Alla dessa områden ingår också i medlemsförslagen.

Genomförandet av miljöinvesteringarna förutsätter även förmånliga finansieringsarrangemang som föreslagits i medlemsförslagen. Statsmaktens medverkan i varje nordiskt land spelar en central roll för att sådana skall kunna åstadkommas.

Verksamhetsformer som är möjliga från miljösamarbetets synpunkt är bl. a. att användningssyften med olika slags räntestödslån utvidgas och verksamhetsformer i samband med dem utvecklas och att särskilda anslag reserveras för ändamålet. Centrala stödformer innefattar även bistånd för att forsknings- och utbildningsverksamhet skall kunna arrangeras för att miljöförvaltning, miljönormer samt bedömning av miljötillståndet i biståndsländerna skall kunna utvecklas.

Industrins centralförbund tillstyrker därför att åtgärder i Nordiska rådets medlemsförslag utvecklas av Nordiska ministerrådet. Samtidigt borde man dock koordinera planeringen av åtgärder och projekt på en bredare bas. I synnerhet borde projekten anknytas till de åtgärder som överenskommits vid ett möte med statsministrarna i Östersjöländerna. Centralförbundet anser att Helsingforskommissionen och dess sekretariat som genomför Östersjökonventionen är ett lämpligt forum för koordinering och vidareföring av projekten.

Helsingfors den 24 september 1990

För Industrins centralförbund

Esa Tommila

Direktör

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen är av den uppfattningen att ett fördjupat samarbete mellan Norden och de östeuropeiska staterna avsevärt kan bidra till att minska särskilt de gränsöverskridande miljöföroreningarna, såsom föroreningen av atmosfären och vattenresurserna.

Landskapsstyrelsen omfattar därför i princip de i medlemsförslaget framförda rekommendationerna.

Mariehamn den 4 september 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Håkan Kulves

Miljövårdsintendent

Norge

Miljøverndepartementet:

Merknader til forslagene 2–6

(en går ut fra at forslag 1 besvares av Finansdepartementet.)

2. Det er i 1989 tatt initiativ med støtte fra de nordiske land, innenfor ECE-samarbeidet om luftforurensningskonvensjonen, til å danne en egen task force for å utrede dette spørsmål. Bakgrunnen er at partene til luftforurensningskonvensjonen i Sofia-protokollen om reduksjon av NOx vedtok en bestemmelse (art. 3) om å medvirke til å lette slik teknologioverføring.

3. De fleste nordiske land har etablert tosidige avtaler med de øst-europeiske land om å fremme samarbeid og kontakt innen forskning. Fra de fleste land stilles også midler til rådighet for dette formål. Under de tosidige miljøvernavtaler som i de senere år er inngått mellom nordiske og øst-europeiske land er dette formål særlig ivarettatt.

4. Den norske regjering har etablert et avtalefestet miljøvernssamarbeid med Sovjetunionen og Polen. En tilsvarende avtale med Tsjekkoslovakia er under utarbeidelse. Et av hovedformålene med dette samarbeidet er fra norsk side å stille til rådighet for samarbeidslandene bl. a. vår ekspertise på miljøforskning, miljøkontroll og energiøkonomisering.

5. Det foreligger en konvensjonsfestet plikt for alle land tilsluttet IAEA om informasjon vedrørende etablering av atomkraftverk og utbygging av eksisterende anlegg. De fleste nordiske land har inngått tosidige avtaler med de øst-europeiske naboland om utveksling av informasjon om atom-anlegg og varsling av atomulykker.

6. En struktur for forpliktende miljøsamarbeid i Østersjøregionen foreligger i Helsingforskonvensjonen av 1974. Dette samarbeid ble bekreftet gjennom statsministerdeklarasjonen om Østersjøen fra Ronneby, 2.–3. september 1990. Det miljøvernsamarbeidet som er etablert under ECE gjelder også Østersjø-regionen.

Oslo, 19. september 1990

Avdelingen for internasjonalt
miljøvernsamarbeid og polarsaker

Irene Bauer (e.f.)
Byråsjef

Magnar Ødelien

Sverige

Exportkreditnämnden:

Av de konkrete forslagen i den aktuelle remissen har endast frågan om "Debts for Nature Swaps" anknytning till EKNs verksamhet.

Förslag om att utnyttja EKNs fordringar för miljöåtgärder har tidigare framförts främst vad gäller floden Wisla i Polen. Den följande diskussionen visade att ett byte skuld mot miljö skulle vara komplicerat.

Flera problem identifieras.

- De utestående, offentligt garanterade fordringarna på de ifrågavarande länderna har normalt omförhandlats multilateralt och därmed kommit att omgärdas av internationellt överenskomna regler. Detta kan göra det svårt att utnyttja dem.
- Lokala medel har normalt inte avsatts för betalning av den valuta som krävs för reglering av skulderna. Detta innebär att lokala medel måste omdirigeras från andra ändamål om en inflationseffekt skall undvikas.
- Miljöåtgärderna torde normalt kräva både teknik och utrustning från utlandet, vilket förutsätter att också medel i utländsk valuta ställs till förfogande.
- Efterskänkande av fordringar torde kräva en sådan organisation av miljöåtgärderna att givaren kan kontrollera att medlen används för överenskommet ändamål på ett effektivt sätt.
- Garantiinstitutet skall verka på ett sådant sätt att verksamheten går ihop på sikt. Detta innebär att institutet bör hållas skadelösa för de fordringar som byts mot miljöåtgärder.

Med hänsyn till den redovisade komplexiteten finner EKN det tveksamt om "Debts for Nature Swaps" är en lämplig metod för finansiering av miljöåtgärder i Östeuropa och Sovjet.

Stockholm den 13 september 1990

Ragnar Sohlman

Jörgen Hallsénus

Styrelsen för teknisk utveckling:

Allmänt

STU instämmer i att ansvaret för den ekonomiska politiken och ansvaret på miljön ligger entydigt hos östeuropéerna. Flertalet har t. ex. anslutit sig till internationella konventioner rörande miljön och därmed markerat en medvetenhet om problemställningarna. STUs uppfattning är att omfattande miljökunskaper finns på akademisk nivå och även inom lokala förvaltningar. Som regel saknas medel för att genomföra nödvändiga satsningar.

I det nordiska perspektivet utgör Östersjön en naturlig gemensam nämare. Sovjetunionen, Polen och DDR har deltagit i samarbetet inom ramen för konventionen om skydd av Östersjöområdets marina miljö, den s. k. Helsingforskonventionen från 1974. Konventionen med senare protokoll innehåller mål för att reducera utsläppen till Östersjön med 50 % till 1995 (1988 års beslut). Konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar (Air 79) har också ratificerats av bl. a. Polen och DDR.

Sett i detta sammanhang framstår det som angeläget att det från nordisk sida arbetas fram former för samverkan och stöd som kan bidra till en bättre regional och global miljö. Det av de nordiska miljöministrarna föreslagna samnordiska riskbolag för investeringar bör därvid betraktas som ett viktigt komplement till andra finansieringskällor. STU avstår däremot från att yttra sig om möjligheterna och formerna för "Debts for Nature Swaps".

STUs roll

STU har ett delansvar för det tekniska stödet till forskning och utveckling beträffande teknik på miljöområdet. STUs ansvar omfattar de delar av miljöskyddsområdet som är av teknisk natur och är inriktade mot utveckling av processer, produkter, utrustningar och reningstekniker fram t. o. m. steget före prototyp- och demonstrationsanläggningar.

De områden som omfattas av andra myndigheters ansvarsområden är

effektforskning (Statens naturvårdsverk), inomhusmiljö och viss infrastruktur (Byggnadsrådet), arbetsmiljön (Arbetsmiljöverket och Yrkesinspektionen) samt kärntekniska frågor (Kärnkraftinspektionen och Strålskyddsinstitutet).

STUs riktade verksamhet gentemot Sovjet och de Östeuropeiska staterna har hittills varit integrerat i de mellanstatliga avtalen om ekonomiskt och tekniskt-vetenskapligt arbete. Några konkreta projekt har inte kommit till stånd. Detta avspeglar delvis interna prioriteringar.

I forskningspropositionen SOU 1989/90:90 anges att utvecklingen i Östeuropa väntas leda till ökad aktivitet bl.a. inom ramen för de s.k. blandkommissionerna, inom vilka STU har samordningsansvaret för tekniskt-vetenskapligt samarbete.

Enligt propositionen bör miljöteknisk utveckling ingå i STUs prioriterade områden för nästa tre-årsperiod. Man understryker särskilt att det föreslagna insatsområdet "Styrning av reningsverk" med en total budgetram på 18 miljoner SEK under tre år bör genomföras.

STUs avdelning för energi-, miljö- och processteknik har under budgetåret gett Sveriges Tekniska Attachéer (STATT) i uppdrag att göra en inventering av miljöteknisk utveckling och inblandade aktörer i Sovjetunionen. Särskild vikt har lagts vid Östersjöområdet. Rapporten ingår i en bredare omvärldsanalys som omfattar bl.a. USA och Japan samt EG, och har nyligen publicerats. STU har också bidragit med underlag till Statens naturvårdsverks skrivelse till regeringen om "Förslag till program för ett intensifierat miljösamarbete med Östeuropa".

STU ser kunskapsspridning som ett väsentligt inslag i det miljötekniska samarbetet. Två områden föreslås:

a) insatsområdet TOBOS 85, som avslutades under 1989, har givit värdefulla kunskaper beträffande olje- och kemikaliebekämpning till sjöss. Ändamålsenlig teknik har utvecklats. Intresse har visats från Polen och de baltiska staterna att ta del av erfarenheterna.

b) Det föreslagna insatsområdet "Styrning av reningsverk" planeras i form av s.k. konsortier, där kunskapsutvecklingen vid högskoleinstitutioner och industriell utveckling direkt kopplas till verksamheten vid kommunala och industriella reningsverk. Eventuellt kan ett sådant konsortium bildas i samverkan med institutioner i Baltikum. I utkastet till planering ingår tankegångar om en demonstrationsanläggning i någon av de baltiska staterna. Ett forskarutbyte skulle ingå i samverkan.

STUs syn på förslaget

Förslaget sammanfattas i sex punkter. STU avstår från att kommentera punkterna 1 och 5 som faller utanför STUs ansvarsområde.

Beträffande övriga punkter, ställer sig STU positivt till att delta i utarbetandet av förslag till överföring av miljöteknik till Östeuropa. STU kan också bidra med sitt stora kontaktnät vad gäller forskare och enskilda

företag. Några särskilda medel finns dock ej avsatta för detta ändamål och lär knappast kunna rymmas inom befintliga ekonomiska ramar.

STU anser att ett ökat stöd till forskarutbyte mellan Norden och öststaterna är väsentligt. Det finns redan nu ett etablerat samarbete mellan akademier och institut. En förstärkning av denna verksamhet skulle gynna möjligheterna att få kontakter och kunna verka på ett mindre formaliserat sätt.

Detta ärende har avgjorts av avdelningschefen Christer Heinegård. I den slutliga behandlingen av ärendet har deltagit avdelningsdirektörerna Gunnel Dreborg, Britt-Marie Tygård, samt Magdalena Ehrström, föredragande.

Stockholm den 14 september 1990

Christer Heinegård

Magdalena Ehrström

Statens naturvårdsverk:

Sverige har sedan i början av 1970-talet bedrivit miljösamarbete med ett flertal östeuropeiska länder. Inledningsvis bildades speciella miljöarbetsgrupper inom ramen för samarbetsavtalen för tekniskt och tekniskt-vetenskapligt samarbete. Ett omfattande erfarenhetsutbyte och kontaktnät har på detta sätt byggts upp. Samarbetets inriktning och omfattning har fastställts i protokoll och arbetsprogram för tvåårsperioder efter förhandlingar vartannat år med respektive land.

Under de senaste åren har samarbetet intensifierats. Det tidigare samarbetsavtalet med Sovjet övergick 1989 i ett regeringsavtal. Inom ramen för detta undertecknade den svensk-sovjetiska blandkommissionen för miljövärd i juni 1990 ett avtal om hur det praktiska miljöarbetet mellan de bägge länderna skall prioriteras. Samarbetet kommer i första hand att inriktas på kunskapsuppbyggnad för att motverka de mycket allvarliga miljöstörningarna i Östersjöregionen. Naturvårdsverket har i sitt tidigare yttrande till Nordiska rådet den 21 maj 1990 redovisat behovet av insatser från nordisk sida och vilken inriktning dessa bör ges under den närmaste treårsperioden.

Regeringen har i beslut 1990-06-21 fastställt att under en treårsperiod skall minst 45 milj. kr användas för insatser inom miljöområdet inom Östeuropa.

Etablerade former finns sålunda redan inom ramen för det bilaterala miljövärdssamarbetet för erfarenhetsutbyte inom miljöforskning, miljökontroll m. m. som efterlyses i medlemsförslaget. Även multilateralt finns former för miljövärdssamarbetet inom Östersjöregionen.

Ett flertal regionala konventioner har slutits multilateralt i syfte att begränsa föroreningarna. De i detta sammanhang två viktigaste överenskommelserna är Helsingforskonventionen om Östersjöns marina miljö, vilken trädde i kraft 1980, och konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar, som slöts inom ramen för FN:s ekonomiska kommission för Europa (ECE) 1979.

Helsingforskonventionen syftar till att förhindra och minska förorening av Östersjön samt Västerhavet upp till linjen Skagen – Göteborg från land, fartyg, luft eller annan föroreningskälla. Kommissionen (HELCOM) är högsta beslutande organ med bl. a. en teknisk kommitté och en miljökommitté. Till den senare är knuten den särskilda expertgruppen (GESPA) för bedömning av miljötillståndets utveckling under den gångna fyraårsperioden. Genom att ta fram faktauppgifter om förändringar i det ekologiska systemet erhåller kommitténs kunskapsunderlag för att föreslå såväl förbättrad övervakning som nya miljövårdsmål för Östersjön.

Inom den tekniska kommittén handhas åtgärdsfrågorna sedan 1989 i huvudsak inom arbetsgruppen (RID) för reduktion av industriella utsläpp till vatten och luft. Målsättningen är att bästa möjliga teknik skall användas i miljöstörande industri. Gruppen har med denna utgångspunkt utarbetat förslag till utformning av kriterier och standards inom pappers- och massaindustri samt järn- och stålindustri. Sverige har haft ett huvudansvar för detta arbete. Andra aktuella branscher är kemisk industri, garverier, ytbehandlingsindustri och mekanisk industri.

En särskild expertgrupp (EGAP) om luftföroreningar tar fram uppgifter om depositionen av olika luftföroreningar i Östersjöområdet, bl. a. kväve, organiska miljögifter och metaller med ledning av de mätningar som görs från olika stationer. Sverige svarar dessutom för vissa interkalibreringar.

Vid den nyss avslutade Ronnebykonferensen kunde regeringschefer och andra högt uppsatta politiker från samtliga Östersjöstater samt Norge och Tjeckoslovakien enas om en deklaration för förbättrat skydd av Östersjön i syfte att återställa dess ekologiska balans. Ett gemensamt handlingsprogram för att nå detta mål skall skyndsamt tas fram av en aktionsgrupp på hög nivå. Denna skall koordinera de nationella planerna för att minska förorenande utsläpp och även göra erforderliga kompletterande analyser för att förbereda det gemensamma programmet.

Ett återställande av Östersjöns ekologi kräver omfattande åtgärder, bl. a. i de östeuropeiska länderna och Sovjetunionen. Deklarationen uppmuntar därför ett utökat kommersiellt samarbete, multilateralt och bilateralt för att genomföra de nödvändiga utsläppsminskningarna. Internationella finansiella institut kommer även att ingå i aktionsgruppen. Världsbanken, europeiska banken för återuppbyggnad och utveckling, europeiska investeringsbanken och nordiska investeringsbanken har förklarat att man är beredda att ingå i denna.

Tanken att omvandla ekonomiska fordringar på de östeuropeiska län-

derna till satsningar på miljövårdsprojekt (s. k. Dept for Nature Swaps) är inte ny. I enskilda fall kan en sådan lösning vara en framkomlig väg för att få till stånd angelägna åtgärder. Detta gäller i all synnerhet för att stimulera försöksverksamhet med miljöförbättrande åtgärder. Det är dock knappast rimligt att man generellt använder denna metod för att skriva av länders utlandsskulder. Det skulle innebära att man gör avkall på den grundläggande principen att varje land bär ansvaret för den egna miljöförstöringen. Denna regel kom till uttryck redan vid FN-konferensen i Stockholm 1972, som stadgar att varje stat ansvarar för att egna utsläpp ej försakar skada i annat land. Tillsammans med principen att den som förorenar själv är förpliktigad att betala kostnaderna för nödvändiga skyddsåtgärder (den s. k. Polluter Pays principen) utgör princip 21 själva grunden för det internationella miljöskyddsarbetet.

Medlemsförslaget tar också upp frågan om informationsplikt vid etablering och utbyggnad av kärnkraft. Hithörande frågor hanteras inom Sverige av kärnkraftsinspektionen, varför verket avstår från att kommentera detta förslag. Naturvårdsverket vill däremot ta upp frågorna om informationsutbyte mellan de nordiska länderna om det bilaterala samarbetet med länderna i Öst- och Centraleuropa. I dag finns inga fasta former för samordning av de nordiska ländernas samarbetsprogram. Det finns skäl att tro att en bättre användning av de totala resurserna skulle erhållas vid en sådan samordning. Det informationsutbyte och samordningsarbete som bedrivs i kontaktgruppen för internationella havsföroreningsfrågor (NKH) inom ramen för nordiska ämbetsmannakommittén för miljö-
vårdsfrågor kan vara en modell för hur den internordiska samverkan bör organiseras.

Beslut om detta yttrande har fattats av undertecknad generaldirektör. Vid handläggningen av ärendet har i övrigt närvarit enhetschef Björkbom och avdelningsdirektör Eriksson, föredragande.

Stockholm den 13 september 1990

Valfrid Paulsson

Sune Eriksson

Statens energiverk:

Allmänna synpunkter

Utgångspunkter för ett svenskt agerande i Östeuropa

Ett väl fungerande internationellt samarbete har under senare år kommit att framstå som en nödvändig förutsättning för att klara såväl de

regionala som de globala miljöproblemen. Denna utgångspunkt gäller även för svenska miljöinsatser, vilket framgår tydligt när man exempelvis ser till att andelen luftföroreningar som härrör sig från källor utanför Sverige är långt större än de egna utsläppen.

Man räknar med att omkring 10 procent av det sammanlagda svavelnedfallet och mellan 15 och 30 procent av det totala nedfallet av kväveföreningar kommer från inhemska utsläppskällor. Resten – eller större delen – härrör sig således från andra länder. Sveriges förutsättningar att genom egna åtgärder minska utsläppen av svavel- och kväveföreningar är således begränsade.

Mot denna bakgrund vill Statens energiverk understryka behovet av internationell samverkan för att åstadkomma en samhällsekonomiskt effektiv miljöpolitik.

Sveriges samarbete med Östeuropa

Statens energiverk vill erinra att riksdagen i Utrikesutskottets betänkande 1989/90:UU15 *Internationellt utvecklingssamarbete* och betänkandet 1989/90:UU16 *Samarbete med Baltikum, Central- och Östeuropa* har behandlat Sveriges samarbete med Östeuropa. Riksdagen beslutade att anslå en miljard kronor i bistånd. Av dessa medel skall 525 miljoner användas för bilaterala insatser, varav 300 miljoner för investeringar i Polen. 375 miljoner kronor reserveras för multilateralt bistånd.

Riksdagen har dessutom antagit en överenskommelse om upprättandet av ett nordiskt bolag för miljöinvesteringar i Östeuropa. (Se Jordbruksutskottets betänkande 1989/90:JoU24 *Vissa ekonomiska styrmedel inom miljöpolitiken, m. m.*)

Medlemsförslaget

Statens energiverk ställer sig positivt till det initiativ som medlemmar av Nordiska rådet tagit för att öka nordiska ländernas engagemang i Östeuropa. Förslagen bör emellertid – när Nordiska rådet tar ställning till dessa – bedömas utifrån de olika nordiska ländernas utrikespolitiska perspektiv och med beaktande av pågående och planerade insatser i Östeuropa. Det torde exempelvis vara onödigt att tvinga de nordiska länderna att starta ett miljösamarbete i Östersjöregionen (Förslag nummer 6), om det redan finns ett samarbete mellan länderna kring Östersjön.

Statens energiverk vill också erinra Nordiska rådet om att regeringen prioriterat insatser kring Östersjöområdet när BITS, Beredningen för Internationellt tekniskt-ekonomiskt samarbete, fått i uppdrag att senast den 1 maj 1990 utarbeta en beredningsplan för den närmare utformningen av den biståndsfinansierade delen av miljösamarbetet.

När det gäller förslag nummer 2, 3 och 4 kan i princip samma synpunkter som redovisades ovan framföras. Sverige bedriver redan ett bilateralt miljösamarbete med ett flertal östeuropeiska länder, vilket är inriktat på

huvudsakligen kunskaps- och erfarenhetsutbyte. (Se Utrikesutskottets betänkande 1989/90: UU16 sid. 17–18.) Att i efterhand anta en rekommendation som överensstämmer med vad som redan i dag är verklighet verkar vara föga meningsfullt.

Statens energiverk vill också påminna om att riksdagen avstyrkt ett förslag om s. k. "Debts for Nature Swaps" i det tidigare nämnda betänkandet (Utrikesutskottets betänkande 1989/90: UU16 sid. 23–24). Utskottet anförde bl. a. att en rad förutsättningar måste vara uppfyllda för att en önskvärd effekt skall nås vid en omvandling av en skuld i utländsk valuta till lokal valuta, så att denna utnyttjas till ett prioriterat miljöprojekt. Skuldbytet får exempelvis inte påverka mottagarlandets ekonomiska likviditet negativt, ansåg utskottet.

Sammanfattande kommentarer

Statens energiverk anser sammanfattningsvis att föreliggande hemställan inte redovisar om förslagen är ett komplement eller en utökning av ländernas åtagande med Östeuropa. Statens energiverk finner också att förslagen är av sådan utrikespolitisk karaktär att det är svårt att utifrån verkets utgångspunkt göra en adekvat bedömning.

Detta ärende har avgjorts av generaldirektör Hans Rode och byrådirektör Juan Garay som också varit föredragande.

Stockholm den 13 augusti 1990

Hans Rode

Juan Garay

Industriförbundet har i skrivelse den 12 september 1990 förklarat sig positivt till medlemsförslaget.

Medlemsforslag

om den nordiske model som fremtidsudfordring

(Stillet af Claes Andersson, Margrete Auken, Lilli Gyldenkilde, Hjörleifur Guttormsson, Tora Aasland Houg, Kjellbjørg Lunde og Lars Werner)

BILAGA I

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska institutet för samhällsplanering – NORDPLAN:

1. Velferdsstatens utvikling egner seg godt som tema for forskerkontakt og felles forskningsprogram for Norden-Østeuropa

Medlemsforslagets anbefalinger om å be Nordisk Ministerråd utarbeide støtte til forskningssamarbeid mellom Østeuropa og Norden omkring velferdsstatens utvikling, er etter NORDPLANs mening velbegrunnet og framtidsrettet.

Forskerkontakt er viktig ikke bare fordi Østeuropa har mye å lære av den nordiske modellen, men også fordi et gjensidig utbytte av kunnskap og erfaringer om sosiale ordninger i ulike systemer kan være til berikelse for begge parter.

NORDPLANs mangeårige erfaring med undervisning og forskning omkring den nordiske modellen, viser at det komparative perspektiv er fruktbart i kunnskapsprosessen. Ordninger som i eget land virker selvinnyttende, blir utfordret i møtet med andre lands tankemåte og løsninger.

Etablering av et forskningsprogram er viktig fordi det kan fungere samlenende og motiverende for en systematisk forskerkontakt.

2. Noen betingelser for at forskerkontakt og forskningsprogram skal kunne bidra til bedre løsninger i praksis

På bakgrunn av NORDPLANs erfaringer med forskning og samarbeid om samfunnsplanlegging i et nordisk komparativt perspektiv, vil vi trekke fram noen hensyn som vi mener bør ivaretas i arbeidet med å realisere medlemsforslaget:

Velferdskommunen som strategisk arena for samarbeid:

I stedet for velferdsstaten kan det være riktigere å snakke om den nordiske "velferdskommunen". Kommunene har overtatt mange sam-

funnsoppgaver innenfor bl. a. utdanning, omsorg og miljøforbedringsarbeid, og de skal iverksette nye planlover i samvirke med sektorlover på ulike områder. Kommunaliseringen gjør kommunen til en arena der privatisering skal balanseres mot voksende krav om demokratisering.

Landene i Østeuropa står overfor oppbygging av kommunenivået og det lokale selvstyret som i våre land er en selvfølge. Kommunenivået og utvikling av kommunal planlegging kan være en strategisk arena for forskersamarbeidet.

Tverrfaglighet

Velferdsstatens utvikling foregår gjennom tiltak og prosesser som initieres av planlegging innenfor offentlig sektor, men mer og mer i samspill med privat sektor. Samfunnsplanlegging er i praksis et tverrfaglig samarbeidsfelt, der ulike fagtradisjoner og profesjoner inngår (arkitekter, ingeniører, landskapsakademikere, sosionomer, samfunnsvitere, helsearbeidere, økonomer osv.) NORDPLANs erfaringer viser at kunnskapsutvikling for samfunnsplanlegging som foregår innen rammen av et tverrsektorielt og tverrvitenskapelig samarbeid, er særlig fruktbart. Forsknings-samarbeidet bør ivareta tverrfaglighet.

Skjæringspunktet mellom teori og praksis

Kunnskapsutvikling innen samfunnsplanlegging vokser fram fra problemer i praksis. Forskningen kan ikke komme videre med de problemer som praktisk planlegging aktualiserer uten fordypet teoretisk og vitenskapsteoretisk innsikt. (Et eksempel kan være at menneskesynet eller forestillinger om menneskers behov kan forklare hvorfor noen sosiale eller institusjonelle løsninger virker bedre enn andre.)

NORDPLANs erfaringer viser at teoriutvikling og nye løsninger innen samfunnsplanlegging utvikles best i en vekselvirkning. Erfaringer fra bistandsarbeid i såkalte U-land viser at kunnskapsoverføring med forandring som mål, best skjer i forbindelse med konkrete utviklingsprosjekter med lokal deltakelse og styring.

Forskningsprogrammet bør involvere forskere såvel som praktikere, og det bør knyttes til ett eller flere lokale utviklingsprosjekt.

Helhetlige perspektiv

I NORDPLANs forskning og undervisning har den sosiale dimensjonen i planlegging stått sentralt. Erfaringer med sosial planlegging og med innarbeiding av sosial kunnskap i planleggingssystemer som primært er bygget opp for å ivareta økonomisk vekst og teknisk-økonomisk hensyn, har vist nødvendigheten av nye angrepsmåter og helhetlige perspektiv. Et perspektiv som har vist seg å være fruktbart ved NORDPLAN, er å se planleggingsaktivitetene i spenningsfeltet mellom struktur og hverdagsliv. Dette fanger såvel samfunnets overordnede politiske, økonomiske og tekni-

ske strukturer som det enkelte menneskets hverdagsliv i disse strukturer. Til forskjell fra "sosiale hensyn" ser hverdagslivsperspektivet livet i bo-
 ligen, omsorgen, arbeidet og fritiden som en helhet. Hverdagslivet er idag
 splittet for mange mennesker, i tid og rom, mellom ulike aktiviteter, og i
 forhold til omgivelser og miljø. Ulike mennesker lever i ulike hverdagsvir-
 keligheter, ofte innen samme familie, klasse og område. Samfunnsplanleg-
 ging har i stor grad vært strukturenes planlegging, og har bidratt til å
 opprettholde disse splittelser. I de senere år har det foregått en omfattende
 forsøksvirksomhet i de nordiske land, i skjæringspunktet mellom den
 offentlige sektors planleggende organer og lokalt tilknyttede foreninger,
 nettopp for å åpne kanaler for innflytelse fra hverdagslivet til planlegging
 og administrasjon.

Nye løsningsmodeller for et helhetlig hverdagsliv i demokratiske struk-
 turer kan sannsynligvis søkes i dialogen mellom struktur og hverdag, hvor
 lokale endrings- og utviklingsprosesser står sentralt.

Velferdsstatens problemer kan neppe løses uten at miljøproblemene
 trekkes inn i modeller og løsninger. Fordi hverdagslivet foregår i en fysisk
 virkelighet og et naturmiljø, kan et helhetsperspektiv bidra til at også
 miljøspørsmålene trekkes inn i endringsprosessene.

Likestilling

Omveltningene i Østeuropa kan gi ulike konsekvenser for ulike grupper i
 befolkningen, også for kvinner og menn. Godt utbygde ordninger for
 barneomsorg i f.eks. Østtyskland, har gitt kvinnene en økonomisk selv-
 stendighet som reformprosessene kanskje vil true. Konservativ ideologier
 med sterk patriarkalsk slagside i store deler av Østeuropa vil ikke nødven-
 digvis sette likestilling på dagsorden i reformprogrammene. Kvinneforsk-
 ningen i Norden kan bidra med kunnskap om kvinnene og velferdsstaten,
 om hvorfor demokratiet hos oss er "uferdig", og om hvordan de ulike
 sosiale ordninger og omsorgsløsninger fungerer for kvinners og barns hver-
 dagsliv.

Et forskningsprogram om velferdsstatens utvikling bør sikre kvinne-
 deltagelse og likestillingsaspektet ivaretas.

3. NORDPLANs erfaringer og kompetanse kan komme til nytte for å realisere medlemsforslaget

- NORDPLAN har lang erfaring med etablering av tverrnordisk forsker-
 samarbeid, tverrvitenskapelig forskning og forskning i skjæringspunktet
 mellom planleggingens teori og praksis.
- NORDPLAN har et utstrakt kontaktnett til forskere og planleggere fra
 alle sektorer i de nordiske land, og kan formidle kontakt til gode
 prosjekter og eksempler som Østeuropa kan ha nytte av.
- har et kontaktnett av kvinnelige forskere som arbeider med velferdssta-
 ten og planlegging, også med kvinneperspektiv.

- har som forsknings- og satsningsområder bl.a. planlegging mellom hverdag og struktur, miljøplanlegging i tverrfaglig perspektiv, urban utvikling, nordisk ideologi.
- har kvalifiserte forskere som kan påta seg å organisere og koordinere et forskersamarbeid og forskningsprogram omkring den nordiske modellen og utvikling av velferdsstaten.
- er sentralt lokalisert i Norden, og har finskspråkig personale som kan lette kontakten til flere land i Østeuropa.

Stockholm, 24. september 1990

For NORDPLAN

Sigrun Kaul

Professor, instituttleder

Liselott Happ-Tillberg

Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning (NOS-S):

Medlemsförslagets syfte är att utarbeta ett förslag till stödordning för forskarkontakter mellan Östeuropa och Norden, speciellt i fråga om forskning och studier i välfärdsstaten och dagens välfärdsproblem, samt att tillställa medel för ett forskningsprogram med nordiska och östeuropeiska forskare rörande välfärdsproblem, decentrala strukturer och nya lösningsmodeller för sociala problem.

NOS-S finner initiativet lovvärt och anser det angeläget att forsknings-samarbete med Östeuropa stöds. Nämnden finner dock att detta samarbete väl kan ske inom ramen för redan existerande organ. Anslagen till stöd för forskarkontakter kunde kanaliseras genom den nyupprättade Nordiska forskarutbildningsakademien. Anslagen till gemensamma forskningsprojekt kunde kanaliseras genom de nordiska vetenskapliga samarbetsnämnderna eller de nationella forskningsråden varvid dessa skulle konkurrera med andra projekt och en kvalitetsbedömning skulle ske på samma grunder som för andra forskningsprojekt.

NOS-S har inlett ett samarbete med vetenskapsakademierna i de baltiska republikerna Estland, Lettland och Litauen. I november hålls ett möte i Köpenhamn med representanter för dessa akademier varvid man diskuterar samarbetsformerna. Dessa föreslås innefatta forskarutbildning, informationsutbyte, gästforskarprogram och gemensamma komparativa forskningsprojekt. De i medlemsförslaget angivna prioriteringarna ingår i NOS-S förslag till samarbetsområden.

Samarbetsnämnden har emellertid till förfogande begränsade resurser för att stöda forskningssamarbete såväl mellan östeuropeiska och nordiska forskare som mellan nordiska forskare inbördes. Det blir därför nödvän-

digt att tillstålla samarbetsnämnden externa medel, ifall man önskar ytterligare intensifiera insatsen på de forskningsområden, som nämns i medlemsförslaget.

Helsingfors den 11 september 1990

För Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning

Bengt-Erik Andersson

Ordförande

Eili Ervelä-Myreen

Sekreterare

Danmark

Institut for Sprog og Internationale Kulturstudier har i skrivelse den 2 oktober 1990 förklarat sig icke ha något att yttra med anledning av medlemsförslaget.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har i skrivelse den 2 oktober 1990 förklarat sig icke ha något att yttra med anledning av medlemsförslaget.

Institut for Samfundsøkonomi og Planlægning:

Forslagets aktualitet er ikke mindst kommet til udtryk ved, at østeuropæiske politikere ved flere lejligheder – herunder ved besøg i de nordiske lande – har peget på den skandinaviske model som en efterstræbelsværdig model for de østeuropæiske lande. Forslaget virker imidlertid meget generelt, og vi skal derfor knytte følgende kommentarer til det fremsatte forslag.

Vedr. forslagens forskningsmæssige problemstillinger

Forslaget lægger umiddelbart op til flere overordnede forskningsmæssige problemstillinger, hvorfor det synes rimeligt at foretage en prioritering.

For det første peges der på de mere principielle problemer, der er forbundet med at overgå fra en planøkonomi til en markedsøkonomi, eller måske rettere en blandingsøkonomi. På internationalt plan er der aktuelt en række forskningsprojekter i gang med sigte på netop at belyse disse problemer. Således omhandler bl. a. en række af bidragene til den første konference, som den nystartede organisation ”European Association for Comparative Economic Studies” afholder i september måned i år, disse

overgangsproblemer. Det synes derfor ikke oplagt at lægge særlig vægt på analyser af denne type.

For det andet er det ikke absolut klart i forslaget, hvad der menes med den nordiske model. Er det en særlig udformning af den offentlige sektor, eller er det samspillet mellem den offentlige og den private sektor, der er det karakteristiske? I forslaget synes især de nordiske landes velfærdspolitik at blive fremhævet. Der er således behov for, at det præciseres, hvorvidt det er den offentlige sektors struktur og funktion eller de nordiske samfundssystemer, hvor der er udbyggede relationer mellem den offentlige og den private sektor, der skal være målet for analyserne. I princippet kan man naturligvis vægte begge dele; mens det første vedrører velfærdspolitikken, er det andet i højere en diskussion af reguleringen af de nordiske landes økonomier.

For det tredje antydes der muligheden af en analyse af udviklingstendenserne i de offentlige sektorer i de nordiske lande. Spørgsmålet er således om man fortsat kan tale om en nordisk model eller om der er udviklingstendenser i gang, der forstærker forskellene mellem de nordiske lande.

Generelt lægges der op til en række forskellige analyser i forslaget. Det skal imidlertid ud fra ovenstående anbefales, at analyser af de nordiske landes velfærdssystemer prioriteres.

Vedr. organisation

Der er i den seneste tid blevet knyttet en række nye forskerkontakter mellem Vest- og Østeuropa, bl. a. finansieret af forskellige EF-programmer (Tempus, A.C.E. m. m.). Det er derfor vigtigt, at den konkrete udformning af forslaget, i hvert fald set ud fra en dansk synsvinkel, afpasses efter EF-programmerne.

Det skal derfor anbefales, at man lægger vægt på gennemførelsen af komparative nordiske analyser. Dette gøres bedst ved at nedsætte arbejdsgrupper, der kan belyse forskellige dele af velfærdspolitikken og dens udvikling, på tværs af de nordiske lande.

Det skal desuden anbefales at østeuropæiske studerende kan blive knyttet til disse arbejdsgrupper. Dette kunne kombineres med kortere eller længere ophold ved et nordisk universitet. I forbindelse hermed er der behov for stipendier.

Endelig skal det anbefales, at analyserne dels afrapporteres ved en eller flere større konferencer, hvor østeuropæiske forskere inviteres, og dels gøres tilgængelige for en bredere kreds ved publicering på et eller flere af hovedsprogene.

Roskilde, den 17. september 1990

Ole Winckler Andersen

Handelshøjskolen i København:

Det er en kendsgerning, at de nordiske lande har klaret sig økonomisk bedre igennem "krisen" end de øvrige OECD-lande (måske bortset fra Schweiz og Østrig). Dette gælder både makroøkonomisk og fordelingsmæssigt. Danmark udgør dog på det makroøkonomiske område en undtagelse, der delvis kan henføres til den valutariske binding til de øvrige EF-lande.

De nordiske lande står som eksponenter for en blanding af markedsøkonomi og overordnet økonomisk styring, der på en og samme gang åbner mulighed for *effektivitet*, *makroøkonomisk balance* og en mere *lige fordeling* end den rene markedsmodel endsige ren planøkonomi. Denne nordiske model er også blevet benævnt *den tredje vej* for den kiler sig ind mellem markedsmodellen og den centralt dirigerede økonomi. Markedet er den suverænt mest effektive mekanisme til allokering og fordeling på mikroplanet; men markedet kan ikke garantere en overordnet koordinering og makroøkonomisk stabilitet, derfor kan de væsentligste makroøkonomiske "priser": Løn- og prisniveau, valutakurs, rente med fordel gives en "hjælpende hånd". Ligesom den rene markedsmodel vil implicere en fordeling af indkomster og øvrige levekår, der set med nordiske øjne er uacceptabel, hvilket f. eks. den amerikanske økonomi er et eksempel på.

Netop med ovenstående som inspirationskilde har en lille gruppe af økonomer udarbejdet et forskningsprogram til en systematisk gennemarbejdning af både den teoretiske baggrund for *Den tredje Vej* og en komparativ empirisk belysning af de nordiske lande set i forhold til mere markedsorienterede økonomier med hovedvægten lagt på en analyse af effektivitet, makroøkonomisk balance og fordeling, jfr. vedlagte oplæg til forskningsprogram.

Da dette program er tidskrævende og ydermere implicerer direkte udgifter (til datafremskaffelse og -behandling samt rejseudgifter af en størrelsesorden på ca. 50 000, — kr.) vil det naturligvis være en hjælp, hvis Nordisk Råd finder det så væsentligt, at der kan blive tale om direkte at bidrage til dets gennemførelse.

Til orientering vedlægger jeg CV, oversigt over tidligere forskningsarbejder samt et frisk papir omhandlende Den svenske Model.¹

København, den 5. september 1990

Inst. for Finansiering

Jesper Jespersen

Ph. D. lektor

¹ *Här ej tryckt.*

Institut for europæisk folkelivsforskning:

Jeg kan oplyse, at EUCIS-København i 1989 udgav bogen "Lønkapital under folkestyre" (forlaget Rosinante/Munksgaard), som behandler den "skandinaviske model" (med henblik på ØD-reformerne) i lyset af de nye relationer imellem landene i Europa. Bl. a. på grundlag af denne bog, som inddrager erfaringer fra såvel planøkonomierne som den skandinaviske reformproces, er vi blevet kontaktet af forskere fra østlandene, som gerne vil samarbejde om studier af livsformer, statsformer og reformprocesser, der kan bidrage til de nye omstruktureringer i deres egne lande.

Vore erfaringer er, at det vil være uhyre nyttigt at have specielle økonomiske midler til rådighed, der kan bruges til at invitere disse forskere hertil på kortere og længere ophold. De har brug for at blive inviteret ud og få mulighed for at færdes i vort fagmiljø. Først og fremmest for at kunne gennemdrøfte og sammenligne den videnskabelige udvikling og de samfundsmæssige erfaringer, vi har gjort, med deres egen hidtidige udvikling.

Det er min personlige erfaring fra sådanne kontakter med etnologer i Leningrad, at de er inde i en dybtgående, kritisk retænkning af hele deres videnskabelige grundlag. Den omhu og evne til at tage fat om de videnskabelige grundlagsproblemer, som præger denne retænkning, kan meget vel give resultater, som også skandinavisk forskning og planlægning kan få gavn af fremover.

Det er endelig vores erfaring, at der kan spildes megen tid og ressourcer på at forsøge at bygge et sådant samarbejde op på de eksisterende formelle institutionelle strukturer. Mest effektivt er det at sætte ressourcer ind der, hvor det faktisk lykkes aktive forskere selv at skabe kontakt og samarbejde med hinanden på tværs af landene.

København, den 8. oktober 1990

På vegne af EUCIS, København

Thomas Højrup

Finland

Undervisningsministeriet:

Enligt afdelingen intar utbildning och forskning en central ställning i den förnyelseprocess som sker i central- och östeuropeiska länder. I alla åtgärder borde grundprincipen vara att utveckla dessa länders egen utbildnings- och forskningsverksamhet så att förutsättningarna för ett jämbördigt internationellt samarbete kan skapas. Därför är det enligt afdelningen

skäl att sträva till gemensamma utbildnings- och forskningsprojekt som så väl som möjligt stöder utbildningen, grundforskningen och forskarutbildningen i högskolor och andra läroanstalter i Central- och Östeuropa.

Nordiska rådets medlemsförslag tar upp forskning och studier om välfärdsstaten och dagens välfärdsproblem och föreslår ett initierande av forskarkontakter. Med hänsyn till vad som sagts ovan finner högskole- och vetenskapsavdelningen det angeläget att i samarbetet även inkludera samhällsvetenskaplig forskning och dess mångfacetterade frågeställningar. Avdelningen konstaterar att det på längre sikt är synnerligen viktigt att satsa på mångsidiga och kvalitetshöjande utbildnings- och forskningsaktiviteter.

Förnyelseprocessen i Central- och Östeuropa kommer att fordra ett omfattande internationellt och nordiskt utbildnings- och forskningssamarbete inom flera discipliner. Högskole- och vetenskapsavdelningen anser att Nordiska rådet här har en viktig uppgift att fylla.

Helsingfors den 12 september 1990

Högskole- och vetenskapsavdelningen

Markku Linna

Avdelningschef,
överdirektör

Heidi Kuusi

Överinspektör

Finlands Akademi, Vetenskapliga centralkommissionen:¹

Finlands Akademi har i sin forskningspolitik fäst uppmärksamhet på de i Europa pågående ändringsprocesserna. Inom ramen för forskningsprogrammet angående Finland och den europeiska integrationen håller man på att sätta i gång större forskningsprojekt. Dessutom erbjuder Akademiens normala finansiering fortfarande möjligheter att genomföra högklassiga forsknings- och forskarutbildningsprojekt, även internationella.

Med finansiering av Nordiska samarbetsnämnden för samhällsvetenskaplig forskning, NOS-S håller man på att inleda ett omfattande Baltikum-projekt, som öppnar möjligheter att även genomföra komparativa forskningsprojekt, där olika samhällssystem jämförs.

Ytterligare har Nordiska ministerrådet 9.10.1990 antagit ett samarbetsprogram mellan Norden, Baltikum och Östeuropa. Detta program innehåller även forskarutbyte och vetenskapligt samarbete.

¹ Yttrandet översatt från finska.

Finlands Akademi anser att det är möjligt att genom dessa forskningsprogram och -initiativ angripa sådana samhällsliga problem som anges i medlemsförslaget och ge dem sådana former och innehåll som är relevanta för vetenskaplig forskning.

Helsingfors den 6 november 1990

Erik Allardt
Ordförande

Elisabeth Helander
Forskningsdirektör

Ålands landskapsstyrelse har i skrivelse den 4 september 1990 förklarat sig ha tagit del av medlemsförslaget och antecknat det till kännedom.

Island

Föreningen Norden har i skrivelse av den 18 september 1990 förklarat sig icke ha något att yttra med anledning av medlemsförslaget.

Norge

Utdannings- og forskningsdepartementet:

NORAS har en omfattende forskningsinnsats på dette feltet, bl. a. i form av et eget program for velferdsstatsforskning. Forskning om utfordringene for velferdsstaten prioriteres høyt, og det legges vekt på komparative tilnærminger og internasjonal kontakt. Det er innledet kontakt med forskningsmiljøer og representanter for myndighetene i flere øst-europeiske land med sikte på forskningssamarbeid.

På denne bakgrunn ser vi svært positivt på medlemsforslaget i Nordisk Råd. Det er betydelig behov for en felles nordisk innsats på dette området. En realisering av de tiltakene som er nevnt vil kunne bidra til større forståelse for de framtidige utfordringene i velferdspolitikken både i Norden og i Øst-Europa og styrke grunnlaget for nye løsningsmodeller.

Oslo, 24. september 1990

Kjell Eide
Vitenskapelig rådgiver

Tomas Øvergaard

Sosialdepartementet:

Sosialdepartementet viser til medlemsforslaget vedrørende anbefaling fra Nordisk Råd til Nordisk Ministerråd om å prioritere et forsknings-samarbeid med Øst-Europa om velferdsproblemer og løsningsmodeller for sosiale problemer. Vi ser spørsmålet om et slikt samarbeid primært som et utenrikspolitisk og forskningspolitisk spørsmål.

I de mellom-europeiske statene som nå er inne i en omfattende reform-prosess er det en påtagelig interesse for den såkalte "skandinaviske modell". Det vil være et viktig bidrag til deres reformbestrebelse å gi politikere og offentlige tjenestemenn i disse landene anledning til å studere alle sider ved den "skandinaviske modellen", såvel politiske som sosiale og økonomiske løsninger. Den beste måten å gjøre dette på vil antageligvis være å invitere delegasjoner og enkeltpersoner til de nordiske land og legge opp bredt anlagte studieprogrammer som dekker de fleste sider av samfunnslivet. I slike studieprogrammer bør også problemene få en bred plass, f. eks. ved at forskere og politikere av ulike avskygninger får anledning til å fremlegge sine syn på positive og negative sider ved politiske, sosiale og økonomiske aspekter. Dermed vil de som deltar i slike studier selv kunne avjøre hva som bør overføres av løsninger, hva som eventuelt bør modifiseres, og hva som ikke passer.

Vi forutsetter at finansieringen av et slikt samarbeid foretas over Nordisk Ministerråds budsjett, som foreslått i medlemsforslaget.

Oslo, i september 1990

For sosialministeren
Jan Madsen

Finn Høvik

Sverige

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ):

UHÄ, som av utbildningsdepartementet anmodats att till Nordiska rådets svenska delegation avge yttrande i rubricerade ärende, har berett de samhällsvetenskapliga fakulteterna vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå tillfälle att inkomma med synpunkter. De handlingar, som fakultetsnämnderna respektive universiteten därvid har ingivit, bifogas¹.

Universiteten i Stockholm och Linköping samt fakultetsnämnden vid universitetet i Lund har beslutat avstå från att yttra sig.

¹ Här ej tryckt.

Fakultetsnämnden vid universitetet i Göteborg finner de föreslagna forskarkontakterna mellan Östeuropa och Norden vara angelägna och stöder förslaget att medel ställs till förfogande för ett forskningsprogram. Även universitetet i Umeå ställer sig positivt till förslaget.

Vid universitetet i Uppsala finns en institution för öststatsstudier, inom vilken ryms såväl en aktiv forskarmiljö som ett studerandeutbyte med Sovjetunionen.

UHÄ vill för sin del särskilt ansluta sig till följande synpunkter som universitetet i Uppsala framför i sitt yttrande och som torde ligga i linje med förslagsställarnas idéer. Frågan bör inte endast gälla kunskapsöverföring till öst. Inga tidigare erfarenheter finns av en övergång från planekonomi och "demokratisk centralism" till marknadsekonomi och parlamentarisk demokrati. Betydande nya kunskaper kring transitionsproblem av olika slag står att hämta för den samhällsvetenskapliga forskningen i Sverige, kunskaper som kommer att bli mycket svåra att utvinna utan ett aktivt samarbete med forskare i öst. En satsning på forskningssamarbete bör således resultera i en dubbelriktad kunskapsöverföring. UHÄ tillstyrker – med den modifieringen – medlemsförslaget.

Stockholm den 20 september 1990

Gunnar Brodin

Lars Möller

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet:

HSFR har inte funnit anledning att göra någon värdering av de i allmänna termer angivna forskningsområdena i medlemsförslaget. Emellertid vill rådet framhålla att det för stöd till forskning är av största betydelse att uppehålla den vetenskapliga kvaliteten. En av metoderna att göra detta är att projektförslag granskas och bedöms i konkurrens med andra förslag i ett bredare sammanhang. Program och medelsavsättningar med snäv avgränsning kan motverka en sådan konkurrens och därmed även den vetenskapliga kvaliteten.

Rådet vill vidare förorda att i den mån nya medel avsätts för forskningssamarbete med de östeuropeiska staterna, de såvitt möjligt kanaliseras genom befintliga organisationer. Tillskapande av flera, parallellt verkande stödinstitanser skapar en förvirrande bild för de forskare och forskargrupper som verkar inom olika vetenskapsområden.

Slutligen vill rådet påpeka att det redan i dag finns en rad samarbetsavtal mellan råd och akademier i Norden och Östeuropa. Inom de nordiska samarbetsnämnderna för humanistisk forskning (NOS-H) resp. för sam-

hällsforskning (NOS-S) förbereds f. n. samarbetsprogram med de baltiska republikerna. En samordning med olika sådana befintliga samarbetsformer bör eftersträvas vid diskussioner om ev. ytterligare forskningsstöd.

Stockholm den 10 september 1990

Björn Thomasson

BILAGA 2

I efterhand inkommet yttrande

Danmark

Undervisnings- og Forskningsministeriet:

Undervisnings- og Forskningsministeriet finder det relevant, at det etableres og intensiveres forskerkontakter mellem Østeuropa og Norden og anbefaler, at sådanne støttes fra Nordisk Ministerråds side.

Velfærdsstaten og velfærdsstatens problemer er efter Ministeriets opfattelse særdeles væsentlige temaer, idet man dog anser en række problemer, der grænser op til velfærdstemaet, så relevante, at disse også er støtteværdige. Initiativer, som Nordisk Ministerråd måtte sætte i gang på dette område, bør derfor have et bredt perspektiv.

København, den 25. januar 1991

Ida M. Boisen

Fuldmægtig

Medlemsförslag

om grönt BNP och uddybet nordisk samarbete omkring miljöstatistik

(Stillet af Hjörleifur Guttormsson, Claes Andersson, Margrete Auken, Lilli Gyldenkilde, Tora Aasland Houg, Kjellbjørg Lunde og Lars Werner)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk statistisk sekretariat:¹

Nordiskt statistiskt samarbete

Inom ramen för det nordiska statistiska samarbetet finns ett nordiskt utskott för nationalräkenskaper (NUNA), ett nordiskt utskott för naturresurs- och miljöstatistik (NUM) och ett nordiskt utskott för undersökningar om leveransvillkor (NUUL). (Se *Bihang*) Medlemmarna av dessa utskott har under sommaren i samarbete med NSS utarbetat föreliggande yttrande. Utskottet för nationalräkenskaper behandlade frågan om infogande av miljöaspekter i nationalräkenskaperna vid möte i Oslo den 27–29 augusti 1990. Utskottet för naturresurs- och miljöstatistik har tidigare utarbetat en rapport om behovet av en nordisk beskrivningsmodell för naturresursräkenskaper och avser att åter aktualisera dessa frågor, främst genom att förbereda nordiskt agerande i övrigt internationellt samarbete.

Internationellt utvecklingsarbete

Ett omfattande internationellt utvecklingsarbete pågår bl. a. inom FN, OECD och EG som syftar till att vidareutveckla statistiken på detta område. Arbetena inom dessa organisationer är intensivt och världsledande konsulter anlitas i arbetena. Utvecklingen av nationalräkenskaperna bör följa internationella rekommendationer. Innehållet i BNP får inte definieras avvikande från SNA (FNs nationalräkenskapssystem) och utesluter beräkning av ett såkallat "grönt BNP" på kort sikt. Tillknytning

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 936/s om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna.

mellan nationalräkenskaperna och miljöfrågorna bör ske i förbindelse med utvecklingen av miljöstatistiska satelliträkenskaper. Detta utvecklingsarbete kan ta många år, och bör läggas upp på basis av ett räkenskapssystem i fysiska termer med eventuella möjligheter för värдемätningar. Lyckas detta långsiktiga arbete kan det bidra till brobyggning mellan nationalräkenskaperna och en slags miljöräkenskaper.

Det nationella arbetet

Danmark

Danmarks Statistik udgav i forsommeren 1990 en generel miljøstatistisk publikation. "Tal om natur og miljø", i samarbejde med miljøstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen. Det er den første publikation af sin art i Danmark.

Til trods for, at man nu i Danmark starter offentliggørelse af en generel miljøstatistik, kan niveauet endnu ikke siges at være tilfredsstillende, sammenlignet med de øvrige nordiske lande.

Der er endnu ikke i Danmark påbegyndt et arbejde med at udvikle analysemetoder og et begrebsapparat, der giver mulighed for at følge den økologiske situation på linie med den økonomiske situation og at supplere nationalregnskaber med relevante økologiske aspekter.

Der er imidlertid nedsat en arbejdsgruppe vedrørende statistisk belysning af forholdet mellem miljø og økonomi, med repræsentanter for Miljøministeriet og dets institutioner, Det Økonomiske Sekretariat, Budgetdepartementet og Danmarks Statistik. Arbejdsgruppen skal udarbejde en indstilling til Regeringens udvalg for miljø og udvikling om de overordnede rammer for en statistik om det ydre miljø. Et særligt område er retningslinier for udformning af en statistik over de direkte miljøomkostninger i den offentlige og den private sektor.

I overvejelserne skal der tages hensyn til, at statistikken skal kunne bruges til gennemførelse af konsekvensberegninger inden for miljøområdet.

Arbejdsgruppen skal endvidere redegøre for det arbejde, der for tiden udføres i såvel internationale organisationer som i udvalgte lande, i relation til sammenkobling af miljøstatistik og økonomisk statistik. I denne forbindelse skal undersøges eventuelle forbindelseslinier til nationalregnskabet og mulighederne for en statistisk operationalisering af bæredygtighedsbegrebet. Indstillingen fra arbejdsgruppen skal foreligge i september 1990.

Finland

I Finland har man utvecklat miljöstatistiken under flera år och gjort framsteg också beträffande naturresursräkenskaperna. Finland kommer att satsa på miljöekonomistatistiken, men tillsvidare är statistiken bristfällig. Ett utvecklingsprogram för miljö- och naturresursstatistiken kommer att bli färdigt år 1991.

Island

I maj dette år blev der godkendt i Altinget et forslag om at regeringen sætter i gang arbejde ved at beregne vigtige nationaløkonomiske størrelser med hensyn til de virkninger som produktionsaktivitet har på miljø og naturressourcer. Specielt lægges der vægt på at organisere statistik om miljø og naturressourcer og man skal følge med udviklingen på dette område i udlandet. Som følge deraf har Statsministeriet besluttet at Statens økonomiske institut og Hagstofa i samarbejde skal tage sig af denne opgave.

Norge

Norge la allerede tidlig i miljøstatistikarbeidet stor vekt på ressursregnskaper og forbindelsen mellom økonomi og miljø. Størst vekt er det blitt lagt på energiregnskap og -analyser og på utslippsregnskap til luft, utslippsframskrivninger og ulike analyser av økonomiske konsekvenser av luftforurensninger. Eksisterende økonomiske planleggingsmodeller har blitt benyttet i dette arbeidet. Det har ennå ikke blitt utført noe arbeid med å revidere/supplere det eksisterende nasjonalregnskapet for å innarbeide ressurs- og miljøaspekter i dette, men foreløpige beregninger av naturressursformuen (olje, gass og vannkraft) har blitt utført med tanke på å supplere tradisjonelle formuesbegrep.

Kommenterte resultater fra ressursregnskapene, sammen med utvalgte analysearbeider, publiseres årlig i publikasjonen "Naturressurser og miljø". En mer omfattende miljøstatistikkpublikasjon utgis omlag hvert fjerde år.

Sverige

Sverige har en i internasjonelt perspektiv väl utbyggd miljöstatistik och den är under fortsatt stark utveckling. Inriktningen är att ta fram statistik för uppföljning av miljöpolitiska beslut. Hittills har liten tonvikt lagts vid statistik om miljön för infogande i ekonomiska översväganden. Nyligen har emellertid finansdepartementet tillsatt en utredning om hur nationalräkenskaperna kan kompletteras så att miljön ges större vikt vid ekonomiska bedömningar. Utredningen skall framlägga förslag till den 1 april 1991.

Sociala räkenskaper

Begreppet sociala räkenskaper är tillsvidare teoretiskt och existerar inte i praktiken. Vi har i Norden en mycket väl utvecklad social- och välfärdsstatistik som används i samhällspolitiken. Många olika nordiska utskott arbetar för att harmonisera social- och välfärdsstatistiken. Det är inte aktuellt att utveckla ett sådant nordiskt system som skulle integrera social- och välfärdsstatistik med naturresursstatistiken och nationalräkenskaperna, men samarbetet mellan de olika utskotten kunde med fördel ökas med sikte på en bredare harmonisering.

Konklusion

De två medlemsförslagen innehåller båda förslag om arbeten som redan nu får en omfattande behandling, såväl nationellt, nordiskt som internationellt. Mot bakgrund härav avstyrker Nordisk statistisk sekretariat att särskilda arbeten på området påbörjas under Nordiska ministerrådet. Behovet av gemensamma nordiska anpassningar och gemensam nordisk publicering av data bör i så fall ske inom ramen för det nordiska statistiska samarbetet, genom exempelvis samarbete mellan de nordiska utskotten för nationalräkenskaper (NUNA) resp. naturresurs- och miljöstatistik (NUM).

Köpenhamn den 11 september 1990

Jon Erik Lindberg

BIHANG

Medlemsförteckning

1. Nordiska utskottet för nationalräkenskaper (NUNA)
  - Danmark:* Kontorchef Bent Thage, ordförande
  - Finland:* Byråchef Markku Suur-Kujala
  - Island:* Afdelingschef Gamaliel Sveinsson
Statens Økonomiske Institut
Kalkofnsvegi 1
IS-150 Reykjavik
Tel. + 354 1 69 95 00
  - Norge:* Rådgiver Erling Joar Fløttum
  - Sverige:* Statistikchef Ann-Marie Bråthén
2. Nordiska utskottet för naturresurs- och miljöstatistik (NUM)
  - Danmark:* Kontorchef Lene Skotte
  - Finland:* Planerare Maila Puolamaa
Byråingenjör Marja-Liisa Poikolainen
Vatten- och miljöstyrelsen
Biblioteket
Postbox 250
SF-00101 Helsingfors
Tel. + 358 0 40 28 1
  - Island:* Vicedirektör Gunnar H. Hall
  - Norge:* Førstekonsulent Frode Brunvall
  - Sverige:* Statistikchef Inger Öhman, ordförande
3. Nordiska utskottet för undersökningar om levnadsvillkor (NUUL)
  - Danmark:* Kontorchef Carsten Torpe
  - Finland:* Produktionschef Heikki Salmi, ordförande
  - Island:* Kontorchef Kristinn Karlsson
  - Norge:* Forsker Arne S. Andersen
  - Sverige:* Avdelningsdirektör Joachim Vogel

Danmark

Miljøministeriet:

I medlemsforslaget foreslås, at Nordisk Råd rekommanderer, at Nordisk Ministerråd dels intensiverer det nordiske samarbejde om miljøstatistik, dels tager initiativer til udarbejdelse af et grønt BNP.

-----

1. Med hensyn til det miljøstatistiske samarbejde er der allerede i de sidste par år sket en intensivering af samarbejdet, dels i form af fælles udredningsprojekter om miljøstatistiske emner, dels i form af fælles statistiske projekter, f. eks. er det besluttet at udarbejde en fælles nordisk miljøstatistisk publikation. Miljøministeriet er positiv over for en forøget indsats på området inden for de eksisterende grupper i Ministerrådets regi.

2. Miljøministeriet er enig med forslagsstillerne i, at det i stigende omfang er centralt at få belyst sammenhængen mellem økonomi og miljø samt at få belyst konsekvenserne af den samfundsøkonomiske udvikling for miljøet og naturressourcerne. I erkendelse heraf har den danske regering i forsommeren i år under Danmarks Statistik nedsat en embedsmandsgruppe om statistisk belysning af forholdet mellem miljø og økonomi.

Endvidere overvejer de nordiske miljøministre i øjeblikket om der under Nordisk Ministerråd er behov for yderligere arbejde, der kan bidrage til belysning af sammenhængen mellem den økonomiske udvikling og udviklingen i miljøtilstanden.

København, den 17. august 1990

Charlotte Brøndum

Andelsselskabet EVA:

EVA's formål er at drive folkeoplysende virksomhed, hvori det centrale emne er økonomi, forstået som god husholdning, der imødekommer den økologiske udfordring, globalt, nationalt, lokalt og personligt.

Rapport "Pengene og Livet" fra febr. 90 er blevet til ved at vi har bedt en række økonomer og andre eksperter om at give deres bud på en sådan alternativ økonomisk tankegang, anvendt i forskellig sammenhæng og herunder jo da ikke mindst Jesper Jespersens artikel: "Om nationalregnskab, økonomiske modeller og klodens overlevelse" – hvor der lægges op til en debat om muligheden af et grønt BNP ud fra et økologisk-etisk ærinde. En kommende rapport vil på forskellig måde prøve at indkredse den nærmere betydning af begrebet "bæredygtig udvikling" samt belyse mulig-

heder og begrænsninger omkring opstilling af "Grønne Nationalregnskaber".

Såvel m. h. t. ærinde og de problemfelter, som medlemsforslaget tager udgangspunkt i, føler EVA sig helt i overensstemmelse, og finder det prisværdigt, at man på nordisk plan kan finde sammen om en sådan bestræbelse! Når det er sagt, må det også siges, at "EVA" jo ikke står for noget eller nogen bestemt sag eller opfattelse. Det er et folkeligt initiativ, der har anfægtelse til fælles med forslagsstillerne. Vor bestræbelse vil gå ud på at holde vore politikere fast på den folkelige opgave, at klargøre de *politiske* forudsætninger for den *valgte* økonomiske strukturudvikling. Vil man appellere til den folkelige medansvarlighed resp. offervilje, så må for demokratiets og naturens skyld opgaverne konkret anskueliggøres, netop i deres politiske betingethed. Den økologiske ansvarlighed giver sig af, at økonomien ser ud som den gør, fordi man har *valgt*, at den skal se sådan ud, den er ikke nogen videnskabelig nødvendighed. Derfor vil vi også dykke ned i diverse regeringshandlingsplaner (energi og transport f. ex.) og prøve at afdække de umiddelbare økologiske omkostninger ved de politisk-økonomisk motiverede kompromisser.

EVA repræsenterer ikke nogen særlig sagkundskab! Vores væsentligste chance er, at vi uden for administrative, sektorielle og politiske bindinger kan formulere og bringe til torvs et budskab, som tiden i øvrigt ligger svanger med. Vi noterer os en række glædelige ting, som erhvervslivets stigende årvågenhed over for den økologiske sag, i den forstand, at mange virksomheder (måske ikke mindst de kapitalistærke) ser en egeninteresse i at begrænse forureningen, dæmpe energiforbruget og omstille produktionen til renere teknologi. Vi noterer os, at forbrugerne viser øget opmærksomhed for miljørigtige produkter. Men den grundlæggende tænkning i erhvervslivet er dog stadig det kortsigtede profitmotiv, der skal dokumentere sig i virksomhedens årsregnskab. Drivkraften er stadig væksten i økonomien, dvs. øget materiel omsætning ganske vist på et mindre miljøbelastende niveau. Og en del af vor velstand er fortsat afhængig af/betinget af underleverancer fra svært miljøbelastende aktiviteter i 3. lande. Den "hjemlige" markeds mekanisme er i den henseende ikke "ren" eller i sig selv tilstrækkelig til at hidføre en økologisk bæredygtig udvikling. Formentlig er en af vejene nationalt som internationalt: i de rige lande at indbygge i prismekanismerne realistiske miljøafgifter, som kan dække alle de miljømæssige belastninger både i fremstillingsfasen og i afsætnings-/forbrugsfasen. Men de globale aspekter skal ikke hindre nationale endsige nordiske politiske tiltag, som nu det aktuelle medlemsforslag er udtryk for!

Kommentarer til forslaget:

Som også FN.s "Human Development Report 1990" påpeger er økonomisk vækst ikke uden videre det samme som menneskelig udvikling. Man kan yderligere fremhæve, at på de nordiske landes velstandsniveau kan

man ikke bruge behovet for øget økonomisk vækst som begrundelse for at højne det menneskelige velfærdsniveau. Der er nemlig meget lidt velfærd at hente ved blot at øge den økonomiske aktivitet. Det skal løses strukturelt og fordelingspolitisk! Men den relativt høje materielle levestandard betyder mentalt overskud til at gøre noget ved miljøspørgsmålene, hvad den folkelige debat overtyder om. Hvis det kan gøres anskueligt, og hvis folk kan opleve demokratisk medindflydelse, så vil man også være parat til de eventuelle nødvendige økonomiske ofre, det vil indebære at realisere opgaven med at integrere et hensyn til miljø i den generelle økonomiske politik!

Det kan undre, at der i opregningen af miljøproblemer slet ikke nævnes drivhuseffekten og de overvejelser af trafikpolitisk art, det måtte give anledning til. Men det er måske i en samlet nordisk sammenhæng et for ømt problem? Vi er enige i det politisk problematiske i, at man anvender BNP, ikke blot som en beskrivelse af den samlede nationale økonomiske aktivitet, men som et positivt velfærdsudtryk for så vidt det stiger. Og ikke mindst emnet trafik-ulykker-sygehusvæsen illustrerer BNP-tallets mangetydighed. Man må i stedet forholde sig kvalitativt til nationalregnskabet forskellige poster og måske ikke mindst sammenligne over tid. Netop tidsfaktoren er sikkert den afgørende vanskelighed, når man vil sammenholde miljøhensyn og økologiske problemstillinger med økonomisk rationalitet og profithensyn. Sidstnævnte artikulerer sig karakterisk nok i et årsregnskab, hvorimod investeringer i miljøet har langsigtede perspektiver og ikke giver umiddelbare afkast for produktionen.

En samlet vurdering af den økonomiske aktivitets betydning for miljøet er opgaven. Dels er der arvesølvet, der ikke kan genskabes, olien m. m., dels er der erhvervslivets samliv med den levende natur (træer, fiskebestand m. v.), hvor der skal stiles mod en afbalanceret udnyttelse, herunder jo også af den menneskelige natur/arbejdskraft. Endelig er der de uønskede bivirkninger ved den økonomiske aktivitet, forureningen af vand, luft og jord.

Der er brug for en opstilling af en økologisk kapitalbalance der ikke alene opgør aktiver og passiver i traditionel økonomisk forstand, men som udbreder aktiv-begrebet til også at omfatte den naturgivne kapital og de menneskelige ressourcer, ligesom man på passiv-siden må arbejde på en opgørelse af den økologiske gæld og de sociale omkostninger. Et bæredygtigt grønt nationalprodukt må således i sin statusopgørelse indbefatte samtlige forhold, der øver indflydelse på de fremtidige livsbetingelser. Og det er naturligvis omkring den talmæssige opgørelse af de naturgivne ressourcer, at problematikken er sværest at håndtere.

Vi synes, at det foreliggende forslag – som jo nødvendigvis må være et rammeforslag for fælles bestræbelser på nordisk plan – er realistisk i sin satsning på:

dels den fortsatte udvikling af miljøstatistikken, som den finder sted

også på europæisk plan og dermed knytte til ved den allerede indhøstede viden,

dels forslaget om afsætte ressourcer til på nordisk plan at forsøge at udarbejde en grøn BNP. Den høje grad af velfærd med indbygget socialt sikkerhedsnet i de nordiske lande ville gøre integreringen af hensynet til miljøet i den økonomiske aktivitet særlig eksemplarisk for den øvrige verden.

Men EVA som sådan besidder på nuværende tidspunkt ikke nogen særlig ekspertise i disse spørgsmål. Endvidere er forfatterne bag rapporten "Pengene og Livet" ikke nødvendigvis bundet til at skulle udtrykke særlige EVA-synspunkter. Det er derfor muligt for forslagsstillerne at forholde sig til forfatterne hver for sig og søge råd.

Jeg er således bekendt med, at lektor Jesper Jespersen, Handelshøjskolen i Kbhv. med skrivelse af 5.9. (Sag A 930/k om den nordiske model som fremtidsudfordring) til den danske delegation ved Nordisk Råd har givet udtryk for faglige overvejelser omkring disse problemstillinger, som vi helt kan tilslutte os.

Niels Jørgen Nedergaard
Formand f. Andelselskabet EVA

Finland

Statistikcentralen:¹

Statistikcentralen anser att initiativet är bra samt att det internationella arbetet i utvecklingen av miljöstatistik är mycket viktigt. Eftersom miljöproblemen till sin natur främst är internationella samarbetar Statistikcentralen redan nu med flera internationella organisationer, bl. a. FN, OECD och de nordiska samarbetsorganen. För utveckling och koordinering av miljöstatistik finns ett separat nordiskt utskott för naturresurs- och miljöstatistik (NUM).

Statistikcentralen deltar i nordiskt samarbete för utveckling av naturresursräkenskaper genom utskottet för nationalräkenskaper (NUNA). Som ett av de viktigaste teman har NUNA vid sitt möte i augusti 1990 behandlat utvecklingen av naturresursräkenskaperna. Av de nordiska länderna har Norge kommit längst inom detta område. Naturresursräkenskaperna har även utvecklats i Finland i ca 4 år, delvis med stöd av finansiering utanför Statistikcentralen. Avsikten är att först utveckla fysiska indikato-

¹ Yttrandet översatt från finska.

rer innan man kan börja värdera dem. I dag anser man allt oftare att tillförlitliga uppskattningar om den s.k. gröna bruttonationalprodukten inte kan uppgöras utan naturresursräkenskaper.

Statistikcentralen följer även med utvecklingen av statistik inom OECD-länderna. I början av juli hölls ett OECD-expertmöte beträffande nationalräkenskaper, där ett av de centrala teman var mätningen av permanent utveckling. Avsikten är då att uppskatta den ekonomiska tillväxten och användningen av naturresurser, men även föroreningen på så sätt att en jämvikt mellan ekonomisk tillväxt och användningen av naturresurser kunde säkerställas på lång sikt. Begreppet är något mer omfattande än den gröna bruttonationalprodukten. Förhållandet mellan den ekonomiska tillväxten och miljön kommer även att vara ett viktigt tema vid ett möte som arrangeras av den internationella organisationen för inkomster och förmögenhet (IARIW). Till detta möte våren 1991 har man godkänt Finlands inlägg om utvecklingen av naturresursräkenskaperna.

På basis av det ovanstående anser Statistikcentralen att de nordiska länderna borde intensivifiera samarbetet med de redan existerande organen. Många miljöproblem och således även utvecklingen av miljöstatistik är så omfattande att man i detta utvecklingsarbete behöver samarbete även utanför Norden. De nordiska länderna borde vara med då internationella normer och avtal uppgörs, varvid man kan snarare anse att det nordiska samarbetet redan av resursskäl kompletterar det internationella arbetet än verkar som en separat företeelse.

Helsingfors den 30 augusti 1990

Olavi E. Niitamo
Generaldirektör

Leena Söder
Planerare

Ålands landskapsstyrelse:¹

Medlemsförslaget gäller en angelägen men tekniskt mycket svårhanterlig del av kunskapen om konsekvenserna av den mänskliga aktiviteten i våra länder. Förslaget gäller i grunden upprättande av ett mer heltäckande nationalräkenskapssystem som även tar hänsyn till effekter som inte låter sig mätas i marknadsmässiga eller monetära termer. Om man betänker de svårigheter och statistiska osäkerhetsfaktorer som vårt traditionellt uppbyggda nationalräkenskapssystem fortfarande besitter, förstår man bättre vidden av det arbete som ett utvecklat system för natur- och sociala räkenskaper i de nordiska länderna skulle innebära.

¹ Yttrandet gäller även medlemsförslag A 936/s om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna.

Ovanstående påpekande skall dock inte ses som ett argument mot medlemsförslagets initiativ till en utredning av möjligheterna att utveckla den här typen av mer heltäckande nationalräkenskaper. Sannolikt krävs dock större resurser och mer tidsåtgång för att åstadkomma ett fungerande system än vad medlemsförslaget förutsätter. Ett annat argument för att se över de nordiska nationalräkenskapssystemen, är den utveckling som nu är på gång inom EG med delvis nya system för nationalräkenskapernas handelsstatistiska underlag som följd av den planerade nedbrytningen av tullgränserna.

Med hänvisning till ovanstående påpekanden stöder undertecknad förslagsställarnas allmänna intentioner att utreda och om möjligt upprätta ett fungerande nordiskt system för framtagning av mer socialt och ekologiskt anpassade nationalräkenskapsdata.

Mariehamn den 9 oktober 1990

Bjarne Lindström

Planeringschef

Island

Islands statistiske departement (Hagstofa Íslands):¹

— — — Der tales om øget nordisk samarbejde om miljøstatistikker og om, at Nordisk Ministerråd tager initiativ til, at man ved udregning af nationalregnskaber tager hensyn til økonomiske aspekter.

Islands statistiske departement er stemt for dette forslag og henviser i den sammenhæng til Altingets resolution fra 5. maj om udregning af nationalregnskaber og til den udtalelse, som det statistiske departement gav Altinget i forbindelse med behandlingen af resolutionen. Den udtalelse følger her vedlagt (*se Bihang.*)

De nordiske landes statistiske departementer har et omfattende samarbejde indenfor udarbejdelse af statistikker. Islands statistiske Departement deltager i dette arbejde indenfor sine specialområder, der iblandt udregning af nationalregnskaber. Institutionen er bl. a. medlem af Nordisk Statistisk Udvalg om Nationalregnskaber, som fornylig har diskuteret udarbejdelse af nationalregnskab med inddragning af miljøspørgsmål og udnyttelse af naturlige ressourcer. Islands statistiske departement deltager i europæisk såvel som nordisk samarbejde om miljøstatistik. Det står klart, at udviklingen går i retning af stærkt forøget statistik af denne art i fremtiden. Bortset fra Island er de nordiske lande kommet langt i planlægningen og udviklingen af miljøstatistik, faktisk længere på dette område end de fleste europæiske lande.

¹ *Yttrandet översatt från isländska.*

Det er Islands statistiske Departements opfattelse, at det er ønskværdigt og en fordel, hvis det viser sig muligt at øge det nordiske samarbejde, som det foreslås i medlemsforslaget.

Reykjavík 12. oktober 1990

Hallgrímur Snorrason

Direktør for det statistiske departement

BIHANG

Islands statistiske Departements (Hagstofa Íslands) udtalelse til formanden for Det forenede Altings socialudvalg, hr. Hjörleifur Guttormsson

Der henvises til brev af 12. d.m., hvori man udbeder sig udtalelse om forslag til resolution om revision af nationalregnskab, sag nr. 142.

Ifølge loven søger Statens økonomiske Institut for udregning af nationalregnskab her i landet. Institutionen har gode specialister på dette område, og det statistiske departement ved, at der fra det økonomiske instituts side følges med den internationale udvikling i udregning af nationalregnskab. Det økonomiske instituts vurdering bør derfor veje tungt ved vurdering af det forslag, som det her drejer sig om.

Ved udregning af nationalregnskab benyttes her i landet, som i de fleste af verdens industrilande, De Forenede Nationers metode, 2. revision fra 1968. I den forbindelse lægges der vægt på, at Island er nødt til at følge de internationale metoder og systemer, som benyttes i internationale statistikker. Islands statistik bliver nødt til at være komparativ med andre landes statistikker, både på grund af egen vurdering af den økonomiske situation og på grund af forpligtelser overfor internationale institutioner. Det skal også nævnes, at i øjeblikket lægges der stadig større vægt på koordination af nationers statistikker. De Forenede Nationers udregningsmetode for nationalregnskaber og forskellige andre internationale udregningsmetoder, som benyttes ved statistik, er nu til revision. Man regner med, at dette arbejde afsluttes i 1991. Det ser ikke ud til, at der ved denne revision tages særlig hensyn til de synspunkter, som nævnes i forslaget til resolution og vedrører produktionsvirksomheders påvirkning af miljø og naturlige ressourcer. Hovedårsagen hertil er, at der stadig ikke findes holdbare og tilfredsstillende metoder til at vurdere de påvirkninger, som omtales i forslaget.

Man kan ikke være enig i det synspunkt, som fremkommer i redegørelsen for forslaget, at de målinger, som benyttes de fleste steder til at vurdere den økonomiske udvikling, er forældede. Det er derimod klart og anerkendt, ikke mindst af økonomer, at de er begrænsede og til en vis grad utilstrækkelige. Dette beror bl. a. på, at der ofte er en tilbøjelighed til, at målsætningen for og resultaterne af nationale regnskaber mistolkes. Dette synes til en vis grad at være tilfældet i redegørelsen med forslaget til resolutionen. Her skal først og fremmest nævnes, at formålet med årlige nationalregnskaber ikke udelukkende er at måle den økonomiske udvikling. Udarbejdelsen af nationalregnskaber har ikke mindre til formål at belyse samspillet mellem produktion, indtægter og udgifter og fordelingen af disse faktorer efter næringsveje, erhvervsgræne og instanser. Alt dette

har betydning ved vurdering af økonomisk udvikling og ved økonomiadministration. Desuden bør påpeges, at det er langt fra, at økonomisk udvikling, dvs. forandring af nationalproduktet efter fast notering fra et tidsrum til et andet, er en ensidig målestok for økonomisk udvikling, hvad enten det ses på kortere eller længere sigt. Til det er denne målestok for ufuldstændig og begrænset. Der er forskellige grunde til dette. Den ene er, at den ikke ene kan tilkendegive, hvordan det har forholdt sig med brug af produktionsfaktorer. Den anden er, at den ikke kan være en direkte målestok for velfærd, idet den intet fortæller om velfærdsstadie eller fordeling af indtægter mellem samfundsborgere. Det 3. punkt, som man burde nævne er, at målinger af nationalprodukt kun inddrager faktorer, som er prisfastsatte på markedet. Således er husligt arbejde, som ikke er aflønnet, ikke regnet med i nationalregnskabet. Til sidst kan nævnes det punkt, som omtales i forslaget til resolution, at målinger for nationalproduktet og ændringer af det ikke inddrager påvirkningen af naturrigdomme eller indirekte påvirkning på miljø, hvadenten disse er negative eller positive.

Til trods for disse forbehold er nationalregnskab meget nyttigt, og måling af nationalproduktet, nationaludgifter og nationalindtægter giver holdbare fingerpeg om disse faktorer og enkelte dele af dem, især ændringer fra det ene år til det andet. De målinger, det her drejer sig om, er indrettet på samme måde som de fleste målinger, dvs., at de giver resultatet af det, der måles, og intet andet. Det bør også pointeres, at begrænsningen af den økonomiske målestok ikke betyder, at man anser det for formålsløst at tage hensyn til de tidligere nævnte faktorer. De er da også alle gammelkendte, selvom prioriteringerne har ændret sig. Dette er dog forbundet med visse vanskeligheder, både indholdsmæssigt og teknisk. Der er gode grunde til at være opmærksom på dette og især bør man passe på ikke at læse mere ud af økonomiske statistikker, end der er grund til ifølge ovenstående. I forslaget til resolution mærker man, at der søges efter en universel målestok for ændringer af velstand eller velfærd. Men det bliver svært at finde en sådan målestok.

Det, der her har været nævnt, bør mere ses som en slags advarsel snarere end en kritik. Man støtter forslagsstillerne kraftigt i, at det er nødvendigt at forøge miljøstatistikker mest muligt. I nogle af vore nabolande, ikke mindst i Norge, Finland og Sverige, har der været gjort meget for dette de seneste år. Island har ikke kapacitet til i nogen særlig grad at forske på dette område på egen hånd. Det er derfor nødvendigt, at de institutioner, som arbejder med økonomiske målinger og statistikker gives mulighed for at følge nøje med disse spørgsmål. Det er også uundgåeligt, at statistik om miljø og udnyttelse af naturlige ressourcer planlægges her i landet hurtigst muligt. Det skal nævnes, at det statistiske departement gennem nogen tid har deltaget i internationalt samarbejde på dette område, men endnu ikke har været i stand til selv at udarbejde statistik herom. Der er dog interesse herfor i det statistiske departement, og man stiler mod dette i det omfang, der er mulighed for det.

Konklusionen af det, som her har været sagt, er, at det statistiske departement kan støtte de hovedsynspunkter, som menes at indeholdes i forslaget til resolution, dvs., at det er nødvendigt at styrke måling af og statistik om miljø og udnyttelse af naturlige ressourcer, for at man kan medtage dette i vurderingen af den økonomiske og samfundsmæssige udvikling og ved administration af den nationale økonomi. Desuden er det nødvendigt mest muligt at følge med i den forskning, som nævnes i forslaget, og de forsøg, som nordmænd og andre nationer udfører for at

måle disse faktorer. Dette er dog ikke kommet så langt, at der er grund til at ændre udregningen af nationalregnskab her i landet. Det er heller ikke realistisk, at Island skiller sig ud fra andre og benytter sig af andre metoder ved fremsættelse af nationalregnskab end dem, der almindeligvis bruges internationalt. I stedet for at beslutte sig for en revision af grundlaget for udregning af nationalregnskab, anser det statistiske departement det for at være bedre, at der tages beslutning om regelmæssige målinger og statistik om miljø og udnyttelse af naturlige ressourcer.

Reykjavík, den 20. februar 1990

Hallgrímur Snorrason

Direktor

Islands statistiske departement

Islands Universitet, det økonomiske og nationaløkonomiske fakultet (Háskóli Íslands, viðskipta- og hagfræðideild):¹

— — — Det bør nævnes, at det økonomiske og nationaløkonomiske fakultet som helhed ikke udtaler sig. Derimod kan enkeltstående lærere udtale sig i sit eget navn og på eget ansvar. Efterfølgende bør ses i lyset af dette.

Undertegnede er enig i det, der i medlemsforslaget siges om manglerne ved begrebet "BNP". Desuden anser jeg det for betydningsfuldt at forøge forskningen for at finde en målestok, som tager mere hensyn til den økonomiske aktivitets indflydelse på vort miljø, dvs. grønt BNP. Derimod mener jeg, at der vil gå lang tid, før et grønt BNP. Derimod mener jeg, at der vil gå lang tid, før et grønt BNP vil komme til at afløse den gamle målestok, idet uvishedsfaktorerne vil være for store ved udregning af nationalregnskab ifølge den "grønne" metode. Jeg forestiller mig, at man fortsat vil udregne og benytte BNP, men samtidig parallelt udvikle en målestok for "grønt BNP". Som før sagt anser jeg det i øjeblikket for meget betydningsfuldt til at finde ud af, om man griber sagen rigtigt an.

Jeg vil nævne arbejde, der foregår indenfor Nordisk økonomisk Forskningsråd, som blev nedsat af de nordiske landes finansministre. Jeg synes, det ville være en god idé, hvis dette råd koordinerede og ledede forskningen på dette område. Man må på den anden side ikke glemme, at forskning koster penge, således at Nordisk økonomisk Forskningsråds bevilling skal være tilstrækkelig til at kunne tage sig af forskningen. Desuden vil jeg nævne, at på Nordisk økonomisk Forskningsråds seneste møde i juni i år blev emnet miljøøkonomi taget op. Rådet inviterede nogle af de nordiske landes førende videnskabsmænd på dette område til mødet, og man diskuterede bl. a. det emne, som tages op i medlemsforslaget. Nordisk økono-

¹ *Yttrandet översatt från Isländska.*

misk Forskningsråd har udvist stor interesse for dette forskningsområde, og bl. a. derfor tror jeg, at sagen ville være i gode hænder dér.

Reykjavík, den 6. oktober 1990

Brynjólfur Sigurðsson

Dekan. Det økonomiske og nationaløkonomiske fakultet

Statens økonomiske Institut (Þjóðhagsstofnun):¹

I medlemsforslaget foreslås det, at de nordiske lande stiler mod øget samarbejde mellem statistikere, nationaløkonomer, biologer og andre med kendskab til miljøspørgsmål med det formål

- 1) at øge og koordinere statistik om miljøspørgsmål og
- 2) at udvikle analyseringsmetoder og koordinere begreber, som gør det muligt at indregne vigtige miljøfaktorer i nationalproduktet. Dette skulle ske ved at vurdere miljøfaktorer ud fra et økonomisk synspunkt.

Forslagsstillerne foreslår, at disse mål opnås ved at styrke nordisk samarbejde om udarbejdelse af statistiske oversigter på miljøområdet, og at Nordisk Ministerråd tager initiativ til oprettelse af et grønt BNP.

På grund af dette forslag vil Statens økonomiske Institut minde om Altingsbeslutning om nye metoder ved beregning af nationalregnskab, som blev vedtaget i Altinget 5. maj 1990. Altingsbeslutningen lyder således: "Altinget beslutter at lade regeringen undersøge metoder til udregning af nationalregnskaber, hvor der tages hensyn til produktionsvirksomheds indflydelse på miljø og naturlige ressourcer. Med dette for øje lægges udarbejdelse af statistiske oversigter om miljøspørgsmål og udnyttelse af naturlige ressourcer i faste rammer og udviklingen i udlandet på dette område følges."

Ifølge denne Altingsbeslutning skal Island følge udviklingen på dette område i udlandet og drage nytte af andre landes erfaringer i stedet for at foranstalte mange selvstændige undersøgelser. Statens økonomiske Institut anser dette standpunkt for værende rigtigt. De problemer og tvivlsspørgsmål, som dukker op, er ikke specielt islandske, men derimod internationale, og vor rolle vil først og fremmest blive at tilpasse udenlandske forskningsresultater til islandske forhold. Island bliver således snarere modtager end giver på dette område. Ud fra dette synspunkt må man faktisk betragte forøget udenlandsk samarbejde, som det i medlemsforslag A 932/s foreslåede, som en fordel for os, og man kan anbefale vedtagelse af forslaget. Inden noget sådant foreslås er det dog rigtigst at se nærmere på de nordiske landes igangværende samarbejde på dette område.

Under de statistiske departementer arbejder 21 specialudvalg, som hver

¹ *Yttrandet översatt från isländska.*

for sig behandler afgrænsede specialområder. Disse udvalg mødes gennemsnitligt hvert 2. år, og der belyses det, som er sket i hvert land, og hvilke planer, der foreligger i nærmeste fremtid inden for hvert område. Statens økonomiske Instituts personale har repræsentanter siddende i 3 af disse udvalg og anser dette samarbejde for at have været meget nyttigt både i praktiske og teoretiske spørgsmål. Af disse 21 udvalg kan man sige, at 3 udvalgs arbejdsområde knyttes til det forslag, som her er til behandling. Disse udvalg er

Nordisk udvalg for nationalregnskaber (NUNA)

Nordisk udvalg for naturressource- og miljøstatistik (NUM)

Nordisk udvalg for undersøgelser af levevilkår (NUUL)

Et af disse udvalg, NUNA, diskuterede bl. a. miljøspørgsmål og nationalregnskaber på sit møde i Oslo i august i år.

Foruden nordisk samarbejde kan nævnes samarbejdet i internationale institutioner som f. eks. de Forenede Nationer, OECD og de Europæiske Fællesskaber, hvor der arbejdes med omfangsrig forskning på dette område, som bl. a. stiler mod at undersøge, på hvilken måde miljøfaktorens indflydelse kan tilknyttes hævdbundet nationalregnskab.

Under hensyn til det, som her har været nævnt, er det Statens økonomiske Instituts konklusion, at under de nuværende omstændigheder varetages islandske interesser rimeligt godt. Hermed menes, at Island kan følge udviklingen i de nordiske lande inden for de specialgrupper, som nu arbejder, og udveksle synspunkter med sine kolleger herom.

Reykjavík i september 1990

(Ej sign.)

Naturfredningsforeningen (Náttúruverndarráð):^{1 2}

Naturfredningsforeningen støtter synspunktet om, at det er nødvendigt at vurdere de naturlige værdier og miljøeffekterne mod de økonomiske forudsætninger. Nordisk samarbejde på dette område er ønskeligt, idet det kunne fremskynde påbegyndelsen af en sådan vurdering her i landet.

Reykjavík, den 12. september 1990

Bóróddur F. Þóróddsson

Generalsekretær

¹ Yttrandet översatt från isländska

² Yttrandet avser även medlemsförslag A 936/s om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna.

Norge

Finans- og tolldepartementet:¹

Finansdepartementet har innhentet uttalelser fra Statistisk sentralbyrå og Miljøverndepartementet. Deres synspunkter er innarbeidet her. Statistisk sentralbyrå har også gitt uttalelse til forslagene gjennom Nordisk Statistisk Sekretariat.

Nasjonalregnskapet er en viktig informasjonskilde ved utforming av den økonomiske politikken og for forskningsformål. En av fordelene ved nasjonalregnskapet er at det bygger på retningslinjer gitt av FN. En slik enhetlig oppbygging gjør det mulig å sammenlikne nasjonalregnskapstall fra ulike land. De nordiske landene er små, åpne økonomier. Analyser av forholdet til andre land er derfor viktig i mange sammenhenger.

Nasjonalregnskapet måler i hovedsak markedsmessige transaksjoner, og registrerer f.eks. bare i liten utstrekning en rekke sosiale og miljømessige forhold som påvirker vår velferd. Nasjonalregnskapsarbeidet har aldri hatt som ambisjon å beregne mål for velferd. På en del områder, f.eks. når det gjelder miljøspørsmål, må en derfor basere seg på andre datakilder. De senere årene er det således satset betydelig på utvikling av miljøstatistikk og bearbeiding av denne i form av ressursregnskap for flere ressurskategorier.

Nordisk Råd foreslår tiltak med sikte på å kunne korrigere bruttonasjonalproduktet for velferdsvirkninger av miljøforandringer og bruk av ikke-fornybare ressurser. Rådet foreslår videre et utvidet nordisk samarbeid om miljøstatistikk.

Statistisk sentralbyrå har ansvar for utarbeiding av nasjonalregnskap og miljøstatistikk for Norge. Begge disse fagområdene er høyt prioritert i Statistisk sentralbyrås arbeid. Både Norge og andre nordiske land deltar i et utbredt internasjonalt samarbeid innenfor FN og OECD bl. a. om standardisering av statistikk. En vil på det sterkeste advare mot sær-nordiske løsninger som bryter med de internasjonale anbefalinger. Dette er imidlertid ikke til hinder for at det kan gjøres forbedringer og videreutviklinger på områder hvor det ennå ikke eksisterer FN-standarder. Dette gjelder f.eks. beregninger av naturressursformuen. I en del tilfeller bør det også kunne være hensiktsmessig med et nordisk samarbeid om slikt arbeid.

Problemer med verdifastsetting av mange ressurskategorier og miljøegenskaper framholdes av Statistisk sentralbyrå som en viktig innvending mot å utvide de standarder som nasjonalregnskapet utarbeides etter med sikte på å kunne beregne et "grønt" BNP. Isteden anbefales det i første omgang å etablere miljøregnskap som satelitter til nasjonalregnskapet.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 936/s om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna.

Dette er arbeid som er igang i mange land, og som FN tar sikte på å harmonisere. En slik framgangsmåte gir mulighet for å utarbeide miljøregnskap målt i fysiske enheter, men som evt. kan utvikles videre med verdistørrelser på lengre sikt. Dette er imidlertid et omfattende arbeid som vil måtte strekke seg over mange år.

Det kan nevnes at Norge har utviklet ressursregnskap på en rekke områder. De mest sentrale er bygget opp etter samme sektorinndeling som nasjonalregnskapet. Dette gir muligheter for koblinger til økonomisk statistikk og til det økonomiske analyseapparatet som kan være nyttig for flere formål, både innen offentlig forvaltning og forskning.

En har også fått opplyst fra Statistisk sentralbyrå at begrepet sosiale regnskaper ikke har noe praktisk innhold i statistikken idag, men at velferdsindikatorer bør kunne utvikles på mer ad hoc basis. I de nordiske landene finnes det en forholdsvis god sosial- og velferdsstatistikk, og det arbeides med harmonisering av denne innen flere nordiske utvalg.

På grunn av det arbeid som foregår i internasjonal regi på flere av de områdene som er nevnt i forslaget fra Nordisk Råd, og betydningen av at statistikk fra de nordiske landene er utarbeidet etter felles internasjonale standarder, ser en det ikke som hensiktsmessig at det settes igang ytterligere utviklingsarbeid i regi av Nordisk Råd.

Oslo, 4. september 1990

Etter fullmakt
Svein Gjedrem

Henning Strand

Sverige

Konjunkturinstitutet:

Institutet delar förslagsställarnas uppfattning att miljöstatistiken bör vidareutvecklas och knyts samman med nationalräkenskaperna, så att konsekvenser av ekonomisk aktivitet för naturresurser och miljö kan belysas på ett systematiskt sätt. Det är också en stor fördel om utvecklingsarbetet i de nordiska länderna kan samordnas, så att de olika ländernas räkenskaper blir jämförbara. I Sverige behandlas hithörande frågor för närvarande av miljöräkenskapsutredningen, som väntas slutföra sitt arbete under våren 1991.

Vad gäller frågan om "grön BNP" finns anledning att peka på några komplikationer. Det nuvarande BNP-begreppet måste i första hand betraktas som ett huvudelement i ett räkenskapssystem, som syftar till att belysa centrala ekonomiska mekanismer och balansproblem i en mark-

nadsekonomi. Inte minst för prognoser och analys av stabiliseringspolitiska frågor, t. ex. rörande arbetslöshet, inflation och yttre balans, är detta system i sin nuvarande form omistligt.

BNP används dessutom ofta som ett slags mått på "ekonomisk välfärd", t. ex. i jämförelse mellan länder. Av många skäl – bl. a. frånvaron av mått på miljöpåverkan – är BNP-begreppet föga lämpat för sådan användning. Vad som här behövs är ett mer utvecklat mått på nettonationalprodukt (NNP), där också den ekonomiska aktivitetens förbrukning av naturresurser och dess miljöpåverkan i övrigt beaktas – eller kanske snarare en kombination av flera mått inom ramen för s. k. satelliträkenskaper.

Enligt institutets uppfattning vore det olyckligt, om arbetet inriktades på att söka *ersätta* nuvarande BNP-mått med en grön BNP. I stället bör nationalräkenskaperna *kompletteras* med NNP-beräkningar, där miljöaspekterna beaktas. Vi uppfattar också detta som medlemsförslagets huvudsyfte.

Stockholm den 13 september 1990

Alf Carling

Statens naturvårdsverk:

Naturvårdsverket (SNV), som anmodats yttra sig i rubricerat ärende, vill erinra om att det redan f. n. bedrivs ett omfattande nordiskt samarbete om miljöstatistik och härtill hörande spörsmål. Det sker främst inom det nordiska utskottet för miljöstatistik, den nordiska kontaktgruppen för miljödata och det nordiska utskottet för nationalräkenskaper. I den mån man skulle vilja satsa på ytterligare internationellt samarbete i dessa frågor, bör de satsningarna snarast avse samverkan med länder utanför Norden, bl. a. EG-länderna.

Den svenske finansministern har nyligen tillsatt en utredning med uppdrag att utreda frågan om en grön BNP. Den utredningen torde komma att bedöma nyttan av och kostnaderna med en grön BNP. SNV förutsätter att utredningen i sitt arbete tar erforderliga kontakter med övriga nordiska länder.

Stockholm den 2 juli 1990

Stig Wandén

Tf. enhetschef

Statistiska centralbyrån:¹

För det nordiska statistiska samarbetet finns organiserade olika nordiska utskott. Sålunda finns ett nordiskt utskott för nationalräkenskaper och ett nordiskt utskott för naturresurs- och miljöstatistik. Utskottet för nationalräkenskaper behandlar vid sitt möte i dagarna frågan om infogande av miljöaspekter i nationalräkenskaperna. Utskottet för naturresurs- och miljöstatistik har tidigare utarbetat en rapport om en nordisk beskrivningsmodell för naturresursräkenskaper och avser att åter aktualisera dessa frågor, främst genom att förbereda nordiskt agerande i övrigt internationellt samarbete.

Ett omfattande internationellt utvecklingsarbete pågår bl. a. inom FN, OECD och EG vilka syftar till att vidareutveckla statistiken på detta område. Arbetena inom dessa organisationer är intensivt och världsledande konsulter anlitas i arbetena.

I Sverige har finansdepartementet nyligen tillsatt en utredning om hur nationalräkenskaperna kan kompletteras så att miljön ges större vikt vid ekonomiska bedömningar. Utredningen skall framlägga förslag till den 1 april 1991. SCB deltar med sakkunniga i denna utredning såväl från nationalräkenskaperna som från miljöstatistiken.

Medlemsförslaget A 936/s innefattar även förslag att mäta de totala intäkterna och kostnaderna för mänsklig verksamhet i Norden samt att redovisa dessa i form av sociala räkenskaper. Även om det är något oklart vad som i förslaget avses med sociala räkenskaper torde delar av det som berörs avhandlas och följas i det nordiska utskottet för nationalräkenskaper samt i den särskilda nordiska socialstatistiska kommittén NOSOSKO.

Kommittén har organiserats för att koordinera de nordiska ländernas statistik på det sociala området. En svårighet i detta arbete är att begreppet socialstatistik icke är entydigt. För det enskilda landet är avgränsningen mellan sociala och andra områden oftast bestämd av nationella historiska traditioner. Hittills har det visat sig omöjligt att basera verksamheten på en teoretisk avgränsning av det sociala området. Ett viktigt led i koordineringsarbetet är att få till stånd en systematisering av de sociala utgifternas ändamål.

De två medlemsförslagen innehåller således båda förslag om arbeten som redan nu följs och behandlas i det nordiska samarbetet. Också internationellt och inom Sverige bedrivs omfattande arbeten. Mot bakgrund härav avstyrker SCB att ytterligare arbeten på området startar under Nordiska ministerrådet.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 936/s om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i naturräkenskaperna.

Detta ärende har avgjorts av tf generaldirektören. I den slutliga handläggningen har dessutom deltagit avdelningschef Frithiof Billström, avdelningschef Nils Elmhammer, avdelningschef Hans Lindblom, statistikchef Ann-Marie Bråthén samt statistikchef Inger Öhman, den sistnämnda föredragande.

Stockholm den 4 september 1990

För Statistiska centralbyrån

Gösta Guteland

Inger Öhman

Medlemsförslag

om en samordnad nordisk transportpolitik

(Väckt av Olle Östrand samt Dorte Bennedsen, Bjarne Mørk Eidem, Anker Jørgensen, Sakari Knuutila, Grethe Lundblad, Mats Nyby, Oddrunn Petersen, Kaj Poulsen, Sighvatur Björgvinsson och Karl-Erik Svartberg)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk institut for regionalpolitisk forskning — NordREFO:¹

Rent generelt er det NordREFO's vurdering at begge medlemsforslagene er svært aktuelle og viktige å få gjennomført på et nordisk plan. NordREFO vil derfor fullt ut anbefale at Nordisk Ministerråd igangsetter arbeid innen de foreslåtte problemområder.

NordREFO vil likevel komme med følgende tre merknader:

1.

Det er riktig at de nordiske lands geografiske beliggenhet i Europas utkant utgjør en konkurransemessig ulempe for nordisk næringsliv. Men det er tilsvarende viktig å være seg bevisst at dette også utgjør en ulempe for regionenes utvikling i de nordiske land. Dette utgjør i dag et særlig problem, fordi vi vet at utviklingen i Europa går mot "The Regions of Europe", dvs. en utvikling som opprioriterer regionenes betydning på bekostning av nasjonalstatens rammer. I vår sammenheng betyr det satsing på fysisk infrastruktur både i og mellom regionene.

Det er derfor viktig å utvikle transportsystemer som gir oss rask og effektiv tilgang til de europeiske markedene. Men det er tilsvarende viktig at disse transportsystemene har sin basis i de ulike regioners forutsetninger, og at regionenes fysiske infrastruktur utvikles både intra- og inter-regionalt. Sannsynligvis vil det i den nære framtid bli helt naturlig også å snakke om "regionenes Norden". Derfor må de ulemper som vår geografiske beliggenhet innebærer bli motvirket gjennom en slik flerdimensjonal fysisk infrastruktur utbygging.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 934/t om samordning av forskningsresurserna på transportområdet.

En konklusjon er at det er en nær sammenheng mellom transportpolitikk og regionalpolitikk. Det er derfor viktig når en felles nordisk transportpolitikk utformes at dette skjer i nært samarbeid med den regionalpolitiske sektoren. Særlig viktig er at det skjer en samordning av forskningsressursene både innen transportområdet og innen det regionalpolitiske området. Det bør overveies om ikke mandatet som fremmes angående samordning av forskningsressursene får et tillegg slik:

att utreda . . . forslag om en nordisk samordning av forskningsressurserna på transportområdet og det regionalpolitiske området.

Det kan forøvrig i denne sammenheng vises til Nordisk Embetsmannskomite for Regionalpolitikk (NERP) sitt samarbeidsprogram for de kommende fire år.

Den siste merknaden gjelder det viktige problemområdet transport og miljø. Det er åpenbart helt riktig når det i medlemsforslaget påpekes at også for vår konkurransevne er det av den største betydning at vi ivaretar de økende miljøkravs insitament til fornyelse og utvikling av transportsektoren.

Men det bør påpekes at årsaken til at transport er blitt en negativ miljøfaktor er tosidig. På den ene siden er årsaken åpenbart teknologibetinget. På den andre siden er den også organisasjonsbetinget. Dette siste forhold kompliserer innsats på området i særlig grad. Fordi vi vet at hele transportsektorens organisasjonsmønster henger nøye sammen med måten hele vårt kunnskapssamfunn er organisert på. Bosettingskonsentrasjoner, avstander mellom arbeid og bolig, internasjonalisering av varetransport og personreiser osv. Vi trenger miljøvenlig teknologi innen transportsektoren. Men gjør vi ikke noe med organisasjonsmønstret vil miljøproblemene vedvare. Men nettopp fordi transportmønstret er så fundamentalt en del av de totale samfunnsstrukturene, er endringer kompliserte.

København, den 22. augusti 1990

(Ej sign.)

Nordiska kommittén för transportforskning (NKTF):

Ifrågavarande medlemsförslag berör en angelägen fråga. Trots relativt likartade grundläggande mål för transportpolitiken och mångårigt samarbete i olika organ förekommer dock i praktiken skillnader i de nordiska länderna.

Vissa trevande åtgärder i harmoniserande riktning har vidtagits. Nordiska ämbetsmannakommittén för transportfrågor (NÄT) har sammanställt

en jämförelse av trafikpolitiska grundfrågor i de nordiska länderna. I rapporten "Trafikpolitiken i Norden, Huvudrapport" (*NORD 1988:13*) behandlas skatte-, avgifts- och taxepolitik, investeringspolitik, direkta regleringar samt EG:s politik och de nordiska länderna. Ett utkast till rapporten behandlades på NKTF-konferensen "Harmonisering av samferdselspolitiken i Norden" (NKTF-rapport nr 55/juli 1987).

Medlemsförslagets målsättning är dock mycket ambitiöst. Redan utformandet av national transportpolitik har ofta visat sig väldigt komplicerat. De enskilda nordiska ländernas anpassning till EG:s transportpolitik leder emellertid de facto även till en större samordning av de nordiska ländernas transportpolitik.

Detta förringar inte betydelsen av att kartlägga transportpolitiska frågor och investeringsobjekt som ur internordiskt och kommande Europaperspektiv är av gemensamt nordiskt intresse. NKTF bidrar gärna till erforderlig forskning som underlag för eventuella beslut.

Helsingfors den 5 september 1990

På NKTF:s vägnar

Per-Olof Linsén

NKTF:s sekreterare

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS) meddelar i skrivelse den 31 augusti 1990 att man stöder medlemsförslaget, som man menar ligger helt i linje med NFS-rapporten "Utveckla de nordiska transporterna!"

Nordiska unionen för arbetsledare, tekniska funktionärer och andra chefer (NAU):

Motionärerna utgår ifrån att de nordiska ländernas geografiska läge i Europas utkant kräver ett transportsystem som ger effektiv tillgång framför allt till den västeuropeiska marknaden.

NAU delar på kort sikt denna uppfattning.

Sett utifrån ett längre tidsperspektiv, kommer hela den europeiska utvecklingen också att innefatta de öst- och mellaneuropeiska länderna. Detta kräver att man ser på de framtida transportbehoven inte enbart ur dagens och de närmaste årens behov vilka otvivelaktigt fäster blickpunkten vid den västeuropeiska integrationen och dess krav på ett effektivt transportsystem riktat mot EG-området.

I framtidens Europa kommer med all sannolikhet Öst- och Mellaneuropa också ha klart växande ekonomiska intressen för Norden i sin helhet. Man kan vänta sig att i samband med de politiska förändringarna i

Baltikum och inom Sovjetunionen kommer dessa områden att ha mer omfattande ekonomiska förbindelser västerut och där har Norden ett strategiskt läge. Detta bör också återspeglas i framtida lösningar när det gäller transportsystemen.

Miljöaspekterna i de nordiska länderna har kommit klart och tydligt till uttryck och Norden bör även i framtiden leda utvecklingen på detta område genom att sträva efter energisnåla och miljövänliga transportlösningar.

En samordnad nordisk transportpolitik bör inriktas på att stärka regionen som i dag på grund av sitt läge befinner sig i periferin av den europeiska marknaden. Transportpolitiken måste således kopplas till regionalpolitiken.

Med tanke på att Östersjön kommer att utvecklas till ett Mare Baltikum bör ett speciellt intresse riktas mot sjöfarten. Vidare bör längre transporter med tungt gods i första hand styras över till antingen sjöfarten eller spårbunden trafik.

Spårbunden trafik kommer i framtiden att ha en central roll i transportkedjan. En sak som hindrar utvecklingen på detta område är Finlands avvikande spårvidd. Det bör undersökas om man kan övergå till en enhetlig spårvidd i hela Norden.

NAU stöder således förslaget och rekommenderar att man skyndsamt utarbetar en gemensam nordisk transportpolitik och ett samlat nordiskt investeringsprogram för transportsektorn.

NAU utgår också från att man inte begränsar sig till transportmöjligheterna till den västeuropeiska marknaden utan tar sikte på framtida europeiska marknader, alltså inte bara till EG-området eller till europeiska ekonomiska sfären utan också till Öst- och Mellaneuropa.

Helsingfors den 31 augusti 1990

Nordiska unionen för arbetsledare, tekniska funktionärer och andra chefer

Esko T. Aro
Generalsekreterare

Stiftelsen for industriutvikling i Norden:¹

Stiftelsen for industriutvikling i Norden er gitt anledning til å uttale seg om to medlemsforslag som behandler nordiske transportspørsmål. Stiftelsen har i mars 1990 foreslått for Nordisk Ministerråd, transportministrene, en rekke tiltak for å bygge ut det nordiske transportsystemet og samarbeidet på transportområdet.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 934/t om samordning av forskningsresurserna på transportområdet.

Jeg vedlegger Stiftelsens forslag til ministerrådet (se *Bihang*), og dette viser at det er meget godt samsvar mellom de tanker de to aktuelle medlemsforslagene reiser og de vurderinger og forslag Stiftelsen for industriutvikling i Norden har lagt fram.

Vi kan derfor fullt ut støtte medlemsforslagene, men vil understreke betydningen av at samarbeidet mellom myndighetene, næringslivet og fagbevegelsen i Norden forsterkes når det gjelder transportpolitikken, investeringer og transportforskningen. Vi vil også understreke betydningen av å effektivisere den nordiske beslutningsprosessen i forbindelse med investeringsoppgavene, og vil særlig anbefale en revisjon av den nordiske transportavtalen fra 1972 med dette for øye.

Jeg kan også opplyse at Stiftelsen i løpet av 1990 vil legge fram forslag til alternative finansieringsformer i forbindelse med prioriterte nordiske investeringsoppgaver på transportområdet. Nordisk Råd vil selvfølgelig bli gjort kjent med de vurderinger og forslag Stiftelsen vil presentere.

Stiftelsen vil anbefale Nordisk Råd at det settes klare tidsfrister for ministerrådet ved utarbeidelse av et nordisk investeringsprogram, samt et program for samordning av forskningsressursene, og vil foreslå at denne fristen settes til november 1991.

Oslo, 27. august 1990

Stiftelsen for industriutvikling i Norden

Ulf Sundqvist
Styreformann

BIHANG

Skrivelse till Nordiska ministerrådet angående "Tiltak for å bygge ut det nordiske transportsystemet og samarbeidet på transportområdet"

Næringslivet i Norden har blant annet gjennom de nordiske industriforbundene, Scandinavian Link-gruppen og gjennom Stiftelsen for industriutvikling i Norden engasjert seg i arbeidet med å finne løsninger på viktige og nødvendige investerings- og utbyggingsoppgaver som kan forbedre transportmulighetene i Norden og mellom Norden og det øvrige Europa.

Stiftelsen for industriutvikling i Norden mener nå at det vil være nødvendig å utvide samarbeidet mellom myndighetene og næringslivet i Norden for å styrke mulighetene til i fellesskap å realisere de planer som allerede foreligger om investeringer og utviklingsarbeide, men også for å ta opp nye prosjekt og utviklingsoppgaver som kan være med på å forberede Norden på de politiske, markedsmessige og økonomiske endringene vi vil stå overfor i årene framover.

Stiftelsen har derfor utarbeidet et forslag "Et nordisk transportsystem" (se nedan) hvor vi behandler flere sentrale problemstillinger som vi mener bør løses i fellesskap i Norden. Vi peker på 23 ulike investerings-, planleggings- og utviklingsprosjekt som nå bør realiseres.

Stiftelsen vil derfor foreslå at de nordiske transportministrene tar initiativet til drøftinger mellom regjeringene og representative nordiske næringslivsinteresser og organisasjoner og med representanter for den nordiske fagbevegelsen om et flerpunktprogram for nordiske transportinvesteringer og om arbeidsformene for å gjennomføre dette programmet.

Siktemålet må være å videreutvikle det investeringsprogrammet som er fastlagt i den nordiske handlingsplanen Nordisk Ministerråd har besluttet for 1989 – 1992, samt å legge en prioritert nordisk gjennomføringsplan for de nødvendige investeringene.

Stiftelsen for industriutvikling i Norden vil for sin del arbeide videre med å engasjere næringslivet i Norden i arbeidet med nordisk transportspørsmål og å knytte kontakter til næringslivsinteresser i de nordiske nærområdene. Stiftelsen vil dessuten ta initiativ til en analyse av finansieringsformene for nordiske investeringer på transportområdet og utarbeide forslag til finansieringsmodeller for felles nordiske prosjekter.

Et nordisk transportsystem

1. Innledning

I det følgende presenterer Stiftelsen for industriutvikling i Norden en vurdering av hvilke behov det nordiske transportsystemet skal imøtekomme og hvilke generelle krav næringslivet må stille til de transporttjenester som skal sikre nødvendige forsyninger for industriproduksjonen og leveringsmuligheter til det nordiske og de europeiske markeder. Vi vurderer også de beslutningsprosesser som må utvikles, og behovet for alternative finansieringsformer for felles nordiske investeringer som kan sikre bedre internkommunikasjoner i Norden og forbedre transportmulighetene til det øvrige Europa.

Vi foreslår dessuten tiltak for å styrke kunnskapsgrunnlaget i Norden både når det gjelder offentlige myndigheters bidrag til et rasjonelt transportsystem og når det gjelder næringslivets egen organisering av transportoppgavene.

Vi legger fram et forslag til en arbeidsplan for et konkret utviklings- og investeringsprogram med hovedvekt på kollektiv- og godstrafikken i Norden og mellom Norden og det øvrige Europa.

2. Motivering for et nordisk transportsystem

Et internordisk transportsystem, som også kobles til et intereuropeisk transportsystem, skal i første rekke betjene de behov det sterkt utadvendte næringslivet i Norden har. Formålet må være å sikre forsynings- og leveransmulighetene for industrien på en effektiv og økonomisk måte og i størst mulig grad kompensere for de avstandshandikap næringslivet i Norden har både i det interne nordiske markedet og overfor eksportmarkedene i det øvrige Europa.

Industrien vil ikke ha de stordrifts- og volumfordeler som kan legges til

grunn for transporttilbudene i de mer sentrale områdene i Europa, derfor bør investeringene i Norden i større grad enn hittil skje etter en felles nordisk investeringsplan uavhengig av de eksisterende riksgrensene og etter en samlet vurdering av de mest optimale løsninger for Norden som helhet. Dette motiverer for et sterkt og forpliktende samarbeide mellom regjeringene og med næringslivet om de nødvendige investeringsoppgavene.

Synet på miljøvern og trafikksikkerhet i de nordiske land innebærer at de løsninger vi nå skal velge, i høyere grad enn hittil, må klargjøre transportutviklingens konsekvenser for miljøet og trafikksikkerheten. Det gjelder både de konkrete utviklings- og investeringsoppgavene og anvendelsen og driften av transportsystemene. Analyser av miljømessige konsekvenser, vurderinger av utviklingspotensialet i retning av mer miljøtilpasset trafikkdrift må derfor inngå i beslutningsunderlaget.

De regionale forholdene i store deler av Norden innebærer også at ulike transportformer må inngå i et samlet nordisk transportkonsept. Det gjelder både sjø-, land- og lufttransport. Dette krever at koordineringen mellom de ulike transportformer må tillegges stor vekt samtidig som konkurransen mellom transportformene må sikre forsvarlig kostnadsutvikling, større effektivitet og god markedstilpasning. Også på dette området vil det være behov for et nært samarbeide mellom myndighetene, industrien og transporttjenesteleverandørene i Norden.

Samarbeidet mellom myndighetene og næringslivet bør nå utvides betydelig på nordisk plan både når det gjelder å definere de samfunnmessige og miljømessige kravene som skal stilles til transportsektoren i årene framover, og når det gjelder de prioriteringer som skal gjøres nasjonalt, på nordisk plan og i internasjonalt samarbeide.

For næringslivet er det viktig at forsknings- og utviklingssamarbeidet innen transportsektoren kan utvides mellom de nordiske land slik at kunnskapsnivået kan høynes og tilgangen på kvalifisert transportpersonell til næringslivet kan sikres i årene framover.

3. Effektivisering av beslutningsprosessen i nordiske investeringsprosjekt

Staten utøver i alle de nordiske land sitt investerings-, vedlikeholds- og reguleringsansvar for trafikkinfrastrukturen gjennom ulike statlige forvaltningsmyndigheter. Felles for alle de nordiske land er imidlertid det sterke innslaget av regional- og lokal medvirkning i utformingen av investerings- og driftsplanene for transportinfrastruktur. Når ulike prosjekt skal gjennomføres på nasjonalt plan innebærer gjeldende behandlingsprosedyrer at et omfattende antall kommunale- og regionale myndighetsorgan skal medvirke i dette. Planleggings- og beslutningssystemet er derfor i første rekke tilpasset de rent nasjonale behovene, og har åpenbare svakheter overfor internordiske og andre internasjonale investeringsoppgaver.

På nordisk plan er det i første rekke vegtransportsspørsmål som nå blir behandlet. Luftfarts-, jernbane- og sjøfartsspørsmål har bare i begrenset utstrekning vært behandlet. En konsekvens av dette har også vært at koordineringen og samordningen mellom ulike transportformer i forbindelse med utviklings- og investeringsoppgavene ikke har en særlig framtrekkende plass i det løpende arbeidet.

I de siste årene har imidlertid regjeringene fortjenestefullt søkt å forsterke det nordiske samarbeidet på transportområdet gjennom forslag som har vært tatt opp i forbindelse med nordiske handlingsplaner for økonomisk og industrielt samarbeid. Men heller ikke i disse sammenhenger har det

hittil avtegnet seg noen klar transportpolitisk prioritering eller planlegging for Norden som helhet.

I løpet av 1980-årene har næringslivet gjennom sitt Scandinavian Link-konsept konkretisert investeringsplaner innenfor forslag til en samlet nordisk transportpolitikk.

Den nasjonale håndteringen av transportspørsmålene og det nordiske samarbeidet på transportområdet er på mange måter preget av sektoriell behandling og av at det er mange aktører på lokalt/regionalt nivå. Det synes å være vanskelig med de nåværende organisasjonsformer å få fram felles nordisk investeringsprogram både for det internordiske transportsystemet og for å styrke transportmulighetene til markedene i Europa forøvrig.

Vi mener derfor at det nå er behov for å utvikle den nordiske beslutningsprosessen og å inkludere næringslivet sterkere i dette arbeidet.

4. Finansieringsformene i nordiske investeringsprosjekt og forutsetningen for transportøkonomien

På nasjonalt plan finansieres infrastrukturinvesteringene og løpende vedlikehold og drift av transportsystemet i det vesentlige ved offentlige midler. Et interessant trekk i alle de nordiske land er at investeringsvolumet i løpet av 1990-årene har hatt en svak tilbakegang, mens vedlikeholds- og driftsutgiftene i perioden har steget.

Et avvik fra den statlige finansieringsformen utgjør Norge hvor en stigende andel av investeringene finansieres ved brukerbetaling (bompenger). Også i de øvrige nordiske land er imidlertid denne finansieringsformen under utredning. De store investeringsoppgavene vi nå står ovenfor i Norden motiverer sterkt for å finne fram til alternative finansieringsformer.

I tillegg til direkte investerings- og vedlikeholds- og driftskostnader støttes de ulike transportformene gjennom forskjellige subsidier og ulike former for skatte- og avgiftsreduksjoner. Gjennom tilskotts- og subsidieløspolitikken søker myndighetene å påvirke transportmønstret og transportadferden samtidig som det tilstrebes at transporttjenestene blir fordelt mellom ulike grupper og regioner.

Som finansieringsgrunnlag for transportinvesteringer anvendes i alle de nordiske land et stort utvalg av skatter og avgifter på transportmidler, drivstoff og anvendelse av transportinstallasjoner som flyplasser, havner o. l. Motorvognsavgiftene er for alle land en vesentlig del av statsinntektene og brukes på samme måte som subsidiene for å påvirke transportmønstret og transportadferden. I de senere årene er ytterligere avgiftsformer introdusert ved miljøavgifter som klart har det formål å påvirke transportadferden.

De økonomiske virkemidlene inngår som en vesentlig faktor i den transportpolitikk regjeringene legger opp i de enkelte land. I tillegg har myndighetene gjennomført direkte reguleringer særlig på yrkestrafikken i form av bestemmelser om adgangen til transportmarkedet (bevilgninger, konsesjoner, lisenser), reguleringer av driftsformer og produkter i form av standarder og normer, samt reguleringer av prisutviklingen (takster, gebyrer).

Både finansieringsformene, subsidieordningene, skatte- og avgifter og reguleringer er integrerte deler av en samlet nasjonal transportpolitikk og det synes å være vanskelig å endre på enkeltelementer i denne sammensatte politikken uten at det får konsekvenser for andre komponenter. Tran-

sportsektorens økonomi og innbyrdes konkurransesituasjon og ikke minst konkurranseevnen overfor andre land er sterkt påvirket av dette sett av nasjonale økonomiske og reguleringsmessige virkemidler.

Innenfor EF pågår nå et omfattende arbeide med å deregulere transportmarkedet, harmonisere skatte- og avgiftspolitikken, og samorde investeringsplanene og -formene. Dette har også påvirket det nordiske samarbeidet på transportområdet og spesielt når det gjelder regelverket knyttet til transportsektoren har de nordiske land på en fortjenestefull måte lagt opp til en parallell og samordnet utvikling med EF. Derimot er de nordiske land ikke kommet særlig langt i en samordning av skatte-, avgifts- og subsidiepolitikken. Heller ikke på investeringsområdet er de nordiske land hittil kommet særlig langt i samordningen.

5. Forslag til arbeidsplan

På bakgrunn av de synspunkter som er framført overfor, vil Stiftelsen for industriutvikling i Norden foreslå følgende arbeidsplan for investeringer i det nordiske transportsystemet og utvikling av det nordiske transportsamarbeidet:

De nordiske regjeringene bør innenfor det nordiske transportsamarbeidet legge opp følgende arbeidsprogram for 1990 – 2000:

Investeringsoppgaver

- 5.1 Beslutninger om utbygging av faste forbindelser over Øresund som inkluderer både veg- og jernbaneforbindelse.
- 5.2 Utbedringer av veg- og jernbaneforbindelsene mellom Oslo – Göteborg – Malmø.
- 5.3 Utbedringer av veg- og jernbaneforbindelsene mellom Oslo og Stockholm.
- 5.4 Utbygging av fast veg-/jernbaneforbindelse mellom Rødby – Puttgarden (Fehmar – belt).
- 5.5 Utbygging av tverrforbindelsen Trondheim – Sundsvall – Wasa – Helsingfors ved utbedringer av jernbane- og vegkapasiteten/ferjeforbindelsene.
- 5.6 Utbygging av vegforbindelsen Tromsø/Alta – Kemi – Helsingfors.
- 5.7 Utbygging av vegforbindelsen Tromsø/Alta – Torneå – Stockholm.

Planleggingsoppgaver

- 5.8 Utarbeide en nordisk plan for havneinvesteringer som kan sikre optimal kobling mellom sjø- og landtransport innen Norden og mellom Norden og Europa/oversjøiske markeder.
- 5.9 Utarbeide en nordisk plan for infrastrukturinvesteringer for Østersjøområdet som kan sikre rasjonelle transportløsninger og som grunnlag for et transportpolitisk samarbeid med de øvrige Østersjølandene.
- 5.10 Utarbeide en nordisk plan for infrastrukturinvesteringer i Vest-Norden-området som kan sikre rasjonelle transportløsninger for Færøyene, Island og Grønland.
- 5.11 Utarbeide en nordisk plan for infrastrukturinvesteringer på Nordkalotten som kan sikre rasjonelle transportløsninger og være grunnlag for transportpolitisk samarbeid med Sovjetunionen (Murmansk).

Organisasjonsoppgaver

- 5.12 Utarbeide et program for felles innenriks flyruter i Norden og felles nordiske tilbringerruter til de internasjonale flyplassene i Norden.
- 5.13 Utarbeide et program for etablering av felles nordiske driftsselskaper for jernbanetrafikken på gods- og passasjertrafikkområdet.

Forsknings- og utviklingsoppgaver

- 5.14 Utarbeide et flerårig nordisk program for transportforskning med hovedvekt på praktisk rettede utrednings- og utviklingsprosjekter om transportteknologi, miljø- og trafiksikkerhetsanalyser, transportøkonomi, transportorganisasjon, informasjonsteknologi.
- 5.15 Etablere et nordisk dokumentasjons- og informasjonssenter for nordisk og internasjonal transportinformasjon.
- 5.16 Etablere et nordisk kompetansesenter for utdanning og forskning innen materialadministrasjon og logistikk, og bygge ut samarbeidet mellom utdannings- og forskningsinstitusjonene i Norden på dette området.
- 5.17 Etablere et felles nordisk forsknings- og utviklingsinstitutt for storbytrafikk som kan arbeide både med teknologiske, organisatoriske og økonomiske løsninger på trafikkproblemene i storbyene.
- 5.18 Utarbeide et program for sterkere nordisk medvirkning i europeisk og internasjonale transportforskningsprogrammer.

Harmoniseringsoppgaver

- 5.19 Utrede forutsetningene for en nordisk harmonisering av subsidie-, skatte- og avgiftsformene og nivåene på gods- og passasjertransporten i lys av utviklingen i EF.
- 5.20 Harmonisere reguleringsbestemmelser på gods- og passasjertransportene i Norden i lys av utviklingen i EF.

Beslutningsprosessen

- 5.21 Revidere den nordiske transportavtalen fra 1972 med sikte på å effektivisere den nordiske beslutningsprosessen i forbindelse med felles nordiske investeringsoppgaver.
- 5.22 Forsterke kontakten med det nordiske næringslivet og den nordiske fagbevegelsen i forbindelse med felles nordiske investeringsoppgaver.

Finansieringsformer

- 5.23 Utrede og etablere alternative finansieringsformer i forbindelse med prioriterte nordiske investeringsoppgaver.

6. Arbeidsformer og prioriteringer

Stiftelsen for industriutvikling i Norden vil foreslå at de nordiske transportministrene i løpet av 1990 innkaller representative nordiske næringslivsinteresser og den nordiske fagbevegelsen til drøftinger og prioriteringer av et flerpunktprogram for nordiske transportinvesteringer og for å fastlegge arbeidsformene i dette flerpunktprogrammet. Under disse diskusjonene bør også beslutningsprosessen og finansieringsformene i forbindelse med felles nordiske investeringsoppgaver belyses. Siktet må være i kontakt med næringslivets- og fagbevegelsens representanter, å videreutvikle det investeringsprogrammet som er fastlagt i den nordiske hand-

lingsplanen som Nordisk Ministerråd har besluttet for perioden 1989–1992.

Stiftelsen for industriutvikling i Norden vil også foreslå at en felles nordisk investerings- og utviklingsplan på transportområdet legges til grunn for arbeidet med å konkretisere samarbeidsformene mellom EFTA og EF.

Oslo den 24 mars 1990

Stiftelsen for industriutvikling i Norden

Ulf Sundqvist

Styrets formann

Nordisk transportarbeiderefederasjon (NTF):¹

Federasjonen vill understreke betydelsen av de forslag som motionärerna framför. Transportnäringarnas infrastruktur kommer under nittioalet att kräva mycket omfattande investeringar. En upprustning och effektivisering av transporterna är en nödvändighet för att motverka den geografiska konkurrensnackdel de nordiska länderna har i förhållande till den europeiska marknaden. Samtidigt medför de ökande miljökraven nya restriktioner för transportsektorns utveckling.

En gemensam nordisk transportpolitik och investeringsprogram kan med stöd av samordnade nordiska forskningsresurser verksamt bidra till välfärdsutvecklingen i Norden och Nordiska transportarbeiderefederasjonen tillstyrker förslagen.

Stockholm den 29 augusti 1990

Nordiska transportarbeiderefederasjonen

Anders Lindström

Danmark

Trafikministeriet:

Som det fremgår af medlemsforslaget er der gennem de senere år allerede taget en række initiativer med henblik på at samordne den nordiske transportpolitik og at foretage en samlet nordisk vurdering af investeringsbehovet på transportområdet:

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 934/t om samordning av forskningsresurserna på transportområdet.

- transportministrenes principbeslutning fra november 1987,
- de to økonomiske handlingsplaner.
- projektet vedrørende infrastrukturinvesteringerne i Norden.

Transportministrenes principbeslutning er løbende blevet fulgt op gennem arbejdet i NET med henblik på at sikre en harmonisering af transportpolitikken i de nordiske lande som ligger på linie med udviklingen i det øvrige Europa.

Specielt for så vidt angår luftfartsområdet er der allerede i dag en udstrakt grad af samordning mellem myndighederne i Danmark, Norge, Sverige og Finland på den ene side og det øvrige Europa, navnlig i ECAC- og EF-regi, på den anden side.

Også for så vidt angår Københavns Lufthavn foregår der i dag en samordning med svenske og norske lufthavnsmyndigheder (Arlanda og Fornebu lufthavn) af visse trafikale og funktionelle spørgsmål med baggrund i det skandinaviske luftfartssamarbejde.

Vi ser gerne en fortsættelse af dette nordiske samarbejde og også en udbygning under forudsætning af, at det sker i tæt sammenhæng med arbejdet i de øvrige internationale organisationer, herunder EF, CEMT, ECAC/IACO, og uden svækkelse af den betydning, det europæiske samarbejde har i dag.

Samtidig vil vi også gerne videreføre det hidtidige nordiske samarbejde om mere konkrete problemstillinger på transportområdet. Det kan bl. a. nævnes, at miljøspørgsmål er et af de områder, som vil blive prioriteret højt i det fremtidige nordiske samarbejde på transportområdet.

Man kan imidlertid ikke komme bort fra, at der eksisterer en række forskelle landene imellem, og at der specielt for så vidt angår investeringsmidler og prioriteringen heraf må tages hensyn til nationale behov såvel i transportsektoren som i andre sektorer. En samlet fælles nordisk transportpolitik af bindende karakter er derfor næppe hensigtsmæssig ligesom det næppe vil være muligt at udarbejde et samlet nordisk investeringsprogram for transportsektoren.

Det bemærkes, at denne udtalelse også dækker *DSB*, ligesom den også er afhandlet med *Miljøministeriet*.

København, den 17. august 1990

Erling Christensen

Industrirådet:

På baggrund af tidligere principbeslutninger i Nordisk Råds Ministerråd, om at udvikle en plan for infrastrukturen i Norden og et fælles nordisk transportmarked, foreligger der allerede en omfattende produktion af udrædninger og forslag på området.

Til gengæld mangler den politiske og økonomiske opfølgning. Eksempelvis opfølgning på de fremlagte forslag til udbygning af jernbane- og vejforbindelser mellem Skandinavien og kontinentet.

Den væsentligste opgave må derfor bestå i nationalt at få truffet de nødvendige beslutninger og konkret at få koordineret de nationale investeringsprogrammer med de ovennævnte forslag til interskandinaviske forbindelser og tilslutning til kontinentet.

Forslag A 933/t vil næppe kunne yde noget afgørende bidrag til løsning af denne opgave.

København, den 5. september 1990

Jens Hennild

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd kan tilslutte sig forslaget om, at der snarest udarbejdes en fælles nordisk transportpolitik og et samlet nordisk investeringsprogram for transportsektoren.

Etableringen af EF's indre marked samt ændringerne i Østeuropa gør det særligt betydningsfuldt at knytte Norden trafikalt til det øvrige Europa, og dette vil kræve omfattende trafikinvesteringer i de kommende år.

I den sammenhæng skal Arbejderbevægelsens Erhvervsråd – ligesom i tidligere afgivne udtalelser – fremhæve betydningen af en fast Øresundsforbindelse og af, at Danmark – og dermed Norden – knyttes til et kommende europæisk højhastigheds-tognet.

København, den 31. august 1990

Frithiof Hagen

Transportøkonomisk Forening:

TØF er meget i tvivl om sin holdning til forslaget. Man kan sige, at sporene skræmmer.

De tidligere initiativer har været en uforpligtende addition af de enkelte landes infrastrukturplaner, bundet sammen af mange pæne nordiske ord. Nye ideer har der ikke været taget højde for. F. eks. nævnes et muligt prioritetsområde som Nordic Link (forbindelserne mellem Vestsverige, Sydnorge og Nordjylland) overhovedet ikke i "Økonomisk handlingsplan 1989 – 92".

Samtidig har landene ikke kunnet enes om centrale områder, hvor en samordning virkelig ville have betydning for transportbrugerne. Som ek-

sempel kan nævnes, at de nationale jernbaneselskaber af kommercielle grunde tilstræber en national optimering og hermed modvirker samarbejds kombiløsninger, der har en fælles nordisk interesse, også energi- og miljø-mæssigt.

Vælger man at gå konstruktivt ind i forslagens problematik, anbefaler TØF følgende fremgangsmåde:

1. Man tager udgangspunkt i de 7 områder, der er nævnt til sidst i forslaget, suppleret med enkelte emner, der ikke er så investeringsbetonede.
2. Man iværksætter et udredningsarbejde for hvert af dem for at få gennemanalyserede løsninger og forslag frem.
3. Forslagene debatteres af brugere og forskere, åbent og på tværs af landegrænser.
4. Resultatet af disse debatter udmøntes i sammenhængende forslag, der forelægges de enkelte landes regeringer, samtidigt og på samme måde.

En egentlig fælles eller i hvert fald samordnet nordisk transportpolitik kan få stor betydning for landene indbyrdes og især i international sammenhæng (EF, OECD m. fl.). Men samordnede principper for afgifter, konkurrencevilkår, miljøgrænseværdier, teknisk udvikling, forskning etc. vil have nok så stor en betydning som et investeringsprogram.

København, den 5. september 1990

(Ej sign.)

Danmarks Tekniske Højskole, Institut for veje, trafik og byplan, meddelar i skrivelse den 17 augusti 1990 att ärendet faller utanför institutets kompetensområde varför man avstår från att yttra sig.

Handelshøjskolen, Institut for trafik-, turist- og regionaløkonomi:

TTR finder forslaget interessant, men måske nok urealistisk i sin helhed.

Det kan jo ikke afvises, at det eneste nordiske initiativ på området, der har haft betydning for den faktisk førte politik, er Scandinavian Link-projektet.

Skal dele af medlemsforslaget lykkes, må der sættes *samme* styrke bag, såvel i ressourcer som i en bred kontaktflade.

Forslaget er for investerings- og infrastrukturfikseret. En principdebat om konkurrencevilkår, afgifter, miljøgrænseværdier, nødvendig forskning og teknisk udvikling og specielt tilpasningen til EF's politik er vigtigere.

Endvidere bør man ikke overse, at alle landene har tætbefolkede urbane områder og tyndtbefolkede områder, og at problemerne mere går på denne situation end de følger landegrænserne.

Hvis man er indstillet på at fremskaffe de nødvendige ressourcer og føre en åben debat på dokumenteret grundlag, kan TTR pege på følgende områder som særlig interessante:

1. Et fællesnordisk handlingsprogram, der lægger op til at løse problemerne fra Brundtland-rapporten (og den seneste skærpelse fra Sundsvall-mødet sept. 90).
2. Overvejelser og undersøgelser om transportbehov (person og gods) og mobilitet, set i lyset af 1.
3. Konflikten mellem fremtidens logistikkrav, der indebærer hyppigere og mindre transporter, og ressourceforbruget til transport.
4. Hvordan får man skred i udviklingen af kombi-transporter? Nødvendige ændringer i jernbaneselskabernes organisation og politik. Betydningen af strukturændringer i resten af godssektoren og mulig privatisering.
5. Politikken på havne-, færge- og nærskibsfartsområdet, der hverken på nationalt, nordisk eller europæisk plan er særlig målrettet eller konsekvent, trods den centrale betydning for de nordiske lande.
6. Udnyttelse af Jyllandsvejen (Nordic Link) i et regionalt samarbejde mellem Sydnorge, Vestsverige og Jylland.

København, den 25. september 1990

(Ej sign.)

Finland

Trafikministeriet:¹

Trafikministeriet har granskat Nordiska rådets medlemsförslag och konstaterar följande i sitt utlåtande:

På basen av Nordiska rådets *rekommendation nr 19/1984* arbetade under Nordiska ämbetsmannakommittén för transportfrågor (NÄT) 1984–88 en projektgrupp med uppgift att genomföra en jämförande undersökning av trafikpolitiken i de nordiska länderna. Ett NKTF-seminarium kring ämnet hölls i februari 1987. Vid sin behandling av utkastet till projektets slutrapport i februari 1988 konstaterade NÄT att rapporten utgjorde en viktig informationskälla och ett stöd för fortsatt samarbete på både nordiskt och vidare internationellt plan. Det konstaterades också att de frågor som i slutrapporten togs upp som särskilt viktiga redan behandlades antingen i NÄT:s eller annan regi.

NÄT konstaterade också att frågan om harmonisering av transportpolitiken hade fått en väsentligt annan karaktär efter rekommendationens tillkomst. Införandet av den gemensamma transportpolitiken inom EG

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

samt de harmoniserings- och liberaliseringsåtgärder som hade beslutats eller avsågs beslutas på grund därav gjorde nämligen att det numera inte längre var aktuellt att harmonisera den nordiska trafikpolitiken utan det gällde närmast att anpassa den efter den utveckling som skedde ute i Europa.

På grund härav beslutade de nordiska transportministrarna i november 1987 att mellan de nordiska länderna skall hindren dem emellan på landtransportområdet avvecklas samt att detta skall ske i parallellitet med motsvarande utveckling inom EG. En särskild beredningsgrupp under NÄT tillsattes för detta ändamål.

Gruppen har sedermera lagt fram ett antal viktiga förslag som antingen redan har antagits eller håller på att behandlas inom ministerrådet.

Vad gäller infrastruktur- och miljöfrågorna kan konstateras att motsvarande grupper under NÄT finns också för dessa ändamål. Samtliga grupper bevakar utvecklingen i såväl Norden som andra delar av Europa.

Det är uppenbart att största delen av resurserna under de kommande åren måste ägnas åt EG- och EES-arbetet. Trafikministeriet anser därför att det redan av rent praktiska skäl knappast är möjligt att genomföra de förslag som har lagts fram i medlemsförslaget. På den andra sidan leder tillkomsten av ett EES- eller motsvarande avtal automatiskt till harmonisering av de delar i de nordiska ländernas transportpolitik som hittills inte harmoniserats men som förutsätts bli harmoniserade på internationellt plan. Trafikministeriet anser därför att medlemsförslaget inte behöver leda till några konkreta åtgärder.

Helsingfors den 30 augusti 1990

Juhani Korpela

Kanslichef

Markku Lehtinen

Konsultativ tjänsteman

Ålands landskapsstyrelse har i skrivelse den 3 oktober 1990 förklarat att man inte har för avsikt att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Statens tekniska forskningscentral:¹

Som sitt yttrande konstaterar Väg- och trafiklaboratoriet vid Statens tekniska forskningscentral att det är en mycket stor och tidskrävande uppgift att utarbeta en gemensam nordisk transportpolitik och ett samlat

¹ Ytrandet översatt från finska.

nordiskt investeringsprogram för transportsektorn. För trafik- och transportsektorn är nordiskt samarbete i olika former hela tiden aktuellt och i än större utsträckning torde detta framgå av de övriga remissvaren. För närvarande är det synnerligen aktuellt att bevaka samnordiska intressen, eftersom flera förändringar har skett och fortfarande sker inom trafiksektorn. Dessa ändringar sammanhänger med de i förslaget nämnda framtidsperspektiven, logistikutvecklingen och miljöfrågorna.

Både samnordisk trafikpolitik och trafiksektorns investeringsprogram förutsätter forskning i en betydande omfattning. För att trafikpolitik och investeringsprogram skall kunna utarbetas på basen av tillräckliga kunskaper och med en helhetssyn borde forskningsaktiviteten inom trafiksektorn i Norden omedelbart ökas. Bäst kunde detta ske genom att anslagen för trafik- och transportsektorn inom ministerrådet ökas.

Forskningsverksamheten skulle kunna koncentreras på forskningsprogram kring följande helheter:

- framtidsforskning kring trafik och transport så att olika transportslags utveckling granskas med hänsyn till förändringar och den tekniska utvecklingen i synnerhet när det gäller telekommunikationerna inom EG
- utvecklandet av logistiken för transport av industriprodukter
- trafikens miljöpåverkan med hänsyn till kraven på Mellaneuropas tätbebyggda områden samt miljöförhållandena i Norden.

Helsingfors den 27 augusti 1990

Statens tekniska forskningscentral

Esko Kankare

Laboratoriechef,
professor

Veli Himanen

Specialforskare

Industrins centralförbund:¹

Samarbetet mellan de nordiska länderna på transport- och trafikområdet har långa traditioner. Förutom till internationella organ utanför Norden har de nordiska länderna av tradition sinsemellan upprätthållit såväl officiella som icke-officiella samarbetsrelationer. Centralförbundet anser dock att det just i dag – då i synnerhet EES-förhandlingarna pågår – inte är ändamålsenligt med en samnordisk transportpolitik i skyndsam ordning och ett samnordiskt investeringsprogram för transportområdet. Centralförbundets transportpolitiska målsättning är att man även på transport-

¹ Yttrandet översatt från finska.

och trafiksektorn borde skapa ett så starkt och täckande EES-område som möjligt.

Skulle en uppskisserad EES-överenskommelse dock inte åstadkommas eller visa sig bristfällig till en del, bör skapandet av en samnordisk transportpolitik och investeringsprogram tas i betraktande från nya utgångspunkter.

Helsingfors den 31 augusti 1990

Industrins centralförbund

Esa Tommila

Direktör

Norge

Miljøverndepartementet:

Miljøverndepartementet har vurdert forslaget ut fra et miljøpolitisk hensyn. Til grunn for departementets vurdering ligger St.meld. nr. 46 (1988–89) "Miljø og utvikling" hvor regjeringens miljømål er skissert.

Stortinget har ved behandlingen av nevnte St.meld. fastsatt en rekke miljømål, og det er flere av disse som Norge internasjonalt har forpliktet seg til å nå. Departementet finner derfor grunn til å påpeke at det må legges opp til en transportpolitikk som best mulig lar seg forene med disse miljømålene.

I en felles nordisk samferdselspolitikk og i et samordnet investeringsprogram hvor det skal tas hensyn til miljø, effektivitet og økonomi, må det legges vekt på å velge transportformer som har de laveste kostnadene for å utføre arbeidet, herunder også miljøkostnadene.

Ved behandlingen av St.meld. nr. 46 (1988–89) trakk Stortinget opp følgende hovedretninger for den fremtidige fordelingen mellom transportformene:

- øke kollektivtransportens andel og styrke jernbanens rolle i persontransporten i de store byområdene
- redusere bilbruken i byene
- få mer gods over på jernbanen på lengre strekninger og styrke persontransporten på hovedstrekningene.

Departementet vil spesielt fremheve jernbanen som en miljøvennlig transportform. Det er for innenriks samferdsel her i landet dokumentert at jernbanen er den miljømessige mest gunstige transportformen, målt både i utslipp pr. tonnkilometer og pr. passasjerkilometer. Dette gjelder spesielt for elektrisk drevet jernbane, men også for dieseldrevet. Av denne grunn anser departementet det ønskelig at jernbanens stilling styrkes, bl. a. gjen-

nom investering i og tilrettelegging for høyhastighetstog. Likeledes mener vi godstransport på bane har et betydelig potensiale.

Videre vil departementet påpeke at det fremtidige transportbehovet ikke bare kan sees på som en gitt størrelse som ikke kan påvirkes. Det fremtidige transportbehovet kan i stor grad påvirkes gjennom en bevisst lokaliseringsspolitikk. Lokaliseringsspolitikken vil også være en avgjørende forutsetning for at et område lett kan betjenes med kollektive transportmidler.

På denne bagrunn vil Miljøverndepartementet støtte intensjonene i medlemsforslaget. Dog foreslår departementet et tillegg i forslaget ordlyd: "att skyndsamt utarbete en miljövänlig gemensam nordisk transportpolitik och ett samlat investeringsprogram för transportsektorn" og at overskriften endres tilsvarende.

Oslo, 29. august 1990

Trygve Hallingstad

Kari A. Olsen

Samferdselsdepartementet:

 Departementet antar at en generell og fullstendig samordning av de nordiske lands transportpolitikk neppe er verken realistisk eller hensiktsmessig. Mange forhold er ulike og krever lokale løsninger og tilpassinger.

Det er imidlertid også vesentlige sider hvor det med fordel kan legges økt vekt på samordning. En vil her særlig fremheve

- viktige infrastrukturinvesteringer som har betydning for transport mellom landene og ut av Norden. Herunder kan en peke på trafikkprognoser og andre forutsetninger som legges til grunn for investeringene
- rammebetingelser for transportbedrifter og transportkjøpere
- samarbeid mellom de statlige jernbaneselskaper
- miljøpolitikk, særlig bruk av virkemidler som avgifter, tekniske krav m. v.
- samlet opptreden i arbeidet med tilpassing til EF (EØS-forhandlingene) og den transportpolitiske utvikling i Europa

Samarbeidet om felles miljømål og derav følgende transportpolitiske konsekvenser, virkemiddelbruk, avgifter m. v. er f. eks. viktige for å oppnå felles vurderinger av behov for vegkapasitet, jernbanesatsing osv.

Det kan ut fra ovenstående bli tale om koordinerte beslutninger, men ikke minst også om utveksling av informasjon og samarbeid når det gjelder analyser, forutsetninger og vurderingsgrunnlag for viktige beslutninger.

Samferdselsdepartementet antar at disse hensyn bør kunne ivaretas ved å bygge videre på de etablerte samarbeidsformer, ved felles utredningsprosjekter osv.

Oslo, 6. september 1990

Knut Rønning

Magnus Bøen

Næringslivets hovedorganisasjon:

Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd har tidligere truffet prinsippbeslutninger om å utvikle en plan for infrastruktur i Norden og et felles nordisk transportmarked. I medlemsforslag A 933/t foreslås det å utarbeide en "gemensam nordisk transportpolitikk". I hh. til våre vurderinger vil et slikt arbeid neppe ha stor nytteverdi og kan lede til et stort dokument uten særlig konkretisering og gjennomslagskraft. Skal det skapes en nordisk transportpolitikk må dette primært skje gjennom den løpende transportpolitiske debatt og beslutninger som fattes i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd.

Flere elementer i et nordisk investeringsprogram er allerede godt utredet, men mangler politisk/økonomisk oppfølging og prioritering. Dette gjelder bl. a. en opprustning av vei- og baneinvesteringene mellom Skandinavia og Kontinentet, og organisering av et nordisk kombi-transportopplegg.

Etter vårt skjønn består den største utfordringen i å koordinere de nasjonale investeringsprogrammene i tid og ressurser med de grensekryssende investeringsobjektene. Det er en meget krevende oppgave fordi det innebærer en oppmykning av tradisjonelt strengt bundne nasjonale formål og prioriteringer. For å makte dette må det letes etter utradisjonelle fremgangsmåter.

Næringslivet i Norden har lagt ned betydelige ressurser i utredning av investeringsoppgaver med stor samfunnsøkonomisk lønnsomhet, og vil kunne medvirke også ved utforming av finansieringsmodeller m. v. for å få prosjektet realisert.

Flere av punktene i medlemsforslaget kan med fordel tas opp i et arbeid med samordning av forskningsressursene på transportområdet i Norden. Det gjelder bl. a. kartlegging av de framtidige transportbehovene, definering av et miljøvennlig transportsystem og transportenes integrasjon i industriens produksjonsplanlegging og distribusjon. Kfr. uttalelse til A 934/t (ang. samordning av forskningsressursene på transportområdet).

Vår uttalelse er utarbeidet i samarbeid med *Transportbrukernes fellesorgan*.

Oslo, 16. august 1990

Næringslivets hovedorganisasjon

Helge Fredriksen

Direktør

Transportøkonomisk institutt:

Forslaget om at det snarest bør utarbeides en felles nordisk transportpolitikk er begrunnet med ønskeligheten av å lette betingelsene for internordisk varebytte og å styrke Nordens konkurransevne overfor EF.

Gode transportmuligheter for internasjonale varestrømmer er selvsagt en betingelse for å nå disse mål. Det tilsier en viss nordisk koordinering av både infrastruktur og transportavvikling når det gjelder disse varestrømmer. I forslaget er det også pekt på en prinsippbeslutning fra 1987 om at det bør utvikles et felles nordisk transportmarked. Det berører i særlig grad driftsbetingelser for henholdsvis innen- og utenlandske transportutøvere.

Vårt syn på det foreliggende forslag er at det går langt ut over det behov som ligger i premissene. Et lands transportpolitikk inkluderer alle de virkemidler staten bruker for å utvikle landets transportstruktur i ønsket retning. Det gjelder f. eks.:

- Offentlige infrastrukturinvesteringer (bevilgninger og standardvalg)
- Offentlig drift av transportmidler
- Subsidierting – hva skal subsidieres, subsidieringsnivå, subsidieringsmåter
- Avgifter på transport – hva slags avgifter, avgiftsnivå
- Direkte reguleringer basert enten på ønsker om behovsvurdert tilbudsbegrensning eller på ønsker om høy teknisk transportstandard.

Innenfor alle disse virkemiddelfelter er det store variasjoner mellom de nordiske land. Det er dokumentert i "Trafikpolitiken i Norden", NORD 1988: 13.

En samordning av landenes transportpolitikk, bare fordi samordning stort sett regnes som noe positivt, har neppe særlig verdi. På flere av de ovennevnte virkemiddelfelter er det vanskelig å se noe umiddelbart behov for samordning, selv om den politikk enkelte land fører kan virke mindre rasjonell enn politikken i andre land. Eksempelvis nevnes de prinsipper som landene har for opprettholdelse av ulønnsomme jernbanestrekninger, subsidiertingpolitikk i ferge drift, rabattsystemer i kollektiv persontrafikk, regulering av personbilbruk i byområder, avgifter på innenlandsk ruteflyg-

ing osv. Å prøve å komme frem til forslag om samordning av landenes politikk på slike områder, synes lite nyttig.

Det finnes imidlertid klart områder innenfor samferdselspolitikken hvor det er ønskelig med en viss nordisk samordning. Det gjelder fremfor alt infrastrukturinvesteringer for internasjonale transportstrømmer og forskjellige transportpolitiske bestemmelser som vedrører internasjonale transport: f.eks. avgifter for lastebiltransporter, driftsvilkår for henholdsvis innen- og utenlandske transportutøvere, omlastningsforhold, takster og fordelingsprinsipper for fraktinntekter.

Etter vårt syn, bør man i første omgang nøye seg med et forprosjekt med sikte på å klarlegge for hvilke deler av transportpolitikken det er ønskelig med mer samordning og som gir begrunnelser for hvorfor samordning er ønskelig. Så kan man i annen omgang ta fatt på å utarbeide konkrete samordningsforslag på de forholdsvis begrensede områder hvor forprosjektet påviser behov for mer samordning.

Oslo, 15. august 1990

Transportøkonomisk institutt

Ivar Sørlie

Instituttssjef

Sverige

Vägverket:

Norden utgör geografiskt, kulturellt och socialt en naturlig enhet. De nordiska ländernas transportpolitik har därför en mängd naturliga beröringspunkter; det gäller framförallt behovet av vittförgrenade transporter, utvecklingen av de nordiska tvärförbindelserna, förbindelserna till övriga Europa och den nordiska synen på trafikens miljöproblem.

Samtliga nordiska länder är glesbefolkade i ett europeiskt perspektiv. Transportnätet måste vara vittförgrenat om hela Norden skall kunna ha likartade levnadsvillkor. Det enda transportnät som kan uppfylla Nordens interna krav på geografisk flexibilitet är vägnätet. Vägtransporter kommer för all överskådlig framtid att vara det dominerande transportmedlet i Norden.

För att öka de internordiska kontaktmöjligheterna krävs en utveckling av de nordiska tvärförbindelserna. Eftersom vägnätet även i framtiden kommer att vara Nordens viktigaste transportnät krävs en upprustning av det internordiska vägnätet. En satsning på det internordiska vägnätet skulle kunna ge betydande regionala utvecklingsmöjligheter och nordiska samordningsfördelar.

Norden är en del i ett Europa i utveckling och omvandling. Norden är kulturellt och socialt en naturlig del av Europa; geografiskt ligger Norden utanför Europas utvecklingscentrum. Vikten av snabba och säkra transporter mellan Norden och övriga Europa kan inte överskattas. I ett central-europeiskt perspektiv knyts förhoppningar till bl. a. ett snabbtågnät som skall lösa de centraleuropeiska trafikproblemen. Det är viktigt att länka det nordiska transportsystemet på bästa sätt till övriga Europas transportsystem.

Invånarna i de nordiska länderna har länge varit miljömedvetna; inom miljöpolitiken bör betydande samordningar kunna ske. Sverige har nyligen infört miljöavgifter på drivmedel för vägfordon och flyg; för närvarande diskuteras miljörelaterade landningsavgifter för flyget och d:o hamnavgifter för sjöfarten. Avgifterna kommer att styra transportsystemen mot en miljövänlig och energisnål utveckling med incitament till teknisk utveckling. Ett effektivt anammande av miljöavgifter som ett miljöpolitiskt styrmedel skulle underlättas med en gemensam nordisk plattform. En sådan plattform skulle också underlätta kontakterna med övriga Europa.

Vägverket anser att det är väsentligt med utvecklade internordiska tvärförbindelser och förbindelser med Europa. Men ett samlat nordiskt investeringsprogram är endast meningsfullt om finansieringen löses. Vägverket anser att avsaknaden av en strategi för att finansiera infrastrukturens vidmakthållande och utveckling för framtiden är den mest alarmerande signalen för Nordens roll i framtidens Europa.

I framtidens Europa kommer kunskap och kompetens att spela en allt större roll. Ett ökat nordiskt samarbete är önskvärt inom såväl forskning som utbildning. Samarbetet bör kunna leda till betydande fördelar tack vare den gemensamma nordiska bakgrunden med likartade problemställningar.

Vägverket anser emellertid att den generella transportpolitiken och strategin för infrastrukturens utveckling bäst utformas nationellt med hänsyn till Norden och övriga Europa. Vägverket tror att *en* gemensam transportpolitik och investeringsplan är ett mycket svåruppnåeligt om ens önskvärt mål.

Däremot finns stora fördelar med ett nordiskt samarbete vad avser gemensamma analyser. Vägverket ser med största intresse fram mot Transportøkonomisk institutt i Oslo analys av en gemensam infrastrukturplan.

- Det nordiska samarbetet bör i framtiden koncentreras på
- analysen av de internordiska transportbehoven och på skapande av effektiva miljöanpassade nordiska tvärförbindelser. En sådan analys måste göras med en helhetssyn på de olika transportmedlens möjligheter
  - analysen av integrationen mellan det nordiska transportsystemet och övriga Europas transportsystem

- att säkra finansieringen av nordiska tvärförbindelser och förbindelserna med Europa
- att skapa gemensam nordisk miljöplattform som stimulerar den tekniska utvecklingen mot nya vägfordon och miljövänligare infrastruktur samt
- forskning och utbildning inom infrastrukturuområdet.

Stockholm den 4 september 1990

Per Anders Örtendahl

Sjöfartsverket:

Sjöfartsverket anser att arbetet med anpassning till Europamarknadens avreglering på transportområdet fram till 1993 måste ges företräde i förhållande till en specifik nordisk transportpolitik. Först därefter kan avgöras om några trafikpolitiska frågor lämpligen harmoniseras på nordisk bas.

Av Nordiska ministerrådet initierat uppdrag angående infrastrukturinvesteringar i Norden kan – i likhet med motsvarande kartläggningar för CEMT – ge värdefullt underlag för att bedöma om särskilda infrastrukturfrågor då skall tas upp från ett nordiskt perspektiv.

Motionärerna framhåller – som ett särskilt område att beakta – frågan om gemensam hamnpolitik för att möta konkurrens från kontinenthamnarna.

Sjöfartsverket bedömer att – när Danmark nu avreglerar hamnväsendet – de nordiska hamnarna alltmer arbetar utifrån lika och affärsmässiga villkor. Härigenom utjämnas således institutionella olikheter. Sjöfartsverket har svårt att se möjligheter att med en gemensam hamnpolitik genomföra konkurrensbegränsningar i förhållande till andra europeiska hamnar.

I detta ärende har samråd förevarit med Svenska hamnförbundet.

Stockholm den 22 augusti 1990

Kaj Janérus

Wille Ringborg

Transportrådet:

Norden är befolkningsmässigt en mindre tung region i ett europeiskt perspektiv. Samtidigt kan konstateras att de nordiska länderna är starkt beroende av en alltmer växande utrikeshandel. Utvecklingen av handeln och därmed sammanhängande krav på goda transportmöjligheter har avgörande betydelse för den ekonomiska utvecklingen och välbefindandet i Norden. Ett effektivt och modernt transportsystem som knyter samman Norden med övriga delar av Europa utgör en grundförutsättning för att de

nordiska länderna i större utsträckning skall kunna integreras i en gemensam europeisk marknad. Det väckta förslaget om en samordnad nordisk transportpolitik syftar till att förstärka de samarbetsformer som redan existerar inom kommunikationsområdet.

Transportrådet ställer sig positiv till förslaget om åtgärder för att främja en gemensam nordisk transportpolitik. Det är angeläget att en gemensam grundsyn kan formuleras vad gäller kommunikationssystemens utbyggnad speciellt med hänsyn till kraven på en ökad integrering inom Europa. Transportrådet bedömer att en samordnad transportpolitik utgör en naturlig fortsättning på det arbete som pågår för att uppnå harmonisering till de olika regelsystem som gäller för EG.

I förslaget från Nordiska rådet redovisas ett antal frågeställningar som särskilt bör belysas när politiken skall formuleras. De framtida transportbehoven och de olika transportgrenarnas utvecklingsmöjligheter utgör väsentliga baselement i en gemensamt formulerad transportpolitik. Transportrådet bedömer för sin del att frågeställningar kring framtida transportbehov och utvecklingsmöjligheter har mycket nära anknytning till förslaget om en nordisk samordning av forskningsresurserna på transportområdet. Om Nordiska ministerrådet beslutar om en sådan samordning av forskningsresurserna bör det vara en naturlig fråga för transportforskarna att tillsammans med berörda myndigheter klarlägga behov och utvecklingsmöjligheter inom sektorn.

Transportrådet vill särskilt understryka vikten av att miljö- och energi-aspekterna vägs in på ett lämpligt sätt i transportpolitiken. De förslag och idéer till miljöförbättrande åtgärder inom transportsektorn, vilka bl. a. diskuteras vid den europeiska transportministerkonferensen (CEMT), bör med fördel kunna vidareutvecklas inom ramen för en gemensam nordisk transportpolitik.

Transportrådet vill vidare i sammanhanget nämna det arbete som bedrivits sedan mitten av 1980-talet vid myndigheten för att de materialadministrativa principerna skall kunna få en ökad spridning till näringslivet och omsätts i praktisk handling som en integrerad del av den industriella processen. Det är självklart att det logistiska tänkandet även måste få en spridning när det gäller internationella transporter. I en gemensamt formulerad transportpolitik måste det vara en viktig uppgift att skapa förutsättningar för tillämpningar av ett materialadministrativt tänkande för transporter inom den vidgade europeiska marknaden.

Transportrådet bedömer att förslaget om ett samlat nordiskt investeringsprogram för transportsektorn har ett klart värde. Ett sådant investeringsprogram bör innehålla vissa grundläggande strategier för investeringsplaneringen i de nordiska länderna i likhet med vad som tidigare gemensamma handlingsprogram tagit upp. Med en gemensam grundsyn för utbyggnaden av infrastrukturen inom kommunikationssektorn bör förutsättningar skapas för att statsmakterna i de enskilda länderna skall kunna

formulera direktiv till trafikverken så att verkens agerande leder till en nordisk harmonisering av investeringsplanerna. Planeringen bör ha som målsättning att uppnå en tids- och kvalitetsmässig samordning så att en rationell utbyggnad kan ske av transportnätet över riksgränserna i Norden.

Transportrådet avstyrker tanken på ett överstatligt planeringsorgan som i enskildheter styr prioriteringar i investeringsprogram upprättade på nationell basis. Utvecklingen av metodik för investeringsplanering, prognosunderlag och konsekvensbeskrivningar är däremot naturliga frågor i en vidgad samnordisk transportpolitik.

Stockholm den 24 augusti 1990

Claes-Eric Norrbom

Anders Torbrand

Statens järnvägar (SJ):

SJ ställer sig i huvudsak positiv till förslaget. Enligt SJs uppfattning bör dock arbetet särskilt beakta förutsättningar och möjligheter för en enhetlig transportmarknad. Vilka juridiska och administrativa hinder finns i dag och hur kan dessa undanröjas? Enligt förslaget skall även snabbtågsfrågor behandlas och kopplingen till den europeiska infrastrukturen. SJ vill i det sammanhanget informera om att de nordiska järnvägsföretagen har beslutat att gemensamt utarbeta en nordisk utvecklingsplan. Denna skall innefatta såväl utveckling av inomnordisk trafik som trafik mellan Norden och övriga Europa. Den nordiska planen är tänkt att presenteras under våren 1991. Således är det lämpligt att ministerrådets arbete inriktas på att skapa förutsättningar för trafikföretagen att verka. Härvid har infrastruktursatsningarna en avgörande betydelse.

Tidplanerna för de båda arbetena synes således stämma väl överens. För att bl. a. undvika dubbelarbete är det emellertid viktigt att SJ har möjlighet att på något sätt följa Nordiska ministerrådets arbete.

Stockholm den 28 augusti 1990

Stig Larsson
Generaldirektör

Luftfartsverket:

Förslaget anknyter till ministerrådets uppdrag till Transportøkonomisk institutt att utarbeta en plan för infrastrukturinvesteringarna i Norden. Detta följde på ett tidigare medlemsförslag (A 771/t), som luftfartsverket tidigare yttrat sig över.

Från allmänt transportpolitiska synpunkter vill luftfartsverket instämma i bedömningen att en nordisk helhetssyn är önskvärd, samtidigt som de nordiska transportfrågorna måste ses i ett europeiskt perspektiv. En nordisk samverkan inom dessa områden har gamla traditioner och behövs också i framtiden. Med hänsyn till ländernas skiftande behov och förutsättningar och de olika transportslagens skilda behov förefaller det emellertid svårt att tänka sig "en gemensam nordisk transportpolitik" annat än i form av föga förpliktande allmänna uttalanden om tillfredsställande transportförsörjning, miljöhänsyn o. dyl.

Från specifikt luftfartspolitiska synpunkter vill luftfartsverket framhålla följande.

Luftfartens infrastruktur är liksom sjöfartens i huvudsak knuten till vissa punkter – flygplatser och anläggningar för flygtrafikledning. Samordningsbehoven är därför andra (och antingen svagare) än när det gäller fasta transportvägar som järnväg, väg, rörledning och kabel. Flyglinjenätet är alltså flexibelt i den meningen att linjer kan inrättas mellan godtyckliga punkter i flygplatssystemet och att linjerna kan läggas ner utan att stora värden lämnas outnyttjade.

Med undantag av vissa regionalpolitiskt motiverade linjer inom de enskilda länderna och i någon mån i grannlandstrafiken formas linjenätet inte genom myndighetsbeslut. Utvecklingen har snarast inneburit att man i allt större utsträckning lämnat åt flygföretagen och marknaden att bedöma vilken trafik man vill etablera. Den politiska viljan att anpassa det svenska regelverket till EG:s har redan vidgat ramarna för flygbolagens agerande. För de skandinaviska länderna har SAS-samarbetet sedan 1951 varit av centralt luftfartspolitisk betydelse, och detta påverkas numera av Danmarks medlemskap i EG. Mot denna bakgrund kan en gemensam nordisk transportpolitik inte omfatta en total koordinering av den internationella luftfartspolitiken i de fem länderna.

Även när det gäller inrikesflyget förefaller betydelsen av politisk styrning och myndighetsbeslut för linjenätets utformning snarast att komma att minska. I Sverige kommer detta att ske om konkurrenskommitténs förslag om ökad konkurrens (SOU 1990: 58) leder till åtgärder.

Mot bakgrund härav bedömer luftfartsverket behovet av och möjligheterna för en gemensam nordisk transport-politik på luftfartens område som små. Detta innebär givetvis inte att existerande samverkansformer på skilda delområden inte skulle kunna både bestå och vidareutvecklas.

När det gäller den särskilda frågan om ett samlat nordiskt investeringsprogram för transportsektorn vill luftfartsverket hänvisa till det ovan gjorda påpekandet om den flexibilitet som flygtrafikens utnyttjande av

infrastrukturen innebär. Pågående arbete i Sverige med en samordnad investeringsplanering ger heller inte verket anledning att ändra den bedömning som gjordes i det inledningsvis nämnda yttrandet 1986:

Utan att ha en fullständig överblick av planeringsläget på transportområdet i de nordiska länderna måste luftfartsverket, bl. a. utifrån erfarenheterna av de svenska trafikpolitiska "uppföljningsprojekten", uttala tvivel på möjligheterna att på grundval av föreliggande nationellt planmaterial allsidigt belysa de långsiktiga konsekvenserna av olika utvecklingsstrategier inom kommunikationssektorn. Detta förefaller snarare att vara en uppgift för ett större forskningsprojekt. Först när ett sådant genomförts finns ett underlag för en verklig diskussion om huruvida en samlad plan för de fortsatta infrastrukturinvesteringarna i Norden kan och bör tas fram.

Stockholm den 24 augusti 1990

Bengt A. W. Johansson

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) avstår i skrivelse av den 18 juni 1990 från att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Svenska vägföreningen:

Förslaget

Medlemsförslaget understryker behovet av en gemensam nordisk transportpolitik och ett samlat nordiskt investeringsprogram på transportområdet sett i ett Europaperspektiv. Mot bakgrund av de nordiska transportministrarnas beslut 1987, omskapandet av en gemensam nordisk transportmarknad och ministerrådets uppdrag till Transportøkonomisk institutt i Oslo att utarbeta en "plan för infrastrukturinvesteringarna i Norden", bör enligt medlemsförslaget särskilt beaktas

- de framtida transportbehoven
- de olika transportgrenarnas utvecklingsmöjligheter
- transporterens integrering i industriproduktionen
- miljöaspekterna
- hur ett nordiskt transportsystem kan knytas ihop med EGs satsningar på utbyggnad av infrastruktur och snabbtåg
- hur tvärförbindelserna i Norden kan utvecklas
- förutsättningarna för en gemensam nordisk hamnpolitik för att möta tillväxten i utskepningen av nordiska produkter via centraleuropeiska hamnar.

Framtida transportbehoven styrande

Vägföreningen instämmer i förslagets analys och särskilt den klarsynta inställningen att de framtida transportbehoven skall var vägledande för investeringar i infrastrukturen.

Praktiskt taget alla utredningar och analyser som presenterats de senaste 10 åren ger vid handen att transportererna kommer att öka. Ökningstakten hänger nära samman med konjunkturutvecklingen i det europeiska integrationsarbetet inom ramen för den gemensamma marknaden. Även den snabba omvandlingen i Östeuropa kommer, i accelerande tempo, att föra med sig ökade transportbehov. Utbyte av varor och tjänster är i själva verket en av de fundamentala principer varpå integrationsarbetet bygger. Tillgänglig och samstämmig forskning visar på en tendens till ökning av snabba transporter av alltmer förädlade produkter i något mindre satsvisa volymer samtidigt som persontransporterna ökat mycket snabbt.

I de två ekonomiska handlingsplaner som ministerrådet lagt fram understryks detta och, såsom rådsledamöterna framhåller i sitt förslag, prioriteras ett nordiskt deltagande i det tillväxtskapande internationella integrationsarbetet inom just transportsektorn.

Vidare har ministerrådet anfört att uppdraget till Transportøkonomisk institutt innebär att ett huvudlänksystem och definierade transportkorridorer mellan regioner kommer att utpekas.

Svenska vägföreningen anser att det redan finns en betydlig eftersläpning i infrastrukturinvesteringarna, vilket ytterligare understryker behovet av en mycket målmedveten satsning på ett konkret utförande av de investeringsförslag som kommer att föreslås av de olika pågående utredningarna och studierna.

Svenska vägföreningen anser det nödvändigt med en samordnad nordisk infrastruktur för att på bästa sätt ta tillvara de fördelar som ett integrerat samarbete med den europeiska gemenskapen ger. Det får också anses vara något av en moralisk skyldighet från de nordiska länderna att i ett ömsesidigt utbyte med övriga europeiska länder kunna tillhandahålla en transportstruktur anpassad efter behoven. En gemensam strategi på detta område kan också komma att uppfattas som en styrka i det hårdare internationella konkurrens klimat som kan förutses.

Stockholm den 31 augusti 1990

Svenska vägföreningen

Lars-Gunnar Tannerfors

Verkst. direktör

Biltrafikens arbetsgivareförbund:

Biltrafikens arbetsgivareförbund är det arbetsgivarförbund inom Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) som organiserar den svenska nationella och internationella gods- och persontransportverksamheten på landsväg.

Transportpolitiken skall möjliggöra och underlätta för människor och varor att flyttas inom och mellan länder.

Transportpolitiken är effektiv bara om den verkar för en teknisk, ekonomiskt och juridiskt sett "gränslös" värld. Multinationella lösningar kan här skapa avsevärda stordriftsfördelar.

En särskild "nordisk" transportpolitik kan vi tillstyrka endast under förutsättning att det är fråga om exklusivt nordiska problem. I alla andra fall måste transportpolitiken sträva mot mycket större mål. En EG-anpassning i linje med Sveriges arbete med harmonisering av nationella regelkomplex måste vara riktpunkten för all transportpolitik.

Medlemsförslaget om samordnad nordisk transportpolitik har drag av "bytänkande". Ett aktivt arbete inom ramen för en europeisk (dvs. EG) transportpolitik kommer att avsätta resultat som gynnar hela Norden utan onödig omgång kring en särskild nordisk transportpolitik.

Stockholm den 31 augusti 1990

Biltrafikens arbetsgivareförbund

Rolf Greger Höglund

Verkställande direktör

Medlemsförslag

om samordning av forskningsresurserna på transportområdet

(Väckt av Olle Östrand samt Dorte Bennedsen, Bjarne Mørk Eidem, Anker Jørgensen, Sakari Knuuttila, Grethe Lundblad, Mats Nyby, Oddrunn Petersen, Kaj Poulsen, Sighvatur Björgvinsson och Karl-Erik Svartberg)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk institut for regionalpolitisk forskning – NordREFO¹:

Rent generelt er det NordREFO's vurdering at begge medlemsforslagene er svært aktuelle og viktige å få gjennomført på et nordisk plan. NordREFO vil derfor fullt ut anbefale at Nordisk Ministerråd igangsetter arbeid innen de foreslåtte problemområder.

NordREFO vil likevel komme med følgende tre merknader:

1.

Det er riktig at de nordiske lands geografiske beliggenhet i Europas utkant utgjør en konkurransemessig ulempe for nordisk næringsliv. Men det er tilsvarende viktig å være seg bevisst at dette også utgjør en ulempe for regionenes utvikling i de nordiske land. Dette utgjør i dag et særlig problem, fordi vi vet at utviklingen i Europa går mot "The Regions of Europe", dvs. en utvikling som oppprioriterer regionenes betydning på bekostning av nasjonalstatens rammer. I vår sammenheng betyr det satsing på fysisk infrastruktur både i og mellom regionene.

Det er derfor viktig å utvikle transportsystemer som gir oss rask og effektiv tilgang til de europeiske markedene. Men det er tilsvarende viktig at disse transportsystemene har sin basis i de ulike regioners forutsetninger, og at regionenes fysiske infrastruktur utvikles både intra- og interregionalt. Sannsynligvis vil det i den nære framtid bli helt naturlig også å snakke om "regionenes Norden". Derfor må de ulemper som vår

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 933/t om en samordnad nordisk transportpolitik.

geografiske beliggenhet innebærer bli motvirket gjennom en slik flerdimensjonal fysisk infrastruktur utbygging.

2.

En konklusjon er at det er en nær sammenheng mellom transportpolitikk og regionalpolitikk. Det er derfor viktig når en felles nordisk transportpolitikk utformes at dette skjer i nært samarbeid med den regionalpolitiske sektoren. Særlig viktig er at det skjer en samordning av forskningressursene både innen transportområdet og innen det regionalpolitiske området. Det bør overveies om ikke mandatet som fremmes angående samordning av forskningsressursene får et tillegg slik:

att utreda . . . . . förslag om en nordisk samordning av forskningsresurserna på transportområdet och det regionalpolitiska området.

Det kan forøvrig i denne sammenheng vises til Nordisk Embetsmannskomite for Regionalpolitikk (NERP) sitt samarbeidsprogram for de kommende fire år.

3.

Den siste merknaden gjelder det viktige problemområdet transport og miljø. Det er åpenbart helt riktig når det i medlemsforslaget påpekes at også for vår konkurransevne er det av den største betydning at vi ivaretar de økende miljøkravs insitament til fornyelse og utvikling av transportsektoren.

Men det bør påpekes at årsaken til at transport er blitt en negativ miljøfaktor er tosidig. På den ene siden er årsaken åpenbart teknologibetinget. På den andre siden er den også organisasjonsbetinget. Dette siste forhold kompliserer innsats på området i særlig grad. Fordi vi vet at hele transportsektorens organisasjonsmønster henger nøye sammen med måten hele vårt kunnskapssamfunn er organisert på. Bosettingskonsentrasjoner, avstander mellom arbeid og bolig, internasjonalisering av varetransport og personreiser osv. Vi trenger miljøvenlig teknologi innen transportsektoren. Men gjør vi ikke noe med organisasjonsmønstret vil miljøproblemene vedvare. Men nettopp fordi transportmønstret er så fundamentalt en del av de totale samfunnsstrukturene, er endringer kompliserte.

København, den 22. august 1990

(Ej sign.)

Nordiska institutet för samhällsplanering – NORDPLAN:

 Nationella institut för forskning inom transportområdet finns i såväl Finland som Norge och Sverige. I Sverige finns dessutom Transportforsk-

ningsberedningen med uppgift främst att fördela forskningsmedel och samordna forskningen inom landet. Kontakterna mellan dessa organ är jämförelsevis väl utvecklade.

Inom de olika transportsektorerna såsom inom vägtrafiken och järnvägstrafiken sker också ett samarbete genom vägmyndigheter och järnvägsföretag.

Inom Nordiska ministerrådet arbetar nordiska kommittéer för såväl trafiksäkerhetsforskning som transportforskning med samarbetsprojekt, konferenser och förmedling av kontakter mellan forskare i de nordiska länderna.

Vid Nordiska institutet för samhällsplanering finns en professur i trafik- och kommunikationsteknik och en forskargrupp som tidvis arbetar med nordiska projekt. Gruppen har bedrivit forskning kring såväl snabbtåg som städernas kollektivtrafik och trafikens miljöeffekter.

Det finns sålunda ganska omfattande nordiska kontakter inom transportforskningen. Bristen förefaller främst att vara: (1) Ytterst ringa resurser för nordiska forskningsprojekt. Det har t.ex. genom åren visat sig mycket svårt att få resurser till nordiska projekt till den nämnda gruppen vid Nordplan trots att denna är administrerad inom Nordiska ministerrådet och främst borde arbeta med nordiska projekt i stället för svenska såsom nu är fallet. (2) Alltför små resurser för yngre forskare främst vid universitet och högskolor att få och upprätthålla kontakt med forskare i de andra nordiska länderna.

Dessa brister avhjälpas sannolikt inte bäst genom inrättande av ett nordiskt transportforskningscentrum utan genom förstärkning av de organ som nu finns – Nordiska kommittén för trafiksäkerhetsforskning, Nordiska kommittén för transportforskning, Nordiska institutet för samhällsplanering.

Vi tillstyrker den föreslagna utredningen om samordning av forskningsresurserna inom transportområdet med beaktande av de anförda synpunkterna.

Stockholm den 27 augusti 1990

Sigrun Kaul
Professor, föreståndare

Stig Nordqvist
Professor

Nordiska kommittén för transportforskning (NKTF):

NKTF förhåller sig givetvis positivt till medlemsförslagets intentioner. NKTF skall enligt sina arbetsstadgar under ledning och överinseende av Nordiska ämbetsmannakommittén för transportfrågor (NÄT) verka för ett nordiskt samarbete och informationsutbyte inom transportforskningen. En av huvuduppgifterna härvid är att främja och samordna den nordiska

†1 – A 934/1 Supplement

transportforskningen. Nordiska trafiksäkerhetsrådet och dess samarbetsorgan, Nordiska kommittén för trafiksäkerhetsforskning strävar till motsvarande samordning av resurserna för trafiksäkerhetsforskning. Väg- och järnvägsförvaltningarna har dessutom sina egna samarbetsorgan.

Det existerar således redan organ för samordning av den nordiska transportforskningen. Ökad samordning kan bäst uppnås genom att stärka och utveckla dessa organ. Den i medlemsförslaget nämnda professurens roll vid utvecklandet av de befintliga organens verksamhet bör undersökas. Nya organ utöver professuren torde dock inte behövas.

Helsingfors den 5 september 1990

På NKTF:s vägnar

Per-Olof Linsén

NKTF:s sekreterare

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS) meddelar i skrivelse den 31 augusti 1990 att man stöder medlemsförslaget, som man menar ligger helt i linje med NFS-rapporten "Utveckla de nordiska transporterna!".

Nordiska unionen för arbetsledare, tekniska funktionärer och andra chefer (NAU):

NAU delar motionärernas uppfattning om att en lösning av dagens och framtidens transportproblem, speciellt när det gäller Norden som har avvikande klimatiska och miljömässiga problem jämfört med övriga Europa, kräver omfattande insatser på forskningsområdet. NAU instämmer också i den grundtanken att de nordiska länderna har likartade problem som kan och bör lösas på likartat sätt.

I enlighet härmed stöder NAU medlemsförslaget och anser att ökat samarbete leder till bättre utnyttjande av forskningsresurserna. Ett seriöst alternativ kan vara att grunda det av NFS föreslagna transportforskningscentret.

Helsingfors den 31 augusti 1990

Nordiska unionen för arbetsledare, tekniska funktionärer och andra chefer

Esko T. Aro

Generalsekreterare

Stiftelsen for industriutvikling i Norden¹:

Stiftelsen for industriutvikling i Norden er gitt anledning til å uttale seg om to medlemsforslag som behandler nordiske transportspørsmål. Stiftelsen har i mars 1990 foreslått for Nordisk Ministerråd, transportministrene, en rekke tiltak for å bygge ut det nordiske transportsystemet og samarbeidet på transportområdet.

Jeg vedlegger Stiftelsens forslag til ministerrådet², og dette viser at det er meget godt samsvar mellom de tanker de to aktuelle medlemsforslagene reiser og de vurderinger og forslag Stiftelsen for industriutvikling i Norden har lagt fram.

Vi kan derfor fullt ut støtte medlemsforslagene, men vil understreke betydningen av at samarbeidet mellom myndighetene, næringslivet og fagbevegelsen i Norden forsterkes når det gjelder transportpolitikken, investeringer og transportforskningen. Vi vil også understreke betydningen av å effektivisere den nordiske beslutningsprosessen i forbindelse med investeringsoppgavene, og vil særlig anbefale en revisjon av den nordiske transportavtalen fra 1972 med dette for øye.

Jeg kan også opplyse at stiftelsen i løpet av 1990 vil legge fram forslag til alternative finansieringsformer i forbindelse med prioriterte investeringsoppgaver på transportområdet. Nordisk Råd vil selvfølgelig bli gjort kjent med de vurderinger og forslag Stiftelsen vil presentere.

Stiftelsen vil anbefale Nordisk Råd at det settes klare tidsfrister for ministerrådet ved utarbeidelse av et nordisk investeringsprogram, samt et program for samordning av forskningsressursene, og vil foreslå at denne fristen settes til november 1991.

Oslo, 27. august 1990

Stiftelsen for industriutvikling i Norden

Ulf Sundqvist

Styresmann

Nordiska transportarbetarefederationen (NTF):¹

Federationen vill understryka betydelsen av de förslag som motionärerna framför. Transportnäringarnas infrastruktur kommer under nittioalet att kräva mycket omfattande investeringar. En upprustning och effektivisering av transporterna är en nödvändighet för att motverka den geografis-

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 933/t om samordnad nordisk transportpolitik.

² Se Bihang till Stiftelsens yttrande över medlemsförslag A 933/t.

ka konkurrensnackdel de nordiska länderna har i förhållande till den europeiska marknaden. Samtidigt medför de ökande miljökraven nya restriktioner för transportsektorns utveckling.

En gemensam nordisk transportpolitik och investeringsprogram kan med stöd av samordnade nordiska forskningsresurser verksamt bidra till välfärdsutvecklingen i Norden och Nordiska transportarbetarefederationen tillstyrker förslagen.

Stockholm den 29 augusti 1990

Nordiska transportarbetarefederationen

Anders Lindström

Danmark

Trafikministeriet:

Trafikministeriet er af den opfattelse, at transportsektoren i de kommende år vil blive stillet overfor øgede krav om effektive og miljøvenlige transporter. På den baggrund er det naturligt, at der også sker en styrkelse af den forskningsmæssige indsats på området.

De nordiske lande har igennem mange år haft et stærkt netværk indenfor transportforskningen og tilrettelæggelsen af transportpolitikken. Både uformelt gennem et udstrakt personligt kontaktnet over grænserne indenfor transportsektoren og mere formelt gennem Nordisk Embedsmandskomite for Transportspørgsmål (NET), Nordisk Komité for TransportForskning (NKTF), Nordisk Vejteknisk Forbund (NVF) m. fl.

Danmark indgår i dag i forskellige former for forskningssamarbejde som led i sit medlemskab af EF og andre internationale organisationer. I mange af disse sammenhænge sker der en koordination af den nordiske indsats.

På den baggrund er Trafikministeriet af den opfattelse:

- at der allerede i dag sker en vidtgående samordning af forskningsressourcerne indenfor transportområdet mellem de nordiske lande.
- at det kunne indgå som en del af opgaverne i det af Nordisk Ministerråd udlovede professorat i internationale transporter at overveje, hvorvidt det vil være formålstjenligt med en eventuel yderligere samordning af den nordiske transportforskning.

København, den 20. august 1990

(Ej sign.)

Industrirådet:

Industrirådet finder, at en samordning af forskningsindsatsen indeholder mange positive elementer. Imidlertid kan det befrygtes, at en koordinering og samarbejde alene på nordisk plan vil virke hæmmende og fratage forskningen den dynamik, der ligger i et bredere samarbejde.

Der skal derfor dels peges på muligheden for iværksættelse af et flerårigt nordisk program inden for rammerne af Nordisk Komité for transportforskning (NKTF) men også muligheden for en indsats inden for det af EF-kommissionen foreslåede EURET-program. Dette program er som bekendt også foreslået åbnet for deltagelse af bl. a. Norge, Sverige og Finland.

København, den 5. september 1990

Jens Hennild

Transportøkonomisk Forening:

Principielt er TØF særdeles positiv over for forslaget. Men til vejledning og advarsel ønsker vi at påpege nogle fakta om nordisk transportforskning og nogle mulige faldgruber for en kommende samordning:

- a) Nyttевærdi: For meget begrænsede midler har NKTF, NKT og NVF vist, at man kan komme langt ved nordisk samarbejde. Styrken er det fælles sprog samt det store kendskab til de andre landes forhold og politiske tankegang. På faglige nordiske møder tales med en åbenhed og en gensidig viden, der er unik i international sammenhæng. Erfaringsudveksling foregår smertefrit, og en samordning kan lade sig gøre.
- b) Projekter: Det er vigtigt, at emnerne ikke bliver anstrengt *fælles*-nordiske. Kun på få områder er dette relevant (internationale transportsystemer, formulering af fællesnordiske standpunkter i en international debat, regionale samarbejdsprojekter som Nordic Link).

Men på en række områder er *komparativt*-nordiske projekter ekstremt vigtige. Over hele transportvidenskabens område følges landene ad, bl. a. betinget af parallelle samfundsforhold, med små forskelle. Et mere intenst samarbejde mellem eksisterende institutioner, emne for emne, vil give meget store fordele.

- c) Ressourcer: Det giver problemer, at landene satser meget forskelligt på transportforskning. Målt i såvel mandår som penge ligger Sverige og Norge i spidsen, med Finland lige efter på mange områder. Den danske forskningsindsats er desværre lille, bortset fra veje og trafikikkerhed, jf. vedlagte bilag¹.

¹ Här ej tryckt.

Hvis en samordning skal have mening på et bredt felt, skal Finland forpligte sig til forstærkning på enkelte områder, mens Danmark skal opruste i ganske væsentlig grad. (Minimum ekstra 10 mill. kr. pr. år).

NKT og NVF har netop fungeret på de områder, hvor landene arbejder på nogenlunde samme niveau, mens NKTF har været noget hæmmet af Finlands og Danmarks manglende ressourcer.

d) Styring: En samordning, der medfører endnu mere forskningsbureaukrati, vil være næsten ubærligt.

Flexible samarbejdsformer, understøttet af rimelige økonomiske vilkår, med respekt for de enkelte landes institutioner, må tilstræbes.

Det er essentielt, at *styringen lægges hos brugerne og forskerne i fællesskab*, mens de enkelte landes trafikmyndigheders indflydelse begrænses. Hellige køer og stram politisk styring er i strid med almene forskningsprincipper. Man vil skræmme kvalificerede forskere væk ved en sådan politik. Og – der mangler jo aldrig penge til emner, der har regeringens aktuelle interesse.

Endelig vil TØF benytte lejligheden til at understrege, at det oplæg fra NFS, som nævnes i forslaget, er tyndt og fantasiløst.

Dets enøjede satsning på visse former for (økonomisk) vækst er helt ude af trit med transportdebatten i de kommende år. Det er skrevet, som om Brundtlandrapporten og handlingsplaner fra Sverige, Danmark, Holland og EF-kommissionen slet ikke eksisterede.

Der kan ikke nok advares mod en samordning på forældede præmisser.

København, den 5. september 1990

(Ej sign.)

Danmarks Tekniske Højskole, Institut for veje, trafik og byplan:

Vedr. samordning af forskningsressourcerne på transportområdet bemærkes, at IVTB finder det ønskeligt, at der sker en fortsat styrkelse af det nordiske samarbejde. Der er allerede i dag en velfungerende nordisk samordning af forskningen, især på trafiksikkerhedsområdet.

Transportforskning er ofte et betydningsfuldt led i den politiske beslutningsproces. Det er derfor vigtigt for regering og ministerium at have let kontakt til forskere. Nationale forskningsorganer kan derfor ikke undværes.

Et nordisk forskningsorgan vil være særligt velegnet til at udrede spørgsmål af fællesnordisk karakter. Det er et spørgsmål, om disse spørgsmål i dag er tilstrækkeligt tungtvejende til at kunne motivere et institut. Når den nordiske professor har eksisteret i et par år, vil det være lettere at bedømme behovet.

Der er i hvert fald i Danmark sket en reduktion af midlerne til transportforskning i de senere år. Det vil ikke være hensigtsmæssigt at finansiere en ny nordisk aktivitet gennem yderligere beskæring af nationale budgetter til transportforskning.

Lyngby, den 17. august 1990

På instituttets vegne
N. O. Jørgensen
Professor

Handelshøjskolen, Institut for trafik-, turist- og regionaløkonomi:

TTR har altid haft et godt samarbejde om forskerudveksling og fælles forskningsprojekter på nordisk plan. Derfor kan vi støtte forslaget under visse forudsætninger:

1. I Danmark har hverken trafikministeriet eller de 2 relevante forskningsråd vist nogen interesse i at støtte trafikforskning. Miljøet er derfor på en række centrale områder meget tyndt.

Skal Danmark deltage på blot nogenlunde lige vilkår, må man inddrage konsulentfirmaernes viden og forskningen må styrkes. Et ansvarligt organ, hvor brugere og forskere tilsammen har en dominerende indflydelse, til fordeling af væsentligt større ressourcer end nu, må betragtes som en forudsætning.

At forvente at ministerrådet (dvs. trafikministeriet) lægger op til denne løsning er vel ret optimistisk.

2. De eksisterende organer NKTF, NKT og NVF har arbejdet godt i betragtning af deres begrænsede midler. Specielt NKTF bør styrkes økonomisk og organisatorisk, hvis medlemsforslaget skal realiseres.
3. Samarbejdet bør baseres på styrken i det nordiske samarbejde: Uformelt, åbent og med stor indsigt i de andre landes forhold.

København, den 25. september 1990

(Ej sign.)

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd kan tilslutte sig, at der udarbejdes forslag om en nordisk samordning af forskningsressourcerne på transportområdet.

I den förbindelse skal man foreslå, at der sker en koordinering med de forskningsprogrammer, der i EF-regi gennemføres på disse områder.

København, den 31. august 1990

Frithiof Hagen

Finland

Trafikministeriet:¹

Trafikministeriet har granskat Nordiska rådets medlemsförslag och konstaterar följande i sitt utlåtande:

I medlemsförslaget föreslås en utredning om möjligheterna att bättre samordna forskningen inom transportsektorn i Norden. Trafikministeriet förhåller sig positivt till förslaget i den mån det gäller att bättre samordna arbetet inom redan existerande nordiska transportforskningsinstitut.

Trafikministeriet anser däremot att det nordiska transportcentrum som nämns i medlemsförslaget inte behöver grundas. Ministeriet anser att det redan nu finns tillräckligt med forskningsinstitut inom den nordiska transportsektorn.

Trafikministeriet har den uppfattningen att en bättre samordning av transportforskningen i Norden erhålls också inom nuvarande organisationer genom att öka deras forskningsresurser och samordna forskningsarbetet bättre än för närvarande. Inrättandet av samnordisk professur för internationella transporter finns redan i Nordiska ämbetsmannakommitténs för transportfrågor (NÄT) arbetsprogram.

Helsingfors den 30 augusti 1990

Juhani Korpela
Kanslichef

Markku Lehtinen
Konsultativ tjänsteman

Industrins centralförbund:¹

Såsom det i förslagets motiveringar konstateras, har de nordiska länderna ett betydande antal gemensamma problem på transportområdet. Dessa sammanhänger bl. a. med miljön, transporttekniken och internationella transportpolitiska frågor. Vidare konstateras i förslagets motiveringar att

¹ Yttrandet översatt från finska.

de nordiska forskningsresurserna kunde utnyttjas bättre genom ökat samarbete.

I och med att transporterna blir alltmer internationaliserade skapar nordiskt samarbete även på forskningssektorn nya behov och möjligheter. Enligt centralförbundet är det motiverat att utreda hur de nuvarande forskningsresurserna kan tillgodogöras bättre genom att det nuvarande samarbetet – som idkas på flera håll – koordineras bättre.

Samtidigt bör man dock hålla i minnet att det även finns betydande skillnader mellan de nordiska transportmiljöerna. Således kan det nordiska samarbetet inte avsevärt ersätta de nationella forskningsbehoven.

Det transportforskningscenter som nämns i förslaget torde avse det av NFS framlagda förslaget om inrättande av ett nordiskt transportforskningscenter. Centralförbundet anser att ett ökat samarbete i detta skede i första hand förutsätter ytterligare koordinering. Först i händelse av att behoven visar sig vara tillräckligt stora och möjligheterna realistiska är det anledning att överväga inrättande av ett transportforskningscenter.

Ifall Nordiska ministerrådet börjar utreda en ytterligare samordning av nordiska forskningsresurser är man vid centralförbundet beredd att bistå för att kartlägga behoven.

Helsingfors den 3 september 1990

Industrins centralförbund

Esa Tommila

Direktör

Ålands landskapsstyrelse har i skrivelse den 3 oktober 1990 förklarat att man ej avser att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Norge

Samferdselsdepartementet:

– – – Samferdselsdepartementet skulle foreta den nødvendige koordinering av Utdannings- og forskningsdepartementets og Samferdselsdepartementets uttalelser om ovennevnte medlemsforslag.

Departementene slutter seg til den betydning medlemsforslaget tillegger forskning omkring transport/kollektivtransport og de gevinster som ligger i nærmere samarbeid mellom de nordiske miljøer som driver forskning på feltet. For å møte framtidens transportbehov har forskningen en sentral rolle og et viktig samfunnsansvar. Når man tar i betraktning at de nordiske

landene i stor grad står overfor likeartede transportproblemer, peker det i retning av at samordning og samarbeid ut over dagens nivå er nødvendig for å utnytte ressursene mer effektivt.

En koordinering av den nordiske transportforskningen kan skje etter flere modeller. Begge departementer er imidlertid skeptiske til tanken om å opprette et nordisk transportforskningscenter.

Utdannings- og forskningsdepartementet foreslår en koordineringsgruppe bestående av de fremste nordiske eksperter på området, hvor gruppen kunne ivareta behovet som det foreslåtte instituttet skulle ha.

Utdannings- og forskningsdepartementet mener det muligens kan være hensiktsmessig å be Nordisk Ministerråd foreta en utredning av hvordan en videre samordning av forskningsressursene på transportområdet bør skje.

Samferdselsdepartementet mener at forskningen må kunne samordnes bedre under dagens organisering av forskningsaktiviteten. F. eks. kan Nordisk Komite for Transportforskning spille en mer sentral rolle i samordning av den samlede nordiske transportforskningen. En del nordiske eksperter er allerede representert i denne komiteen, samtidig som der er representanter fra oppdragsgiversiden.

Oslo, 4. september 1990

Olav Prestmo

Sidsel Sovik

Næringslivets hovedorganisasjon:

En bedre samordning av forskningsressursene på transportområdet i Norden er ingen ny tanke. Et økt samarbeid vil gi en bedre ressursutnyttelse. Fragmentering svekker slagkraft og kan skape unødig dobbeltarbeid. På den annen side kan oppdeling i flere miljøer også ha betydelige positive sider. Det gjelder bl. a. muligheten for å behandle likeartede problemstillinger ut fra forskjellige innfallsvinkler. Det bør også påpekes at nasjonale forskningsinstitusjoner som f. eks. Transportøkonomisk Institutt i Norge og Statens Veg och Trafikinstitut i Sverige har betydelig kompetanse på flere områder sett i nordisk sammenheng.

En bedre samordning av forskningsressursene i Norge er etter vårt skjønn ikke primært et spørsmål om å bygge opp nye nordiske institusjoner, men å styrke de som allerede finnes. At det annonserte nordiske professorat i internasjonale transporter ennå ikke er satt ut i livet viser sviktende vilje til gjennomføring av gode hensikter. Et slikt professorat knyttet til et allerede etablert miljø vil raskt kunne gi betydelige ringvirk-

ninger. Et ønske om bedre samordning kan lett bli et slag i luften hvis det ikke samtidig følges opp med nødvendige ressurser.

Det bør utarbeides et flerårig nordisk program for transportforskning, utdanning og utveksling av informasjon. Dette programmet må også sikre en sterkere nordisk medvirkning i europeisk og internasjonale transportforskningsprogrammer. Programmet bør gjennomføres desentralisert og bygge på felles søknader fra to eller flere institusjoner i de nordiske land. En slik modell vil både sikre at større programmer av felles nordisk interesse blir gjennomført og samtidig styrke samarbeidet. Utarbeidelsen av programmet kan gjennomføres i regi av Nordisk Komité for Transportforskning (NKTF).

Vi vil med utgangspunkt i ovennevnte støtte en utredning om bedre samordning av transportforskningsressursene i Norden, og vil samtidig be om at næringslivets interesser blir tilstrekkelig ivaretatt i et eventuelt utredningsarbeid.

Vår uttalelse er utarbeidet i samarbeid med Transportbrukernes Fellesorgan.

Oslo, 16. august 1990

Næringlivets hovedorganisasjon

Helge Fredriksen

Direktør

Transportøkonomisk institutt:

Vi er enige i at de nordiske landene i stor grad har likeartede transportproblemer, og at kunnskapsoppbygging er nødvendig for å møte framtidens transportbehov. Vi tviler imidlertid på at dobbeltarbeid er et stort problem innen nordisk transportforskning. Til en viss grad er det nødvendig at flere forskningsinstitusjoner arbeider med samme tema; dermed får man en kontroll på at resultatene er holdbare.

Vi er likevel enige i forslag om at bedre samarbeid kan gi bedre utnytting av forskningsressursene. Ved at nordiske forskere som arbeider innen samme felt, har god kontakt og god kjennskap til hverandres arbeid, vil resultatene raskere bli kjent og kunne tas i bruk, og forskningen i ett nordisk land kan lettere bygge på resultater fra de andre nordiske land. Bedre kontakt og samarbeid mellom nordiske forskere vil også bidra til at internasjonale forskningsresultater spres lettere innen Norden.

Kontakt og samarbeid mellom nordiske transportforskere stimuleres gjennom nordiske forskningsprosjekter, f.eks. finansiert av Nordisk Ministerråd gjennom Nordisk Trafikksikkerhetsråd/Nordisk Komite for Trafikksikkerhetsforskning og Nordisk Embetsmannkomite for Transportsa-

ker/Nordisk Komite for Transportforskning. Nordiske og internasjonale konferanser for slik forskning bidrar også til å styrke kontakten mellom nordiske forskere.

Nordisk trafikksikkerhetsforskning koordineres gjennom Nordisk Komite for Trafikksikkerhetsforskning (NKT) og gjennom Nordisk Trafikksikkerhetsråd, som forvalter cirka 4 millioner danske kroner til trafikksikkerhetsforskning årlig. Hvert prosjekt styres av en arbeidsgruppe bestående av minst en representant fra hvert land. Dermed sikres at foreliggende kunnskap fra alle land utnyttes, og at det ikke gjøres dobbeltarbeid mellom landene. Prosjektene skaper også kontakt mellom representantene som disse utnytter videre i sitt nasjonale og nordiske arbeid. Det kan imidlertid være ønskelig med bedre samarbeid mellom trafikksikkerhetsforskningen og den øvrige transportforskningen fordi disse på visse områder grenser over i hverandre. Slikt samarbeid kan stimuleres ved møter eller seminarer om felles temaer, f. eks. en gang hvert år. Trafikksikkerhetsforskningen bør imidlertid beholdes under et eget nordisk organ. En eventuell sammenslåing av NKTF og NKT vil på sikt antakelig føre til en nedprioritering av trafikksikkerhetsforskningen.

En måte å bedre kontakten mellom de nordiske forskningsorganene på er å styrke de nordiske forskningsaktivitetene i regi av Nordisk Råd. Vi stiller oss imidlertid meget skeptisk til å etablere et nordisk forskningssenter spesielt for transportområdet. Vi mener at det er viktig for forskningsinstitusjonene å ha et godt inngrep med forvaltning og næringsliv. Et slikt inngrep vil være vanskelig å få for et slikt nordisk senter.

Vi vil for øvrig tillate oss å peke på et visst behov for bedre samordning mellom de nordiske organene når det gjelder transportforskning. Både embetsmannskomiteene for transport (NET), miljø (NEM) og energi (NEE) initierer og finansierer transportforskning. Etter vår oppfatning, bør Nordisk Komite for Transportforskning (NKTF), som er underlagt NET, spille en mer sentral rolle i samordningen, f. eks. ved et fast sekretariat. NKTF bør på denne måten koordinere den samlede nordiske transportforskningen som idag går under betegnelsene transport, miljø, energi og trafikksikkerhet.

Oslo, 15. august 1990

Transportøkonomisk institutt

Ivar Sørli

Instituttetsjef

Sverige

Statens väg- och trafikinstitut:

I medlemsförslaget till Nordiska rådet föreslås att ministerrådet skall låta utreda och till Nordiska rådets session 1992 redovisa förslag om en nordisk samordning av forskningsresurserna på transportområdet. Det av NFS framlagda förslaget om inrättande av ett nordiskt transportforskningscenter skall särskilt beaktas.

Statens väg- och trafikinstitut (VTI) vill i frågan anföra följande.

Som framhålls i medlemsförslaget är forskningsresurserna i de nordiska länderna begränsade. Utöver den forskning som bedrivs vid universiteten finns i Sverige VTI, som under senare år utvecklats i riktning mot ett heltäckande transportforskningsinstitut. I vårt land finns också ett särskilt organ, TFB, som svarar för planering, samordning och finansiering av transportforskningen.

I Norge svarar två institut för huvuddelen av de områden som VTI täcker, nämligen TØI (Transportøkonomisk Institutt) och Veglaboratoriet. I Danmark bedrivs transportforskning av Statens Vejlaboratorium och Vejdatalaboratoriet och i Finland av Väg- och trafiklaboratoriet (VTT/TIE).

Omfattningen av den nordiska transportforskningen är förhållandevis blygsam. Genom ett ökat samarbete skulle resurserna kunna utnyttjas bättre.

Redan idag förekommer ett välutvecklat samarbete mellan de nordiska instituten. Dels drivs ett antal gemensamma projekt, huvudsakligen finansierade via Nordiska ministerrådets budget (NÄT, NKTF, NTR). På det vägtekniska området finns Nordiska Vägtekniska Förbundet (NVF), som har ett mycket välutbyggt kommittésystem med ledamöter från näringsliv, myndigheter och forskningsinstitut.

De nordiska institutionscheferna har ett kontinuerligt samarbete, dels inom ramen för OECDs vägforskningsprogram, dels vid årliga institutschefsmötena. Här diskuteras både gemensamma projekt och möjligheterna att utveckla gemensam utrustning.

Danmark, Finland, Norge och Sverige finansierar vidare gemensamt en tjänstemans placering i Washington, för att bevaka det amerikanska vägforskningsprogrammet SHRP.

För samordning på nordisk basis finns NKTF, som enligt sin instruktion skall samordna den nordiska transportforskningen och initiera projekt. NKTF har dock begränsade resurser, både vad gäller anslag för att stödja forskningsprojekt och kansliresurser.

Ett gemensamt problem för de nordiska transportforskningsinstituten och universiteten är svårigheterna att rekrytera kompetenta forskare. Re-

dan idag är problemen påtagliga att upprätthålla kvaliteten vid befintliga institut och problemen kommer att öka under 90-talet.

VTI anser mot denna bakgrund att en förbättrad samordning av forskningsresurserna på transportområdet inte bör åstadkommas genom att ett nytt nordiskt transportforskningscenter inrättas, utan den bör ta sin utgångspunkt i redan befintliga institutioner och fungerande forskarmiljöer.

Detta kan underlättas genom att NKTF får en förstärkt roll som nordisk forskningssamordnare på transportområdet. För att kunna hålla kontinuerliga kontakter med nordiska forskare och anordna gemensamma nordiska konferenser och seminarier krävs en fast resurs. Att som idag vartannat år bygga upp en sekretariatsfunktion i det nordiska land som svarar för ordförandeskapet i NKTF leder till bristande effektivitet och kontinuitet i verksamheten. Därför bör NKTF få ett permanent sekretariat, förslagsvis placerat, som tidigare var fallet, vid TØI i Oslo.

NKTF bör vidare ges ökade resurser för projekt, konferenser och stipendier. För att den nordiskt initierade forskningen skall inriktas mot de mest väsentliga problemen, bör slutligen i NKTF i första hand ingå representanter för forskningsinstituterna, men också för forskningsavsnämnarna, t.ex. näringsliv och transportorganisationer.

Linköping den 27 augusti 1990.

Monica Sundström

Generaldirektör

Transportrådet:

De nordiska länderna har en rad likartade problem och förutsättningar, vilka bör skapa en bas för gemensam FoU-verksamhet inom transportområdet. De vidsträckta glesbygdsområdena kräver särskild uppmärksamhet. Kommunikationerna har i dessa områden en avgörande betydelse för att hålla samman och bidra till rimliga utvecklingsmöjligheter i de mest glesbefolkade delarna. Inom miljöområdet har de nordiska länderna arbetat för att öka medvetenheten om kommunikationssektorns möjligheter att medverka till en bättre energihushållning. Ett intensifierat nordiskt forskningssamarbete bör ha som målsättning att öka kunskapen om transportsektorns negativa miljöpåverkan.

Det omfattande och växande trafikutbytet mellan länderna i Norden är ytterligare en faktor som talar för en ökad samordning av forskningsresurserna inom kommunikationssektorn. Ett vidgat transportsamarbete bör ge ökad styrka och bättre möjligheter att agera i ett större internationellt sammanhang. Våra länder är var för sig befolkningsmässigt små med ett perifert läge i Europa, varför ett gemensamt agerande bör ge ökad tyngd i de internationella kontakterna.

Utvecklingen går snabbt mot etableringen av en gemensam transportmarknad i Europa. Betydande forskningsresurser med anknytning till internationella erfarenheter behöver sättas in för att transportväsendet i Norden skall kunna byggas ut och anpassas till utvecklingen på den europeiska marknaden. Om forskningen i Norden skall ligga väl i fas med utvecklingen av världshandeln och utrikestransporterna är det inte tillräckligt att enbart förlita sig på de enskilda forskningsresurser som finns tillgängliga vid universitet, högskolor, myndigheter och institutioner inom transportområdet i de nordiska länderna. De samlade resurserna inom transportforskningen i Norden bör dock med en effektiv samordning kunna bilda en tillräcklig bas för att möta framtida behov.

Den av Nordiska ministerrådet utlovade professuren i internationella transporter är en första åtgärd som kan lägga grunden till ett fördjupat forskningssamarbete i Norden. Inrättandet av en enstaka professur är dock enligt transportrådets bedömning en alltför begränsad insats om ambitionen är att skapa en bred samordning av forskningsresurserna på transportområdet. Vid Nordiska institutet för samhällsplanering (Nordplan) finns ett embryo till en samlad nordisk forskning. Nordplan har dock snarare karaktären av ett forum där forskare från de nordiska länderna kan träffas och driva sina enskilda forskningsprojekt. Institutionen har inget speciellt forskningsprogram fastlagt med anknytning till transportområdet och med ett nordiskt perspektiv. Förutom Nordplan anordnar NKTF regelmässigt konferenser för forskare och avnämare med anknytning till transportrådet. Dessa konferenser utgör värdefulla inslag i strävandena att utveckla en gemensam planeringsfilosofi på kommunikationsområdet.

Under senare år har ett antal självständiga forskningsprojekt kring bl. a. kollektivtrafiken bedrivits inom Norden. Inom ramen för NÄT-projektet har exempelvis delprojekten NORDKOLT och STINA bedrivits med betydande forskningsinsatser. På grund av brist på kontinuitet och samordning av forskningsresultat riskerar dessa kostsamma projekt att delvis förfelas. Eftersom en samlad forskningsresurs i Norden på transportområdet saknas har det inte varit möjligt att följa upp de forskningsresultat som uppnåtts.

Frågeställningar kring metodik för investeringsplanering, konsekvensbeskrivningar, trafikprognoser m. m. behöver lösas och vidareutvecklas med gemensamma forskningsinsatser i Norden. Transportrådet vill särskilt understryka behovet av att ytterligare förfina prognostekniken inom transportsektorn då behovet av beslutsunderlag av mycket hög kvalitet är stort. Det utvecklingsarbete som bedrivits inom Sverige vad gäller samordnad investeringsplanering bör kunna bilda utgångspunkt för ett utvidgat nordiskt samarbete. Enligt transportrådets bedömning finns det ett klart

dokumenterat behov av en utbyggd organisation för att klara de samordningsbehov som föreligger inom transportforskningen.

Solna den 24 augusti 1990

Claes-Eric Norrbom

Anders Torbrand

Transportforskningsberedningen:

I förslaget från Nordiska rådet föreslås att samordningen av forskningsresurserna på transportområdet inom Norden bör utredas varvid ett förslag om inrättandet av ett nordiskt transportforskningscenter bör beaktas.

TFB vill i denna fråga anföra följande.

Transportforskningen i Norden idag

Idag föreligger stora skillnader i organisationen och satsningen på transportforskning mellan de olika nordiska länderna. I Sverige finns ett särskilt organ, TFB som har ansvar för att planera, samordna och finansiera transportforskning. Något liknande finns ej i övriga länder. Där finansieras projekt ofta från vägverken, departementen eller naturvetenskapligt-tekniska forskningsråd.

I Norge och Finland finns motsvarigheten till VTI men det är ej fallet i Danmark.

Omfattningen på transportforskningen är mycket blygsam i Danmark. I Norge pågår en hel del forskning vid Transportøkonomisk Institutt men i övrigt relativt lite. I Finland finns en del verksamhet vid VTT (motsvarigheten till VTI) men i övrigt mycket lite.

Sammanfattningsvis kan sägas att transportforskningen är väsentligt mer omfattande i Sverige än i de övriga nordiska länderna.

Samordning av den nordiska forskningen

NKTF skall enligt sin instruktion bl. a. samordna den nordiska transportforskningen och initiera projekt.

NKTF har emellertid dels begränsade sekretariatsfunktioner, dels mycket begränsade projektmedel. Med större resurser skulle emellertid NKTF kunna få stor betydelse när det gäller att samordna och stimulera nordisk transportforskning.

Förslaget att inrätta ett särskilt nordiskt transportforskningscentrum kan TFB ej stödja. Enligt de två senaste forskningspolitiska propositionerna skall FoU-verksamhet främst stödjas vid universitet och högskolor. Ett nyinrättat forskningscentrum skulle helt strida mot dessa strävanden. Vidare finns, som nämnts ovan, såväl i Sverige som i Norge och Finland redan existerande, väl fungerande institut som bedriver transportforskning. Om ett nytt centrum skall inrättas, kommer det att bli svårt att

rekrytera kompetenta forskare och det finns risk att resurser tas från redan väl fungerande forskarmiljöer vid existerande institut samt universitet och högskolor.

TFB föreslår istället att det nordiska samarbetet inom transportforskningsområdet stärks så att redan fungerande miljöer lättare kan samarbeta. Detta kan t. ex. ske genom att NKTF får ett fast sekretariat som kan ha fortlöpande kontakter med nordiska forskare, att resurserna till projektanslag ökar och att stipendier kan delas ut till nordiska forskare för att kunna arbeta i annat nordiskt land eller delta i forskarutbildning. Vad gäller den senare punkten har TFB redan tagit ett sådant initiativ. Sålunda kan nu nordiska forskare delta i TFBs forskarkurs utan någon kostnad, NKTF betalar deras uppehållskostnader och TFB tar ej ut någon kursavgift.

TFB stödjer också nordiskt samarbete genom att tillsätta nordiska representanter i flertalet av TFBs ledningsgrupper.

Om så önskas är TFB villigt att ytterligare utveckla tankegångarna om hur samarbetet kan stärkas.

Stockholm den 18 juli 1990

Bengt Holmberg
Överdirektör

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) avstår i skrivelse av den 18 juni 1990 från att yttra sig i anledning av medlemsförslaget.

Motormännens riksförbund (M):

Inom Motormännens riksförbund finner vi en nordisk samordning önskvärd.

De nordiska länderna har enligt vår uppfattning likartade problem inom transportområdet och en samordning av forskningsresurserna är därför att föredra.

Genom en samordning uppnås specialistfördelar samtidigt som en breddad forskningsinsats möjliggörs. Fördelar med en samordning ser vi också

i att resurser kan delas mellan länderna, vilket rimligen bidrar till ett ekonomiskt bättre utbyte.

Stockholm den 31 augusti 1990

Motormännens riksförbund

Bo Lundgren

Verkst. dir.

Tomas Nilson

Informationschef

Medlemsförslag

om nordiskt samarbete för att upprätta naturräkenskaper och sociala räkenskaper och infoga dem i nationalräkenskaperna

(Väckt av Marianne Samuelsson och Krister Skånberg samt Sakari Knuuttila och Tellervo Renko)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk statistisk sekretariat:¹

Nordiskt statistiskt samarbete

Inom ramen för det nordiska statistiska samarbetet finns ett nordiskt utskott för nationalräkenskaper (NUNA), ett nordiskt utskott för naturresurs- och miljöstatistik (NUM) och ett nordiskt utskott för undersökningar om levnadsvillkor (NUUL) (se *Bihang*). Medlemmarna av dessa utskott har under sommaren i samarbete med NSS utarbetat föreliggande yttrande. Utskottet för nationalräkenskaper behandlade frågan om infogande av miljöaspekter i nationalräkenskaperna vid ett möte i Oslo den 27–29 augusti 1990. Utskottet för naturresurs- och miljöstatistik har tidigare utarbetat en rapport om behovet av en nordisk beskrivningsmodell för naturresursräkenskaper och avser att åter aktualisera dessa frågor, främst genom att förbereda nordiskt agerande i övrigt internationellt samarbete.

Internationellt utvecklingsarbete

Ett omfattande internationellt utvecklingsarbete pågår bl. a. inom FN, OECD och EG som syftar till att vidareutveckla statistiken på detta område. Arbetena inom dessa organisationer är intensivt och världsledande konsulter anlitas i arbetena. Utvecklingen av nationalräkenskaperna bör följa internationella rekommendationer. Innehållet i BNP får inte definieras avvikande från SNA (FN:s nationalräkenskapssystem) och ute-

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 932/s om grönt BNP och utvecklat nordiskt samarbete om miljöstatistik.

sluter beräkning av ett såkallat "grönt BNP" på kort sikt. Tillknytning mellan nationalräkenskaperna och miljöfrågorna bör ske i förbindelse med utvecklingen av miljöstatistiska satelliträkenskaper. Detta utvecklingsarbete kan ta många år, och bör läggas upp på basis av ett räkenskapssystem i fysiska termer med eventuella möjligheter för värdemätningar. Lyckas detta långsiktiga arbete kan det bidra till brobyggnad mellan nationalräkenskaperna och en slags miljöräkenskaper.

Det nationella arbetet

Danmark

Danmarks Statistik udgav i forsommeren 1990 en generel miljøstatistisk publikation, "Tal om natur og miljø", i samarbejde med Miljøstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen. Det er den første publikation af sin art i Danmark.

Til trods for, at man nu i Danmark starter offentliggørelse af en generel miljøstatistik, kan niveauet endnu ikke siges at være tilfredsstillende, sammenlignet med de øvrige nordiske landes.

Der er endnu ikke i Danmark påbegyndt et arbejde med at udvikle analysemetoder og et begrebsapparat, der giver mulighed for at følge den økologiske situation på linie med den økonomiske situation og at supplere nationalregnskaber med relevante økologiske aspekter.

Der er imidlertid nedsat en arbejdsgruppe vedrørende statistisk belysning af forholdet mellem miljø og økonomi, med repræsentanter for Miljøministeriet og dets institutioner, Det Økonomiske Sekretariat, Budgetdepartementet og Danmarks Statistik. Arbejdsgruppen skal udarbejde en indstilling til Regeringens udvalg for miljø og udvikling om de overordnede rammer for en statistik om det ydre miljø. Et særligt område er retningslinier for udformning af en statistik over de direkte miljøomkostninger i den offentlige og den private sektor.

I overvejelserne skal der tages hensyn til, at statistikken skal kunne bruges til gennemførelse af konsekvensberegninger inden for miljøområdet.

Arbejdsgruppen skal endvidere redegøre for det arbejde, der for tiden udføres i såvel internationale organisationer som i udvalgte lande, i relation til sammenkobling af miljøstatistik og økonomisk statistik. I denne forbindelse skal undersøges eventuelle forbindelseslinier til nationalregnskabet og mulighederne for en statistisk operationalisering af bæredygtighedsbegrebet. Indstillingen fra arbejdsgruppen skal foreligge i september 1990.

Finland

I Finland har man udviklet miljøstatistiken under flere år och gjort framsteg också beträffande naturresursräkenskaperna. Finland kommer

att satsa på miljöekonomistatistiken, men tillsvidare är statistiken bristfällig. Ett utvecklingsprogram för miljö- och naturresursstatistiken kommer att bli färdigt år 1991.

Island

I maj dette år blev der godkendt i Altinget et forslag om at regeringen sætter i gang arbejde ved at beregne vigtige nationaløkonomiske størrelser med hensyn til de virkninger som produktionsaktivitet har på miljø og naturressourcer. Specielt lægges der vægt på at organisere statistik om miljø og naturressourcer og man skal følge med udviklingen på dette område i udlandet. Som følge deraf har Statsministeriet besluttet at Statens økonomiske institut og Hagstofa i samarbejde skal tage sig af denne opgave.

Norge

Norge la allerede tidlig i miljøstatistikkarbeidet stor vekt på ressursregnskaper og forbindelsen mellom økonomi og miljø. Størst vekt er det blitt lagt på energiregnskap og -analyser og på utslippsregnskap til luft, utslippsframskrivninger og ulike analyser av økonomiske konsekvenser av luftforurensninger. Eksisterende økonomiske planleggingsmodeller har blitt benyttet i dette arbeidet. Det har ennå ikke blitt utført noe arbeid med å revidere/supplere det eksisterende nasjonalregnskapet for å innarbeide ressurs- og miljøaspekter i dette, men foreløpige beregninger av naturressursformuen (olje, gass og vannkraft) har blitt utført med tanke på å supplere tradisjonelle formuesbegrep.

Kommenterte resultater fra ressursregnskapene, sammen med utvalgte analysarbeider, publiseres årlig i publikasjonen "Naturressurser og miljø". En mer omfattende miljøstatistikkpublikasjon utgis omlag hvert fjerde år.

Sverige

Sverige har en i internationellt perspektiv väl utbyggt miljöstatistik och den är under fortsatt stark utveckling. Inriktningen är att ta fram statistik för uppföljning av miljöpolitiska beslut. Hittills har liten tonvikt lagts vid statistik om miljön för infogande i ekonomiska översväganden. Nyligen har emellertid finansdepartementet tillsatt en utredning om hur nationalräkenskaperna kan kompletteras så att miljön ges större vikt vid ekonomiska bedömningar. Utredningen skall framlägga förslag till den 1 april 1991.

Sociala räkenskaper

Begreppet sociala räkenskaper är tillsvidare teoretiskt och existerar inte i praktiken. Vi har i Norden en mycket väl utvecklad social- och välfärdsstatistik som används i samhällspolitiken. Många olika nordiska utskott arbetar för att harmonisera social- och välfärdsstatistiken. Det är inte aktuellt att utveckla ett sådant nordiskt system som skulle integrera social-

och välfärdsstatistik med naturresursstatistiken och nationalräkenskaper-
na, men samarbetet mellan de olika utskotten kunde med fördel ökas med
sikte på en bredare harmonisering.

Konklusion

De två medlemsförslagen innehåller båda förslag om arbeten som redan
nu får en omfattande behandling, såväl nationellt, nordiskt som interna-
tionellt. Mot bakgrund härav avstyrker Nordisk statistisk sekretariat att
särskilda arbeten på området påbörjas under Nordiska ministerrådet. Be-
hovet av gemensamma nordiska anpassningar och gemensam nordisk
publicering av data bör i så fall ske inom ramen för det nordiska statistiska
samarbetet, genom exempelvis samarbete mellan de nordiska utskotten
för nationalräkenskaper (NUNA) resp. naturresurs- och miljöstatistik
(NUM).

København, den 10. juli 1990

For Nordisk statistisk sekretariat

Jon Erik Lindberg

BIHANG

Medlemsförteckning

1. Nordiska utskottet för nationalräkenskaper (NUNA)
  - Danmark: Kontorchef Bent Thage, ordförande
  - Finland: Byråchef Markku Suur-Kujala
  - Island: Afdelingschef Gamaliel Sveinsson
Statens Ökonomiske Institut
Kalkofnsvegi 1
IS-150 REYKJAVIK
Tel. + 354 1 69 95 00
  - Norge: Rådgiver Erling Joar Fløttum
  - Sverige: Statistikchef Ann-Marie Bråthén
2. Nordiska utskottet för naturresurs- och miljöstatistik (NUM)
  - Danmark: Kontorchef Lene Skotte
  - Finland: Planerare Maila Puolamaa
Byråingenjör Marja-Liisa Poikolainen
Vatten- och miljöstyrelsen
Biblioteket
Postbox 250
SF-00101 HELSINGFORS
Tel. + 358 0 40 28 1
  - Island: Vicedirektör Gunnar H. Hall
  - Norge: Førstekonsulent Frode Brunvoll
  - Sverige: Statistikchef Inger Öhman, ordförande

3. Nordiska utskottet för undersökningar om levnadsvillkor (NUUL)

Danmark:	Kontorchef Carsten Torpe
Finland:	Produktionschef Heikki Salmi, ordförande
Island:	Kontorchef Kristinn Karlsson
Norge:	Forsker Arne S. Andersen
Sverige:	Avdelningsdirektör Joachim Vogel

Danmark

Økonomiministeriet:

Der er i Danmark som i det øvrige Norden og mere bredt internationalt en stærkt stigende interesse for at tilvejebringe et bedre statistisk grundlag for at belyse sammenhængen mellem på den ene side den økonomiske udvikling og på den anden side udviklingen i miljøet, herunder også sociale forhold.

Der er allerede arbejde i gang, såvel i de enkelte nordiske lande som i de nordiske samarbejdsorganer og de internationale organisationer som OECD og FN. På denne baggrund overvejer de nordiske miljøministre, om der under Nordisk Ministerråd er behov for yderligere arbejde, der kan bidrage til belysning af sammenhængen mellem den økonomiske udvikling og udviklingen i miljøtilstanden.

København, den 11. september 1990

Det Økonomiske Sekretariat

(Ej Sign.)

Finland

Finansministeriet:¹

Bärkraftig utveckling ställer otaliga nya behov för att kunskapsunderlaget skall utvidgas. Dagens kunskap om detta är ofta splittrat och ger inte tillräckligt underlag för beslut eller forskning. Att upprätta nya täckande datasystem kräver ändå i allmänhet internationell forskning om begrepp, definitioner och klassificering. Dessutom kan de förutsätta att man måste börja med helt ny grundstatistik. Mätning av bärkraftig utveckling är numera ett centralt forskningsområde i internationella organisationer.

Finansministeriet är principiellt av den uppfattningen att det är viktigt att mäta naturtillgångar och miljökonsekvenser och att upprätta naturrä-

¹ Yttrandet översatt från finska.

kenskaper och sociala räkenskaper. Enligt ministeriet är det knappast möjligt att verkställa dem med enbart nordiska resurser åtminstone inte med den tidtabell och i den utsträckning som medlemsförslaget avser. Forskningsresultat över miljökonsekvenser är inom många områden delvis motstridiga, varför konsekvenserna inte är heltäckande mätbara. Där emot har man erfarenhet av utveckling av naturräkenskaper i de nordiska länderna, och ett sådant projekt pågår också i Finland.

Frågor som tas upp i medlemsförslaget tillhör Statistikcentralens verksamhetsområde. Därför lämnar finansministeriet den närmare bedömningen av möjligheterna att i praktiken verkställa förslaget till Statistikcentralen.

Helsingfors den 27 september 1990

Eino Keinänen
Statssekreterare

Seppo Suokko
Bitr. avdelningschef, finansråd

Miljöministeriet:

Det är en mycket viktig angelägenhet som berörs i medlemsförslaget. I nutiden är det absolut nödvändigt att besluten inom samhällspolitikens olika sektorer samt enskilda beslut som gäller produktion, konsumtion osv. med urskiljning grundas på naturresursbasen för vår ekonomi och även att man beaktar hur olika åtgärder påverkar miljöns kvalitet. Därför skall beslutsfattarna ha tillgång till tillräckliga mängder tillförlitlig information bland annat om existensen och nyttjandet av naturresurser. En utveckling av naturräkenskaper är ett sätt att disponera kunskaperna i en så användbar form som möjligt.

I medlemsförslaget konstateras att området är stätt i stark utveckling både i enskilda länder och i internationella organisationer. Också i Finland pågår ett sådant arbete inom ett av Statistikcentralens projekt. Oavsett att det är många som intensivt arbetar med detta område, har bland annat frågan om infogandet av naturräkenskaperna i nationalhushållningen ännu inte avgjorts, för sådana räkenskaper kan också utarbetas separat. I varje fall behövs tillräckligt enhetliga definitioner och klassificeringar som bas för naturräkenskaperna.

Miljöministeriet anser det viktigt att det nordiska samarbetet intensivteras i fråga om utvecklandet av naturräkenskaper. Det i medlemsförslaget anförda önskemålet om att de första räkenskaperna som ett resultat av det

föreslagna projektet skulle kunna läggas fram senast år 1992 torde dock vara alltför optimistiskt.

Helsingfors den 28 september 1990

Miljöavdelningen
Simo Mäkinen
 Avdelningschefens ställföreträdare
 regeringsrådet

Timo Parkkinen
 Planerare

Ålands landskapsstyrelse:¹

Medlemsförslaget gäller en angelägen men tekniskt mycket svårhanterlig del av kunskapen om konsekvenserna av den mänskliga aktiviteten i våra länder. Förslaget gäller i grunden upprättande av ett mer heltäckande nationalräkenskapssystem som även tar hänsyn till effekter som inte låter sig mätas i marknadsmässiga eller monetära termer. Om man betänker de svårigheter och statistiska osäkerhetsfaktorer som vårt traditionellt uppbyggda nationalräkenskapssystem fortfarande besitter, förstår man bättre vidden av det arbete som ett utvecklat system för natur- och sociala räkenskaper i de nordiska länderna skulle innebära.

Ovanstående påpekande skall dock inte ses som ett argument mot medlemsförslaget till en utredning av möjligheterna att utveckla den här typen av mer heltäckande nationalräkenskaper. Sannolikt krävs dock större resurser och mer tidsåtgång för att åstadkomma ett fungerande system än vad medlemsförslaget förutsätter. Ett annat argument för att se över de nordiska nationalräkenskapssystemen, är den utveckling som nu är på gång inom EG med delvis nya system för nationalräkenskapernas handelsstatistiska underlag som följd av den planerade nedbrytningen av tullgränserna.

Med hänvisning till ovanstående påpekanden stöder undertecknad förslagsställarnas allmänna intentioner att utreda och om möjligt upprätta ett fungerande nordiskt system för framtagning av mer socialt och ekologiskt anpassade nationalräkenskapsdata.

Mariehamn den 9 oktober 1990

Bjarne Lindström
 Planeringschef

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 932/s om grönt BNP och utvecklat nordiskt samarbete om miljöstatistik.

Statistikcentralen:¹

När det gäller miljöstatistik hänvisar Statistikcentralen till bifogade utlåtande som givits om Nordiska rådets medlemsförslag A 932/s. Statistikcentralen uppskattar att utvecklingsprojektet beträffande naturresursräkenskaper färdigställs år 1992. Avsikten är att år 1993 tas i bruk som ett nytt basår för nationalräkenskapskalkyler till fasta priser. Efter detta skall vi övergå till den 3:e rekommendationen beträffande nationalräkenskaper (SNA 3rd revision). Avsikten är att den av FN:s statistikbyrå sammanställda rekommendationen först bearbetas och godkänns av FN:s statistikkommission år 1993. Samtidigt är det inte möjligt att genomföra övriga omfattande utvecklingsprojekt.

Inom social- och välfärdsstatistik deltar Statistikcentralen i det nordiska samarbetet bl. a. via utskottet för levnadsvillkor (NUUL) och socialstatistiska kommittén (NOSOSKO). På uppdrag av den förstnämnda utkom nyligen en omfattande jämförelse mellan levnadsförhållandena i Norden (Leva i Norden. Levnadsförhållanden och ojämlikhet vid slutet av 80-talet). Statistikcentralen planerar (beroende på resurserna) att utföra följande undersökning om levnadsförhållanden åren 1993–94. Av denna undersökning torde en del utföras som nordisk jämförelseundersökning. En dylik socialrapportering av befolkningens olika välfärdskomponenter ersätter i stor omfattning de sociala räkenskaperna inom nationalräkenskaperna. NOSOSKOs centrala uppgift är att utveckla jämförbarheten av nordiskt socialskydd och uppgöra statistik över det vart 3:e år.

Vid övergång till den s.k. nya SNA är det meningen att dela upp hushållssektorn inom nationalräkenskaperna enligt socioekonomisk gruppering, vilket kan anses som ett steg mot sociala räkenskaper. Statistikcentralen har för närvarande inget projekt beträffande utvecklingen av sociala räkenskaper. Inom detta område finns inte heller något nordiskt eller internationellt projekt. Dessutom är begreppet tillsvidare teoretiskt och förutsätter omfattande forskningsinsatser för operationalisering. Därför är inte tidtabellen i medlemsförslaget heller möjlig.

På basen av det ovanstående anser Statistikcentralen att det nordiska samarbetet ur resurssynpunkter borde kanaliseras främst via redan befintliga nordiska organ och OECD, och prioriterar utvecklandet av miljöstatistik och naturresursräkenskaper i förhållande till sociala räkenskaper.

Helsingfors den 27 september 1990

Olavi E. Niitamo
Generaldirektör

Leena Söder
Planerare

¹ Yttrandet översatt från finska.

Island

Naturfredningsforeningen (Náttúruverndarráð):^{1 2}

Naturfredningsforeningen har gjort sig bekendt med ovennævnte medlemsforslag.

Naturfredningsforeningen støtter synspunktet om, at det er nødvendigt at vurdere de naturlige værdier og miljøeffekterne mod de økonomiske forudsætninger. Nordisk samarbejde på dette område er ønskeligt, idet det kunne fremskynde påbegyndelsen af en sådan vurdering her i landet.

Reykjavík, den 12. september 1990

Bóroddur F. Þóroddsson
Generalsekretær

Norge

Finans- og tolldepartementet:²

Finansdepartementet har innhentet uttalelser fra Statistisk sentralbyrå og Miljøverndepartementet. Deres synspunkter er innarbeidet her. Statistisk sentralbyrå har også gitt uttalelse til forslagene gjennom Nordisk Statistisk Sekretariat.

Nasjonalregnskapet er en viktig informasjonskilde ved utforming av den økonomiske politikken og for forskningsformål. En av fordelene ved nasjonalregnskapet er at det bygger på retningslinjer gitt av FN. En slik enhetlig oppbygging gjør det mulig å sammenlikne nasjonalregnskapstall fra ulike land. De nordiske landene er små, åpne økonomier. Analyser av forholdet til andre land er derfor viktig i mange sammenhenger.

Nasjonalregnskapet måler i hovedsak markedsmessige transaksjoner, og registrerer f. eks. bare i liten utstrekning en rekke sosiale og miljømessige forhold som påvirker vår velferd. Nasjonalregnskapsarbeidet har aldri hatt som ambisjon å beregne mål for velferd. På en del områder, f. eks. når det gjelder miljøspørsmål, må en derfor basere seg på andre datakilder. De senere årene er det således satset betydelig på utvikling av miljøstatistikk og bearbeiding av denne i form av ressursregnskap for flere ressurskategorier.

Nordisk Råd foreslår tiltak med sikte på å kunne korrigere bruttonasjonalproduktet for velferdsvirkninger av miljøforandringer og bruk av ikke-

¹ Yttrandet översatt från isländska.

² Yttrandet avser även medlemsförslag A 932/s om grönt BNP och utvecklat nordiskt samarbete om miljöstatistik.

fornybare ressurser. Rådet foreslår videre et utvidet nordisk samarbeid om miljøstatistikk.

Statistisk sentralbyrå har ansvar for utarbeiding av nasjonalregnskap og miljøstatistikk for Norge. Begge disse fagområdene er høyt prioritert i Statistisk sentralbyrås arbeid. Både Norge og andre nordiske land deltar i et utbredt internasjonalt samarbeid innenfor FN og OECD bl. a. om standardisering av statistikk. En vil på det sterkeste advare mot sær-nordiske løsninger som bryter med de internasjonale anbefalinger. Dette er imidlertid ikke til hinder for at det kan gjøres forbedringer og videreutviklinger på områder hvor det ennå ikke eksisterer FN-standarder. Dette gjelder f. eks. beregninger av naturressursformuen. I en del tilfeller bør det også kunne være hensiktsmessig med et nordisk samarbeid om slikt arbeid.

Problemer med verdifastsetting av mange ressurskategorier og miljøegenskaper framholdes av Statistisk sentralbyrå som en viktig innvending mot å utvide de standarder som nasjonalregnskapet utarbeides etter med sikte på å kunne beregne et "grønt" BNP. Isteden anbefales det i første omgang å etablere miljøregnskap som satelitter til nasjonalregnskapet. Dette er arbeid som er igang i mange land, og som FN tar sikte på å harmonisere. En slik framgangsmåte gir mulighet for å utarbeide miljøregnskap målt i fysiske enheter, men som evt. kan utvikles videre med verdistørrelser på lengre sikt. Dette er imidlertid et omfattende arbeid som vil måtte strekke seg over mange år.

Det kan nevnes at Norge har utviklet ressursregnskap på en rekke områder. De mest sentrale er bygget opp etter samme sektorindeling som nasjonalregnskapet. Dette gir muligheter for koblinger til økonomisk statistikk og til det økonomiske analyseapparatet som kan være nyttig for flere formål, både innen offentlig forvaltning og forskning.

En har også fått opplyst fra Statistisk sentralbyrå at begrepet sosiale regnskaper ikke har noe praktisk innhold i statistikken idag, men at velferdsindikatorer bør kunne utvikles på mer ad hoc basis. I de nordiske landene finnes det en forholdsvis god sosial- og velferdsstatistikk, og det arbeides med harmonisering av denne innen flere nordiske utvalg.

På grunn av det arbeid som foregår i internasjonal regi på flere av de områdene som er nevnt i forslaget fra Nordisk Råd, og betydningen av at statistikk fra de nordiske landene er utarbeidet etter felles internasjonale standarder, ser en det ikke som hensiktsmessig at det settes igang ytterligere utviklingsarbeid i regi av Nordisk Råd.

Oslo, 4. september 1990

Etter fullmakt

Svein Gjedrem

Henning Strand

Sverige

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) har i skrivelse den 21 september 1990 förklarat sig icke ha något att anföra i anledning av medlemsförslaget.

Statistiska centralbyrån:¹

För det nordiska statistiska samarbetet finns organiserade olika nordiska utskott. Sålunda finns ett nordiskt utskott för nationalräkenskaper och ett nordiskt utskott för naturresurs- och miljöstatistik. Utskottet för nationalräkenskaper behandlar vid sitt möte i dagarna frågan om infogande av miljöaspekter i nationalräkenskaperna. Utskottet för naturresurs- och miljöstatistik har tidigare utarbetat en rapport om en nordisk beskrivningsmodell för naturresursräkenskaper och avser att åter aktualisera dessa frågor, främst genom att förbereda nordiskt agerande i övrigt internationellt samarbete.

Ett omfattande internationellt utvecklingsarbete pågår bl. a. inom FN, OECD och EG vilka syftar till att vidareutveckla statistiken på detta område. Arbetena inom dessa organisationer är intensivt och världsledande konsulter anlitas i arbetena.

I Sverige har finansdepartementet nyligen tillsatt en utredning om hur nationalräkenskaperna kan kompletteras så att miljön ges större vikt vid ekonomiska bedömningar. Utredningen skall framlägga förslag till den 1 april 1991. SCB deltar med sakkunniga i denna utredning såväl från nationalräkenskaperna som från miljöstatistiken.

Medlemsförslaget A 936/S innefattar även förslag att mäta de totala intäkterna och kostnaderna för mänsklig verksamhet i Norden samt att redovisa dessa i form av sociala räkenskaper. Även om det är något oklart vad som i förslaget avses med sociala räkenskaper torde delar av det som berörs avhandlas och följas i det nordiska utskottet för nationalräkenskaper samt i den särskilda nordiska socialstatistiska kommittén NOSOSKO.

Kommittén har organiserats för att koordinera de nordiska ländernas statistik på det sociala området. En svårighet i detta arbete är att begreppet socialstatistik icke är entydigt. För det enskilda landet är avgränsningen mellan sociala och andra områden oftast bestämd av nationella historiska traditioner. Hittills har det visat sig omöjligt att basera verksamheten på en teoretisk avgränsning av det sociala området. Ett viktigt led i koordineringsarbetet är att få till stånd en systematisering av de sociala utgifternas ändamål.

¹ Yttrandet avser även medlemsförslag A 932/s om grönt BNP och utvecklat nordiskt samarbete om miljöstatistik.

De två medlemsförslagen innehåller således båda förslag om arbeten som redan nu följs och behandlas i det nordiska samarbetet. Också internationellt och inom Sverige bedrivs omfattande arbeten. Mot bakgrund härav avstyrker SCB att ytterligare arbeten på området startas under Nordiska ministerrådet.

Detta ärende har avgjorts av tf. generaldirektören. I den slutliga handläggningen har dessutom deltagit avdelningschef Frithiof Billström, avdelningschef Nils Elmhammer, avdelningschef Hans Lindblom, statistikchef Ann-Marie Bråthén samt statistikchef Inger Öhman, den sistnämnda föredragande.

Stockholm den 4 september 1990

För Statistiska centralbyrån

Gösta Guteland

Inger Öhman

Riksrevisionsverket:

Vad gäller naturresursräkenskaper har den svenska regeringen tillsatt en utredning med uppdrag att utreda frågan om en komplettering av nationalräkenskaperna med miljö- och naturresursräkenskaper. I direktiven till denna utredning finns angivet att erfarenheter från andra länder och från de internationella studier som pågår bör beaktas. De frågor som medlemsförslaget i denna del omfattar kommer alltså att behandlas av nämnda utredning. Det bör därför i första hand ankomma på denna utredning att bedöma lämpligheten av att i särskild ordning starta ett nordiskt projekt avseende naturresursräkenskaper. RRV utgår ifrån att en komplettering av nationalräkenskaperna med information om naturresurser inte kommer att försvåra tolkningen av de egentliga nationalräkenskaperna.

Sakläget beträffande sociala räkenskaper är oklart för RRV och verket saknar underlag för en bedömning av medlemsförslaget i denna del.

De svenska nationalräkenskaperna har historiskt sett anpassats mycket nära till Förenta nationernas rekommendationer. En utvidgning av nationalräkenskaperna med naturresursräkenskaper och sociala räkenskaper bör enligt RRVs mening också bygga på internationellt vedertagna principer. Mot denna bakgrund förordar därför RRV, allmänt sett, en bredare internationell bas för arbetet än vad de nordiska länderna utgör.

Överdirektör Arne Gadd har beslutat i detta ärende i närvaro av direktör Gert Jönsson och föredragande, revisionsdirektör Georg Danielsson.

Arne Gadd
Överdirektör

Georg Danielsson
Revisionsdirektör

Medlemsförslag

om internationell samverkan på handikappområdet

(Väckt av Grethe Lundblad, Sten Svensson och Lena Öhrsvik samt Lilli Gyldenkilde, Sakari Knuuttila, Kjellbjørg Lunde och Tellervo Renko)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH):

Nordiska nämnden för handikappfrågor (NNH) delar förslagsställarnas uppfattning att de nordiska länderna bör aktivt stödja och samverka vid genomförandet av det av FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) antagna resolutionsförslaget med syfte att inom FN-systemets ram förverkliga världsaktionsprogrammets mål om full delaktighet och jämlikhet för handikappade. Resolutionsförslaget innebär att en internationell arbetsgrupp bestående av regeringsexperter skall tillsättas med uppgift att utarbeta standardregler som säkerställer handikappades fulla integrering i samhället. Avsikten är att dokumentet skall utformas så att det kan läggas till grund för praktiska åtgärder i alla länder oavsett utvecklingsnivå.

Enligt NNH:s uppfattning är det både nödvändigt och möjligt för de nordiska länderna att gemensamt och i aktiv medverkan stödja arbetet i den internationella expertgruppen, samt att i olika internationella sammanhang aktivt samverka för att initiativet om standardregler för handikappade kommer till genomförande. Härvid är samarbetet med handikappades egna organisationer en förutsättning. NNH rekommenderar att en nordisk referensgrupp bildas för arbetet.

Stockholm den 31 oktober 1990

Nordiska nämnden för handikappfrågor

Finn Petrén
Kanslichef

Handikapporganisationernas Nordiska råd (HNR):

HNR går varmt ind for, at det fremsatte forslag vedtages af Nordisk Råd, således at der træffes praktiske foranstaltninger til at fremme arbejdet med at udforme internationale standarder for handicappede, og at der navnlig straks sættes de fornødne ressourcer af til dette arbejde.

HNR foreslår, at der udarbejdes et fælles nordisk oplæg til den arbejdsgruppe, som vil blive nedsat af ECOSOC. HNR medvirker meget gerne til dette arbejde og går i øvrigt også ud fra, at det ville være helt utænkeligt, at et sådant arbejde ville blive udført, uden at HNR som repræsentant for Nordens handicaporganisationer bliver inddraget aktivt i dette.

Formålet med at udfærdige handicapstandarder er at realisere FN's Verdenshandlingsprogram for handicappede. Verdenshandlingsprogrammet er for så vidt godt nok, men det har desværre vist sig, at det er meget vanskeligt at få det omsat i praksis. Der er selvsagt mere end een grund til dette. Det drejer sig navnlig om motivation, holdninger, prioritering og ressourcer, men selv når alle disse faktorer er i orden, lykkes det ikke uden videre, og det skyldes, at opgaven er uvant og heller ikke helt let at overskue.

For at gøre dette lettere, dvs. for at gøre det lettere at komme fra den rigtige beslutning om at efterkomme Verdenshandlingsprogrammet helt eller delvis til en række praktiske, integrationsfremmende foranstaltninger bør der opstilles en række internationale standarder på handicapområdet.

Hvis man følger dem, er man på rette vej, og man kan også relativt let til stadighed se, hvor langt man er kommet.

Fordelen ved gode standarder, som er fælles for alle, er i øvrigt, at handicappede ikke får behov for kompensation på det felt, som standarden dækker. Hvis miljøet og omgivelserne er indrettet således, at handicappede kan klare sig, er særforanstaltninger og særydelser overflødige. Hvis trapper kombineres med elevator, eller ved mindre niveauforskelle med ramper, kan alle komme ind. Hvis offentlige transportmidler er tilgængelige, falder behovet for særtransport fra dør til dør. Hvis meddelelser gives både med lyd og skrift, kan alle læsende og ikke-læsende, og både blinde og døve modtage budskabet.

Det gælder blot om at udforme standarder med behørig hensyntagen til alle grupper.

Efter HNR's opfattelse bør der både udvikles generelle standarder med indbygget hensyntagen til mennesker med funktionsnedsættelse og i et vist omfang tillige visse særlige standarder for handicappedes levevilkår.

Som områder, hvor standarder i hvert fald bør udformes, skal man pege på:

- Kommunikation.
- Uddannelse, skole og videregående uddannelser.
- Boliger.

- Offentligt tilgængelige bygninger.
  - Offentlige transportmidler.
  - Arbejdsmarkedet.
  - Kultur, sport og fritid.
  - Sundhedssektoren, lægebehandling, medicin, og fysioterapi.
  - Social trykthed, pension, boligsikring, hjælpemidler og invalidebil.
- HNR opfordrer Nordisk Råd til at vedtage det fremsatte medlemsforslag.

København, den 22. oktober 1990

H. Kallehaug

Landsdommer
Formand

Danmark

Socialministeriet:

– – – Forslaget er en naturlig konsekvens af resolutionen i ECOSOC's 2. udvalg om ligestilling af handicappedes muligheder, fremsat af Sverige og med de øvrige nordiske lande som medforslagsstillere.

Socialministeriet kan således tilslutte sig behovet for internationale standarder på dette område, og har ikke indvendinger mod rekommandationsforslaget.

København, den 22. oktober 1990

Internationalt kontor

Palle N. Heilesen

De Samvirkende Invalideorganisationer har i skrivelse av den 19 november 1990 förklarar sig stödja medlemsförslaget.

Det centrale Handicapråd:

– – – Det centrale Handicapråd har den 14. juni 1990 og den 25. september 1990 drøftet forslaget om, at FN's kommission for social udvikling nedsætter en arbejdsgruppe af regeringsekspertes til udarbejdelse af standardregler for ligestilling af personer med handicap.

Det centrale Handicapråd finder, at det er et godt initiativ i bestræbelserne for at sikre mennesker med handicap fuld medbestemmelse og ligestilling i samfundslivet og i udviklingen.

København, den 11. oktober 1990

Margit Jespersen

Finland

Social- och hälsovårdsministeriet:

Social- och hälsovårdsministeriet ger förslaget om utarbetandet av internationella standardregler för handikappade sitt stöd. Likaså förhåller sig ministeriet positivt till att möjligheterna att finansiera nämnda arbete med nordiska medel utreds.

På handikappområdet har de nordiska länderna bedrivit en mycket enhetlig politik som internationellt sett ofta framstått som förebild. Redan ur denna synpunkt passar det väl att de nordiska länderna är aktiva i frågan.

För att samla stöd åt genomförandet av ovannämnda uppgift är det viktigt att de nordiska länderna samverkar i olika internationella sammanhang, särskilt inom FN.

Helsingfors den 10 oktober 1990

Tuulikki Hämäläinen

Minister

Ralf Ekeboom

Tf. överinspektör

Riksomfattande handikapprådet (VVN):

Riksomfattande handikapprådet stöder Nordiska rådets medlemsförslag som syftar till en konkretisering av handikappolitiken genom att utarbeta standardregler till hjälp för staterna.

Målsättningarna för handikappårtiondet 1983–1992 har, som det nämns i medlemsförslaget, blivit oförverkligade i stor del särskilt vad gäller den tredje målsättningen, anpassning av samhället, och årtiondet närmar sig sitt slut. FN har för sin del strävat efter att stöda utvecklandet av handikappfrågor genom att anordna expertmöten, av vilka två har anordnats i Norden: 1987 i Sverige och 1990 i Finland.

De nordiska länderna utgör en enhetlig grupp internationellt när det gäller välfärdspolitik och handikappolitik. Fastän alla de nordiska länderna fortfarande har stora handikappolitiska utmaningar, har de kunnat lösa många sådana problem som rör handikappades ställning i samhället som i många andra länder fortfarande är olösta. Sålunda är ett vidare utnyttjande av de nordiska ländernas erfarenheter och resurser motiverat.

Frågor rörande handikapp har varit aktuella i många internationella sammanhang i vilka de nordiska länderna har varit med. Förutom Förenta Nationerna behövs det nordiska samarbetet också vid behandlingen av handikappolitiska frågor i bl. a. Europarådet och Europeiska Gemenskaperna.

Riksomfattande handikapprådet vill på samma gång framföra även följande ur det nordiska samarbetets synpunkt viktiga ärenden:

I samband med de politiska förändringarna i Östeuropa har man klart kunnat märka att de handikappades ställning i dessa länder på många sätt är svår. Bl. a. bristen på hjälpmedel är ett stort problem. De handikappade har börjat organisera sig och de behöver stöd för att kunna igångsätta och utveckla sin verksamhet. Riksomfattande handikapprådet föreslår till diskussion stödande av de handikappades organiserande i de östeuropeiska länderna under de närmaste åren.

För att förbättra de handikappades ställning hjälper de standardregler som skall utarbetas både staterna och medborgarorganisationerna att konkretisera behövliga åtgärder. Förbättrandet av de handikappades ställning i utvecklingsländerna kräver under de kommande åren speciell uppmärksamhet. Riksomfattande handikapprådet hoppas att det i Nordiska rådets medlemsstaters utvecklingsarbete skulle finnas både projekt som direkt är inriktade på att förbättra handikappades ställning och att stödandet av handikappade skulle utgöra tyngdpunkten också i övriga projekt.

Helsingfors den 12 oktober 1990

Eero Vilkkonen

Ordförande

Aini Merentie

Generalsekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

— — — ställer sig positiv till det föreliggande medlemsförslaget om internationell samverkan på handikappområdet.

Landskapsstyrelsen anser det vara angeläget att de handikappades krav

på delaktighet och jämställdhet i samhället stöds genom sådana internationella standardregler som avses i medlemsförslaget.

Mariehamn den 13 november 1990

Sune Erkksson

Lantråd

Bengt Linde

Socialchef

Handikapporganisationernas samarbetsråd:

— — — det ligger i Handikapporganisationernas samarbetsråds medlemsorganisationernas intresse att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att vidta erforderliga åtgärder för att internationella standardregler för handikappade införs och ställa finansiella resurser till förfogande för detta.

Sålunda förbättras möjligheterna att beakta handikappaspekterna i utveckling och samhällsplanering.

Helsingfors den 19 september 1990

På Handikapporganisationernas samarbetsråds vägnar

Pertti Ritakoski

Ordförande

Ålands handikappförbund r. f.:

Ålands handikappförbund omfattar det förslag som initiativtagarna har väckt. Det är av stor betydelse att handikappfrågorna behandlas på ett liknande sätt oberoende av den geografiska hemvisten. Den enskilde individen måste garanteras en korrekt bedömning av sitt handikapp oavsett vilket land man lever i.

Handikappade människors ställning i samhället har blivit bättre, men det finns ännu många frågor att lösa. Om man kan komma fram till en internationell samverkan på handikappområdet så befäster man på ett bra sätt de handikappades möjligheter att på lika villkor delta i samhällslivet.

Ålands handikappförbund vill med yttrandet också framhålla att samarbetet inom Norden, när det gäller handikappfrågor kunde förbättras. Inte minst med tanke på de regler och förordningar som är olika i de nordiska länderna. Speciellt frågor kring möjligheter att använda rehabiliterings-

platser i andra nordiska länder och erhålla hjälpmedel från annat nordiskt land.

Med hänvisning till ovanstående stöder Ålands handikappförbund det väckta medlemsförslaget.

Mariehamn den 17 oktober 1990

Per Lycke
Sekreterare

Norge

Sosialdepartementet:

Vi kan meddele at Sosialdepartementet ikke har noen merknader til medlemsforslaget. Vi mener imidlertid at man bør ta sikte på nasjonale bidrag till dekning av kostnadene og ikke belaste det nordiske budsjettet med disse utgiftene.

Oslo, november 1990

Øystein Opdahl e.f.

Heidi Stien

Sverige

Socialstyrelsen:

Socialstyrelsen anser att det är angeläget att FN:s Världsaktionsprogram för handikappade genomförs vilket starkt skulle bidra till att handikappade tillförsäkras jämlikhet och full delaktighet i samhällslivet.

Som ett led i en strävan enligt ovan tror socialstyrelsen att ett internationellt instrument, som innehåller normer och standardregler för att genomföra handikappades rätt till jämlikhet och full delaktighet, skulle underlätta och påskynda detta viktiga arbete.

Styrelsen vill dock understryka vikten av att detta instrument får en sådan utformning, som förslagsställarna också påpekar, att det får samma relevans i alla länder oavsett utvecklingsnivå. Om man inte lyckas med detta föreligger stor risk att detta instrument kan komma att betraktas som någon miniminivå. Blir det så kan instrumentet förhindra den måluppfyllelse som var syftet för allt arbete, framförallt i de länder som fram till idag bedrivit ett progressivt arbete inom detta område.

Styrelsen anser det angeläget att medlemsförslaget antas av Nordiska ministerrådet och att finansiella resurser ställs till förfogande för utarbetande av instrumentet.

Stockholm den 24 oktober 1990

Äldre- och handikappenheten

Carl-Anders Ifvarsson

Överdirektör

Rolf Carlsson

Byrådirektör

Statens handikappråd:

SHR tillstyrker förslaget och vill understryka vikten av att erforderliga ekonomiska resurser ställs till förfogande för att representanter för handikapporganisationerna ska kunna medverka i den föreslagna arbetsgruppen och arbetet i övrigt.

Arbetet bör skyndsamt igångsättas för att få en direkt anknytning till avslutningen av FN:s handikappårtonde.

Stockholm den 1 oktober 1990

För Statens handikappråd

Bengt-Olof Mattsson

Eva Sandborg

Handikappinstitutet:

Handikappinstitutet stöder fullt ut åtgärder som syftar till att ge människor med handikapp ökad livskvalitet. Vi ser framtagandet av ett internationellt instrument med normer och standardregler för att genomföra handikappade människors rätt till jämlikhet och full delaktighet i samhället som ett bra medel att påverka förutsättningarna för handikappades situation i olika länder i för handikappade människor positiv riktning.

Handikappinstitutet vill liksom förslagsställarna understryka vikten av att de handikappades egna organisationer bereds tillfälle att direkt delta i arbetet med att ta fram förslaget instrument med internationella standardregler.

Stockholm den 30 oktober 1990

Eva Jacobsson

Medlemsförslag

om skapandet av en nordisk bio- och genteknik-konvention

(Väckt av Gustav Björkstrand samt Svein Alsaker, Hugo Bergdahl, Helga Haugen, Tytti Isohookana-Asunmaa, Anneli Jäätteenmäki, Anne Enger Lahnstein, Eeva-Liisa Moilanen, Seppo Peltari, Tellervo Renko, Mirja Ryyänen, Eino Siuruainen, Karin Söder och Marjatta Väänänen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Danmark

Justitsministeriet:

Justitsministeriet har modtaget bemærkninger til forslaget fra *Miljøministeriet, Socialministeriet, Landbrugsministeriet, Sundhedsministeriet og Kulturministeriet.*

På denne baggrund skal man udtale følgende:

Medlemsforslaget vedrører væsentlige spørgsmål, men man skal fremhæve, at det på nuværende tidspunkt kan være vanskeligt at overskue de problemer, der vil opstå i takt med den fremadskridende tekniske udvikling.

Inden for EF er der allerede gennemført en vis regulering, og yderligere regulering i EF-regi kan forventes på en række af de områder, der er nævnt i forslaget.

Danmarks muligheder for at deltage i et nordisk samarbejde er således begrænsede. Man finder på denne baggrund ikke at kunne støtte dette meget generelt udformede forslag.

København, den 20. november 1990

P. m. v.

Christian Trønning

Det Ethiske Råd:

Det Ethiske Råd finder, at det er meget vigtigt med det nordiske samarbejde om etiske retningslinier inden for området genteknik og biomedicin. Det er bl. a. baggrunden for, at Det Ethiske Råd i samarbejde med Norges Råd for Medicinsk Forskning arrangerer et arbejdsseminar for alle etiske råd i Norden. Hovedtemaet for arbejdsseminaret vil hovedsageligt blive de etiske spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med anvendelse af teknik i livets begyndelse. Rådet skal i øvrigt henvise til rådets redegørelser: "Beskyttelse af menneskelige kønsceller, befrugtede æg, fosteranlæg og fostre" og "Fosterdiagnostik og etik".

Derudover deltager Det Ethiske Råd i Nordisk Råds udvalg for etik inden for bioteknologi. En erfaring fra arbejdet i dette udvalg er bl. a., at det er u hensigtsmæssigt at inddrage alle aspekter om bioteknologi, herunder inden for områderne landbrug, industri og medicin. Derved bliver de mange spørgsmål, der skal besvares samtidig og arbejdet bliver nemt uoverskueligt. Hvis forslaget ønskes gennemført vil Det Ethiske Råd anbefale, at der udarbejdes flere konventioner, som omfatter hvert sit delområde og en række andre spørgsmål, eksempelvis etiske spørgsmål i forbindelse med brugen af biomedicin, genterapi og -kirurgi, risiko ved produktion, udsætning af nye gensplejsede planter m. v.

Rådet skal i forbindelse med Nordisk Råds forslag pege på, at Danmark gennem samarbejdet i EF allerede har eller vil forpligte sig på en lang række af de områder, som omtales i forslaget.

Rådet skal på den baggrund foreslå, at der afholdes en konference, hvor behovet for en konvention kan drøftes.

København, den 21. september 1990

Else Marie Sejer Larsen

Formand

Ole Münster

Sekretariatschef

Finland**Justitieministeriet:***Allmänt*

Justitieministeriet anser det vigtigt att tillräcklig uppmärksamhet fås vid de etiska och juridiska frågor som utvecklingen inom bio- och gentekniken ger upphov till. Många av dessa problem är sådana att behandlingen

av dem kräver mångsidig sakkunskap, t. ex. inom etiken, filosofin och naturvetenskaperna. Justitieministeriet har i detta utlåtande koncentrerat sig på de frågor som hör till ministeriets verksamhetsområde.

Problemen inom bio- och gentekniken är i stor utsträckning desamma för alla de länder som bedriver bio- och genteknisk forskning och använder denna teknik. Det internationella samarbetet på området är därför omfattande. T. ex. inom Europarådet och Världshälsoorganisationen WHO söker man lösningar på de etiska problemen. Nordiska ministerrådet har tillsatt en arbetsgrupp som behandlar bioteknologins etik. Också t. ex. patentsystemet utreds inom ramen för ett internationellt samarbete. Detta internationella arbete befinner sig än så länge på ett inledande stadium och många problem är ännu olösta.

Ur rättslig synpunkt är problemen inom bio- och genteknik av olika art beroende på om det är fråga om en åtgärd riktad mot en människa eller mot andra organismer. En människas rättsskydd bygger på andra principer än djurens eller växternas. Utgångspunkten för vårt rättssystem kan anses vara varje enskild människas okränkbarhet, vilket framgår t. ex. av internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna och stadganden i grundlagarna om grundläggande rättigheter (rätten till liv, kroppslig integritet och privatliv). Vårt rättssystem känner inte till något motsvarande skydd för djur eller växter. Under beredningsarbetet är det därför skäl att hålla dessa två problemgrupper isär och göra upp särskilda normer för vardera gruppen.

Tillämpning av genteknik på människan

Medlemsförslaget tar upp möjligheterna att anända gentekniken på människor och de risker som hänger samman med detta. Justitieministeriet förhåller sig negativt till att gentekniken används så att verkningarna därav nedärvs. Gentekniken ger emellertid också nya möjligheter t. ex. i fråga om vård av sjukdomar. Genterapi är ännu på begynnelsestadiet, men det är skäl att anta att den under de närmaste årtiondena kommer att utvecklas till en viktig och effektiv vårdform vid vissa sjukdomar. Genteknikens utveckling bör därför inte kringskäras genom alltför strikta normer.

Ur rättslig synpunkt förutsätts det att genterapi används på människor endast med vederbörande persons samtycke (eller föräldrarnas samtycke om det är fråga om en åtgärd som riktas mot ett barn eller ett foster). En sådan åtgärd, vidtagen mot vederbörande persons vilja, skulle med stöd av strafflagen i regel utgöra straffbar misshandel. Vid utarbetandet av eventuella stadganden om genteknik är det skäl att också i fortsättningen hålla fast vid kravet på samtycke.

I de stadganden om genteknik som eventuellt kommer att uppgöras måste ställning tas också till genkartläggning. Justitieministeriet finner det viktigt att sådana åtgärder begränsas enbart till godtagbara ändamål. T. ex. sådana genkartläggningar som gäller hela befolkningen eller vissa befolk-

ningsgrupper och som kan användas för diskriminering, får inte komma i fråga.

Bioteknikens miljöverkningar

Biotekniken kan förorsaka nya miljöproblem. Den kan användas som medel i produktionsprocessen och med hjälp av den kan helt nya organismer tas fram. I vartdera fallet måste kontrollen av skadliga miljöverkningar upprätthållas. I de fall i vilka biotekniken används som ett medel är situationen juridiskt sett densamma som i andra former av produktion, dvs. avfallet och andra utsläpp som uppkommer i produktionen skall göras ofarliga för omgivningen på det sätt som stadgas i lagstiftningen. Svåra nya problem uppstår vid produktionen av genetiskt förändrade organismer och kontrollen av dessa organismers obemästrade miljöverkningar.

Bioteknikens verkningar på miljön kan numera i Finland till en del kontrolleras med stöd av den gällande lagstiftningen. I de olika miljölagarna har begreppet utsläpp definierats så vidsträckt att det omfattar också många biotekniska produkter. Det största problemet gäller utsläppen av genetiskt förändrade organismer i miljön. Det är inte självklart att dessa utsläpp faller inom ramen för miljövärdstadgandena. Det är därför skäl att överväga en utveckling av miljölagarna. I Finland har en arbetsgrupp vid miljöministeriet utrett frågan. På basis av arbetsgruppens betänkande som överlämnades 31. I. 1990 torde en kommitté inom kort tillsättas för att bereda den lagstiftning som behövs.

Bioteknik vid krigföring

I en konvention av år 1972 förbjuds utveckling, produktion och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen. I konventionen ingår också en överenskommelse om förstörandet av sådana vapen. Den förbjuder emellertid inte fredlig användning av ämnena i fråga. Dessutom skall konventionen tillämpas så att den inte inverkar menligt på avtalsstaternas ekonomiska och teknologiska utveckling eller det internationella samarbetet inom en fredlig bakteriologisk verksamhet. Det är dock mycket svårt att övervaka tillämpningen av konventionen delvis beroende på att begreppet fredlig inte närmare har definierats i konventionen.

Utvecklingen inom vapenteknologin har beaktats också i 1977 års tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna. Protokollet gäller skyddande av offren för internationella väpnade konflikter. Enligt tilläggsprotokollet är avtalsparterna, då de undersöker, utvecklar, skaffar eller tar i bruk nya vapen eller krigföringsmetoder, skyldiga att ta reda på om användningen av dessa är förbjuden i något eller alla sammanhang enligt detta protokoll eller någon folkrättslig bestämmelse som gäller vederbörande avtalspart. Eftersom bestämmelsen är synnerligen allmänt formulerad, hindrar den inte nödvändigtvis att vapen som bygger på den nya tekniken utvecklas och tas i bruk.

Patentering av biotekniska produkter

Den gällande patentlagstiftningen i Finland har bringats i överensstämmelse med det europeiska patentavtalet. Det är skäl att i dessa tider av internationellt ekonomiskt samarbete göra regleringen av möjligheterna att dra ekonomisk nytta av en uppfinning så enhetlig som möjligt i de olika länderna. Detta har varit avsikten med att harmonisera patentlagstiftningen.

Patenteringen av organismer som har skapats med biotekniska medel är i detta nu en i många avseenden öppen och kontroversiell fråga. Mot varandra står å ena sidan de forskare som använder bioteknik och företagens ekonomiska intressen, å andra sidan det allmänna intresset och de etiska synpunkterna. Enligt § 1 i vår nuvarande patentlag meddelas patent inte på "växter eller djurraser eller väsentligen biologiskt förfarande för framställning av växter eller djur. Patent må dock meddelas på mikrobiologiskt förfarande och alster av sådant förfarande". Bioteknikens utveckling har lett till svårigheter vid tolkningen av detta stadgande.

Behovet av nordiska konventioner

Justitieministeriet anser att problemen inom den medicinska gentekniken inte ännu är mogna att lösas genom konventioner. Det är inte heller klart om frågorna kan lösas med en enda konvention. De nordiska länderna bör i detta skede tillsammans följa med utvecklingen på området och i mån av möjlighet inta en gemensam ståndpunkt i frågor som kommer upp. Först senare ser man om det är möjligt att ingå en eller eventuellt flera konventioner.

Det är möjligt att de olika etiska åskådningarna i länder inom olika kulturkretsar leder till att någon internationell konvention om medicinsk genteknik aldrig kommer att ingås. En nordisk konvention vore sannolikt lättare att åstadkomma tack vare den gemensamma kulturbakgrunden. Denna möjlighet bör inte glömmas bort, men i detta skede är det inte skäl att påskynda någon nordisk konvention.

De nordiska länderna har goda skäl för att samarbeta vid beredningen av lagstiftning om bioteknikens miljöverkningar. Dessa verkningar begränsas emellertid inte bara till snäva områden utan de kan överskrida stats- och t. o. m. världsdelgränser. En mera omfattande internationell konvention vore därför ändamålsenligare än en nordisk konvention. De nordiska länderna måste också i fortsättningen samarbeta vid internationella forum för att lösa miljöproblemen.

En nordisk konvention skulle knappast ha någon betydelse för reglerna för krigföring.

Frågor som gäller patentsystemet i samband med bioteknik håller på att utredas i olika internationella organisationer. Finland och de övriga nordiska länderna deltar i detta arbete. En separat nordisk konvention är

knappast nödvändig i detta hänseende heller, utan arbetet på internationella konventioner bör fortsätta och göras effektivare.

Helsingfors den 30 oktober 1990

Jan Törnqvist
Lagstiftningsdirektör

Harri Palmén
Lagstiftningsråd

Jord- och skogsbruksministeriet:¹

Medlemsförslaget handlar om bio- och genteknikområdet, som är ytterst aktuellt och viktigt. Såsom det konstateras i förslagets motiveringar, har dessa metoder, som under en kort tid kraftigt utvecklats, sannolikt en stor användningspotential bl. a. inom jord- och skogsbruket. Samtidigt kan dock uppstå problem i och med att man börjar använda dessa metoder i en produktionsskala.

Metoderna har utvecklats så snabbt att den diskussion som den nödvändiga lagstiftningen förutsätter beträffande olika synpunkter på denna fråga inte har inletts i Finland förrän för någon tid sedan.

Av de nordiska länderna har endast Danmark godkänt en lag om miljö- och genteknologi. I Sverige finns inte några stadganden i samband med genteknik men där har man genom förordning tillsatt en delegation, som har till uppgift att informera om bioteknikens utveckling och behandla genteknikens tillämpningar. I Norge och Island finns inte egna stadganden. I dessa länder iakttas frivilligt NIH:s (National Institute of Health) stadganden. Också i Finland har man följt NIH:s stadganden på basen av frivillighet.

Av EG-länderna har Tyskland en särskild lag om genteknik under beredning. I Nederländerna, Frankrike och Storbritannien regleras genteknik på basen av andra lagar och stadganden.

EG har uppsatt som sitt mål att skapa möjligast enhetliga stadganden om genteknik i medlemsländerna. År 1990 godkändes två direktiv:

1. Användningen av genetisk manipulerad organismer i slutna förhållanden (90/219/EE) och
2. Avsiktlig spridning av genetiskt manipulerade organismer i miljön (90/220/EEC).

Vid jord- och skogsbruksministeriet har man under sista tiden arbetat med patent- och förädlingsrättsliga frågor med anslutning till utnyttjandet av forsknings- och utvecklingsarbetets resultat inom gentekniken.

¹ Yttrandet översatt från finska.

För reglering av bio- och gentekniken bör man på allvar sätta sig in i de etiska aspekterna i frågan såväl för djurs som växters vidkommande.

Det har beräknats att en beredning av lagstiftning som täcker genteknikens centrala problem i Finland kommer att ta minst två år i anspråk.

Jord- och skogsbruksministeriet anser att medlemsförslaget är värt att tillstyrkas. Diskussion mellan de nordiska länderna är en viktig del vid beredningen av den föreslagna konventionen. I nordiskt samarbete bör utnyttjas det pågående arbetet t. ex. inom nordisk programkommitté för bioteknologi (NPB) samt i nordisk etikkommitté för bioteknik. Nordiska ministerrådet har också tillsatt en arbetsgrupp, "Arbetsgruppen för immaterialrättsligt skydd av bioteknologiska uppfinningar", där jord- och skogsbruksministeriet är representerat. Arbetsgruppen skall också beakta etiska synpunkter.

Enligt jord- och skogsbruksministeriets uppfattning är det dock nödvändigt att vid beredning av ett nordiskt ramavtal vara i nära kontakt med EG med hänsyn till det arbete som görs inom EG. På detta sätt kan man redan i begynnelseskedet medverka till en gemensam praxis i Europa.

Helsingfors den 2 november 1990

Reino Uronen
Kanslichef

Ilkka Vainio-Mattila
Avdelningschef

Social- och hälsovårdsministeriet:

Social- och hälsovårdsministeriet förordar strävandena att åstadkomma internationella överenskommelser för reglering av bio- och gentekniken. Eftersom utvecklingen på området går fram mycket snabbt anser ministeriet dock att ifrågasvarande reglering knappast kan vara långt detaljerad.

För närvarande arbetar Europarådets expertkommitté för bioetik (CAHBI) för att utvärdera vilka frågor – rörande medicinala tillämpningar – som skyndsamt borde regleras av en internationell överenskommelse. Likaså har Nordiska ministerrådet tillsatt en kommitté för att behandla frågor angående etik inom bioteknologin.

Med beaktande av ovan nämnda förberedelsearbete anser social- och hälsovårdsministeriet att ingen separat beredning av en nordisk bio- och genteknikkonvention för närvarande är aktuell.

Helsingfors den 8 november 1990

Mauri Miettinen
Minister

Ralf Ekeboom
Tf. överinspektör

Miljöministeriet:

Föremålet för det internationella samarbetet

I medlemsförslaget behandlar man både bioteknik och genteknik. Gentekniken bör anses vara en del av den vidare och äldre benämningen bioteknik. Utvecklandet av biotekniken har under den senaste tiden till största delen inriktats på undersökning av de genetiskt modifierade mikroorganismerna (GEMs) och tillämpningar av dessa. De omständigheter som presenterats i medlemsförslaget och framtidsutsikterna har i allmänhet kopplats till arbetet med GEMs. Ett eventuellt allmänt avtal borde därför begränsas till enbart gentekniken och den övriga biotekniken borde sålunda lämnas utanför avtalet.

Samarbetet utanför Norden

Enligt förslaget behövs det ett allmänt avtal om genteknik mellan de nordiska länderna. Till gentekniken, och speciellt till genteknikens inverkan på miljön och hälsotillstånd, hör likadana problem som till utvecklandet och användning av kemiska produkter. Dessa problem har internationellt sett i huvudsak behandlats på bredare bas än enbart mellan de nordiska länderna.

Regleringen och styrningen av gentekniken har i Europa förberetts framför allt inom organisationen för ekonomiskt samarbete- och utveckling (OECD) samt inom europeiska gemenskapen (EG). Inom dessa organisationer har ärendet som ett resultat av flera års arbete hunnit relativt långt, åtminstone då jämfört med den beredskap som de olika nordiska länderna har att behandla den administrativt rättsliga regleringen av genteknik.

Vid utvecklingen och tillämpningen av genteknik behövs det internationellt samarbete. Det är dock uppenbart att det för de nordiska länderna skulle löna sig att koncentrera sig på det arbete som görs inom OECD och att sträva till att beakta EGs direktiv. Även det faktum att regleringen av genteknik är olika långt hunnen i de olika nordiska länderna talar för detta. Som EG-land har Danmark stiftat en lag som reglerar genteknik. I de övriga nordiska länderna finns motsvarande lagstiftning inte. En gemensam nordisk arbetsgrupp behandlar GEMs patenträttigheter.

Finland berett att sluta allmänt avtal

I Finland har man gjort en undersökning om den internationella lagstiftningen och de internationella avtalen om bioteknik och på basen av detta utvärderat om den finländska lagstiftningen räcker till för reglering av bioteknik. I sitt betänkande dryftade arbetsgruppen behovet att komplettera den finländska lagstiftningen. Det förberedande lagstiftningsarbetet torde komma i gång under år 1991.

Vid sidan av lagstiftningsarbetet har man för avsikt att bereda detaljera-

de anvisningar och rekommendationer. En nämnd för bioteknik, som sannolikt kommer att tillsättas i början av år 1991, skulle utföra detta arbete. I samband med dessa två uppgifter torde myndigheterna, industrierna och organisationerna inom bioteknikbranschen tillsammans lägga upp riktlinjerna för utvecklandet och regleringen av bioteknik i Finland. Därför är det för tidigt att börja dryfta regleringen av bioteknik mellan de nordiska länderna.

Ställningstagande

Miljöministeriets konklusion är att läget inte ännu är moget för en beredning av ett sådant allmän nordiskt avtal som avses i medlemsförslaget. Man borde i stället avvakta i första rummet resultatet av det arbete som görs inom OECD och EG gällande reglering av bioteknik. I Finland har man för avsikt att inom de närmaste åren förnya lagstiftningen som gäller bioteknik och samtidigt göra den förenlig med de internationella kraven. I samband med bioteknikens utveckling kan det i ett senare skede uppstå behov av aktivare samarbete inom Norden.

Helsingfors den 12 november 1990

Olli Paasivirta

Biträdande avdelningschef

Tuija Talsi

Vf. överinspektör

Finlands Akademi avdelningen för forskningsetik:¹

I medlemsförslaget föreslås att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att vidta åtgärder för en beredning av en nordisk bio- och genteknikkonvention. Konventionen bör bl. a. innehålla skydd för personlig genetisk integritet, regler för gentekniskt förfarande på mänskliga embryon och regler för utsläpp i naturen. Enligt förslaget borde konventionen också ha ett fungerande kontrollsystem.

Flera av de frågor som upptagits i initiativet behandlas redan i både nordiska och finländska kommittéer och arbetsgrupper, och lagstiftning eller andra stadganden angående dem är under beredning.

Ministerrådet tillsatte 1989 en arbetsgrupp för att behandla etiska frågor med anslutning till biotekniken (Nordisk utvalg for etik inden for bioteknologi). Arbetsgruppens uppgift är att insamla och bearbeta information om den moderna bioteknikens metoder, bedöma dem i etiskt hänseende

¹ Yttrandet översatt från finska.

och bedöma deras risker samt delta i den nordiska diskussionen om bioteknikens etik. Arbetsgruppen kan väntas producera just den information som borde läggas som grund för en gemensam nordisk linje när det gäller att kontrollera och reglera bioteknikens tillämpningar med hänsyn till risker och etiska synpunkter. Arbetsgruppen har speciellt fäst uppmärksamhet på gentekniska tillämpningar för människor (i synnerhet gendiaagnostik), på djur inriktad genteknik, miljötillämpningar och etik i samband med riskbedömning. Arbetsgruppen producerar material för en offentlig diskussion om gen- och bioteknikens etiska frågor. Denna diskussion skall till slut utforma de gränser för användningen som är acceptabla ur etisk synvinkel.

Man har tillsatt en arbetsgrupp i Nordiska ministerrådets regi (Arbetsgruppen för immaterialrättsligt skydd av biotekniska uppfinningar) för att behandla frågor om bio- och gentekniska uppfinningars patentskydd.

Miljöministeriet i Finland tillsatte 1989 en arbetsgrupp med uppgift att bl.a. värdera behovet för att i Finland umeckla lagstiftning angående bioteknik. I sin slutrapport rekommenderar arbetsgruppen att man borde utveckla lagstiftning angående bioteknik i syfte att reglera skador som genetiskt förändrade organismer eventuellt orsakar, genom att nödvändiga stadganden inkluderas i existerande speciallagar. För att man skulle kunna samordna olika myndigheters funktioner skulle det vara nödvändigt att tillsätta en särskild gentekniknämnd som expertorgan. Statsrådet borde tillsätta en kommitté för nödvändig lagstiftningsarbete.

Som centralt innehåll skulle den föreslagna konventionen innehålla ovannämnda regler och stadganden som olika nordiska och nationella organ håller på att bereda och behandla. Eftersom deras behandling ännu inte har slutförts eller befinner sig i ett begynnelsekede, skulle det vara ändamålsenligt att uppskjuta ett eventuellt beslut om beredning av konventionen till en senare tidpunkt.

Modern bioteknik och genteknik har hittills visat sig vara säkra. När det gäller att förebygga deras eventuella nackdelar är det även i framtiden centralt att finna metoder genom vilka det är möjligt att tillförlitligt bedöma risker som eventuellt är förknippade med dess olika tillämpningar och i synnerhet miljötillämpningar. Både nationell nordisk och internationell verksamhet (bl. a. BRIDGE-programmet inom EG och arbetet inom OECD) pågår för att utveckla sådan riskbedömning. Det skulle vara viktigt för de nordiska länderna att kunna delta effektivt i denna verksamhet, som befrämjar tillgodogörandet av biotekniken och minimerar dess potentiella nackdelar.

Helsingfors den 6 november 1990

Keijo Paunio
Ordförande

Paavo Löppönen
Sekreterare

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen är av den uppfattningen att de i medlemsförslaget framförda sy punkterna och definierade problemställningarna i anledning av den nya bio- och genteknikens snabba och mångsidiga utveckling är väl grundade.

Landskapsstyrelsen omfattar därför medlemsförslaget som syftar till att åstadkomma en nordisk bio- och genteknikkonvention och ett kontrollsystem för ändamålet.

Mariehamn den 29 november 1990

Sune Eriksson

Lantråd

Håkan Kulves

Miljövårdsintendent

Island**Miljøministeriet (Umhverfissráðuneytið):¹**

Ministeriet har orienteret sig om forslagets indhold og kan anbefale vedtagelse af det.

Reykjavik, den 3. december 1990

Július Sólnes

Páll Lindal

Norge**Sosialdepartementet:**

Overnevnte medlemsforslag ble drøftet på et møte mellom Utenriksdepartementet, Landbruksdepartementet, Næringsdepartementet, Utdannings- og forskningsdepartementet, Miljøverndepartementet, Fiskeridepartementet, Familie- og forbrukerdepartementet, Forsvarsdepartementet og Sosialdepartementet 2. november 1990. Departementene ble anmodet om å avgi skriftlig tilleggsuttalelse dersom de fant dette ønskelig. Uttalelser fra Justisdepartementet og Norges Allmennvitenskapelig Forskningsråd (NAVF) følger vedlagt (se nedan).

Det er bred enighet blant de respektive departementer om at det ikke er hensiktsmessig å starte et slikt konvensjonsarbeid. Etter departementenes syn bør man bruke de nordiske grupper som eksisterer til å utrede ulike

¹ Yttrandet översatt från isländska.

sider ved saksfeltet, og forøvrig søke en størst mulig nordisk koordinering i internasjonale fora, så som Europarådet og FN-systemet (deriblant UNEP).

NAVF peker på at det likevel er nærliggende å arbeide for en felles vurdering av de etiske normer som bør legges til grunn for reguleringen av den bioteknologiske forskningen og dens anvendelse, og foreslår at medlemsforslaget oversendes til Nordisk utvalg for etikk innen bioteknologi under Nordisk Ministerråd for videre bearbeidelse. Sosialdepartementet slutter seg til dette.

Oslo, 5. desember 1990

Kari Holst

Grete Gjertsen

Justis- og politidepartementet:

Mellom de nordiske land foregår det et kontinuerlig lovsamarbeid av mer eller mindre formell karakter og med en større eller mindre grad av harmonisering som resultat. Konvensjonsformen er meget tung og bør mellom de nordiske land generelt bare brukes når det er nødvendig av f. eks. konstitusjonelle eller folkerettslige grunner.

For bio- og genteknologiske spørsmål er det naturlig for oss å sondre mellom på den ene side spørsmålet om rettsbeskyttelse av bioteknologiske oppfinnelser, som er Jd's fagområde, og på den annen side de andre spørsmålene om regulering, som ikke er Jd's fagområde.

For spørsmålet om rettsbeskyttelse av bioteknologiske oppfinnelser vil det vanskelig kunne etableres en nordisk enighet i form av en konvensjon. Sverige og Danmark er tilsluttet den europeiske patentkonvensjon, som tillater patentering av bioteknologiske oppfinnelser i større grad enn den norske regjeringen har gått inn for i st. meld. nr 7 (1990–91) om bioteknologi. Danmark kan bli bundet av eventuelle EF direktiver om rettsbeskyttelse av bioteknologiske oppfinnelser.

Det fremholdes i forslaget at de nordiske land i hovedsak savner lovgivning for bioteknologi. For Norge er det stort sett riktig. Et eventuelt konvensjonsprosjekt vil imidlertid høyst sannsynlig trekke ressurser fra lovgivningsarbeidet. Som forslagstillerne også fremholder, går den bioteknologiske utvikling raskt. Det tilsier også varsomhet med konvensjonsformen. Et konvensjonsprosjekt kan lett resultere i en konvensjon som ingen

vil ratifisere, for å holde åpen muligheten for å følge med i utviklingen, eller en konvensjon som på en utilsiktet måte hindrer en ønsket utvikling.

Oslo, 4. oktober 1990

Etter fullmakt

Knut Helge Reinskou

Lovrådgiver

Berit Johannessen

Førstesekretær

Utdannings- og forskningsdepartementet:

Utdannings- og forskningsdepartementet har lagt medlemsforslaget fram for Norges allmennvitenskapelige forskningsråd som i brev av 15. november d. å. har uttalt seg slik det framgår av vedlagte kopi. Vi viser til denne uttalelse (se nedan).

I samsvar med dette kan Utdannings- og forskningsdepartementet for sin del ikke anbefale at det utarbeides en nordisk konvensjon på det grunnlag som er skissert i medlemsforslaget, og vi vil tilrå at en foreløpig satser på det samarbeidet som er i gang, både på nordisk og internasjonalt nivå.

Oslo, 27. november 1990

Stig Klingstedt

Ekspedisjonssjef

Tomas Overgaard

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF):

De nordiske land følger noe ulike veier i arbeidet med samfunnsmessig kontroll av bioteknologien. Danmark fikk en lov om miljø og genteknologi i 1983, den norske regjering er i ferd med å utarbeide et lovverk som trolig vil komme til å ligge nær det danske, mens Sverige og Finland velger å regulere denne virksomheten ved forskrifter hjemlet i eksisterende lovverk, slik USA også gjør.

Det er likevel nærliggende å arbeide for en felles nordisk vurdering av de etiske normer som bør legges til grunn for reguleringen av den bioteknologiske forskningen og dens anvendelse, enten nå forskriftene er knyttet til eget lovverk eller ikke. Det er vesentlig at disse forskriftene ikke blir så forskjellige at det av denne grunn blir forskjeller i rammebetingelsene for bioteknologien i de nordiske land.

Det foreliggende forslag er imidlertid av en slik ordlyd av det antyder et ikke fullstendig kjennskap til viktige saklige fakta på området. Det er for eksempel ikke korrekt at de nordiske land "saknar i huvudsak lagstiftning inom bioteknikområdet". (kfr. ovenfor).

I tredje avsnitt omtales den "oreglerade utvecklingen". I virkeligheten har genteknologien i for eksempel Norge vært selvregulert med hensyn til sikkerhetsmomentet etter NTH guidelines, i senere tid også under oppsyn av Sosialdepartementets utvalg (Blix Gundersen-komiteén).

I samme avsnitt omtales "organismer med helt ny genuppsättning". Det er en vrangforestilling å tro at man kan skape organismer med helt ny "genuppsättning" ved genteknologiske metoder eller skape "nye arter" (avsnitt 5), og det er heller ingen forskere som forsøker dette.

Forslagsstillerne peker på visse urovekkende mulige konsekvenser av bioteknologien: forstyrrelse av den økologiske balansen ved utslipp av genetisk modifiserte organismer: naturen, mer effektive midler til biologisk krigføring, og genteknisk endring av menneskelige kjønnseller. At slikt bør forhindres, vil det neppe være noen uenighet om i Norden. Men når forslagsstillerne ønsker å forby overføring av genmateriale fra mennesker til dyr og ønsker å forby patentering av genmodifiserte mikroorganismer, tyder det på manglende innsikt i hva moderne medisinskbiologisk forskning og bioteknologi i praksis går ut på.

Nordisk Ministerråd har satt igang et nordisk bioteknologisk samarbeidsprogram, og innen rammen av dette opprettet Nordisk utvalg for etikk innen bioteknologi, som har som oppgave å arbeide med nettopp disse problemene.

NAVF vil på denne bakgrunn foreslå at medlemsforslaget oversendes til Nordisk utvalg for etikk innen bioteknologi, for videre bearbeidelse. Det er viktig at en eventuell nordisk konvensjon bygger på et faglig bedre fundert og etisk mer nyansert grunnlag enn nærværende forslag.

Oslo, 15. november 1990

Norges allmennvitenskapelig forskningsråd

Berit Mørland

Fung. avdelingsdirektør i RMF

Kjersti Sletholt

Fagkonsulent i RMF

Sverige

Genteknikberedningen:

De nordiska länderna har intagit olika ståndpunkter i fråga om behov av regel- och lagverk för samhällets kontroll av tillämpning av bioteknologi, särskilt genteknologi. Danmark har en gentekniklag av år 1985, som nu, vad avser djur och växter, skall bli föremål för översyn i och för harmonisering med EGs direktiv. Norge har ett lagförslag rörande djur och växter ute på remiss. Finland, varifrån förslaget väckes, saknar ännu ett formaliserat regelverk och så gör även Island.

Sverige slutligen har i flera omgångar utrett olika avsnitt av totalkomplexet. Det första betänkandet Hybrid-DNA tekniken under kontroll (Ds U 1978:11) framlades redan 1978. Riksdagen beslutade sedermera att, i enlighet med förslaget, tillgodose kontrollbehovet genom tillägg till arbetsmiljölagstiftningen och miljöskyddskungörelsen samt att inrätta delegationen för hybrid-DNA frågor. Vidare har regeringen under hösten lagt fram en proposition om användning av genteknik på människa, där bl.a. frågor rörande den personliga integriteten och humana embryon är föremål för förslag. Ytterligare frågor rörande användningen av gentekniken bereds för närvarande inom Genteknikberedningen. Beredningens mandat fastställdes i mars 1990 och den började sitt arbete, som skall pågå under en tvåårsperiod, i augusti 1990. Beredningen har att se över frågor rörande ekologiska konsekvenser av utsläpp av gentekniskt modifierade organismer, etiska principer beträffande gentekniska förändringar, principer för tillståndsgivning för genteknisk verksamhet samt övergripande immaterialrättsliga frågor.

De enskilda nordiska länderna är också i varierande utsträckning redan bundna av internationella avtal och överenskommelser.

Den under Nordiska ministerrådet sorterande Nordiska programkommittén för bioteknologi har i sin lägesrapport för de gångna två åren av nordiska samarbetsprogrammet inom bioteknologi konstaterat, att de enskilda nordiska länderna avsätter betydande resurser för att utreda hur man skall reglera forskning kring och användning av bioteknologin. Hittills har detta, som framgår ovan, resulterat i lagar och föreskrifter som skiljer från land till land. Programkommittén anser därför att det vore önskvärt med ett gemensamt nordiskt organ för dessa frågor. Genom ett sådant skulle det också i högre grad bli möjligt att även kunna påverka det internationella arbetet mot en ökad grad av harmonisering.

Mot bakgrund av det anförda ser genteknikberedningen nu endast begränsade fördelar av att gå så långt som mot en nordisk bio- och genteknikkonvention. Däremot kan beredningen ansluta sig till den uppfattning, som framförs av den Nordiska programkommittén för bioteknologi, att ett samarbetsorgan för koordinering av de nordiska ländernas ståndpunkter i

berörda frågor skulle kunna vara till fördel bl.a. som förberedande organ inför internationella förhandlingar.

Martin H:son Holmdahl

Ordförande

Charlotte af Malmborg

Statens naturvårdsverk:

Biotekniken uppvisar en hel skala av förfaranden. Från uråldrig användning av bakteriella kulturer av t. ex. jäst i brödbakning över avel respektive förädling av djur och växter genom systematiskt urval och korsning av individer med önskade egenskaper till den ”nya biotekniken, speciellt gentekniken”, som närmast åsyftas i medlemsförslaget. Här kan det röra sig om framställning av ett antal individer med exakt samma arvs massa genom cellsammansmältning, s. k. kloning, eller direkt förändring av cellens arvs massa främst genom att man inför genetiskt material från en annan organism.

Ett mål för miljövärden i Sverige så som det nyligen uttryckts av naturvårdsverket är att i ett framtida miljöanpassat samhälle utnyttjas bioteknikens möjligheter inom miljövärden, och teknikens många tillämpningar inom olika områden prövas och styrs så att negativa miljöeffekter inte uppkommer.

Biotekniken spelar redan idag en viktig roll i miljövarsarbetet genom att mikroorganismer används för rening av avloppsvatten och nedbrytning av avfall. Hittills har det i Sverige endast varit fråga om naturligt förekommande mikroorganismer. Här finns dock stor utvecklingspotential. Detta gäller sannolikt också användning av levande organismer i industriprocesser för att bl. a. minska kemikalieanvändningen. Användning av biologiska bekämpningsmedel istället för kemikalier är ett annat sådant exempel.

Ett utökat nordiskt samarbete för att främja utvecklingen av biotekniken i dess positiva bemärkelse för miljövärden bör komma till stånd.

Den nya biotekniken kan också innebära ekologiska risker om genetiskt förändrade organismer får en okontrollerbar spridning och rubbar den ekologiska balansen. Eventuella introduktioner bör därför ske under stor restriktivitet och under betryggande kontroll. Detta gäller dessutom generellt om det är fråga om införande av naturliga men för en viss miljö främmande arter.

Flertalet av de nordiska länderna har någon form av lagstiftning inom bioteknikområdet. I Sverige finns sålunda bl. a. tillståndsvång för odling av genetiskt förändrade växter inom ramen för växtskyddslagen. Förslag har nyligen väckts av kemikalieinspektionen att likställa biologiska bekämpningsmedel med kemiska och därigenom få en obligatorisk för-

handsprövning av varje medel. Ett lagförslag för att reglera forskningen på mänskliga embryon och för att förbjuda genetiska förändringar av könsceller är vidare under riksdagsbehandling.

En översyn av lagstiftningen i Sverige pågår f. n. genom en parlamentarisk beredning för frågor rörande användning av gentekniken. Beredningen skall med förtur behandla frågan om hur prövningen av genteknikens tillämpning bör gå till och hur denna prövning skall vara organiserad med särskild hänsyn till de ekologiska riskerna. Verket har i yttrande 1990-10-23 till beredningen anfört att denna bör pröva möjligheten att kontrollera genetiskt modifierade organismer (GMO) enligt den lagstiftning där respektive fråga närmast hör hemma. En sådan fördelning av myndighetsansvaret stämmer överens med miljöpolitikens strävan att integrera miljöansvaret hos respektive sektororgan.

De lagar som kan komma ifråga för kontroll av GMO är sinsemellan mycket olika. Det är därför viktigt att garantier byggs in i systemet för att få så enhetlig och likartad bedömning som möjligt av de ekologiska riskerna vid spridning av GMO i miljön inklusive krav på underliggande dokumentation m. m. För att få ett bättre underlag till sådana riskbedömningar har naturvårdsverket påbörjat ett forskningsprogram om ekologiska risker med spridning av transgena organismer.

Medlemsförslaget tar upp ett flertal olika aspekter på bio- och genteknik som svårigen kan behandlas i en gemensam konvention. Det är dessutom tveksamt att diskutera risker med bioteknologi skilt från andra kända eller potentiella miljörisker. Man måste i samtliga fall göra en så god risk/nyttoanalys som möjligt och den görs bäst i det sammanhang respektive fråga hör hemma. Det kan visserligen vara mer eller mindre svårt att bedöma den ekologiska risken från en viss kemikalie, en strålning eller spridning av en gentekniskt modifierad organism. Särskilda rutiner, krav på basinformation, testsystem m. m. för bedömning av riskerna kan sålunda behöva utvecklas för de senare. Här blir det också viktigt att successivt få ökad erfarenhet genom bedömningar i praktiskt förekommande fall.

Vissa av de aspekter som medlemsförslaget tar upp är idag reglerade för EG-länderna genom EG-direktiv om att förhindra spridning genom olyckshändelse (90/219/EEC) och om avsiktlig spridning (90/220/EEC). Reglerna bygger delvis på inom OECD:s (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling) utarbetade säkerhetskrav för användning av gentekniskt modifierade organismer. Utvecklingen har därför antagligen redan sprungit ifrån en särskild nordisk konvention på området. Naturvårdsverket anser däremot att samarbetet inom ramen för Nordiska ministerrådet bör erbjuda goda möjligheter till utökat informationsutbyte och till att ta upp frågor om riskbedömning och riskvärdering av gentekniskt modifierade organismer och strategier sett i ett vidare internationellt perspektiv. En aspekt i detta sammanhang är att man på EG-nivån behöver fortsätta arbetet med att implementera de nämnda direktiven. Om också

Efta-länderna antar dessa direktiv och förutsatt att dessa länder på ett eller annat sätt får möjlighet att påverka EG:s fortsatta arbete kan en gemensam nordisk strategi här bli betydelsefull.

Ett annat delområde som det kan finnas anledning för de nordiska länderna att ta upp gemensamt avser patentfrågor. Patentlagstiftningen utesluter möjligheten att ta patent på djur och växter. Med gentekniken har det emellertid kommit ett ökat tryck att tänja patenträtten till att även omfatta levande organismer av olika slag. Denna fråga övervägs f. n. av Europeiska patentkontoret. Det är f. ö. redan tillåtet i alla nordiska länder att ta patent på mikrobiologiska processer och i alla utom Norge att också ta patent på mikroorganismer. Ett ökat informationsutbyte och samarbete mellan de nordiska länderna skulle vara värdefullt även på detta område.

Solna den 30 november 1990

Göran Persson

Sune Eriksson

Lantbruksstyrelsen:

Lantbruksstyrelsen har i yttrande 1990-05-28 över rapporten "Genteknik – växter och djur" redovisat sin syn på vissa frågor om genteknik (se *Bihang*). Styrelsen har bl. a. anfört att "en mycket viktig fråga i samband med överväganden om kontrollåtgärder inom området är att tillräcklig hänsyn tas till den internationella utvecklingen. Dessa hänsyn bör tas såväl vid överväganden om behovet av och utformningen av kontrollåtgärder i stort som vid utformning av detaljregler, såsom i fråga om tillämpningsområde för lagstiftning, normer för testning, riktlinjer för prövning av utsläpp m. m."

Som framgår av förslaget föreslås även att de nordiska länderna bör arbeta för en internationell konvention.

Med hänsyn till bio- och genteknikfrågornas mycket stora internationella räckvidd kan behovet av en nordisk konvention starkt ifrågasättas. Arbetet inom området bör i stället ske med inriktning direkt på en internationell konvention. I detta arbete bör de nordiska länderna utveckla former för ett gemensamt uppträdande.

Jönköping den 31 oktober 1990

Alf Wallin

T. f. generaldirektör

Evert Jonsson

Avdelningsdirektör

Lantbruksstyrelsens yttrande till jordbruksdepartementet över rapporten "Genteknik – växter och djur"

Allmänna synpunkter på behovet av lagstiftning inom området

Bakgrund

Utvecklingen av den moderna gentekniken har inneburit att effektiva instrument ställs till förfogande för bl. a. växtförädling och avelsarbete med djur. Samtidigt har även andra metoder utvecklats, vilka bidrar till ökade möjligheter att lösa olika problem samt att framstegen nu kan göras i snabbare takt. Som exempel kan nämnas fusioner av växtceller från olika arter inom växtförädling. Inom husdjursområdet kan utvecklingen av teknik för överföring av embryon, delning av embryon m.m. få stor betydelse. Som framgår av utredningen bedöms gentekniken under över-skådlig tid inte ersätta andra traditionella metoder för förädling av växter och djur utan snarare vara ett komplement till dessa.

Växtförädling och avelsarbete innebär alltid att växternas och djurens egenskaper förändras. Diskussioner om risker med förändrade egenskaper hos djur, växter och mikroorganismer samt behovet av åtgärder för att kontrollera dessa har dock starkt sammankopplats med gentekniken. Det är förklarligt med hänsyn till de ökade möjligheter som tekniken innebär. De ökade riskerna samt ett ökat behov av etiska bedömningar är motiv för särskilda åtgärder från samhällets sida för att följa utvecklingen av gentekniken och för att kunna ingripa mot oacceptabla tillämpningar.

Föreliggande utredning redovisar nuläget inom berörda områden. Som framgår av utredningen måste efterhand den samlade informationen utvidgas och kompletteras. Samhällets inflytande över tekniken kommer också att behöva anpassas till utvecklingen.

Lantbruksstyrelsen delar utredningens bedömning att genteknisk forskning eller användning i produktionen av gentekniskt förändrade växter, djur eller mikroorganismer inte generellt bör förbjudas. Däremot bör samhället ha möjlighet att följa utvecklingen och vid behov ingripa mot oacceptabla tillämpningar. Styrelsen delar utredningens uppfattning att bortsett från djurskyddshänsyn kommer de etiska frågorna att vara av största intresse i fråga om genteknik på djur, medan frågor om risker för hälsa och miljö kommer att dominera i fråga om växter och mikroorganismer.

En mycket viktig fråga i samband med överväganden om kontrollåtgärder inom området är att tillräcklig hänsyn tas till den internationella utvecklingen. Dessa hänsyn bör tas såväl vid överväganden om behovet av och utformningen av kontrollåtgärder i stort som vid utformning av detaljregler, såsom i fråga om tillämpningsområde för lagstiftning, identifikation av organismer och produkter, normer för testning, riktlinjer för prövning av utsläpp m. m.

Tillämpningsområde

I utredningen behandlas i enlighet med direktiven endast effekter av en ökad användning av gentekniken samt åtgärder för att kontrollera dessa. Genetiska förändringar av djur, växter och mikroorganismer som genomförs med hjälp av annan teknik, liksom andra former av introduktion av

genetiskt material i en viss ekologisk miljö, kan leda till icke önskvärda effekter av samma slag som de som kan nås med hjälp av genteknik. Ett exempel kan nämnas. Genteknik har förväntats möjliggöra att även ickelequinoser skulle kunna förändras så att de skulle kunna fixera kväve. Detta skulle förutom vissa positiva effekter även medföra risker, bl. a. för förändringar av floran och risker för ökad kväveutlakning. Sådana egenskaper synes möjliga att nå även med annan teknik än genteknik. Forskning pågår för närvarande inom området. En lagstiftning av det slag som nu föreslagits rörande genteknik kan inte tillämpas i ett sådant fall. Effekterna är dock jämförbara. Många likartade problemställningar kan anföras som skäl mot en lagstiftning som riktar sig mot en viss teknik. En lagstiftning som avser undanröja vissa risker bör rikta sig mot riskerna och de egenskaper som förorsakar dem och inte mot en av flera tekniker som föranleder dem. Som styrelsen senare redovisar föreligger därutöver betydande problem att på ett med hänsyn till syftet tillfredställande sätt avgränsa tillämpningsområdet för en lag av det slag som nu föreslagits.

Mot denna bakgrund avstyrker lantbruksstyrelsen en lag inom området som specifikt riktar sig mot genteknik. Utgångspunkten bör istället vara de risker som olika egenskaper hos växter, djur och andra organismer kan förorsaka. I första hand bör undersökas om syftet kan nås genom förändringar inom ramen för befintlig lagstiftning, såsom miljöskyddslagstiftning, djurskyddslagstiftning och växtskyddslagstiftning.

Samordning

Frågor om genteknik berör även andra områden än de som omfattas av föreliggande utredning, såsom användning av genteknik på människa. I ett fortsatt utredningsarbete bör samordning ske mellan olika områden. En sådan samordning bör kunna ske inom den parlamentariska beredning om mera generella frågeställningar kring gentekniken som regeringen beslutat om.

Övergångslagstiftning

I avvaktan på komplettering av beslutsunderlaget i berörda frågor är enligt lantbruksstyrelsens mening gällande lagstiftning tillfyllest.

Beträffande genteknik på växter samt användning av gentekniskt modifierade växter och organismer vid växtodling finns som framgår av utredningen underlag för kontrollåtgärder i växtskyddslagen. Enligt 30 § förordningen (1990:34) om ändring i växtskyddskungörelsen krävs fr. o. m. 1990-04-01 lantbruksstyrelsens tillstånd av "den som odlar gentekniskt förändrade växter i växthus eller utomhus". Växtskyddslagen ger underlag för ytterligare sådana bemyndiganden, bl. a. för användning av genteknik på växter och användning av gentekniskt modifierade organismer vid växtodling.

I den mån växtskyddslagen inte kan användas för att reglera användningen av gentekniskt förändrade mikroorganismer, bör möjligheterna till komplettering av annan lagstiftning undersökas, t. ex. av miljöskyddslagen. Gentekniskt förändrade organismer, som används som biologiska bekämpningsmedel, bör behandlas på samma sätt som andra biologiska bekämpningsmedel. Kemikalieinspektionen har lämnat förslag till regeringen om prövning av sådana medel enligt lagstiftningen om kemiska bekämpningsmedel. För de behov som kan finnas att reglera utsläpp av mikroorganismer utöver vad nu berörts bör möjligheterna undersökas att komplettera miljöskyddslagen.

Vad gäller djur kan djurskyddslagen tillämpas. Enligt 12 § i djurskyddslagen (1988:534) kan regeringen eller efter regeringens bemyndigande lantbruksstyrelsen meddela föreskrifter om förbud mot eller villkor för användning av genteknik på djur. Lantbruksstyrelsen har i skrivelse 1989-09-18 hos regeringen begärt att få detta bemyndigande. När det gäller genteknik har lantbruksstyrelsen begärt att djurskyddsförordningen skall få ett tillägg med följande lydelse: "Om genteknik på djur skall föras ut i praktisk användning skall lantbruksstyrelsens tillstånd inhämtas"

För försöksdjur har de djurförsöksetiska nämnderna redan idag att göra etiska bedömningar vid användning av försöksdjur. En utökning av nämndernas arbetsuppgifter med etisk prövning av genteknikanvändning kan lösas genom att ytterligare kompetens knyts till dessa.

I en övergångslösning av redovisat slag behöver olika myndigheters uppgifter inte förändras och därmed ej heller myndighetsstrukturen.

Föreliggande förslag till lag om genteknik

Även om lantbruksstyrelsen i det föregående avstyrkt en lag som specifikt riktar sig mot genteknik, vill styrelsen för det fall en sådan lag ändå införs lämna följande synpunkter i olika delavsnitt av den föreslagna lagen där det enligt styrelsens mening föreligger brister.

Lagstiftningens tillämpningsområde

Den föreslagna lagstiftningen avses omfatta gentekniskt förändrade organismer. Begreppet genteknik har definierats. Däremot torde innebörden av begreppet "gentekniskt förändrad" behöva bättre definieras. Begreppet torde vara tillräckligt klart då en gen eller gener med hjälp av genteknik första gången förs över till en viss organism. Svårigheter uppstår emellertid då denna gen sedan via t. ex. konventionell växtförädling eller husdjursavel förs vidare genom att den förändrade organismen utgör föräldramaterial för framställning av nytt växtmaterial eller djur med nya egenskaper. Frågan är om allt material som innehåller gener som någon gång överförs med genteknik alltid skall betraktas som gentekniskt förändrat, eller om sådant material efter ett visst antal generationer åter skall betraktas som icke gentekniskt förändrat. Mot det sistnämnda betraktelsesättet talar, att det inte är den teknik som använts för att åstadkomma förändringen som utgör risken utan förändringen i sig själv. Effekten kvarstår givetvis även om egenskapen förs vidare med konventionell teknik.

Denna frågeställning är av mycket stor betydelse vad gäller lagstiftningens tillämpningsområde, såväl i fråga om reglerna om anmälan och tillstånd som reglerna om märkning vid import. För det fall alla organismer som innehåller gener, som någon gång överförs med hjälp av genteknik, skall betraktas som gentekniskt förändrade kommer efter ett antal år tillämpningsområdet att bli mycket stort och svårhanterligt. Det är därför nödvändigt att införa begränsningar. En åtgärd som skulle begränsa tillämpningsområdet är att godkänna gener i stället för att ge tillstånd till användning av gentekniskt förändrade organismer. Betydande problem kvarstår ändå att avgöra huruvida en organism omfattas av lagstiftningen eller ej. Särskilt i fråga om mikroorganismer och för importerade produkter synes problemen vara stora.

Myndighetsorganisation

En myndighetsorganisation utformad enligt utredningsförslaget är aktuell endast i det fall en speciell gentekniklag övervägs. Som tidigare framgått

har lantbruksstyrelsen avstyrkt en sådan lag och föreslagit att en ny lagstiftning utformas utifrån andra utgångspunkter. En framtida myndighetsorganisation måste anpassas med hänsyn till utformningen av en sådan lagstiftning. Skulle denna utformas enligt utredningens förslag bör följande iakttagas.

Hybrid-DNA-delegationen föreslås få ett stort antal ledamöter. Med hänsyn till allmänna önskemål om en så enkel och rationell beslutsordning som möjligt, bör antalet ledamöter i ett organ av detta slag kunna reduceras i förhållande till förslaget. Detta gäller även den föreslagna nämnden. För att få en rationell beslutsprocess bör det dessutom vara möjligt att införa en ordning som innebär, att beslut i ärenden som följer efter hand utvecklad praxis bör kunna avgöras på tjänstemannanivå.

Utredningen har föreslagit att nuvarande kanslifunktion vid delegationen för hybrid-DNA-frågor skall byggas ut. Enligt lantbruksstyrelsens mening är den föreslagna utvidgningen med en handläggartjänst inte tillräcklig med hänsyn till de nya uppgifter ifråga om handläggning av ärenden och tillsyn som föreslås åvila delegationen och den till delegationen knutna nämnden.

Användning av genteknik på djur

I fråga om genteknik på djur har utredningen föreslagit att användning av genteknik på djur i vetenskaplig forskning skall prövas från etisk synpunkt samt att tillstånd skall krävas för att använda genteknik på djur i produktion eller gentekniskt förändrade djur i produktion.

Begreppet djur är inte klart definierat. De djur som avses beröras av reglerna i 1–4 §§ i författningsförslaget, är enligt lantbruksstyrelsens mening högrö djur, där husdjuren är en viktig grupp. Utredningen har under avsnittet om växter och mikroorganismer föreslagit åtgärder för kontroll av gentekniskt förändrade insekter. Detta framgår dock inte av författningen. Negativa effekter från djur av detta slag bör vara av likartat slag som de som rör växter och mikroorganismer. Regler om eventuella kontrollåtgärder mot sådana djur bör därför finnas i författningen under avsnittet om växter och mikroorganismer.

Vid djurförsök görs redan idag med stöd av djurskyddsförordningen en etisk prövning i de djurförsöksetiska nämnderna. En utökning av den etiska prövningen med avseende på gentekniska frågor bör inom de djurförsöksetiska nämnderna ordnas så att dubbelarbete undviks och att prövningen inte fördröjs i onödan.

Utredningen har tagit avstånd från att tillstånd skall ges att använda transgena djur i livsmedelsproduktionen. Den föreslagna lagtexten ger dock inte tillräcklig anvisning om en sådan tillämpning. Lagtexten kan bli tvetydig särskilt som exempelvis produktion av laktosfri mjölk och i viss mån mänsklig bröstmjölk i utredningen omnämns som möjliga alternativ i framtiden. Enligt lantbruksstyrelsens mening bör dessa alternativ för framställning av sådana produkter inte definitivt uteslutas. En prövning bör ske från fall till fall.

Gentekniskt förändrade djur kan i framtiden återfinnas på flera platser i ett djurs härstamning. Exempelvis kan resistens mot en viss sjukdom ha tillskapats genom genteknik i en linje av härstamningen medan gentekniskt tillförda anlag för hög produktionsnivå finns i en annan linje av härstamningen. Framförallt i samband med import av avelsdjur kan situationen vara sådan att hela kombinationen måste tillåtas eller förbjudas. Utredningen och förslaget till lagtext ger bristande ledning för beslut i denna typ av ärenden.

Lantbruksstyrelsen vill även peka på två områden som inte särskilt berörts i utredningen. I framtiden kan det bli aktuellt att använda gentekniskt förändrade mikroorganismer som lever i symbios med till exempel livsmedelsproducerande djur. Dessa mikroorganismer kan medföra ökad produktion hos värdjuret, alternativt lägre foderförbrukning, men kan också innebära en risk för faunan om de sprids till vilda djur. Även gentekniskt förändrade mikroorganismer som deltar i olika biotekniska processer i livsmedelskedjan, t. ex. i foderkonserveringen, kan bli aktuella. Lantbruksstyrelsen anser att även sådana tillämpningar bör tillståndsprövas.

Användning av genteknik på växter och mikroorganismer

I fråga om växter och mikroorganismer behandlas dels prövning av forskning dels utsläpp av förändrade växter och mikroorganismer. Framställningen är inte helt klar, men avsikten synes ha varit att anmälan skall krävas för forskning och tillstånd för användning i produktion. Utformningen av 6 § kan dock tolkas som att tillståndsplikt föreligger även då forskningsmaterial odlas i växthus. Denna verksamhet bör dock, på samma sätt som lantbruksstyrelsen nu tillämpar 30 § i växtskyddsförordningen, inte kräva tillstånd med hänsyn till de begränsade riskerna för spridning. Om det skulle anses nödvändigt bör enligt styrelsens mening i annat fall generella föreskrifter om skyddsåtgärder m. m. användas i dessa fall. Föreskrifter om tillstånd enligt 6 § bör därmed om de skall tillämpas utformas så att de avser användning av gentekniskt förändrade organismer vid produktion i växthus och på friland samt forskning på friland. Organismer som skall omfattas bör kompletteras enligt följande.

I utredningen har föreslagits att det införs krav på tillstånd för utsläpp av genetiskt förändrade insekter. Det finns skäl att överväga om inte även andra grupper av djur, såsom nematoder, bör omfattas. Lagtexten bör kompletteras i dessa avseenden. Insekter och nematoder bör dock inte behandlas enligt de regler som gäller för djur utan istället enligt reglerna för växter och mikroorganismer. Av utredningen framgår vidare att virus avsetts täckas av begreppet mikroorganismer. Detta torde definitionsmässigt inte vara klart och författningen bör kompletteras i detta avseende.

Det synes föreligga skäl överväga att införa tillståndsplikt även ifråga om punkterna 2–4 i 5 §. I fråga om 5 § punkt 3 kan ifrågasättas om det är lämpligt att i en lag fastlägga ett LD₅₀-värde. Detta bör lämpligen ske i tillämpningsföreskrifter.

Enligt utredningen bör en etisk prövning av utsläpp av genetiskt förändrade växter och mikroorganismer begränsas till en eventuell risk för utarmning av den genetiska mångfalden. Frågor om utarmning av den genetiska mångfalden är en mycket komplex fråga, där åtminstone för växter risken i huvudsak inte kan kopplas till gentekniskt förändrade växter. Första meningen i 7 § bör därför utgå.

Import

Utredningen har föreslagit att vid import av djur, embryon, växter, mikroorganismer och andra organismer införs krav på märkning där det framgår om det som tas in till landet är gentekniskt förändrat eller härrör från gentekniskt förändrade organismer. Kraven som sådana är motiverade av flera skäl. De behövs bl. a. för att det skall vara möjligt att tillämpa kraven på tillstånd för användning av sådana organismer.

Utredningen föreslår inte någon prövning av användningen av produkter framställda via gentekniskt förändrade organismer. För inhemskt framställda produkter kommer indirekt att finnas en kontroll genom att användningen av de organismer som används för framställning av produkten prövas. För importerade produkter föreligger ingen motsvarande prövning. Detta leder till att det blir möjligt att tillhandahålla produkter som härrör från gentekniskt förändrade organismer som inte varit föremål för prövning. Kraven bör var lika för inhemska och importerade produkter. Någon form av prövning av importerade produkter bör därför ske.

För att göra kontrollen av importerade organismer och produkter effektivare bör det övervägas att göra den prövning som skall ske i samband med importen istället för då organismen eller produkten skall användas. Efterhand kommer sannolikt betydande svårigheter att föreligga att vid import avgöra och kontrollera om det är fråga om gentekniskt förändrade organismer eller produkter från sådana organismer. Lantbruksstyrelsen vill därför starkt ifrågasätta om regler av det slag som diskuterats är möjliga att tillämpa.

Resursfrågor

Lantbruksstyrelsen tillfördes i samband med ändring av växtskyddskunskörelsen våren 1990 nya uppgifter. Styrelsen tillfördes dock inte några nya resurser för att klara de nya uppgifterna. I ett inledningsskede har styrelsen räknat med att klara de aktuella uppgifterna genom omprioritering av befintliga resurser. Styrelsen bedömer dock att arbetsuppgifterna inom området kommer att öka starkt. Detta gäller oavsett vilken form av lagstiftning och organisation som väljs för framtiden. Förutom ett utökat resursbehov för ärendehandläggning i olika former är det här en fråga om att utveckla kompetens inom området. Styrelsen kommer att ta upp frågan om behov av ytterligare resurser i anslagsframställningen för 1991/92.

Jönköping den 28 maj 1990

Alf Wallin

Tf generaldirektör

Evert Jonsson

Avdelningsdirektör

Sveriges lantbruksuniversitet:

Bioteknik är ett mycket stort och heterogent område som har både gamla och nya tillämpningar inom SLUs ansvarsområde. I några fall finns det ingen klar gräns mellan biotekniska och andra metoder som används inom forskning och utvecklingsarbete vid t. ex. växtförädling. Genteknik utgör enbart en av de tekniker som används inom bioteknikområdet. Det finns ingen anledning att särbehandla denna teknik jämfört med andra motsvarande tekniker.

I de nordiska länderna finns ett antal myndigheter som har ett naturligt ansvar för många av de biotekniska tillämpningarna. I Sverige finns t. ex. hybrid-DNA-delegationen, naturvårdsverket, lantbruksstyrelsen och livsmedelsverket. Det finns redan ett antal lagar som gör det möjligt för dessa myndigheter att kontrollera och reglera olika användningar av biotekniken.

Det är naturligtvis en fördel om de nordiska länderna har liknande synsätt, lagstiftning m. m. för problem och möjligheter som följer med en ökad användning av biotekniken i vid mening. Den bästa samordningen bör emellertid kunna uppnås om man ser till att de myndigheter som har samma ansvarsområde inom de olika nordiska länderna får goda möjligheter att diskutera hur bioteknikfrågor bör behandlas. Det finns redan flera nordiska grupper som behandlar olika aspekter inom bioteknikområdet. Det bör därför vara mera ändamålsenligt att stödja dessa gruppers arbete än att samordna de heterogena frågorna inom en generell nordisk bio- och genteknikkonvention.

Inom ett av de områden som tas upp i det remitterade förslaget, nämligen skydd för personlig genetisk integritet, finns emellertid speciellt starka skäl att nu diskutera och ta ställning till vilka föreskrifter och lagar som bör gälla. SLU föreslår därför att en eventuell nordisk bio- och genteknikkonvention inriktas mot uppgiften att tillgodose att vi får ett effektivt skydd för den personliga genetiska integriteten. Samtidigt bör noteras att denna fråga fått en ökad betydelse i flera länder under den senaste tiden. Det är därför tänkbart – och naturligtvis även önskvärt – att FN kan utarbeta en konvention som gäller för samtliga länder och vari regleras skydd för personlig genetisk integritet. Det är angeläget att klara ut vad som pågår inom detta område inom ramen för FN:s arbete innan ett nordiskt arbete startar.

Uppsala den 12 november 1990

På styrelsens för Sveriges lantbruksuniversitets vägnar

Mårten Carlsson

Bengt Erik Ronne

Socialstyrelsen:

Socialstyrelsen får efter hörande av sin rådgivande nämnd för etiska frågor framhålla följande:

Frågor om bio- och genteknik är mycket komplicerade och omfattande. Kunskapen om genetiskt material är ännu ofullständig. De vetenskapliga framstegen inom dessa områden sker dock snabbt. Svårighet föreligger därför att få olika länder att nå enighet om hanteringen av dessa frågor.

I Sverige pågår för närvarande liksom i hela Europa olika utredningar och aktiviteter inom det bio- och gentekniska området. Som exempel kan nämnas att den svenska regeringen nyligen framlagt en proposition om användning av genteknik på människa m. m. (prop. 1990/91: 52). Förslag om lagstiftning i vissa frågor läggs fram. Socialstyrelsen föreslås vidare få i uppdrag att bl. a. på grundval av olika etiska normer utarbeta föreskrifter och allmänna råd för genetisk diagnostik, genterapi samt forskning och försök på befruktade ägg.

Med hänvisning till att många olika aktiviteter pågår för att få fungerande kontrollsystem till skydd för personlig genetisk integritet anser socialstyrelsen att en nordisk konvention inom bio- och genteknikområdet f. n. inte bör tillskapas. Samarbete måste dock ske inom detta område både inom Norden och Europa.

Stockholm den 29 november 1990

Olof Edhag
Överdirektör

Statens medicinsk-etiska råd:

Statens medicinsk-etiska råd har till uppgift att från etiska utgångspunkter bevaka frågor som är särskilt känsliga för människans integritet. Det är därför naturligt att rådet fortlöpande följer utvecklingen inom gentekniken vad avser forskning inom humanområdet.

Mot den bakgrunden kan rådet konstatera att regeringen nyligen avlämnat en proposition om användning av genteknik på människa (1990/91: 52). I denna föreslås en lag om användning av genteknik i samband med allmänna hälsoundersökningar och en lag rörande åtgärder vid forskning på befruktade ägg. I propositionen diskuteras också ett antal etiska normer. Dessa skall utgöra underlag vid socialstyrelsens bedömning av behovet av allmänna råd för genteknikens tillämpning inom hälso- och sjukvården.

Såväl socialstyrelsen som statens medicinsk-etiska råd kommer därutöver att följa utvecklingen och göra beslutande organ observanta på behov av kompletterande eller ändrade riktlinjer inom området.

För att få en samlad överblick av genteknikanvändningen inom human-, djur-, växt- och miljöområdet tillsatte regeringen våren 1990 genteknikberedningen, som avses komma med sitt slutbetänkande under 1992. Enligt direktiven skall översynen omfatta följande huvudområden:

1. Kunskapsläget beträffande de ekologiska risker som är förbundna med ett frisläppande av genetiskt förändrade organismer, principer för ekologisk riskvärdering samt behovet av forskning kring de ekologiska riskerna.

2. Etiska principer för vad som bör vara tillåtet och otillåtet vid användningen av genteknik.
3. Principer för anmälningsplikt och prövning av genteknisk verksamhet och organisationen av denna kontroll i framtiden.
4. Övergripande immaterialrättsliga frågor.

För svenskt vidkommande pågår alltså en översyn inom de områden som motionärerna efterlyser.

Vid Europarådets konferens för justitieministrar i juni 1990 väcktes ett förslag om utarbetande av en europeisk konvention om bioteknik. Förslaget fick starkt stöd i debatten.

Danmark, Norge och Sverige delade i och för sig övriga länders uppfattning om behovet av internationella överenskommelser om bioetik men ifrågasatte om inte förslaget att utarbeta en konvention var för tidigt väckt. Från svensk sida framhölls att frågorna om biotetik är mycket komplicerade och vittomfattande samt att det tidigare visat sig vara mycket svårt att nå enighet på internationell nivå i dessa frågor. Den svenska delegationen framhöll därför behovet av ytterligare undersökning och gränsdragning av bioteknikfrågorna innan det konkreta arbetet på en konvention påbörjas. Detta för att undvika att arbetet skall bli resultatlöst. Sverige ansåg det därför lämpligt att hänskjuta frågan till expertkommittén i bioetik (CAHBI).

Den resolution som antogs innebar att CAHBI fick i uppdrag att undersöka möjligheterna att utarbeta en konvention i bioetik.

Det pågår också för närvarande ett arbete på nordisk basis t. ex. i "Nordiska kommittén för etik inom bioteknologi" och i "Nordiska programkommittén för bioteknologi".

Med hänvisning till ovanstående finner statens medicinsk-etiska råd att det inlämnade medlemsförslaget bör avslås i avvaktan på resultat från pågående arbete.

Stockholm den 29 november 1990

För Statens medicinsk-etiska råd

Lilly Hansson

Ordförande

Wanja Gavelin

Medicinska forskningsrådet:

Rådet börjar med att konstatera att en proposition om användning av genteknik på människa (prop. 1990/91:52) nyligen avlämnats till riksdagen. Denna omfattar ett förslag till lag om användning av genteknik i samband med allmänna hälsoundersökningar liksom ett lagförslag om

åtgärder vid forskning på befruktade ägg. Vidare anges de etiska normer som skall utgöra grund för de föreskrifter och allmänna råd för tillämpning av genteknik inom hälso- och sjukvårdsområdet som socialstyrelsen kommer att utarbeta.

Regeringen har under våren 1990 tillsatt en särskild genteknikberedning med uppdrag att ge en samlad överblick över användningen av genteknik inom alla berörda områden. Beredningen har bl. a. i uppdrag att redovisa principer för ekologisk riskvärdering i samband med genetiskt förändrade organismer, etiska principer i samband med utnyttjande av genteknik samt principer för prövning och kontroll av sådan verksamhet. Även immaterialrättsliga frågor skall behandlas av beredningen.

Ett uppdrag att som ett förberedande arbete undersöka möjligheterna att utarbeta en europeisk konvention i bioetik har genom bl. a. svensk tillskyndan givits en expertkommitté i bioetik (CAHBI) inom ramen för arbetet inom Europarådet. Nyligen har den internationella organisationen för medicinsk forskning, CIOMS, framlagt en deklaration, The Declaration of Inuyama, där etiska och mänskliga aspekter i anslutning till kartläggning av det mänskliga genomet, genanalys och genterapi behandlas.

Rådet konstaterar därför att arbetet pågår såväl internationellt som inom landet när det gäller de etiska aspekterna i samband med bioteknikens användning. Som ett av resultaten av det samarbetsprogram för nordisk bioteknologi som utarbetades år 1987 och som fastställdes av Nordiska rådet finns även ett nordiskt utskott för etik inom bioteknologin inrättat där ett kontinuerligt utbyte sker av erfarenheter av det arbete som fortgående äger rum nationellt inom Norden liksom internationellt på detta område.

Beträffande det föreliggande medlemsförslaget att genom en nordisk konvention fastställa gemensamma regler för användningen av bio- och genteknik samt införande av kontrollsystem för för deras efterlevnad gör rådet för närvarande den bedömningen att mer arbete krävs nationellt innan det blir meningsfullt att överväga frågan om en gemensam nordisk konvention.

Stockholm den 29 november 1990

För medicinska forskningsrådet

Tore Scherstén

Professor, sekreterare

Ivar Vallin

Kanslichef

Medlemsforslag

om kvalitetssikring og legalitetskontroll i forbindelse med datamaskinbaserte systemer i offentlig forvaltning

(Reist av Anne Enger Lahnstein, Oddrunn Pettersen og Lodve Solholm samt Margrete Auken, Hugo Bergdahl, Hreggviður Jónsson, Olof Jansson, Hans Jørgen Jensen, Sakari Knuuttila, Kaj Poulsen, Karl-Erik Svartberg, Eeva Turunen og Olle Östrand)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk Råd, Juridisk utvalg:

Utvalget har fått anledning til å uttale seg om ovennevnte medlemsforslag.

Utvalget har behandlet det på sine møter den 26. september 1990 i Oslo og 12. – 14. november 1990 i Snekkersten.

Innledningsvis vil utvalget uttrykke sin forundring over at medlemsforslaget, som i all hovedsak gjelder rettssikkerhetsspørsmål i offentlig forvaltning, ikke ble henvist til Juridisk utvalg for behandling.

Juridisk utvalg har tidligere interessert seg for ulike spørsmål i tilknytning til utviklingen på edb-området, f.eks. beskyttelse av dataprogrammer og edb-baserte verdipapirsystemer. Spørsmålene som omhandles i medlemsforslaget er bl. a. tatt opp av Juridisk utvalg i pkt. 8.5 i forslaget til et modernisert lovgivningsprogram som ble vedtatt på Nordisk Råds 36. sesjon i 1988. Medlemsforslaget kan bl. a. ses som en oppfølging av de synspunkter som kommer til uttrykk der.

Medlemsforslaget er etter utvalgets mening vel begrunnet, og tar opp viktige og interessante spørsmål ved bruk av datamaskinbaserte systemer som baserer seg på ny teknologi.

Det er etter utvalgets mening åpenbart at kravene til rettssikkerheten i forvaltningen også må opprettholdes og utvikles i forhold til systemer som baserer seg på ny teknologi.

Det er i den forbindelse vigtigt å være oppmerksom på de særproblemerne som kvaliteten av data i offentlige registre representerer. Det treffes beslutninger basert på data som finnes i eksisterende offentlige registre fra folkeregistre og ned til mange former for spesialregistre. Man vet imidlertid lite om hvor ofte det forekommer feil i disse registrene, og om den statistiske sannsynligheten for att disse systemer treffer riktige vedtak for enkeltmennesket. Utvalget er kjent med at stikkprøver har vist at det forekommer en foruroligende høy grad av feil, opp til 50%. Det er således åpenbart behov for utredning for å få innsikt i svakheter som hefter ved eksisterende systemer, og å få innsikt i de forbehold man må ta ved etablering av systemer. Utvalget hilser derfor med glede de i medlemsforslaget foreslåtte initiativer som kan sikre rettssikkerheten ved bruk av datamaskinbaserte systemer.

Etter dette kan utvalget gi sin fulle støtte til medlemsforslaget.

I premissene til medlemsforslaget antydes at en også bør vurdere forslaget i Juridisk utvalgs forslag til et modernisert lovgivningsprogram om mulighetene for å opprette et nordisk institutt for rettsinformatikk. Juridisk utvalg kan støtte et slikt initiativ, og viser i den forbindelse til pkt. 10.1. i Lovgivningsprogrammet.

”Et stort og viktig område er de nye rettlige informasjonssystemer. Alle de nordiske lande har nu rettlige informasjonstjenester baseret på datamaskiner, og det vil være muligt at udnytte nabolandenes rettlige information, ikke bare love og det underordnede regelværk, men også retspraksis og administrativ praksis, ved at sammenkoble de rettlige informasjonstjenester i de nordiske lande.

Dette vil for det første betyde, at man lettere vil kunne trække retspraksis fra et andet nordisk land ind og således få en øget harmonisering af retsutvikling.

For det andet vil systemerne kunne anvendes tilfælde, hvor retsreglerne er forskellige, men problemerne er ensartede, og hvor de dukker op nogenlunde samtidig i de nordiske samfund. For det tredje vil man herigennem kunne løse rene informationsproblemer i de relativt hyppige tilfælde, hvor man må anvende nabolandets ret, f.eks. i forbindelse med nordisk handel og anden form for nordisk samkvem.

I et større perspektiv vil det føre til en koordinering i retsudviklingen, uden at man griber ind med direktiver for at gennemføre en sådan. Udvalget er bekendt med, at der i øjeblikket er et eksperiment i gang i Finland, hvor man har adgang til de nævnte retsinformationssystemer i de øvrige nordiske lande. Högsta Domstolen forsøger at vurdere, hvilken nytte man kan have av dette.

Man bør overveje at undersøge mulighederne for at oprette et nordisk institut for sammenlignende retsinformatik.”

Stockholm, 17. desember 1990

Sighvatur Björgvinsson

Formann i Juridisk utvalg

Danmark

Justitsministeriet:

– – – I den anledning vedlægges en notits til brug ved besvarelsen (se *Bihang*).

For så vidt angår *Finansministeriet, Administrations- og Personaledepartementet* henvises til skrivelsen af 4. september 1990 (se *nedan*).

København, den 1. november 1990

P. m. v.

E. b.

John Vogter

BIHANG

Justitsministeriets (Lovafdelingen) notits den 24. oktober 1990

I Danmark befinder overvejelserne om anvendelse af edb-baserede beslutnings- eller beslutningsstøttesystemer i den offentlige forvaltning sig endnu i en helt indledende fase. Systemerne har, efter det over for Justitsministeriet oplyste, ingen praktisk betydning, og der er ingen myndigheder, som har rettet henvendelse til Justitsministeriet om de forvaltningsretlige konsekvenser af sådanne systemer.

Især i social- og skattesektoren forefindes der enkelte centrale automatiserede systemer, hvorpå der foregår en beregning af ydelser, satser m.v. Det er Justitsministeriets opfattelse, at denne anvendelse af edb ikke har givet anledning til nævneværdige problemer.

EF-kommissionen har i et udkast til rådsdirektiv om beskyttelse af personer i forbindelse med behandling af personoplysninger stillet et forslag, der i praksis vil begrænse adgangen til at træffe administrative afgørelser, som udelukkende er blevet til på baggrund af edb-registrerede oplysninger. Forhandlingerne om direktivforslaget forventes indledt i 1991.

På den baggrund finder Justitsministeriet ikke, at der er behov for i Nordisk regi at iværksætte et udredningsarbejde, som foreslået.

Finansministeriet, Administrations- og Personaledepartementet:

 Administrations- og Personaledepartementet vil ikke afvise værdien af at få undersøgt de problemstillinger vedrørende datakvalitet m. m., der omtales i forslaget. Det er imidlertid vores umiddelbare vurdering, at problemerne ikke har en sådan vægt, at vi mener at kunne afse ressourcer til arbejdet.

København, den 4. september 1990

Jens Ulrik Dalgaard

Dansk Dataforening:

— — — skal vi herved oplyse, at det nævnte forslag har været udsendt til høring hos de af vore medlemmer, der har speciel indsigt og interesse i emnet (ca. 150).

På baggrund af ovennævnte høring kan vi meddele vor støtte til det fremlagte medlemsforslag. Alle de fire omtalte forhold, som resulterer i de nævnte indstillinger på forslagets sidste side — pagina 4 — reflekterer relevante problemer inden for vort fagområde i relation til offentlig forvaltning.

Vi skal bemærke, at nogle af vore medlemmer gerne vil henlede Deres opmærksomhed på, at datakvalitet ikke er noget nyt interesseområde, og at man derfor kan tvivle på, hvor meget nyt en undersøgelse vil frembringe, med mindre kommissoriet præciseres, f.eks. til især at vedrøre lokale/distribuerede registre, der benyttes i forbindelse med PC-baserede ekspert- eller sagsbehandlingssystemer.

Endelig skal vi fremhæve at problemet med at sikre, at programmelle til sagsbehandlingssystemer på adækvat vis reflekterer den materielle ret, er nyt, hastigt voksende og af største principielle interesse på grund af de åbenbare retssikkerhedsaspekter.

Såfremt man måtte ønske vor bistand i forbindelse med udpegningen af repræsentanter til det udvalg, der skal forestå udredningsarbejdet, står vi naturligvis til disposition.

København, den 11. december 1990

Dansk Dataforening

Henrik Juhl

Næstformand

Ole Buck

Direktør

Finland

Dataombudsmannens byrå:

Dataombudsmannens byrå anser det vara viktigt att i enlighet med framställningen i medlemsförslaget utreda de åtgärder som borde vidtas för att avlägsna de problem som hänför sig till ibruktagande av ADB-system ävensom för övervakningen av systemens kvalitet.

Kvalitetskontrollen sker i Finland genom den övervakning av personregisterlagens verkställighet som handhas av dataombudsmannens byrå. Dessutom kan frågor gällande ADB-tillämpningarnas lagenlighet och uppgifternas kvalitet komma fram vid den offentliga förvaltningens normala övervakningsverksamhet. Myndigheternas verksamhet övervakas av de allmänna övervakningsorganisationerna (t. ex. riksdagens justitieombudsman, justitiekanslern, statsrevisorerna, statens revisionsverk, kommunernas revisorer) och myndigheternas interna revisionsenheter. Frågor som gäller statsförvaltningens datasystem behandlas också vid finansministeriets enhet för förvaltningsutveckling.

Personregisterlagen innehåller många stadganden som syftar till att säkerställa att uppgifter i personregisterlagens 5 § 2 momentet kan i register insamlas och införas endast sådana uppgifter som med hänsyn till registerets användningsändamål är nödvändiga. Personregisterlagens 9 § innehåller stadganden om uppgifternas kvalitet. Den registeransvariga är i enlighet med 42 § personregisterlagen skyldig att ersätta ekonomisk skada som orsakats av användning och utlämnande av felaktig uppgift eller som berott på att användningen och utlämnandet av uppgifter varit lagstridig. Den registrerade har enligt lagen rätt att granska uppgifter om sig själv i register (11 §) och rätt att få felaktig uppgift korrigerad (15 §). Envar har rätt att få uppgifter om ADB-baserade register, registrens ändamål och datainnehåll och om de normala uppgiftskällorna och om utlämnande av uppgifter.

Den i personregisterlagen avsedda förhandsövervakningen gäller endast i begränsad utsträckning den offentliga förvaltningens datasystem. Av denna orsak har dataombudsmannen mycket begränsade möjligheter att på förhand försäkra sig om systemens sakenlighet. För detta ändamål står inte heller tillräckliga resurser till förfogande. Vid dataombudsmannens byrå förbereder man sig dock för närvarande på att starta flera olika utredningar där man har för avsikt att kartlägga nuvarande dataskyddssystem och särskilt olika standardprogram som används inom kommunförvaltningen.

Situationen kan inte anses vara tillfredsställande ur medborgarnas synpunkt. Medborgarna har ofta inte tillräcklig kännedom om lagstiftningens innehåll och kan i allmänhet inte heller försäkra sig om att användningen av datasystemen leder till lagenliga beslut. Systemen kan kännas så svårbe-

gripliga och enskilda personers möjligheter att bevaka sitt eget rättsskydd kan härigenom minska.

Ett allmänt problem kommer sig av att ADB-systemplanerarna inte tillräckligt känner eller inte kan tillämpa lagstiftningen och att organisationernas juridiska sakkunskap inte i tillräcklig grad används vid planeringen av datasystem. Lagstiftningsexperterna är eventuellt inte tillräckligt insatta i frågor som gäller datateknik för att kunna utvärdera ADB-tillämpningarnas bristfälligheter. Samarbetet mellan ADB-sakkunskapen och den juridiska sakkunskapen får anses vara bristfällig.

Några särskilda undersökningar om kvaliteten på uppgifter som ADB-system innehåller har dataombudsmannens byrå sålunda inte gjort. Genom utredningar och övervakningsverksamhet gällande enskilda sektorer kan först senare fås närmare information om saken. I praktiken har man vid övervakningsverksamheten funnit brister bl. a. när de gällt uppdateringen av polisens register.

Dataombudsmannen anser att det föreligger behov av sådana utredningar gällande datasystemens kvalitet som avses i medlemsförslaget. I utredningsarbetet borde man också fästa uppmärksamhet vid ADB-programproducenternas roll samt också utreda hur man på ett ändamålsenligt sätt kunde genomföra en kvalitetskontroll gällande ADB-system.

Helsingfors den 29 november 1990

Anna-Riitta Wallin
Dataombudsmannen

Maija Kleemola
Byråchef

Finska dataförbundet:

Finska dataförbundet konstaterar som sitt utlåtande över Nordiska rådets medlemsförslag högakttningsfullt följande:

1. Betydelsen av medlemsmotionen

Medlemsförslaget rör ett ämne, som är mycket aktuellt. I alla nordiska länder är faktiskt flera dataprojekt på gång, med vilka man direkt påverkar den service, som myndigheterna ger. Oftast är målsättningen en kostnadsinbesparing, men också i allt flera fall utvecklandet av effektiviteten, kvaliteten och distributionskanalerna för servicen.

Också med avseende på kvalitetsfunktionen är medlemsförslaget mycket aktuellt. I Norden finns det många gemensamma kvalitetsprojekt för datasystem, som den av Nordisk industrifond finansierade tillämpningshandboken för ISO-9000 standard på datorapplikationer. Den är närmast

avsedd för dem som utvecklar system, men lämpar sig som stomme också för kvalitetsdirektiven för den offentliga administrationens datorapplikationer.

Också i Finland lösas man på många håll de juridiska frågorna. Ett av de mest aktuella projekten torde vara den juridiska arbetsgruppen, som grundats i samband med projektet för det allmänna datanätet. Den behandlar även juridiska tolkningar och utvecklingsbehov för den offentliga sektorns tjänster.

2. Ställningstagande för åtgärder för medlemsförslaget

2.1 Möjlighet och behov för systemrevision (förslag 3)

I medlemsförslaget dryftar man om någon neutral part kunde verka som datarevisor. Revisionsrollen delas upp i laglighetsövervakning och systemrevisioner. I Finska dataförbundets ställningstagande tar man ställning närmast till sättet att utföra systemrevisioner.

Man har de längsta traditionerna av systemrevision inom bank- och finanssektorn. Där har datarevisorer verkat inom företagen sedan slutet av 1960-talet. Nyligen skapade yrkeskåren för datarevisorer för sina medlemmar i Finland en internationell revisionsexamen, som avlades av 11 datarevisorer. Finska dataförbundet uttalar som sin ståndpunkt, att man på basen av den procedur som skapats av datarevisorerna kan bygga upp en stomme också för den offentliga sektorns behov. Följande åtgärder krävs:

- en enhetlig utbildning av datarevisorer
- kompetensexamen för datarevisorer
- datarevisionsdirektiv för den offentliga sektorn

Förbundet föreslår, att man för detta ändamål med bred bas bildar ett gemensamt nordiskt projekt. Projektets uppgift skulle vara, att sammanställa det nuvarande materialet och praxis samt att på basen av detta göra en version som passar för den offentliga sektorn. Finska dataförbundet och Utvecklingscentralen för datateknik kunde i Finland vara neutrala deltagarrepresentanter.

I medlemsförslaget hänvisar man till den höga automationsgraden inom administrationen i de nordiska länderna (sida 2). I förslaget konstaterar man, att användning av kunskapsbaserade system ökar ovan nämnda revisionsproblem. Finska dataförbundet uttrycker som sin egen åsikt, att de kunskapsbaserade systemen inte förstör revisionsproblemen, men utökar dock systemens flexibilitet och tillämpningsområden. Detta är endast av godo.

2.2 Förbättrandet av datakvaliteten (förslag 1)

Finska dataförbundet understöder uppsamling av erfarenhet på en gemensam nordisk nivå, såsom det föreslås i förslaget.

2.3 Övervakning av lagligheten (förslag 2)

Finska dataförbundet understöder uppgörandet av inventarium på området.

Det är svårt att ge direktiv för laglighetsövervakningen, fast det är en utvecklingsvärd sak. Saken kan enligt vår åsikt ses också så, att lagstiftarna mera i sin verksamhet borde beakta de resurser och den tid som utvecklandet av datorsystem kräver. Ofta råkar man i en situation där utvecklandet av datorsystem sker under en särskilt hård press. Då hinner man inte i tillräcklig grad försäkra sig om kvalitetsnivån med hjälp av t. ex. en omfattande testning. Ett aktuellt exempel i Finland är utvecklandet av beskattningstagstiftningen.

För de juridiska frågorna krävs också en grundundersökning, som bäst kunde utföras genom att befrämja det nordiska samarbetet mellan enheter som redan existerar, t. ex. med gemensamma projekt och seminarier.

2.4 Besvärsmöjligheter (förslag 4)

Finska dataförbundet understöder utredandet av tillräckliga besvärsmöjligheter samtidigt som man samlar upp erfarenheten av kvaliteten på data och system och revisionsmöjligheterna.

Esbo den 16 november 1990

Finska dataförbundet

Heikki Rääkkönen

Verksamhetsledare

Leena Lahtinen

Byråchef

Finska dataförbundets standardiseringskommitté:¹

Dataförbundets standardiseringskommitté har vid sitt möte den 5.12.1990 behandlat förslagstexten och framför sin ståndpunkt som följer:

– I förslaget fästes uppmärksamhet på tre synnerliga centrala problemområden, som förutom i den offentliga förvaltningen utgör problem även i den privata sektorn.

– De i förslaget framförda synpunkterna är ur ADB-teknisk synvinkel dock ej i den mån relevanta, att dessa skulle innefattas i det kvalitetstänkande, som gäller programvara och ADB-system.

– Statsförvaltningen innehåller ett antal funktioner, vilka på basen av gällande uppgiftsbeskrivning redan nu har hand om de i förslaget nämnda övervakningsuppgifterna.

¹ Yttrandet översatt från finska.

– På det nordiska planet har redan under cirka ett år pågått ett projekt, där man utvecklat en nordisk tillämpning av ISO 9000-3 kvalitetsstandarden (färdig 1/91), som ur ADB-teknisk synvinkel tillsammans med redan existerande internationella standarder utgör en tillräcklig teknisk grund för skötseln av även de i förslaget nämnda problemen. Det centrala problemet däremot är införandet av kvalitetstänkande i de enheter inom företagen och statsförvaltningen, vilka utvecklar ADB-system. I bakgrunden för detta skymtar skolnings- och organisatoriska hinder, vilkas eliminerande skulle kräva speciell uppmärksamhet. Det nordiska samarbetet har visat sig ge goda resultat vid utförandet av kvalitetsstandarder och tillämpningsföreskrifter för dessa. Vi anser det viktigt, att förutsättningarna för kontinuiteten i detta redan påbörjade arbete existerar.

Helsingfors den 5 december 1990

Finska dataförbundets standardiseringskommitté

Hannu Jaakkola

Ordförande

Island

Justits- og kirkeministeriet (Dóms- og kirkjumálaráðuneytið):¹

– – – vil ministeriet fremhæve, at man mener, der kan være behov for at undersøge, hvor nøjagtige offentlige registre er, og hvor gode de programmeringer er, som styrer behandlingen af disse oplysninger i nævnte registre.

Der kan også være brug for at undersøge, om de registreringer, det offentlige foretager, i enhver henseende er i overensstemmelse med loven.

Der imod er ministeriet i tvivl om nytten af en fællesnordisk undersøgelse af disse forhold, idet udviklingen i datamatisering af registrering ikke er nået lige langt indenfor den offentlige administration, og idet en undersøgelse af, om registrering stemmer overens med gældende lov, må være afhængig af loven i hvert enkelt land.

Reykjavík, den 19. december 1990

P. m. v.

Þorsteinn Geirsson

Jón Tors

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Norge

Arbeids- og administrasjonsdepartementet:

 Arbeids- og administrasjonsdepartementet (Aad) slutter seg til merknadene fra Justisdepartementet og fra Utdanningsdepartementet (*se nedan*). Aad er i likhet med disse departementene svært positiv til at det igangsettes utredningsarbeid som foreslått.

Vi vil bemerke at departementenes rolle og ansvar må vurderes i denne forbindelse.

I utsendt materiale er det antydnet at det kan være aktuelt å innføre såkalt systemtilsyn. Aad slutter seg til det. Vi vil til dette bemerke følgende:

Benevnelsen "systemtilsyn" nyttes normalt om tilsyn av virksomhetens internkontroll. Internkontroll er på sin side den del av virksomhetens kvalitetssikring som relaterer seg till offentlig fastsatte krav. I denne sammenheng kan en like gjerne benevne internkontroll som aktivitet for å påse at krav fastsatt av overordnet myndighet blir etterlevd. Det presiseres at det her er tale om "krav" og således om pålagt internkontroll.

Spørsmål om å nytte pålagt internkontroll innad i forvaltningen som styringsredsskap er reist i vedlagt kopi av artikkel av prosjektleder Brynjar Mørkved, ved Forvaltningspolitisk avdeling i Aad, i tidsskriftet Nordisk Administrativt Tidsskrift nr 2/90¹. Det vises særlig til punkt 7 i artikkelen.

Vi vil dessuten opplyse at det er igangsatt arbeid for å samordne ulike myndigheters krav til datasikkerhet. Konkret arbeides det med å samordne Datatilsynets regelverk med Sikkerhetsintruksen, Beskyttelsesinstruksen og Datasikkerhetsdirektivet fastsatt av Forsvarets overkommando. Det tas sikte på at forslag skal foreligge i mars neste år. Spørsmål om datakvalitet behandles i denne forbindelse.

Aad deltar gjerne i en dialog om hvordan en slik undersøkelse bør utformes.

Oslo, 21. desember 1990

E.f.

Eivind Jahren

Ellen Nitter-Hauge

¹ Här ej tryckt.

Justis- og politidepartementet:

 Vedlagt følger Datatilsynets uttalelse (*se nedan*).

Justisdepartementet er i likhet med Datatilsynen av den oppfatning at det foreligger et behov for å foreta utredninger som nevnt i medlemsforslaget.

Oslo, 13. desember 1990

Etter fullmakt

Espen Bergh

Fung. lovrådgiver

Berit Johannessen

Førstesekretær

Datatilsynet:

 Det foreslås å utrede erfaringer med datakvalitet og behov for tiltak for å bedre datakvaliteten, erfaringer med sikring av programmers kvalitet qua normrepresentasjon, retningslinjer for utvikling av programmer samt lover og forskrifter som skal uttrykkes i programmer og behov for kontroll med datamaskinbaserte beslutnings- eller støttesystemer.

Datatilsynet er i sin helhet positiv til at de nevnte utredninger foretas. Vi ser et meget stort behov for hver av de fire delutredninger. I stor grad er dette aktuelle problemstillinger for personvernet.

Datatilsynets direkte erfaringer fins først og fremst innen kontroll med datakvalitet i personregistre. Til dels er det betydelige svakheter å finne. Dette er helst forbundet med den manuelle kontroll med registreringer, samt utilstrekkelige ajourholdsrutiner. På grunn av at behandling av konsesjonsøknader legger beslag på så stor del av vår tid, blir det ikke gjennomført så mange kontroller som vi skulle ønske. Kvalitetskontrollene er ressurskrevende, så vårt erfaringsmateriale er smalt.

Datatilsynet er av den oppfatning at termen datakvalitet med fordel kan byttes med *informasjonskvalitet*, slik at også kvalitet av den *datamodell* som dataene skal representeres i tas med, samt kvaliteten av *tolkninger* som foretas, i forbindelse med registrering i eller bruk av register, og ikke bare datakvalitet som i forslaget.

Når det gjelder kvalitet av datamaskinprogrammer har Datatilsynet meget begrensete erfaringer, idet slike kontroller ikke normalt utføres av Tilsynet. Vi antar at Tilsynet i økende grad må være i stand til å foreta programkontroller. Derfor er forslaget fra vår side meget nyttig.

Datatilsynet vil reise spørsmål om det kan være behov for å etablere kvalitetssikringsstandarder for programmer som i stor grad inneholder juridiske normer. Slike standarder finnes for utvikling av tekniske programmer.

Man må spørre om det er behov for godkjenningsordninger for programmer? Og hvordan slik godkjenning kan organiseres.

I forlengelsen av dette forslaget kan en spørre om det i regi av Nordisk Råd likedan kunne utredes om behov for – og muligheter til – å etablere evalueringstjenester og sertifiseringstjenester for IT-sikkerhet. For tiden vurderes dette i de grupper som arbeider med samordning av norske datasikkerhetsregler. Datatilsynet vil eventuelt komme tilbake til dette senere.

Oslo, 10. desember 1990

(Ej sign.)

Utdannings- og forskningsdepartementet:

Utdannings- og forskningsdepartementet har lagt saken fram for Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet, som har avgitt slik uttalelse som framgår av vedlagte skriv av 5.10.1990 (*se nedan*). Departementet viser til dette, dog uten på nåværende tidspunkt å ta stilling til ønskeligheten av å etablere et særskilt nordisk institutt for rettsinformatikk.

Oslo, 11. desember 1990

Kjell Eide

Vitenskapelig rådgiver

Tomas Øvergaard

Universitetet i Oslo, Juridisk fakultet:

I medlemsforslaget reist for Nordisk Råd tar man opp enkelte av de spørsmål som aktualiseres ved at saksbehandling i offentlig administrasjon i stigende grad blir datamaskinbasert, særlig i forbindelse med automatisering av hele eller deler av beslutningsprosessen som munner ut i enkeltvedtak. De problemene som angis, er reelle. Forskning ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo, kanskje særlig ved Institutt for rettsinformatikk, underbygger at de problemstillingene som i forslaget tas opp under stikkordene "datakvalitet", "legalitetskontroll" og "systemrevisjon" er realisert i norsk, offentlig forvaltning. Det må være en høyt prioritert

oppgave å sikre at de generelle prinsipper for rettssikkerhet også vil finne anvendelse på en høyt automatisert forvaltningsvirksomhet. Vi slutter oss til det syn som kommer frem i forslaget, nemlig at det er grunn til å anta at de tradisjonelle garantier ikke er tilstrekkelige i forhold til datamaskinbaserte beslutnings- eller beslutningsstøttesystemer.

Forslaget munner ut i forsiktige anbefalninger, som først og fremst tar sikte på å danne en oversikt over de erfaringer som er gjort i de ulike nordiske land, og på denne bakgrunn fremme forslag til eventuelle videre tiltak, feks utvikling av retningslinjer for hvilke hensyn man bør ta til et datamaskinbasert forvaltningssystem ved utforming av lover eller forskrifter. Hvis man skal ta opp de problemer forslaget angir, er dette et første skritt. Man slutter seg til at det vil være ønskelig med en oversikt over de erfaringer og resultater som allerede er høstet før man går videre, men ser likevel de foreslåtte tiltak som en begynnelse på et større og mer langsiktig arbeid. Man vil ikke unnlate å nevne at det antas at arbeider som er utført og fremdeles pågår ved Institutt for rettsinformatikk ved Det juridiske fakultet i Oslo vil være relevante i en slik sammenheng.

Man slutter seg til medlemsforslagets syn om at det kan være hensiktsmessig å gjennomføre en slik utredning på nordisk nivå. Selv om det også er forskjeller i organisering av offentlig forvaltning mellom de nordiske land, antar man at det vil være betydelige fordeler ved å se resultater og erfaringer i sammenheng når man skal vurdere problemenes karakter og anbefale eventuelle tiltak for sikring av datakvalitet, legalitetskontroll og systemrevisjon.

Det juridiske fakultet henleder endelig oppmerksomheten på den henvisning medlemsforslaget har til "Et modernisert nordisk lovgivningsprogram" pkt 10.1, hvor det reises spørsmål om det vil være ønskelig å etablere et nordisk institutt for rettsinformatikk. Man antar at det arbeid som vil bli iverksatt på grunnlag av medlemsforslaget kan gjøre det hensiktsmessig å ta dette spørsmålet opp til realitetsvurdering. Om man gjør det, vil Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo gjerne få lov til å fremme synspunkter på organisering og lokalisering av et slikt nordisk institutt.

Oslo, 5. oktober 1990

Jon Bing

Nils Bugge
Fakultetsdirektør

Sverige

Datainspektionen:

Datainspektionen (DI) anser sig inte på det föreliggande materialet böra eller kunna ta någon ställning till huruvida ett nordiskt initiativ bör tas till en utredning såsom föreslagits. Inte heller har DI några synpunkter på formerna för en eventuell utredning.

Emellertid kan framföras följande synpunkter i sak som framkommit vid en genomgång inom DI av medlemsförslaget.

Allmänt sett finns givetvis ett behov av att med hänsyn till rättssäkerhetskrav och enskildas integritet säkra en tillfredställande datakvalitet i personregister inom den offentliga sektorn som förs med hjälp av automatisk databehandling. För att det skall kunna ske är av stor betydelse att systemens utformning anpassas till den rättsliga reglering som gäller för verksamheten på en myndighets verksamhetsområde. DI vill upplysa om att riksrevisionsverket i en revisionsrapport (Rätt data? Studier av informationskvalitet i statliga ADB-system; dnr 1989: 393) nyligen föreslagit att statskontoret tillsammans med DI och riksarkivet skall utveckla en mall för hur informationens kvalitet kan deklarerats och hjälpmedel för hur deklARATIONEN bör förvaltas.

Beträffande punkten 3 i det föreliggande medlemsförslaget har inom DI framkommit synpunkten att det förefaller äventyrligt att slå in på en väg där rättsutvecklingen i någon avgörande mån får påverkas av ADB-tekniska önskemål. Det förefaller tveksamt om det alls bör utredas sådana riktlinjer.

I fråga om punkten 4 i förslaget anser vi att enskildas möjligheter att överklaga myndigheters beslut bör gälla oberoende av om beslutet fattats med stöd av ADB eller ej. Systemrevisioner är alltså inget alternativ till överklagningsmöjligheter utan endast ett komplement. Det är tveksamt om det är lämpligt att anförtro ett särskilt organ uppgiften att utföra systemrevisioner. En mera framkomlig och sannolikt minst lika effektiv väg torde vara att riksrevisionsverket och andra centrala tillsynsmyndigheter och deras motsvarigheter i andra nordiska länder skaffar sig den ytterligare kompetens som kan behövas för att de inom ramen för sina tillsynsuppgifter skall kunna utföra även systemrevisioner. Den nödvändiga kunskapen om de regler som skall styra de reviderade myndigheternas verksamhet finns redan i dag hos tillsynsmyndigheterna.

Stockholm den 7 februari 1991

Stina Wahlström
Generaldirektör

Leif Lindgren
Bitr. verksjurist

Statskontoret:

Förslagsställarna pekar på ett problemområde som är väsentligt såväl från effektivitetssynpunkt som från integritets- och rättsäkerhetssynpunkt. Det är också ett område där de nordiska länderna, med likartade förvaltningstraditioner, har möjlighet att samverka och utnyttja varandras erfarenheter.

Datakvalitet

Frågor om data- och informationskvalitet har nyligen studerats av riksrevisionsverket, som ger exempel på kvalitetsproblem och brister i befintliga system ("Rätt data? Studier av informationskvalitet i statliga ADB-system, RRV dnr 1989: 393. publicerad januari 1991). Riksrevisionsverket föreslår också ett åtgärdsprogram med insatser från systemansvariga, användare och bl. a. statskontoret, för att höja kvaliteten.

Rapporten belyser flera av de aspekter som diskuteras i förslaget, och den kan ses som bidrag till en sådan redovisning av "erfarenheter med datakvalitet i offentliga registre" som förslagsställarna föreslår. Den behandlas nu i regeringskansliet.

Avbildar datasystemen gällande rätt?

Förslagsställarnas observationer om diskrepanser mellan datasystem och gällande rätt överensstämmer väl med erfarenheter från statskontorets verksamhet. När regler och lagstiftning som kräver omfattande systemförändringar införs snabbt, och systemanpassningen måste ske i efterhand, uppstår ofta en *efterläpning* då systemet inte överensstämmer med reglerna. Den accentueras naturligtvis om systemavdelningen inte hinner med ändringar eller pengar saknas.

I mellanperioden måste handläggare och andra tjänstemän vara *medvetna* om bristerna, och på olika sätt *komplettera* med saknad information och korrigera beslut i enlighet med de gällande, nya reglerna. Det är som att behöva fylla i uppgifter mellan raderna i en för gammal blankett. Detta kostar pengar, och är ett problem för den ansvariga myndigheten. Dessutom är det ett *yrkesetiskt* spörsmål för berörda tjänstemän hur noggrant, och med vilken resursinsats, detta korrigeringsarbete skall göras.

Nya system skall testas ur flera aspekter, varav "lagenligheten" är en av de grundläggande. De allmänna systemarbetsmetoder som nu anbefalls lägger stor vikt vid systemtest, och pekar på olika former att göra dessa. I normala funktionstest skall ingå att pröva t. ex. om ett bidragsärende ges rätt beslutsunderlag och rätt belopp, enligt de lagregler som gäller.

Systemansvariga myndigheter skall se till att dessa rekommendationer följs, samt vid behov utfärda mer preciserade tilläggsregler, baserade på egna erfarenheter och de specifika problem som finns i verksamheten. Ett ökat erfarenhetsunderlag kring regeltest m. m. kan vara välkommet. Nå-

gon specialinriktad insats för "lagenligheten" bedömer statskontoret inte befogad, eftersom den bör ingå i funktionstesten.

Att datasystem och regelverk/tillämpningspraxis gradvis glider ifrån varandra är inte ovanligt. Det kan vara svårt att urskilja förrän efter längre tid, och alltså sätts heller inte korrigerande åtgärder in.

I vissa fall kan fel i beslutsunderlag leda till påtagliga konsekvenser, exempelvis att straffpåföljder tillämpas efter gamla regler, eller att bidrag beräknas på föråldrade grunder. Där kan klagomål från allmänheten, eller interna granskningar, vara signaler som föranleder systemöversyn.

Normalt bör dock myndigheterna bevaka dessa processer genom att ha användargrupper med inflytande knutna till större system, att kvalitetsgranska beslut och handläggning i sedvanlig verksamhetsuppföljning, samt genom att ompröva och utveckla sina tjänster i planeringsarbetet.

Statskontoret är inte berett nu att förorda någon särskild "systemrevision", utöver revisionsorganens normala insatser. Däremot kan det vara rimligt att samla in och systematisera exempel från förvaltningen på "systemavvikelser", deras orsaker och följder, som stöd för planerings- resp. revisionsarbete.

Fall där systemen styr lagreglerna kan också konstateras. Det kan vara att onödigt krångliga regler inte förenklas utan bibehålls, därför att de *kan* översättas och behandlas snabbare i en datamaskin. I andra fall kan "otillbörlig" hänsyn tas till de tekniska förutsättningarna som får styra lagreglerna.

Inom statskontoret har teknikens påverkan på lagstiftningen och dess tillämpning diskuterats i termer av begreppet "rättssäkerhet". Ett konstaterande därvidlag är att det kan behövas en uppsättning etiska normer och värderingar på användandet av tekniken. En förstudie pågår, som kan mynna ut i förslag om fortsatt kartläggning och analys av några konkreta fall.

Klagomöjligheter, kunskapssystem

I det avslutande delförslaget behandlas möjligheterna att klaga som ett kontrollmedel, samtidigt som texten tidigare påtalar att datasystem medfört att de vanliga klagomöjligheterna reducerats till kontroll av att ingångsvärdena i en beslutsprocess är korrekta. Systemets funktion skulle då framstå som en ogenomskinlig och svårkontrollerbar. "svart låda".

Det handlar då, som statskontoret ser det, om flera olika frågor. Frågan om systemets överensstämmelse med rättsreglerna har vi behandlat ovan. En annan fråga är om personalen med kundkontakt *har kunskap om hur systemet faktiskt fungerar eller ej*. Inte sällan är utbildning och kunskapsnivå bristfällig, vilket dock i första hand bör åtgärdas med personalutbildning. Den underlättas om systemet i sig själv redovisar, på blanketter till medborgaren eller på handläggarens dataskärm, hur olika beräkningsmoment m. m. är uppbyggda.

Exempel kan slutligen ges på system som av tekniska skäl inte kan svara på kraven i lagstiftningen, t. ex. utdrag till medborgaren med egna uppgifter ur personregister. Det bör dock vara allt mer av ett historiskt problem.

I förslaget sägs att införandet av kunskapssystem förstärker de problem som diskuteras här. Det är en sanning med modifikation. I bifogade *bihang* redovisas de olika former av kunskaps- och beslutsstödssystem som nu är aktuella att pröva i offentlig förvaltning. Slutsatsen är i korthet att vissa systemtyper, som "automatiserar" beslut utifrån givna indata, innebär många risker ur rättslig synvinkel. System som är inriktade på att ge handläggaren *stöd* för bedömningar och beslut, och där reglerna är formulerade i klartext i en särskild regelmodul, är däremot både klarare och tydligare än motsvarande konventionella system, och betydligt lättare att ändra till nya lagregler.

På sikt, kanske fram emot sekelskiftet, kan därför den senare typen av kunskapsbaserade system, tillämpad i avgränsade system eller "inypad" i system med konventionell systemteknik, snarast underlätta en snabb och synlig anpassning av datasystemen till en föränderlig lagstiftning.

Statskontorets rekommendation

Flera olika insatser har berört de frågor som förslaget avser. Sakläget är dock ännu för oklart för att nu föreslå konkreta åtgärder eller beslut. Däremot finns det skäl att göra en samlad bedömning, på grundval av erfarenheter från alla de nordiska länderna, av de aktuella problemen och deras räckvidd, samt av möjliga angreppssätt. Statskontoret föreslår därför att en överläggning i dessa frågor sker mellan de nordiska rationaliseringsorganen, och med representanter för expertis bl. a. på rättsområdet. Vid överläggningen kan det sedan bedömas om det finns behov av förstudier eller andra aktiviteter.

Stockholm den 31 januari 1991

Sören Lindh

BIHANG

Offentlighetsrättsliga synpunkter på användning av kunskapsteknik i förvaltningen i anledning av Nordiska rådets medlemsförslag A 940/t "om kvalitetssikring och legalitetskontroll i förbindelse med datamaskinbaserade systemer i offentlig förvaltning"

I rubr. medlemsförslag pekas på riskerna för rättssäkerheten med den ökande datoriseringen av offentlig förvaltning. Bristande datakvalitet och legalitet – främst i betydelsen skillnader i gällande rätt och de regler som

representeras av programmen – och behov av systemrevision är några av huvudpunkterna.

Införande av kunskapsbaserade system i förvaltningen kommer, menar förslagsställarna, att accentuera problemen. Med avseende på kunskapsbaserade system föreslås avslutningsvis (punkt 4) att man utreder huruvida medborgarens möjligheter att överklaga enskilda ärenden tillfredsställer behovet av kontroll av dessa system eller om t. ex. någon form av systemrevision bättre skulle kunna säkra rättssäkerheten.

Verksamheten i och erfarenheterna från statskontorets utvecklingsprojekt för kunskapsbaserade system, "Växthuset", har gett anledning till följande reflektioner i dessa frågor. Det är ett försök att dels nyansera, problematisera och vidga de utpekade frågeställningarna, dels ange möjligheter att använda just kunskapsteknik i strävan att komma tillrätta med en del av de angivna problemen.

Växthuset har belyst dessa frågeställningar i bl. a. "Kunskapsteknik och juridik i offentlig förvaltning" statskontorets rapport 1988: 11 och "Verktyg för handläggare" Bilaga D¹ "Några juridiska aspekter på DUS-projektet" statskontorets rapport 1990: 27.

En del av uppmärksamheten kring kunskapstekniken har utgjorts av farhågor kring kunskapsteknikens effekter i juridiskt/offentligrättsligt avseende i förvaltningen. Mot förhoppningarna om stora rationalitets- och effektivitetsvinster har ställts riskerna för en avsevärt urholkad rättssäkerhet för den enskilde.

Kunskapstekniken och dess tillämpningar betraktades (och betraktas) av kritikerna som relativt entydiga företeelser. Men som bl. a. Växthuset verksamhet visat kan kunskapstekniken användas på en mängd olika sätt och beroende på utgångspunkter och perspektiv ges mycket olika utformning: alltifrån att fungera som en maskin eller beslutsautomat, som matad med på förhand bestämt slag av data, automatiskt genererar beslut, till att skapa avancerade verktyg för professionella yrkesutövare. Det kritiska betraktelsesättet var dock naturligt då den dominerande ansatsen präglades (och i viss utsträckning fortfarande präglas) av denna s. k. beslutsautomatansats. Expertens kunskaper skulle läggas in i expertsystemet och denne helst ersättas av mindre utbildad, och därmed billigare, personal som skulle kunna utföra arbetet snabbare.

Kunskapssystem, och då underförstått beslutsautomatansatsen, har kritiserats och ifrågasatts på flera punkter. Man har bl. a. pekat på svårigheten att hantera *ansvarsfrågan*. Vem har ansvaret för ett mer eller mindre automatiskt genererat beslut? Tjänstemannen eller programmeraren? Systemutvecklaren? Vad blir de offentligrättsliga konsekvenserna om ansvarsförhållandena inom förvaltningen riskerar att bli diffusa och därmed att successivt uppluckras?

Vad betyder det ur ett rättssäkerhetsperspektiv att en handläggares *yrkesmässiga bedömning* ersätts av en visserligen kunskapsbaserad men likväl automat?

En annan fråga var konsekvenserna av "*rigidiseringen*" av i juridiken vanligt förekommande "vaga" begrepp. Det är genom tolkningen av dessa och den innebörd de ges relativt det enskilda fallet som handläggaren utövar sitt specifika yrkeskunnande. Om dessa vaga begrepp ersätts av

¹ Här ej tryckt.

fasta eller låsta begrepp försvåras möjligheterna till *hänsynstagande i det enskilda fallet* resonerade man. Vid utveckling av expertsystem tvingas handläggaren att ge mycket precisa och fasta tolkningar av begrepp för att dessa skall kunna bli formaliserbara och möjliga att omvandla till entydiga regler eller kod. Resultatet riskerar att bli en rigidare rättstillämpning där specialistkompetens ersätts av stelt regeltillämpande om gränsen för det formaliserbara överskrides genom att påtvinga vaga begrepp en precision och låsning som de inte har – och inte heller skall ha. Det finns också risk att rättsutvecklingen genom användning av kunskapssystem fixeras till förhållandena vid ett visst tillfälle och därmed hämmar den nödvändiga *praxisutvecklingen*. Det minst dåliga som då kan hända är att kunskapssystemet blir inaktuellt och så ointressant att det inte används.

En likartad fråga är hur *svårformaliserbara* och för handläggningen ofta avgörande företeelser som helhetsbedömning, trovärdighetsbedömning och ”fingertoppskänsla” hanteras? Hur och vad gör handläggaren när han/hon t. ex. skall skilja ”synnerliga skäl” från ”särskilda skäl”, och, är det möjligt att översätta denna typ av begrepp till kod eller regler i ett kunskapssystem?

Detta är en kritik som har riktats även från andra utgångspunkter än juridiska.

Det är dock möjligt att välja en annan ansats som sannolikt innebär att huvuddelen av de angivna problemen kan undvikas. Om kunskapssystemet i stället för att vara en beslutsautomat utformas som ett handläggningsverktyg, som hjälper handläggaren att söka, strukturera information och att frilägga och definiera det aktuella problemet och som stöder den tunga administrativa informationshanteringen – även den triviala – så kan ansvarsförhållandena givetvis bibehållas och kanske t. o. m. tydliggöras. Det är ju inte fråga om av systemet genererade beslut. Möjligheten att ha kontroll över t. ex. beslutsunderlagets informationskvalitet förefaller snarast vara bättre än i förekommande traditionella ADB-system där information av osäker kvalitet från databaser inhämtas för att ingå i en sluten automatisk process där blott slutresultatet syns. I ett kunskapssystem enligt verktygsansatsen utsätts informationen, oavsett om den kommer från databaser eller annan källa, för den professionella handläggarens bedömning.

Problemet med vaga rättsliga begrepp och risken för att i systemet låsa fast betydelsen och tolkningen av dessa med en förment precision och åtföljande rigidisering har i Växthuset lösts genom att sällan söka formalisera dessa i form av regler i kunskapsbas eller programkod. Verktøget kan istället bidra till att ta fram avgörande men vaga begrepp som är relevanta i det aktuella ärendet. Handläggarens bedömning kan bibehållas och stärkas genom att systemet tydliggörs såväl de relevanta omständigheterna i ärendet som de tillämpbara faktorerna vid bedömningen. Genom att verktøget möjliggör effektivisering av den administrativa och informationsökande delen av handläggningsprocessen som ofta är ganska tidsödande kan de individuella övervägandena och hänsynen – som är handläggarens specifika kompetens – ges mer utrymme i ett ärende.

Kunskapstekniken medger lagring och sökning av tidigare ärenden med avseende på ärendets karakteristika och bedömningsgrunder. Med stöd av en sådan ”praxisanterare” kan tidigare praxis klarläggas och avvikelser i förhållande till tidigare avgjorda ärenden, dvs. ny praxis, formuleras och en medveten praxisbildning bli möjlig. Risken att rättsutvecklingen skulle bli mer låst över tiden kan på detta sätt minska. Handläggaren får också

möjlighet att s. a. s. bli medveten om sin egen praxis och jämföra denna med kollegors.

Den medborgerliga insynen kan genom verktygets "genomskinlighet" stärkas. Den administrativa överblicken och ärendenas lättillgänglighet möjliggör snabb information till sökandena om aktuellt status på ärendet. Även dessa förhållanden kan bidra till bättre insynsmöjligheter för den enskilde.

Det är sannolikt så att de risker när det gäller rättssäkerheten för den enskilde som framförts avseende kunskapstekniken i dess beslutsautomat-form är värda att tas på allvar. Om man däremot lämnar denna form av användning av kunskapstekniken och inriktar sig på en mer verktygsbetonad ansats förefaller riskerna att väsentligt kunna reduceras. I vissa fall kanske kunskapstekniken med en sådan utformning t. o. m. kan stärka rättssäkerheten. Traditionella ADB-system förefaller skapa större problem i dessa avseenden. (Se även statskontorets rapport 1987: 54, "ADB och förvaltningsjuridik".)¹

Stockholm den 25 januari 1991

Statskontoret

Anders Berg

¹ Här ej tryckt.

Medlemsförslag

om förenklade tullprocedurer för sportflyget inom Norden

(Väckt av Karin Söder samt Ylva Annerstedt, Hugo Bergdahl, Grethe Lundblad och Eeva-Liisa Moilanen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Danmark

Skatteministeriet:

Kontrollen med flytrafikken er baseret på reglerne i Skatteministeriets bekendtgørelse om toldbehandling, jf. bekendtgørelse nr. 649 af 20. oktober 1988. Det er heri fastsat at fly, der ankommer til eller afgår fra toldområdet, kun må lande i og afgå fra godkendte toldlufthavne, at lufthavnsmyndighederne skal underrette toldvæsenet om flys forventede ankomst og afgang og om uanmeldte flys ankomst, og at føreren af et fly, der befinder sig i toldområdet, inden inkvireringen påbegyndes skal afgive en tolddeklaration.

Sportsfly er som regel ikke afhængige af de samme landingsfaciliteter, som andre og større fly, men kan lande på alle former for landingspladser, såvel toldlufthavne som ikke-godkendte landingspladser.

Sportsfly kan således passere ind i toldområdet og lande hvor som helst og i alle døgnets timer.

Den kontrol, toldvæsenet fører med biltrafikken og lystfartøjer, kan derfor ikke sammenlignes med kontrollen med sportsfly, idet toldvæsenet ikke kan planlægge kontrolliltag over for sportsfly på samme måde, som kontrolliltag kan planlægges over for biler og lystfartøjer.

I Danmark er ca 30 landingspladser spredt over hele landet godkendt af toldvæsenet som toldlufthavn. I en række af de toldlufthavne, toldvæsenet ikke regelmæssigt er til stede, er flyvepladslederen eller en toldopsynsmand ansat af toldvæsenet, og kan dermed afvikle de mest almindelige forekomne toldforretninger.

Man finder således, at problemerne i Danmark med toldbehandling af sportsfly er af så begrænset omfang, at der ikke på nuværende tidspunkt er grundlag for at ændre de danske toldprocedurer for sportsfly ved rejser mellem nordiske lande.

Det kan tilføjes, at toldregler for sportsfly tidligere er blevet drøftet i en arbejdsgruppe under Nordisk Toldadministrativt Råd.

København, den 2. november 1990

Ulla Trolle

Told- og Skattestyrelsen:

I denne anledning kan styrelsen meddele, at toldreglerne for sportsfly, der flyver mellem de nordiske lande, blev drøftet på et møde i kontrolgruppen under Nordisk Toldadministrativt Råd i maj 1990.

På baggrund af disse drøftelser skal styrelsen udtale følgende:

Kontrollen med flytrafikken er baseret på reglerne i toldbehandlingsbekendtgørelsen om, *at* fly, der ankommer til eller afgår fra toldområdet, kun må lande i og afgå fra godkendte toldlufthavne, *at* lufthavnsmyndighederne skal underrette toldvæsenet om flys forventede ankomst og afgang og om uanmeldte flys ankomst, og *at* føreren af et fly, der befinder sig i toldområdet, inden inkvireringen påbegyndes skal afgive en toldeklARATION.

Sportsfly er som regel ikke afhængige af de samme landingsfaciliteter, som andre og større fly, men kan lande på alle former for landingspladser, såvel toldlufthavne som ikke-godkendte landingspladser.

Sportsfly kan således passere ind i toldområdet og lande hvor som helst og i alle døgnets timer.

Den kontrol, toldvæsenet fører med biltrafikken og lystfartøjer, kan derfor ikke sammenlignes med kontrollen med sportsfly, idet toldvæsenet ikke kan planlægge kontroltiltag over for sportsfly på samme måde, som kontroltiltag kan planlægges over for biler og lystfartøjer.

I Danmark er ca 30 landingspladser spredt over hele landet godkendt af toldvæsenet som toldlufthavn. I en række af de toldlufthavne, hvor toldvæsenet ikke regelmæssigt er til stede, er flyvepladslederen eller en toldopsynsmand ansat af toldvæsenet, og kan dermed afvikle de mest almindeligt forekomne toldforretninger.

Problemerne i Danmark med toldbehandling af sportsfly er derfor efter styrelsens opfattelse af så begrænset omfang, at der ikke på nuværende tidspunkt er grundlag for at ændre de danske toldprocedurer for sportsfly ved rejser mellem de nordiske lande.

Man vil dog være opmærksom på spørgsmålet under de kommende drøftelser om de fremtidige regler for den trafikale grænsepassage i Europa.

København, den 13. september 1990

Bente Nielsen

Finland

Tullstyrelsen¹:

Enligt 3 § i tullagen är utrikestrafik såsom sportflyg tillåten endast längs tullvägar över allmänna trafikplatser från och till Finland. Dessutom kan distriktstullkammaren av särskilda skäl tillåta att utrikestrafik kan ske även längs andra vägar.

För närvarande finns det i Finland 15 flygfält avsedda för utrikestrafik: Helsingfors-Vanda, Kronoby, Rovaniemi, Ivalo, Kemi Uleåborg, Villmanstrand, Kuopio, Björneborg, Tammerfors, St. Michel, Jyväskylä, Åbo, Vasa och Mariehamn.

Av dessa har endast Helsingfors-Vanda flygfält en tullbevakning dygnet runt. På de övriga flygfälten har tullbevakning ordnats så, att personal med andra tullbevakningsuppgifter kommer till städes före flygens ankomst och avgång.

Motivering saknas för att ur tullbevakningssynvinkel jämföra sportflygtrafik med privatbilism och fritidsbåttrafik. I jämförelser borde beaktas vilka praktiska möjligheter tullmyndigheterna har för att med sin nuvarande materiel och andra resurser övervaka utrikestrafiken.

Personbilstrafiken sker längs tullvägar över tullanstalter. Dessa anstalter har i princip alltid en dagstjänst i någon form. Vad beträffar nordiska fritidsbåtar har man nog gjort anmälningsproceduren enklare under vissa förhållanden. Fritidsbåtarna övervakas vid sidan av tullverket även av polis- och gränsbevakningsmyndigheterna, så att man genom myndigheternas samarbete kan t. ex. minska risken för illegal trafik. Vidare koncentreras fritidstrafiken endast under viss period om året.

Även om fritidsbåttrafiken övervakas av så många myndigheter, har de övervakande myndigheterna problem när det gäller att kontrollera fritidsbåtarna. Fritidsbåtar och sportflyg utgör en potentiell riskgrupp, och under de närmaste åren måste man satsa mer än tidigare på deras övervakning.

Sportflygplan anländer oftast till sådana flygplatser där tullverket inte har en permanent personal, men tullpersonal kan beställas till platsen under tullbevakningstiden. Eftersom fastställda ankomst- och avgångstid-

¹ Yttrande översatt från finska.

der saknas, är det redan nuförtiden svårt att övervaka sportflygplan speciellt på de mindre tullanstalterna.

I samband med att tullprocedurerna görs enklare försöker även sådana personer som utövar illegal handel att utnyttja sig av dessa förenklingar. Tullmyndigheterna skall beakta även detta. Den i förslaget nämnda varningstiden om 30 minuter är i praktiken för kort för att man skulle kunna vidta nödvändiga övervakningsåtgärder. För att man skall kunna bibehålla den nuvarande tullsäkerheten med tillgängliga resurser samtidigt som sportflygtrafiken hela tiden ökar, förefaller det som om tullmyndigheterna ännu inte har möjligheter att övergå till den föreslagna proceduren.

Saken är synnerligen mångfasetterad och kräver talrika tilläggsutredningar. Som begrepp är sportflyget ganska diffust och man vet inte hur det skiljer sig från utrikestrafiken med andra småflygplan. Man borde även veta vilka möjligheter sportflyget har att i enlighet med förorsakandeprincipen delta i betalningen av övervakningskostnaderna. Det är uppenbart att en beredskapstid om 30 minuter skulle förutsätta någotslags system med hemberedskap.

Tullverket är inte den enda myndighet som övervakar utrikestrafiken, så att man borde även för övriga myndigheters del reda ut kostnadsfrågorna. Passlagen förutsätter att avgång från och ankomst till landet bör ske över passkontrollställena som fastställs med förordning, så att samma frågor om en beredskapstid på 30 minuter även gäller polismyndigheterna med ansvar för passkontroll. Av denna anledning vore det kanske motiverat att uppmana även inrikesministeriet att yttra sig om ärendet.

I princip motsätter sig tullstyrelsen inte i och för sig människornas och varornas möjligast obehindrade rörelser över gränser. Till sin aktualitet är medlemsförslaget synnerligen intressant, eftersom samtliga frågor som kräver tilläggsutredningar borde utredas med hänsyn till att man i samband med den europeiska integrationsprocessen eventuellt är tvungen att i framtiden bevilja alla förenklingar inom den nordiska luftfarten till övriga sportflygare inom det integrerande området.

Helsingfors den 14 november 1990

Jermu Laine
Generaldirektör

Veli Tiihonen
Tullråd

Island

Finansministeriet (Fjármálaráðuneytið):¹

Den forenkling, man her foreslår, synes at bestå i, at flyvning til et andet land meddeles med rejseplan 1/2 time før start i stedet for den regel, som nu gælder, at planlagt flyvning mellem lande meddeles på kontoret mindst 2 timer før start. Ministeriet kender ikke til, at denne regel gælder her i landet. I forslaget henvises der eventuelt til de regler, som gælder mellem Norge og Sverige om "forenklede regler for klarering/tollkontroll av småfly som krysser grensen mellom Norge og Sverige", jvf. III kap. i medfølgende brev fra det norske Toll- og Avgiftsdirektorat til Finans- og tolldepartementet (*se Bihang*).

Forslaget menes ikke at afstedkomme kommentarer fra islandsk side; afstanden fra Island til de øvrige nordiske lande er da også sådan, at der synes at være tilstrækkeligt varsel til at forberede tolddeklarering for sportsfly, som kommer her til landet.

Reykjavík, den 12. december 1990

P. m. v.

Guðrún Ásta Sigurðardóttir

Kristján Gunnar Valdimarsson

BIHANG

Brev fra det norske Toll- og avgiftsdirektoratet til Finans- og tolldepartementet vedr. "Diskriminerende tollbehandling av småfly"

Vi viser til departementets oversendelse av 6. mars 1990 jnr. 90-3204-1.

I

Trafikken til og fra tollområdet er regulert i tollovens paragraf 21 og tolllovforskriftenes kap. 4.

Av punkt 4.1.1 går det fram at fører av luftfartøy plikter å sørge for at luftfartøyet går direkte til godkjent tollandingsplass for fly. En tollandingsplass vil alltid ha status som internasjonal landingsplass og det legges visse kriterier til grunn for at landingsplassen kan oppnå slik status.

Ved landing på internasjonal tollandingsplass som ligger utenfor kommunegrensen for vedkommende tollsted, eller ved landing utenom tollvesenets kontortid, må omkostninger ved eventuell tollkontroll dekkes av flyselskapet/flyets eier.

Søknad om å få godkjent flyplass som internasjonal landingsplass sendes Luftfartsverket som innhenter merknader til søknaden fra Justisdeparte-

¹ Yttrandet översatt från isländska.

mentet, Toll- og avgiftsdirektoratet og eventuelt andre berørte myndigheter.

En arbeidsgruppe med representanter for de nevnte etater har nylig laget en rapport om problemene ved etablering og opprettholdelse av internasjonal status for landingsplasser. Arbeidsgruppens konklusjon er at det bør settes ganske strenge krav fordi det er meget ressurskrevende å betjene en internasjonal landingsplass.

II

Dersom føreren av et luftfartøy ønsker å benytte en landingsplass som *ikke* har internasjonal status, må vedkommende tolldistriktsjef i samråd med berørte myndigheter gi tillatelse til det. Omkostningene i forbindelse med eventuell tollklarering og kontroll må dekkes av flyselskapet/flyets eier.

III

Som nevnt i brevet fra Norsk Almennflyforening er det fastsatt forenklede regler for klarering/tollkontroll av småfly som krysser grensen mellom Norge og Sverige. Avtrykk av regelverket vedlegges til orientering.¹

IV

Den ordning som antydes av presidenten i Norsk almennflyforening vil virke meget uheldig sett fra et kontrollsynspunkt. Det kan ikke settes likhetstegn mellom den kontroll tollvesenet kan føre med bil- og småbåttrafikken og småfly som kan lande hvor som helst til alle døgnetts tider.

Småfly er ikke avhengig av faste landingsplasser, men kan passere inn i norsk luftområde og benytte både flyplasser, private landingsplasser og vann og vassdrag som landingsområde.

Det sier seg selv at tollvesenet ikke kan planlegge kontrolltiltak overfor småfly på samme måte som overfor land- og sjøvertstrafikk.

V

Vi er av den oppfatning at det på det nåværende tidspunkt ikke er aktuelt å endre de gjeldende regler, men er enig i at man bør ha problemene med internasjonal trafikk med småfly for øyet, når det skal utarbeides nye regler for kryssing av grenser mellom land i Europa.

Oslo, 19. april 1990

Inge Brøvik
Avdelingsdirektør

Vidar Vestreng
Kontorsjef

Norge

Finans- og tolldepartementet *hänvisar i skrivelse den 21 december 1990 till Toll- og avgiftsdirektoratets yttrande av den 18 december 1990 (se nedan).*

Toll- og avgiftsdirektoratet:

Private luftfartøyer, som ikke er registrert i tollområdet, og som innføres til midlertidig bruk av personer som ikke er fast bosatt eller som ikke skal bosette seg i tollområdet, kan innføres medlertidig fri for toll og merverdiavgift i medhold av tolltariffens innledende bestemmelser § 13 nr. 5, og forskrift nr. 12 av 12. desember 1975, § 4 første ledd.

I forslaget's fjerde avsnitt tas det opp om sportsfly bør kunne foreta grensepasseringer på lik linje med privatbiler og lystfarøyer. Det kan i denne forbindelse nevnes at spørsmålet om gjennomføring av prinsippet om lik behandling for midlertidig innførelse av ethvert transportmiddel er under behandling i forbindelse med CCC's Temporary Convention, Annex C.

Det synes forøvrig å foreligge en liten misforståelse om prosedyren for trafikk for sportsfly. Om sportsflyene benytter internasjonale flyplasser skal de følge den samme prosedyre som for vanlige trafikkfly. Det vil si at de ikke behøver å søke om landingstillatelse, men bare levere ferdsplan etter de samme retningslinjer som for annen trafikk.

De må naturligvis innrette seg etter de åpningstider som gjelder for den aktuelle flyplass på linje med annen trafikk. Avvik fra disse tider vil få store konsekvenser, ikke bare for Tollvesenet, men også for Luftfartsverket.

Dersom småfly, herunder sportsfly, ønsker å benytte andre enn internasjonale flyplasser, må det søkes spesiell trafikktillatelse og iaktta de tidsbegrensninger som er fastlagt i forskriften av 6. september 1984 om småflytrafikk mellom Norge og Sverige.

Det kan naturligvis hevdes at forskriftene setter sterke begrensninger, men vårt inntrykk er at reglene har åpnet muligheter for en rimelig fri ferdsel.

En sammenlikning med sportsflyging og bil- og småbåttrafikk er neppe relevant, i det Tollvesenet foretar den stikkprøvekontroll med de sistnevnte kategorier i den utstrekning det er ønskelig.

Vi kan forøvrig opplyse at verken danske eller finske tollmyndigheter

ønsket å innføre slike lettelser i småflytrafikken som forskriften av 5. september 1984 hjemler.

Oslo, 18. desember 1990

Ragnhild M. Hagen
Kontorsjef

Berit Ass
Konsulent

Medlemsforslag

om en samordning af transportpolitik og erhvervsudvikling i Skagerrak-området

(Stillet af Kaj Poulsen samt Niels Ahlmann-Ohlsen, Dorte Bennedsen, Knud Glønborg, J. K. Hansen, Hans Jørgen Jensen, Elver Jonsson, Oddrunn Pettersen, Inger Stilling Pedersen og Karl-Erik Svartberg)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS):

NFS tillstyrker att insatser görs för att få en samordning av transportpolitiken i Skagerrak-området. Förbättrade transporter i området skapar bättre förutsättningar för regionalt samarbete och för näringslivets utveckling. Vi vill dock understryka betydelsen av att ifrågavarande arbete sker med utgångspunkt från ett helhetsperspektiv på de nordiska transporterna, bland annat när det gäller kopplingen till transportsystemen i övriga Europa.

Stockholm den 19 december 1990

Nordens Fackliga Samorganisation

Sune Ahlén

Generalsekreterare

Nordisk informasjonskontor – Skagerraksenteret:

Medlemsforslaget er av spesiell interesse for Skagerraksenteret, og ble derfor behandlet av senterets styre i møte 23.11.90. Styret vedtok enstemmig følgende uttalelse om forslaget:

”Det vises til medlemsforslag A 942/t til Nordisk Råd om en samordning av transportpolitikk og ervervsutvikling i Skagerrak-regionen. Styret for Nordisk informasjonskontor/Skagerraksenteret i Arendel vil sterkt an-

befale at dette forslaget får den norske delegasjonens støtte når det tas opp til behandling i Nordisk Råd.

Skagerrak-regionen omfatter landsdeler i både Norge, Danmark og Sverige som er inne i omfattende omstillinger, og som uten tvil vil kunne ha nytte av et nærmere næringsmessig samarbeid.

Skagerrak-regionen ligger også strategisk plassert for å kunne fungere som arena for utvikling av nye former for nordisk samarbeid i relasjon til det nye Europa som vokser fram. Dette gjelder såvel i forhold til EF som til det nye Øst-Europa (gjennom et nytt Østersjø/Nordsjø-samarbeid). Forholdene ligger derfor særdeles godt til rette for å etablere Skagerrak-regionen som et grenseregionalt samarbeidsområde, med hovedvekt på nærings samarbeid.

Medlemsforslaget er godt i tråd med foranledningen og begrunnelsene for etableringen av Nordisk informasjonskontor/Skagerraksenteret, som ble åpnet i Arendal 12.02.90, med bl. a. støtte fra Nordisk Ministerråd. Skagerraksenteret er da også i gang med planlegging av konkrete samarbeidsprosjekter som vil falle godt inn i det samarbeidsmønster medlemsforslaget skisserer.

Skagerraksenteret er altså en allerede eksisterende ressurs som vil kunne settes inn i et utvidet grenseregionalt samarbeid i Skagerrak-regionen, og som vil kunne bidra til at et slikt samarbeid skal gi konkrete resultater.”

Arendal, 20. desember 1990

For Skagerraksenteret

Erik Skindlo

Styrets leder

Harald Olsen

Daglig leder

Danmark

Miljøministeriet:

Det skal indledningsvis bemærkes, at Miljøministeriet finder det væsentligt, at der i Nordisk Råds regi etableres samarbejder og gennemføres projekter, der gavner den regionale udvikling i udkantsområderne.

Miljøministeriet finder det imidlertid tvivlsomt, om det er hensigtsmæssigt at udpege Skagerrak-området til grænseregionalt samarbejdsområde.

Som det fremgår af Trafikministeriets skrivelse af 19. december 1990, rummer den eksisterende transportstruktur i Nordjylland så stort et kapacitetsoverskud, at man vil kunne klare selv en betydelig forøgelse af den aktuelle trafikmængde, uden at det bliver nødvendigt med en udbygning af de eksisterende transportanlæg.

Det er på den baggrund Miljøministeriets vurdering, at der ikke er behov for udarbejdelse af yderligere planer for udbygning af trafikanelægge-
ne i Nordjylland.

Desuden må de generelle kriterier for etablering af et grænseregionalt samarbejde fraviges, hvis projektet skal gennemføres, idet det normalt er tale om enten et samarbejde mellem områder, der grænser direkte op til hinanden eller et temaorienterende samarbejde mellem regioner med ens forudsætninger og problemer.

Forskningsinstitutionerne NordREFO og Bas, som er tilknyttet Nordisk Embedsmandskomite for Regionalpolitik, følger til stadighed den regionale udvikling i Norden og gennemfører pt. en undersøgelse af turismen i de her omhandlede tre områder.

Om der er behov for at gennemføre yderligere temaorienterede undersøgelser eller egentlige projekter i de omhandlede tre områder, hvoraf Nordjylland og Sydnorge må betegnes som områder i tilbagegang, kan efter Miljøministeriets vurdering ikke afgøres alene på det foreliggende grundlag. Miljøministeriet skal derfor anbefale, at det henstilles til Nordisk Ministerråd (Regionalministrene) at anmode een eller begge deres tilknyttede forskningsinstitutioner (NordREFO og Bas) om en vurdering heraf.

København, den 3. januar 1991

Sven Kæfoed-Hansen

Trafikministeriet:

Ministeriet ønsker ikke at fremsætte bemærkninger til forslaget om at udpege området til et grænseregionalt samarbejdsområde.

Til de to øvrige anbefalinger kan oplyses følgende:

Banegodstransporterne fra Vestsverige, Skåne og Sjælland til kontinentet vil i vid udstrækning i fremtiden blive samlet til en hovedkorridor, der går gennem Sjælland. Nordic-Link må betragtes som et supplerende alternativ til denne korridor. En styrkelse af Sydnorges adgang til Centraleuropa kan primært ske ved forbedrede forbindelser mellem Norge og Hirtshals/Frederikshavn. De nordiske jernbaner indgår idag i et tæt samarbejde om at styrke den nordiske infrastruktur. Der er aktuelle overvejelser om at forbedre forholdene på Nordic-Link ved at foretage investeringer på færgeruten mellem Kristiansand og Hirtshals.

Både i Hirtshals havn og Frederikshavns havn er der i dag kapacitet til overførsel af yderligere godsmængder. For vejtrafikkens vedkommende kan bemærkes, at der i foråret blev vedtaget anlægslov for motorvej fra Nørresundby til Hirtshals og fra Nørresundby til Frederikshavn. Motorvejene skal stå færdige i år 2000, og de første etaper åbnes i 1996. På vejområdet er der således idag konkrete planer som kapacitetsudvidelser, der vil kunne klare selv meget betydelige trafikøgninger.

For Luftfartsområdet kan oplyses, at der på nuværende tidspunkt er flyforbindelser mellem Aalborg og Oslo og mellem Aalborg, Kristiansand og Stavanger. Det har tidligere været ruter mellem Aalborg – Göteborg og Aalborg – Bergen, men de pågældende flyselskaber opgav driften på grund af manglende passagergrundlag. Derudover er der givet forhåndstilsagn til selskaber om ruterne mellem henholdsvis Aalborg – Trollhättan, og Aalborg – Torp/Sandefjord. Selskaberne har dog ikke benyttet sig af disse tilsagn. Heller ikke på luftfartsområdet synes det således at være kapacitetsmæssige begrænsninger.

På baggrund af ovenstående finder ministeriet ikke, at det er transportinfrastrukturen, som sætter begrænsninger for øget samhandel og udvikling i de berørte områder, hvorfor der ikke på nuværende tidspunkt er behov for udarbejdelse af yderligere planer for udbygning af trafikinfrastrukturen i Nordjylland.

En yderligere videnindsamling, der sigter mod en belysning af kapacitetsbehov, er således ikke velmotiveret. Oplysninger, der kan tjene til at forøge overblikket over samhandelsmuligheder og det deraf afledte og transportbehov mellem de nordiske lande, kan dog principielt betragtes som et gode.

København, den 19. december 1991

Trafikministeriet
8. kontor

Ej sign.

Danske Statsbaner (DSB), Internationalt kontor:

— — — skal det herved meddeles, at DSB generelt kan støtte bestræbelser på at øge videnniveauet omkring trafikforbindelserne i Norden som helhed, hvilket også gælder Skagerrakområdet.

DSB ser spændende udviklingsperspektiver for samhandlen mellem det nordlige Jylland og Sydnorge hhv Vestsverige.

DSB arbejder derfor i øjeblikket på at forbedre trafikforbindelserne indenfor rammerne af "Nordic Link". Det sker via en satsning på færgeruten Hirtshals – Kristiansand og Göteborg – Frederikshavn, koordineret med godstogsforbindelser videre mod syd. Sigtet er både at sikre gode forbindelser internt i regionen og at placere Nordjylland som indfaldsporten for en del af transittrafikken videre gennem Danmark til Tyskland.

København, den 14. december 1990

Mads Kofod
Kontorchef

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd:

AE kan tilslutte sig de vedlagte forslag i Nordisk Råd, herunder at der udarbejdes en handlings- og investeringsplan for transportsektorens udbygning i Skagerrak-regionen.

Aftalen om den faste forbindelse over Storebælt indebærer bl. a. en udbygning af motorvejsystemet i det nordlige Jylland.

Det må herudover være vigtigt også at styrke banetrafikken.

AE er enig i, at en styrkelse af Skagerrak-regionen og Nordic Link ikke bør betragtes som et konkurrerende initiativ til udvikling af Øresund-regionen eller en udbygning af Scanlink, men tværtimod ses som et af flere midler til forbedring af beskæftigelse, miljø og samfundsøkonomi i de berørte regioner.

Man bør i den forbindelse være opmærksom på eventuelle støttemuligheder fra EF.

København, den 10. december 1990

Frithiof Hagen

Institut for Trafik-, Turist- og Regionaløkonomi:

Vi har læst medlemsforslaget med stor interesse og kan fuldt ud støtte de 3 afsluttende rekommandationer.

Institut for Trafik-, Turist- og Regionaløkonomi – TTR – har i de seneste år samarbejdet med institutioner i Nordjylland omkring forskellige erhvervs- og transportproblemer. Blandt andet har lektor Jørgen Kristiansen, AUC, og lektor Uffe Jacobsen, TTR, i en artikel ”Regional Transport Networks”, sept. 1990, beskæftiget sig med de perifere regioners problemer i et stadig mere integreret Europa og specielt brugt Nordjylland og Skagerrak-regionernes trafikforbindelser som eksempel.

De fremhæver 2 forhold, som er af direkte betydning for medlemsforslaget,

1. at projekter, der bygger på samarbejde mellem regioner henover landegrænser, er meget sværere at få igangsat end samarbejdsprojekter mellem nationer. Årsagerne hertil er bl. a. den konsekvent centralistiske opbygning af den politiske og den organisatoriske struktur, f. eks. nationale jernbaner.
2. at færgeruter, der skal tjene som led i infrastrukturen, bør styres trafikpolitisk på samme måde som veje og jernbaner. Deres analyse peger også på, at rederiernes interesser i et frit marked ikke er sammenfaldende med transportkøbernes eller regionernes.

Begge disse forhold kunne afbødes ved en fælles videnopbygning og en fælles handlingsplan for trafikken mellem de 3 regioner.

I artiklen peges på (med Scandinavian Link som eksempel), at der kræves en selvstændig styring af et sådant projekt med egen finansiering, f.eks. også fra EF. Ellers tabes dynamikken i forhold til de nationale regeringer og organisationer.

Selv om man ikke skal overvurdere trafikforbindelsernes betydning for erhvervslivet, jf. lektor Peter Maskells og lektor Uffe Jacobsens negative udtalelser om motorvejene i Nordjylland og "Logistikplanlægning og infrastruktur" af adjunkt Lanni Füssel og lektor Tage Skjøtt-Larsen, begge TTR, er det oplagt, at en bevidst styret udvikling af trafikforbindelserne, som medlemsforslaget lægger op til, kan blive af stor betydning for de 3 involverede regioner, formentlig endda for større dele af Norge og hele Jylland.

Sårbarheden over for tilfældige udsving i rederiøkonomien er blevet illustreret dette efterår, og ændringer som følge af afskaffelse af det toldfri salg kan risikere at få langvarige skadevirkninger, der kan undgås ved planlægning.

I alle 3 regioner har miljø- og turistinteresser stor vægt. Derfor er det også af stor betydning, at en samlet planlægning giver mulighed for så store godsmængder, at en tilfredsstillende kombitrafik kan organsieres. Herved aflastes miljøet for megen tung lastbiltrafik.

Det er bekendt, at AUC aktivt vil gå ind i fortsatte undersøgelser omkring de regionale trafikforbindelser, og Uffe Jacobsen herfra har senest været projektleder på forprojektet om Nordic Link (rapport nov. 90).

TTR regner med at gå aktivt ind i et eller flere af de 5 projekter, som denne rapport foreslår, da vi anser udviklingen af Nordic Link for et undervurderet, men meget vigtigt problem for Danmark. Samtidig giver det mulighed for et nyttigt samarbejde med forskere og trafikfolk i Norden og EF.

København, den 18. december 1990

Wolfgang Framke

Institutbestyrer

Transportøkonomisk Forening:

Transportøkonomisk Forening (TØF) kan varmt anbefale de 3 forslag til rekommandationer, som medlemsforslaget slutter med. Ud fra følgende betragtninger:

Europæisk transportpolitik oplever i disse år 2 store konflikter:

- 1) Konflikten mellem vækst og miljø. Integrationsprocesserne i Europa betyder voldsom vækst i transportarbejdet, især over landegrænserne. Samtidig øges kravene om en mindskning af den regionale luftforure-

ning ("syreregn") og det globale forbrug af energi og dermed CO₂-udslippet ("drivhuseffekten").

Transportsektoren er kun delvis i gang med at løse luftforureningsproblemerne, mens der ikke (endnu) er nogen løsning på sektorens hastigt voksende energiforbrug.

- 2) Konflikten mellem offentlig passivitet og private initiativer. Scandinavian Link-konsortiet og senest North European Club er blot nordiske eksempler på det private erhvervslivs utilfredshed med tempoet og konstruktiviteten i de politiske beslutningsprocesser.

EF-kommissionens utilfredshed med jernbaneselskabernes nationalistiske tankegang og de deraf følgende forslag til restrukturering af jernbanesektoren (højhastighedsnet, kombinerede transporter, privatisering af driften) er et andet udslag af transportsektorens manglende organisatoriske dynamik.

De 2 konflikter viser det påtrængende behov, der er for at få viden og overblik og for at få nogle overordnede rammer for transportsektorens udvikling.

Dette var da også meget klart eksperternes konklusion på mødet med Nordisk Råds kommunikationsudskott i Lillehammer 8.–10. oktober 1990.

I Danmark (og Sverige) er der en tilbøjelighed til at indskrænke denne debat til de faste forbindelser. Men som medlemsforslaget påpeger, er der andre vigtige områder i grænseoverskridende nordisk trafik.

Siden medlemsforslaget fremkom, har forskningsgruppen omkring Nordic Link færdiggjort sin forproje­ktrapport (medio november 1990). Her har norske, svenske og danske forskere og transportfolk klarlagt transportmønstrene omkring Skagerrak og påpeget den centrale betydning forbindelserne her har for størstedelen af Norge, Vestsverige og Jylland.

Punkt for punkt dokumenterer rapporten argumentationen i medlemsforslaget. Rapporten ender med at foreslå 5 videre projekter omkring Nordic Link. TØF finder det naturligt og vigtigt, at der hurtigst muligt etableres kontakt mellem disse 5 projekter og den politiske interesse, der fremgår af de 3 rekommandationsforslag.

København, den 17. december 1990

For Transportøkonomisk Forening

Jørgen Damgaard

Formand

Danmarks Tekniske Højskole, Institut for Veje, Trafik og Byplan:

Til det fremsendte medlemsforslag skal kun bemærkes følgende:

Ud fra et nordisk synspunkt må det anses for ønskeligt, at der skabes et forbedret beslutningsgrundlag for en evt. udbygning af trafikforbindelserne i Skagerrak-området.

Den bør dog bemærkes, at de samlede ressourcer til investeringer i trafikanlæg er meget begrænsede.

Det er derfor uundgåeligt – uanset bemærkningerne i forslaget – at forøgede investeringer i Skagerrak-området vil betyde færre investeringer andetsteds, f. x. i Øresundsområdet.

Om det er ønskeligt at understøtte erhvervslivet i det sydlige Norge og det nordlige Jylland gennem at kanalisere trafikinvesteringer fra andre dele af Norden til Skagerrak-området er et politisk spørgsmål, som ligger uden for instituttets kompetenceområde.

København, den 21. december 1990

N. O. Jørgensen

Professor

Aalborg Universitetscenter, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning:

I den forbindelse henvises til vort brev dat. 09.08.1990 vedrørende sag A933/t og A934/t, der også indeholder oplysninger og synspunkter af relevans for sag A942/t.

Det i brevet omtalte forskningsprojekt ved Aalborg Universitetscenter "Transportforbindelser og nordjysk erhvervsudvikling" er nu igangsat. For at sikre dette projekts regionale samarbejdssigte i skandinavisk sammenhæng deltager en repræsentant fra Agder Forskning i Kristiansand og fra Gøteborg Universitet i projektets følgegruppe. Hovedparten af projektet forventes gennemført i 1991, og det er vort håb, at det også vil stimulere til konkrete samarbejdsinitiativer på tværs af Skagerrak og Kattegat.

Aalborg Universitetscenters transportforskningsprojekt indgår i et løbende og uformelt samarbejde med det i 1990 gennemførte og nu publicerede forprojekt "Skagerrak-projektet". Initiativgruppen til Skagerrakprojektet har ændret sit navn til "Nordic Link-gruppen". Resultaterne af dette projekts foranalyse præsenteres på en konference i Aalborg d. 14. januar 1991. I den publicerede rapport (Nordic Link. Hovedresultater. November 1990) foreslår Nordic Link-gruppen blandt andet, at der igangsættes et strategisk udviklingsprojekt, som skal markedsføre og produktudvikle Nordic Link-konceptet, så det kommer på "niveau" med Scandinavian Link-konceptet. Nordic Link-projektet sigter mod at blive en samlet paraply for de forsknings- og udviklingsprojekter, der forventes iværksat. Det

fremgår at Nordic Link-gruppen inden for denne ramme især vil fokusere på et udredningsarbejde, der som resultat vil have en udbygning og en effektivisering af Nordic Link-transportkorridoren.

De forskellige udrednings- og forskningsprojekter vil supplere hinanden med henblik på at tilvejebringe et samlet analysegrundlag for transport- og erhvervsforholdene i Skagerrak- og Kattegat-området. Projektet ”Transportforbindelser og nordjysk erhvervsudvikling” vil således kunne drage nytte af foranalysen til Nordic Link-projektet og vil omvendt kunne bidrage til Nordic Link-gruppens videre udredningsarbejde. Hovedsigtet med projektet ”Transportforbindelser og nordjysk erhvervsudvikling” er:

- at vurdere den nordjyske transportsektor inden for rammerne af den samlede transportstruktur i Kattegat- og Skagerrakområdet,
- at sammenstille transportsektorens udvikling med mulighederne for et øget erhvervsøkonomisk samarbejde på tværs af landegrænserne gennem Skagerrak og Kattegat,
- at bidrage til et forbedret beslutningsgrundlag for offentlige, regionale initiativer på transportområdet, og
- at skitsere nogle mulige handlingsinitiativer.

Vi hilser derfor medlemsforslag A 942/t meget velkomment. Det er i den forbindelse vigtigt at man ikke på forhånd lægger sig for fast på, hvilke former samordningen af transportpolitik og erhvervsudvikling i Skagerrak- og Kattegat-området bør tage. Endvidere må det anbefales

- at alle fremtidige initiativer koordineres i videst muligt omfang
- at der fremskaffes finansielle midler til en begrundet videreførelse af igangsatte udredningsarbejder og til opbygning af et hensigtsmæssigt statistisk datagrundlag
- at nye institutionelle samarbejdsformer udvikles i takt med behovet
- at den videnbaserede udvikling på området sikres en *regional forankring*, blandt andet gennem en inddragelse af regionale forskningsinstitutioner i arbejdet.

København, den 6. december 1990

Jørgen Kristiansen

Lektor

Nordjysk Transportcenter:

Nordjysk Transportcenter betragter medlemsforslag A 942/t som et værdifuldt element i bestræbelserne på at skabe en erhvervmæssig udvikling i Skagerrak-regionen. En styrkelse af transportforbindelserne til Kontinentet via Nordic Link er en forudsætning for den ønskede erhvervmæssige udvikling.

Gennem Nordjysk Transportcenters deltagelse i Nordic Link-forprojektet har vi konstateret, at

- Nordic Link allerede i dag har en markedsandel af færgegodsset mellem Danmark og Norge/Sverige på næsten 1/3. På lastbilsiden er andelen knap 50%
- der findes et fremtidigt potentiale for Nordic Link
- der er gode muligheder for at forbedre transportkonceptet for Nordic Link og dermed udvide kapaciteten
- en udvidelse af kapaciteten vil betyde mere hensigtsmæssige transportforbindelser for de tre regioner, og at en effektiv Nordic Link-forbindelse vil sikre, at der ikke opstår flaskehalse på de øvrige transportkorridorer mellem Norden og Kontinentet
- det er muligt at forbedre Nordic Link-korridoren relativt hurtigt, og at investeringerne hertil kan holdes på et rimeligt niveau.

Forudsætningen for at etablere en effektiv transportkorridor er, at der sker en koordineret udvikling i de tre regioner Sydnorge, Vestsverige og det nordlige Jylland. Nordjysk Transportcenter vil derfor anbefale, at Skagerrak-regionen udpeges som et grænseregionalt samarbejdsområde.

Foranalysen for "Skagerrak-projektet" viste, at man mangler datagrundlag for at starte en koordineret konceptudvikling, som Nordjysk Transportcenter ser sig selv som et vigtigt element i.

Derfor må vi anbefale, at der i regi af Nordic Link for det første bliver igangsat et analysearbejde af de samfundsøkonomiske perspektiver af Nordic Link, opdelt på følgende delanalyser:

- EF-perspektiv
- Miljø-perspektiv
- Regionalt/internationalt perspektiv
- Nordic Link-perspektiv

At der for det andet bliver igangsat et strategisk udviklingsprojekt, der har som endemål at lave en konceptudvikling for Nordic Link.

Dette analysearbejde ser Nordjysk Transportcenter som et grundlag for en handlings- og investeringsplan for transportsektorens udbygning i Skagerrak-regionen.

Ligeledes vil et sådant analysegrundlag være af betydning for bl. a. de overvejelser, Nordjysk Transportcenter skal gøre vedrørende en fremtidig udbygning som distributions- og transitcenter i Skagerrak-regionen.

I øvrigt ville etableringen af et forskningscenter inden for transportområdet, som foreslået i medlemsforslag A 934/t, sikre en kontinuerlig vidensopsamling til brug for en fremtidig udbygning af transport- og erhvervsstrukturen i Skagerrak-regionen.

Medlemsforslag A 942/t falder i god tråd med de initiativer, som EF fornylig har taget, idet man har udpeget Jyllands-forbindelsen som en vigtig hovedfærdselsåre mellem Skandinavien og Kontinentet, sidestillet med forbindelsen via Sjælland/Sverige. Som en manifestering af dette

initiativ, har EF tildelt 2 mio. ecu af infrastrukturmidlerne til etablering og udbygning af Nordjysk Transportcenter.

Nordjysk Transportcenter håber, at ovennævnte udtalelse må finde anvendelse i behandlingen af medlemsforslaget og deltager gerne med nærmere oplysninger, hvis dette måtte ønskes.

Aalborg, den 14. december 1990

Nordjysk Transportcenter A/S

Kent Bentzen

Adm. direktør

Finland

Trafikministeriet:¹

Trafikministeriet har granskat Nordiska rådets medlemsförslag och konstaterar följande i sitt utlåtande:

I medlemsförslaget föreslås en utredning om möjligheterna att utse det s. k. Skagerrak-området, dvs. södra Norge, västra Sverige, och norra Jylland, till ett gränsregionalt samarbetsområde. I förslaget föreslås att ett särskilt handlings- och investeringsprogram för Skagerrak-området upprättas i avsikt att förbättra transport- och handelsförbindelserna i och transitförbindelserna genom området.

Trafikministeriet tar inte ställning till förslaget eftersom Finland inte omfattas av det i förslaget föreslagna gränsregionala samarbetet. I princip ger trafikministeriet sitt stöd åt alla samnordiska initiativ inom transportpolitiken som har som målsättning att förbättra transportförbindelserna inom Norden samt mellan Norden och det övriga Europa. Trafikministeriet konstaterar också att betydelsen av denna typ av transportpolitiskt planerings- och investeringsarbete blir större i framtiden när de nordiska länderna strävar till att bättre anpassa sig till transportmarknader i ett integrerat Europa.

Helsingfors den 28 november 1990

Juhani Korpela

Kanslichef

Markku Lehtinen

Konsultativ tjänsteman

¹ Yttrandet översatt från finska.

Industrins centralförbund:

Betydelsen av landtrafikförbindelserna inom Skagerrakområdet är rätt liten för det finländska näringslivet, i motsats till de mera österut befintliga förbindelserna i nord-sydgående riktning. Vi förväntar oss, att utvecklandet av Skagerrakområdet balanseras med andra, för oss viktigare förbindelser.

Helsingfors den 30 november 1990

Industrins centralförbund

Esa Tommila

Norge**Miljøverndepartementet:**

Vi har vurdert forslaget ut fra miljøvern hensyn. Vi vil spesielt legge vekt på at den ønskede næringsutviklingen ikke bør medføre vesentlig behov for økt transportarbeid, og at det nødvendige transportarbeidet søkes utført med de transportformer som gir lavest mulig miljøskader. Dette innebærer at transportene i størst mulig grad bør skje med skip og jernbane, framfor på veg. Det må videre legges vekt på at utbygging av transportanlegg skjer med minst mulig inngrepsskader.

Miljøverndepartementet har utover dette ingen merknader til forslaget.

Oslo, 13. desember 1990

Trygve Hallingstad

Eli Marie Åsen

Aust-Agder fylkeskommune:

Saken ble behandlet i fylkesutvalget i Aust-Agder, og det ble fattet slikt vedtak:

”Aust-Agder fylkeskommune gir sin fulle tilslutning til forslag av 28.8.90 fra K. Poulsen og J. K. Hansen. Fylkeskommunen anbefaler at Nordisk Råd ber Nordisk Ministerråd om å utvikle en handlings- og investeringsplan for transportsektorens utbygging i Skagerrakregionen. Fylkeskommunen anbefaler videre at Skagerrakregionen utpekes til et grenseregionalt samarbeidsområde.

Aust-Agder fylkeskommune ber om å bli holdt orientert om sakens videre utvikling, og deltar gjerne som samarbeidspartner under det videre arbeidet”.

Arendal, 11. desember 1990

Sverre Fosse
Fylkesplansjef

Vest-Agder fylkeskommune:

Fylkesutvalget behandlet saken den 27. november 1990, og fattet følgende enstemmige vedtak:

- ”1. Vest-Agder fylkeskommune gir sin fulle tilslutning til forslag av 28.08.90 fra K. Poulsen og J. K. Hansen til Nordisk Råd om at Skagerak-regionen utpekes til et grenseregionalt samarbeidsområde.
2. Vest-Agder fylkeskommune ønsker å delta i dette samarbeidet med sin politiske og administrative ledelse og er forberedt på å ta en del av de økonomiske utgifter, samt stille administrativ kapasitet til disposisjon.”

Fylkesrådmannens saksframlegg ligger ved (*se Bihang*).

Vest-Agder fylkeskommune ser til et godt og konstruktivt samarbeid.

Kristiansand, 4. desember 1990

Torgeir Grosaas
Fylkesplansjef

BIHANG

Samordning av transportpolitikk og næringsutvikling i Skagerrakområdet

Bakgrunn

Vest-Agder fylkeskommune har fra den norske delegasjonen til Nordisk Råd fått oversendt følgende forslag fra to danske representanter til uttalelse:

”Nordisk Råd anbefaler Nordisk Ministerråd at Skagerrak-regionen, dvs. Sør-Norge, Vest-Sverige og det nordlige Jylland utpekes som et grenseregionalt samarbeidsområde at det hurtigst mulig – og koordinert med det igangsatte ”Skagerrakprosjektet” – skjer en kartlegging av eksisterende kunnskap og gjennomføres ytterligere undersøkelser for å få fram nødvendig beslutningsgrunnlag for en samordnet transportpolitikk for Skagerrakregionen,

at det på dette grunnlag utarbeides en handlings- og investeringsplan for utbygging av transportsektoren i Skagerrakregionen med siktemål å stimulere handelsforbindelsen mellom Syd-Norge, Vest-Sverige og det nordlige Jylland samtidig som betingelsene for transitttrafikken bedres.”

Fylkeskommunen er bedt om å avgi eventuell uttalelse innen 1.12.90.

Dette initiativ faller godt sammen med det arbeid Vest-Agder fylkeskommune har hatt igang noen tid under arbeidstittelen ”Sørlandet – porten og bindeleddet”. Vi har derfor i neste avsnitt søkt å få fram hva Vest-Agder kan tilby et prosjekt som foreslått.

Vi er også kjent med andre initiativ som er tatt og prosjekter som er igang for å se på transportstrukturen i Skagerrakområdet. Det nevnes:

- Den felles nordiske forberedelse til EF's indre marked som bl. a. resulterte i en konferanse på Lillehammer oktober 1990 i Nordisk Råds kommunikasjonskomité.
- EF's organer har støttet ”Skagerrakprosjektet” for å utvikle Nordic Link konseptet.

Handelshøyskolen i København er prosjektleder.

Forprosjekt-fasen er ferdig og man foreslår der å videreføre arbeidet i 3 hovedprosjekter:

- Strategisk utvikling med sikte på å samle oppslutning om Nordic Link forbindelsen
- Kunnskapsutvikling, dvs. en samfunnsøkonomisk analyse
- Regional oppfølging med sikte på å trekke samarbeidspartnere i bl. a. Norge med i prosjektet.
- Det er tatt initiativ for å få til et forskningsarbeid mellom Gøteborg Universitet, Aalborg Universitetscenter og Agder Distriktshøgskole om et lignende prosjekt. Der er søkt Nordisk Råd om prosjektstøtte.
- Det arbeid som foregår med Scandinavian Link-konseptet har selvsagt også betydning i denne saken.

Foruten nasjonal støtte har også EF-kommisjonen støttet prosjektet og de nasjonale jernbaneselskaper har egen gruppe for å følge opp prosjektet. Scandinavian Link består som kjent av:

- 4-felts motorvei Oslo – Gøteborg – Malmø – København
- 2-spors jernbane samme strekning
- System for kombinert godstransport bil-tog
- Ny teknologi for godstog (160 km/t)
- Jernbaneferje Sverige – Finland
- Supplerende utbygging av en del europaveier i Norge, Sverige og Finland.

Sør-Norges og Sørlandets muligheter

Det vises til brosjyren ”Sørlandet. Porten og bindeleddet” som er en sammenfatning av det arbeid vi til nå har lagt ned. I tillegg er det viktig å nevne:

- Kristiansand havn tilrettelegges areal og driftsmessig for økt ferje- og jernbanetraffikk, også med muligheter for andre rederier enn det som idag trafikerer havna.
- I tilknytning til Kristiansand havn tilrettelegges også arealer for felles-terminal bil-bane og det arbeides med å forbedre adkomsten til E-18. Og det er i denne forbindelse tatt initiativ for å se hvordan fylkeskommunen best kan bidra til utvikling av en fellesterminal/transportcenter.

– Det arbeides aktivt for å forsere utbedring av dårlige parseller på E 18 og fylkeskommunen har i den forbindelse gått inn i Kyststamveitvalget for å være med på å utvikle en ferjefri europavei Kristiansand – Trondheim.

Vi regner med at det vil være betydelige nasjonale fortrinn forbundet med å styrke forbindelsen over Skagerrak. Det vil bedre transporten for store deler av Vest-Norge til Danmark/Kontinentet. Norge vil få flere forbindelseslinjer og bli mer attraktiv både for dagens næringsliv og for muligheter for nyetablering. Etter vår vurdering er dette nasjonale perspektiv vel så viktig som Sørlandets egne muligheter framover. Nasjonale organer i Norge har vel til nå ikke vært oppmerksom på dette perspektiv og for ensidig vurdert forbindelsene sørover gjennom Sverige.

Vurdering og forslag

Det framgår at refererte forslag til Nordisk Råd er helt i samsvar med de perspektiver fylkeskommunen selv har. Det er også viktig at Skagerrak-regionen nå blir utpekt til et "grenseregionalt samarbeidsområde" da dette åpner opp for spesiell oppmerksomhet og tilføring av midler fra Nordisk Råd.

Men det følger også av vårt engasjement til nå at fylkeskommunen vil stille egne økonomiske ressurser til disposisjon i et slikt samarbeid. Dette forutsetter trolig at det opprettes et regionalt samarbeidsorgan bestående av politikere og administrasjon fra regionene. Fra Sør-Norge vil det være naturlig at fylkesordførerne og samferdselssjefene i Agderfylkene deltar i et slikt samarbeid.

Forslag til vedtak

Mot denne bakgrunn anbefaler jeg fylkesutvalget å fatte slikt vedtak:

1. Vest-Agder fylkeskommune gir sin fulle tilslutning til forslag av 28.08.90 fra K. Poulsen og J. K. Hansen til Nordisk Råd om at Skagerrak-regionen utpekes til et grenseregionalt samarbeidsområde.
2. Vest-Agder fylkeskommune ønsker å delta i dette samarbeidet med sin politiske og administrative ledelse og er forberedt på å ta en del av de økonomiske utgifter, samt stille administrativ kapasitet til disposisjon.

Kristiansand, 9. november 1990

Birger Strømsvåg

Fylkesrådmann

Telemark fylkeskommune:

Telemark fylkeskommune stiller seg positiv til at det utvikles et nærmere regionalt samarbeid i denne regionen.

I den forbindelse vil en videreutvikling av transportsektoren ære avgjørende. Effektive transportløsninger vil være en av nøkkelfaktorene dels for utviklingen innen regionen, men også for kontakten til de øvrige europeiske markeder. Tanken på å utvikle en "Nordic-line" bestående av en

motorvei og forbedrede baneforbindelser over Skagerrak og Kattegat ser Telemark fylkeskommune som svært interessant. Særlig gjelder det utviklingen av jernbaneforbindelsen over Skagerrak, hvor en fergejernbaneforbindelse til Grenlandsområdet vil være en framtidsrettet satsning både av transportøkonomiske og miljømessige årsaker. Begrunnelsen for en slik forbindelse til Telemark er at en i Telemark finner en av Norges største industrikonsentrasjoner. De tre Grenlandshavnene hadde en samlet godsomsetning på ialt ca. 8 mill. tonn i 1989 herav ca. 1.2 mill. tonn stykkgoods. En produksjonsteknisk og markedsmessig utvikling gjør en overgang til leveranser på jernbane meget aktuelt.

Telemark fylkeskommune sammen med kommune Porsgrunn, Bamble og Kragerø deltar i "Skagerrak-prosjektet" med, etter vår mening, positivt resultat. Å utvikle dette prosjektet videre kan være en modell for å kartlegge og analysere regionen videre.

Skien, 28. november 1990

S. Gunnar Thorsdal
Fylkesrådmann

Bjørn Reisz
Fylkesplansjef

Sverige

Transportrådet:

Kustzonen mellom Oslo og Malmö-/Köpenhamnsregionen omfatter ett industrielt og befolkningsmessig betydelsefullt område med stor økonomisk vækstkraft. I en korridor från Östfold via västkusten till Öresundsområdet finns ett betydande personresande såväl lokalt, regionalt, interregionalt som internationellt samt stora godsvolymer till/från industrier, hamnar och kontinenten. Dessa förutsättningar har varit avgörande för Sveriges del att skapa ett effektivt, säkert och högkvalitativt kommunikationssystem i denna transportkorridor. Den hittills bristfälliga standarden i kommunikationssystemet torde ha sin förklaring i svårigheterna att samordna utbyggnadsstrategierna i de tre berörda länderna.

Det väckta förslaget om en samordning av transportpolitik och näringsutveckling i Skagerrakområdet grundar sig på farhågorna att främst Nordjylland och Sydnorge kan komma att stå utanför en gynnsam högteknologisk utveckling till följd av kraftfulla investeringar i en korridor mellan Oslo och Hamburg. En utveckling av transport- och handelsförbindelserna i Skagerrakområdet bedöms bidra till en positiv utveckling för främst norra Jylland. En kraftfull upprustning av infrastrukturen i form av motorvägar och järnvägsförbindelser genom Jylland i kombination med

förbättrade färjeförbindelser över Kattegat och Skagerrak via den s. k. "Nordic Link" bedöms kunna medverka till att dämpa förväntade negativa effekter i form av strukturomvandling till följd av anpassningen till EGs inre marknad.

TPR delar motionärernas uppfattning om att de förslag till trafiklösningar som kommit till uttryck genom olika samverkansprojekt som exempelvis "Nordic Link", "Scanlink" och "Baltic Link" måste inpassas i en helhetslösning som innebär att Norden får ett effektivt och modernt transportsystem mellan de nordiska länderna och övriga Europa. TPR har i ett yttrande till regeringen 1990-08-24 över ett förslag om samordnad nordisk transportpolitik ställt sig positiva till åtgärder som främjar en gemensam transportpolitik i Norden. Förslaget om "Nordic Link" får bedömas i en sådan gemensamt formulerad transportpolitik.

I medlemsförslaget framförs vidare önskemål om att ett forsknings- och utredningsarbete genomförs för att analysera hur "Nordic Link" påverkar transportsystemen med hänsyn till miljöeffekter och regional utveckling inom Skagerrakområdet. TPR ställer sig ytterst tveksam till att knyta ett sådant forsknings- och utredningsarbete till "Scanlink"-konsortiet. Detta projekt finansieras i sin helhet av skandinaviskt näringsliv och drivs utifrån de intressen som näringslivet har att bevaka. Enligt TPRs uppfattning bör ett bredare samhällsekonomiskt synsätt läggas på uppbyggnaden av olika transportsystem som knyter samman Norden med övriga Europa. Förslaget att utpeka Skagerrakregionen som ett gränsregionalt samarbetsområde och därmed sammanhängande krav på beslutsunderlag för en samordnad transportpolitik för regionen bör enligt TPRs uppfattning väl kunna bedömas i ett arbete för en gemensam nordisk transportpolitik.

Solna den 6 november 1990

Claes-Eric Norrbom

Anders Torbrand

Statens industriverk:

Statens industriverk (SIND) har anmodats avge yttrande i ärendet.

SIND bedriver f. n. inga projekt, som direkt berör den aktuella regionen inom ramen för det regionalpolitiska programmet. Ej heller drivs några projekt med inriktning mot transportfrågor. Verket har inte heller för avsikt att prioritera regionen utöver vad som följer av att tre av kommunerna i Älvsborgs län tillhör det regionalpolitiska stödområdet. SIND driver eller medverkar i ett antal projekt, som riktar sig mot underleverantörer bl. a. till bilindustrin. SINDs uppfattning är att tillverkningsindustrin har en stor betydelse för utvecklingen i Västsverige, såväl i direkt sysselsättning som i transporter över Skagerrak.

SINDs synpunkter på föreslagna åtgärder är generella och avser effekter, som kan uppstå i anslutning till satsningar inom Skagerrak-regionen.

Verket finner de föreslagna åtgärderna väl motiverade. Det finns behov av att aktivt stödja regionen eftersom t. ex. sysselsättningen i fiskenäringen antas minska kraftigt i regionen under de närmaste åren. Det stora beroendet av bilindustrin i Västsverige kan komma att medföra stora strukturella påfrestningar för hela Skagerrakområdet. Alternativ, som befrämjar en gemensam sak, är att föredra framför nationella lösningar.

SIND anser, att i ett regionalpolitiskt perspektiv kan samarbete över riksgränserna många gånger vara ett utmärkt komplement, eftersom det kan ge bättre förutsättningar än nationella lösningar. Nya samverkansmetoder syns vara en förutsättning för att de regionalpolitiska intentionerna skall kunna förverkligas i gränsbygderna.

SIND är positivt till förstärkning av samarbetet över gränserna. SIND är självfallet berett att bidra med erfarenheter, kunskaper och andra resurser inom såväl det regional- som industripolitiska området som kan efterfrågas vid genomförandet av föreslagna åtgärder.

Stockholm den 26 november 1990

Göran Theolin

Kjell Bodvik

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, nationalekonomiska institutionen:

Som medlem i styringsgruppen for "Skagerrakprosjektet" og som medforfatter av den svenske delutredning i dette projektet, har jeg arbeidet en del med problemstillingene i Skagerrakområdet som i praksis også omfatter Kattegat.

Når det gjelder transport, er forbindelsen mellom Göteborg og Fredrikshavn den avgjørt viktigste for Vest-Sverige i Skagerrak- og Kattegat-området. Alle de inter-nordiske forbindelsene i disse områdene har vi kalt Nordic Link. Forbindelsen mellom Göteborg og Fredrikshavn er en viktig regional forbindelse for Vest-Sverige. Den er idag for lite utnyttet som jernbaneforbindelse fordi hverken SJ eller DSB har utnyttet dens potensiale. Jeg viser i den forbindelse til vedlagte delutredning, kapittel 3.4. Det er mye som taler for at Nordic Link og spesielt forbindelsen Göteborg–Fredrikshavn kan bli en viktig kontinentalforbindelse i fremtiden, dersom de nordiske jernbaneforvaltninger, først og fremst DSB og SJ, satser på den. For å utprøve viljen til slik satsing, vil vi i en konferanse om hele

Nordic Link den 14. januar 1991, få en diskusjon om konseptet mellom DSB, NSB og SJ, jr. vedlagte konferenseprogram¹.

Generelt gjelder det at vi i Norden må få flere effektive transportkorridorer til Kontinentet. I denne sammenheng er Nordic Link ikke først og fremst en konkurrerende forbindelse til andre forbindelser, som f.eks. Scandinavian Link, men et komplement. Jeg viser i denne forbindelsen til kapittel 5 Slutsatser i vedlagte delutredning¹.

Fordi vi idag vet for lite om den mulige fremtidige betydning av Nordic Link i europeisk sammenheng har vi i styringsgruppen gått inn for en større og bredt anlagt analyse av Nordic Link, hvor forbindelsens betydning også i den regionale næringslivsutvikling får betydelig plass. Såvidt vi har kunnet finne ut, er det ikke tidligere foretatt noen slik analyse av de tre lands tilgrensende områder rundt Skagerrak og Kattegat.

Det arbeides fortiden meget aktivt for å få finansiering av en transport- og næringslivsanalyse i området. Konferansen i Ålborg 14. januar 1991 kan sees som et ledd i disse anstrengelsene. Initiativet til Nordisk Råd kommer derfor meget beleilig.

Göteborg, 7. januar 1991

Dag Bjørnland
Professor

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län:

I rubricerade medlemsförslag föreslås

- att Skagerrakregionen, dvs. Sydnorge, Västsverige och norra Jylland utpekas som ett gränsregionalt samarbetsområde
- att det tas fram ett beslutsunderlag för en samordnad transportpolitik för regionen
- att det utarbetas en handlings- och investeringsplan för transportsektorns utbyggnad i regionen med syfte att stimulera handelsutbytet inom regionen och att förbättra transittrafikens betingelser.

Inledningsvis vill länsstyrelsen uttrycka stor tillfredsställelse över detta initiativ till att genom samarbete över gränserna ta till vara och utveckla den potential som finns i Skagerrakregionen. I ett perspektiv med förhoppningsvis ökad integration mellan de europeiska länderna under 90-talet bör enligt länsstyrelsen både möjligheterna till och behovet av ökad regional samverkan förstärkas.

Kommunikations- och transportfrågorna är i detta sammanhang av centralt intresse. Här finns genom existerande transportmönster ett ömse-

¹Här ej tryckt.

sidigt beroende- och påverkansförhållande inom regionen. Samtidigt är regionens transportsystem av största vikt även ur nationell synpunkt. Ökande krav på transportsystemens kapacitet, kvalitet, effektivitet och miljövänlighet utgör starka skäl för samverkan inom regionen för att åstadkomma goda helhetslösningar och ta till vara den potential som finns. Beslut om investeringar i den övergripande infrastrukturen för transporter bör inte fattas utifrån snäva nationella överväganden och prioriteringar utan också beakta de gemensamma nordiska behoven och intressena.

Nordiska rådet m. fl. intressenter har här en viktig uppgift att medverka till att bärkraftiga utbyggnadsprojekt inte stannar på idéstadiet utan också kommer till ett förverkligande. Ett angeläget sådant projekt med nationell och regional strategisk betydelse är väg- och järnvägsutbyggnaden mellan Köpenhamnsområdet – den svenska västkusten – Östfold – Oslo-regionen. Ett förverkligat sådant transportsystem kan också fungera samordnat med kommunikationsnätet på Jylland samt via hamn- och terminalsystem främja samverkansmöjligheterna mellan olika transportmedel. Länsstyrelsen delar uppfattningen att det är angeläget att närmare utreda hur de inomregionala transporterna kan förbättras med samtidigt beaktande av behoven för den långväga trafiken.

Det gemensamma havsområdet kan enligt länsstyrelsens mening vara utgångspunkten för ytterligare samverkansmöjligheter i Skagerrakregionen. Närheten till havet har i många avseenden – utöver betydelsen för transportsektorn – präglat utvecklingen i de berörda områdena. Ökade kunskaper behövs om den samlade FoU-verksamhet som bedrivs med anknytning till den gemensamma resursen Kattegat och Skagerrak.

I Västsverige finns ett samverkansorgan genom Stiftelsen Västerhavet med uppgift att bl. a. informera om nya kunskaper samt samordna aktiviteter kring havsresursfrågor. Stiftelsen har bildats av länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Hallands län, kommuner och näringsliv. Länsstyrelsen har nyligen tagit initiativet till att Stiftelsen Västerhavet skall göra en inledande kartläggning av den samlade FoU-verksamheten i Skagerrakregionen med inriktning på havsanknutna verksamheter. En gemensam uppslutning kring detta arbete borde i förlängningen kunna stimulera ytterligare aktiviteter inom andra samverkansområden.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län:

I förslaget anförs att en koncentration av transportservice och näringslivsutveckling längs den s. k. ScanLink-korridoren kan komma att medföra att stora områden, såsom Sydnorge och Nordjylland, näringslivsmässigt lämnas åt sidan. Därför anser förslagsställarna att ett ökat, nordiskt samarbete på transportområdet bör komma till stånd. Nämnade områden, jämte

Västsverige, bör utpekas som ett gränsregionalt samarbetsområde. En kartläggning bör ske i syfte att åstadkomma ett beslutsunderlag för en samordnad transportpolitik och en på denna grundad handlings- och investeringsplan för transportsektorns utbyggnad i Skagerraksområdet.

Länsstyrelsen ser fördelar i, om de i medlemsförslaget angivna grannregionerna i Sverige, Danmark och Norge utpekas som gränsregionalt samarbetsområde.

Frågan hur arbetet att främja trafik och näringsliv mellan dessa regioner skall läggas upp bör innefatta diskussioner med berörda statliga och kommunala organ i området. Viktigt är att det, via berörda regeringar, kan ställas gemensamma utvecklingsresurser till berörda organs förfogande.

Vänersborg den 24 januari 1991

Hans Åkerlund

Lave Thorell

Medlemsförslag om samnordiska brandskyddsbestämmelser

(Väckt av Sten Svensson samt Elsi Hetemäki-Olander, Sakari Knuuttila, Tore A. Liltved, Eeva-Liisa Moilanen och Marjatta Väänänen)

BILAGA 1

Yttranden över medlemsförslaget

Nordiska kommittén för byggbestämmelser (NKB):

Nordiska kommittén för byggbestämmelser, NKB, är ett samarbetsorgan för de fem nordiska ländernas centrala byggmyndigheter. Samarbetet inleddes redan på 50-talet.

NKBs uppgift är att samordna byggbestämmelserna i de nordiska länderna inom de områden där en samordning är angelägen samt främja nordiskt samarbete av väsentlig betydelse för en sund utveckling rörande byggbestämmelser i enlighet med vad som anges i NKBs arbetsprogram.

Inom området för brandskyddsbestämmelser har de nordiska länderna haft ett nära samarbete. NKB har utarbetat flera riktlinjer för brandbestämmelser som därefter helt eller delvis har implementerats i de enskilda ländernas byggbestämmelser. Exempel på sådana riktlinjer är:

NKB-skrift nr 25 "Retningslinjer for bygningsbrandtekniske bestemmelser for enfamiliehuse", juli 1975.

NKB-skrift nr 29 "Gemensam nordisk brandklassindelning, Riktlinjer för nordiska byggbestämmelser", juni 1977.

NKB-rapport nr 37 "Byggtekniskt brandskydd", november 1980.

NKB-skrift nr 56 "Överbyggda gårdar eller gator. Brandskydd". Rapport. Maj 1988. Fremtidige bygningstekniske brandbestæmmelser – en udvalgsrapport, manuskriptudkast. København og Oslo 1986-04-07.

Därutöver har NKB utarbetat 7 produktregler inom brandområdet. Dessa används vid typgodkännande av produkter, som redan fått godkännande i ett annat nordiskt land.

En arbetsgrupp har under det senaste året utarbetat ett förslag till arbetsprogram som framlades på NKBs huvudkommittémöte i november 1990. På mötet beslöt man nedsätta ett brandutskott, som till en början skall arbeta med att utveckla modeller för brandscenarier, bestämmelser för användning av plast ur brandhänsyn och information om stora bränder.

Utvecklingen i Europa är en viktig bakgrund för arbetet. Basisdokumentet för brandsäkerhet, som hänför sig till byggvarudirektivet (89/106/EEC) håller på att färdigställas inom EG. Arbetet i den europeiska standardiseringsorganisationen CEN följs av en nordisk koordineringsgrupp.

NKB står gärna till förfogande ifall ytterligare klarläggning i ärendet behövs.

Esbo den 21 december 1990

På uppdrag av NKBs huvudkommitté

Sven-Eric Roman

NKB, ordförande

Helena Vuorelma

NKB, adm. sekr.

Danmark

Boligministeriet, Bygge- og Boligstyrelsen:

I den anledning skal Bygge- og Boligstyrelsen meddele, at der efter styrelsens opfattelse ikke ses at være behov for en ændring/skærpelse af de krav vedrørende brandforhold, der er indeholdt i gældende danske byggebestemmelser.

Byggelovgivningens brandtekniske krav, der principielt omfatter alt byggeri f. eks. hoteller, forsamlingslokaler, skoler, institutioner o. lign., er indeholdt i bygningsreglement 1982. Kravene er baseret på bygningsmæssige foranstaltninger, det vil sige krav til konstruktioner og materialer samt krav til indretning, herunder krav til flugtveje og redningsmuligheder samt krav til sikring af brandvæsenets slukningsindsats. Som supplement til de bygningsmæssige krav forlanges under visse omstændigheder udført sprinkleranlæg, automatiske brandalarmanlæg samt personvarslingsanlæg.

Bygninger af de omtalte kategorier er derefter i driftsfasen omfattet af brandlovgivningens eftersynsbestemmelser.

Eksisterende ældre hoteller, institutioner o. lign. er endvidere omfattet af Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 252 af 21. maj 1974 om brandvænsforanstaltninger i ældre hoteller mv., som påbød gennemførelse af en række bygningsmæssige foranstaltninger samt installation af personvarslingsanlæg i de af bekendtgørelsen omfattede hoteller, institutioner mv.

Der er efter styrelsens viden ingen erfaringer fra hjemlige brande i bygninger til ovennævnte formål, som er opført efter gældende bestemmelser eller tidligere gældende bestemmelser af tilsvarende indhold og sikkerhedsniveau, der kan motivere generel skærpelse af gældende krav.

Dertil kommer, at Danmark som medlem af EF står overfor implementering af Rådets direktiv af 21. december 1988 om tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om byggevarer. Bygge- og Boligstyrelsen kan derfor ikke for nærværende anbefale at støtte et forslag om at gennemføre en harmonisering af skærpede regler om brandsikkerheden i de nordiske lande.

København i oktober 1990

P. d. v.
e. b.

John Larsen
Civilingeniør

Forsvarsministeriet meddelar i skrivelse av den 6 november 1990 att man inte har något att anföra i anledning av medlemsförslaget och hänvisar samtidigt till Justitsministeriets yttrande i saken (se nedan).

Justitsministeriet:

Justitsministeriet er enig i, at det som et overordnet, generelt sigte er ønskeligt på internationalt plan, herunder nordisk plan, at koordinere og harmonisere de enkelte landes lovgivning om brandsikkerhed. En sådan harmonisering vil i givet fald kunne øge de enkelte landes brandsikkerhed.

Efter Justitsministeriets opfattelse er der intet påtrængende behov for en skærpelse af de i Danmark gældende brandmæssige bestemmelser for hoteller, plejehjem, forsamlingslokaler m. m., idet personsikkerheden er tilgodeset i fornødent omfang af de bestemmelser, der er indeholdt i bygningsreglementet og diverse driftsmæssige forskrifter.

Indenfor EF er der den 21. december 1988 vedtaget et direktiv om byggevarer, som Danmark står overfor at skulle implementere. I henhold til dette direktiv skal der indenfor de kommende år etableres en række fælles internationale standarder for byggematerialer m. v. Resultatet af dette arbejde må forventes at få konsekvenser for de nugældende danske bygningsbestemmelser, også for så vidt angår bestemmelser af brandmæssig karakter. Endvidere må det forventes, at der indenfor EF vil komme yderligere regler om brandsikkerhed.

Justitsministeriet finder på den baggrund, at en eventuel harmonisering bør tilsigte en tilnærmelse til de kommende regler i EF-regi. Under hensyn til det igangværende arbejde i EF-regi, finder Justitsministeriet i øvrigt, at et eventuelt nordisk samarbejde bør afvente resultaterne af dette arbejde, således at det ikke ad flere gange indenfor en kort årrække bliver nødven-

digt med en revision af nationale og internationale brandsikkerhedsbestemmelser.

København, den 12. november 1990

(Ej sign.)

Danmarks Rederiforening:

Forslaget synes udelukkende rettet mod bygninger og installationer i land, og da dette ligger uden for vort område, vil vi ikke kommentere forslaget, men i stedet supplerende oplyse, hvorledes brandsikring af skibe reguleres.

De væsentligste krav til brandsikring af skibe, såvel passagerskibe som lastskibe, er indeholdt i den internationale konvention om sikkerhed for menneskeliv på søen, som er vedtaget i FN's søfartsorganisation IMO (International Maritime Organization). Konventionen betegnes også som SOLAS-konventionen (Safety of Life at Sea).

Konventionens bestemmelser er gældende for skibe i international fart hjemskrevet i alle de lande, som har ratificeret konventionen, hvilket p. t. er 108, heriblandt de nordiske. Konventionen ændres jævnligt baseret på de erfaringer, der drages efter ulykker.

I forbindelse med dette arbejde foregår et løbende samarbejde mellem de nordiske søfartsmyndigheder og også mellem de nordiske rederiforeninger med henblik på en koordinering af synspunkter. Ofte har dette samarbejde resulteret i fællesnordiske forslag fremsendt til IMO. Herved opnås en harmonisering af reglerne, ikke blot i de nordiske lande, men internationalt, hvilket er af stor betydning, da søfart er et internationalt erhverv.

Afslutningsvis skal det nævnes, at de nordiske lande som følge af branden på "Scandinavian Star" allerede har fremlagt forslag i IMO om skærpede krav til SOLAS-konventionens regler om brandsikring.

København, den 21. december 1990

Danmarks rederiforening

P. d. v.

H. H. Petersen

Assurandør-Societetet:

De nordiske lande har tradition for at have et højt brandsikringsniveau. På trods herfor ligger niveauet for branddødsfre og for skadestab uacceptabelt højt.

Det er vores erfaring, at de store skadestab fortrinsvis opstår hvor etablerede brandsikringsforanstaltninger kompromitteres. Eksempler herpå er gennembrydninger i brandadskillelser og åbenstående branddøre.

Det er således vores opfattelse, at passiv brandbeskyttelse ikke kan stå alene. Der må tillige skabes nogle driftsmæssige rammer, der støtter den passive beskyttelse. Når dette ikke sker i tilstrækkelig grad i dag, skyldes det efter vor opfattelse, at der ikke skabes den tilstrækkelige motivation for driftspersonalet og bygningers brugere, til at overholde de spilleregler der dikteres af ildens natur og de brandbegrænsende foranstaltninger.

Hvis Nordisk Råd beslutter at igangsætte et arbejde med samordning af de nordiske brandbestemmelser, vil vi anbefale at arbejdet som hovedsigt søger at skabe mulighed for at bedre sammenhæng imellem bygningers passive brandbeskyttelse og bygningernes driftsmæssige betingelse. Endvidere bør det overvejes hvilke foranstaltninger, der kan begrænse ildens opståen herunder forebyggelse af ildspåsettelse.

Såfremt Nordisk Råd senere måtte ønske det, stiller vi os til rådighed i et fortsat samarbejde.

København, den 11. januar 1991

Bo Balschmidt

Kommunernes Landsforening:

Landsforeningen ser generelt positivt på en international samordning af brandbestemmelser. Danmarks medlemskab af EF betyder imidlertid, at vi er særligt forpligtede til at harmonisere vores bestemmelser med de øvrige EF-lande. Dette udelukker dog ikke, at der samtidig kan søges en harmonisering med de andre nordiske lande.

Landsforeningen kan således tilslutte sig, at Det nordiske Ministerråd undersøger forudsætningerne for en harmonisering af reglerne om brandsikkerhed i de nordiske lande som indstillet af Nordisk Råd.

Landsforeningen har anmodet Dansk Brandinspektørforening om en udtalelse om sagen. Brandinspektørforeningens svar vedlægges i kopi¹.

København, den 6. december 1990

Mogens Brabrand Jensen

¹ Ej bifogad.

Dansk Brandinspektørforening:

Generelt set er det positivt, når flere lande på tværs af grænserne arbejder sammen om forhold, der principielt er ens i landene. Det gælder naturligvis også på det brandmæssige område.

Det findes i forvejen en udveksling af holdninger og spørgsmål indenfor det brandmæssige område mellem de nordiske lande, f. eks. gennem Statens Brandinspektion, Dansk Brandværn-Komité, Dansk Brandinspektørforening m. fl. Der søges herigennem en vis form for harmonisering, men den kan naturligvis blive bedre og søges udbygget.

Fra dansk side mener vi, at vi gennem vore bygningsmæssige bestemmelser, driftsmæssige forhold, oplysningskampagner m. v. ikke er bagud på det brandmæssige område.

Gennem Danmarks medlemskab af EF har vi en forpligtigelse til at harmonisere vore bestemmelser med de øvrige EF-lande nærmere end til de nordiske lande, der jo står udenfor EF. Det bør imidlertid ikke være en begrundelse for ikke også at søge en harmonisering med de andre nordiske lande.

Dansk Brandinspektørforening kan anbefale det stillede forslag.

Aalborg, den 22. oktober 1990

Per Miller

Finland

Inrikesministeriet:

Danmark, Finland, Norge och Sverige undertecknade 1989 avtal om samarbete över territorialgränserna i syfte att vid olyckshändelser hindra eller begränsa skador på människor eller egendom eller i miljö. Avtalet ger även möjligheter till utvecklande av allt samarbete inom räddningstjänsten.

Samarbete inom räddningstjänsten har utförts i mer eller mindre inofficiella bemärkelser. Resultatet av samarbetet i harmoniseringen av bestämmelser och instruktioner har blivit blygsamma på grund av brist på officiellt koordinerat samarbete.

Inrikesministeriet ser harmoniseringen av de nordiska bestämmelserna som mycket betydelsefullt. Inrikesministeriet föreslår, att Nordiska ministerrådet skulle påbörja harmoniseringen av de nordiska brandskyddsreglerna och med det snaraste skulle insätta en tjänsteman för att koordinera

harmoniseringen av de nordiska brandskyddsreglerna och organiseringen av annat samarbete inom räddningstjänsten inom Norden.

Helsingfors den 14 december 1990

Pekka Myllyniemi

Avdelningschef
Överdirektör

Harry Frelander

Överinspektör

Finansministeriet meddelar i skrivelse av den 14 december 1990 att man inte har något att anföra i anledning av medlemsförslaget.

Miljöministeriet:

Ett framgångsrikt samarbete för att harmonisera byggbestämmelserna i Norden har bedrivits inom Nordiska Kommittén för Byggbestämmelser, NKB. Miljöministeriet har aktivt, inom de resursramar som står till buds i Finland, deltagit i detta arbete. Detta samarbete har bl. a. lett till att de förebyggande byggnadstekniska brandsäkerhetsbestämmelserna i många avseenden överensstämmer med varandra i Norden. Speciellt gäller detta synsättet att människoliv och stora ekonomiska uppoffringar kan sparas genom en ökad insats, bl. a. satsningar på mera brandsäkra byggnadsmaterial och inredningsmaterial.

Vår uppfattning är, att eftersom ständigt nya och delvis okända byggnadsmaterial och nya, oprövade konstruktionslösningar tas i bruk, bör nuvarande nordiska rekommendationer, s. k. gemensamma riktlinjer, till byggbestämmelser genomgå och förbättras. Detta bör ske i snabb ordning icke minst på grund av de harmoniseringssträvanden som för närvarande med stor intensitet pågår inom EG. Vad beträffar förebyggande byggnadstekniskt brandskydd kan ovannämnda NKB lämpligast sköta denna fråga. Ett arbetsprogram för ett dylikt samarbete har redan godkänts i november innevarande år av NKB:s huvudkommitté.

Miljöministeriet i Finland instämmer sålunda i sak i förslagsställarnas förslag till att undersöka förutsättningarna för en översyn av brandsäkerhetsbestämmelserna. I samband med denna kan behovet av brandvarnare i olika typer av byggnader övervägas som en delåtgärd vad beträffar brandsäkerheten. Enligt vår uppfattning ersätter dessa dock ej det behov av ökad kunskap om bl. a. materialens brandegenskaper som allmänt synes föreligga.

Till övriga delar hänvisar vi till det utlåtande som med anledning av nämnda medlemsförslag utarbetats av Nordiska kommittén för byggbestämmelser.

Helsingfors den 10 december 1990

Bengt-Göran Lindqvist
Överingenjör

Pirjo Kurki
Byråingenjör

Ålands landskapsstyrelse:

Enligt landskapsstyrelsens uppfattning utgör redan nu gällande brandskyddsbestämmelser på Åland en relativt god förutsättning för undvikande av brandskador och skador till följd av dessa.

Säkerheten i detta sammanhang är dock beroende av efterlevnaden av gällande bestämmelser. Landskapsstyrelsen bedömer att man redan med en förbättrad bevakning av efterlevnaden av bestämmelserna samt förbättrad utbildning och information kan höja säkerheten inom området. Landskapsstyrelsen stöder dock ett fortsatt arbete att utveckla samnordiska brandskyddsbestämmelser, varvid arbetet borde ta sikte på att gemensamt från de nordiska länderna framföra en enhetlig linje i samband med EG-anpassningen.

Mariehamn den 28 december 1990

Sune Eriksson
Lantråd

Göran Frantzén
Överinspektör

Finska försäkringsbolagens centralförbund:

Åstadkommandet av samnordiska brandskyddsbestämmelser är ett bra och angeläget initiativ, genom att byggnaderna i de olika nordiska länderna då i händelse av brand uppvisar ett likartat brandförlopp och också de berörda människorna kan handla korrekt. Därtill kan samnordiska bestämmelser utgöra en grund för europeiska bestämmelser, varvid den relativt höga nordiska säkerhetsnivån kan bibehållas. Det torde inte föreligga skäl till en generell skärpning av bestämmelserna, men ett förenhetligande kan till vissa delar i vissa länder leda till att bestämmelserna blir strängare.

Vi understöder ett snabbt åstadkommande av samnordiska brandskyddsbestämmelser.

Helsingfors den 26 november 1990

Finska försäkringsbolagens centralförbund

Matti L. Aho

Finlands stadsförbund:

Stadsförbundets byrå förordar förslaget. Det är likväl skäl att samtidigt fästa uppmärksamhet även vid hur den europeiska integrationen framskri-der: i vilken mån man vid normberedningen i de nordiska länderna redan nu måste beakta också denna framtidsbild. En gemensam normsamling skulle dessutom säkert effektivisera samarbetet på flera olika sektorer, bl. a. då det gäller rådgivnings- och upplysningsarbetet i anslutning till byggande och brandvärn.

Helsingfors den 23 januari 1991

Kyösti Virtanen

Bitr. avdelningschef

Harry Åhlgren

Jurist

Suomen kunnallisliitto (Finska kommunförbundet):¹

Suomen kunnallisliitto anser att det är viktigt att brandskyddsbestäm-melserna är tillräckligt enhetliga i samtliga nordiska länder såsom i hela Europa. Detta är av vikt inte bara i omedelbara olycksituationer med tanke på räddningsverksamheten och möjligheterna att rädda sig även ur en allmän synvinkel, eftersom enhetliga brandskyddsbestämmelser påverkar redan när byggnader planeras och byggs. Genom enhetliga bestämmelser kunde också tillverkning av och handel med förnödenheter integreras. Som följd av detta skulle också rådgivnings- och upplysningsverksamheten i samband med brandsäkerheten bli mera konsekvent och lättare att genomföra.

¹ Yttrandet översatt från finska.

När samnordiska brandskyddsbestämmelser bereds bör man, såsom man också i förslaget föreslår, eftersträva att de harmonierar med EG:s motsvarande bestämmelser och standarder. När sådan harmonisering eftersträvas torde man i vissa fall enligt behov vara tvungen att göra brandskyddsbestämmelserna strängare, om ock de i Finland gällande bestämmelserna som sådana torde vara huvudsakligen tillräckliga vad beträffar deras påverkningar och förpliktande natur.

Helsingfors den 7 januari 1991

Pekka Nurmi
Avdelningschef

Antero Oksanen
Bitr. avdelningschef

Finlands svenska kommunförbund:

Med anledning av att delegationen berett Finlands svenska kommunförbund tillfälle att yttra sig över ovannämnda medlemsförslag, önskar vi framhålla att en harmonisering av brandskyddsbestämmelserna i Norden är synnerligen önskvärd. Det är dock sannolikt att harmoniseringen skulle pågå samtidigt som det inom den Europeiska gemenskapen diskuteras nya direktiv för tekniska byggstandarder m. m. De finländska brandmyndigheterna har i olika sammanhang framfört sin oro för den risk som finns att denna harmonisering inom EG sker utgående från klimat- och andra förhållanden i sydligare Europa, där behovet av skyddsbestämmelser för eldstäder m. m. är helt andra.

Det nordiska harmoniseringsarbetet kan också, och bör enligt förbundets uppfattning syfta till att skapa och driva en gemensam syn på denna fråga i europeiska sammanhang.

Vad beträffar kravet på en skärpning av brandskyddsbestämmelserna konstaterar förbundet att andra myndigheter har större sakkunskap att uttala sig om denna omständighet.

Helsingfors den 15 oktober 1990

Finlands svenska kommunförbunds byrå

K. J. Brunström

Astrid Thors

Finlands brandvärnstörbundet:

Med samnordiska brandskyddsbestämmelser kan vinnas den fördelen att likadana byggnader i de nordiska länderna skulle fungera på samma sätt i brandsituationer. På detta sätt kunde man underlätta samnordisk upplysningsverksamhet.

I allmänhet är inte en skärpning av bestämmelserna helt entydig. Det är ändå uppenbart, att förenhetligande av bestämmelserna medför skärpning av bestämmelserna i några länder till någon del.

Finlands brandvärnstörbundet uttalar sig för det gjorda förslaget.

Helsingfors den 25 oktober 1990

Suomen palontorjuntaliitto r. y.
Finlands brandvärnstörbundet r. f.

Paavo Heikkonen
Direktör

Ålands brandkårsförbundet:

Ålands brandkårsförbundet r. f. får som yttrande anföra följande: Åland, vars geografiska läge och mål för en synnerligen omfattande resandeström, utgör det område i Norden som kunde ha den största nyttan av samnordiska brandskyddsbestämmelser.

Redan nu torde ett samarbete ske mellan brand- och räddningsmyndigheterna i Norden. Men harmoniserade regler i Norden skulle öka tryggheten på bl. a. passagerarfärjor, i hotell och stugbyar och inverka positivt på det förebyggande brand- och räddningsarbetet på Åland.

Ålands brandkårsförbundet r. f. förordar medlemsförslaget om samnordiska brandskyddsbestämmelser.

Mariehamn den 21 november 1990

På styrelsen för Ålands brandkårsförbundet r. f. vägnar

Ragnar Erlandsson
Ordförande

Rolf Kalm
Sekreterare

Finlands rederiförening:

Beträffande rubricerade medlemsförslag kan Finlands rederiförening r. f. instämma med de i förslaget framförda synpunkterna. Förslaget berör

inte brandskyddsbestämmelser för fartyg. Detta är enligt vår mening riktigt då dessa redan nu behandlas internationellt genom International Maritime Organizations (IMO) verksamhet.

Helsingfors den 13 december 1990

Suomen varustamoyhdistys r. y.

Per Forsskåhl

Ålands redarförening r. f.:

Enär handelssjöfarten är en utpräglad internationell näring och som vad angår brandsäkerhetsfrågor ansetts behöva en egen särreglering avvikande från den som gäller landförhållanden har man inom det FN underlydande organet International Maritime Organization (IMO) sedan länge på internationell bas utarbetat och enats om gemensamma brandsäkerhetsregler för handelsfartyg. Dessa gemensamma brandsäkerhetsregler ingår i dag i SOLAS (International Convention for the Safety of Life at Sea). De internationella bestämmelserna om brandsäkerhet på passagerarfartyg och lastfartyg återfinns i SOLAS kapitel II.

IMO håller nu på att uppgradera brandsäkerhetsbestämmelserna på framtida passagerarfartyg. IMO kommer att fatta beslut i dessa frågor 1991 – 1992.

Finländska passagerarfartyg och lastfartyg har i dag en erkänd hög brandsäkerhetsstandard. Vår brandsäkerhetsstandard ombord ligger över den nivå som föreskrivs i SOLAS.

Vidare är de nationella tillämpningarna av SOLAS brandsäkerhetsbestämmelserna i stor utsträckning harmoniserade mellan Finland och Sverige.

Ålands redarförening anser det vara av stor vikt att utarbetandet av brandsäkerhetsbestämmelser sker internationellt inom IMO även framdeles samt att de nationella myndigheternas tillämpning av brandsäkerhetsbestämmelserna förenhetligas särskilt där fartområdet inbegriper två nordiska länder.

Mot denna bakgrund anser vi således att de tankar förslagsställarna framlagt i sitt medlemsförslag sedan gammalt redan förverkligats beträffande sjöfarten såväl internationellt som på nordiskt plan. Sjöfarten kan i detta avseende statuera exempel för en nordisk harmonisering av brandsäkerhetsreglerna rörande hotell och stora byggnadskomplex på land.

Mariehamn den 13 december 1990

Ålands redarförening r. f.

Hans Ahlström

Verkst. direktör

Hotell-, restaurang- och kaféföretagarförbundet r. f.:¹

Vi tillstyrker ifrågavarande medlemsförslag, enligt vilket Nordiska ministerrådet uppmanas att undersöka förutsättningarna för en harmonisering av skärpta regler om brandsäkerhet i de nordiska länderna. Vi betraktar det som ytterst viktigt att den fortsatta harmoniseringen av de nordiska stadgandena överensstämmer med motsvarande bestämmelser och standarder inom EG. Ytterligare är det viktigt för oss att vår näringsgrens representanter kan delta i beredningen av stadganden om hotell-, restaurang- och kafésektorerna.

Helsingfors den 19 december 1990

Juhani Hopsu
Ombudsman

Veli-Matti Aittoniemi
Jurist

Island

Socialministeriet (Félagsráðuneytið):¹

Socialministeriet støtter, at der foretages en undersøgelse af, om der er grundlag for koordinerede nordiske regler om brandværnbestemmelser. Det er ønskværdigt, at statslige institutioner og andre i Norden, som har med brandspørgsmål at gøre, har mest muligt samråd herom.

Socialministeriet vil pege på, at ifølge 1.74/1982 om brandværn og brandspørgsmål er det en af Statens Brandinspektions (Brunamálastofnun rikisins) største opgaver, at varetage disse spørgsmål, og institutionen tager sig ifølge lovens bestemmelser af den daglige drift i forbindelse med brandspørgsmål i landet under socialministeriets overopsyn.

I 3. kap. i ovennævnte lov siges det bl. a. om Statens Brandinspektions arbejdsområde:

- f. at opretholde forskning om brandspørgsmål og vejlede om valg, opsætning og brug af brandslukningsmateriel og alarmsystemer;
- i. efter behov at forberede og revidere reglementer om brandspørgsmål, og derefter sørge for, at de altid er i overensstemmelse med tidens krav;
- j. at samarbejde med tilsvarende institutioner i nabolandene og følge med i nyheder udenlands om brandværn.

Reykjavík, den 13. december 1990

P. m. v.

Berglind Ásgeirsdóttir

¹ Yttrandet översatt från finska

Statens Brandinspektion (Brunamálastofnun ríkisins):¹

I den med forslaget fulgte redegørelse tales bl. a. om brandskader, som er steget voldsomt i Norden de seneste år. Man kan kun være enig heri, idet brandskader også her i landet er steget kraftigt.

Ved Statens Brandinspektion har man især de sidste to år konstant arbejdet med udformning af skærpede regler og reglementer og øgede krav til brandværn i landet.

Ifølge lov nr. 74/1982 om brandværn og brandspørgsmål er det en af Statens Brandinspektions hovedopgaver at tage sig af disse opgaver, og institutionen tager sig, som institution under socialministeriet, ifølge lovens bestemmelser af den daglige drift i forbindelse med brandspørgsmål.

I 3. kap. i ovennævnte lov siges det bl. a. om Statens Brandinspektions arbejdsområde:

- f. at opretholde forskning om brandspørgsmål og vejlede om valg, opsætning og brug af brandslukningsmateriel og alarmsystemer.
- i. efter behov at forberede og revidere reglementer om brandspørgsmål, og derefter sørge for, at de altid er i overensstemmelse med tidens krav.
- j. at samarbejde med tilsvarende institutioner i nabolandene og følge med nyheder udenlands om brandværn.

Statens Brandinspektions synspunkter er derfor som følger:

Statens Brandinspektion kan tilslutte sig det forslag, som foreligger og anser det for ønskeligt, at statslige institutioner og andre i Norden, som beskæftiger sig med brandspørgsmål, udvider samarbejdet så meget som muligt.

Desuden anser man det for tilstrækkeligt og i overensstemmelse med gældende lovbestmmelser om brandværn og brandspørgsmål, at Statens Brandinspektion først og fremmest repræsenterer Island i et sådant samarbejde.

Reykjavík, den 7. januar 1991

Bergsteinn Gizurarson
Branddirektør

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Íslandské försöringsselskabers sammenslutning (Samband íslenskra tryggingafélaga – S. Í. T.):¹

I medlemsforslaget tales om nødvendigheden af regler, som har til formål at forebygge brand. Der lægges særlig vægt på brandværn i store bygninger af forskellig art, men desuden påpeges det nødvendige i at informere dem, der i nødsituationer, som f. eks. ved brand, skal udføre forskelligartet arbejde.

Ifølge forslagens redegørelse findes der ikke samnordiske regler på dette område. Desuden må man gå ud fra, at brandvænsbestemmelser alment bør være strengere i disse lande. Derfor foreslår Nordisk Råd, at der på Nordisk Ministerråds foranledning finder undersøgelser sted om nødvendigheden af, at der sættes strengere samnordiske brandvænsregler i Norden. S. Í. T.s bestyrelse kan for sin del være enig i dette, idet man da også må regne med, at der er nogen fordel af et fælles arbejde af denne art, foruden at man må regne med, at alle landenes erfaringer på brandområdet tilsammen skulle kunne udnyttes godt ved udarbejdelse af regler. I redegørelsen for forslaget henvises der til, at man indenfor EF arbejder med lovgivning om brandværn og med brandvænsstandardiseringer for medlemslandene. S. Í. T.s bestyrelse mener, at hvis der skal arbejdes for fællesnordiske regler på dette område, er det meget vigtigt, at man har EFs regler in mente.

Til sidst takker S. Í. T.s bestyrelse for at have fået sagen tilsendt og fået lejlighed til at udtale sig.

Reykjavík, den 12. december 1990

Samband íslenskra tryggingafélaga

Sigmar Ármannsson

Hotel- og restaurationssammenslutningen (Samband veitinga- og gisti-húsa):¹

Hotel- og restaurationssammenslutningens bestyrelse har fået ovennævnte forslag til udtalelse og har drøftet sagen. Desuden er dette forslag blevet diskuteret i den nordiske hotel- og restaurationsorganisation, hvor brandværn ofte har været på dagsordenen, bl. a. som tema på årsmøde, som afholdtes i Sverige i 1988. De nordiske brandvænsregler i hotelbygninger er da også meget lig.

Ifølge forslaget er der en stærk forøgning i antallet af brande, hvor

¹ Yttrandet översatt från isländska.

Sverige nævnes som eksempel, men det fremhæves endvidere, at forøgelsen især er i hjemmene, i landbruget og i industrien.

Det er klart, at det vigtigste er, at personalet på hoteller og restaurationer ved, hvordan de skal reagere, hvis der opstår brand, og at hotelgæster har let adgang til oplysninger herom. Det har været på tale indenfor SVG at lave en "brandværnskampagne" i samarbejde med brandmyndighederne. SVG er i besiddelse af en videofilm om brandværn til udlån for medlemmer, foruden at der på kursus i SVG for ufaglært personale undervises i brandværn, men det er så sandelig påkrævet med en betydelig forøgelse af undervisning, træning og opsyn.

SVG's bestyrelse er bl. a. bekymret over alle slags gæstgiverier, som det er lovligt at have i gamle træhuse samt over sammenkomster, som holdes i alle mulige slags private festsale.

SVG mener derfor, at man først og fremmest bør lægge vægt på forøget undervisning og træning af personale, oplysninger til gæster og forøget opsyn med overholdelse af de nugældende regler, men sætter spørgsmålstegn ved kravene om omfattende og dyrt apparatur.

Reykjavík, den 13. december 1990

Hotel- og restaurationssammenslutningen

Erna Hauksdóttir

Generalsekretær

Norge

Miljøverndepartementet:

Vi stiller oss positive til at forutsetningene for en harmonisering av skjerpede krav til brannsikkerhet undersøkes av Nordisk Ministerråd. Vi vil understreke at også miljøhensyn må tillegges vekt ved vurdering av aktuelle tiltak.

Oslo, 30. januar 1991

Richard G. Fort

Spesialrådgiver

Grete Ødegaard

Kommunaldepartementet:

Kommunaldepartementet har forelagt forslaget for Justisdepartementet, Samferdselsdepartementet, herunder Luftfartsverket, NSB og Vegdir-
kto-

ratet, samt Direktoratet for brann- og eksplosjonsverne (se *Bihang*) og Bolig og bygningsavdelingen i Kommunaldepartementet.

Kommunaldepartementets inntrykk av høringsuttalelsene er at man ikke ser noe umiddelbart behov for en harmonisering av skjerpede regler om brannsikkerhet for Norges del.

De forskjellige instansene har følgende kommentarer:

Samferdelsdepartementet opplyser i sin uttalelse at det brannforebyggende arbeidet innen transport av brannfarlig gods i mange år har vært gjenstand for et utstrakt og grundig internasjonalt samarbeid, der Danmark, Finland, Sverige og Norge er med. Arbeidet har resultert i felles regler for internasjonal transport og har i stor utstrekning også resultert i harmonisering av de regler som gjelder nasjonal (innenlands) transport av brannfarlig gods.

Lufthavstverket opplyser at de ser positivt på det svenske initiativ i saken, men forutsetter at de til enhver tid gjeldende brannlover og forskrifter ivaretas og eventuelt koordineres gjennom Kommunaldepartementet. Da Sverige, Danmark og Norge er medeiere i SAS, kan det være behov for felles forskrifter vedrørende hangar- og terminalbygninger.

Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern påpeker i sin uttalelse, som vi vedlegger i kopi (se *Bihang*), at Norge har fått nye forskrifter om brannforebyggende tiltak og brannsyn, og fremhever at det er viktig at disse forskriftene får virke over en viss periode for å gi effekt, og at det således ikke kan være i norsk interesse å gjøre vesentlige endringer i bestemmelsene på kort sikt.

Miljøverndepartementet har ikke sendt oss uttalelse, og de øvrige instansene som har fått seg forelagt forslaget, har opplyst at de ikke har kommentarer.

Kommunaldepartementet vil, når det gjelder bygningsteknisk brannvern, påpeke at det fra 1950-tallet har vært et nært nordisk samarbeide om bl.a. bygningsteknisk brannvern i Nordisk komite for byggebestemmelser, (NKB), som er et samarbeidsorgan for de fem nordiske lands sentrale bygningsmyndigheter. Arbeidet finansieres av Nordisk Ministerråd. (Se *Bihang*)

NKB:s oppgave er å samordne byggebestemmelsene i Norden, herunder også å fremme nordisk samarbeid i internasjonale fora for byggestemmelser, i samsvar med NKB:s arbeidsprogram.

NKB følger kontinuerlig utviklingen i Europa, bl.a. med Bassisdokumentet for brannsikring, som referer seg til EF:s Byggevederdirektiv (86/106/–EF). Arbeidet innenfor CEN (den europeiske standardiseringsorganisasjonen) på denne sektoren følges av en nordisk koordineringsgruppe. For øvrig er det et nært samarbeid i Norden innenfor det bygningstekniske feltet mellom myndigheter, standardiseringsorganisasjonene og byggforskningen, og med gode kontakter til byggebransjen.

Når det gjelder brannforebyggende tiltak og brannsyn for øvrig, viser

Kommunaldepartementet til Direktoratet for brann- og eksplosjonsverns uttalelse, og understreker viktigheten av at de nye forskriftene om brannforebyggende tiltak og brannsyn får virke over en periode for å gi effekt.

På bakgrunn av ovenstående, kan Kommunaldepartementet ikke se behov for en harmonisering og skjerping av regler om brannsikkerhet på det nåværende tidspunkt.

Oslo, 16. Januar 1991

Tormod Rødsten

underdirektør

Bjørn Henrik Lund

BIHANG

Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern:

Det foreslås i nevnte dokument at Nordisk Råd henstiller Nordisk Ministerråd om å undersøke forutsetningene for en harmonisering av skjerpede regler om brannsikkerhet i de nordiske landene.

I utredningen som fører fram til forslaget vises det spesielt til de nye norske bestemmelsene – Forskrift om brannforebyggende tiltak og brannsyn – som trådte ikraft 20. sept. d. å.

Bakgrunnen for de nye norske bestemmelsene er den særskilt negative brannskadeutviklingen vi har hatt i Norge over lengre tid. De siste 10–15 år har denne utviklingen vært vesentlig mer negativ enn i de øvrige nordiske land, og da særlig i forhold til Finland. De økonomiske tapene har blitt så store at de er av nasjonaløkonomisk betydning. Spesielt har de rammet industri og næringsliv, som må bære kostnadene av at det særlig er innen disse sektorene skadeutviklingen har skjedd.

De bestemmelsene som nå er innført tar sikte på å redusere både tap av liv og materielle skader i forbindelse med brann. Bestemmelsene krever selektive tiltak innefor de områdene hvor man i Norge har hatt en særlig negativ skadeutvikling, og er således tilpasset norske forhold og beregnet for å løse det norske brannproblemet. For å få effekt av bestemmelsene er det viktig at disse får virke over en lengre periode. Det kan således ikke være i norsk interesse å gjøre vesentlige endringer i bestemmelsene på kort sikt.

Økt samkvem mellom landene øker behovet for samordning av bestemmelser. Behovene vil imidlertid variere fra sektor til sektor. Eksempelvis vil det være viktigere å samordne regler for brannsikkerhet på hotell enn på institusjoner. Et eventuelt arbeid med utgangspunkt i harmonisering bør derfor i første omgang kartlegge de områder hvor behovet for og

muligheten til samordning er størst. Direktoratet for brann og eksplosjonsvern stiller seg velvillige til å bidra i forbindelse med et slikt arbeid.

Oslo, 18. desember 1990

Avdeling for brannvern

Helge Stamnes

Avd. direktør

Finn Mørch Andersen

Seksjonssjef

Norsk brannbefals landsforbund:

Styret i Norsk brannbefals landsforbund har i møte den 25. oktober d. å. behandlet ovennevnte sak.

Vi ser det som en stor fordel at nordiske beredskapsenheter kan gjennomføre redningsinnsatser etter noenlunde parallelle retningslinjer og arbeidsrutiner. Ved rednings- eller slokningsoppgaver i grenseområder vil innsatsene måtte ko-ordineres og da vil fordelene ved å ha et relativt entydig regelverk være tydeligst.

Forøvrig er forbindelsene mellom de nordiske land åpen og fri på den måten at alle kan reise i Norden uten pass og alle kan ta seg arbeide i et annet nordisk land. Dette er også en grunn til at brannvernreglene bør være tilnærmet like.

Trafikkregler, luftfartsregler og sjøvegsregler er eksempler på regelverk som virker, uten hensyn til hvor lendegrensene går.

Vi håper at arbeidet med samnordiske brannvernregler vil gi positive resultater.

Oslo, 10. desember 1990

Ronny Røren

President

Sverre Braaten

Sekretær

Norsk hotell- og restaurantforbund:

Etter det Norsk hotell- og restaurantforbund forstår, har Norge etter at de siste endringene i brannvernforskriftene trådte i kraft høsten 1990, de strengeste reglene på dette området. Såvidt vi har bragt i erfaring, har også de norske forskriftene vakt oppmerksomhet og interesse internasjonalt.

Norsk hotell- og restaurantforbund ga i sin høringsuttalelse av 14.6.89 (vedlagt i kopi)¹ sin støtte til de nye forskriftene, selv om de for enkelte av

¹Här ej tryckt.

bedriftene i hotell- og restaurantnæringen vil kunne medføre betydelige kostnader.

Etter vår oppfatning er det en fordel om brannvernbestemmelser er mest mulig like i Norden. Dette vil etter vår oppfatning bety at de øvrige land vil bringe sitt system på det nivå man har i Norge.

Oslo, 19. desember 1990

Kjell B. Einarsen

Adm. direktør

NSS-Sekretariatet:

— — — kan meddeles att NSS har behandlet saken. NSS fant imidlertid at de spørsmål som er tatt opp i medlemsforslaget ligger utenfor NSS:s arbeidsområde og har derfor ingen kommentarer, bortsett fra at det anses at et slikt arbeid bør foregå på et europeisk plan.

Oslo, 15. januar 1991

D. Vik

NSS-sekretær

Sverige

Statens naturvårdsverk:

Naturvårdsverket ställer sig villigt att för sin del medverka i en samordning om brandskyddsbestämmelser.

I sammanhanget kan följande noteras. Naturvårdsverkets ansvarsområde för den yttre miljön överlappas i frågor om brand till en del av vad som finns stadgat i räddningstjänstlagen, varvid räddningsverket centralt har ett myndighetsansvar. Detta utövas i samordning med Naturvårdsverket. Det finns i sammanhanget vissa frågor där andra intressen — således också räddningstjänstens — till delar kan vara motstående de intressen Naturvårdsverket har att bevaka. Exempel på sådana frågor är val av släckmedel (t. ex. CFC), avledning av släckvatten, användning av flamskyddsmedel etc.

Valfrid Paulsson

Inga Birgitta Larsson

Konsumentverket:

Brandsäkerhetsbestämmelserna i de nordiska länderna ställer redan i dag stora krav på innehavare av byggnader och anläggningar när det gäller åtgärder för att trygga liv och egendom mot och vid brand.

Den senare tidens stora brandkatastrofer och den ökning av antalet bränder som har noterats visar ändå att det finns skäl att kräva en skärpning av reglerna.

Konsumentverket tillstyrker därför förslaget.

Vällingby den 23 november 1990

Axel Edling

Gun-Britt Sandström

Svenska kommunförbundet:

Svenska kommunförbundet ställer sig positivt till att Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att undersöka förutsättningarna för en harmonisering av regler om brandsäkerhet i de nordiska länderna.

Stockholm den 29 november 1990

Svenska kommunförbundet

Sverker Brandelius

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

Riksförbundet ser positivt på förslaget. Mot bakgrund av att det inom CEN (Comité Européen de Normalisation) pågår ett standardiseringsarbete med att ta fram gemensamma standards för både EG- och EFTA-länderna bör emellertid enligt förbundets mening eventuellt skärpta regler om brandsäkerhet endast omfatta föreskrifter om hur och när dessa skall tillämpas. De tekniska lösningarna bör så långt det är möjligt förankras i kommande europastandard, som förväntas komma inom de närmaste åren. I avvaktan härpå bör dock nuvarande föreskrifter, anvisningar och regelverk som utfärdats av bl. a. Statens Räddningsverk, SRV, Boverket och Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag, FSAB, ges en klarare tillämpning. Förbundet syftar härvid på "Meddelande från statens brandnämnd, 1982:3", "Nybyggnadsregler" resp. försäkringsbranschens regelverk för brandlarm- och släckanläggningar (RUS 110, 115, 120 m. fl.)

Dessutom anser riksförbundet att en central samnordisk organisation bör inrättas för att samordna de nordiska ländernas utveckling av de nationella brandförsvaren och brandforskningen.

Yttrandet har beretts i samråd med FSAB:s normavdelning.

Stockholm den 10 december 1990

Svenska försäkringsbolags riksförbund

Olov Hertzman

Anders Beskow

Svenska brandförsvarsföreningen (SBF):

SBF vill avge följande kommentarer:

SBF har bl. a. uppmärksammat de ökade krav som behövs för "brandskydd där många människor tillfälligt vistas" och arbetar f. n. med ett program för dessa frågor. Som exempel på detta behov kan nämnas hotell, restauranger, diskotek, sjukhus- och andra vårdinrättningar, färjetrafik, varuhus, glasinbyggda säljcentra, historiska byggnader, underjordsanläggningar (för fordonstrafik och tunnelbana).

Bidragande orsaker till skador är avsaknad av eller brister i funktioner hos utrymningslarm och utrymningsvägar, släckinstallationer och överföring av larm till räddningstjänsten.

Antalet anlagda bränder har under de senaste 10–15 åren ökat kraftigt. Motiven bakom mordbränder och annan form av anlagd brand varierar, vilket gör det svårt att finna förebyggande metoder. SBF har tillsammans med Rikspolisstyrelsen, Statens Räddningsverk, Försvarsdepartementet, Skolöverstyrelsen, Kommunförbundet, Statens Kriminaltekniska laboratorium, Brandbefälets Riksförbund och försäkringsbolagen utarbetat ett aktionsprogram mot anlagda bränder. Finansieringen av detta projekt har ännu ej klarats ut.

Brändernas snabba spridning beror bl. a. på olämpliga material, olämplig inredning och byggtekniska förhållanden. Äldre hotell m. fl. kan erfordra kompletteringar för att få säkrare utrymning. Begränsade ekonomiska resurser bör inte leda till att brandskyddskraven mildras.

Vi understödjer helt synpunkterna på målgruppsinriktad information och särskild utbildning av personal för nödsituationer, vilket f. n. pågår inom hotell och restauranger och "heta arbeten på tak" tillsammans med de olika branscherna.

SBF ingår i den grupp av fyra nordiska brandförsvarsföreningar där direktörerna möts varje år liksom i den europeiska organisationen CFPA Europe (Confederation of Fire Protection Associations). Brandskydds-

teknikerna inom dessa organisationer samverkar också. Exempel på projekt som bearbetas på europeisk basis ges i bilagda folder.

I grunden föreligger ett gemensamt synsätt på brandskyddet för den *skadebegränsande* verksamheten. Så vitt vi känner till pågår f. n. diskussioner hur en samverkan kan ske inom Norden vid större katastrofer på färjor, vid oljeutsläpp eller skogsbränder etc.

Det *skadeförebyggande* arbetet bör ske under etablerade former och leda till att de förebyggande reglerna blir likartade i de nordiska länderna.

Nu pågår också i Efta och EG intensivt arbete med Europastandard. I detta arbete deltar representanter för de nordiska länderna. I vissa delar är samarbetet inom EG endast öppet för Danmark. Detta är beklagligt då även övriga nordiska länder i högsta grad kommer att påverkas av EG-direktiven och standards, som tas fram inom EG.

Inom Norden bör enligt vår mening en nordisk grupp få uppgiften att samordna det regelverk, som gäller i dag. I de delar där reglerna är otillräckliga bör gruppen föreslå kompletteringar som kan gälla samtliga nordiska länder eller beröra det land, där dagens bestämmelser är svagare än i övriga. De nordiska länderna har en erfarenhet och kunskap som samstämmigt bör kunna framföras vid den harmonisering man eftersträvar inom Europa och därigenom leda fram till ett bättre brandskydd.

Många händelser under senare år tyder på att nuvarande krav i flera avseenden har varit otillräckliga. Det gäller då t. ex. sådana lokaler eller platser, där många människor samlas. Men det gäller också stora anläggningar inom industri, skolor och förvaltning. Det är mot den bakgrunden som en nordisk granskning kan vara till stor nytta.

Svenska brandförsvarsföreningen tillstyrker varmt en samnordisk grupp för att undersöka förutsättningarna för en harmonisering av skärpta regler om brandsäkerhet i de nordiska länderna. Föreningen är beredd – gärna tillsammans med systerföreningarna i övriga nordiska länder – delta i expertarbete rörande sådana regler. Detta bör ske i samklang med utvecklingen av de nationella räddningstjänsterna och även omfatta synpunkter på brandforskningen.

Stockholm den 7 december 1990

Svenska brandförsvarsföreningen

Kjell Gunnarson

Gustaf Rennéus

Sveriges hotell- och restaurangförbund (SHR):

Ovanstående förslag har för yttrande tillställts Sveriges hotell- och restaurangförbund, SHR, och motsvarande organisationer i övriga nordis-

ka länder. Mellan dessa finns sedan lång tid ett väl etablerat och formaliserat samarbete inom Nordiskt hotell- och restaurangförbunds ram. Inför besvarandet av remissen har samråd skett inom förbundet.

Med hänsyn till viss skillnad beträffande de olika organisationernas arbete med brandfrågor lämnas dock ett yttrande från varje enskilt land. Men det understryks att brand- och säkerhetsfrågor har en framskjuten position i Nordiskt hotell- och restaurangförbunds arbete. Vid årsmötet 1988 i Sverige var således brand- och säkerhetsfrågor huvudtemat och representanter för Brandförsvarsföreningen i Sverige medverkade.

SHR är på olika sätt engagerade i förebyggande brandskyddsarbete, men en koncentration har skett till informations- och kunskapsområdet. SHR har därför tillsammans med försäkringsbolaget Skandia och Brandförsvarsföreningen producerat en broschyr "Kunskap är trygghet om det börjar brinna". Den finns på de flesta Sveriges hotellrum.

SHR medverkar även med Brandförsvarsföreningen och försäkringsbolagen Skandia, Trygg-Hansa och Wasa i ett utbildnings- och informationsprojekt som sedan 1989 är i full verksamhet.

Förutom ovanstående sker fortlöpande information i dels SHR:s interna medlemscirkulär och dels i förbundets tidskrift Restauratören, som sprids till nästan alla svenska hotell och restauranger.

Enligt vad SHR inhämtat är regelsystemet för brand och säkerhet på hotell relativt lika inom Norden vad gäller konstruktionskrav på byggnader, krav på brandcellsindelning, krav på utrymningsvägar och deras tillgänglighet, krav på automatiska larm- och släckningsanläggningar jämte utrymningslarm samt brandtekniska krav på invändiga vägg- och taktytor, övrig beklädnad och inredning. Dessa krav uppfyller också de bestämmelser som kan komma att gälla inom EG.

I förslaget påstås att antalet bränder ökar och att de största ökningarna finns inom villa, hem, lantbruk och industri. Efter denna inledning uppehåller sig förslagsställarna vid säkerheten på hotell. Därav skulle kunna dras slutsatsen att hotellbränderna skulle ha ökat. Enligt vad SHR inhämtat från brandteknisk sakkunskap faller emellertid ingen eller ytterst marginell del av ökningen på hotell. Det är således tveksamt att ta den ökade brandförekomsten till intäkt för strängare krav på brandsäkerhet på hotell.

Det torde också vara så att de som omkommer eller skadas vid hotellbränder har utsatts för brandrök. Direkta brännskador är ovanligt. Det tycks också vara klarlagt att skador kunnat förhindras om personal och gäster varit tillräckligt informerade om hur de skall handla vid brandsituationer. Detta är därför en punkt som måste åtgärdas. Det förebyggande brandskyddsarbetet bör inriktas härpå. En ökad och förbättrad information till personal och gäster om hur man skall bete sig i brandsituationer, övning av personalen och samverkan med lokala brandmyndigheter är de områden där i första hand ytterligare insatser behövs.

SHR hemställer att Nordiska rådet för sin del ansluter sig till denna bedömning.

Stockholm den 3 januari 1991

Sveriges hotell- och restaurangförbund

Allan Nyrén

Sveriges redareförening:

Internationella brandskyddsbestämmelser finns i 2:a kapitlet av Internationella Konventionen om säkerheten av människoliv till sjöss, SOLAS. Kraven i SOLAS är obligatoriska för all internationell handelssjöfart. För passagerarfartyg gäller SOLAS oavsett fartygets storlek. För lastfartyg gäller SOLAS om fartyget har en större bruttodräktighet än 500.

De brandsäkerhetsbestämmelser som gäller för svenska fartyg finns i Sjöfartsverkets kungörelse (1985: 24) om brandskydd på fartyg som omfattas av 1974 års internationella konvention om säkerheten för människoliv till sjöss. Det hör till saken att de svenska bestämmelserna är betydligt strängare än de som gäller i de övriga nordiska länderna. Detta är otillfredsställande och utgör en konkurrensnackdel för den svenska sjöfartsnäringsen. En harmonisering av de nordiska brandsäkerhetsbestämmelserna för sjöfarten är ett absolut måste. Ännu viktigare är givetvis att de nordiska länderna gemensamt verkar för en bättre global säkerhetsstandard för fartyg. Sjötrafiken till våra länder och mellan våra länder upprätthålls ofta med fartyg från andra länder.

Föreningen vill i detta sammanhang också nämna att sjöfartsorganisationen IMO nu utarbetar bättre normer för brandskydd i nya och befintliga passagerarfartyg. De nya reglerna torde träda ikraft i mitten av 90-talet.

Föreningen vill också nämna att de flesta sjöolyckor inklusive bränder på fartyg har sin orsak i och får ibland katastrofala följder därför att människorna ombord tyvärr inte kan hantera uppkomna situationer.

För att förbättra brandsäkerheten på fartyg krävs framdeles betydligt större insatser än nu från samhällets sida. De bör syfta till att öka kompetensen, motivationen och beredskapen främst hos befälet på alla fartyg. Föreningen vill dock särskilt framhålla att svenskt befäls säkerhetsmedvetande är i allmänhet högt och har alltid haft en hög nivå jämfört med vissa andra länders befäl.

För att bekämpa fartygsbränder krävs ofta insatser från brandkärer i land när det nödställda fartyget befinner sig i närheten av kusterna eller i hamnarna. För att effektivt kunna bekämpa fartygsbränder krävs att

brandförsvaret i de nordiska länderna kan samordna sina insatser och där så blir nödvändigt kunna uppträda gemensamt. För detta krävs bra kunskap om fartyg i allmänhet och praktiska övningar i samklang med fartygsbesättningar. Föreningen anser därför att ett ökat samarbete mellan de nordiska brandförvarsorganisationerna är viktigt.

Avslutningsvis instämmer föreningen i motionärernas önskan, dvs. ett ökat nordiskt samarbete när det gäller brandsäkerheten. Detta gäller också brandsäkerheten på fartyg. De nordiska länderna bör också gemensamt påverka den internationella utvecklingen inom ramen för IMO. Vidare bör åtminstone de nordiska brandsäkerhetsreglerna harmoniseras.

Göteborg den 18 december 1990

Sveriges redareförening

Per Jessing

Ulrich Jahnke

BILAGA 2

I efterhand inkommet yttrande

Danmark

Centralforeningen af hotelværter og restauratører i Danmark:

Brandvårnsforanstaltningar regleras i Danmark af brandloven og den i henhold hertil udstedte bekendtgørelse nr. 196 af 21. marts 1990. I medfør af § 3 udfærdiger Statens Brandinspektion driftmæssige foreskrifter for virksomhederne. Foreskrifterne, der vedlægges, er senest redigeret i 1983, men der forventes at ske en ændring heraf i løbet af 1991 som følge af tiltag i EF.

De driftmæssige foreskrifter omfatter såvel regler for indretning af hoteller, forsamlingslokaler mv. som påbud om installation af varslingsanslæg, brandslukningmateriel, kontrolforanstaltninger, instruks af personale samt vejledning af gæster.

I medfør af disse regler har Centralforeningen udarbejdet vedlagte vejledning til gæsterne.¹ Denne skal i medfør af de driftmæssige foreskrifter ophænges i hvert enkelt hotelværelse. Endvidere har branchesikkerhedsrådet (sammenslutning af arbejdsgivere og arbejdstagerorganisationer) udarbejdet vedlagte pjece om alarmering på hoteller – BSR 8, der bl.a. omfatter rådgivning af personale.¹

¹ Här ej tryckt.

I efteråret 1990 afholdte Centralforeningen i samarbejde med Sammenlutningen af sikkerhedsledere i Danmark en konference om brandsikkerhed på hoteller, restauranter og diskoteker. Denne konference blev afholdt med henblik på samarbejde organisationerne imellem omkring forbedret brandsikkerhed.

Danmark deltager både i kraft af vort medlemskab af EF og i kraft af Centralforeningens medlemskab af den internationale hotelorganisation IHA i arbejde vedrørende samordningen af de internationale regler omkring brandværnsforanstaltninger. På baggrund af tiltag fra EF, der forventes udmøntet i nye regler i Danmark i foråret 1991 om påbudte flugtvejs- og oversigtsplaner på hoteller, har vi i efteråret 1990 taget kontakt med såvel Dansk Brandværnskomite som arkitektfirmaer med henblik på koordineret udarbejdelse heraf.

Det er bl. a. på denne baggrund Centralforeningens opfattelse, at der ikke er behov for en skærpelse af de danske brandværnsforanstaltninger for hoteller, forsamlingslokaler m. v., idet disse bestemmelser samt de bygningsmæssige bestemmelser, som gælder herudover, giver den fornødne sikkerhed for såvel personale som gæster. Danmark har da heller ikke siden de første regler om brandværnsforanstaltninger i 1974 oplevet nogen alvorlig hotelbrand.

Vi finder imidlertid, at en samordning af reglerne på internationalt plan – og herunder nordisk – vil øge brandsikkerheden både som følge af en højnelse af sikkerheden i enkelte lande, uden særlige regler herom, men ligeledes på grund af den forbedring der opnås af personale og gæsters kendskab til, hvorledes man skal forholde sig i krisesituationer ved et ensartet regelsæt landene imellem.

Centralforeningen anser det for hensigtsmæssigt med en samordning af de nordiske regler, men finder, at udformningen heraf bør afvente kommende EF-regler.

Centralforeningen stiller sig naturligvis til rådighed med yderligere oplysninger, såfremt Nordisk Råd måtte ønske dette.

Frederiksberg, den 13. februar 1991

Mogens Beier

Adm. direktør

Medlemsförslag

om effektivisering av jordbrukssamarbetet mellan Norden och Baltikum

(Väckt av Gustav Björkstrand samt Svein Alsaker, Gunnar Björk, Tytti Isohookana-Asunmaa, Anneli Jäätteenmäki, Sakari Knuuttila, Juhani Laitinen, Eeva-Liisa Moilanen, Tellervo Renko, Heikki Riihijärvi, Mirja Ryyänen, Eino Siuruainen, Valgerður Sverrisdóttir och Marjatta Väänänen)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk embetsmannskomité for jord- og skogbruksspørsmål (NEJS):

Spørsmålet om nærmere samarbeide på jord- og skogbrukssektoren mellom Norden og Baltikum har vært behandlet av Nordisk embetsmannskomité for jord- og skogbruksspørsmål (NEJS) ved to anledninger inneværende år.

NEJS har konkludert med at forholdene ligger vel tilrette for jord- og skogbrukssamarbeide mellom de nordiske og de baltiske land, men at dette fortrinnsvis bør skje på bilateral basis.

Foreløpig har NEJS besluttet å kartlegge den nasjonale virksomhet på landbruksområdet med tilknytning til Øst-Europa. Dette vil kunne danne grunnlag for å identifisere samarbeidsprosjekter som kan iverksettes eller koordineres i nordisk regi.

Som det fremgår av ministerrådets utredning "Norden og Baltikum" er stipend- og praktikantordninger spesielt prioritert fra baltisk side. NEJS ser også dette området som et av de mest sentrale mulige samarbeidsområder fremover. Innenfor rammen av ministerrådets nylig vedtatte arbeidsprogram for Baltikum og Øst-Europa blir det etablert en stipendieordning, for opphold i Norden for baltiske stipendiater og praktikanter. NEJS forutsetter at ordningen på tilfredsstillende måte også vil dekke behovet for stipendiat- og praktikantopphold innen landbruket.

På nasjonalt plan er det i flere av de nordiske land igangsatt omfattende samarbeide med Øst-Europa generelt og de baltiske land spesielt. NEJS finner at det nordiske samarbeidet overfor Baltikum på jord- og skogbrukssektoren bør funderes på det arbeid som allerede er igangsatt nasjo-

nalt, og ikke dublere dette. NEJS bør her først og fremst spille en koordinerende rolle.

Dessuten kan eventuelle særskilte projekter på enkelte områder iverksettes under det nordiske arbejdsprogrammet for Baltikum og Øst-Europa.

Utifra disse betragtninger finner NEJS at samarbeidet mellom de nordiske og baltiske land hovedsaklig bør skje bilateralt, mens det fellesnordiske samarbeide bør organiseres og finansieres under det tverrsektorielle arbejdsprogram og ikke under et særskilt sektorprogram.

København, 5. desember 1990

Nordisk embetsmannskomiteé for jord- og skogbruksprospørsmål

Nils Bernstein

Formann

Danmark

Landbrugsministeriet:

Landbrugsministeriet har modtaget bemærkninger til forslaget fra miljøministeriet.

På denne baggrund skal man udtale følgende:

På nationalt plan er der i flere af de nordiske lande igangsat et omfattende samarbejde med Østeuropa, herunder de baltiske lande. Dette gælder også Danmark.

Det er Danmarks opfattelse, at samarbejdet mellem de nordiske lande og Baltikum på jord- og skovbrugsområdet fortrinsvis bør foregå bilateralt, således som det allerede sker nu.

Som supplement hertil kan der igangsættes særlige fællesnordiske projekter i forhold til de baltiske lande under Nordisk Ministerråds arbejdsprogram for Baltikum og Østeuropa, der blev vedtaget af Ministerrådet i oktober 1990.

Landbruget er nævnt som særligt prioriteret område i dette program.

Inden for rammerne af Ministerrådets arbejdsprogram etableres der således en stipendieordning for baltiske stipendiater og praktikanter ophold i Norden. Det forudsættes, at ordningen på tilfredsstillende måde også vil dække behovet for stipendiater og praktikantophold inden for landbruget.

Som konsekvens af arbejdsprogrammet er der endvidere oprettet en Baltikum/Østeuropapulje til støtte af samarbejdsprojekter mellem de nordiske lande og Baltikum, herunder samarbejde på jord- og skovbrugsområdet.

Det er vigtigt, at sådanne samarbejdsprojekter har et nordisk perspektiv, og at de funderes på det arbejde, som allerede er igangsat nationalt.

Det er endvidere af stor vigtighed, at man i Norden ved at støtte udviklingen af landbruget i de baltiske republikker ikke automatisk leder landbruget i disse lande ind i samme betydelige belastning af miljøet, som det er sket i de vestlige lande. Man må derimod allerede nu forsøge at vejlede i en for miljøet mere skånsom landbrugsdrift.

Det bør derfor være en forudsætning for støtte til projekter på landbrugsområdet, at miljøaspekterne prioriteres højt, således at det kan lade sig gøre at formidle en mere bæredygtig udvikling for landbruget i disse lande.

København, den 13. december 1990

P. m. v.

e. b.

Marianne Mochau Jensen

Landbrugsraadet:

De baltiske landes behov for samarbejde inden for landbrug

Landbrugsraadet har i flere sammenhænge haft kontakt med de baltiske lande. Herved har vi fået nogle oplysninger om disse landes behov på det landbrugsmæssige område.

De danske Landboforeninger har fra starten af 1990 haft løbende kontakt med landbrugsorganisationer i Letland, jf. under "aktiviteter".

Den estiske premierminister besøgte i august bl. a. Landbrugsministeriet og Landbrugsraadet og har henvendt sig til Landbrugsministeriet med ønsker om samarbejde inden for tre områder:

- joint ventures inden for lokal-fremstilling af mindre landbrugsmaskiner og -udstyr til de nye private estiske landbrug
- etablering af demonstrationsgårde i Estland (svinebedrifter og kvægbrug)
- træning og uddannelse inden for landbrug (rådgivning og landbrugsuddannelse) samt forarbejdningsindustri.

Estlands Landboforening har henvendt sig med ønske om samarbejde inden for:

- forelæsninger
- praktikophold for estiske unge landmænd på danske landbrug
- organisering af studie og feriebesøg i Danmark og i Estland
- indsamling af brugte landbrugsmaskiner m. v. til nystartede brug i Estland

– skabelse af joint ventures inden for produktion af landbrugsprodukter og landbrugsudstyr.

Danske aktiviteter i Baltikum

Vi kan oplyse følgende om vores kendskab til det danske landbrugs samarbejde med de baltiske lande:

Landboforeningerne samarbejder med Letlands Landbrugsakademi, Letlands Landbrugsministerium og de nyetablerede Lettiske Landboforeninger (foreninger for private landbrugere). Samarbejdet finder sted inden for områderne: Rådgivning, uddannelse, udveksling af unge landmænd/landbrugsstuderende, konsulentbistand vedr. landbrugslovgivning. Der er samarbejde på det overordnede plan, hvor De danske Landboforeninger, Landbrugets Rådgivningscenter i Skejby ved Århus og Foreningen for Danske Landbrugsskoler er involveret, og på lokalt plan, hvor lokale landboforeninger i Letland og Danmark samarbejder.

Det interministerielle østlandeudvalg har i september 1990 bevilget penge fra Østlandepuljen til Landbrugets Rådgivningscenter og De danske Landboforeninger til 3 mindre projekter inden for rådgivning, landbrugs-skolekursus og studiebesøg fra Letland.

Den Nordiske Projekt-eksport Fond (NOPEF) bevilgede i september 1990 320 000 kr. til Danagro Adviser og De danske Landboforeninger til indledende projektering af Nordic-Baltic Agro-Forestry Center i tilknytning til Letlands Landbrugsakademi ved Jelgava. Det skal indeholde et forsøgs- og demonstrationslandbrug, uddannelses- og udstillingsfaciliteter samt en rådgivningsdel.

Flere danske virksomheder inden for agro-industri er aktive i de baltiske lande. Bl. a. inden for slagteriudstyr til demonstrationsbrug, træning og uddannelse i mejerisektoren.

På baggrund af ovennævnte kendskab til de baltiske landes behov for samarbejde inden for landbrug samt de aktiviteter, der allerede er i gang fra dansk landbrugs side, ser Landbrugsraadet derfor positivt på det fremsendte forslag.

Landbrugsraadet vil gerne høre, hvilke tiltag Nordisk Råd agter at gøre i denne sag og på det landbrugsmæssige område i Baltikum generelt.

København, den 14. december 1990

Jeanette Thomsen

Finland

Jord- och skogsbruksministeriet:¹

Efter att Sovjetunionens jordbruk- och livsmedelsproduktion har hamnat i klart allvarliga svårigheter har jord- och skogsbruksministeriet kartlagt situationen speciellt i Finlands närområden. På initiativ av jord- och skogsbruksministeriet har redan med Karelska autonoma sovjetrepubliken och Leningrads områdeskommitté tillsatts samarbetsgrupper för att utveckla jordbruket och livsmedelsförsörjningen. Motsvarande samarbete förbereds med Estland.

Syftet med samarbetet är att klarlägga den akuta livsmedelssituationen och att koncentrera sig på det vetenskapligt-tekniska samarbetet och produktionssamarbetet i syfte att utveckla livsmedelsförsörjningen i Finlands närområden i Sovjet. Samarbetet innebär bl.a. hjälp till etablering av privata familjeodlingar. För att finansiera verksamheten har regeringen yrkat anslag i 1991 års budget. Regeringen har också tillsatt en bred arbetsgrupp för planering och koordinering av Finlands eventuella andra insatser för utveckling av Sovjets ekonomi.

Eftersom Finlands resurser är begränsade, koncentreras livsmedelssamarbetet till att gälla närmast Finlands närområden. Det är uppenbart att arbetsfördelningen mellan de nordiska länderna är ändamålsenlig, då Nordiska ministerrådet kunde ha en koordinerande uppgift.

Helsingfors den 15 december 1990

Reino Uronen

Kanslichef

Seppo Hassinen

Specialforskare

Ålands landskapsstyrelse:

Delegationen för Ålands lantmannagillen utförde tillsammans med Ålands producentförbund våren 1990 en framgångsrik maskininsamling där åländska jordbrukare skänkte begagnade maskiner till Ösel. Maskininsamlingen visade att behovet av maskiner och rådgivning inom jordbrukssektorn är stort.

Landskapsstyrelsen stöder med anledning av detta medlemsförslaget,

¹ Yttrandet översatt från finska

men anser det viktigt att en samordning sker så att man undviker dubbelarbete och får ut snabba resultat med rimliga kostnader.

Mariehamn den 13 december 1990

Sune Eriksson
Lantråd

Henry Lindström
Landskapsagronom

Lantbruksproducenternas centralförbund (MTK):

Lantbruksproducenternas centralförbund instämmer med medlemsförslag beträffande omfattande samarbetsprogram och föreslår att det förverkligas i samråd med nordiska lantbruksproducenternas och andra lantbruksorganisationer.

Helsingfors den 18 december 1990

Markku Nevala

Esa Härmälä

Svenska lantbruksproducenternas centralförbund (SLC):

SLC har tagit del av Er skrivelse om en effektivisering av jordbrukssamarbetet mellan Norden och Balticum. SLC:s styrelse konstaterar att behovet av samarbete är stort och stöder de förslag som bidrar till att hjälpa lantbrukarna såväl i Baltikum som i övriga delar av Sovjetunionen. SLC stöder därmed också Ert förslag till samarbetsprogram på jordbruksområdet med de baltiska länderna. SLC har dock ansett sin viktigaste uppgift vara att stöda det samarbete som statsmakten i Finland bedriver inom jordbrukssektorn med vårt östra grannland. Samarbetet gäller bl. a. tekniskt samarbete och livsmedelshjälp.

Helsingfors den 17 december 1990

Svenska lantbruksproducenternas centralförbund

Ola Rosendahl

Tage Ginström

Lantbrukscentralernas förbund, (Maatalouskeskusten liitto):¹

Förslaget daterat den 25 oktober 1990 är aktuellt och har gjorts med sakkunnighet både vad det gäller underlaget och det egentliga beslutsförslaget. Speciellt vill vi poängtera att det verkligen är bråttom med att inleda samarbete, vilket vi motiverar senare.

Vidare skall konstateras att samarbetet som startades i slutet av 1988 på initiativ av Estlands jordbruksmyndigheter har visat finländarna situationen i Estland och vilka konkreta åtgärder som omedelbart borde vidtas.

I Pro Agrieesti-projektet av Lantbrukscentralernas förbund deltar experter i jordbruk och jordbruksmaskinsindustrin. Till Estland har levererats stora mängder nya jordbruksmaskiner till arbetsbruk, undervisning och som provexemplar till planerade samarbetsprojekt.

Lantbrukscentralernas förbund och deltagande lantbrukscentraler har inte fått något anslag från offentliga medel. Situationen är densamma på lokal nivå, där jordbrukssällskapen och jordbruksproducenternas föreningar tillsammans har samlat in och levererat jordbruksmaskiner.

Strukturuomvandlingen av Estlands jordbruk är både ett psykologiskt och teknologiskt problem. Erfarenheterna kan tillämpas inom hela Baltikum, men också för att utveckla jordbruket i Östkarelen och Vitryssland om man så vill.

Folkförsörjningen har hela tiden försämrats i Estland. Det råder stor brist på produktionsmedel och maskiner. Bärgning av skörd lyckas tillfredsställande med tanke på omständigheterna. Försörjningssituationen försämrats av att livsmedel flyttas över gränsen, eftersom priserna där är betydligt högre. Produktionsmedel, byggnadsmaterial och reservdelar får man genom byteshandel. Ofta är det det enda alternativet.

Strukturuomvandlingen av jordbruket har inletts med politiska beslut. Beslutsfattarna har inte varit förberedda på att "de nya jordbrukarna" skulle få ens de mest nödvändiga maskinerna och redskapen för att klara det praktiska arbetet.

Politiska beslutsfattare vill inte tala så mycket om denna brist. Från Finland har skänkts över 2000 olika maskiner, som myndigheterna inte officiellt tackat för. Egen maskinproduktion i Estland och i allmänhet i Baltikum finns knappast. Maskiner för storbruk är också svåra att få tag på och de passar inte till småbruk. Politiska beslutsfattare har skjutit ansvaret för att skaffa maskiner och produktionsmedel till tjänstemän inom jordbruksförvaltningen. Eftersom valuta fattas är svårigheterna enorma; det är omöjligt att få modern teknologi utanför Sovjetunionen.

Syftet med samarbetet med de baltiska länderna är att åstadkomma egen produktion av jordbruksmaskiner.

¹ *Yttrandet översatt från finska.*

I Finland vill många fortfarande skänka överblivna maskiner till privatbrukarna. Utöver åkerbruksmaskiner är det stor brist på maskiner och utrustning för boskapsskötsel. Maskiner och utrustning har huvudsakligen mottagits av Eestimaan Talonpitäjien Keskusliitto (Centralförbundet för jordbrukare i Estland). Varken förbundet eller myndigheterna har kunnat finansiera insamlings- eller fraktkostnader i Finland.

I dag finns 2 500–3 000 privata jordbruk med en riktareal på ca 30 åkerhektar, vilka är avsedda att brukas som heltidssyssla. Därutöver finns ett obestämt antal bostads- och odlingslägenheter som brukas som bisyssla närmast för familjens eget bruk.

Rådgivning om familjebruk har man inga erfarenheter av. Det råder total brist på "konsulenter". Konsulentutbildningen har inletts i samarbete med Högskola för ledarskap, Lantbrukscentralernas förbund och lantbruksskolor. Det finns inte folk som skulle kunna fungera som lärare för modernt verksamma konsulenter. Attityderna borde ändras.

Människor som startar familjebruk är inte vana vid personligt ansvar eller ekonomisk planering. Brist på allting gör det svårt för brukarna att hålla sams och samarbete är svårt att uppnå. Rådgivning och stöd finns sällan att tillgå.

I samband med Pro Agricesti-projektet har man kartlagt de problem, som finns i rådgivningen och teknologin. Samtidigt har man konstaterat att planering av ekonomibyggnader är bristfällig och de tekniska tankegångarna ålderdomliga.

Finsk teknologi har kunnat prövas och demonstreras i praktiken i estniska förhållanden.

Några samföretag inom maskinbyggnad har startats, men något ekonomiskt resultat kan inte väntas den närmaste tiden. I Estlands lantbruksreform har man politisk katastrof att vänta.

Politiska beslutsfattare har visserligen varit positiva till att grunda privata jordbruk, men man har gjort väldigt litet för att få dem igång och upprusta dem. De estniska lantbruksexperterna förespår att 1/3 måste läggas ner, 1/3 balanserar allt efter tillgång på produktions- och arbetsredskap och bara 1/3 är tillräckligt sega för att fortsätta. Att få marken till sin besittning löser inga problem, det är då svårigheterna börjar.

Esterna har ännu vilja och nostalgisk entusiasm för att starta privata jordbruk om de praktiska förutsättningarna skapas.

Det är mycket lätt att hålla med den prognos som estländska experter gjort. Myndigheterna har hittills haft gott om problem, och kontakterna med de sovjetiska myndigheterna har varit svåra. På jordbruksministeriet har man ändrat organisationen flera gånger. Jordbrukarnas centralförbund i Estland grundades först i början av 1989 och är alltså inte speciellt gammalt. Medlemmarna i lantbruksproducenternas förbund är sovchoser och kolchoser, vilkas intresseorganisation det är. Organisationen är inte speciellt angelägen om att öka privat jordbruk.

I Estland har strukturomvandlingen av lantbruket inletts som följd av samhälleliga och ekonomiska förändringar. Med skäligt utländskt bistånd kunde inledningskedet hjälpas väsentligt. Estland, Lettland och Litauen är ganska lika sinsemellan och om den gynsamma utvecklingen fortsätter utgör de också ett potentiellt mål för finsk lantbruksmaskinsindustri och byggnadsproduktion.

För Nordiska rådet är förebyggande av miljöförstöring och förorening av havsområden ett viktigt mål. Föroreningar från stora husdjursenheter och hittillsvarande jordbrukstekniska metoder har belastat vattendragen och grundvattenområden. Småskaligt lantbruk och personligt ansvar för marken och naturen skulle förhindra en slutgiltig ekokatastrof.

Avtalet mellan jordbruksministeriet i republiken Estland och Lantbrukarcentralernas förbund har förnyats 27.11.1990. Föregående avtal om lantbrukssamarbete ingicks 9.3.1989.

Helsingfors den 12 december 1990

Antti Viirimäki

Pellervosällskapet r.f:

Pellervosällskapet anser det viktigt att aktivera samarbetet inom jordbrukssektorn mellan Norden och Baltikum. En grundläggande förutsättning för de baltiska folkens utveckling mot självständighet är att livsmedelsökonomi och livsmedelsförsörjningen fungerar.

Det är inte lätt att finna en utgångspunkt för Nordens och Baltikums jordbrukssamarbete och det finns inga snabba lösningar på problemen. Utgångspunkten för samarbetet borde vara att stöda och uppmuntra jordbrukarnas egen aktivitet.

Finland har lång erfarenhet av familj jordbruk och den därtill anslutna andelsrörelsen, vilka båda har givit bevis för sin effektivitet. Denna modell kunde utgöra en utmärkt utgångspunkt för utvecklandet av Baltikums lantbruk och livsmedelsökonomi och man kunde från finsk sida överföra erfarenheterna på detta område.

Det vore av största vikt att organisera lantbrukarnas utbildning och rådgivning. Genom att anskaffa grundförnödenheterna för jordbruket kunde man hjälpa till att förbättra gårdarnas verksamhetsförutsättningar.

En andelsrörelse som baserar sig på frivillig självhjälp är ett gott alternativ vid utvecklandet av jordbruksprodukternas fortsatta förädling. Jordbrukarnas samarbete enligt nordisk modell inom lantbruksandelslag ger privatföretagarna inom lantbruket även ett bredare stöd under starten.

Inom Pellervosällskapet och dess medlemsorganisationer följer man med intresse de baltiska ländernas utveckling inom lantbruket och livs-

medelsekonomin och är redo att stödjande medverka i ett rationellt utvecklingsarbete i Baltikum.

Helsingfors den 17 december 1990

Samuli Skurnik
Verkställande direktör

Island

Landbruksministeriet (Landbúnaðarráðuneytið):¹

I den förbindelse skal det oplyses, at landbrugsskolerne i Hólar og Hvanneyri har meddelt landbruksministeriet, at de er i stand til at modtage landmænd og landbrugselever fra disse lande på kurser, teoretiske og praktiske, inden for forskellige landbrugsområder.

Ministeriet er positivt indstillet over for Nordisk Råds vedtagelse af øget samarbejde på landbrugsområdet for at skabe større fagligt kundskab i Baltikum.

Reykjavík, den 14. december 1990

P. m. v.
Sveinbjörn Dagfinnsson

Islands landboforening (Búnaðarfélag Íslands):¹

De islandske landbrugsorganisationer, dvs. Islands landboforening og Landmændenes faglige Organisation, er blevet orienteret om nogle af de synspunkter, som findes om disse spørgsmål blandt landbrugsorganisationerne i de andre nordiske lande, samt i samarbejde med dem indenfor NBC (Nordens Bondeorganisationers Centralråd) og ved deltagelse i Forbundet Nordisk Vuxenupplysning (FNV).

Det sidstnævnte er et frit forbund af faglige nordiske organisationer, som arbejder med voksenundervisning, særlig blandt landmænd. De har allerede vurderet disse spørgsmål med det for øje at undersøge, på hvilken måde hjælp fra de nordiske lande kunne være gavnlige. Dette blev drøftet

¹ Yttrandet översatt från isländska.

på et møde (F.N.V.), som holdtes i Helsingfors 26. – 28. oktober i år. Der deltog repræsentanter fra Estland og Letland, som beskrev problemerne i deres hjemlande. Det blev lagt mest vægt på nødvendigheden af en genopbygning af landbruget i disse lande.

Det fremgik blandt andet, at enhver faglig assistance på landbrugsområdet ville være meget gavnlig. Det kunne være i form af vejledning og undervisning mellem landene eller med længere eller kortere kursusophold og studierejser for folk fra vedkommende lande, afholdt i de lande, som ville yde hjælp. Det fremkom, at hjælp til opbygning af foreningsvirksomhed inden for landbrug, inklusive salgsforeninger og enhver form for andelsforeninger, var en af de ting, der ville være langt bedst for vækst og fremgang i landbruget — idet familiedrift må opbygges på ruinerne af kollektivdriften.

Det står klart, at sprogproblemet er stort, idet disse landes sprog i oprindelse ligger meget langt fra f.eks. engelsk og nordiske sprog bortset fra finsk. Der må tages sigte på dette.

Islands landboforening opfordrer til, at forslaget vedtages, og anser det som en selvfølge, at Island bør bidrage hertil.

Faglig hjælp fra islandske enkeltpersoner, institutioner og organisationer synes helst at komme på tale på følgende måde:

- 1) Kursusophold for unge fra disse lande på islandske landbrugsskoler. Landbrugsministeriet menes allerede at have fremsat forslag herom i samråd med landbrugsskolerne.
- 2) Studieophold for unge og/eller aktive landmænd på islandske gårde, f.eks. gårde med fårehold.
- 3) Rådgivende arbejde fra islandske specialister (konsulenter) i vedkommende lande. Her må især peges på konsulenter inden for kvæg- og fåreavl.
- 4) Rådgivende arbejde på det sociale område, bl. a. om grundlæggelse og drift af andelsforeninger inden for landbrug og andre landbrugssammenslutninger.

Her er ikke nævnt eller taget stilling til omkostningerne ved en sådan bistand eller finansieringen heraf.

Reykjavík, den 12. december 1990

Jónas Jónsson

Norge

Norges bondelag:

Norsk landbruk har til nå engasjert som mot Øst-Europa først og fremst i forhold til Polen. Selskapet for Norges Vel har stått som koordinator de siste to årene på prosjekter som retter seg mot produksjon av kvalitetsmelk og utvekslingsopplegg med tre måneders opphold og kurs for polske praktikanter. Sogn- og Fjordane bondelag har i flere år vært engasjert i praktikanutvekslinga. En utvidelse av dette engasjement kan være aktuelt ved at andre fylker/regioner tar imot praktikanter fra ett eller flere av de baltiske landa. Både Norges bondelag og andre organisasjoner er igang med å vurdere slike muligheter.

Mhp. praktikanutveksling kan et samarbeid i Norden gi:

- bedre kontakt med jordbruksorganisasjonene som er helt nødvendig for å plukke ut aktuelle praktikanter
- en arbeidsdeling i mellom landene slik at utvekslinga kan organiseres enkelt
- muligheter for samarbeid om utvekslingsformaliteter i de baltiske landa.

Enkelte av samvirkeorganisasjonene, bl. a. Landbrukets bygge- og rasjonaliseringskontor, har hatt kontakter i Estland med sikte på konkrete byggeprosjekter. Disse er foreløpig under vurdering.

Norges bondelag er enig med forslagstillernes vurdering av at et omfattende og vedvarende samarbeid med de baltiske statene ikke kan basere seg på dugnadsånd i organisasjonene. Norges bondelag vil være åpen for å delta i en koordinering av ulike norske landbruksorganisasjoners innsats, dersom Nordisk råd kan initiere en sikker finansiering av prosjektene.

Norges bondelag stiller seg med dette utgangspunktet positive til et nordisk samarbeidsprogram og tror et slikt samarbeide vil kunne gi en samlet bedre og mer effektiv hjelp til de baltiske stater på jordbruksområdet. En vil gjerne ta del i en videre diskusjon av de praktiske elementer og omfanget i et slikt samarbeid.

Oslo, 27. desember 1990

Dagfinn Sundbo

Leif Riis Strøm

Norsk bonde- og småbrukerlag (NBS):

I forbindelse med representantskapsmøtet i Norsk Bonde- og Småbrukerlag i vår, ble det nedsatt en gruppe til å arbeide med spørsmål som angår vår organisasjon og dens muligheter til å bidra positivt til utviklingen i Øst-Europa.

Norsk Bonde- og Småbrukerlag organiserer idag ca 15 000 aktive landbrukere, og representerer alle produksjoner og bruksstørrelser. Tradisjonelt har NBS vært særlig opptatt av å trygge spesielt de mindre brukene, og beskytte disses eksistens. Dette er fortsatt en sentral del av organisasjonens ideologi, selvom det i de senere årene har utviklet seg en annen og viktigere problemstilling: Nemlig hvordan landbruket skal drives.

I denne diskusjonen har NBS engasjert seg sterkt til fordel for et mer økologisk jordbruk, og et produksjonsmønster som tar hensyn til bevaring av bosetting i distriktene og utnyttelse av ressursene på hvert enkelt bruk. NBS har hele tiden motarbeidet en utvikling i retning av "fabrikk-jordbruk" og den tiltagende forventning om at jordbruket skal fungere mer på "markedsmessige premisser".

Medlemsforslag A 944/e

Det forslag som ble stilt i Nordisk Råd, og som er blitt tilsendt oss til uttale, mener vi er meget interessant. Det samsvarer helt med vår oppfatning av problemstillingen når nødvendigheten av å satse på "familiejordbruk" fremheves, likeledes deler vi den oppfatning at det er meget de nordiske land *kan* bidra med i denne sammenhengen.

Når det gjelder helt konkrete tiltak som Norsk Bonde- og småbrukerlag kunne bidra med, vil vi da kort nevne ting som:

- praktikantplasser for Baltisk ungdom på norske gårdsbruk
- åpning av norske landbruksskoler for elever fra Baltikum (kanskje stipendordninger e.l.)

Dette for å imøtekomme behovet for kunnskaper og teknisk oppdatering.

Videre vil Norsk Bonde- og Småbrukerlag kunne:

- hjelpe til i utformningen av organisasjonsopplegg for fremtidige selveiende bønder (samvirketiltak e. t. c.)
- stille vårt erfaringspotensiale fra jordbrukspolitisk arbeide til disposisjon
- forskjellige andre "konsulentoppdrag" etter behov.

Noe mer er det vanskelig å komme inn på det nuværende tidspunkt, og et praktisk engasjement i nevnte problemstillinger fra vår side blir jo også et økonomisk spørsmål, som igjen vil avhenge av omfanget på de oppgaver man ønsker å løse.

Det er imidlertid ingen tvil om at NBS er villige til å være med å gjøre en jobb her, og vi håper at Nordisk Råd bestemmer seg for å ta på seg de oppgaver som forslaget antyder.

Bø, 13. desember 1990

Norsk bonde- og småbrukerlag

Dag Blakkisrud

Sverige

Lantbrukarnas riksförbund (LRF):

Ett förslag har väckts om nordiskt samarbete genom Nordiska rådet vad gäller att utveckla familjejordbruket i Baltikum.

Lantbrukarnas riksförbund bedriver sedan två år ett omfattande samarbete med alla de baltiska republikerna. Samarbetspartners är de nybildade bondeorganisationerna ETKL Estland, LZF Lettland, Lithuanian Farmers Union samt respektive jordbruksministerium.

Samarbetet sker i en mängd olika former såväl lokalt som på nationell nivå i form av exempelvis vänortsutbyte, maskininsamlingar, praktikantverksamhet, skolutbyte, utbildning samt diskussioner om affärsutbyte/joint venture. Samarbetet har blivit omfattande och bl. a. kan nämnas att svenska bönder fram till idag har skänkt ca 4000 lantbruksmaskiner/redskap till Estland, ca 1500 till Lettland och ca 1500 till Litauen. Mer är på väg.

Antalet vänorter är idag minst 20 i Estland, 26 i Lettland och 44 i Litauen.

Under 1990 har ca 90 baltiska praktikanter varav 60 från Estland arbetat på svenska gårdar. LRF kommer i början av 1991 att starta upp omfattande utbildningsprogram i alla de baltiska republikerna. Innehållet syftar till att stödja utvecklingen av de nystartande privata böndernas fackliga och producentkooperativa organisationer. Programmen finansieras av Sida och Bits. Svenska institutet bidrar även med stöd för expertutbyte inom jordbrukets område.

Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien i Stockholm har ett omfattande program avseende utbildning av lärare, rådgivare, privata lantbrukare på lantbruksskolan Turi i Estland. Detta finansieras av Bits. LRF samarbetar här genom att tillsammans med ETKL organisera 6 demonstrationsgårdar knutna till Turi men spridda runt om i Estland.

Med detta som bakgrund vill LRF framföra följande synpunkter på nordiskt samarbete i de baltiska staterna.

LRF har idag så omfattande kontakter i alla de baltiska staterna att vi

inte ser någon "ansvarsfördelning" av republikerna som varken möjlig eller lämplig.

Däremot vore det en stor fördel om de baltiska republikerna själva tog initiativ till någon form av samarbetsgrupper för de nordiska projekt som är på gång. Framför allt skulle det vara en fördel vid större investeringar typ utveckling av utbildningscentra etc.

Representanter i sådana grupper skulle lämpligen från den baltiska republikens sida vara ordförande i bondeorganisationen samt representant för jordbruksministeriet. De nordiska länderna skulle representeras av respektive bondeorganisation, lantbruksuniversitet/skogs- och lantbruksakademi samt jordbruksdepartement.

Koordinator och sammankallande bör i möjligaste mån vara respektive baltisk bondeorganisation.

Stockholm den 7 december 1990

LRF Näringspolitiska sektorn

Jan de Woul

Sektorchef

Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling, Antroposofiska sällskapet i Sverige:

Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling är en s. k. professionell organisation, med särskild inriktning på jordbruksutveckling. Arbetsgruppen är sedan 1989 verksam i Estland med att bygga upp ett program för omläggning av kollektivjordbruk till biologisk dynamisk odling. Som organisation är Arbetsgruppen anknuten till Antroposofiska sällskapet.

I medlemsförslaget konstateras den kritiska situation, som jordbruket i de baltiska staterna befinner sig i och framhålls att jordbruket är ett verksamhetsområde, där förhållandevis brett verkande resultat kan uppnås med redan begränsade insatser. Det lämnas också en rad exempel på initiativ inom detta område, som redan utvecklats och lämnat resultat i denna riktning.

De erfarenheter vi under vårt praktiska utvecklingsarbete i Estland kunnat göra bekräftar i allt väsentligt dessa iakttagelser. Jordbruket är ett verksamhetsområde – som få – där ett brett folkligt samarbete kan initieras kring de oerhörda uppgifter som nygestaltningen av jordbruket i öststaterna utgör – snart sagt varje bonde (under etablering) i Baltikum skulle behöva kontakt med en nordisk kollega – för att få råd, hjälp med maskiner, moraliskt stöd. Vi uppfattar det därför som i hög grad positivt om Nordiska rådet skulle engagera sig på detta område med syfte att stimulera till ett breddat samarbete.

Omstruktureringen av jordbruket måste på många sätt börja inom de stora kollektivjordbruken, som ännu svarar för den helt dominerande andelen av jordbruksproduktionen. Dessa företag står inför mycket besvärliga och påfrestande omställningsprocesser i samband med att växande arealer skall avvecklas till familj jordbruk under bildande och härvid de ofta bästa medarbetarna lämnar sina befattningar. Utbildningsuppgiften i samband med denna omstrukturering är enorm – kollektivjordbruken är byråkratiskt organiserade och alla medarbetare är specialister medan familj jordbrukaren måste vara generalist och kunna omfatta allt som skall ske på en gård. Vi har funnit att en framgångsrik utveckling förutsätter att breda utbildningsinsatser görs redan inom kollektivjordbrukens ram, för att där börja utbilda de lantbrukare, som vill ta över egna gårdar och för att underlätta avvecklingsprocessen av dessa storföretag. Denna utbildning måste då vara helt praktisk och verklighetsanknuten och kan ske i anslutning till att delar av kollektivjordbruken läggs om till biologiskt självförsörjande driftsformer – detta att arbeta utan några former av kemiska insatsmedel kräver en biologisk helhetssyn av odlaren, som också möjliggör en utbildning av dennes egenskaper som generalist och företagare, något som annars är svårt att få till i den kaotiska strukturekonomiska situation som råder. Vi bilägger en beskrivning av vårt eget projektarbete i Estland (*se Bihang*), som närmare illustrerar dessa tankar och kanske också kan ge uppslag till hur det föreslagna jordbrukssamarbetet skulle kunna praktiseras.

Vi delar förslagsställarnas iakttagelse att Estland och Finland har goda samarbetsförutsättningar. Samtidigt har vi själva – som svensk organisation – lyckats mycket bra att etablera ett brett samarbete på olika nivåer i Estland och vi tror därför att den föreslagna länderindelningen skall tillämpas med försiktighet och med stor lyhörighet för var mänskligt fruktbara kontakter kan etableras.

Göteborg den 11 december 1990

Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling

Håkan Blomberg

Ordförande

BIHANG

Biologisk dynamisk odling i Estland och Sovjetunionen

Beskrivning av ett utvecklingsprogram i Estland och Sovjetunionen för omläggning av kollektivjordbruk till biologisk dynamiska driftsformer och utveckling av associativa marknadsformer i anslutning härtill.

En sammanfattning

Jordbruket i Sovjet och till del även i Estland står idag på randen till en ekologisk och ekonomisk kollaps, som sammanhänger med den systematiska misshushållning och kompetensavveckling, som kollektiviseringen och planhushållningen medfört. Skall en positiv utveckling kunna komma till stånd inom jordbruket måste en slags *pedagogisk process* påbörjas, som kan utveckla en kompetens och arbetsmotivation på alla problemlivnivåer – hos den enskilde individen, hos jordbruksföretaget, i marknaden. Det är emellertid svårt att se hur en sådan process skulle kunna utvecklas ens i begränsad skala i det kaos, som idag råder på alla dessa problemlivnivåer.

I föreliggande promemoria beskrivs möjligheten att i en sådan förändringsprocess utgå från de *ekologiska lagmässigheter*, som ligger till grund för allt jordbruk och som därför kan vara en verksam korrektionsfaktor. Detta kan ske genom den *biologisk dynamiska metoden*, som stegvis och till en början i begränsad skala kan introduceras på kollektivjordbruken och på sätt som efter hand kan bli en skapande inlärningsprocess på alla problemlivnivåer.

Projektet har som arbetsmål att etablera några *modelljordbruk* under en period av 6–7 år och att utveckla en *modellrådgivning*, en organisation, som kan sprida erfarenheterna. Vidare att bygga upp en '*modell-association*', en samverkansform mellan producenter, handel och konsumenter på detta varuområde. Projektuppläggningsen inrymmer att vissa frågor bearbetas i form av forskning samt att en förberedande studie görs av möjligheterna att utveckla en motsvarande process inne i egentliga Sovjetunionen som ett nästa steg.

Arbetet med dessa frågor har redan pågått i ett års tid varvid projektet etablerats och i flera hänseenden redan påbörjats i Estland. Sålunda har flera konkreta omlägningsprojekt påbörjats, bl. a. är denna säsong 60 ha under omläggning på en sovchos. En omfattande kursverksamhet har ägt rum, både i Estland och Sverige, som omfattat ett 80-tal ester. Projekten har bearbetats och förankrats i berörda företag och organisationer, bl. a. i Biodynamiska föreningen och även i Estlands högsta sovjet, företrätt av Arnold Rüütel och Andrus Ristkok.

Ansvarig organisation är Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling, en s. k. professionell organisation, som arbetar med breda utvecklingsprogram inom detta område. Arbetsgruppen arbetar utifrån biodynamiska och antroposofiska koncept. Den är anknuten till Antroposofiska sällskapet.

Sovjets jordbruk som problem

"En av de få saker om vilka det tycks råda ett brett samförstånd i ledningsgruppen omkring Gorbatsjov ... är att jordbruket utgör ett svart hål i den sovjetiska ekonomin. Det fungerar som ett sug på resurser och utgör ett enormt hinder för ekonomiska framsteg." Orden är Stefan Hedlunds i en uppsats om "Perestrojka i Sovjets jordbruk" från 1988. Bakom dem ligger en närmast katastrofal situation för läget i jordbruket – 3/4 av allt vete för konsumtion beräknas importeras, mellan 20% och 30% av de samlade investeringarna går till jordbrukssektorn, under vissa perioder är upp till 40% av all tillgänglig arbetskraft sysselsatt i jordbruket, t. ex. med skördearbete. Trots detta sjunker livsmedelsproduktionen och Sovjet kommer allt närmare en sådan akut livsmedelsbrist, som medför hunger- eller svälttillstånd för växande grupper.

Samtidigt sker på grund av jordbruksmetoderna ett tilltagande sönderfall av den yttre miljön, som är svår att förstå eller känslomässigt acceptera omfattningen av och som uppenbarligen i snabbt tempo håller på att undergräva de yttre förutsättningarna för att framgent alls kunna bedriva jordbruk inom stora delar av Sovjet. I t. ex. centrala Asien försaltas stora områden och blir obrukbara för jordbruk — man räknar med att årligen 75 miljoner ton salt sprids vindburet från Aralsjöns uttorkade havsbotten över omfattande arealer jordbruksmark — ytterst till följd av de jordbruksmetoder och kemiska insatsmedel som introducerats för att öka bomullsskördarna och som fått ersätta det ekologiskt balanserade växelbruk mellan leguminoser och bomull som var förhärskande till tiden efter kriget. I Ukraina, det bördiga svartjordsområdet, som en gång kallades Europas kornbod, beräknar man att 25—40% av dessa jordar förstörts eller försvunnit, också till följd av industriella, kemikaliebaserade jordbruksmetoder och denna kapitalförstöring rullar obrutet vidare. Uppräkningen skulle kunna göras lång, vi hänvisar till en bilagd artikel, som översiktligt beskriver problemen¹.

Denna under lång tid uppkomna situation skapar en djup oro hos alla berörda i Sovjetunionen. Inte minst det faktum är oroande att det hittills inte hjälpt att man gjort sig medveten om problemen och utvecklat starka ansträngningar att få till förändringar i en positiv riktning. Uppenbarligen saknas i allt väsentligt konstruktiva idéer om hur problemen kan angripas.

Problemens bakgrund

I början av seklet livnärde sig mer än 95% av befolkningen på jordbruk i det som idag är Sovjet. Den dominerande boformen på landet var länge den s. k. miren, en slags bygemenskap, i vilken landsbygdsbefolkningen tillämpade ganska långtgående sociala sammanlevnadsformer med t. ex. regelbundna jordbyten mellan bönderna. Mellan 1927 och 1938 genomfördes av bolchevikerna en omfattande kollektivisering av jordbruken, som i periodens slut kom att omfatta närmare 100% av hela lantbruket. Processen stod i djupaste kontrast till de hävdvunna livsformerna på den ryska landsbygden och till den kultur och själstämning som där rådde. Den var också utomordentligt brutal och beräknas ha kostat mer än 15 miljoner människor livet.

Syftet med kollektiviseringen var att framskapa en fullständig politisk kontroll över jordbruket — ej att påverka eller förbättra produktionen. Detta uppsåt har på visst sätt 'lyckats' med ett produktionsfientligt jordbruk som följd. Alla initiativ av betydelse i jordbruket togs bort från människorna där och förlades till olika former av planhushållningsorgan. Människorna fjärmades systematiskt från ett omedelbart ansvar för sina arbetsuppgifter och hur dessa skulle bidra till den samlade produktionen. Detta medförde en omfattande 'desorganisation' och ledde efter hand till en orimlig misshushållning. Med kollektiviseringen på 30-talet öppnades m. a. o. slussarna för den utveckling, som ovan antytts och som inneburit en gradvis nedbrytning av livsmedelsförsörjningen och av miljön till gränsen av dess kollaps i nästan hela Sovjetväldet.

¹ Här ej tryckt.

Perestrojkan i jordbruket

Idag finns en allmän insikt om detta, på alla nivåer, och att en förändring måste börja i själva arbetsorganisationen, i de enskilda människornas motivation och vilja att förändra sig själva och sitt sätt att arbeta respektive samarbeta. P. g. a. jordbrukets avgörande betydelse för ekonomin är man överlag överens om att här måste ett genombrott ske om perestrojkan skall kunna utvecklas i några branscher alls.

Frågan är bara hur detta skall ske. En avgörande punkt, som numera ställs i fokus i den sovjetiska debatten om perestrojkan på detta område är jordbrukets och ekonomins (t. ex. prissystemets) närmast totala oförmåga att motivera medarbetarna på ett produktivetsbefrämjande sätt. Kan inte människorna förmås att arbeta och ta ansvar på ett sakenligt sätt, kan heller ingen positiv utveckling förväntas.

Kollektivt eller privat jordbruk?

I den politiska debatten har frågan om utvecklingen av det privata jordbruket, som en motpol till och ersättning av kollektivjordbruket, därför setts som en utväg för jordbruket ur dess förlamning. Nyligen har också ett beslut tagits av högsta sovjet att upplåta jord i större omfattning till enskilda bönder (tidigare var endast jordlotter på upp till 0,5 ha tillåtna för privatbruk).

Som Stefan Hedlund visar i sin avhandling "Privat agriculture in the Soviet Union" utgör emellertid det privata jordbruket, som ett alternativ, ingalunda någon självklar lösning på de egentliga problemen. Det är ett jordbruk, som hittills legat på en låg nivå vad gäller metoder och produktivitet; det lever i hög grad av sin närhet till kollektivjordbruken från vilka det på ett ibland oegentligt sätt kan hämta resurser av olika slag; det har i sig en begränsad potential att bryta den planekonomiska förlamning, som präglar jordbruket i sin helhet, osv.

Den kanske viktigaste begränsningen i denna ansats ligger dock i svårigheten att få till stånd en tillräckligt bred utveckling av familj jordbruk, för att dessa ska få någon betydelse. Den helt dominerande arealen ligger hos kollektivjordbruken, vars ledningar — oavsett om de är för eller emot en privatisering — påpekar att det finns en mycket begränsad grupp människor som har kompetens och resurser att starta och driva privata jordbruk. De allra flesta som är verksamma inom kollektivjordbruken idag är specialister av olika slag och måste därför undergå en omskolning för att klara uppgiften att som 'generalister' driva ett jordbruk — om viljan alls finns eller kan utvecklas. Och för att ge en omskolning av detta slag saknas i hög grad kompetens och resurser.

Det ekonomiska systemets inverkan på jordbruket

Inte heller ger det sönderfallande ekonomiska systemet några incitament för initiativ i denna riktning. Pengar är närmast värdelösa eftersom det genomgående saknas produkter, maskiner o. dyl. att köpa. För att kunna driva ett jordbruksföretag gäller det därför i hög grad att kunna *byta sig till* erforderliga insatsvaror eller att vara självförsörjande på strategiska komponenter — varje kollektivjordbruk har t. ex. sin egen maskinverkstad, ofta med en avancerad tillverkning av reservdelar för maskinparken. Att med hjälp av marknaden utveckla resurser av detta slag för en familj jordbrukare är därför svårt eller omöjligt.

I prissystemet finns heller ingen återkoppling till kostnaderna för en

produkt, vilket över tiden lett till att absurda förhållanden utvecklats. Så kostar t. ex. en råglimpa bara bråkdelen av dess produktionskostnad (följdriktigt har man fått lagstifta förbud för jordbruket att utfordra sina kreatur med råglimpor). Att utveckla sitt jordbruksföretag genom strategiska investeringar och lyhörd anpassning till marknadens signaler via prissystemet är därför inte möjligt. Alla yttre förutsättningar för detta saknas och skall en positiv utveckling av jordbruket alls kunna komma igång måste därför i grunden *annorlunda ansatser* utvecklas än dem som dominerat debatten om perestrojkans utformning på jordbruksområdet.

Behovet av en pedagogisk process

Man kan på många sätt beskriva ovan sagda som den onda cirkelns problem. Den ena begränsningen understöder den andra och det är svårt att se hur positiv utveckling alls skall kunna initieras och vidmakthållas ur det kunnande och den struktur som idag existerar.

Frågan är om det överhuvudtaget går att få till någon förändringsprocess, som inte samtidigt och i första hand är upplagd som *en pedagogisk process*. Folk i jordbruket måste beredas möjlighet att börja lära sig ett produktionsrealistiskt synsätt och på ett sådant sätt att det efter hand kan leda till *en allmän spridning* av de nya erfarenheterna. Praktiskt måste detta i stor utsträckning ske ute på jordbruken och i anslutning till den löpande driften. En process av detta slag måste kunna bidra till att

- skapa en *motivation* hos människorna inom jordbruket att alls ta tag i sina omedelbara produktionsuppgifter
- bygga upp en *personlig yrkeskompetens* för detta ändamål
- bygga upp en *organisatorisk kompetens* hos jordbruksföretagen – stora eller små – som kan klara odlingsuppgifterna på gårdsenheten m. h. t. de krav, som dessa ställer
- bygga upp en *marknadskompetens*, dvs. en förmåga för de inblandade parterna – producenterna, handeln och konsumenterna – att samarbeta på ett affärsmässigt sunt sätt och med en riktig prisbildning som en central kompetens i denna marknad.

Finns någon "fast punkt" utifrån vilket en sådan process skulle kunna initieras? Ett system eller ett kraftfält, som finns tillgängligt på alla jordbruk och som kan inverka korrigerande på åtgärder i lantbruksproduktionen, på dess organisation och på sättet på vilket man också närmar sig marknaden?

Ekologin som utgångspunkt och korrektiv i en pedagogisk process

Svaret ligger i naturunderlaget – jorden, växterna och djuren och de lagmässigheter, som gäller för dessa, dvs. förutsättningen för allt jordbruk, grunden för dess verksamhet. Eller nationalekonomiskt uttryckt, i jorden som "produktionsfaktor".

Trots alla politiska ansträngningar, som utvecklats under de senaste 72 åren att i praktiken ta död på naturen är fortfarande dennas underliggande lagmässigheter levande. De karaktäriseras av ett komplext, ekologiskt dynamiskt samspel, som är känsligt för störande ingrepp, vilket inte enbart miljösituationen i Sovjetunionen illustrerar. Samtidigt inrymmer de stora potentiella utvecklingsmöjligheter för jordbruket och för de lantbrukare, som utvecklar ett grepp om dem på sätt som skett i den biologiska dynamiska odlingen under de senaste 66 åren.

Här finns m. a. o. en kvarvarande ansatspunkt för utvecklingen av jordbruket i Sovjet.

Den biologiska dynamiska odlingsmetoden

Denna metod utvecklades på 1920-talet av Rudolf Steiner och har sedan dess varit föremål för en omfattande forskning och praktisk tillämpning. Det finns idag ca 6000 lantbruk av olika slag i världen, som tillämpar denna metod och ett 50-tal forskningsinstitutioner, där metoderna bearbetas och vidareutvecklas i olika hänseenden.

Metoden har sin utgångspunkt i de ekologiska sammanhangen. Den betraktar gården som en "lantbruksorganism", ett begrepp, som bygger på några grundläggande iakttagelser

- varje lantbruk kan drivas *biologiskt självförsörjande* genom att de i vid mening levande processerna i jordbruket på rätt sätt iaktas och stimuleras.
- detta kräver en *lantbrukare*, en slags "jag-funktion" i lantbruksorganismen, som kan iaktta och följa dessa processer och som med olika åtgärder *dynamiskt kan balansera* mellan olika förlopp – kvantitativ tillväxt och kvalitativ mognad, närande och tärande processer t. ex. vad gäller kväveförsörjningen, mellan växtodling och djurhållning etc.

Omläggning av lantbruk till biodynamisk drift

Att utveckla ett biodynamiskt lantbruk är i sig en långsam process, som kan ta 6–7 år innan gården i sin helhet är omlagd. Principen är att indela gården i skiften och där sedan varje skifte läggs om enligt en separat växtföljdsplan. Det ena årets gröda, den s. k. förfrukten, skall på ett planmässigt sätt bidra både till den biologiska självförsörjningen av skiftet ifråga och det ekonomiska utfallet för gården i sin helhet. Syftet är att med minimala störningar i driftsekonomin åstadkomma en harmonisk omläggning av hela gården, som efter hand skall leda till en ekologiskt och ekonomiskt allt gynnsammare drift.

I Sovjetunionen och Estland dominerar olika former av kollektivjordbruk, ofta med 1000 anställda eller mer och med mycket stora arealer jordbruksmark. Omläggning kan här praktiskt börja i liten skala och på sätt som helt är inriktad på att *minimera risker* och intäktsbortfall. Omvänt skapar en stegvis omläggning förutsättningar för den säkrast möjliga erfarenhetsutveckling och därigenom en gradvis spridning av metoderna till allt större delar av jordbruksarealerna.

Omlägningsprojekt av detta slag inom ett kollektivjordbruk kan eller bör organiseras kring enskilda lantbrukare (där familj jordbruk eftersträvas) eller grupper av lantbrukarkandidater, som bär det ekonomiska och lantbruksmässiga ansvaret för hela processen. På så vis kan *stegvis* den byråkratiskt uppbyggda strukturen hos kollektivjordbruket brytas och ersättas av en *resultatorienterad organisationsstruktur*, där ansvar och befogenheter kommer att ligga ute på fältet, där jordbruket bedrivs, och där relationerna till gemensamma funktioner – centrala verkstäder, redovisningstjänster, marknadskontakter m. m. – kan regleras genom *affärsmässiga* uppgörelser mellan periferi och centrum på kollektivet.

Biodynamisk odling som pedagogisk process

Huvudmålet för själva omlägningsprocessen är att minimera och kontrollera såväl de biologiska som de ekonomiska riskerna. Genom den långa tidsrymden, 6–7 år, möjliggör den för lantbrukaren eller lantbrukarkollektivet att i lugn och ro göra iakttagelser, ompröva sina omdömen och komma till en konsoliderad inlärningsprocess.

Själva omlägningsprocessen är därför också en utmärkt utgångspunkt för en pedagogisk process, som kan involvera även människor från konventionellt drivna lantbruk. I Sverige tillämpas "ringbildning" mellan lantbrukare under omläggning. Genom återkommande fältvandringar, där varje skifte och gröda studeras i sitt sammanhang i växtföljden eller med djurhållningen och hur det ekonomiskt bidrar till gården, lär man efter hand känna denna odlingsform under de växlande betingelser man möter.

På ett kollektivjordbruk kan motsvarande pedagogiska verksamhet utvecklas stegvis. I första hand med de omedelbart engagerade och ansvariga. I ett nästa steg med övriga intresserade inom kollektivet, något som gradvis kan ökas att omfatta flera grupper från personalen. Därefter i form av "ringbildning" med lantbrukare från andra kollektiv och slutligen i form av separata och särskilt drivna kurser för egen personal inom kollektivet, lantbrukare från andra håll, handlare, konsumenter m. fl. Även en sådan utveckling kan gestaltas som en stegvis och "riskminimerad" process, som får ta form ur det som människorna på kollektivet vill initiera.

Den biodynamiska odlingens ekonomi

Biologisk dynamisk odling i Sverige, på gårdsenheter med både växtodling och djurhållning i en avvägd relation, är idag normalt mer lönsam än konventionell odling.

Avkastningstalen i den biodynamiska odlingen i Sverige ofta 6 000 kg mjölk per ko och år eller 4–6 ton vete per hektar — överstiger vida den avkastning som uppnås i den konventionella odlingen i Sovjet och även i Estland och som kanske kan sägas återspegla den tillbakabildade kompetensen på alla nivåer. Det är därför rimligt att förvänta sig en gradvis tillväxt av de jordbruks avkastningsförmåga, som övergår till biologisk dynamiska odlingsmetoder och en motsvarande tillväxt i dessa företags ekonomi.

På det samhällsekonomiska planet kommer en bred övergång till denna odlingsform att medföra uppenbara vinster på alla nivåer.

Projektarbetets uppläggning

Projektet sönderfaller i två steg, ett första projektarbete i Estland, som beräknas pågå 6–7 år och ett nästa steg i det egentliga Sovjetunionen, som påbörjas 1–2 år efter starten i Estland och i övrigt med samma principiella uppläggning.

Nedan beskrivna uppläggning gäller för båda dessa steg.

Projektmålsättning

Verksamhetsidén bygger på att etablera följande modellverksamheter

1. Modell-lantbruk, på några kollektivjordbruk och familj jordbruk.
2. Modell-rådgivning, i en fungerande organisation för att sprida erfarenheterna.
3. Modell-association, uppbyggnad av en samverkansform mellan branschparterna producenter, handel och konsumenter.

Utgångspunkterna för nedanstående åtgärder är några grundläggande antroposofiska och biodynamiska koncept

1. Lantbruksorganismen, som kommenterats ovan
2. De lagmässigheter, som utsäger hur det ekonomiska samspelet mellan producenter, handel och konsumenter kan utvecklas på ett dynamiskt balanserat sätt.

1. Modell-lantbruk

Nästan all jord i Estland och i Sovjet tillhör kollektivjordbruk av olika slag. Det är också på dessa, som alla egentliga förändringsprocesser måste börja.

Vår ansats är att koncentrera våra insatser till *ett* kollektivjordbruk, där vi går in och tar ett mer direkt drifts- och resultatansvar för omlägningsarbetet inom ramen för ett samarbetsavtal. Syftet är att optimera förutsättningarna för att 'komma igenom' och etablera ett mönster- eller referensjordbruk. I detta syfte pågår samtal med direktör Juhan Sergava, Saida Sovchos, med vilken ett samarbete har inletts. Saida har ca 2000 ha åkermark och 300 anställda. Ett område, Nurme, med 400 ha åkermark och med en ladugård med 150 kor har reserverats för biologisk dynamisk odling och innevarande år läggs 60 ha om enligt en flerårig omlägningsplan under utveckling.

Härutöver är avsikten att med rådgivning biträda utvecklingen hos begränsat antal kollektivjordbruk samt hos ett antal familj jordbruk. Vi avser att bilda en 'forskningsring' för erfarenhetsutbyte m. m. mellan dessa och i vilken även vårt ' eget ' referensjordbruk på Saida kommer att ingå. I detta syfte har kontakter inletts med flera jordbruk och ett samarbete etablerats med Kaiu Kolchos, ordförande Leino Wessart och chefsagronom Enno Praats. Kaiu har ca 6000 ha åkermark och ca 1000 anställda. Två ödebyar i kolchosens utkant har reserverats för biologisk dynamisk odling. På den ena har omlägningsarbetet redan påbörjats och de tilltänkta familj jordbrukarna befinner sig f. n. i Sverige respektive Finland för en längre grundutbildning. Med Kaiu har också ett preliminärt avtal om utvecklingssamarbete tecknats.

I övrigt är avsikten att genom våra samarbetspartners under innvarande höst/vinter inbjuda potentiella 'modelljordbruk' till en introduktionskurs som utgångspunkt för detta arbete.

Omläggning av jordbruksmetoderna

Ovan sagda arbete sönderfaller i följande principiella steg, som delvis följer efter varandra i tiden men som, av hittillsvarande erfarenheter att döma, kommer att utvecklas mycket olika hos de företag, med vilka ett samarbete inleds.

a. Kartläggning av de biologiska förutsättningarna fram till fleråriga omlägnings- och driftsplaner. Detta arbete är av mer utredande karaktär, det bygger på de erfarenheter vi för med oss från övriga Norden och ansvaret för dess resultat vilar i första hand därför också på Arbetsgruppen samt, efter hand, på den rådgivningsgrupp som byggs upp (se nedan).

b. Arbetets organisation på de omlagda jordbruken. Detta är framför allt en viktig fråga för det omlägningsarbete, som genomförs inom ett kollektivjordbruk och i ett första steg på en begränsad areal där. För detta gäller det att organisatoriskt avsöndra en *resultatansvarig grupp* för 'lantbruksorganismen' ifråga och, så långt möjligt, finna affärsmässiga samsarbetsformer med den etablerade organisationen i övrigt på kollektivet samt med den marknad för denna produktgrupp, som växer fram.

c. Den pedagogiska processen. Denna process kommer att löpa som en röd tråd genom hela arbetet och har redan påbörjats. Under vinter 1990 genomförde Arbetsgruppen en kurs över 7 förlängda veckoslut (fredag – söndag) i biologiskt dynamiskt lantbruk och näringskvalitet, ekonomi och associativa marknadsformer. Kursen följdes av ca 30 personer. Vidare, sju

personer, varav fem från Kaiu Kolchos, befinner sig f. n. på en 6-månaders utbildning i Sverige, som är upplagd särskilt för detta ändamål, och i augusti har en grupp om 10 personer från Saida Sovchos varit i Sverige på en veckolång introduktionskurs. Vi har under det gångna året själva också hunnit ge vissa introduktionskurser på Kaiu och Siada. — Avsikten är att i allt högre grad, genom utbildning etc., lägga initiativet i dessa frågor på esternas egna organisationer och, för kollektivjordbrukens del, på de resultatsansvariga grupperna för varje 'lantbruksorganism' under utveckling.

Investeringar

En ansevärd del av den låga produktiviteten på jordbruken i Estland kan återföras till den låga standarden på byggnader och maskinell utrustning, vilket är en faktor av stor betydelse i detta projekt. På t. ex. Nurme, Saida Sovchos, existerar ingen grovfoderhantering i form av hötork, ensilageplatta eller halmlager. För hantering och beredning av fodersåden behövs enkla torkar, lagringsfickor, en kross och transportanordningar. Stallmiljön måste förbättras liksom gödselhanteringen, det senare genom bl. a. en urinuppsamlingsbrunn. Vidare behövs en gårdsverkstad för det dagliga underhållet. Motsvarande beskrivningar kan göras för de andra modellgårdarna på Kaiu Kolchos.

Under de första åren måste vissa av dessa investeringar göras med hjälp av importerade maskiner och materiel. Investeringarna under denna fas kommer i stor utsträckning att vara koncentrerade på Nurme, referensjordbruket, och i övrigt på att biträda de övriga jordbruk, som samarbete inleds med. med projekterings- och utredningsarbete.

Livsmedelsförädling, småskalig produktion

En annan del av verksamheten på modellgårdarna är att utveckla och beliva det småskaliga hantverkskunnande inom området för livsmedelsförädling, som i hög grad tillhört utvecklingen inom jordbruks- och livsmedelssektorn och som på ett naturligt sätt kan anknytas till en biologisk dynamisk lantbruksproduktion. Sönderfallet av transportsystemet i Sovjet idag gör ett sådant kunnande till en allt viktigare förutsättning för den dagliga födan. Denna sommar har i Arbetsgruppens regi nio ester varit på en 12-dagars kurs i Sverige kring frågor som berör förädling av trädgårdsprodukter, kostfrågor utifrån biodynamisk näringskvalitet, förebyggande hälsovård i hemmet och motsvarande. Utifrån de erfarenheter, som där gjorts kommer vi att lägga upp en projektverksamhet, som gradvis får ta form i samarbetet med modellgårdarna under de närmaste åren.

Modell-rådgivning

Redan i ett kort perspektiv — under de första åren — kan en viss kursverksamhet dras igång för ansvariga från många kollektivjordbruk och där de grundläggande principerna för biologisk dynamisk ordling presenteras men där också avgränsade men viktiga frågeställningar för produktivitetens utvecklingen på dessa jordbruk kan tas upp. Ett exempel är frågan om hur jordarnas kvalitet och avkastningsförmåga kan ökas genom förbättrade komposteringsmetoder.

I ett längre perspektiv är uppbyggnaden av en uppsökande rådgivningsorganisation av avgörande betydelse för odlingsimpulsens utvecklingsmöjligheter. En sådan utveckling tar f. n. form i den nystartade Biodynamiska föreningen, där Ülo Mander, docent vid Lantbruksakademien i Tartu, nu

utbildar sig till den förste konsulenten, bl. a. här i Sverige, där han denna sommar samrest med Per Sjöberg, Biodynamisk Konsulenttjänst.

Denna uppbyggnadsprocess är tänkt att ske i en intim samverkan med den erfarenhetsutveckling, som kommer äga rum på modellgårdarna. Den kommer att ske i form av utbildning och kurser i Finland (som har goda språkliga förutsättningar), i Sverige samt i form av att erfarna svenska och finska rådgivare samreser med estniska konsulenter under utbildning.

Samarbetspartner i Estland på detta område är sagda Biodynamiska föreningen, en organisation som etablerats och registrerats 1989 och som idag har närmare ett 100-tal aktiva medlemmar bland odlare. Vidare kommer ett tätt samarbete med Biodynamiska föreningen i Finland att eftersträvas på detta område.

Modell-association

Idag saknas ännu etablerade former av marknadsekonomi, som kan verka gestaltande på utvecklingen av ett nytt jordbruk. Arbetet med att etablera modellassociationer innebär ett systematiskt försök att utveckla ordnade, affärsmässiga samverkansformer mellan producenter, handel och konsumenter på detta område. Det kommer i ett första steg på 2–3 år att vara inriktat på att kartlägga och bygga upp de grundläggande förutsättningarna. Det gäller dels att i form av kurser och affärskonsultation beskriva och skapa en förståelse för marknadsekonomin. Dels att på ett tidigt stadium anställa en "associatör", en kontaktperson, som på heltid kan bygga upp ett fungerade kontaktnät och samrådsförfarande mellan de framväxande parterna i branschen.

Detta arbete avses att ske inom ramen för Demeterförbundet i Estland, en underavdelning till Biodynamiska föreningen. Det internationella Demeterförbundet är en partsgemensam branschorganisation mellan producenter, distributörer och konsumenter och har bl. a. ansvaret för kontrollen av att gällande odlingsregler för biologisk dynamisk odling tillämpas ute på de gårdar, som är auktoriserade som demeterodlare.

Förberedande projektarbete för Sovjetunionen

Sedan något år har vi i Arbetsgruppen olika kontakter i Sovjetunionen under upparbetning, i Leningradområdet, Moskvaområdet, Georgien och i Nordkazakstan. I den senare regionen har vi kontakt med s.k. sovjet-tyskar, en etnisk minoritetsgrupp, invandrad på 1800-talet, tyskspråkig och med en omvittnad hög kompetens vad gäller jordbruk.

Avsikten är att under de närmaste åren göra besök hos dessa för att i samband med en begränsad rådgivning kring aktuella spörsmål, som de har, klarlägga förutsättningarna för att arbeta fram mer långsiktiga projektuppläggningar utifrån våra grundkoncept.

Projektarbete – forskning

Allmänt

I vår ansats utgår vi från vissa antroposofiska begrepp, t. ex.: "lantbruksorganismen", som lagts till grund för den praktiska arbetsmålsättningen, – att etablera modell-lantbruk. I detta fall är vår strävan m. a. o. att bygga upp modell-lantbruken så att de så långt möjligt, ur de förhållanden som råder, förverkligar de lagmässigheter, som inrymmer i "lantbruksorganismen" som teoretiskt begrepp.

Detta kräver, under de förhållanden som råder, ett i hög grad forskande

förhållningssätt som ligger invävt i det löpande arbetet. För att komma åt fruktbarheten i koncepten eller grundbegreppen och hur dessa verkar in i det löpande arbetet gör vi regelbundna återblickar i t. ex. seminarieform, där vi både bearbetar begreppen och våra erfarenheter i arbetet med hjälp av dessa.

Denna del av projektarbetet kommer vi att i tillämpliga delar göra inom ramen för Fria högskolan för antroposofi, dess sektioner för lantbruk och socialvetenskap. Härigenom kan vi vidga forskningsarbetet utöver Arbetsgruppens egen krets att även omfatta andra kollegor med värdefulla erfarenheter, t. ex. från Mellaneuropa, där det f. n. utvecklas en omfattande projektverksamhet utifrån antroposofiska koncept gentemot Östeuropa.

Forskning kring särskilda jordbruksfrågor

Produktiviteten i jordbruket i Estland – och än mer i Sovjet – ligger långt under den svenska nivån. Jordarna är ofta förstörda genom ensidiga och okänsliga metoder, kunskaperna och självförtroendet lågt osv. Det har därför visat sig att det föreligger ett starkt behov av att gå in på enskilda men strategiskt viktiga frågeställningar genom särskilda forskningsprogram för att snabbare och mer säkerställt få ett grepp om de särskilda betingelser som råder och bidra till att ett förtroende kan etableras. Det som i första hand är aktuellt är

- omlägningsstudier med inriktning på markvårdsfrågor, växtnäring-försörjning m. m.
- kvävestudier med inriktning på växtföljder och åtgärder att minska kväveförluster.
- studier av olika komposteringsmaterials (torv resp. halm) betydelse för bördigheten.

Dessa studier avses att anknytas till motsvarande forskning i Sverige för att på så sätt få fram jämförande material. Inom och i anslutning till Arbetsgruppen finns en betydande kompetens på detta område (Agr dr Artur Granstedt, SLU, statskonsulent i alternativ odling, agr dr Lennart Salomonsson, SLU) liksom inom Biodynamiska föreningen/Lantbruksakademien i Estland (docent Ülo Mander). Förberedande samtal har förts med dessa. Projekten avses att planeras och genomföras under de närmaste åren, förutsatt deras finansiering kan säkerställas. Det huvudsakliga arbetet utföres av estniska forskare medan den svenska insatsen koncentreras till att vara handledande och utbildande.

Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling

Arbetsgruppen är en professionell organisation som arbetar med breda utvecklingsprogram för landsbygdsutveckling. Gruppen har varit verksam i ca fem år, i Dominikanska Republiken, i Sverige och, sedan ett år tillbaka, i detta projekt. Det finns inom gruppen en bred kontaktyta till företrädare för den antroposofiska rörelsen med kompetens på här aktuella arbetsområden. I bilaga 6 återfinns en förteckning över de personer, som ingår i detta projektarbete¹. Arbetsgruppen är anknuten till Antroposofiska Sällskapet.

¹ Här ej tryckt

Antroposofiska sällskapet

Detta sällskap har till uppgift att bära en fri högskola för antroposofisk forskning, som i sig är uppbyggd med sektioner för olika arbetsområden. Det har sitt säte i Dornach, Schweiz, och är representant i många länder, varav i Sverige sedan 1913.

I här beskrivna projektarbete är flera företrädare för denna högskolas lantbrukssektion och socialvetenskapliga sektion engagerade.

Budget för projektarbetet

Projektarbetet i Estland kommer att pågå i 6–7 år, vilket är den tid det tar att lägga om ett jordbruk. Erfarenhetsmässigt vet vi att frågorna inte kommer att avta under en sådan period, snarare bli andra och flera i takt med att omlägningsarbetet går in i nya faser. I föreliggande fall ligger det dessutom i målsättningen för arbetet – att framskapa förebildliga modeller – att verksamheten skall expandera över tiden och aktualisera alltmer komplexa frågeställningar.

Bilagda budget¹ är begränsad till perioden t. o. m. 1992. Efter denna period bör en revision av arbetet göras och en fortsatt finansiering av projektet kan då baseras på vad som där framkommer. Kostnaden för de två första åren uppgår till 2 750 tkr.

Göteborg i augusti 1990.

Arbetsgruppen för landsbygdsutveckling

Håkan Blomberg

¹ Här ej tryckt.

Medlemsforslag

om det nordiske samarbeidets former og organisasjon m. m.

(Reist av Lilli Gyldenkilde, Ivar Hansen, Elsi Hetemäki-Olander, Anker Jørgensen, Thea Knutzen, Grethe Lundblad, Mats Nyby, Ólafur G. Einarsson, Páll Pétursson, Oddrunn Pettersen og Karin Söder)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk Råd, Økonomisk Udvalg:

Indledning

Medlemsforslaget (A 945/j) og rapporten fra organisationskomiteen (NU 1990: 7) er sendt på remiss til Nordisk Råds udvalg, partigrupper og delegationer. Økonomisk Udvalg har behandlet sagen på møder 12. november 1990 og 28.–30. januar 1991 og besluttet at afgive følgende udtalelse.

Udvalget har den opfattelse, at det generelle formål med organisationskomiteens forslag, nemlig at effektivisere organisationen og gøre den mere fleksibel, kan opnås med den fremlagte reformpakke.

Samtidig finder udvalget imidlertid, at organisationskomiteen har været alt for tilbageholdende og forsigtig i sine forslag til reformer, og udvalget ser derfor reformforslagene som første del af et reformarbejde, som må fortsætte i de kommende år.

Det er således vigtigt løbende at tilpasse organisationen til de krav, som stilles, for at det nordiske samarbejde kan anvendes som platform i forhold til den europæiske integration. Særligt vil dette gælde, når resultatet af EF-EFTA forhandlingerne begynder at tage konkret form.

Udvalget er enig med komiteen, når den understreger, at det generelt set næppe er regelsystemet i sin nuværende udformning, som står i vejen for videre fremgang i det nordiske samarbejde, og at kritik for manglende resultater derfor primært må rettes mod manglende politisk vilje til at udnytte samarbejdssystemet.

Udvalget finder imidlertid, at der også med dette udgangspunkt kan foretages en række forbedringer af arbejdets tilrettelæggelse, ligesom

udvalget generelt finder, at enhver organisation løbende bør vurdere sin virksomhed med henblik på at gennemføre effektiviseringer og forbedringer af arbejdet.

Et af de vigtigste forslag i rapporten er efter udvalgets opfattelse præciseringerne i Helsingforsaftalen af den internationale dimensions plads i det nordiske samarbejde. En sådan markering vil have stor symbolværdi, ligesom den vil legitimere og bekræfte den praksis, som allerede er under udvikling i Rådet.

Udvalget vil forøvrigt begrænse sig til at kommentere de forslag, som er af direkte betydning for udvalgenes arbejdsforhold, idet andre aspekter af forslagene vil blive bedømt i andre sammenhænge.

Forslagene til reformer af udvalgsarbejdet

1. Udvalgenes antal og sagsområder

Udvalget konstaterer, at komiteen foreslår overflytning af en række sagsområder fra Økonomisk Udvalg til andre udvalg. Således flyttes jordbrug, skovbrug og fiskeri samt regionalpolitik til det nye Miljø- og Kommunikationsudvalg, og boligpolitikken flyttes til det nye Social- og Arbejdsmarkedsudvalg.

I stedet tilføres Økonomisk Udvalgs områderne turisme, dataspørgsmål og meteorologi, og udvalget tildeles ansvaret for at følge den europæiske integration efter inspiration fra det danske Folketings markedsudvalg.

Udvalget ser ikke, at der er fremført saglige eller politiske grunde til disse overflytninger, og finder det særligt ikke naturligt at overflytte fiskerispørgsmål til Miljø- og Kommunikationsudvalget. Tilsvarende synes det mere naturligt at knytte meteorologien til Miljø- og Kommunikationsudvalget end til Økonomisk Udvalg. Udvalget har i øvrigt ikke indvendinger imod overflytninger af praktiske eller arbejdsmæssige grunde. Udvalget vil dog foreslå en mere ensartet og systematisk opregning af udvalgenes arbejdsfelter, således at meteorologi og dataspørgsmål ikke nævnes separat i arbejdsordningen. Eventuelle fremtidige forslag på disse felter bør fordeles efter forslagernes respektive faglige perspektiv.

Udvalget støtter forslaget om, at Økonomisk Udvalg gøres til et udvalg for europæisk integration, men konstaterer, at opgaverne ikke er uddybet nærmere i komiteens rapport. Komiteen peger derimod på en række afgrænsningsproblemer i forhold til andre udvalgs arbejde og særligt i relation til Præsidiets overgribende ansvar for det internationale samarbejde. Sådanne afgrænsningsproblemer kan naturligvis løses senere, og udvalget vil medvirke til at finde en fornuftig arbejdsform i disse spørgsmål.

Udvalget vil endelig pege på, at komiteens forslag om øget anvendelse af underremiss mellem udvalgene formentlig vil modarbejde det generelle formål med reformforslagene. Underremiss mellem udvalgene forlænger og besværliggør sagsbehandlingen, bl. a. fordi udvalgene som regel holder møde samtidig, og bør derfor kun anvendes i undtagelsestilfælde. I stedet

bør andre kanaler anvendes til den nødvendige koordinering f. eks. partigrupperne og/eller delegationerne.

2. *Ny forslagsform – "udvalgsforslag"*

Udvalget støtter forslaget om, at udvalgene får mulighed for at tage direkte initiativ over for plenum i form af udvalgsforslag. Proceduren bør imidlertid være mere enkel og give mulighed for hurtige, spontane initiativer.

3. *Antal medlemmer i udvalgene*

Forslaget om at ændre antallet af medlemmer til 13 får relativt store konsekvenser for Økonomisk Udvalg, som i dag har 22 medlemmer. Udvalget kan dog tilslutte sig de praktiske, økonomiske og andre grunde, som er fremført til støtte for forslaget.

4. *Valg af formand og næstformand i udvalgene*

I dag vælger udvalgene formelt set selv formand og næstformand. Dette foreslås ændret, således at formand og næstformand vælges af plenarforsamlingen efter indstilling fra Præsidiumet eller en særlig valgkomité. Udvalget støtter dette forslag fra komiteen.

5. *Remiss-proceduren*

Komiteen undlader at fremme forslag til ændringer i remiss-proceduren, men peger på behovet for forenkling og effektivisering. Komiteen mener i øvrigt, at de videre overvejelser på dette område bør overlades til de nationale delegationer.

Udvalget lægger stor vægt på, at der gennemføres forslag, som forenkler og effektiviserer remiss-proceduren. Øget anvendelse af begrænsede remisser, afkorting af remiss-tiden, undladelse af remiss i en række tilfælde samt tættere samarbejde med ministerrådssekretariatet om belysning af stillede forslags konsekvenser er allerede under udvikling og bør indgå i disse overvejelser, som hele det nordiske samarbejdsapparat bør involveres i.

Det er endvidere vigtigt, at der skabes mulighed for hurtigere afvisning af initiativer, som ikke har udsigt til at blive realiseret. Et krav om bredere medlemsgrundlag i forbindelse med fremsættelse af medlemsforslag indgår i disse overvejelser.

6. *Budgetproceduren*

Udvalget kan principielt tilslutte sig komiteens ønske om at øge den parlamentariske indflydelse på budgettet.

Der er i øvrigt deivergerende opfattelser i udvalget af, hvordan dette bedst sikres. Udvalget henviser til udtalelserne fra partigrupperne om dette spørgsmål.

7. Nordisk ombudsmandsfunktion

Udvalget har tidligere vist interesse for dette forslag i sammenhæng med den økonomiske handlingsplan, idet man har støttet, at sagen udredes, uden dermed at tage stilling til, om et organ eller en funktion faktisk skal oprettes. Udvalget støtter fortsat, at sagen udredes, når Præsidiets finder tiden moden til dette.

8. Sekretariatsorganisationen

Udvalget deler komiteens generelle synspunkt om, at det bør overlades til Præsidiets og præsidiesekretæren at løbende arbejde med effektivisering af sekretariatsorganisationen. Det samme bør gælde de nationale delegerationer og partigrupperne og deres sekretariater, ligesom det bør sikres, at de samlede sekretariatsressourcer udnyttes effektivt.

9. Andre forslag af betydning for udvalgsarbejdet.

Udvalget støtter ændringerne i arbejdsordningen, som overlader det til udvalgene selv at bestemme, hvem som kan være til stede og ytre sig ved udvalgenes møder, idet man ser forslaget som en understregning af udvalgenes suverænitet. Udvalget forventer i øvrigt ikke, at ændringen giver anledning til en radikalt ændret praksis i udvalgene, og forudsætter, at der opstår en nogenlunde ensartet praksis mellem udvalgene vedrørende deltagelsen i de ordinære møder. Udvalget konstaterer, at enkelte medlemmer støtter opretholdelsen af de gældende regler på området.

Udvalget vil videre foreslå, at reglerne om proceduren ved stillingsbesættelser, f. eks. medvirken af en udvalgsrepræsentant og høring af respektive udvalg, skrives ind i arbejdsordningen, hvilket bl. a. vil gøre denne praksis mere synlig.

10. Forslag vedrørende Ministerrådet

Udvalget konstaterer, at Ministerrådet ikke har medvirket i komiteens arbejde, og at Ministerrådets holdninger til en række af de fremførte forslag ikke er kendt. Det forudsættes derfor, at der gennemføres en forhandling med Ministerrådet om forslagene, hvori udvalgets nedenfor anførte synspunkter kan indgå.

Udvalget støtter forslaget om oprettelse af et ministerråd for bistandspolitik og et for udenrigshandel og henviser til, at udvalget ved en række tidligere lejligheder selv har foreslået dette.

Forslaget om at gøre finansministrene til ansvarlige for det nordiske budget kræver uddybning, før der kan tages stilling til det. Det er således afgørende at kende afgrænsningen i relation til samarbejdsministrene, hvis stilling som koordinator og pådriver i det nordiske samarbejde på regeringssiden generelt set ikke bør undergraves.

Forslaget om indførelse af "ministerrådsreplik" på sessionen, som udsætter behandlingen af et forslag, og som skal gennemgå umiddelbar

udvalgsbehandling, vil sikkert kunne medvirke til en vitalisering af debatten. Udvalget vil anbefale, at dette i givet fald indføres som en prøveordning.

Stockholm, den 28. januar 1991

På Økonomisk Udvalgs vegne

Anders Talleraas

Formand

Nordiska rådet, kulturutskottet:

Kulturutskottet tackar för tillfället att få yttra sig över medlemsförslag om det nordiska samarbetets former och organisation m. m., *A 945/j*, framlagt av presidiets medlemmar.

1. Inledning

Kulturutskottet konstaterar att organisationskommittén har lagt fram intressanta reformförslag och idéer till förändringar. Många av förslagen anser utskottet mycket viktiga och ägnade att förbättra och effektivisera det nordiska samarbetet i samsvar med ändrade förhållanden i det internationella samarbetet. En del av de framförda idéerna har kommittén emellertid inte tagit direkt ställning till. Utskottet är av den uppfattningen att det är mycket angeläget att se över den nordiska verksamheten i en tid av ständig internationell förändring och betonar att verksamheten kontinuerligt borde revideras och anpassas efter ändrade strukturer i världen.

Utskottet noterar att Nordiska rådets presidium inte har realbehandlat organisationskommitténs rapport, men att själva betänkandet avgivet av organisationskommittén föreligger i sin helhet för ställningstagande.

Utskottet vill påpeka att många av de föreslagna förändringarna inte är juridiskt genomarbetade men förutsätter att juridiska utskottet behandlar den lagtekniska delen. Utskottet anlägger därför inte särskilda synpunkter på detta.

Eftersom de nationella delegationerna och partigrupperna vid Nordiska rådet också har beretts tillfälle att yttra sig över förslaget har utskottet därför valt att huvudsakligen yttra sig över de förslag som berör arbetet i utskotten.

2. Organisationskommitténs förslag

2.1 Utskottens namn

Kommittén har föreslagit förändring av flera utskotts namn och framhåller att namnen så långt som möjligt bör ange vilka sakområden som ingår i utskottens arbetsområden. Således föreslås kulturutskottet i framtiden få namnet kultur- och utbildningsutskottet.

Utskottet anser att namnen på utskotten inom Nordiska rådet bör vara enkla. Kulturutskottet har tre stora sakområden inom sitt område, nämligen allmänkultur, utbildning och forskning. Om kommitténs motiv skulle följas borde utskottets namn inrymma alla de tre områdena.

Ytterligare framhåller utskottet att för de medlemmar som inte har de skandinaviska språken som sitt modersmål är det svårare att arbeta med och använda långa utskottsnamn. Slutligen anser utskottet att förkortningarna för utskottet kan vålla missförstånd, t. ex. KU för kultur- och utbildningsutskottet och K för konstitutions- och rättsutskottet.

2.2 Utskottens verksamhetsområden

Kulturutskottet har valt att inte anlägga synpunkter på förslagen till verksamhetsförändringar för de övriga utskotten. Utskottet noterar att för kulturutskottets del tar man upp media som det fjärde stora området. Utskottet har ingenting att erinra mot detta.

2.3 Utskottsförslag

Enligt rapporten kan utskott ta egna initiativ på grundval av inkommande skrivelser, utredningar eller initierande på annat sätt. Det understryks att detta gäller endast inom utskottets arbetsområde.

Utskottet anser att denna idé är intressant och ägnad till att förenkla och skynda på angelägna saker. Utskottet vill emellertid sätta frågetecken för huruvida remissförfarandet skulle behövas vid utskottsförslag. Utskottet torde redan ha material och underlag för saken och skulle kunna avge en rekommendation direkt om förslaget utan föregående sedvanlig remissbehandling. Utskottet vill i samband med detta hänvisa till utskottets uttalande om ändrat remissförfarande (2.4).

2.4 Remissförfarandet

Organisationskommittén avstår från att presentera ett eget förslag till reformerad remissverksamhet och anser att detta måste prövas inom varje delegation. Det framhålls att remissprocessen anses vara både omfattande och tidskrävande.

Enligt § 44 i arbetsordningen beslutar presidiet om medlemsförslag skall undergå remissbehandling. Utskottet anser att varje fackutskott torde bättre kunna bedöma nödvändigheten av remiss för förslag inom dess verksamhetsområde. På så sätt kan även en minoritets önskemål om remissbehandling tillgodoses. Detsamma skulle självklart gälla utskottsförslag, se ovan (2.3).

2.5 Antal medlemmar i utskott

Det föreslås att antalet medlemmar i varje utskott skall bli 13 och i presidiet 10 (11). Det framhålls att inga motiv finns bakom det faktum att rådets utskott har olika antal medlemmar.

Kulturutskottet anser att idén till ändrat antal medlemmar i utskottet verkar förnuftig. Utskottet påpekar dock att inom vissa områden, t. ex. kulturutskottet, kan svårigheter uppstå vid fördelning av medlemmar mellan länder, partigrupper och inte minst de självstyrande områdena. Utskottet förutsätter att rådet finner en lösning så att de självstyrande områdena blir representerade i utskottet.

2.6 Val av ordförande och vice ordförande

Enligt organisationskommitténs rapport borde val av ordförande och vice ordförande flyttas från utskottet till plenarförsamlingen av den anledningen att teoretiskt kan den situationen uppkomma att utskottet väljer annan person till ordförande eller vice ordförande än den presidiet nominerat.

Utskottet anser att denna argumentation inte håller i praktiken eftersom även plenarförsamlingen teoretiskt kan välja andra ordföranden och vice ordföranden än presidiet (valkommittén) föreslår. Utskottet ser därför ingen anledning till att flytta val av ordförande och vice ordförande från utskottet till plenarförsamlingen. Utskottets självbestämmanderätt borde gälla beträffande denna punkt.

2.7 Närvarorätt vid utskottsmöten

Enligt nu gällande arbetsordning har vissa tjänstemän automatisk närvaro- och yttranderätt vid utskottsmöten. Organisationskommittén framhåller att här bör utskottet själva fatta beslut om närvaro- och yttranderätt, men förutsätter att nuvarande praxis i fråga om närvarorätt består.

Vid jämförelse av den nu gällande paragrafen med den föreslagna ändringen (§ 27 i arbetsordningen) har utskottet kommit fram till att i praktiken kan denna ändring bli mycket komplicerad. Vid varje möte måste utskottet förmellt besluta vilka som t. ex. skall höras. Det försvårar mötesförberedningen för ordföranden och sekretariat. Utskottet kunde eventuellt vid konstituering diskutera principen för närvarorätt vid utskottsmöten. Utskottet anser att tjänstemännens mötesdeltagande är självklart med tanke på deras förberedande arbete inför mötena och har hittills aldrig vållat några problem eller besvär för utskottets arbete. Utskottet anser därför att det inte finns anledning att ändra på denna regel. Utskottet vill ytterligare påpeka att lagtekniskt har förslaget stora brister.

2.8 Ny mötesteknik

Beträffande förslaget om ny mötesteknik vill utskottet endast understryka att vid sådana ändringar får det inte glömmas att ingenting ersätter den personliga kontakten för politiskt samarbete.

2.9 Utskottssekreterarnas ställning i presidiesekretariatets organisation

Organisationskommittén hävdar att den inte har granskat sekretariatets organisation. En konsult har framlagt förslag med den konklusionen att en linjeorganisation borde införas vid sekretariatet. Kommittén anser sekretariatet redan vara väl organiserat med sikte på effektivitet och kvalitet. Man anser dock att utskottssekreterarna skall integreras fullt ut i sekretariatets organisation.

Utskottet noterar att förslaget i praktiken innebär en överflyttning av ansvaret för utskottsarbetet från utskottssekreteraren till presidiesekreteraren och att han/hon blir arbetets ledare.

Utskottet anser att denna ändring kan försvåra arbetet i utskotten i och med att parlamentarikernas möjlighet att styra arbetet minskar och tjänstemannastyrningen ökar. Dessutom kan intresse- och lojalitetskonflikter lätt skapas. Utskottet anser att de nu gällande reglerna ger presidiesekreteraren de möjligheter som erfordras att leda och samordna arbetet inom sekretariatet. I ett yttrande över Benkow-kommitténs rapport om förslag till den nuvarande ordningen framhöll utskottet att presidiesekreteraren bör ges möjlighet att utnyttja den resurs som utskottssekreterarna inom var sitt sakområde utgör för presidiesekretariatet i beredningen av saker för presidiet, dock med det uttryckliga förbehållet att detta inte får inkräkta på utskottssekreterarens ordinarie arbetsuppgifter, något som skulle vara till förfång för utskottets eget arbete. Utskottet anser att den nuvarande ordningen har fungerat tillfredsställande och anser inte att det finns anledning till att ändra utskottssekreterarnas ställning i presidiesekretariatet.

2.10 Den nordiska budgeten

Utskottet har med intresse tagit del av kommitténs förslag om att rådet borde ges rätt att besluta om fördelning av medel inom en av ministerrådet fastställd ram och att parlamentarikerna därigenom borde få större inflytande och ansvar över resursfördelningen till olika samsamarbetssektorer.

Det är utskottets uppfattning att ett större budgetansvar för parlamentarikerna skulle förbättra arbetet inom de nordiska organen. Utskottet understryker emellertid att förslaget kräver att medlemmarna måste få mycket större kunskap om de nordiska institutionernas verksamhet och pågående projekt. Detta kräver helt annorlunda arbete än tidigare både inom utskott och sekretariat.

Utskottet stöder kraftigt att Nordiska rådet arbetar för att ministerrådet ger rådet ökat parlamentariskt inflytande på budgeten både när det gäller ramar och prioriteringar.

2.11. Nordiska rådets informationsverksamhet

Organisationskommittén har inte tagit ställning till om informationsverksamheten inom rådet borde ändras men framhåller att det åligger presidiet att framlägga förslag till förändringar om de anser det behövas.

Utskottet noterar att kommittén har behandlat idén om sammanslagning av informationsverksamheten i rådet och ministerrådet utan att ta ställning till den. Utskottet har upprepade gånger efterlyst en förstärkning av informationsarbetets organisation och framhållit en ännu mera integrerad organisation för informationsarbetet mellan rådet och ministerrådet vara motiverad. I sitt betänkande över medlemsförslag A 800/k om en förbättrad nordisk informationsverksamhet ansåg utskottet att nordiskt samarbete hos den stora allmänheten uppfattas som "nordiskt samarbete" oberoende om det är rådet eller ministerrådet som bedriver det.

Utskottet anser att presidiet borde överväga sammanslagning av rådets och ministerrådets informationsverksamhet under förutsättning att rådets arbete synliggörs.

Stockholm den 29 januari 1991

För Nordiska rådets kulturutskott

J. K. Hansen

Förman

Nordiska rådet, kommunikationsutskottet:

Enligt predidiets beslut har medlemsförslag A 945/j om det nordiska samarbetets former och organisation m. m., hänvisats till juridiska utskottet. Det skall dessutom remissbehandlas av rådets övriga utskott, rådets nationella delegationer och rådets partigrupper. Remisstiden är den 30 januari 1991.

1. Medlemsförslaget

Medlemsförslaget hänvisar till de förslag som finns i Nordiska rådets organisationskommittés betänkande, "Det nordiska samarbetet – internationalisering och effektivisering – förslag till reformer" (NU 1990: 7).

Kommunikationsutskottet har behandlat betänkandet vid sina möten i Snekkersten den 12 och 14 november 1990 och i Stockholm den 28–30 januari 1991.

2. Inledning

Med hänsyn till att medlemsförslaget har sänts på remiss till rådets nationella delegationer samt rådets partigrupper kommer kommunikationsutskottet i det följande enbart att yttra sig över förslag som direkt eller indirekt berör utskottens arbete.

Kommunikationsutskottet konstaterar inledningsvis att de flesta av förslagen i organisationskommitténs betänkande kan bidra till att effektivisera Nordiska rådets verksamhet. Utskottet anser att en förstärkning av det

parlamentariska inflytandet i det nordiska samarbetet är betydelsefullt och bör vara en målsättning i det fortsatta arbetet med organisationskommitténs förslag.

Här vill utskottet erinra om följande konstaterande i organisationskommitténs betänkande:

”Kommittén vill sålunda understryka att nordiskt samarbete fungerar så långt regeringarna och nationella parlament i Norden själva vill. Det är rent generellt inte regelverket i sin nuvarande utformning som står i vägen för framgång. Skall nordiskt samarbete kritiseras för bristande resultat bör kritiken riktas mot avsaknad av politisk vilja.”

3. Presidiets förstärkta roll samt internationella frågor

Kommunikationsutskottet tillstyrker de förslag som verkar för att rådets presidium får en förstärkt politisk roll. Likaledes tillstyrker utskottet att presidiet får det koordinerande ansvaret för de internationella frågorna och fackutskottet ansvarar för dessa frågor inom respektive sakområden.

När det gäller de internationella frågorna anser utskottet att den föreslagna ordningen i praktiken är densamma som redan tillämpas i dag.

4. Den europeiska integrationsprocessen

Kommunikationsutskottet noterar med tillfredsställelse och betonar kommitténs konstaterande

”att de nordiska ländernas och Nordiska rådets medverkan i den pågående processen inte endast får ges karaktären av en anpassning till den europeiska utvecklingen.”

Utskottet upprepar sina tidigare yttranden att i den såkallade integrationsprocessen i Europa bör Nordiska rådet, Nordiska ministerrådet och därmed de nordiska regeringarna, verka för en för Norden gynnsam utveckling av den process som nu pågår inom EG.

Utskottet tillstyrker förslaget om att rådets ekonomiska utskott ges huvudansvaret att följa den europeiska integrationsprocessen och i anslutning till det initiera och bereda dessa ärenden för Nordiska rådet.

5. Transportöverenskommelsen

Kommunikationsutskottet tillstyrker förslaget om att internationella sjö- och luftfartspolitiska frågor skall omfattas av transportöverenskommelsen.

Utskottet har vid upprepade tillfällen påpekat behovet av detta. Senast vid utskottets möte med trafikministrarna den 12 november 1990 konstaterade ministerrådet att det nuvarande undantaget om den internationella luftfarten i överenskommelsen i praktiken knappast tillämpas.

Med hänsyn till detta konstaterande av ministerrådet samt med hänsyn till det faktum att den internationella luftfartspolitiken i allra högsta grad påverkar även den nordiska luftfarten, anser utskottet det mycket angelä-

get att den internationella luftfartspolitikerna tas med i transportöverenskommelsen.

När det gäller den internationella sjöfartspolitikerna erinrar utskottet om att det för närvarande arbetas med utformningen av en harmoniserad sjöfartspolitik inom EG där det även diskuteras att upprätta ett EG-skeppsregister. Det är uppenbart att utformningen av EG-politiken inom sjöfartsområdet samt eventuellt ett EG-register kan påverka den nordiska sjöfarten på oönskat sätt. Utskottet anser det därför viktigt att öka sjöfartssamarbetet, i synnerhet det sjöfartspolitiska samarbetet i Norden. Utskottet anser att det effektivaste sättet är att ta med den internationella sjöfartspolitikerna i den nordiska transportöverenskommelsen.

Som en naturlig konsekvens av dessa förändringar i transportavtalet bör luftfartsfrågorna tillföras ministerrådets (trafikministrarna) arbetsområde. Vidare bör ett ministerråd för sjöfartsfrågor bildas. Det faktum att sjöfartsfrågorna handläggs i olika departement i de nordiska länderna behöver enligt utskottet inte ställa några hinder i vägen för bildandet av ett ministerråd.

6. Rådets beslutsrätt om anvisning av medel av den nordiska budgeten

Organisationskommittén föreslår att Nordiska rådet ges rätt att besluta om fördelning av budgetmedel inom en av ministerrådets fastställda ramar.

Kommunikationsutskottet tillstyrker förslaget om beslutanderätt för rådet beträffande innehållet i den nordiska budgeten. Utskottet menar att ett genomförande av detta på ett avgörande sätt skulle vitalisera arbetet inom Nordiska rådet och bidra till att stärka det parlamentariska inflytandet på det nordiska samarbetet.

7. Ändringar av utskottets namn, sakområden och antal ledamöter

Beträffande utskottets namn erinrar utskottet om att innan datateknologifrågorna hänvisades till nuvarande kommunikationsutskott kallades det för "trafikutskottet". När det nu föreslås att datateknologifrågorna återgår till ekonomiska utskottet föreslås att man igen tar upp det gamla namnet och utskottets namn fortsättningsvis blir "trafik- och miljöutskottet".

Utskottet accepterar organisationskommitténs förslag om fördelning av sakområden till ett "miljö- och kommunikationsutskott". Utskottet anser dock att turism också skall ingå i detta utskotts sakområde på grund av denna sektors nära anknytning till både trafik- och regionalpolitik.

Kommunikationsutskottet föreslår således att trafik- och miljöutskottets verksamhetsområden blir:

- trafik
- trafiksäkerhet
- turism
- post/tele
- miljövård

- jordbruk/fiske/skogsbruk
- regionalpolitik

När det gäller antal ledamöter i utskotten tillstyrker utskottet förslaget att tretton (13) ledamöter sitter i varje utskott.

8. Antal sessioner

Organisationskommittén föreslår en ordning med två (2) årliga sessioner, dvs. en vintersession och en höstsession, utan att antal sessionsdagar per år blir fler än vad som gäller i dag.

Utskottet anser att vissa fördelar skulle uppnås med en sådan ordning.

Det påpekas att rådet sammanträder regelmässigt under november månad varje år. Det skulle därför skapa jämnare arbetsrytm och ökad effektivitet om rådet skulle hålla en höstsession i samband med novembermötena.

Vid höstsessionen skulle då budgeten behandlas samt andra aktuella frågor, t.ex. slutbehandlade medlemsförslag etc. Vintersessionen kan i stort sett ha samma karaktär som nuvarande session.

9. Utskottsförslag

I betänkandet föreslås att rådets utskott skall få rätt att ta egna direkta initiativ till förslag på grundval av till utskottet inkomna skrivelser, utredningar och frågor initierade på annat sätt. Denna rätt skall endast gälla inom vederbörande utskotts arbetsområde.

Kommunikationsutskottet tillstyrker detta förslag som anses kunna öka utskottens och därmed rådets effektivitet.

10. Ministerrådsreplik och voteringsordningen

Organisationskommittén föreslår att en talesman från ministerrådet i en sakdebatt muntligt skall kunna framföra ett ministerrådsförslag i replikens form. Ett sådant förslag skall sedan behandlas av berört utskott, enligt vissa regler som beskrivs i organisationskommitténs betänkande, innan frågan slutligen avgörs.

Kommunikationsutskottet anser att den föreslagna förslagsordningen i många hänseenden kan öka vitaliteten i sakdebatterna. Den ger ministerrådet en möjlighet att påverka ett kommande beslut och ger rådets utskott utrymme att reagera på utspel från ministerrådet under debatterna.

Utskottet tillstyrker därför att en försöksordning med ministerrådsreplik införs.

Utskottet tillstyrker vidare förslaget om att rösträkning inte skall behövas för beslut om varje rekommendation som antas under sessionen.

Utskottet vill dessutom föreslå att sakbehandlingen av ärenden sammanförs till ett antal större debatter under varje utskott i stället för som nu där varje ärende debatteras för sig. På detta sätt skulle man

dessutom kunna sammanföra besluten under varje utskott till ett antal större block.

11. Remissförfarande

I organisationskommitténs betänkande föreslås att frågan om effektivisering av remissförfarandet prövas inom varje delegation, med sikte på att åstadkomma förenklingar.

Kommunikationsutskottet anser att när det gäller de nationella remissinstanserna är detta och måste vara en nationell angelägenhet. Det påpekas att det finns skilda traditioner i de nordiska länderna vad gäller remissinstanser etc. Utskottet har därför svårt att se att någon enhetlig ordning skulle kunna uppnås.

När det gäller beslut huruvida olika ärenden skall remitteras till nordiska och nationella instanser anser utskottet att denna rätt borde delegeras från presidiet till utskotten.

12. Utskottssekreterarna

Organisationskommittén föreslår att utskottssekreterarna skall integreras i presidiesekretariatets organisation i syfte att presidiesekreteraren vid behov bättre skall kunna koordinera och bistå vid planeringen av rådets arbete samt förbättra presidiesekreterarens möjligheter att vara rådgivande och inspirerande.

Kommunikationsutskottet instämmer i organisationskommitténs motivering angående samarbetet mellan presidiesekreteraren och utskottssekreterarna som framgår av kommitténs betänkande, punkten 5.12.2.2.

Kommunikationsutskottet anser att ett nära och integrerat samarbete mellan utskottssekreterarna och presidiesekreteraren är mycket viktigt. Utskottet vill dock varna för att införa nya administrativa led i organisationen. Detta skulle kunna motverka ambitionen att stärka det parlamentariska inflytandet.

Utskottet har inte blivit övertygat om att den föreslagna ordningen ger dessa fördelar och anser att det inte överensstämmer med organisationskommitténs motivering och kommitténs förslag till arbetsordning.

13. Utskottet

Med anledning av det anförda vill kommunikationsutskottet föreslå att juridiska utskottet i sitt betänkande över medlemsförslag A 945/j särskilt lägger vikt vid

att reformens primära syfte är att stärka nordisk samverkan, effektivitet och parlamentariskt inflytande, samt

att i övrigt beakta kommunikationsutskottets ovan anförda synpunkter.

Stockholm den 30 januari 1991

På vägnar av kommunikationsutskottet

Elver Jonsson

Förman

Nordiska rådet, social- och miljöutskottet:

1. Medlemsförslaget

Till social- och miljöutskottet har för yttrande överlämnats medlemsförslag om det nordiska samarbetets former och organisation m. m. Till förslaget har fogats rapporten från rådets s. k. organisationskommitté.

Förslaget har även remitterats till de nationella delegationerna och parti-grupperna i rådet. Huvudbetänkandet utarbetas av juridiska utskottet.

I förslaget, som väckts av presidiets medlemmar, samtidigt som presidiet inte tagit ställning till de enskilda förslagen i organisationskommitténs rapport, föreslås

att Nordiska rådet rekommenderar regeringarna i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige att besluta om de ändringar i Helsingforsavtalet och det nordiska transportavtalet som organisationskommitténs förslag föranleder,

att Nordiska rådet beslutar om de ändringar i Nordiska rådets arbetsordning som organisationskommitténs förslag föranleder

att Nordiska rådet ger presidiet i uppdrag att bedöma de reformförslag som framförs av organisationskommittén och som det åligger presidiet att ta initiativ till eller besluta om.

2. Organisationskommitténs rapport

Organisationskommitténs rapport utmynnar i ett stort antal förslag till reformer av Nordiska rådets verksamhet, inklusive förslag till förändringar i nordiska avtal (Helsingforsavtalet och transportavtalet) samt rådets arbetsordning.

Utskottet finner, att organisationskommittén i det stora hela innehåller förslag som är ägnade att förbättra effektiviteten i rådets arbete. Utskottet kommenterar nedan de förslag som mer direkt berör social- och miljöutskottet.

2.1 Antal sessioner

Utskottet tillstyrker organisationskommitténs förslag att man genom en ändring av Helsingforsavtalet öppnar möjligheten att hålla mer än en ordinarie session årligen.

2.2 Utskottets sakområde

Det mest iögonfallande förslaget vad gäller utskottet avser den ändrade fördelningen av sakområden på utskott samt *utskottens benämning*.

Sålunda föreslås att social- och miljöutskottet upphör i sin nuvarande form och att utskottets sakärenden fördelas på ett miljö- och kommunikationsutskott och ett social- och arbetsmarknadsutskott. Sistnämnda utskott föreslås få följande arbetsområden:

- a) Sociala frågor
- b) Hälsovård
- c) Arbetsmarknad
- d) Arbetsmiljö
- e) Bostad

Miljö- och kommunikationsutskottet föreslås få följande arbetsområden:

- a) Miljövård
- b) Trafik
- c) Trafiksäkerhet
- d) Jordbruk/fiske/skogsbruk
- e) Regionalpolitik
- f) Post/tele

Som motivering pekar kommittén, utöver den nu rådande snedfördelning i arbetsbelastningen, på att de sociala frågorna med nuvarande ordning riskerar att komma i skymundan för de idag dominerande miljöfrågorna. Vidare anser kommittén att särskilt trafikfrågorna, sådana de behandlas i rådet, mycket ofta numera också har en miljödimension som gör det rimligt att föra samman miljö- och trafikfrågor. Det faktum att kommunikationsutskottet under senare år haft ett relativt färre antal förslag att behandla har också spelat in vid kommitténs bedömning.

Kommittén vill i detta sammanhang betona möjligheten till underremiss till annat utskott och menar att den möjligheten bör beaktas i ökad utsträckning.

Kommittén har också prövat om presidiet skall ges rätt att fatta beslut om fördelning av sakärenden på utskott, men stannat för att i denna del inte föreslå någon förändring. Beslut om fördelning av sakärenden på utskott bör som hittills stanna hos plenarförsamlingen. Vid bedömningen har kommittén ansett det rimligt att ärendefördelningen ligger någorlunda fast, för att i sin tur säkerställa enhetlighet i rådets arbete och politiska beslut.

Utskottet finner, att denna ändrade fördelning skulle innebära en avsevärd minskad arbetsbörda för det utskott som handhar sociala frågor, arbetsmarknader m. m. medan motsvarande kraftiga ökning skulle falla på nuvarande kommunikationsutskottet. Risker är därför att arbetsbördans fördelning mellan utskotten skulle bli lika ojämn som för närvarande med de konsekvenser detta skulle få för övriga områden inom miljö- och

kommunikationsutskottet. Det kunde förefalla rimligt att något av områdena under det föreslagna miljö- och kommunikationsutskottet istället läggs under social- och arbetsmarknadsutskottet. Närmast kunde detta gälla regionalpolitiken, som har samband med arbetsmarknads- och även bostadspolitik. Viktigast är att man åstadkommer en jämnare arbetsfördelning mellan rådets utskott än den nuvarande. Mot bakgrund av de senaste årens erfarenheter kunde det övervägas att införa ett renodlat miljöutskott, då miljöfrågornas betydelse och politiska tyngd vuxit starkt under senare år och dessa frågor torde komma att dominera arbetet inom vilket utskott som än får ansvar för miljöfrågorna. För att undvika att antalet utskott ökar, finge då ett större antal ämnesområden fördelas på övriga utskott.

Utskottet vill för sin del föreslå att ett nytt social- och arbetsmarknadsutskott även får hand om regionalpolitiken som har nära samband med arbetsmarknadspolitik.

2.3 Val av ordförande och vice ordförande

Enligt organisationskommitténs rapport borde val av ordförande och vice ordförande flyttas från utskottet till plenarförsamlingen av den anledningen att teoretiskt kan den situationen uppkomma att utskott väljer annan person till ordförande eller vice ordförande än den presidiet nominerat. Utskottet instämmer däri.

2.4 Den nordiska budgeten

Utskottet hälsar med tillfredsställelse kommitténs förslag att rådet ges rätt att besluta om fördelning av medel inom en av ministerrådet fastställd ram och att parlamentarikerna därigenom får större inflytande och ansvar över resursfördelningen till olika samarbetssektorer. Detta kommer att kräva en större arbetsinsats från utskottet då det förutsätter att medlemmarna måste få mycket större kunskap om de nordiska institutionernas verksamhet och pågående projekt.

Under alla förhållanden bör rådet och ministerrådet söka samarbete för att förstärka det parlamentariska inflytandet över budgeten.

2.5 Utskottsförslag

Ett annat förslag som direkt berör utskottet är att *rätten att väcka förslag* i rådet utvidgas från medlemmar, regering och ministerråd till att även gälla presidiet och fackutskotten.

Kommitténs förslag innebär rätt för utskott att ta egna direkta initiativ på grundval av inkommande skrivelser, utredningar, eller initierade på annat sätt inom utskottets arbetsområde.

Detta skulle kunna fungera så att t.ex. genom att ett utskott får sig tillsänt en skrivelse med förslag att Nordiska rådet företar sig något, uppdrar åt utskottssekreteraren att bereda ärendet; utskottssekreterare

handhar remiss (utskottsremiss) och efter remissbehandlingen avger sitt betänkande till plenarförsamlingen på sedvanligt sätt eller till presidiet direkt.

Utskottet tar enligt denna modell slutlig ställning till frågan om ett utskottsinitiativ eller ej först sedan ärendet beretts och av utskottet utvalda remissinstanser yttrat sig i saken.

Som motivering för detta förslag anges att en sådan reform skulle effektivisera arbetet inom rådet och göra det möjligt att introducera ärenden i rådet utan att i traditionell mening gå vägen över medlemsförslag.

Vidare anser kommittén att utskottens gemensamma möten med fackministerråden kan få en helt annan betydelse eftersom samtalen och utskottets synpunkter direkt kan omvandlas till ett utskottsförslag i rådet. Utskottens ställning gentemot ministerrådet kommer härigenom att stärkas.

Utskottet finner att denna nya möjlighet till initiativ torde innebära en starkare ställning för utskotten och även ett större antal nya arbetsuppgifter och vill tillstyrka detta förslag.

2.6 Närvarorätt vid utskottsmöten

Beslut om *närvarorätt* vid utskottets möten regleras av arbetsordningens § 27 som automatisk ger närvaro- och yttranderätt till vissa tjänstemän vid utskottsmöten. Utskotten bör vara suveräna att själva fatta beslut i dessa frågor och även ges möjlighet att mötas utan att tjänstemän är närvarande. Kommittén föreslår att utskotten ges denna rätt i förslag till nya tredje stycke i föreslagen ny § 26 i arbetsordningen. Det nya tillägget har följande lydelse:

”Utskottet beslutar, med enkel majoritet, vilka rådsmedlemmar, suppleanter, tjänstemän, sakkunniga m. fl. som skall äga rätt att närvara och yttra sig vid utskottsmöte.”

Kommittén förutsätter att nuvarande praxis i fråga om närvaro består. Kommittén vill vidare understryka att ändringen inte tillämpas så att ledamöter, som för sitt arbete i utskottet behöver tolk-/språkhjälp, förhindras att få sådant bistånd.

Utskottet har ingen erinran mot detta förslag, och noterar att det även fortsättningsvis är utskottet som har bestämmanderätten i detta avseende.

2.7 Internationella frågor

Kommittén finner det ej aktuellt att föreslå inrättande av ett särskilt internationellt utskott utan föreslår att presidiet, som rådets ledande politiska organ ges det övergripande och samordnande ansvaret för de internationella frågornas hantering inom rådet.

Härutöver har kommittén konstaterat att respektive fackutskott hantearar uppkommande internationella frågor inom sitt fackområde. Enligt kommitténs mening garanterar en sådan ordning att de internationella

frågorna hanteras effektivt och under en sammanhållen ledning. Härutöver garanterar förslaget att fackutskott får anledning att utveckla egen internationellt betonad aktivitet inom sitt arbetsområde.

Sammantaget torde föreslagen ordning innebära en fördjupning och breddning av arbetet inom hela rådsorganisationen, vilket kommittén betraktar som önskvärt.

Utskottet finner dessa uttalanden av kommittén positiva.

2.8 Remissförfarandet

Kommittén avstår från att presentera ett eget förslag till reformerad remissverksamhet men konstatera, inom ramen för sin genomgång av möjligheter att genomföra besparingar, förenkla och rationalisera rådets arbete, att nu gällande ordning i fråga om remissförfarandet bör kunna stramas upp och förenklas.

Enligt kommitténs mening bör frågan om effektivisering av remissförfarandet prövas inom varje delegation, med sikte på att åstadkomma förenklingar.

En sådan prövning bör även inbegripa ändamålsenligheten, om någon, att centralisera remissförfarandet, vilket för närvarande är både omfattande och tidskrävande. Då hanteringen sker nationellt tillämpas i huvudsak de nationella regler för remissförfarande som gäller.

Kommittén har övervägt införande av remiss till ministerrådet. Denna ordning tillämpas för närvarande inte i rådet medan den nationellt, t. ex. i Norge, är vanlig (dvs. remiss till departement/regeringar). Det anses dock kunna vara av värde att på ett tidigt stadium utröna ministerrådets inställning till viss fråga, inte minst att få eventuella kostnadsaspekter belysta.

Mot den bakgrunden anser kommittén att det för framtiden inte bör föreligga några hinder att även inkludera ministerrådet i ett framtida förenklat remissförfarande.

Utskottet noterar att remissförfarandet är väl omfattande, och medför nationell obalans i bakgrundsmaterialet för rådets beslut. Vid flera tillfällen har presidiet uttalat sig för en mer restriktiv praxis både vad gäller remiss överhuvudtaget och antalet remissinstanser. Det finns ett behov av gemensamma regler för hur saker sänds på remiss i de olika länderna. Dessa måste dock förenas med möjlighet för utskottet självt att välja ut remissinstanserna.

2.9 Ny teknik vid utskottsmöten

Kommittén tar upp frågan om reformering av de nordiska mötesformerna genom införande av modern teknik mot bakgrund av de uppenbara effektivitetsvinster och ekonomiska besparingar som kan göras, både nordiskt och nationellt. Det föreslås att presidiet får i uppdrag att se över frågan i sin helhet: vilken teknik som skall väljas och vilka samordnade ekonomiska insatser som behövs.

Utskottet ställer sig positivt till att rådets organ får tillgång till ny teknik.

2.10 Ministerrådsreplik

Det föreslås att en talesman från ministerrådet skall i en sakdebatt kunna muntligt framföra ett ministerrådsförslag i replikens form. Om ett sådant förslag framställs från talarstolen kan votering i saken skjutas upp till påföljande dag. Avsikten är att utskottet i mellantiden skall om de så önskar kunna sakbehandla det muntliga förslaget. Resultatet kan bli att utskottet ändrar sitt förslag till beslut; det kan också bli så att motiveringen till beslut ändras.

Utskottet finner det tveksamt att ministerrådet på detta sätt under plenum kan ändra förutsättningarna för en saksbehandling, även om detta förfarande skulle kunna göra rådsdebatterna mer intresseväckande. Idéskissen om ministerrådsreplik inger principiella betänkligheter. Utskottet förordar istället ett närmare samarbete mellan sekretariaten.

2.11 Utskottssekreterarnas ställning

Kommittén föreslår en ändrad lydelse av arbetsordningen för presidiese-kretariatet för att öka presidiese-kretariatets effektivitet genom att utskottssekreterarna integreras i presidiese-kretariatets organisation.

Utskottet kan tillstyrka detta förslag, men understryker att utskottssekreterarna även i fortsättningen har att efterkomma utskottets instruktioner och önskemål vad gäller sakbehandlingen. Presidiese-kreterarens ansvar vad gäller koordineringen och planeringen vid presidiese-kretariatet innebär möjlighet att disponera tillgängliga arbetskraftsresurser.

Stockholm den 30 januari 1991

För social- och miljöutskottet

Marjatta Väänänen

Förman

Särskilt yttrande

Undertecknade utskottsmedlemmar anser att ett ökat budgetansvar för rådet förutsätter två sessioner årligen.

Stockholm den 30 januari 1991

Svein Alsaker (KrF)

Mats Nyby (SDP)

Knud Glønborg (KrF)

Marjatta Väänänen (Kesk.)

Reservation 1

Vi anser att rådet skall bibehålla en ordinarie session per år, så länge nuvarande budgetordningen gäller.

Utskottets namn bör vara socialutskottet.

Stockholm den 30 januari 1991

Sten Svensson (m)

Tore A. Liltved (H)

Reservation 2

Undertegnede stötter organisationskomiteens inställning om ministerrådsreplik och konstaterer dermed, at dersom afstemningen i udvalget ikke var foregået på et tidspunkt, hvor vi sad i møde i valgkomiten, havde der i udvalget været flertal for denne indstilling.

Stockholm, den 30. januar 1991

Dorte Bennedsen (S)

Lilli Gyldenkilde (SF)

Nordiska rådet, budget- och kontrollutskottet:*1. Inledning*

Medlemsförslag A 945/j om det nordiska samarbetets former och organisation m. m. har, tillsammans med rapporten från Organisationskommittén, hänvisats till juridiska utskottet med underremiss till rådets övriga utskott, de nationella delegationerna och partigrupperna.

Budget- och kontrollutskottet har behandlat medlemsförslaget vid möten 12–14 november 1990 samt 28–29 januari 1991.

2. Medlemsförslaget

I medlemsförslaget, som väckts av presidiet medlemmar, utan att presidiet tagit ställning till de enskilda förslagen i organisationskommitténs rapport, föreslås

att Nordiska rådet rekommenderar regeringarna i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige att besluta om de ändringar i Helsingforsavtalet och det nordiska transportavtalet som organisationskommitténs förslag föranleder

att Nordiska rådet beslutar om de ändringar i Nordiska rådets arbetsordning som organisationskommitténs förslag föranleder

att Nordiska rådet ger presidiet i uppdrag att bedöma de reformförslag som framförs av organisationskommittén och som det åligger presidiet att ta initiativ till eller besluta om.

3. *Organisationskommitténs rapport*

Utskottet kan inledningsvis konstatera, att många av de förslag, som framläggs i organisationskommitténs rapport, kan utgöra en grund för effektivisering av det nordiska samarbetet. Utskottet vill emellertid samtidigt instämma i nedanstående konstaterande av organisationskommittén:

”Kommittén vill sålunda understryka att nordiskt samarbete fungerar så långt regeringar och nationella parlament i Norden själva vill. Det är rent generellt inte regelverket i sin nuvarande utformning som står i vägen för framgång. Skall nordiskt samarbete kritiseras för bristande resultat bör kritiken riktas mot avsaknad av politisk vilja.”

Mot denna bakgrund menar utskottet, att det varit önskvärt om organisationskommitténs rapport i något högre grad präglats av politiska vyer för det nordiska samarbetets framtid. Utskottet har emellertid förståelse för, att den tidspress organisationskommittén arbetat under, har försvårat alltför ingående politiska diskussioner. Organisationskommitténs arbete är slutfört men mot bakgrund av den utveckling som sker, framför allt inom Europa, är ett fortsatt reformarbete nödvändigt om det nordiska samarbetet i tillräckligt hög grad skall kunna effektiviseras och bli mer flexibelt.

Utskottet har noterat att ett flertal av de föreslagna förändringarna av Helsingforsavtalet och Arbetsordningen inte är juridiskt genomarbetade, utskottet förutsätter emellertid, att de lagtekniska frågorna behandlas av juridiska utskottet, och avstår därför ifrån ytterligare kommentarer till detta.

Mot bakgrund av att organisationskommitténs rapport remitterats till flertalet av rådets organ kommer budget- och kontrollutskottet i det följande endast behandla de förslag som berör arbetet inom utskotten.

4. *Organisationskommitténs förslag*

4.1 *Internationella frågor*

Kommittén föreslår att presidiet ges det övergripande och koordinerande ansvaret för de internationella frågornas hantering i rådet, medan utskotten ges ansvar för de internationella frågornas hantering inom respektive verksamhetsområde. Ekonomiska utskottet föreslås få huvudansvaret att för rådets räkning följa den europeiska integrationsprocessen och att initiera och bereda sådana ärenden för rådet.

Kommittén föreslår vidare att frågan om samråd kring internationella frågor tas in i Helsingforsavtalet.

Utskottet har inga erinringar emot detta förslag då det enligt utskottets mening stadfäster rådande praxis.

Utskottet menar även att en naturlig följd av detta vore att utrikes-, utrikeshandels- och biståndsministrarna bildar egna ministerråd.

4.2 Antalet sessioner

Kommittén förordar två sessioner per år, dvs. en vår- och en höstsession, utan att antalet sessionsdagar ökas.

Ur budget- och kontrollutskottets synpunkt vore detta en fördel, då ministerrådets budgetförslag, med en sådan ordning, alltid skulle bli föremål för behandling i plenarförsamlingen.

Utskottet anser vidare, att det skulle skapa en jämnare arbetsrytm och snabbare behandling av rådets ärenden. Om höstsessionen läggs i samband med novembermötena, då rådet medlemmar ändå är samlade, skulle en andra session inte heller innebära fler mötesdagar per år.

4.3 Utskottens antal, namn och sakområden

Organisationskommittén föreslår att rådet skall ha oförändrat antal utskott, dvs. sex stycken, och att fördelningen av sakärenden även i fortsättningen skall göras av plenarförsamlingen.

Utskottet har inget att erinra mot detta.

Kommittén föreslår vidare viss omfördelning av ärenden inom utskotten och att namnen på fyra av utskotten ändras enligt följande:

- Juridiska utskottet blir Konstitutions- och rättsutskottet
- Kommunikationsutskottet blir Miljö- och kommunikationsutskottet
- Kulturutskottet blir Kultur- och utbildningsutskottet
- Social- och miljöutskottet blir Social- och arbetsmarknadsutskottet

Budet- och kontrollutskottet samt Ekonomiska utskottet behåller sina nuvarande namn.

Budget- och kontrollutskottet har inga synpunkter på fördelningen av sakärenden inom fackutskotten. Utskottet ställer sig emellertid tveksam till de föreslagna namnändringarna. Utskottet instämmer visserligen i kommitténs mening, att namnen i största möjliga utsträckning skall ange utskottens sakområden, men de föreslagna namnen är alltför långa och otympliga. Enligt budget- och kontrollutskottets mening bör Juridiska utskottet fortsatt heta Juridiska utskottet då det namnet bättre beskriver utskottets sakområden än konstitutions- och rättsutskottet.

4.4 Antal medlemmar i utskotten

Kommittén föreslår att alla utskott skall ha 13 medlemmar. Utskottet har funnit det smidigt att arbeta med nio medlemmar, men mot bakgrund av att rådet kan få ett ökat budgetansvar, kan utskottet se ett visst behov för en utökning av antalet medlemmar. Mot denna bakgrund har utskottet inga direkta invändningar mot organisationskommitténs förslag.

4.5 Val av ordförande och vice ordförande

Kommittén föreslår att plenarförsamlingen, och inte som nu utskotten, väljer ordförande och vice ordförande i utskotten. Motivet för detta är, att teoretiskt kan den situationen uppkomma, att utskottet väljer annan ord-

förande och vice ordförande än dem som nominerats av presidiet eller valkommittén.

Utskottet menar att denna teoretiska situation kan uppkomma även om plenarförsamlingen väljer ordförande och vice ordförande.

Utskottet kan emellertid konstatera att organisationskommitténs förslag inte i praktiken ändrar nuvarande ordning och är därför berett att acceptera kommitténs förslag.

4.6 Utskottsförslag

Organisationskommittén föreslår att rätten att väcka förslag i rådet skall utvidgas från medlemmar, regering och ministerråd till att gälla även presidiet och utskotten.

Förslaget innebär rätten för ett utskott att ta egna direkta initiativ på grundval av inkomna skrivelser, utredningar och frågor initierade på annat sätt inom utskottets verksamhetsområde.

Budget- och kontrollutskottet välkomnar detta förslag, som, om det genomföres, innebär att utskottets kontrolluppgifter kan tas upp som egna ärenden inför plenarförsamlingen.

4.7 Närvarorätt vid utskottsmöten

Enligt gällande arbetsordning har vissa tjänstemän närvaro- och yttranderätt vid utskottens möten. Kommittén föreslår att utskotten ges rätt att själva bestämma vilka som skall närvara vid utskottsmöten. Kommittén förutsätter emellertid att nuvarande praxis i fråga om närvarorätt består.

Utskottet har inget att invända mot förslaget, men förutsätter att tillämpningen kan ske på ett smidigt sätt, och att utskotten inte skall behöva ha en omröstning i början av varje möte om vilka som skall få närvara.

4.8 Remissförfarandet

Kommittén föreslår att remissförfarandet förenklas. Kommittén lämnar inga förslag till hur detta skall ske utan överlämnar till det nationella delegationerna att undersöka möjligheterna till förenkling.

Budget- och kontrollutskottet instämmer i att remissförfarandet måste förenklas och effektiviseras. Utskottet har också tagit upp denna fråga i sitt betänkande över ministerrådets budgetförslag för 1991.

Utskottet har även med samarbetsminister Thor Pedersen diskuterat möjligheterna, att i ett tidigare skede än vad som nu är vanligt, få ministerrådets preliminära inställning till nya medlemsförslag.

4.9 Den nordiska budgeten

Enligt organisationskommittén bör det parlamentariska inflytandet över den nordiska budgeten öka. Kommittén föreslår därför:

- beslutsrätt för rådet om fördelning av medel på den nordiska budgeten inom en av ministerrådet beslutad ekonomisk ram.

Budget- och kontrollutskottet anser, av naturliga skäl, att detta är ett mycket intressant förslag, som, om det kunde genomföras, skulle vitalisera rådet och väcka ökat intresse för rådets arbete. Utskottet är emellertid också medvetet om, att det skulle kräva, att rådets medlemmar, på ett helt annat sätt än nu, satte sig in i den nordiska samarbetsapparaten. Planerings- och prioriteringsdiskussionerna skulle med all säkerhet bli betydligt livligare än vad som nu är fallet.

Utskottet är emellertid inte helt säkert på att organisationskommittén menar att rådet skall få det fulla prioriteringsansvaret. Enligt det förslag till framtida budgethantering inom rådet, som organisationskommittén framlägger, skall ett fullständigt budgetförslag utarbetas inom ministerrådsorganisationen enligt i princip samma procedur som tillämpas i dag. Detta, av samarbetsministrarna sanktionerade förslag, skall föreläggas rådet senast den 31 augusti året före budgetåret. Först därefter skulle rådets utskott komma in i budgethanteringen och göra de omprioriteringar, som rådet kan komma överens om, för att i november framlägga ett betänkande med förslag till ändringar i ministerrådets budgetförslag. Utskottet menar att rådets möjligheter att göra några större omprioriteringar i ett redan färdigt budgetförslag är relativt begränsade. Dels är en stor del av budgetmedlen redan uppbundna, när rådet får budgetförslaget, dels är den tid rådet får på sig alltför kort för att några verkliga prioriteringsdiskussioner skall kunna hållas inom rådet.

Om rådet i framtiden skall kunna utöva en reell beslutsrätt måste rådsorganen komma in i förhandlingar med ministerrådet redan i inledningsfasen av budgetarbetet. Rådet måste också skaffa sig en djupare kunskap om verksamheten inom de olika sektorerna samt om vad som är mest ändamålsenligt att genomföra i nordiskt samarbete.

Samarbetsministrarna har i brev av 29.08.1990, klart deklarerat, att man av principiella skäl inte kan ge rådet rätt att fatta beslut om fördelningen inom given ram. Det är således inte troligt att denna fråga kommer att lösas inom den närmaste tiden.

Samarbetsministrarna framhåller emellertid också, att man gärna vill medverka till, att anpassa budgetproceduren så att rådet kan få ökat inflytande på den nordiska budgeten.

Mot denna bakgrund föreslås att budget- och kontrollutskottet får i uppdrag att på rådets vägnar göra en seriös granskning av möjligheterna att öka rådets inflytande på budgeten.

I samband med förslaget om budgetproceduren föreslår kommittén att finansministrarna blir ansvariga budgetministrar.

Utskottet anser, att samarbetsministrarna fortsatt skall ha ansvaret för den nordiska budgeten. Utskottet vill emellertid få möjlighet att hålla möten även med finansministrarna i frågor som rör den nordiska budgeten.

4.10 Utskottssekreterarna ställning i presidiesekretariatets organisation

Som underlag för organisationskommitténs bedömning av rådets sekretariatsorganisation ligger en konsultrapport vari bl. a. föreslås, att en linjeorganisation upprättas vid presidiesekretariatet, innebärande att utskottssekreterarna integreras fullt ut i sekretariatet och att sekretariatet organiseras i avdelningar.

Kommittén hävdar, att man inte känt något behov av att i detalj granska presidiesekretariatets organisation, då man rent generellt anser att presidiesekretariatet är väl organiserat med tanke på effektivitet och kvalitet. När det gäller förslaget om utskottssekreterarnas integrering i presidiesekretariatets organisation menar kommittén emellertid, att det är en naturlig uppföljning av den samlokalisering av utskottssekreterarna som skett och att det ökar presidiesekreterarens möjligheter att koordinera och planera arbetet. Kommittén påpekar emellertid att presidiesekreteraren inte skall uppfatta en sådan integration på så sätt att han/hon skall gå in i utskottssekreterarnas sakbehandling av ärenden. Utskottssekreterarna skall även i fortsättningen efterkomma respektive utskotts instruktioner och önskemål.

Under förutsättning av att organisationskommitténs intentioner följs och att arbets sättet inom utskotten inte ändras kan utskottet acceptera kommitténs förslag.

Stockholm den 29 januari 1991

För Nordiska rådets budget- och kontrollutskott

Wiggo Komstedt

Ordförande

Med återopande av att Wiggo Komstedt ingått i organisationskommittén har han avstått från att delta i utskottets beslut rörande organisationskommitténs rapport.

Jens Marcussen har inte heller deltagit i utskottets beslut med återopande av den liberalistiska partigruppens uttalande om organisationskommitténs rapport.

Socialdemokratiska gruppen i Nordiska rådet:

I ett medlemsförslag, A 893/j, som den socialdemokratiska gruppen i Nordiska rådet i början av år 1989 ställde sig bakom, underströks behovet av översyn av innehållet i och formerna för Nordiska rådets arbete. En sådan översyn skulle ha till syfte bl. a. att åstadkomma en bättre målstyrning, rationellare beslutsprocess och effektivare arbete i rådet

Utvecklingen och förändringarna i Europa, särskilt den europeiska in-

tegrationen, kunde förutses medföra förändrade villkor för det nordiska samarbetet, vilket också gjorde det angeläget med en översyn av Nordiska rådets arbete.

Förändringar av Nordiska rådets organisation, som är av någon omfattning, berör med nödvändighet också ministerrådet. Så är också fallet med flera av kommitténs förslag. Det finns därför skäl att beklaga att ministerrådet inte fann anledning att medverka i kommittéarbetet.

Organisationskommittén, som tillsattes av presidiet i december 1989, har lämnat sitt betänkande. Dess arbete bör ses som ett led i en nödvändig process för att göra Nordiska rådet bättre skickat att fullgöra sin uppgift och stärka det nordiska samarbetet. I betänkandet redovisas förslag till rationalisering och effektivisering av Nordiska rådets arbete, vilka den socialdemokratiska gruppen i huvudsak ställer sig bakom.

Däremot har kommittén inte mäktat med att analysera konsekvenserna för det nordiska samarbetet av ett integrerat Europa och därav följande erforderliga åtgärder. Med den ytterst pressade tidsram som kommittén getts för sitt arbete är detta inte att förundras över.

Ett effektivare arbete i Nordiska rådet förutsätter strängare prioritering och värdering av medlemsförslag på ett tidigt stadium. Vissa krav bör ställas för att utskott skall behandla ett medlemsförslag, t. ex. att en parti-grupp, minst hälften av ett lands delegation eller ledamöter från tre länder står bakom förslaget.

Inte bara Nordiska rådet som parlamentarikerorgan utan också i högsta grad ministerrådet måste skynda på processen för effektivisering och rationalisering.

En total genomgång av Helsingforsavtalet bör göras, bl. a. med hänsyn till utvecklingen i Europa. Ett sådant arbete är en gemensam uppgift för Nordiska ministerrådet och Nordiska rådets parlamentarikerförsamling.

Den internationella dimensionen

I ett inledande kapitel fastslås kommitténs uppfattning att Norden och Nordiska rådet skall finnas med i den pågående processen i Europa, och presidiet uppmanas att ta nödvändiga initiativ när resultatet av EES-förhandlingarna är kända. Det borde emellertid redan nu vara möjligt att analysera effekterna för nordiskt samarbete av den europeiska integrationen, och presidiet uppmanas att ta initiativ till denna översyn. Ett sådant arbete har för övrigt i viss mån påbörjats i samarbete mellan presidiesekretariatet och ministerrådets generalsekreterares kontor.

Det är synnerligen angeläget att den europeiska utvecklingen och konsekvenserna för det nordiska samarbetet följs mycket noggrant och att åtgärder vidtas med sikte på att Nordiska rådet skall kunna spela en central och dynamisk roll i ett allt mer utvecklat europeiskt samarbete.

Kommittén har också tagit upp frågan om huruvida internationella frågor kan eller bör behandlas i Nordiska rådet och konstaterar att Hel-

singforsavtalet i nuvarande utformning inte lägger hinder i vägen. Likväl menar kommittén att för att undanröja eventuell tveksamhet bör ett tillägg till Helsingforsavtalet göras. Med tanke på att Nordiska rådet i ett flertal internationella frågor redan samarbetar, t. ex. utvecklingsbistånd, miljöfrågor, kontakter och samarbete med Baltikum, Öst- och Centraleuropa, kan kommitténs förslag sägas huvudsakligen innebära en reglering av rådande praxis.

I detta sammanhang kan noteras att samtliga utskott i Nordiska rådet berörs av ett vidgat internationellt samarbete. Presidiets övergripande ansvar för internationella kontakter bör understrykas.

Partigrupper

Under senare år har partigruppernas verksamhet i Nordiska rådet framhållits som särskilt angelägen. Kommittén understryker betydelsen av partigrupperna. En av utgångspunkterna för kommitténs arbete har varit att presentera förslag som skall leda till stärkt parlamentarikerinflytande. Detta har ett direkt samband med partigruppernas roll och deras möjligheter att verka.

I våra parlamentariska system har de politiska partierna en grundläggande betydelse. Det är naturligt att detsamma gäller samarbetet de nordiska länderna emellan.

Resurser måste ställas till partigruppernas förfogande dels för möten, konferenser m. m., dels för sekretariatstöd. Det är också nödvändigt att alla Nordiska rådets organ i samband med planering av mötesverksamhet tar hänsyn till partigruppernas behov av interna överläggningar. Så bör t. ex. utskottens möten läggas upp så att partigrupperna i utskotten ges rimliga förutsättningar till förmöten. Inte minst som ett led i att förbättra budgetarbetet och åstadkomma en fördjupad dialog mellan Nordiska rådets parlamentariker och ministerrådet måste partigrupperna ges ekonomiska och tidsmässiga möjligheter att mötas.

Plenarförsamlingen

Kommittén föreslår en ändring i Helsingforsavtalet, så att Nordiska rådet inte binds att hålla endast en ordinarie session per år. Detta förefaller vara en enkel och praktisk åtgärd för att bl. a. möjliggöra en bättre budgethantering och på sikt bättre arbetsrytm i rådet.

Med kommitténs förslag kan Nordiska rådet i framtiden ändra antalet ordinarie sessioner per år, om detta bedöms nödvändigt, utan att Helsingforsavtalet för den skull måste revideras. Flera sessioner än en per år kan också motiveras av att det nordiska samarbetet skall kunna spela en större roll i ett vidare europeiskt och internationellt sammanhang.

Valkommitté

Efter sessionen 1989 uppdrogs åt juridiska utskottet att utreda frågan om valordningen i Nordiska rådet. Delvis i linje med utskottets förslag tillsatte presidiet inför sessionen 1990 en valkommitté med fyra ledamöter, en från varje partigrupp i rådet. Då hade organisationskommittén fått i uppdrag att som en del av sitt arbete ytterligare utreda frågan om valkommitté. Inför 1991 års session tillsatte presidiet återigen en valkommitté, denna gång med sju ledamöter.

Detta visar att kommitténs förslag om att en valkommitté skall utses är synnerligen välmotiverade. Dock bör, bl. a. med hänvisning till övervägandena i samband med tillsättande av valkommittén inför 1991 års session, kommittén bestå av sju ledamöter.

Presidiet

Nordiskt samarbete står inför stora utmaningar. Presidiets roll som rådets ledande och samordnande organ blir därmed alltmer avgörande. Inte minst gäller detta i fråga om de internationella frågornas behandling i rådet.

I fråga om presidiets sammansättning har det visat sig vara svårt inom den nuvarande ordningen att tillgodose alla rekommendationer om representativitet som uttalas i Helsingforsavtal och Arbetsordningen. Kommitténs förslag att antalet ledamöter i presidiet skall vara tio eller elva underlättar med största sannolikhet för en valberedning att enas om ett förslag. Det är dock ingen garanti, och därför kan det finnas skäl att dessutom utarbeta preciserade anvisningar, baserade på rådande praxis att d'Honts metod används för fördelning mellan partigrupperna av mandat i rådets organ, för hur listval skall genomföras, om valkommittén inte kan enas om ett för alla parter godtagbart förslag.

Utskotten

Kommitténs förslag om antal utskott, antal ledamöter per utskott och ärendefördelning bör ge förutsättningar för ett väl fungerande utskottsarbete.

Beträffande frågan om internationellt utskott avvisar kommittén detta förslag med tanke på att samtliga utskott berörs av den internationella dimensionen, särskilt i fråga om den europeiska integrationen.

Budgethanteringen

Budgeten för det nordiska samarbetet och budgetprocessen har naturligt nog varit föremål för omfattande debatt i Nordiska rådet. En inte helt ovanlig synpunkt är att resurserna är för blygsamma. Vidare uttrycks ofta kritik mot att parlamentarikerna i rådet har för litet inflytande över budgetens omfattning och inriktning.

Under senare år har ministerrådet tagit initiativ till förbättringar i

budgetprocessen med sikte på att få till stånd en fördjupad dialog mellan rådet och ministerrådet. Själva beslutsrätten, som kan sägas vara den centrala frågan, har dock inte berörts av dessa initiativ.

Fördjupad dialog mellan rådet och ministerrådet om budgeten – rörande såväl dess ram som prioriteringar inom ramen – och stärkt parlamentarikerinflytande är av avgörande betydelse för det nordiska samarbetets framtid.

Organisationskommittén har strävat efter att föreslå åtgärder som skall stärka det parlamentariska inflytandet över det nordiska samarbetet och har kommit fram till att ett större inslag av beslutsrätt skulle gagna det nordiska samarbetet.

Helt visst är en avgörande förutsättning för effektivare och mer konstruktivt arbete i Nordiska rådet ett större formellt och reellt inflytande för dess ledamöter. Den nuvarande ordningen, där ministerrådet inte har skyldighet att följa ens enhälligt beslutade rekommendationer från rådet, motiverar knappast rådets ledamöter att ingående penetrera och prioritera mellan olika förslag och initiativ. Detta kan i sin tur – medvetet eller omedvetet – tas till intäkt för att ministerrådet inte behöver känna sig bundet av rådets rekommendationer.

Kommitténs förslag till framtida budgethantering, att rådet ges rätt att besluta om fördelning av medel inom ramen för den budget som ministerrådet föreslår, stärker parlamentarikernas inflytande och skapar därmed bättre förutsättningar för ett konstruktivt och effektivt nordiskt samarbete. Förslaget ställer förvisso större krav på parlamentarikerna att ägna tid och kraft åt det nordiska samarbetet.

I detta sammanhang finns skäl att understryka det angelägna i att den framtida finansieringen av det nordiska samarbetet prövas, vilket kommittén också förordar. En framtida finansiering genom en "NOMS" – i linje med ett för några år sedan inlämnat socialdemokratiskt medlemsförslag – skulle förbättra förutsättningarna för det nordiska samarbetet och för ett stärkt parlamentarikerinflytande.

Kommittén anser att finansministrarna bör bli ansvariga för ministerrådets budget. Den socialdemokratiska gruppen finner inte argumentationen för en sådan förändring övertygande och förordar att den nuvarande ordningen bibehålls och att samarbetsministrarna även i fortsättningen är ansvariga för budgeten.

Rådets sessioner

Kommittén har bl. a. dryftat frågan om observatörer – särskilda gäster och föreslår att representanter för folkvalda organ skall kunna inbjudas som observatörer till rådets sessioner. Dock, anger kommittén, skall en sådan inbjudan inte förstås så att organisationen i fråga har getts rätt att också för framtiden följa Nordiska rådets sessioner.

Någon form av markering av vissa särskilda gästers status kan vara

befogad, men det är angeläget att detta sker utan risk för att missförstånd skapas om vilken status inbjudan avses ges. Därför bör inte benämningen observatör brukas i detta sammanhang. Presidiet bör i speciella fall – såsom kommittén förordar – kunna besluta om att ge särskilda gäster tillfälle att tala vid sessionen.

Kommitténs förslag, att Ungdomens Nordiska Råd bör ges möjlighet att under sessionen presentera resultaten från sina överläggningar, kan vara ett sätt för Nordiska rådet att uppmärksamma och stimulera de ungas engagemang för nordiskt samarbete.

Ytterligare ministerråd

Ministerrådets organisation bestäms av ministerrådet självt och inte genom beslut i Nordiska rådet. Samtidigt som detta konstateras bör emellertid också framhållas att ministerrådets organisation och arbetssätt i hög grad berör Nordiska rådet. Förslag om särskilda ministerråd kan motiveras med att frågor, för vilka vissa ministrar är ansvariga, behandlas eller bör behandlas i det nordiska samarbetet.

Så har nordiskt biståndssamarbete utvecklats under ett antal år, men trots det har inget ministerråd för biståndsministrar upprättats.

Kommitténs förslag att ministerrådet upprättas för utrikes-, bistånds- och utrikeshandelsministrarna samt för de ministrar som har ansvaret för sjö- och luftfartsfrågor ger rådets ledamöter och berörda utskott mest välägnade ministerrådspartners. Den socialdemokratiska gruppen delar kommitténs uppfattning om behovet av de föreslagna ministerråden.

Nordiska rådets sekretariat

Nordiska rådets sekretariatsorganisation präglas bl. a. av att den byggts ut och kompletterats i olika omgångar utan nämnvärda förändringar i de grundläggande riktlinjer som fastlades när det nordiska samarbetet först formaliserades med betydligt blygsammare sekretariatsresurser än i dag.

Som kommittén påpekar behöver sekretariatsorganisationen reformeras för att åstadkomma ett rationellare och effektivare arbete. För att underlätta en sådan process och för att undvika onödiga konflikter är det nödvändigt att alla berörda är inställda på och accepterar förändringar.

Presidiets roll som ledande och samordnande organ bör stärkas.

En åtgärd i syfte att effektivisera arbetet är att utskottssekreterarna, som kommittén förordar, fastare integreras i presidiesekretariatet.

Stockholm den 29 januari 1991

För den socialdemokratiska gruppen

Jerry Svensson
Gruppsekreterare

Den Venstresocialistiske gruppe i Nordisk Råd:

Den Venstresocialistiske gruppe er af den holdning, at det endelige forslag fra Organisationskomiteen er et godt kompromis mellem forskellige grupperes holdning til Nordisk Råds organisation og et godt forsøg på at effektivisere organisationen. Gruppen støtter det samlede forslag.

Gruppen er af den grundlæggende holdning, at det er den politiske vilje, som bestemmer indholdet af, og niveauet for, det nordiske arbejde. Der ville selv med den nuværende struktur og regelværk ikke være noget, der forhindrede et langt mere ambitiøst samarbejde.

Men organisationskomiteens forslag lægger op til en række forbedringer og smidiggørelser af systemet. Her tænkes ikke mindst på forsøget på at løfte en del af teknikken ud af Helsingforsaftalen og ind i rådets arbejdsordning eller andre regelværk. En sådan revision har den fordel, at rådet selv kan gennemføre ændringer i organisationen uden at sætte den store mekanisme, som revisioner af mellemstatslige aftaler er, i sving. Gruppen støtter derfor en sådan revision.

Fra nordisk side har vi været vidne til hastige forandringer i vores omverden. Det er ikke muligt i dag at afgøre, hvor den europæiske integration og reformerne i Østeuropa fører hen. Og det er derfor heller ikke muligt at fastlægge den rolle, som Norden og den nordiske samarbejdsorganisation får i det kommende Europa. Den usikkerhed, og de fortsatte forandringer gør en fleksibel organisation nødvendig. Den Venstresocialistiske gruppe forudser at organisationen, allerede inden for en kortere årrække, igen skal gennemses.

Den internationale udvikling har haft klar afsmittende virkning på arbejdet i Nordisk Råd. Efter gruppens mening er det naturligt, at den internationale udvikling har stor betydning for såvel det nordiske samarbejde som arbejdet i Nordisk Råd. Derfor finder Den Venstresocialistiske gruppe det naturligt, at der etableres et udenrigsministerråd som samtalepartner for præsidiets i internationale spørgsmål. Det er klart, at etableringen af et sådant ministerråd ikke anfægter det faktum, at landenes udenrigspolitik er regeringernes prerogativ.

Et af elementerne i organisationskomiteens forslag er en omlægning af udvalgenes arbejdsområde. Venstresocialisterne finder, at såvel miljø som arbejdsmarkeds- og sociale spørgsmål må være hovedområder for det nordiske arbejde, og gruppen støtter derfor, at begge disse områder får hvert deres udvalg.

Et andet element er en styrkelse af rådets præsidium. Venstresocialisterne ser gerne en sådan styrkelse af præsidiets under den forudsætning, at præsidiets legitimitet som ledende politisk organ, sikres. Det vil sige, at alle partigrupper og lande skal sikres repræsentation i præsidiets, gælder dette som bekendt ikke partigrupperne. Det har betydet, at Venstresocialisterne, med op mod halvanden million vælgere og ti procent af stemmer-

ne, ikke har været repræsenteret. Det forslag om en udvidelse af præsидiet, der er foreslået af Organisationskomiteen, skulle sikre denne repræsentation. Hertil kommer forslaget om en valgkomite, et forslag gruppen helt kan støtte. En helt uforholdsmæssig mængde tid er blevet brugt på at forsøge at løse valgspørgsmål af nær-gotisk kaliber. Tid, som burde have været investeret i at løse nogle af de politiske problemer, Norden står over for. En valgforberedende gruppe vil her kunne gøre fyldest.

Den Venstresocialistiske gruppe har tidligere argumenteret for oprettelsen af et særskilt internationalt udvalg. Gruppen håber, at præsидiet fremover vil vise sig i stand til at håndtere rådets internationale arbejde, uden hjælp fra et internationalt udvalg.

Endelig som afsluttende bemærkning understreger gruppen, at den ser organisationskomiteens forslag som et samlet hele – specielt hvad angår de dele, som giver præsидiet mere indflydelse og sikrer den partipolitiske og nationale repræsentation. Hvis man skal udnytte det potentiale, samtlige rådsmedlemmer udgør, må dette være en forudsætning.

København, den 28. januar 1991

Lars Werner

Formand

Anders Andersen

Gruppesekretær

Mittengruppen i Nordiska rådet:

Mittengruppen i Nordiska rådet har vid sina möten 12.11.1990 och 28.1.1991 tagit upp den av Nordiska rådets presidium tillsatta organisationskommitténs betänkande (*NU 1990: 7*) och medlemsförslag *A 945/j* som hänger samman med betänkandet. Mittengruppen anför följande yttrande:

Nordens roll i det framtida Europa

Mittengruppen har i sitt program ”Norden inför 2000-talet” angett riktlinjerna för hur det nordiska samarbetet skall utvecklas. Mittengruppen betonar där bl. a. följande:

De nordiska mittenpartierna är fast beslutna att utnyttja återstoden av 1900-talet för att bygga det nordiska samarbetet än fastare. Vi vill förena ett tätare samarbete mellan de nordiska länderna med ett bejakande av intresset för öppenhet gentemot omvärlden. Vi ser inte ett nordiskt samarbete som ett alternativ till ett vidare internationellt samarbete utan som ett verktyg för att öka de nordiska staternas inflytande över och utbyte av internationellt samarbete i allmänhet.

Mittengruppen i Nordiska rådet anser att arbetssättet måste bli mera

målinriktat och dynamiskt för att göra de stora principiella frågorna synliga och möjliga att genomföra på ett raskt och effektivt sätt. För att möjliggöra detta krävs förändringar i handläggnings- och beslutsång samt organisation.

Mittegruppen anser att man bör arbeta för att göra de nordiska frågorna till en mera integrerad och högre prioriterad del av de nordiska parlamentens arbete.

Organisationskommitténs förslag

Organisationskommittén har lagt fram sina förslag efter genomgång av en stor mängd utredningar, förslag och annat material om det nordiska samarbetet. Tack vare sin sammansättning och kommittémedlemmarnas erfarenhet har kommittén haft möjlighet att bedöma det nordiska samarbetets nuläge och framtidsperspektiv. Kommitténs förslag tjänar i själva verket som en positiv utgångspunkt och ett första steg i en utveckling av Nordiska rådets verksamhet.

Med tanke på kommitténs arbete utgör såväl den snabba västeuropeiska integrationsutvecklingen som de omskakande förändringarna i de centralstyrda socialistiska länderna i Central- och Östeuropa ett osäkerhetsmoment. Den snabba händelseutvecklingen skulle emellertid också ha medgett friare tankegångar — en möjlighet t. o. m. till radikala förslag på hur det nordiska samarbete kan utvecklas och uppslutningen kring den de facto existerande gemenskapen intensifieras. Men kommittén har inte gett sig in på ett sådant scenario. I stället har man tagit det säkra för det osäkra. Debatten om t. ex. de nationella integrationsavgörandena i respektive land visar dock att de som sätter sin tillit till det nordiska samarbetet har all anledning att aktivera sig ytterligare om de vill hålla fast vid samarbetets resultat och ställa målen högt i utvecklingen av det.

Regeringarnas ansvar

Organisationskommittén kommer inte med några radikala förslag av politisk natur jämfört med vad som är rådande praxis. Förslagen är till övervägande del av teknisk-organisatorisk art och avser att ge Nordiska rådets "maskineri" största möjliga mått av effektivitet, precision och flexibilitet. Som kommittén konstaterar innebär organisationsutvecklingen ett fortlöpande arbete för att anpassa organisationen till själva arbetet. Kommittén står mestadels enad bakom förslagen, vilket medger en snabb verkställighet. Genom korrigeringar och ändringar kan många byråkratiska procedurer avskaffas och Nordiska rådets organisation göras "slagkraftigare" med tanke på nya utmaningar.

De nordiska ländernas regeringar bör aktivt se till att det nordiska samarbetet utvecklas, effektiviseras och får tillräckliga resurser. Rekommendationer som är omfattade av Nordiska rådet bör snarast tas upp till behandling i ministerrådet och leda till förslag i de nationella parlamenten.

Att utveckla det nordiska samarbetet är ingen självklarhet utan en fråga om politisk vilja. Saknas den gemensamma viljan att fatta mera omfattande strukturella avgöranden, finns det inte heller möjligheter att få dem igenom. I detta hänseende utgör kommitténs förslag en realistisk politisk kompromiss.

Parlamentarikernas roll

I det nordiska samarbetet har parlamentarikerna en viktig funktion. En sådan struktur är möjlig bara i samarbetet mellan länder där folket och det folkvalda parlamentet innehar makten i begreppets sanna bemärkelse. Trots att riksdagsledamöterna — medlemmarna i Nordiska rådet — spelar en central roll i det nordiska samarbetet, finns det vissa spänningar i relationerna mellan Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet, ofta dessutom till nackdel för Nordiska rådet med tanke på balansen mellan dessa två centrala samarbetsorgan.

Mittengruppen i Nordiska rådet vill kraftigt understryka parlamentarikernas roll i utvecklingen av det nordiska samarbetet. Detta bör komma fram också i organisatoriska avgöranden. Organisationskommitténs förslag till att rådet bör ges rätt att besluta hur medlen fördelas inom den ram som ministerrådet anger är ett steg i rätt riktning. Mittengruppen anser dock att det parlamentariska inflytandet över budgetproceduren ytterligare bör förstärkas.

Internationella frågor

Organisationskommittén föreslår att rådspresidiet ges ansvaret för hanteringen av allmänna internationella frågor och att ekonomiska utskottets arbete i allt högre grad får karaktären av ett integrationsutskott. Det har i mittengruppen funnits stöd för förslaget att inrätta ett särskilt internationellt utskott utgående från den s. k. Söderkommitténs förslag. Förslaget har emellertid inte väckt behövligt gensvar.

Mittengruppen konstaterar att kommitténs förslag till omfördelning av arbetet i internationella frågor på detta stadium kunde göra hanteringen effektivare och stödjer därför förslaget. Det faller sig naturligt att samtliga utskott i rådet även i framtiden hanterar sådana internationella frågor som tangerar deras respektive områden. Presidiets förstärkta koordinerande roll förutsätter att hanteringen av dessa frågor backas upp av tillräckligt stora personella resurser som tar hand om beredningen genom omprioritering av existerande resurser. Man kunde också ge presidiet möjlighet att ordna "hearings" för att kartlägga de nordiska konsekvenserna av stora nationella och internationella beslut.

Antalet sessioner

Kommittén föreslår att Helsingforsavtalet ändras så att det går enklare att ordna två ordinarie sessioner, men att det inte blir obligatoriskt. Rådande

praxis är att den årliga sessionen i månadsskiftet februari – mars varar en vecka. Arbetsordningen är ganska tung. Rådet har under de senaste åren hållit extra sessioner om aktuella frågor.

Mittengruppen i Nordiska rådet har väckt en motion om två regelbundna årliga sessioner. Mötespraxis bör enligt motionen ändras så att rådet sammanträder till två ordinarie sessioner. Sessionerna kunde i så fall begränsas till 3–4 dagar i sänder. De årligen återkommande frågorna kunde i så fall delas upp så att höstsessionen behandlar budgeten och verksamhetsplanerna, medan vårsessionen hanterar bl. a. verksamhetsberättelserna. Om rutinfrågorna delas upp på detta sätt kunde sessionerna koncentrera sig på teman som växlar från möte till möte, såsom nu är fallet med de extra höstsessionerna. Tillfälle till allmän debatt skall dock ges vid varje session. Det kan påpekas att även kommittén anser att det krävs två ordinarie sessioner om man vill utveckla budgetbehandlingen i rådet. Också med tanke på det intensifierade internationella samröret är det behövt att det hålls två sessioner, vilket medger en planmässigare verksamhet.

Mittengruppen i Nordiska rådet framhåller att kommitténs förslag om antalet sessioner inte tar steget full ut – t. ex. för partigrupperna är det nödvändigt att veta på längre sikt än vad kommitténs modell medger om sessionerna är en eller två. Antalet ordinarie sessioner borde fastslås till två.

Partigruppernas arbete

Kommittén ställer sig positiv till den ökande partipolitiserings inom rådet. Genom att lägga ökad vikt vid partigruppernas arbete i rådet kan det garanteras att frågor som är principiella och väsentliga för utvecklandet av de nordiska samhällena som helhet blir uppförda på dagordningen. Att finna den rätta balansen i relationerna mellan de politiska grupperna och de nationella delegationerna tar sin tid och kan i vissa fall ge upphov till konflikter.

Kommitténs ställningstaganden till de politiska gruppernas aktivitet är positiva men inte särskilt konkreta. Det väsentliga i utvecklingen av de politiska gruppernas arbete är att samarbetet byggs ut på basen av fastställda nordiska partiprogram, så att partigrupperna kan fungera samstämmigt i det nordiska samarbetet. Detta är i sin tur inte möjligt utan regelbundna sammankomster och tillräckliga ekonomiska resurser.

Mittengruppen sammanfattar sitt yttrande i följande punkter:

- Nordiska samarbetet måste intensifieras och effektivieras;
- Norden måste hävda sin viktiga roll i det europeiska integrationsarbetet;
- Regeringarna bör tillmäta det nordiska samarbetet större betydelse;

- Det parlamentariska inflytandet bör stärkas, speciellt när det gäller budgetproceduren;
- Partigruppernas ställning i det nordiska samarbetet bör klargöras och stärkas;
- Förslagen till nya ministerråd bör förverkligas;
- Det bör hållas två ordinarie sessioner varje år, vilket får konsekvenser för sessionernas längd, antalet sakkunniga och övriga arrangemang;
- Den nordiska ombudsmannainstitutionen bör inrättas snarast möjligt.

Stockholm den 29 januari 1991

Gustav Björkstrand

Ordförande

Martti K. Korhonen

Partigruppsekreterare

Konservativa gruppen i Nordiska rådet:

Till grund för medlemsförslaget ligger organisationskommitténs betänkande "Det nordiska samarbetet – internationalisering och effektivisering – förslag till reformer" (NU 1990:7).

Inledning

De nordiska länderna utgör i många avseenden ett gemensamt kulturområde tvärs över nationsgränserna. Den folkliga kulturen uppvisar stora likheter i alla de fem nordiska länderna. De skandinaviska språken står varandra så nära att danskar, norrmän och svenskar oftast utan problem kan tala med varandra på sina hemspråk. Svenska språkets ställning i Finland som obligatoriskt språk i grundskolan stärker samhörigheten ytterligare.

Men Norden är samtidigt, såväl kulturellt som ekonomiskt, en del av Europa.

Redan sedan det förra århundradet finns det en tradition av samarbete mellan de nordiska länderna. Det finns nu en nordisk passion, en gemensam arbetsmarknad och ett nordiskt socialförsäkringsavtal.

Brytningstid och kris

Det nordiska samarbetet befinner sig i en avgörande brytningstid. Efter inledande decennier av ett allt djupare samarbete har kraften i samsarbetssträvandena under senare år gradvis ebbat ut. Det finns skäl att tala om en kris för det nordiska samarbetet i allmänhet och Nordiska rådet i synnerhet.

De nordiska länderna riskerar idag att marginaliseras i den europeiska omvandlingen samtidigt som intresset för det nordiska samarbetet har minskat.

Det har gått lång tid sedan reformer genomfördes som på ett påtagligt sätt påverkar de nordiska medborgarnas vardag. Det senaste stora nordiska projektet – satelliten Tele-X – kunde inte förverkligas.

Samtidigt är osäkerheten fortfarande stor om hur framtiden för nordiskt samarbete kommer att se ut inom ramen för ett bredare samarbete i Europa. Detta minskar för närvarande möjligheterna att vidta omfattande förändringar av organisationen.

Organisationskommittén har utfört sitt arbete inom ramen för dagens förutsättningar. Den har dock inte gått utöver dessa och försökt att sätta in det nordiska samarbetets nya problem och nya möjligheter i ett större perspektiv. Dess förslag är därför mera att se som intremistiskt i ljuset av de större utmaningar som Norden kommer att ställas inför under 1900-talet.

Norden i Europa

Det är den konservativa gruppen som sedan ett antal år tillbaka hävdar, att det framtida nordiska samarbetet måste ses inom en vidare europeisk samsamarbetsram. "Norden i Europa" lanserades ursprungligen av den konservativa gruppen.

Sedan början av 1970-talet är Danmark medlem av EG, och EG-samarbetet har gradvis skommit att få en allt större betydelse för den danska samhällsutvecklingen.

Sedan några år tillbaka har den vitalisering av EG-samarbetet som skett sedan 1985 utövat en allt starkare dragningskraft på de övriga nordiska länderna. De konservativa partierna har i de olika nordiska länderna varit pådrivande när det gäller att uppmärksamma de nya krav som det nya europeiska samarbetet ställer.

Just nu pågår de avgörande förhandlingarna om det s. k. EEA-avtalet (EES-avtalet) mellan EG och Efta. Den konservativa gruppen har vid olika tillfällen, icke minst vid sessionen i Reykjavik, försökt att fästa uppmärksamheten vid den genomgripande betydelse som ett EEA-avtal kommer att få också på det nordiska samarbetet.

EEA-förhandlingarna är nu inne i ett slutskede. Det är rimligt att vänta att de kommer att slutföras under första halvåret 1991. Det ter sig mot den bakgrunden kanppast realistiskt att nu begära olika typer av ändringar och tillägg i dessa förhandlingar för att nu ta hänsyn till det nordiska samarbetet.

Men det finns anledning att anta, att EEA för flera nordiska länder bara kommer att bli en mellanstation på vägen till ett fullt medlemskap i EG. De konservativa partierna spelar en pådrivande roll i den medlemskapsdebatt som nu pågår i de olika länderna. Sveriges riksdag har den 12 december fattat beslut om att en ansökan om medlemskap skall lämnas in under 1991.

Därmed förändras grundläggande förutsättningar för det nordiska samarbetet under kommande år. Det framtida nordiska samarbetets förutsättningar blir i realiteten en funktion av de olika nordiska ländernas Europa-val.

Det är den konservativa gruppens uppfattning, att det skulle innebära en renässans för det nordiska samarbetet om samtliga nordiska länder blev medlemmar av EG.

Tillsammans skulle de nordiska länderna få en stark ställning inom ett utvidgat och fördjupat EG. Med den fördelning av röster m. m. som gäller inom EG skulle de nordiska länderna tillsammans få fler röster än det förenade Tyskland i EG:s ministerråd och nästan lika många platser i Europaparlamentet.

Det nordiska samarbetet med alla sina institutioner skulle med samtliga nordiska länder i EG ge de nordiska länderna en stark plattform i den vidare europeiska samarbetsarkitekturen.

Varje nordiskt land måste givetvis fatta sitt eget beslut om sin egen plats i det framtida Europa. Förutsättningarna såväl ekonomiskt som politiskt är starkt varierande i de nordiska länderna. Men inget land kan i sina överväganden bortse från den styrka ett samlat Norden i EG skulle innebära eller den försvagning som en ny splittring av Norden skulle innebära.

Nordiska rådet skulle då bli det forum där parlamentariker i Norden träffas för att diskutera, initiera och vara pådrivande i frågor som rör det europeiska samarbetet.

Sessionerna blir då en slags nordisk riksdag där parlamentariker på hög nivå samlas för överläggningar.

Samtidigt som det är lätt att se de möjligheter som denna situation skulle innebära för det nordiska samarbetet är det inte svårt att se de nya problem som kommer att uppkomma om huvuddelen av men icke samtliga Nordens länder blir medlemmar av EG.

Enligt den konservativa gruppens uppfattning är det viktigt att diskussionen om det nordiska samarbetets framtid redan nu utgår från dessa två olika möjligheter och de konsekvenser dessa får.

Organisationskommitténs förslag innebär att ekonomiska utskottet utvecklas till ett integrationsutskott med uppgift att följa den europeiska integrationsprocessen och i anslutning till det initiera och bereda ärenden för rådet. Kommitténs förslag i denna del är därför bra.

Internationellt samarbete

Demokratiseringsprocessen i Central- och Östeuropa har möjliggjort ett samarbete och en dialog mellan parlamentariker i Norden och i dessa länder som inte har funnits tidigare.

Mest omfattande har kontakten med de baltiska staterna varit. De ser de nordiska länderna som sina naturliga samarbetspartners i Europa. Det beror självfallet på att de är våra närmaste grannar på andra sidan Östersjön och att det finns gamla band mellan våra länder.

Denna process har också lett till att rådet har fått en internationell roll som den inte har haft tidigare.

För Nordiska rådet måste kontakterna och samarbetet med de baltiska länderna vara en viktig uppgift vid sidan av EG i det fortsatta internationella arbetet. Här kan rådet göra betydelsefulla insatser.

I detta arbete har presidiet det övergripande ansvaret, medan utskottet svarar för frågornas hantering inom respektive sakområde.

Kommitténs förslag om att presidiet kan inbjuda representanter för folkvalda organ att som observatörer övervara sessionen är ett första steg till närmare kontakter även på denna nivå.

Organisationskommittén konstaterar att Helsingforsavtalet i sin nuvarande utformning inte utgör hinder för att internationella frågor debatteras eller hanteras i rådet eller i dess organ om rådet så önskar.

Men för att undanröja varje tveksamhet på denna punkt föreslår den att man gör ett tillägg till Helsingforsavtalet.

Eftersom Helsingforsavtalet är ett mellanstatligt avtal är det regeringarnas uppgift att bedöma om det finns behov av ett förtydligande.

Organisationskommittén för fram tanken på att det bildas ett separat ministerråd för utrikesministrarna. Enligt den konservativa gruppens mening finns det dock anledning att snarare pröva möjligheten till ett separat Nordiskt Politiskt Samarbete (NPS) efter EG:s EPS-modell för att stärka det nordiska samarbetet.

NPS innebär att det etableras en separat samsamarbetsstruktur för de utrikespolitiska frågorna. Denna skall självfallet kopplas till det nordiska samarbetet i övrigt, men kräver på grund av de utrikespolitiska frågornas särskilda karaktär en annorlunda struktur. Det ter sig t. ex. naturligt att det är t. ex. en separat tjänstemannakommitté snarare än ministerrådssekreteriatet som svarar för samarbetets förberedelser.

Även inom EG, där det utrikespolitiska samarbetet gått långt, upprätthålles en skillnad mellan detta och det övriga samarbetet.

Det är, enligt den konservativa gruppens uppfattning, viktigt att gränsdragningen gentemot de säkerhets- och försvarspolitiska frågorna upprätthålles. Det är självklart att frågor som berör de nordiska ländernas olika säkerhetspolitiska orientering och dess konsekvenser icke hör hemma inom det nordiska samarbetet.

Det är, enligt den konservativa gruppens uppfattning, också naturligt att det utrikespolitiska NPS-samarbetet i första hand koncentreras till frågor inom vår egen del av världen.

Underlätta förändringar

Det råder stor osäkerhet om hur det framtida nordiska samarbetet kommer att se ut. Under denna brytningstid är det viktigt att man inte genomför förslag som ytterligare skulle tynga ner den nuvarande organisationen.

Mot den bakgrunden vill konservativa gruppen bibehålla en ordinarie session per år så länge nuvarande budgetordning gäller. Precis som vi har sagt tidigare är det viktigt att parlamentariker på hög nivå har möjlighet att delta i det nordiska samarbetet. Utökar man antalet sessioner försämrar Nordiska rådets möjligheter att hävda sig gentemot andra internationella engagemang.

Gruppen anser vidare att man inte i nuläget bör ta ställning för att inrätta ett antal nya ministerråd.

Samarbete mellan ministrar i Norden kan ske utan att formella ministerråd med tillhörande byråkrati inrättas.

Helsingforsavtalet ger också redan idag möjlighet för ministrar att närvara på sessionerna och delta i debatten. Det innebär att rådsorganisationen inte behöver gå miste om synpunkter som de ytterst ansvariga ministrarna kan ha inom sina respektive sakområden.

Likasa finns det ingen anledning att nu gå vidare med frågan om en nordisk ombudsmannaorganisation.

Konservativa gruppen stödjer däremot kommitténs förslag om reformering av mötesformerna. Självklart skall man använda modern teknik för att öka effektiviteten och minska kostnaderna.

Med samma utgångspunkt borde man utan att nu ta ställning till att slå samman presidiesekretariatet och ministerrådssekretariatet se om man kan fördjupa samarbetet mellan sekretariaten så att resurser kan frigöras och beredningsprocessen förenklas.

Gruppen stödjer vidare kommitténs förslag att avskaffa redaktionskommittén för Nordisk Kontakt.

Förstärkt inflytande över budgeten

Grunden för samarbetet i Norden är i första hand den nordiska kulturgemenskapen. Det visar om inte annat att drygt en tredjedel av den nordiska budgeten går till kultursamarbete.

I det framtida nordiska samarbetet kommer kulturektorn att komma än mer i fokus.

Parlamentarikerna har länge kritiserat budgethanteringen inom rådet. Förändringar har vidtagits men fortfarande är möjligheterna att påverka prioriteringarna i den nordiska budgeten liten. Vid den senaste sessionen i Reykjavík var det prioriteringar inom kulturektorn som stod i centrum för den debatten.

Kommittén anser att det parlamentariska inflytandet över budgeten bör öka. Vi delar den uppfattningen. Vi tror att det är viktigt att rådet ges ökade möjligheter att aktivt delta i planerings- och prioriteringsdiskussionerna.

Likasa anser vi att finansministrarna skall ansvara för den nordiska budgeten. I dialogen mellan rådet och ministerrådet har samsamarbetsministrarna ett stort ansvar.

Kommittén tar upp den gamla idén om att införa en nordisk omsättningsskatt för att finansiera den nordiska verksamheten. Det avvisar vi.

Vitalisera arbetet

Kommittén har lagt fram en mängd förslag för att vitalisera och effektivisera rådsarbetet. Konservativa gruppen stödjer förslagen utom på följande punkter:

Konservativa gruppen anser att presidiet skall bestå av ett fast antal medlemmar och att det antalet skall regelbindas i Helsingforsavtalet. Antalet medlemmar i presidiet bör även fortsättningsvis vara tio.

Antalet medlemmar i presidiet är en så viktig fråga att det inte får bli ett årligt spelobjekt. Tillämpningen av d'Hondts metod garanterar att den proportionella representativiteten förverkligas.

När det gäller antalet frågeinstitut instämmer gruppen i de synpunkter som Kimmo Sasi för fram i sin reservation. Har man inte för avsikt att göra någon annan skillnad mellan fråga och snabbfråga än tidsfristen borde man klara sig med en muntlig och skriftlig fråga. Skall det däremot finnas en speciell snabbfråga bör det vara en fråga mellan frågeställaren och ministern enligt Wiggo Komstedts synpunkter i hans särskilda yttrande.

Konservativa gruppen delar också Kimmo Sasis synpunkter när det gäller utskotten.

Kommittén för fram önskemål om reformer inom ministerrådets organisation. Ett av de mer betydelsefulla är förslaget om att ändra beslutspraxis till något som man kallar 4/5 konsensus vilket i praktiken är ett majoritetsbeslut.

Förslaget förefaller icke genomtänkt i och med att det skulle ge det nordiska samarbetet en överstatlig karaktär som gör att det knappast kan förenas med medlemskap i en annan överstatlig organisation med motsvarande inriktning. Det är därmed icke möjligt att realisera.

Frågan om ministerrådets ställning torde få överklagas närmare efter det att klarhet vunnits om de olika nordiska ländernas Europa-politiska vägval under de närmaste åren.

Kommittén lägger fram en idéskiss för något som man kallar ministerrådsreplik. Förslaget verkar mycket krångligt och inte i alla delar genomtänkt. För utskottsarbetet är det bättre att man i ett så tidigt skede som möjligt får veta vilken uppfattning ministerrådet har om något förslag, vilket lätt kunde fås till stånd genom närmare samarbete mellan sekretariatet.

Förstärk den partipolitiska dimensionen

Kommittén välkomnar det ökade inslaget av partipolitisering i rådets arbete. Enligt kommitténs mening skall det, där så kan ske, ytterligare utvecklas och fördjupas.

Konservativa gruppen delar den oppfatningen. Det samarbeide som växt fram i øvrige Europa, Europarådet og EG har i første hand värdegemenskapen som grunn. Det avspeglar seg i at partigruppene r basen fr arbeidet både i rådet og parlamentet.

Samarbeidet i Nordiske rådet måste gå i samme retning. Det nordiske samarbeidet fr i denne del inte bli en kvarleva av ett mer begrenset synsett på samarbeide mellom europeiske nasjoner. Kommittens förslag om at även partigruppene skall ges rett at nominere ledamöter till presidiet r ett tecken på dette.

Ett tydelig steg i retning mot en förstärkt partipolitisk dimensjon inom rådet skulle vara at val og valfrberedelser sker med partigruppene som bas og at samråd ger rum med de nasjonelle delegasjonene fr at säkra den nasjonelle frdeelingen.

Stockholm den 29 januar 1991

Før den konservative gruppen

Carl Bildt
Ordfrende

Chris Heister
Gruppensekretre

Den Liberalistiske gruppe i Nordisk Råd:¹

Den Liberalistiske gruppe slutter seg til mange av forslagene fra organisasjonskomiteen, men vil fremme avvikende hovedsynspunkter på organiseringen av den parlamentariske forsamlings arbeid.

Den nåværende ordning med innslag av både landsrepresentasjon gjennom delegasjoner fra enkeltlandene og de partipolitiske gruppers inntog virker organisasjonsmessig rotete og br opphøre.

Utviklingen i Europa gr nå slik at det må påregnes at samtlige medlemsland relativt snart blir medlem i EF.

Den folkevalgte parlamentariske del av EF-samarbeidet, EF-parlamentet virker som et partipolitisk organ og arbeidet er organisert partipolitisk og ikke basert på land.

Nordisk Råd bør derfor snarest følge det samme prinsipp slik at Nordisk Råd-samarbeidet vil klargjøre Norden for full deltaging i EF nr medlemskapet er gjennomført. Når de nordiske land er blitt medlemmer av EF må Nordisk Råds situasjon og eksistensberettigelse vurderes nøye.

Liberalistisk gruppe mener derfor at Nordisk Råd br omorganiseres slik at alt arbeid tar partigruppene som utgangspunkt og at all referanse til

¹ Medlemmene fra Fremskrittspartiet i Norge og Danmark har dannet en partigruppe med navnet Den Liberalistiske Partigruppe. Vedtekter vil bli fastsatt under sesjonen i Danmark i februar 1991.

medlemsland opphører bortsett fra selve medlemskapet for de enkelte medlemmer som oppnevnes på partibasis fra de enkelte lands nasjonalfor-samlinger.

En rendyrket partipolitisk modell for arbeidet vil virke som en vitamin-innsprøytning i arbeidet ved at de naturlige partipolitiske forskjeller frem-kommer og de kunstige delegasjonsmeninger fra land blir borte.

En konsekvens av dette syn er også at sammensetningen av Presidiet utelukkende skal reflektere partigrupper og at de nasjonale sekretariater ersattes av partigruppe-sekretariater.

En ytterligere konsekvens er at partigrupesamarbeidet må oppjusteres med mer formalisert samarbeid når alt delegasjonsarbeid fra landene blir borte. Disse og andre mer praktiske konsekvenser må vurderes nærmere av de enkelte partigrupper og regler for gruppsamarbeidet må også innføres mer formellt.

Liberalistisk gruppe mener at en rendyrket partimodell vil kunne være redningen for Nordisk Råd og vil vitalisere det politiske arbeidet i Norden og ber om at denne modell forseres frem. Det nuværende samarbeid i nasjonale delegasjoner forutsetter i dag konsensusstenkning og konsensus-samarbeid og derved svekkelse av raskhet, klarhet og konsekvens av for-slag og rekommendasjoner, noe som svekker interessen for det nordiske samarbeid.

Stockholm, 29. januar 1991

Den Liberalistiske gruppe

Carl I. Hagen

Formann

Nordisk Råd, Den Danske Delegation:

Delegationen har på sit møte den 9. januar 1991 drøftet medlemsfor-slaget i anledning af betænkningen fra Nordisk Råds Organisationskomité (*NU 1990: 7*) og vil i den anledning anføre følgende:

Delegationen tilslutter sig alment komiteens betragtninger om den poli-tiske udvikling i Europa og de krav, denne udvikling stiller til Nordisk Råds arbejdsformer. Delegationen støtter således forslagene om yderligere at markere den internationale dimensions plads i rådets arbejde, incl. de ændringer i organisationen, det indebærer. Den øgede internationalise-rings krav på ministerrådet finder man ligeledes bør markeres bl. a. ved, at man arbejder videre med spørgsmålet om, at udenrigsministrene, mini-strene med ansvar for søfart og luftfart samt ministrene med ansvar for udenrigshandel og bistandspolitik konstituerer sig som formelt minister-råd.

Delegationen tilslutter sig ligeledes bestræbelserne for at effektivisere og smidiggøre arbejdsformerne. De forslag til ændringer i Helsingforsaftalen og i rådets forretningsorden, der sigter mod en forenklet arbejdsgang, kan man derfor støtte.

Specielt hvad angår forslaget om ændring af budgetproceduren, således at Nordisk Råd får ret til at træffe beslutning om budgettet inden for en totalramme, som fastsættes af ministerrådet, ønsker delegationen at understrege det særdeles væsentlige i, at parlamentariskernes indflydelse på og ansvar for det nordiske samarbejde forstærkes. Dette må være det overordnede mål for en ændring af budgetproceduren. Delegationen er derfor enig i hovedsigtet med forslaget og anser, at ændring af Helsingforsaftalens artikel 45, som foreslået af organisationskomiteen, kan være en af vejene til at nå dette mål. Man finder dog, at sagen fortsat trænger til nogen overvejelse, og peger i den forbindelse på samarbejdsministrenes brev til præsidiets af den 29. august 1990, som man mener bør indgå i de fortsatte overvejelser.

Såfremt konklusionen af overvejelserne bliver den foreslåede ændring af artikel 45, mener delegationen, at den logiske konsekvens heraf må være, at finansministrene får ansvaret for det nordiske budget mod nu samarbejdsministrene. Det vil i den situation være nødvendigt for parlamentarierne at kunne trække på finansministeriernes erfaringer ved vurdering af et forslags omkostningsniveau. Hverken samarbejdsministrenes sekretariater eller Ministerrådssekretariatet har kapacitet til at vejlede parlamentarierne i det omfang, som vil blive påkrævet.

Hvad angår forslagene om præsidiets, finder delegationen det af hensyn til ønsket om fortsat øget partipolitisering i Nordisk Råd vigtigt, at organisationskomiteens forslag om antal præsidiemedlemmer gennemføres. Delegationen er endvidere enig i, at præsidiets skal have ret til selv at fremsætte og behandle forslag.

Delegationen går ind for forslagene om antal medlemmer i udvalgene, fordelingen af sager på udvalgene og udvalgenes ret til selv at fremsætte forslag.

Delegationen støtter ligeledes, at der indføres en valgkomité til forberedelse af valg i plenum.

Som nævnt ovenfor er delegationen enig i, at der sker en øget partipolitisering, og kan derfor støtte forslagene om øget støtte til partigrupperne, samt at støtte til medlemmer uden for partigrupperne afskaffes.

Med hensyn til spørgsmålet om nedlæggelse af Redaktionskomiteen for Nordisk Kontakt kan delegationen ikke følge organisationskomiteens forslag, men henviser til den udtalelse, delegationen afgav herom til præsidiets den 16.5.1990¹.

¹ Här ej tryckt.

Lars P. Gammelgaard og Helge Adam Møller henviser i øvrigt til den skrivelse, som Lars P. Gammelgaard har foranlediget sendt til Økonomisk Udvalg den 4. januar 1991 (*se Bihang*).

København, den 23. januar 1991

Henrik Hagemann

BIHANG

Uddrag af brev til udvalgssekretær Henrik Wichmann, Nordisk Råd, dateret den 4. januar 1991:

”Lars P. Gammelgaard ønsker, at der tages hensyn til de markerede standpunkter i hans tale af 21. november 1990.

Det vil sige:

1. Komiteen er for tilbageholdende.
2. Udvalgsarbejdet bør indskrænkes.
3. Ingen nordisk momsfinansiering.
4. Nordisk Rigsdag i stedet for det nuværende system.
5. Sagkyndig gennemgang af hele Nordisk Råds bureaukrati og sagsforløb – foretaget af nogle få uvildige eksperter.
6. Partidelegationer i stedet for nationale delegationer.
7. Adgang til observatørstatus og senere medlemskab for Estland, Letland og Litauen.
8. De baltiske lande tilknyttes NORDPLUS.
9. Præsidiets besøger de baltiske lande og drøfter deres tilknytning til Nordisk Råd.”

Lars P. Gammelgaards tale v/1. behandling af Nordisk Råds beretning 1989–90, den 21. november 1990

Den debat, vi skal føre i dag, bør resultere i en styrkelse af det nordiske samarbejde.

Inden jeg nærmere begrundet dette synspunkt, vil jeg gerne takke, fordi man har efterkommet min kritik af, at der tidligere gik så lang tid mellem samlingerne i Nordisk Råd og drøftelsen her i Folketinget.

Jeg vil samtidig takke ministeren for en interessant redegørelse, der har været velegnet som debatgrundlag sammen med den delegationsberetning, som jeg anbefaler at Folketinget tager til efterretning.

Det er nu klart og tydeligt, at de nordiske lande igen er på vej imod EF. Jeg vil vove den påstand, at et stort flertal af de nordiske landes befolkning om relativt få år vil se deres lande som medlemmer af EF. Måske vil vi endnu i dette årti se hele Norden inden for EF.

Hvert land bestemmer jo sin egen skæbne. Men fra konservativ side opfordrer vi de nordiske lande til at starte den udvikling, der vil medføre, at de alle inden længe samlet kan være med i EF. Den europæiske fremtid giver allerede nu det nordiske samarbejde en helt ny dimension. Der bliver brug for at hævde den nordiske kultur og det nordiske særpræg i Europa. Det er også en udfordring, at vi nu har et frit Østeuropa og et samlet Tyskland.

EF er jo for nylig udvidet med tre lande i Syd. De nordiske lande vil på mange måder kunne afbalancere disse landes indflydelse – på en positiv måde. Det vil blive et bedre Europa, der påvirkes af både Nord og Syd – og som er åbnet over for Central- og Østeuropa. Den balance kan vi slet ikke undvære.

Vi har i de seneste 17–18 år oplevet visse vanskeligheder i det nordiske samarbejde, netop fordi ét land var inde, mens de andre var ude. Danmark kan og vil ikke gå ud, men det er tydeligt, at der i Norge og Sverige allerede nu tegner sig politiske flertal, som er positive over for EF. Den nye udvikling vil fjerne nogle barrierer, der har svækket drøftelsen af konkrete emner, hvor Danmark havde bundet sig i EF.

Når disse emner løftes over i EF-regi for alle eller flere nordiske landes vedkommende, kan landene støtte hinanden i EF, og debatten herom i nordisk regi vil omsider igen blive præget af stor realisme.

Vi må alle i Danmark give det nordiske og nationale arbejde højere prioritet i denne situation. Lad os præge det nye Europa – også kulturelt. Lad os gøre mere for, at vor kultur bliver kendt i Europa. Og lad os inspirere af Europa. Lad os i Danmark arbejde på tre niveauer, dansk, nordisk og europæisk – f.eks. for, at danske og nordiske forfattere og digtere får betydelig større muligheder for at få udgivelsen af deres værker på hovedsprogene støttet økonomisk og på anden vis. Det er mere værd end nogle overbureaukratiske informationskontorer i alle mulige lande.

Lad os i denne debat opfordre alle danske til igen at opprioritere det nordiske samarbejde.

Når alt dette er sagt, må jeg vende mig til det praktiske samarbejde i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd. Jeg vil gå lige løs på organisationskomiteens betænkning og sige: Den er alt for tilbageholdende og frygtsom.

På flere områder vil komiteen udvide det bureaukrati, der i forvejen er alt for stort. Det gælder f.eks. forslaget om en ny valgkomité og nye fagministerråd. Man udvider nærmest udvalgsarbejdet, men der var i novembermøderne i år slet ikke stof nok til at fylde tiden ud. Tanken om en nordisk momsfinansiering er forhåbentlig dødfødt.

Min hovedindvending imod betænkningen er imidlertid, at den blot bygger videre på noget, der fungerer alt for dårligt. Hør dog græsset gro for et udvidet nordisk samarbejde i det nye Europa. Lad ikke alt blive som det var. Lad os overveje at få en eller to nordiske rigsdage – på en eller to dage – hvert år. Også med udenrigsemner, men ikke sikkerhedspolitik. Og lad mig så gentage mit forslag fra i fjor: Lad nogle få sagkyndige gennemgå hele bureaukratiet i Nordisk Råd og skære det ned til en brøkdæl. Organisationskomiteens beretning er jo én stor bekræftelse på, at vi ikke kan klare denne opgave uden uvildig ekspertbistand.

Op med den levende nordiske debat, der kan brede sig ud i befolkningerne. Ned med bureaukratiet og småtingene, der lægger gift for det nordiske samarbejde. *Det* nordiske samarbejde, der aldrig har været mere nødvendigt end nu.

En ting kan vi gøre straks. Lad os – til trods for organisationskomiteens rapport – tage et stort skridt frem imod et virkeligt *politisk* arbejde i Nordisk Råd.

Den nuværende arbejdsform med den stærke stilling for de nationale delegationer har for længst overlevet sig selv. Vi er jo nordiske. Organisationskomiteen kører videre ad det gamle spor med sit forslag om, at der skal være så og så mange fra hver nation i alle udvalgene – og partigrupperne får allernådigst lov til at foreslå præsidiemedlemmer.

Alt det er antikveret. Det er, som om vi ville opdele Folketinget i jyder, københavnere og øboer – eller lade mænd og kvinder have hver sin gruppe.

Lad os lade partidelegationer afløse de nationale delegationer, og lad os lade partierne vælge udvalg, præsidium osv.

Det vil give nordisk debat og nordisk samarbejde. Alt det andet giver kun nordisk bureaukrati!

Organisationskomiteen er imod, at man skal have observatører i Nordisk Råd. Det er helt forkert. Vi bør lade døren stå åben for, at de baltiske lande kan sende observatører, hvis de nu eller senere ønsker det. Estland, Letland og Litauen bør også kunne blive medlemmer, når de forhåbentlig snart får national status.

Jeg hilser med glæde, at Ministerrådet er i færd med at gennemføre et arbejdsprogram, som også rummer Balticum. Også de baltiske informationskontorer. Men vi må langt videre. Lad os få disse lande tilknyttet nogle af vore eksakte programmer allerede nu, f. eks. Nordplus, så de har et fortrin frem for det øvrige Østeuropa.

Lad præsidenten besøge de tre lande, drøft deres ønsker og starte en drøftelse om deres tilknytning. Nordisk Råd står langt friere end regeringerne og Ministerrådet. Lad os benytte os af det. De er vore nordiske brødre.

Lad mig i øvrigt til sidst igen takke ministeren for mange gode tiltag i hans indledende redegørelse her i dag. Dog må jeg sige, at mange af de bemærkninger, jeg har fremført, også er egnede til drøftelse i Nordisk Ministerråd.

Nordiska rådet, Finlands delegation:

Finlands delegation i Nordiska rådet har behandlat medlemsförslaget A 945/j och det betänkande från Nordiska rådets organisationskommitté (NU 1990: 7) som har legat till grund för förslaget.

I det följande anges de frågor som delegationen vill fästa uppmärksamhet vid under den fortsatta behandlingen av organisationskommitténs förslag i juridiska utskottet. Till detta yttrande har fogats en bilaga i vilken synpunkter anläggs på de föreslagna ändringarna i avtal och reglementen. (se *bihang*) Delegationen har även tidigare under arbetets gång, genom en promemoria av den 20.4.1990 om organisationskommitténs arbete, som då översändes till kommittén, framfört synpunkter på hur Nordiska rådets organisation borde reformeras.

Åland och de övriga självstyrande områdena avger ett särskilt yttrande över organisationsfrågorna. Delegationen finner det viktigt att de saker som där föreslås tas upp under den fortsatta behandlingen av organisationsfrågorna i juridiska utskottet.

Allmänt

Det är av väsentlig betydelse för det nordiska samarbetet att Nordiska rådets arbete kan utvecklas så att en hög ambitionsnivå kan upprätthållas

på alla samarbetsområden. Norden bör även i framtiden kunna framstå som en modell för ett framgångsrikt regionalt samarbete.

Frågan om Nordens roll i den europeiska integrationsutvecklingen är i stor utsträckning en fråga om hur man ytterligare kan stärka samarbetet inom Norden och hur de vunna resultaten bäst kan tillgodogöras i en dialog med andra samarbetsorgan i hela Europa. Nordiska rådet kan inom ramen för ett bredare samarbete i Europa främja nordiska intressen i den västeuropeiska integrationen, etablera samarbete med Baltikum och utveckla kontakterna till Östeuropa. En utveckling i sådan riktning förutsätter att arbetet läggs om så att man inom det nordiska samarbetet prioriterar frågor som har en europeisk dimension eller är så specifikt nordiska att en rent nordisk lösning är naturlig. Nordiska rådet kan på vissa områden utvecklas till ett forum där nordiska politiker koordinerar ställningstaganden innan saker behandlas nationellt eller i andra större internationella organisationer.

Med hänvisning till de ovan anförda principella synpunkterna hade delegationen förväntat sig att kommittén hade framlagt förslag till mera långtgående förstärkningar av rådets organisation. Betänkandet utvisar att kommittén har varit oenig i många centrala frågor. Kommittén anger även många betydelsefulla frågor men tar inte ställning till dem, vilket ger ett osammanhängande intryck och försvårar det fortsatta arbetet med organisationsfrågorna. Enbart de förslag som framläggs av kommittén ger därför inte ett tillräckligt underlag för att genomföra de förändringar av organisationen som delegationen anser nödvändiga. Juridiska utskottet bör därför på grundval av detta och andra inbegärda yttranden på eget initiativ lägga fram ytterligare förslag till utveckling av rådets organisation.

Delegationen konstaterar att några av kommitténs förslag (upprättandet av ministerråd för utrikeshandelsministrar och biståndsministrar) inte är nya utan redan tidigare har förordats av rådet. En del av förslagen som syftar till att försnabba och förenkla procedurerna, och som delegationen i princip stöder, har även givits en sådan utformning i betänkandet att man kan ifrågasätta om de leder till önskat resultat.

Delegationen konstaterar att det föreligger en uppenbar diskrepans i hur kommittén har tagit ställning till tidigare utredningar och framlagda idéer. Kommittén har i detalj genomgått betänkandet om arbetsformerna i det nordiska samarbetet (NU 1983: 9) och en konsultrapport angående presidiesekretariatets organisation. Däremot har kommittén uttryckligen inte tagit ställning till många av internationella samarbetskommitténs förslag (NU 1988: 4 och NU 1989: 7) eller till de idépromemorior som framlagts av några tidigare presidiesekreterare och som har bilagts betänkandet. Delegationen anser det vara en brist att särskilt dessa sistnämnda promemorior inte har givits en mera seriös behandling.

Några stora reformer

I syfte att stärka det nordiska samarbetet genom en effektivisering av rådets arbete bör några stora reformer snabbt genomföras. Finlands delegation vill för sin del prioritera följande fyra frågor:

Ministerråd för utrikes-, utrikeshandels-, och biståndsministrarna

Delegationen stöder kommitténs förslag till preciseringar av Helsingforsavtalet beträffande förutsättningarna för samarbetet kring internationella frågor. Delegationen konstaterar samtidigt att en behandling av internationella frågor med anknytning till det nordiska samarbetet har varit en traktatfäst del av samarbetet sedan Helsingforsavtalet trädde i kraft 1962. Redan före Helsingforsavtalets tillkomst förekom inom Nordiska rådet en behandling av nordiska samarbetsfrågor på internationellt plan utgående från den praxis som hade utvecklats sedan rådet grundades. Helsingforsavtalet lägger därför inte heller i nuvarande utformning hinder i vägen för en utvidgning av nuvarande praxis vad gäller utrikespolitiskt samarbete.

Delegationen omfattar vidare det nya förslaget om ministerråd för utrikesministrarna och stöder som tidigare upprättandet av ministerråd för utrikeshandels- och biståndsministrarna. Delegationen konstaterar att kommittén har utgått från att militärpolitiska frågor, liksom hittills, skall ligga utanför rådets kompetens.

På parlamentarikersidan föreslår kommittén att presidiet ges ansvaret för behandlingen av övergripande internationella frågor, och att ekonomiska utskottet utvecklas i riktning mot ett integrationsutskott. Delegationens uppfattning har varit att ett internationellt utskott borde inrättas enligt det förslag som tidigare har framlagts. Nordiska rådet behöver ett organ som helt kan koncentrera sig på substansfrågorna i relationerna med övriga Europa, särskilt marknadsfrågorna och det nordiska samarbetet inom ett utvidgat europeiskt ekonomiskt samarbetsområde. Delegationen kan emellertid stöda kommitténs förslag, genom att det innebär ett första steg mot en förstärkning av arbetet med internationella frågor inom rådsorganisationen. Delegationen understryker att presidiet och ekonomiska utskottet bör ges de personalresurser som är nödvändiga för att de nya uppgifterna skall kunna handhas på ett tillfredsställande sätt. Delegationen anser, i likhet med kommittén att alla utskott på sina områden som tidigare bör behandla internationella frågor, särskilt sådana som är viktigare med tanke på samarbetet i Europa.

Gemensamt namn och sekretariat för hela rådsorganisationen

Enligt Helsingforsavtalet är Nordiska rådet ett samarbetsorgan för parlament och regeringar. När ministerrådet grundades ändrades avtalet inte på denna punkt. Det nordiska samarbetet skulle särskilt utåt få en mycket klarare profil om man skulle slå fast att allt samarbete utförs inom ramen

för just Nordiska rådet och använda det som gemensamt namn för såväl råd som ministerråd, i Helsingforsavtalets anda. Under Nordiska rådet skulle då finnas en parlamentarikerförsamling och en ministerrådsorganisation. Bruket av Nordiska ministerrådet som en helt separat benämning skulle upphöra.

Delegationen noterar att kommittén inte närmare har analyserat frågan om en sammanslagning av de två gemensamma sekretariaten. Tanken att slå ihop presidiesekretariatet och ministerrådssekretariatet avfärdas med att en sådan sammanslagning kan bli kostsam och att rådet och dess presidium "kan önska" ett eget sekretariat. Enligt delegationen är det mest vägande skälet för en sammanslagning den kvalitativt förbättrade och förenklade substansberedningen av ärendena som ett närmare samarbete mellan sekretariaten skulle ge. Samtidigt skulle denna förbättrade beredning ge parlamentariker och ministerråd bättre grund för politiska avgöranden och linjeavvägningar. En sammanslagning skulle inte heller innebära att presidiesekretariatet skulle försvinna. Det gemensamma sekretariatet skulle ha en självständig enhet för parlamentarikersamarbetet och dessutom skulle parlamentarikerna i sitt arbete ges tillgång till sekretariatets hela kompetens.

Två sessioner per år

För att få till stånd en snabbare arbetsrytm och framför allt ett snabbare beslutsfattande bör Nordiska rådet i fortsättningen hålla åtminstone två sessioner per år. Efrarenheterna visar att en höstsession kan hållas utan att flera dagar behöver reserveras för höstmötena. Det har även varit möjligt att komprimera den ordinarie sessionen. Hela rådet är samlat i slutet av januari till utskottsmöten, och nästan hela rådet möts på olika tidpunkter i maj och september. Det finns alltså också andra alternativa tider som kan utnyttjas för sessioner. Att ett särskilt beslut om en andra session måste fattas varje år förorsakar stora problem och osäkerhet i planeringen av arbetet, särskilt för det land som står i tur att vara arrangör.

Strävan bör vara att koncentrera den ena årliga sessionen på några större sakfrågor, men detta skall inte ställas som ett direkt krav. Rent arbetsmässigt är det viktigt att sessionerna kan användas för att slutbehandla saker och sända dem vidare till ministerrådet. En höstsession är angelägen särskilt med tanke på rådets budgetbehandling. Tid borde i regel vid varje session reserveras för generaldebatt. Ministerrådet och presidiet kan vid behov med sina anföranden styra in debatten på något centralt politiskt tema.

Direkt inflytande på budgeten

Det samarbete som i budgetbehandlingen har utvecklats mellan parlamentarikerna och ministerrådet har gradvis givit Nordiska rådet större möjligheter att påverka innehållet i den nordiska budgeten. Delegationen

anser att man nu bör gå vidare på denna linje och införa en procedur som ger parlamentarikerna reell budgetmakt. En sådan förändring av proceduren skulle vara ägnad att skapa större realism i budgetarbetet och samtidigt ge parlamentarikerna en ställning som mer än för närvarande vore förenlig med deras roll som företrädare för de nationella parlamenten. En förstärkning av parlamentarikerinflytandet är även en viktig aspekt med tanke på utvecklingen av regerings- och parlamentarikersamarbetet i Europa mera generellt.

Delegationen stöder, som ett första steg, den av kommittén föreslagna ändringen av behandlingsproceduren. Delegationen anser emellertid att målet bör vara att ge parlamentarikerna ett direkt inflytande på budgetens totalnivå. Enligt delegationen kan en sådan ordning införas i form av en förhandlingsprocedur mellan rådet och ministerrådet, utan att formell överstatlig beslutanderätt införs.

Övriga frågor

I det följande tar delegationen ställning till några övriga frågor som är väsentliga med tanke på det fortsatta arbetet.

Regeringssamarbetet

Huvudproblemet i det nordiska samarbetet idag är att regeringarna inte har visat tillräcklig initiativkraft när det gäller nordiska samarbetsfrågor. En förstärkning av samarbetet på regeringsnivå är därför av väsentlig betydelse för att det nordiska samarbetet skall kunna drivas framåt med kraft. Delegationen beklagar att ministerrådet inte lät sig representeras i kommittén och att kommitténs betänkande följaktligen innehåller få förslag beträffande ministerrådets arbete. Delegationen framhåller emellertid att det på detta område sedan tidigare finns olika förslag som syftar till en förstärkning av ministerrådets arbete. Nordiska rådets presidium bör därför inleda en dialog med samarbetsministrarna om hur ministerrådets arbete kan ges större tyngd och starkare förankring i de nationella regeringarna.

Antalet presidiemedlemmar

Delegationen anser att kommitténs förslag om att presidiemedlemmarnas antal skall vara minst tio och högst elva inte är tillfredsställande. För att undvika spekulatjonen och ständiga förändringar i presidiets sammansättning måste medlemsantalet vara fast. Delegationen hänvisar här till de motiveringar som har anförts i en reservation på denna punkt av kommittémedlemmen Kimmo Sasi. Delegationens uppfattning är att presidiet bör bestå av 10 medlemmar.

Utskottens ställning

Rapporten innehåller flera förslag, som berör utskottens arbete, namn

och sammansättning. Delegationen stöder kommitténs förslag om att alla utskotten bör vara lika stora, dvs. att alla har 13 medlemmar. I fråga om förslaget om utskottens namn, delar delegationen däremot inte kommitténs uppfattning utan ställer sig bakom de synpunkter, som riksdagsman Sasi framhållit i sin reservation i frågan. Utskottens namn skall i princip vara så enkla som möjligt. En täckande saksbeskrivning i namnen är ändå omöjlig att förverkliga.

Delegationen ställer sig betänksam till hela det reformpaket, som rör valet av utskottsordförande, tillsättandet av utskottsekreterare samt ändringen av utskottssekreterarens ställning och ansvarsrelation i förhållande till sitt utskott. Delegationen utgår från att utskottens integritet och självbestämmanderätt inte får begränsas utan snarare bör stärkas. Av denna anledning motsätter sig delegationen förslaget om att plenarförsamlingen skall utse ordföranden. Nuvarande praxis, som även är den rådande i de nationella parlamenten, att utskotten själva utser sina ordföranden bör gälla även i fortsättningen. Likaledes bör nuvarande ordning gälla angående utskottssekreterarens ansvarsförhållande. Delegationen godkänner inte kommitténs förslag, att utskottssekreteraren även i substansfrågor inom utskottets ansvarsområde blir underställd presidiesekreteraren. Presidiesekreterarens samordning och ledning av verksamheten inom sekretariatet är fullt möjlig och har också skett inom nuvarande regelverk. Slutligen vill delegationen inte heller, av samma ovan anförda anledning, stryka den paragraf, som ger utskotten rätt att uttala sig vid val av utskottssekreterare.

Kommitténs förslag om att ändra närvaro- och yttranderätten på utskottsmötena finner delegationen opåkallad. Nu gällande praxis har inte lett till oklarheter eller komplikationer. Tvärtom kunde kommitténs förslag leda till en ökad byråkrati i och med införandet av en tung beslutsprocess om t. ex. höring av sakkunniga. Vad angår de nationella tjänstemännens närvaro vid mötena, anser delegationen att det bör ligga i de nationella delegationernas kompetensområde att bedöma detta behov och fatta beslut.

Den mötesrytm som kommittén skisserar i anslutning till förslaget om ny mötesteknik förefaller något betänkelig. Efter sessionen skulle utskotten enligt den föreslagna modellen inte ha normala möten förrän under sommaren, och därefter skulle de träffas först i november. Enligt delegationens uppfattning är det viktigt att Nordiska rådets arbete kommer i gång snabbt efter sessionen och att utskotten håller möten redan under våren. Likaså är det viktigt att utskotten, särskilt med tanke på budgetbehandlingen, samlas redan tidigt på hösten. Däremot kan utskottens sommarmöten bedömas mera kritiskt. Sommarmöten bör primärt hållas om någon särskild fråga om utskottens arbete kräver detta, och om denna ger speciell anledning att studera någon institution eller någon aktuell region.

Nya förslagsformer

Delegationen har tidigare uttalat stöd för att införa en ny initiativform, utskottsförslag. Delegationen har därför i princip inga invändningar mot kommitténs förslag på denna punkt, och kan även stöda att förslagsformen presidieförslag införs. De motiveringar som kommittén framför ger emellertid en oklar bild av de nya förslagsformerna. Presidie- och utskottsförslagen beskrivs närmast som en ny form av medlemsförslag. Delegationen framhåller att den ursprungliga idén har varit att ett utskott utgående från den politiska vilja utskottet har snabbt skall kunna ta initiativ och lägga fram förslag direkt för plenarförsamlingen. Med den uppläggning av de nya initiativen som skisseras i kommitténs betänkande är det tveksamt om de kan leda till snabbare behandling. Enligt delegationens uppfattning bör utskotts- och presidieförslag närmast jämföras med färdiga betänkanden av utskotten. För att undvika sammanblandning med de nuvarande förslagsformerna kan det därför vara skäl att överväga en annan namnform för de nya initiativmöjligheterna.

Risken för onödiga konflikter inom rådsorganisationen ökar genom att presidiet kommer att börja arbeta som ett utskott om kommitténs förslag förverkligas. För att undvika revirstrider borde presidieförslagen begränsas till presidiets eget verksamhetsområde. Delegationen anser att denna begränsning inte påverkar presidiets möjligheter att agera så som det politiska läget förutsätter. Genom ett aktivt och nära samarbete mellan presidiet och utskotten, och med utnyttjandet av den nya förslagsformen för utskotten, kan nya politiska initiativ på specialområden i framtiden tas snabbt av utskotten och föras vidare till ministerrådet genom framställningar avgivna av presidiet.

Observatörer

Utbyggnaden av de externa kontakterna innebär att Nordiska rådet efterhand får flera internationella gäster till sessionerna. Delegationen anser därför, i likhet med kommittén, att en ny deltagarkategori med rubriken observatörer bör öppnas för sessionerna. Delegationen framhåller emellertid att begreppet observatör i internationella organisationer har en bestämd betydelse och anser att även Nordiska rådet, om denna term tas i bruk, bör precisera observatörernas status. Kommitténs förslag är oklart på denna punkt, och kan ge dem som deltar som observatörer en felaktig bild av sin ställning inom rådet.

Frågeinstitutet

Det nya förslaget om "förespörelse" verkar inte att i sig tillföra rådets arbete något nytt, som inte redan inom nuvarande regelverk vore möjligt. Frågan presenteras även i kommitténs betänkande på ett sätt som skapar ytterligare förvirring kring det redan nu brokiga frågeinstitutet. Delegationen ansluter sig till det förslag som har framförts i reservationen av

kommittémedlemmen Kimmo Sasi, enligt vilket rådet skall ha endast två former av frågor, muntliga och skriftliga. Muntliga frågor skulle då som nuvarande snabbfrågor besvaras under sessionen och skriftliga frågor skulle besvaras inom den tidsfrist som nu gäller för frågor mellan sessionerna.

Sekreterarkollegiet

Delegationen motsätter sig en förändring av sekreterarkollegiets status. Kollegiets direkta medverkan och inflytande är viktig för att säkra att rådets hela sekretariatsorganisation kan utnyttjas så väl som möjligt, och för att upprätthålla ansvaret och intresset för den gemensamma verksamheten i de nationella sekretariaten. Delegationen anser även att presidiet bör kunna avlastas genom en långtgående delegering av ärenden till sekreterarkollegiet. Vidare förutsätter delegationen att sekretariatets uppgifter även i fortsättningen definieras enligt den lydelse nuvarande § 33 i arbetsordningen har.

Delegationen anser i likhet med kommittén det vara riktigt att en särskild arbetsordning för sekreterarkollegiet utarbetas. I arbetsordningen bör emellertid, enligt vad som ovan har anförts, sekreterarkollegiets uppgifter slås fast enligt den lydelse som §§ 13 och 14 i arbetsordningen för presidiesekretariatet nu har.

Delegationen betonar att ökad tjänstemannamedverkan i arbetet även i övrigt förefaller oundviklig om arbetsintensiteten skall ökas utan att parlamentarikerna använder mera tid än för närvarande för rådsarbetet. Vissa saker borde kunna behandlas på tjänstemannanivå efter att de nationellt har klarerats med de ansvariga politikerna. Vid sidan av presidiets arbete kunde detta även gälla för utskottens del, så att en viss delegering av rutinsaker och mindre politiska frågor görs till tjänstemannagrupper.

Ministerrådsreplik

Delegationen avvisar kommitténs förslag om att införa s. k. ministerrådsreplik. Förslaget kallas för en idéskiss, men har lagts fram utan närmare analys. Förslaget kan i värsta fall leda till att utskottens arbete, som har utförts under hela året och ofta har förelegat i färdigt skick i flera månader före sessionen, plötsligt under pågående session slås sönder genom att ministerrådet först då kommer med sina synpunkter.

Däremot anser delegationen det vara angeläget att själva tanken bakom detta förslag förverkligas, nämligen möjligheterna att inom rådsarbetet i ett tidigt skede beakta de synpunkter som ministerrådet eventuellt kan ha på någon sak som är under beredning. En större växelverkan bör fås till stånd mellan utskotten och ministerrådet genom ett närmare samarbete mellan sekretariaten, och genom att någon ledande tjänsteman från ministerrådssekretariatet rutinmässigt är närvarande vid utskottens möten.

Nordisk ombudsman

Delegationen noterar att kommittén beträffande frågan om en nordisk ombudsman har valt att endast föreslå att saken skall utredas ytterligare. Frågan har behandlats under en lång följd av år i olika instanser inom Nordiska rådet och ministerrådet. De politiska aspekterna på frågan diskuterades senast i betänkandet från rådets internationella samarbetskommitté. Delegationen anser därför att ett politiskt ställningstagande till denna fråga nu bör tas och att man därefter, om enighet om att upprätta en ombudsmannainstitution uppnås, utreder hur den exakt skall förverkligas. Delegationen är för sin del beredd att i positiv anda diskutera hur Nordiska rådet kunde tillvarata en ombudsmannafunktion. Det behövs en instans som har i uppgift att bevaka nordiska medborgares rättigheter i förhållande till nordiska avtal.

Ny mötesteknik

Förslaget om att införa ny teknik i mötesrutinerna är som sådant bra. TV- och telefonkonferenser får emellertid inte innebära att parlamentarikerna i Norden i fortsättningen i mindre utsträckning än för närvarande träffas personligen. För vissa typer av tjänstemannaöverläggningar bör emellertid den nya tekniken kunna användas med fördel. Av kostnadsskäl bör tekniken byggas ut i nära samarbete med ministerrådet och de nationella ställföreträdarkontoren. Den teknik som behövs bör kunna brukas av hela rådsorganisationen.

Helsingfors den 18 januari 1991

Elsi Hetemäki-Olander

Ordförande

Guy Lindström

Generalsekreterare

BIHANG

Bilaga till Finlands delegations yttrande över medlemsförslag om det nordiska samarbetets former och organisation m. m.:

Utgående från det generella utlåtande som Finlands delegation har avgivit med anledningen av organisationskommitténs rapport har i det följande sammanfattats de detaljkommentarer som utlåtandet ger anledning till angående de föreslagna avtals- och arbetsordningstexterna.

*Kommentarer till ändringarna i Helsingforsavtalet (Bilaga I)**Art. 51*

Finlands delegation har i sitt utlåtande tagit ställning till antalet sessioner per år och anser att de bör fastställas till två. I det fall att kommitténs förslag dock går igenom bör formuleringarna ses om. Ordalydelsen i moment två i artikel 51 ("plenarförsamlingen håller ordinarie session minst en gång om året") står i konflikt med formuleringen i moment tre, där man konstaterar att plenarförsamlingen (bland andra) kan besluta om att hålla extrasession. Vad blir då skillnaden mellan en "andra ordinarie session" och en "extrasession?"

Art. 52

Delegationen har i sitt utlåtande ansett att antalet presidie medlemmar bör vara 10. (I den nya texten talar man om "ledamöter", medan man i övriga delar av avtalet talar om "medlemmar". Terminologin bör i avtalstexten vara konsekvent.)

Art. 53

Då man i kommittéförslaget ger även presidiet förslagsrätt och egen saksbehandling (nya art. 55), vore det logiskt att i artikel 53 tillägga att förutom utskotten även presidiet har till uppgift att förbereda sakernas behandling i rådet.

Art. 55

Kommittén har i sitt betänkande föreslagit två nya former av förslag: presidieförslag och utskottsförslag. Om detta går igenom bör andra momentet i art. 55 omformuleras så att det inte innebär att utskotten/resp. presidium bör utskotts- resp. presidiebehandla sina egna förslag. Artikeln bör innehålla ett tredje moment där man beskriver förfarandet i dessa fall. Även borde kompetensområdet (dvs. övergripande internationella frågor) för presidieförslagen slås fast, för att undvika revirtvister mellan utskott och presidium. (Jfr även kommentarerna nedan angående arbetsordningens §§ 30 och 38.)

*Kommentarer till ändringarna i arbetsordningen (Bilaga II)**§ 12*

I första momentet talar man igen om ledamot (jfr kommentar om art. 52), bör vara medlem. Eftersom presidenten också är vald medlem borde man antingen stryka omnämmandet av presidenten som överflödigt eller i fortsättningen tala om "annan vald medlem."

§ 14

Den nya frågeinstitutionen "förespörelse" har i delegationens utlåtande inte mött förståelse. Går förslaget dock igenom bör saken beskrivas på ett

mera uttömmande sätt i arbetsordningen. I den form förslaget nu har förblir termen ytterligt dunkel. Ur texten framgår ej vad som avses, eller vem som har initiativrätt.

§ 17

Sista momentet i nya § 17 om att ersättare i presidiet fungerar som fullvärdig medlem, förefaller opåkallad. Hela det nordiska systemet verkar på alla nivåer utgående från att ersättare deltar fullvärdigt i arbetet. I så fall bör tillägg göras på flera punkter.

§ 20

Formuleringen att berörda utskott skall beredas möjlighet att yttra sig innan presidieförslag föreläggs plenarförsamlingen är olycklig och bäddar för kompetensvister mellan utskott och presidium. Det område som presidiet kan avge förslag om borde vara så klart definierat att de inte skall finnas något "berört utskott" mera i saken. Jfr kommentaren ovan angående art. 55.

§ 22

Delegationen har i sitt utlåtande framhållit att sekreterarkollegiets ställning som beredande och beslutande instans skall bevaras. I enlighet med detta borde sålunda § 22 utformas enligt följande: "Presidiet kan besluta om delegation av beslutanderätt till *sekreterarkollegiet*, presidiesekreteraren eller annat organ i rådet". Jfr även kommentarerna nedan till § 34 samt rörande sekreterarkollegiets arbetsordning § 4.

Nu gällande § 23

Kommittén föreslår att paragrafen om proceduren vid val av utskottssekreterare strykes. I denna ges utskotten rätt att uttala sig innan presidiet fastslår valet. Finlands delegation anser att den bör bibehållas, för att befästa utskottens legitima intressen i frågan. Jfr även kommentarerna till § 25 samt rörande arbetsordningen för presidiesekretariatet § 9.

§ 23

Frågan om observatörer i internationella organ är mycket mångfaceterad och bör behandlas med yttersta precision. Formuleringen i § 23 är för diffus och lämnar många frågor öppna. T. ex. borde tillvägagångssättet vid observatörers begäran att få yttranderätt bestämmas. Vilken blir skillnaden mellan redan nu inbjudna "gäster" och "observatörer"? I motiveringarna framgår att man inte velat skapa en permanent observatörsstatus – men detta framgår inte ur texten i arbetsordningen.

§ 24

I den nya arbetsordningen har kommittén föreslagit en kort arbetsuppgiftsbeskrivning för utskotten och inlett paragrafen med: "För beredning

av ärenden inför plenarförsamlingen ...". Denna formulering, som i och för sig är korrekt, beskriver ändå bara en del av utskottens uppgifter. Bättre vore att antingen hålla fast vid den gamla formuleringen, där utskotten helt enkelt räknas upp, eller att i korta ordalag men dock utförligare beskriva utskottens uppgifter.

§ 25

Delegationen har i sitt utlåtande sett det som principiellt viktigt att utskottsordförandena även i fortsättningen väljs av utskotten bland dess medlemmar. Den av kommittén förordade nyordningen strider mot allmän parlamentarisk praxis i alla nordiska länder. Paragrafen bör bestå i oförändrat skick.

§ 26

Motiveringen till ändring av delegationernas plikt eller rätt att utse ("bör" har ändrats till "kan") annan medlem vid förfall av ordinarie medlem förblir oklar.

§ 27

Begränsningen av närvaro- och yttranderätt i utskottsmötena behandlas även i delegationens utlåtande. Den nya formuleringen är illa underbyggd och väcker många frågor. Teoretiskt kan man utestänga egna utskottsmedlemmar. Vilka tjänstemän får delta? Blir det en personlig rätt? Diskriminering mellan länder och grupper blir möjlig.

§ 30

Förefaller ologiskt att utskotten skall begära utredning om sina egna förslag. Förslagen borde redan i sig vara underbyggda och utredningarna gjorda innan man gör förslaget. Paragrafens andra mening bör utgå. Jfr även kommentarerna rörande art. 55 ovan och § 38 nedan.

§ 34

Delegationen har i sitt utlåtande generellt tagit ställning för ett bevarande av sekreterarkollegiets ställning, vilken behandlas i flera av kommitténs ändringsförslag (jfr kommentaren ovan till § 22 och nedan ang. sekreterarkollegiet arbetsordning § 4). Sekreterarkollegiet bör även i fortsättningen bistå plenarförsamlingen och presidiet, och inte såsom föreslagits i § 34 var rådgivande organ till presidiesekreteraren.

Nu gällande § 35

Kommittén föreslår strykning av paragrafen där man konstaterar att presidiet utser presidiesekreteraren och fastställer presidiesekretariatets placeringsort. Motivering för strykningen saknas. Förefaller opåkallad.

§ 36

Kommittén föreslår att de nationella delegationerna "skall bevaka att beslut i rådet och ministerrådet genomförs nationellt". Det är viktigt att strama upp uppföljningen av besluten. Vad gäller ministerrådet finns myndigheten inte i delegationerna utan på regeringssidan. Det framgår inte vilka befogenheter den nya formuleringen ger delegationerna.

§ 38

I paragraf 38 (samt 41 och 46) behandlas utskotts- och presidieförslagen när det gäller deras behandling i rådsinstanserna som identiska med vanliga medlemsförslag, dvs. som om utskotten, resp. presidium gav betänkan- den om sina egna förslag. Detta kan inte vara rimligt (jfr kommentaren ovan om art. 55 samt § 20). Dessa paragrafer måste till dessa delar skrivas om.

§ 44

Kommittén har valt att inte ändra på remissförfarandet, utan hållit beslutskompetensen om remisserna hos presidiet. Finlands delegation har sett att det vore logiskt om besluten att införskaffa utlåtanden kunde fattas av utskotten själva och förordar sålunda en ändring av första momentet i denna paragraf.

Kommentarer till arbetsordningen för rådets presidiesekretariat (Bilaga III)

§ 9

Finlands delegation har i sitt utlåtande konstaterat att utskottens befo- genheter att självständigt utforma sitt arbete och besluta om dess former inte får begränsas. Därför opponerar man sig även mot att utskottssekrete- rarnas ansvarsrelationer ändras och att de i fortsättningen skulle understäl- las presidiesekreteraren även i frågor gällande förberedelser och uppfölj- ning av ärenden inom utskottets ansvarsområde. Delegationen håller fast vid den ursprungliga formuleringen (i den nuvarande arbetsordningen § 10). Jfr även kommentar ovan om rådets arbetsordning rörande nu gällande § 23.

Kommentarer till arbetsordning för Nordiska rådets sekreterarkollegium (Bilaga IV)

§ 4

Finlands delegation har motsatt sig att sekreterarkollegiets beredande uppgifter kringskärs och att det degraderas till att bli ett rådgivande organ. Därför vill man hålla fast vid formuleringarna i nu gällande § 13, samt anser att även nu gällande § 14 är av central betydelse för regleringen av sekreterarkollegiets befogenheter. Strykning förordas således inte. Jfr även kommentarerna ovan om arbetsordningen för rådet §§ 22 och 34.

Nordiska rådet, Islands delegation:

1. Inledning

Islands delegation i Nordiska rådet har vid möten den 15 och den 22 januari behandlat medlemsförslaget A 945/j och organisationskommitténs betänkande (NU 1990: 7), som ligger till grund för medlemsförslaget.

Delegationen vill inledningsvis konstatera, att det tas upp viktiga reformförslag i betänkandet, som syftar till effektivisering av rådets arbete. Det är betydelsefullt i ljuset av de ändringar, som nu äger rum i Europa, att rådet kan framstå som en framgångsrik samarbetsorganisation. Rådet bör vidare kunna främja nordiska intressen i den västeuropeiska integrationen och etablera samarbete med Baltikum. Delegationen beklagar att Nordiska ministerrådet inte önskade bli representerat i kommittén vilket har resulterat i att betänkandet inte innehåller tillräckligt konkreta förslag beträffande ministerrådets arbete.

Delegationen yttrar sig i följande ordning:

- a) ändringar som kommittén föreslår i Helsingforsavtalet,
- b) ändringar som föreslås i arbetsordningarna,
- c) förslag som blott omtalas i betänkandet utan något direkt ändrings- eller tilläggsförslag av avtal eller arbetsordning, och
- d) några förslag som inte ingår i kommitténs förslag.

2. Kommentarer till de föreslagna ändringarna av Helsingforsavtalet

2.1 De internationella frågorna, artikel 1

Delegationen stödjer förslaget om att precisera närmare att utrikesfrågor omfattas av Helsingforsavtalet.

Även om Helsingforsavtalet, så som det nu är formulerat, inte hindrar rådet ifrån att behandla frågor av internationell karaktär, så förefaller förslaget om utrikesfrågor naturligt nu, när man önskar förstärka rådets internationella roll.

2.2 Budgetfrågorna, artikel 45

Delegationen finner det ytterst viktigt, att rådet får starkare inflytande över den nordiska budgeten. Ett sätt är, så som kommittén föreslår, att rådet får rätt att besluta om fördelning av medel inom den av ministerrådet fastsatta ramen, men huvudmålsättningen borde dock vara att ge rådet större inflytande över budgetens totalnivå. Delegationen konstaterar, att rådet kan komma i en mycket svår konfliktsituation, om förslaget förverkligas och ministerrådet något år beslutar sänka budgetens totalnivå avsevärt. Delegationen anser ändå, att förslaget skulle förbättra rådets förutsättningar att styra den verksamhet som bekostas av den nordiska budgeten och stödjer därför förslaget.

2.3 *Två ordinarie sessioner per år, artikel 51*

Delegationen bedömer det som viktigt för arbetsrytmen i rådet, att det kan hållas två ordinarie sessioner om året, inte minst med tanke på budgetbehandlingen. Delegationen stödjer därför förslaget, men konstaterar, att det kan finnas skäl att granska texten i den föreslagna ändringen.

2.4 *Antalet presidiemedlemmar, artikel 52*

Kommittén föreslår, att antalet presidiemedlemmar inte direkt anges i Helsingforsavtalet på annat sätt än så, att det anges, att alla delegationer skall vara företrädare i presidiet med lägst två medlemmar vardera. Detta innebär, att antalet presidiemedlemmar kan ökas, utan ändringar av Helsingforsavtalet. Delegationen accepterar detta förslag från organisationskommittén.

I diskussionerna framkom den synpunkt, att den föreslagna ordningen med presidium bestående av 10 till 11 medlemmar, som inte ingår i något utskott, kunde medföra risk för försämrade kontakter mellan presidiet och utskotten. Dessa problem skulle kunna minimeras genom en ordning, enligt vilken presidiet skulle bestå av fem medlemmar nominerade var av sin delegation. Sedan kunde man upprätta en *politisk kommitté*, bestående av presidiet och utskottsordförandena och, om så skulle behövas för att få en rättvis politisk balans, några medlemmar nominerade av de partigrupper, som enligt gällande regler skulle ha rätt till att bli representerade där utan att ha representation i presidiet eller bland utskottsordförandena. Denna *politiska kommitté* skulle sammanträda antingen regelbundet eller vid behov för att ta politiska beslut eller andra beslut av större räckvidd. Det faktum, att man nu förmodligen kommer att hålla åtminstone två sessioner per år påverkar också behovet av politiska beslut på detta plan.

Delegationen kan dock acceptera förslaget på 10 till 11 medlemmar under förutsättning av, att det blir delegationerna, som de facto nominerar sina medlemmar till presidiet.

3. *Nordiska rådets arbetsordning*

3.1 *Frågeinstitutet, artikel 14*

Delegationen konstaterar, att det föreslagna frågeinstitutet med fyra slags frågor är komplicerat och kan skapa förvirring. Om man anser, att detta system skall införas, föreslår delegationen, att inte bara de nordiska partigrupperna utan även delegationerna skall ha rätt att framlägga "förespörelser".

3.2 *Observatörer, artikel 23*

Det föreslås i betänkandet, att presidiet kan inbjuda representant för folkvalt organ att som observatör övervara sessionen, och att presidiet kan ge observatören rätt att yttra sig under sessionen.

Delegationen konstaterar, att observatörsstatus internationellt innebär

andra och mera omfattande rättigheter än vad som föreslås i betänkandet. Delegationen anser liksom organisationskommittén, att en inbjudan att delta vid råds-session som observatör inte bör innebära att organisationen i fråga därmed har rätt att också för all framtid följa Nordiska rådets sessioner.

Delegationen anser dock, att observatören bör få mera omfattande rättigheter än föreslagits. Enligt delegationen bör den, som deltar i en råds-session som observatör, ha rätt att delta i diskussioner under sessionen och utskottens möten.

3.3 Utskottens möten, artikel 27

Kommittén föreslår bl. a. att utskotten med enkel majoritet beslutar vilka rådsmedlemmar, suppleanter, tjänstemän, sakkunniga m. fl., som skall äga rätt att närvara och yttra sig vid utskottens möten.

Det är enligt delegationens åsikt ett naturligt krav, att utskottsmedlem beslutar själv, om han önskar ha med sig tjänsteman eller tolk på mötena.

Nu gällande praxis har, såvitt delegationen kan bedöma, inte lett till några komplikationer. Därför föreslår delegationen, att den nuvarande paragraf 27 bibehålls med tillägg om partigruppsekreterarnas rätt att närvara.

3.4 Valkommitté, artikel 33

Delegationen kan acceptera, att det upprättas en valkommitté under förutsättning av, att den utses av presidiet, bestående av fem ledamöter, en från varje delegation, nominerade av delegationerna. Valkommittén bör enligt delegationens åsikt framlägga sina förslag om fördelning av förtroendeposter för såväl delegationerna som partigrupperna.

3.5 Sekreterarkollegiet, artikel 34

Delegationen avvisar förslaget om ändring av sekreterarkollegiets status och föreslår, att den nuvarande artikel 33 står oförändrad. Delegationen anser sålunda, att sekreterarkollegiet bör vara ett rådgivande organ för presidiet, och att presidiet bör kunna delegera en rad ärenden till sekreterarkollegiet. Det kan vara naturligt, att utarbeta en särskild arbetsordning för sekreterarkollegiet, men den definition av arbetsuppgifterna, som finns i artiklarna 13 och 14 i presidiesekretariatets arbetsordning bör inte ändras.

3.6 Den nationella bevakningen, artikel 36

Delegationen ställer sig bakom detta förslag, men anser att det bör ingå i Helsingforsavtalet.

4. Förslag, som inte har återgetts i förslag till nya avtals- eller arbetsordningstexter

4.1 Ministerråd för utrikesministrarna, utrikeshandelsministrarna och biståndsministrarna

En naturlig konsekvens av önskemålen om att förstärka rådets internationella roll är, att det bör finnas motpart på ministerrådssidan, som ansvarar för utrikesfrågor, utrikeshandelsfrågor och biståndsfrågor. Delegationen stödjer därför förslagen om ministerråd för utrikesministrar, för utrikeshandelsministrar och för biståndsministrar.

4.2 Utrikesministrarna som samarbetsministrar

Delegationen finner inga skäl för att ändra på den nu gällande ordning, att regeringarna utser var sin nordiska samarbetsminister, utan att denna post knyts till någon särskild ministerpost. Delegationen avvisar därför förslaget om, att den nordiska samarbetsministerposten följer utrikesministerposten.

4.3 Budgetansvaret på ministerrådssidan

Delegationen avvisar förslaget om att flytta ansvaret för ministerrådets budget från samarbetsministrarna till finansministrarna.

4.4 Ändringar i det nordiska transportavtalet

Delegationen stödjer förslaget om att transportavtalet ändras, så att det också skall omfatta internationella sjöfartspolitiska och luftfartspolitiska frågor.

5. Andra förslag

5.1 Nordisk ombudsman

Delegationen konstaterar, att frågan om en nordisk ombudsman har under flera år behandlats i olika instanser både inom rådet och ministerrådet, bl. a. av den internationella samarbetskommittén. Delegationen finner därför, att tiden är inne för ett politiskt beslut om upprättandet av en nordisk ombudsmannafunktion. Därefter kan man sätta igång utredning om placering och förverkligande. Delegationen är för sin del inte övertygad om, att den lämpligaste placeringen är i presidiesekretariatet.

Reykjavik, den 25 januari 1991

Ólafur G. Einarsson
Ordförande

Snjólaug Ólafsdóttir
Generalsekreterare

Nordisk Råd, Den norske delegasjon

Den internasjonale dimensjonen

Delegasjonen konstaterer, liksom Organisasjonskomiteen, at Helsingforsavtalen i sin nåværende utforming ikke utgjør noe hinder for at internasjonale spørsmål debatteres eller håndteres i Rådet eller i dets organer som det er ønsket av Rådets medlemmer. For likevel å tydeliggjøre Rådets internasjonale dimensjon kan delegasjonen slutte seg til komiteens forslag om å inkludere internasjonale spørsmål i Helsingforsavtalen.

Delegasjonen vil sterkt understreke at militærpolitiske spørsmål holdes utenfor Rådets internasjonale dimensjon.

Det vil, etter delegasjonens mening, være en naturlig konsekvens av Rådets sterkere internasjonale engasjement at utenriks-, utenrikshandels- og bistandsministrene danner egne ministerråd. Delegasjonen ser det som nødvendig at parlamentarikersiden ved behandling av saker med utenrikspolitiske dimensjoner blir tilført de synspunkter som de ansvarlige ministre kan ha.

Sesjonens gjennomførende

Delegasjonen kan slutte seg til komiteens forslag om forenklet avstemningsprosedyre.

Komiteen foreslår at spørreordningen slik den er i dag kompletteres med en ordning tilsvarende det danske "forespørselssystemet".

Delegasjonen noterer at forslaget svarer til den norske interpellasjonsdebatt og støtter forslaget.

Komiteens idéskisse av en ordning med ministerrådsreplik, synes delegasjonen man bør arbeide videre med.

Delegasjonen støtter opp om komiteens forslag om at plenarforsamlingen velger en særskilt valgkomité bestående av (5 eller 7) medlemmer, der hvert land og hver partigruppe skal være representert.

Delegasjonen ser positivt på komiteens forslag om å gi Presidiet rett til å innby representanter for folkevalgte organer som observatører ved sesjonen.

Delegasjonen støtter ellers opp om den begrensningen som komiteens forslag innebærer, at invitasjonene blir vurdert hvert år og at det bare er tale om representanter for folkevalgte organer.

Delegasjonen støtter komiteens forslag om å kunne innby stats/regjeringsjefer til å tale til medlemmene av rådet, men vil understreke at ordningen bare bør praktiseres hvis det faller naturlig i forhold til de saker rådet er opptatt av.

Delegasjonen har ingen innvendinger mot forslaget om å gi en representant fra Ungdommens Nordiske Råd mulighet til å presentere UNR:s sluttdokument til plenarforsamlingen.

Presidietts rett til å delegere

Komiteen foreslår at det i Rådets arbeidsordning klart slås fast at Presidiet har rett til å delegere beslutningsmyndighet. Delegasjonen ser på forslaget som et ledd i å gjøre rådet til et mer effektivt organ og støtter komiteens forslag.

Delegasjonen foreslår at i saker hvor de nasjonale delegasjoner har særskilt interesse, bør presidiet vurdere å delegere disse til sekretærkollegiet.

Delegasjonen går ut fra at retten til å gjøre fremstillinger overfor ministerrådet ikke gjøres til gjenstand for delegering.

Redaksjonskomiteen for Nordisk Kontakt

Delegasjonen bifaller komiteens forslag om å oppløse redaksjonskomiteen. Delegasjonen noterer at sjefredaktøren vil ha kontakt med delegasjonene.

En nordisk ombudsmann

Delegasjonen ser det slik at en nordisk ombudsmann i første rekke skulle overvåke nordiske borgeres rettigheter i forhold til nordiske avtaler og konvensjoner. Ut fra de henvendelser som kommer till delegasjonen synes det å være et klart behov for en instans som enkeltpersoner kan henvende seg til. Spesielt skattesaker og utbetaling av pensjoner er problemfelter ved flyttinger eller mer kortvarige boforhold i andre land.

Delegasjonen stiller seg positivt til en videre utredning av forslaget om en nordisk ombudsmannsfunksjon.

Nordisk Råds sekretariat

Komiteen foreslår at det i Rådets arbeidsordning skal presiseres at sekretærkollegiet skal være et koordineringsorgan mellom presidiesekretariatet og de nasjonale delegasjonssekretariat og i tillegg et rådgivende organ til presidiesekretæren.

Delegasjonen vil peke på at i saker av vesentlig betydning for de nasjonale delegasjoner, som internasjonale spørsmål og budsjettsaker, bør sekretærkollegiet være et direkte rådgivende organ også for presidiet. Dette innebærer at den foreslåtte paragraf 34 i Rådets arbeidsordning omformuleres slik at innledningen blir den samme som i den nåværende paragraf 33 og at den øvrige tekst justeres tilvarende.

Oslo, 24. januar 1991

(Ej sign.)

Nordiska rådet, svenska delegationen:

Svenska delegationens yttrande över Organisationskommitténs betänkande om det nordiska samarbetet (NU 1990: 7)

1. Allmänna synpunkter

Samarbets scenariot i Europa har genomgått stora och dramatiska förändringar under de senaste åren och utvecklingen mot nya samsarbetsmodeller fortgår i rask takt. Europarådets snabba utvidgning österut, EFTA-EG-förhandlingarna om EES som är inne i ett avgörande skede och ESK-avtalet i Paris öppnar nya samsarbetsperspektiv som ännu inte kan överblickas fullt ut. Det är därför inte möjligt att i dagsläget göra en fullständig bedömning av hur det nordiska samarbetet kommer att utveckla sig i perspektivet av de bredare samsarbetsarrangemangen som Norden liksom det övriga Europa kommer att ingå i inom kort. En sak är emellertid ställd utom tvivel: i en kontinuerlig utveckling som den vi upplever för närvarande kommer det regionala samarbetet att vara av fortsatt stor, sannolikt även ökande betydelse.

I denna situation är det varken möjligt eller lämpligt att slutligt slå fast hur den nordiska samsarbetsorganisationen skall se ut. De förslag till ändringar av Helsingforsavtalet och Nordiska rådets arbetsordning som diskuteras i betänkandet bör ses som etappreformer, som relativt snart kan komma att behöva ändras på nytt. Den stora utredning som bör komma härnäst måste enligt delegationens uppfattning omfatta hela den nordiska samsarbetsorganisationen, vilket kommittén också förordar. Först då kan det framtida nordiska samsarbetsorganisationen fastställas för att så effektivt som möjligt svara mot målsättningar och behov.

Som ett exempel på frågor som enligt delegationen hade bort diskuteras mera ingående kan nämnas frågan om ökad beslutskompetens (s 11 i betänkandet). Kommittén konstaterar att "införande av en starkare beslutskompetens för Nordiska rådet inte möter ett brett gensvar bland rådets medlemmar" och menar att "frågan bör aktualiseras i ett senare skede", dvs. sedan EES-processens resultat är kända. Delegationen ifrågasätter om detta inte hade bort ske redan nu.

En granskning av parlamentariskernas inflytande i EG och Efta visar nämligen, att detta är relativt svagt, vilket också parlamentarikerförsamlingarna själva vid olika tillfällen har påtalat. Det hade – med ett ökat parlamentariskt inflytande som målsättning – varit värdefullt om frågan hur ett parlamentarikersamarbete i EES skulle kunna utformas hade be-lysts.

2. Konkensusprincipen

På sidan 12 diskuteras kommittén ministerrådets beslutspraxis och förordar metoden 4/5 konkensus, eftersom man menar att "majoritetsbeslut i

vissa fall kan bli nödvändiga att tillgripa". Begreppet koncensus är något odelbart, och därför bör "4/5 koncensus" ej införas.

Det är vilseledande som begrepp och formellt oriktigt: ett beslut som omfattas av fyra av länderna kan p. g. a. frånvaron av överstatlighet inte betraktas som ett för hela Norden bindande beslut. Delegationen anser att frågan om överstatlighet borde ha prövats mer ingående av kommittén.

3. *Formella frågor beträffande genomförandet*

Kommittén föreslår att rådet beslutar om ändringar i Nordiska rådets arbetsordning. Dessa ändringar skall enligt planerna antas vid rådets 39:e session 1991. Detta kan leda till en situation där arbetsordningen ändras av rådet innan beslut tagits av regeringen om ändring av Helsingforsavtalet. Ändringarna i Helsingforsavtalet måste dessutom anmälas i parlamenten innan ratifikation kan ske. Det bör därför enligt delegationens uppfattning skyndsamt klarläggas om det av formella skäl är möjligt att revidera ett underordnat dokument, arbetsordningen, innan det övergripande avtalet, Helsingforsavtalet, ratificerats.

4. *Den internationella dimensionen*

Delegationen anser att den utveckling mot intensifierade kontakter med omvärlden som präglar även Nordiska rådets verksamhet bör återspeglas i Helsingforsavtalet på sätt som kommittén föreslår. Det bör dock övervägas om detta bör kodifieras både i preambeln och artikel I i avtalet.

En ökad internationalisering av rådets arbete förutsätter att rådet formellt får en motpart på regeringssidan även i utrikespolitiska frågor. Därför bör enligt delegationsmajoritetens uppfattning ministerråd inrättas för utrikes-, utrikeshandels- och biståndsministrarna.

Det är mot denna bakgrund också naturligt att ekonomiska utskottet ges i uppgift att fungera som ett integrationsutskott och att rådets övriga utskott handlägger internationella frågor inom sitt område. Presidiet bör ha det övergripande ansvaret för rådets internationella verksamhet.

5. *Förbättrad budgetprocedur*

Delegationen ställer sig, bakom förslaget att parlamentarikerna får ett ökat inflytande på den nordiska budgeten genom att rådet inom av ministerrådet fastställda ramar får besluta om medelsanvändningen.

6. *Ändrad voteringsordning*

Organisationskommittén föreslår i § 12 arbetsordningen att omröstning om rekommendation eller yttrande sker om presidenten eller vald ledamot så begär. Detta innebär således att i framtiden kan en rekommendation antas även med acklamation. Samtidigt föreslår kommittén att nu gällande regel om att minst trettio medlemmar skall ha röstat för att en rekommendation eller ett yttrande skall ha antagits, bibehålls. Delegationen anser att

regeln om acklamation inte går att förena med den sistnämnda regeln varför denna bör utgå ur arbetsordningen.

7. Antalet sessioner

Delegationens majoritet ställer sig bakom förslaget att Helsingforsavtalets art. 51, andra st. får lydelsen: "Plenarförsamlingen håller ordinarie session minst en gång om året". Av språkliga skäl föreslås dock nästa stycke få följande lydelse: "Utöver detta hålles extra session, när plenarförsamlingen" osv.

8. Valet av presidium

Artikel 52 i Helsingforsavtalet föreslås av kommittén ändrad så, att meningen "Såvitt möjligt bör olika politiska meningsriktningar bli representerade i presidiet" utgår. Delegationen konstaterar att detta är en självklarhet och att redan plenarförsamlingens sammansättning garanterar detta.

Det är enligt delegationens uppfattning dock tveksamt om den följande meningen: "Alla delegationer skall vara företrädna i presidiet med lägst två medlemmar vardera" bör formuleras på detta sätt. Formuleringen ger intrycket att alla delegationer kan ha fler än två medlemmar samtidigt och går ej ihop med den föreslagna ändringen i arbetsordningen, § 17: "Presidiet skall bestå av lägst tio och högst elva ledamöter". Förstnämnda mening borde därför förtydligas och hellre lyda: "Fyra av delegationerna skall vara företrädna i presidiet med två medlemmar, och, om så krävs för att flertalet partigrupper skall vara representerade i presidiet, en delegation i förekommande fall med tre medlemmar."

9. Förenklat nationellt remissförfarande

Kommittén förordar en effektivisering av remissförfarandet och framhåller att detta bör prövas inom varje delegation med sikte på att åstadkomma förenklingar.

Delegationen instämmer i denna målsättning och vill särskilt framhålla, att ett medlemsförslag som nära anknyter till ett nyligen behandlat sådant ej bör remitteras eller, om så sker, till en så liten krets av remissinstanser som möjligt. Bevakningen av denna fråga bör i första hand åvila utskottssekreteraren.

Eftersom kommittén nämner det svenska remissförfarandet som det mest komplicerade vill delegationen framhålla följande. Enligt gällande ordning måste delegationen inhämta yttrande från svensk statlig myndighet genom att tillskriva departementschefen i det departement under vilket myndigheten sorterar. Denna "omväg" är alltså formellt betingad.

Delegationen kommer att aktualisera frågan om statlig myndighets skyldighet att tillhandahålla delegationen vissa handlingar direkt. En sådan

ordning tillämpas för ett annat av riksdagens verk, nämligen riksdagens revisorer.

Den svenska handläggningen av remisser avviker även på en annan punkt. Ledamöterna i det utskott som i rådet behandlar ett visst medlemsförslag inbjuds att lämna förslag till ev. ytterligare remissinstanser utöver de av utskottssekreteraren föreslagna. Denna metod stärker enligt delegationens uppfattning parlamentarikernas inflytande och behöver ej innebära någon försening av arbetet.

10. Redaktionskommittén för Nordisk Kontakt

Delegationens majoritet anser, vilket även framförts i presidiet av de svenska ledamöterna, att redaktionskommittén bör finnas kvar i rådsorganisationen.

11. Moderniserade mötesformer

Delegationen anser de av kommittén framförda förslagen vara intressanta men de beaktar bl. a. inte språkproblemen. Ett införande av den avancerade teknik som kommittén skisserar (s 51) innebär stora investerings- och driftskostnader. Delegationen anser därför att ytterligare överväganden bör göras innan investeringar påbörjas.

Det är viktigt att påpeka, att möten i vilka rådets medlemmar deltar och vilka förläggs till olika delar av Norden ger möjligheter till en fördjupad kunskap om förhållandena i olika regioner. Det är även med hänsyn till behovet av personliga kontakter viktigt att den etablerade mötesordningen bibehålls. Ny teknik bör endast ses som ett komplement.

12. Utskottens beslutanderätt när det gäller tjänstemännens närvaro vid möten

Delegationen instämmer i kommitténs förslag att utskotten själva skall fatta beslut i frågan om vilka personer utöver utskottets medlemmar som skall kunna närvara och yttra sig vid utskottsmöte. Det kan dock ifrågasättas om ordet "rådsmedlemmar" skall ingå i uppräkningsen, eftersom det ger intrycket att inga personer är självskrivna vid ett möte. Formuleringen borde för att vara korrekt lyda "vilka rådsmedlemmar" utöver utskottets medlemmar, tjänstemän osv. Delegationen vill dock påpeka att den nuvarande § 27 i arbetsordningen redan idag ger utskotten den föreslagna rätten att fatta beslut om närvaro.

13. Ansvarsfördelningen mellan presidiesekretariatet, sekreterarkollegiet och de nationella sekretariaten

Delegationen förordar att arbetsordningen § 33 och § 34 bibehålls i sin nuvarande form och vill framhålla följande. Så länge som Nordiska rådet består av nationellt valda delegationer är det viktigt att delegationens medlemmar har till sitt förfogande ett effektivt nationellt sekretariat.

Detta krävs för den fortlöpande bevakningen och beredningen av rådets ärenden och för att medlemmarna lättare skall kunna informera sig om aktuella frågor. De nationella sekretariaten har också som en viktig uppgift att informera olika målgrupper i samhället om det officiella nordiska samarbetet.

En centralisering av ansvaret till presidiesekreteraren är inte ägnad att förbättra servicen till ledamöterna och därmed inte heller det parlamentära inflytandet. Därför bör sekreterarkollegiet fortsatt vara ett berednings- och delegeringsorgan för presidiet.

Stockholm den 7 februari 1991

För Nordiska rådets svenska delegation
Grethe Lundblad

Bert Isacsson

BIHANG

Reservationer

Punkt 6. Antalet sessioner

Vi anser att rådet skall bibehålla en ordinarie session per år så länge nuvarande budgetordning gäller.

Sten Svensson (m)

Filip Fridolfsson (m)

Punkt 7. Valet av presidium

Vi anser att presidiet skall bestå av ett fast antal medlemmar och att det antalet skall regelbindas i Helsingforsavtalet. Antalet medlemmar bör även fortsättningsvis vara tio.

Sten Svensson (m)

Filip Fridolfsson (m)

Punkt 9. Redaktionskommittén för Nordisk Kontakt

Vi anser att punkt 9 om redaktionskommittén för Nordisk Kontakt bör utgå.

Sten Svensson (m)

Filip Fridolfsson (m)

Ylva Annerstedt (fp)

De självstyrande områdena i Nordiska rådet:

De självstyrande områdena anser att organisationskommitténs förslag till reformer av rådets arbetsformer, även om det inte är så långtgående

som man kunde önska, är ett steg i syfte att effektivera rådets arbete och göra det mer flexibelt. Samtidigt önskar de självstyrande områdena betona vikten av att verksamheten kontinuerligt ses över i syfte att förbättra och effektivera arbetet.

Presidiet

I rapporten understryks vikten av att presidiet roll som rådets ledande organ förstärks och att de möjligheter som redan idag formellt finns för presidiet att utöva sin ledande funktion används i större utsträckning än hittills. De självstyrande områdena anser att en förstärkning av presidiet roll som ledande organ i och för sig är ändamålsenligt, men konstaterar samtidigt att det innebär en försämrad ställning för de självstyrande områdena eftersom de i större utsträckning än hittills ställs utanför viktiga delar av det arbete som bedrivs inom rådet, då de saknar representation i presidiet.

Enligt de självstyrande områdenas mening vore det värdefullt med direkta kanaler till presidiet. De självstyrande områdena föreslår med hänvisning härtill att de ges samma rätt som de nu har enligt arbetsordningens § 27 andra stycket att deltaga i utskotten där det inte ingår någon vald medlem från dessa områden, dvs. rätt att närvara och yttra sig. De självstyrande områdena har valt att utnyttja denna rätt väldigt restriktivt och endast vid tillfällen då frågor som bedömts vara angelägna ur de självstyrande områdenas synvinkel behandlats.

Kommittén föreslår att respektive fackutskott skall ansvara för de internationella frågornas hantering inom sina fackområden medan presidiet skall ha en ledande och samordnande roll vad gäller de internationella frågornas hantering inom rådet. Kommittén föreslår därför att ett internationellt utskott inte inrättas. Enligt de självstyrande områdena synes den föreslagna ordningen ändamålsenlig, men innebär samtidigt att de självstyrande områdena kommer i ett sämre läge än om ett internationellt utskott hade inrättats, eftersom de självstyrande områdena saknar representation i presidiet, medan de har rätt att delta i utskottsarbetet på konsultationsbasis i de utskott där egen representation saknas. Dessutom innebär det försämrade möjligheter för de självstyrande områdena att följa de internationella frågorna, eftersom de inte är representerade i alla utskott, varför ett internationellt utskott även av den anledningen är att föredra.

Sekreterarkollegiet

Kommittén föreslår att sekreterarkollegiet skall vara ett koordineringsorgan mellan presidiesekretariatet och de nationella delegationssekretariaten samt ett rådgivande organ till presidiesekreteraren. I arbetsordningen för NR:s sekreterarkollegium föreslås att det uttryckligen skall åligga det att medverka i frågor av större räckvidd eller av särskilt intresse för de

nationella delegationerna. De självstyrande områdena anser att rätt att närvara och yttra sig för de självstyrande områdenas delegationssekreterare borde införas vid sekreterarkollegiets möten, åtminstone när frågor som bedöms vara av intresse ur de självstyrande områdenas synvinkel behandlas.

Närvarorätt i utskotten

Enligt gällande § 27 tredje stycket arbetsordningen har presidiesekreteraren, sekreterarkollegiets övriga medlemmar samt utskottssekreteraren rätt att närvara och yttra sig vid utskottsmöten. Enligt den praxis som utvecklats har också de självstyrande områdenas sekreterare rätt att närvara. Kommittén föreslår nu att utskotten själva skall kunna fatta beslut i dessa frågor och även ges möjlighet att mötas utan att tjänstemän är närvarande. Samtidigt förutsätts att nuvarande praxis i fråga om närvaro består. De självstyrande områdena har inget att invända mot förslaget att utskottet kan fatta beslut om närvaro – och yttranderätt vad gäller tjänstemännen, men förutsätter att den praxis som utvecklats vad gäller de självstyrande områdena består.

Nordisk Kontakt – Redaktionskommittén

Kommittén förordar att redaktionskommittén avskaffas och att chefredaktören får en instruktion innebärande årligt deltagande i möte med nationella delegationer varvid frågor som gäller Nordisk Kontakt behandlas.

Ålands delegation har i sitt yttrande över förslaget till nytt reglemente för Nordisk Kontakt uttryckt oro över att redaktionskommitténs avskaffande skulle innebära försämrade möjligheter för de självstyrande områdena att påverka utformningen och utvecklingen av Nordisk Kontakt, eftersom de varken är representerade i presidiet eller sekreterarkollegiet. De självstyrande områdena förordar därför att redaktionskommittén bibehålls.

I händelse av att redaktionskommittén avskaffas och chefredaktören som föreslås få en instruktion som innebär årligt deltagande i möte med de nationella delegationerna där den nationella redaktören skall närvara förutsätts att det i instruktionen även uttryckligen sägs att årliga möten skall hållas mellan chefredaktören och de självstyrande områdenas delegation, där de fasta medarbetarna skall närvara.

Nordisk ombudsmannafunktion

Organisationskommittén föreslår att presidiet ges i uppdrag att utreda grunder och detaljer kring inrättandet av en ombudsmannafunktion och återkomma till rådet med konkreta förslag. En nordisk ombudsmans främsta uppgift skulle enligt kommittén vara att bevaka nordiska medborgares rättigheter i förhållande till nordiska avtal och konventioner. De

självstyrande områdena vill redan i det här skedet uttala sitt stöd för inrättandet av en nordisk ombudsmannafunktion, eftersom det finns brister vad gäller uppföljning och tillämpning av nordiska avtal som kunde förbättras om en tjänst som nordisk ombudsman inrättades. Ombudsmannen skulle även ha ett informationsansvar gentemot nordbor och deras rättigheter och gentemot myndigheter angående tillämpningen av nordiska överenskommelser.

(Ej dat. o. ej sign.)

Medlemsförslag

om rätt för nordiska medborgare att delta i val till parlamentet/riksdagen i det land där de är bosatta

(Väckt av Mats Nyby samt Claes Andersson, Margrete Auken, Sinikka Hurskainen, Anita Johansson, Sakari Knuuttila, Lauri Metsämäki, Sauli Niinistö, Marianne Samuelsson, Jouko Skinnari, Otto Steenholdt, Lars Werner och Olle Östrand)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Danmark

Indenrigsministeriet:

— — — anmodet *Justitsministeriet* og *Indenrigsministeriet* om en udtalelse over et medlemsforslag i Nordisk Råd, sag nr. A 946/j, om nordiske statsborgeres ret til at deltage i valg til parlament/riksdag i det land, hvor de er bosat.

Justitsministeriet har over for Indenrigsministeriet udtalt følgende:

”Grundlovens § 29, stk. 1 har følgende ordlyd:

§ 29

Stk. 1. Valgret til Folketinget har enhver, som har dansk indfødsret, fast bopæl i riget og har nået den i stk. 2 omhandlede valgretsalders, medmindre vedkommende er umyndiggjort. Det bestemmes ved lov, i hvilket omfang straf og understøttelse, der i i lovgivningen betragtes som fattighjælp, medfører tab af valgret.”

Valgret til Folketinget fordusætter således efter grundloven dansk indfødsret.

Der er derfor ikke mulighed for ved lov — således som det er sket ved valg til kommunalbestyrelserne — at tillægge en person, der ikke har dansk indfødsret, valgret til Folketinget.”

Indenrigsministeriet kan henholde sig til Justitsministeriets udtalelse.

København, den 21. december 1990

Anne B. Pade

Finland

Justitieministeriet:

Genom de lagändringar som har genomförts under de senaste åren har stadgandena om utlänningars rättsställning i många avseenden ändrats så att de i allt högre grad motsvarar de stadganden som reglerar finska medborgares rättsställning. Ändringarna har gällt också deltaganderättigheter. Utlänningar som är stadigvarande bosatta i landet kan numera höra till politiska partier, ordna allmänna möten och publicera tryckalster. Det har dessutom blivit möjligt för utlänningar att inneha de flesta statliga och kommunala tjänsterna.

Också den del av utlänningarnas rättsställning som gäller valdeltagande håller på att revideras. Medborgare i de övriga nordiska länderna har sedan 1976 under vissa förutsättningar kunnat delta och ställa upp som kandidater i kommunalvalen på sina hemorter. En kommitté som inrikesministeriet har tillsatt utreder nu möjligheten av att kunna bevilja kommunal rösträtt och valbarhet också åt andra utlänningar som är fast bosatta i landet. I statliga val är utlänningar emellertid varken röstberättigade eller valbara, och inga åtgärder för att ändra stadgandena i detta avseende är heller aktuella i Finland.

De konventioner om de mänskliga rättigheterna som är bindande för Finland och som i regel förutsätter att utlänningar i en fördragsslutande stat ges samma rättigheter som landets egna medborgare, tillåter att utlänningar försätts i en sämre situation än medborgarna i fråga om politiskt deltagande. Artikel 16 i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna tillåter att utlänningars politiska verksamhet begränsas, trots att som allmän regel gäller att utlänningar beviljas yttrandefrihet, föreningsfrihet och församlingsfrihet. Artikel 25 i Förenta Nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter garanterar å sin sida rösträtt och valbarhet i allmänna val endast för dem som är medborgare i den fördragsslutande staten. I betraktande av förpliktelserna enligt dessa konventionsbestämmelser är de politiska rättigheter som Finland beviljar utlänningar redan nu synnerligen omfattande.

I Europarådet och i de Europeiska gemenskaperna pågår beredningen av handlingar som gäller utlänningars rösträtt och valbarhet. När dessa handlingar kommer att vara klara kan emellertid inte sägas med säkerhet. Utgångspunkten i beredningen av dessa handlingar har varit att utlänningar skall ha rätt att utöva kommunal rösträtt i det land där de har bosatt sig, men att statlig rösträtt skall kunna utövas endast i det land där personen i fråga är medborgare.

Såsom av ovanstående framgår har vi i lagberedningen utgått från samma principer som de på vilka Europarådets och de Europeiska gemenskapernas handlingar om valdeltagande grundar sig. Den nordiska rösträtten

och valbarheten är begränsad till kommunalval och utsträckningen av dessa rättigheter till att gälla också medborgare i andra länder har övervägts endast inom motsvarande ram. Å andra sidan har genom samnordiska arrangemang medborgarna i de övriga nordiska länderna, till skillnad från andra utlänningar, redan länge i flera avseenden haft en sådan ställning i det land där de bor som motsvarar den ställning som landets egna medborgare har. Det är därför klart att frågan om nordisk rösträtt och valbarhet i statliga val har tagits upp och utretts också i Finland.

Delegationen för migrationsärenden uppställde redan i sitt V betänkande 1980 (Kommittébetänkande 1980: 63) som sitt mål att utlandsfinländare skall beviljas rösträtt och vara valbara i statliga val åtminstone i nordiska sammanhang och konstaterade att de olika alternativen för hur målet kan uppnås skall utredas i brådsnkande ordning. I sitt VI betänkande 1981 (Kommittébetänkande 1981: 60) föreslog kommittén att frågan skall utredas på samnordisk väg.

På uppdrag av justitieministeriet har professor Allan Rosas 1984 utrett frågan i ljuset av Finlands rättsordning. På basis av professor Rosas utredning konstaterades det att åtminstone följande frågor kräver ytterligare utredning (Justitieministeriets lagberedningsavdelning PM 11.4.1984):

- en eventuell utsträckning av reformen så att den omfattar val av republikens president och folkomröstningar,
- tillåtande av dubbel röstning (röstning i det land där den röstande bor och i hemlandet),
- bibehållande av valbarheten i hemlandet, om reformen i det land där den röstande bor bara gäller rösträtten och om dubbel röstning inte tillåts,
- eventuell variation i fråga om minimitiden för erhållande av rösträtt vid olika slag av val och omröstningar och
- möjligheten att välja fritt (den röstandes rätt att välja om han vill rösta i det land där han bor eller i sitt hemland) samt vissa tekniska frågor som ett sådant arrangemang medför.

Justitieministeriet anser att de ovan angivna utredningarna fortfarande är av nöden, innan frågan om beviljande av nordisk rösträtt vid statliga val kan tas under övervägande. Dessutom bör bl. a. synpunkter som sammanhänger med värnplikten och beskattningen utredas. Det naturligaste sättet att utreda frågan vore inom ramen för nordiskt samarbete. Om en sådan utredning anses befogad, anmäler justitieministeriet sig vara berett att delta i utredningsarbetet.

Helsingfors den 11 januari 1991

Teuvo Kallio
Kanslichef

Matti Niemivuo
Lagstiftningsdirektör

Inrikesministeriet:

En reform av valsyste­met på det sätt som föreslagits innebär en rätt betydande förändring och förutsätter allsidig belysning. Frågor som bör utredas är bl. a.:

- skall reformen gälla också valbarheten
- skall rösträtten i hemlandet bibehållas (dubbelröstning)
- skall valbarheten i hemlandet bibehållas
- skall valrätten vid sidan av riksdagsvalen även gälla val av republikens president
- bör reformen gälla rådgivande folkomröstningar
- grunderna för valrätten (boendetiden och definiering av den)
- skall valrätten bestämmas direkt på i lag stadgade formella grunder eller skulle en ytterligare förutsättning vara en viljeyttring av personerna i fråga (anmälan för intagande i vallängd)
- bör grunderna för uppgörandet av vallängderna i detta skede förnyas t. ex. genom slopande av vallängderna för valkretsarna.

I 1988 års kommunalval var antalet röstberättigade medborgare i annat nordiskt land 3 184. I Finland finns för närvarande knappt 7 000 medborgare i annat nordiskt land och av dessa är antalet röstberättigade uppskattningsvis under 5 000. I 1991 års riksdagsval torde cirka 228 000 röstberättigade intas i vallängderna för valkretsarna.

Det kan nämnas att i 1987 års riksdagsval var sammanlagt 247 373 personer intagna i vallängderna för valkretsarna. Av dessa var 112 375 i Sverige bosatta finska medborgare. Röstningsprocenten för dem som antecknats i vallängderna för valkretsarna var 5,8 och för i Sverige bosatta 9,2.

En reform av detta slag kan tekniskt genomföras på flera olika sätt. De frågor som anknyter till den tekniska utformningen borde utredas med omsorg.

I Finland finns för närvarande cirka 4 000 medborgare i annat nordiskt land som skulle ha i förslaget avsedd rösträtt i Finland.

Inrikesministeriet anser att de verkningar som ansluter sig till reformen kunde utredas inom ramen för Nordiska ministerrådet. Inrikesministeriet och befolkningsregistermyndigheterna är beredda att bidra till utredningsarbetet.

Helsingfors den 19 december 1990

Jarmo Rantanen
Inrikesminister

Klas G. Ivars
Biträdande avdelningschef,
regeringsråd

Island

Justitsministeriet (Dómsmálaráðuneytið):¹

Ifølge den islandske grundlov er stemmeret til Altinget afhængig af islandsk statsborgerskab. Hovedreglen er, at fast bopæl her i landet også er en betingelse. Ved en ændring af grundloven i 1984 blev givet bemyndigelse til at tildele islændinge, som er flyttet til udlandet, stemmeret i 8 år efter, at de flytter fra landet og længere efter særlig ansøgning.

Såvidt vides har der ikke været diskussioner i gang om at yde udenlandske statsborgere (nordiske eller andre) stemmeret her i landet. Derimod har nordiske statsborgere siden 1982 haft stemmeret ved kommunalvalgene efter 3 års bosættelse i landet.

Det skal påpeges, at et særligt forfatningsudvalg har haft til opgave at revidere grundloven. Såvidt vides har dette problem ikke været til behandling dér. Dette udvalg blev nedsat af Altinget.

Det bør fremhæves, at spørgsmål, som vedrører grundlov og revidering af denne, hører under statsministeriet.

Reykjavík, den 17. januar 1991

P. m. v.

Ólafur W. Stefánsson

Norge

Kommunaldepartementet:

Kommunaldepartementet vil bemærke:

I St. Meld. nr. 39 (1987 – 88) Om innvandringspolitikken uttaler departementet følgende:

”Ved Stortingsbehandlingen av stemmerettsutvidelsen ble også spørsmålet om stemmerett for utenlandske statsborgere reist. Både daværende regjering og komite uttalte at en slik rett skulle være forbeholdt norske borgere p.g.a. ”den direkte innflytelse landets forfatning og rikspolitikk som slik stemmerett gir”. En slik utvidelse ville dessuten kreve en endring i Grunnlovens § 50 ... Det er fortsatt naturlig å knytte stemmerett ved stortingsvalg til norsk statsborgerskap. Departementet vil derfor ikke foreslå at dette spørsmålet vurderes på nytt.”

Da meldingen ble behandlet i Stortinget fikk departementets forslag bred tilslutning.

¹ Yttrandet översatt från isländska.

På bakgrunn av dette finner Kommunaldepartementet at det ikke er aktuelt å støtte forslaget om rett for nordiske statsborgere til å delta i parlamentsvalg i andre land enn der de er statsborgere.

Justisdepartementet har i brev av 4. januar 1991 til Kommunaldepartementet avgitt uttalelse om forslaget, jfr. vedlagte gjenpart. (*Se nedan.*)

Oslo, 21. januar 1991

Kjell Borgen

Justis- og politidepartementet:

Det knytter seg ulike rettigheter og plikter til norsk statsborgerskap, f.eks. stemmerett ved stortingsvalg, et absolutt vern mot utvisning fra Norge og utøvelse av verneplikt. Det fremgår av grunnlovens § 50 og valglovens § 3 første ledd at stemmerett ved stortingsvalg er forbeholdt norske statsborgere. Med hjemmel i statsborgerlovens § 6 annet ledd er botidskravet redusert fra normalt 7 år til 2 år for nordiske borgere.

Vi har forståelse for synspunkter om at nordiske borgere bosatt her i landet har interesse av å påvirke politikken i det landet der de bor. Likevel finner vi det rimelig både at det stilles krav om 2 års botid for å oppnå stemmerett ved stortingsvalg, og om at en da må velge å bli norsk statsborger for å få slik stemmerett.

Oslo, 4. januar 1991

Etter fullmakt

Eli Fisknes

Byråsjef

Eli Kristin Nordsiden

Konsulent,
saksbehandler

Sverige

Riksskatteverket:

RSV begränsar sitt yttrande till en bedömning av förslaget ur administrativ och teknisk synpunkt.

Frågan om rösträtt vid val till riksdagen för invandrare har behandlats av 1983 års Rösträttskommitté i betänkandet Rösträtt och medborgarskap

(SOU 1984:11). Kommitténs förslag att ge medborgare i de nordiska länderna rösträtt i svenska riksdagsval under samma förutsättningar som gäller i kommunala val har dock inte genomförts, då tillräcklig enighet inte gick att uppnå i den fortsatta behandlingen av förslaget.

Enligt RSV:s bedömning skulle förslaget att införa rösträtt vid riksdagsval för här boende nordiska medborgare kunna genomföras utan större svårigheter ur valadministrativa synpunkter.

Solna den 9 januari 1991

Lars Renmyr

Britt-Marie Grundström

Statens invandrarverk:

Statens invandrarverk (SIV) har dessa synpunkter på förslaget.

SIV välkomnar alla åtgärder som kan bidra till att främja invandrarernas anpassning till och integration i det svenska samhället. Rätten att delta i allmänna val i det land där man bor, men vars medborgare man inte velat/hunnit bli tillhör i och för sig den åtgärds-kategorin. Till en del har ju också invandrarna den rätten eftersom de under vissa förutsättningar får delta i de kommunala valen. Men strävandena att främja anpassning och integration kan inte undanskymma det faktum att tanken på en utvidgning av invandrarernas rätt att delta i allmänna val till att omfatta även parlamentsvalen i ett annat land än medborgarskapslandet, framstår som principiellt mycket tveksamt och juridiskt/tekniskt komplicerad. Det förefaller vara svårt att finna en lösning på det konstitutionella dilemma som ligger att en person skulle kunna utse ledamöter i det högsta politiska organet i två länder. Redan att komma runt den frågan stöter, såvitt SIV kan förstå, på så stora svårigheter att de förslag som nu ligger är därför knappast realiserbart, hur tilltalande dess syfte än är.

Norrköping den 15 januari 1991

För invandrarverket

Per-Erik Nilsson

Medlemsförslag

om koncernfacklig samverkan i Norden

(Väckt av Anker Jørgensen samt Claes Andersson, Lennart Andersson, Dorte Bennedsen, Thor-Eirik Gulbrandsen, Kirsti Kolle Grøndahl, Lilli Gyldenkilde, Tytti Isohookana-Asunmaa, Anita Johansson, Sakari Knuutti-la, Grethe Lundblad, Lauri Metsämäki, Eeva-Liisa Moilanen. Mats Nyby, Sighvatur Björgvinsson och Jouko Skinnari)

BILAGA 1

Yttranden över medlemsförslaget

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS):

Frågan om nordisk koncernfacklig samverkan har under lång tid drivits av den nordiska fackföreningsrörelsen bland annat genom NFS.

Enligt vår mening är det en självklar rättighet för de anställda att erhålla samma möjligheter till insyn och inflytande över företagets verksamhet på nordiskt plan som nationellt. Tyvärr har detta inte varit möjligt främst på grund av de centrala arbetsgivarorganisationernas hårda och konsekventa motstånd. Eftersom någon förhandlingslösning mellan arbetsmarknadens parter inte tycks vara möjlig hälsar vi med tillfredsställelse att Nordiska rådet ånyo aktualiserar frågan för ett politiskt ställningstagande.

Från NFS' sida ser vi med största oro på att de anställdas inflytande i nordiska företagskoncerner på intet sätt motsvarar de regler som gäller nationellt. I takt med att den nordiska arbetsmarknaden utvecklas och antalet nordiska koncerner etableras blir en lösning på denna fråga alltmer angelägen. Förutom att nordisk koncernfacklig samverkan är en självklar facklig rättighet, väl i samstämmighet med långvarig nationell tradition på den nordiska arbetsmarknaden, är det enligt vår mening också till gagn för näringslivet. Den fackliga medverkan – och därmed de anställdas deltagande – i företagets verksamhet och produktionsutveckling borde upplevas som en viktig konkurrensfördel jämfört med företag som saknar detta engagemang från sina medarbetare.

Vi vill starkt understryka de krav och synpunkter som framförs i medlemsförslaget och tillstyrker härmed detsamma. NFS utgår ifrån att Nordiska rådet vid sin behandling av nordisk koncernfacklig samverkan en gång för alla lägger fast de riktlinjer som skall gälla på den fria nordiska

arbetsmarknaden och tillerkänner de anställda samma demokratiska inflytande som sedan länge varit praxis i de enskilda nordiska länderna.

Stockholm den 7 januari 1991

Sune Ahlén
Generalsekreterare

Nordiska akademikerrådet (NAR):

Nordiska akademikerrådet NAR anser att löntagarna bör ha rätt till koncernfacklig samverkan i Norden.

I nordiska koncerner utformas de övergripande målen och verksamhetsstrategierna centralt av koncernledningen, medan den praktiska verksamheten samtidigt decentraliseras ut till företagen i de enskilda länderna. En allmänt accepterad åsikt både bland arbetsgivare och arbetstagar i Norden är att en god samverkan mellan företagsledningen och arbetstagarerna och deras fackliga representanter stärker företagets produktivitet. En meningsfull facklig samverkan bör dock ske på samma nivå som verksamheten. Inom de nordiska koncernerna borde sålunda den lokala fackliga verksamheten kompletteras med central samverkan och öppen information från koncernledningen.

NAR betonar att nordisk koncernfacklig samverkan bör basera sig på överenskommelser mellan alla berörda personalgrupper inom företaget. Det är viktigt att också involvera de högre tjänstemännen/ledande medarbetarna som ofta spelar en viktig roll som länk mellan ledningen och övriga arbetstagargrupper.

EG-kommissionen har lagt fram ett lagförslag gällande anställdas rätt till koncernfackligt inflytande i koncerner med verksamhet i flera EG-länder. I de nordiska länderna med deras relativt likartade näringsstruktur föreligger enligt gjorda utredningar inga formella hinder för arbetsmarknadens parter att utforma avtal om koncernfacklig samverkan i nordiska företagskoncerner.

Eftersom koncernfacklig samverkan trots detta inte förekommer i den omfattning som antalet nordiska företagskoncerner skulle motivera är Nordiska akademikerrådet enligt med förslagsställarna om att det finns behov att rekommendera Nordiska ministerrådet ett förnyat initiativ i frågan. Initiativet kan omfatta ett förslag till samordnad nordisk lagstiftning som tillförsäkrar löntagarna rätt till koncernfacklig samverkan i enlighet med principerna i medlemsförslaget. Samtidigt bör man dock icke utesluta lösningar som baserar sig på avtal mellan berörda parter på arbetsmarknaden i företagen.

NAR anser att man i det fortsatta arbetet bör sträva till parallellitet med det motsvarande arbete som försiggår i EG-regi, både när det gäller principer och genomförande av lagstiftning.

Eftersom koncernfacklig samverkan även berör NARs medlemsgrupper utgår vi från att NAR bereds tillfälle att delta i det fortsatta arbetet.

Helsingfors den 21 december 1990

Nordiska akademikerrådet

Mona Hemmer

Generalsekreterare

Danmark

Dansk arbejdsgiverforening:¹

Forslaget, der er indleveret af den socialdemokratiske gruppe i Nordisk Råd, skal ses som en opfølgning på den debat, der fandt sted om dette emne ved sessionen i Stockholm i 1989. Forslaget er tydeligvis inspireret af Nordens Faglige Samarbejdsorganisation (NFS), der som bekendt længe har presset på for at få politikerne til at igangsætte et lovgivningsarbejde på dette område.

I forslaget anføres, at der i debatten i 1989 blev anbefalet, at arbejdsmarkedets parter burde gives en tidsfrist på 2 år, og såfremt man ikke inden for denne periode kunne forhandle sig frem til en en overenskomst om koncernfagligt samarbejde, burde sagen på ny tages op i Nordisk Råd. Det fremføres endvidere, at der i den mellemliggende periode ikke er sket nogen nævneværdig udvikling bl. a. på grund af arbejdsgiverorganisationernes fælles modstand mod at indgå aftaler på dette område.

På arbejdsgiverside kan det godt undre, at denne sag nu på ny føres frem i regi af Nordisk Råd. Argumenterne herfor er tilsyneladende helt parallelle til de, der blev brugt i forbindelse med forslagets behandling i 1989. Efter vor opfattelse bekræfter dette blot, at der ikke i den mellemliggende periode er foregået en udvikling i de nordiske lande, der taler for at fastsætte særlige regler om koncernfagligt samarbejde i Norden. Ingen kan vel i dag være i tvivl om, at kræfterne nu må samles om det, der i de kommende år skal foregå i Europa med udgangspunkt i de europæiske fællesskaber.

Efter vor opfattelse kan der i Nordisk Råd ikke være tvivl om holdningen på arbejdsgiverside til dette spørgsmål. Vor holdning blev understreget i den rapport, der blev udarbejdet om emnet af Nordisk ministerråd i

¹ *Gemensamt yttrande från de nordiska arbetsgivarorganisationerna.*

1988, og den blev endvidere præciseret i kommentaren til det fremlagte medlemsforslag i 1989. De nordiske arbejdsgiverforeninger har således klart markeret en enighed om, at der ikke er behov for en nordisk særløsning på dette område, og man kan derfor ikke acceptere lovgivning eller centrale aftaler.

Debatten i 1989 medførte imidlertid, at der mellem de nordiske arbejdsgiverforeninger blev udarbejdet et sæt fælles retningslinjer for behandling af spørgsmål om information, høring og forhandlinger på tværs af grænserne i internationale koncerner. Retningslinjerne er udsendt til samtlige medlemsorganisationer og til større medlemsvirksomheder. Det er i retningslinjerne understreget, at hvert enkelt datterselskab eller national enhed selvstændigt skal tage vare på alle sine informations-, hørings- og forhandlingskontakter med de ansatte og deres organisationer i det land, hvor datterselskabet befinder sig. Kontakten skal ske i henhold til nationale regler og praksis.

Det er endvidere præciseret, at koncernledelsen f. eks. i forbindelse med besøg i datterselskaber sammen med den lokale ledelse godt kan have uformelle kontakter med de ansatte og/eller deres repræsentanter med henblik på mere direkte information og drøftelse parterne imellem. Der er endvidere – i overensstemmelse med de særlige ILO- og OECD-koder for multinationale selskaber – peget på, at ledelsen ikke bør lægge hindring i vejen for eventuelle ønsker fra tillidsrepræsentanternes side om at mødes indbyrdes på tværs af landegrænserne – i og uden for Norden. I et rimeligt omfang bør der gives frihed til sådanne møder – helt afhængig af koncernens størrelse og struktur, arten af den virksomhed, der drives, datterselskabernes antal m. v.

De nye retningslinjer har i praksis ikke givet anledning til problemer, og det er derfor vort indtryk, at de, i det omfang der er behov herfor, følges af vore medlemsvirksomheder.

Det skal her på ny understreges, at nordiske koncerner i almindelighed ikke driver forretning, som opdeles eller tilpasses specielt til Norden. De fleste koncerner er internationale, og det er derfor afgørende for dem, at de kan konkurrere internationalt, og at der ikke i Norden fastlægges vilkår, som forringer disse konkurrencemuligheder. En nordisk særordning vil blot medføre, at interessen mindskes for internationale investeringer og nyetableringer i de nordiske lande, og det vil i så fald få en negativ indvirkning på beskæftigelsen.

Som det sikkert er Nordisk Råd bekendt, er spørgsmålet om information og høring i koncerner medtaget i det sociale charter i EF. Det har betydet, at EF-kommissionen nu har vedtaget at fremlægge et forslag om arbejdstagernes informations- og høringsret i koncerner med virksomheder i flere af EF's medlemsstater. Forslaget skal nu behandles i Ministerrådet og vil, hvis det gennemføres, givet få betydning også for de drøftelser, der foregår mellem EF og EFTA. Det siger sig selv, at en koncern i Norden ikke kan

leve med såvel nationale regler, nordiske regler som EF-regler. Hertil kommer de retningslinjer, som allerede er fastlagt inden for OECD og ILO.

Fra arbejdsgiverside skal vi på denne baggrund fraråde, at man i Nordisk Råd støtter det foreliggende medlemsforslag om koncernfagligt samarbejde i Norden. Forslaget tjener ikke noget formål og kan kun give anledning til ekstra forvirring i relation til den debat, der foregår i Europa på dette område.

Ovennævnte kommentarer til det fremlagte medlemsforslag til Nordisk Råd om koncernfagligt samarbejde i Norden er en *fælles udtalelse fra de nordiske arbejdsgiverorganisationer*: Arbejdsgivarnas i Finland Centralförbund, Vinnuveitendasamband Íslands, Næringslivets Hovedorganisasjon, Svenska Arbetsgivareföreningen og Dansk Arbejdsgiverforening.

København, den 19. december 1990

På foreningernes vegne

Hans Skov Christensen

BILAGA 2

I efterhand inkommet yttrande

Nordiska bankmannaunionen:

Nordiska bankmannaunionen (NBU), som representerar ca 170 000 bankanställda i de nordiska länderna, har diskuterat ovannämnda förslag och vill inför rådets session i Köpenhamn i år härmed göra följande uttalande:

Finanssektorn i de nordiska länderna präglas av ett ständigt växande samarbete och i viss mån också ägande över nationsgränserna. Bifogad rapport från NBUs sekretariat visar de omfattande kontaktytor som finns mellan finansinstitutionerna i de nordiska länderna¹. NBU utgår ifrån att detta samarbete kommer att öka i omfattning, att samarbetsformerna blir allt mer formaliserade och att ett ägande över nationsgränserna blir allt vanligare.

Mot denna bakgrund finner NBU det synnerligen angeläget att samarbetsformer etableras och att fackliga relationer mellan parterna i arbetslivet skapas, som garanterar att den traditionella nordiska företagsdemokratien vidareutvecklas och förstärks i förhållande till denna utveckling. De anställda måste genom sina organisationer beredas möjlighet att medverka i processen och få ett reellt inflytande på sin egen arbetssituation på en utvidgad nordisk arbetsmarknad. Det måste betraktas som självklart, att

¹ Här ej tryckt.

de anställda skall ha samma rättigheter och möjligheter till insyn och medbestämmande på nordisk som nationell nivå.

NBU beklagar, att arbetsgivarna hittills inte har visat någon vilja att tillmötesgå kraven om ett formaliserat avtal för koncernfackligt samarbete inom Norden, och stöder varmt Nordiska rådets medlemsförslag A 949/e.

Det är nödvändigt att det snarast utvecklas en samordnad nordisk lagstiftning, som ger de anställda och deras organisationer rätt till koncernfackligt samarbete på nordiskt plan enligt nationella principer för medbestämmande och avtalade rättigheter.

Stockholm den 20 februari 1991

Frode Sørensen

President

Jan-Erik Lidström

Generalsekreterare

Medlemsförslag

om etablering af et forpligtende miljøsamarbejde omkring Østersøen

(Stillet af Claes Andersson, Margrete Auken, Lilli Gyldenkilde, Hjörleifur Guttormsson, Tora Aasland Houg, Kjellbjørg Lunde og Lars Werner)

BILAGA 1

Yttranden över medlemsförslaget

Helsingforskommissionen (Baltic Marine Environment Protection Commission):¹

Beträffande revisionen av Helsingforskonventionen kan jag upplysa att kommissionen vid sitt senaste möte den 13–16 februari 1990 i Helsingfors beslöt inrätta en ad hoc-grupp för revision av konventionen. Gruppen hade ett förberedande möte i slutet av juni 1990 och sitt första ordinarie möte 16–19 oktober 1990 i Helsingfors.

Helsingforskommissionens 12:e möte som äger rum i Helsingfors den 19–22 februari 1991 kommer att behandla rapporten från gruppens första möte, vilken bifogas (mötesdokument HELCOM 12/10)².

Som synes i missivbrevet avser kommissionen att besluta om utvidgning av konventionsområdet genom att inkludera inre vatten i konventionen. Vidare kommer ytterligare bestämmelser att inkluderas vad gäller procedurer när konventionen ej uppfylls, notifikation, informationsutbyte samt procedurer för konsultation och beslutsfattande. Kommissionen skall vidare överväga huruvida man i konventionen skall inkludera bestämmelser om naturskydd och biodiversitet liksom även överväga och besluta om den reviderade tidsplanen för färdigställande av arbetet med att revidera konventionen till slutet av 1991.

Vad gäller denna tidsplan hänvisas till Annex 7 i rapporten från första mötet med HELCOM:s ad hoc-grupp för revision av konventionen. Av denna rapport framgår att begreppen "renare teknologi" och "försiktighetsprincipen" är under övervägande av gruppen för att införas i den reviderade konventionstexten.

¹ Yttrandet översatt från engelska.

² Här ej tryckt.

Beträffande sammankallande av fasta möten på ministernivå vill jag hänvisa till § 19 i Östersjödeklarationen, där det rekommenderas att möten med Helsingforskommissionen även i fortsättningen hålls på ministernivå med lämpliga mellanrum.

Helsingfors den 12 februari 1991

Fleming Otzen
Exekutivsekreterare

Danmark

Danmarks Naturfredningsforening:

På grund af Østersøens lukkede karakter er områdets tilstand i overvejende grad afhængig af belastningen fra de omkringliggende lande, selvom betydningen af den atmosfæriske belastning med kvælstofforbindelser og af vandskiftet med Skagerak langs bunden ikke bør overses.

Foreningen kan derfor fuldt ud tilslutte sig intentionerne om at skabe et mere forpligtende miljøsamarbejde mellem landene i Østersøens afstrømningsopland.

Foreningen er ligeledes enig i, at den fremtidige vækst i Polens, Estlands, Letlands, Litauens og Sovjets økonomier gør det nødvendigt, at renere teknologi og forsigtighedsprincippet bliver indført som grundlæggende principper for udviklingen. Disse principper må ligeledes være ledende i de økonomiske og teknologiske støtteordninger til Østeuropa, som udgår fra såvel de nordiske lande som EF. Det er således afgørende, at der ikke til de østeuropæiske lande ukritisk overføres teknologiske løsninger, som allerede nu anses for utidssvarende og utilstrækkelige i de vesteuropæiske lande.

Det er foreningens opfattelse, at "Nordisk Råd-modellen" er god i den henseende, at der er tradition for at inddrage synspunkter fra de folkelige organisationer og parlamentarikere, inden beslutninger træffes på ministerrådsplan. Svagheden har her – som i Helsinkikonventions-sammenhæng – været den manglende forpligtelse i deltagerlandene overfor vedtagelserne, og foreningen skal derfor hilse initiativet til et mere forpligtende samarbejde velkomment.

I særdeleshed skal intentionen om inddragelse af folkelige organisationer, og her især på miljøområdet, hilses velkommen, og i den forbindelse skal opmærksomheden henledes på, at miljøorganisationer i Østersølandene har dannet en paraplyorganisation – Coalition Clean Baltic (CCB) –

hvis hovedformål netop er en koordineret miljøindsats omkring Østersøen.

København, den 12. februar 1991

Henning Mørk Jørgensen

Greenpeace Danmark:

Greenpeace mener generelt, at forslaget peger på nogle af de helt afgørende punkter, hvor Østersøkonventionen må forbedres, hvis den skal kunne danne grundlag for en genopretning af Østersøens økologiske balance. Det drejer sig om indførelse af "forsigtigheds princippet", en satsning på ren teknologi og en styrkelse af konventionens institutioner og økonomiske ressourcer.

1. Forsigtigheds princippet

Den eksisterende Østersøkonvention fra 1974 bygger som andre miljøkonventioner fra den tid på en antagelse om at havet har en vis evne til at absorbere eller neutralisere farligt affald fra det menneskelige samfund. Arbejdet indenfor Østersøkonventionen har ligeledes bygget på den antagelse, at videnskaben kunne beregne hvor meget affald havet kunne tåle.

Østersøens tilstand idag viser klart, at disse antagelser er uholdbare. Havet har ingen absorberingsevne med hensyn til giftige, persistente stoffer, men alene en fortyndingsevne. Derudover er videnskaben ude af stand til med sikkerhed at forudsige hvad den samlede effekt af udledte stoffer vil være. Videnskaben kan alene måle effekterne efterfølgende og foreslå korrigerende tiltag.

Østersøkonventionen har således beskyttet miljøet ved hjælp af bakspejlet. Indførelse af forsigtigheds princippet er nødvendigt for at ændre denne uansvarlige form for miljøpolitik. Som nævnt i medlemsforslaget, betyder forsigtigheds princippet, at "al tvivl kommer miljøet til gode". Den fulde konsekvens heraf er, at alle udledninger, som ikke med sikkerhed kan vises at være miljømæssigt acceptable, bør stoppes.

2. Ren teknologi

På denne baggrund fremstår ren teknologi og i det hele taget rene produktionsmåder som det centrale middel til en konsekvent gennemførelse af forsigtigheds princippet. Greenpeace har i denne forbindelse tre bemærkninger til medlemsforslaget.

Den første angår *terminologi*. I begrundelsen benyttes ordene "ren teknologi", mens der i rekkommendationen til Nordisk Ministerråd bruges ordene "renere teknologi". Greenpeace mener, at sidstnævnte terminologi

er uheldig fordi den er uklar. "Renere" i forhold til hvad? Snart sagt enhver minimal forbedring af eksisterende, forurenende teknologi kan anses for at være "renere teknologi". Hvis formålet er en konsekvent gennemførelse af forsigtigheds princippet, som ifølge forslaget begrundelse ikke inkluderer renseteknologi, må "ren teknologi" være den rette terminologi. Det er også den terminologi det danske folketing har brugt i sin Nordsødagsorden af 22. februar 1990.

Den anden bemærkning angår *definitionen* af begrebet. Greenpeace er enig i, at "ren teknologi" må forstås som "teknologi som ikke medfører forurening". Det er imidlertid vigtigt at understrege, at dette må gælde alle faser i et produkts totale livscyklus, fra udvinding af råvarer over produktions- og forbrugsfaserne til affaldsfasen, hvor produktet må være designet og produceret på en måde der tillader genanvendelse i industri eller sikker tilbageføring til naturen.

Derudover må definitionen af "ren teknologi" tilstræbe en minimering af presset og drænet på ressourcer inklusive vand og energi. Dette helhedsperspektiv af produktionsprocessen er vigtig for at undgå, at man løser et forureningsproblem et sted blot ved at flytte det til et andet sted.

Endelig mener Greenpeace, at det er vigtigt at overveje hvilke styringsinstrumenter, det bør udvikles til *implementering* af ren teknologi. Udover skærpet produktansvar og miljømærkning, mener Greenpeace, at en obligatorisk *miljørevision* af alle virksomheder, som kræver miljøgodkendelse, bør indføres.

En del nordiske virksomheder har allerede frivilligt indført en form for *intern* miljørevision med henblik på at sikre at lovgivningens miljøkrav overholdes. Denne form for miljørevision vil derfor sjældent føre til miljøforbedringer udover det lovbefalede og hvad virksomheder måtte finde økonomisk fordelagtig.

For at sikre at miljørevision bliver fremadskuende og identificerer nye muligheder for indførelse af ren teknologi, må den være *ekstern* i den forstand, at parametrene for miljørevisionen reguleres ved lov og eksplicit sigter på at klarlægge miljøproblemer i hele produktionsforløbet fra "vugge til grav" samt at identificere de tekniske og økonomiske konsekvenser ved indførelse af ren teknologi. Miljørevisionen må også være ekstern i den forstand, at en ekstern revisor gennemgår analysen, og at miljømyndigheder samt offentligheden har adgang til den endelige miljørevisions rapport.

Greenpeace vil derfor gerne foreslå, at rekkommendationen til Nordisk Ministerråd kommer til at indeholde et forslag om at de nordiske regeringer indenfor Østersøkonventionen tager initiativ til indførelse af obligatorisk, ekstern miljørevision som instrument til indførelse af ren teknologi.

3. Styrkelse af Østersøkonventionen

Medlemsforslaget indeholder en lang række forslag til styrkelse af Østersøkonventionen og dennes udøvende organ, Helsingforskommissionen

(HELCOM). Der peges på det ønskelige i at gøre HELCOM's beslutninger bindende, indføre årlige ministerråds-møder, styrke den parlamentariske og folkelige deltagelse i HELCOM's arbejde, oprette miljø-fond, og endelig styrke HELCOM's sekretariat både med hensyn til fremsættelse af forslag og overvågning af overholdelsen af vedtagne reguleringer. Greenpeace kan støtte disse forslag og har kun ganske få supplerende bemærkninger at gøre på nuværende tidspunkt.

Generelt er det vor opfattelse, at årlige møder på miljøminister niveau og eventuelt parlamentariker møder ville kunne bidrage til en væsentlig politisk opprioritering af beskyttelsen af Østersøen's miljø.

Hvad angår rekommendationen om etablering af en miljø-fond, vil Greenpeace i forlængelse af vore bemærkninger under punkt 2 foreslå at termen "ren teknologi" bruges snarere end "renere teknologi". Derudover vil vi gerne påpege at en miljø-fond kunne etableres i forlængelse af det allerede pågående arbejde indenfor HELCOM's *ad hoc* High Level Task Force (HELCOM TF).

Denne Task Force blev etableret efter statsministermødet i august/ september 1990 i Ronneby, Sverige, ikke mindst med henblik på at sikre finansiering af overførsel af miljøteknologi til Sovjet og Polen. En af de ting, som imidlertid ikke er klart i det hidtidige arbejde indenfor denne Task Force er netop hvilken type teknologi, man vil støtte finansielt.

Som nævnt i begrundelsen til medlemsforslaget, står Øst Europa overfor en industriel modernisering og dermed overfor en lang række ny-investeringer. Det er netop i forbindelse med ny-investeringer, at det er lettest at indføre nye, rene produktionsmåder.

Øst Europa har derfor på nuværende tidspunkt en enestående mulighed for at kombinere en industriel og miljøpolitisk revolution ved at der i forbindelse med teknologioverførsler satses på ren teknologi. Satses der derimod på traditionel renseteknologi vil det let komme til økonomisk at binde Øst Europa i de næste årtier til en forældet miljøpolitik og dermed fastholde disse lande i en tilbagestående position sammenlignet med Vest Europa.

Greenpeace vil derfor gerne foreslå at der tilføjes en rekommendation til Nordisk Ministerråd om, at "ren teknologi" allerede nu gøres til hovedkriteriet for arbejdet i HELCOM's Task Force.

Hvad endelig angår de folkelige organisationer, skal der gøres opmærksom på at der for så vidt angår internationale miljøorganisationer allerede eksisterer en mulighed for at opnå observatør status ved HELCOM. Greenpeace International har opnået denne status.

Greenpeace mener derfor der bør ske en tilføjelse til rekommendationen til Nordisk Ministerråd i hvilken det foreslås, at denne observatør status for internationale miljøorganisationer styrkes således at den giver de omtalte organisationer ret til at overvære møder, ikke alene i Helsingforskommissionen, men også i HELCOM's komiteer og arbejdsgrupper. Dermed

ville HELCOM komme til at ligge på linie med hvad der er gældende indenfor Londonkonventionen.

København, den 15. februar 1991

Jesper Grolin

Nordisk konventionskoordinator
Greenpeace

Finland

Ålands landskapsstyrelse:

Landskapsstyrelsen anser att allt arbete som syftar till en minskning av föroreningen av Östersjön är viktigt.

De inom Nordiska rådet väckta åtgärdsförslagen för att förbättra Östersjöns miljö är och har varit av stor betydelse.

Landskapsstyrelsen anser att den av samtliga Östersjöstater undertecknade konventionen om skydd av Östersjöns marina miljö (Helsingforskonventionen) är det viktigaste instrumentet med vilket man kan uppnå mera bindande åtgärdsförslag och dessutom följa upp effekten av åtgärderna. Konventionens syfte är att förhindra alla former av förorening såväl landbaserade som luftburna. Man strävar efter att ständigt förbättra konventionstexten. Landskapsstyrelsen anser att de i föreliggande medlemsförslag framförda förslagen lämpligen behandlas i samband med Helsingforskonventionen.

Mariehamn den 14 februari

Sune Eriksson

Lantråd

Olof Erland

Avdelningschef

Sverige

Naturskyddsföreningen:

Föreningen ser positivt på flera av de idéer som framförs i medlemsförslaget. Vi har följande kommentarer.

Regeringarna i länderna runt Östersjön samarbetar redan på miljöområdet genom organisationen HELCOM. Att skapa någon ytterligare struktur på regeringsnivå för ett miljösamarbete torde inte vara möjligt. Däremot vore det intressant att skapa ett regelbundet återkommande miljösamarbete runt Östersjön på parlamentarisk nivå. Detta skulle kunna utgöras av

parlamentarikermöten eller konferenser med t. ex. en hearing med experter-forskare. Ett sådant parlamentariskt forum skulle kunna fungera som påtryckare på ländernas regeringar att driva en kraftfull politik för att snabbast möjligt förbättra miljöförhållandena i Östersjöområdet.

Inför den nu planerade omarbetningen av Östersjökonventionen föreslås att avtalen görs bindande och att överträdelse kan medföra ekonomiska sanktioner.

Självklart måste de beslut som fattas inom Östersjökonventionens ram bli bindande för de fördragsslutande staterna i stället för att bara vara rekommendationer. Ett viktigt krav är därför att alla överenskommelser måste fullföljas genom att motsvarande regler införs i varje stats nationella lagstiftning.

Att införa ekonomiska sanktioner om man inte uppfyller överenskommelserna är en intressant tanke. Det skulle i så fall, vad vi känner till, vara första gången som sådana regler införs i en konvention. Det finns säkert svårigheter att få alla stater att acceptera denna idé. Det vore intressant att se ett konkret förslag till hur det skulle kunna utformas.

Föreningen instämmer i att försiktighetsprincipen och en ren teknologi borde utgöra grundläggande principer i den omarbetade konventionen för Östersjön. Förutsättningen är emellertid att dessa begrepp klart definieras. Försiktighetsprincipen har t. ex. ibland uttryckts mycket vagt, vilket innebär att tveksamhet om miljöfarligheten av utsläpp från anläggningar eller varor, fysiska aktiviteter m. m. inte alltid kommer miljön till godo.

Ideella miljöorganisationer bör få en stärkt roll i miljöarbetet för Östersjön. Såväl närvaro- som yttranderätt bör ges på Helsingforskommissionens möten och vid möten på kommitténivå. Om miljöorganisationerna skall kunna få en aktiv roll måste de få delta i diskussionerna på alla nivåer.

Förslaget om att inrätta en miljövärdsfond för länderna kring Östersjön är bra. Polen, Baltikum och andra delar av Sovjet kommer under en lång följd av år att behöva ekonomiskt stöd för att införa ren teknologi som minskar miljöbelastningen i Östersjöområdet.

Stockholm den 13 februari 1991

Naturskyddsföreningen

Lars-Erik Liljelund

Naturvårdschef

Gunnar Norén

Miljövärdsssekreterare

BILAGA 2

I efterhand inkomna yttranden

Danmark

Miljøministeriet:

Eksisterende aktiviteter i Østersøområdet

Der har i en årrække foregået et forpligtende internationalt miljø samarbejde omkring miljøforhold i Østersøområdet, som man fra dansk side aktivt har deltaget i. Samarbejdet foregår primært indenfor rammerne af Helsingforskonventionen ("Østersøkonventionen") i den såkaldte Helsingforskommission. Hertil kommer det bilaterale kommissionsarbejde om henholdsvis Øresund og Flensborg Fjord samt aftaler om bekæmpelse af olieforurening med de nordiske lande og Tyskland. Tilsammen dækker dette samarbejde de fleste forureningsproblemer i Østersøen. Herudover har Danmark indgået bilaterale miljøaftaler med Polen og Sovjetunionen, og aftaler med Tjekkoslaviet og de baltiske lande er under overvejelse.

Som noget nyt er der nedsat en såkaldt *Task Force* i forlængelse af stats- og miljøministerkonferencen den 2. – 3. september 1990 i Ronneby, Sverige. Ministrene vedtog en deklaration, som angiver målsætningerne og principperne for en styrkelse af samarbejdet om beskyttelse og forbedring af Østersøens miljøtilstand inden for rammerne af Helsingforskommissionen. Den særlige *Task Force* skal udarbejde en samlet miljøplan for genopretning af Østersøområdets økologiske balance. Det forventes, at planen skal godkendes af miljøministrene på Helsingforskommissionens møde i februar 1992.

Et andet nyt initiativ er *Nordisk Miljøinvesteringsselskab, NEFCO*, som er oprettet af Nordisk Ministerråd i 1990. Baggrunden for at oprette selskabet er dels at støtte miljøinvesteringer i Central- og Østeuropa og derved opnå miljømæssige forbedringer, dels at opnå miljømæssige forbedringer i de nordiske lande, idet en del af forureningen i disse lande stammer fra Central- og Østeuropa.

I Danmark har miljøministeren netop fremsat forslag om lov om *tilskud til miljøaktiviteter i Østlandene*. Loven vil forbedre mulighederne for at stille teknologi og rådgivning til rådighed for Østlandene.

Som det fremgår, er der således allerede iværksat en bred vifte af samarbejde omkring Østersøen samt skabt muligheder for konkrete miljøforbedrende projekter via miljøstøtteordninger. Fra dansk side vurderes det samlet, at eventuelle nye miljøaktiviteter i Østersøområdet bør overvejes nøje i sammenhæng med det eksisterende arbejde, således at "dobbeltarbejde" undgås, og således at ressourcerne ikke spredes unødigt.

Hvad angår forslagens enkelte dele skal følgende bemærkes:

Revision af Helsingforskonventionen

Helsingforskonventionen er under revision, og resultaterne forventes at kunne forelægges på Kommissionsmødet i februar 1992. Dette møde vil blive afholdt på ministerniveau. Formålet med revisionen er at skabe et mere tidssvarende og effektivt instrument til genopretning af Østersøens miljø. Revisionsarbejdet bygger bl. a. på de synspunkter, der fremkom på Nordisk Råds Parlamentarikerkonference i København i oktober 1989.

Foreløbig er der fremkommet en række ændringsforslag. Danmark støtter bl. a. forslag om udvidelse af konventionens anvendelsesområde til også at omfatte de indre territoriale farvande og oplandet. Danmark arbejder desuden for, at principperne om bæredygtig udvikling, forsigtighed og forebyggende indsats, herunder renere teknologi, indarbejdes i konventionen. Danmark har også arbejdet for, at deponering af radioaktivt affald under havbunden via skakter fra land bliver reguleret i konventionen.

Danmark har også været fortalere for en bredere deltagelse i Helsingforskommissionens arbejde. Bl. a. har Danmark støttet deltagelse af Norge, Tjekkoslaviet, Kommissionen for De europæiske Fællesskaber og interesseorganisationer. Den baltiske Fiskerikommission og Helsingforskommissionens deltager i hinandens årsmøder som observatører, bl. a. med henblik på en tættere forbindelse mellem de to organisationer. Greenpeace deltager som observatør ved kommissionsmøderne, og Verdensnaturfonden har anmodet om observatørstatus. Også sammenslutningen af naturfredningsforeninger omkring Østersøen har anmodet om observatørstatus. Det er endvidere besluttet, at interesseorganisationer skal høres i forbindelse med revisionsarbejdet.

Efter den nuværende ordning afholdes en del kommissionsmøder på ministerniveau. Hidtil har møderne været på ministerniveau hvert 4. år. Det forekommer rimeligt, at Østersøministrene mødes regelmæssigt, og at der ligeledes jævnligt holdes parlamentarikermøder. Inddragelse af parlamentarikere fra Østersølandene kan medvirke til at styrke samarbejdet.

Med hensyn til en eventuel oprettelse af en fond for renere teknologi må beslutninger herom efter dansk opfattelse afvente resultaterne af arbejdet i den særlige Task Force. Task Force arbejdet har netop til formål at undersøge, hvilke indsatser der er behov for. Desuden må overvejelser om eventuel oprettelse af en ny fælles fond bero på en vurdering af de eksisterende finansieringskilder, herunder de muligheder, som ligger i eksisterende bilaterale ordninger, NEFCO samt Nordisk Investeringsbank.

Konklusioner

I forlængelse af ovenstående vurderes det fra dansk side, at der allerede eksisterer et bredt og forpligtende samarbejde omkring miljøforhold i Østersøområdet, at arbejdet med revisionen af Helsingforskonventionen er godt i gang, og at en række konkrete ændringsforslag – svarende til

idéerne i medlemsforlaget – støttes af Danmark, at strukturen i arbejdet indenfor Helsingforskonventionen allerede er under forandring henimod en bredere deltagelse, og at overvejelser om etablering af en ny fond bør bero på en vurdering af de eksisterende finansieringsmuligheder.

København, den 27 februar 1991

Ann Merete Mortensen

Finland

Miljöministeriet:

Miljöministeriet avger högaktningfullt följande uttalande om enskilda förslag i medlemsförslaget.

Konventionen för skydd av Östersjöområdets marina miljö, som trädde i kraft år 1980, omfattar alla aktiviteter som påverkar havet menligt. De fördragsslutande staterna är också fördragsslutande parter i andra regionala och globala konventioner. De har således förbundit sig att företa skyddsåtgärder inom olika miljösektorer. Förslaget som går ut på att samarbetet om miljövård skall utvidgas, om förslaget förverkligades, förbruka resurser och till och med skapa organisationer som konkurrerar med varandra. Däremot skulle internationella åtgärder för att skydda miljön sannolikt inte förstärkas genom förslagets förverkligande.

Helsingforskommissionen tillsatte i februari 1990 en arbetsgrupp för att utreda dels behovet att revidera konventionen, dels dess utgångspunkter och eventuella nya sakinhåll. Kommissionens 12. möte 19–22.2.1991 har diskuterat arbetsgruppens förslag. Eventuella förslag av Nordiska rådet kunde lämpligen komma att tas i beaktande vid remissbehandling av konventionsförslaget och höringen av olika organisationer. De förslag som berör innehållet i konventionen har i praktiken redan upptagits i saklistan för den arbetsgrupp som tillsatts av Helsingforskommissionen.

Att göra konventionen mer förpliktigande och ta i bruk ekonomiska styrmedel skulle i praktiken knappast göra skyddet av Östersjön effektivare.

Detta kunde däremot göra det svårare för kommissionen att fatta nya beslut som är strängare än förut.

I det arbete för att revidera Helsingforskommissionen som har igångsatts har de fördragsslutande staterna kunnat höra medborgarorganisationer och miljörelser utan att förfarandet med att höra dem har skrivits in i själva konventionen. Konventionen är ju ett dokument mellan regeringarna och ettvarit lands regering är, i enlighet med det system som råder i landet, ansvarig för av konventionen föranledda åtgärder bl. a. inför det folkvalda parlamentet.

Förslagen att förstärka Helsingforskommissionens sekretariat har hittills stött på motstånd från fördragsslutande parter sida p.g.a. de utgifter som detta skulle föranleda. Finland föreslog vid kommissionens 12:e möte att sekretariatet skall ta initiativ oftare än hittills. Finland understryker också att sekretariatet bör garanteras vederbörliga resurser.

Under de senaste åren har flera förslag om att öka användningen av sådan teknologi som är renare än hittills behandlats i Helsingforskommissionen. I det arbete för att göra upp ett mångsidigt miljövårdsprogram (Task Force-arbetet), som igångsattes av statsministrarnas Östersjökonferens i september 1990 och i synnerhet i verkställigheten av detta program, deltar internationella finansieringsanstalter, t. ex. Nordiska investeringsbanken och Nordiska miljöfinansieringsbolaget.

Vad det interparlamentariska samarbetet beträffar existerar det redan många organ för det. Miljövården är en väsentlig sektor och dimension av deras verksamhet.

Helsingfors den 27 februari 1991

Olli Ojala
Avdelningschef,
överdirektör

Tapani Kohonen
Ylitarkastaja,
överinspektör

Medlemsförslag

om transportsamarbete med Baltikum

(Väckt av Berit Oscarsson och Karin Söder samt Ylva Annerstedt, Lilli Gyldenkilde, Elsi Hetemäki-Olander, Hjörleifur Guttormsson, Anita Johansson, Poul Nielson, Páll Pétursson och Olle Östrand)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Nordisk Råd, Økonomisk Udvalg:

Ved skrivelse af 19. december 1990 har præsidiasekretæren fremsendt medlemsforslag A 953/t på remiss til Økonomisk Udvalg. Økonomisk Udvalg har behandlet sagen på mødet den 28. – 30. januar 1991 og besluttet at anføre følgende.

Økonomisk Udvalg har forud for 39. session behandlet en række forslag til udbygget samarbejde mellem Norden og Østeuropa, herunder Baltikum. Det gælder medlemsforslagene *A 910/e* om miljøindsatser i Baltikum og Polen, *A 915/e* om øget økonomisk og kulturelt samarbejde med landene omkring Østersøen, *A 931/e* om Østersøscenarium og *A 944/e* om effektivisering af jordbrugssamarbejdet mellem Norden og Baltikum.

Udvalgets hovedsynspunkt er en positiv indstilling til et udbygget samarbejde. Udvalget ser dette som en langsigtet udviklingsproces, som løbende bør tilpasses politiske, praktiske og økonomiske muligheder.

Udvalget har konkret foreslået, at Nordisk Ministerråd pålægges at arbejde for udbygningen af det økonomiske og kulturelle samarbejde omkring Østersøen, at Nordisk Råd støtter udarbejdelsen af prioriterede investerings- og miljøbeskyttelsesplaner for østersølandene, herunder investeringsstøtteordninger for Baltikum, Polen og Leningradområdet, og at et udbygget jordbrugssamarbejde mellem Norden og Baltikum etableres.

Udvalget finder, at en række grundlæggende forudsætninger må være til stede for at dette øgede samarbejde med bl. a. Baltikum kan gøres praktisk muligt. Flere af disse forudsætninger findes på kommunikationsområdet i form af rejseforbindelser, post og televæsen samt andre dele af infrastrukturen.

Det vil derfor være naturligt, at den nordiske indsats sker både på en række specifikke sektorer og som en indsats til fremme af udbygningen af den nødvendige infrastruktur. Hvordan denne indsats konkret bør tilrettelægges, må vurderes af Kommunikationsudvalget.

Økonomisk Udvalg skal endelig henvise til de udredninger om investeringsbehov mv i bl. a. Baltikum, som enten er foreslået gennemført (f. eks. af NIB) eller allerede er gennemført (f. eks. af NOFEP) eller igangsat (f. eks. af udenrigshandelsministrene). I disse sammenhænge har infrastruktur også indgået i vurderingerne, og udredningerne bør i det mindste kunne udgøre en del af grundlaget for det videre arbejde med prioritering af indsatsen.

Stockholm, den 29. januar 1991

På Økonomisk Udvalgs vegne

Anders Talleraas

Formand

Medlemsförslag

om ett parlamentariskt praktikant- och utbytesprogram mellan Norden och de baltiska staterna

(väckt av Ylva Annerstedt samt Gunilla André, Hugo Bergdahl, Gunnar Björk, Jón Kristjánsson, Tellervo Renko och Karin Söder)

BILAGA

Yttranden över medlemsförslaget

Den Liberalistiske Gruppe i Nordisk Råd:

Den Liberalistiske Gruppe slutter seg til intensjonene i dette medlemsfor-
slaget og støtter innstillingen slik den er fremsatt.

Den Liberalistiske Gruppe er av den oppfatning at Nordisk Råd bør benytte sine muligheter til å styrke de baltiske landers utvikling mot selvstendighet og frihet, og vil be de nordiske parlament stille sin ekspertise og erfaring til rådighet slik at baltiske parlamentarikere kan tilbys opplæring og utveksling av erfaringer for å kunne håndtere den demokratiske prosess på beste måte.

Den Liberalistiske Gruppe forutsetter at dette forslaget, slik det er fremsatt, følges opp med konkrete henstillinger til de nasjonale parlamenterne, som bør forestå den praktiske gjennomføringen.

Oslo, 13. februar 1991

Den Liberalistiske Gruppe i Nordisk Råd

(Ej sign.)

Danmark

Folketinget, Chefen for International Afdeling:

Under henvisning til skrivelse af 31. januar 1991 (jour.nr. 10.A.2.d/4) kan det oplyses, at Folketinget givetvis vil stille sig positiv til det med skrivelseren fremsendte medlemsforslag om et parlamentarisk praktikant- og udvekslingsprogram mellem Norden og de baltiske lande.

Folketingets præsidium har allerede under sit besøg i de tre lande 11. – 14. februar 1991 inviteret delegationer fra parlamenterne til snarest at besøge Danmark, men vil utvivlsomt også være rede til at modtage enkelte parlamentarikere på længerevarende ophold.

I øvrigt går jeg ud fra, at Folketingets medlem og observatør i Nordisk Råds præsidium samt de øvrige medlemmer af den danske delegation vil ytre sig om forslaget under sessionen i næste uge.

Folketingets administration modtager ligeledes gerne praktikanter fra de baltiske landes parlamentsadministrationer.

København, den 19. februar 1991

Jens Adser Sørensen

Udenrigsministeriet, sekretariatet for ministeren for nordisk samarbejde:

Fra dansk side er man enig i, at et praktikantprogram for parlamentarikere og embedsmænd fra de baltiske landes parlamenter til kortere ophold ved de nordiske parlamenter vil være velegnet til at udfylde det manglende kendskab til og erfaring med demokratiske procedurer og beslutningsmodeller i de baltiske parlamenter.

Et sådant praktikantprogram bør udformes og administreres af de nordiske parlamenter. Et program af denne karakter vil efter dansk opfattelse være velegnet til at modtage økonomisk støtte fra de midler, som stilles til rådighed under Nordisk Ministerråds arbejdsprogram for Baltikum og Østeuropa.

København, den 8. februar 1991

P.m.v.

E.b.

Ib Alken

Finland

Nordiska rådet, Finlands delegation:

På grundval av diskussioner i riksdagens talmanskonferens och efter kontakt med riksdagens internationella enhet anläggs i det följande synpunkter på medlemsförslaget.

Det är ett faktum att umgänget mellan Norden och de baltiska länderna har ökat betydligt under de senaste åren, såväl på det privata som det offentliga planet. Detta gäller även parlamenten, som flitigt utbyter delegationer och ofta ser baltiska gäster på sina seminarier och andra evenemang. Denna utveckling är ytterst positiv och värd allt stöd.

De baltiska republikernas parlament, liksom även parlamentariker från andra östeuropeiska parlament, skulle ha stort utbyte av studiebesök och personliga kontakter med de nordiska parlamenten, där de kunde få inblick i våra demokratiska procedurer och beslutsmodeller. Tanken på ett mera systematiskt utbytesprogram med en möjligast stor täckning kan därför stödjas. Det mest ändamålsenliga och effektiva vore emellertid att det föreslagna utbytet skedde på bilateral basis, då man även på ett naturligt sätt kunde engagera en större krets i respektive nordiska parlament än den som utgörs av medlemmarna i Nordiska rådet. För ett bilateralt engagemang talar även de ekonomiska realiteterna och ministerrådets aviserade noll-tillväxtlinje de närmaste åren. Ministerrådets Baltikum-program är redan till bristningsgränsen utnyttjat, och rådet kommer under sessionen med största sannolikhet att komma med ytterligare förslag till baltiskt samarbete på områden där nationell finansiering kan vara svårare att uppbåda.

Däremot kunde det finnas goda grunder för gemensam koordinering och uppföljning inom Nordiska rådet på detta område, så att det konkreta parlamentariska utbytet fördelade sig så jämnt som möjligt både i tid och i rum mellan såväl utsändande som mottagande parter. Ett åsiktsutbyte och en jämförelse av erfarenheter kunde vara en regelbundet återkommande punkt på presidiets agenda. En viss "specialisering" eller arbetsfördelning vore också logisk de nordiska länderna emellan. T.ex. är ett närmare finskt-estniskt samarbete naturligt, och har de facto redan påbörjats parlamenten emellan. I Finlands delegations informationsplan för innevarande år ingår ett informationsseminarium för parlamentariker från Estland.

Helsingfors den 18 februari 1991

Guy Lindström
Generalsekreterare

Ålands landsting:

Under senare år har ett visst samarbete mellan Åland och Baltikum, främst Estland, utvecklats. Samarbetet har bedrivits inom bl. a. områdena kultur, kommunalförvaltning, jordbruk samt social- och hälsovård. Såväl myndigheter som privata organisationer har deltagit i samarbetet. Besök av olika delegationer har förekommit i ömsesidig riktning.

Landstingets talmanskonferens konstaterar att besöksutbyte mellan olika parlament, såväl avseende parlamentariker som tjänstemän, är en traditionell form för samarbete och inhämtande av kunskap. Dessa kontakter är av hävd särskilt täta mellan de nordiska parlamenten. Också Ålands landsting har i viss utsträckning deltagit i sådant utbyte genom att sända ut delegationer och motta besökare, tillsvidare dock inte i förhållande till de baltiska staterna.

Talmanskonferensen har svårt att utifrån föreliggande uppgifter bedöma behovet av ett i medlemsförslaget berört utbytesprogram. Med beaktande av de tätare förbindelserna mellan Norden och Baltikum och den rent geografiska närheten ligger det dock nära till hands att olika kontakter utvecklas och fördjupas. I den mån förslaget förverkligas ser talmanskonferensen det som naturligt att förutom de fem nordiska staternas parlament också de självstyrda områdenas parlament och därmed Ålands landsting, inom ramen för sina resurser, inbegrips i programmet.

Talmanskonferensen vill understryka att vissa förutsättningar bör vara klargjorda innan vidare åtgärder för att förverkliga medlemsförslaget eventuellt vidtas:

- genom tillgängliga kanaler bör man underätta sig om de baltiska parlamentens principiella inställning till tanken,
- finansieringen av verksamheten bör närmare granskas. Eventuellt kunde någon form av nordisk stipendieordning eller liknande stödform övervägas,
- man bör noggrant reda ut de språkliga förutsättningarna. Antingen bör deltagarna i utbytet tillräckligt väl behärska ett på förhand överenskommet språk med vilket man kan kommunicera med den mottagande parten eller i annat fall bör tolkservice planeras,
- utbytet bör koordineras av någon central instans, exempelvis presidie-sekretariatet.

Mariehamn den 20 februari 1991

På talmanskonferensens vägnar

Olof Jansson

Talman

Lars Ingmar Johansson

Sekreterare

Island

Islands Alting (Alþingi Íslendinga):¹

Nordisk Råds islandske delegation har i brev af 7. ds. udbedt sig Altingets udtalelse om medlemsforslag, som nylig har været fremlagt i Nordisk Råd. Forslaget drejer sig om at organisere en særlig præsentation af de nordiske parlamenter for parlamentarikere og personale ved de baltiske parlamenter, hvilket ger det muligt for dem i egen person at stifte bekendtskab med de nordiske parlamenters virksomhed og arbejdsformer.

Forslaget blev diskuteret på møde den 11. februar i år i Altingets præsidium, og præsidiets erklærede sig enig i de idéer, som her fremsættes, idet de da også er i fuld overensstemmelse med Altingets politik og synspunkter i Baltikum-problematikken. Der har været fuld enighed om at støtte de baltiske stater i deres selvstændighedskamp, og der har været lagt vægt på at fremme kontakten til dem så meget som muligt. Her kan bl. a. nævnes, at formanden for det lithauiske parlaments udenrigsudvalg, Emanuelis Zingeris, kom her til landet på Altingets invitation for at redegøre for situationen i Lithauen og regeringens synspunkter. Desuden har islandske parlamentarikere som Altingets repræsentanter besøgt de baltiske lande og desuden deltaget i konferencer i Østersøområdet.

Altingets præsidium anbefaler, at Nordisk Råd vedtager forslaget.

Reykjavík, i februar 1991

(Ej sign.)

¹ *Yttrandet översatt från isländska*

Ministerrådsförslag om nordiskt miljöforskningsprogram

(Överlämnat av Nordiska ministerrådet)

(Kulturutskottets betänkande över ministerrådsförslaget, se supplement)

BILAGA

Yttrande över ministerrådsförslaget

Nordiska rådet, social- och miljöutskottet:

Till social- och miljöutskottet har för yttrande överlämnats ett ministerrådsförslag om miljöforskningen och Norden – Nordiskt miljöforskningsprogram. Förslaget som behandlas av kulturutskottet, har utarbetats av en nordisk programkommitté på uppdrag av ministerrådet, och översänts av ministerrådet med en missivskrivelse daterad den 28 januari.

Social- och miljöutskottet, som erhöll detta ministerrådsförslag först efter sitt januarimöte, har behandlat förslaget vid sitt möte i Köpenhamn den 25 februari 1991. Utskottet finner det otillfredsställande att ministerrådsförslaget först förelåg efter januarimötena. Utskottet vill allmänt uttala att stora ministerrådsförslag av denna typ bör vara respektive utskott tillhanda redan till novembermötena för att möjliggöra en tillfredsställande behandling före sessionen.

Större delen av programtexten består av en genomgång av pågående miljöforskning i de nordiska länderna och även internationellt. Översikten visar att miljön är ett av de högst prioriterade forskningsområdena i de nordiska länderna, vars forskningsinsatser på miljöområdet beräknas uppgå till inemot 1,5 miljarder DKK per år. Cirka 4000–5000 forskare arbetar på heltid med miljöforskningsuppgifter.

Utskottet, som finner det tillfredsställande att de nordiska länderna redan prioriterar miljöforskning högt, vill anföra följande synpunkter angående de konkreta förslagen i programmet (som återfinns i den sista fjärdedelen av texten).

Programkommittén har valt ut tre temaområden som särskilt ägnade för nordiska forskningsinsatser, nämligen klimatförändringar, Östersjöområdet och miljöpolitikens samhällliga förutsättningar (styrmedel och miljöekonomi).

Vad gäller området *klimatförändringar*, noterar utskottet med tillfredsställelse att de nordiska länderna aktivt deltar i det internationella forskningssamarbetet inom världsmeteorologiorganisationen (WMO) samt inom ett program "The International Geosphere-Biosphere Programme" som utförs av det internationella rådet för vetenskapliga sammanslutningar (ICSU). Sistnämnda program avser studier av globala klimatförändringar och omfattar ett stort antal naturvetenskapliga, jord- och skogsbruksvetenskapliga, tekniska och samhällsvetenskapliga discipliner. Vidare har den nordiska samarbetsnämnden för skogsforskning utarbetat ett förslag till forskningsprogram om skog och miljö, som bland annat innehåller förslag till forskning om luftföroreningars och andra atmosfäriska förändringars effekter på skog och mark.

I Norden finns en betydande paleoklimatologisk forskningsmiljö som forskar om de processer som styr klimatutvecklingen. Utskottet finner att forskning på dessa områden är av betydelse, inte minst för att kunna förutse klimatförändringar till följd av miljöfaktorer och för att kunna skilja dessa från förändringar som har annan bakgrund.

Utskottet anser att det andra temaområdet, dvs. *Östersjöområdet*, bör prioriteras, inte minst mot bakgrund av den senaste tidens utveckling i detta område. Utskottet noterar med tillfredsställelse att en europeisk universitetsrektorkonferens låtit utarbeta en programskiss, COPERNICUS, för samarbetet om forskning och undervisning om Östersjöområdets miljö. COPERNICUS är avsett som inspiration till tvärvetenskapligt forskningssamarbete mellan universiteten i hela Östersjöområdet. Utskottet ser positivt på detta förslag och vill uttala förhoppningen att universiteten ges möjlighet att inrätta ett samarbete på denna bas.

Utskottet vill understryka påpekandet i ministerrådets program, att även om Östersjön varit föremål för mycken forskning, är kunskaperna om situationen i tillrinningsområdena osammanhängande. Särskilt gäller detta de sydöstliga områdena, där också de biologiska kunskaperna och kunskaperna om miljöföroreningarnas effekter är otillräckliga, i synnerhet vad gäller ekotoxikologiska studier, dvs. transport, omsättning och effekter av miljögifter. Utskottets delegation noterade vid sitt besök i Baltikum att starkt divergerande uppgifter och bedömningar gjordes från officiellt respektive lokalt håll angående kvantiteter och effekter av miljögifter.

Som påpekas även i ministerrådets handlingsprogram mot havsförorening finns redan en betydande forskning om Östersjöns eutrofiering genom närsalter med åtföljande syrebrist och algblomning. Kunskaperna om källorna till kväve- och fosforbelastning i Östersjön är dock ännu osäkra på flera punkter. Programkommittén vill dock speciellt framhäva behovet av att förstärka forskningen om ekotoxikologi. Forskning, speciellt i Östersjöområdet, krävs då gifters beteende och effekter kan vara annorlunda i Östersjön än under andra klimatförhållanden. Beträffande Öst-Västsamarbetet framhåller programkommittén att det nu finns unika tillfällen att

jämföra miljöeffekter på människans hälsa och naturen genom komparativa epidemiologiska studier. Man kan t.ex. jämföra effekterna i hårt belastade industricentra öster och söder om Östersjön med referensområden i de nordiska länderna som investerat i reningsteknik, processteknik m. m. En annan forskningsuppgift är hur växtlighet, mark och vatten skall återställas i drabbade industriområden.

Utskottet vill starkt tillstyrka att dessa forskningsuppgifter prioriteras och vill även framhålla vikten av att Baltikum och de östeuropeiska länderna får möjlighet att aktivt delta i utformningen av de olika forskningsprojekten, inte minst för att få till stånd ett gott samarbete kring forsknings- och utbildningsfrågor. Programkommittén påpekar att detta samarbete bland annat kan kanaliseras genom det ovannämnda COPERNICUS-programmet. Utskottet vill vidare understryka programkommitténs påpekande att samarbetet bör bygga på de övervakningsaktiviteter som redan finns i Östersjöområdet och att man ej förbiser möjligheterna till samordning med internationellt forskningsarbete, t. ex. EG:s delprogram om Östersjön inom ramen för dess havsforskningsprogram. I detta sammanhang vill utskottet understryka att ett samarbete även bör kunna etableras med arbetet inom ECE:s konvention om gränsöverskridande luftföroreningar i enlighet med rekommendation från rådets havsföroreningskonferens 1989.

Vad gäller det tredje temaområdet, forskning om *miljöpolitikens samhälleliga förutsättningar*, noterar utskottet att det gäller samordning av miljöekonomisk forskning med beteendevetenskaplig, politologisk och annan samhällsvetenskaplig forskning, som anses nödvändig för att belysa komplexa och målkonfliktfyllda frågor kring besluts-, styr- och livsstilsproblem. Det konstateras i programmet att åtskillig forskning inom detta område kan vara politiskt kontroversiell, och utskottet har svårt att bedöma värdet därav.

Utskottet har i detta delområde dock särskilt noterat frågorna om *styrmedel*, dvs. forskning om samspelet mellan ekonomiska (skatter, avgifter, subventioner etc.) och administrativa (förbud, påbud etc.) styrmedel och effekterna på miljöbelastningen från energisektorn, transportsektorn, industrin och jordbruket. Utskottet, som betonat vikten av undersökningar angående styrmedel i sitt betänkande över ministerrådets miljöprogram, anser att de av programkommittén föreslagna komparativa studierna och framåtriktad forskning om möjliga styrmedelssystem är angelägna och bör prioriteras.

Styrgruppen tar även upp forskning om miljöindikatorer och framhåller därvid att det behövs metoder för prissättning av miljövärden och inarbetning av miljökostnader i priser på varor och tjänster. Man bör kunna kombinera miljökonsekvensbedömningar med de makroekonomiska planeringsmodeller som används. Utskottet vill understryka betydelsen härav och erinrar om det arbete som pågår i flera länder för att utveckla "miljö-

räkenskaper". Dessa frågor behandlas av utskottet i ett separat betänkande om två medlemsförslag angående "grön BNP".

Slutligen nämner programkommittén ett antal konkreta förslag till *samarbetsprojekt* som tagits fram av nationella forskningsmiljöer och nordiska forskargrupper. Det framhålls att utvärdering och precisering av planerna samt finansieringsförutsättningarna erfordras innan slutliga beslut om utförande av projekten kan fattas.

En nordisk forskargrupp har utarbetat ett förslag till oceanografiskt/klimatologiskt forskningsprojekt (NORDIC WOCE). Projektet är ett nordiskt bidrag till det internationella forskningsprogrammet World Ocean Circulation Experiment (WOCE) som syftar till att öka förståelsen av oceanernas betydelse för klimatförändringar samt utveckla modeller för förutsägelse för klimatförändringar flera årtionden framåt. De nordiska vetenskapliga forskningsråden har tillsatt en arbetsgrupp för att detaljbekräfta kostnaderna för ett nordiskt deltagande i WOCE. Utskottet ser detta som en intressant möjlighet.

En annan projektansökan till ministerrådet avser nordiskt deltagande i det sameuropeiska Greenland Icecore Project (GRIP) som syftar till att för vetenskapliga analyser hämta upp en 3,2 kilometer lång (djup) iskärna vid den grönländska högsta punkt. De naturvetenskapliga forskningsråden har uttalat sig för ekonomiskt stöd för samlat nordiskt deltagande i detta projekt.

Utskottet har med särskilt intresse noterat det tredje förslaget som gäller *utökat miljötoxikologiskt samarbete i Norden*, vari bland annat diskuteras dels behovet av ett nordiskt institut för miljötoxikologi, dels möjligheter till andra former för miljötoxikologiskt samarbete, samt tillgången på resurser härför i de nordiska länderna. Programkommittén anser inte att förslag om ett permanent institutionsliknande samarbete hör hemma i ett tidsbegränsat forskningsprogram, men fäster stor vikt vid att det etableras en serie nordiska forskarutbildningskurser i ekotoxikologi, särskilt med hänsyn till delprogrammet om forskningssamarbete för Östersjöområdet. Det påpekas att Kuopio universitet sommaren 1990 inlämnat förslag om nordiskt samarbete om forskarutbildningskurser om miljötoxikologi.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om de synpunkter som anfördes vid antagandet av *rekommendation nr 31/1990* om ett toxikologiskt institut och ser med tillfredsställelse att frågorna om miljötoxikologi tas upp av ministerrådet i detta sammanhang.

Vad gäller ekonomiska resurser, beräknar programkommittén att behovet av samnordiska resurser för miljöforskningsprogrammet varierar från en lägsta årlig nivå på genomsnitt 28 miljoner DKK till maximalt 50 miljoner DKK per år. Utskottet framhåller vikten av att programmet inklusive rambudgeten fastställs så tidigt som möjligt under 1991.

Utskottet noterar att denna programkommittés budgetförslag ej helt får stöd av ministerrådet, som i följeskrivelsen blott lakoniskt skriver att

ministerrådet "kommer i samband med den ordinarie budgetproceduren att ställa högst 25 milj. DKK per år till förfogande under den femåriga programperioden 1993–97". Detta tillsammans med uttalandet att ministerrådet i denna fas inte tagit ställning till organisationsformen angående genomförandet av programmet ger intrycket att programmet från ministerrådssidan ej hunnit bli helt genomarbetat innan det i hast översänts till Nordiska rådet. Det översända förslaget ger ej någon konkret uppfattning om hur ministerrådet tänker sig genomförandet av programmet. Främst gäller detta vilka delar av programkommitténs förslag som man kommer att genomföra med prioritet inom ramen för de tillgängliga 25 milj. DKK per år, och vilka delar som skall skjutas på framtiden.

Sammanfattningsvis anser utskottet, som ej har möjlighet till så detaljerad granskning av förslaget, att det kan rekommendera något av de konkreta projekten i programkommitténs förslag, att detta dock innehåller flera intressanta idéer till forskningsprojekt som ministerrådet bör arbeta vidare med.

Stockholm den 25 januari 1991

För social- och miljöutskottet

Marjatta Väänänen

Ordförande

